KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNDAKİ ETKİLERİ

Doktora Tezi

Burcu EZER

Eskişehir 2021

KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNDAKİ ETKİLERİ

Burcu EZER

DOKTORA TEZİ

Özel Hukuk Anabilim Dalı
Danışman: Prof. Dr. H. Nüvit GEREK

Eskişehir
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü
Mayıs 2021

JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI

Burcu EZER'ın "Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Güvenlik Hukukundaki Etkileri" başlıklı tezi **28 Mayıs 2021** tarihinde, aşağıdaki jüri tarafından Lisansüstü Eğitim-Öğretim ve Sınav Yönetmeliğinin 37. Maddesi uyarınca ilgili maddeleri uyarınca **Özel Hukuk Anabilim Dalında, Doktora** tezi olarak değerlendirilerek kabul edilmiştir.

İmza

Üye (Tez Danışmanı)	**: Prof. Dr. Hasan Nüvit GEREK**	
Üye	**:Prof. Dr. Abdurrahman İlhan ORAL**	
Üye	**:Prof. Dr. Yusuf ALPER**	
Üye	**:Prof. Dr. Ufuk AYDIN**	
Üye	**:Dr.Öğr.Üy. Olcay IŞIK**	

Prof. Dr. Saime ÖNCEL
Anadolu Üniversitesi
Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü

CamScanner ile tarandı

ÖZET

KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL GÜVENLİK HUKUKUNDAKİ ETKİLERİ

Burcu EZER

Özel Hukuk Anabilim Dalı

Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Mayıs 2021

Danışman: Prof. Dr. H. Nüvit GEREK

Kişisel durum, kişinin kişilik kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan ve ölümüyle sona eren statüyü ifade eder. Kişisel durum değişikliği ise kişisel durumda kişinin kendi eylem veya işlemleriyle yahut başka kimselerin aktif veya pasif eylem ve işlemleri sonucu ortaya çıkan süreli ya da sürekli nitelikteki değişiklikleri ifade eder. Kişisel durum kavramı, kişisel durum verilerinin bir tür gözetim aracı olarak kullanılmasıyla tarihsel süreç içerisinde önem kazanmıştır. Bu veriler bireylerin devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerinin tespitinde ve bireyleri kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmıştır. Ancak zaman içerisinde sosyal devlet anlayışının da ortaya çıkmasıyla birlikte kişisel durum kavramının kullanımı genişlemiş ve değişmiştir. Sosyal devlet anlayışının bir getirisi olarak kişisel durumlar, bireylerin devlete yönelttikleri taleplerine karşılık verilmesinde de işlevsel hale gelmiştir. Böylelikle kişisel durum, hem kamu çıkarına hem de bireylerin çıkarlarına hizmet eden çok işlevli bir kavrama dönüşmüştür. Türk Hukukunda da kişisel durum değişikliklerinden ve bu kapsamda kişisel durum sicilinden sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesinde yararlanılmaktadır. Sosyal güvenlik hukuku bakımından kişisel durum değişiklikleri, bir yandan bireylere sosyal haklarını talep etme imkânını tanırken; diğer yandan devlete, bu talepleri üstlendiği sorumluluk ölçüsünde yerine getirme yükümlülüğünü veya reddetme imkânını verir. Ayrıca devlete, sistemi kontrol altında tutarak işleyişinin sürdürülmesi görev ve yetkisini tanır. Buna göre kişisel durum değişiklikleri, sosyal sigorta sisteminin, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin sigortalıların veya yararlanıcıların kişisel durumlarına göre özelleştirilmesine imkân tanımaktadır.

Anahtar Sözcükler: Kişisel durum, Kişisel durum sicili, Sosyal sigorta, Sosyal yardımlar, Sosyal hizmetler

ABSTRACT

EFFECTS OF CIVIL STATUS CHANGES ON SOCIAL SECURITY LAW

Burcu EZER

Department of Private Law

Anadolu University, Graduate School of Social Science, May 2021

Supervisor: Prof. Dr. H. Nüvit GEREK

Civil status refers to the status that arises with the person's acquisition of personality and ends with his death. Civil status changes refers to the changes of a temporary or permanent nature that occur as a result of the person's own acts and actions or other people's active or passive acts and actions. The term of civil status has gained importance in the historical process with the usage of civil status data as a kind of surveillance instrument. These data were used to determine whether individuals fulfill their obligations to the state and to keep individuals under the control. However, with the emergence of the social state understanding in time, the usage of the civil status term has expanded and changed. As a result of the social state understanding, civil status has also become functional in responding to the demands of individuals to the state. Thus, the civil status has turned into a multifunctional concept that serves both the public interest and the interests of individuals. In Turkish Law is also benefit from civil status changes and in this context from civil status registration in the realization of the social security right. Civil status changes in terms of social security law, while give to the individuals the opportunity to claim their social rights, on the other hand, give to the state the opportunity to refuse or to fulfill these demands to the extent of the responsibility it assumes. In addition, it gives to the state the duty and authority to maintain the functioning of the system by keeping it under control. Accordingly, civil status changes make possible the social insurance system, social assistance and social services to be privatized according to the civil status of the insurants or beneficiaries.

Keywords: Civil status, Civil status registration, Social insurance, Social assistance, Social services

16.06.2021

ETİK İLKE VE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ

Bu tezin bana ait, özgün bir çalışma olduğunu; çalışmamın hazırlık, veri toplama, analiz ve bilgilerin sunumu olmak üzere tüm aşamalarında bilimsel etik ilke ve kurallara uygun davrandığımı; bu çalışma kapsamında elde edilen tüm veri ve bilgiler için kaynak gösterdiğimi ve bu kaynaklara kaynakçada yer verdiğimi; bu çalışmanın Anadolu Üniversitesi tarafından kullanılan "bilimsel intihal tespit programı"yla tarandığını ve hiçbir şekilde "intihal içermediğini" beyan ederim. Herhangi bir zamanda, çalışmamla ilgili yaptığım bu beyana aykırı bir durumun saptanması durumunda, ortaya çıkacak tüm ahlaki ve hukuki sonuçları kabul ettiğimi bildiririm.

Burcu EZER

CamScanner ile tarandı

İÇİNDEKİLER

BAŞLIK SAYFASI i
JÜRİ VE ENSTİTÜ ONAYI.....ii
ÖZET iii
ABSTRACT iv
ETİK İLKEVE KURALLARA UYGUNLUK BEYANNAMESİ.....v
İÇİNDEKİLER vi
KISALTMALAR DİZİNİ xvii
GİRİŞ 1

BİRİNCİ BÖLÜM

Kişisel Durum Değişiklikleri

1. KİŞİSEL DURUM VE KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİĞİ KAVRAMLARI ...5
1.1. Genel Esaslar 5
1.2. Benzer Kavramlar 9
1.3. Kişisel Veri Kavramı 10
1.3.1. Genel esaslar 11
1.3.2. Kişisel veri türü olarak kişisel durumlar 13
1.4. Kişisel Durum Kavramı 14
1.4.1. Kişisel durumun fonksiyonları 14
1.4.2. Kişisel durum kavramının kapsamının belirlenmesi 18
1.5. Kişisel Durum Değişikliği Kavramı 23
1.5.1. Kişisel durum değişikliğinin belirlenmesi 23
1.5.2. Kişisel durum değişikliklerinin tasnifi 25
1.5.2.1. Değişikliğin süresine göre 25
1.5.2.2. Değişikliğin sebebine ve öznesine göre 26
1.5.2.3. Değişikliğin etki ve sonuçlarına göre 27
1.5.2.4. Değişikliğin tescile tabi olup olmamasına göre 28
1.6. Kişisel Durumların Kayıt Altına Alınması 29
1.6.1. Genel olarak 29
1.6.2. Kişisel durum tescili 32
1.6.2.1. Genel olarak tescil kavramı 32

1.6.2.2. Kişisel durum tescilinin kişisel verilerin işlenmesi kapsamında değerlendirilmesi 34
1.6.2.3. Kişisel durum tescilinin tarihçesi 38
1.6.2.4. Kişisel durum tescilinin önemi ve özellikleri 41
1.6.2.5. Kişisel durum tescilinin gerçekleştirilmesi 45
1.6.3. Kişisel durumların kayıt altına alınmasına ilişkin uluslararası düzenlemeler 49
1.6.3.1. Birleşmiş Milletler düzenlemeleri 49
1.6.3.2. Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun düzenlemeleri 53
1.6.3.3. Avrupa Birliği düzenlemeleri 54
1.6.4. Türk Hukukunda kişisel durumların kayıt altına alınması ve kişisel durum tescili 56
1.6.4.1. Kişisel durum tescilinin genel özellikleri 56
1.6.4.2. Kişisel durumların kaydı ve nüfus kütükleri 59
1.6.4.3. Mavi kart hamilleri ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar bakımından 61
2. KİŞİSEL DURUM UNSURLARININ KAPSAMI 63
2.1. Kişisel Durum Unsurlarının Tespiti 63
2.2. Türk Hukukunda Tescile Tabi Olan Kişisel Durumlar 63
2.2.1. Doğum 63
2.2.2. Evlenme 65
2.2.3. Evliliğin sona ermesi 66
2.2.3.1. Evlenmenin hükümsüzlüğü 66
2.2.3.2. Eşin ölmesi (gaipliği veya ölüm karinesi) 69
2.2.3.3. Eşin cinsiyet değiştirmesi 70
2.2.3.4. Boşanma ve diğer haller 72
2.2.3.4.1. Boşanma kararı 72
2.2.3.4.2. Ayrılık kararı 74
2.2.3.4.3. Birlikte yaşamaya ara verilmesi 75
2.2.4. Soybağının kurulması ve düzeltilmesi 77
2.2.4.1. Anne ile babanın sonradan evlenmesi ile 77
2.2.4.2. Tanıma ile 78
2.2.4.3. Mahkeme kararı ile (babalık hükmü) 79
2.2.4.4. Evlat edinme ile 80

2.2.5. Soybağının ortadan kaldırılması 83
2.2.5.1. Soybağının reddi, tanımanın iptali ve diğer haller 83
2.2.5.2. Evlat edinme ilişkisinin sona ermesi 84
2.2.6. Velayet 86
2.2.7. Vesayet....88
2.2.8. Kayıt düzeltmeleri ve diğer olaylar 91
2.2.8.1. Mahkeme kararı ile düzeltme 92
2.2.8.1.1. Ad ve soyadı değişikliği 92
2.2.8.1.2. Cinsiyet değişikliği 94
2.2.8.1.3. Yaş/doğum tarihi değişikliği....96
2.2.8.1.4. Ergin kılınma....97
2.2.8.2. İdarece kayıt düzeltme....98
2.2.8.3. Maddi hataların düzeltilmesi....99
2.2.8.4. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunma....99
2.2.9. Yerleşim yeri 101
2.2.10. Vatandaşlık....102
2.2.10.1. Vatandaşlığın kazanılması 103
2.2.10.2. Vatandaşlığın kaybedilmesi....104
2.2.10.3. Vatansız olma....106
2.2.11. Ölüm 106
2.2.12. Ölüm karinesi ve birlikte ölüm karinesi....108
2.2.13. Gaiplik 110
2.2.14. Gaiplik kararı/ölüm kaydı sonrası kişinin yeniden ortaya çıkması .112
2.3. Türk Hukukunda Tescile Tabi Olmayan Kişisel Durumlar 112
2.3.1. Nişanlanma....113
2.3.2. Evlilik kapsamında değerlendirilmeyen birliktelikler....115

İKİNCİ BÖLÜM

Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Sigorta Hukukundaki Etkileri

1. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL SİGORTALARIN İDARESİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ....119

2. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL RİSKLER KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ....122

2.1. Sosyal Risk Kavramı....122
2.2. Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Risklerle İlişkisi 128

3. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL SİGORTA HUKUKUNDA DOĞURDUĞU SONUÇLAR 131

3.1. Doğuma Bağlı Sonuçlar 131

3.1.1. Genel olarak 131

3.1.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 135

3.1.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden 137

3.1.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden 138

3.1.4.1. Analık sigortası yönünden 138

3.1.4.2. Hastalık sigortası yönünden 143

3.1.4.3. İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden 145

3.1.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden 147

3.1.5.1. Genel olarak 147

3.1.5.2. Hizmetlerin borçlanma yoluyla değerlendirilmesi yönünden 147

3.1.5.2.1. Kanunları gereği verilen analık izni ve ücretsiz doğum izni sürelerinin borçlanılması 148

3.1.5.2.2. Doğum tarihinden sonraki en çok iki yıllık sürenin borçlanılması 150

3.1.5.2.3. Doğum sonrasında kısmi süreli/yarım zamanlı çalışılan sürelerin borçlanılması 153

3.1.5.3. Kolaylaştırılmış emeklilik imkânından yararlanma yönünden 154

3.1.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden 155

3.1.7. Genel sağlık sigortası yönünden 157

3.1.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 159

3.1.9. İşsizlik sigortası ve Esnaf Ahilik Sandığı yönünden 162

3.1.9.1. İşsizlik ödeneğine veya esnaf ahilik sandığı ödeneğine hak kazanma… 162

3.1.9.2. Yarım çalışma ödeneğine hak kazanma 165

3.2. Evlenmeye Bağlı Sonuçlar 166

3.2.1. Genel olarak 166

3.2.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 167

3.2.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden 169

3.2.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden 169

3.2.4.1. Genel olarak 169

3.2.4.2. Analık sigortası yönünden 170

3.2.4.3. İş kazası ve meslek hastalığı yönünden 170
3.2.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden 171
3.2.5.1. Genel olarak 171
3.2.5.2. Hak sahibi kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi 171
3.2.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden .. 173
3.2.7. Genel sağlık sigortası yönünden 176
3.2.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 178
3.2.9. İşsizlik sigortası yönünden 179
3.3. Evliliğin Sona Ermesine Bağlı Sonuçlar 179
3.3.1. Genel olarak 179
3.3.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 181
3.3.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden 182
3.3.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden 183
3.3.4.1. Genel olarak 183
3.3.4.2. Analık sigortası yönünden 183
3.3.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden 184
3.3.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden .. 185
3.3.7. Genel sağlık sigortası yönünden 190
3.3.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 192
3.4. Soybağının Kurulmasına ve Düzeltilmesine Bağlı Sonuçlar 192
3.4.1. Kan bağına dayanan soybağı bakımından 193
3.4.1.1. Genel olarak 193
3.4.1.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 194
3.4.1.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden 195
3.4.1.3.1. Genel olarak *195*
3.4.1.3.2. Analık sigortası yönünden *195*
3.4.1.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden 197
3.4.1.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden……..... 198
3.4.1.6. Genel sağlık sigortası yönünden 202
3.4.1.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 203
3.4.2. Evlat edinme bakımından 204
3.4.2.1. Genel olarak 204
3.4.2.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 206

3.4.2.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden **209**
3.4.2.3.1. Genel olarak *209*
3.4.2.3.2. Analık sigortası yönünden *209*
3.4.2.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden **210**
3.4.2.4.1. Kolaylaştırılmış emeklilik imkânından yararlanma yönünden *210*
3.4.2.4.2. Hizmetlerin borçlanma yoluyla değerlendirilmesi yönünden .. *211*
Kanunları gereği verilen analık izni ve ücretsiz doğum izni sürelerinin borçlanılması **211**
Doğum tarihinden sonraki en çok iki yıllık sürenin borçlanılması **212**
Doğum sonrasında kısmi süreli/yarım zamanlı çalışılan sürelerin borçlanılması **214**
3.4.2.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden……..... **215**
3.4.2.6. Genel sağlık sigortası yönünden **216**
3.4.2.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden **218**
3.4.2.8. İşsizlik sigortası yönünden **219**
3.4.2.8.1. Genel olarak *219*
3.4.2.8.2. Yarım çalışma ödeneğine hak kazanma *220*
3.5. Soybağının Ortadan Kaldırılmasına Bağlı Sonuçlar **221**
3.5.1. Genel olarak **221**
3.5.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden **223**
3.5.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden **224**
3.5.3.1. Genel olarak **224**
3.5.3.2. Analık sigortası yönünden **224**
3.5.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden **225**
3.5.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden .. **227**
3.5.6. Genel sağlık sigortası yönünden **228**
3.5.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden **229**
3.5.8. İşsizlik sigortası yönünden **230**
3.6. Velayete ve Vesayete Bağlı Sonuçlar **230**
3.6.1. Genel olarak **230**
3.6.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden **231**
3.6.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden **234**
3.6.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden **235**

3.6.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden..238
3.6.6. Genel sağlık sigortası yönünden 239
3.6.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 241
3.7. Kayıt Düzeltmelerine Bağlı Sonuçlar 242
3.7.1. Cinsiyet değişikliği yönünden 242
***3.7.1.1. Genel olarak*.....242**
***3.7.1.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden*.....245**
***3.7.1.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden*.....247**
***3.7.1.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden*.....247**
***3.7.1.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden*…….....250**
***3.7.1.6. Genel sağlık sigortası yönünden*.....252**
***3.7.1.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden*.....254**
3.7.2. Yaş/doğum tarihi değişikliği yönünden.....255
***3.7.2.1. Genel olarak*.....255**
***3.7.2.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden*.....257**
***3.7.2.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden*.....259**
3.7.2.3.1. İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden.....259
3.7.2.3.2. Analık sigortası yönünden 260
***3.7.2.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden*.....260**
***3.7.2.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden*…….....262**
***3.7.2.6. Genel sağlık sigortası yönünden*.....263**
***3.7.2.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden*.....265**
3.7.3. Ergin kılınma yönünden 266
***3.7.3.1. Genel olarak*.....266**
***3.7.3.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden*.....267**
***3.7.3.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden*.....268**
***3.7.3.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden*.....269**
***3.7.3.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden*…….....271**
***3.7.3.6. Genel sağlık sigortası yönünden*.....273**
***3.7.3.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden*.....274**

3.8. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunanlar yönünden 275
3.8.1. Genel olarak 275
3.8.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 275
3.8.3. Genel sağlık sigortası yönünden 276
3.9. Yerleşim Yeri Değişikliğine Bağlı Sonuçlar 278
3.9.1. Genel olarak 278
3.9.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 279
3.9.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden 284
3.9.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden 285
3.9.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden 287
3.9.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden .. 291
3.9.7. Genel sağlık sigortası yönünden 295
3.9.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 300
3.9.9. İşsizlik sigortası yönünden 303
3.10. Vatandaşlığa Bağlı Sonuçlar 305
3.10.1. Genel olarak 305
3.10.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 307
3.10.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden 313
3.10.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden 314
3.10.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden .. 319
3.10.6. Genel sağlık sigortası yönünden 322
3.10.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden 327
3.10.8. İşsizlik sigortası ve Esnaf Ahilik Sandığı yönünden 328
3.11. Ölüme, Gaipliğe ve Ölüm Karinesine Bağlı Sonuçlar 330
3.11.1. Genel olarak 330
3.11.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden 332
3.11.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden 335
3.11.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden 336
3.11.4.1. İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden 336
3.11.4.2. Analık sigortası yönünden 341
3.11.4.3. Hastalık sigortası yönünden 342
3.11.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden 343
3.11.5.1. Genel olarak 343
3.11.5.2. Ölüm aylığı yönünden 344

3.11.5.3. Ölüm aylığı dışındaki edimler yönünden.....347
3.11.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden..351
3.11.6.1. Gelir ve aylıkların hak sahiplerine bağlanması yönünden.....351
3.11.6.2. Bağlanan gelir ve aylıkların birleşmesi ve değişmesi yönünden ..354
3.11.7. Genel sağlık sigortası yönünden 357
3.11.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden.....359
3.11.9. İşsizlik sigortası yönünden.....361
3.11.9.1. İşsizlik ödeneği yönünden 361
3.11.9.2. Yarım çalışma ödeneği yönünden 364

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Yardım ve Hizmetler Bakımından Etkileri

1. ÇALIŞMAMIZ BAKIMINDAN SOSYAL YARDIM VE HİZMETLERİN KAPSAMI.....366
1.1. Genel Olarak Sosyal Yardımlar 366
1.2. Genel Olarak Sosyal Hizmetler 376
2. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL YARDIM VE HİZMETLERİN İDARESİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....380
3. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL SORUNLAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ.....383
4. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN PRİMSİZ REJİM BAKIMINDAN DOĞURDUĞU SONUÇLAR 387
4.1. Doğuma Bağlı Sonuçlar 387
4.1.1. Genel olarak 387
4.1.2. Sosyal yardımlar bakımından.....388
4.1.3. Sosyal hizmetler bakımından.....394
4.2. Evlenmeye Bağlı Sonuçlar 400
4.2.1. Genel olarak 400
4.2.2. Sosyal yardımlar bakımından.....402
4.2.3. Sosyal hizmetler bakımından.....408
4.3. Evliliğin Sona Ermesine Bağlı Sonuçlar.....412
4.3.1. Genel olarak 412
4.3.2. Sosyal yardımlar bakımından.....414
4.3.3. Sosyal hizmetler bakımından.....416
4.4. Soybağının Kurulmasına ve Düzeltilmesine Bağlı Sonuçlar 417

4.4.1. Kan bağına dayanan soybağı bakımından 418
4.4.1.1. Genel olarak 418
4.4.1.2. Sosyal yardımlar bakımından 418
4.4.1.3. Sosyal hizmetler bakımından 419
4.4.2. Evlat edinme bakımından 420
4.4.2.1. Genel olarak 420
4.4.2.2. Sosyal yardımlar bakımından 421
4.4.2.3. Sosyal hizmetler bakımından 423
4.5. Soybağının Ortadan Kaldırılmasına Bağlı Sonuçlar 425
4.5.1. Kan bağına dayanan soybağı bakımından 425
4.5.1.1. Genel olarak 425
4.5.1.2. Sosyal yardımlar bakımından 426
4.5.1.3. Sosyal hizmetler bakımından 429
4.5.2. Evlat edinme bakımından 431
4.5.2.1. Genel olarak 431
4.5.2.2. Sosyal yardımlar bakımından 432
4.5.2.3. Sosyal hizmetler bakımından 433
4.6. Velayete ve Vesayete Bağlı Sonuçlar 434
4.6.1. Genel olarak 434
4.6.2. Sosyal yardımlar bakımından 435
4.6.3. Sosyal hizmetler bakımından 436
4.7. Kayıt Düzeltmelerine Bağlı Sonuçlar 438
4.7.1. Cinsiyet değişikliği yönünden 438
4.7.1.1. Genel olarak 438
4.7.1.2. Sosyal yardımlar bakımından 440
4.7.1.3. Sosyal hizmetler bakımından 441
4.7.2. Yaş/doğum tarihi değişikliği yönünden 443
4.7.2.1. Genel olarak 443
4.7.2.2. Sosyal yardımlar bakımından 444
4.7.2.3. Sosyal hizmetler bakımından 445
4.7.3. Ergin kılınma yönünden 446
4.7.3.1. Genel olarak 446
4.7.3.2. Sosyal yardımlar bakımından 447

4.7.3.3. Sosyal hizmetler bakımından.....448
4.8. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunanlar yönünden.....449
4.8.1. Genel olarak.....449
4.8.2. Sosyal yardımlar bakımından.....450
4.8.3. Sosyal hizmetler bakımından.....453
4.9. Yerleşim Yeri Değişikliğine Bağlı Sonuçlar.....456
4.9.1. Genel olarak.....456
4.9.2. Sosyal yardımlar bakımından.....457
4.9.3. Sosyal hizmetler bakımından.....461
4.10. Vatandaşlığa Bağlı Sonuçlar.....465
4.10.1. Genel olarak.....465
4.10.2. Sosyal yardımlar bakımından.....466
4.10.3. Sosyal hizmetler bakımından.....472
4.11. Ölüme, Gaipliğe ve Ölüm Karinesine Bağlı Sonuçlar.....475
4.11.1. Genel olarak.....475
4.11.2. Sosyal yardımlar bakımından.....476
4.11.3. Sosyal hizmetler bakımından.....480
SONUÇ.....483
KAYNAKÇA.....501
ÖZGEÇMİŞ.....538

KISALTMALAR DİZİNİ

a.g.k., : Adı geçen kaynak
AB : Avrupa Birliği
ABAD : Avrupa Birliği Adalet Divanı
ABD : Amerika Birleşik Devletleri
AÇSHB : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
AİHM : Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi
AİHS : Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi
AKKŞÖK : 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun
AKKŞÖY : 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği
AKSY : Adres Kayıt Sistemi Yönetmenliği
ASHB : Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı
ASPB : Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı
AY : 1982 tarihli T.C. Anayasası
B. : Bölüm
Bağ-Kur : 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu
BM : Birleşmiş Milletler
bkz. : Bakınız
BSYS : Bütünleşik Sosyal Yardım Sistemi
CIEC : La Commission Internationale de l'État Civil (Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu)
ÇDMY : Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliği
ÇHDKY : Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik
Çev. : Çeviren
ÇEHY : Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik
ÇKK : 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu
ÇKKTKY : Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik

ÇYY : Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği

değ. : Değişik

Der. : Derleyen

DMK : 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu

dn. : Dipnot

DYY : Doğum Yardımı Yönetmeliği

Ed. : Editör

EEAFT : Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük

ESK : 5434 sayılı T. C. Emekli Sandığı Kanunu

FYÖTY : Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik

G. : Genelge

Geç. : Geçici

GKY : Geçici Koruma Yönetmeliği

GSS : Genel Sağlık Sigortası

GSS'li : Genel Sağlık Sigortalısı

GSSTPY : Genel Sağlık Sigortası Tescil, Prim ve Müstehaklık İşlemleri Yönetmeliği

GSSUY : Genel Sağlık Sigortası Uygulama Yönetmeliği

HYBMY : Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği

İK : 4857 sayılı İş Kanunu

ILO : International Labour Organization (Uluslararası Çalışma Örgütü)

İSK : 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu

İSKUT : 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu Uygulama Tebliği No:3

İŞKUR : Türkiye İş Kurumu

İUT : İşveren Uygulama Tebliği

K. : Kanun

KAY : Koruyucu Aile Yönetmeliği

KHDKY : Konut Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik

KHK : Kanun Hükmünde Kararname

KKHY : Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik

KMÇTY : Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik
KVKK : 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Hakkında Kanun
KVS : Kısa Vadeli Sigorta
KVSUT : Kısa Vadeli Sigorta Kolları Uygulama Tebliği
m. : Madde
MSHS : Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesi
NHK : 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu
NHKUY : Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik
NTAK : 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun
NTAY : Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik
ÖBRHY : Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik
s. : Sayılı
SEDHY : Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik
SGK : Sosyal Güvenlik Kurumu
SHK : 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu
SHMY : Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği
SSGSSK : 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu
SSİY : Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği
SSK : 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu
SUT : Sağlık Uygulama Tebliği
SYDTK : 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu
SYDV : Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfı
ŞÖNİM : Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri
ŞÖNİMY : Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik
TBB : Türkiye Barolar Birliği
TBK : 6098 sayılı Türk Borçlar Kanunu
TMK : 4721 sayılı Türk Medeni Kanunu
TVK : 5901 sayılı Türk Vatandaşlık Kanunu
UİK : 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu
ÜİSKY : Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği
vd. : ve devamı

VVMUT : Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük

YGSBY : Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik

YGSDK : 3201 sayılı Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun

YHMHY : Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik

YMABK : 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun

YMEABY : 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz Ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik

YNKHY : Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelik

Yön. : Yönetmelik

YUKK : 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu

GİRİŞ

Çalışmanın Amacı, Sınırlandırılması ve Çalışma Planı

Çalışma kapsamında kişisel durumun unsurlarında ortaya çıkan değişikliklerin sosyal güvenlik hukukundaki etki ve sonuçlarını ortaya koymak amaçlanmıştır. Bu doğrultuda hem bir bütün olarak kişisel durum kavramı, kişisel durumda ortaya çıkan değişiklikler ve kişisel durumun unsurları hem de kişisel durumların hukuk düzeninin ilgi alanına girmesini sağlayan kişisel durum tescili ele alınacaktır. Devamla, Türk Hukuku ekseninde ve özellikle Türk vatandaşları bakımından, kişisel durumda ortaya çıkan değişikliklerin sosyal güvenlik hukuku alanındaki sonuçları sosyal sigortalar (primli sistem) ve sosyal yardım ve sosyal hizmetler (primsiz sistem) bakımından ortaya koyulacaktır.

Kişisel durum; içeriği ve sirayet ettiği alanlar bakımından oldukça geniş, sınırlarının çizilmesi zor bir kavramdır. Nitekim kişisel durum insanoğlunun var olmasına, kişilik kazanmasına paralel olarak varlık gösteren, insanın kişiliğine içkin bir kavramdır. Kişisel durumu en genel ifadeyle hukuku ilgilendiren kişi değerleri toplamı olarak tanımlamak mümkündür. Kişisel durum değişikliği ise, hukuk düzeninin hüküm ve sonuç bağladığı kişisel durumda ortaya çıkan ve sonuç itibariyle yine bir kişisel duruma karşılık gelen kişi değerleridir.

İnsanın diğer insanlarla etkileşim ve dayanışma içinde, toplumun bir parçası olarak yaşamasıyla birlikte, toplumsal yaşamın sürdürülebilirliği adına kişisel durum kavramına zaman içerisinde çeşitli amaçlar yüklenmiştir. Önceleri kişisel durum kavramına, devletin hüküm sürdüğü topraklarda yaşamakta olan vatandaşlarının ve diğer bireylerin devlete karşı sorumlu oldukları askerlik, vergi gibi yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerinin kontrolü amacıyla başvurulmuştur. Kişisel durum ayrıca devlet düzeninin devamını sağlamak adına, devletin sözü edilen kimseler hakkında bilgi sahibi olmasını sağlamaya da hizmet etmiştir. Diğer bir söyleyişle, önceleri kişisel durum kavramı, bu fonksiyonları sebebiyle "yüzü devlete dönük" bir kavram olarak kullanılagelmiştir.

Modern devletin ortaya çıkması ve siyasi iktidarın kurumsallaşmasıyla birlikte, kişisel durumun üstlendiği fonksiyonlarda artış olmuş; sosyal devlet anlayışının

gelişmesiyle birlikte ise kişisel durumun devletin yanı sıra bireylere hizmet eden fonksiyonları da ön plana çıkmıştır. Diğer bir ifadeyle; statülerin, hak ve yükümlülüklerin belirlenmesi, egemenliğin etkin kullanımı ve kamu düzeninin sağlanması gibi çok sayıda alanda kişisel durum işlevsel bir araç haline gelmiştir. Böylelikle kişisel durumun işlevselliği tek bir alana özgülenmemiştir. Kamusal düzenden özel hayata, medeni ve siyasi haklardan sosyal haklara, iç hukuk düzeninden uluslararası hukuka kadar birçok konuda kişisel durumla "dirsek teması" içindeki ilişkiler yumağı ortaya çıkmıştır. Kişisel durum kavramının bu fonksiyonelliğinde yararlanılan araç ise kişisel durumların resmi yollarla işlenmesini sağlayan tesciller olmuştur.

Tarihsel süreç içinde kişisel durumun fonksiyonlarının yanı sıra unsurlarında da artış gözlenmiştir. Diğer bir söyleyişle gerek devlete gerekse bireylere hizmet etmekte yararlanılan kişisel durum verileri sayıca artmıştır. Önceleri çoğunlukla doğum, ölüm ve evlenme ekseninde zikredilen kişisel durum değişiklikleri; yerleşim yeri, fiil ehliyeti, vesayet altında olup olmama ve geniş anlamda soybağı ilişkileri gibi kendisine hukuken sonuç bağlanan diğer kişisel durum bilgilerini de kapsar olmuştur.

Çalışmamızın odak noktası olan sosyal güvenlik hukuku, kişisel durumun sonuç doğurduğu alanlardan yalnızca biridir. İlk bakışta kişisel durum ve sosyal güvenlik kavramlarının farklı hukuk disiplinlerinin çalışma alanına girdiği ve birbirleriyle doğrudan bir ilgilerinin bulunmadığı düşünülebilir. Ancak bu ilk düşünüş eksik ve aceleci bir yorumdan ibarettir. Yukarıda da belirtildiği üzere kişisel durum, bireylerin özellikle sosyal haklardan yararlanıp yararlanmayacağının tespitinde ayrı bir öneme sahip olmuştur[1]. Bu etki esas itibariyle sosyal devlet ilkesi ile birlikte yoğunluk kazanmıştır. Nitekim Türk Hukukunun yanı sıra diğer ülke sosyal güvenlik sistemlerinin tümünde sosyal güvenlik sistemi esasında kişisel durum tescillerinin ve bu tesciller doğrultusunda tutulan özel kayıtların temeline inşa edilmiştir. Bir başka söyleyişle, kişisel durum ve kişisel durum tescilini sosyal güvenlik sistemlerinin yapı taşları arasında zikretmek yanlış olmaz.

[1] R. Ricco (2009). Civil Status and its Truths: Psychic Truth. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri, s.1. http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/7CQAAA47UQd2RGR1TGt1VUJECAA (Erişim tarihi: 15.03.2018).

Sözü edilen bu bağlantı uluslararası literatürde de dile getirilmiştir. Örneğin İngiliz doktrininde Simon Szreter, İngiltere örneği üzerinden kişisel durum ile sosyal güvenlik bağlantısını isabetli bir biçimde ele almış ve İngiliz tarihindeki ekonomik gelişmişliğin ve devamında sosyal güvenlik sisteminin başarısının ardında yatan ve göz ardı edilen sebeplerden bir diğerinin kişisel durum tescili olduğunu savunmuştur[2]. Janet Finch ise, Birleşik Krallık'ta yer alan kişisel durum tescili sisteminin temellerinin, 1830'lara, refah devletinin temelini oluşturan yapısal reformlara dayandığını belirtmiştir[3]. Benzer biçimde David Lyon da, II. Dünya Savaşı sonrası refah devleti olarak anılan toplumlarda (ve örnek olarak Britanya'da) vatandaşların kişisel durumlarını esas alan bütünsel bir gözetimle gerçekleşen bürokratik işleyişe vurgu yapmıştır[4]. İleride değinileceği üzere, İngiltere'de 17. yüzyılda kabul edilen yoksulluk yasaları ve devamında gelen düzenlemeler, toplumdaki gelir eşitsizliğini ve yoksulluğu önlemeyi amaçlarken kiliselerin tutmakta olduğu kişisel durum kayıtlarını esas almış ve bu sayede ülke genelinde uygulanan, erişilebilir bir sosyal güvenlik sisteminin inşasına zemin hazırlanmıştır. Beveridge Raporu sonrası ise evrensellik ilkesi benimsenerek maddi durumlarından bağımsız olarak herkesi zorunluluk esasına göre kapsamına alan ulusal bir sosyal sigorta sistemi inşa edilmiştir.

Günümüzde de kişisel durumların sosyal güvenlik hakkına öznel karakterini veren unsurlardan biri olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Kişisel durumun devlete dönük sonuçlarının yanı sıra kişilere dönük sonuçlarının varlığı sosyal güvenlik hukuku alanında da kendini belli etmiştir. Örneğin, sosyal sigorta sisteminde kişilerin sisteme ne kadar katkı sağlayıp sistemden hangi ölçüde yararlanabileceklerinde, kişisel durumları ölçütlerden biri olarak kabul edilir. Aynı şekilde, primsiz rejim kapsamında kimlere sosyal yardım sağlanacağının veya kimlerin sosyal hizmetlerden yararlandırılacağının belirlenmesinde de kişisel durumları belirleyici bir rol üstlenir. Diğer bir ifadeyle, kişilerin maddi durumlarının yanı sıra kişisel durumları da sosyal güvenlik sistemindeki yerlerinin belirlenmesinde etkili olur. Bu belirlemeler sırasında devlet, bireylere karşı yükümlülüklerinin yanı sıra yetkilerini de kullanır ve sosyal güvenlik sistemini yine

[2] S. Szreter (2007). The Right of Registration: Development, Identity Registration and Social Security - A Historical Perspective. *World Development*, 35 (1), s.69 vd.
[3] J. Finch (2004). Family Policy and Civil Registration in England and Wales: An Analysis of the White Paper Civil Registration: Vital Change. *Journal of Social Policy*, 33 (2), s.250.
[4] D. Lyon (1997). *Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi*. (Çev: Dilek Hattatoğlu). İstanbul: Sarmal Yayınevi, s.133.

kişisel durum verileri ışığında kontrol altında tutar. Başka bir söyleyişle, kişisel durum sosyal güvenlik hukuku bakımından bir yandan bireylere özellikle sosyal haklarını talep etme imkânını tanırken; diğer yandan devlete, bu talepleri üstlendiği sorumluluk ölçüsünde yerine getirme yükümlülüğünü veya reddetme imkânını ve sistemi kontrol altında tutarak işleyişinin sürdürülmesi görev ve yetkisini tanır.

Kişisel durum tescilini konu alan çalışmalarda özellikle doğum ve ölüm oranları, istatistik verileri, hastalıkların tespiti ve önlenmesi gibi konulara ağırlık verildiğinden söz etmek mümkündür. Bu çalışma ile kişisel durum değişikliklerinin ve kişisel durum tescilinin etki ve sonuç doğurduğu başka bir alanı ele almak amaçlanmaktadır. Nitekim bu çalışma ile haklardan yararlanmada, özellikle sosyal güvenlik hakkından yararlanmada kişisel durum tescilinin önemini ortaya koymak ve kişisel durum değişikliklerinin sosyal güvenlik hukuku alanında ne tür etki ve sonuçlarının bulunduğunu açıklamak amaçlanmaktadır.

Açıklanan bağlantıları ortaya koymak üzere çalışmamız üç bölümle sınırlandırılmıştır. Birinci bölümde kişisel durum ve kişisel durum değişikliği kavramı; benzer kavramlardan farkları ortaya koyulmak suretiyle unsurları, kapsamı ve tescil boyutuyla ele alınacaktır. Devamla, Türk Hukukundaki tescile tabi kişisel durum değişikliklerine kısaca yer verilecektir. İkinci bölümde kişisel durumda ortaya çıkan değişikliklerin sonuçları, sigorta riskleri ve sigorta türleri uyarınca Türk Sosyal Sigorta Hukuku bakımından ele alınacaktır. Üçüncü bölümde ise kişisel durum değişiklikleri sosyal koruma bağlamında, sosyal yardım ve sosyal hizmetler bakımından irdelenecek; kişisel durum değişikliklerinin Türk Primsiz Rejimindeki sonuçlarına yer verilecektir.

Birinci Bölüm

Kişisel Durum Değişiklikleri

1. KİŞİSEL DURUM VE KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİĞİ KAVRAMLARI

1.1. Genel Esaslar

Çalışmamız kapsamında, bünyesinde ortaya çıkan değişikliklerin sosyal güvenlik hukukundaki etkilerini ele alacağımız kişisel durum ve kişisel durum değişikliği kavramlarını açıklayabilmek için, öncelikle bu kavramlara esas oluşturan "kişi", "kişilik", "kişisel değerler" ve "kişivarlığı hakları" gibi belli başlı kavramları açıklığa kavuşturmak; kişiliğin ne zaman başlayıp ne zaman ve nasıl sona ereceği, nasıl korunacağı; kişinin ne zaman hukuk öznesi sayılacağı sorularına cevap bulmak gerekir.

En genel anlamıyla *kişi*; hukuk düzeni tarafından hangi varlıkların hak ve yükümlülüklere sahip olabileceğini, varlıkların hak sahipliğini/hak süjesi olmalarını ifade eder[5]. Diğer bir söyleyişle kişi, "*haklara sahip olma ve borç yüklenme yetisiyle donatılmış hukuk öznesi*"dir[6]. Kimlerin kişi olarak kabul edileceği hukuki bir sorun olup modern hukukta kişi niteliği iki tür varlığa tanınmıştır. Bu bakımdan kişi, "insan"dan daha kapsayıcı bir kavram olup gerçek kişi olarak ifade edilen insandan başka hükmen kişi kabul edilen tüzel kişileri de içerir.

Kişilik ise; kişinin hak süjeliğinin yanı sıra, hukuken korunmaya değer bulunan kişivarlığını, kişisel değerlerini ve kişisel durumlarını da kapsamına alır[7]. Diğer bir söyleyişle kişilik, insanın salt insan olması nedeniyle ayrılmaz bir biçimde sahip olduğu hakları içerir. Kişinin özellikleri, hak ve fiil ehliyeti, özgürlüğü, fiziki ve manevi varlıklarının tamamı aynı zamanda onun kişiliğini oluşturur[8]. Türk Medeni Kanununun (TMK) açıkça ifade ettiği üzere kişilik, tam ve sağ doğumla başlar ve ölümle sona erer (TMK m.28). Her ne kadar Kanunun tanımında gerçek kişiler esas alınmış olsa da, tüzel

---

[5] J. Akipek, T. Akıntürk ve D. Ateş (2020). *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Birinci Cilt* (16. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.231-232; E. Özsunay (1979). *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu* (4. Baskı). İstanbul: Fakülteler Matbaası, s.9; S. Helvacı (2016). *Gerçek Kişiler* (6. Baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık, s.19; K. Oğuzman, Ö. Seliçi ve S. Oktay Özdemir (2018). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)* (17. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s.2; M. Dural ve T. Öğüz (2018). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (19. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s.5-6; B. Öztan (2000). *Şahsın Hukuku Hakiki Şahıslar* (9. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, s.4.

[6] R. Serozan (2018). *Medeni Hukuk Genel Bölüm Kişiler Hukuku* (8. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık, s.82.

[7] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 234, 342; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 9.

[8] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 167-168.

kişilerin de -gerçek kişilere kıyasla içeriğinde farklılar olan- bir kişiliği mevcuttur. Tüzel kişinin kişiliği, hak ehliyetini kazanmasıyla başlayıp tüzel kişiliğinin son bulmasıyla sona erer. Bu nedenle gerçek kişileri düzenleyen hükümler, niteliği uygun düştüğü ve sadece gerçek kişilere özgü olmadığı müddetçe, tüzel kişiler hakkında da uygulanır[9]. Ancak tüzel kişiler bakımından özellikle kişilik hakkının içeriği ve korunması, tüzel kişilerin niteliğinden ötürü sosyo-ekonomik düzeyde kalır; fiziksel veya duygusal kişisel değerler bu kişiler bakımından söz konusu olmaz[10].

Kişi ve kişilik kavramlarından sonra *kişisel değerler*i tanımlamak gerekir. Doktrinde de ifade edildiği üzere kişinin kişisel değerleri, esasında kişiliğinin çeşitli görünümlerinden başkası değildir[11]. Öyle ki, kişi bu değerlerden bazılarına yaratılışı gereği, bazılarına ise toplum içinde yaşaması sebebiyle sahip olur[12]. Hukukun diğer tüm değerlerinden daha ağır basan bu kişisel değerler sınırlı sayıda değildir. Kişisel değerler ile kast edilen sağlık, yaşam, vücut bütünlüğü gibi maddi/bedensel değerler; onur, saygınlık, özel hayat, gizlilik alanı, ad, resim ve ses gibi manevi değerler; girişim özgürlüğü, mesleki ve ticari sırlar gibi mesleki ve ekonomik değerler toplamıdır[13].

Kişivarlığı hakları ise kural olarak varlığı kişiye ve onun kişilik alanına bağlı olan; para ile ölçülmesi, devredilmesi, miras yoluyla geçmesi ve kapsamına hangi hakların girdiğinin tek tek belirlenmesi mümkün olmayan, mutlak ve soyut nitelikli haklar bütününü ifade eder[14]. Kişi bu haklara kişi olması ve aynı zamanda bir toplumun üyesi olması nedeniyle sahip olur[15]. Kişivarlığı hakları gerçek kişilerde doğumla başlayıp ölümle sona ererken; tüzel kişilerde hak ehliyetinin kazanılmasıyla başlayıp tüzel kişiliğin

---

[9] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 3, 169; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 238.
[10] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 456. TMK m.46 uyarınca tüzel kişilerin kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarının olmadığı yönünde bkz. S. Helvacı (1993). *Kişilik İşlemi Hakları (Münhasıran Şahsa Bağlı Haklar)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.2-3.
[11] Özsunay, 1979, **a.g.k.,** 97, 148.
[12] Özsunay, 1979, **a.g.k.,** 97.
[13] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 342-343; Öztan, 2001, **a.g.k.,** 117-118; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 105 vd.; H. Hatemi ve B. Kalkan Oğuztürk (2014). *Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler)*. İstanbul: Vedat Kitapçılık, s.64-65. Kişisel değerlerin çeşitli kavramlar altında ayırt edilmesinin yalnızca kişilik hakkının kullanılmasını kolaylaştırmak amacıyla olduğu yönünde bkz. Özsunay, 1979**, a.g.k.**, 149. Yargıtay'ın konuya ilişkin kararlarında da kişisel değerler benzer şekilde, fiziki, duygusal ve sosyal kişisel değerler toplamı olarak ele alınmıştır. Bkz. Y.4.H.D., 31.03.2010 T., 2009/7006 E., 2010/3708 K.; Y.4.H.D., 31.01.3013 T., 2012/11006 E., 2013/1428 K. (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.05.2018)
[14] Helvacı, 1993, **a.g.k.,** 12 vd.; K. Oğuzman ve N. Barlas (2019). *Medeni Hukuk* (25. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık, s.162; M. Dural ve S. Sarı (2015). *Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri* (10. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s.162, 171; E. Özsunay (1986). *Medeni Hukuka Giriş* (5. Baskı). İstanbul: Güryay Matbaacılık, s.239.
[15] F. T. Karakaş (2015). *Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar*. Ankara: Turhan Kitabevi, s.13.

son bulmasıyla sona erer. Kişivarlığı haklarının konusu da kişiliğin kendisiyle sıkı bir ilişki içindedir. Buna göre kişivarlığı hakları kişinin bizzat kendi üzerinde veya başkaları üzerinde sahip olduğu haklardan; mutlak ve nisbi nitelikli aile hakları, kişilik hakkı ve kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan oluşur[16]. Bir diğer ifadeyle kişivarlığı hakları, kişilik hakkını da içine alan ancak kişilik hakkının yanı sıra; başkasının kişilik alanına ilişkin yetkileri ve sadece hak sahibi tarafından kullanılabilen hakları da içeren geniş bir bütünü oluşturur. Bu sebeple çalışmamızda, kişilik hakkı kavramından ziyade, daha kapsayıcı olması nedeniyle kişivarlığı hakları kavramını kullanmayı uygun buluyoruz.

Kişivarlığı haklarına ilişkin çeşitli ayrımlardan söz edilebilir. Ancak bu hakları, kapsamını oluşturan hak grupları uyarınca ele almak yerinde olur. Kişivarlığı haklarından olan mutlak nitelikli aile hakları; aile hukuku alanında, bir kimseye başkasının kişiliği üzerinde mutlak bir iktidar hakkı tanınan hakları ifade eder[17]. Başkasının kişilik alanına ilişkin yetkiler olan vesayet, velayet ve aile reisliği gibi düzenlemeler mutlak nitelikli aile haklarındandır. Nisbi nitelikli aile hakları ise, yine aile hukukundan doğan ve hak sahibinin şahsına bağlı olup başkasına devredilemeyen, sadece belirli kişilere karşı yöneltilebilen hakları ifade eder[18].

Kişilik hakkı kişivarlığı haklarının en önemli içeriğini ve en tipik örneğini oluşturur. Bu hakkın konusunu oluşturan değerler, sınırlı olarak sayılamayacak nitelikte geniş bir yelpazeyi andırır ve yukarıda ifade ettiğimiz kişiyi kişi yapan bütün değerler kişilik hakkının konusunu oluşturur[19]. Belirtelim ki, Türk Hukukunda kanunkoyucu kişilik hakkını tanımlamaktan ve bu doğrultuda sınırlamaktan kaçınmış; kişilik hakkının içeriğinin tespitini uygulayıcıya bırakmıştır. Doktrinde yer alan bir tanımlamaya göre kişilik hakkı "*kişinin toplum içindeki saygınlığını ve kişiliğini serbestçe geliştirmesini temin eden varlıkların tümü üzerindeki hakkı*"dır[20]. Yargıtay kararlarında ise kişilik hakkı

[16] Helvacı, 1993, **a.g.k.,** 21 vd.; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.,** 162, 171; Hatemi ve Kalkan Oğuztürk, 2014, **a.g.k.,** 33-34; Z. İmre (1980). *Medeni Hukuka Giriş* (3. Baskı). İstanbul: Fakülteler Matbaası, s.247-248. Kişinin kendi üzerindeki mutlak hakkı-başkası üzerindeki mutlak hakkı ayrımının isabetli olmadığı; bütün kişisel aile haklarının güçlendirilmiş kişisel alacak haklarının özel birer versiyonu olduğu yönünde görüş için bkz. Serozan, 2018, **a.g.k.**, 215.
[17] Helvacı, 1993, **a.g.k.,** 22; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.**, 163; Özsunay, 1986, **a.g.k.,** 252.
[18] Helvacı, 1993, **a.g.k.,** 22-23; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.**, 167; Özsunay, 1986, **a.g.k.,** 258.
[19] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.**, 172; Özsunay, 1979, **a.g.k.,** 149; Karakaş, 2015, **a.g.k.,** 25.
[20] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 100.

"*kişinin yaşamı, sağlığı, vücut ve ruh bütünlüğüyle toplum içindeki yerini koruyan; fiziki, duygusal ve sosyal kişilik değerlerini içeren haklar*" olarak tanımlanmıştır[21].

Kişiye sıkı sıkıya bağlı (şahsen kullanılan) haklar ise ancak hak sahibi tarafından kullanılabilen, kural olarak temsilci tarafından kullanılamayan kişivarlığı haklarını ifade eder[22]. Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar ile kişilik hakkını ayıran ölçüt, hakların kullanılma biçimine ilişkindir. Ancak kişivarlığı haklarında özellikle hakların kullanılması üzerinden yapılan bu tür ayrımların kişisel durum değişiklikleri bakımından pratik bir sonucu bulunmaz. Çünkü kişisel durum değişikliği, kişivarlığı haklarının hak alanıyla değil; bu hakların doğması, kullanılması veya kullanılmaması, sınırlanması ya da ortadan kaldırılması ile ortaya çıkan hukuki durumla ilgilenir. Bir diğer söyleyişle, kişisel durum değişikliklerinin ve dolayısıyla çalışmamızın odak noktası, ortaya çıkan bu hukuki sonucun/durumun kendisidir. Varlık kazanan, kullanılan ya da kullanılmayan, sınırlanan veya tamamen ortadan kalkan bir kişivarlığı hakkı; bir kimsenin hukuki durumunu etkilediği müddetçe aynı zamanda bir kişisel durum değişikliği kabul edilir. Bu hususlara aşağıda ayrıca değinilecektir.

Kişivarlığı hakları, kişisel durum kavramının kapsamının belirlenmesi ile de benzerlik gösterir. Belirtildiği üzere kişivarlığı hakları, kapsamına nelerin girdiği tek tek sayılamayacak nitelikte olan; üstelik kapsamı yer ve zamana, hukuk düzenine göre değişebilen bir bütünü ifade eder. Öyle ki, teknolojik gelişmeler ve ortaya çıkan ihtiyaçlar doğrultusunda her geçen gün kişivarlığı ve kişisel değerler bakımından yeni bir belirleme yapılmasına ihtiyaç duyulmakta; bu sayede kişinin kişiliği ve değerleri, ihlal olarak kabul edilebilecek yeni olay ve durumlar karşısında korunmaktadır. Kişisel durum da kişivarlığı hakları ile benzer şekilde yer ve zamana, hukuk düzenine göre değişebilen; irili ufaklı dolaylı faktörlerin de etkisiyle geniş açıdan ele alındığı takdirde kapsamı oldukça genişleyebilen bir kavramdır. Kişisel durumda nelerin değişikliğe yol açabileceği veya hangi değişikliklerin önemli kabul edileceği benzer biçimde gelişme göstermektedir. Bu özellik, ilerleyen bölümlerde kişisel durum ve kişisel durum değişikliklerinin tasnifinde de açıkça ortaya koyulacaktır.

---

[21] Y.4.H.D., 11.10.2011 T., 2010/8689 E., 2011/10308 K.; Y.4.H.D., 31.01.3013 T., 2012/11006 E., 2013/1428 K. (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.05.2018)

[22] Oğuzman ve Barlas, 2019, **a.g.k.**, 172-173; Özsunay, 1986, **a.g.k.,** 240; Karakaş, 2015, **a.g.k.,** 21, 26, 32 vd.

1.2. Benzer Kavramlar

Yukarıda ele alınan ve kişisel durum kavramının esasını oluşturan temel kavramlardan sonra, "nüfus olayı", "medeni durum" gibi kişisel duruma benzer veya kişisel durumla ilişkili diğer kavramlara da değinmek gerekir.

Uluslararası hukukta, özellikle kişisel durum tescili bakımından kişisel durum kavramı yerine *nüfus olayı* (*vital event*) kavramı öne çıkmakta olup bu kavramın kapsamına doğum, ölüm, evlenme, boşanma, evlat edinme, tanıma, evlenmenin iptali, ayrılık gibi kişisel durumda değişikliğe yol açan olaylar girmektedir[23]. Belirtelim ki nüfus olayı kavramı Türk Hukukunda da kişisel durum kavramıyla örtüşecek şekilde kullanılmaktadır. Nüfus olayı Nüfus Hizmetleri Kanununda (NHK) "*doğum, ölüm, evlenme, boşanma, evlat edinme, tanıma, kayıt düzeltme, soybağının düzeltilmesi, gaiplik gibi kişisel durumda değişiklik meydana getiren olay*" şeklinde tanımlanmıştır (NHK m.3/1-y). Buna göre nüfus olaylarının aynı zamanda kişisel durumun unsurları olduğunu ve kişisel durumda değişikliğe neden olan olaylarla büyük ölçüde örtüştüğünü belirtmek yanlış olmaz. Nitekim kişisel durum tescilinin konusunu da nüfus olayları oluşturur[24].

Medeni durum (*marital status*) kavramı kişisel durum kavramıyla ilintili olan kavramlardan bir diğeridir. En genel tanımıyla medeni durum bir kimsenin bekâr, evli, dul veya boşanmış olup olmadığını ifade eder[25]. Toplum yaşamında her gerçek kişi, bu medeni durumlardan birine sahiptir[26]. Ancak medeni hal, tam ve sağ olarak dünyaya gelen gerçek kişinin hukuki statüsünün görünümlerinden yalnızca biridir. Hukuken varlık kazanan kişi, bir evlenme sözleşmesinin tarafı olana dek yaşamını bekâr olarak sürdürür. Evlenmesi halinde kişinin medeni hali evliliğinin sürüp sürmediğine göre değişiklik gösterir. Buna göre medeni durumun tespitinde belirleyici olan husus, kişinin bir evlenme

---

[23] United Nations (2002). *Handbook on Training in Civil Registration and Vital Statistics Systems*. Newyork: United Nation Publication, s.5. https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_84E.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2018) (UN, 2002); K. Joamets (2014). Civil status registration-more than data collection: EU digital development in promoting the free movement of civil status document*: Regulating eTechnologies in the European Union*. (Ed: T. Kerikmäe). İsviçre: Springer International Publishing, s.143; World Health Organization (2013). *Civil Registration and Vital Statistics 2013: Challenges, best practice and design principles for modern systems*, s.3. https://www.who.int/healthinfo/civil_registration/crvs_report_2013.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2019) (WHO, 2013); OECD Glossary of Statistical Terms, https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2870 (Erişim Tarihi: 29.12.2019)

[24] Ayrıca bkz. UN, 2002, **a.g.k.,** 8 vd.

[25] B. A. Garner (2009). *Black's Law Dictionary* (9th Edition). ABD: West Publishing, s.1054; E. Yılmaz (2001). *Hukuk sözlüğü* (6. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, s.568.

[26] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 236.

sözleşmesine taraf olup olmadığıdır. Çünkü kişinin medeni durumu bu sözleşmenin öncesine, sözleşmenin varlığına ve sözleşmenin sona ermesine göre tespit edilir.

Medeni durum, her ülkenin hukuk düzenine ve evlenme hukuku kurallarına göre belirlenir. Türk Hukuku uyarınca evlenme; ayrı cinsten iki kişinin evlilik birliğini meydana getirmesini sağlayan bir hukuki işlem, kendine özgü bir medeni hukuk sözleşmesidir[27]. Maddi ve şekli şartlara uygun olarak yapılan bir evlenme sözleşmesi ile birlikte taraflar arasında evlilik birliği kurulur (TMK m. 185/1). Böylelikle "bekâr" olan bir kimsenin medeni durumu, "eş (karı/koca)" sıfatını kazanmasıyla birlikte "evli" olarak değişir. Ancak hukuk düzeninin öngördüğü şartları taşımayan bir evlilik halinde, kural olarak kişinin medeni durumu aynı kalır. Evlenme sözleşmesinin ölüm, gaiplik kararı, cinsiyet değişikliği, boşanma, evliliğin iptali gibi nedenlerle sona ermesiyle birlikte ise kişinin "evli" olan medeni durumu "dul" veya "boşanmış" olarak değişir[28].

Evlenme sözleşmesi, sonuç itibariyle kişinin durumunda değişikliğe neden olan hukuki işlemlerdendir. Ancak bu husus, kişisel durum değişikliğinin yanı sıra medeni durum değişikliği olarak da ifade edilir. Diğer bir söyleyişle medeni durum, kişisel durumun unsurlarından yalnızca birini; kişinin evlenme sözleşmesinin tarafı olup olmamasını karşılar[29]. Buna göre medeni durumu kişisel durumun bir alt başlığı olarak; medeni durumda ortaya çıkan her değişikliği ise aynı zamanda bir kişisel durum değişikliği olarak belirtmek mümkündür.

1.3. Kişisel Veri Kavramı

Kişisel durum, kişisel veri kavramıyla yakın bir ilişki içindedir. Daha doğru bir ifadeyle, kişisel duruma ilişkin bilgiler de bir tür kişisel veridir. Bu nedenle öncelikle kişisel veri kavramını, ardından kişisel veri ile kişisel durum kavramları arasındaki

---

[27] T. Akıntürk ve D. Ateş (2016). *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt* (18. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.59-61; M. Dural, T. Öğüz ve M. A. Gümüş (2019). *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (14. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s.47-49.

[28] Her ne kadar medeni durum adı altında "bekâr/hiç evlenmemiş", "evli", "dul", "boşanmış", "evliliği feshedilmiş", "yeniden evlenmiş", "evli ancak fiilen ayrı" gibi çeşitli kategorilerden söz edilse de, temelde medeni halin bir evlenme sözleşmesinin tarafı olma veya olmama şeklinde iki türlü olduğunu vurgulamak gerekir. Buna göre dul-boşanmış-bekâr durumları arasındaki ayrım, medeni hale ilişkin değişikliğin sebebinin farklılığından ibarettir. Türk Hukukunda da sebebe dayalı bu ayrım terk edilmiş; İçişleri Bakanlığının 19.11.1997 tarih ve 5783 sayılı Genelgesiyle medeni hal için sadece evli veya bekâr ifadelerinin kullanılmasına karar verilmiştir. Ayrıca bkz. D. Özdamar (2002). *Türk Hukukunda Özellikle Türk Medeni Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.270.

[29] Medeni durumun, "*bir kimsenin tabi olduğu ülkenin evlenme hukukuna göre kişisel durumu*" olduğu yönünde ayrıca bkz. OECD Glossary of Statistical Terms, https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=1597 (Erişim Tarihi: 29.12.2019)

ilişkiyi ele almak gerekir. Nitekim kişisel verilere ve bu verilerin işlenmesine dair genel esaslar, niteliği uygun düştüğü ölçüde kişisel durumlar için de yönlendirici olacaktır.

1.3.1. Genel esaslar

İnsanlık tarihiyle eş zamanlı bir kavram olan kişisel veri (*personal data*), kişinin varlık kazanmasıyla birlikte, kişiye bağlı olarak ortaya çıkan her türlü bilgi bütününü oluşturur. Bu denli köklü bir geçmişe sahip olsa da, kişisel veri kavramının hukuk düzenlerinde tartışılmaya başlanması, özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısında, teknolojik gelişmelerle birlikte kişisel verilerin toplanma ve saklanma faaliyetlerinin artış göstermesiyle gerçekleşmiş; bu tartışmaların odak noktasını ise kişisel verilerin korunması oluşturmuştur[30]. Diğer bir ifadeyle, bu tartışmaların yaşanmasına kişisel verilerin işlenmesi, saklanması ve paylaşılması oldukça kolay olan bir tür dijital veriye dönüşmesi vesile olmuştur. Çünkü elde edilen kişisel verilerle temel hak ve özgürlüklere ilişkin çeşitli sorunların ortaya çıkma ihtimali gündeme gelmiştir. Böylelikle kişisel verilerin korunması, nispeten kısa bir süre içinde, çok sayıda uluslararası belge ile temel bir hak olarak güvence altına alınmış ve devletlerin hukuk düzenlerinde kendine yer bulmuştur. Günümüz hukuk düzenlerinde hem veri sahibi gözetilerek kişisel veriler koruma altına alınmakta hem de bilgi toplumunun bir gereği olarak kişisel verilerin hukuka uygun olması koşuluyla işlenmesine ve kullanılmasına izin verilmektedir.

Yaygın olarak tanımlandığı üzere kişisel veri; "*doğrudan ya da dolaylı olarak belirli veya belirlenebilir nitelikteki bir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgiyi*" ifade eder[31]. Kişinin adı, soyadı, doğum yeri ve tarihi, medeni hali, dini, cinsiyeti, mesleği, yaşı, hastalık geçmişi, etnik kökeni gibi bilgilerinin yanı sıra telefon numarası, sesi, fotoğrafı, sosyal medya paylaşımları, tüketim alışkanlıkları, banka bilgileri, motorlu taşıt plakası,

[30] Kişisel veri kavramı ve kişisel verilerin korunmasının tarihsel gelişimi hakkında detaylı bilgi için bkz. E. Küzeci (2018). *Kişisel Verilerin Korunması* (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, s.19 vd. O. Şimşek (2008). *Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.5 vd.; A. Akgül (2016). *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması* (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.31-46, 181 vd.; N. Başalp (2004). *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*. Ankara: Yetkin Yayınları, s.23 vd.

[31] Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 9; Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 43; H. C. Aksoy (2010). *Medeni Hukuk ve Özellikle Kişilik Hakkı Yönünden Kişisel Verilerin Korunması*. Ankara: Çakmak Yayınevi, s.11; Akgül, 2016, **a.g.k.,** 7. Türk Hukukunda da kişisel veri benzer yönde, 6698 sayılı Kişisel Verilerin Korunması Kanunundaki (KVKK) ifadesiyle "*kimliği belirli veya belirlenebilir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi*" olarak tanımlanmıştır. Bkz. KVKK m.3/1-d. Belirtelim ki, kişisel verilerin korunması bakımından tüzel kişilere ilişkin verilerin de kişisel veri kapsamına alınıp alınmayacağı doktrinde tartışmalıdır. Ancak konuya ilişkin ulusal ve uluslararası düzenlemelerin ağırlıklı olarak tüzel kişileri kapsam dışında tuttuğu söylenebilir. Ayrıca bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 324-326; Akgül, 2016, **a.g.k.,** 14-16; Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 18 vd.

politik görüşü, telefon rehberi, eğitim bilgisi gibi öznel veya nesnel nitelikteki verileri de kişisel veri kapsamında yer alır[32]. Buna göre kişisel verilerin gizli olması zorunlu değildir. Kişinin kamuya açık bilgileri veya kamusal alandaki davranışları da koşulları sağladığı müddetçe birer kişisel veri olarak kabul edilir.

Kişisel verilere ilişkin çok sayıda tasniften söz etmek mümkündür. Ancak bunlar arasında özellikle kişisel verileri içeriğine göre; hassas (özel nitelikli) veri-hassas olmayan veri şeklinde ayıran tasnife değinmek gerekir. Çünkü aşağıda değinileceği üzere, kişisel durum verileri kişinin hassas verileriyle çoğu defa örtüşür. Günümüzde çok sayıda uluslararası belgede ve Türkiye'nin de içinde olduğu çeşitli ülke mevzuatında bu ayrıma yer verilmekte ve bu iki tür veri arasında verilerin işlenme şartları bakımından farklı düzenlemelere gidilmektedir[33]. Böylelikle hassas veriler için daha kapsamlı bir koruma alanı yaratılmaktadır. Hassas verileri, "*açıklanması durumunda kişinin toplum içinde ayrımcılığa maruz kalmasına veya zarar görmesine neden olabilecek güce sahip bilgiler*" olarak nitelemek mümkündür[34]. Bu tür hassas verilere kişilerin ırkı, etnik kökeni, siyasi düşüncesi, felsefi, dini veya diğer inançları, dernek ve sendika üyeliği, sağlığı, cinsel hayatı, ceza mahkûmiyeti, biyometrik ve genetik verileri örnek gösterilebilir[35].

Son olarak kişisel verilerin hukuki niteliğine de değinmek gerekir. Kişisel verilerin korunması nispeten yeni yeni tartışılan bir konu olduğu için, kişisel verilerin ve bu verilere ilişkin korumanın hukuki niteliği hakkında çeşitli görüşler öne sürülmekte ve günden güne yeni gelişmeler yaşanmaktadır[36]. Günümüzde özellikle Kıta Avrupası

---

[32] Örnekler için bkz. Akgül, 2016, **a.g.k.,** 8-10; Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 14-17; Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 120-121.

[33] Hassas veri-hassas olmayan veri ayrımı yaygın olarak kullanılmakta ise de, güncel bir tartışma alanı olmaya devam etmektedir. Öyle ki, kişisel verilerin korunması alanında bir dönüm noktası olarak kabul edilen Alman Anayasa Mahkemesinin 15.12.1983 tarihli Nüfus Sayımı (Volkszählung) kararında her kişisel verinin başka verilerle bağlantı içine girerek yeni veriler yaratması sebebiyle artık önemsiz nitelikte bir veri olmadığı; bu nedenle verilerin işlenme esasları bakımından hassas veri-hassas olmayan veri şeklinde bir ayrım yapılmaması gerektiği kabul edilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 114-119; Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 253. Hassas veri-hassas olmayan veri ayrımının göreceli olduğu; günümüz teknoloji toplumunda bu ayrımın her koşulda verilerin etkili korunmasına hizmet edemeyeceği ve güncelliğini yitirdiği yönünde ayrıca bkz. Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 32-33.

[34] Akgül, 2016, **a.g.k.,** 18-19; Başalp, 2004, **a.g.k.,** 42-43.

[35] Türk Hukukundaki düzenleme için bkz. KVKK m.6/1. Hassas veriler hakkında detaylı bilgi için bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 249 vd.; Akgül, 2016, **a.g.k.,** 18 vd.

[36] Kişisel verilerin hukuki niteliği bakımından temel olarak üç farklı görüşten söz etmek mümkündür. Bu görüşler Amerikan Hukuk sisteminde yaygın olarak savunulan mülkiyet hakkı görüşü, kişisel verilerin özünde fikri mülkiyet hakkının olduğunu savunan fikri hak görüşü ve son olarak kişisel verilerin kişilik hakkının bir unsuru olduğunu savunan kişilik hakkı görüşüdür. Doktrin görüşleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 62 vd.; Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 37 vd.; F. G. Taştan (2017). *Türk Sözleşme Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması* (2. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.54 vd.

Hukukunda hâkim görüş, kişisel verilerin kişilik hakkı kapsamında olduğu yönündedir[37]. Üstelik önceleri, kişilik hakkının görünümlerinden biri olan özel hayatın gizliliği özelinde ele alınan kişisel verilerin korunması, uluslararası düzenlemelerle birlikte genel kişilik hakkı korumasından sıyrılıp bağımsız bir temel hak olarak zikredilmeye başlanmıştır[38].

1.3.2. Kişisel veri türü olarak kişisel durumlar

Devlet; kamu hizmetlerini, sosyal devlet ilkesinin gereklerini ve mevzuattan doğan diğer görev ve yükümlülüklerini yerine getirmek ve kendisine tanınan yetki alanında faaliyet gösterebilmek için özellikle tabiiyeti altındakilerin kişisel verilerine, toplumdaki sosyal konumlarına ihtiyaç duyan bir örgüttür[39]. Çünkü bireylerin devletle olan ilişkilerinde, kendilerini tanımlayan ve diğerlerinden ayırt edilir kılan kişisel bilgileri (kişisel verileri) yönlendirici ve etkili olmaktadır. Üstelik bu bilgiler kişinin tabi olduğu devlet dışında gerek kendisi ve üçüncü kişiler gerekse diğer devletler bakımından da önem arz etmektedir.

Kişisel duruma ilişkin bilgiler, kişisel verilerin yalnızca bir bölümüne karşılık gelir. Kişisel durumun unsurları olarak ortaya koyulan ve genellikle devlet düzenlerince tescile tabi tutulan doğum, evlenme, evlat edinme, vatandaşlık, soybağının kurulması ve reddi gibi unsurların tamamı, belirli veya belirlenebilir bir gerçek kişiye ait oldukları için aynı zamanda birer kişisel veridir[40]. Çünkü kişisel veriyi tanımlarken de ifade ettiğimiz üzere, kişisel veri kavramı ile belirli veya belirlenebilir nitelikteki bir gerçek kişiye ilişkin her türlü bilgi kastedilmektedir. Ancak kişisel durum kişisel veriye kıyasla daha dar bir kapsama karşılık gelir. Daha doğru bir ifadeyle kişisel durum, kişinin verilerinin yalnızca bir bölümünü oluşturur; kişinin kişiliğiyle yakın ilişki içinde olan, hukuk düzeninin kendilerine hüküm ve sonuç bağladığı verileri kapsar. Oysa kişisel veriler, kişiye ilişkin herhangi bir bilgiyi içerebilir ve bunun kişinin durumuyla ilgili olması gerekmez.

---

[37] Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 47, 56; Başalp, 2004, **a.g.k.,** 101; Akgül, 2016, **a.g.k.,** 47-48, 71 vd.; Şimşek,2008, **a.g.k.,** 132-136; Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 378.

[38] Örneğin 07.12.2000 tarihinde imzalanan Avrupa Birliği Temel Haklar Şartında da kişisel verilerin korunması özel hayatın gizliliği hakkından ayrı olarak düzenlenmiştir. Ayrıca bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 78, 165. Günümüz teknoloji toplumunda kişisel verilerin tek başına kişilik hakkıyla korunmasının imkansız hale geldiği; artık kişilik hakkının bağımsız nitelikli bir görünüm biçimi olan bireyin kişisel verilerinin geleceğini tayin hakkı içerisinde değerlendirilmesi gerektiği yönünde görüşler için bkz. Taştan, 2017, **a.g.k.,** 66-69. Aynı doğrultuda bkz. Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 69-72.

[39] Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 3-5, 124; Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 28, 444-445.

[40] Aynı yönde bkz. Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 182, 186 vd.; Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 448.

Sonuç itibariyle kişisel durumun aynı zamanda bir tür kişisel veri olduğu ve genel olarak kişisel verilerin korunması rejiminden yararlanması gerektiği söylenebilir. Genel prosedür bu olmakla birlikte, kişisel durum verileri, veri işleyenin devlet otoritesi olması ve veri işleme faaliyetinin belli amaçlar içermesi nedeniyle farklı bir koruma ve işleme rejiminin konu alanına girer. Kişisel veriler bakımından veri işleyen kişinin herhangi bir kimse (kamu otoritesi veya özel hukuk öznesi) olması mümkündür. İleride değinileceği üzere, kişisel durum verileri ise "kişisel durum tescili" adı altında kamu otoritesince özel olarak da işlenebilir. Verilerin bu şekilde işlenmesi durumunda, işleme faaliyeti özel düzenlemelere tabi olur. Kişisel durum verilerini işleyen kimselerin özel hukuk süjeleri olması halinde ise, genel koruma rejimi varlığını sürdürür. Başka bir anlatımla, hukuk düzenlerinde kişisel durum tescili özel olarak düzenlenerek veri işleyenin devlet otoritesi olması halinde genel kurallardan önce özel kuralların uygulama alanı bulması amaçlanmıştır. Bu farklılığa kişisel durum tescili başlığında yer verilecektir[41].

1.4. Kişisel Durum Kavramı

İçeriği ve etkileşimde olduğu çalışma alanlarının fazlalığı nedeniyle kişisel durum, tanımlanması güç kavramlar arasında yer alır. *Durum* kavramı, kişinin yaşamakta olduğu toplumdaki hukuki konumunu işaret eder ve taşıdığı özellikler uyarınca kişiyi toplum içinde diğerlerinden ayırmaya yarar[42]. *Kişisel durum* kavramıyla ise aslında kişinin tam ve sağ doğumuyla birlikte kişilik kazanmasından itibaren başlayan ve kişiliğe bağlı olarak devam eden, kişinin ölümüyle sona eren uzun bir süreç kast edilir. Bu sebeple kişisel durum kavramını öncelikle fonksiyonları ve amaçları uyarınca ele almak ve ardından tanımlamak yerinde olur.

1.4.1. Kişisel durumun fonksiyonları

Kişisel durum, kişinin kişilik kazanmasıyla birlikte ortaya çıkan ve kişiliği devam ettiği müddetçe çeşitli değişikliklere maruz kalan bir statüyü ifade eder. Sürekli değişim ve etkileşim içinde olan bu statü, aynı zamanda kişiye biricik ve tek olma karakterini de yükleyen özellikler toplamına karşılık gelir. Böylelikle kişi, yaşadığı topluluk içinde ayırt edilebilir bir kimse, sosyal bir varlık konumuna gelir.

---

[41] Kişisel verilerin işlenmesi-kişisel durum tescili ilişkisi için bkz. 1. Bölüm, kısım 1.6.2.2.

[42] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 114. Status (durum) ve state (devlet) kavramları arasındaki ilişki için ayrıca bkz. S. Salas Murillo (2014). Civil Status and Civil Registry: Current Trends in Spanish Law. *Journal Of Civil Law Studies,* 7 (1), s.95.

Kişisel durumun tarihsel süreç içinde bir anlam ifade etmesi, bu verilerin kişinin kendisi ve üçüncü kişilerce kullanılmaya başlanmasıyla; bir diğer söyleyişle kişisel durum kavramına bir tür gözetim aracı olarak başvurulmasıyla gerçekleşmiştir. Üstelik diğer gözetim araçlarından farklı olarak kişisel durum, yalnızca "tehlikeli" olarak kabul edilen kişileri değil, toplumun her kesimini kapsayan bir gözetim rolü üstlenmiştir. Böylelikle bireyin tek başına değil de diğer insanlarla etkileşim ve dayanışma içinde, bir topluluğun parçası olarak yaşaması, kişisel durum kavramına yeni bir misyon yüklemiştir. Buna göre kişisel durum kavramının fonksiyonel hale gelmesinde, toplum sözleşmesi kuramının da etkili olduğunu belirtmek yanlış olmaz.

Kişisel durum kavramı, üstlendiği misyonları bir tür gözetim aracı olmak suretiyle gerçekleştirdiği için, bu kavramın fonksiyonlarını çözümleyebilmenin yolu, gözetim kavramını tanımlamaktan geçer. Sosyal denetimin bir aracı olan gözetim kavramını; yönetme, koruma, yönlendirme, etkileme gibi belirli amaçlarla ilişkili ve belli insan davranışlarının dikkate alındığı, kişisel bilgiye dönük ve sistematik bir süreç şeklinde tanımlamak mümkündür[43]. İnsanlık tarihi kadar köklü bir geçmişe sahip olan ve Antik Çağlardan bu yana kullanılan gözetim, uygarlıkların toplumsal denetimi sağlamalarına aracılık etmiştir.

Devlet kavramının ortaya çıkması, bir gözetim aracı olarak kişisel durum kavramına yeni bir yön vermiştir. Devlet, toplumsal düzeni sağlamak adına kişisel durumlardan gelir dağılımına, göç hareketliliğinden üretim faaliyetlerine kadar geniş bir alanda gözetimini sürdürmüştür. Bu dönemde devletin hüküm sürdüğü topraklarda yaşamakta olan vatandaşların ve diğer bireylerin devlete karşı sorumlu oldukları askerlik, vergi gibi yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerinin tespiti ve göç eden kitlelerin kontrolü amacıyla yapılan nüfus sayımları ve bu kapsamda kayıt altına alınan kişisel durumlar, devlet idaresinde başvurulan gözetimin en iyi örneklerinden biri olmuştur[44].

Modern devletin ortaya çıkması ve siyasi iktidarın kurumsallaşmasıyla birlikte ise gözetim biçimlerinde değişiklik meydana gelmiş; sistematik ve geniş ölçekli bir gözetim

[43] Gözetim kavramı hakkında kapsamlı bilgi için bkz. Lyon, 1997, **a.g.k.,** 13 vd.; D. Lyon (2013). *Gözetim Çalışmaları Genel Bir Bakış*. (Çev: Ali Toprak). İstanbul: Kalkedon Yayınları, s.30 vd.; U. Dolgun (2008). *Şeffaf Hapishane yahut Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat, s.21 vd.; Ö. Özger (2016). Gözetim Kavramının Tarihsel Gelişimi ve Elektronik Gözetim. *Cyberpolitik Journal*, 1 (1-2), s.13 vd.
[44] Lyon, 1997, **a.g.k.,** 17, 39; Lyon, 2013, **a.g.k.,** 52-53; Dolgun, 2008, **a.g.k.,** 52; Özger, 2016, **a.g.k.,** 15.

biçimi ortaya çıkmıştır[45]. Bürokratik olarak yapılanan ve meşru şiddet tekelini elinde bulunduran modern devlette özellikle yurttaşlar merkezi bir konuma geçmiş; bu değişimde de yine kişisel durumları belirleyici olmuştur. Modern devlet, iktidarını sürdürmek ve devlet düzeninin devamlılığını sağlamak adına tabiiyeti altında yaşayan kimseler hakkında bilgi sahibi olmayı amaçlamıştır. Bu amacının gerçekleşmesinde ise kişinin doğumundan ölümüne kadar devlet otoritesi altında sistematik bir biçimde her türlü hareketinin kayıt altına alınması yoluna başvurmuştur[46]. Böylelikle gözetim aracı olarak kişisel durumun üstlendiği fonksiyonlarda artış olmuştur.

Belirtelim ki, kişisel durumun bu döneme değin üstlendiği fonksiyon, ağırlıklı olarak devlet düzeninin devamlılığına hizmet etmiştir. Kişilerin davranışlarını, eğilimlerini ve amaçlarını ayrıntısıyla takip altına almanın hedeflenmesiyle birlikte salt kimliklendirme faaliyeti yeterli gelmemeye başlamış; kişisel durum, ağırlıklı olarak insanları izlemenin, kontrol altında tutmanın önemli bir aracı olmuştur[47]. Devlet bu bilgilerle bir yandan kişileri kontrol altına alarak kamu düzenini ve genel asayişi sağlamıştır. Kimin kimle evli olduğundan, kaç çocuğa sahip olduğundan yahut yaşamını nerede sürdürdüğünden haberdar olarak bir bakıma idari kolluk görevini yerine getirmiştir. Diğer yandan devlet, bu bilgiler uyarınca tabiiyeti altında yaşayan bireylerin devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerini de kontrol etmiştir.

Kişisel durum kavramının fonksiyonlarındaki dönüm noktası, sosyal devlet anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte gerçekleşmiştir. Esasında kişisel duruma dayalı gözetimin kapsamının genişlemesinde ve yaygınlaşmasında, bireylerin hak taleplerinin artması etkili olmuştur. Sosyal devlet anlayışıyla birlikte kişisel durum kavramı devletin yanı sıra bireylerin bekasına da hizmet etmeye başlamış; bireyin toplum içindeki konumunun, devlete yönelik talep ve haklarının tespitinde işlevsel hale gelmiştir. Kişisel durum, gerek devlet otoritesine gerekse gerçek ve tüzel kişilere hizmet eden, çok yönlü bir araca dönüşmüştür. Sonuç olarak kamusal düzenden özel hayata, medeni ve siyasi

[45] Lyon, 1997, **a.g.k.,** 42; Dolgun, 2008, **a.g.k.,** 22, 74-75; Özger, 2016, **a.g.k.,** 16, 25.
[46] Modern devlet bürokrasisinde gözetimin bu yeni örgüsü hakkında detaylı bilgi için bkz. Dolgun, 2008, **a.g.k.,** 99-101.
[47] C. Dardy (2013). From Custom to Civil Status Registration: The Anthropology of Kinship and the Rule of Law: *Identification and Registration Practices in Transnational Perspective.* (Ed: J Brown, I. About, G. Lonergan). Birleşik Krallık: Palgrave Macmillan, s.149.

haklardan sosyal haklara, iç hukuk düzeninden uluslararası hukuka kadar birçok konuda kişisel durumla "dirsek teması" içindeki ilişkiler yumağı ortaya çıkmıştır.

Tarihsel süreç içinde kişisel durumun işlevsel hale gelen unsurlarında da artış gözlenmiş; hem bireylerin ilişkilerinde hem de yönetimde kendisinden faydalanılan kişisel durum bilgileri sayıca artmıştır. Önceleri doğum, ölüm ve evlenme gibi nispeten dar bir eksende zikredilen kişisel durum unsurları; yerleşim yeri, fiil ehliyeti, vesayet altında olup olmama ve geniş anlamda soybağı ilişkileri gibi kendisine hukuken sonuç bağlanan diğer kişisel durum bilgilerini de kapsar olmuştur. Bu artışta, devletin söz konusu bilgiler sonucunda ortaya çıkan yeni durumlardan haberdar olma isteği ve aynı zamanda birey lehine ortaya çıkan talep hakkını karşılama yükümlülüğü etkili olmuştur.

Kişisel durum kavramının bu çok yönlü işlevselliğinin günümüzde de sürdüğünden söz etmek mümkündür. Üstelik uluslararası girişimler neticesinde kişisel durum kavramı bir yandan devletlerüstü bir misyon da üstlenir olmuştur. Vatandaşı olduğu ülke yerine bir başka ülkede yaşamını sürdürmek isteyen bireylerin artış göstermesiyle birlikte kişisel durum değişiklikleri sınır ötesi sonuç doğuran durumlar halini almıştır. Yine yaşam standartlarını yükseltme, hastalıklarla mücadele etme, sağlıklı bir çevrede yaşam sürdürme gibi çeşitli amaçlarla, kişisel durum bilgileri ait oldukları kişilerin kimliğinden ayrılarak bir tür istatistik kaynağına da dönüşmüştür.

Özetle, kişisel durum kavramı bir gözetim aracı olarak hem bireyleri kontrol altında tutmanın ve faaliyetlerini sınırlandırmanın (*yönetmenin*); hem de bireylere imkân yaratma ve onları koruma altına almanın (*hakları gerçekleştirmenin*) aracı haline gelmiştir[48]. Diğer bir söyleyişle kişisel durum, kamu çıkarının yanı sıra gerek kişinin kendisinin gerekse üçüncü kişilerin çıkarlarına da hizmet eden; hak ve yükümlülüklerin yerine getirilmesinde belirleyici bir kavrama dönüşmüştür. Böylelikle kişisel durumlar, bir yandan "güvenlik devleti"ne diğer yandan "sosyal devlet"e hizmet eden "iki yüze sahip bir madalyon" rolü üstlenmiştir.

[48] Benzer yönde bkz. C. Bidaud-Garon (2009). The Probative Value of Civil-Status Records: Infringement of State Sovereignty or Protection of the State. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri, s.1.
http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/XCsAAN0lqSxGS2hWdEZHdUd0IwA (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

Çalışmamızda ele alınacak olan kişisel durumların sosyal güvenlik hukukundaki etkileriyle, esas itibariyle kişisel durumun bu iki yüzünü vurgulamak amaçlanmaktadır. Çünkü sosyal güvenlik hukuku, kişisel durum esaslı gözetimin her iki yüzünün de ortaya çıktığı alanlara örnek oluşturur. Sosyal güvenlik hukuku perspektifinden bakıldığında, bireylerin sosyal güvenlikle ilişkili hak talebinde bulunmalarında; aynı şekilde, devletin bu kapsamda üzerine düşen yükümlülüğü yerine getirmesinde ve bireylere sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetleri sağlamasında kişinin kişisel durumu önemli rol oynar. Nitekim devlet bir yandan kimlerin iş sahibi ya da işsiz olduğunu kayıt altına alırken diğer yandan, kişisel durumları kayıt altına alarak gerçekleştirdiği veri gözetimi yoluyla kimin ne kadar sosyal yardım alabileceğini de belirler. Aynı şekilde, kendisinin kurduğu, kurallarını koyduğu ve yönettiği sosyal sigorta sistemiyle bireylerin taleplerine de gereği gibi cevap verir.

Buna göre, modern gözetimin işlevsel bir aracı olan kişisel durumun, Lyon'un ifadesiyle "*hem sosyal denetimin hem de sosyal katılım haklarını garanti etmenin bir aracı*" olduğunu söylemek yanlış olmaz[49]. Benzer biçimde, kişisel durumu Dardy'nin ifadesiyle "*sınırlama-kontrol altında tutma-yükümlülük getirme*" ekseni ile "*hak ve yetki tanıma-koruma*" arasındaki gerilimle de ifade etmek mümkündür[50]. Belirtelim ki, bir gözetim aracı olarak kişisel durum kavramı bünyesinde ortaya çıkan bu iki başlılık, gözetimin salt iyi ya da salt kötü olmadığı yönündeki doktrin görüşlerini de doğrular[51]. Bugün teknolojik boyutu nedeniyle özellikle olumsuz yönüne vurgu yapılsa da, olası risklerine rağmen gözetimin, imkân tanıma ve koruma işlevleri uyarınca kişilerin toplum yaşamına katılımını sağlayan bir araç olduğunu vurgulamak gerekir.

1.4.2. Kişisel durum kavramının kapsamının belirlenmesi

Değindiğimiz üzere kişisel durum, birden fazla yönü bulunan ve kapsamı oldukça geniş olan kavramlar arasında yer alır. Bu sebeple kişisel durum kavramını gerek dar gerekse geniş anlamıyla ayrı ayrı ele almak gerekir. Geniş anlamıyla kişisel durum, kişi olarak kabul edilen varlıkların kişiliğinde ortaya çıkan, türü ve niteliğine bakılmaksızın her türlü değişim ve sonucu kapsamına alır. Bir gerçek kişinin üzüntüsünden arkadaşlık ilişkilerine, fiziki görünümünden duygu ve düşünce açıklamalarına kadar günlük hayatta

[49] Lyon, 1997, **a.g.k.,** 53. Benzer yönde bkz. Dolgun, 2008, **a.g.k.,** 101.
[50] Dardy, 2013, **a.g.k.,** 146.
[51] Lyon, 1997, **a.g.k.,** 10, 17.

karşılaşılan ve kişiliğinde sonuç doğuran her türlü olgu geniş anlamda kişisel durumun içine dâhil edilebilir. Aynı şekilde bazı kişisel durumlar herkesçe bilinebilir, görülebilirken; bazıları kişinin yakın çevresince veya yalnızca kendisi tarafından bilinebilir. Geniş anlamıyla kişisel durum, kişisel veri kavramıyla büyük ölçüde benzerlik gösterse de tam anlamıyla örtüşmez. Doğrudan kişinin kişiliğinde sonuç doğurmayan, örneğin malvarlığına dönük (motorlu araç plakası veya hasar kaydı bilgisi, malik olunan taşınmazın bedeli gibi) veriler geniş anlamıyla kişisel durumun kapsamına girmez fakat kişiyi dolaylı olarak belirlenebilir kıldığı için kişisel veri kabul edilir.

Konumuz bakımından kişisel durumun bu denli kapsamlı ele alınması mümkün değildir. Nitekim kişinin bünyesinde ortaya çıkan durumların tamamı hukuki kişilik bakımından önem arz etmez; hukuk sistemleri kişinin her türlü durumuyla ilgilenmez. Çünkü kişisel durum kavramı kişinin özel ve aile hayatıyla iç içe geçmiştir[52]. Diğer bir söyleyişle, kişinin özel ve aile hayatı kapsamında kabul edilen kişisel bilgileri, bazı hallerde hukuk düzeninin de ilgi alnına girmektedir. Bu aşamada hangi kişisel durumların hukuk düzenini ilgilendirip ilgilendirmediği ayrımına gidilmesi gerekir. Bu ayrım yapılırken ise kişisel durumda ortaya çıkan değişikliğin önem düzeyine, toplum tarafından bilinmesinden doğacak faydayla kişinin giz alanında kalmasından doğacak fayda arasındaki dengeye bakmak gerekir.

Belirtelim ki, bu ayrımın kolaylıkla yapılması mümkün değildir. Çünkü sosyal, kültürel, çevresel, siyasal ve diğer çeşitli faktörler uyarınca kişisel durumda meydana gelen değişikliklerin hangisinin hukuk düzenini ilgilendirip ilgilendirmediği değişiklik gösterebilir. Örneğin kişinin dini inancı, etnik kökeni, milliyeti, okur-yazarlığı, anadili, eğitim durumu, mesleği, cinsel yönelimi, sağlık durumu, fiziksel ve genetik özellikleri kimi ülkelerde hukuk düzeninin ilgi alanında, kimi ülkelerde ise kişisel durum ve değişikliklerinin kayıt altına alınmasında önem arz etmeyen veya özel hayat kapsamında müdahale edilemeyen bir alan olarak kabul edilebilir[53]. Açıklanan sebeplerle dar anlamda

[52] Ad, soyadı, cinsiyet, cinsel kimlik, etnik köken, fiziki görünüm, sağlık durumu, medeni hal, doğum yeri, adres, vatandaşlık gibi kişisel bilgilerin özel hayata saygı ve mahremiyet hakkı kapsamında yer aldığı; bu sebeple bunların özel hayata saygı hakkı çerçevesinde korunması gerektiği yönünde ayrıca bkz. A. T. Gümüş (2016). *Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı.* Ankara: Adalet Yayınevi, s.157-159, 165-166, 285 vd.

[53] Örneğin Türk Hukukunda mülga Medeni Kanun döneminde bir dönem kişilerin engellilik durumları da tescil altına alınmıştır. İsviçre (MK m.39) ve Romanya Medeni Kanunlarında ise vatandaşlığın (*citizenship*) yanı sıra kişinin milliyeti/uyruğu (*nationality*) da tescile konu kabul edilmiştir. İngiltere, Almanya, İspanya, Hollanda gibi ülkelerde hemcins birlikteliğinin (*civil union/registered partnership*) ve hemcins

kişisel durum kavramının kapsamının sınırlı sayıda olmadığını; toplum ve hukuk düzenine veya zamana göre değişiklik gösterebileceğini vurgulamak gerekir[54].

Kişisel durum değişikliklerinin hukuk düzenini ilgilendirip ilgilendirmediğinin en önemli sonucu, bu değişikliklerin kayıt altına alınıp alınmayacağının (tescile tabi olup olmayacağının) belirlenmesinde ortaya çıkar. Hukuk düzenleri hangi kişisel durumların hukukun ilgi alanına girdiğini tespit ederken, bir yandan bu kişisel durumların kayıt altına alınmasını da ister. Böylelikle hukuken önem arz eden kişisel durumların büyük bir çoğunluğu aynı zamanda tescile de tabi olur. Kişinin hangi kişisel durumlarının hukukun ilgi alanına girdiği ve bu kapsamda kaydının tutulması gerektiği aşağıda ayrıca incelenecektir. Ancak kişinin bütün kişisel durumları tek bir hukuk dalının ilgi alanına da girmez. Kişisel durum kavramı yaygın olarak medeni hukuk kapsamında ele alınsa da, kişilikte ortaya çıkan değişiklikler medeni hukukun yanı sıra diğer hukuk dallarını da az ya da çok ilgilendirir. Örneğin kişinin herhangi bir mahkûmiyetinin ya da tutukluluk halinin bulunup bulunmadığı hak ve fiil ehliyeti bakımından medeni hukuku ilgilendirdiği gibi ceza hukukunu da ilgilendirir. Yine kişinin tabiiyeti, herhangi bir ülke vatandaşı olup olmaması tabiiyet hukuku başta olmak üzere çok sayıda hukuk dalının inceleme alanına girer.

Dar anlamıyla kişisel durum kavramı, konusunun yanı sıra kapsamına aldığı hukuk özneleri bakımından da sınırlayıcı bir niteliğe sahiptir. Bilindiği üzere, TMK m.48 hükmünde tüzel kişilerin cins, yaş, hısımlık gibi yaradılış gereği insana özgü niteliklere bağlı olanlar dışındaki bütün hak ve borçlara ehil oldukları düzenlenmiştir. Modern hukuk düzenlerinde tüzel kişilerin kişilik hakkının varlığı kabul edilse de, kişisel durum kavramı gerçek kişileri esas alacak biçimde ele alınmakta ve tüzel kişiler dışlanmaktadır. Benzer bir uygulama Türk Hukukunda da mevcuttur. Tüzel kişilerin kişiliğinde ortaya çıkan tüzel kişiliğin kazanılması, tür değişikliği, ad değişikliği, yerleşim yeri değişikliği, uyrukluk, tüzel kişiliğin kaybı gibi hususların kayıt altına alınması-tescil edilmesi söz konusu olsa

---

evliliklerinin (*same-sex marriage*) tescile tabi tutulması sonucunda kişilerin cinsel yönelimleri de dolaylı olarak tescile konu edinilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. 1. Bölüm, kısım 2.3.2.

[54] Kişisel durumların sınırlı sayıda olmadığına ilişkin İspanya örneği için bkz. Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 103. Tarihçesi, konumu, ekonomik kalkınmışlığı ve siyasi örgütlenmesiyle bağlantılı olarak her devletin kişisel durum kavramını kendine özgü yorumladığı yönünde bkz. Bidaud-Garon, 2009, **a.g.k.,** 4; European Commission (2010). *Green Paper: Less Bureaucracy for Citizens: Promoting Free Movement of Public Documents and Recognition of the Effects of Civil Status Records, COM(2010) 747 Final*, s.9. (Green Paper, 2010). https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0747:FIN:EN:PDF (Erişim Tarihi: 19.02.2019)

da, kişisel durum ve kişisel durum sicili kavramları Türk Hukukunda sadece gerçek kişileri kapsar biçimde yorumlanmaktadır[55].

Açıklanan sebeplerle kişisel durum kavramını dar anlamıyla, özellikle Medeni Hukukun ilgi alanı ve gerçek kişiler doğrultusunda tanımlamak gerekir. Nitekim çalışmamızın ilerleyen bölümlerinde de kişisel durum kavramıyla kast edilen, dar anlamıyla kişisel durum olacaktır.

Kişisel durum (ahvali şahsiye, şahsi hal) kavramı en genel ifadeyle hukuku ilgilendiren kişi değerlerinin toplamıdır. Doktrinde yer verilen bir tanımlamaya göre kişisel durum; "*bir gerçek kişinin, kendisini aile ve toplum içerisinde diğer kişilerden ayırmaya yarayan ve hukuk düzenince kendilerine bazı hüküm ve sonuçlar bağlanmış bulunan nitelikleridir.*"[56]. Bir başka tanıma göre "*kişinin doğumu, ölümü, evlenmesi, boşanması, evlat edinmesi gibi bizzat onu ilgilendiren durumları*" kişisel durumunu ifade eder[57]. Diğer bir tanımlamaya göre ise "*kişinin sosyal çevresinde hemcinslerinden ayrışmasını ve kendi özgün kimliğini/kişiliğini kazanmasını sağlayan ad, hısımlık, yaş, cinsiyet, evlilik, yurttaşlık, yerleşim yeri gibi kişinin başkasına devredilemeyen kimliğinin ve kişiliğinin ana öğeleri*" kişisel durumu oluşturur[58]. Buna göre her gerçek kişinin kendine özgü nitelikleri olan ve belirleyici içeriklerden oluşan; bizzat kendisi dışında tabii olduğu veya ikamet ettiği devleti de ilgilendiren bir kişisel durumu vardır.

Kişisel durum kavramıyla kast edilen olgu, kişinin varlık kazanmasıyla veya zaman içerisindeki gelişmelerle eş zamanlı olabildiği gibi, mevcut durumda sonradan da ortaya çıkabilir. Buna göre kişisel durum kavramı; kişinin nihai durumuyla ilgilenen ve kişinin varlığında sonradan ortaya çıkan kişisel durum değişikliklerini de kapsayan genel bir çerçeveyi oluşturur.

Doktrinde kişisel durum kavramı karakteristik özelliklerinden yola çıkılarak da tanımlanmıştır[59]. Örneğin İspanyol Hukukunda Salas Murillo, kişisel durumun *öznel,*

[55] Örneğin bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.**, 236, 474. Yılmaz da kişisel durum kavramını "*gerçek kişilerin hukuksal varlıkları ile ilgili durumlar*" olarak tanımlayarak tüzel kişileri dışlamıştır. Bkz. Yılmaz, 2001, **a.g.k.,** 507. Değinildiği üzere, başta Türk Hukuku olmak üzere çeşitli ülke hukuklarında ve uluslararası belgelerde koruma altına alınan kişisel veri kavramı, tüzel kişiler dışlanarak gerçek kişilere özgülenmiştir (KVKK m.3/1-e). Ayrıca bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 324-326.
[56] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 236, 342.
[57] Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 185.
[58] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 480; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.**, 113.
[59] Detaylı bilgi için bkz. Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 105 vd.

genel ve *kamu düzeni* karakterine vurgu yaparak kişisel durumu bu kavramlar üzerinden tanımlamıştır. Öznel karakteri ile kişisel durumun kişiye sıkı sıkıya bağlı olmasını anlamak gerekir. Kişisel durum, her kişi için biricik niteliğe sahip olup bunların miras yoluyla başka bir kimseye intikali mümkün değildir. Diğer bir söyleyişle kişisel durum, bünyesine içkin hakların devrine ve halefiyete imkân vermez[60]. Kişisel durumun bu öznelliği, kişiliği oluşturan hususlardan olmasının bir sonucudur. Genellik karakteri ile kişisel durumun herkes için sonuç doğurucu etkisi kast edilir. Buna göre kişisel durum, herkes için geçerli olan ve herkesçe saygı duyulması gereken bütünü ifade eder[61].

Kamu düzeni karakteriyle ise kişisel durumun kişinin çıkarlarının (öznel çıkarların) yanı sıra kamu çıkarına da hizmet eden yanına vurgu yapılır. Kişinin toplum içindeki konumunu belirlemeye yaradığı için kişisel durum aynı zamanda kamu düzenini de ilgilendirir. Bu karakter kişisel durumun üzerinde işlem yapılamayan yanını da ifade eder[62]. Öyle ki, kişisel durumu düzenleyen kurallar, kamu düzenini ilgilendirmesi sebebiyle emredici hukuk kuralı niteliği taşırlar[63]. Yine kişisel durumların ve bu durumlara ilişkin kayıtların aksi kanıtlanıncaya kadar geçerli kabul edilmesi ve resmi kanıt niteliği taşımaları da kişisel durumun kamu düzeni karakterinin bir uzantısıdır.

Doktrinde kişisel durum, kendisini meydana getiren unsurlar bakımından da ayrıma tabi tutulmuştur. Örneğin Türk Hukukunda Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir kişisel durum kavramını üç temel grupta ele almaktadır[64]. Bu ayrıma göre kişinin adı, cinsiyeti, yaşı, ehliyeti, kısıtlı olup olmaması ve yerleşim yeri gibi hususlar *bireysel durumuna* ilişkindir. Kişinin medeni hali (nişanlı, evli, bekâr, dul veya boşanmış olması), velayet veya vesayet altında bulunup bulunmaması ve hısımlık ilişkileri *ailevi durumuna* ilişkindir. Kişinin uyrukluğu, hemşeriliği ve adli sicil kaydının olup olmaması ise *siyasi durumuna* ilişkindir.

Kişisel duruma ilişkin bu tasniflere karşın kişisel durum unsurlarının sınırlı sayıda olmadığını vurgulamak gerekir. Kişivarlığı hakları gibi kişisel durum da, kalem kalem sayılarak kapsamı tespit edilemez ve içeriği zamanla değişebilir niteliktedir. Nitekim yukarıda da belirtildiği üzere, küreselleşmenin, bilgi toplumunun ve devamında

[60] Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 105-106.
[61] Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 107.
[62] Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 106.
[63] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.**, 114.
[64] Bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.**, 113.

teknolojinin etkisiyle, kişisel durumun unsurları tarihsel süreç içinde artış göstermiş; kişisel durumun çeşitli yönlerinden söz edilir olmuştur.

1.5. Kişisel Durum Değişikliği Kavramı

1.5.1. Kişisel durum değişikliğinin belirlenmesi

Kişisel durum değişikliği, kişisel durumda kişinin kendi eylem veya işlemleriyle yahut başka kimselerin aktif veya pasif eylem ve işlemleri sonucu ortaya çıkan süreli ya da sürekli nitelikteki değişiklikleri ifade eder. Doktrinde yer alan bir tanıma göre kişisel durum değişiklikleri *"(...) mevcut bir kişisel durumun tamamen ortadan kalkması veya mevcut kişisel durumun yerine bir yenisinin kazanılması suretiyle ve hukuki olaylar ya da hukuki işlemler sonucunda meydana gel(en)"* değişikliklerdir[65].

Kişisel durum yaşayan bir kavram olup içsel veya dışsal etkilerle sürekli bir devinim içindedir; bünyesinde ortaya çıkan değişikliklerle birlikte kişinin fiili statüsünü belirtir. Kişisel durum değişikliği ise, bu fiili durumun öncesinin ve sonrasının bir karşılaştırmasını yansıtır. Diğer bir söyleyişle kişisel durum değişikliği, kişisel durumda ortaya çıkan hukukun ilgilendiği değişiklikleri ifade ederken; kişisel durum, bu değişiklikle beraber ortaya çıkan veya herhangi bir değişiklik gerçekleşmeksizin süregelen sonucu/hâlihazırdaki durumu belirtir. Buna göre kişisel durum değişikliği ile kişisel durum arasında bir tür neden-sonuç ilişkisi olduğunu söylemek yanlış olmaz.

Kişilik kavramının kendisi de kişisel durum değişikliğine ilişkin genel bir çerçeve oluşturur. Diğer bir ifadeyle, kişisel durum değişikliği kavramı ile kişinin doğumundan ölümüne, daha doğru bir söyleyişle kişiliğinin başlamasından sona ermesine değin süregelen zamanda ortaya çıkan/çıkması muhtemel değişikliklerden söz edilir.

Kişisel durum değişikliklerinin çeşitli biçimlerde ortaya çıktığından söz etmek mümkündür. Dar anlamda kişisel durum kavramının esas alınması sebebiyle, hukuki olgu niteliği taşımayan (hukuken önemsiz/hukuk dışı) değişiklikler kişisel durum değişiklikleri bakımından çalışmamızın kapsamı dışındadır. Bu sebeple (dar anlamda) kişisel durumda ortaya çıkan her değişiklik, bir yönüyle hukuk düzeninin kendisine etki ve sonuç bağladığı; bir hukuki ilişki kuran ya da kaldıran, hukuken önem taşır olgulara/hukuki olgulara[66] denk düşer. Hukuki olguların ise iradi (hukuki eylem) veya

[65] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.**, 474.
[66] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 312.

irade dışı (hukuki olay) olması mümkündür[67]. Doğum, ölüm, zamanın geçmesi (kişinin ergin olması veya belli bir yaşa gelmesi) gibi hususlar, kişisel durumda kişinin iradesi dışında değişikliğe sebep olan hukuki olgular/olaylar arasında yer alır[68].

İrade özerkliği ilkesinin bir sonucu olan iradi hukuki olgular ise, modern hukukta hukuki eylem olarak adlandırılırlar. Bilindiği üzere bu eylemlerin hukuka uygun ya da aykırı olmaları mümkündür. Fakat eylemlerin hukuka uygun veya aykırı olmasının kişisel durum değişiklikleri bakımından pratik bir sonucu olmaz. Kişisel durumda değişikliğe yol açan hukuka aykırı eylemlere, bir kimsenin bir başkası tarafından öldürülmesi örnek verilebilir[69]. Hukuka uygun eylemlerin en önemli kısmı hukuki işlemlerden oluşur. Bu bakımdan hukuka uygun eylemlere ilişkin temel ayrım, hukuki işlemler ve hukuki işlem dışı eylemler şeklinde yapılır. Hukuki işlemden söz edebilmek için iradenin sadece fiile değil, bu fiilin hukuki sonucuna da yönelmiş olması gerekir[70]. Kişisel durum değişikliğine yol açan hukuki işlemlere evlenme, evlat edinme, evlilik dışı çocuğun babası tarafından tanınması gibi işlemler örnek verilebilir. Bu hukuki işlemlerin bir kısmi tek taraflı olup tek bir kişinin irade beyanından, bir kısmi ise iki taraflı (sözleşme) olup karşılıklı ve birbirine uygun irade beyanlarından oluşur. Kişinin kendisine yerleşim yeri belirlemesi ise kişisel durumda değişikliğe yol açan hukuki işlem dışı eylemlere örnek oluşturur.

Son olarak belirtelim ki, bu hukuki olgular kişivarlığı haklarının kişinin bizzat kendisi yahut üçüncü kişi tarafından kullanılmasıyla veya pasif bir hareketle de ortaya çıkabilir. Kişisel durum değişikliklerinin tasnifinde bu hususlara ayrıca değinilecektir.

Türk Hukukunda kişisel durum değişikliği ile nelerin kast edildiğine ilişkin düzenlemelere Nüfus Hizmetleri Kanununda ve Nüfus Hizmetleri Kanununun

---

[67] Benzer bir yaklaşımla kişisel durum değişiklikleri "*doğal olay*" ve "*sosyal olay*" olarak da ikili bir ayrıma tabi tutulmakta; doğum, ölüm gibi kişisel durum değişiklikleri doğal olaya; evlilik, evliliğin iptali, ad değişikliği gibi diğer kişisel durum değişiklikleri ise sosyal olaya örnek gösterilmektedir. Bkz. V. von Freyhold & Partner Consultants. (2008). *Final Report for the European Commission,* s. 523 vd. http://www.freyvial.de/Publications/Civil_Status_in_Europe_Fullreport.pdf (Final Report, 2008) (Erişim Tarihi: 01.03.2019); European Parliament Directorate - General For Internal Policies (2013). *Life in cross-border situations in the EU (A comparative study on civil status),* s. 16. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474395/IPOL-JURI_ET(2013)474395_EN.pdf (European Parliament, 2013) (Erişim Tarihi: 21.02.2019)

[68] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 312; Oğuzman ve Barlas, 2019, **a.g.k.**, 178; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.,** 191; S. S. Tekinay (1992). *Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku* (6. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 95-96; İmre, 1980, **a.g.k.,** 221-222.

[69] Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.,** 192.

[70] Tekinay, 1992, **a.g.k.,** 97; İmre, 1980, **a.g.k.,** 223.

Uygulanmasına İlişkin Yönetmelikte[71] (NHKUY) yer verilmiştir. Kanunun nüfus olayını tanımlayan hükmünde doğum, ölüm, evlenme, boşanma, evlat edinme, tanıma, kayıt düzeltme, soybağının düzeltilmesi ve gaiplik kişisel durumda değişiklik meydana getiren olaylar arasında sayılmış; ancak "gibi" şeklinde ekleme yapılarak bu saymanın sınırlı sayıda olmadığına vurgu yapılmıştır (NHK m.3/1-y; NHKUY m.4/1-çç).

Kişisel durum ve kişisel durum değişikliği uluslararası hukukta da önem taşıyan kavramlar arasındadır. Nitekim kişisel durumda ortaya çıkan değişiklikler, modern hukukta devletlerin gündeminde güncel bir yere sahiptir. Bu sebeple yukarıda kişisel duruma ve kişisel durum değişikliğine ilişkin yapılan açıklamalar gerek Türk Hukuku gerekse diğer devlet hukukları bakımından genel ve kapsayıcı niteliktedir. Kişisel durum bakımından devletler arasında farklılıkların ortaya çıktığı temel husus, kişisel durumların tesciline ilişkindir. Bu yüzden kişisel duruma ve özellikle kişisel durum tesciline ilişkin uluslararası düzenlemelere kişisel durum tescili bölümünde yer verilecektir.

1.5.2. Kişisel durum değişikliklerinin tasnifi

Dar anlamıyla ele aldığımız kişisel durumda ortaya çıkan değişiklikler çeşitli açılardan sınıflandırılabilir. Şüphesiz bu tarz bir sınıflandırma, kişisel durum değişikliği kavramına farklı açılardan yaklaşılabilmesine de katkı sağlar. Aşağıda, çalışmamız bakımından önemli olduğu düşünülen başlıca tasniflere yer verilecektir.

1.5.2.1. Değişikliğin süresine göre

Kişisel durum değişikliklerini öncelikle ilgili değişikliğin süresine göre tasnif etmek mümkündür. Nitekim bazı eylem veya olaylar kişinin durumunda sürekli bir değişikliğe, bazıları ise süreli bir değişikliğe neden olur. Kişisel durumda süreli değişikliğe neden olan hususların bir kısmı belirli süreli bir değişikliğe neden olurken, bir kısmı ise sürekli olmayan ancak süresi de önceden öngörülemeyen (belirsiz süreli) bir kişisel durum yaratır. Belirsiz süreli olarak nitelediğimiz bu değişiklikler, ne kadar süreceği belli olmamakla birlikte kişinin iradesi, hukuk düzeni veya doğa kanunları uyarınca ortadan kalkabilir veya şekil değiştirebilir. Belirtelim ki, bu durumda her halükarda kişinin durumunda yeni bir değişiklik ortaya çıkar.

[71] R.G.T. 23.11.2006, S.26355.

Kişisel durumda sürekli nitelikteki değişikliklere verilebilecek en klasik örnek kişinin ölümüdür. Ölüm kaydının kaldırılması veya gaipliğin feshi şeklindeki istisnai haller dışında, ölüm kişinin durumunda süreklilik arz eden bir sonuç doğurur. Esas itibariyle ölüm dışındaki tüm kişisel durum değişiklikleri, belirli veya belirsiz sürelidir. Örneğin kişinin doğumu er ya da geç ölümle sonlanır; evlilik mahkeme kararı, ölüm gibi sebeplerle sona erebilir; sona eren evlilik yerine yenisi yapılabilir; kurulan veya düzeltilen soybağı belli imkânlar dâhilinde ortadan kaldırılabilir; mahkeme kararı ile kişisel durumda yapılan değişiklikler hukuk düzeninin tanıdığı ölçüde yeni bir değişiklikle sona erebilir; yerleşim yeri özellikle kişinin iradesi uyarınca değiştirilebilir; kazanılan veya kaybedilen vatandaşlık aynı surette kaybedilebilir veya kazanılabilir; kısıtlılığa yol açan sebepler en nihayetinde ortadan kalkabilir. Bütün bu hallerde kişisel durumda ortaya çıkan değişiklik, kural olarak süreklilikten uzaktır.

Sonuç itibariyle kişisel durum kavramının durağan değil, bünyesinde ortaya çıkan değişiklikler uyarınca sürekli devinim halinde olduğunu belirtmek yanlış olmaz. Bu değişim mevcut bir kişisel durumun tamamen ortadan kalkması veya mevcut kişisel durum yerine yeni bir durumun ortaya çıkması şeklinde gerçekleşir[72]. Nitekim sürekli olduğunu belirttiğimiz tek kişisel durum değişikliği olan ölüm halinde, kişisel durumun kendisi de kişiliğin sona ermesine paralel olarak ortadan kalkar. Buna göre kişisel durum değişikliğinin süresi, bu değişiklik uyarınca ortaya çıkan etki ve sonuçlar bakımından önem taşır; etki ve sonuçların süreli veya sürekli olmasını belirler.

1.5.2.2. Değişikliğin sebebine ve öznesine göre

Kişisel durum değişiklikleri, değişikliği ortaya çıkaran sebep ve özne bakımından da tasnif edilebilir. Buna göre kişisel durumda ortaya çıkan değişikliği sebebin türüne göre ve değişikliğe sebep kimsenin bizzat kişinin kendisi veya üçüncü bir kişi olup olmamasına göre ayırmak mümkündür.

Kişisel durum değişiklikleri bakımından ele alacağımız ilk ayrım, değişiklik sebebinin türüne ilişkindir. Kişisel durum değişikliği kavramını açıklarken değindiğimiz üzere, dar anlamda kişisel durum değişikliği kavramı hukuki olgularla gerçekleşir. Bu hukuki olgular ise, olgunun iradi olup olmamasına göre hukuki olay veya hukuki eylem olmak üzere iki türlüdür. Hukuki olay sonucu ortaya çıkan kişisel durum değişikliklerinde

[72] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 474.

hukukun kendisine sonuç bağladığı bir olay söz konusudur. Örneğin kişinin doğumu veya ölümü, zamanın geçmesine bağlı olarak kişinin erginliğe erişmesi halleri bu şekildedir. Ancak kişisel durum değişiklikleri sadece hukuki olayla gerçekleşmez. Aksine, kişisel durum değişikliklerinin büyük bir kısmı, kişinin kendi iradesiyle ortaya çıkan ve hukuken kendisine sonuç bağlanan hukuki eylemlerle gerçekleşir. Hukuka uygun veya aykırı nitelikte olan bu eylemlerle de kişinin durumunda değişiklik ortaya çıkabilir.

Kişisel durum değişiklikleri aktif bir eylemle veya hareketsiz kalma (pasif eylem) sebebiyle de ortaya çıkabilir. Aktif bir eylemle kişisel durumda değişikliğin ortaya çıktığı hallerde durumu değişen kimse, etken veya edilgen konumda olabilir. Bir diğer söyleyişle, kişisel durumunda değişiklik meydana gelen kimse, bu değişikliğe kendi eylem ve işlemleriyle sebebiyet verebileceği gibi söz konusu değişiklik bir başka kişinin eylem ve işlemleriyle de ortaya çıkabilir. Örneğin kişi evlenirken, bir kimseyi evlat edinirken veya cinsiyetini değiştirirken kişiye sıkı sıkıya bağlı haklarını kullanarak; kişisel durumunda aktif bir rol üstlenerek değişiklik meydana getirir. Bir kimsenin evlat edinilmesinde, kısıtlanmasında veya vatandaşlıktan çıkarılmasında ise üçüncü bir kişinin veya hukuk düzeninin aktif bir rolüyle kişisel durumda değişiklik meydana gelir[73]. Bu hallerde sonuç itibariyle ortaya çıkan değişiklik hem eylemde bulunanı hem de üçüncü bir kimseyi doğrudan ve/veya dolaylı olarak etkiler.

Son olarak hareketsiz kalınması sebebiyle ortaya çıkan değişikliklere de değinmek gerekir. Nitekim kişisel durum değişikliklerini sadece aktif eylem ve işlemlerle gerçekleşen değişiklikler olarak kabul etmek sınırlayıcı bir yaklaşım olur. Kişinin kendisinin veya kişinin durumunu etkileyebilecek konumda olan üçüncü kişilerin pasif hareketiyle de kişinin durumunda değişiklik meydana gelmesi mümkündür. Örneğin, nisbi butlanla batıl bir evlilikte eşlerin hak düşürücü süre içinde dava açma haklarını kullanmamaları halinde ortaya çıkan kişisel durum değişikliği bu nitelikte sayılabilir.

1.5.2.3. Değişikliğin etki ve sonuçlarına göre

Kişisel durum değişiklikleri, kişinin bizzat kendisinde veya kendisi dışındaki üçüncü kişilerde ortaya çıkardığı etki ve sonuçlara göre de tasnif edilebilir. Bu etki ve sonuçların çeşitli görünümlerinden (maddi, manevi veya ekonomik etki; olumlu veya olumsuz etki; doğrudan veya dolaylı etki) söz edilebilir. Ancak bunların çoğu sübjektif

[73] Aynı doğrultuda bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 474.

düzeyde kalır. Bu sebeple değişikliklerin etki ve sonuçlarına genel olarak değinmek yerinde olacaktır.

Kişisel durum değişiklikleri hemen hemen çoğu durumda kişinin kendisi dışında bir başka kimseyi/kimseleri de doğrudan veya dolaylı olarak etkiler[74]. Bir kimsenin evlenmesinde, çocuk sahibi olmasında, boşanmasında, ölümünde bu değişiklikten etkilenenlerin kapsamı daha geniş düzeyde olurken; ad veya cinsiyet değişikliğinde, yerleşim yeri tespitinde değişikliğin muhataplarına ve niteliğine göre daha dar kapsamlı bir etkiden söz edilir[75]. Yukarıda değinildiği üzere, bu değişiklikler gerek kişinin kendisi gerekse üçüncü kişiler nezdinde süreli veya sürekli etkiler gösterir.

Kişisel durum değişikliklerinin etki alanı, kişinin doğasından kaynaklanan bir zorunluluktur. Çünkü her gerçek kişi, kişi olarak varlık kazanmasıyla -sağ ve tam olarak doğmasıyla- birlikte bağımlı bir kimliğe bürünür; her durumda birilerinin hısımı sıfatını taşır. Gerçek kişi sonuç itibariyle varlığını toplumdaki diğer bireylerle, özellikle ailesiyle, etkileşim içinde sürdürür. Daha doğru bir ifadeyle kişinin salt varlık kazanması dahi kendisi dışındaki kimseleri de etkiler.

Buna göre her kişisel durum değişikliğinin, kapsamı dar veya geniş olabilen bir etki alanı olduğundan ve bu etki alanında hemen hemen her zaman birden fazla kişi bulunduğundan söz etmek mümkündür. Nitekim kişisel durum değişikliklerinin tescilinde, değişikliklerin etki alanında ortaya çıkabilecek mevcut/olası sonuçları kontrol altında tutma amacı da yer alır.

1.5.2.4. Değişikliğin tescile tabi olup olmamasına göre

Aşağıda ayrıntısıyla inceleneceği üzere, bugün hemen hemen tüm hukuk düzenlerinde kişisel durum değişiklikleri çeşitli şekillerde kayıt altına alınmakta/tescil edilmektedir. Bu sebeple kişisel durum değişikliklerini tescile tabi olup olmamalarına göre tasnif etmek yararlı olur. Bu tür bir tasnif, kişisel durum değişikliğinin önem ve gizlilik düzeyiyle, değişikliğin hukuk düzeninin ilgisi kapsamında olup olmamasıyla;

[74] Bazı kişisel durum değişiklikleri ise yapısı gereği iki yönlüdür. Örneğin evlenme, evlenmenin hükümsüzlüğü, boşanma, ayrılık kararı, evlat edinme, soybağının kurulması veya ortadan kaldırılması hallerinde değişiklik her zaman iki yönlüdür. Aynı yönde bkz. United Nations Department of Economic and Social Affairs (2014). *Principles and Recommendations for a Vital Statistics System* (Revision 3). New York: United Nations, s.3. (DESA, 2014)

[75] Örneğin evlenme halinde kişisel durumun doğrudan etkisinden, sosyal yardım talebinde bulunma veya pasaport alma halinde ise dolaylı etkiden söz edileceği yönünde ayrıca bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 524.

yani dar anlamıyla kişisel durum kavramının kendisiyle yakın bir ilişki içindedir. Dar anlamıyla kişisel durumu ele alırken belirttiğimiz üzere, günlük hayatta karşılaşılan ve kişinin durumunda ortaya çıkan her türlü değişiklik hukukun ilgi alanına girmez. Bu bakımdan, dar anlamıyla kişisel durum kapsamına girmeyen hususlar tescil olunma şartının da kapsamına girmez.

Öte yandan tescile tabi olup olmama şartı bakımından tek ölçüt hukukun ilgi alanına girip girmeme değildir. Hukukun ilgi alanına girse de her değişikliğin tescil edilmesi zorunluluğundan söz edilemez. Bu aşamada değişikliğin tescil edilecek düzeyde önem arz edip etmediği veya gizlilik düzeyi devreye girer. Çünkü kişisel durum kavramı devlete ve bireylere hak ve yükümlülükler sağlamasının yanı sıra kişinin özel ve aile hayatının da bir parçasını oluşturur[76]. Belirtelim ki, bu açıklamaların karşıt kavramından tescile tabi tutulmayan her kişisel durumun önemsiz olduğu anlamı da çıkmaz. Nitekim hukukun ilgi alanına giren kişisel durum değişiklikleri bakımından getirilen tek düzenleme tescil değildir. Bunun dışında kanunkoyucunun şekle veya şarta tabi tutma, sınırlama gibi çeşitli yöntemlerle kişisel durumları takip altına alması olasıdır.

Hangi değişikliklerin tescil edilerek hukuk düzenince kayıt altına alınacağı hangi değişikliklerin ise tescil edilecek önemde kabul edilmeyeceği veya kişinin özel yaşam alanına girmesi sebebiyle tescil edilmemesi gerektiği ülkeden ülkeye değişiklik gösterebilir. Bir başka anlatımla, belirli bir önem düzeyine ulaşan ve aynı zamanda kişinin özel yaşamına müdahale olarak kabul edilmeyecek kişisel durum değişikliklerinin tescili mümkündür. Örneğin Türk Hukukunda nişanlanma kurumu hukukun ilgi alanına giren kişisel durum değişikliklerinden kabul edilip hüküm ve sonuçlarıyla TMK'da düzenlense de (m.118 vd.), bu değişiklik tescile tabi kişisel durum değişiklikleri arasında yer almaz. Kanunkoyucunun bu iradesini, özellikle evlenmeyle sonuçlanmayan nişanlanma bakımından, belirli önem düzeyine ulaşmayan değişiklikler kapsamında yorumlamak mümkündür.

1.6. Kişisel Durumların Kayıt Altına Alınması

1.6.1. Genel olarak

Kişisel durumların bir gözetim aracı olarak fonksiyonlarını yerine getirmesine yukarıda değinmiştik. Kişisel durumların işlevsel hale gelmesindeki bir diğer önemli

[76] Bidaud-Garon, 2009, **a.g.k.,** 9.

husus, bu bilgilerin kayıt altına alınması olmuştur. Nitekim kişisel durumların kayıt altına alınması yazının icat edilmesiyle birlikte kolaylaşmış ve hız kazanmıştır. Böylelikle kişisel durum yoluyla gözetim, zaman ve mekân açısından daha ulaşılabilir hale gelmiştir. Çalışmamızın odak noktası, kayıt alma yöntemlerinden kişisel durum tescili olsa da, diğer kaydetme yöntemlerine de kısaca değinmek gerekir.

Kişisel durumların kayıt altına alınmasında başvurulan en eski yöntem; "*belirli bir zamanda ve belirli bir ülkedeki (veya ülkenin belirli bir bölümündeki) tüm kişilere ait demografik, ekonomik ve sosyal verilerin toplanma ve değerlendirme süreci*" olarak tanımlanabilecek[77] nüfus sayımıdır. Devlet idaresinde başvurulan gözetimin en iyi örneklerinden biri olan bu yöntemle, uygarlıklar tabiiyeti altındakilerin eylemlerini izleme imkânına erişmişlerdir. Zorunlu askerlik, savunma, vergilendirme, oy hakkı gibi amaçlarla başvurulan nüfus sayımıyla kişiler ad, soyadı, soybağı, ikametgâh, vatandaşlık, gelir, mülkiyet gibi bilgileri uyarınca kayıt altına alınmışlardır[78]. Böylelikle devletler, bireylerin devlete kaşı sorumlu oldukları yükümlülüklerin yerine getirilip getirilmediğini ve kitlesel hareketliliği (göç hareketliliğini) kontrol altında tutmayı amaçlamışlardır. Ancak nüfus sayımları kişisel durum tescili gibi sürekli değil dönemsel nitelik taşımıştır.

Modern devletle birlikte ise nüfus sayımlarının yanı sıra devletin gözetim ve gözetime dayalı kaydetme faaliyetine yönelik sınıflandırma yöntemleri de ön plana çıkmıştır[79]. Veri gözetimi yoluyla bireyler hakkında toplanan birbiriyle ilgili ya da ilgisiz çok sayıda bilgi, bunların kategorize edilmesini zorunlu kılmıştır. Kimlik tanımlama ve kimliklendirme kavramları bu sınıflandırma yöntemlerine örnek gösterilebilir.

Kişisel durumu oluşturan unsurlar, kimliklendirme işlevi görerek kişinin bir gruba ya da topluluğa aidiyetini ifade eder. Bu unsurlar aynı zamanda kişiye idari (yönetilebilir)

---

[77] OECD Glossary of Statistical Terms, https://stats.oecd.org/glossary/detail.asp?ID=2082 (Erişim Tarihi: 29.12.2019); DESA, 2014, **a.g.k.,** 110. Nüfus sayımlarının tarihçesi ve detaylı bilgi için ayrıca bkz.A. L. MacDonald (2019). The Population Census: Counting People Because They Count. *The Palgrave Handbook of Global Health Data Methods for Policy and Practice* (Ed: S. Macfarlane ve C. AbouZahr). Londra: Palgrave Macmillan, s.107 vd.; L. Kish (2001). Statistical Systems: Censuses of Population. *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* (Ed: N. J. Smelser ve P. B. Baltes). Birleşik Krallık: Elsevier, s.15049-15053.

[78] Lyon, 2013, **a.g.k.,** 52-54. Modern nüfus sayımlarıyla birlikte kayıt altına alınan bu bilgilerde artış olmuştur. Örneğin Birleşmiş Milletler; yerleşim yeri, doğum yeri ve tarihi, cinsiyet, yaş, medeni durum, evlilik tarihi, vatandaşlık, din, dil, milli/etnik köken, eğitim durumu, barınma durumu, meslek, sosyo-ekonomik durum ve hane geliri gibi bilgileri nüfus sayımında kaydedilebilecek bilgiler arasında saymıştır. Ayrıca bkz. Kish, 2001, **a.g.k.,** 15050.

[79] Lyon, 2013, **a.g.k.,** 54, 112.

ve hukuki bir kimlik kazandırır. Kişi kendisine atfedilen bu soyut kimlik sayesinde sosyal, ekonomik ve politik hayata katılabilir hale gelir[80]. Buna göre hukukun hayata geçirilmesi, ulusal güvenlik, idari verimlilik, vergilendirme, sosyal hak ve hizmetlerin tesisi gibi çok sayıda amacı bir araya getiren kimlik tanımlama faaliyetleri, kişilerin devlet tarafından "okunabilir" olmasını sağlar[81]. Diğer bir söyleyişle devlet, kişisel durum değişikliklerini kayıt altına alırken bireylere sosyal bir statü verme amacını da güder. Böylelikle doğası gereği çelişkili bir kavram olan kimliklendirme, kişinin diğer kişilerden ayırt edilmesini sağlayan benzersiz özelliklerini belirleyerek kişiyi hem farklılaştırır hem de kişinin toplumdaki yerini belirleyerek kendisini tanımlar[82].

Kimliklendirme faaliyeti kapsamında kişiyi tanımlarken başvurulan araçlar kimlik kartları ve kimlik numaraları olmuştur. Devletçe kayıt altına alınan kişisel veriler aracılığıyla oluşturulan kimlik kartları sınırlı sayıda değildir. Öyle ki, ulusal kimlik kartlarından evlenme cüzdanına, sürücü belgesinden doğum belgesine, adli sicil belgesinden pasaporta, ikamet belgesinden sosyal sigorta kartına kadar kişiyi tanımlayan çok sayıda yazılı belge bu kapsamda değerlendirilebilir. Özellikle kişinin vatandaşlığını ve kayıtlı olduğu kütükleri gösteren bu kimlik kartlarının kişisel durumlar bakımından önemi günlük hayatta ortaya çıkar. Çünkü uygulamaya dönük nitelikteki bu belgelerle, kişisel durum tescilinin günlük hayattaki işlevleri daha kolay yerine getirilebilir[83].

Kimlik numarası[84] ise kişilerin, doğum veya vatandaşlık bağı gibi olaylar uyarınca kendilerine bir defaya mahsus verilen ve genellikle kişinin hukuki varlığı son bulana kadar değiştirilmeyen özel bir sayı ile kontrol altına alınmalarını sağlamak üzere geliştirilen önemli gözetim araçlarından biridir. Özellikle teknolojik gelişmelerle birlikte kimlik numarası sayesinde kişiye ilişkin her türlü bilgiye ulaşım sağlanmıştır. Diğer bir ifadeyle kimlik numarası, kişinin DNA'sı gibi işlev görmekte ve başta kişisel durumlar olmak üzere çok sayıda kişisel veriye kolaylıkla ve tek bir elden ulaşımı sağlamaktadır.

---

[80] Final Report, 2008, **a.g.k.,** 523.
[81] D. Lyon (2012). *Vesikalı Yurttaş Gözetim Aracı Olarak Kimlik Kartları*. (Çev: B. Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları, s.19, 45.
[82] Ricco, 2009, **a.g.k.,** 1-2.
[83] Lyon, 2012, **a.g.k.,** 20.
[84] Örneğin Türk Hukukunda kimlik numarası NHK m.46'da "*Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarının nüfus kayıtları arasında bağ kurmak, kişilerin kaydına ulaşmak ve kamu kuruluşlarında tutulan kayıtlar arasında ilişki sağlama amacını taşına numara sistemi*" şeklinde tanımlanmış ve bu numaraların kişiye bir defa verileceği ve değiştirilemeyeceği düzenlenmiştir.

1.6.2. Kişisel durum tescili

Bir tür kişisel veri olduğunu ifade ettiğimiz kişisel durumlar için hukuk düzenlerinde özellik arz eden bir veri işleme yöntemi geliştirilmiştir. Tescil adı verilen bu yöntem ile kişisel durumların fonksiyonlarını yerine getirmesi amaçlanmıştır. Buna göre kişisel durumun gerek kişinin kendisi gerekse üçüncü kişiler bakımından bildirici fonksiyonunu ve devlet bakımından kontrol fonksiyonunu yerine getirebilmesi için, kayıt altına alınması gerekir. Bu sebeplerle kişisel durum tescili kavramından önce genel olarak tescil kavramını ele almak; ardından kişisel durum tescilinin genel görünümünü oluşturan kişisel verilerin işlenmesine kısaca değinmek yerinde olur.

1.6.2.1. Genel olarak tescil kavramı

Kişisel durumda ortaya çıkan değişikliklerin kayıt altına alınması genel itibariyle "tescil" yoluyla gerçekleşir. En temel anlamıyla tescil, yazılı kayıt üretme işlemi olup "*herhangi bir şeyi resmi olarak kaydetme, kütüğe geçirme*" anlamına gelir[85]. Hukuk literatüründe de tescil, benzer anlamda, resmi kütük veya defterlere bir konunun (hakkın) yazılması/kaydedilmesi olarak ifade edilir[86]. Tarihsel süreçte tescil kelimesinin bu anlamıyla ilk kullanımına (*registrum*) Ortaçağ Avrupa'sında rastlanılmıştır[87].

Tescil faaliyeti, devlet gözetiminin veri toplama bakımından en temel yansıması olarak kabul edilebilir. Öyle ki tescil, esasında devletin bu zamana değin türlü yöntemler kullanarak gerçekleştirdiği kayıt altına alma pratiğinin resmileştirilmiş ve gerekçelendirilmiş halidir[88]. Bu özelliğinden ötürü tescil işlemi "resmi sicil" olarak da anılmaktadır. Tescili alelade kayıt altına alma işlemlerinden ayıran husus, resmi olarak/kamu otoritesi altında gerçekleştirilmesidir. Önemli sayılan olay veya işlemlerin geçerli olarak meydana gelebilmeleri ya da alenileşebilmeleri, bu işlemlerin resmi memurlar tarafından tutulan kütüklere/resmi sicillere yazılması zorunluluğuna tabi tutulmaktadır[89]. Hukuk düzenlerinde bu yönde bir zorunluluk kişisel durum bakımından

---

85 http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_bts&view=bts&kategori1=veritbn&kelimesec=310906 (Erişim Tarihi: 13.02.2018); S. Szreter ve K. Breckenridge (2012). Recognition and Registration: The Infrastructure of Personhood in World History: *Registration and Recognation Documenting the Person in World History*. (Ed: K. Breckenridge, S. Szreter). Londra: Oxford University Press, s.3; Garner, 2009, **a.g.k.,** 1396-1397.

86 http://www.sozluk.adalet.gov.tr/tescil (Erişim Tarihi: 13.02.2018); Yılmaz, 2001, **a.g.k.,** 871.

87 Szreter ve Breckenridge, 2012, **a.g.k.,** 4.

88 Lyon, 2013, **a.g.k.,** 53.

89 Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 221-222; Oğuzman ve Barlas, 2019, **a.g.k.,** 350-351; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.,** 266; Tekinay, 1992, **a.g.k.,** 193.

da getirilmiştir. Örneğin Türk Hukukunda kanunkoyucu, kişisel durumların bu amaçla tutulan resmi sicille belirleneceğini düzenlemiştir (TMK m.36)[90]. Böylelikle resmi sicil niteliği gereği kişisel durum tesciline karine niteliği tanınmış; tescil edilen kişisel durumlar kural olarak iddiaların ispatını sağlayan birer araç olarak kabul edilmiştir[91].

Resmi sicillerde ön plana çıkan ortak amaç, gerçekleşen olay veya işleme aleniyet sağlamaktır. Kişisel durum tescili, bu ortak amaçtan ayrık olarak diğer resmi sicillerden farklı bir konumda yer alır. Diğer resmi sicillerde tescilin esas konusu gerçek kişi dışında bir şey (hukuki anlamda eşya, hayvan, ticari işletme, ayni hak, fikri hak vs.)[92] olurken, kişisel durum sicili bizzat gerçek kişinin/insanın kendisiyle ilgilenir. Diğer bir anlatımla, kişisel durum tescili hakkın konusundan/kendisinden ziyade, hak sahibini (hak sahiplerinden de yalnızca gerçek kişileri) merkezine alır.

Kişisel durum sicili kişinin doğumu ile başlayıp ölümü ile sona eren evrede gerçekleşen tüm nüfus olaylarının (*vital events*) kaydedildiği yerdir[93]. Doktrinde yer alan bir tanıma göre kişisel durum sicili; gerçek kişilerin hak ve yükümlülüklerinin yapı taşını oluşturan doğum, ölüm ve medeni hal gibi kayıtların yönetimini ifade eder[94]. Bir diğer tanıma göre; "*gerçek kişilerin hukuksal durumu ve varlığı üzerine etkili olayları kayda yarayan resmi kütüktür*"[95]. Bu sicil Birleşmiş Milletler (BM) tarafından "*her ülkenin kanuni şartları uyarınca mevzuat veya yargı kararıyla öngörülen; nüfusla ilgili hayati önem taşıyan olayların meydana gelişlerinin ve özelliklerinin kesintisiz, kalıcı, zorunlu ve evrensel biçimde kayıt altına alınması*" şeklinde[96]; Dünya Sağlık Örgütü tarafından "*kişilerin hukuki kimliklerinin temelini oluşturmak amacıyla, devletlerin doğum, ölüm, medeni hal gibi kişisel durumları sürekli ve eksiksiz olarak kayıt altına alma yolu*"

[90] Belirtelim ki Türk Hukukunda resmi siciller kişisel durum siciliyle sınırlı değildir. Aksine, modern hukuk düzenlerinde tescille birlikte akla ilk olarak ayni hakların ve özellikle taşınmaz malların kaydının tutulması (tapu sicili) gelir. Türk Hukukundaki resmi sicillere; vakıf sicilini (TMK m.102), mülkiyeti saklı tutma sicilini (TMK m.764), hayvan rehni sicilini (TMK m.40), tapu sicilini (TMK m.997 vd.), ticaret sicilini (TTK m.24 vd.), gemi sicilini (TTK m.1031), motorlu araç sicilini (Karayolları Trafik K. m.19 vd.), sınai mülkiyet hakları sicillerini (Sınai Mülkiyet K. m.22 vd.) ve adli sicili (Adli Sicil K. m.1 vd.) örnek vermek mümkündür. Resmi siciller hakkında detaylı bilgi için bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 222-223; Oğuzman ve Barlas, 2019, **a.g.k.,** 350; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.,** 266. Tapu sicili hakkında bilgi için bkz. M. K. Oğuzman, Ö. Seliçi ve S. Oktay Özdemir (2015). *Eşya Hukuku* (18. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s.131 vd.

[91] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 221.

[92] Eşya kavramının kapsamı için bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2015, **a.g.k.,** 4 vd.

[93] Final Report, 2008, **a.g.k.,** 524.

[94] Szreter ve Breckenridge, 2012, **a.g.k.,** 1.

[95] Yılmaz, 2001, **a.g.k.,** 507.

[96] UN, 2002, **a.g.k.,** 5.

şeklinde[97] tanımlanmıştır. Fransız Yüksek Mahkemesi ise bir kararında kişisel durum tescilini; "*bir veya birden fazla kişinin durumunu etkileyen olayların herhangi bir kamu otoritesi tarafından kayıt altına alınması*" şeklinde tanımlamıştır[98]. Buna göre kişisel durum sicili; hukukun ilgi alanına giren kişisel durumların, belli amaçlar doğrultusunda ve devletin öngördüğü özel kurallar esas alınarak tescil edilme faaliyetidir.

1.6.2.2. Kişisel durum tescilinin kişisel verilerin işlenmesi kapsamında değerlendirilmesi

Modern devletin üstlendiği görev ve yükümlülükleri yerine getirmek, bireylerin sosyal ve ekonomik refahını gerçekleştirmek ve kendisine tanınan yetki çerçevesinde faaliyet gösterebilmek amacıyla başvurduğu araçlardan bir diğerinin kişisel veriler olduğuna; kişisel durum kapsamında ele aldığımız unsurların da birer kişisel veri olduğuna yukarıda değinmiştik[99].

Kişisel veriler, çeşitli aktörlerce işlenebilen verilerdir. Ancak kişisel verilerin işlenmesi ve dolayısıyla korunması ihtiyacı, öncelikle devletin veri işleme faaliyetleriyle gündeme gelmiştir[100]. Yukarıda da değinildiği üzere, idari gözetimin bir gereği olarak devlet, doğumundan ölümüne kadar kişi hakkında topladığı verilerle en büyük veri işleyici konumundadır[101]. Ancak devlet otoritesi, kişisel durum verilerini ve diğer kişisel verileri işlerken farklı yöntemler izlemiştir. Nitekim bu veriler arasında böyle bir ayrıma gidilmesinin esas nedeni, hukuk düzenlerinde kişisel durum verilerinin kamu otoritelerince işlenmesinin özel kurallara tabi kılınması (kişisel durum tescili) olmuştur. Bu verilerin işlenme yöntemlerindeki farklılığa kısaca değinmek yerinde olacaktır.

Öncelikle kişisel veriler, tabii olunan veya olunmayan devlet otoritesi tarafından ya da diğer gerçek ve tüzel kişilerce işlenebilen verilerdir. Diğer bir söyleyişle, bu verileri kimin, ne zaman, nasıl ve hangi amaçlarla işlediği her zaman açık ve belirli değildir. Kişisel durum tescilinde ise veri işleyen çoğu defa tabii olunan devlet ve yetkili organlarıdır. Kimi durumlarda ise arada tabiiyet bağı olmasa da bir başka devletin (örneğin ikamet edilen devlet veya hukuki ilişkiye girilen herhangi bir devletin) tescil

---

[97] Final Report, 2008, **a.g.k.,** 524.
[98] Yüksek Mahkemenin 14.06.1983 tarihli "Suhami c. Venture" kararını aktaran Bidaud-Garon, 2009, **a.g.k.,** 3.
[99] Bkz. 1. Bölüm, kısım 1.3.2.
[100] Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 108-112, 329; Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 38.
[101] Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 444.

faaliyetinden söz edilir. Tescilin resmi niteliği gereği, kamu otoritesi dışında bir kimsenin kişisel durum verilerini işlemesi halinde kişisel durum tescilinden değil; genel kurallara tabi, olağan bir veri işleme eyleminden söz edilir.

Kişisel verilerin işlenmesinde, veri toplama faaliyeti her zaman ilgili kişinin bilgisi dâhilinde gerçekleşmez. Kişisel durum tescili ise, resmi niteliği gereği büyük ölçüde kişinin bilgisi dâhilinde toplanır. Hangi verilerinin tescil edileceği hukuki düzenlemelerle açıkça belirlendiği için, tescil eylemi kişi için belirsiz bir karakter taşımaz. Bir diğer farklılık olarak, kişisel verilerin işlenmesinde işlenen verilerin gerçek veya doğru olması aranmaz; verilerin doğruluğu çoğu defa ikinci plandadır[102]. Oysa kişisel durum tescilinde, tescilin resmi niteliği ve amacı göz önünde bulundurulduğunda, tescile konu bilgiler aksi kanıtlanmadığı müddetçe doğru kabul edilir. Son olarak kişisel durum verileri büyük ölçüde mutlak nitelikte, nesnel bilgilerden oluşur. Kişisel veri kavramının ise mutlak bir kavram olup olmadığı tartışmalıdır. Doktrinde "kimliği belirlenebilir" kişilere ilişkin verilerin de kişisel veri kabul edilmesi sebebiyle, bu kavramın içeriğinin veriye erişebilen kişiler uyarınca belirlenen, göreceli bir kavram olduğu da savunulmaktadır[103].

Kişisel durum tescili ile kişisel verilerin işlenmesi arasındaki temel farklılıklardan sonra, kişisel verilerin korunmasını da kısaca ele almak gerekir. Değinildiği üzere, teknolojik gelişmeler sonucunda kişisel verilerin işlenmesinde yaşanan artış sonucunda, kişisel verilerin korunması bir zorunluluk halini almıştır. Kişisel verilerin korunması, doktrindeki çoğunluk görüşünce kişilik hakkı kapsamında ve bir temel hak olarak ele alınmaktadır. Ancak diğer temel haklar gibi kişisel verilerin korunması da sınırsız bir koruma şemsiyesi altında yer almaz. Aksine, kamu yararı ve kamu güvenliği, açıkça öngörülen yasal düzenlemeler veya kişinin hukuka uygun rızası gibi durumlarda ve meşru amaçlarla kişisel verilerin türlü biçimlerde işlenmesi mümkündür[104].

Günümüz hukuk sistemlerinde kişisel verilerin işlenmesi, veri türüne ve veri işlemenin amacına göre çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Veri türü bakımından temel ayrım, verinin hassas nitelikli olup olmadığına ilişkindir. Hassas nitelikli verilerin

[102] Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 14.
[103] İlgili görüşler için bkz. Aksoy, 2010, **a.g.k.,** 26-27. Kanımızca kişisel verilerin niteliği muhataba göre belirlenemez, veri her halde aynı niteliktedir. Muhatap verinin niteliği bakımından değil, yalnızca kişisel verilerin korunma rejimi bakımından önem taşır. Ayrıca kişisel veri kavramının kendisinin değil, ancak veri türünün (örneğin hassas nitelikli olup olmamasının) göreceliğinden söz edilebilir.
[104] Kişisel verilerin işlenmesi ve kişisel verilerin korunması hakkında detaylı bilgi için bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 107 vd.; Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 124 vd.

işlenmesi, hukuk düzenlerinde daha sıkı koşullara bağlanmıştır. Veri işlemenin amacına göre yapılan ayrımda ise, sınırlı sayıda düzenlenen konularda veya öngörülen koşulların varlığı halinde verilerin işlenmesi daha kolay bir prosedüre tabi kılınmıştır.

Hukuk düzenlerinde verilerin işlenmesi kural olarak verileri işleyen kimse bakımından ayrıma tabi tutulmamıştır. Her ne kadar veri işleyen kimseler özel sektör veya kamu sektörü şeklinde kategorize edilse de, bu ayrım veri işleyenin kişisel verilerin korunma rejiminden muaf tutulmasına yönelik değildir. Nitekim konuya ilişkin gerek ulusal gerekse uluslararası düzenlemeler incelendiğinde, otomatik yolla devlet kurumlarınca işlenen verilerin neredeyse her zaman koruma kapsamında oldukları görülür[105]. Fakat devlet kurumlarınca belirli amaçlar doğrultusunda gerçekleştirilen veri işleme faaliyetleri kimi hallerde kişisel verilerin korunması uygulamasının dışına çıkarılmıştır. Diğer bir söyleyişle, devletlerin veri işleme faaliyetleri de kural olarak kişisel verilerin korunması rejiminin kapsamındadır; ancak devletin kendi faaliyetlerini yürütmek adına gerçekleştirdiği veri işleme uygulamaları çoğunlukla kişisel verilerin genel korunma rejiminin dışında tutulmaktadır.

Uluslararası düzenlemelerde kamu güvenliği, devlet güvenliği, savunma, dirlik ve düzenin korunması, suçların önlenmesi, ülkenin ekonomik refahı, devletin ekonomik çıkarları, sağlığın, ahlakın, kişilerin hak ve özgürlüklerinin korunması gibi hallerde kişisel verilerin korunmasına ilişkin genel düzenlemelerin uygulanmayacağı kabul edilmektedir[106]. Türk Hukukunda da kanunlarda açıkça öngörülmüş olma, veri sorumlusunun hukuki yükümlülüğünü yerine getirebilmesi veya meşru menfaatleri için veri işlemenin zorunlu olması gibi hallerde veri işleme faaliyeti ilgilinin rızasına bağlı olmaktan çıkarılmıştır (KVKK m.5/2).

---

[105] Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 328-329. Türk Hukuku bakımından da genel kural bu şekilde olup kamu otoritelerince gerçekleştirilen veri işleme etkinlikleri KVKK kapsamındadır. Ancak Kanunda yer alan çok sayıdaki istisna hükmü dolayısıyla kamu otoritelerince veri işlenen bazı alanlara KVKK hükümlerinin uygulanması bertaraf edilmiştir. Buna göre devletin veri işleme faaliyeti bakımından KVKK uygulamasının sınırlı olacağı söylenebilir. Ayrıca bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 447.

[106] Örneğin 95/46 sayılı AB Kişisel Verilerin Korunması Yönergesinde Topluluk Hukukunun alanına girmeyen bu tür konularda Yönerge hükümlerinin uygulanmayacağı belirtilmiştir. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 170, 267-269. Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi (AİHM) uygulamasında ise konu, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesinin (AİHS) özel hayatın gizliliği hakkını düzenleyen 8. maddesi uyarınca ele alınmaktadır. Mahkeme, özel ve aile hayatının gizliliği hakkına kamusal makamlarca yapılacak müdahalenin bu hallerde, meşru amaç nedeniyle Sözleşmeye uygun olacağına hükmetmektedir. Mahkeme, bireylere ilişkin kişisel bilgilerin arşivlenerek resmi makamlarca toplanıp arşivlenmesini, şartların varlığı halinde Sözleşmeye uygun kabul etmektedir. Ayrıca bkz. Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 144-145; Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 31.

İfade edildiği üzere kişisel durumlar da birer kişisel veri olup kural olarak kişisel verilerin işlenme esaslarına tabidirler. Ancak bu verilerin, devletin görev ve yükümlülüklerini yerine getirmesi ve faaliyet gösterebilmesi amacıyla işlenmesi halinde genel koruma rejiminin dışına çıkılır. Nitekim kişisel durumlar bakımından veri işleyenin devlet otoritesi olması halinde çoğu defa böyle bir amacın varlığından söz edilir. Bu verilerin işlenmesinde koruma amacından öte işlevsellik ön planda yer alır.

Günümüzde devletler, hedeflenen amaçlarını gerçekleştirmek adına, özellik arz eden veri işleme yöntemlerinden biri olan tescil faaliyetine başvurmaktadırlar. Bu veri işleme yönteminde kamu otoritesi, kişisel veri işlenmesine yönelik genel kurallar yerine özel düzenlemelere tabi kılınmaktadır. Belirtelim ki, bu istisna tutma anlayışı kamu otoritelerinin kişisel verileri işlemesinde hiçbir kurala uymayacağı ve bireylerin kişisel verilerinin korunması hakkının yok sayılacağı anlamına gelmez. Devletlerin kişisel verilere ilişkin gereksinimleri ile kişilerin kişilik hakkı kapsamındaki menfaatleri arasında da ölçülülük ilkesi gözetilerek kişisel durum tescilleri hukuk devleti ilkesi çerçevesinde tutulmalı ve bu sicillerdeki bilgilere erişimde de koruma hukukunun temel prensiplerine uygun davranılmalıdır[107]. Kişisel durum tescili adı altında tutulan bilgiler çoğu defa kişinin özel yaşamıyla da kesiştiği için, tescil edilen kişisel durumların korunmasında özel yaşamın gizliliğine ilişkin temel ilkeler de gözetilmelidir[108].

Önemle vurgulamak gerekir ki, devletin veri işleme amacı doğrultusunda kişisel verilerin işlenmesi bakımından özel hükümlere tabi tutulması, esasında devletin bizzat veri işleme faaliyetine ilişkindir. Bu özel düzenlemeler, verinin türü ve niteliği uyarınca genel düzenlemelerle getirilen sıkı şartların bir anlamda bertaraf edilmesine yöneliktir. Ancak veri işleyen konumundaki kamu otoritesinin kişisel verilerin diğer kişi veya topluluklarca elde edilmesine yönelik koruma yükümlülüğü devam eder. Diğer bir söyleyişle, genel düzenlemeler devletin veri işleme şartları bakımından çoğu zaman sonuç doğurmasa da, devletin işlemiş olduğu verilerin güvenliğinin sağlaması bakımından aynen geçerli olur. Veri işleyen kimse kamu otoritesi de olsa, ulusal ve uluslararası otoritelerce getirilen kişisel verilerin korunmasına ilişkin düzenlemelere uymakla yükümlüdür.

---

[107] Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 125, 136, 187.

[108] Tescil kayıtlarının kişisel ve doğası gereği hassas bilgiler içermesi nedeniyle, bu bilgilerinin hukuk düzenlerinde özel olarak korunmasının bir zorunluluk olduğu yönünde ayrıca bkz. UN, 2002, **a.g.k.**, 36.

Sonuç itibariyle genellikle hassas kişisel veriler içeren; hem özel hayatla hem de kamusal haklarla yakın ilişki içinde olan kişisel durum tescillerinin de, kişisel verilere ilişkin genel koruma rejiminin kapsamında olduğunu belirtmek gerekir. Salt veri işleyen aktörler uyarınca, veri işleme koşulları yönünden getirilen farklı düzenlemeler, kişisel durum tesciline işlenen verilerin korumasız kalacağı anlamına gelmez. Bu verilerin de özellikle amaca bağlı kullanılma kriteri ışığında korunması gerekir[109].

1.6.2.3. Kişisel durum tescilinin tarihçesi

Oldukça köklü bir geçmişe sahip olan kişisel durum sicilleri, her çağda ve her uygarlıkta farklı yöntemlerle tutulmuş ve farklı amaçlara hizmet etmiştir. Kişisel durum tescillerinin ilkel örneklerinde özellikle askerlik hizmeti, vergi planlaması ve oy hakkının tespiti konuları önem taşımış ve tescil kadınlardan ziyade erkekleri konu edinmiştir[110].

Kişisel durum tescilinin bilinen ilk uygulamasının, Antik Çin döneminde başvurulan ve tarihçesi M.Ö. 21. yüzyıla kadar götürülebilen ve geçirdiği dönüşümlerle günümüze kadar ulaşan *hukou (huji)* adlı hane tescil sistemi olduğu söylenebilir[111]. Ailenin/yaşanılan hanenin esas alındığı bu sistemde kişiler bir yerin (kırsal veya kent) sakini olarak kayıt altına alınmış; tescilde ikamet bilgisinin yanı sıra kişinin adı, cinsiyeti, ana ve baba adı, eşi, çocukları, doğum tarihi, yaşı gibi kişisel durum bilgilerine yer verilmiştir. Bu tescil sisteminde özellikle vergi ve askerlik yükümlülüğü, nüfusun

[109] Küzeci, 2018, **a.g.k.,** 98-99.

[110] Szreter ve Breckenridge, 2012, **a.g.k.,** 18; Roma Cumhuriyet döneminde de tescillerin bir diğer kullanım alanı sömürge vilayetlerin devlete ödeyeceği vergi miktarını belirlemek ve orduya asker toplamak olmuştur. Bkz. R. Flemming (2012). Identity Registration in the Classical Mediterranean World: *Registration and Recognation Documenting the Person in World History.* (Ed: K. Breckenridge, S. Szreter). Londra: Oxford University Press, s.170.

[111] Kayıt altına alınan kişileri yaşadıkları yere göre kentli-kırsal diye ayıran ve kişilerin kırsaldan kente hareketliliğini kontrol amacı taşıyan bu tescil uygulamasının bir tür kast sistemi olduğu belirtilmektedir. 20. yüzyılın sonlarında çocuklara babalarının veya annelerinin hukou statüsünü seçme konusunda serbesti getirilse de, bu sistemde hukou statüsü anneden çocuğa geçmektedir. Bu özelliği nedeniyle hukou sisteminin kişisel durum tescili vasfı arka planda kalmıştır. Ancak yine bu uygulamanın kişisel durum tecilinin ilkel bir örneği olduğunu kabul etmek gerekir. Öyle ki hukou sistemi, 1958 yılında kabul edilen Kanunla birlikte Çin'de hukuki zemine kavuşturulmuş ve ülke çapında uygulanan bir tescil sistemi kurulmuştur. Hukou sistemiyle ilgili detaylı bilgi için bkz. R. von Glahn (2012). Household Registration, Property Rights and Social Obligations in Imperial China: Principles and Practices. *Registration and Recognation Documenting the Person in World History.* (Ed: K. Breckenridge, S. Szreter). Londra: Oxford University Press, s.182 vd.; J. Young (2013). *China's Hukou System Markets, Migrants and Institutional Change.* Basingstoke: Palgrave Macmillan, s.27 vd; F. Wang (2005). *Organizing through Division and Exclusion China's Hukou System*. California: Stanford University Press, s.22 vd.

hareketliliği, işgücünün tespiti ve tarım politikaları bakımından kişileri kontrol altında tutma ve yönetme amacı ön planda olmuştur[112].

Antik Yunan döneminde (M.Ö.8. ila M.Ö.2.yy) tescil kendine özgü bir yöntemle ve yerel düzeyde tutulmuştur. Dönemin hukuk sisteminin bir sonucu olarak kişilerin vatandaş-yabancı, özgür-köle, kadın-erkek, yetişkin olarak ayrıldığı ve özgür, yetişkin, erkek vatandaşların üstün tutulduğu bu tesciller demokrasiye katılım düzeyini yansıtmıştır[113]. Bu anlamıyla tescil; askerlik ve vergi yükümlülüğünün yanı sıra sınıf farkının, bireylerin toplumdaki statüsünün de tescili anlamı taşımıştır.

Roma Cumhuriyetinde (M.Ö.6. ila M.Ö.1.yy) ise Antik Yunan döneminden farklı olarak, daha sistematik, nüfus sayımlarına dayalı ve vatandaş odaklı bir tescil sistemi uygulanmıştır[114]. Bu sayımlardan elde edilen bilgiler uyarınca vatandaşlar mensup oldukları kabileye ve malvarlığı durumlarına göre altı gruba ayrılmıştır. Böylelikle vatandaşların vergi yükümlülüğü malvarlıklarına göre ve yoksulları büyük ölçüde bu yükümlülükten muaf tutacak biçimde gerçekleştirilmiştir[115].

Avrupa'da ise kişisel kayıtlar önceleri genellikle kiliseler tarafından cemaat esasına göre; sağladığı kolaylık nedeniyle küçük çaplı ölçeklerle/yerel birimlerce, oldukça dağınık ve düzensiz bir biçimde tutulmuştur. Kiliselerin özellikle vaftiz, evlenme ve cenaze törenlerindeki etkin rolü, doğum, ölüm ve evlenme eylemlerinin tescili yönünden dini otoritenin söz sahibi olmasına neden olmuştur[116]. Nitekim bu sebeple kişisel durum tescili doğum, ölüm ve evlenme üçgeninde, bugünkü kapsamına kıyasla dar bir çerçeve içinde ele alınmıştır. Ancak zamanla, kişisel durum tescilinin farklı amaçlara da hizmet

---

[112] von Glahn, 2012, **a.g.k.,** 43-44; Young, 2013, **a.g.k.,** 34; Wang, 2005, **a.g.k.,** 24.
[113] Flemming, 2012, **a.g.k.,** 171-172, 176.
[114] Yaklaşık beş yılda bir yapılan bu sayımlarda kişinin adı, baba adı (azat edilmiş köle ise efendisinin ve kendisini azat edenin adı), yaşı, malvarlığı, bağlı olduğu kabile, çocuklarının adı ve yaşı, medeni hali, varsa eşinin adı gibi bilgiler toplanırdı. İlk zamanlarda erkekleri esas alan bu sayımlar, İmparatorluğun ilk döneminden itibaren kadınlar için de aynen uygulanmıştır. Flemming, 2012, **a.g.k.,** 176, 178-179, 185.
[115] Flemming, 2012, **a.g.k.,** 180.
[116] A. Fahrmeir (2012). Too Much Information? Too Little Coordination? (Civil) Registration in Nineteenth-Century Germany: *Registration and Recognation Documenting the Person in World History*. (Ed: K. Breckenridge, S. Szreter). Londra: Oxford University Press, s.96-96; R. de Groot (2009). Civil-Status Registers and Population Registers: Battling Brothers or Siamese Twins? "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri, s.1. http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/uBgAAMtDwTB3ZEhSZGpoQkN3UAA (Erişim Tarihi: 30.03.2018). Nitekim bu tarihsel uygulamanın bir sonucu olarak Avrupa'da halen devletlerin birçoğunda kiliselerin ve diğer dini yapıların tescil uygulamasındaki rolü ağırlığını sürdürmektedir. Bkz. Bidaud-Garon, 2009, **a.g.k.,** 4. Örneğin Birleşik Krallık'ta kilisenin tescil faaliyetleri evlilik bakımından geçerli kabul edilmektedir. Bkz. Finch, 2004, **a.g.k.,** 254, 258-259.

edebileceği anlayışının ortaya çıkmasıyla birlikte, kişisel durum tesciline özel olarak odaklanılmıştır. Böylece kişisel durum tescilinin tutulma yöntemleri ve içeriği zaman içerisinde değişim ve gelişim göstermiştir.

Bu değişim ve gelişimin ilk ve en önemli örneği, İngiliz toplumunda gerçekleşmiş; 16. yüzyılın ortalarından itibaren burada gerçekleştirilen kişisel durum tescilleri, diğer ülke uygulamalarından farklı bir konumda yer almıştır. Yerel ölçekli bu tescil sistemi ile hukuki ve ekonomik amaçlara odaklanan bir sistem yaratılmıştır. Nitekim bu amaçlar sistemin kurucuları tarafından "*yaş, hısımlık, mirasçılık sıfatı, babalık gibi konularda bilgi sahibi olma ve kişinin konumuz kapsamına girip girmediğini tespit etme*" şeklinde açıkça ortaya koyulmuştur[117]. Her ne kadar zaman içerisinde bu sistem aksamaya başlasa da, 19. yüzyıla -yeni bir sistemin inşasına- kadar özellikle sosyal refahın sağlanmasına hizmet etmiştir. Kilise kayıtlarının yeterince güvenilir olmamasının da etkisiyle, 1836 yılında kabul edilen kanunlarla (Registration Act ve Marriage Act) birlikte yeni bir sistem oluşturma yönünde önemli adımlar atılmıştır[118]. Böylelikle kişisel durum verilerinin yönetimde ve hukuki ihtilafların çözümünde, aynı zamanda istatistik kaynağı olarak kullanılması amaçlanmıştır.

Kişisel durum tescilinin Avrupa'daki bir diğer gelişim hareketi Fransa'da, Fransız Medeni Kanununun (1804 Napolyon Kodu) etkisiyle gerçekleşmiştir. Nitekim bu kanunun etkisiyle Belçika, Hollanda, Almanya gibi ülkelerde 19. yüzyılda kabul edilen kanuni düzenlemelerle birlikte kişisel durum sicilleri kilise kayıtlarından ziyade devletin yerel birimlerince tutulmaya başlanmıştır[119].

Avrupa'da iki farklı koldan gerçekleşen bu gelişmelerin etkisi bugün hala varlığını sürdürmektedir. Diğer bir söyleyişle, günümüzde kişisel durum tescili bakımından Avrupa'da Fransız modeli-İngiliz modeli gibi zımni bir ayrımın varlığından söz etmek mümkündür.

Kişisel durum kavramının fonksiyonları ele alınırken belirtildiği üzere, kişisel durum tescili tarihsel süreçte devlet ile tabiiyetindeki bireylerin ilişkisinde; toplumsal düzenin sağlanmasında, bireylerin kontrol altında tutulmasında ve devletin

[117] Detaylı bilgi için bkz. Szreter, 2007, **a.g.k.,** 72-73.
[118] Finch, 2004, **a.g.k.,** 250.
[119] de Groot, 2009, **a.g.k.,** 1-2; Joamets, 2014, **a.g.k.,** 144-145. Almanya için bkz. Fahrmeir, 2012, **a.g.k.,** 100 vd.

yükümlülüklerini belli bir standarta göre gerçekleştirmesinde önemli bir rol oynamıştır. Nitekim bilgi çağında devletin edindiği her bilgi onun yönetim gücünü de arttırmıştır. Devlet gücünün bu yeni şekliyle birlikte, toprak egemenliği veya yönetenin şahsından ziyade nüfusun refahından beslenen yeni bir egemenlik anlayışı gelişmiştir[120]. Böylelikle kişisel durumlar önceleri devlete karşı yükümlülük odaklı tescil edilirken ve tescil devletin bireylere yönelik talep hakkına hizmet ederken; zamanla tescilin bireyler lehine hak ve sorumluluk boyutu da ivme kazanmıştır. Kişisel durum tescili bu süreçte, devletin yanı sıra tescile konu bireylere ve üçüncü kişilere de hizmet eder hale gelmiştir.

1.6.2.4. Kişisel durum tescilinin önemi ve özellikleri

Günümüzde kişisel durum tescili, kişisel durumun fonksiyonlarını yerine getirmesi için başvurulan araçların en önemlisi konumundadır. Kişisel durumun düzen, kontrol, belirlilik ve ispat gibi işlevleri kişisel durum tescili ile somut hale gelmektedir. Bu tescil sistemiyle amaçlananın, ülkede yaşayan bireylerin ve yurt dışında yaşayan vatandaşların nüfus olaylarını kayıt altına almak; kişilerin sahip olduğu veya olmadığı statüler (vatandaşlık, medeni durum vb.), hak ve yükümlülükler bakımından kanıt oluşturmak olduğu belirtilebilir[121]. Bu amaçları sebebiyle kişisel durum tescili, günümüz hukuk düzenlerinin hemen hemen çoğunda zorunluluk esasına göre düzenlenmiştir[122].

Doktrinde başta doğum tescili olmak üzere kişisel durum tescili bir temel hak olarak nitelenmektedir[123]. Doğum tescili ise doğumla vatandaşlık kazanma, soybağının kurulması, hak ve yükümlülüklerin öznesi olabilme ve diğer hakların yerine getirilmesinde kurucu bir rol taşıması sebebiyle ayrıca ele alınmaktadır[124]. Bu tescil çocuğun hukuki varlığına, hukuk düzeni uyarınca hak ve yükümlülüklerle donatılmasına ilişkin resmi ve kalıcı bir kanıt niteliği taşımakta ve kişinin doğumu sonrasında gerçekleşen çok sayıda durum değişikliğinin tesciline sebep oluşturmaktadır[125]. Bu

---

[120] Szreter ve Breckenridge, 2012, **a.g.k.,** 6-7.
[121] UN, 2002, **a.g.k.,** 5; Final Report, 2008, **a.g.k.,** 524.
[122] Office for Democratic Institutions and Human Rights (2009). *Guidelines on Population Registration.* Varşova: OSCE, s.11. (ODIHR, 2009)
[123] Szreter, 2007, **a.g.k.,** 67; L. Silveira (2009). Civil Status and the Protection of the Individual under the European Convention on Human Rights. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri, s.1.
http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/YCkAACuZe3dLV21MWFVGcm1zCwA
(Erişim Tarihi: 04.06.2018). Türüne göre kişisel durum kayıtlarının önemi için ayrıca bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 524 vd.
[124] Szreter, 2007, **a.g.k.,** 67; Szreter ve Breckenridge, 2012, **a.g.k.,** 1, 22.
[125] Final Report, 2008, **a.g.k.,** 563 vd.

sebeple doğum tescilini, bireyin yaşamındaki önemli olayların kaydedilmesinin başlangıç noktası olarak kabul etmek mümkündür. BM Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi m.24'te her çocuğun doğumdan hemen sonra tescil edileceği ve kendisine bir isim verileceği belirtilmektedir. Aynı şekilde, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşme m.7'de de çocuğun doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedileceği ve doğumdan itibaren isim ve vatandaşlık kazanma hakkına ve mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacağı belirtilmektedir.

Geleneksel olarak tescilin yasallık ve aleniyet olmak üzere iki temel prensibinden söz etmek mümkündür[126]. Yasallık prensibi tescilin doğruluk karinesinden yararlanmasını sağlar. Aleniyette ise tescilin olumlu ve olumsuz olmak üzere iki ayrı yüzü mevcuttur. Yasal bir belge işlevi görerek sağladığı fayda (yasal belge fonksiyonu) tescilin olumlu yönünü; tescilin yokluğu halinde tescil edilmeyen kişisel durum sicilini göz ardı eden üçüncü kişilerin korunup korunmayacağının belirlenmesi ve bazı hallerde üçüncü kişileri özel olarak korunmasına sebebiyet vermesi tescilin olumsuz yönünü yansıtır.

Kişisel durum tescilinin hukuki niteliğini de ele almak gerekir. Çünkü kişisel durum değişikliklerinin tescil edilmemesi halinde, tescilin kurucu veya açıklayıcı nitelikte olup olmadığı önem arz eder. Tescilin kurucu veya açıklayıcı nitelikte olması, tescile konu işlemin geçerliliği bakımından farklı sonuçlar doğurur. Tescilin kurucu nitelikte olduğunun kabulü halinde, geçerlilik şartı yerine getirilmediği için kişisel duruma ilişkin olay veya işlem varlık kazanmaz. Ancak tescilin açıklayıcı nitelikte olduğunun kabulü halinde, kişisel durumun varlık kazanması bakımından tescil edilmemenin bir etkisi olmaz. Aynı doğrultuda, özellikle gerçeğe uygun olmayan/hatalı tescil, olmayan veya tescil edilenden farklı durumdaki bir olguya da varlık kazandırmaz.

Modern hukukta kişisel durum tescili kural olarak açıklayıcı niteliktedir. Tescil işlemi şekli bir misyona sahip olup tescile konu işlemlerin hukuki varlığına etki etmez. Diğer bir ifadeyle, kişisel duruma ilişkin bilgilerin tescil edilmemesi veya yanlış tescil edilmesi kural olarak hak kaybına yol açmaz. Tescil edilmeyen işlemin sonradan tescil edilmesi ya da hatalı tescilin düzeltilmesinin sonradan talep edilmesi mümkündür. Buna

[126] Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 115 vd.

göre tescilin fonksiyonu tescile konu olguların varlık kazanmasında değil, bu olguların aleniyet kazanmasında ve olgular bakımından ispat kolaylığı sağlanmasında ortaya çıkar.

Bu kapsamda tescilin ön plana çıkan amacı, sicile konu bilgilerin kişiyle ilgili resmi işlemlerde esas alınmasıdır. Kişisel duruma ilişkin hususların tescil edilmesi, ispat kolaylığı sağlamakta olup tescile konu işlemin varlığına karine teşkil eder ve aksi ispatlanıncaya kadar doğru kabul edilir[127]. Kişisel durum tescili, ispat gücü işleviyle bireylerin gündelik hayatını kolaylaştırıcı bir niteliğe de sahip olur. Çünkü kişi çeşitli yerlerde kişisel durumunu kanıtlamak zorunda bırakılabilir[128]. Bazı hallerde kişisel durumun bilinmesi, kişinin kamuyu ilgilendiren davranışlarında bir zorunluluk halini dahi alabilir. Öyle ki, hakların kullanılması ve kazanılmasında, yeni statülerin tesisinde bu tescillere bakılmakta; bu tesciller aynı zamanda ilgililer ve devlet için ispat yükünü yerine getirmektedir[129]. Bir kimsenin kendisine getirilen yükümlülüklerini (vergi, askerlik vb.) yerine getirip getirmediğinin belirlenmesinde, kendisine tanınan ve çeşitli sınırlamalara tabi tutulan hak ve özgürlüklerini (evlenme, mülkiyet, miras, sosyal güvenlik, vatandaşlık, seçme ve seçilme hakkı vb.) kullanmasında durum böyledir. Buna göre, tescil altına alınmanın sağladığı aleniyetle birlikte kişiler, haklarını kullanırken ve sorumluluklarını yerine getirirken her seferinde ispat yükünden nispeten kurtulmuşlardır.

Görüldüğü üzere, tescilin aleniyet sağlama amacı resmi sicillerin ispat gücüyle yakından ilgilidir. Bu anlamda aleniyet sağlama ve ispat kolaylığı unsurlarını birlikte düşünmek gerekir. Ancak aleniyet ile kast edilen tescil edilen kayıtların kamuya açık/aleni olduğu değildir. Aksine, tescile konu bilgilerin önemi itibariyle bu sicillerin genellikle gizli kalması prensibi benimsenir.

Kişisel durum tescilinin aleniyet ve ispat kolaylığı sağlama işlevi, sosyal güvenlik hukuku bakımından da geçerlidir. Kişilerin sosyal güvenlik hakkı kapsamındaki taleplerinin cevaplanmasında genellikle kişinin durumunu ispatlaması aranır. Örneğin sigortalıya kaç yaşında yaşlılık aylığı bağlanacağının, muhtaç bir kadına kaç çocuğu için

---

[127] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 223; Tekinay, 1992, **a.g.k.,** 194. Çeşitli ülkelerde kişisel durum kayıtlarının ispat gücüne ilişkin bkz. W. Pintens (2009). Civil Status and Various Aspects of Truth: Legal Truth. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri, s.1-2.
http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/pBYAAOibhgxLTkFXSHZ4bG1wVQA (Erişim tarihi: 16.03.2018). İspanyol Hukuku için ayrıca bkz. Salas Murillo, 2014, **a.g.k.,** 117-118.
[128] Özsunay, 1979, **a.g.k.,** 235.
[129] Joamets, 2014, **a.g.k.,** 143-144; Final Report, 2008, **a.g.k.,** 524; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 16.

yardım yapılacağının, sigortalı babaları iş kazasında ölen çocuklara hangi oranlarla ölüm geliri bağlanacağının tespitinde durum böyledir. Ayrıca devletin sosyal güvenlik kapsamındaki hak taleplerine nasıl ve hangi oranda cevap vereceğinin belirlenmesinde de kişisel durum tescili esas alınır. Nitekim devlet, kişisel durum tescilinden elde ettiği bilgiler sayesinde sosyal yardım ve sağlık politikalarını ihtiyaçlar doğrultusunda geliştirerek kamu düzenini sürdürebilir[130]. Bu sebeple devlet, bu bilgileri tescil ederek ve her türlü değişikliği kontrol altına alarak yükümlülüklerini bu bilgiler uyarınca hayata geçirmeyi amaçlar.

Kişisel durum tescilleri ayrıca, özellikle toplum sağlığının tesisine gerek ulusal gerekse uluslararası düzeyde katkı sağlayan önemli bir istatistik kaynağıdır. Diğer bir söyleyişle, tesciller ekonomik büyümenin ve devlet politikalarının yanı sıra halk sağlığı, toplum refahı ve kamusal ödevlerin yerine getirilmesi konularında da işlevseldir[131]. Ölüm nedenlerinin tespiti, ortalama yaşam süresi, doğum hızı, nüfus artışı gibi konularda bu tescillerin katkısı büyüktür. Kişisel durum tescilleri uyarınca elde edilen istatistik verileri ayrıca nüfus yönetimi, aile planlaması, eğitim, beslenme, barınma, istihdam, ticari girişimler gibi çok sayıdaki sektörde de yol gösterici bir nitelik taşır[132]. Buna göre söz konusu verilerin hem kamunun hem de bireylerin çıkarlarına hizmet etmekte olduğu söylenebilir.

Kişisel durum tescillerinin bir diğer özelliği, gerek içeriği gerekse teknik yönleri bakımından tek tip olmamasıdır. Değinildiği üzere, ülkelerin farklı hukuk sistemlerine ve hukuk kurallarına sahip olması, maddi hukuk bakımından farklılıkları da beraberinde getirmiştir. Öyle ki, kişisel durum tescili bakımından her ülkenin kendi kurallarının olduğundan ve tescile tabi olan kişisel durum değişikliklerinin her ülkede farklılık gösterdiğinden söz etmek mümkündür[133]. Örneğin bazı kişisel durum olayları her ülkede hukukun ilgi alanında veya meşru kabul edilmemektedir. Buna ilişkin en yaygın örnekler, evlilik bağı olmaksızın medeni birliktelikler (*civil union/partnership, registered*

[130] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 16.
[131] Szreter, 2007, **a.g.k.,** 79; Şimşek, 2008, **a.g.k.,** 156; DESA, 2014, **a.g.k.,** 5.
[132] Joamets, 2014, **a.g.k.,** 143; UN, 2002, **a.g.k**., 11; DESA, 2014, **a.g.k.,** 5. Örneğin Çin Halk Cumhuriyetinde yakın zamana kadar uygulanan tek çocuk politikasında (one child policy) da kişisel durum tescili etkili olmuştur. Ayrıca bkz. Dardy, 2013, **a.g.k.,** 152.
[133] Örneğin İtalyan Hukukuna göre doğum belgelerinde çocuğun soyadının; Fransız Hukukuna göre ise evlilik belgelerinde evlenme yeri ve tarihinin yer alması bir zorunluluk değildir. Bkz. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 9.

partnership)[134] ve hemcins evlilikleridir (*same-sex marriage*). Örneğin Fransa, Almanya, İskoçya, Slovenya ve Hollanda gibi ülkelerde aynı cinsten kişilerin birliktelik kurmaları hukuki düzenlemelerle mümkün kılınmış ve bu birlikteliklerin kaydedilmesine yönelik tesciller oluşturulmuştur. İsveç, Hollanda ve İspanya gibi ülkelerde aynı cinsten kişilerin evlilik sözleşmesi tarafı olmaları mümkün kılınmıştır[135]. Diğer taraftan İtalya, Litvanya ve Bulgaristan gibi ülkelerde[136] bu tür birliktelikler iç hukukta düzenlenmediği için yasal bir statü olarak kabul edilmemekte ve hukuki sonuç doğurmamaktadır. Irk, etnik kimlik, dini inanç gibi kişisel durumlar ise her ülkede hukukun ilgi alanına giren kişisel durumlar arasında kabul edilmemektedir.

Son olarak, kişisel durum tescilinin diğer bir yüzüne de değinmek gerekir. Tarihsel süreçte örneklerine rastlandığı üzere, kişisel durum tescili doğası itibariyle aynı zamanda kimi riskleri de barındırmaktadır[137]. Örneğin kişisel durum tescili kişilerin fişlenmesi, dışlanması, ayrımcılığa maruz kalmaları gibi amaçların yanı sıra ticari amaçlarla da kullanılabilir. Şüphesiz bu riskli yan, tescil sisteminin faydalarını bertaraf edecek nitelikte değildir. Aksine, tescil özellikle hak ve yükümlülüklerin tesisi için, kuruluş amacına uygun kullanıldığı ölçüde önemini korur.

1.6.2.5. Kişisel durum tescilinin gerçekleştirilmesi

Kişisel durum tesciline ilişkin çeşitli ayrımlardan söz edilebilir. Nitekim tescil işleminin ne amaçla tutulduğu, tescil işleminin gerçekleştirilmesine de yön vermektedir. Bugünkü hukuk düzenlerinde kişisel durumlar devletlerin kişilere ve uluslararası aktörlere karşı sorumluluklarının, hak ve yükümlülüklerinin belirlenmesinden uluslararası düzlemde standartların sağlanmasına, toplumsal düzenin tesisinden kişilerin hak sahipliği ve yükümlülüklerinin tespitine kadar çok sayıda amaçla tescil edilmektedir.

---

[134] En genel tanımıyla *civil partnership*, aynı cinsten kimselerin özel bir tescile tabi olan birlikteliği olarak ifade edilebilir. *Domestic partnership* ise evlilik gibi resmi bir bağ olmaksızın aynı veya farklı cinsiyetten iki kişinin birlikte yaşama, aynı hayatı paylaşma hali olarak tanımlanabilir. Gerek civil partnership gerekse domestic partnership yasal bir statüyü ifade etse de, ikisinin etki ve sonuçları birbirinden farklı olup bu etki ve sonuçlar ülkeden ülkeye değişiklik göstermektedir. Ancak genel itibariyle civil partnership'in domestic partnership'e göre emeklilik, sağlık sigortası, sosyal yardımlar gibi konularda daha fazla imkân sağlayan bir birliktelik türü olduğundan söz edilebilir. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. 1. Bölüm, kısım 2.3.2.

[135] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 63-64.

[136] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 9.

[137] Nüfus sayımları ve kişisel durum tescilinden elde edilen verilerle kişileri Aryan ırkından olup olmamasına göre ayıran ve bu ırktan olmayanları sistematik bir biçimde katleden Nazi rejimi örneği için bkz. Fahrmeir, 2012, **a.g.k.,** 93-94; Szreter, 2007, **a.g.k.,** 80-81.

Bu sebeple tescil işlemlerinin mümkün olduğu ölçüde uluslararası standartlara uygun, genel ve kapsayıcı nitelikte gerçekleştirilmesine önem verilmektedir.

Tescil işleminin yerel veya merkezi şekilde gerçekleştirilmesi mümkündür[138]. Değinildiği üzere geçmişte tescil işlemleri büyük ölçüde yerel düzeyde gerçekleştirilmiştir. Ancak farklı yerel birimlerde birden fazla kaydın varlığı ve kayıtlar arasında farklılıkların ortaya çıkması gibi sorunlar nedeniyle bugün hukuk otoritelerince tercih edilen sistem merkezi nitelikli tescildir[139]. Ancak özellikle federe devletlerde merkezi olmayan tescil sistemlerine de rastlamak mümkündür. Belirtelim ki, merkezi nitelikli tescilde "merkezilik" bu tescilin yönetim şeklini ifade eder; bu tescil şeklinde de sistemin yürütülmesinde rol alan yerel birimler mevcuttur. Ancak söz konusu birimler merkezde tek bir çatı altında bir araya gelir ve sorumluluk merkezi hükümete ait olur. Yerel yönetimli tescillerde ise sistemin idaresi bakımından birbirinden bağımsız yapıda faaliyet gösteren tescil birimleri mevcuttur. Bu birimlerin tek bir çatı altında toplanması söz konusu olmayıp tescil bakımından sorumluluk il veya eyalet bazında belirlenir.

Günümüzde yerel-merkezi tescil ayrımının nispeten önemini kaybettiği söylenebilir. Çünkü kişisel durum tescili özellikle teknolojik güncel gelişmeler uyarınca değişiklik yapılmasına ihtiyaç duyulan dinamik bir uygulama halini almıştır[140]. Bu özelliğin bir sonucu olarak başlangıçta yalnızca kütük esasına göre tutulmakta olan kayıtlar bugün hem dijital ortamda (e-tescil) hem de eskisi gibi kütükler aracılığıyla yerine getirilmektedir[141]. E-tescil uygulamasıyla birlikte verilere erişime ilişkin engeller büyük ölçüde ortadan kalkmış; böylelikle yerel-merkezi tescil ayrımı teknolojik imkânlarla bertaraf edilmiştir.

Avrupa genelinde ise olay bazlı tescil (*event-based*), kişi bazlı tescil (*person-based*) ve merkezi nüfus tescili (*population register*) olmak üzere üç tip tescil sisteminden söz etmek mümkündür[142]. Olay bazlı tescilde tescil işlemi ve tescil işlemine dair tüm

---

[138] UN, 2002, **a.g.k**., 12, 18; Joamets, 2014, **a.g.k.,** 146; DESA, 2014, **a.g.k.,** 71 vd.

[139] Merkezi tescilin uygulandığı ülkelere Tayland ve Kosta Rika; yerel tescilin uygulandığı ülkelere ise Kanada, Arjantin, Meksika ve ABD örnek gösterilebilir. Merkezi tescile örnek ülkeler için bkz. Joamets, 2014, **a.g.k.,** 146.

[140] Joamets, 2014, **a.g.k.,** 150.

[141] Günümüzde çoğu ülkenin tescil sistemi hem fiziki kayıtlara hem de elektronik kayıtlara dayanmaktadır. İskoçya, Slovenya, İsveç gibi ülkelerde ise yalnızca elektronik ortamda tutulan tesciller söz konusudur. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 47.

[142] Detaylı bilgi için bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 534 vd.; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 7 vd. Merkezi tescil hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. ODIHR, 2009, **a.g.k.,** 7 vd.

değişiklikler olayın olduğu yerde yapılır ve tescil faaliyetleri genellikle bölgesel seviyede yürütülür[143]. Kişi bazlı tescilde ise tescil işlemi her bir birey için bir noktadan yapılır; kişisel durum verileri yerel birimler seviyesinde toplanır ve merkezi bir tescil birimine iletilir[144]. Nüfusun cinsiyet, doğum, ölüm, evlilik gibi özelliklerinin devamlı güncellenerek döküm halinde tutulmasına dayanan tescilde ise merkezi nüfus tescilinden söz edilir. Bu halde bireyler hakkında kişisel durum değişikliklerini de içeren kapsamlı bilgiler merkezi bir veritabanında toplanır. Esas itibariyle merkezi nüfus tescili de kişi bazlıdır ancak kişisel durum değişiklikleri dışında da veri içermesinden ötürü kişi bazlı tescilden daha kapsamlıdır[145].

Kişisel durum olarak kabul edilen hususların sayıca fazla olmasından ötürü, tescil işlemleri birden fazla sicilin tutulması yoluyla da gerçekleştirilmektedir[146]. Buna göre kişisel durum tescilleri genellikle vatandaş olup olmama esasına göre temel bir ayrım gözetilerek tutulmakta; ardından kişisel durumda ortaya çıkan değişikliğin türüne göre detaylı ayrıma gidilmektedir. Kişisel durum sicillerini vatandaşlar ve yabancı mukimlere göre temel bir ayrıma tabi tutmak mümkündür. Bugün hukuk düzenlerinin çoğunda tescil işlemleri bu ayrım uyarınca gerçekleştirilmektedir[147]. Türk Hukukundaki uygulama da bu şekildedir.

Vatandaş-yabancı mukim ayrımının yanı sıra kişisel durum değişiklikleri tescile tabi işlemin konusuna göre de ayrılmaktadır. Böylelikle tescil işlemleri, doğum tescili, ölüm tescili, evlilik tescili gibi birden fazla sicil tutularak gerçekleştirilmektedir[148]. Ancak birden fazla olan bu siciller, bir bütün olarak kişisel durum sicilini oluşturmaktadır. Örneğin Türk Hukukunda kişisel durum sicilinin bütünlüğü ilkesine Kanunda açıkça yer verilmiş ve kişisel durum sicilinin tutulmakta olan çeşitli kütüklerin toplamı olduğu belirtilmiştir (NHK m.3/1-u)[149]. Diğer ülke uygulamalarına bakıldığında da genellikle

---

[143] Almanya, İspanya, Fransa, Hollanda, Birleşik Krallık, Belçika ve İtalya gibi ülkelerde geçerli sistem olay bazlı tescildir. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 534; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 22, 42-43.
[144] Türkiye, İsviçre, İrlanda ve Slovenya gibi ülkelerde geçerli sistem kişi bazlı tescildir. Final Report, 2008, **a.g.k.,**534; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 43.
[145] Merkezi nüfus tescilinde nüfus olaylarının yanı sıra yerleşim yeri, adres değişikliği, eğitim ve meslek durumu gibi kayıtlar da yer almaktadır. ODIHR, 2009, **a.g.k.,** 7; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 43. Danimarka, İsveç, Finlandiya, Estonya, Litvanya, Letonya gibi ülkelerde geçerli sistem merkezi nüfus tescilidir. Final Report, 2008, **a.g.k.,**535.
[146] Öztan, 2000, **a.g.k.,** 201.
[147] Estonya'daki uygulama için bkz. Joamets, 2014, **a.g.k.,** 147. Almanya'daki uygulama ve Melderegister adlı yabancı mukimlerin tescilinin tarihçesi için bkz. Fahrmeir, 2012, **a.g.k.,** 102 vd.
[148] Ülkelere göre tescil türleri için bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 543-548.
[149] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 208; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 163.

benzer bir durumdan söz etmek mümkündür[150]. Örneğin doğum tescilinde çocuğun adı, soyadı, cinsiyeti, anne ve babasına ilişkin nüfus bilgileri, doğum yeri, doğum tarihi, vatandaşlığı gibi bilgilere yer verilmekle birlikte; bazı ülke uygulamalarında ebeveynlerin sosyo-ekonomik durumu, çocuğun fiziki özellikleri, uyruğu, etnik kimliği, inanç veya din bilgisine de yer verilmektedir[151]. Evlilik tescilinde genellikle evlenme yeri ve tarihi, çiftlere ve tanıklara ilişkin nüfus bilgileri gibi bilgiler yer almaktadır. Ölüm tescilinde ise vefat edenin kimlik bilgileri, medeni durumu, yerleşim bilgileri, ölüm tarihi, ölüm yeri, ölüm nedeni gibi bilgilere yer verilmektedir.

Kişisel durum tescilinin gerçekleştirilmesi bakımından değinilmesi önem taşıyan diğer hususlar; tescilin yeri ve zamanıdır. Tescil yeri bakımından katı bir uygulamadan söz etmek mümkün değildir. BM uygulamasında ortaya koyulduğu üzere, tescilin nüfus olayının gerçekleştiği yerde veya ilgili kişinin sürekli ikamet adresinde gerçekleştirilmesi mümkündür[152]. Tescil zamanı bakımından ise hukuk düzenlerinde nüfus olayının türüne göre tescil yükümlülüğünün çeşitli sürelere tabi tutulması mümkündür[153]. Nitekim tescil sisteminde bildirmekle yükümlü olan kişi veya kurumdan beklenen, bu yükümlülüğün mümkün olan en kısa sürede yerine getirilmesidir. Öyle ki, yükümlüleri zamanında harekete geçmeye sevk etmek adına, tescilin geç yapılması veya hiç yapılmaması yaptırımlara da tabi kılınabilir. Ancak zamanında yerine getirilmeme dışındaki hallerde ve doğum, ölüm, evlenme gibi genel hususlar bakımından tescilin herhangi bir ücrete tabi olmaması kuralı hukuk düzenlerinde ağırlıktadır[154].

Kişisel durum tescili genellikle, tescil edilen olayın özelliğine göre yasal evrak, tıbbi bir belge, tanık beyanları veya tescil ettiren kimsenin beyanı uyarınca gerçekleştirilir[155]. Nitekim hukuk düzenlerinde, tescil edilen olaylar için öngörülmüş bir

---

[150] Genel eğilim, konusuna göre birden fazla sicilin tutulması yönünde olsa da, benimsenen tescil sistemi uyarınca farklı yöndeki uygulamalardan söz etmek mümkündür. Örneğin İsveç'te merkezi nüfus tescili benimsendiği için bütün kişisel durumlar konusuna göre ayrım yapılmaksızın aynı sicile tescil edilmektedir. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 61 vd.

[151] Örneğin Bulgaristan, Litvanya, Almanya ve Slovenya'da doğum tescilinde uyruk bilgisi de yer almaktadır. Litvanya ve Almanya'da ebeveynlerin isteği halinde din bilgisine de yer verilmektedir. Litvanya'da ayrıca ebeveynlerin isteği halinde etnik köken bilgisine de yer verilmektedir. Bkz. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 56 vd.; Final Report, 2008, **a.g.k.,** 567-571.

[152] UN, 2002, **a.g.k.,** 27.

[153] UN, 2002, **a.g.k.,** 27; DESA, 2014, **a.g.k.,** 81. Devletlerin doğum tescili için öngördüğü tescil süresi için bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 565.

[154] UN, 2002, **a.g.k.,** 28; DESA, 2014, **a.g.k.,** 81-82. Ayrıca bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 610 vd.

[155] UN, 2002, **a.g.k.,** 28.

geçerlilik koşulu varsa, tescilin tabi olduğu usulün belirlenmesinde de bu koşulun yerine getirilmiş olması aranır.

1.6.3. Kişisel durumların kayıt altına alınmasına ilişkin uluslararası düzenlemeler

Uluslararası literatürde ve diğer devlet hukuklarında kişisel durum tescilini ifade etmek üzere çeşitli kavramlar kullanılmaktadır. Ancak bunlar arasında *civil status registration (fr. casier d'état civil; alm. Personenstandsregister)*[156] kavramının bir adım öne çıktığını belirtmek yanlış olmaz. Öyle ki, bu kavram hukuk düzenince tescili gerekli görülen ve kişisel durumda ortaya çıkan bütün önemli değişiklikleri kapsayıcı bir biçimde kullanılmaktadır. Birleşmiş Milletler'in konuya ilişkin uygulamasında da bu kavram esas alınmaktadır[157].

Kişisel durum tescili, zaman içerisinde yerel bir problemin ötesinde evrensel düzeyde etkileri olan bir kurum olarak kabul edilmiştir. Çünkü nüfusun ülkeler arası hareketliliği ve uluslararası standartların tesis edilmesi gayesi kişisel durumların tescilinde de uluslararası düzeyde işbirliği yapılmasını gerekli kılmıştır. Başta Birleşmiş Milletler ve Avrupa Birliği olmak üzere diğer uluslararası aktörlerin konuya ilişkin çeşitli düzenlemeler kabul etmesinde de bu hususlar önem taşımıştır.

1.6.3.1. Birleşmiş Milletler düzenlemeleri

Birleşmiş Milletler mevzuatında kişisel durum hakkında dolaylı veya doğrudan çok sayıda düzenlemeden söz etmek mümkündür[158]. Kişisel durum, Birleşmiş Milletlerin çeşitli organlarının özellikle BM İstatistik Komisyonunun çalışma konusunu oluştursa da, Örgütün temel sözleşme metinlerinde de kişisel duruma ve kişisel durumun tesciline dayanak oluşturacak hükümler mevcuttur[159].

BM mevzuatında kişisel durum ve kişisel durum tescili, öncelikle kişinin kimliğiyle yakın ilişki içinde kabul edilmektedir. Bu çerçevede kişinin hukuken kişilik kazanmasının ve bu durumun tescilinin temel dayanağı şüphesiz 1948 tarihli İnsan Hakları Evrensel

---

[156] Bu anlamda kullanılan diğer kavramlara "*civil status record*"; "*civil registry"*; *"civil registration"*; *"vital records"*; *"vital registration"* ve *"registry of vital records and statistics"* örnek gösterilebilir.
[157] Bkz. UN, 2002, **a.g.k.,** 5 vd.
[158] Detaylı bilgi için bkz. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 528-530.
[159] Bu hükümlere özellikle özel hayata ve aile hayatına saygı hakkını (AİHS m.8), evlenme hakkını (AİHS m.12) ve ayrımcılık yasağını (AİHS m.14) örnek vermek mümkündür. Silveira, 2009, **a.g.k.,** 1 vd; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 27.

Bildirgesi ve Medeni ve Siyasi Haklar Uluslararası Sözleşmesidir (MSHS)[160]. Öyle ki, MSHS'nin 24. maddesinde her çocuğun doğumdan sonra tescil edilmesi ve kendisine bir isim verilmesi açıkça düzenlenmiştir. Aynı şekilde, BM Çocuk Haklarına Dair Sözleşmenin 7. ve 8. maddelerinde de çocuğun doğumdan hemen sonra derhal nüfus kütüğüne kaydedileceği ve doğumdan itibaren isim ve vatandaşlık hakkına, mümkün olduğu ölçüde ana-babasını bilme ve onlar tarafından bakılma hakkına sahip olacağı belirtilmektedir. Bir çocuğun doğumunun devlet tarafından resmi olarak kaydedilmesi olarak tanımlanan ve etkili bir kişisel durum tescilinin parçası kabul edilen doğum tescili, UNICEF tarafından temel bir insan hakkı ve çocuğun kimlik hakkını korumanın ve çocuğa diğer hakları sağlamanın başlıca aracı olarak kabul edilmektedir[161]. Nitekim bu tescille birlikte çocuğun doğumdan ölüme kadarki tüm önemli kişisel durumları kayıt edilebilir ve çocuk kural olarak ad ve vatandaşlık kazanabilir hale gelmektedir.

Bu genel düzenlemelerin yanı sıra kişisel durum bazı özel düzenlemelere de konu olmuştur. BM zamanla, özellikle doğum, ölüm ve evlenme olaylarını içeren bir tescil sistemi kurulması yönünde yeni bir yapı inşa etmiştir. Buna göre BM, ortaya koyduğu çeşitli düzenlemelerle tüm devletlere ulusal, kapsamlı, etkili ve güvenilir nitelikte bir tescil sistemi kurma yükümlülüğü getirmiş; bu tescillerle kişinin doğumunun yanı sıra ölümünün ve evliliğinin de kayıt altına alınmasını amaçlamıştır[162].

BM, kanunlara göre tutulması gereken resmi arşiv kurma amacının gerçekleştirilmesi ve yaşamsal istatistiklere temel kaynak teşkil etmesi bakımından kişisel durum tescilinin oldukça önemli olduğunu çeşitli biçimlerde vurgulamıştır[163]. Esasında bu kayıtların dünya sağlığı, nüfus hareketliliği ve dolayısıyla sosyo-ekonomik planlamalara ilişkin kaçınılmaz etkisi, BM'nin konuyla ilgili çok sayıda düzenleme yapmasını tetiklemiştir. BM, üye devletlere yol göstermesi amacıyla yayınladığı yayımlarda, söz konusu kayıtların kişi, yer ve olaylar bakımından kapsayıcı, yeknesak,

[160] Kişinin kimliğinin tescili ve tescil hakkı konusunda detaylı bilgi için bkz. Szreter, 2007, **a.g.k.,** 67 vd.
[161] Doğum tescilinin işlevi hakkında detaylı bilgi için bkz. UNICEF (2005). *The Rights Start to Life:A Statistical Analysis of Birth Registration,* s.1 vd. https://www.unicef.org/publications/files/R55BirthReg10a.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2020)
[162] Szreter, 2007, **a.g.k**., 68.
[163] BM uygulamasında kayıt altına alınan kişisel durumların kişisel durum tescili uyarınca edindikleri vasıflar ile istatistiki bilgi vasıfları birbirinden ayrı düşünülemeyecek şeklinde ortaya koyulmuştur. Kayıt altına alınma bakımından tescil ve istatistik sistemlerinin ayrı kollardan veya birlikte yürütülebileceği belirtilse de, tescile tabi kişisel durumlar her ikisi için de aynıdır.

kalıcı, açık ve anlaşılır olması gerektiğini belirtmiştir[164]. Buna göre kişisel durum tescilinin ülkede meydana gelen tüm nüfus olaylarını ve ülke nüfusunun tamamını kapsaması esastır. Ayrıca tescil işlemlerinin yasallık ilkesi çerçevesince, hukuk otoritelerince öngörülen düzenlemelerle gerçekleştirilmesi gereklidir.

BM'nin isabetle ifade ettiği üzere, kişisel durum sicilleri geniş anlamıyla kişinin insan olması dolayısıyla sahip olduğu hak ve yetkilerini kullanabilmesinde başrolü oynar. Kişinin doğumundan ölümüne, uyruğundan doğum tarihine, doğum yerinden yerleşim yerine, medeni halinden soybağı durumuna kadar çok sayıda husus söz konusu sicillere kaydedilmektedir. Bu tesciller ise çok sayıda alanda yol gösterici nitelik taşımakta ve özellikle hukuki eylem ve işlemlerin uygulanmasını etkilemektedir. Çünkü kişinin teşhis ve tespitinde; hak ve fiil ehliyetlerini kullanma kabiliyetinin, eylem ve işlemlerinin sonuçlarının belirlenmesinde kişiye ilişkin kayıtlar esası oluşturmaktadır. Kişinin yasal kimliğinin oluşmasında, aile ilişkilerinin, kişisel durumunun, sosyal, ekonomik, kültürel, siyasal ve insan haklarının kullanılmasında kişisel durum tescilleri gerekli dayanakları sağlamaktadır[165]. Nitekim kişisel durum değişikliklerinin sosyal güvenlik hukuku alanındaki etkileri de bunun bir yansımasıdır.

BM'nin kişisel durum tesciline ilişkin kapsamlı ve sistematik çalışmalarından söz edilebilir. 1968 yılında BM Ekonomik ve Sosyal Konseyi tarafından ilk olarak "Yaşamsal İstatistiklerin Geliştirilmesi İçin Dünya Programı" oluşturulmuş; 1981 yılında BM Genel Sekreterliği tarafından konuya ilişkin İlerleme Raporu yayımlanmış ve 1993 yılında mevcut program yeniden gözden geçirilerek değerlendirilmiştir. 1991 yılında ise BM İstatistik Komisyonu tarafından yeni bir program yayınlanmış ve üye devletlere kişisel durum tescili ile yaşamsal istatistikler konusunda destek olmak amaçlanmıştır. BM'nin bugünkü çalışmalarının dayanağını da esas itibariyle 1991 tarihli bu program oluşturmaktadır.

Yukarıda yer verildiği üzere, BM İstatistik Komisyonu tarafından kişisel durum tescili "*her ülkenin kanuni şartları uyarınca mevzuat veya yargı kararıyla öngörülen; nüfusla ilgili hayati önem taşıyan olayların meydana gelişlerinin ve özelliklerinin kesintisiz, kalıcı, zorunlu ve evrensel biçimde kayıt altına alınması*" şeklinde

[164] UN, 2002, **a.g.k**., 6.
[165] Ekonomik ve Sosyal Konsey'in İstatistik Komisyonu'nun 03-06.03.2015 tarih ve 2015/22 sayılı kararı. https://unstats.un.org/unsd/statcom/doc15/2015-22-CRVS-E.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2018)

tanımlanmıştır[166]. Bu tanımdan yola çıkarak kişisel durum tescilinin temel özelliklerini "süreklilik", "kalıcılık", "zorunluluk", "evrensellik" ve "güvenilirlik" şeklinde sıralamak mümkündür[167]. Kişisel durum tescilinin süreklilik niteliği, tescilin nüfus sayımından farklılaştığı noktalardandır. Tescil sisteminde tescile tabi her nüfus olayı sürekli bir biçimde kayıt altına alınır ve bu kayıtlar kalıcı nitelik taşır. Evrensel niteliği, tescilin ülke nüfusunun bir bölümünün değil tamamının kapsama alınmasını ifade eder ve bu nitelik kişisel durum tescilinin devletler üstü bir misyon üstlenmesinde de rol oynar. Zorunluluk niteliği ise kapsam dâhilinde kabul edilen herkesin kişisel durumlarının tescil edilmesini ve bu zorunluluğa uyulmaması halinde yaptırımların devreye girmesini açıklar.

BM kişisel durum değişikliği kavramının kapsamına doğum, ölüm, cenin ölümü, evlenme, boşanma, ayrılık kararı, evliliğin feshi ve iptali, evlat edinme, tanıma ve babalığa hükmedilmesi şeklinde on farklı nüfus olayını almış ve özellikle bu olayların devletler tarafından tescil edilmesini tavsiye etmiştir[168]. Ancak BM, tescile konu edinilen bu nüfus olayları arasında bir hiyerarşi ve öncelik öngörerek doğum ve ölüm kayıtlarını birinci sırada, evlenme kayıtlarını ikinci sırada, diğer kayıtları ise üçüncü sırada kabul etmiştir[169].

BM ayrıca, kişisel durum tesciline ilişkin model ve yöntem önerileri geliştirerek, devletlere esnek ve asgari düzeyde bir tür yol haritası sunmuştur. Ancak BM, üye devletlere her ne kadar kişisel durum tesciline ilişkin çeşitli yöntem önerileri sunmuş olsa da, devletlerin kullanacağı tescil tipi bakımından tek bir tavsiyede bulunmamıştır. Her devletin idari ve siyasi koşulları uyarınca kendine uygun olanı seçebileceği kütük kaydı (matbu kayıt), elektronik kayıt ve föy ya da kart kaydı şeklinde üç temel başlık altında geliştirilen yöntemler önermiştir[170].

Kişisel durum değişiklikleri bakımdan değinilmesi gereken bir diğer husus Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi içtihadıdır. AİHM, kişisel durum değişiklikleriyle ilgili uyuşmazlıkları AİHS'de düzenlenen temel hakların ihlal edilip edilmediği çerçevesinde ele almaktadır. Konuya ilişkin içtihadına bakıldığı zaman AİHM; evlenme, isim, kimlik hakkı, evlat edinme gibi öne çıkan konuların yanı sıra, sözleşmede açıkça düzenlenmeyen

[166] UN, 2002, **a.g.k.,** 5.
[167] UN, 2002, **a.g.k**., 8; DESA, 2014, **a.g.k.,** 68-69.
[168] UN, 2002, **a.g.k**., 8-9.
[169] UN, 2002, **a.g.k.**, 8, 9.
[170] UN, 2002, **a.g.k.**, 31.

konuları da ele almıştır. Örneğin Mahkeme, önüne gelen davalar sonucunda cinsiyet değişikliğinin tanınmasını bir hak olarak kabul etmiş; yine, evlenme hakkını cinsiyet ayrımı gözetmeksizin vurgulamış[171]; cinsel kimliğin sosyal alanda tanınmamasının AİHS m.8'e aykırılık oluşturduğuna hükmetmiştir[172].

1.6.3.2. Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonunun düzenlemeleri

Kişisel durum tescili 1950 yılından bu yana faaliyette olan Milletlerarası Ahvali Şahsiye Komisyonu'nun (La Commission Internationale de l'État Civil - CIEC) temel gündemi olmuştur[173]. Aralarında Türkiye'nin de olduğu 6 üyesi[174] olan, hükümetler arası kuruluş niteliğindeki CIEC; kişisel durum (ve özellikle kişilerin ailevi ilişkileri ile uyrukları) bakımından Komisyona üye devletler arasında uyumlu bir mevzuat yaratmayı ve kişisel durum tescilleri arasında bilgi alışverişini temel amaç edinmiş ve bu amaç doğrultusunda kurulmuştur[175]. CIEC ayrıca Avrupa Konseyi, Lahey Uluslararası Özel Hukuk Konferansı, Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği ve Avrupa Birliği ile kişisel durumları ilgilendiren konularda işbirliğine de girmiştir.

Kişisel durum bakımından sınırlı bir saymaya girişmeyen CIEC, özellikle kişiliğin başlangıcı, sona ermesi; vatandaşlığın kazanılması, kaybı ve korunması; ikametgâh ve

---

[171] Her ne kadar önemli kararlar verse de, genel itibariyle AİHM'nin kişisel durumları tanıma konusunda oldukça ihtiyatlı olduğu doktrinde belirtilmektedir. Öyle ki Mahkeme, her ne kadar evliliği tanımlarken cinsiyet ayrımı gözetmese de, Sözleşme'nin 12. maddesinin devletlere hemcins evliliklerini tanıma konusunda bir yükümlülük getirmediğini de vurgulamakta, böylelikle evliliğin toplumdan topluma oldukça değişiklik gösteren sosyal ve kültürel bağları olduğunu da kabul etmektedir. Bkz. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 32.

[172] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 29 vd.

[173] Ş. Eker (1977). Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu (CIEC). *Prof. Dr. Osman F. Berki'ye Armağan*. Ankara: Sevinç Matbaası, s.288 vd.; Komisyon hakkında detaylı bilgi için bkz. http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Accueil/7BAAALTlCXNiQkVWQlV2WnhOIAA?WD_ACTION_=MENU&ID=A45&_WWREFERER_=http%3A%2F%2Fwww.ciec1.org%2F&_WWNATION_=5 (Erişim Tarihi: 08.01.2018)

[174] Komisyona üye ülkeler 2021 yılı itibariyle Belçika, Lüksemburg, İsviçre, Türkiye, Yunanistan ve İspanya'dır. Gözlemci üye statüsünde bulunan ülkeler ise Kıbrıs, Vatikan, Litvanya, Moldova, Romanya, Slovenya ve İsveç'tir. Belirtelim ki Komisyonun üye sayısı 1999'da 16'ya ulaşmışken, zaman içerisinde ayrılan ülkelerle birlikte bu sayı 6'ya kadar düşmüştür. Komisyondan son olarak 2018'de Hollanda (kurucu üye) ve 2019'da Fransa (kurucu üye) ayrılmıştır. Öyle ki Hollanda ve Fransa'nın ayrılığı, kimilerince CIEC'in varlığının tehlikede olduğu şeklinde de yorumlanmıştır. Bkz. https://conflictoflaws.net/2020/just-published-the-international-commission-on-civil-status-in-danger/ (Erişim Tarihi: 07.04.2021)

[175] Bu amaçla kurulan bir diğer uluslararası kuruluş, CIEC ile işbirliği içinde faaliyet gösteren Avrupa Kişisel Durum Tescili Birliğidir (European Association of Civil Registrars). 2000 yılında kurulan ve günümüzde 10 üyesi (Belçika, Almanya, İtalya, Hollanda, Slovenya, Slovakya, Polonya, Romanya, İskoçya, Estonya) bulunan Birliğin temel amacı, kişisel duruma ilişkin konularda çalışma yürüterek uluslararası alanda ve özellikle AB nezdinde normlar üretmektir. Detaylı bilgi için bkz. https://evs-eu.org/wp-content/uploads/2015/08/EVS_DECLARATION.pdf (Erişim Tarihi: 13.01.2020); Final Report, 2008, **a.g.k.,** 531.

kişisel durumların tesciline ilişkin teşkilatlanma bakımından özel düzenlemeler getirmiştir. Bu doğrultuda Komisyonca 34 sözleşme[176] ve 11 tavsiye kararı kabul edilmiştir.

1.6.3.3. Avrupa Birliği düzenlemeleri

Avrupa Birliği (AB) vatandaşlarının Birlik içinde serbest dolaşım özgürlüğü, uzun bir süredir Birliğin gündem maddelerinden olmuştur. Avrupa Birliği'nin kişisel durum ve kişisel durum tescilini gündemine almasının temelinde yatan neden; söz konusu dolaşım özgürlüğünün yaratmış olduğu ve mevcut uluslararası anlaşmalar veya ikili sözleşmelerle çözüme kavuşturulamamış bazı sıkıntıları, AB düzeyinde bir müdahale ile bertaraf etmektir[177]. Öyle ki AB, Birliğe üye ülkelerin aile hukuku sistemlerinin yakınlaştırılmasının yanı sıra kişisel durum tescilleri arasında işbirliğinin önemine de vurgu yapmıştır. Bu şekilde AB, vatandaşların serbest dolaşımını destekleyerek kişisel duruma ilişkin bilgi paylaşımında veya belgelerin doğru olup olmadığının teyit edilmesinde kullanılacak sistemde tek tip uygulamaya gidilmesini hedeflemektedir[178].

AB Hukukunun doğrudan etkisinin kişisel durumlar bakımından oldukça sınırlı olduğu söylenebilir; öyle ki, kişisel duruma ilişkin hususlar ikincil hukuk düzenlemelerinde dikkate alınmaktadır[179]. Avrupa Birliği'nin üye devletlerin maddi aile hukukuna ve kişisel duruma ilişkin kurallarına müdahale etme yetkisi olmasa da, konuya ilişkin çalışmalarla üye devletlere yol göstermek amaçlanmaktadır. Nitekim ABAD bir kararında[180], kişisel duruma ilişkin mevzuatın münhasıran üye devletlerin yetki alanına girdiğini ancak bu mevzuatın aynı zamanda Birlik Hukukuna da uygun olması gerektiğini belirtmiştir[181]. AB içtihadında kişisel duruma ilişkin hususların özellikle evlenme ve aile kurma hakkı, özel hayata ve aile hayatına saygı hakkı ve çocuk hakları çerçevesinde ele alındığını söylemek mümkündür[182].

---

[176] Sözleşmelerin Türkçe metinleri için bkz. https://www.nvi.gov.tr/ciec-sozlesmeleri (Erişim Tarihi: 07.04.2021)
[177] Green Paper, 2010, **a.g.k.,** 1 vd.; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 7 vd.
[178] Joamets, 2014, **a.g.k.,** 145.
[179] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 35-36.
[180] Christos Konstantinidis v Stadt Altensteig, 30.03.1993 tarih ve C-168/91 esas sayılı karar. https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1cfbfa81-ecf5-4dbe-96f7-7e861e4996a2.0002.03/DOC_2&format=PDF (Erişim tarihi: 16.03.2018)
[181] Pintens, 2009, **a.g.k.,** 3.
[182] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 35.

Özellikle Birlik içinde gerçekleşen insan hareketliliği sonrasında vatandaşı olduğu ülke dışında çalışan, evlenen, çocuk doğuran, boşanan veya Birliğe üye ülkeye iltica eden bireylerin büyük bir artış göstermesiyle birlikte kişisel durumlar ulusal bir konu olmanın ötesine çıkmış ve sınır ötesi sonuçlar doğurmaya başlamıştır[183]. Bireylerin vatandaşı olmadığı ancak herhangi bir nedenle hukuki bir ilişkinin tarafı olduğu devlette herhangi bir haktan yararlanmak, herhangi bir yükümlülüğü yerine getirmek veya yükümlülükten muaf olabilmek için ilgili kamu otoritesine resmi belge sunma zorunluluğu zamanla büyük bir problem halini almıştır[184]. Nitekim bireylerin tabiiyeti altında oldukları ülkeden almış oldukları belgelerin, diğer bir ülkede herhangi bir etkisinin olmaması, uzun bürokratik işlemleri ve tercüme, noterlik gibi yüksek masrafları zorunlu kılmıştır. Bu sebeplerle Birliğin gündem maddelerinden bir diğeri, kişisel durum kayıtları bakımından ülkeler arasındaki uyumsuzlukları azaltmak, bu kayıtların üye ülkelerde aynı hukuki sonuçları doğurmasını teşvik etmek ve resmi belgelerin serbest dolaşımını sağlayarak vatandaşlar bakımından bürokrasiyi asgari düzeye indirmek ve en nihayetinde serbest dolaşım özgürlüğünün AB vatandaşları için cazibesini sürdürmek olmuştur[185]. Nitekim e-devlet uygulamalarının gelişmesiyle birlikte, Birliğe üye devletler de konuya ilişkin temel hizmetlerin internet üzerinden erişilebilir olmasında görüş birliğine varmışlardır[186].

Avrupa Birliği mevzuatında kişisel durum kayıtlarına ve bu kayıtların tanınmasına ilişkin çok sayıda özel ve kapsamlı çalışma olduğundan söz etmek mümkündür. 2008 tarihinde Avrupa Birliği adına hazırlanıp yayımlanan kapsamlı rapor sonrasında, 2010

[183] Örneğin Avrupa Birliği Adalet Divanı'nın 02.12.1997 tarih ve C-336/94 sayılı kararında, Birliğe üye ülkelerde kişisel durum kayıtlarının farklı sonuçlar doğurması ve bu belgelerin ispat gücü ele alınmıştır. Kişisel durumların sosyal güvenlik alanındaki etkilerine örnek teşkil eden ilgili olayda Eftalia Dafeki adlı Yunan vatandaşı kadın, 1966'dan beri Almanya'da çalışmaktadır. Doğum belgesinde 03.12.1933 olan doğum tarihi, Dafeki'nin Yunan mahkemelerine yaptığı başvuru sonucunda 1986 yılında 20.02.1929 olarak değiştirilmiştir. Ardından Dafeki, 1988 yılında 60 yaşını tamamlayanlara getirilen erken emeklilik imkânından yararlanmak üzere yetkili Alman kurumuna başvurmuş; ancak kadının başvurusu, doğum tarihinin mahkeme kararıyla düzeltilmeden önceki tarih esas alınarak reddedilmiştir. İlgili karar üzerine Dafeki yargı yoluna başvurmuş ve bunun sonucunda Alman yargısı, kişisel durum kayıtlarının kişisel durum yasası ve diğer ulusal mevzuat uyarınca iki kategoride ele alındığını; Alman otoritelerince verilen kararlar ile diğer ülkelerin yetkili makamlarınca verilen kararların ispat gücü bakımından eşit olmadığını belirtmiştir. Divan tarafından yapılan yargılama sonucunda Alman hükümetinin savunması yerinde görülmemiş; bir başka Birlik üyesi devletin yetkili birimlerinden veya mahkemelerinden alınan kişisel duruma ilişkin belge ve kanıtların, doğruluğundan şüphe edilmesine ilişkin somut kanıtlar bulunmadıkça, diğer üye devlet tarafından da kabul edilmesi gerektiği sonucuna varılmıştır. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61994CJ0336&from=EN (Erişim Tarihi: 20.02.2019)

[184] Green Paper, 2010, **a.g.k.,** 1; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 11 vd.

[185] Süreç için bkz. Green Paper, 2010, **a.g.k.,** 2 vd.

[186] Joamets, 2014, **a.g.k.,** 145.

yılında 747 numaralı Yeşil Kitap (*Green Paper*) ile[187] Avrupa Birliğine üye ülkeler içinde resmi belgelerin serbest dolaşımına ve kişisel durum kayıtlarının etkilerinin diğer üye devletlerce tanınmasına imkân vererek vatandaşlar için bürokrasiyi en aza indiren yeni bir gündem yaratılmıştır. Bu raporla, başta kişisel durum kayıtları olmak üzere diğer tüm resmi belgelerin apostil, yasalaştırma veya diğer idari prosedürler yerine serbest dolaşımının sağlanmasına yönelik olası çözümler sunulmuştur. Aynı raporda ayrıca, Birliğe üye ülkeler genelinde kişisel durum kayıtlarına ilişkin çok dilli, tercüme gerektirmeyen standart bir form kullanılması ve AB vatandaşlarına özgü, ulusal belgelerin yanı sıra tercihe bağlı olarak kullanılabilecek genel bir kişisel durum belgesi önerilmiştir[188]. Yine AB İç Politikalar Genel Müdürlüğünce hazırlanan 2013 tarihli çalışmada ise, vatandaşların yüklendiği idari yükü azaltmak adına kişisel duruma ilişkin belgelerin üye devletler arasında paylaşılabildiği güvenli bir elektronik ortam oluşturulması ve/veya basılı doküman yerine daha etkili olabileceği düşünülen bilgisayar odaklı bir apostil sistemi (e-apostil) oluşturulması önerilmiştir[189].

1.6.4. Türk Hukukunda kişisel durumların kayıt altına alınması ve kişisel durum tescili

1.6.4.1. Kişisel durum tescilinin genel özellikleri

Türk Hukukunda kişisel durum değişiklikleri Türk Medeni Kanunu, Nüfus Hizmetleri Kanunu ve bu Kanunlara dayanarak çıkarılan yönetmelikler uyarınca tescil edilmektedir. TMK m.36'da kişisel durumun bu amaçla tutulan resmi sicillerle belirleneceği ve bu sicillerin tutulmasına ilişkin esasların ilgili kanunda gösterileceği düzenlenmiştir. Buna göre Türk Hukukunda "kişisel durum sicili"[190] olarak adlandırılan bu resmi siciller, 5490 sayılı Nüfus Hizmetleri Kanunu ve Nüfus Hizmetleri Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik hükümleri doğrultusunda İçişleri Bakanlığı bünyesindeki Müdürlüklerce tutulmaktadır.

---

[187] Belirli konuları Avrupa düzeyinde tartışmaya açmak ve ilgili organları müzakere sürecine katılmaya için davet etmek için Avrupa Komisyonunca yayımlanan belgelere yeşil kitap (*green paper*) adı verilmektedir. Teşvik edilen müzakere süreci sonunda bu belgelerin yasalaşması mümkündür. Bu halde ise beyaz kitap (*white paper*) adı verilen belgelerden söz edilir. https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/green_paper.html (Erişim Tarihi: 19.02.2019)

[188] Green Paper, 2010, **a.g.k.,** 8-9.

[189] European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 8.

[190] 743 sayılı mülga Türk Kanunu Medenisinde bu siciller Ahvali Şahsiye Sicil Kayıtları olarak düzenlenmiştir (m.35 vd.).

Türk Hukukunda tescilin kişiler bakımından kapsamı NHK m.2'de açıkça belirtilmiştir. Uluslararası hukukta olduğu gibi Türk Hukukunda da tescil bakımından vatandaş-yabancı temel ayrımı benimsenmiştir. Buna göre Türk vatandaşlarının yanı sıra Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenler (mavi kart hamilleri) ve bunların altsoyları ile Türkiye'de ikamet eden yabancılar da tescilin kapsamındadır. Türk vatandaşları ile mavi kart hamilleri (ve bunların altsoyları) bakımından Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğü, Türkiye'de ikamet eden yabancılar bakımından ise Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün yanı sıra Göç İdaresi Genel Müdürlüğü kişisel durum tescilini tutmakla görevlidir. Bu müdürlükler il müdürlüğü bünyesinde, taşra düzeyinde faaliyet göstermektedirler. Belirtelim ki, yabancı ülkelerdeki Türkiye temsilcilerine de Cumhurbaşkanlığının onayı ile nüfus müdürlüğü yetkisi verilebileceği düzenlenmiştir (TMK m.37/2).

Türk Hukukunda kişisel durumların tescili bakımından zorunluluk ilkesi benimsenmiştir (NHK m.11,15; NHKUY m.17). Buna göre Türk vatandaşı olan herkes yurt içinde veya yurt dışında kendisini nüfus kütüğüne yazdırmak ve kimlik kartı almakla yükümlüdür. Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağı bulunmayan ancak en az altı ay süreli ikamet tezkeresi bulunan yabancılar bakımından da aynı ilke geçerlidir. Buna göre Türk Hukukunda tescil öznesi konumuna gelmek için Türk vatandaşı olmak veya belirli şartlar altında Türkiye'de ikamet etmek yeterlidir.

Bu tescil zorunluluğu, sonradan Türk vatandaşlığını kazanan kimseler bakımından vatandaşlığı kazanmaları itibariyle, doğumla Türk vatandaşı olanlarda ise sağ olarak dünyaya gelen çocuğun doğumu itibariyle (doğum bildirimi) ortaya çıkar. Sağ olarak dünyaya gelen her çocuğun Türkiye'de herhangi bir nüfus müdürlüğüne (yurt dışında ise dış temsilciliğe) süresi içinde bildirilmesi zorunludur (NHK m.15/1; NHKUY m.25). Her ne kadar teorik olarak Kanunda tescil zorunluluğu öngörülmüşse de, pratikte bu zorunluluğa uymamanın yaptırımı gerçek anlamda belirlenmemiştir[191]. Bildirim yükümlülüğünün yerine getirilmemesi halinde, ilgilileri beyana davet etme konusunda nüfus müdürlüklerine yetki tanınmıştır. Ancak Türk Hukukunda kişisel durum sicilinin

[191] Yaptırım öngörülmemesi, adres değişikliği dışındaki kişisel durumlara ve tescil zorunluluğunun hiç yerine getirilmemesine yöneliktir. Ancak gerçek dışı beyanda bulunma hali, idari para cezası ve hapis cezası yaptırımlarına tabi tutulmuştur (NHK m.67, 68). Kişisel durum siciline ilişkin kuralların yaptırımsız ve yükümsüz eksik kurallar olduğu yönünde ayrıca bkz. Serozan, 2018, **a.g.k.,** 15, 489.

kurucu değil açıklayıcı/bildirici nitelikte olduğunu vurgulamak gerekir[192]. Örneğin doğum bildirimi yapılmamış olsa da kişilik tam ve sağ doğumla kazanılmış olur.

Ayrıca kişisel durum siciline düşülen kişisel durumla ilgili her kaydın usulüne uygun düzenlenen belgelere dayandırılması kural olarak zorunlu tutulmuştur (NHK m.12/1; NHKUY m.18). Mevzuatta kişisel durum değişikliklerinin dayanağı olarak kabul edilen bu dayanak belgelerine form, tutanak, mahkeme kararı, noter senedi, doğum veya ölüm raporu gibi resmi belgeler örnek gösterilmiştir (NHK m.3/1-ğ; NHKUY m.4/1-ğ). Ancak kimi hallerde beyana dayalı tescilin de mümkün kılınmasıyla, tescilde dayanak belgesi zorunluluğu kuralına istisnalar getirilmiştir. Örneğin sağlık personelinin takibi dışında doğan çocukların doğum bildiriminin sözlü beyanla yapılması mümkündür (NHK m.15/4; NHKUY m.26/1, 27). Yine din bilgisi değişikliklerinde (NHKUY m.52) ve Adres Kayıt Sistemi Yönetmenliği[193] (AKSY) uyarınca kimi hallerde adres bildiriminde de (AKSY m.13) tescil beyana göre gerçekleştirilir.

Türk Hukukunda kişisel durum sicilleri bakımından benimsenen bir diğer ilke gizlilik (kapalılık) ilkesidir[194]. Bu kayıtların tutulması ve denetiminde yetkili ve sorumlu kişi ve kurumlar ile yargı makamları dışında, nüfus kayıtlarının ve bu kayıtlara esas oluşturan belgelerinin gizliliği açıkça düzenlenmiştir (NHK m.9/1; NHKUY m.12). Yine, kişinin aile kütüğünde yer alan kayıtların bir örneğini oluşturan nüfus kayıt örneğinin hangi koşullarla kimlere verileceği ve merkezi veri tabanında (elektronik ortamda) tutulan kayıtların hangi kişi ve kurumlarla paylaşılacağı (kimlik paylaşım sisteminin kullanılmasına ilişkin usul ve esaslar) Kanunda açıkça düzenlenmiştir (NHK m.44,45; NHKUY m.151,152). Görüldüğü üzere gizlilik ilkesi, söz konusu kayıtların tescile tabi kişiyle ilgili olarak yapılan resmi işlemlerde kullanılmasına halel getirmez (NHK m.10; NHKUY m.13). Çünkü kişisel durum tescilinde kayıt altına alınan hususlar, aleniyet sağlama amacı da taşır. Burada kastedilen aleniyet hususu, tescil edilen kayıtların kamuya açık/aleni olduğu anlamına gelmez. Kişisel durum sicilinde işleme aleniyet sağlama

[192] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 486; Serozan, 2018, **a.g.k.,** 422.
[193] R.G.T. 15.12.2006, S.26377.
[194] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 163-164; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 486-487; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 208-209. Uluslararası Hukukta da çoğu devlet uygulamasında kişisel durum tescilinin gizliliği prensibi benimsenmiştir. Ancak tescilin herkese açık olduğu bazı ülke uygulamaları da (örneğin İskoçya ve İsveç) mevcuttur. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 49.

amacı, resmi sicilin ispat gücüne yöneliktir. Çünkü kişisel durum sicilinde bulunan kayıtlar, aksi ispatlanıncaya kadar geçerli kabul edilir (TMK m.7; NHK m.43/1)[195].

1.6.4.2. Kişisel durumların kaydı ve nüfus kütükleri

Kişisel durum değişikliği yerine "nüfus olayı" kavramını benimseyen kanunkoyucu, kişisel durum sicili kavramı yerine de "nüfus kütüğü"nü tercih etmiştir. Mevzuatta nüfus olayları; doğum, ölüm, evlenme, boşanma, evlat edinme, tanıma, kayıt düzeltme, soybağının düzeltilmesi, gaiplik gibi kişisel durumlarda değişiklik meydana getiren olaylar şeklinde belirtilmiştir (NHK m.3/1-y). Türk Hukukunda nüfus kütüğü; "*kişilerin kimliklerinin, yerleşim yeri adreslerinin, aile bağlarının, vatandaşlık durumlarının ve şahsi hallerinin belirlenmesi amacıyla ilçe ve aile esasına göre nüfus ve vatandaşlık olaylarının tescil edildiği, daimi olarak saklanması gerekli resmi belge"* olarak tanımlanmıştır (NHK m.5/1; NHKUY m.11/1).

Türk vatandaşları bakımından kişisel durumda değişiklik meydana getiren nüfus olayının türüne göre kütükler belirlenmiş; kişisel durum sicilinin (nüfus kütüğünün) bu kütükler toplamından oluştuğu belirtilmiştir. Buna göre kişisel durum sicili; aile kütüğü, özel kütük ve yedeklerinden oluşan kayıtların tümünü ifade eder (NHK m.3/1-u). Özel kütükler ise ayrı ayrı tasnif edilen dayanak belgelerinin konulduğu dosyalar şeklinde tanımlanmış ve Kanunda tek tek sayılmış olup bunlar "doğum kütüğü", "evlenme kütüğü", "boşanma kütüğü", "ölüm kütüğü", "kayıt düzeltme kütüğü" ve "diğer olaylar kütüğü" şeklindedir (NHK m.3/1-z; NHKUY m.16). Kişilerin adres bilgilerine ilişkin kayıtlar ise "adres kayıt sistemi" adı verilen sistemde tutulmaktadır (NHK m.48 vd.). Kanunda özel kütükler arasında sayılmayan "mavi kartlılar kütüğü" ve "yabancılar kütüğü" ise Türkiye'de ikamet eden yabancılara ilişkin tescil prosedürü açıklanırken ayrıca ele alınacaktır.

Türk Hukukunda kişisel durum değişiklikleri, kâğıt ortamında aile kütüklerinin yanı sıra elektronik ortamda merkezi veri tabanına da tescil edilir (NHK m.6/1). Yukarıda da değinmiş olduğumuz üzere nüfus kütükleri, her mahalle veya köy için ayrı ayrı tutulan aile kütüklerinden ve diğer özel kütüklerden oluşur. Bir diğer ifadeyle; kişisel durum sicili

[195] Kişisel durum sicilindeki kayıtların aksinin her türlü delille ispatlanabileceği yönünde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 224-227, 250.

ile kastedilen bu kütüklerde yer alan tescil edilmiş bilgiler toplamıdır. Bu kütükler ve içerdikleri bilgiler hakkında kısaca bilgi vermek yerinde olacaktır.

NHK m.3/1-e'de "*nüfus olaylarına ilişkin kayıtların kâğıt veya elektronik ortamda tutulduğu kütük*" şeklinde tanımlanan aile kütüğü; özel kütükler ile arasında hiyerarşik bir astlık-üstlük ilişkisi bulunmayan ancak diğer kütüklere kıyasla genel ve özet bilgilerin bulunduğu resmi belgedir. Öyle ki, bu kütükte kişinin T.C. kimlik numarası, ad ve soyadı, ana ve baba ad-soyadları, nüfusa kayıtlı olduğu yer, doğum yeri, doğum tarihi, dini, medeni hali, yerleşim yeri adresi, biyometrik verileri, soybağı ve vatandaşlıkta meydana gelen değişiklikler, kayıt düzeltmeler, velayet ve vesayet bilgileri gibi kişinin temel kişiler bilgileri yer alır (NHK m.7; NHKUY m.14).

Mevzuatta her mahalle veya köy için ayrı aile kütüğü tutulacağı düzenlenmiştir. Buna göre Türk Hukukunda kişisel durumların tescilinde kural olarak mülkilik prensibinin uygulandığı söylenebilir. Ancak bazı hallerde bu ilke uygulamasının esnetildiğinden de söz etmek mümkündür. Örneğin yabancı ülke adli ve idari makamlarınca verilen evliliğinin sona ermesine ilişkin kararların; tarafların veya kimi hallerde tescilde hukuki yararı bulunanların yetkili mercie yapacakları başvuru ile birlikte aile kütüğüne tescil edileceği düzenlenmiştir[196]. Aynı şekilde, Türkiye'de aile kütüğü bulunmayan ve yabancı ülkelerde oturan Türk vatandaşlarının, Bakanlığın göstereceği bir nüfus müdürlüğünde açılacak aile kütüğüne kaydedileceği düzenlenmiştir (NHK m.7/2).

NHK'de aile kütüğü ve nüfus kütüğü tanımlanmasına karşın, özel kütükler (doğum kütüğü, evlenme kütüğü, boşanma kütüğü, ölüm kütüğü, kayıt düzeltme kütüğü ve diğer olaylar kütüğü) ayrıca tanımlanmamıştır. Ancak kanunkoyucu, özel kütükler arasında daha önemli olduğunu düşündüğü iki özel kütüğe TMK'da yer vermiştir (TMK m.41-42). TMK m.42'de doğum kütüğüne işlenecek kişisel durum değişiklikleri; evlilik dışı çocuğun tanınması, hâkimin babalığa karar vermesi, soybağının düzeltilmesi, evlat edinme ve bulunmuş bir çocuğun soybağının belli olması yönünden özel olarak sayılmıştır. Ölüm kütüğü ise TMK'da ölümün bildirimi, ölüm karinesi ile gaiplik halleri üzerinden ele alınmıştır (TMK m.43-46). Özel kütükler başlığı altında zikredilen diğer kütükler ise mevzuatta açıkça tanımlanmamış; kanunda yalnızca bu kütüklere tescil

[196] Ayrıca bkz. Yabancı Ülke Adli veya İdari Makamlarınca Verilen Kararların Nüfus Kütüğüne Tescili Hakkında Yönetmelik (R.G.T.07.02.2018, S.30325)

edeceği belirtilen (evlenme, boşanma, soybağının kurulması ve reddi, tanıma, evlat edinme, kayıt düzeltme gibi) kişisel durumlar düzenlenmiştir.

1.6.4.3. Mavi kart hamilleri ve Türkiye'de ikamet eden yabancılar bakımından

Türk Hukukunda Türk vatandaşları ile vatandaş olmayanların tescil işlemleri ayrı düzenlenmiştir. Türk vatandaşı olmayanlar bakımından ise ikili bir ayrıma gidilmiş; doğumla Türk vatandaşı olup da vatandaşlıktan izinle ayrılanların (mavi kart hamilleri) kişisel durumlarının mavi kartlılar kütüğüne, diğer yabancıların kişisel durumlarının ise yabancılar kütüğüne tescil edilmesi öngörülmüştür (NHK m.8,8/A)[197]. Belirtelim ki, mavi kartlılar kütüğü ve yabancılar kütüğü dışında Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce tutulan kütükler hem maddi ortamda hem de elektronik ortamda tutulurken, mavi kartlılar kütüğü ve yabancılar kütüğü yalnızca elektronik ortamda tutulmaktadır. Türkiye'de bulunan yabancılara ilişkin kayıtlar ayrıca, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bünyesinde de tutulmaktadır.

Mavi kartlılar[198] kütüğü doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenlerin ve bunların altsoylarının kayıtlarının elektronik ortamda tutulduğu kütüğü ifade eder (NHK m.3/1-n). Kanuna göre "*doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve bunların 5901 sayılı Kanunun 28. maddesinde belirtilen altsoyları, Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünce elektronik ortamda tutulan mavi kartlılar kütüğüne kaydedilir*" (NHK m.8/A). Bu kütüğe kaydedilen kişiler, kişisel durumlarında ortaya çıkan her değişikliği yurt içinde nüfus müdürlüklerine, yurt dışında ise dış temsilciliklere beyan etmekle yükümlü kılınmışlardır.

Türkiye'de belli bir süreyle bulunan ve Türk vatandaşı olmayanların (yabancıların) nüfus kayıtları da Türk vatandaşlarından ayrı olarak (yabancılar kütüğünde)

---

[197] Yönetmelikte; vatandaşlık durumu düzgün olmayan kişiler ile 18 yaşını tamamlayıncaya kadar herhangi bir nedenle aile kütüklerine kaydedilmemiş olan ve yabancı bir devletle vatandaşlık bağı bulunmayan kişilerin (saklı nüfus) "vatandaşlık durumu düzgün olmayan kişiler kütüğü"ne, aile kütüklerinin tutulmasına ilişkin esaslara göre tescil edilecekleri düzenlenmiştir (NHKUY m.4/1-ff, 4/1-ıı). Her ilçe için kâğıt ortamında veya elektronik ortamda tutulan bu kütükler, hukuki açıdan kişinin kimliğinin ve medeni halinin tayininde esas alınmaktadır (NHKUY m.35-36).

[198] NHK m.3/1-m bendinde mavi kart, "*doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve bunların 5901 sayılı Türk Vatandaşlığı Kanununun 28. maddesinde belirtilen altsoylarına verilen ve söz konusu maddede belirtilen haklardan faydalanabileceklerini gösteren resmi belge*" olarak tanımlanmıştır. Mavi karta ilişkin detaylı bilgi için bkz. Türk Vatandaşlığı Kanununun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik m.53-55.

tutulmaktadır. Bu kişilerin kişisel durumlarının kayıt altına alınma yöntemi, Türkiye'de Oturan Yabancıların Nüfus Kayıtlarının Tutulması Hakkında Yönetmelikte (YNKHY)[199] ayrıca düzenlenmiştir. Buna göre kütüğe kaydedilme koşullarını taşıyan yabancı hakkında; Türkiye'den ayrılmasına, ölümüne veya hakkında gaiplik kararı verilmesine dek açık tutulan bir sicil oluşturulur (YNKHY m.8)

Yabancılar kütüğü; Türkiye'de herhangi bir amaçla en az altı ay süreli "yabancılara ait ikamet tezkeresi" olan ve Türkiye Cumhuriyeti tarafından kendisine kimlik numarası verilen yabancıların kayıtlarının elektronik ortamda tutulduğu kütüğü ifade eder (NHK m.3/1-cc; YNKHY m.4/1-g). Bir diğer söyleyişle, Türkiye'de bulunan bir yabancının yabancılar kütüğüne kaydedilmesi için kendisine bir kimlik numarası verilmiş olması gerekir (YNKHY m.5).

Türk vatandaşlarından farklı olarak, yabancılar bakımından kütüklerin tek bir çatı altında birleştiğinden ve tüm kişisel durum değişikliklerinin aynı kütüğe işlendiğinden söz etmek mümkündür. Yönetmelikte yabancılar kütüğünün "aile bireylerinin kimlik numarası, cinsiyeti, adı, soyadı, baba ve analarının ad ve soyadları ile uyruğu, sağ olup olmadıkları, doğum yeri ve tarihi, medeni hali, diğer kişisel durum değişiklikleri ile adresini" kapsadığı belirtilmiştir (YNKHY m.11). Buna göre TMK, NHK ve NHKUY'de kişisel durum (değişikliği) olarak kabul edilen tüm hususlar yabancılar için de geçerlidir.

Kayıt altına alma işlemi bakımından yabancılara bildirimde bulunma yükümlülüğü getirilmiştir. Buna göre Türkiye'de bulunan ve kişisel durumunda değişiklik meydana gelen her yabancı, bu durumu yerleşim yerindeki nüfus müdürlüğüne bildirmekle yükümlüdür (YNKHY m.9,14-22). Yönetmelikte bu kişisel durum değişikliklerinin bildirimine ilişkin -yerleşim yeri değişikliği dışında- belli bir süre öngörülmemiştir. Ancak yerleşim yeri değişikliği halinde yabancılara, bu değişikliği 20 işgünü içinde nüfus müdürlüğüne bildirme yükümlülüğü getirilmiştir (YNKHY m.22).

[199] R.G.T.20.10.2006, S.26325.

2. KİŞİSEL DURUM UNSURLARININ KAPSAMI

2.1. Kişisel Durum Unsurlarının Tespiti

Yukarıda değinildiği üzere, geniş anlamıyla kişisel durum çeşitli unsurları içermektedir. Fakat hukuk düzeni bakımından kişisel durum kavramının sahip olduğu anlam daha dar kapsamlıdır. Hukuk sistemlerinde kişisel durumun dar veya geniş kapsamlı olup olmaması tescile tabi olup olmama şeklinde görünüm arz eder. Diğer bir söyleyişle, devletler önem düzeyi, etki ve sonuçları uyarınca kişisel durumu tescile tabi tutmaktadırlar. Tescile tabi kılıp kılmamaya yönelik bu yaklaşım ise, her hukuk düzeninde belli başlı farklılıklar içerse de temelde benzerlikler taşımaktadır.

Çalışmamız kapsamında Türk Hukuku uyarınca dar anlamda kişisel durum konu edinecektir. Diğer bir ifadeyle, kişisel durum unsurlarının tespitinde Türk Hukukunda tescile tabi tutulan kişisel durumlara göre işlem yapılacaktır. Bu nedenle aşağıda tescile tabi tutulan kişisel durum değişikliklerine (kişisel durum unsurlarına) kısaca yer verilecektir. Ayrıca son olarak, Türk Hukukunda tescile tabi olmayan ancak sonuçları itibariyle önemli bulduğumuz bazı kişisel durum değişikliklerine de kısaca değinilecektir.

2.2. Türk Hukukunda Tescile Tabi Olan Kişisel Durumlar

2.2.1. Doğum

Fizyolojik ve doğal bir olay olan "doğum", hukuk düzeninin kendisine hüküm ve sonuç bağladığı, insan iradesine dayanmayan hukuki olayların arasında yer alır[200]. Buna göre doğum, bir kimsenin hukuk öznesi olarak kabul edilebilmesi ve kişiliğe dair hükümlerin etki göstermesi için önemli bir sonuç meydana getirir. Kişiliğin başlangıcı ve kişinin hak kazanabilir duruma gelmesi, doğum olayının gerçekleşmesi ile mümkün olur.

Bir kimsenin hak öznesi (hukuk düzenince kişi) olarak kabul edilebilmesinin ön şartı tam ve sağ olarak dünyaya gelmesidir (TMK m.28/1). Medeni hukuk doktrininde tam doğum ile kast edilen, çocuğun annesinin vücudundan tamamen ayrılarak bağımsız bir varlık kazanmasıdır; sağ doğum ile kast edilen ise çocuğun annesinin vücudundan sağ olarak ayrılması ve çok kısa bir süre olsa bile anneden bağımsız olarak yaşamasıdır[201]. Buna göre tam ve sağ doğum, hukuken kişilik kazanılması için sağlanması gereken tek

[200] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 312; Oğuzman ve Barlas, 2019, **a.g.k.,** 178; Dural ve Sarı, 2015, **a.g.k.,** 191; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 243.

[201] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 243-244; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 17-18; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 7-8; T. Aydın (2007). *Kişilik Haklarının Doğum Öncesinde Korunması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.6-7.

koşuldur[202]. Ancak her ne kadar kişilik tam ve sağ doğumun tamamlanmasıyla başlasa da geriye etkili sonuç doğurur. Kişiliğin başlaması yalnızca tam ve sağ doğum şeklinde geciktirici bir şarta bağlanmıştır. Çocuğun sağ doğması şartıyla medeni haklardan yararlanma (hak ehliyeti) ana rahmine düşme anından itibaren başlar (TMK m.28/2). Doğum olayı ayrıca, anne ile çocuk arasında soybağının kurulmasını da sağlar.

Doğum, kişiyi hak öznesi yapmasının yanı sıra, kişiliğin ve kişisel değerlerin kapsamının belirlenmesinde de asli bir fonksiyon üstlenir. Nitekim kişinin kişivarlığı değerleri doğumla birlikte ortaya çıkar. Kişivarlığı hakkına konu değerler için hukuk öznesi olarak kişinin kural olarak pozitif bir edimde bulunması gerekmez, kişi bunlara doğumla birlikte sahip olur.

Gerçek kişiler bakımından doğum, kişiliğin ve devamında hak ehliyetinin temel koşuludur. Diğer bir söyleyişle gerçek kişilerde hukuki kişilik (hak ehliyeti), kişinin tam ve sağ doğumuyla kazanılır[203]. Hukuk düzenlerinde hiçbir ayrım yapmaksızın hak ehliyetine herkesin eşit olarak sahip olacağı (genellik ilkesi) kabul edilmiştir. Kural olarak salt kişi olma vasfı nedeniyle, irade ve davranışlardan bağımsız olarak hak ehliyetinin tam ve sağ doğumla kazanıldığı söylenebilir[204]. Ancak hak ehliyetinin genelliği ilkesine hukuk düzeninin sınırları içinde kalmak koşuluyla bazı istisnaların getirilmesi mümkündür[205]. Kanunkoyucular genellikle, önemli bazı hukuki sonuçlar doğurma etkisini haiz hukuki işlem ve eylemler için yaş, ayırt etme gücü, erginlik, vatandaşlık gibi koşulların varlığını, hak ehliyetinin genelliği ilkesine istisna olarak öngörmüşlerdir.

Kişisel durumların kişinin şahsında ortaya çıkması için de kural olarak tam ve sağ doğum olgusu yeterlidir. Nitekim kişisel durum, kişinin kişiliğine bağlı olarak ortaya çıkar; kişilik ise doğumla birlikte başlar. Buna göre doğum olayı, bütün kişisel durum değişikliklerinin temel sebebidir. Değinildiği üzere, Türk Hukukunda doğum olayının tescile tabi olduğu açıkça düzenlenmiş ve tescil olayının nasıl gerçekleştirileceği detaylı bir biçimde ele alınmıştır (NHK m.15 vd.). İlgili düzenleme uyarınca sağ olarak dünyaya gelen ve tescil kapsamında olan (Türk vatandaşı veya Türkiye'de ikamet eden yabancı)

[202] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 9; Aydın, 2007, **a.g.k.,** 9.10.
[203] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 422; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 39.
[204] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 40-41.
[205] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 40 vd.; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 41-42.

her çocuğun Kanunda öngörülen süre içinde yetkili mercie bildirilmesi zorunludur (NHKUY m.25).

Kişinin doğumuna ve yaşadığına ilişkin kanıtların en önemlisi kişisel durum sicili olup doğum olayı kural olarak sicildeki kayıtlarla ispatlanır (TMK m.30). Türk Hukukunda bu siciller adi birer karine niteliği taşır ve aksi ispatlanana kadar kişinin doğumuna ya da yaşadığına kanıt oluşturur. Ancak kişisel durum sicilinde bir kimsenin doğumuna dair herhangi bir kayıt yoksa, bunu iddia eden kişi iddiasını her türlü delille ortaya koyabilir[206]. Aynı şekilde, doğum bildirimi yapılmamış olsa dahi kişilik tam ve sağ doğumla kazanılmış olur[207].

2.2.2. Evlenme

Evlenme (evlilik), hukukun belirlediği şartlara uyularak yapılan evlenme işlemi sonucunda, farklı cinsiyete sahip iki kişinin oluşturduğu birliği (tam ve sürekli hayat ortaklığını) ifade eder[208]. Evlenmenin hukuki niteliği konusunda doktrinde çeşitli görüşler mevcut olsa da, Türk Hukukunda baskın görüş evlenmenin kendine özgü bir medeni hukuk sözleşmesi olduğu yönündedir[209]. Evlenme için kanunkoyucu belli başlı şartlar öngörmüştür. Buna göre evlenebilmek için ayrı cinsten olmak, evlenme ehliyetine sahip olmak (ayırt etme gücüne sahip olmak, olağan veya olağanüstü evlenme yaşını tamamlamak, evlenecek kimse küçük veya kısıtlı ise yasal temsilcinin iznini almak) ve evlenme engellerinden birine sahip olmamak gerekir (TMK m.124-133). Bunların dışında kanunkoyucu, evlilik sözleşmesini evlenmeden önce, evlenme sırasında ve evlenme sonrasında geçerli olmak üzere sıkı şekil şartlarına tabi tutmuştur (TMK m.134 vd.)[210]. Bu şartlar arasından evlenme töreninin asli şartlarına (evlenmenin yetkili memur önünde yapılması[211] ve evlenecek kişilerin bizzat hazır bulunarak evlenme iradelerini

---

[206] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 245.
[207] Serozan, 2018, **a.g.k.,** 422.
[208] B. Öztan (2015). *Aile Hukuku* (6. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, s.119; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 11; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 59; Final Report, 2008, **a.g.k.,** 583; M. Erdem (2019). *Aile Hukuku* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi, s.49.
[209] Evlenmenin hukuki niteliğine ilişkin görüşler için bkz. Öztan, 2015, **a.g.k.,** 121-125; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 60-61; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 47-48.
[210] Detaylı bilgi için bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 83 vd.; H. Hatemi (2019). *Aile Hukuku* (7. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.60 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 62 vd.; A. M. Kılıçoğlu (2017). *Aile Hukuku* (3. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi, s.50 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 125 vd.; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 62 vd.
[211] Hristiyan toplumlarda önceleri din adamlarının önünde gerçekleşmesi şartıyla kendisine geçerlilik tanınan ve kutsal kabul edilen evlenme kurumu, Fransız İhtilali sonrasında laikliğin etkisiyle kiliselerin tekelinden büyük ölçüde kurtarılmıştır. Ancak dini nikâhların, belirli koşulların yerine getirilmesi ve nikâha ilişkin belgelerin yetkili birime iletilmesi halinde, resmi evlilikler gibi tanındığı ülkeler halen mevcuttur.

açıklamaları) uyulmaması halinde evlenme gerçekleşmez; evlenmenin yokluğundan söz edilir[212]. Aynı şekilde, sözleşme taraflarının aynı cinsten olması halinde de evlenme yok hükmündedir[213].

Eşler arasında geçerli bir şekilde kurulan evlenme, çeşitli açılardan hüküm ve sonuç doğurur hale gelir. Evlilik birliğinin kurulmasıyla birlikte, eşlerin karşılıklı aile hukuku yükümlülükleri başta olmak üzere çok sayıda yeni hak ve yükümlülükten söz edilir (TMK m.185 vd.). Örneğin eşlerin sadakat ve yardımlaşma yükümlülüğü gereğince hareket etmesi, evlilik birliğinin giderlerine katılması, belli başlı hukuki işlemleri diğer eşin rızası olmaksızın yapamaması gibi durumlar ortaya çıkar. Aynı şekilde, evlilikle birlikte eşlerin kan hısımları ile diğer eş arasında yeni bir hısımlık (kayın hısımlığı) ortaya çıkar (TMK m.18) ve eşler birbirinin saklı paylı mirasçısı olurlar (TMK m.499, 506).

Türk Hukukunda evlenmeyi nüfus müdürlüğüne bildirme yükümlülüğü, evlendirme yetkisine sahip kişilere getirilmiştir (NHK m.23/1, 24/1, NHKUY m.53,56). Buna göre kendisine bildirim yapılan nüfus müdürlüğü, evlenmeyi tescil etmekle ve bu tescil uyarınca ortaya çıkan sonuçları (kadının kaydını kocasının hanesine taşıma, ilgili sicillerde gerekli değişiklikleri yapma vs.) yerine getirmekle yükümlüdür.

2.2.3. Evliliğin sona ermesi

2.2.3.1. Evlenmenin hükümsüzlüğü

Evlenme sözleşmesinin kendine özgü yapısı ve sıkı şekil şartlarına tabi tutulması nedeniyle bu sözleşmenin geçersizliği (hükümsüzlüğü) de kendine özgü birtakım özellikler barındırır[214]. Bu sözleşme bakımından geçersizlik sebepleri kural olarak sınırlı sayıdadır. Evlenme sözleşmesinin yapılma aşamasında maddi veya şekli şartların bulunmaması halinde kimi durumlarda yokluktan, kimi durumlarda mutlak butlan ve

Örnek olarak bkz. Hırvatistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, Çek Cumhuriyeti, Danimarka, Estonya, Finlandiya, Yunanistan, İrlanda, İtalya, Litvanya, Letonya, Malta, Polonya, Portekiz, Slovakya, İspanya, İsveç ve Birleşik Krallık. Final Report, 2008, **a.g.k.,** 584; European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 47.

[212] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 95,103; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 32 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 71; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 70-71.

[213] Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 33-35; S. Mortaş (2016a). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Aile Hayatının Korunması.* Ankara: Adalet Yayınevi, s.108; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 72.

[214] Aile hukukundaki yokluk, mutlak butlan ve nisbi butlan kavramları ile Borçlar Hukukundaki yokluk, kesin hükümsüzlük ve iptal edilebilirlik arasındaki farklar ve terminoloji farklılığı başta olmak üzere evlenmenin hükümsüzlüğü hakkında detaylı bilgi için bkz. M. İkizler (2018). *Evlenmenin Hükümsüzlüğü.* Ankara: Seçkin Yayınevi, s.24 vd.

nisbi butlandan söz edilir. Kimi hallerde ise öngörülen şartlara uyulmaması sözleşmenin geçerliliğine etki etmez (TMK m.154-155).

Evlenmenin yokluğu, sözleşmenin kurucu unsurlarının bulunmaması halinde ortaya çıkar. Evlenme sözleşmesi bakımından bu unsurlar esas itibariyle üç tanedir: Evlenmenin ayrı cinsten kişiler arasında yapılmaması, evlendirme memuru önünde yapılmaması ve taraflardan birinin evlenmeyi kuracak nitelikteki irade açıklamasını açıklamamasıdır[215]. Bu hususlardan birinin varlığı halinde taraflar arasındaki evlenme hiçbir surette ortaya çıkmaz; baştan itibaren hukuk alanında yer almaz. Yok hükmündeki evlenmeyle kişisel durum değişmez ve taraflar evli hale gelmez. Aradan ne kadar zaman geçerse geçsin, yoklukla sakat olan evlenme düzelmez; evlilik kişisel durum siciline tescil edilse de bu durum değişmez[216]. Yokluk kendiliğinden hüküm ve sonuç doğurur, mahkemeye evliliğin ortadan kaldırılması için başvurmak gerekmez[217]. Yoklukla sakatlığa rağmen tarafların birlikte yaşamaları halinde ise, evlilik kapsamında değerlendirilmeyen gayrı resmi (fiili) birliktelikten söz edilir. Türkiye'de bu kapsamda en çok görülen evlenme şekli, evlendirme memuru önünde yapılmamış dini nikâhlı birlikteliklerdir[218].

Değinildiği üzere, evlenmeyi bildirme yükümlülüğü evlendirme yetkisine sahip kimselere getirildiği için, yok hükmündeki bir evlenmenin tescili söz konusu olmaz. Ancak her nasılsa dayanak belgesi olmaksızın yok hükmündeki bir evlenmenin tescili halinde, ilgili kayıt nüfus müdürlüğünce iptal edilir (NHKUY m.99).

Evlenmenin butlanında da, evlenme sözleşmesi için öngörülen şartlarda eksiklik söz konusudur. Ancak bu halde hukuki işlemin eksik şartı yokluktaki gibi kurucu nitelikte değildir. Bu durumda şeklen meydana gelen fakat bazı eksiklikler nedeniyle sakat ve ortadan kaldırılması gereken bir evlilik söz konusudur[219]. TMK'da butlan hali, mutlak butlan ve nisbi butlan olmak üzere iki farklı şekilde ve sınırlı sayı prensibi uyarınca düzenlenmiştir. Yoklukla sakatlığın aksine, gerek mutlak butlan gerekse nisbi butlan halinde eşler arasında evlilik mevcut olup bu evliliğe ilişkin sakatlık kendiliğinden hüküm

[215] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 204-208; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 71-80; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 66; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 96 vd.; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 59-60; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 572-577; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 69-70.
[216] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 79; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 139; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 571-572.
[217] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 206. Bu halde mahkemeden ancak yokluğun tespitinin talep edilebileceği yönünde bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 236; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 572; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 74.
[218] İkizler, 2018, **a.g.k.,** 141; Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 99.
[219] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 208.

ve sonuç doğurmaz. Evlilik, mahkeme kararıyla iptal edilinceye dek geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur (TMK m.156)[220]. Butlan kararı ise, mahkeme kararının kesinleşmesinden itibaren hüküm doğurur ve evliliğe son verir[221]. Buna göre batıl evliliklerde iptal kararı geçmişe etkili değildir; evlenmenin daha önce meydana getirdiği hüküm ve sonuçlar butlan kararı ile ortadan kalkmaz[222].

Kamu düzeni düşüncesinin hâkim olduğu *mutlak butlan*, kural olarak süreyle sınırlandırılmaksızın düzenlenmiştir. Buna göre eşler veya ilgisi olan herkes, evlenmenin kurulmasından itibaren ne kadar zaman geçerse geçsin, evliliğin butlanla sakat olduğunu kural olarak dava konusu edebilirler (TMK m.146)[223]. Ancak hiç kimsenin dava açmaması halinde, sakat olan evlenme bu sebeple geçerli hale gelmez[224]. Mutlak butlan sebepleri TMK m.145'te sayılmış olup bunlar; eşlerden birinin evlenme sırasında evli olması, eşlerden birinin evlenme sırasında sürekli bir sebeple ayırt etme gücünden yoksun bulunması, eşlerden birinde evlenmeye engel olacak derece akıl hastalığı bulunması ve eşler arasında evlenmeye engel olacak derecede hısımlığın bulunmasıdır.

Mutlak butlandan farklı olarak *nisbi butlanda* ilgililerin özel menfaatleri baskındır; bu sebeple evliliğin butlanla sakat olduğunu dava konusu etme hakkı sadece eşlere (ve kimi hallerde yasal temsilcilerine), hak düşürücü süreyle sınırlı olarak[225] tanınmıştır (TMK m.148,153). Mutlak butlanın aksine, hak düşürücü süre içinde dava hakkının kullanılmaması halinde, nisbi butlanla batıl evliliğin geçerli hale gelmesi mümkündür[226]. Diğer bir söyleyişle, bu sakatlığı ileri sürüp sürmeme eşlerin (veya yasal temsilcilerinin) inisiyatifine bırakılmıştır. Nisbi butlan sebepleri TMK m.148-153 arasında sayılmış olup bunlar; evlenme sırasında ayırt etme gücünden geçici yoksunluk, irade bozuklukları (yanılma, aldatma ve korkutma) ve yasal temsilcinin izni olmaksızın evlenmedir.

---

[220] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 577; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 208, 230; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 82, 87; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 31-33, 246; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 78; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 75.
[221] Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 67; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 32; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 620.
[222] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 98; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 230; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 35 vd.; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 79; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 578, 620.
[223] Dava hakkının sınırlandığı veya ortadan kalktığı haller için bkz. TMK m.147.
[224] Mutlak butlan ve nisbi butlan davalarında mahkeme kararının bozucu yenilik doğurucu nitelikte olduğu yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 209; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 93; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 237; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 630-631.
[225] Yasal temsilcilere tanınan dava hakkının hak düşürücü süreye tabi olmadığı yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 228; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 80. Kanunda sayılan hallerde (izin almadan evlenen kimsenin 18 yaşını doldurup ergin olması, kısıtlı olmaktan çıkması veya kadının hamile kalması) yasal temsilcinin dava hakkının ortadan kalktığı yönünde bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 245; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 629-630.
[226] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 210; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 619.

Kanunkoyucu, "*(...) evlenme, hâkimin kararına kadar geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur*" şeklindeki genel hükme rağmen (TMK m.156), butlanla sakat evlenmeler bakımından bazı hususları ayrıca düzenlemeyi gerekli görmüştür. Örneğin bu evliliklerde doğan çocukların, ebeveynleri iyiniyetli olmasalar dahi evlilik içinde doğmuş sayılacakları belirtilmiş (TMK m.157/1); evlenirken iyiniyetli olan eşin ise, evlenmekle kazanmış olduğu kişisel durumunu (TMK m.158/1) ve evlenme yoluyla Türk vatandaşlığı kazanmışsa vatandaşlığını (TVK m.16/3) koruyacağı düzenlenmiştir. Aynı şekilde, evlenmenin butlanını ileri sürme hakkının kişiye sıkı sıkıya bağlı olması hasebiyle, açılmış bir dava bulunmadıkça, bu hakkın mirasçılara geçmeyeceği belirtilmiştir (TMK m.159). Böylelikle sağ kalan eşin saklı pay mirasçılığı büyük ölçüde korunmuştur[227]. Belirtelim ki, kanunun açık hükmü gereğince evlenmenin butlanı halinde eşler arasındaki mal rejiminin tasfiyesi, tazminat, nafaka ve soyadı hakkında boşanmaya ilişkin hükümler (m.161-184) uygulanır (TMK m.158/2).

Evlenmenin butlanı halinde, kişisel durum siciline tescil edilmiş bir nüfus olayının iptal edilmesi durumu ortaya çıkar. Bu halde kesinleşen mahkeme kararı, evliliğin feshi veya iptal tarihi olarak kabul edilir. Kadının koca hanesindeki nüfus kaydı kapatılarak evlenmeden önce kayıtlı bulunduğu nüfus kaydı yeniden açılır (NHKUY m.101). Nüfus müdürlüğünce ayrıca, evliliğin butlanı kararı uyarınca sicilde yapılması gereken diğer işlemler yapılır.

2.2.3.2. Eşin ölmesi (gaipliği veya ölüm karinesi)

Aşağıda ölüm başlığında detaylı olarak değinileceği üzere, ölüm kişiliği, kişinin hukuk dünyasındaki varlığını ve taraf olduğu devredilemez nitelikteki hukuki ilişkileri sona erdiren bir etkiye sahiptir. Bu sebeple eşlerden birinin ölümü halinde, devre cevaz vermeyen ve iki kişinin birlikteliğiyle ayakta olan evlenme sözleşmesi kendiliğinden sona erer[228]. Bu durumda evlenmenin sona erdiğinin tespitine ilişkin mahkemeye başvurmaya gerek yoktur. Eşlerin evlenme sözleşmesinin tarafı olmaları dolayısıyla sahip oldukları kişisel durumları ise evlenmenin sona ermesiyle değişir.

---

[227] Mirasçılara yalnızca evlenmenin butlanına ilişkin açılmış bir davayı sürdürme imkânı tanınmıştır. Bu dava sonucunda sağ kalan eşin evlenme sırasında iyiniyetli olmadığının tespiti halinde ise yasal mirasçı olamayacağına ve önceden yapılan ölüme bağlı tasarruflarla kendisine sağlanan hakları kaybedeceğine hükmolunmuştur (TMK m.159). Ayrıca bkz. M. Dural ve T. Öz (2019). *Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku* (13. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s.45-47.

[228] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 195; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 104.

Belirtelim ki, ölüm halinde evlenmeye ilişkin bu sonuçlar ölüm karinesinde de geçerlidir. Ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolan kimse, cesedi bulunmamış olsa bile kanun gereği ölmüş kabul edilir (TMK m.31). Buna göre eşlerden birinin TMK m.31 gereğince ölmüş sayılması halinde de evlenme kendiliğinden sona erer ve eşlerin kişisel durumlarında değişiklik ortaya çıkar.

Gaiplik ise evlenme sözleşmesine ilişkin sonuçları bakımından ölüm ve ölüm karinesinden bazı hususlarda farklılıklar gösterir. İleride değinileceği üzere, bir kişinin gaipliğine karar verilebilmesi için ölüm karinesi kadar güçlü bir ölüm ihtimaline ihtiyaç yoktur. Ölüm tehlikesi içinde kaybolan ve kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin gaipliğine karar verilebilmesi için ölümü hakkında kuvvetli olasılığın bulunması yeterlidir (TMK m.32/1). Bu sebeple gaiplik kararı evliliği kendiliğinden sona erdirmez[229]; gaipliğine karar verilen kişinin eşinin yeniden evlenebilmesi için mahkeme tarafından evliliğin feshine karar verilmiş olması gerekir (TMK m.131/1).

2.2.3.3. Eşin cinsiyet değiştirmesi

Evliliği sonlandıran bir diğer sebep olarak eşlerden birinin cinsiyet değiştirmesine[230] değinmek gerekir. TMK'nın cinsiyet değişikliğini düzenleyen 40. maddesinde mahkemenin cinsiyet değişikliğine izin verebilmesi için istem sahibinin talep anında evli olmaması koşulu aransa da; gerekli izin bulunmaksızın (evli iken) hukuka aykırı bir şekilde cinsiyet değiştiren kişilerin olması muhtemeldir. Bu durumda evliliğinin akıbetinin ne olacağı sorusunu yanıtlamak gerekir. Çünkü evlenme sözleşmesinin kurucu unsurlarından biri sözleşme taraflarının karşı cinsten olmasıdır. Aksi halde evlilik yok hükmünde sayılır. Ancak kurucu şartlarda sonradan eksiliğin ortaya çıktığı cinsiyet değiştirme gibi hallerde evlilik sözleşmesine ne olacağını ayrıca ele almak gerekir. Mülga Medeni Kanunun aksine[231], cinsiyet değişikliği halinde evliliğin akıbetinin ne olacağı (talep anında evli olmamak koşulu getirildiğinden) TMK'da ayrıca düzenlenmemiştir.

---

[229] Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 86; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 197; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 104; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 570; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 99. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. H. Tokat (2018). *Türk Hukukunda Gaiplik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.111-116.

[230] Cinsiyet değişikliği ileride ayrı bir başlık altında incelenmiştir. Bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.8.1.2.

[231] 3444 sayılı Kanunla mülga Medeni Kanuna eklenen düzenlemede cinsiyet değiştirebilmek için evli olmama şartı aranmamış; bu sebeple cinsiyet değişikliğinin evliliğe olan etkisi özel olarak düzenlenmişti. Bu kapsamda "*cinsiyet değişikliği kararının kesinleştiği tarihte evliliğin kendiliğinden son bulacağına*" hükmedilerek, cinsiyet değişikliği evliliği sona erdiren özel (yenilik doğuran etkiye sahip) bir sebep olarak

Doktrindeki çoğunluk görüşüne göre, butlan sebepleri kanunda sınırlı sayıda belirlendiği için bu halde butlan yolunu işletmek mümkün olmaz[232]. Türk Hukukunda cinsiyet değişikliği yasal hale gelmeden önce ileri sürülen bir görüşte evlenmenin bu halde kendiliğinden sona ereceği savunulmuştur[233]. TMK m.40 uyarınca ele alınan bir diğer görüşe göre ise, kamu düzeninin ihlali uyarınca, mahkeme kararına ihtiyaç olmaksızın bu halde evlenmenin yokluğundan söz etmek gerekir[234]. Kanımızca eşin cinsiyet değiştirmesi halinde evlenmenin yokluğundan söz etmek adil olmayan sonuçlara sebep olabilir[235]. Çünkü yokluk, ilgili hukuki işlemin baştan itibaren hukuk dünyasından silinmesine neden olur. Bu durumda, cinsiyet değişikliği gerçekleşene kadar hukuka uygun hüküm ve sonuç doğuran bir sözleşmenin geçmişe yönelik sonuçları da yokluğa tabi tutulmuş olur. Oysa yokluk yaptırımının koşullarının evlenme anındaki şartlar uyarınca değerlendirilmesi gerekmekte olup taraflardan birinin sonradan cinsiyet değiştirmesi halinde, hukuki işlemin kurulma anındaki hukuka uygunluğun ortadan kalktığından söz edilemez[236]. Öte yandan, kanunkoyucunun aile kurumuna verdiği önem sebebiyle evlenmenin butlanını ileriye etkili sonuç doğuran şekilde düzenleme iradesini göz önünde bulundurduğumuzda[237], böylesi bir sonuca varmak kanunun ruhuyla bağdaşmayacağı gibi hukuk güvenliği ilkesini de zedeler. Açıklanan sebeplerle,

kabul edilmişti. Cinsiyet değişikliği halinde, ayrı bir dava açılmasına gerek olmaksızın evlilik sona ermekteydi. Detaylı bilgi için bkz. K. Güven (1997). Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 1 (1), s.51 vd.

[232] İkizler, 2018, **a.g.k.,** 107; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 77; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 573; G. Turan Başara (2012). Türk Medenî Kanunu'nun 40'ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukukî Sonuçları. *TBB Dergisi*, 103, s.259; S. Sert (2015). Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme. *TBB Dergisi,* 118, s.266-267.

[233] Feyzioğlu'ndan aktaran İkizler, 2018, **a.g.k.,** 108. TMK m.40 döneminde Akıntürk ve Ateş de aynı görüşü tekrar etmiş; bu halde mevcut evliliğin -ölüm halinde olduğu gibi- kendiliğinden sona erdiğini yahut cinsiyet değişikliği itibariyle yok evliliğe dönüştüğünü kabul etmenin yerinde olduğunu belirtmiştir. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 201.

[234] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 76-77. Bu halde evlenmenin yokluğundan söz edilemeyeceği; sonradan ortaya çıkan bu sebep uyarınca diğer eşin onur kırıcı davranış sebebiyle boşanma hükümlerine başvurabileceği yönünde bkz. Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 59. Sonradan ortaya çıkan bu durumun yokluğa cevaz vermeyeceği; boşanma sebebi olabileceği yönünde bkz. Öztan, 2015, **a.g.k.,** 573; Özdamar, 2002, **a.g.k.,** 348; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 259-260; Sert, 2015, **a.g.k.,** 267. Yokluk veya butlan yaptırımından söz edilemeyeceği; mahkeme kararı alınmasının zorunlu olduğundan evliliğin iptal edilebilirlik yaptırımına tabi olması gerektiği yönünde bkz. C. Ruhi ve A. C. Ruhi (2017). *Nüfus Davaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.697.

[235] Yokluk yaptırımını uygulamanın olası sonuçlarına dair kapsamlı değerlendirmeler için bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 109-115.

[236] İkizler, 2018, **a.g.k.,** 108.

[237] Bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,**35.

kanımızca bu halde kanuni bir düzenlemenin gerekliliği ve bu düzenlemenin ileri dönük sonuç doğurur nitelikte olması gerektiği açıktır[238].

2.2.3.4. Boşanma ve diğer haller

2.2.3.4.1. Boşanma kararı

Evliliği sona erdiren bir diğer sebep, oldukça eski bir kurum olan boşanmadır. Hukuk sistemlerinde boşanmaya ilişkin üç temel görüşün varlığından söz etmek mümkündür. Bunlar; boşanmaya yer vermeyen ve evliliği bir anlamda kutsal kabul eden Katolik kilise hukuku görüşü, evlenmenin kurulmasında olduğu kadar sonlandırılmasında da tarafların serbest iradesine üstünlük tanıyan serbesti görüş ve boşanmanın kanunda öngörülen bir sebebe ve mahkeme hükmüne dayanmasını şart koşan görüştür[239]. Türk Hukukunda boşanmanın hâkimin hükmüyle gerçekleşmesi ve kanunda öngörülen sebeplere dayanması şarttır. Bunun yanı sıra, belli başlı koşulların sağlanması halinde taraflara anlaşarak evliliği sona erdirme (anlaşmalı boşanma) imkânı da tanınmıştır.

Türk Hukukunda boşanma sebepleri bakımından genel ve özel sebep şeklinde ikili bir ayrım benimsenmiştir. Kanunda boşanmaya sebep olarak belirli olguların aranması halinde *özel boşanma sebeplerinden*; belirli olgular ileri sürülmeksizin boşanma için evlilik birliğinin temelden sarsılmasının yeterli görülmesi halinde *genel boşanma sebeplerinden* söz edilir[240]. Evlilik birliğinin sarsılması nedeniyle eşlerin anlaşmalı (m.166/3) veya anlaşmasız (m.166/1) şekilde boşanmayı talep etmeleri halinde genel boşanma sebepleri söz konusudur. Eşlerden birinin zinası (m.161), hayata kast, pek kötü veya onur kırıcı davranışı (m.162), suç işlemesi ve haysiyetsiz hayat sürmesi (m.163), evlilik birliğinden doğan yükümlülüklerini yerine getirmemek maksadıyla diğerini terk etmesi veya haklı bir sebep olmadan ortak konuta dönmemesi (m.164), akıl hastası olması ve bu yüzden ortak hayatı diğer eş için çekilmez hale getirmesi (m.165) ve boşanma davasının reddedilmesinden sonraki 3 yıl içinde eşler arasında ortak hayatın kurulamaması (m.166/4) ise özel boşanma sebepleri arasında yer alır.

---

[238] TMK hükümleri göz önüne alındığında, kendiliğinden sona erme görüşünün kanuni dayanaktan yoksun olması nedeniyle kabul edilemeyeceği yönünde ayrıca bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 111-112.

[239] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 237-239; A. Öztürk (2015). *Aile Hukukunda Ayrılık*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.54-62; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 638-639.

[240] Özel-genel boşanma sebebi ayrımı ve boşanma sebepleri hakkında detaylı bilgi için bkz. Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 115 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 105 vd.; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 243 vd.; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 89 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 644 vd.; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 100 vd.

Anlaşmalı şekilde boşanma talebinden farklı olarak, *muvazaalı boşanmada* ise tarafların iradelerinin arkasında boşanma eyleminden başka bir çıkar elde etme amacı da mevcuttur. Nitekim muvazaalı boşanan eşler, çoğu zaman boşanmaya rağmen birlikte yaşamaya devam etmektedir. Bu sebeple muvazaalı boşanmalarda boşanma *geçerli* ancak tarafların boşanma yoluyla gerçekleştirmek istediği amaç *geçersiz* kabul edilir. İleride değinileceği üzere, Yargıtay'ın muvazaalı boşanma yoluyla sosyal sigorta edimlerinden yararlananlara yönelik yaklaşımı da bu yöndedir.

Boşanma davasının eşlerin biri veya her ikisi tarafından açılması mümkündür. Dava yoluyla ve şahsen kullanılması gereken bu hak[241] sonucunda mahkeme, bozucu yenilik doğurucu nitelikte bir karar verir ve evliliği sonlandırır[242]. Boşanma kararının kesinleşmesi ile birlikte evlilik ileriye etkili sonuç doğuracak şekilde sona erer. Evlenme ile ortaya çıkan kişisel durumlar değişir ve boşanan eşler yeni bir evlenme sözleşmesine taraf olabilir hale gelirler[243]. Her ne kadar kanunda boşanma halinde kadının evlenme ile kazandığı kişisel durumunu koruyacağı belirtilse de (TMK m.173/1), bu hükümle kast edilen evlenmenin sona ermesine bağlı olmayan kişisel durumlardır. Örneğin evlenme sonucu kazanılan vatandaşlık veya erginlik ve evlenmeyle ortaya çıkan kayın hısımlığı, eşlerin cinsiyeti fark etmeksizin korunur[244]. Boşanma halinde eşler ayrıca, bu sıfatları nedeniyle artık birbirinin yasal mirasçısı olamazlar ve önceden kendilerine ölüme bağlı tasarrufla sağlanan hakları (aksi düzenlenmiş olmadıkça) kaybederler (TMK m.181/1)[245].

Boşanmanın çocuklara ilişkin sonuçları (TMK m.182-183) ve mali sonuçları (TMK m.174-180) da kanunda ayrıca düzenlenmiştir[246]. Boşanma kararında hâkim anne ve babanın (ve olağanüstü haller mevcutsa, talepleri halinde hısımların) çocuklar bakımından haklarını düzenlemekle yükümlü kılınmıştır (TMK m.182,325/1).

---

[241] Belirtmek gerekir ki, AİHM evlenme hakkının boşanma hakkını içermediğini belirtmekte ve boşanmayı AİHS m.12 kapsamında bir hak olarak tanımlamayı açıkça reddetmektedir. Bkz. Johnston ve diğerleri v. İrlanda, T.18.12.1986, N.9697/82. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 33.

[242] Boşanma kararının niteliği itibariyle bozucu yenilik doğuran nitelikte olduğu yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 139; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 276; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 762.

[243] Sona eren evlilik sözleşmesinin kadın tarafının yeniden evlenebilmesi bakımından aranan koşullar için bkz. TMK m.132.

[244] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 289-290; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 165.

[245] Boşanma davası devam ederken eşin ölmesi halinde, ölen eşin mirasçılarına boşanma davasını devam ettirme imkânı tanınmıştır. Bu dava sonucunda eşin kusurlu olduğunu ispatı halinde de boşanan eşlerin bu sıfat nedeniyle yasal mirasçılıkları ortadan kalkacaktır (TMK m.181/2). Ayrıca bkz. Dural ve Öz, 2019, **a.g.k.,** 42-45.

[246] Detaylı bilgi için bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 143 vd.; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 293 vd.; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 127 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 747 vd.; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 172 vd.

Boşanmanın mali sonuçları ise esas itibariyle tarafların kusur oranına göre şekillenen maddi ve manevi tazminat ve tarafların kusur oranının yanı sıra mali gücüne göre belirlenen yoksulluk ve iştirak nafakası şeklindedir.

Çoğu hukuk düzeninde boşanma doğrudan kişisel durum olayı olarak kaydedilmeyip bu husus mahkemelerin veya idari birimlerin konusu kabul edilse de, Türk Hukukunda boşanmanın tescili özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre, boşanma kararının kesinleşmesiyle birlikte boşanan kadının koca hanesindeki kaydı kapatılır ve evlenmeden önce kayıtlı bulunduğu nüfus kaydı yeniden açılır (NHKUY m.59) ve nüfus müdürlüğünce boşanma kararı uyarınca sicilde yapılması gereken işlemler yapılır.

2.2.3.4.2. Ayrılık kararı

Türk Aile Hukukunda kabul edilen bir diğer kurum, evlilik birliğini fiilen ve geçici olarak sona erdiren ayrılıktır (TMK m.170-172) [247]. Ayrılık ve boşanma arasında tercihte bulunma hakkı öncelikle davacıya tanınmıştır (TMK m.167). Buna göre evliliğine son vermek isteyen kimse, boşanma davası açma hakkı veren bir sebebin (TMK m.161-166) bulunması halinde, yalnızca ayrılık talepli bir dava açabileceği gibi boşanma talepli bir dava da açabilir. Davanın yalnızca ayrılığa ilişkin olması halinde, kanunun açık hükmü gereği boşanmaya karar verilmesi mümkün değildir (TMK m.170/2). Ancak bazı boşanma davalarında (boşanma sebebinin ispatlanması ve fakat ortak hayatın yeniden kurulma olasılığının bulunması halinde) hâkime boşanma yerine ayrılığa karar verme yönünde takdir yetkisi tanınmıştır. Bu hallerde davacının ayrılık kararı isteyip istemediği hâkimi bağlamaz. Ancak doktrinde; anlaşmalı boşanma hallerinde (TMK m.166/3), boşanma davasının reddedilmesinden sonraki üç yıl içinde eşler arasında ortak hayatın kurulamaması durumunda (TMK m.166/4) ve ayrılığa hükmedilip de ayrılık süresi bitiminde tarafların bir araya gelemediği hallerde (TMK m.172/2) ayrılık istenemeyeceği ve mahkemece ayrılığa hükmedilemeyeceği belirtilmektedir[248].

Ayrılığın asgari ve azami süresi kanunda düzenlenmiş olup hâkimin takdiren bir yıldan üç yıla kadar ayrılığa hükmetmesi[249] mümkündür (TMK m.171). Ayrılık süresi,

[247] Ayrılık kurumunun kökeninde boşanmaya imkan vermeyen Katolik kilise hukuku anlayışının olduğu yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 275; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 62; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 159.
[248] Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 127-128; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 135-136; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 160-161. Detaylı görüşler için ayrıca bkz. Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 131-144.
[249] Boşanma kararından farklı olarak ayrılık kararının değiştirici yenilik doğurucu nitelikte olduğu yönünde bkz. Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 216.

ayrılık kararının kesinleşmesi ile işlemeye başlar ve öngörülen sürenin bitiminde kendiliğinden sona erer. Ancak tarafların ortak hayatı yeniden kurmaları halinde, ayrılığın öngörülen süreden önce sona ermesi mümkündür[250]. Ayrılık kararına hükmedilmesi durumunda ayrılık süresi boyunca eşlerin ortak hayatı geçici olarak durdurulmuş olur ancak evlilik hukuken sona ermediği için eşlerin kişisel durumlarında bu sebeple bir değişiklik meydana gelmez[251]. Eşlerin evlilikten doğan yükümlülüklerinde ise kısmen değişiklikler ortaya çıkar; bazı yükümlülükleri sona ererken yardım ve sadakat, evlilik birliğinin giderlerine katılma, çocuklarına karşı özen gösterme gibi yükümlülükleri devam eder[252]. Kanunda ayrılığa karar verilmesi halinde alınması gereken tedbirler boşanma halindeki gibi açıkça düzenlenmemişse de, bu durumda da hâkimin evlilik birliğini koruma amacıyla eşler arasındaki kişisel ve mali ilişkileri düzenleme yükümlülüğü mevcuttur[253].

Ayrılık kararı süresinden önce veya süre sonunda eşlerin ortak hayatlarını yeniden tesis etmeleri halinde evlilik birliği kaldığı yerden devam eder. Ayrılık kararına rağmen tarafların bir araya gelmemesi halinde ise ayrılık süresinin bitiminde mahkeme kararının hükmü kendiliğinden ortadan kalkar. Bu durumda da ayrılık süresinin dolmasıyla evlilik birliğinden kaynaklanan hak ve yükümlülükler yeniden geçerli hale gelir[254]. Fakat eşlerden her birinin ortak hayatın yeniden kurulamaması nedeniyle boşanma davası açması mümkündür (TMK m.172/2).

2.2.3.4.3. Birlikte yaşamaya ara verilmesi

Bu başlık altında ayrıca, evliliği hukuken sona erdirmeyen ancak eşlerin evlilik birliğini fiilen ve geçici olarak ortadan kaldıran birlikte yaşamaya ara verilmesi (TMK m.197) hususuna değinmek yerinde olur[255].

Ayrılık kararından farklı olarak, birlikte yaşamaya ara verilmesi TMK'da evliliğin genel hükümleri kapsamında düzenlenmiştir. Eşlerin fiilen ayrı yaşadıkları bu hal, boşanma hukukunun bir parçası değildir. Diğer bir söyleyişle bu düzenleme, evlilik birliği

---

[250] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 138; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 276; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 197.
[251] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 275; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 182.
[252] Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 182-183.
[253] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 712-716; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 185-186.
[254] Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 202.
[255] Detaylı bilgi için bkz. C. Yılmaz (2016). *Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Birlikte Yaşamaya Ara Verilmesi.* Ankara: Adalet Yayınevi, s.5 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 349-372.

devam ederken eşlerden birinin evlilikten doğan yükümlülüklerine aykırı davranması halinde, diğer eşin hâkimden evlilik birliğine müdahalede bulunmasını talep etme hakkının görünümlerinden biridir (TMK m.195/1)[256]. Bu kapsamda evlilik birliğini korumaya yönelik hâkimin alabileceği önlemler eşlerin birlikte yaşamasına (TMK m.196) veya ortak yaşamlarına ara vermelerine göre (TMK m.196) temelde iki türlü gerçekleşir.

TMK m.197/1'e göre eşlerden her biri; ortak hayat sebebiyle kişiliği, ekonomik güvenliği veya aile huzuru ciddi biçimde tehlikeye düştüğü sürece ayrı yaşama hakkına sahiptir. Buna göre hâkimin alacağı önlem birlikte yaşamaya ara verilmesi değildir; eşler hâkimin izni olmaksızın bu kararı alma hakkına sahiptirler[257]. Hâkimin yükümlülüğü, eşlerin birlikte yaşama ara vermeleri halinde ortaya çıkabilecek olası problemleri önlemeye yöneliktir.

Birlikte yaşamaya ara verme halinin kanunda öngörülen haklı sebeplerden birine dayanması (eşin kişiliğinin, ekonomik güvenliğinin veya ailenin huzurunun tehlikeye düşmesi) halinde hâkim, talep üzerine eşlerden birinin diğerine yapacağı parasal katkıya, konuttan ve ev eşyalarından yararlanmaya, eşlerin mallarının yönetimine ve ergin olmayan çocukların durumuna ilişkin önlemleri alır (TMK m.197/2). Koşulların değişmesi halinde ve eşlerden birinin talebi üzerine hâkim, alınmış olan önlemlere ilişkin gerekli değişiklikleri yapmakla da yükümlüdür (TMK m.200).

Birlikte yaşamaya ara verilmesi halinde, ayrılık kararında olduğu gibi, evlilik birliği hukuken değil fiilen (ve geçici süreyle) sona ermektedir. Belirtelim ki, ayrılık kararından farklı olarak, eşler hâkimden ayrı yaşamalarına ilişkin bir süre öngörmesini istemedikleri müddetçe, birlikte yaşamaya ara verme belirli bir süreyle sınırlandırılmamıştır[258]. Birlikte yaşamaya ara vermeyi haklı kılan sebepler devam ettiği sürece eşler ayrı yaşama haklarını kullanabileceklerdir. Eşlerin ortak hayatı yeniden tesis etmeleri halinde ise hâkim tarafından alınan kişisel ve mali tedbirler kendiliğinden sona erecektir[259].

Son olarak eşlerin boşanma veya ayrılık davası devam ederken ayrı yaşamalarına değinmek gerekir. Her ne kadar TMK'da bu husus ayrıca ele alınmasa da, doktrinde bu

[256] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 185.
[257] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 137; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 27-28; C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 10; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 212. Ancak uygulamada yaygın olarak ayrı yaşama hakkına sahip eşlerin mahkemeye başvurarak bu duruma ilişkin tespit kararı aldıkları yönünde bkz. C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 19-20.
[258] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 190; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 29; C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 46-47.
[259] C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 334-335.

aşamada tarafların birlikte yaşamaya ara vermeleri için haklı sebeplerin bulunduğu ve ayrı yaşayan eşlere ilişkin gerekli tedbirlerin hâkim tarafından re'sen alınması gerektiği kabul edilmektedir[260].

2.2.4. Soybağının kurulması ve düzeltilmesi

Çocuk ile ebeveynleri arasında soybağı çeşitli yollarla kurulmaktadır. Çocuk ile anne arasındaki soybağı esasen doğum ile kurulmaktayken[261]; çocuk ile baba arasındaki soybağı anne ile evlenme, tanıma ve babalığa hükmedilmesi şeklinde üç temel yolla kurulur (TMK m.282). Soybağının evlat edinme yoluyla kurulması da mümkündür. Anne bakımından soybağı kurulurken çocuğun evlilik içinde doğup doğmadığı önem taşımaz[262]. Baba bakımından soybağının belirlenmesinde ise kural olarak çocuğun evlilik içinde doğup doğmamasından hareket edilir. Anne ile çocuk arasında soybağını kuran doğum olayına yukarıda yer verildiğinden bu başlık altında yalnızca çocuk ile baba arasında soybağının kurulma esaslarına ve evlat edinmeye yer verilecektir.

2.2.4.1. Anne ile babanın sonradan evlenmesi ile

Çocuk ile baba arasındaki soybağının "anne ile evlenme" yoluyla gerçekleşmesi farklı şekillerde ortaya çıkar. Bunlar; çocuğun evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğması (TMK m.285) ve anneyle babanın sonradan evlenmesidir (TMK m.292).

Çocuğun evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğması[263], Türk Hukukunda babalık karinesi (adi karine) olarak ifade edilir. Bu şekilde doğan çocuğun soybağı, annenin kocasına göre belirlenir. Bu aşamada eşlerin

---

[260] Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 46.

[261] Annenin belli olmadığı, çocuğun terk edildiği veya doğal afet gibi haller sonrası bulunduğu durumlarda yahut çocuğun biyolojik annesi olmayan bir kadının çocuğu olarak kaydedildiği hallerde anne ile çocuk arasındaki soybağının doğum olayıyla kurulması mümkün olmaz. Annesi belli olmayan bulunmuş çocukların annesi sonradan belirlenirse, anne kişisel durum siciline kaydedilir. Çocuğun anne yerine başka bir kadının çocuğu olarak kaydedildiği hallerde ise kayıt düzeltme davasının açılması gerekir. Bkz. Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 140, 146; S. Öktem Çevik (2016). Çocuğun anne ve/veya babası haricindeki kişilerin nüfus siciline kaydedilmesinden doğan sorunların değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayısı Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan*, 22 (3), s.2113-2116, 2121-2122; M. B. Acabey (2002). *Soybağı*. İzmir: Güncel Hukuk Yayınları, s.222-225; C. Baygın (2010). *Soybağı Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, s.18-19.

[262] Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 139; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 266; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 199; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 868; B. Ateş (2016). *Soybağı ve Soybağı Alanında Oluşabilecek Hukuksal Problemler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.14.

[263] Çocuk evliliğin sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğmuşsa ve fakat anne de bu süre içinde yeniden evlenmişse, karinelerin çakışması ortaya çıkar. Bu halde ikinci evlilikteki koca baba sayılır. Bu karinenin çürütülmesi halinde ise ilk evlilikteki koca baba sayılır. Bkz. TMK m.290.

fiilen ayrı yaşamaları, hâkimce ayrılık kararına hükmedilmiş olması, çocuğun evlilikten kısa bir süre sonra doğması, evlenmenin batıl olması veya anne-babanın iyiniyetli olmaması babalık karinesinin işlemesine engel olmaz[264]. Ancak böyle durumlarda babanın soybağının reddi davası açmak yoluyla babalık karinesini çürütmesi mümkündür.

Evliliğin baba ile çocuk arasındaki etkisinin bir diğer görünümü, TMK m.292'de yer alır. Buna göre evlilik dışında doğan çocuğun anne ve babasının doğum sonrasında birbirleriyle evlenmesi halinde, evlilik baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasını sağlar. Anne ile baba arasında doğumdan sonra gerçekleşen evlilik, ne kadar süre sonra gerçekleşirse gerçekleşsin -ve hatta evlilik batıl olsa dahi- aynı sonuçları doğurur. Soybağının bu şekilde kurulabilmesi için eşlerin evlenmeden önce doğan çocuklarını (evlenme sırasında veya evlenmeden sonra) yetkili nüfus memuruna bildirmeleri gerekir (TMK m.293; NHKUY m.24). Bu halde çocuk sicilde babanın hanesine tescil edilir (NHKUY m.23/4-a). Kurulan soybağından etkilenen kimseler veya cumhuriyet savcısı, soybağının bu yolla kurulmasına itiraz edebilir ve soybağının kaldırılmasına yönelik iptal davası açabilirler (TMK m.294)[265].

2.2.4.2. Tanıma ile

En genel ifadeyle tanıma; evlilik dışında doğmuş çocuğun babası ile arasındaki soybağı ilişkisinin, kanundaki şekil şartlarına uyulması koşuluyla, babanın tek taraflı irade beyanıyla kurulmasıdır[266]. Tanımanın soybağının kurulması sonucunu doğurması için (kişiye sıkı sıkıya bağlı hak niteliği gereği) bizzat baba tarafından yapılması gerekir. Tanıma, babanın nüfus memuruna, konsolosluğa veya mahkemeye yazılı başvurusu ya da resmi senette veya vasiyetnamesinde yapacağı beyanla gerçekleşir (TMK m.295/1; NHKUY m.107/1). Ancak tanımanın bu şekilde kurulabilmesi için, çocuğun başka bir erkekle soybağının kurulmamış olması gerekir, aksi halde tanıma beyanı herhangi bir sonuç doğurmaz (TMK m.295/3; NHKUY m.107/2). Tanıma işlemi çocuğun ana rahmine

[264] Acabey, 2002, **a.g.k.,** 110-111; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 330-331; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 267; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 872-873; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 21.
[265] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 289-291; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 159 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 54; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 52.
[266] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 909; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 293-294; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 346; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 59; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 56.

düşmesinden itibaren mümkündür ve hatta korunacak bir menfaatin bulunması halinde çocuğun ölümünden sonra da gerçekleştirilebilir[267].

Kanunda öngörülen tüm geçerlilik şartlarının varlığı halinde soybağı, tanıma beyanından itibaren değil, çocuğun ana rahmine düştüğü andan itibaren geçmişe etkili olacak şekilde kurulur[268]. Bu durumda da tanıma ile kurulan soybağının, ilgililerce veya irade sakatlığı hallerinde tanıma beyanında bulunan erkek tarafından iptalinin dava edilmesi mümkündür (TMK m.298). Tanımanın şekil veya esas şartlarından birinin eksik olması halinde de tanıma mutlak butlanla batıl olur[269].

Kanunda tanıma beyanının kişisel durum siciline tescili özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre tanıma beyanı; mahkemede yapılmışsa mahkeme tarafından, noter senedi ile yapılmışsa noter tarafından, vasiyetnameyle yapılmışsa vasiyetnameyi açan hâkim tarafından on gün içinde nüfus müdürlüğüne bildirilir (NHK m.28). Tanımanın doğrudan nüfus memuruna yapılması halinde ise bu beyan doğrudan aile kütüğüne tescil edilir. Böylelikle çocuk, tanımayla kurulan soybağı uyarınca babanın kütüğüne nakledilir.

2.2.4.3. Mahkeme kararı ile (babalık hükmü)

Evlilik dışında doğmuş çocuk ile baba arasındaki soybağını kuran bir diğer durum, soybağının mahkemece belirlenmesidir (TMK m.301). Anne ile evlenme ve tanıma halinden farklı olarak, soybağının bu yöntemle (babalık davası) kurulması sırasında baba yerine anne ve çocuk aktif durumdadır. Diğer bir söyleyişle, çocuk ile baba arasında soybağının kurulmasına ilişkin talep babadan değil anne ve/veya çocuktan gelmekte olup dava hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olarak bizzat anne ve çocuğa tanınmıştır. Bu davada çocuk için nafaka (iştirak nafakası) ve anne için TMK m.304'te belirtilen mali hakların (doğum, geçim giderleri ve sair giderlerin) talep edilmesi de mümkündür[270].

---

[267] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 298; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 348-349; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 911; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 59.
[268] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 347; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 294; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 910; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 59.
[269] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 921; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 354; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 70.
[270] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 304; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 367-368; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 946-950; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 92-95.

Tanıma ile soybağının kurulmasında olduğu gibi, babalığa hükmedilebilmesi için de çocuğun başka bir erkekle soybağının bulunmaması gerekir[271]. Babalık davasının çocuğun doğumundan önce veya sonra açılması mümkündür (TMK m.303). Ancak annenin dava hakkı kural olarak doğumdan (çocukla başka erkek arasında soybağı ilişkisi varsa bu ilişkin ortadan kalktığı tarihten) itibaren bir yıllık hak düşürücü süreye bağlanmıştır. Çocuğun babalık davası açma hakkı ise herhangi bir süreye tabi değildir[272]. Belirtelim ki, dava açılırken babanın hayatta olması gerekmez, babanın ölmüş olduğu hallerde dava mirasçılara yöneltilir (TMK m.301/2).

Dava sonucunda verilen hükümle çocuğun babası hukuken belli olur; mahkemenin kararıyla birlikte çocuk ile baba arasında soybağı ilişkisine (babalığa) hükmedilir[273]. Bu halde soybağı, tanımada olduğu gibi, çocuğun ana rahmine düştüğü andan itibaren geçmişe etkili olacak şekilde kurulur[274].

Tanımanın kişisel durum siciline tescilini düzenleyen NHK m.28, babalığa hükmedilmesi halinde de uygulama alanı bulur. Buna göre babalık davasında karar veren mahkeme, on gün içerisinde verdiği babalık hükmünü nüfus müdürlüğüne bildirmekle yükümlüdür. Hakkında karar verilen ve başka bir erkekle soybağı bulunmayan çocuk, babalık hükmü uyarınca soybağı kurulan babanın kütüğüne nakledilir (NHK m.28/4; NHKUY m.103).

2.2.4.4. Evlat edinme ile

Soybağını kuran diğer yollardan farklı olarak evlat edinme, evlat edinen ile evlatlık arasında kan bağına değil (kurucu yenilik doğurucu nitelikteki) mahkeme kararına dayanan bir soybağı ilişkisi kurar (TMK m.315/1)[275]. Evlat edinme halinde soybağının

---

[271] Mevcut soybağı ortadan kaldırılmadıkça babalık davası açılamayacağı ve hak düşürücü sürelerin işlemeyeceği yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 304; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 933; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 81.

[272] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 309-310; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 941; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 75.

[273] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 367; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 92.

[274] Acabey, 2002, **a.g.k.,** 282; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 85.

[275] Mülga Medeni Kanunda evlat edinme işlemi aile hukuku sözleşmesi olarak düzenlenmişken TMK'da mahkeme kararıyla kurulan soybağı ilişkisi olarak düzenlenmiştir. TMK'daki düzenlemenin evlat edinmenin sözleşme niteliğini ortadan kaldırmadığı; yeni haliyle evlat edinmenin şekle (mahkeme hükmünün varlığına) tabi bir hukuki işlem olduğu yönünde bkz. Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 174-175. Yeni düzenleme ile evlat edinmenin sözleşme mahiyetini kısmen kaybettiği; bu ilişkiyi medeni hukuk işlemi olarak nitelendirmenin daha isabetli olacağı yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 370. Evlat edinme işleminin şekle bağlı bir aile hukuku sözleşmesi olmaktan çıktığı ve artık "özellikli bir aile hukuki işlemi" şeklinde kabul edilmesi gerektiği yönünde bkz. H. Belen (2005). *Yeni Medeni Kanun Hükümleri Uyarınca Evlat Edinme*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.6. Evlat edinme kurumunun artık sözleşme niteliğine sahip

kurulduğuna kanun tarafından hükmedilmekte ve taraflar arasında kan hısımlığına benzer bir bağın (yapay soybağının) kurulduğu kabul edilmektedir[276]. Türk Hukukunda evlat edinme, evlat edinilenin küçük, ergin veya kısıtlı olmasına göre farklı düzenlenmiştir.

Kanunda bir küçüğün evlat edinilmesi, evlat edinen, evlat edinilen ve şekil şartları yönünden ayrı ayrı ele alınmıştır. İlk olarak, evlat edinme küçüğün evlat edinen tarafından bir yıl süreyle bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlıdır (TMK m.305/1). Evlat edinmenin küçüğün yararına olması ve evlat edinenin diğer çocuklarının yararlarının hakkaniyete aykırı biçimde zedelenmemesi gerekir (TMK m.305/2). Ayrıca evlat edinen(ler)in evlat edinilenden en az on sekiz yaş büyük olması şartı aranmıştır (TMK m.308/1). Evlat edinmenin bir diğer unsuru, (ayırt etme gücüne sahipse) küçüğün ve anne babasının rızasının (vesayet altında ise vesayet dairesinin izninin) alınmış olmasıdır (TMK m.308-309). Buna göre evlat edinme bakımından kural olarak her iki tarafın rızasıyla oluşacak bir ilişki türü yaratılmıştır[277]. Evlat edinilen bakımından, verilen rızanın bir defaya mahsus olmak üzere, mahkeme tutanağına geçirilme tarihinden itibaren altı hafta içinde geri alınabileceği de düzenlenmiştir (TMK m.310).

Evlat edinenler bakımından evlat edinecek kimsenin evli olup olmamasına göre ayrıma gidilmiş; evli kimseler hakkında (beş yıldan beri evli olma ve otuz yaşını doldurmuş olmak koşuluyla) kural olarak birlikte evlat edinme kabul edilmiştir (TMK m.306). Koşulların varlığı halinde ise otuz yaşını doldurmuş eşlerin (TMK m.307/2) ve otuz yaşını doldurmuş evli olmayan kişilerin (TMK m.307/1) tek başına evlat edinmeleri mümkün kılınmıştır[278].

Ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesi ise küçüklerden daha sınırlı hallerle düzenlenmiştir (TMK m.313). Kanuna göre ergin ve kısıtlılar ancak; bedensel veya zihinsel engeli sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlat edinen tarafından en az

---

olmadığı; "medeni hukuk işlemi" olduğu yönünde bkz. M. Aydoğdu (2006). *Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme* (1. Baskı). İzmir: Günaydın Hukuk Yayınları, s.7-8; C. Kaya (2009). *Türk Hukukunda Evlat Edinme.* İstanbul: Beta Yayıncılık, s.4-5; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 451; M. Kizir (2009). Türk Hukukunda Evlat Edinme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17 (1), s.154-155.

[276] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 137-138, 142-143; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 382; Belen, 2005, **a.g.k.,** 7, 81; Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 10; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 15-16; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 168; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 198, 211.

[277] Ancak TMK m.311'e göre anne ve babanın kim olduğu veya uzun süreden beri nerede oturduğu bilinmiyorsa yahut anne ve baba ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksun bulunuyorsa ya da küçüğe karşı özen yükümlüğünü yeterince yerine getirmiyorsa rıza aranmaz.

[278] Evli kimselere, en az iki yıldır evli olmak ve otuz yaşını doldurmak koşuluyla, diğer eşin çocuğunu (üvey evladını) evlat edinme imkânı da tanımıştır. Bkz. TMK m.306/3.

beş yıldan beri bakılıp gözetilmekteyse veya evlat edinen tarafından, küçükken en az beş yıl süreyle bakılıp gözetilmiş ve eğitilmişse ya da diğer haklı sebepler mevcut olup evlatlık, en az beş yıldan beri evlat edinenle aile halinde birlikte yaşamakta ise evlat edinilebilirler. Ergin ve kısıtlıların evlat edinilmesinin bir diğer şartı, evlat edinen(ler)in alt soyunun ve evlat edinen evli ise eşinin evlat edinmeye açık rıza göstermesidir. Ancak evlat edinilen kişinin anne ve babasının rızası ergin ve kısıtlılar bakımından aranmaz.

Kanuni şartlara uygun bir evlat edinme ilişkisi, evlat edinmenin tüm hukuki sonuçlarını doğurur[279]. Mahkemenin vermiş olduğu evlat edinme kararının on gün içinde nüfus müdürlüğüne bildirmesiyle birlikte evlat edinme olayı aile kütüğüne tescil edilir ve evlat edinilenin kaydı evlat edinenin kütüğüne taşınır (NHK m.29; NHKUY m.105). Ancak Türk Hukukunda tam evlat edinme sistemi yerine sınırlı evlat edinme sistemi benimsendiği için, evlat edinmeyle birlikte evlatlığın gerçek ailesiyle olan soybağı kopmaz; biyolojik ailesiyle olan hısımlığı aynen devam eder[280]. Evlatlığın haklarının zedelenmemesi ve aile bağlarının devam etmesi amacıyla evlatlığın naklen geldiği kütük ile evlat edinenin aile kütüğü arasında her türlü bağ kurulur (TMK m.314/5).

Evlat edinmeye dayanan soybağı ilişkisinin hüküm ve sonuçları TMK'da detaylarıyla ele alınmamış; önemi nedeniyle özellikle mirasçılık bakımından düzenlenmiştir. Doktrinde farklı görüşler mevcut olsa da, kanımızca evlat edinme ilişkisi evlat edinen ile evlatlık ve altsoyu arasında *tam hısımlık* ilişkisi kurar (TMK m.282/3)[281]. Kanunkoyucunun açıkça düzenlediği istisnalar haricinde, bu hısımlık ilişkisi kan bağına dayanan soybağının doğurduğu tüm sonuçları doğurur. Örneğin evlatlık ve altsoyunun

---

[279] Evlat edinmenin hukuki sonuçları hakkında detaylı bilgi için bkz. Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 557 vd.; Belen, 2005, **a.g.k.,** 71 vd.; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 383 vd.; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 61 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 987 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 211 vd.; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 164 vd.; O. S. Aydos (2000). Yeni Medeni Kanuna Göre Evlat Edinme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 131 vd.

[280] Detaylı bilgi için bkz. Belen, 2005, **a.g.k.,** 82 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 337-338; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 991 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 211-214. Bu durumun soybağının tekliği ilkesine istisna oluşturduğu yönünde bkz. Kaya, 2009, **a.g.k.,** 62. Evlat edinenlerle evlatlık arasında kurulan yapay soybağının, evlatlığın gerçek anne ve babası ile hukuken geçerli biçimde oluşmuş kan bağına dayanan soybağı ilişkisini ortadan kaldırmadığı yönünde bkz. Y.18. H.D., T.15.03.2016, E.2015/7250, K.2016/4421 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 10.09.2020)

[281] Ancak evlat edinenin hısımları ile evlatlık ve evlatlığın hısımları arasında; evlatlığın hısımları ile evlat edinen ve hısımları arasında hısımlık bağı kurulmaz. Benzer yönde bkz. Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 192; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 336; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 223; Belen, 2005, **a.g.k.,** 83; Serozan, 2018, **a.g.k.,** 488; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 142-143. Akıntürk ve Ateş'e göre ise evlat edinmeyle birlikte hısımlık sadece evlat edinen ile evlatlık arasında doğar; evlat edinen ile evlatlığın altsoyu arasında hısımlık ilişkisi doğmaz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 384; Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 573-574. Benzer yönde bkz. Kaya, 2009, **a.g.k.,** 62. İsviçre ve Alman Hukukundaki görüşler için bkz. Belen, 2005, **a.g.k.,** 83-86.

evlat edinene kan hısımı gibi mirasçı olacağı düzenlenmiş; ancak evlat edinen ve hısımlarının evlatlığa mirasçı olamayacakları düzenlenerek mirasçılığın *tek yönlü* olacağı kabul edilmiştir (TMK m.314/2, 500). Ancak bu tür açıkça düzenlenen istisnalar haricinde, evlat edinen ile evlatlık ve altsoyu arasındaki hısımlık tüm sonuçlarını doğurur.

Öte yandan evlatlık ve altsoyunun, biyolojik ailesiyle olan mirasçılığının da devam edeceği kabul edilmiş (TMK m500/1); nüfus kütükleri arasında bağ kurmak suretiyle evlatlığın biyolojik ailesiyle olan hısımlık ilişkisine bağlı sonuçlar da kısmen korunmuştur.

2.2.5. Soybağının ortadan kaldırılması

2.2.5.1. Soybağının reddi, tanımanın iptali ve diğer haller

Çocuğun evlilik devam ederken veya evliliğin sona ermesinden başlayarak 300 gün içinde doğması şeklinde ifade edebileceğimiz babalık karinesi, yukarıda da değinildiği üzere adi karine olup aksi kanıtlanabilir niteliktedir. Soybağının reddi davası açma hakkı tanınan kimselere, iddiasını ispatlamak suretiyle[282] babalık karinesini çürütme ve bu karine uyarınca kurulan soybağını ortadan kaldırma imkânı tanınmıştır (TMK m.286/1). Dava hakkı olanlar kanunda sınırlı olarak sayılmış olup bunlar; çocuğun babasının kendisi olmadığını iddia eden koca; kocanın ölmesi, gaipliğine karar verilmesi ya da ayırt etme gücünü sürekli kaybetmesi halinde kocanın altsoyu, annesi ve babası; baba olduğunu iddia eden kişi ve çocuğun kendisidir (TMK m.286, 291). Kurulan soybağını ortadan kaldırıcı etkiye sahip olan (yenilik doğurucu nitelikteki) bu dava hakkının, kanunda öngörülen hak düşürücü süreler uyarınca kullanılması gerekir (TMK m.289).

Bu dava sonucunda soybağının reddine karar verilmesi halinde, babalık karinesi uyarınca koca ile çocuk arasında kurulmuş olan soybağı ortadan kalkar ancak anne ile çocuk arasındaki soybağında bir değişiklik meydana gelmez[283]. Bu halde soybağı, çocuğun ana rahmine düştüğü andan itibaren, geçmişe etkili olacak şekilde ortadan kalkar[284].

---

[282] Soybağının reddi davasında ispat yükü çocuğun evlilik içinde ana rahmine düşüp düşmediğine göre farklı düzenlenmiştir (TMK m.287-288). Ayrıca bkz. Acabey, 2002, **a.g.k.,** 120 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 44 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 271-278; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 155-157; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 890-896.

[283] Acabey, 2002, **a.g.k.,** 153; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 288; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 49.

[284] Çocuğa karşı yerine getirilmiş edimlerin ve yapılan masrafların iadesinin TBK'daki sebepsiz zenginleşme veya vekaletsiz işgörme hükümleri uyarınca anneden ve (soybağının kurulması halinde)

Kurulmuş olan soybağının ortadan kalktığı bir diğer durum, tanımanın hükümsüzlüğü veya iptali halinde ortaya çıkar. Her ne kadar TMK'da açıkça düzenlenmemişse de, genel hükümler uyarınca şekil veya esasa ilişkin şartlardan birinin eksikliği halinde, tanıma mutlak butlanla batıl kabul edilir ve hiçbir hukuki sonuç doğurmaz[285]. İrade sakatlıklarının varlığı halinde ise, tanıyana ve ilgililere tanımanın iptalini dava etme imkânı getirilmiştir (TMK m.297, 298). Hak düşürücü sürelere bağlanan bu davada ispat yükü, kural olarak iddia sahibine yüklenmiştir (TMK m.299/1). Soybağının reddinde olduğu gibi, tanımanın iptalinde de soybağı geçmişe etkili olarak ortadan kalkar[286].

TMK'da ayrıca, çocuk ile baba arasındaki soybağının sonradan evlenme yoluyla kurulmasına ilişkin de bir itiraz ve iptal yolu öngörülmüştür (TMK m.294). Bu şekilde kurulan soybağına itiraz hakkı; anne ve babanın yasal mirasçılarına, çocuğa, (çocuğun ölmesi veya ayırt etme gücünü sürekli kaybetmesi halinde) çocuğun altsoyuna ve cumhuriyet savcısına tanınmıştır. Bu düzenleme ile özellikle yasal mirasçılara, miras menfaatlerini zedeleyecek soybağı ilişkisini ortadan kaldırma olanağı getirilmiştir[287]. Kanunun açık hükmü gereğince bu halde tanımanın iptaline ilişkin hükümler kıyas yoluyla uygulama alanı bulacaktır (TMK m.294/3).

Çocuğun soybağının ortadan kalktığı bu durumlarda, hâkime durumu nüfus müdürlüğüne bildirme yükümlülüğü getirilmiştir[288]. Bu halde soybağı reddedilen çocuğun baba hanesindeki kaydı kapatılır; çocuk annesinin kütüğüne, annesinin soyadı ve bildireceği baba adıyla kaydedilir (NHKUY m.23, 104, 110).

2.2.5.2. Evlat edinme ilişkisinin sona ermesi

Soybağının ortadan kalktığı diğer hallerde olduğu gibi, evlat edinme ilişkisinin sona ermesinde de soybağı ancak mahkeme kararıyla ortadan kalkar. Mahkeme kararı evlat

gerçek babadan talep edilebileceği yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 288; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 898-899; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 50.

[285] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 354; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 298-299; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 921; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 70.

[286] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 922, 932; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 70.

[287] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 290-291.

[288] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 899.

edinme işleminin kurucu unsuru olduğu için, bu karar olmaksızın yapılan bir evlat edinme işlemi yok hükmündedir[289].

Evlat edinme ilişkisinin kaldırılmasına ilişkin şekle ve esasa ilişkin sebepler kanunda sayılmıştır. Buna göre yasal sebep bulunmaksızın gerekli rızalar alınmamışsa, rızası alınması gereken kişilerin hâkimden evlatlık ilişkisinin kaldırılmasını isteme hakları vardır (TMK m.317). Ancak bu durumda evlatlık ilişkisinin kaldırılması, evlat edinilen küçüğün menfaatinin ağır biçimde zedelenmemesi şartına bağlanmıştır. Evlat edinme ilişkisinin esasa ilişkin diğer eksiklikler sebebiyle (evlat edinme ehliyetinde eksiklik, evlat edinen ile evlatlık arasında on sekiz yaş farkın bulunmaması, evlat edinen ile evlatlık arasında bakım ve eğitim koşulunun sağlanmamış olması vb.) kaldırılmasını isteme hakkı ise ilgililere ve cumhuriyet savcısına tanınmıştır (TMK m.318). Gerek rıza şartına uyulmaması gerekse diğer eksikliklerin varlığı halinde evlatlık ilişkisinin kaldırılmasının dava hakkı hak düşürücü süreye bağlanmıştır (TMK m.319).

Mahkemenin bozucu yenilik doğuran nitelikteki bu kararıyla birlikte evlat edinme ilişkisi ortadan kalkar. Mahkeme kararı ileriye etkili sonuç doğurur ve yapay soybağı ilişkisi tüm hak ve yükümlülüklerle sona erer; ancak bu ilişki sonucunda ortaya çıkmış haklar kural olarak mahkeme kararından etkilenmez[290]. Evlatlık küçükse, velayet doğrudan biyolojik anne/babaya geçmez; bu halde hâkimin velayet hakkını yeniden belirlemesi gerekir. Hâkim ayrıca, evlat edinme ilişkisinin ortadan kaldırılmasına ilişkin bu kararı nüfus müdürlüğüne bildirir (NHKUY m.106). Nüfus müdürü bu kişisel durum değişikliğini aile kütüğüne işler ve evlatlık ilişkisi kaldırılan kimsenin kaydını kapatarak önceki kaydını açar.

Evlat edinme ilişkisinin, mülga kanundaki düzenlemenin aksine, TMK'da sınırlı hallerde ortadan kaldırılabileceği (evlatlık ilişkisinin çözülmezliği) benimsenmiştir. Buna göre evlat edinme ilişkisinin evlat edinen ve evlatlığın anlaşmasıyla veya haklı sebeple sona erdirilmesi yahut mirasçılıktan çıkarma sebepleri uyarınca mahkemeden evlatlık

---

[289] Tam ehliyetsiz kimsenin evlat edinmesi, vesayet altındaki küçüğün vasinin izni alınmaksızın evlat edinilmesi yok hükmündeki diğer işlemler arasında sayılmıştır. Kaya, 2009, **a.g.k.,** 82-83.

[290] Baygın, 2010, **a.g.k.,** 251; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 88-89; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 180. Evlatlık ilişkisinin kaldırılmasının sonuçlarının geçmişe etkili olmadığı; örneğin ilişkinin kaldırılmasından önceki süreçte verilen nafakaların veya yapılan masrafların geri istenemeyeceği yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 389. Evlat edinmenin iptaline karar verilmesi halinde, mahkeme kararının geçmişe etkili sonuç doğuracağı ve evlatlık ilişkisinin kurulduğu andan itibaren geçersiz hale geleceği yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 342.

ilişkisine son verilmesinin talep edilmesi artık mümkün değildir[291]. Evlat edinme yoluyla kurulan soybağı ancak irade sakatlığı veya hükümsüzlük hallerinde sona erer.

2.2.6. Velayet

En genel tanımıyla velayet; anne-baba ve çocuk arasındaki soybağı ilişkisinden doğan ve kural olarak çocuğun ergin olmasına dek devam eden[292], çocuğun kişivarlığı ve malvarlığı üzerindeki hak ve yükümlülüklerinin tümüdür[293]. Kişiye sıkı sıkıya bağlı nitelikteki velayet hakkı mutlak bir hak olup bu hakkın başkasına devri mümkün değildir[294]. Esas itibariyle çocuğun yüksek yararını gözetmek üzere düzenlenen ve kamu düzenine ilişkin bir kurum olan velayet, evlilik devam ettiği sürece anne ve baba tarafından birlikte kullanılır (TMK m.336/1). Bu özellik velayetin bölünemez niteliğinden kaynaklanır. Öyle ki, evlilik birliğinin (geçici veya kalıcı olarak) sona ermesi halinde de velayet bölünmeyip anne veya babadan birine bırakılır[295]. Çünkü Türk Hukukunda ebeveynlerin birlikte velayeti düzenlenmemiştir[296].

Velayet hakkı; çocuğun bakımı ve eğitimi konusunda kararlar alıp uygulama, çocuğa ad verme, çocuğun gelişimini ve eğitimini sağlama, mallarını yönetme ve kullanma, üçüncü kişilere karşı çocuğu temsil etme, çocuğu koruma, çocuğun yerleşim yerini belirleme gibi gerek çocuğun kişiliğine gerekse malvarlığına ilişkin çok sayıda yetki ve görevden oluşur (TMK m.339-347)[297].

Anne ve babanın evli olmaması halinde velayet TMK m.337/1 uyarınca anneye aittir. Ancak annenin küçük, kısıtlı veya ölmüş olması ya da velayetin kendisinden

---

[291] Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 457-459; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 340; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 241-243. Ayrıca bkz. Belen, 2005, **a.g.k.,** 97-103, 134; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 81-84.

[292] Hâkimin vasi atamasına gerek görmediği kısıtlanan ergin çocuklar için de velayetin hüküm doğurması mümkündür. Bkz. TMK m.335/2.

[293] Y. Yücel (2018). *Türk Medeni Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.60-61; S. Reyhani Yüksel (2016). *Velayet Hakkının Anayasal Sınırları*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.20, 39; H. Karaca (2015). *Velayetin Kapsamı ve Hükümleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.23-24; S. Usta (2016). *Velayet Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayınları, s.23-24; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 357; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 406; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 259.

[294] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 358-359; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 408; Karaca, 2015, **a.g.k.,** 25; Reyhani Yüksel, 2016, **a.g.k.,** 22-23; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 63-65; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1078; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 277.

[295] Yücel, 2018, **a.g.k.,** 66.

[296] Türk Hukukunda birlikte velayete ilişkin görüşler için bkz. Karaca, 2015, **a.g.k.,** 72 vd.; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 120 vd.; Usta, 2016, **a.g.k.,** 115 vd.

[297] Karaca, 2015, **a.g.k.,** 28 vd.; Reyhani Yüksel, 2016, **a.g.k.,** 62 vd.; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 74 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1107; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 280 vd.

alınması hallerinde, çocuğun menfaati de gözetilerek velayetin babaya verilmesi[298] yahut çocuğa vasi atanması mümkündür. Anne veya babadan birinin ölümü halinde ise velayet sağ kalan eşe aittir (TMK m.336/3).

Değinildiği üzere, evlat edinme halinde TMK m.314/1 uyarınca anne ve babaya ait olan hak ve yükümlülükler evlat edinene geçmekte olup velayet hakkı da bu haklardan biridir. Her ne kadar velayet hakkının dayanak noktası olarak anne ve baba ile çocuk arasındaki soybağı gösterilse de, evlat edinmeyle ortaya çıkan velayet ilişkisi bu duruma halel getirmez. Çünkü evlat edinme halinde de evlat edinen(ler) ve evlatlık arasında (yapay) soybağı kurulur.

Velayet hakkı kural olarak süreye bağlı bir hak olup çocuğun ergin olmasına dek devam eder. Ancak velayet hakkının hakka sahip eşin ölümü, gaipliği, kısıtlılığı, evlat edinme ilişkisinin sona ermesi, velayet hakkının kaldırılması gibi hallerle sona ermesi de mümkündür. Velayetin kaldırılması, kanunda belirtilen durumların varlığı halinde çocuğun korunması, bakımı ve çocuğa ilişkin diğer yükümlülükleri gereği gibi yerine getirmeyen anne ve babanın velayet hakkının kaldırılıp çocuğa vasi atanması sonucunu doğurur (TMK m.348-350).

Evlilik birliğinin sona erdiği hallerde, tek başına evlat edinme halinde veya anne ve babadan birinin ölümü halinde ise velayet anne ve babanın birlikte kullandığı bir hak olmaktan çıkar; anne ya da babadan birinin sahip olduğu bir hakka dönüşür. Ancak bu durumda, velayet hakkına sahip olmayan eşe (ve çocuğun menfaatine uygun düştüğü ölçüde başta hısımlar olmak üzere diğer kişilere) çocukla kişisel ilişki kurmayı talep hakkı tanınmıştır (TMK m.323, 325).

Boşanma halinde boşanmanın çocuklara ilişkin sonuçları boşanma kararı ile kendiliğinden ortaya çıkmaz; bu halde hâkimin velayet başta olmak üzere anne ve babanın çocukla olan kişisel ilişkilerini re'sen düzenlemesi gerekir (TMK m.182)[299]. Hâkim, çocuğun menfaatini esas almak üzere, kendisine tanınan geniş takdir yetkisi çerçevesinde velayetin kime verileceğine (veya çocuğun vesayet altına alınmasına) karar

[298] Ancak anne ve babanın evli olmaması halinde velayetin babaya verilebilmesi için baba ile çocuk arasında soybağının tanıma veya babalık hükmü uyarınca kurulmuş olması gerekir. Reyhani Yüksel, 2016, **a.g.k.,** 48. Aynı yönde bkz. Karaca, 2015, **a.g.k.,** 64; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 358.
[299] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 143; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 82; Usta, 2016, **a.g.k.,** 112-114.

verir[300]. Ancak velayete (veya vesayete) ilişkin bu kararın değişen durumlarla birlikte (re'sen veya talep üzerine) değiştirilmesi mümkündür. Velayet hakkına sahip eşin ölmesi, yeniden evlenmesi, başka bir yere taşınması gibi haller değişen durumlara örnek olarak kanunda sayılmıştır (TMK m.183). Evlenmenin hükümsüzlüğüne karar verilmesi halinde ise, boşanmaya ilişkin hükümler velayet bakımından kıyasen uygulanır (TMK m.157/2).

Anne ve babanın evlilik birliği devam ederken ortak hayata son vermeleri (TMK m.197) veya ayrılık halinin gerçekleşmesi durumunda da (TMK m.170-172) velayetin hâkim tarafından belirlenmesi mümkündür (TMK m.336/2). Buna göre evlilik birliğinin geçici süreyle ve fiilen ortadan kalktığı bu hallerde, hâkim tarafından talep aranmaksızın çocuklara ilişkin tedbirlerin re'sen alınması ve velayetin belirlenmesi esastır[301].

2.2.7. Vesayet

Vesayet; çeşitli sebeplerle velayet altında bulunmayan küçükleri ve gerek kişivarlığı gerekse malvarlığı haklarını yönetemeyen ergin kişileri ve mallarını korumak ve temsil etmek üzere düzenlenen bir tür koruma kurumudur[302]. Velayetten farklı olarak vesayet[303], kanunda düzenlenen koşulların varlığı halinde ve mahkeme kararıyla doğar. Türk Hukukunda vesayet, kamu vesayeti (vesayet daireleri, vasi ve kayyım) ve özel vesayet (aile meclisi) olmak üzere iki farklı şekilde düzenlenmiş; ancak özel vesayete istisnai olarak imkân tanınmıştır[304]. Bu sebeple, aksi belirtilmediği müddetçe, vesayet ile kast edilen kamu vesayetidir.

Bir kimseye *vasi atanması*nı gerektiren ilk hal, küçüklüktür (TMK m.404). Buna göre anne ve babası ölmüş veya gaipliğine karar verilmiş yahut velayet hakkının anne ve babadan alınmasına karar verilmiş; bu sebeple velayet altında bulunmayan her küçük

---

[300] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 143-144; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 310-311; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 83 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 778-780.

[301] Hakimin hakkaniyet ilkesi çerçevesinde ve somut olayda adaleti tesis edecek nitelikte bir karar vereceği yönünde bkz. Karaca, 2015, **a.g.k.,** 65 vd. Boşanmaya karar verilseydi velayet hangi ebeveyne verilecekse ayrılık kararında da aynı olgulardan hareket edileceği yönünde bkz. Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 191. Birlikte yaşamaya ara verilmesi halinde, eşlerin ortak hayatı yeniden tesis etme ihtimalleri uyarınca velayetin eşlerden yalnızca birine bırakılmasının istisnai olarak uygulanması gerektiği yönünde bkz. C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 169 vd.

[302] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 469; A. Açıkgöz (2017). *Dar Anlamda Vesayeti Gerektiren Haller ve Vesayet Altına Almanın İşlem Ehliyeti Bakımından Sonuçları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.30.

[303] Velayet ile vesayet arasındaki farklar için bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 74-79; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 470-471; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1259-1263. Amaç benzerliği sebebiyle vesayet hakkındaki hükümlerin, uygun düştüğü ölçüde, kıyas yoluyla velayet hakkında da uygulanacağı yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 471; Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 74-75.

[304] Detaylı bilgi için bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 47 vd.; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 472-478.

vesayet altına alınır ve kendisine vasi atanır. Bu halde küçük üzerindeki vesayet, ergin olmasıyla kendiliğinden sona erer (TMK m.470). Vasi atanmasını gerektiren diğer bir hal ise kısıtlılıktır (TMK m.405-410). Kısıtlılık sebepleri kanunda sınırlı olarak sayılmıştır. Buna göre akıl hastalığı ve akıl zayıflığı (TMK m.405); savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim (TMK m.406); bir yıldan uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı ceza mahkûmiyeti (TMK m.407)[305] ve (yaşlılık, engellilik, deneyimsizlik veya ağır hastalık hallerinde) talep üzerine (TMK m.408) mahkeme tarafından kısıtlılık kararı verilmesi mümkündür. Kısıtlılık kararı ile birlikte tam ehliyetli bir kimse sınırlı ehliyetsiz hale gelir ve kendisine vasi atanır[306]. Kısıtlı kimseye ilişkin vesayet kararı, vesayeti veya kısıtlılığı gerektiren sebebin ortadan kalması halinde, vesayet makamının kararıyla sona erer (TMK m.471-472, 476).

Velayet altında bulunmayan küçüğe ve kısıtlanan ergine, vasilik yapmaya önceliği olanları gözetmek ve kanunda öngörülen şartlara uymak koşuluyla, vesayet makamı tarafından kural olarak iki yıl için vasi atanması öngörülmüştür (TMK m.413/1, 456)[307]. Vasi göreve başlar başlamaz malvarlığının defterini tutmak, malvarlığını özenle yönetmek ve vesayet altındaki küçük veya kısıtlıya karşı özen ve temsil borcunu gereği gibi yerine getirmekle yükümlüdür.

Yine bir vesayet kurumu olan *kayyımlık* ise, belirli işleri görmek veya malvarlığını yönetmek üzere bir kimsenin görevlendirilmesidir (TMK m.403/1). Vasiden farklı olarak kayyımın yetki ve görev alanı geniş değildir; kayyım yalnızca kendisine yüklenen belirli işlemleri gerçekleştirmekle görevlidir. Bu sebeple tam ehliyetli bir kişiye kayyım atanması, kişinin fiil ehliyetini sınırlamaz (TMK m.458/1)[308].

TMK'da üç tür kayyımlık[309] düzenlenmiş olup bunlar temsil kayyımlığı (TMK m.426), yönetim kayyımlığı (TMK m.427) ve isteğe bağlı kayyımlıktır (TMK m.428).

---

[305] Salt tutukluluk hali kısıtlılık için yeterli sebep kabul edilmediğinden, bir yıldan uzun süreli tutukluluk ve aynı şeklide bir yıldan az süreli hükümlülük kısıtlamaya sebep vermez. Bu halde, koşulları varsa kişiye kayyım veya yasal danışman atanabilir. Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1285; Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 156.

[306] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 420; Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 95. Kısıtlama kararının tam ve sınır ehliyetsizler bakımından sonuçları için ayrıca bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 179 vd.

[307] Vasi atanma süreci hakkında detaylı bilgi için bkz. TMK m.413-425.

[308] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 461; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 615; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1325.

[309] Temsil kayyımlığı, yönetim kayyımlığı ve isteğe bağlı kayyımlık dar anlamda kayyımlığın kapsamını oluştururlar. Geniş anlamda kayyımlık ise, bu kayyımlık türlerinin yanı sıra yasal danışmanlığı da kapsar. Detaylı bilgi için bkz. M. A. Gümüş (2006). *Türk Medeni Hukukunda Kayyımlık*. İstanbul: Vedat Yayıncılık, s.1 vd.

Temsil kayyımı; ergin bir kişi kanunda öngörülen sebeplerle ivedi bir işini kendisi görebilecek veya temsilci atayabilecek durumda değilse; bir işte yasal temsilcinin menfaati ile küçüğün veya kısıtlının menfaati çatışıyorsa; yasal temsilcinin görevini yerine getirmesine bir engel varsa vesayet makamı tarafından re'sen veya talep üzerine atanır. Yönetim kayyımı ise; bir kimse uzun süreden beri bulunamaz ve oturduğu yer de bilinemezse; bir kişi malvarlığını kendi başına yönetmek veya bunun için temsilci atamak gücünden yoksunsa; bir terekede mirasçılık hakları henüz belli değilse veya ceninin menfaatleri gerekli kılarsa; bir tüzel kişi gerekli organlardan yoksun kalmış ve yönetimi başka yoldan sağlanamamışsa; bir hayır işi veya genel yarar amacı güden başka bir iş için halktan toplanan para ve sair yardımı yönetme veya harcama yolu sağlanamamışsa kanun gereği atanır. İsteğe bağlı kayyım ise, isteğe bağlı kısıtlama sebeplerinden birinin varlığı halinde, ergin bir kişiye kendi isteği üzerine atanır. Temsil kayyımlığı kayyımın yapmakla görevlendirildiği işin bitirilmesiyle; yönetim kayyımlığı kayyımın atanmasının gerektiren sebebin ortadan kalkması veya kayyımın görevden alınmasıyla sona erer (TMK m.477). İsteğe bağlı kayyımlık ise, isteğe bağlı kısıtlanma sebebinin ortadan kalkması ve vesayet makamının vereceği kayyımlığın kaldırılması kararı ile sona erer[310].

Vesayet ile ilgili bir diğer kurum; oy (katılım) danışmanlığı, yönetim danışmanlığı ve tam (karma) danışmanlık olmak üzere üç türü bulunan *yasal danışmanlıktır*[311]. TMK m. 429'a göre oy danışmanı; kısıtlanması için yeterli sebep bulunmamakla beraber korunması bakımından fiil ehliyetinin sınırlanması gerekli görülen ergin bir kişiye kanunda belirtilen işlerde[312] görüşü alınmak üzere atanan kimsedir. Yönetim danışmanı, doktrinde ifade edildiği üzere, "*vesayet makamının kendisine yasal danışman atanan kişiyi geliri dışındaki malvarlığını yönetme yetkisinden de yoksun bırakması halinde*" söz konusudur[313]. Tam danışman ise yasal danışmanın hem oy danışmanı hem de yönetim danışmanı olarak atandığı hallerde ortaya çıkar. Özel olarak düzenlenmemesi sebebiyle, yasal danışmanın atanması, vasinin atanma hükümlerinin kıyasen uygulanmasıyla

[310] Gümüş, 2006, **a.g.k.,** 339-340. Kendisine kayyım tayin edilmesini isteyen kimsenin, bunun kaldırılmasını da mahkemeden her zaman talep edebileceği yönünde bkz. Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1336.
[311] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 501; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1342. Ayrıca bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 473-474.
[312] Bu işler; dava açma ve sulh olma, taşınmazların alımı, satımı, rehnedilmesi ve bunlar üzerinde başka bir aynî hak kurulması, kıymetli evrakın alımı, satımı ve rehnedilmesi, olağan yönetim sınırları dışında kalan yapı işleri, ödünç verme ve alma, anaparayı alma, bağışlama, kambiyo taahhüdü altına girme ve kefil olmadır (TMK m.429).
[313] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 503.

gerçekleşir ve yasal danışmanlık vesayet makamının kararıyla sona erer. Kendisine yasal danışman atananlar ise TMK uyarınca sınırlı fiil ehliyetine sahip olurlar.

Koruma amacıyla özgürlüğün kısıtlanması; akıl hastalığı, akıl zayıflığı, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, ağır tehlike arz eden bulaşıcı hastalık veya serserilik sebeplerinden biriyle toplum için tehlike oluşturan ergin bir kimsenin, tedavi, eğitim veya ıslah için bir kuruma yerleştirilmesi veya alıkonulmasıdır (TMK m.432/1). Buna göre koruma amaçlı özgürlüğü kısıtlanacak kişinin kısıtlı veya kısıtlı olmayan ergin kimse olması mümkündür[314].

2.2.8. Kayıt düzeltmeleri ve diğer olaylar

Türk Hukukunda kişisel durum sicilindeki kayıtlara ilişkin düzeltmeler esas itibariyle iki türlü olup bunlar; kişisel durumda (mahkeme kararıyla, hukuki olayla, hukuki işlemle vs.) meydana gelen değişiklikler uyarınca sicilde yapılan düzeltme ve eklemeler ile sicile yanlış geçirilen kayıtlara ilişkin düzeltmelerdir[315]. Değinildiği üzere, kişisel durumda değişiklik ortaya çıkması halinde, tescil işlemi kural olarak mahkeme kararı, noter senedi gibi resmi belgeler üzerinden gerçekleşir. Buna göre, kişisel durum sicilinde yanlış bilgi bulunsa dahi, bu kayıtlar mahkeme kararı olmaksızın düzeltilemez. Mevcut yanlışlıkları düzeltmek ve kamu düzenini sağlamak için nüfus sicilinin düzeltilmesi davası açılması gerekir (TMK m.39; NHK m.35,36; NHKUY m.60)[316]. Tespit davası niteliğindeki bu davanın açılması herhangi bir süreye bağlanmamıştır[317]. Ancak koşulların varlığı halinde, kişisel durum sicilinde mahkeme kararı olmaksızın doğrudan nüfus müdürlüğünce değişiklik/düzeltme yapılması da mümkündür[318].

Bu başlık altında ele alınacak düzeltmeler; kişisel durumda kayıt düzeltme davasıyla ortaya çıkan değişiklikler (mahkeme kararı ile düzeltme), idari işlemle ortaya çıkan değişiklikler (nüfus müdürlüğünce düzeltme), ve mahkeme kararına ihtiyaç duyulmaksızın yapılabilen (nüfus müdürlüğünce) maddi hata düzeltmeleridir.

---

[314] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 452.
[315] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 489-490.
[316] Örneğin anne adının yanlış olarak sicile kaydedilmesi, kanunda öngörülen şartları taşımayan bir kimsenin ölü olarak kaydedilmesi, kişinin adının veya doğum tarihinin yanlış kaydedilmesi hallerinde nüfus sicilinin düzeltilmesi davası açmak ve yanlış kaydı bu yolla düzelttirmek gerekir. Öktem Çevik, 2016, **a.g.k.,** 2109; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 160-163. Kayıt düzeltmeye yönelik bu davanın kişisel durum davalarından farkı için ayrıca bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 498.
[317] Öktem Çevik, 2016, **a.g.k.,** 2110.
[318] Ruhi ve Ruhi, 2017, **a.g.k.,** 13 vd.

2.2.8.1. Mahkeme kararı ile düzeltme

Kişisel durum tesciline ilişkin mevzuat uyarınca, hukuk düzeninin mümkün kıldığı tüm kişisel durumlar için yargı yoluna başvurmak ve buna ilişkin bir tespit kararı almak mümkündür. Örneğin bir kimse mahkemeye başvurarak adını, soyadını, doğum yerini, doğum tarihini, cinsiyetini ve dahası fiili durumuyla bağdaşmayan (örneğin mükerrer kayıt) yahut hukuk düzeninin değişiklik yapılmasına müsaade ettiği tüm kişisel durumlarını değiştirebilir[319]. Aşağıda yalnızca konumuz açısından önemli gördüğümüz kişisel durum değişikliklerine yer verilecektir.

2.2.8.1.1. Ad ve soyadı değişikliği

Bir kimseyi toplumdaki diğer kimselerden ayırmaya yarayan, onu belirten araca "ad (isim)" denmektedir[320]. Ad, öz ad ile soyadının toplamından oluşmaktadır. Kişileri belirlemeye ve aynı soyadını taşıyan kişileri birbirinden ayırt etmeye yarayan ada "öz ad", bir kimsenin belli bir aileye ve soya mensup olduğunu gösteren ve kuşaktan kuşağa geçen ada ise "soyadı" denmektedir[321]. Her iki adın kişisel durum siciline tescili zorunlu tutulmuştur (NHK m.7/1). 2525 sayılı Soyadı Kanununun 1. maddesinde "*Her Türk öz adından başka soyadını da taşımağa mecburdur*." hükmüne yer verilerek kişilerin hem ad hem de soyadlarının bulunması zorunluluğu getirilmiştir. Buna göre soyadı ailelerin birbirinden ayrılmasına hizmet ederken, öz ad kişilerin aile fertleri arasında birbirinden ayrılmalarını sağlar[322]. Öz ad kişiye doğumuyla birlikte anne ve babası yahut veli veya vasisi tarafından serbestçe verilirken; soyadı soybağının kurulması ile birlikte kendiliğinden kazanılır[323]. Buna göre evlilik birliği içinde doğan veya babalık

---

[319] Herhangi bir sınırlama olmaksızın nüfus kütüğünde mevcut her kaydın düzeltilmesinin istenebileceği yönünde bkz. Ruhi ve Ruhi, 2017, **a.g.k.,** 16.

[320] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 420; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 167; B. Cengiz (2011). *Türk Hukukunda Ad ve Adın Değiştirilmesi*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.3; H. S. Pürselim Arning (2014). *Türk, Alman ve İsviçre Milletlerarası Özel Hukuklarında Ad*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.6; E. Dursun (2018). Türk Medeni Hukukunda Kadın ve Çocuğun Soyadı. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.5; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 199.

[321] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 420, 426; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 167-168; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 115; Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 6-7; Pürselim Arning, 2014, **a.g.k.,** 13, 15; Dursun, 2018, **a.g.k.,** 6, 8.

[322] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 421; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 168; Dursun, 2018, **a.g.k.,** 6.

[323] Kural soyadının soybağıyla kazanılması olup istisnai hallerde soyadının idari yolla kazanılması da mümkündür. Ana babası belli olmayan çocuklar ile zihinsel engelli olan ve 18 yaşını doldurmuş kişilerin soyadı NHK m.19/3 hükmü uyarınca belirlenir. Ayrıca bkz. Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 177; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 125; Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 40; Pürselim Arning, 2014, **a.g.k.,** 83-84; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 201-203.

karinesinden (TMK m.285) yararlanan çocuk ailenin (babanın) soyadını (TMK m.321); evlilik birliği dışında doğan çocuk ise annenin soyadını alır[324].

Soyadının doğum dışındaki yollarla kazanılması da mümkündür. Evlilik birliğinin kurulması ile birlikte kadın, eşinin soyadını (TMK m.187); mahkeme kararıyla evlatlık ilişkisinin kurulması ile birlikte ergin olmayan evlatlık (ve talebi halinde ergin olan evlatlık) ise evlat edinenin soyadını alır (TMK m.314/2). Evliliğin boşanma ile sona ermesi veya hükümsüzlüğü halinde kural olarak kadın, evlenmeden önceki soyadını alır ancak kanunda öngörülen koşulların sağlanması halinde kadının kocasının soyadını kullanmaya devam etmesi mümkündür (TMK m.158, 173). Evliliğin kocanın ölümü ile sona ermesi halinde dul kalan kadın, ölen kocasının soyadını taşımaya devam eder[325]. Evlatlık ilişkisinin sona ermesi halinde ise evlatlık evlat edinilmeden önceki soyadını alır[326]. Yine evlilik dışı çocuğun tanınması veya babalığa hükmedilmesi hallerinde çocuk babasının soyadını alır. Soyadının doğum dışında kazanıldığı bu haller aynı zamanda birer soyadı değişikliği olmaktadır. Çünkü kişinin bu değişiklik öncesi taşıdığı bir soyadı mevcuttur. Ancak soyadı değişikliği kanundan doğan bu hallerle sınırlı değildir. Soyadının mahkeme kararıyla değiştirilmesi de mümkündür. Aşağıda ele alınan haklı sebebe dayalı ad değişikliği soyadı için de geçerlidir.

Türk Hukukunda adın değişmezliği kural, adın değiştirilmesi ise istisna kabul edilmiştir. Ad üzerindeki hak, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olarak kabul edilmiş olup bu hakka ilişkin değişiklikler ancak kişinin kendisi tarafından yapılabilir[327]. TMK'da yer alan düzenlemeye göre ad (öz ad ve soyadı) değişikliği sosyal ilişkilerdeki devamlılığı ve güveni sağlamak adına haklı sebebe dayanmalıdır (TMK m.27/1). Buna göre adını değiştirmekte haklı sebebi bulunan kimse hâkimden adının değiştirilmesini talep edebilir. Bu talebin kabulü halinde değişiklik kişisel durum siciline kaydedilir (TMK m.27/2).

---

[324] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 427; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 171-172; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 118-119; Serozan, 2018, **a.g.k.,** 480; Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 26-32; Pürselim Arning, 2014, **a.g.k.,** 57, 65-66; Dursun, 2018, **a.g.k.,** 15-16; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 203; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 213.

[325] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 429.

[326] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 430; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 174-175; Serozan, 2018, **a.g.k.,** 480; Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 39; Pürselim Arning, 2014, **a.g.k.,** 70-71.

[327] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 434-435; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 182; Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 16; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 114, 133-134; Yücel, 2018, **a.g.k.,** 199-200. Bu hakkın nisbi olarak kişiye sıkı sıkıya bağlı olduğu ve hak sahibinin ayırt etme gücünün bulunmaması halinde yasal temsilci tarafından kullanılmasının mümkün olduğu yönünde görüş için bkz. Karakaş, 2015, **a.g.k.,** 103.

Belirtelim ki burada adın düzeltilmesi değil tamamen değiştirilmesi söz konusudur. Adın düzeltilmesinden farklı olarak, bu durumda sicildeki kayıt gerçeğe uygundur ancak ad sahibi haklı gerekçeler sunmak üzere bu adın değiştirilmesini mahkemeden talep etmektedir[328].

Kanunkoyucu, adın değişmesinin kişisel durumu değiştirmeyeceğine hükmetmiştir (TMK m.27/3)[329]. Ancak bu düzenleme ile kast edilen ad değişiklikleri, haklı bir sebebin varlığı halinde hâkimden adın değiştirilmesinin talep edildiği hallerdir. Diğer bir söyleyişle ad değişiklikleri, kişisel durum değişikliğine bağlı olarak ortaya çıkan değişiklikler ve ad sahibinin iradesi ile kişisel durumu değiştirmeksizin ortaya çıkan değişiklikler olmak üzere ikiye ayrılabilir[330]. Evlenme, evliliğin sona ermesi, evlat edinme, evlatlık ilişkisinin sona ermesi, soybağının kurulması ve reddi hallerindeki ad değişiklikleri kişisel durum değişikliklerine bağlı olarak ortaya çıkar[331].

2.2.8.1.2. Cinsiyet değişikliği

Kişisel durumda değişikliğe yol açan hususlardan bir diğeri, kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olan cinsiyet değişikliğidir[332]. Türk Hukukunda, 1988 yılındaki bir kanun değişikliğine kadar, uzun yıllar cerrahi müdahale ile cinsiyet değişikliği yasal olarak tanınmamış; cinsiyeti değiştiren kimsenin yeni cinsel kimliği hukuken korunmamıştır[333].

---

[328] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 433.

[329] Adın değiştirilmesi halinde kişinin yaşının, toplum ve aile içindeki durumunun, bir kelimeyle kişisel durumunun değişmeyeceği; örneğin Şükrü olan adın Şükran şeklinde değiştirilmesi halinde kişinin cinsiyetinin de değişmiş sayılmayacağı yönünde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 434. Ad değişikliği halinde kişinin sadece adının değişeceği, diğer kişisel durumlarında değişiklik olmayacağı yönünde benzer görüşte bkz. Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 183.

[330] TMK m.27/3 hükmünün benzer şekilde yorumlanması yönünde bkz. Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 46; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 127.

[331] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 127-128; Cengiz, 2011, **a.g.k.,** 46.

[332] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 495-496; Z. B. Özcan Konakcı (2019). *Türk Hukukunda Cinsiyet Değiştirme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.47. Aynı yönde bkz. Y.18.H.D., T.28.01.2016, E.2015/6208, K.2016/1374. (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 29.01.2020)

[333] 1988 yılına kadar mevzuatta konuya ilişkin herhangi bir düzenleme yer almamış; 04.05.1988 tarih ve 3444 sayılı Kanunla mülga Medeni Kanun m. 29'a eklenen fıkra ile "*Doğumdan sonra meydana gelen cinsiyet değişikliğinin asgari sağlık kurulu raporu ile belgelendirilmesi halinde nüfus sicilinde gerekli düzeltme(nin)*" yapılacağına hükmolunmuştur. Böylelikle hiçbir ayrım yapmaksızın ve hiçbir ön koşul aramaksızın, herkese istediği anda cinsiyetini değiştirme imkânı sunan bir düzenleme getirilmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Güven, 1997, **a.g.k.,** 50 vd.; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 122-125; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 247-250; Özcan Konakçı, 2019, **a.g.k.,** 25 vd.

TMK'da cinsiyet değişikliği özel bir madde ile düzenlenmiş[334]; cinsiyetini değiştirmek isteyen kimseye, şahsen başvuruda bulunmak şartıyla, mahkemeden cinsiyet değişikliğine izin verilmesini talep etme imkânı tanınmıştır (TMK m.40). Ancak bu iznin verilmesi bazı koşullara bağlanmıştır. Buna göre 18 yaşını doldurmuş olmak, evli olmamak[335], transseksüel yapıda olup cinsiyet değişikliğinin ruh sağlığı açısından zorunluluğunu bir eğitim ve araştırma hastanesinden alınacak resmi sağlık kurulu raporuyla belgelemek gerekir. Koşulları sağlayan kimseye mahkemece verilen izin sonrasında, cinsiyet değiştirme ameliyatı gerçekleştirildiğinin resmi sağlık kurulu raporuyla doğrulanması halinde, mahkeme kişisel durum sicilinde gerekli düzeltmenin yapılması yönünde karar verir (TMK m.40/2). Belirtelim ki kanunkoyucu mahkemeden izin almaksızın cinsiyetini değiştirenlerin durumunu düzenlememiştir[336]. Fiili durum ile tescil edilen durum arasındaki uyumsuzluğu gidermek adına, bu iznin bulunmamasına rağmen cinsiyetini (örneğin yurt dışında veya yasadışı yollarla) değiştirmiş kimselerin kişisel durum tescilinin de kanımızca yeni duruma göre değiştirilmesi gerekir[337].

Cinsiyet değişikliği ileriye etkili hüküm ve sonuç doğurur[338]. Doktrinde de ifade edildiği üzere, kişisel durum sicilinin yeni duruma göre düzeltilmesi düzen kuralına işlerlik sağlamaktan ibaret olup kurucu değil bildirici niteliktedir; bu düzeltme cinsiyet değişikliğinin bir şartı değildir[339]. Ancak kişinin fiziki durumu ile tescil edilen durumu uyuşmadığı için taraf olacağı hukuki işlemlerde sıkıntı ortaya çıkacağı şüphesizdir. Örneğin kişi cinsiyetini değiştirse dahi, kişisel durum sicili yeni cinsiyetine göre güncellenmedikçe, evlenme sözleşmesinin tarafı olamaz[340]. Her nasılsa böyle bir durumda evlenmenin gerçekleşmesi halinde ise, sicil kaydına göre aynı cinsten ancak fiziki duruma göre karşı cinsten iki kişinin evliliği gerçekleşmiş olur. Böyle bir durum

---

[334] Bu düzenlemenin cinsiyet değiştirmeyi oldukça ağır koşullara bağladığı yönünde bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 184. Aynı yönde bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 103.

[335] Cinsiyet değişikliği anında evli olan kimsenin evliliğine ilişkin sonuçlar hakkında bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.3.3.

[336] Konu hakkında detaylı inceleme için bkz. Y. Yücesoy Yılmaz (2021). Mahkemeden İzin Alınmaksızın Gerçekleşen Cinsiyet Değişikliğinin Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 29 (1), s.738 vd.

[337] Cinsiyet değişikliğini kabul etmemenin kamu düzenini bozabileceği; bu sebeple yeni cinsiyetin tescil edilmesi ancak kanuni koşullara aykırı davranan kişiye aynı zamanda cezai yaptırım uygulanması gerektiği yönünde bkz. Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 128. Mahkeme iznine dayanmaksızın gerçekleştirilen cinsiyet değişikliklerinin kişisel durum siciline işlenmesine yönelik istemlerin reddedilmesi gerektiği yönünde bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 113-114; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 257; Yücesoy Yılmaz, 2021, **a.g.k.,** 750-751.

[338] Güven, 1997, **a.g.k.,** 67; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 257; Sert, 2015, **a.g.k.,** 263; Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 81.

[339] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 127-128; Güven, 1997, **a.g.k.,** 63.

[340] Bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 105.

için doktrinde önerilen çözüm evlenmeyi yok hükmünde kabul etmeyip nüfus kaydının düzeltilmesi yoluna başvurmaktır[341].

2.2.8.1.3. Yaş/doğum tarihi değişikliği

Geniş bir alanda sonuç doğurması sebebiyle ancak mahkeme kararı uyarınca yapılabilecek bir diğer kişisel durum değişikliği doğum tarihine ilişkindir. Değinildiği üzere, doğum olayının kişisel durum siciline tescili için doğumu bildirme yükümlülüğüne sahip kimselere yurt içindeki doğumlar için 30, yurt dışındaki doğumlar içinse 60 günlük süre tanınmış (NHK m.15) ve süresi içinde yapılmayan bildirimler için idari para cezası yaptırımı düzenlemiştir. Buna göre, Türk Hukukunda her ne kadar tescil zorunluluğu kabul edilse de doğum olayının öngörülen süreden sonra tescil edilmesi mümkündür. Üstelik NHK m.16 gereğince, 6 yaşını doldurmamış çocukların bildirim süresi geçtikten sonra bildirilmeleri halinde, bildirimi yapan kimsenin beyanı esas alınmaktadır. 6 yaşını doldurmuş veya beyan edilen yaşta olduğuna ilişkin tereddüde düşülen çocukların doğum tarihi ise, doğuma ait resmi belge ibraz edilmedikçe, resmi sağlık kuruluşunca tespit edilmekte ve doğum bildirimi bu tespit uyarınca yapılmaktadır (NHKUY m.30-31).

Açıklanan uygulama sebebiyle ve doğum tescilinin zamanında veya gereği gibi yerine getirilmemesinin bir sonucu olarak Türk Hukukunda yaş düzeltme davalarına sıklıkla başvurulmaktadır[342]. Özellikle süresi içinde bildirilmeyen çocuklar bakımından, tescil edilen doğum tarihi ile ilgili çok sayıda ihtilaflarla karşılaşılmaktadır. Buna göre usulüne uygun olarak açılan bir kayıt düzeltme davasıyla kişinin yaşının/doğum tarihinin değiştirilmesi mümkündür. Ancak kamu düzeniyle yakın ilişkili olan doğum tarihine dair kayıt düzeltme davalarında, gerçek yaş tespiti için tam teşekkülü hastaneden alınan sağlık kurulu raporunun varlığı aranmaktadır[343]. Nitekim bu davalar bakımından hâkim, hayatın olağan akışına uygun nitelikte ve çelişki doğurmayacak şekilde karar verme yükümlülüğü altındadır[344]. Öyle ki, bir kimsenin doğmadan önce nüfus kütüğüne tescilinin mümkün

[341] İkizler, 2018, **a.g.k.,** 105-106.
[342] Ayrıca bkz. M. İkizler vd. (2019). Kişiler Hukukuna İlişkin Davalar: *Hukuk Davaları Cilt III* (2. Baskı). (Ed: E. Aydemir, A.C. Ruhi, S. Güleç Uçakhan, Ç. Bahadır ve M. Dinç). Ankara: Seçkin Yayınevi, s.93 vd.; Ruhi ve Ruhi, 2017, **a.g.k.,** 713 vd.
[343] İkizler vd., 2019, **a.g.k.,** 101-103; Ruhi ve Ruhi, 2017, **a.g.k.,** 718-719.
[344] Y.18.H.D., T.12.02.2015, E.2014/12733, K.2015/1894; Y.18.H.D., T.18.11.2011, E.2010/12256, K.2011/242 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 08.10.2020)

olmamasından hareketle, doğum tarihinin daha ileri bir tarih olduğu ileri sürülen uyuşmazlıklarda doğum tarihi en çok tescil tarihine kadar ileriye çekilebilmektedir[345].

Doğum tarihinin düzeltilmesine ilişkin mahkeme kararında ay ve günün saklı kalması şeklinde veya ay ve günden bahsedilmeden yalnızca yılın düzeltilmesi şeklinde hükmedilmesi halinde, doğum tarihlerinin eski ay ve günü düzeltilmiş yılı ile birlikte tescil edilir (NHKUY m.64/1-ç). Bu halde, mahkeme kararıyla tespit edilen doğum tarihi, kural olarak hukuki sonuç bağlanan tarih olarak kabul edilir. Ancak mevzuatta açıkça düzenlenen hallerde[346], mahkeme kararıyla belirlenen yeni doğum tarihinin hukuki sonuç doğurmaması mümkündür.

2.2.8.1.4. Ergin kılınma

Mahkeme kararı ile kişisel durumda ortaya çıkan bir diğer değişiklik, henüz 18 yaşını doldurmayan ayırt etme gücüne sahip bir küçüğün ergin kılınmasıdır. TMK m.15'te yer alan düzenlemeye göre, 15 yaşını dolduran küçüğün kendi isteği ve velisinin rızasıyla[347] (küçük vesayet altındaysa vesayet makamının izniyle) mahkemece ergin kılınması mümkündür. Ergin kılınmayı talep etme kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olup küçüğün talebine bağlıdır. Her ne kadar kanunda açıkça yer verilmese de, doktrinde ergin kılınmaya karar verilmesinin küçüğün menfaatinin bulunması halinde mümkün olacağı belirtilmiştir[348]. Nitekim kanunda öngörülen şartların sağlanmış olması, küçüğün ergin kılınacağına garanti vermez; ergin kılınma kararını verip vermemek hâkimin takdirindedir. Hâkimin ergin kılınma kararı vermesi halinde, hakkında ergin kılınma

---

[345] Y.18.H.D., T.13.11.2014, E.2014/11182, K.2014/16169; Y.8.H.D., T.30.11.2017, E.2017/6476, K.2017/15994. Ancak doğduktan sonra ölen kardeşi yerine yazılanlar bakımından Yargıtay görevsizlik kararı vermekte; bu kişilerin saklı nüfustan sicile yazılmalarının idari işlem niteliğinde olduğunu ve tescil işlemi için illerde valiliklere ilçelerde kaymakamlıklara başvurmaları gerektiğini belirtmektedir. Y.8.H.D., T.10.05.2018, E.2017/8798, K.2018/12470; Y.18.H.D., T.26.09.2011, E.2011/7042, K.2011/9293 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.10.2020)

[346] Örneğin 1111 sayılı Askerlik Kanununda "*mahkemece resmi hastane doğum kayıtları esas alınarak yapılanlar hariç olmak üzere, askerlik çağına girdikten sonra yapılan yaş değişikliklerinin kural olarak askerlik işlemlerinde dikkate alınmayacağı*" belirtilmiştir (m.81). İkinci bölümde detaylı olarak değinileceği üzere, 5510 sayılı Kanunda ise "*İş kazası, meslek hastalığı, malûllük, yaşlılık ve ölüm sigortalarından gelir ve aylık tahsisleri ile sermaye değerinin hesabında, iş kazasının olduğu veya meslek hastalığının hekim raporuyla ilk defa tespit edildiği veya sigortalıların bu Kanuna ve bu Kanunla yürürlükten kaldırılmış kanunlara tâbi olarak ilk defa çalışmaya başladığı tarihten sonraki yaş düzeltmelerinin dikkate alınmayacağı*" düzenlenmiştir (SSGSSK m.57/3).

[347] Bu rızanın küçüğün istem hakkını kullanmasıyla ilgisinin olmadığı, rıza ile taraflardan velayet haklarının ortadan kalkmasına rıza gösterip göstermediklerinin anlaşılması gerektiği; çünkü ergin kılınmanın anne ve babanın velayet haklarını ortadan kalkması sonucunu doğuracağı yönünde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 300.

[348] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 71; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 56; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 301.

kararı verilen küçük, karar tarihi itibariyle tam fiil ehliyetine hak kazanır. Diğer bir söyleyişle, haklarını kendi başına kullanabilir hale gelir.

Önemle belirtelim ki, ergin kılınma küçüğün 18 yaşını tamamladığı anlamına gelmez[349]. Buna göre, hak ve yükümlülükler için belli bir yaş şartını tamamlamış olmak öngörülmüşse, ergin kılınan kimsenin de bu hakları kullanabilmek veya yükümlülüklerin muhatabı olabilmek için aranılan yaş şartını tamamlaması gerekecektir.

Ergin kılınma kararı, bir kez verildiği takdirde hiçbir şekilde geri dönülemeyen kararlar arasında yer alır[350]. Bu nedenle mahkeme kararıyla ergin kılınan kimsenin sonradan fiil ehliyetinin kısmen ya da tamamen kaldırılmasının gerekmesi halinde, hakkında genel hükümleri uyarınca (kısıtlılık veya yasal danışmanlık) işlem yapılır (TMK m.396 vd.). Diğer bir ifadeyle, bu durumda kişinin vesayet altına alınması mümkündür.

2.2.8.2. İdarece kayıt düzeltme

Türk Hukukunda kişisel durum sicilinde yer alan kayıtlara ilişkin bir diğer düzeltme yolu idarece kayıt düzelmedir (NHKUY m.81). İdarece kayıt düzeltmenin mümkün olduğu durumlara din bilgisinde değişiklik ve soyadı değişikliği hallerini örnek vermek mümkündür. Bu halde sicilde yer alan din bilgisi, kişinin talebi ve yazılı beyanı uyarınca değiştirilir, boş bırakılır veya silinir (NHKUY m.82). Aynı şekilde, boşandığı eşinin soyadını kullanmasına izin verilen kadının evlenmeden önceki soyadını ve eşinin soyadı ile birlikte önceki soyadını taşıyan kadının ise sadece eşinin soyadını kullanmak istemesi halinde, yazılı talep uyarınca nüfus müdürlüğünce gerekli işlem yapılır (NHK Ek m.3).

Doğum tarihlerinde doğum ayı ve/veya gününün yazılmamış olması halinde, düzeltme veya tamamlama işlemi de idarece yapılır. Bu halde nüfus müdürlüğü, mahkeme kararı bulunmaksızın ilgili işlemi yapmaya yetkilidir (NHK m.39; NHKUY m.90). Aynı şekilde, idarî birimin veya bağlı olduğu ilçenin adı değiştiğinde de aile kütükleri üzerindeki düzeltmeler idarece re'sen yapılır (NHKUY m.89).

[349] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 57; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 302.
[350] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 302.

2.2.8.3. Maddi hataların düzeltilmesi

Kayıt düzeltme davası sonucunda kesinleşen bir mahkeme kararı olmadıkça kişisel durum sicilinde yer alan kayıtların düzeltilmesi kural olarak mümkün değildir[351]. Ancak olayların aile kütüğüne tescili sırasında yapılan maddi hatalar, mahkeme kararına gerek olmaksızın, dayanak belgesine uygun olarak nüfus müdürlüğünce düzeltilebilir (NHK m.35/1; NHKUY m.80)[352]. Kanunda maddi hata ile ne anlaşılması gerektiği ayrıca belirtilmiştir. Buna göre aile kütüğüne tescil edilmesi gereken bilgilerden dayanak belgesinde bulunduğu halde nüfus kütüklerinde hatalı veya eksik olarak tescil edilen ya da hiç yazılmayan bilgiler veya mükerrer kayıtlar maddi hata kapsamında değerlendirilir (NHK m.38; NHKUY m.79). Ancak dayanak belgelerindeki bilgilerin aile kütüklerine işlenmesi sırasında yapılmış bir maddi hata söz konusu değilse, kayıtta düzeltme veya değişiklikler ancak mahkeme kararı ile yapılır (NHKUY m.79/2).

2.2.8.4. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunma

"*Şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınların, çocukların, aile bireylerinin ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilerin korunması ve bu kişilere yönelik şiddetin önlenmesi amacıyla*" (m.1/1) kabul edilen 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunda (AKKŞÖK) ve Kanunun uygulama yönetmeliğinde (AKKŞÖY)[353] tescili öngörülen bazı kişisel durum değişikliklerine yer verilmiştir. Kanun; medeni durumuna, yaşına, cinsiyetine ve uyruğuna bakılmaksızın başta kadın ve çocuklar olmak üzere şiddete uğrayan veya uğraması muhtemel herkesi kapsama altına almaktadır[354]. Bu nedenle koşulların varlığı

---

[351] Çeşitli hukuk sistemlerinde benzer uygulamaların varlığından söz etmek mümkündür. Çoğu ülkede, küçük düzeltmeler dışında, kişisel durum tescilinde değişiklik yapabilmek için idari karara veya mahkeme kararına ihtiyaç vardır. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 47.

[352] Maddi hataların düzeltilmesine ilişkin bir diğer hüküm, 7039 sayılı Kanunla NHK'ya eklenen geçici m.8 ile, ad ve soyadı değişiklikleri bakımından getirilmiştir. Buna göre, "*Kişinin iki yıl içerisinde yerleşim yerinin bulunduğu nüfus müdürlüğüne yazılı olarak başvurması kaydıyla; 2525 sayılı Soyadı Kanununun 3. maddesine aykırı soyadları ile yazım ve imla hatası veya düzeltme işareti kullanılmamasından kaynaklanan anlam değişiklikleri bulunan ad ve soyadları, mahkeme kararı aranmaksızın, il veya ilçe idare kurulunun vereceği kararla bir defaya mahsus olmak üzere değiştirilebilir*.".

[353] 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanuna İlişkin Uygulama Yönetmeliği (R.G.T. 18.01.2013, S.28532)

[354] Kanunun kişi bakımından kapsamı hakkında ayrıca bkz. N. Öztürk (2017). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 8 (1), s.6 vd.; K. Ercoşkun Şenol (2019). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,* 13, s.431 vd.; A. H. Yağcıoğlu (2017). 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan,* 19 (Özel Sayı), s.918 vd.

halinde erkeklerin, eşcinsel veya trans bireylerin de Kanunun koruması altında olduğunu söylemek gerekir.

TMK'da öngörülen evlilik birliğini koruyucu tedbirlere hâkim tarafından hükmedilebilmesi için kural olarak talep aranır; ancak 6284 sayılı Kanunun uygulaması bakımından Kanunda öngörülen tedbirlerin alınabilmesi için talep olmaksızın re'sen harekete geçilmesine imkân veren bir sistem inşa edilmiştir[355]. Öyle ki, şiddetin veya şiddet uygulanma tehlikesinin varlığı halinde herkesin durumu resmi makam veya mercilere ihbar edebileceği düzenlenmiştir (AKKŞÖK m.7; AKKŞÖY m.4/1).

Evlilik birliğine geçici olarak ve fiilen son veren hallerde (birlikte yaşamaya ara verilmesinde veya ayrılık halinde) olduğu gibi, 6284 sayılı Kanun uygulamasında da sürekli değil geçici nitelikli bir yapı söz konusudur (AKKŞÖK m.8/1). Bu kapsamda düzenlenen hukuki tedbirler de takdiren belirlenen süreyle sınırlı olarak (ilk seferde en çok 6 ay için) geçerlidir[356]. Kanundaki tedbirler; mülki amir (gecikmesinde sakınca bulunan bazı hallerde kolluk amiri) tarafından verilecek olan koruyucu tedbirler (AKKŞÖK. m.3)[357] ve hâkim tarafından verilecek olan önleyici ve koruyucu tedbirler (AKKŞÖK m.4-5)[358] şeklinde ikili bir ayrım esasıyla düzenlenmiştir. Gecikmesinde sakınca bulunan hallerde, ilgilisine göre hâkim veya mülki amir tarafından süresi içinde onaylanmak üzere, kolluk amiri tarafından da kanunda belirtilen bazı önleyici veya koruyucu tedbirlerin alınması mümkündür.

6284 sayılı Kanunda ayrıca, şiddet önleme ve izleme merkezlerinin (ŞÖNİM) kurulması düzenlenmiş (AKKŞÖK m.14; AKKŞÖY m.3/1-o,39) ve bu merkezlere, kanun kapsamında verilecek tedbir kararlarının sicilini tutma yükümlülüğü getirilmiştir.

---

[355] C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 348; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 40-41.

[356] C. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 362; Öztürk, 2015, **a.g.k.,** 42, 44; Ercoşkun Şenol, 2019, **a.g.k.,** 446; G. Çelik Bilgin (2021). *Kadını Şiddete Karşı Koruma Rejimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.78.

[357] Koşulların varlığı ve gereklilik halinde mülki amir tarafından karar verilecek koruyucu tedbirler genel itibariyle; uygun bir barınma yeri, geçici maddi yardım, psikolojik, mesleki, hukuki ve sosyal bakımdan rehberlik ve danışmanlık hizmeti ve geçici koruma altına almadır. Ancak mülki amir sayılan tedbirlerle sınırlı olmayıp benzer tedbirlere karar verme yetkisine de sahiptir. Bkz. AKKŞÖK m.3; AKKŞÖY m.6-11.

[358] Koşulların varlığı ve gereklilik halinde hâkim tarafından karar verilecek koruyucu tedbirler genel itibariyle; işyerinin değiştirilmesi, (kişinin evli olması halinde) ayrı yerleşim yeri belirlenmesi, tapu kütüğüne aile konutu şerhi konulması, korunan kişinin kimlik ve ilgili diğer bilgi ve belgelerinin değiştirilmesi ve (TMK kapsamında nafakaya hükmedilmemesi halinde) tedbir nafakasına hükmetmektir. Hâkim tarafından karar verilecek önleyici tedbirler ise şiddet uygulayanlara ilişkin olup m.5'te kapsamlı biçimde sayılmıştır. Ancak hâkim, kanunda belirtilen önleyici ve koruyucu tedbirlerle sınırlı olmayıp benzer tedbirlere karar verme yetkisine de sahiptir. Bkz. AKKŞÖK m.4,5; AKKŞÖY m.12-29.

2.2.9. Yerleşim yeri

Türk Hukukunda tescile tabi olduğu belirtilen bir diğer kişisel durum değişikliği yerleşim yeridir (NHK m.11,14). En genel ifadeyle yerleşim yeri (ikametgâh), "*bir kişinin bir yere bağlılığı*" şeklinde ifade edilebilir[359]. TMK m.19 uyarınca yerleşim yeri, bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yerdir[360]. Doktrinde ise yerleşim yeri, "*kişilerin ülkenin belli bir yerinde oturmak, aile ve iş ilişkilerini toplamak suretiyle toplumsal ilişkilerinin merkezi konumuna getirdikleri yer"* olarak tanımlanmaktadır[361].

Yerleşim yeri genel itibariyle iradi yerleşim yeri ve yasal yerleşim yeri olmak üzere iki türlüdür[362]. Kişilere yerleşim yerini kendi iradesiyle seçme imkânı tanındığı için Türk Hukukunda esas olan iradi yerleşim yeridir[363]. İradi yerleşim yeri bakımından temel şart, sürekli olarak ve yerleşme niyetinin varlığı ile bir yerde oturmaktır. Yasal yerleşim yeri ise kanunda belirtilen bazı kimseler (velayet altındaki çocuklar ve vesayet altındaki kimseler) için öngörülen istisnai yerleşim yeridir (TMK m.21). Bu halde kişilerin o yerde sürekli kalma niyetiyle oturup oturmadıklarına bakılmaz.

Yerleşim yerinin tespiti, kamu düzeninin sağlanmasına da hizmet eder. Kişinin hukuki ilişkilerinin belli bir düzen ve güven çerçevesinde gerçekleştirilmesinde kişinin yerleşim yerinin belirliliği önem taşır. Örneğin, kişiyle ilgili davaların görüleceği yetkili mahkemenin veya icra takiplerinin yürütüleceği icra dairesinin tespitinde, bazı borçlar bakımından kişinin alacaklı veya borçlu olduğu hallerde ifa yerinin tespitinde, kişiye tebligat yapılması gibi hallerde yerleşim yerinden faydalanılır[364].

Türk Hukukunda yerleşim yeri bakımından iki temel ilke (yerleşim yerinin zorunluluğu ve tekliği) söz konusudur. Zorunluluk ilkesine göre herkesin bir yerleşim

---

[359] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 143.
[360] Kanundaki bu tanımın yerleşim yerlerinin tamamını değil sadece iradi yerleşim yerini kapsadığı yönünde görüş için bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 442. Benzer yönde bkz. G. Vardar Hamamcıoğlu (2009). *Türk Medeni Kanununa Göre Yerleşim Yeri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.6; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 193-194.
[361] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 442-443. Dural ve Öğüz'e göre ise yerleşim yeri; "*az çok farklı olmakla beraber, kişinin hayat faaliyetlerinin ve ilişkilerinin asıl merkezi olan yer*"dir. Bkz. Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 193. Yerleşim yerine ilişkin tanımlar ve yerleşim yerinin benzer kavramlarla ilişkisi için bkz. Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 4-6, 10-30.
[362] Bu iki temel yerleşim yeri dışında itibari (saymaca) yerleşim yerinden de söz etmek mümkündür (TMK m.20). Yerleşim yerinin tespit edilemediği bu hallerde kanunun belirlediği yer yerleşim yeri olarak kabul edilmektedir. Ayrıca bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 449; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 144, 149-150; Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 101 vd.
[363] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 446.
[364] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 444-445; Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 7-9.

yerine sahip olması gerekir. Bu ilke yerleşim yeri değişikliklerinde de uygulama alanı bulur. Buna göre yerleşim yerini bırakmak ancak bir yenisinin seçilmesi halinde mümkündür (TMK m.20)[365]. Yerleşim yerine ilişkin ikinci ilke, ortaya çıkabilecek karışıklıkları önlemek amacıyla getirilen yerleşim yerinin tekliği ilkesidir. Kanunun açık hükmü uyarınca bir kimsenin aynı zamanda birden çok yerleşim yerinin olması mümkün değildir (TMK m.19/2).

Türk Hukukunda kişilere *yerleşim yeri adresi*ni 20 işgünü içinde ve yazılı beyanla bildirme yükümlülüğü getirilmiştir (NHKUY m.50)[366]. Bu bildirime aykırı davranmanın yaptırımı olarak ise idari para cezası belirlenmiştir. Yerleşim yeri adresi yönetmelikte, TMK'da yer alan yerleşim yeri tanımını tekrar edecek şekilde "*sürekli kalma niyetiyle oturulan yer*" olarak tanımlanmıştır (AKSY m.4/1-o,9/1). Ancak bu tanım birliğine rağmen, doktrinde ifade edildiği üzere, kişinin bildirim yükümlülüğü kapsamında idareye bildirdiği bu adresin kişinin yerleşim yeri olması veya başka bir adres olması mümkündür[367]. Nitekim yukarıda da değinildiği gibi, her ne kadar Türk Hukukunda tescilde dayanak belgesi zorunluluğu öngörülse de, adres bildiriminin de dâhil olduğu kimi istisnai hallerde beyana dayalı tescile imkân tanınmıştır (NHKUY m.50/1; AKSY m.13/1). Böylece kişiye yerleşim yeri dışındaki bir adresi bildirme olanağı getirilmiştir[368].

Yerleşim yeri adresi yurt dışında olan Türk vatandaşlarının adres kayıtlarının ise yaşadıkları ülkede kullanılan adres verilerine veya o ülke ve bağlı olduğu temsilcilik bilgisine göre tutulacağı düzenlenmiştir (NHKUY m.49/3).

2.2.10. Vatandaşlık

Kişisel durumu değiştiren hukuki olgulardan bir diğeri, bir devletin vatandaşlığını kazanmak veya kaybetmektir. Türk Hukukunda kişisel durum tescilinde vatandaş-Türkiye'de ikamet eden yabancı ayrımı benimsendiği için, vatandaşlık tescile tabi kişisel durum değişiklikleri arasında yer alır (NHK m.7/1-d; NHKUY m.46-50). Hatta tescilin türünün belirlenmesinde kişinin vatandaşlığı birincil düzeyde etkiye sahiptir; çünkü

[365] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 195; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 452-453; Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 51.
[366] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 153.
[367] İdareye bildirilen adresin TMK uyarınca yerleşim yeri unsurlarını taşımaması halinde, bu adres kişinin meskeni ya da sakin olduğu yer olarak kabul edilir. Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 29.
[368] Bu olanağa karşın, AKSY'de "*beyan edilen adres değişiklikleri hakkında şüpheye düşülmesi veya aynı yerleşim yerinin farklı hane halkından olanların beyanlarının tespiti halinde, mülki idari amirin yazılı emri ile kolluk makamları tarafından gerekli soruşturma ve inceleme yapılarak sonucu nüfus müdürlüğüne bildirme*" yönünde bir düzenlemeye yer verilmiştir (AKSY m.29).

Türkiye'de ikamet eden yabancıların kişisel durumları farklı bir sicile (yabancılar kütüğüne) kaydedilmektedir.

2.2.10.1. Vatandaşlığın kazanılması

Türk Hukukunda vatandaşlığın kazanılması bakımından soybağı esasına öncelik veren karma sistem benimsendiği için[369], Türk vatandaşı anne ve/veya babadan dünyaya gelen her çocuk, Türk vatandaşlığını doğumla kendiliğinden kazanır (TVK m.6,7)[370]. Vatansızlığın önlenmesi bakımından, Türk vatandaşlığının soybağı esasına göre kazanılamadığı hallerde doğum yeri esasına göre Türk vatandaşlığının kazanılabilmesine de imkân tanınmıştır. TVK m.8'e göre "*Türkiye'de doğan ve yabancı ana ve babasından dolayı doğumla herhangi bir ülkenin vatandaşlığını kazanamayan çocuk, doğumdan itibaren Türk vatandaşıdır*". Vatandaşlığın aslen kazanılması denilen bu hallerde vatandaşlık doğum anında kazanılır ve doğum olayının tescili anında kütüğe kaydedilir.

Ancak vatandaşlığın doğumdan sonra ve doğum dışındaki bir sebeple kazanılması da şartların varlığı halinde mümkündür. Müktesep vatandaşlık denilen bu hallerde kişi yetkili makam kararıyla (iradi olarak), seçme hakkının kullanılmasıyla veya evlenme, evlat edinme gibi medeni hukuk sözleşmelerine dayanarak vatandaşlık kazanabilir (TVK m.9)[371]. Bu hallerde vatandaşlık, yetkili makamın kararı ve vatandaşlığın kazanılmasına imkân veren hukuki işlemin tamamlanmasıyla -ileriye etkili olarak- sonuç doğurur (TVK m.20/1)[372] ve kişisel durum siciline tescil edilebilir hale gelir (NHK m.20, 25).

---

[369] Detaylı bilgi için bkz. V. Doğan (2018a). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (15. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi, s.39 vd. Ayrıca bkz. E. Nomer (2018). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (25. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi, s. 55-58; B. Erdem (2017). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (6. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.8-9.

[370] Annenin Türk vatandaşı babanın ise yabancı olması halinde evlilik birliği içinde doğup doğmadığına bakılmaksızın çocuk Türk vatandaşlığını doğum anında kazanır (TVK m.7/2). Çünkü anne ile çocuk arasındaki soybağı doğum olayı ile kendiliğinden kurulur. Ancak babanın Türk vatandaşı annenin ise yabancı olması halinde çocuğun Türk vatandaşlığını kendiliğinden kazanması evlilik birliği içinde doğmasına bağlıdır. Evlilik birliği dışında doğan çocuğun babası yoluyla Türk vatandaşlığını kazanması, baba ile çocuk arasında soybağının kurulmasına bağlıdır (TVK m.7/3). Buna göre baba ile çocuk arasındaki soybağının tanıma, babalığa hükmedilmesi, anne ile sonradan evlenme gibi yollarla kurulması halinde, çocuk Türk vatandaşlığını soybağı esasına göre ve doğum anından itibaren hüküm doğuracak şekilde kazanır. Soybağının kurulmasına sebep olan bu olayın kişisel durum siciline tescili anında kazanılan vatandaşlık da sicile tescil edilir. Ayrıca bkz. Nomer, 2018, **a.g.k.,** 69-71; Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 44-52; G. Güngör (2019). *Tabiiyet Hukuku Gerçek Kişiler - Tüzel Kişiler - Şeyler* (7. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, s. 61-68; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 104-110; R. Aybay ve N. Özbek (2015). *Vatandaşlık Hukuku* (4. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, s. 97-100.

[371] Türk vatandaşlığının sonradan kazanılmasının koşulları hakkında detaylı bilgi ve diğer istisnai kazanma halleri için bkz. Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 33, 59 vd.; Güngör, 2019, **a.g.k.,** 76 vd.; Nomer, 2018, **a.g.k.,** 74 vd.; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 116 vd.; Aybay ve Özbek, 2015, **a.g.k.,** 105 vd.

[372] Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 59.

Türk Hukukunda aslen kazanılan vatandaşlık ile sonradan kazanılan vatandaşlık arasındaki fark esas itibariyle vatandaşlığın kazanılma anıdır; bu kişilerin vatandaşlık statüsü ile bu statüden doğan hak ve yükümlülükleri arasında herhangi bir farklılık yoktur[373]. Ancak vatandaşlığın kazanılma anı dışında, aslen vatandaşlığın müktesep vatandaşlıktan tek farkı, doğumla Türk vatandaşı olanlara vatandaşlıktan izinle çıkmaları halinde TVK m.28 ile ayrıcalıklı bir yabancı statüsünün tanınmasıdır[374].

Vatandaşlığın gerek doğumla gerekse sonradan kazanıldığı hallerde kişinin sadece Türk vatandaşı olması veya birden çok vatandaşlığa sahip olması mümkündür. Nitekim Türk Hukukunda çoklu vatandaşlık kişinin hukuki bir özelliği kabul edilerek ispatı halinde tescile tabi unsurlar arasında sayılmıştır (TVK m.3/1-b, 44; NHKUY m.51)[375]. Ancak bu halde çoklu vatandaşlık nedeniyle kişinin hak ve yükümlülüklerinde -sadece Türk vatandaşı olanlara kıyasla- farklılıklar ortaya çıkabilir.

2.2.10.2. Vatandaşlığın kaybedilmesi

Türk Hukukunda tescile tabi bir diğer kişisel durum değişikliği, vatandaşlığın sona ermesidir. Türk vatandaşlığı esas itibariyle iradi veya irade dışı olmak üzere iki farklı şekilde sona erebilir[376].

İradi vatandaşlık kaybı TVK'da izin almak suretiyle veya seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan çıkma şeklinde iki türlü düzenlenmiştir. Buna göre koşulların varlığı halinde Türk vatandaşlarının vatandaşlıktan izin alarak ayrılmaları mümkündür (TVK m.25-28). Bu halde vatandaşlık, çıkma belgesinin ilgiliye imza karşılığı teslimi ile kaybedilir (TVK m.27/1). Talepleri halinde vatandaşlıktan çıkan bu kişilere ayrıca, kanunda düzenlenen haklardan faydalanabileceklerini gösteren mavi kart düzenlenir (TVK m.28/6). Seçme hakkını kullanarak vatandaşlıktan çıkma ise, kanunda sayılan koşulları taşıyan kimselere, ergin olmalarından itibaren üç yıl içinde kullanmaları ve vatansız hale gelmemeleri koşuluyla tanınmıştır (TVK m.34). Vatandaşlığın bu yolla

[373] Güngör, 2019, **a.g.k.,** 76; Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 59, 117-118; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 116.
[374] Erdem, 2017, **a.g.k.,** 116; Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 59.
[375] Türk Hukukunda çoklu vatandaşlığa ilişkin bkz. Nomer, 2018, **a.g.k.,** 154-155; Güngör, 2019, **a.g.k.,** 30; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 211.
[376] Detaylı bilgi için bkz. Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 125 vd; Güngör, 2019, **a.g.k.,** 170 vd.; Nomer, 2018, **a.g.k.,** 122 vd.; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 221 vd.

kaybı, hakkın kullanılmasına dair şartların varlığının tespitine ilişkin karar tarihinden itibaren hüküm ifade eder (TVK m.35/1)[377].

Vatandaşlığın irade dışı kaybı vatandaşlığa alınma kararının iptali ve vatandaşlığın kaybettirilmesi şeklinde iki halde ortaya çıkabilir[378]. Vatandaşlığa alınma kararının iptali; vatandaşlığın sonradan kazanıldığı hallerde söz konusu olup kanunda iptal yaptırımına bağlanan koşulların varlığı (ilgilinin yalan beyanı veya vatandaşlığı kazanmaya esas teşkil eden önemli hususları gizlemesi) halinde ortaya çıkar. Bu halde vatandaşlık, iptale ilişkin karar tarihi itibariyle -ileriye etkili olarak- sona erer (TVK m.32)[379]. Cezai nitelik taşıyan vatandaşlığın kaybettirilmesi halinde ise vatandaşlık, kanunda sayılan eylemlerden birinin varlığı[380] ve Cumhurbaşkanının vatandaşlığı kaybettirme şeklinde karar almasıyla sona erer (TVK m.29). Cumhurbaşkanı kararı, Resmi Gazetede yayımlandığı tarihten itibaren hüküm ifade eder (TVK m.30/1).

---

[377] Seçme hakkını kullanarak Türk vatandaşlığından ayrılan kişilerin eşleri ve çocukları hakkında TVK m.27 hükümlerinin uygulanır (TVK m.35/2). Buna göre eşlerden birinin çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybetmesi diğer eşin vatandaşlığına tesir etmez. Türk vatandaşlığını kaybeden ana ya da babanın talebinin bulunması ve diğer ebeveynin de muvafakat etmesi halinde ise çocukları da kendileri ile birlikte Türk vatandaşlığını kaybederler (TVK m.27/2). Ancak vatandaşlığın kaybı, çocukları vatansız kılacak ise bu düzenleme çocuklar hakkında uygulanmaz (TVK m.27/3)

[378] Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 143 vd. Vatandaşlığın irade dışında kaybı; yabancı anne ve Türk vatandaşı babadan dünyaya gelen ve soybağı esasına göre Türk vatandaşlığını kazanan çocuğun babayla olan soybağının tanımanın iptali, soybağının reddi gibi yollarla sonradan kaldırılması halinde de ortaya çıkar. Bu halde soybağı geçmişe etkili olarak ortadan kalkacağından, soybağına dayanan Türk vatandaşlığı da başlangıçtan itibaren ortadan kalkar. İdarenin vatandaşlığın başlangıçtan itibaren kazanılmamış olduğuna yönelik tespit kararı alması gerekir. Bkz. Güngör, 2019, **a.g.k.,** 68.

[379] Türk Hukukunda vatandaşlığa alınma kararının iptalinin, sakat bir idari kararın kaldırılması niteliğini taşıdığı yönünde bkz. Güngör, 2019, **a.g.k.,** 202-203. Yetkili makam kararıyla vatandaşlığa alınma kararının iptali yönündeki kararın, İdare Hukuku anlamında bir geri alma işlemi olduğu yönünde bkz. Aybay ve Özbek, 2015, **a.g.k.,** 211. Her ne kadar TVK'da iptal kararının karar tarihi itibariyle hüküm doğuracağı düzenlense de, iptal kararının doğal sonucu, vatandaşlığa alınma anından itibaren hüküm ve sonuç doğurmasıdır. Bu halde geriye yürümeme prensibinin iptal kararı ile bağdaşmayacağı; ancak vatandaşlığa alınma kararı iptal edilen kişinin yapmış olduğu işlemlerin korunması bakımından geriye yürümemenin kabul edilmesinin isabetli olacağı yönünde bkz. Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 152. Kanunkoyucunun iptal kararının karar tarihinden itibaren hüküm ifade edeceğini kabul ederek iptal müessesinin niteliğine uygun düşmeyecek bir düzenleme getirdiği yönünde bkz. Nomer, 2018, **a.g.k.,** 149.

[380] Bu sebepler TVK m.29'da sayılmıştır: 1) Yabancı bir devletin, Türkiye'nin menfaatlerine uymayan herhangi bir hizmetinde bulunup da bu görevi bırakması kendisine bildirilmesine rağmen, süre içerisinde kendi isteği ile bu görevi bırakmamak; 2) Türkiye ile savaş halinde bulunan bir devletin her türlü hizmetinde Cumhurbaşkanının izni olmaksızın kendi isteğiyle çalışmaya devam etmek; 3) İzin almaksızın yabancı bir devlet hizmetinde gönüllü olarak askerlik yapmak; 4) 5237 sayılı Türk Ceza Kanununun 302, 309, 310, 311, 312, 313, 314 ve 315. maddelerinde yazılı suçlar nedeniyle hakkında soruşturma veya kovuşturma yürütülen ve yabancı ülkede bulunması nedeniyle kendisine ulaşılamayan vatandaşların, bu durumun soruşturma aşamasında Cumhuriyet savcısı veya kovuşturma aşamasında mahkeme tarafından öğrenilmesinden itibaren bir ay içinde vatandaşlıklarının kaybettirilmesi amacıyla Bakanlığa bildirilmesi üzerine. Bakanlıkça Resmî Gazetede yapılan yurda dön ilanına rağmen üç ay içinde yurda dönmemek. Ayrıca bkz. Güngör, 2019, **a.g.k.,** 189-191; Nomer, 2018, **a.g.k.,** 140-143; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 251 vd.

Vatandaşlığın iradi olarak veya irade dışı sona erdiği bu hallerde kişiler artık yabancı statüsünde kabul edilir ve nüfus kütüğündeki kayıtları kapatılır (TVK m.27/1, 33, 35/1; NHK m.14/1)[381]. Türkiye'de ikamet etmeye devam etmeleri halinde ise -mavi kart sahipleri dışındakilerin- kişisel durum değişiklikleri yabancılar kütüğüne tescil edilir (NHK m.8). Türk Hukukunda kişisel durum tescilinde kural olarak vatandaş-Türkiye'de ikamet eden yabancı esası benimsenmesine rağmen, doğumla Türk vatandaşı olup da çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığını kaybedenler ve bunların altsoyları için farklı bir tescil sistemi düzenlenmiş olup bu kişilerin kişisel durum değişiklikleri mavi kartlılar kütüğüne kaydedilir (NHK m.3/1-n, 8/A). Belirtelim ki, bu istisnai grup dışındaki Türk vatandaşlığını kaybeden kişilerin hukuki statüsü, hiç Türk vatandaşı olmamış yabancılarla aynıdır[382].

2.2.10.3. Vatansız olma

Türk Hukukunda tescile tabi tutulan bir diğer kişisel durum, herhangi bir devlete vatandaşlık bağıyla bağlı olmamaya (vatansızlığa) ilişkindir. Türk Hukukunda "*on sekiz yaşını tamamlayıncaya kadar herhangi bir nedenle aile kütüklerine kayıt edilmemiş olan ve yabancı bir devletle vatandaşlık bağı bulunmayan bu kişiler*" saklı nüfus olarak tanımlanmışlardır (NHKUY m.4/1-ff; TVK Ek m.1)[383]. Türkiye'de ikamet etmekte olan bu kimselerin kişisel durumları da tescile tabi kabul edilmiştir. Buna göre saklı nüfus kapsamındaki kişilerin kişisel durum değişiklikleri vatandaşlık durumu düzgün olmayan kişiler kütüğüne kaydedilir (NHKUY m.4/1-ıı, 35, 36).

2.2.11. Ölüm

Ölüm; insanın dışında meydana gelen ve hukuk düzeninin kendisine hüküm ve sonuç bağladığı (hukuki) olayların bir diğeridir. Doğum olayı kişiliğin ve devamında hakların kazanılması için önem arz ederken; ölüm olayı kişiliğin sona ermesi ve devamında hakların kaybedilmesi açısından önem taşır.

---

[381] Nomer, 2018, **a.g.k.,** 125-126; Doğan, 2018a, **a.g.k.,** 151, 171. Ancak doğumla Türk vatandaşı olup izin almak suretiyle Türk vatandaşlığından ayrılmış kişilerin yabancılık statülerinde bazı farklılıklar mevcuttur. Bu kişilerin ayrıcalıklı bir hukuki statüde (özel statülü yabancı) oldukları ve sosyal güvenlik başta olmak üzere bazı konularda kazanılmış haklarının saklı tutulduğu yönünde bkz. Güngör, 2019, **a.g.k.,** 178 vd.; Nomer, 2018, **a.g.k.,** 127 vd.; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 238-248. Ayrıca bkz. TVK m.28.

[382] Güngör, 2019, **a.g.k.,** 215; Erdem, 2017, **a.g.k.,** 238-239, 274.

[383] Saklı nüfus kabul edilen bu kişilere; ana veya baba, bunların ölmüş olması halinde, varsa kardeşleri ile hısımlığını gösterir tıbbî rapor ibraz etmeleri halinde Türk vatandaşlığını kazanma imkânı getirilmiştir (TVK Ek m.1). Türk vatandaşlığını bu şekilde kazanan kimselerin vatandaşlık durumu düzgün olmayan kişiler kütüğündeki kayıtları kapatılır; bu kimseler Türk vatandaşı olarak aile kütüğüne tescil edilirler.

Ölüm, gerçek kişiler bakımından kişiliği sona erdiren doğal bir sebep olarak ifade edilir[384]. Ancak bu olay sebebiyle bazı kimseler lehine haklar doğduğu için ölüm aynı zamanda hukuki bir olay olarak da kabul edilir[385]. Ölüm olayı ile birlikte kişinin hak sahipliği -hak ve borçlara ehil olma kabiliyeti- kendiliğinden sona erer ve kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar son bulur (TMK m.28/1). Örneğin ölen kimsenin aile hukuku ile ilgili olan hakları ortadan kalkar; kişi bir evlilik sözleşmesi tarafı ise evlilik kendiliğinden sona erer yahut kişinin çocukları üzerindeki velayet hakkı ortadan kalkar[386]. Kişinin parayla ölçülebilen (malvarlığı) hakları ise ölüm olayı ile birlikte hak sahiplerine geçer[387]. Kişiliği sona erdiren bu olayla birlikte, doğum ile ortaya çıkan kişisel durum nihai olarak sona erer; böylelikle sonuçları itibariyle *sürekli* bir kişisel durum değişikliğinden söz edilir.

Hukuk düzeni bakımından ölüm olayı kadar ölüm anının tespiti de büyük önem taşır. Ölüm olayı ile birlikte kişilik de sona ereceği için, ölüme bağlı ortaya çıkacak sonuçlar kişiliğin son bulma (ölüm) anına göre belirlenir. Ölen kişinin ardından geride kalan kimselerin hak talebinde bulunup bulunamayacaklarının tespitinde ölüm anından yola çıkılır. Örneğin olası bir hak sahipliği bakımından geride kalan kimselerin ölüm anında sağ olup olmamaları, talebe konu edilen hak bakımından ölüm anında gerekli koşulları sağlayıp sağlamadıkları dikkate alınır. İlk evliliği eşinin ölümü nedeniyle sona eren bir kimsenin yeniden evlenebileceği tarihin belirlenmesinde de ölüm anı önem taşır.

TMK'da ölüm anının tespitine ilişkin açık bir hüküm bulunmamaktadır. Kanunkoyucu ölüm anının belirlenmesine ilişkin kesin bir hüküm getirmekten kaçınmış ve bunun tespitini tıp dünyasına bırakmıştır[388]. Nitekim tıp dünyasında ölüm anına ilişkin her geçen gün yeni bir gelişmeden söz etmek mümkündür. Günümüzde ölüm olayının ve ölüm anının tespiti bakımından doktrinde çeşitli görüşler mevcuttur. Ancak ağırlıklı olarak savunulan görüşler biyolojik ölüm ve beyin ölümü görüşleridir. Biyolojik ölümde kalp atışının ve solunumun kesin olarak durması ile ölüm olayının meydana geldiği kabul

[384] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 248; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 17, 22; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 23; A. Arat (2006). Gerçek Kişilerde Kişiliğin Sona Ermesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 9 (1-2), s.258.
[385] H. Akkanat (2004). *Ölümün Özel Hukuk İlişkilerine Etkisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi, s.27.
[386] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 249.
[387] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 17, 22-23; Arat, 2006, **a.g.k.,** 259; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 31-32. Detaylı bilgi için bkz. Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 26 vd.
[388] Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 28; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 23.

edilir[389]. Ancak tıp dünyasında yaşanan gelişmeler sonucunda günümüzde biyolojik ölüm yaklaşımının ölüm anının tespitinde yetersiz olduğu görüşüne ulaşılmıştır. Çünkü beyin hücreleri fonksiyonunu yitirmediği sürece gerekli müdahalelerin yapılmasıyla kişinin yeniden solunumunu sağlamak mümkündür. Beyin ölümü görüşünde ise kişinin öldüğünün kabul edilmesi için beyin fonksiyonlarının tam olarak sona erip ermediğine bakılmaz; beynin geri dönülmez şekilde harap olmasıyla ölümün varlığı kabul edilir[390].

Kanunda sayılan kişi veya kurumlara, ölüm olayını süresi içinde (olaydan haberdar oldukları tarihten itibaren on gün içinde) nüfus müdürlüğüne bildirme yükümlülüğü getirilmiştir (NHK m.31). Nitekim doğum olayı gibi ölüm olayının tespitinde de kural olarak kişisel durum siciline başvurulur (TMK m.30/1)[391]. Bir kimsenin sağ olup olmadığı, öncelikle ölüm sicilindeki kaydına göre belirlenir. Ancak ölüm olayının ve ölüm anının her zaman kayıtlara bakılarak tespit edilmesi mümkün olmaz. Kişisel durum sicilinde herhangi bir kaydın bulunmaması veya var olan kaydın doğru olmaması halinde gerçek durumun her türlü delille ispatı mümkündür (TMK m.30/2). Ölüm olayının sonucunda bir hak talebinde bulunacak kimsenin, ilgili kişinin ölü olduğuna ilişkin iddiasını ispatlaması gerekir (TMK m.29/1). Bu sebeple kanunkoyucu, ölüm olayının ve ölüm anının ispatına ilişkin bazı adi karineler kabul etmiştir. Bu karineleri ölüm karinesi, birlikte ölüm karinesi ve gaiplik olarak belirtmek mümkündür. Bu karineler uyarınca, ölüm olayının ispatında yararı olan kimseler lehine kolaylıklar sağlanmış ve kişiliğin ölüm olayı yerine kişisel durum siciline düşülen ölüm kaydıyla veya hâkimin gaiplik kararıyla sona erdirilmesi imkânı getirilmiştir.

2.2.12. Ölüm karinesi ve birlikte ölüm karinesi

Bir kimsenin öldüğü sonucuna varmanın en kolay yolu, cesedinin tespitiyle gerçekleşir. Ancak kişinin ölüp ölmediğinin tespiti her zaman bu kadar kolay olmaz. Ölüm karinesi, cesedi bulunamamış olsa bile, bir kimsenin ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren durumlar içinde kaybolması halinde söz konusu olur (TMK m.31). Bu karine bakımından ölüm tehlikesinin varlığı yeterli değildir, söz konusu olayın ölüm

[389] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 17-18; Arat, 2006, **a.g.k.,** 259; Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 29; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 32; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 23-24.
[390] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 18-20; Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 29; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 32; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 24.
[391] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 250; Arat, 2006, **a.g.k.,** 263; Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 31-32; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 33; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 26.

sonucunu doğuracak nitelikte olması gerekir[392]. Örneğin düşen ve tamamen yanan bir uçakta hiçbir yolcunun kurtulmaması ve kimsenin cesedine ulaşılamaması halinde ölüm karinesinden söz edilir.

Kanunun öngördüğü durumlar içinde ortadan kaybolan kimse için, o yerin en büyük mülkî amirinin emriyle ölüm kütüğüne ölü kaydı düşürülür (TMK m.44/1). Bu halde kişinin öldüğünün kabul edilmesi için mahkeme kararına gerek yoktur. Aynı şekilde olaydan çıkarı olan her ilgili, bu kişinin ölü veya sağ olduğunun mahkemece tespitini dava edebilir (TMK m.44/2).

Ölüm kütüğüne ölü kaydının düşülmesi ile birlikte, ölüme ilişkin tüm hukuki sonuçlar aynen ortaya çıkar. Kişi, olayın meydana geldiği an itibariyle karine ile ölmüş kabul edilir. Böylelikle kişi evli ise herhangi bir işleme gerek kalmaksızın evliliği sona erer, kişiye bağlı haklar son bulur, mirasçılar herhangi bir teminat gösterme zorunluluğu olmaksızın mirasa hak kazanır[393].

Birlikte ölüm karinesi ise birbirinin mirasçısı olabilecek durumdaki birden fazla kişiden hangisinin önce veya sonra öldüğünün ispat edilememesi halinde söz konusu olur. TMK m.29/2 hükmüne göre bu halde kişilerin hepsi aynı anda ölmüş sayılır; böylelikle bu kimseler TMK m.580 hükmü uyarınca birbirlerine mirasçı olamazlar[394]. Tarafların mirasçıları kendileri mevcut değilmiş gibi belirlenir ve miras payları buna göre tespit edilir. Birlikte ölüm karinesinden söz edebilmek için ölümlerin aynı olay sebebiyle veya aynı yerde ortaya çıkması gerekmez[395]. Birbirinden bağımsız gerçekleşen iki ölüm olayında kişilerin önce hangisinin öldüğünün tespit edilememesi halinde de birlikte ölüm karinesine başvurmak mümkündür. Bu karine adi nitelikli bir karine olup aksinin her türlü delille ispatlanması mümkündür.

Ölüm ve birlikte ölüm karineleri uyarınca kişisel durum siciline ölü kaydının düşülebilmesi için, kişinin alt veya üst soyunun ya da kardeşlerinin (bunlar yoksa

---

[392] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 253; Arat, 2006, **a.g.k.,** 263; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 27; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 41.

[393] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 27; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 253; Arat, 2006, **a.g.k.,** 264; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 27; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 42 vd.

[394] TMK m.29/2 genel kural niteliğinde olduğundan, birlikte gaiplik halinde de uygulama alanı bulacağı ve gaiplerin birbirine mirasçı olamayacakları yönünde ayrıca bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 36.

[395] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 38-39; Arat, 2006, **a.g.k.,** 265; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 35; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 28; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 33.

mirasçılarının) ölüm olayının sicile işlenmesi için ilgili belge ile nüfus müdürlüğüne başvurması gerekir (NHK m.32).

2.2.13. Gaiplik

Gaiplik müessesesi, ölüm olayına ölüm karinesi kadar kesin gözle bakılmadığı haller bakımından devreye girer. Esas itibariyle bu halde kişinin sağ veya ölü olduğu hakkında kesin bir şey söylenmesi mümkün olmayıp kişinin durumu belirsizdir; bu sebeple gaiplik halinde kişilikte kendine özgü bir statünün varlığından söz edilir. Doktrinde ifade edildiği üzere gaiplik, nerede oldukları ve ne yaptıkları bilinmeyen kişilerin hukuki durumları üzerinde bulunan belirsizliği kaldırmak ve kişinin sağ veya ölü olduğunun kesin olarak bilinmesinde menfaati olan kişilerin haklarını korumak ve hukuk düzeni içerisindeki belirsizliği ortadan kaldırmak amacıyla düzenlenmiştir[396]. Buna göre ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya kendisinden uzun zamandan beri haber alınamayan bir kimsenin ölümü hakkında kuvvetli olasılık bulunması halinde gaiplik sisteminin işletilmesi mümkün hale gelir (TMK m.32).

Hakları bu ölüme bağlı olan kimselerin başvurusu üzerine yetkili mahkeme, gerekli koşulların sağlanması halinde ilgili kişinin gaipliğine karar verir. Ölüm karinesinden farklı olarak, gaiplik halinde ölüm kesin bir biçimde ortaya koyulamamakta ancak ölüm olayının gerçekleşmiş olabileceğine ilişkin kuvvetli bir ihtimalden söz edilmektedir. Çünkü gaipliği istenen kişinin düşük de olsa yaşıyor olma ihtimali vardır. Yine ölüm karinesinden farklı olarak o yerin mülki amirinin re'sen gaiplik kararı alma yetkisi yoktur, gaiplik kararı hakları ölüme bağlı kimselerin istemi üzerine yetkili mahkeme tarafından verilir[397]. Bu sebeplerle gaiplik prosedürünün işletilmesi halinde kişisel durum siciline ölü kaydı değil gaiplik kaydı düşülmekte ve bu kayıt sonrası ortaya çıkan sonuçlar, ölüm karinesinde olduğu gibi ölüm olayının gerçekleşmesiyle aynı nitelikte olmamaktadır[398].

TMK'da gaiplik iki farklı durum için öngörülmüştür. Bunlardan ilki, kişinin ölüm tehlikesi içinde kaybolmasıdır. Ölüm tehlikesi içinde ortadan kaybolan kişinin bu olay nedeniyle ölümüne kesin gözle bakılmamakta ancak ölümü hakkında kuvvetli bir olasılık

[396] Bu belirsizliği kaldırmak adına hukuk düzenlerinde yer verilen diğer sistemler ve detaylı bilgi için bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 45 vd.; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 254 vd.
[397] Hakları ölüme bağlı kimseler için bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 69 vd.; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 258-259; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 31; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 38; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 32.
[398] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 28; Arat, 2006, **a.g.k.,** 266; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 34.

bulunmaktadır. Bu halde gaiplik kararının istenebilmesi için ölüm tehlikesinin üzerinden en az bir yıl geçmiş olması gereklidir. Gaiplik kararının alınabileceği ikinci durum ise kişiden uzun zamandır haber alınamamasıdır. Kendisinden uzun zamandır haber alınamayan kişi, alışılmış düzeninin ve önceden yaşadığı hayat tarzının dışında bir süredir bilinen yerleşim yerinde bulunamamaktadır. Bu halde gaiplik kararının istenebilmesi için son haber tarihinin üzerinden en az beş yıl geçmiş olması gereklidir (TMK m.33/1).

Gaiplik kararı, ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden başlayarak geçmişe etkili olarak hüküm doğurur (TMK m.35/2). Böylelikle kişinin durumu "gaip" olarak değişir ve gaibin kişiliği sona erer. Bu karar ile birlikte ölüme bağlı haklar, gaibin ölümü ispatlanmış gibi kullanılabilir hale gelir. Diğer bir ifadeyle, ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı günden gaiplik kararının verildiği tarihe kadar geçen dönem bakımından da ölüme bağlı haklar doğmuş sayılır[399].

Gaiplik kararı da tıpkı ölüm karinesinde olduğu gibi kişisel durum siciline işlenir. Gaipliğe karar veren mahkeme, on gün içinde o yerin nüfus müdürlüğüne kararı bildirmekle yükümlü kılınmıştır (NHK m.34). Ancak gaiplik bakımından sicil bildirici nitelik taşımakta olup gaiplik kararının ölüm siciline işlenmemesi ilgililerinin hak sahipliğinde bir değişiklik meydana getirmez[400].

Gaipliğin gerek miras hukuku gerekse aile hukuku bakımından çok sayıda sonucu bulunmakta olup bunlar TMK'da ayrıca düzenlenmiştir. Gaiplik kararı ile birlikte ölüm karinesinde olduğu gibi her alanda kesin sonuçlar ortaya çıkmaz. Örneğin miras hukuku alanında gaibin mirası gaiplik kararı ile birlikte açılır ve ölüme bağlı haklar gaip ölmüş gibi kullanılır[401]. Ancak buna rağmen gaibin bir gün ortaya çıkma düşüncesinin varlığı nedeniyle kanunkoyucu belli başlı tedbirlere de yer vermiştir. Buna göre hakkında gaiplik kararı verilmiş bir kimsenin mirasçıları veya mirasında hak sahibi olan kişiler, tereke malları kendilerine teslim edilmeden önce bu malları ileride ortaya çıkabilecek üstün hak sahiplerine veya gaibin kendisine geri vereceklerine ilişkin, kanunda öngörülen sürelerle sınırlı olmak üzere, güvence göstermek zorundadırlar (TMK m.584).

---

[399] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 261; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 33; Arat, 2006, **a.g.k.,** 270; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 34-35; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 90-91.
[400] Arat, 2006, **a.g.k.,** 270; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 93.
[401] Dural ve Öz, 2019, **a.g.k.,** 388; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 265; Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 32-33; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 41; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 35. Ayrıca bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 137 vd.

Aile hukuku alanında ise gaiplik kararının evliliği kendiliğinden sona erdirmeyeceğine yer verilmiştir (TMK m.131/1). Çünkü gaiplik kararının varlığına rağmen halen gaibin öldüğüne kesin gözüyle bakılmamaktadır. Buna göre gaipliğine karar verilen kimsenin eşinin yeniden evlenebilmesi için, mahkemece evliliğin feshine karar verilmesi gerekir. Bu fesih talebi gaiplik başvurusuyla birlikte veya sonradan ayrı bir dava konusu edilerek gerçekleştirilebilir. Ancak evliliğin devamında yarar gören eşin evliliği sürdürmesi de mümkündür; öyle ki eşe bu konuda bir tercih hakkı tanınmıştır[402].

2.2.14. Gaiplik kararı/ölüm kaydı sonrası kişinin yeniden ortaya çıkması

Ölüm karinesi ve gaiplik kararının kişisel durum değişikliğine yönelik sonuçları genel itibariyle yukarıda aktarıldığı gibidir. Ancak kimi hallerde öldüğüne kesin veya muhtemel gözle bakılan kişinin ortaya çıkması da mümkündür. Böyle bir durumda ölüm siciline düşülen gaiplik kararının veya ölü kaydının bir hükmü kalmaz. Bu halde yeni bir kişisel durum değişikliğinden söz etmek gerekir. Nitekim bir anlamda mahkeme kararıyla veya mülki amirin emriyle sonlandırılan bir kimsenin kişiliği, ortaya çıkma anıyla birlikte yeniden başlar.

Bu noktada, yeniden ortaya çıkan kişinin kişiliğinin bir kesintiye uğrayıp uğramadığı konusuna değinmek gerekir. Örneğin gaibin yeniden ortaya çıkması halinde, mahkeme kararıyla feshedilen evlilik kendiliğinden canlanmaz, evlenme sözleşmesinin taraflar arasında yeniden kurulması gerekir. Ancak gaibin yeniden ortaya çıkması halinde, aradan geçen süreye bakılmaksızın, mirasçıların tereke mallarını gaibe aynen geri verme yükümlülükleri doğar ve bu yükümlülük zilyetliğin geri verilmesi hükümleri uyarınca gerçekleşir[403].

2.3. Türk Hukukunda Tescile Tabi Olmayan Kişisel Durumlar

Yukarıda detaylı olarak açıklandığı üzere, tescile tabi olan ve olmayan kişisel durumları sınırlı sayı prensibiyle tek tek saymak mümkün değildir. Nitekim tescile tabi olup olmama durumu hukuk düzenine ve zamana göre değişebilen özelliklerin başında gelir. Bu sebeple aşağıda yalnızca konumuz açısından önemli olduğunu düşündüğümüz ve Türk Hukukunda tescile tabi olmayan kişisel durum değişikliklerine yer verilecektir.

---

[402] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 263; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 35; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 111 vd.

[403] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 267-268; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 34-35. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 261 vd.

2.3.1. Nişanlanma

Kişiye sıkı sıkıya bağlı haklardan olan nişanlanma, bir kadın ile bir erkeğin birbirleriyle evlenecekleri vaadine dayanan ve taraflar arasında belli başlı hak ve yükümlülükler doğuran evlilik öncesi bir hukuki ilişkidir[404]. Hukuki niteliği konusunda çeşitli görüşler bulunmakla birlikte, nişanlanma çoğunlukla aile hukuku sözleşmesi olarak kabul edilmektedir[405]. Nişanlanma evlenme öncesi bir adımı oluşturduğundan evlenme engelleri ve sözleşme hukukunun geçersizlik hükümleri burada da geçerlidir[406].

Sonuçları itibariyle kişisel durumda değişikliğe yol açan bir hukuki işlem olmasına rağmen, nişanlanma tüm hukuk sistemlerinde düzenlenmemiştir[407]. Bunun sebebinin toplumsal yapıdaki farklılıklar ve nişanlanmanın hukuki niteliği ile ilgili olduğunu vurgulamak gerekir. Tüm Anglosakson hukuk sistemlerinde ve ayrıca Türk, Alman, İsviçre, İtalyan ve İspanyol Medeni Kanununda nişanlanmanın genel hükümleri ve hukuki sonuçları özel olarak düzenlenmiştir[408]. Türk Hukukunda kanunkoyucunun nişanlanmayı düzenlemekteki (TMK m.118-123) esas amacı, bu hukuki ilişki sebebiyle taraflar arasında ortaya çıkabilecek menfaat uyuşmazlıklarını çözüme kavuşturmak; nişanlılığın evlilik dışı bir sebeple sona ermesi halinde tarafları bu yeni sonuca göre korumaktır. Bu düzenlemelerle bireysel ilişkilere dayanan çıkarları koruma amacı baskındır. Nitekim kural olarak nişanlılığın evlenmeyle son bulması halinde nişanlılık uyuşmazlığa konu olmaz, bu halde artık evlenmeye ilişkin hükümler etki ve sonuç doğurur[409].

Nişanlanma ile birlikte kişisel durumda medeni hal değişikliğine benzer bir değişiklik ortaya çıkar. Nişanlılık, nişanlılar arasında kural olarak evleninceye kadar devam eden yeni bir hukuki statü yaratır[410]. Nişanlanan kişiler nişanlanma sözleşmesinin

---

[404] Nişanlanma hakkında detaylı bilgi için bkz. Y. Abik (2005). Nişanlanma ve Nişanlılık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54 (2), s.66 vd.; S. Mortaş (2016b). Türk Medeni Kanununda Nişanlılığın Sona Ermesi ve Sonuçları. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık Internet Dergisi,* 139, s.4. https://docplayer.biz.tr/25256729-Turk-medeng-kanununda-ngganliligin-sona-ermesg-ve-sonuclari-termination-of-engagement-and-its-consequences-in-turkish-civil-law.html (Erişim Tarihi: 04.07.2019); Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 23 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 13 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 23 vd.

[405] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 15; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 28; Abik, 2005, **a.g.k.,** 75; Mortaş, 2016b, **a.g.k.,** 5; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 9; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 11; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 32.

[406] Abik, 2005, **a.g.k.,** 88; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 36; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 20-21; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 38 vd.

[407] Örneğin 1804 tarihli Fransız Medeni Kanunu nişanlanmaya yer vermemiştir. Abik, 2005, **a.g.k.,** 68.

[408] Abik, 2005, **a.g.k.,** 68.

[409] Mortaş, 2016b, **a.g.k.,** 4; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 33.

[410] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 39.

tarafı haline gelirler ve evlenme sözleşmesini yapma, sadakat ve birbirine yardım gibi belli başlı hak ve yükümlülüklerin muhatabı olurlar. Ancak kural olarak taraflar evlilik sözleşmesi yapma yükümlülüğü altına girseler de, nişanlanma sözleşmesi tarafları evlenmeye zorlamaz[411]. Türk Hukuku bakımından bu husus "*Nişanlılık evlenmeye zorlamak için dava hakkı vermez*." şeklinde açıkça ortaya koyulmuştur (TMK m.119/1).

Nişanlılık ile ortaya çıkan kişisel durum değişikliği, nişanlılığın sona ermesi ile yeniden değişir. Nişanlılık statüsünün sona ermesi ile birlikte taraflar yeni bir kişisel durum kazanırlar ve nişanlılıktan doğan hak ve yükümlülükler son bulur. Tarafların birbirleriyle evlenmesi halinde ortaya çıkan yeni kişisel durum değişikliği aynı zamanda bir medeni durum değişikliği olur ve taraflar "evli" konumuna gelirler. Nişanlanmanın evlilik dışı bir sebeple sona ermesi halinde de bir kişisel durum değişikliğinden söz edilir ancak bu halde kişisel durum değişikliği bir anlamda nişanlanmadan önceki haline döner.

Nişanlılığın evlilik dışı bir sebeple sona ermesi halinde ortaya çıkacak sonuçlar TMK m.118 ve devamında ele alınmıştır. Buna göre nişanlılığın evlilik dışı sebeple sona ermesinin iki önemli sonucu; nişanlılığın haklı veya haksız bir sebeple bozulup bozulmamasına göre tarafların birbirinden maddi ve/veya manevi tazminat talep etmeleri[412] ve nişanlıların ve üçüncü kişilerin, nişanlılık nedeniyle birbirlerine vermiş oldukları hediyelerin iadesinin talep edilmesidir[413].

Son olarak nişanlanmayı evlilik kapsamında değerlendirilmeyen evlilik öncesi veya evlilik dışı diğer birlikteliklerle kıyaslamak gerekir. Birlikte yaşama, sevgililik, flört gibi birlikteliklerden farklı olarak, taraflar nişanlanmaya evlenme iradelerine aleniyet kazandırmak için başvururlar[414]. Nişanlanma dışındaki birlikteliklerde ise tarafların evlilik arifesinde olup olmadıkları veya ilişkilerine aleniyet kazandırma niyeti taşıyıp

---

[411] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 25; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 40; Abik, 2005, **a.g.k.,** 91; Mortaş, 2016b, **a.g.k.,** 5; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 12; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 63-64. İspanyol Medeni Kanununda da aynı yönde düzenleme için bkz. Codigo Civil (CC) m.42/1. https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf (Erişim Tarihi: 08.07.2019)

[412] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 50 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 33 vd.; Abik, 2005, **a.g.k.,** 123 vd.; Mortaş, 2016b, **a.g.k.,** 10 vd.; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 24 vd.; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 20 vd.; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 98-117.

[413] Nişanın sona ermesinde kusurlu olup olmamalarından bağımsız olarak her iki taraf da vermiş olduğu hediyeleri nişan bitiminde karşı taraftan isteyebilir. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 45 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 42 vd.; Abik, 2005, **a.g.k.,** 103 vd.; Mortaş, 2016b, **a.g.k.,** 29 vd.; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 22-24; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 80-98.

[414] Yargıtay'ın "evlilik dışı birliktelik ne kadar sürerse sürsün evlenme vaadi ve niyeti olmadığı müddetçe nişanlanma olarak kabul edilmeyeceği" yönünde kararı için bkz. Y.3.H.D., T.20.01.2014, E.2013/16090, K.2014/623; Mortaş, 2016b, **a.g.k.,** 3.

taşımadıkları belli değildir. Hatta bu tür birlikteliklerde çoğu defa tarafların evlenme niyeti de yoktur. Diğer yandan, her ne kadar nişanlanma ile tarafların hukuki ilişkilerine aleniyet kazandırma amacı taşıdıklarından söz etsek de, söz konusu olan aleniyet unsuru kişisel durum tescilini açıklarken aktardığımız düzeyde değildir. Diğer bir söyleyişle, taraflar nişanlanma kurumuna başvururken aleniyet amacıyla hareket etse de, tarafların bu aleniyeti sağlama niyetinin hukuk düzeninde de eşdeğer bir karşılık bulduğundan söz etmek güçtür. Hukuk düzeni veçhesinden bakıldığında, nişanlanma bakımından "özel hayatın gizliliği", tescil edilme (kamu düzeni) karakterine baskın gelmektedir.

2.3.2. Evlilik kapsamında değerlendirilmeyen birliktelikler

Günümüzde geleneksel aile yapısının değişmeye başlamasıyla birlikte evlilik dışı beraberlikler artmış; aile kurma amaçlı yeni ve alternatif olarak nitelenebilecek birlikteliklere eğilim başlamıştır[415]. Bu artışta kadının toplumdaki rolünün değişimi, insanların üzerindeki dini etkinin azalması, boşanma oranlarının artışı gibi sosyo-ekonomik ve kültürel sebepler de etkili olmuştur[416]. Bu tür birliktelikleri genel itibariyle, kanunun evlilik için öngördüğü kurucu unsurların (aynı cinsten olmama, yetkili memur önünde evlenme vb.) gerçekleşmediği birliktelikler olarak ifade etmek mümkündür[417].

Yaşanan gelişmeler ışığında, çok sayıda ülkede bu değişime kayıtsız kalınmamış ve ortaya çıkan bu yeni aile yapılarına hukuki geçerlilik tanıma ve/veya bunları düzenleme yönünde adımlar atılmaya başlanmıştır[418]. Örneğin evlenmenin şekil (ve kurucu) şartlarını sağlamayan bu tür birliktelikler, "kayıtlı birliktelik" (*civil union/registered partnership vs.*) adı altında bazı ülkelerde hukuken tanınır hale gelmiş;

---

[415] F. Rose-Greenland ve P. J. Smock (2013). Living Together Unmarried: What Do We Know About Cohabiting Families?. *Handbook of Marriage and the Family* (Ed: G. W. Peterson ve K. R. Bush). New York: Springer, s.255 vd.; N. Öztürk (2016). *Milletlerarası Özel Hukukta Aile Kurma Amaçlı Evlilik Benzeri Yaşam Modelleri*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.2-3; C. Yasan (2013). *Milletlerarası Özel Hukukta Aynı Cinsiyetten Kişilerin Birliktelikleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.8-9.

[416] Z. Ö. Üskül Engin (2008). *Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Evlenmenin Evrimi.* İstanbul: Beşir Kitabevi, s.240 vd.; Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 112. Sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı grupta olanların evlilik dışı birlikteliklere daha meyilli oldukları yönünde bkz. Rose-Greenland ve Smock, 2013, **a.g.k.,** 257.

[417] M. A. Köteli (1991). *Evliliğin Hukuki Niteliği ve Evlilik Dışı Beraberlikler*. İstanbul: Kazancı Yayınları, s.99 vd. Ayrıca bkz. Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 114 vd.

[418] Örneğin AİHM içtihadı da bu yönde gelişme göstermiştir. AİHM, konuya ilişkin kararlarında AİHS m.8'deki aile kavramının sadece evlilik temelli ilişkilerle sınırlı olmadığını; tarafların evlilik dışındaki fiili birliktelikleri de kapsadığını vurgulamıştır. Bkz. Keegan v İrlanda, T.26.03.1994, N.16969/90. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57881 (Erişim Tarihi: 29.12.2019); Johnston ve diğerleri v. İrlanda, T.18.12.1986, N.9697/82. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57508 (Erişim Tarihi: 29.12.2019). AİHM'nin hemcins birlikteliklerine ilişkin benzer yönde değerlendirmeleri için ayrıca bkz. Schalk ve Kopg v. Avusturya, T.24.06.2010, N.30141/04. http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-99605 (Erişim Tarihi:23.01.2020)

tescil edilmeleri koşuluyla bu tür birlikteliklere çeşitli hüküm ve sonuçlar bağlanmıştır[419]. Kimi ülkelerde ise, evlenmeyi ayrı cinslere özgüleyen kurucu unsurlarda değişikliğe gidilerek hemcins evliliğinin (*same-sex marriage*) önü açılmış ve evlenmenin kapsamı genişletilmiştir[420]. Böylelikle klasik evlenme anlayışının dışında kalan bu birliktelikler, söz konusu ülkelerde tescile tabi kişisel durumlar arasında yerini almıştır.

Türk Hukukunda aile kavramının halen kanuna uygun olarak gerçekleşen "evlenme" üzerinden şekillendiği kabul edilmektedir. Mülga Medeni Kanun döneminde, özellikle imam nikâhlı birlikteliklerden doğan gayri sahih nesepli çocukların soybağını düzeltmek ve bu birlikteliklerin kayıt altına alınması amacıyla çıkarılan bazı özel kanunlar bir kenara bırakılırsa[421], bu tür evlilik kapsamında değerlendirilmeyen fiili birlikteliklere evlilik veya evlilik benzeri bir statü tanınması ve hukuken sonuç bağlanması söz konusu değildir.

Türk Hukukunda evlilik kapsamında değerlendirilmeyen birlikteliklerden ilki; farklı cinsiyete sahip kimselerin, kanunun evlenme sözleşmesi için aradığı şekil şartlarını

---

[419] Kayıtlı birliktelik hakkında detaylı bilgi için bkz. Yasan, 2013, **a.g.k.,** 16 vd.; N. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 71 vd.; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 98-99. Her ne kadar Türk Hukukunda civil partnership vb. kavramlar için "kayıtlı birliktelik" kullanımı öne çıksa da, civil partnership'in tescilinin zorunlu olmadığını, her halde "kaydedilmediğini" söylemek gerekir. Örneğin Fransa'da civil partnership yasal kabul edilmiş ancak tescile tabi tutulmamıştır. (Bkz. European Parliament, 2013, **a.g.k.,** 47.). Bu sebeple, Türkçe literatürde yaygınlık kazanan kayıtlı birliktelik kavramı, kanımızca civil partnership'i tam anlamıyla karşılamamaktadır. Terminoloji sorunu için ayrıca bkz. N. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 9-11.

[420] Günümüzde hemcins birlikteliklerine ilişkin uluslararası alanda dört temel yaklaşımdan söz edilebilir. Bunlar; hemcins birlikteliğini yasaklama ve cezai yaptırıma tabi tutma; yaptırıma tabi tutmama ancak bu birlikteliğe hukuken geçerlilik tanımama; kanundaki koşullara uygun olarak gerçekleşen hemcins birlikteliğini evlenme benzeri bir yapı (*civil union/registered partnership* vs.) olarak tanıma ancak evlilik olarak kabul etmeme; hemcinslerin evliliklerini kabul etme (*same-sex marriage*) şeklindedir. Bir süre öncesine kadar öne çıkan yaklaşım, bu birliktelikleri "evlilik benzeri" olarak kabul eden ve tescil edilmesi şartıyla hukuken geçerli kabul eden üçüncü görüştü. Örneğin İsviçre, Lüksemburg, Avusturya, Çek Cumhuriyeti, ABD'nin bazı eyaletlerinde bu tür uygulamalar mevcuttur. 2007 yılında CIEC tarafından imzaya açılan ancak henüz yürürlüğe girmeyen "Kayıtlı Birlikteliklerin Tanınması Sözleşmesi" (*Convention on the Recognition of Registered Partnerships*) de bu yaklaşımın bir görünümüdür. Ancak günümüzde hemcins birlikteliklerini evlilik benzeri yerine "evlilik" olarak kabul eden ve evliliğe ilişkin hüküm ve sonuçların aynen ortaya çıkmasını öngören görüş hız kazanmıştır. Örneğin Hollanda, Almanya, Fransa, İspanya, İngiltere, İzlanda, Belçika, Danimarka, Norveç, İsveç, Portekiz, Meksika, Arjantin, Güney Afrika ve Kanada gibi ülkelerde hemcinslerin evliliği hukuken tanınmıştır. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 97-103; Yasan, 2013, **a.g.k.,** 16 vd.; Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 254-259.

[421] Mülga Medeni Kanun döneminde evlilik birliği içinde veya dışında doğan çocukların soybağı bakımından (sahih-gayrisahih nesep) ayrım yapılması nedeniyle, Türk Hukukunda 1930'lu yıllardan itibaren çıkarılan özel kanunlarla evlilik dışında doğan çocukların soybağı idari yolla düzeltilmiştir. Ancak bu kanunlarla soybağının düzeltilmesinin yanı sıra resmi nikâhsız (fiili) birliktelikler de kayıt altına alınmış ve yok hükmünde kabul edilen bu evliliklere, şartların varlığı halinde, hukuken geçerlilik tanınarak tescilleri sağlanmıştır. Bu uygulamayla birlikte, çocuğun soybağının geçmişe etkili olarak kurulması dışında, ileriye dönük hak ve yükümlülükler yaratılmıştır. Bu amaçla son kanun 1991'de çıkarılmış ve 1996'da yürürlükten kaldırılmıştır. Ayrıca bkz. Üskül Engin, 2008, **a.g.k.,** 301-302.

yerine getirmeksizin fiilen birlikte yaşamasıdır. Türk Hukukunda bu tür birlikteliklere "dini (imam) nikâhlı birliktelikler"[422] ve "dini veya resmi nikâh olmaksızın tarafların ortak bir yaşamı paylaşma amacıyla birlikteliği" şeklinde iki türlü rastlamak mümkündür.

Doktrinde imam nikâhlı birliktelikler[423], Türkiye'deki resmi nikâhlı birliktelikler dışındaki geleneksel aile kurma modeli olarak nitelenmektedir[424]. Öyle ki, toplumun bazı kesimlerince imam nikâhı da bir tür evlilik olarak benimsenmektedir[425]. Ancak bu toplumsal yaklaşımın aksine, kanunun açık düzenlemesi gereği bu birlikteliklerin evlilik olarak değerlendirilmesi mümkün değildir. Üstelik her ne kadar toplumda imam nikâhlı birliktelikleri diğer fiili birlikteliklerden daha farklı seviyede tutan yaklaşımlar bulunsa da[426], hukuk çerçevesinden bakıldığında bu birliktelikleri birbirinden ayırmak mümkün görünmemektedir. Çünkü kanunun evlenme için öngördüğü şartları sağlamaması nedeniyle, her iki tür birlikteliğe de kanunkoyucu eşit mesafededir.

Esas itibariyle her iki birliktelik türünün de büyük ölçüde benzer özelliklere sahip olduğunu belirtmek gerekir. Gerek imam nikâhlı birlikteliklerin gerekse diğer fiili birlikteliklerin ortak özelliği, eşlerin geçerli bir evlenme sözleşmesinin tarafı olmamasına rağmen duygusal bağ ile evliymiş gibi birlikte yaşamaları ve ortak bir yaşamı paylaşma amacı gütmeleridir[427]. Nitekim bu birlikteliklerin ayırt edici yönü, genellikle kamusal alanda aleniyet unsurunun varlığı ve eşlerin belli bir süredir devam eden birlikteliğidir[428].

Türk Hukukunda evlilik kapsamında değerlendirilmeyen birlikteliklerden bir diğeri, fiilen karı-koca gibi yaşayan aynı cinsten kimselerin birlikteliğidir. Yasaklayıcı bir düzenleme bulunmaması sebebiyle Türk Hukukunda aynı cinsten kimselerin fiili birliktelik kurmaları mümkündür ancak bu tür birlikteliklere hukuki sonuç bağlanması

---

[422] Her ne kadar bu nikâh "dini nikâh" veya "imam nikâhı" olarak adlandırılsa da İslam Hukukunda evlenme akdinin dini bir nitelik taşımadığı; evlenmenin devlet otoritesi ve denetimi dışındaki sivil bir alan olarak kabul edildiği yönünde bkz. Üskül Engin, 2008, **a.g.k.,** 22-23; Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 421-422.
[423] İmam nikâhlı birliktelik ile kast edilen, eşlerin resmi nikâh olmaksızın sadece imam nikâhıyla birlikte yaşamasıdır. Çünkü Türk toplumunda eşlerin her iki nikâha da başvurması yaygın bir uygulamadır.
[424] N. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 142.
[425] Üskül Engin, 2008, **a.g.k.,** 185.
[426] İlk bakışta imam nikâhlı birlikteliklerde de bazı şekli unsurların (nikâhın din görevlisi tarafından kıyılması vb.) bulunduğundan söz edilebilir. Ancak nikâhın İslam Hukukunda dini nitelikli bir sözleşme olarak kabul edilmemesi nedeniyle, evlenmenin gerçekleşmiş sayılmasında dini bir törenin veya din görevlisi önünde irade beyanı açıklamanın bir etkisi yoktur. İslam Hukukuna göre tarafların birlikteliği (nikâhı), evlenmeye yönelik iradelerini iki tanık önünde özgürce belirtmeleri ve evlenme yasaklarını ihlal etmemiş olmaları koşuluyla gerçekleşir. Ayrıca bkz. Üskül Engin, 2008, **a.g.k.,** 23-24.
[427] Köteli, 1991, **a.g.k.,** 113-114.
[428] Köteli, 1991, **a.g.k.,** 116-117.

(evlilik dışında bir statüyle geçerli sayılmaları ve tescil edilmeleri) mümkün değildir[429]. TMK'daki evlenme sözleşmesinin kurucu unsurları uyarınca, ayrı cinsten olma koşulunu sağlamayan kimselerin evliliğinin yok hükmünde olacağına ilişkin doktrinde görüş birliği mevcuttur. Sözleşme özgürlüğü ilkesi uyarınca bu kişilerin özellikle birlikteliklerinin malvarlığına ilişkin sonuçlarını düzenleme ihtimali düşünüldüğünde, TBK m.27 uyarınca bu sözleşmenin kanunun emredici hükümlerine, ahlaka ve kamu düzenine aykırılık sebebiyle kesin hükümsüz kabul edilmesi olasıdır[430]. Ancak gerek aynı cinsten gerekse farklı cinsten kimselerin birlikteliğinde, evlilik veya hısımlık gibi ilişkiler dışındaki kimselere de talep hakkı sunan ölüm halinde destekten yoksun kalma tazminatı, manevi tazminat gibi düzenlemelere, koşulların varlığı halinde başvurulması mümkündür[431].

[429] Aynı doğrultuda bkz. İkizler, 2018, **a.g.k.,** 103; B. Başoğlu (2015). Legal Status of Same-sex Couples within the Framework of Turkish Civil Law. *Same Sex Couples-Comparative Insights on Marriage and Cohabitation* (Ed: M. Sáez). İsviçre: Springer, s.191-192. Bu evliliğin Türkiye dışındaki bir ülkede gerçekleştirilmesi de sonucu değiştirmez. Söz konusu hemcins birlikteliği veya evliliği; evlenme ehliyeti ve şartlarını taraflardan her birinin evlenme anındaki millî hukukuna tâbi kılan MÖHUK m.13'e ve kamu düzenine aykırılık uyarınca Türk Hukukunda hüküm doğurmaz. Ayrıca bkz. Üskül Engin, 2008, **a.g.k.,** 358-359; Başoğlu, 2015, **a.g.k.,** 205-206; Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 108-109.

[430] Hemcins birlikteliklerinin Türk Hukukundaki değerlendirmesi için bkz. Başoğlu, 2015, **a.g.k.,** 195 vd.; TBK m.27 gereğince ahlaka aykırılık dolayısıyla, hemcins birlikteliklerinde taraflar arasında adi ortaklıktan (ve dolayısıyla sözleşme özgürlüğünden) söz edilemeyeceği; koşulların varlığı halinde sadece haksız fiil borç ilişkisi veya sebepsiz zenginleşme borç ilişkisi gibi kanundan doğan borç ilişkilerinin doğabileceği yönünde bkz. Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 41.

[431] Başoğlu, 2015, **a.g.k.,** 203-204.

İkinci Bölüm

Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Sigorta Hukukundaki Etkileri

1. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL SİGORTALARIN İDARESİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kişisel durumların sosyal sigortalar bakımından etkisini ele alırken sosyal sigortaların temel yapısına başvurmak ve kişisel durumların sosyal sigortalardaki görünümünü bu kapsamda ele almak anlayış kolaylığı sağlayabilir. Bilindiği üzere sosyal sigortalar; devlet (kamu otoritesi) tarafından organize edilen ve toplumdaki bireylerin belli şartlar altında korunmasını amaçlayan örgütlenme modelleridir. Buna göre, en temel görünüşüyle sosyal sigortaların biri devlete, diğeri bireylere (ve topluma) dönük iki yüzü bulunmaktadır. Devlete bakan yüzüyle sosyal sigorta sisteminin idari fonksiyonundan; bireye bakan yüzüyle ise sistemin maddi fonksiyonundan (bireylerin sistemden faydalanmasından) söz edilir. Buna paralel olarak kişisel durumlar da, hem sistemin yönetimi ve işleyişi bakımından hem de sistemden yapılacak yardımların belirlenmesi bakımından işlev görür. Gerek sosyal sigorta sistemindeki gerekse kişisel durum değişikliklerindeki bu paralel yapı, kişisel durum değişikliklerinin sosyal sigortaların inşasına ve işlerlik kazanmasına hizmet etmesini sağlar. Bir diğer söyleyişle, sosyal güvenlik hukuku-kişisel durum değişiklikleri ilişkisinin temel kaynağı, kişisel durum değişiklikleri ve bu değişikliği içeren tescillerin sosyal risklerin yönetiminde kullanılan etkili araçlardan biri olmasıdır.

Kişisel durum tescillerini esas alan sosyal güvenlik sistemlerinin inşasıyla birlikte, kişisel durum değişiklikleri devletin yürütücü fonksiyonu bakımından önemli hale gelmiştir. Sosyal güvenlik alanında kişisel durum değişikliklerinin kaydedildiği sicillerden yararlanma, tarihsel önceliği nedeniyle ilk olarak sosyal yardımlar ekseninde ortaya çıkmıştır. Ancak Sanayi Devrimi sonrası geliştirilen yeni sosyal güvenlik yöntemlerinden olan sosyal sigortaların kurulması ve idaresinde de kişisel durum tescilleri önem arz etmiştir. İhtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve bu kişilere gerekli yardımların yapılması amacıyla kullanılan kişisel durum kayıtları, zaman içerisinde sosyal sigorta sistemlerinin inşasında da kullanılmıştır. Kimlerin, ne zaman ve ne kadar süreyle, hangi koşullarla sosyal sigortadan yararlanacağının tespitinde ve bu doğrultuda bir sistemin inşasında kişisel durumlar esas alınmıştır.

Geleneksel yöntemlerin bireylerin ve toplumun sosyal güvenlik kapsamındaki ihtiyaçlarını karşılamada yetersiz kalması nedeniyle yeni yöntemlere gereksinim duyulmuş; sosyal sigorta uygulamaları bu amaçla yaygınlaşmıştır. İlk zorunlu sosyal güvenlik sistemi uygulaması 19. yüzyılın sonunda Almanya'da (1881), özellikle yaygınlaşmaya başlayan sosyalist akımların önünü kesmek amacıyla Bismarck tarafından oluşturulmuş; bu sosyal sigorta sistemini 20. yüzyıl başlarında Birleşik Krallık'ta ortaya çıkan sigorta sistemleri (Beveridge Raporu-1942) izlemiştir[1]. Amaçları, kapsama aldıkları kimseler, sağladıkları yardımlar, finans edilme ve yönetim şekilleri bakımından birbirinden tamamen farklı olan bu iki sosyal sigorta sistemi[2], çok sayıda ülke sistemine örnek oluşturmuştur. Nitekim günümüzde dahi sosyal güvenlik modelleri, temelde bu ikili ayrım uyarınca ele alınmaktadır[3].

Sosyal sigorta uygulamalarının temel amacı, geliri ne olursa olsun bireylere kapsama alınan riskler karşısında ekonomik güvence sağlamaktır[4]. Bu amaç sosyal sigortaların zorunluluk niteliği ve yeknesaklığı olarak da ifade edilir. Özel sigortalardan farklı olarak, sosyal sigortalarda sigorta ilişkisi esas itibariyle tek tiptir; bireylerin sigorta kapsamına alınmasında sosyal veya mesleki durumu kural olarak göz önünde tutulmaz. Diğer bir ifadeyle, sigorta ilişkisi her sigortalının özel durumuna göre düzenlenmemiştir[5].

Kişisel durumlar, devlete bu sigorta ilişkisinin gerektiğinde kişinin durumuna göre özelleştirilmesi imkânını verir. Kişisel durumların sosyal sigortalar bakımından

---

[1] L. Delsen, N. Van Gestel ve F. Pennings (2000). Introduction: Changes in European Social Security: *Social Security and Solidarity in the European Union*. (Ed: J.P.A. van Vugt ve J.M. Peet). Berlin: Springer-Verlag, s.1-3.

[22] Bismarck modeli sosyo-ekonomik durumu düzeltme amacı taşırken Beveridge modeli sigortalıya minimum gelir vaat eder. Bismarck modeli ilk olarak çalışan kesimi kapsama almak amacıyla oluşturulmuş; Beveridge modeli ise herkesi kapsama almayı hedeflemiştir. Bismarck modelinde sigortalıya sağlanan yardımlar gelir bazlıdır ve primlerle finanse edilir; Beveridge modelinde ise sağlanan yardımlar maktu niteliklidir ve vergilerle finanse edilir. Bismarck modelinde sistemin yönetimi özel hukuk öznelerinde iken Beveridge modelinde yönetim kamu otoritesindedir. Ayrıca bkz. Delsen, van Gestel ve Pennings, 2000, **a.g.k.,** 5.

[3] Hollandalı yazar M. Einerhand, sosyal sigorta sistemlerini dört gruba ayırmıştır. Buna göre *İskandinav modeli* Beveridge ve Bismarck modellerinin karmasından oluşmakta; *Anglo-sakson modeli* büyük ölçüde Beverdige modeli etkisi taşımakta*; Kıta Avrupası modeli* büyük ölçüde Bismarck modeli etkisi taşımakta; *Güney Avrupa modeli* ise kendine özgü unsurlar taşımakta ve esas itibariyle yoksullukla mücadeleyi amaçlamaktadır. Ancak bu dörtlü ayrıma rağmen çok sayıda ulusal modelden de söz etmek mümkündür. Örneğin Türkiye sosyal güvenlik sistemi, büyük ölçüde Bismarck modeli etkisi taşısa da aynı zamanda kendine özgü unsurlar içermektedir. Ayrıca bkz. Delsen, van Gestel ve Pennings, 2000, **a.g.k.,** 8-9.

[4] K. Tunçomağ (1982). *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları, s.8.

[5] A. Bozer (1963). *Türk Hukukunda Sosyal Sigortalara Genel Bir Bakış*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayını, s.12.

fonksiyonu, bu tek tip üzerine kurulan yapının gerektiğinde farklılaştırılması şeklindedir. Çünkü zaman içerisinde sosyal sigortaların yeknesak karakterinin sosyal adaleti sağlamada yetersiz kaldığı anlaşılmış ve sigorta ilişkisine kimi durumlarda öznel bir karakter verilmeye başlanmıştır. Kişisel durumlar ise bu amaçla kullanılan araçlardan biri olmuştur. Örneğin sigortadan asli sigortalının yanı sıra, koşulların varlığı halinde sigortalının aile bireylerinin de yararlanması; sigortadan sağlanan yardımların evli veya çocuk sahibi olma halinde arttırılması ve sigortalılara sigortanın finansmanı konusunda indirim veya muafiyet getirilmesi; evlenen kimselere evlenme yardımı yapılması; sigortaların uygulanmasında kadınlara, engellilere ve çocuklara yönelik çeşitli muafiyet ve teşvikler getirilmesi; yurt dışı hizmet borçlanması uygulaması; ölüm sigortası kapsamında eş ve çocuklara bağlanan aylıkların evlilik halinde kesilmesi gibi çok sayıda konuda kişisel durumlar doğrudan veya dolaylı bir etkiye sahiptir. Tüm bu örneklerde kişisel durumlar sosyal sigortanın işleyişi bakımından "bireyselleştirme" işlevi görür. Buna göre sistemin yürütülmesi bakımından kişisel durumlar, kişilere ekonomik güvence sağlanırken başvurulan kaynaklardan biri olup bu güvencenin kapsamının şekillenmesine katkı sağlar. Böylece kişilerin ekonomik hayatında yarattıkları etkiler uyarınca, sosyal sigorta uygulamasında önem arz ederler. Bu etki bazı kişisel durum değişikliklerinde doğrudan ortaya çıkarken bazılarında dolaylı bir şekilde görünür.

Kamusal niteliği nedeniyle sosyal sigortalar, devlet tarafından organize edilen sistemlerdir. Bu sebeple sosyal sigorta sisteminin tesisinde, kaydı yine devlet tarafından tutulan kişisel durum tescilleri, en güvenilir veri işlevi görür. Özellikle nüfusa ilişkin toplu veri özelliği de düşünüldüğünde, kişisel durum tescilleri sadece bireye dönük bir işlevsellikle sınırlı kalmaz. Aksine; ölüm ve doğum oranları, ortalama yaşam süresi, evlenme ve boşanma oranları, işsizlik, toplum sağlığı, sosyal haklardan yararlanma düzeyi gibi hususlarda da sosyal sigorta sisteminin değişen topluma göre uyarlanması yönünde istatistiki bir fayda sağlar. Özellikle sistemin finansmanı ve sürdürülebilirliği, sistemden yapılacak yardımların kapsamı konusunda kişisel durumlar, yararlanılan temel verilerin başında gelmektedir. Devletler, bu veriler ışığında sosyal sigortalar başta olmak üzere geniş anlamda tüm sosyal güvenlik sistemlerini gözden geçirmektedirler. Buna göre kişisel durumlar, devletin anayasa başta olmak üzere mevzuatta belirlenen sosyal ve ekonomik ödevlerinin sınırlarının çizilmesinde aktif bir rol üstlenmektedir.

Türk Hukukunda inşa edilen yapı gereği kişisel durum tescilleri, ilgisi uyarınca Bakanlıklar başta olmak üzere kamu hizmeti yürüten çeşitli kurum ve kuruluşlarca paylaşılmaktadır. İçişleri Bakanlığınca oluşturulan çevrimiçi "kimlik paylaşım sistemi", ilgisi dâhilinde çeşitli kurum ve kuruluşların nüfus kütüğü bilgilerine erişebilmesine imkân tanımıştır (NHK m.45 vd.). Buna göre Sosyal Güvenlik Kurumu (SGK) da sosyal sigorta, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin işler bir şekilde yürütülebilmesi için kişilerin nüfus verilerine erişmeye yetkili kurumlar arasındadır. Diğer bir ifadeyle, bir kimsenin kişisel durumunda ortaya çıkan veya bir kimsenin hukuki statüsünü etkileyen değişiklikler, SGK'nın ilgili birimlerinin erişimine açıktır. Kullanılan ortak sistem gereği nüfus kütüğüne kaydedilen her değişikliğe, ilgisi dâhilinde SGK tarafından da ulaşılabilmektedir[6].

2. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL RİSKLER KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

2.1. Sosyal Risk Kavramı

Sosyal risk, oldukça geniş bir kapsama sahip "risk"[7] kavramının bir bölümünü ifade eder. Risk kavramıyla ilk olarak akla olumsuz bir anlam gelse de; sosyal, ekonomik ve politik hayatta riskler olumsuz içeriğinin yanı sıra olumlu bir içeriğe de sahiptir[8]. Sigortacılık bakımından risklerden, hem gözetim sonucu ihtiyaçların belirlenmesi hem de gözetimle belirlenen veriler uyarınca farklı risk kategorileri için farklı çözümlerin belirlenmesi şeklinde yararlanılmaktadır[9]. Bu ikili yaklaşım 19. yüzyıl sonu itibariyle sosyal devletin temel yapıtaşlarından kabul edilerek sosyal sigortalar bakımından da uygulanmaya başlanmıştır.

---

[6] Örneğin Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliği (SSİY) m.76/3'te "*Kurum ödemeler kütüğü ile Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünün nüfus kütükleri 15 günü geçmemek üzere belirli periyotlarla karşılaştırılarak, cinsiyet değişikliği, ölümü veya evlenmesi nedeniyle gelir ve aylık alma şartlarını yitirenler(in) tespit edil(eceği)*" düzenlenmiştir.

[7] Her türlü belirsizlik ve olasılığı kapsamına alan risk kelimesi; 14.yy. İtalya'sında, deniz ticareti sigortacılığı sonucunda, çeşitli tehditleri hesaplamak adına ortaya çıkmıştır. Bugünkü anlamıyla kullanımı ise tehlikeler ile fırsat ve kazanımları kapsayacak şeklinde gerçekleşmiştir. Riskler genellikle doğal riskler (örneğin doğal afetler), teknik riskler (örneğin sanayii riskler), sağlık riskleri (örneğin hastalık, doğum), sosyal riskler (örneğin işsizlik, yaşlılık) gibi çeşitli ayrımlara tabi tutulmaktadır. Ancak riskler bakımından böylesi keskin ayrımlardan söz etmek her zaman mümkün değildir. Çünkü çoğu risk birden fazla yönü olan ve birden fazla kategori içine alınabilecek niteliktedir. Detaylı bilgi için bkz. P. Taylor-Gooby ve J. O. Zinn (2006). The Current Significance of Risk: *Risk in Social Science* (Ed: P. Taylor-Gooby ve J. O. Zinn). Londra: Oxford University Press, s.1 vd.

[8] Taylor-Gooby ve Zinn, 2006, **a.g.k.,** 6.

[9] Taylor-Gooby ve Zinn, 2006, **a.g.k.,** 4-5.

Her ne kadar evrensel nitelikte olup insanlık tarihiyle eş zamanlı bir gelişme gösterse de, sosyal risklerin kapsamının belirlenmesi toplumsal ve ekonomik yapıyla yakın bir ilişki içindedir[10]. Sosyal riskler, "sosyal" karakteri gereği sadece bireyi değil toplumun genelini ilgilendiren nitelik taşımaktadır[11]. Öte yandan bu riskler, toplumun bir ferdi olarak esasında herkesi hedef alsa da, en büyük etkiyi ekonomik anlamda kendini koruma kudretine sahip olmayan veya düşük düzeyde bir koruma imkânına sahip kimseler üzerinde göstermektedir.

En genel ifadeyle "*bireylerin yaşadığı dinamik ve değişen dünyadan kaynaklanan olasılık ağırlıklı belirsizlik*" şeklinde tanımlanan[12] sosyal risk kavramıyla ne anlaşılması gerektiğine ve sosyal riskin türlerine ilişkin doktrinde çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir tanıma göre sosyal risk; "*ne zaman gerçekleşeceği bilinmemekle beraber ileride gerçekleşmesi muhtemel veya muhakkak olan ve buna maruz kalan kişinin malvarlığında eksilmeye veya sağlığında bozulmaya neden olan tehlike*" şeklinde ifade edilirken[13]; bir diğer tanımlamada "*meydana geldiği zaman bireyi insan onuruna yaraşır hayat standardı seviyesinin altına düşüren ve toplumsal sorumluluğu ortaya çıkaran her risk*" şeklinde[14]; diğer bir tanımda ise "*toplumun kendisine özel bir önem verdiği ve kişinin bunların zararlı etkilerinden kurtarılmayı istediği riskler*" olarak ele alınmaktadır[15]. Bu tanımlardan çıkarılacak ortak unsurlar; sosyal risklerin hedefinin insan olması, gerçekleşmesi muhtemel ve/veya mutlak nitelikte olması, riskin gerçekleşmesi halinde olumsuz nitelikte bazı ekonomik sonuçlar doğurmasıdır.

Kişisel durum değişiklikleri gibi sosyal riskleri de ortaya çıkış nedenlerine veya etki ve sonuçlarına göre çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür[16]. Örneğin Avustralyalı iktisat tarihçisi Paul Johnson sosyal riskleri; sağlıkla ilgili riskler, yaşam döngüsüne ait

---

[10] P. Johnson (1996). Risk, Redistribution and Social Welfare in Britain from the Poor Law to Beveridge: *Charity, Self-interest and Welfare in the English Past* (Ed: M. Daunton). Londra: UCL Press, s.169.
[11] M. R. Korkusuz ve S. Uğur (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (7. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın, s.7. Toplum kendilerine özel bir önem bağladığı için bu risklere "sosyal risk" denildiği yönünde ayrıca bkz. Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 5.
[12] Johnson, 1996, **a.g.k.,** 169.
[13] A. C. Tuncay ve Ö. Ekmekçi (2019). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri* (20. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.8. Benzer yönde bir tanım için bkz. H. H. Sümer (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.4.
[14] A. Başbuğ (2010). *Sosyal Hukuk – Hukukun Toplumsal Temelleri*. Ankara: A Kitap, s.112.
[15] F. Uşan (2009a). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.29.
[16] Ayrıca bkz. S. Özgökçeler (2012). Genişleyen Sosyal Politika Disiplininde "Sosyal-Risk Yönetimi". *Prof. Dr. Cihangir Akın'a Armağan.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, s.288-289.

riskler, ekonomik riskler ve çevresel riskler olmak üzere dört kategoriye ayırmıştır[17]. Türk Hukukunda Dilik, gelir kayıplarına yol açan ve gider artışı doğuran riskler olmak üzere iki temel grupta[18]; Arıcı ise niteliklerine göre riskler (fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskler), ekonomik sonuçlarına göre riskler ve kaynağına göre riskler olmak üzere üç temel grupta toplamıştır[19]. Bir diğer ayrımda ise riskler sonuçları itibariyle; uzun dönemli (malullük, yaşlılık, ölüm) ve kısa dönemli riskler (analık, hastalık, iş kazası, işsizlik) olmak üzere ikiye ayrılmıştır[20]. 5510 sayılı Kanun uygulamasında da esas itibariyle bu ikili ayrımın (uzun dönemli-kısa dönemli riskler) benimsendiğini söylemek mümkündür.

Bu temel ayrımların yanı sıra sosyal riskler çeşitli açılardan da tasnif edilebilir. Örneğin bazı sosyal riskler sonuçları itibariyle (yaşlılık, ölüm, malullük vb.) sürekli nitelik taşırken bazıları somut olaya göre belirli süreli (analık, öğrencilik, askerlik) veya belirsiz süreli (işsizlik, malullük), kısa veya uzun sürelidir. Bu ayrım risklerin ortaya çıkış zamanıyla da ilişki içindedir. Öyle ki bazı riskler beklenmedik bir anda (hastalık, kaza, işsizlik, ölüm vb.) ortaya çıkarken bazılarının (evlenme, analık, yaşlılık vb.) ortaya çıkış süreci öngörülebilir niteliktedir[21]. Bu husus, risklerin gerçekleşme anıyla ve gerçekleşmesinin iradi olup olmamasıyla da ilgilidir. Diğer bir ifadeyle; bazı risklerin (hastalık, işsizlik, analık, malullük vb.) gerçekleşip gerçekleşmeyeceği belirsiz iken bazı risklerin (ölüm, yaşlılık vb.) gerçekleşeceği kesindir. Aynı şekilde, bazı risklerin (analık, ailevi yükümlülükler vb.) gerçekleşmesi iradi iken bazı risklerin (işsizlik, yaşlılık, ölüm, hastalık vb.) gerçekleşmesi irade dışıdır[22]. Sosyal riskleri doğurduğu zarara göre de tasnif etmek mümkündür. Bazı riskler (işsizlik, yaşlılık, ölüm, askerlik vb.) çalışma gücünün ve/veya kazancın geçici veya sürekli olarak kaybına neden olurken bazıları (hastalık, ailevi yükümlülükler, analık vb.) gider artışına neden olur. Bazı hallerde (hastalık, analık, ölüm vb.) ise çalışma gücü ve kazanç kaybı ile gider artışları aynı anda ortaya çıkabilir. Son olarak sosyal riskleri etki alanının büyüklüğüne göre de tasnif etmek mümkündür. Kimi riskler (doğum, ölüm, evlenme vb.) sadece belli bir kimseyi veya aileyi etki altına

[17] Johnson, 1996, **a.g.k.,** 169-171.
[18] S. Dilik (1992). *Sosyal Güvenlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi, s.68.
[19] K. Arıcı (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi, s.6-12.
[20] Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 8; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 29.
[21] S. Demirbilek (2005). *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.81; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 28.
[22] T. Yazgan (1977). *Sosyal Sigorta.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları, s.16-21; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 28.

alırken, bazı riskler (doğal afetler, ekonomik kriz vb.) bir bölge veya ülkenin tamamını ya da toplumdaki bir kesimin yahut grubun tamamını etkisi altına alabilir.

Sosyal risklerin kapsamına ilişkin kesin bir sınırlama yapmak mümkün değildir. Çünkü toplumsal yapının sürekli değişim geçirdiği göz önünde bulundurulduğunda ve her toplumun farklı dinamiklerden beslendiği düşünüldüğünde, tek tip ve sınırlı sayıda sosyal riskten söz edilemeyeceği açıktır. Ancak kavramsal olarak ortaya çıkışı itibariyle sosyal riskler, önceleri en temel yaşam gereksinimlerini (barınma, beslenme, sağlık vb.) hedef almış; sanayileşme süreciyle birlikte ise sosyal risk kabul edilen risklerin (işsizlik, malullük, iş kazası vb.) sayısı artmıştır. Örneğin ilk zorunlu sosyal sigorta uygulaması olarak nitelenen Bismarck modelinde öncelikle hastalık, iş kazası, meslek hastalığı, yaşlılık ve malullük olmak üzere sınırlı sosyal riskler kapsama alınmıştır[23].

Teknolojik ilerlemeler, endüstri ilişkilerindeki gelişmeler ve toplumsal yapıdaki değişim de sosyal risklerde zaman içerisinde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Aile ve cinsiyet rollerindeki değişim, kadının çalışma hayatına etkin katılımı, tek ebeveynli ailelerin yaygınlaşması, evliliklerin sona ermesinin hızlanması, üretim-tüketim ilişkilerinin değişmesi, esnek çalışma modelleri, iş güvencesizliği, gelir dağılımı eşitsizliği, ekonomik büyüme oranlarındaki düşüş ve belirsizlikler, nüfus artışı ve nüfusun yaşlanması, insan ve emek hareketliliği gibi çeşitli sosyo-ekonomik hususlar, daha önce sosyal risk kapsamında değerlendirilmeyen çok sayıda yeni risk kategorisini ortaya çıkarmış; risklerin uluslararasılaşmasını (küresel bir nitelik kazanmasını) sağlamış ve refah sistemlerinin dönüşmesine neden olmuştur[24]. Refah sistemlerindeki ve devamında sosyal risklerdeki değişimin en büyük sonuçları gerek aileye gerekse piyasaya bağımlılık halinde olan kadınlar açısından ortaya çıkmıştır[25]. Sanayi Devrimi ile birlikte yaygın bir biçimde kabul gören işsizlik, iş kazası, malullük, hastalık gibi klasik sosyal risklerin yerini; bireylerin ve geniş ölçekte toplumun tercihlerinin bir sonucu olan "geliştirilmiş riskler" almıştır[26]. Diğer bir ifadeyle, yaşam döngüsünde ortaya çıkan tüm riskler, kolaylıkla sosyal nitelik kazanır hale gelmiştir. Klasik sosyal risklerden farklı olarak bu

[23] Delsen, van Gestel ve Pennings, 2000, **a.g.k.,** 2; C. Talas (1953). *Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları.* Ankara: Ankara Üniversitesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları, s.14.
[24] Detaylı bilgi için P. Taylor-Gooby (2004). New Risks and Social Change: New Risks, New Welfare (Ed: P. Taylor-Gooby). New York: Oxford University Press, s.1-5; D. B. Sarıipek (2018). Yeni Sosyal Riskler ve Yeni Refah Düzeni. *Karatahta*, 11, s70 vd.
[25] Sarıipek, 2018, **a.g.k.,** 70-73.
[26] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 6.

risklerin öne çıkan özellikleri; kaynağı, nerede ve ne zaman ortaya çıkacağı belirsiz, kontrol edilmesi daha zor ve sonuçları daha ağır şeklinde sıralanabilir[27]. Buna göre intihar, yoksulluk, savaş, terör, suç işleme, alkol ve uyuşturucu bağımlılığı vb. gibi haller de sosyal riskler kapsamında değerlendirilebilir hale gelmiştir.

Devletlerin benimsemekte oldukları sistem uyarınca, sosyal risklerin bireysel veya kolektif düzeyde yahut kamusal veya özel yollarla karşılanması mümkündür[28]. Öyle ki, 19. yüzyıl itibariyle sistematik hale gelen sosyal güvenlik hukuku uygulamaları ve özellikle sosyal sigortalar, temel sigortacılık mantığına paralel bir biçimde "sosyal risk" kavramı üzerinden gelişme göstermiştir[29]. Bu dönemde sosyal güvenlik, sosyal sigorta üzerinden inşa edilmiş ve "*bireyin istek ve iradesi dışında uğrayacağı tehlikelerin zararlarından kurtarılma garantisi*" şeklinde, özel sigortacılık perspektifinden tanımlanmıştır[30]. Ancak sosyal sigortayla malvarlığına yönelik olanlar dışındaki zararları tazmin etmek amaçlanmıştır. Böylece sosyal devlet sistemleri ve bir refah aracı olarak sosyal sigortalar, sosyal risklerin etkilerini azaltmak amacıyla inşa edilmiş[31]; sosyal güvenlik, bir anlamda sosyal risklerin toplumsallaştırılması işlevi görmüştür[32]. Bu sebeple sosyal güvenliği; "*belli başlı sosyal risklerin yol açabileceği gelir kaybı ve gider artışlarına karşı bireylerin ekonomik güvenliklerinin sağlanması*" şeklinde tanımlamak mümkündür[33]. Esasında bu tanım sosyal güvenliğin dar anlamda kapsamı olup sosyal devletin dikey fonksiyonunu karşılar; çünkü sosyal devlet bu fonksiyonunu sosyal

[27] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 6-7.
[28] Johnson, 1996, **a.g.k.,** 169.
[29] Sosyal güvenliğin ortaya çıkışı hakkında detaylı bilgi için bkz. Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 14; Dilik, 1992, **a.g.k.,** 13 vd.; Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 17 vd.
[30] Sosyal sigorta ile özel sigorta anlayışlarının ortak yönü, olası belirsizliklere/risklere karşı bireyi korumak ve bu risklerin doğması muhtemel zararlarını minimuma indirmektir. Ancak bu paralel yaklaşıma rağmen sosyal sigortaların özel sigortalardan bazı farklılıklarının olduğunu belirtmek gerekir. Ayrıştıkları temel nokta sosyal sigortanın tipik bir sözleşme ilişkisi olmayıp edimler arası ilişki kurmaması; kamusal niteliğe sahip sosyal sigortada zorunluluk esasına göre işlem yapılmasıdır. Özel sigortanın aksine sosyal sigorta, sigortalanabilir her türlü riskin değil, kanunda öngörülen ve kapsama alınan (sosyal) risklerin etkisini azaltma amacı taşır. Buna göre sosyal sigorta ile sigorta ilişkisinin kurulmasında sınırlı bir serbestiden, daha az riskten ve daha az sigorta türünden söz edilir. Sosyal sigorta ve özel sigortalar arasındaki diğer farklılıklar ve detaylı bilgi için bkz. Bozer, 1963, **a.g.k.,** 3-16; R. Ayhan, H. Çağlar ve M. Özdamar (2019). *Sigorta Hukuku Ders Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları, s.2-8; Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 18-22; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 110-112; Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 176-179; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 69-70; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 43-45.
[31] Johnson, 1996, **a.g.k.,** 169.
[32] Özgökçeler, 2012, **a.g.k.,** 284-285.
[33] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 2-3; Dilik, 1992, **a.g.k.,** 10; A. Güzel, A. R. Okur ve N. Caniklioğlu (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (18. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.3; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 5-6. Benzer yönde bir tanım için ayrıca bkz. M. Akad (1992). *Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı*. İstanbul: Kazancı Yayınları, s.11.

güvenlik aracılığıyla yerine getirir[34]. Ancak geniş anlamda sosyal güvenlik, sosyal risklerin olası sonuçlarının tazmininin yanı sıra bu risklerin ortaya çıkmasının önlenmesini ifade eder[35].

Görüldüğü üzere sosyal riskler, sosyal güvenlik bakımından daha sınırlı bir kapsamı ifade eder. Daha doğru ifadeyle, sosyal güvenlik sistemleri her sosyal riski kapsamına almamakta; insan hayatı ile doğrudan ilgisi olan ve ortaya çıkması durumunda kişiyi gelir kaybına ve/veya gider artışına uğratan sosyal risklerle ilgilenmektedir. Ülkenin ekonomik yapısına ve gelişmişlik düzeyine göre ise sosyal güvenliğin kapsamına alınan sosyal riskler artmakta veya azalmakta; koruma düzeyi, riskin ülkedeki önem düzeyi uyarınca şekillenmektedir. Böylelikle gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sigortalılar daha fazla sosyal risk uyarınca, daha geniş bir koruma kapsamına alınmaktadırlar.

Örneğin ILO'nun 1952 tarih ve 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normları Hakkında Sözleşmesinde, taraf devletler tarafından güvence altına alınması tavsiye edilen dokuz sosyal risk belirlenmiştir. Bunlar; hastalık, analık, malullük, yaşlılık, iş kazası, meslek hastalığı, ölüm, ailevi yükler ve işsizliktir[36]. Bu riskler Avrupa Sosyal Şartı ve Avrupa Sosyal Güvenlik Kodunda da kapsama alınmıştır. Sosyal devlet olmanın gereği olarak Türk Hukukunda da bu riskler, sosyal güvenlik çatısı altında, sosyal sigorta ağırlıklı bir sistem uyarınca karşılanmaktadır. Ancak Türk Hukukunda ailevi yükler (evlenme, çocuk sahibi olma vb.), henüz sosyal sigortası çatısı altında doğrudan düzenlenmemiştir; bu sosyal risklerin tazmini sosyal yardım ve hizmetler ağırlıklı yollarla sağlanmaya çalışılmaktadır.

Açıklanan sebeplerle sosyal güvenlik hukuku perspektifinden sosyal riskler farklı şekillerde tasnif edilebilir[37]. Bu riskler yaygın olarak; mesleki riskler, fizyolojik riskler ve sosyo-ekonomik riskler şeklinde ayrıma tabi tutulmaktadır. Mesleki riskler ile kast

---

[34] Başbuğ, 2010, **a.g.k.,** 113.

[35] Sosyal güvenliğin kapsamı hakkında ayrıca bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 4-5.

[36] https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102 (Erişim Tarihi: 28.02.2020)

[37] Dilik, 1992, **a.g.k.,** 67 vd.; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 8-10; Akad, 1992, **a.g.k.,** 11-13; N. Gerek (2002). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi, s.3-5; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 8-10; A. İ. Oral (2020). *Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Geçici Sosyal Gelirler*. Eskişehir: Nisan Kitabevi, s.21-27; M. Göktaş, E. Çakar ve M. Özdamar (2011). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim.* Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.34-37. Türk Hukukunda Yazgan ve Arıcı sosyal riskleri "sosyal güvenlik tehlikeleri" şeklinde ifade etmektedir. Sosyal güvenlik tehlikelerine ilişkin çeşitli ayrımlar için ayrıca bkz. T. Yazgan (1981). *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı, s.13-15; Yazgan, 1977, **a.g.k.,** 34-36; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 6-12.

edilen iş kazaları ve meslek hastalıkları; fizyolojik riskler ile kast edilen hastalık, analık, malullük, ölüm ve yaşlılık; sosyo-ekonomik riskler ile kast edilen işsizlik, barınma, bakım ihtiyacı, evlilik ve ailevi yükümlülüklerdir. Sosyal güvenlik hukukundaki sosyal risklere ilişkin bir diğer yaygın ayrım, riskin ekonomik sonuçlarına ilişkindir. Buna göre analık, hastalık, iş kazası, malullük, yaşlılık, ölüm ve işsizlik gelir kaybına yol açan riskler; analık, hastalık, iş kazası, evlilik ve ölüm ise gider artışına yol açan riskler arasındadır.

Sosyal risklerin kapsamına ilişkin yukarıda sözü edilen değişim, sosyal riskler üstüne kurulan sosyal güvenlik sistemlerinin de değişmesine neden olmuştur. Bunun yanı sıra, toplumsal yapıdaki değişim ve yeni yaşam modelleri (evlilik dışı beraberlikler, çekirdek aile, tek ebeveynli aile vb.) sosyal güvenlik kadar kişisel durum tescillerinde de sonuçlar doğurmuştur. Bu süreçte tescile tabi kişisel durum değişikliklerinde artış meydana gelmiş; devletin düzenleme alanına yeni hususlar girmiştir. Böylece sosyal güvenlik sistemlerini şekillendirmek amacıyla kullanılabilecek kişisel durum verileri sayıca artmıştır. Öte yandan, sosyal sigorta şemsiyesi altına alınan sosyal riskler de zaman içerisinde artış göstermiş; mevcut sosyal risklerin tazmin edilme yöntemlerinde değişiklikler ortaya çıkmıştır. Bugünkü sistemlerde "gelirin adil dağılımı" şeklindeki klasik amacın yerini bir ölçüde "riskin adil dağılımı" almıştır[38].

2.2. Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Risklerle İlişkisi

Sosyal devletin temel hedeflerinden biri, sanayi toplumunun olası sonuçları ve tehlikeleri karşısında kişinin korunmasıdır[39]. Çünkü sosyal devlet bir yandan sosyal risklerin ortaya çıkmasını önlemeyi (yatay fonksiyonu), öte yandan sosyal risklerin ortaya çıkardığı zararları tazmin etmeyi (dikey fonksiyonu) amaçlar. Sosyal risklerin yarattığı zararların tazmininin gerçekleştirilmesinde kullanılan en önemli yöntem ise sosyal güvenlik sistemleridir[40]. Özel sigortalardan farklı olarak sosyal sigortada, bireylerin ekonomik varlığını güvence altına alma sorumluluğunu bireyin kendisiyle birlikte devlet de üstlenmiştir. Devletin üstlenmiş olduğu bu görevin yerine getirilmesinde başvurduğu unsurlardan biri ise kişisel durumlardır. Çünkü devlet, her birey nezdinde toplumun tamamının ekonomik varlığını güvence altına almayı amaçlar. Bu amacın

[38] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 7.
[39] E. R. Hubert'den aktaran Akad, 1992, **a.g.k.,** 46.
[40] Sosyal devletin fonksiyonları hakkında ayrıca bkz. Başbuğ, 2010, **a.g.k.,** 112-114.

gerçekleştirilmesi ise gerek mali yeterlilikler/yetersizlikler gerekse kime ne düzeyde güvence sağlanacağının tespitinin güçlüğü karşısında kolay olmaz.

Günümüzde sosyal sigortalar, başlangıçta olduğu gibi yalnızca çalışanları hedefleyen sistemler olmaktan çıkmıştır. Artık gerek sosyal sigortalar gerekse sosyal güvenliği sağlama amacıyla başvurulan diğer araçlar, bağımlı ve bağımsız çalışanların yanı sıra toplumun diğer kesimlerini de hedeflemektedir. Sosyal güvenliğin ilgi alanına giren sosyal risklerin kapsamının belirlenmesinde ortaya çıkan dönüşüm, bu risklerin etkisini gidermek veya azaltmak için öngörülen sosyal güvenlik mekanizmalarında da değişikliğe gidilmesini gerektirmiştir. Öyle ki, ortaya çıkan bu yapısal dönüşümde bazı sosyal risklerin bertaraf edilmesi güçleşmiştir. Tüm bu hususlar, kişisel durum değişiklikleri ile sosyal güvenlik ilişkisini arttırmıştır. Kişisel durum değişiklikleri ve değişiklikleri içeren tesciller, sosyal risklerin yönetiminde kullanılan araçlardan biri haline gelmiştir. Gerek sosyal güvenlik sistemlerini kişisel durum tescilleri aracılığı ile inşa etme ve yönetme (idari fonksiyon); gerekse kişisel durum değişiklikleri uyarınca sistemin uygulanmasını sağlama (maddi fonksiyon) bakımından kişisel durum değişiklikleri risk yönetiminin etkili unsurlarından olmuşlardır.

Kişisel durum değişiklikleri ile kast edilenin kişinin doğumundan başlayarak ölümüne kadar devam eden süreçte kişilikte ortaya çıkan değişiklikler olduğundan birinci bölümde söz etmiştik. Özellikle sosyal sigortaların kapsamında yaşanan gelişmelerin de bir sonucu olarak, gerek sosyal sigorta gerekse sosyal yardım ve hizmetler yönüyle sosyal güvenlik sistemleri, kişisel durum değişikliklerinin kapsamıyla büyük ölçüde örtüşmektedir. Sosyal güvenlik sistemleri bir toplumdaki herkesi, doğumdan ölüme kadar bütün yaşamları boyunca ilgilendirmektedir[41]. Hatta kimi hallerde sosyal güvenliğin koruyucu şemsiyesi kişinin yaşamıyla da sınırlı kalmamaktadır. Bir diğer söyleyişle, hem kişisel durum değişiklikleri hem de sosyal riskler hemen hemen herkesi özne olarak kabul etmekte ve etkilemektedir. Kişisel durum değişiklikleri, kişinin kişiliğinden kaynaklanan ve kişi varlığının bir parçası olan değişikliklerdir. Sosyal riskler de benzer şekilde kişinin sosyal varlığının bir sonucudurlar; bu riskler kimi zaman kişinin salt kişi varlığından kaynaklandığı gibi kimi zaman da kişinin toplumun diğer fertleri ile ilişkiye girmesinin bir sonucu olarak ortaya çıkarlar.

[41] Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 22; Yazgan, 1981, **a.g.k.,** 104-105.

Sosyal güvenlik hukuku perspektifinden bakıldığında, kişisel durum değişikliği ile sosyal güvenlik ilişkisi iki temel cepheden gelişme göstermiştir. İlki, sosyal sigortaların idaresi kapsamında etkisini gösteren ve yukarıda sözü edilen idari fonksiyondur. İkincisi ise, maddi fonksiyon olarak adlandırabileceğimiz ve kişisel durum değişikliklerinin sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanma bakımından etkisini gösteren yüzüdür. Bu ikinci fonksiyon, kişisel durum değişikliklerinin sosyal risklerle olan ilişkisinin de bir sonucudur.

Sosyal güvenlik hukukunda her kişisel durum değişikliğinin; az veya çok, dolaylı veya doğrudan, etki veya sonuç şeklinde bir karşılığının olduğunu belirtmek gerekir. Ancak bu etkileşimin yalnızca sosyal riskler çerçevesinden şekillendiğini söylemek sınırlayıcı bir yaklaşım olur. Çünkü her kişisel durum değişikliği aynı zamanda bir sosyal risk değildir. Diğer bir söyleyişle, özellikle tescile tabi tutulan her kişisel durum değişikliği sosyal risk niteliği taşımaz. Örneğin doğum, analık, ailevi yükler, ölüm ve yaş değişiklikleri hem birer kişisel durum değişikliği hem de sosyal risk özelliği taşırlar. Buna göre, yaygın olarak kabul edilen sosyal riskler açısından kişisel durum ile sosyal durum kavramlarının iç içe geçtiğinden söz etmek mümkündür. Ancak bunlar dışında kalan ve tescile tabi tutulan çoğu kişisel durum değişikliğinin, doğrudan bir sosyal risk olarak kabul edilmesi söz konusu değildir. Bu hallerde kişisel durum değişiklikleri yalnızca sosyal risk sonucu doğurur niteliktedir. Diğer taraftan, bu hallerde de ortaya çıkan risk sonuçları aynı nitelikte değildir. Örneğin evlenme, vatandaşlığın kazanılması veya kaybedilmesi gibi kişisel durum değişikliklerinde daha büyük risk sonuçlarından söz edilirken; yerleşim yeri değişikliği veya velayet gibi kişisel durum değişikliklerinde dolaylı sonuçlar ortaya çıkar.

Açıklanan sebeplerle, kişisel durumlar ile sosyal riskler arasında her zaman paralel bir ilişkinin varlığından söz etmek güçtür. Bu iki kavram arasındaki ilişkinin büyük ölçüde etki-sonuç ilişkisi olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle kişisel durum değişiklikleri çalışmamızda salt birer sosyal risk olarak değil, aynı zamanda sosyal riskleri etkileyen unsurlar olarak ele anılacak; öte yandan, sosyal sigorta sistemlerinin idaresi bakımından sisteme dâhil kimseleri özelleştirilebilir kıldığı müddetçe çalışmamıza konu olacaklardır.

3. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL SİGORTA HUKUKUNDA DOĞURDUĞU SONUÇLAR

Değinildiği üzere, kişisel durum değişikliği-sosyal sigorta ilişkisinin çeşitli açılardan ele alınması mümkündür. Ancak çalışmamız bakımından odak noktası kişisel durum değişikliklerinin sosyal sigorta hukukundaki etkileri olduğu için, bu ilişkinin sosyal sigorta dinamikleri ve tasnifleri uyarınca ele alınması daha faydalı olabilir.

Bu bölümde kişisel durum değişikliklerinin sosyal sigorta alanındaki sonuçlarını Türk Hukuk doktrininde yaygın biçimde kabul gören tasnifler uyarınca ele almayı uygun görüyoruz. Bu nedenlerle, kişisel durum değişikliklerinin etkileri, sosyal sigortaların hangi alanında sonuç doğurduğuna göre ele alınacaktır. Bu doğrultuda kişisel durum değişikliklerinin etki ve sonuçları; genel olarak sigortalılık ilişkisi ve sosyal sigorta kapsamı bakımından, özel olarak kısa vadeli sigortalar, uzun vadeli sigortalar, genel sağlık sigortası, işsizlik sigortası ve isteğe bağlı sigorta türleri bakımından; neden-sonuç ilişkisi uyarınca incelenecektir. Bu neden-sonuç ilişkisinin ortaya koyulmasında ise her bir kişisel durum değişikliği ayrı bir başlık altında irdelenecektir. Öte yandan, çalışmamızda Türk sosyal sigorta sistemini baştan sona ele alma gayesi bulunmadığından ve böylesi bir gaye çalışmanın hacmini de arttıracağından, sosyal sigorta türleri yalnızca kişisel durum değişiklikleri uyarınca ve ilgisine göre ele alınacaktır.

3.1. Doğuma Bağlı Sonuçlar

3.1.1. Genel olarak

Birinci bölümde değindiğimiz üzere doğum olayı, önemi nedeniyle kişisel durum tescilinde özel olarak düzenlenmiş ve doğum tescili uluslararası hukukta ve çeşitli hukuk düzenlerinde temel bir insan hakkı olarak kabul edilmiştir[42]. Gerçekleşmesi kesin olmayan, kişinin iradesine bağlı olan ve bu sebeple öngörülebilir olan doğum olayı ve devamında analık hali, sosyal güvenlik hukukunda başlı başına bir sosyal risk olarak kabul edilmiştir. Fizyolojik ve sosyo-ekonomik riskler arasında yer alan[43] doğum olayı, genellikle ayrı sigorta kollarıyla (analık sigortası, aile sigortası vb.) düzenlenmektedir.

[42] Szreter, 2007, **a.g.k.,** 67; Silveira, 2009, **a.g.k.,** 1.

[43] T. Ozanoğlu (1988). Analık Sigortası ve Analık Sigortasına İlişkin Davalar. *Çimento İşveren,* 2 (6), s.3; I. Çenay (2000). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık Sigortası.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.8, 16; K. Arıcı (2017). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Annelerin Korunması. *TBB Dergisi*, (Özel Sayı), s.271-272; H. Çavuş (2021). Sosyal Güvenlik Mevzuatımızda Gebe ve Anne Sigortalılara Yönelik Düzenlemeler. *Çalışma ve Toplum*, 68, s.76.

Bu sosyal risk, yapısı gereği hem gelir kaybına hem de gider artışına neden olmaktadır. Örneğin doğum olayıyla birlikte annenin çalışma hayatından geçici veya kalıcı olarak ayrılması halinde gelir kaybı ve anne ile çocuğun bakımına ilişkin gider artışları ortaya çıkmaktadır[44]. Ayrıca bu dönemde sigortalılık niteliğinin kaybı halinde, sigortalının emeklilik hakları da etkilenmektedir[45].

İş hukukunda ve sosyal güvenlik hukukunda doğum olayı, özellikle sağlanan haklardan yararlanma bakımından, medeni hukuk kapsamında kabul edilen doğum olayından daha geniş bir olguyu ifade eder. Doğurduğu etki ve sonuçlar bakımından ve sosyo-politik yapının bir sonucu olarak doğum olayı ile sağlanan koruma, çocuk yerine anne üzerinden şekillenmektedir. Bu sebeple iş hukuku ve sosyal güvenlik hukuku literatüründe "doğum" yerine "analık hali" tercih edilmektedir[46]. Çalışmamızda ise doğum kavramı esas alınarak doğum olayının sadece kadın yönünden değil, çocuk ve erkek ebeveyn yönünden de doğurduğu etki ve sonuçları ele almak amaçlanmaktadır.

Sosyal sigorta hukukunda analık haliyle, çocuğun ana rahmine düşmesinden itibaren başlayan, doğum ve lohusalık dönemini de kapsayan bir süreç kast edilir[47]. Sosyal güvenlik kapsamında doğumdan söz etmek için çocuğun sağ ve tam doğması zorunlu değildir. Nitekim 5510 sayılı Kanunda da analık hali "*(...) gebeliğin başladığı tarihten*

---

[44] Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 3-4; N. B. Sümer (1997). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Gebe ve Anne İşçilerin Korunması*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.198; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 16; Arıcı, 2017, **a.g.k.,** 270-272; Çavuş, 2021, **a.g.k.,** 76; Ş. E. Baskan (2016). Analık Halinin Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Sonuçları. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 15 (1), s.689; O. E. Civan (2018). Sosyal Güvenlik Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet: *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları.* (Ed: G. Uygur ve N. Özdemir). Ankara: Seçkin Yayınevi, s.523.

[45] Baskan, 2016, **a.g.k.,** 689; T. Canbolat ve S. D. Özkan (2017). Doğum Borçlanması Yapılabilecek Süreler. *İş ve Hayat,* 3 (6), s.107-108.

[46] Ancak bu kavram tercihini, sosyal güvenlik hukukunda doğuma bağlı sonuçların yalnızca anneye yönelik olduğu yönünde yorumlamamak gerekir. Doğum olayının ortaya çıkardığı fiziksel farklılıklar ve çalışma hayatının gerekleri sebebiyle, bu sonuçlar büyük ölçüde kadın bakımından ortaya çıksa da, çocuk ve erkek ebeveyn bakımından ortaya çıkan sonuçlar da mevcuttur. Nitekim günümüzde doğum olayının ve bu doğrultuda çocuğa bağlı ortaya çıkan sorumluluk ve yükümlülüklerin yalnızca kadına ait olmadığı; erkeğin de kadınla birlikte bu sorumluluğu paylaşması gerektiği çeşitli düzenlemelerle uluslararası düzlemde de ortaya koyulmaktadır.

[47] Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 388-389; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; A. N. Sözer (2021). *Türk Sosyal Sigortalar Hukuku* (5. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.239; Sümer, 1997, **a.g.k.,** 199; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 50-51; D. Eser (2009). *Sosyal Sigortalar Hukukunda Kadın: 506 ve 5510 Sayılı Kanunlar Bakımından Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.145; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 688-689; R. Kurt (2018). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Doğuma Bağlı Haklar. *Terazi Hukuk Dergisi,* 13 (138), s.57; P. Tuaç (2017). Analık Hâlinde İş ve Sosyal Güvenlik Hukukundan Doğan Haklar -6663 Sayılı Kanun ile Getirilen Yenilikler-. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (1), s.204; A. Şahin Emir (2019). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.30; Oral, 2020, **a.g.k.,** 103; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 193.

itibaren doğumdan sonraki ilk sekiz haftalık, çoğul gebelik halinde ise ilk on haftalık süreye kadar olan gebelik ve analık haliyle ilgili rahatsızlık ve engellilik halleri" şeklinde tanımlanmıştır (SSGSSK m.15/2). Doğaldır ki analık hali bu denli kısa bir sürece indirgenemez nitelikte olup çocuğun büyütülüp yetiştirilmesini de kapsar; analık hali ve kadının doğumla kazandığı bu statü kanımızca süreyle sınırlanamaz niteliktedir[48]. Ancak kanunkoyucunun bu tanımlamadaki amacının, özellikle analık sigortası ve genel sağlık sigortası uyarınca koruma kapsamına alınan analık dönemi olduğunu belirtmek gerekir.

Türk Hukukunda çalışma hayatına ilişkin analık hali düzenlemeleri, yalnızca sosyal güvenlik hukukunun ilgi alanına girmez. Aksine, çalışan kadını esas alan düzenlemeler gereği, analık hali iş hukukunun da konusunu oluşturur. Analık haline ilişkin sosyal sigorta uygulamasını anlayabilmek için bu düzenlemelere değinmek aynı zamanda bir zorunluluktur. Çünkü sigortalılara bu kapsamda tanınan ve ileride değineceğimiz çoğu hak, çalışma hayatındaki bu düzenlemelerin tamamlayıcısı niteliğindedir.

İş hukukunda analık halinden doğan ve iş sözleşmesiyle çalışan her kadın işçinin kullanabileceği izinler; doğumdan önceki 8 (çoğul gebelikte 10) ve doğumdan sonraki 8 haftayı kapsayan *16 haftalık analık izni* (İK m.74/1); analık izninin kullanılmasından sonra başvurulabilecek olan (birinci doğumda 60, ikinci doğumda 120, sonraki doğumlarda 180 gün süreyle)[49] *haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin* (İK m.74/2) veya *altı aya kadar ücretsiz izin* (İK m.74/6); çocuğu bir yaşına gelene kadar günde toplam bir buçuk saatlik *süt izni* (İK m.74/7); analık izninin veya m.74/2 ve m.74/6'da düzenlenen ücretsiz izinlerin kullanılmasından sonra olmak üzere, çocuğu mecburi ilköğretim çağına gelene kadar kullanılabilecek olan *kısmi süreli çalışmaya geçiş hakkı*dır (İK m.13/5). Ayrıca işçinin, işvereni ile anlaşmak suretiyle iş sözleşmesini askıya alması; doğum ve çocuk bakımı nedeniyle ücretsiz izne ayrılması da mümkündür.

Erkek işçiler bakımından ise 5 günlük ücretli *doğum izni* (İK Ek m.2); annenin doğumda ve doğum sonrasında annenin ölümü halinde kullanılmayan (13 haftaya kadar) *analık izinlerini anne yerine kullanma imkânı* (İK m.74/1) ve annenin analık hali uyarınca

[48] Analık halinin gebelik, doğum ve lohusalık ile sınırlı olmayıp emzirme, çocuğun bakımı ve büyütülmesi sürecini de kapsadığı yönüne bkz. A. C. Köseoğlu (2016). Türk İş Hukukunda Analık. *İş ve Hayat*, 2 (4), s.98; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 31;Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 204; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 239.

[49] Çoğul doğum hâlinde bu süreler; birinci doğumda 90, ikinci doğumda 150, sonraki doğumlarda 210 gün şeklindedir. Çocuğun engelli doğması hâlinde ise bu süre 360 gün olarak uygulanır. Bkz. İK m.74/2.

tanınan izinlerin bitiminden sonra kullanılmak üzere *kısmi süreli çalışmaya geçme imkânı* (İK m.13/5) öngörülmüştür. Erkek işçi de kadın işçi gibi işvereni ile anlaşarak doğum ve çocuk bakımı nedeniyle iş sözleşmesini askıya alabilir.

Devlet Memurları Kanununda (DMK) da, analık haline ilişkin "mazeret izni" adı altında, iş hukukundakine benzer düzenlemelere yer verilmiştir[50]. Kadın memura; doğumdan önce 8 (çoğul gebelikte 10), doğumdan sonra 8 hafta olmak üzere toplam 16 hafta süreyle *analık izni* (DMK m.104/A); analık izni süresi sonunda (birinci doğumda 2, ikinci doğumda 4, sonraki doğumlarda ise 6 ay süreyle)[51] *günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânı* (DMK m.104/F); analık izni süresinin bitim tarihinden itibaren ilk altı ayda günde üç saat, ikinci altı ayda günde bir buçuk saat *süt izni* (DMK m.104/D); analık izni süresinin veya günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânının bitiminden itibaren *24 aya kadar aylıksız izin* (DMK m.108/B) veya analık izni ve/veya günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânından sonra olmak üzere, çocuğu mecburi ilköğretim çağına gelene kadar kullanılabilecek olan *yarım zamanlı çalışmaya geçiş hakkı* (DMK Ek m.43) verilir[52].

Erkek memurlara ise eşinin doğum yapması halinde 10 günlük *babalık izni* (DMK m.104/B); doğumda veya doğum sonrasında annenin ölümü hâlinde, *anne için öngörülen süre kadar analık iznini kullanma imkânı* (DMK m.104/A); doğum tarihinden itibaren *24 aya kadar aylıksız izin* (DMK m.108/B) ve babalık izninin bitiminden çocuğu mecburi ilköğretim çağına gelene kadar kullanılabilecek olan *yarım zamanlı çalışmaya geçiş hakkı* (DMK Ek m.43) verileceği düzenlenmiştir[53].

Yukarıda sayılan izin haklarının bir bölümünde işçi veya memur, hak kaybına uğramaksızın izin döneminde de aylık veya maaşını kısmen/tamamen almaya devam etmekte; diğer bir bölümünde ise (özellikle işçiler) izin dönemi boyunca gelirinden

[50] Devlet memurlarına doğum sebebiyle verilecek izinlerin uygulanmasına ilişkin ayrıca bkz. Kamu Personeli Genel Tebliği – Seri No:6 (R.G.T.13.04.2016, S.29683)

[51] Çoğul doğum hâlinde bu süreler; birinci doğumda 3, ikinci doğumda 5, sonraki doğumlarda 7 ay şeklindedir. Çocuğun engelli doğması hâlinde ise bu süre 12 ay olarak uygulanır. Bkz. DMK m.104/F.

[52] DMK m.105/1 hükmü uyarınca; memurların uzun süreli bir tedaviye ihtiyaç gösteren hastalığı hâlinde *18 aya kadar*, diğer hastalık hâllerinde ise *12 aya kadar* aylıklı izin kullanma imkânları vardır. Buna göre doğum öncesinde veya doğum sonrasında, gebeliğe veya doğuma bağlı bir hastalığın ortaya çıkması halinde, kadın memurun bu *aylıklı izne* başvurma imkânı da mevcuttur.

[53] DMK m.105/7 hükmü uyarınca; eşinin doğum öncesinde veya doğum sonrasında, gebeliğe veya doğuma bağlı bir hastalığının ortaya çıkması halinde ve memur refakat etmediği takdirde eşin hayatının tehlikeye gireceğinin sağlık kurulu raporuyla belgelendirilmesi şartıyla, erkek memurun *3 aya kadar aylıklı izne* başvurma imkânı da mevcuttur.

yoksun kalmaktadır. Türk Hukukunda, çalışılmayan veya eksik çalışılan bu süreler bakımından sigortalıya; gelir kaybını tazmin edici nitelikli ödenekler (örneğin geçici iş göremezlik ödeneği ve yarım çalışma ödeneği) veya sigortalılık niteliğinin bulunmadığı süreleri yahut kısmi süreli/yarı zamanlı çalışma yapılan dönemi borçlanma olanakları tanınmıştır. Ancak aşağıda detaylı bir şekilde ele alınacağı üzere, bu düzenlemeler büyük ölçüde sigortalı kadına yönelik getirilmiştir. Çalışma hukukunda erkek ebeveyne yeni yeni tanınmaya başlanan doğuma dayalı izin imkânlarının, Türk Hukukunda henüz tam anlamıyla bir karşılığının olduğundan söz etmek güçtür.

3.1.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Sosyal sigortaların kapsamına dâhil olma yönünden doğum olayının sonuçlarına ve yeni doğan çocuğun sosyal sigorta sistemine dâhil olmasına kısaca değinmek gerekir.

Sosyal güvenliğin yapı taşlarından biri olarak kabul edilen, Beveridge'in 1942 yılındaki raporunda ortaya koyulan sosyal sigorta modelinin en önemli özelliklerinden biri, *herkesin* sosyal güvenlik hakkına sahip olduğunun kabul edilmesidir[54]. İnşa edilen sosyal sigorta sistemiyle herkese, gelirinden bağımsız olarak temel bir sosyal gelir sağlamak amaçlanmıştır. Çoğu uluslararası belgede ve devletin anayasasında kendine yer bulan bu ilke, sosyal güvenlik hakkının bir insan hakkı olarak kabul edilmesinin de yansıması olmuştur. Ancak herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olması, büyük ölçüde vatandaş-yabancı ayrımını ortadan kaldırmak ve sosyal güvenlik kapsamında sağlanan haklardan herkesin eşit koşullarla faydalanmasını sağlamak için başvurulan ilkelerdendir. Buna göre doğum ile kişilik kazanan herkesi ayrım gözetmeksizin sosyal sigortaların kapsamında kabul etmek yanılsamalara neden olur. Sosyal sigorta kapsamının belirlenmesi bakımından "çalışma olgusu" halen başat karakterlerden biridir[55]. Diğer bir ifadeyle, özellikle Bismarck modeline yakın bir uygulamaya sahip çoğu sigorta sisteminde, bir kimsenin sosyal sigorta kapsamında kabul edilmesi için, kural olarak çalışma olgusunun varlığı aranır. Türk Hukukunda da durum kural olarak böyledir[56].

---

[54] Ayrıca bkz. Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 27-29; F. B. Savaş Kutsal (2016). *Türk Sosyal Sigortalar Hukukunun Temel İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.55 vd.

[55] Sosyal sigorta tekniğine dayalı sosyal güvenlik sistemine sahip ülkelerde, sigortalı olmak için aranan temel ölçütün "mesleki faaliyette bulunma" olduğu yönünde bkz. M. H. Karaman (2000*). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Teklik İlkes*i. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.119-120.

[56] Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 61-62.

Türk Hukukunda bir kimsenin zorunluluk ilkesi uyarınca sosyal sigorta kapsamına girmesi, sigorta ilişkisinin (sigortalı, genel sağlık sigortalısı veya isteğe bağlı sigortalı) ve sigortalılık statüsünün (asli sigortalılık veya bağlı sigortalılık) türüne göre farklılık gösterir (SSGSSK m.92/1). Buna göre doğum olayı ile birlikte zorunluluk ilkesinin devreye girip girmeyeceğinin ve çocuğun sosyal sigorta kapsamına dâhil olup olmayacağının belirlenmesini farklı hususlar uyarınca ele almak gerekir.

Asli sigortalılarda sosyal sigorta kapsamı, sosyal sigorta ilişkisinin türüne göre farklı şekillerde düzenlenmiştir. Uzun ve kısa vadeli sigortalar bakımından, sosyal sigorta kapsamına girebilmek için genel itibariyle kanun kapsamına alınan türde bir çalışma ilişkisine girmiş olmak ve öngörülen yaş koşulunu sağlamak gerekir (SSGSSK m.4-5). Türk Hukukunda sosyal sigortanın asli sigortalılar bakımından zorunluluk niteliği, kural olarak yaş ve çalışma ilişkisinin varlığı uyarınca ele alınmaktadır[57]. Bu sebeple Türk Hukukunda doğum olayı, kişinin asli olarak/doğrudan sosyal sigorta kapsamına girmesi için gerekli unsurlar arasında yer almaz. Kişi doğumla birlikte[58] veya belli bir yaşa ulaşmış olmakla[59] sosyal sigorta numarası kazanıp sisteme aslen dâhil olmaz. Bunun temel nedeni, belirttiğimiz üzere Türk Hukukunda sosyal sigortacılık bakımından kural olarak çalışan kesimi hedef alan Bismarck modelinin benimsenmesidir[60].

Asli sigorta ilişkisinde zorunluluk ilkesine ilişkin bu yaklaşımın istisnası genel sağlık sigortası bakımından ortaya çıkar. Genel sağlık sigortası başlığında ayrıca değinileceği üzere, bugün Türk Hukukunda hemen hemen herkesi kapsama alan bir sistem inşa edilmiş; böylelikle doğum ile birlikte herkese genel sağlık sigortalısı olma imkânı getirilmiştir. Buna göre yeni doğan bir çocuğun, ebeveynleri üzerinden bağlı sigortalılık ilişkisinin bulunmaması halinde, genel sağlık sigortalısı sıfatını taşıması ve asli sigortalı olarak sisteme dâhil edilmesi mümkündür.

---

[57] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 150 Sözer, 2021, **a.g.k.,** 14, 46-47.

[58] ABD'de doğuma bağlı vergi indirimi ve muafiyetleri, çocuğun ebeveynlerin sağlık sigortası planına dâhil edilmesi gibi nedenlerle doğumdan sonra çocuk adına sosyal güvenlik numarası alınması uygulaması mevcuttur. https://www.ssa.gov/pubs/EN-05-10023.pdf (Erişim Tarihi: 30.11.2020). Kanada'da da ebeveynlerin yeni doğan çocukları için sosyal sigorta numarası almalarına imkân tanınmıştır. Ancak çocuğun adına herhangi bir yatırım bulunmadığı (vergi yükümlüsü olmadığı) veya çocuk çalışıp para kazanmaya başlamadığı müddetçe bu numaraya ihtiyacı yoktur. https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/sin/newborns.html (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

[59] Örneğin Birleşik Krallık uygulamasında 16 yaşını doldurmasına 3 ay kalan her çocuğa otomatik olarak ulusal sigorta numarası gönderilmektedir. https://www.gov.uk/apply-national-insurance-number (Erişim Tarihi: 30.11.2020).

[60] Bismarck modelinin Türk Hukukundaki yansımaları için bkz. Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 38 vd.

Sosyal sigorta ilişkisini diğer sözleşmelerden ayıran temel özelliklerden biri, sözleşme tarafı olan asli sigortalı dışındaki aile bireylerinin de belirli şartlar altında sosyal sigorta kapsamına alınmasıdır. Bağlı sigortalılık olarak ifade edilen bu sosyal sigorta ilişkisinde, asli sigortalılığın aksine, doğum olayı bağlı sigortalılık ilişkisinin kurulmasında doğrudan sonuç doğurur. Doğum anıyla birlikte sigortalı anne ve/veya baba ile soybağı kurulan çocuk, herhangi bir talebe gerek olmaksızın, doğum tescili ile sigortalının aile bireyi sıfatıyla sosyal sigorta kapsamına dâhil olur. Asli sigortalının sağ veya ölü olup olmamasına göre bu sigortalılık sıfatı sırasıyla "*bakmakla yükümlü olunan kişi*" (SSGSSK m.3/10) ve "*hak sahibi*" (SSGSSK m.3/7) olarak ifade edilir[61]. Asli sigortalının hayatta olması halinde bağlı sigortalıların (bakmakla yükümlü olunan kişilerin) sosyal sigortadan yararlanmaları daha sınırlı sonuçlar doğurur. Genel sağlık sigortası kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanma hususu bir kenara bırakıldığında, asli sigortalı sağken bakmakla yükümlü olunan kişi sıfatını haiz bağlı sigortalılar, sosyal sigorta edimlerinden doğrudan yararlanamazlar. Bağlı sigortalıların sosyal sigortadan faydalanmaları ise asli sigortalının ölümü halinde, hak sahibi sıfatıyla yoğunluk gösterir. Sonuç itibariyle, asli sigortalılığın aksine bağlı sigortalılıkta, zorunluluk ilkesi ile doğum olayı arasında doğrudan bir ilişki mevcuttur.

3.1.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden

Doğum olayının ve devamında analık ve ebeveynlik halinin sosyal sigortaların finansmanı bakımından doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Nitekim bu hallerde sigortalı ve işveren prim pay ve oranlarında, prim ödeme yükümlülerinde[62] ve devlet prim katkısında herhangi bir değişiklik olmamakta; sosyal sigorta kapsamında doğum ve analık haline ilişkin bir prim teşviki de öngörülmemektedir.

Doğum olayının sosyal sigorta finansmanına ilişkin en önemli sonucu, prime esas kazancın tespitine ilişkindir. Kanunun açık hükmü uyarınca, kendisinin veya eşinin doğum yapması nedeniyle sigortalıya işverenince yapılan *doğum yardımı* veya bu amaçla yapılan ayni yardımlar, prime esas kazancın hesabında dikkate alınmayacak kalemler

[61] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 191-192; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 46-47; B. Gökçen Ayan (2016). Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi,* 2 (2), s.42.

[62] Sigortalının işsizlik sigortası kapsamında yarım çalışma ödeneği alıyor olması halinde, yarım çalışma ödeneği alınan sürelerle sınırlı olmak üzere prim ödeme yükümlüsü Türkiye İş Kurumu'dur (İSK Ek m.5).

arasındadır (SSGSSK m.80/1-b; İUT[63] 7.8.2.). Doğum olayının bir diğer sonucu olarak sigortalıya işverenince ödenen (en fazla iki çocuk için) *çocuk zammı* ve *aile zammı* bakımından ise belli bir istisna tutara kadar bu zamların prime esas kazanç hesabında dikkate alınmaması düzenlenmiştir. Çocuk zammı bakımından bu tutar aylık asgari ücretin %2'si, aile zammı bakımından ise %10'udur (İUT 7.7.2., 7.7.3.)[64].

3.1.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden

Doğum olayının en büyük etkiyi doğurduğu kısa vadeli sigorta (KVS) kolu, doğrudan doğum olayını sosyal risk olarak kabul eden analık sigortasıdır. Analık sigortası hâlihazırda doğum olayına bağlı ortaya çıkan sonuçları düzenlediği için, diğer kısa vadeli sigortalar bakımından doğum olayının doğrudan bir etkisi yoktur. Bu nedenle bu bölümde ağırlıklı olarak analık sigortası yönünden inceleme yapılacaktır.

3.1.4.1. Analık sigortası yönünden

Hastalık halinin özel bir türü[65] olarak kabul edilen analık hali, gerek kadının çalışma hayatındaki varlığının artış göstermesi gerekse sosyal sigorta hukukunda koruma kapsamına alınan sosyal risklerin gelişme göstermesiyle birlikte, özel olarak korunması gereken bir sosyal risk olarak kabul edilmeye başlanmış; böylelikle analık hali ve doğum, başlı başına analık sigortası ile koruma altına alınmıştır. Hastalık sigortasından farklı olarak bu sigorta kolunda yalnızca annenin değil çocuğun da korunması amaçlanmıştır[66].

Analık sigortasının kişi bakımından kapsamı 4/1-a ve 4/1-b statüsündeki sigortalılar ve bazı kısmi sigortalılarla sınırlıdır. Analık hali koruması kendi statü hukuklarına göre belirlendiği için 4/1-c statüsündeki sigortalılar analık sigortası kapsamına alınmamıştır[67].

---

[63] İşveren Uygulama Tebliği (R.G.T.01.09.2012, S.28398)

[64] B. Öztürk (2016). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Primler*. Ankara: Turhan Kitabevi, s.174 vd.; M. Yetik (2018). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Prim ve Teşvikler*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.90 vd.; E. Karabacak (2017). *Prim Ödeme Yükümlülüğüne Aykırılığın Hukuki Sonuçları*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.25-26. Çocuk zammı bakımından istisna tutarının yükseltilmesi gerektiği yönünde bkz. Y. Alper (2017). 5510 Sayılı Kanunda Yeni Değişiklikler ve Düzenlemeler Yapma İhtiyacı. *Karatahta,* 8, s.26.

[65] Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 4; Sümer, 1997, **a.g.k.,** 200; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 23. Analık halinin hastalığın özel hali olmasını sağlayan husus, rahatsızlık ve engellilik haliyle gebelik ve analık arasında neden-sonuç bağının bulunmasıdır. Buna göre doğumla ilgili olup doğum sonrası ortaya çıkan hastalıklar da analık sigortası kapsamındadır. İlliyet bağının bulunmadığı hallerde ise hastalık sigortası uygulama alanı bulur. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 4; Sümer, 1997, **a.g.k.,** 200.

[66] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 453.

[67] Devlet memuru anne, analık izni ve günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma döneminde; devlet memuru baba ise babalık izni ve annenin ölümü halinde anne yerine analık iznini kullanma sürecinde özlük ve aylık hakları bakımından bir kayba uğramaz. DMK m.104/G bendi uyarınca memur ebeveynler, mazeret izinleri sırasında -fiili çalışmaya bağlı ödemeler ayrık olmak üzere- aylıklarını almaya devam eder.

Aynı şekilde, isteğe bağlı sigortalılar da kısa vadeli sigortaların kapsamı dışındadır. Ancak ceza infaz kurumları ve tutukevleri bünyesindeki birimlerde çalıştırılan hükümlü ve tutuklular (m.5/1-a) ile Türkiye Cumhuriyeti ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce yurt dışına çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçiler (m.5/1-g) analık sigortası kapsamına alınan kısmi sigortalılardır.

Analık sigortası her ne kadar sigortalı kadın işçiyi doğum olayının olası etkilerinden korumayı amaçlasa da, bu sigorta kolunda doğum olayı sonucunda korumakla hedeflenen kitle sadece sigortalının kendisi değildir. Doğum olayının sosyal sigorta hukukunda sosyal risk olarak kabul edilmesi için, asli sigortalının bünyesinde ortaya çıkması zorunlu değildir[68]. Aksine, anne sigortalı olsun olmasın, eşinin sigortalı olması halinde analık sigortasından belirli bir düzeyde yararlanabilir. Nitekim Türk Hukukunda, sigortalı kadın veya erkek, evli veya bekâr olsun, sigortalı adına ödenecek KVS primi %2 düzeyinde maktu orandadır ve bu prim analık sigortası dışında diğer KVS kollarının da finans kaynağıdır[69]. 5510 sayılı Kanunda analık sigortasından yaralanabilecek kimseler; 4/1-a ve 4/1-b maddeleri uyarınca sigortalı kadın veya sigortalı erkeğin sigortalı olmayan eşi, kendi çalışmalarından dolayı gelir/aylık alan kadın ya da gelir/aylık alan erkeğin sigortalı olmayan eşi şeklinde sıralanmıştır (SSGSSK m.15/2). Buna göre sadece asli ve aktif sigortalılar değil, bağlı sigortalılar ve pasif sigortalılar da analık sigortası kapsamındadır ancak bu kişilerin yararlanma düzeyi, aşağıda değinileceği üzere, birbirinden farklıdır.

Analık sigortası kapsamında sigortalılara sağlanan yardımlar iki türlü olup bunlar geçici iş göremezlik ödeneği ve emzirme ödeneği şeklindeki parasal yardımlardır.

Geçici iş göremezlik ödeneği, sigortalıya kendi sigortalılığı nedeniyle tanınan bir yardım türü olup bağlı sigortalıların bu ödenekten yararlanması mümkün değildir. Sigortalı kadının gelir kayıplarını önleme amacı taşıyan bu ödenekten yararlanma hakkı kural olarak 4/1-a ve 4/1-b statüsündeki asli sigortalılardadır. Ancak SSGSSK m.18/1-c hükmü uyarınca, 4/1-b'li sigortalılardan anonim şirketlerin yönetim kurulu üyesi olan

[68] Çenay, 2000, **a.g.k.,** 23.

[69] KVS priminin maktu oranlı düzenlenmesi nedeniyle, KVS primi ödediği halde analık sigortasından yararlanamayan kısmi sigortalılar da bulunmaktadır. Örneğin Meslekî Eğitim Kanunu kapsamındaki aday çırak, çırak ve öğrenciler, stajyer ve bursiyerler ve 2547 sayılı Kanuna tabi olarak kısmi zamanlı çalıştırılan öğrenciler (m.5/1-b); 2330 sayılı ve 5434 sayılı Kanuna göre vazife malullüğü aylığı almakta olup m.4 kapsamında sigortalı olarak çalışmaya başlayanlar (m.5/1-c); Türkiye İş Kurumu kursiyerleri (m.5/1-e); ev hizmetlerinde bir ay içinde 10 günden az çalışanlar (Ek m.9/2) adına %2 oranında KVS primi ödenmesine rağmen bu kimseler analık sigortası kapsamı dışındadır.

ortakları, sermayesi paylara bölünmüş komandit şirketlerin komandite ortakları, diğer şirket ve donatma iştiraklerinin tüm ortakları (m.4/1-b-3) bu ödenekten yararlanamaz.

Türk Hukukunda analık izninin kural olarak babaya devri ve bir kısmının baba tarafından kullanımı mümkün olmadığı için, geçici iş göremezlik ödeneği de sadece sigortalı kadına özgülenmiştir. Ancak 6663 sayılı Kanunla analık iznini annenin kullanımına özgüleyen yaklaşımda değişikliğe gidilmiş; doğumda veya doğum sonrasında annenin ölümü hâlinde, doğum sonrası kullanılamayan analık izni sürelerinin babaya kullandırılacağı düzenlenmiştir (İK m.74/1). Bu Kanun değişikliğinin sonuçları 5510 sayılı Kanuna işlenmediği için, doktrinde analık iznini kullanan sigortalı babanın, bu dönemde geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanıp kazanamayacağına ilişkin farklı görüşler mevcuttur. Bir görüş babanın ödeneğe hak kazanması gerektiğini belirtirken[70], bir diğer görüş kanun değişikliği yapılmaksızın babanın ödeneğe hak kazanamayacağını belirtmektedir[71]. Kanımızca kanunkoyucunun hüküm değişikliğindeki amacı esas alınmalı ve yararlanma koşullarını sağlaması kaydıyla sigortalı baba da ödenekten yararlandırılmalıdır. Ancak bunun için 5510 sayılı Kanunda değişikliğe gidilmesi ve sigortalı erkeğin ödenekten yararlanmasını dışlayan yaklaşımın terk edilmesi zorunludur.

Geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanmak için, doğumdan önceki bir yıl içinde sigortalı adına en az 90 günlük KVS primi bildirilmiş olması (4/1-b'liler bakımından primlerin yatırılmış olması ve SGK'ya herhangi bir prim borcunun bulunmaması) gerekir. Ödeneğin süresi, 4/1-a'lılar bakımından İş Kanununda düzenlenen analık izni süresi kadardır (İK m.74). Buna göre sigortalı kadın, doğumdan önceki 8 (çoğul gebelikte 10) ve doğumdan sonraki 8 haftalık sürede, çalışmadığı her gün için ödeneğe hak kazanır. Kadının erken doğum yapması veya doğuma en çok 3 hafta kalana kadar hekimden izin alarak çalışmaya devam etmesi halinde, doğum öncesi kullanılamayan analık izni süreleri doğum sonrasına aktarılır ve sigortalı kadın bu günler için de ödeneğe hak kazanır (SSGSSK m.18/1-d). 4/1-b'liler bakımından ödenek, 16 (çoğul gebelikte 18) haftalık azami süre gözetilmek üzere, doğum nedeniyle istirahat raporu aldıkları süre boyunca ödenir (SSGSSK m.18/2). İstirahat raporu süresi içinde, sigortalının sigortalılık hâlinin

[70] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 470.

[71] T. Centel (2016). 6663 sayılı Yasayla İş Kanunu'na Getirilen Değişiklikler-Analık Halinin Yeniden Düzenlenmesi. *Sicil*, 35, s.11; N. Caniklioğlu (2016). Kısmi Süreli Çalışmaya Geçiş ve Yarım Çalışma Ödeneği. *Emeğin Hukuku Kurultayı-2*. (Ed: N. Basa ve S. Uçakhan Güleç). Ankara: TBB Yayınları, s.140-141; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 242; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 99; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 208.

herhangi bir nedenle sona ermesi hâlinde, sigortalıya sigortalılığın sona erdiği tarihten sonra en fazla onuncu güne kadar geçici iş göremezlik ödeneği ödenir (SSİY m.40/10). Yatarak tedavi halinde ödeneğin tutarı, SSGSSK m.17 ve m.80 uyarınca hesaplanan günlük kazancın yarısı; ayakta tedavilerde ise üçte ikisidir.

Emzirme ödeneği, analık sigortasından yapılan maktu nitelikli bir yardım olup bu ödeneğe asli sigortalı kadının yanı sıra bağlı sigortalı kadın da hak kazanabilir. Geçici iş göremezlik ödeneğinin aksine, emzirme ödeneği için sağ doğumun gerçekleşmiş olması şarttır[72]. Emzirme ödeneğine hak kazanmak için, doğumdan önceki bir yıl içinde sigortalı adına en az 120 günlük KVS priminin bildirilmiş olması (4/1-b'liler bakımından yatırılmış olması ve SGK'ya herhangi bir prim borcunun bulunmaması) gerekir. Emzirme ödeneğinden yararlanmak için kural olarak sigortalılık ilişkisinin devam ediyor olması aranır. Ancak doğumdan önceki 15 ay içinde sigortalı adına en az 120 günlük[73] KVS priminin ödenmiş olması ve sigortalılığın sona erme tarihinden itibaren 300 gün içinde doğumun gerçekleşmesi şartıyla, sigortalılığı sona eren kimseler de emzirme ödeneğinden yararlanabilir (SSGSSK m.16/5). Emzirme ödeneği, doğum anında koşulların sağlanmış olması kaydıyla, hakkın doğduğu tarihten itibaren beş yıl içinde talep edilebilir (SSGSSK m.97/3). Ancak bu halde sigortalıya ödenecek ödenek tutarı doğum yılı uyarınca belirlenir. 2021 itibariyle emzirme ödeneğinin tutarı 232 TL'dir[74].

Belirtelim ki, hem annenin hem de babanın sigortalı olması halinde tek bir doğum sebebiyle iki ayrı ödeme söz konusu olmaz; annenin kendi sigortalılığı nedeniyle emzirme ödeneğine hak kazanıyor olması durumunda, babanın sigortalılığı nedeniyle taraflara ayrıca ödeme yapılmaz. Akla gelebilecek bir diğer husus, kadının sigortalı olmasına rağmen emzirme ödeneğine hak kazanma şartlarını taşımaması veya analık sigortası kapsamı dışında olması halinde, erkeğin sigortalılığı uyarınca taraflara emzirme

---

[72] M. Cuhruk, S. Çolakoğlu ve A. Bükey (1977). *Sosyal Sigortalar Kanun Şerh İçtihat*. Ankara: Olgaç Matbaası, s.575; M. Çenberci (1985). *Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi*. Ankara: Olgaç Matbaası, s.329; İ. Çakmak (2004a). *Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu Cilt 1* (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, s.1390; E. Pakin Akın (2005). *Türk Hukukunda Kadın İşçilerin Sosyal Güvenliği*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.82; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 469; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 248; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 700; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 386; Çavuş, 2021, **a.g.k.,** 80.

[73] Emzirme ödeneğine hak kazanmak için geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanmak için öngörülenden (90 gün) daha fazla prim ödeme gün sayısının belirlenmiş olması kanımızca yerinde olmamıştır. Aynı yönde bkz. Alper, 2017, **a.g.k.,** 31.

[74] http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/kadin_sigortalilarin_haklari/emzirme_odenegi (Erişim Tarihi: 31.03.2021). Bu ödenek miktarının çok düşük olduğu; çocuğun yaşaması şartıyla, bir yıllık süreyle ve çocuğun günlük süt besin ihtiyacını karşılayacak bir tutarda verilmesi gerektiği yönünde bkz. Alper, 2017, **a.g.k.,** 31.

ödeneği ödenip ödenmeyeceğidir. SGK Genelgesinde, sigortalı kadının hak kazanma koşullarını sağlamaması halinde, erkek sigortalının koşulları taşısa dahi emzirme ödeneğine hak kazanamayacağı düzenlenmiştir (2016/21 s. G. 5.3.). SGK'nın analık sigortasına ilişkin uygulamasında, kadının sigortalı olması halinde erkek sigortalının sigortalılığına bakılmamakta; hak kazanıp kazanmama durumu sadece asli sigortalı kadına göre belirlenmektedir. Ancak sigortalı erkeğin eşinin analık sigortası kapsamı dışında olması; örneğin isteğe bağlı sigorta, 2925 sayılı Kanun veya SSGSSK Ek 5 ve Ek 6. maddesi kapsamında sigortalı olması halinde, sigortalı erkeğe emzirme ödeneği ödenmesi gerekir[75].

Öte yandan, asli sigortalı kadının doğum nedeniyle analık sigortasından yararlanması için doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmesi yahut babanın kimliğinin belirli olması aranmaz[76]. Sigortalı kadın her halde, yararlanma koşullarını sağlaması şartıyla, analık sigortasından yararlanır. Nitekim anne ile çocuk arasındaki soybağı doğumla kurulmuştur ve bu husus sigortadan yararlanmak için gerekli ve yeterlidir. Kadının bağlı sigortalı olması halinde ise, doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmiş olması gerekir; aksi halde kadın erkeğin sigortalılığı yoluyla analık sigortasından yararlanamaz[77]. Bu konuya ileride, evlenme ve soybağının kurulmasının etkilerini incelerken ayrıca yer verilecektir.

Son olarak, doğumun kişisel durum siciline tescil edilmemesi veya geç tescil edilmesi halinde sigortalının analık sigortasından sağlanan yardımlara hak kazanıp kazanmayacağına da değinmek gerekir. Önceki yıllarda geçici iş göremezlik ödeneği ve emzirme ödeneği için SGK'dan talepte bulunma şartı aranmaktaydı. Ancak 2014/08 sayılı Genelge ile sigortalı kadının evde yaptığı doğumlar haricindeki doğumlar bakımından, talep dilekçesi aranmaksızın çevrimiçi program üzerinden düzenlenen rapor uyarınca sigortalıya emzirme ödeneği ödeneceği düzenlenmiştir. Yine (2018/26 s. G. ile değ.) 2016/21 sayılı Genelge uyarınca, geçici iş göremezlik ödeneği ödenmesi için aranan

[75] Nitekim bu husus 2013/20 sayılı mülga Genelgede de düzenlenmişti. Ayrıca bkz. R. Elma (2019). *Örnekler ve Uygulamalarla Sosyal Güvenlik Hukuku* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.231.

[76] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 77; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 361; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 194.

[77] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 53; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Çakmak, 2004a, **a.g.k.,** 1391; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 75; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 205; Civan, 2018, **a.g.k.,** 524; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 63; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 384; Elma, 2019, **a.g.k.,** 233; Oral, 2020, **a.g.k.,** 103; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 194; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 173.

şartlar arasında talep dilekçesi verilmesi şartının bulunmadığı düzenlenmiştir. Buna göre analık sigortası nedeniyle sağlık hizmet sunucuları tarafından düzenlenerek kurum kayıtlarına intikal eden raporlar uyarınca, sigortalının başvurusu ve talep dilekçesi aranmaksızın sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği ödenir. Talep şartı aranmaksızın sigortalının ödenek alabildiği bu hallerde Kurum, hastane ve eczane verileri ve hekim raporları uyarınca doğuma ilişkin bilgi sahibi konumdadır. Ancak doğum olayının evde gerçekleştiği hallerde, ödeneklere hak kazanmak için ilgilinin Kurumdan talepte bulunması; bu talebin ise doğum olayını ispatlayıcı bir belge ile yapılması gereklidir. Bu sebeple, hastane dışında gerçekleşen ve veri kaynaklarınca kaydı Kuruma düşmeyen doğumlar bakımından doğum tescili, ödeneklere hak kazanmak için gereklidir. Doğumun geç tescil edilmesi halinde, emzirme ödeneği bakımından hak düşürücü süre (5 yıl) içinde yapılan her tescil ödeneğin talep edilmesini sağlar. Geçici iş göremezlik ödeneği bakımından ise, ödenek kural olarak doğum öncesi itibariyle ödenmeye başlandığından, geç tescilin ödeneğin talebine dair doğrudan bir etkisi olmaz.

3.1.4.2. Hastalık sigortası yönünden

Türk Hukukunda sosyal sigorta kapsamına alınan bir diğer fizyolojik risk hastalık halidir. Analık sigortasının hastalık halinin özel bir görünümü olarak düzenlenmesi uyarınca, doğum nedeniyle hastalık sigortasının işletilmesine kural olarak gerek yoktur. "*İş kazası ve meslek hastalığı dışında kalan ve iş göremezliğine neden olan tüm rahatsızlıklar*"ı kapsayan hastalık sigortası, analık sigortası karşısında genel düzenleme niteliği taşır. Ancak analık sigortasında analık hali olarak kabul edilen sürecin kısalığı (gebelik başlangıcından doğumdan sonraki ilk 8 haftaya kadar) göz önünde tutulduğunda, bu süreç dışında ortaya çıkan ve doğumdan kaynaklanan hallerde hastalık sigortasına başvurulup başvurulamayacağı akla gelebilir. Nitekim Kanun metninde yer alan tanım göz önünde bulundurulduğunda, iş kazası ve meslek hastalıkları dışında kalan rahatsızlıklar denilerek hastalık halinin tanımı yapılmış; ancak analık hali kapsam dışında belirtilmemiştir[78]. Bu sebeplerle, analık sigortasının işletilmesinin mümkün olmadığı

[78] Analık hali hastalık halinden ayrı bir sosyal sigorta olayı olarak düzenlendiği için analığın hastalık sigortasından yararlanma hakkı doğurmayacağı yönünde bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 273. Analık halinde ortaya çıkan rahatsızlıkların da hastalık hali dışında tutulduğu ve bu halde analık sigortası hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde bkz. F. B. Mutlay (2014). *Sosyal Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Koşulları ve Eşitlik İlkesi.* İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 301-302; N. Caniklioğlu (2006a). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısına Göre Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri. *Çalışma ve Toplum,* 8 (1), s.80; Oral, 2020, **a.g.k.,** 92.

haller bakımından ve her iki sigorta edimlerinde bir çakışma bulunmaması koşuluyla, analık hali bakımından da sınırlı olarak hastalık sigortasını işletebilmek gerekir[79].

Hastalık sigortası kapsamındakiler; 4/1-a'lı sigortalılar ve hastalık sigortası kapsamına alındıkları açıkça belirtilen kısmi sigortalılardır. Buna göre 4/1-b'li sigortalılar hastalık sigortası kapsamında herhangi bir edim talep edemezler[80]. 4/1-c'li sigortalıların hastalık dönemindeki koruması ise kendi mevzuatlarında özel olarak düzenlenmiştir (DMK m.105). Analık sigortasının aksine, hastalık sigortası sigortalı erkeğin eşine herhangi bir edim sunmaz. Çünkü sigorta kapsamında sunulan tek edim geçici iş göremezlik ödeneği olup bu edim yalnızca asli sigortalılara yöneliktir. Bağlı veya pasif sigortalıların bu sigorta kapsamında yararlanabilecekleri bir edim bulunmamaktadır.

Hastalık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanabilmek için, iş göremezlik halinin hekim raporu ile tespit edilmiş olması ve iki günden fazla sürmesi gereklidir. Nitekim ödeneğin, iş göremezliğin üçüncü gününden başlamak üzere sigortalıya ödeneceği düzenlenmiştir (SSGSSK m.18//1-c).

Gebelik başlangıcı itibariyle ortaya çıkan rahatsızlıklar bakımından başvurulacak ilk yer analık sigortasıdır[81]. Ancak analık sigortasında geçici iş göremezlik ödeneği için süre sınırı (16 -çoğul gebelikte 18- hafta) bulunmasına rağmen hastalık sigortasında açıkça öngörülen bir üst sınır yoktur[82]. Bu halde, 16 (veya 18) haftadan uzun süren doğum kaynaklı geçici iş göremezlik hallerinin, koşulların sağlanması halinde, hastalık sigortası kapsamında değerlendirilmesi ve sigortalının doğum öncesinde veya sonrasında toplam 16 haftadan daha uzun süreyle çalışamaması halinde, çalışamadığı günler için hastalık

[79] Aynı yönde bkz. C. Saraç (2013). *Hastalık Sigortası*. İzmir: Altın Nokta Yayınevi, s.21-24.

[80] Sözer, 2021, **a.g.k.,** 237; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 455; Y. Alper (2020). *Sosyal Sigortalar Hukuku* (11. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık, s.247-248; Saraç, 2013, **a.g.k.,** 185; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 189; Oral, 2020, **a.g.k.,** 90; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 188. Aksi yönde Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 341.

[81] Örneğin önceki Kanun döneminde hastalık sigortası kapsamında olan çocuk düşürme olayı, 5510 sayılı Kanun döneminde analık sigortası kapsamına alınmıştır. Çünkü artık analık halinin ve analık sigortasının kapsamı, gebelik tarihinden itibaren belirlenmektedir. Bkz. Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 189; Eser, 2009, **a.g.k.,** 161; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 60; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 193. Çocuğun anne karnında ölmesi, vaktinden önce doğması veya ölü doğması halinde analık sigortasının değil hastalık sigortasının devrede olacağı yönünde bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 345. 5510 sayılı Kanun uygulaması bakımından düşük dışında kalan her türlü doğumda (erken doğum, ölü doğum vb.) analık sigortasının uygulanacağı yönünde bkz. Saraç, 2013, **a.g.k.,** 24; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 204; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 326.

[82] Bu halde istirahat raporunun süresi ve raporu kimin verdiğine göre (hekim veya sağlık kurulu raporu) hastalık sigortası kapsamındaki geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanma süresi değişiklik gösterir. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 232-235; Saraç, 2013, **a.g.k.,** 216-218. SSİY m.39/2'de öngörülen tek hekim raporu ve sağlık kurulu rapor süreleri uyarınca, esasında bu durumda da örtülü bir üst sınırın olduğu yönünde ayrıca bkz. Oral, 2020, **a.g.k.,** 97-98.

sigortasından geçici iş göremezlik ödeneği alması mümkün olmalıdır[83]. 2016/21 sayılı Kurum Genelgesinde de bu yönde bir çözüm belirtilmiştir[84]. Ancak getirilen bu çözümün hastalık sigortası edimlerinden yararlanamayan 4/1-b'lilerin aleyhine olduğunu ve sadece 4/1-a'lı sigortalılar bakımından geçerli olacağını ifade etmek gerekir[85].

Bu aşamada ayrıca, KVS primi ödediği halde analık sigortası kapsamında sayılmayan ancak hastalık sigortası kapsamına alınan kısmi sigortalıların durumuna da değinmek gerekir. Örneğin SSGSSK m.5/1-b'te Meslekî Eğitim Kanununda belirtilen aday çırak, çırak ve işletmelerde meslekî eğitim gören öğrenciler hakkında iş kazası ve meslek hastalığı ile hastalık sigortası uygulanacağı belirtilmiş; ancak analık sigortası bakımından bu kişiler kapsam dışında tutulmuştur. Kanımızca analık sigortası kapsamına alınmayan bu sigortalıların doğum yapması halinde, iş göremezlik haline ilişkin rapor aldıkları ve çalışma hayatından uzak kaldıkları süreyle sınırlı olmak üzere hastalık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneği almaları mümkün olmalıdır.

3.1.4.3. İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden

Son olarak doğum olayının iş kazası ve meslek hastalığı sigortasındaki etkilerine de yer vermek gerekir. İş Kanunu uyarınca "*çocuk emziren kadın işçilerin çocuklarına süt vermeleri için belirtilecek süreler*" çalışma süresinden sayılır (İK m.66/1-e,74/7). Buna göre bir yaşından küçük çocuğunu emzirmesi için kadın işçinin günde toplam bir buçuk saatlik süt izni mevcut olup bu sürenin hangi saatler arasında ve nasıl kullanılacağını belirleme yetkisi işçinin kendisine bırakılmıştır (İK m.74/7). Analık haline ilişkin diğer izinlerde olduğu gibi süt izni de, 4857 sayılı İş Kanunu kapsamında olsun olmasın, iş sözleşmesiyle çalışan tüm işçilere tanınmıştır.

---

[83] Benzer yönde bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 243; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 221-222; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 70. Bu çözüm yolunun hastalık sigortasının amacıyla bağdaşmayacağı yönünde bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 357. Doğumdan sonraki 8 haftalık süreçten sonra ortaya çıkan ve doğumdan kaynaklanan hastalık hallerine, doğumla illiyet bağı bulunduğu müddetçe analık sigortası hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde bkz. Saraç, 2013, **a.g.k.,** 24. Benzer yönde bkz. Sümer, 2020, **a.g.k.,** 193. Doktor raporuyla uzatılan süreler kadar sigortalıya analık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi gerektiği yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 460.

[84] "*Sigortalı kadına analık sigortasından 56 (çoğul gebelikte 70) günden fazla geçici iş göremezlik ödeneği ödenemeyeceğinden, bu süreden fazla istirahatli kaldığı sürelere ait ödenen geçici iş göremezlik ödenekleri hastalık sigortasından ödenecektir."* (2016/21 s. G., 5.2.1.).

[85] Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 324, 326; Civan, 2018, **a.g.k.,** 528.

İş Kanunundaki düzenlemeyle paralel olarak, 4/1-a'lı sigortalının iş mevzuatı[86] gereğince çocuğuna süt vermek için ayrılan zamanlarda geçirdiği kazalar iş kazası olarak kabul edilmiştir (SSGSSK m.13/1-d)[87]. Buna göre kadın işçinin kendisinin belirlediği bu süt izni sürelerinde uğradığı her kaza, kazanın sebebine ve meydana geldiği yere bakılmaksızın, iş kazası olarak değerlendirilir[88]. Diğer bir ifadeyle, kaza işle ilgili olsun olmasın, sigortalı kadın kaza esnasında çocuğunu emziriyor olsun olmasın önem taşımaz; kazanın süt izni saatleri içinde gerçekleşmiş olması yeterlidir. Çünkü kanunkoyucu iş kazası belirleme ölçütünü "emzirme için ayrılan zamanda gerçekleşmiş olma" şeklinde belirlemiştir[89]. Öte yandan doktrinde, süt izni amaç dışı kullanılırken gerçekleşen kazaların iş kazası olarak kabul edilmemesi gerektiği de belirtilmektedir[90].

Bu kazaların iş kazası olarak kabul edilmesiyle birlikte, sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından ödeneğe hak kazanması için sigortalı olmaktan başka bir koşul aranmaz. Çünkü iş kazası ve meslek hastalığı sigortasında, ödeneklere hak kazanmak için herhangi bir bekleme süresi öngörülmemiştir. Analık ve hastalık sigortasından farklı olarak, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında meslekte kazanma gücünü en az %10 oranında kaybeden sigortalılar için geçici iş göremezlik ödeneğinin yanı sıra sürekli iş göremezlik geliri de düzenlenmiştir (SSGSSK m.19).

4/1-b'li sigortalılar iş kazası ve meslek hastalığı sigortasının kapsamında yer alsalar da, SSGSSK m.13/1-d bendi uyarınca (süt izni sırasında) işyeri dışında gerçekleşen iş kazaları yalnızca 4/1-a'lılar için düzenlenmiştir. Buna göre 4/1-b'li kadının çocuğuna süt vermek için işyerinden ayrıldığı zamanlarda, işyeri dışında gerçekleşen iş kazaları bu bent kapsamında sayılmaz ve sigortalı kadın iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından ödenek

---

[86] Belirtelim ki, kanunkoyucu hüküm kapsamına alınan sigortalıları "4857 sayılı İş Kanuna tabi işçiler" olarak sınırlamadığı için, iş sözleşmesiyle çalışan tüm işçilerin süt izni sırasında geçirdiği kazalar iş kazası olarak kabul edilecektir.

[87] Kanunda bu düzenlemeye yer verilmeseydi dahi, İK m.66'da bu süreler çalışma süresinden sayıldığı için, bu kazaların iş kazası olarak değerlendirileceği yönünde bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 348.

[88] Cuhruk, Çolakoğlu ve Bükey, 1977, **a.g.k.,** 228; L. Akın (2001). *İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat*. Ankara: Yetkin Yayınları, s.34; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 38; N. Caniklioğlu (2006b). Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın. *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı Cilt III,* s.388-389; Eser, 2009, **a.g.k.,** 57-58; S. Silkin (2011). Sosyal Güvenlik Hukuku'nda Kadın. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi,* 23 (5-6), s.32; Çavuş, 2021, **a.g.k.,** 85.

[89] Akın, 2001, **a.g.k.,** 34; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 38; Caniklioğlu, 2006b, **a.g.k.,** 389.

[90] Eser, 2009, **a.g.k.,** 57-58; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 342; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 350; Oral, 2020, **a.g.k.,** 68. Doktrinde ayrıca, analık sigortasıyla kıyaslayınca sigortalı lehine olacağı düşüncesinden hareketle, hamile olan sigortalı kadının işyerinde geçirdiği iş kazası sonucu çocuğunu düşürmesinin de iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında değerlendirilmesi gerektiği belirtilmektedir. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 467; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 348; Çavuş, 2021, **a.g.k.,** 85.

veya gelire hak kazanamaz[91]. 4/1-b'li sigortalılar hastalık sigortası edimlerinden de yararlanamadıkları için, süt izni sırasında işyeri dışında iş kazası geçiren 4/1-b'li kadın, hastalık sigortasından da ödenek alamaz. 4/1-b'liler bakımından süt izninde gerçekleşen kazalar ancak sigortalının işyerinde bulunduğu sırada ortaya çıkmışsa iş kazası olarak kabul edilir (SSGSSK m.13/1-a). 4/1-c'li sigortalılara ise 5510 sayılı Kanunun KVS hükümleri uygulanmadığı için 4/1-c'li sigortalı kadının süt izni sırasında işyeri dışında geçirdiği kaza SSGSSK m.13 kapsamında iş kazası sayılmaz. Öte yandan kamu görevlilerine süt izni hakkı tanınmasına rağmen (DMK m.104/D) süt izninde gerçekleşen kazalar vazife malullüğü kapsamında sayılmamıştır (SSGSSK m.47; ESK m.45). Kanımızca aynı sosyal riskin muhatabı sigortalılar arasındaki bu ayrım ortadan kaldırılmalı; 4/1-b'li sigortalıların işyeri dışında bebeklerine süt verdikleri sırada veya bu amaçla işyerinden ayrılırken yahut işyerine dönerken gerçekleşen iş kazaları SSGSSK m.13/1-d kapsamına; 4/1-c'li sigortalıların süt izni saatleri içinde işyeri dışında gerçekleşen iş kazaları da SSGSSK m.47 kapsamına alınmalıdır.

3.1.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden

3.1.5.1. Genel olarak

Doğum olayının uzun vadeli sigortalar (UVS) yönünden en önemli sonucu, doğum nedeniyle çalışma hayatından çekilen veya kısmen çalışmaya başlayan ebeveynlerin başta emeklilik hakları olmak üzere uzun vadeli sigortalar yönünden uğrayacakları hak kayıplarını telafi etmek amacıyla düzenlenen hizmet borçlanması türleridir. Asli sigortalıya (ve vefatı halinde hak sahiplerine) tanınan bu imkân dışında, doğum olayının uzun vadeli sigorta bakımından sonuçları büyük ölçüde bağlı sigortalılar yönünden ortaya çıkar. Yeni doğan çocuk, anne ve/veya babasının bağlı sigortalı sıfatıyla uzun vadeli sigortalardan yararlanabilir hale gelir. Bu yararlanma durumu, asli sigortalıların ölümü ile hak sahibi sıfatıyla yoğunlaşır.

3.1.5.2. Hizmetlerin borçlanma yoluyla değerlendirilmesi yönünden

Doğum nedeniyle çalışma hayatından kısmen ya da tamamen uzaklaşan sigortalı kadın, salt taşıdığı fizyolojik risk nedeniyle sosyal sigorta hakları bakımından kayba uğramakta ve bir süre boyunca adına prim ödenmemektedir. Bu nedenle doğuma dayalı

[91] Bu düzenlemenin aynı hukuki statüdeki kişiler arasında ayrıma neden olduğu ve isabetsizliği yönünde bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 224-225.

hizmet borçlanması, ilk defa 5510 sayılı Kanunla düzenlenmiş[92]; analık hali boyunca sigortalı adına prim ödemeksizin geçen sürelere ait primleri sonradan ödeyerek, sigortalının UVS bakımından herhangi bir kayıp yaşamasını önlemek amaçlanmıştır[93]. Sigortalının (veya ölümü halinde hak sahiplerinin), koşulların varlığı halinde Kanunda öngörülen diğer hizmet borçlanması türlerine başvurması da mümkündür.

3.1.5.2.1. Kanunları gereği verilen analık izni ve ücretsiz doğum izni sürelerinin borçlanılması

5510 sayılı Kanunda doğum borçlanması iki türlü düzenlenmiştir. Sigortalıya ilk olarak, tabi olduğu Kanun gereği verilen *analık izni ve ücretsiz doğum izni sürelerini* borçlanma imkânı tanınmıştır. Değinildiği üzere, iş sözleşmesiyle çalışanlara (4/1-a'lı) ve devlet memurlarına (4/1-c'li) analık hali döneminde analık izni ve ücretsiz/aylıksız izinler tanınmıştır. 4/1-b'li sigortalılar ise kendi nam ve hesabına bağımsız çalıştıkları ve çalışma koşullarını büyük ölçüde kendileri belirledikleri için, kendileri bakımından bir analık izni veya ücretsiz izin uygulaması bulunmamaktadır. Bu nedenle, doğum borçlanmasının bu türü 4/1-b'liler bakımından söz konusu olmaz[94].

4/1-c'li sigortalıların analık haline ilişkin koruma rejimi kendi mevzuatları uyarınca belirlenmekte olup bu sigortalılar analık izninde geçen süre ve günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalıştıkları süre boyunca aylıklarını tam olarak almaya devam ederler. Çünkü DMK kapsamında düzenlenen tüm mazeret izinleri aylıklı izinlerdir (DMK m.104/G). Analık izni ve günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalıştıkları süre boyunca bu kişiler adına prim tahakkuku da tam olarak yapılır. Benzer durum babalık iznini ve vefat eden anne yerine analık iznini kullanan memur baba için de geçerlidir. Babanın devlet memuru olması halinde, analık izni süresi boyunca gelir kaybı bulunmaz ve hizmet borçlanması yapmasına gerek kalmaz. Memur anne ve babaya, bu izinlerden sonra kullanılmak üzere

---

[92] Doğum borçlanması ilk olarak 5510 sayılı Kanunla düzenlense de; Yüksek Mahkeme, Kanunda bu düzenlemenin Kanunun yürürlüğü öncesinde gerçekleşen doğumlara uygulanmasını engelleyen bir hükmün olmadığını gözeterek sigortalı lehine yorumda bulunmuş; 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde gerçekleşen doğumların da -doğumdan önce sigortalı olarak tescil edilmiş olmak kaydıyla- doğum borçlanmasına konu edilebileceğine hükmetmiştir. Y.10.H.D., T.25.02.2010, E.2010/8312, K.2010/2516; Y.10.H.D., T.21.09.2010, E.2010/14527, K.2010/12003. (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 27.07.2020).

[93] Baskan, 2016, **a.g.k.,** 704; H. D. Özer (2010). Doğum Borçlanması. *Prof. Dr. Ali Güzel'e Arma*ğan *Cilt II*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.1141; S. D. Özkan (2017). *5510 sayılı Kanunda Doğum Borçlanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.16-17; Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 108; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 399.

[94] Özer, 2010, **a.g.k.,** 1141; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 500; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 428. Kendilerine analık izni döneminde geçici iş göremezlik ödeneği verilmesine karşın borçlanma imkanı tanınmamasının eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde ayrıca bkz. Özer, 2010, **a.g.k.,** 1150.

24 aya kadar aylıksız izin imkânı da getirilmiştir. Mazeret izinlerinden farklı olarak, bu halde memur ebeveyn anne/baba alamayacağı gibi kendisi adına herhangi bir prim tahakkuku da yapılmaz. Bu sebeple bu ücretsiz izin sürelerinin memur anne/baba[95] tarafından SSGSSK m.41/1-a veya m.41/1-c uyarınca borçlanılabilmesi mümkündür.

4/1-a'lı sigortalılar ise bu kapsamda hem analık izni hem de altı aya kadar ücretsiz izin sürelerini ve İşsizlik Fonundan ödeme almamaları kaydıyla haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin sürelerini borçlanabilirler. Analık izni boyunca sigortalı kadına, koşulları sağlaması şartıyla, geçici iş göremezlik ödeneği ödendiğini belirtmiştik. Ancak analık sigortasının bu döneme ilişkin sağladığı koruma, sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği verilmesinden ibarettir. Bu dönemde sigortalı adına prim ödemesi gerçekleşmez; sigortalı kadın iş sözleşmesi ile çalışmakta ise (4/1-a'lı) iş sözleşmesi askıda kabul edilir. Bu nedenle doğum borçlanması yapılabilecek ilk süre, sigortalının İK m.74 uyarınca hak kazandığı analık izni süreleridir. Kanunda 16 (çoğul gebelikte 18) hafta olarak düzenlenen analık izni, hekim raporuyla uzatılmışsa, sigortalının uzatılan analık izni süresi kadar borçlanma imkânı olduğunu kabul etmek gerekir.

Analık sigortasından sağlanan geçici iş göremezlik ödeneğinde olduğu gibi, analık iznine bağlı doğum borçlanması imkânı da yalnızca sigortalı kadına özgülenmiştir. Doğum yapan annenin vefat etmesiyle birlikte analık izni sürelerinin baba tarafından kullanılması halinde (İK m.74/1), 5510 sayılı Kanunun mevcut düzenlemesi uyarınca, sigortalı erkek çalışma hayatından uzak kaldığı bu dönem için doğum borçlanmasına başvuramaz[96]. İlgili hükümde değişikliğe gidilmesi ve sigortalı erkeğe de bu kapsamda haklar tanınması yerinde olacaktır. Çünkü analık izninin baba tarafından kullanılmaya başlanmasıyla birlikte sosyal riskin üstlenicisi de değişmektedir.

Değinildiği üzere, 4/1-a'lı sigortalılara analık izninin bitiminden sonra kullanılmak üzere, haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin (İK m.74/2) veya altı aya kadar ücretsiz izin (İK m.74/6) imkânı da tanınmıştır. DMK'daki düzenlemenin aksine[97], İş

[95] Sözer, 2021, **a.g.k.,** 501-502.
[96] Aynı yönde bkz. Özkan, 2017, **a.g.k.,** 78; Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 112. Ancak sigortalı kadının ölümü halinde eşi, hak sahibi sıfatıyla *eşi adına* doğum borçlanması yapabilir. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 726.
[97] DMK'nın doğum yapan sigortalı kadına tanınan 24 aya kadar aylıksız izin imkânını düzenleyen m.108/B hükmünde "*doğum sonrası analık izni süresinin veya aynı (104.) maddenin (F) fıkrası uyarınca verilen (günlük çalışma süresinin yarısı kadar) izin süresinin bitiminden itibaren*" denmek suretiyle, günlük çalışma süresinin yarısı kadar izin ile aylıksız iznin aynı doğum için kullanılabileceği belirtilmiştir.

Kanununda seçimlik hak olarak düzenlenmesi uyarınca, 4/1-a'lı sigortalı bu imkânlardan *birini* kullanabilir[98]. Sigortalının analık izninden sonra seçimini altı aya kadar ücretsiz izin yönünde kullanması halinde, ücretsiz izinde geçen bu sürenin tamamı SSGSSK m.41/1-a uyarınca borçlanılabilir. Sigortalının izin seçimini haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin yönünde kullanması da mümkündür. Bu halde, 6663 sayılı Kanunla 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa (İSK) eklenen "yarım çalışma ödeneği" uyarınca bir ayrıma gidilir. Sigortalının izin süresince ödeneğe hak kazanamıyor olması halinde, bu süreler için de doğum borçlanması yapması mümkündür[99]. Ancak sigortalının bu dönem için yarım çalışma ödeneğine hak kazanıyor olması halinde, İSK Ek m.5/2 hükmü gereği sigorta primleri izin süresince İşsizlik Fonundan ödenir. Bu halde sigortalı uzun vadeli sigortalarla tam olarak ilişkilendirildiği için, sigortalının bu süreyi borçlanmasına gerek kalmaz. Bu husus ileride ayrıca ele alınacaktır.

Son olarak belirtelim ki, doğum borçlanmasının bu türü bakımından kanunkoyucu herhangi bir süre sınırlaması getirmemiştir. Sigortalı, kaç doğum yaparsa yapsın, bu doğumlar uyarınca kendi mevzuatı gereği hak kazandığı ücretli veya ücretsiz izin sürelerinin tamamını borçlanabilir[100].

3.1.5.2.2. Doğum tarihinden sonraki en çok iki yıllık sürenin borçlanılması

5510 sayılı Kanunda düzenlenen ikinci doğum borçlanması türü; *doğumdan sonraki iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla,* ücretsiz doğum ya da analık izni süreleri dışındaki sigortalılık niteliği bulunmayan sürelere ilişkindir (SSGSSK m.41/1-a). Kanunun ilk halinde yalnızca 4/1-a'lılara tanınan bu borçlanma türü, 6552 sayılı Kanun

---

[98] Doktrinde işçinin bu izinlerin her ikisini de kullanıp kullanamayacağı konusunda görüş ayrılığı mevcuttur. Bir görüş, işçinin her iki izni de sırayla kullanabileceğini belirtmektedir. Bkz. Köseoğlu, 2016, **a.g.k.,** 109. Bizim de isabetli bulduğumuz bir diğer görüş ise, aynı tarih itibariyle kullanılabilir olan bu izinlerin birbirine alternatif olarak düzenlendiğini; bu halde işçinin hangi izni kullanmak istediğini seçme imkânına sahip olduğunu belirtmektedir. Bkz. Centel, 2016, **a.g.k.,** 12-13; M. Ekonomi (2017). Doğum veya Evlat Edinme Sonrası Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesi Amacıyla Ücretsiz İzin ve Kısmi Çalışma Hakları. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 14 (53), s.29-30; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 140-141. Ayrıca bkz. S. Ocak (2017). Doğum/Evlat Edinme Nedeniyle Ücretsiz İzin ve Yarım Çalışma Ödeneği Uygulaması. *İş ve Hayat*, 3 (5), s.209-212; Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 120-121.

[99] Aynı yönde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 546; Özkan, 2017, **a.g.k.,** 97; Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 126. Bu imkanın altı aylık ücretsiz izin hakkının tamamının kullanılmamış olması halinde mümkün olduğu yönünde bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 438.

[100] E. Özkaraca (2010). Doğum Borçlanması -Karar İncelemesi-. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 7 (26), s.507; Özer, 2010, **a.g.k.,** 1142; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 709; Özkan, 2017, **a.g.k.,** 83; Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 113, 126; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 427-428; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 542; Civan, 2018, **a.g.k.,** 546; H. Kayırgan (2021). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.184.

değişikliğiyle 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalılara da tanınmıştır[101]. 4/1-b'liler bakımından olumlu bir gelişme olarak yorumlayabileceğimiz bu değişikliğin, 4/1-c'liler bakımından pratikte bir karşılığının bulunmadığı sonucuna varılabilir. Nitekim 4/1-c kapsamındaki sigortalıların bu değişiklik öncesinde de SSGSSK m.41/1-c bendi uyarınca aylıksız izin sürelerini borçlanma imkânı -süre kısıtı olmaksızın- zaten mevcuttu[102].

Uygulamada 4/1-a kapsamındaki sigortalı kadın, işvereniyle anlaşmak suretiyle iş sözleşmesini askıya alarak (ücretsiz izin kullanarak) çocuğunun bakımını üstlenmekte yahut bu amaçla iş sözleşmesini sona erdirmeyi seçmektedir[103]. Hatta çoğu zaman iş ilişkisinin sona ermesi sigortalının iradesiyle gerçekleşmemekte; sigortalı kadın, işveren feshiyle karşılaşabilmektedir. Nitekim kanunkoyucu; analık izninin bitiminden ve işçinin işyerindeki çalışma süresine göre belirlenecek bildirim sürelerini altı hafta aşmasından sonra kullanmak koşuluyla, doğum ve gebelik gibi hallerde, işverene iş sözleşmesini bildirimsiz olarak fesih hakkı tanımıştır (İK m.25/1). 4/1-c statüsündeki (kadın ve erkek) sigortalıların da, beş hizmet yılını tamamlamış olmaları şartıyla; doğum, hastalık ve refakat için düzenlenen aylıklı veya aylıksız izinlere ek olarak doğum ve ebeveynlikten kaynaklanan sorumluluklarını yerine getirmek amacıyla bir yıla kadar aylıksız izin kullanmaları mümkündür. Kendi nam ve hesabına çalışan sigortalı kadının da doğum sonrası çalışma hayatından bir süre uzaklaşmayı seçmesi bir diğer olasılıktır.

Tüm bu hallerde 4/1-a ve 4/1-b'li kadınlar ve 4/1-c'li kadın ve erkek sigortalılar, adlarına uzun vadeli sigorta kapsamında prim ödemesi yapılmadan geçen bu süreleri borçlanma imkânıyla donatılmıştır.

Bu doğum borçlanması türü için kanunkoyucu alt sınır belirlememiş ancak üst sınır belirlemiştir. Sigortalının sigortalılık niteliğini yitirdiği tüm süreyi borçlanma zorunluluğu olmayıp kısmi borçlanma yapması mümkündür. Öte yandan, bir sigortalının borçlanma yapabileceği doğum sayısı üç[104] olup borçlanılabilecek toplam hizmet süresi

[101] 41. maddenin 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde gerçekleşen doğumlara da uygulanabileceği yorumuyla paralel olarak, Yargıtay; 6552 sayılı Kanunla 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalılara tanınan borçlanma imkânının, 6552 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde gerçekleşen doğumlara da uygulanabileceği sonucuna ulaşmıştır. Y.21.H.D., T.17.06.2015, E.2014/19505, K.2015/13949 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 28.07.2020).

[102] 6552 sayılı Kanun değişikliği öncesi uygulama için ayrıca bkz. Özer, 2010, **a.g.k.,** 1148-1149.

[103] 4/1-a statüsündeki sigortalı erkeğin de doğum ve ebeveynlik nedeniyle işvereni ile anlaşarak ücretsiz izne ayrılması (iş sözleşmesini askıya alması) mümkündür. Ancak bu halde sigortalı erkeğe bir borçlanma imkânı tanınmamıştır.

[104] Bu imkân 10.09.2014 tarih ve 6552 sayılı Kanun değişikliği öncesinde iki doğum için tanınmıştı.

(her doğum için en çok iki yıl olmak üzere) altı yıldır[105]. Ancak her doğum arasında iki yıldan az bir sürenin bulunması halinde, bir doğum için kullanılamayan borçlanma süresi bir diğer doğum için kullanılamaz. Ayrıca, bu halde iki yıllık süre, analık izni ve ücretsiz izin sürelerinin bitiminden itibaren hesap edilir; diğer bir söyleyişle bu izin süreleri, iki yıllık süre hesaplanırken dikkate alınmaz[106]. Sigortalının üçten fazla doğum yapmış olması halinde, borçlanmanın hangi doğumlar için olduğunu belirleme yetkisi sigortalıya bırakılmıştır[107]. Bu halde sigortalı, en avantajlı olan doğum sürelerini borçlanabilir.

Her iki doğum borçlanması türü için sigortalının taşıması gereken koşullar SSGSSK m.41'de belirtilmiş olup doğum borçlanması yapabilmek için; borçlanılacak süre boyunca UVS kolları açısından sigortalı sayılmamak, çocuğun yaşıyor olması ve SGK'dan talepte bulunmak gerekir. Ancak çocuğun sağ doğup belli bir süre sonra vefat etmesi halinde, çocuğun ölüm tarihiyle sınırlı olmak kaydıyla, sigortalıya borçlanma imkânının tanınması gerekir[108]. Bu husus Kurum Genelgesinde de belirtilmiştir (2013/11 s. G., 2.1.). Borçlanma talebinin zamanı bakımından ise herhangi bir süre koşulu yoktur.

Şahsen yapılacak başvurularda başvuru tarihinde; sigortalının ölümü halinde hak sahipleri tarafından yapılacak başvurularda ise ölüm tarihinde, sigortalının sigortalılık niteliğine sahip olması zorunlu değildir. Aynı şekilde, doğum olayının gerçekleştiği sırada sigortalının sigortalılık niteliğine sahip (aktif sigortalı) olması aranmaz; ancak doğum borçlanması yapabilmek için, doğumun sigortalılık başlangıç (tescil) tarihinden sonra gerçekleşmiş olması gerekir[109]. Diğer bir ifadeyle, askerlik borçlanmasının aksine,

---

[105] 4/1-c kapsamındaki sigortalılara personel mevzuatına göre aylıksız izin sürelerini süre sınırı olmaksızın borçlanma imkânı tanıyan SSGSSK m.41/1-c hükmü uyarınca, iki ve altı yıllık süre koşulunun 4/1-c'liler bakımından bir etkisi olmayacağını belirtmek gerekir. 4/1-c statüsündeki sigortalı kadının doğumdan sonra çalışmadan geçen sürenin tamamını ya da iki yıllık süreyi aşan kısmı m.41/1-c uyarınca borçlanması mümkündür. Aynı yönde bkz. Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 115.

[106] Özkaraca, 2010, **a.g.k.,** 508; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 710. Doğum öncesi 8 (çoğul gebelikte 10) haftalık analık izni dışında, analık izni ve ücretsiz izin süresinin iki yıllık süre içinde sayılacağı yönünde bkz. Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 117; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 432; Silkin, 2011, **a.g.k.,** 53; Kayırgan, 2021, **a.g.k..,** 184.

[107] 5 çocuk içinden hangi çocuklar için doğuma dayalı borçlanma hakkını kullandığını yazılı olarak ve açıkça belirtmeyen sigortalı hakkında Kurumun son doğan çocuktan başlamak suretiyle borçlandırma işlemini gerçekleştirmesinin yerinde olduğu yönünde bkz. Y.21.H.D., T.06.12.2018, E.2017/5037, K.2018/9048 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 28.07.2020).

[108] Aynı yönde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 724; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 499; Özer, 2010, **a.g.k.,** 1147; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 708; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 422; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 226; Çavuş, 2021, **a.g.k.,** 84.

[109] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 722, 724; Özer, 2010, **a.g.k.,** 1143-1144; Özkaraca, 2010, **a.g.k.,** 511, 521; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 705-706; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 411 vd. Ayrıca bkz. Y.21.H.D., T.10.04.2012, E.2012/6620, K.2012/5622; YHGK., T.18.05.2011, E.2011/10-311, K.2011/322 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 27.07.2020). 2020/21 sayılı Genelge uyarınca, sigortalının borçlanma

doğum borçlanması yoluyla sigortalılık başlangıcını değiştirmek mümkün değildir; bu borçlanma türü yalnızca prim ödeme gün sayısının arttırılabilmesine imkân verir[110].

Borçlanma talebiyle birlikte prime esas kazancın alt ve üst sınırları uyarınca sigortalı veya hak sahipleri tarafından belirlenen günlük kazancın %32'si oranındaki prim borcu tutarı, borcun tebliğ tarihinden itibaren bir ay içinde ödenmek zorundadır. Aksi halde, süresi içinde ödenmeyen borçlanmalar için yeni bir başvuru yapılması gerekir. Primi ödenen borçlanma süreleri, SSGSSK m.41/4 bendi uyarınca borçlanma yapılan tarihteki (son) sigortalılık statüsüne göre sigortalılık süresi olarak değerlendirilir.

3.1.5.2.3. Doğum sonrasında kısmi süreli/yarım zamanlı çalışılan sürelerin borçlanılması

Türk Hukukunda işçi ve memurlara doğuma dayalı tanınan bir diğer imkân, çalışma süresinin yarı yarıya azaltılmasına ilişkindir (İK m.13/5; DMK Ek m.43). Bu çalışma şekli; analık haline ilişkin kanunda öngörülen izinlerin bitim tarihinden başlamak üzere ve çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesine kadar düzenlenmiş olup hem kadın hem de erkek ebeveynlere tanınmıştır. Sigortalı işçilerin ayrıca, özellikle ebeveynliğe dayalı getirilen kısmi süreli çalışmaya geçme koşullarını taşımamaları veya kapsam dışında bırakılmaları[111] halinde, işverenleriyle anlaşmak suretiyle kısmi zamanlı çalışmaya geçme imkânları da mevcuttur. Bu esnek çalışmaya geçilmesi halinde, işçi veya memur ücretini çalıştığı süre uyarınca yarım olarak almakta ve sigorta primleri çalışma süresi uyarınca yarım olarak ödenmektedir[112]. Bu nedenle sigortalı ebeveynin eksik prim ödenen bu süreleri de SSGSSK m.41 ve Ek m.11 uyarınca borçlanması mümkündür.

---

talebinin değerlendirilebilmesi için 4/1-a'lılar bakımından tescil edilmiş ve adına kısa ve/veya uzun vadeli sigorta kollarına tabi prim bildirilmiş/tahakkuk etmiş olması; 4/1-b'liler bakımından tescil edilmiş ve talep tarihi itibariyle primlerinin ödenmiş/tahakkuk etmiş olması; 4/1-c'liler bakımından ise tescil edilmiş olması koşulu getirilmiştir. Buna göre 4/1-b'liler bakımından doğum borçlanması yapabilmek için aranan bir diğer koşul, borçlanma tarihi itibariyle Kuruma herhangi bir prim borçlarının olmamasıdır.

[110] Sosyal güvenlik hakkının gereği gibi sağlanabilmesi için, askerlik borçlanmasında olduğu gibi, tescilden önceki doğumların da borçlanılabilmesine imkân tanınması gerektiği yönünde bkz. Özkaraca, 2010, **a.g.k.,** 523-524; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 711; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 414-415; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 497; Civan, 2018, **a.g.k.,** 547-548.

[111] Analık İzni veya Ücretsiz İzin Sonrası Yapılacak Kısmi Süreli Çalışmalar Hakkında Yönetmeliğin (R.G.T.08.11.2016, S.29882) 12. maddesinde belirtilen işler bakımından işçinin ebeveynlik nedeniyle kısmi süreli çalışmaya geçme hakkını kullanabilmesi, işverenin uygun bulması koşuluna bağlanmıştır.

[112] 4/1-c statüsündeki sigortalıların yarım çalışma hakkını düzenleyen 5510 s. K. Ek m.11 uyarınca 4/1-c'li sigortalının bu dönem için primlerinin yarısının ödeneceği düzenlenmiş; ancak genel sağlık sigortası primleri istisna tutularak bu primlerin tamamının ödeneceği belirtilmiştir.

Bu halde 4/1-a'lılar bakımından hizmet borçlanması, hem doğumdan sonraki iki yıllık süreye kadar borçlanma imkânı tanıyan SSGSSK m.41/1-a uyarınca; hem de kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışan sigortalılara genel bir borçlanma imkânı tanıyan m.41/1-i uyarınca gerçekleşebilir. Çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesi iki yıldan uzun bir süreyi kapsayacağı için, m.41/1-i uyarınca borçlanma yapılması sigortalıya kolaylık sağlar. Buna göre kadın ve erkek sigortalı veya sigortalının hak sahipleri, hükmün yürürlük tarihi olan 13.02.2011 ve sonrasındaki kısmi süreli çalışmalarına ilişkin eksik prim sürelerini, borcun tebliği tarihinden itibaren ödeyerek tamamlama imkânına sahiptir.

4/1-c'lilerin yarı zamanlı çalışmalarına ilişkin borçlanma hakkı ise SSGSSK Ek m.11/2'de düzenlenmiştir. Kadın ve erkek sigortalıya, yarım çalışmayla geçen süre boyunca eksik ödenen prim sürelerini borçlanma imkânı tanınmıştır. Ancak her ne kadar 29.01.2016 itibariyle devlet memurlarına yarı zamanlı çalışma hakkı getirilmiş (DMK Ek m.43) ve kendilerine bu dönemki çalışmaları uyarınca eksik ödenen primlerini borçlanma yoluyla tamamlama imkânı tanınmış (SSGSSK Ek m.11) olsa da, yarı zamanlı çalışma hakkının kullanımına ilişkin usul ve esaslar ile bu haktan yararlanacak ve yararlanamayacak memurları belirlemeye yönelik yönetmeliğin halen çıkarılmamış olmasından ötürü devlet memurları pratikte henüz bu haktan yararlanamamaktadır.

3.1.5.3. Kolaylaştırılmış emeklilik imkânından yararlanma yönünden

Doğuma bağlı dolaylı sonuçlardan söz edebileceğimiz bir diğer husus, sigortalı kadının doğurduğu çocuğun başka bir kimsenin sürekli bakımına muhtaç derecede ağır engelli şekilde dünyaya gelmesi veya çocuğun sonradan bu engele sahip olmasına yöneliktir[113]. 5510 sayılı Kanunda ağır engelli çocuğu bulunan kadın sigortalılara prim ödeme gün sayısı ve emeklilik yaş haddi bakımından kolaylık ve ilave hizmet süresi imkânı getirilmiş, böylelikle genel düzenlemelere kıyasla erken yaşta ve daha lehe koşullarla emekli olabilmeleri amaçlanmıştır. Buna göre ağır engelli çocuğu olan sigortalı kadının talep etmesi halinde, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü sonrasında geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte biri, prim ödeme gün sayısı toplamına eklenir, ayrıca eklenen bu süreler emeklilik yaş hadlerinden indirilir (SSGSSK m.28/8). Bu yararlanma

[113] Konuya ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bkz. M. Yetik ve D. Erkan (2017). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Sigortası Açısından sürekli Bakıma Muhtaç Derecede Ağır Engelli Çocuğu Olan Kadın Sigortalılar. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 14 (53), s.226 vd.; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 388-398.

hali, çocuk sürekli bakıma muhtaç derecede ağır engelli olarak doğmuşsa doğum anından itibaren; çocuk 01.10.2008 tarihinden önce ağır engelli olarak doğmuşsa 01.10.2008 tarihinden itibaren; doğumdan bir süre sonra ağır engelli hale gelmişse ağır engelli hale geldiği tespit edilen tarihten itibaren başlar.

Kanunkoyucu bu kolaylaştırılmış emeklilik imkânını yalnızca kadın sigortalılar bakımından getirmiştir. Bu nedenle ağır engelli çocuğun bakımını erkek sigortalı üstlenmiş olsa dahi, bu düzenlemeden yararlanamaz. Doktrinde isabetli bir biçimde eleştirildiği üzere[114], kanımızca da çocuğu ağır engelli olarak doğan veya sonradan ağır engelli hale gelen erkek sigortalıya da bu hak tanınmalı veya haktan yararlanacak kişiyi seçme hakkı ebeveynlerin tercihine bırakılmalıdır.

3.1.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Değinildiği üzere doğum olayı, çocuğun tescile gerek olmaksızın bağlı sigortalı sıfatıyla sosyal sigorta sistemine dâhil olmasını sağlar. Bağlı sigortalılığın uzun ve kısa vadeli sigortalar bakımından görünümü, kendisine bağlı sigortalı sıfatını kazandıran asli sigortalının ölümü halinde ortaya çıkmakta olup "hak sahipliği" şeklindedir. Buna göre sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine; UVS kapsamında sigortalının ölmeden önce almakta olduğu aylığı veya iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında almakta olduğu geliri yahut koşulların sağlanması halinde ölüm veya iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında tespit edilecek aylık veya gelir bağlanır (SSGSSK m.20, 33).

Yeni doğan çocuk da, bu kapsamda hak sahibi sıfatıyla gelir veya aylığa hak kazanabilir. Örneğin annenin doğum sırasında vefat etmesi halinde diğer hak sahipleriyle birlikte yeni doğan çocuğa da doğum/ölüm anı itibariyle gelir/aylık bağlanır. Ancak doğum olayı asli sigortalının (babanın)[115] ölümünden bir süre sonra da gerçekleşebilir. Bu halde yeni doğan çocuk dışındaki hak sahiplerine bağlanmış olan gelir ve/veya aylıkların paylaştırılma esaslarında ve oranlarında değişiklik ortaya çıkması muhtemeldir. Kanunkoyucu bu hususu özel olarak düzenlemiş; sigortalının ölümünden sonra doğan çocukların, hak sahibi olma niteliğini kazandıkları tarihten itibaren hak sahiplerine

[114] SSGSSK m.28/8'de yer alan kolaylaştırılmış emeklilik imkanının sadece kadın sigortalıya tanınmasının eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde ayrıca bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 435 vd. Ayrıca bkz. Yetik ve Erkan, **a.g.k.,** 227; Civan, 2018, **a.g.k.,** 536; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 391-392; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 121-122.
[115] Bu halde sigortalı ile kast edilen erkek sigortalıdır. Çünkü kadın sigortalının doğumdan önce ölümü fiziken mümkün olmayıp doğum anında ölmesi halinde hak sahiplerine ve yeni doğan çocuğa gelir ve/veya aylıklar aynı anda bağlanacaktır.

bağlanacak gelir ve aylıktan yararlanabileceklerini belirtmiştir (SSGSSK m.20/4, 34/2, 35/1-b). Buna göre evliliğin ölümle sona ermesinden başlayarak üç yüz gün içinde doğan çocuk, ilgililerce soybağının reddi davası açılmadığı müddetçe, babalık karinesi uyarınca doğum anıyla birlikte hak sahibi sıfatını kazanır (TMK m.285, 291). Hak sahibi niteliğini kazandığı tarihi takip eden ay başından itibaren ise yeni doğan çocuğa -velisinin Kurumdan talep etmesiyle birlikte- gelir veya aylığı bağlanır.

Bu halde, yeni doğan çocuğun hak sahipliği dul eşin ve sigortalının diğer çocuklarının hak sahipliğini etkilemez; ancak yeni doğan çocuğun gelir/aylık bağlanmaya hak kazanan tek çocuk olması halinde, dul eşin hissesi düşebilir (SSGSSK m.34/1-a,b). Aynı şekilde, sigortalının anne/babasının hak sahipliği ortadan kalkabilir veya hisse oranı değişebilir (SSGSSK m.34/1-d). Yeni doğan çocukla birlikte artan hissenin ortadan kalkması halinde; 65 yaşından küçük anne/babanın aylığı, çocuğun hak sahibi niteliğini kazandığı tarihi takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilir[116]. Doğum olayı ile birlikte hak sahiplerine bağlanacak gelir/aylığın toplamının %100'ü geçmesi halinde ise, herkesin gelir/aylığından orantılı indirimler yapılır (SSGSSK m.34/3).

Uzun vadeli sigortalar bakımından koşulların yerine getirilmemesi nedeniyle, ölen sigortalının hak sahiplerine aylık bağlanamaması bir diğer ihtimaldir. Bu halde UVS kapsamında sigortalı adına ödenen primlerin, kanunda öngörülen hisseleri uyarınca hak sahiplerine toptan ödeme şeklinde verileceği düzenlenmiştir (SSGSSK m.36). Ancak ölüm aylığından farklı olarak, toptan ödeme yapıldıktan sonra doğan çocukların toptan ödemeden pay almaları artan tutar olması koşuluna bağlanmıştır (SSGSSK m.36/3). Buna göre hak sahiplerinin hisselerinin toplamının %100 ve üstü olması halinde, yeni doğan çocuğun toptan ödemeden sonradan pay alma imkânı yoktur[117].

---

[116] Sigortalının ölümünden sonra çocuğunun doğması halinde anne/babaya bağlanan aylığın kesileceği yönünde bkz. 10.H.D., T.23.01.1975, E.1975/6680, K.1975/3607. Aktaran A. C. Tuncay (2010). 5510 Sayılı Kanun Açısından Ölüm Sigortası. *Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan Cilt II.* İstanbul: Beta Yayıncılık, s.1236. Ancak kanımızca anne/babanın aylığının her durumda değil, artan hisse kalmaması durumunda kesilmesi gerekir.

[117] Yeni doğan çocuğu toptan ödemeden yoksun bırakabilecek bu düzenleme karşısında, sigortalının ölümü sırasında çocuk anne karnında ise, doğum anına kadar toptan ödeme paylaşımı için beklenilmesi gerektiği yönünde bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 413; N. Caniklioğlu (1997). *506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.291; A. İ. Oral (2007). *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Toptan Ödeme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları, s.47; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 648; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 563.

Son olarak, doğum olayıyla birlikte hisseleri veya hak sahipliği değişenlerin durumunun, hak sahiplerine bağlanacak aylık/gelirlerin birleşmesini düzenleyen SSGSSK m.54 gereğince de ele alınması gerekir. Geride kalan hak sahiplerinin birden fazla sigortalı yönünden hak sahibi olması ve birden fazla gelir ve/veya aylık için hak sahibi sıfatını taşıması mümkündür. Bu halde yeni doğan çocukla birlikte hak sahiplerinin hisse oranı veya gelir/aylığa ilişkin hak sahipliği değiştiğinden, hak sahiplerine bağlanacak aylıklardan yüksek olanının veya en fazla ödemeye imkân veren iki dosyanın yeniden belirlenmesi gerekliliği doğar.

3.1.7. Genel sağlık sigortası yönünden

Genel sağlık sigortasının (GSS) doğuma bağlı sonuçlarını yeni doğan çocuk ve anne bakımından ayrı ayrı ele almak yerinde olacaktır.

Doğum anıyla birlikte ortaya çıkan bağlı sigortalılık ilişkisi, asli sigortalının sağ olması halinde "bakmakla yükümlü olunan kimse" olarak ifade edilmekte olup bu sıfat ile sosyal sigortadan yararlanma hali esas itibariyle GSS ile sınırlıdır (SSGSSK m.3/10; GSSTPY m.4/1-ç)[118]. Buna göre anne ve/veya babası SSGSSK m.60 uyarınca genel sağlık sigortalısı (GSS'li) sayılan çocuk, doğum anıyla birlikte anneden ötürü; soybağının kurulma anıyla birlikte ise babadan ötürü bağlı sigortalı sıfatıyla herhangi bir tescil gerekmeksizin GSS sistemine dâhil olur (SSGSSK m.61/2; GSSTPY m.7/1).

Yeni doğan çocuğun anne/babasından ötürü bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS'li sıfatını taşıdığı bu hallerde, anne ve/veya babanın genel sağlık sigortasından yararlanmak için gerekli olan prim ödeme gün sayısını sağlamıyor olması muhtemeldir. Bu durumda, SSGSSK m.67/1 uyarınca 18 yaşını doldurmamış olan çocuğun GSS'den yararlanması için prim ödeme koşulunun yerine getirilip getirilmediğine bakılmaz; çocuk sigorta kapsamındaki sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan yararlanır. GSS kapsamına girmesi gerektiği halde GSS tescili yapılmamış anne ve/veya babanın çocukları da, anne/babalarının tescil edilmiş olmasına bakılmaksızın ve ayrıca bir işleme gerek olmaksızın GSS kapsamındaki haklardan yararlandırılır (SSGSSK m.61/2)[119].

---

[118] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 191-192; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 46-47; Ayrıca bkz. A. N. Sözer (2020a). *Türk Genel Sağlık Sigortası* (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.28-29, 167 vd.

[119] 18 yaşından küçük çocukların bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS'den yararlanması hakkında ayrıca bkz. Z. Yılmaz (2016). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Çocuklar.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.49 vd.

Yeni doğan çocuğun anne veya babası üzerinden bakmakla yükümlü olunan sıfatını taşımaması bir diğer olasılıktır. Bu halde doğum anıyla birlikte çocuğun GSS'den asli sigortalı sıfatıyla yararlanması mümkün hale gelir ve sigortalılık Kurumca tescil edilme tarihi itibariyle başlar (SSGSSK m.60/1-c-1, 61/1-b; GSSTPY m.6/14-b; 2019/17 s. G., 3.4.2.4.). Çocuk 18 yaşını doldurana kadar, gelir testi yaptırma ve prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilir. 18 yaşını doldurduktan (çocuk eğitimine devam ediyorsa, öğrenciler için öngörülen muafiyet yaşını tamamladıktan[120]) sonra ve SSGSSK m.60'ın diğer bentleri uyarınca GSS'li sayılmama halinde ise, sigortalılığın aynı koşullarla devamı için gelir testi yaptırma zorunluluğu doğar[121]. Çocuğun 18 yaşından önce evlenme yoluyla ergin kılınması halinde ise, kişinin GSS statüsü 18 yaşından küçüklere getirilen bu düzenleme uyarınca değil, SSGSSK m.60'ın diğer bentleri uyarınca tespit edilir (GSSTPY m.6/13)[122].

Genel sağlık sigortasının doğum yapan anneye ilişkin sonuçları da özellik arz eder. Kanunkoyucu, analık sebebiyle ayakta veya yatarak yapılan muayene, teşhis, tahlil, müdahale, tedavi vb. sağlık hizmetlerini Kurumca finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri kapsamına almış (SSGSSK m.63/1-c); bu hizmetlerden yararlanmak için annenin herhangi bir prim ödeme koşulunu sağlamasının gerekmediğini düzenlemiştir (SSGSSK m.67/1; GSSTPY m.16/2-e). Buna göre kadın, gebeliğinin başlangıcı itibariyle GSS kapsamında finansmanı sağlanan sağlık hizmetlerinden, yararlanma şartlarına bakılmaksızın faydalanabilir. Kadının GSS'li sıfatını taşıyıp taşımadığı, sigorta tescilinin yapılıp yapılmadığı, bağlı sigortalı olup olmadığı, asli veya bağlı sigortalı ise prim ödeme koşulunun gerçekleşip gerçekleşmediği önem arz etmez.

Görüldüğü üzere Türk sağlık sigortası sisteminde anne ve çocuk yönünden bazı istisnalar getirilmiş; çocuk için kural olarak 18 yaşını doldurana kadar, anne içinse analık sebebiyle olduğu müddetçe, GSS kapsamındaki hizmetlerden ücretsiz ve şartsız yararlanmak mümkün kılınmıştır. Bu nedenlerle 18 yaşından küçük (ve evlenmeyle ergin

---

[120] GSSTPY m.6/19 uyarınca "*Ana veya babası üzerinden bakmakla yükümlü olunan kişi sayılmayanlardan; lise ve dengi öğrenimden mezun olanlar 20 yaşını, yükseköğrenimden mezun olanlar ise 25 yaşını geçmemek ve bakmakla yükümlü olunan kişi ya da m.60/1-g bendinde sayılanlar hariç GSS'li olmamak şartıyla mezun oldukları tarihi izleyen günden itibaren iki yıl süreyle gelir tespiti yapılmaksızın m.60/1-c-(1) bendi kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılırlar.*"

[121] Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 174-175.

[122] Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 175-176; Y. Başmanav (2014). *Genel Sağlık Sigortasının Kişi Bakımından Kapsamı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.115.

kılınmamış) bir çocuğun ve gebe bir kadının, Türkiye Cumhuriyeti ile vatandaşlık bağı olup olmadığına bakmaksızın; kadın ise gebeliği ile ilgili sağlık hizmeti görmesi gerektiği sırada veya doğum anında, çocuk ise sağlık hizmetini alması gerektiği sırada Türkiye'de bulunması halinde, GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlandırılması gerekir. Kanımızca bu kişiler bakımından, sağlık hizmeti alınması gereken anda Türkiye'de bulunmak yeterli kabul edilmeli ve GSS bakımından kabul edilen "Türkiye'de ikamet etme" ön koşulunun aranmaması gerekir. Nitekim Anayasa'da düzenlenen kişinin yaşama, maddi ve manevi varlığını koruma ve geliştirme hakkı (AY m.17) ile ailenin korunması ve çocuk hakkı (AY m.41) da böyle bir çıkarıma cevaz verir niteliktedir.

3.1.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Türk Hukukunda zorunlu sigorta kapsamına hiç girmemiş veya kapsama girip bir süre sonra sigortalılık niteliğini yitirmiş kimselerin sosyal sigorta kapsamına girmelerini sağlayan isteğe bağlı sigortada, gerek sigortalı olma gerekse sigortalılık ilişkisini devam ettirme sigortalının isteği doğrultusundadır. İsteğe bağlı sigorta, doktrinde de ifade edildiği gibi, ayrı bir sigorta kolu olmayıp genel sağlık sigortası ve uzun vadeli sigortalar yönünden sigortalılık durumu yaratır[123]. Bu nedenle doğum olayının isteğe bağlı sigorta bakımından sonuçları, esas itibariyle bu iki sigorta türü uyarınca ve bağlı sigortalılar bakımından ortaya çıkar. Ayrıca doğum ile isteğe bağlı sigortalılık ilişkisini, doğum nedeniyle çalışma hayatından ayrılan ve bu sebeple zorunlu sigortalılık niteliğini yitiren sigortalı bakımından da ele almak mümkündür.

İsteğe bağlı sigorta bakımından doğum olayı, isteğe bağlı sigortalının sigortalılık ilişkisini etkilemez ancak yeni doğan çocuk bakımından bağlı sigortalılık ilişkisi yaratır. Esas itibariyle bu bağlı sigortalılık, zorunlu sigortadaki ile aynıdır. Bu halde de doğumla birlikte çocuk, isteğe bağlı sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kimse sıfatıyla genel sağlık sigortası kapsamına girer (SSGSSK m.3/10). Aynı şekilde, yeni doğan çocuk isteğe bağlı sigortalının ölümü halinde hak sahibi sıfatıyla uzun vadeli sigorta kollarından yararlanır (SSGSSK m.3/7).

[123] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 369; H. Atlan (2011). *5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda İsteğe Bağlı Sigortalılık.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.48; D. Belverenli (2016). *5510 Sayılı Kanun Kapsamında İsteğe Bağlı Sigortalılık*. Ankara: Seçkin Yayınları, s.72.

İsteğe bağlı sigorta kapsamındakiler, koşulların varlığı halinde ve aksi öngörülmediği müddetçe, UVS kollarından zorunlu sigortalılar gibi yararlanırlar. Diğer bir ifadeyle, uzun vadeli sigorta kapsamında açıklanan hususlar kural olarak isteğe bağlı sigorta için de geçerlidir. Örneğin ağır engelli çocuğa sahip kadın sigortalıya tanınan kolaylaştırılmış emeklilik imkânı[124] ve yeni doğan çocuğun hak sahipliği sonrası ölüm aylığının bağlanması, birleşmesi ve değişmesine ilişkin değindiğimiz hususlar isteğe bağlı sigortada da geçerlidir. Ancak bazı özellikler barındırması nedeniyle isteğe bağlı sigortalı kadının doğum borçlanması hakkına ayrıca değinmek gerekir.

SSGSSK m.41/1'de doğum borçlanması yalnızca 4/1-a, 4/1-b ve 4/1-c statüsündeki sigortalılara tanındığı için; devamla, isteğe bağlı sigortada ait olduğu aydan itibaren en geç 12 ay içinde gecikme cezası ve gecikme zammıyla ödenmeyen sürelerin sigortalılık süresinden sayılmayacağı ve geç ödenen primlerin sigortalıya iade edileceği düzenlendiği için (SSGSSK m.52/3,4)[125] isteğe bağlı sigortalıların doğum borçlanması hakkına sahip olup olmadıkları tereddüt yaratabilir. Sigortalı kadının sigortalılık başlangıcının (doğum öncesinde) 4/1-a, 4/1-b ve 4/1-c statülerinden birinde gerçekleşmesi ancak sigortalının borçlanma talep anında isteğe bağlı sigortalı olması halinde, sigortalının doğum borçlanma hakkına sahip olduğu konusunda ihtilaf yoktur. Ancak doğum öncesindeki sigortalılık başlangıcının isteğe bağlı sigorta statüsünde ve doğum olayının isteğe bağlı sigortalı iken gerçekleşmesi halinde, sigortalı kadının borçlanma hakkına sahip olup olmadığı tereddüt yaratabilir. Nitekim isteğe bağlı sigortalıların doğum borçlanması hakkı açıkça düzenleme konusu yapılmamıştır. Kanımızca, 2013/11 sayılı Kurum Genelgesinin SSGSSK m.41'e göre borçlanma yapabilecek kimseler arasında isteğe bağlı sigortalıları da sayması karşısında, sigorta tescili isteğe bağlı sigorta uyarınca gerçekleştirilen sigortalıların da doğum borçlanması yapabileceğini; bu borçlanma imkânının ise, süresi içinde primi ödenmeyen sürelerin sigortalılık süresinden sayılmayacağı şeklindeki düzenlemeye istisna şeklinde yorumlanabileceğini belirtmek

[124] SSGSSK m.28/8 hükmünden isteğe bağlı sigortalı kadının da yararlanacağı yönünde bkz. Yetik ve Erkan, 2017, **a.g.k.,** 229; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 390.

[125] Ancak 5510 sayılı Kanun öncesi uygulamanın aksine, primlerin öngörülen süre içinde ödenmemesi isteğe bağlı sigortalılığı sona erdirmez, yalnızca sigortalılık süresini etkiler. Ayrıca bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 144; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 147. Primlerin ödenmemesinin 5510 sayılı Kanun uygulamasında da sigortalılığı sona erdirdiği yönünde bkz. E. Baskan (2018). İsteğe Bağlı Sigortalılık. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 15 (57), s.150.

gerekir[126]. Nitekim esas itibariyle isteğe bağlı sigortalılık süreleri de 4/1-b (veya m.51/3 uyarınca 4/1-a) bendi kapsamında kabul edilmektedir.

Esasında isteğe bağlı sigorta, doğum nedeniyle çalışma hayatından ayrılan ve bu sebeple zorunlu sigortalılık niteliğini yitiren sigortalıların doğum borçlanması yerine başvurabilecekleri bir alternatif olarak da düşünülebilir. Doğum nedeniyle sigortalı belli bir süre fiilen çalışamaz veya eksik sürelerle çalışır hale gelmekte; sigortalı işçi veya memur ise çalışma ilişkisi ücretsiz izinler aracılığıyla bir süre askıda kalmakta veya sona ermekte; sigortalı bağımsız çalışan ise bu süre zarfında kendi ad ve hesabına iş göremez hale gelmektedir. Sigortalı; kısmi süreli olarak, ücretsiz izinde veya çalışma hayatından uzakta geçen bu dönemleri doğum borçlanması yoluyla telafi etmek yerine isteğe bağlı sigorta yoluna da başvurabilir. Ancak isteğe bağlı sigortalılık her halde yalnızca ileriye dönük olacak şekilde (başvurunun SGK kayıtlarına intikal ettiği tarihi takip eden gün itibariyle) kurulabileceğinden[127], doğum yapan sigortalı kadın doğum borçlanmasında olduğu gibi geçmiş dönemin primlerini ödeyemez, sadece ileriye dönük prim ödeyebilir. Örneğin doğum nedeniyle kısmi süreli çalışmaya geçen ve ay içinde 30 günden az çalışan işçi, talebi halinde isteğe bağlı sigorta kapsamında eksik günlere ilişkin primlerini kendisi ödeyebilir (SSGSSK m.51/3). İşvereni ile anlaşarak iş sözleşmesini askıya alan işçi ve kanundan doğan hakkını kullanarak ücretsiz izne ayrılan işçi ve memurlar da, bu dönemi isteğe bağlı sigorta yoluyla telafi edebilir[128]. Aynı şekilde, doğum sonrasında iki yıldan daha uzun süreyle çalışma hayatından çekilen sigortalı, kanunkoyucunun doğum borçlanmasını doğum tarihi sonrasında iki yılla sınırlaması nedeniyle iki yıldan sonraki dönemde isteğe bağlı sigorta kapsamında sigortalılık niteliğini kazanabilir.

İsteğe bağlı sigortalılık kısa vadeli sigortaları kapsamadığı için, doğum halinde isteğe bağlı sigorta aracılığıyla kısa vadeli sigortalardan (özellikle analık sigortasından) yararlanmak mümkün olmaz (SSGSSK m.51/5). Ancak isteğe bağlı sigortalının yurt dışında iş üstlenen işverenlerce çalıştırılmak üzere yurt dışına götürülen Türk işçilerden (5/1-g'li) veya ay içinde 30 günden az çalışan 4/1-a'lılardan (SSGSSK m.50/2-a) olması

[126] Kanunun isteğe bağlı sigortalıların 4/1-a ve 4/1-b kapsamında sigortalı sayıldıklarını düzenleyen m.51 hükmü karşısında, Kanundaki diğer koşulları sağlamak kaydıyla isteğe bağlı sigortalıların da doğum borçlanması yapma hakkına sahip oldukları yönünde benzer görüşte bkz. Özkan, 2017, **a.g.k.,** 45, 57-59.
[127] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 188; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 94; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 140.
[128] Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 123-124, 134-137; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 111-112.

halinde, doğum nedeniyle analık sigortası başta olmak üzere kısa vadeli sigortalardan yararlanması mümkündür

Öte yandan sigortalının isteğe bağlı sigorta aracılığıyla genel sağlık sigortasından da yararlanması mümkündür. Ancak anne ve çocuğa yönelik muayene, müdahale ve tedaviler başta olmak üzere, analık sebebiyle sağlanan sağlık hizmetlerinden yararlanmak için kanunda herhangi bir prim ödeme koşulu veya sigortalılık süresi öngörülmediğinden; doğum ve analık hali nedeniyle GSS'den yararlanmak için isteğe bağlı sigorta kapsamında olmaya gerek yoktur (SSGSSK m.63/1-c, 67/1). Benzer şekilde, yeni doğan çocuk doğum anıyla birlikte isteğe bağlı sigortalı anne veya babasının bakmakla yükümlü olduğu kimse sıfatını taşısa da, 18 yaşını tamamlayana kadar GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden bakmakla yükümlü olunan kimse olmasa dahi yararlanır[129].

3.1.9. İşsizlik sigortası ve Esnaf Ahilik Sandığı yönünden

3.1.9.1. İşsizlik ödeneğine veya esnaf ahilik sandığı ödeneğine hak kazanma

İşsizlik sigortasının sağladığı temel yardım olan işsizlik ödeneğine, iş sözleşmesinin belirli şartlarla sona ermesi halinde ve kanunun öngördüğü koşulların taşınması kaydıyla hak kazanılır (İSK m.50,51). Her ne kadar "iş sözleşmesinin doğum nedeniyle sona ermesi" şeklinde ayrıca bir düzenlemeye konu olmasa da, iş sözleşmesinin doğum nedeniyle sona erdirilmesi halinde de sigortalının işsizlik ödeneğine hak kazanması mümkündür[130]. Ancak doğum nedeniyle iş sözleşmesini askıya alan (kanunda düzenlenen doğuma dayalı ücretsiz izinlere başvuran veya işverenle anlaşarak ücretsiz izne ayrılan) işçi, hukuken işsiz statüsünde bulunmadığı için işsizlik ödeneğinden yararlanamaz (İSK m.51/2)[131].

---

[129] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.7.

[130] İşsizlik ödeneğine; iş sözleşmesinin bildirim sürelerine uymak suretiyle işverence feshi, işçinin sağlık sebepleri nedeniyle yahut zorlayıcı sebeplerle işverence haklı nedenle feshi, işçi tarafından haklı nedenle feshi, belirli süreli iş sözleşmesinde sürenin sona ermesi ve işyerinin el değiştirmesi, kapanması vb. nedenlerle iş sözleşmesinin sona ermesi halinde hak kazanılabilir (İSK m.51). Buna göre işverenin iş sözleşmesini -analık izninden bitiminden sonra başlamak üzere- kanuni bildirim sürelerini altı hafta aşmasından sonra işçinin doğumu nedeniyle haklı nedenle feshetmesi (İK m.25/1), iş güvencesi kapsamı dışındaki işçiler bakımından doğum nedeniyle süreli feshe başvurması veya iş sözleşmesini doğum nedeniyle haksız ya da geçersiz sebeple feshetmesi hallerinde; işçinin ise doğumdan kaynaklanan ve iş ilişkisini sürdürülemez kılan nedenlerle iş sözleşmesini haklı sebeplerle feshetmesi hallerinde sigortalı işsizlik ödeneğine hak kazanabilir.

[131] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 728-729; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 686; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 525; E. Özkaraca (2002). *İşsizlik Sigortası Kapsam ve Yardımları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.66-70; Ö. Bal Bektaş (2016). *İşsizlik Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayınevi, s.161-163; C. Saraç (2012). İşsizlik Sigortası Edim Koşulları. *Dokuz*

Doğum yapan sigortalı kadının, analık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneği alırken işsiz kalması muhtemeldir. Bu halde sigortalı, analık izni süresi boyunca geçici iş göremezlik ödeneği alabilir; iş göremezlik halinin bitiminden itibaren ise, koşulları taşıması şartıyla, işsizlik ödeneği için başvurabilir. Sigorta edimlerinin birleşmesi halinde her iki ödeneğe aynı anda hak kazanma ihtimalini kanunkoyucu ortadan kaldırmıştır (İSK m.52/3; İSKUT m.13)[132]. Öte yandan, işsizlik ödeneğine hak kazanmanın ilk koşulu iş sözleşmesinin sona ermesinden önceki son 120 gün içinde prim ödeyerek sürekli çalışmış olma şeklinde belirlenmiştir (İSK m.50/2). Ancak hastalık, analık izni ve kanundan doğan ücretsiz izin hallerinde, çalışılmadan geçirilen bu süreler 120 günün hesabında dikkate alınmaz (İSKUT m.2/2).

İşsizlik ödeneği almakta iken sigortalı kadının veya sigortalı erkeğin eşinin doğum yapması bir diğer olasılıktır. Bu halde sigortalı işsiz adına İŞKUR tarafından yalnızca GSS primleri yatırılmakta olup KVS primleri karşılanmamaktadır (SSGSSK m.87/1-d)[133]. Ancak doğumdan önceki son 15 ay içinde sigortalı adına en az 120 günlük KVS priminin ödenmiş olması ve sigortalılığın sona ermesinden itibaren 300 gün içinde doğumun gerçekleşmesi halinde, analık sigortası kapsamında emzirme ödeneğine hak kazanılması mümkündür (SSGSSK m.16/5).

Öte yandan, sigortalı kadının çalışamama durumu doğumdan değil işsizlik statüsünden kaynaklandığı için, son bir yıl içindeki prim ödeme/bildirme koşulunu (90

Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi, 13 (1), s.19-20; S. A. Limoncuoğlu (2006). *Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukunda İşsizlik Sigortası.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.340-341; F. Andaç (2020). *Türk İşsizlik Sigortası Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Legal Yayıncılık, s.127; Y. Yıldız (2016). *4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa Göre İşsizlik Ödeneğine Hak Kazanma Koşulları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.134-135; T. Centel (2017). Sosyal Güvenlik Kapsamında İşsizlik Sigortasına Toplu Bakış. *Çimento İşveren Dergisi*, 31 (6), s.13

[132] Detaylı bilgi için bkz. Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 130-131; Limoncuoğlu, 2006, a**.g.k.,** 359 vd. Ayrıca bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 529 Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 156-157, 162; Andaç, 2020, **a.g.k.,** 204.

[133] Sigortalı işsizin İŞKUR'un sunduğu işgücü yetiştirme, meslek geliştirme veya meslek edindirme kurslarına katılması halinde, sigortalı adına GSS primi yanı sıra KVS primleri de ödenir; kursiyer, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümlerinden yararlandırılır (SSGSSK m.5/1-e,). Ayrıca bkz. Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 17-18; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 533, 542-543; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 706-707; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 739. Belirtelim ki, 5510 sayılı Kanundan önce, sigortalı işsiz adına hastalık ve analık sigortalarına ait primlerin de, işsizlik ödeneği ödendiği sürece ilk altı ay için 2/3 oranında, izleyen aylarda tam olarak, prime esas kazanç alt sınırı üzerinden ödeneceği düzenlenmişti (İSKUT m.11). Ancak 5510 sayılı Kanunda bu yönde bir hükme yer verilmemiş ve KVS primlerinin de birleştirilmesi sonrası bu düzenlemenin uygulanabilirliği kalmamıştır. 5510 sayılı Kanun öncesindeki uygulama hakkında bkz. Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 132-136; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 359 vd. SSGSSK uygulamasında da işsizlik ödeneği aldığı süre boyunca sigortalı adına KVS primlerinin ödeneceği yönünde bkz. Andaç, 2020, **a.g.k.,** 203-204; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 221.

gün) sağlayan sigortalının geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanıp kazanmayacağı tereddüt yaratabilir. Kanunkoyucu, hastalık ve analık nedeniyle geçici iş göremezlik ödeneği almaya hak kazananların işsizlik ödeneklerinin ödenmesinin, bu durumlarının devamı süresince durdurulacağını düzenleyerek konuya kısmen açıklık getirmiştir (İSK m.52/3; İSKUT m.13). Buna göre koşulları sağlayan sigortalı kadın, hastalık veya analık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneği alabilir. Ancak bu halde, işsizlik ödeneği almakta iken geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazananlara ödenecek ödeneğin[134], işsizlik ödeneği miktarından fazla olamayacağı düzenlenmiştir (İSK m.50/5)[135]. Geçici iş göremezlik ödeneği süresinin bitiminden itibaren ise sigortalı kadın, hak kazanmış olduğu toplam işsizlik ödeneği süresinden işsizlik ödeneği aldığı günler düşülmek suretiyle, işsizlik ödeneğini almaya devam edebilir (İSKUT m.13).

4/1-b statüsünde çalışmakta olup Esnaf Ahilik Sandığı[136] kapsamına alınan sigortalıların, çalışma hayatından belirli sebeplerle ayrılması halindeki gelir kaybını telafi etme amaçlı getirilen esnaf ahilik sandığı ödeneğine hak kazanabilmek için de işsizlik ödeneğine benzer düzenlemeler öngörülmüştür. Doğum nedeniyle işyerini kapatan ve bu sebeple çalışma hayatından çekilen sigortalı, kanunda öngörülen sigortalılık süresi, prim ödeme süresi ve talep koşullarını sağlaması şartıyla esnaf ahilik sandığı ödeneğine hak kazanabilir (İSK Ek m.6). Esnaf ahilik sandığı ödeneği almakta iken sigortalının veya sigortalının eşinin doğum yapması halinde de, KVS kollarından yararlanma şartları kural olarak işsizlik ödeneği almakta iken gerçekleşen doğumlarla aynıdır. Ancak esnaf ahilik sandığı ile geçici iş göremezlik ödeneğine aynı anda hak kazanmanın koşulları kanunda düzenlenmemiştir. Esnaf ahilik sandığı sigortasının yürürlük tarihi öncesinde bu hususun da açıklığa kavuşturulması yerinde olacaktır.

---

[134] Günlük işsizlik ödeneği, sigortalının son 4 aylık prime esas kazançları uyarınca hesaplanan günlük ortalama brüt kazancının %40'ı olup (İSK m.50/1) işsizlik ödeneği almaya hak kazanılabilecek süre, son 3 yıl içinde sigortalı adına ödenen primler uyarınca 180 ila 300 gün arasındadır (İSK m.50/2). Kısa vadeli sigortalar kapsamında verilecek geçici iş göremezlik ödeneği ise yatarak tedavilerde sigortalının günlük kazanının yarısı, ayakta tedavilerde ise üçte ikisidir. Analık izni bakımından ödenek süresi 16 (çoğul gebelikte 18) hafta süreli; hastalık hali bakımından ise hekim raporunda geçen süre kadardır.

[135] İşsizlik sigortası ödenme süresi içinde sigortalıya ödenmesi gereken geçici iş göremezlik ödeneğinin miktarının işsizlik ödeneği miktarından fazla olamayacağı yönündeki düzenlemenin isabetli olmadığı yönünde bkz. Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 131; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 362-365.

[136] 4447 sayılı Kanuna 7226 sayılı Kanunla eklenen Geçici 22. madde uyarınca, Esnaf Ahilik Sandığına ilişkin düzenlemelerin yürürlük tarihi 01.01.2021 olarak belirlenmiş; ardından 11.11.2020 tarih ve 7256 sayılı Kanunun 9. maddesiyle yürürlük tarihi 31.12.2023 şeklinde değiştirilmiştir.

3.1.9.2. Yarım çalışma ödeneğine hak kazanma

Doğum olayının sosyal sigorta yönünden bir diğer önemli sonucu, "*doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği*"dir (İSK Ek m.5)[137]. Bu düzenleme, analık izninin bitiminden itibaren kadın işçiye tanınan haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin (İK m.74/2) uygulamasını tamamlayıcı niteliktedir[138]. 16 (veya 18) haftalık analık izni boyunca kadın sigortalı, analık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneği almaktadır. Haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin döneminde ise kadın işçi, ücretini çalıştığı süreyle sınırlı olmak üzere almakta ve bu sebeple kısmi gelir kaybı yaşamaktadır. Yarım çalışma ödeneği, geçici iş göremezlik ödeneğinden yararlanma hali sona eren kadın işçinin, yaşaması muhtemel gelir kaybını giderme amaçlı getirilmiştir.

4447 sayılı Kanuna eklenen düzenleme uyarınca, koşulları taşıyan kadın işçinin bu kaybı İşsizlik Sigortası Fonundan giderilir. Ödenekten yararlanabilmek için; sigortalının haftalık çalışma süresinin yarısı kadar fiilen çalışıyor olması, doğum yaptığı tarihten önceki son 3 yılda adına en az 600 gün işsizlik sigortası primi bildirilmiş olması ve sigortalının analık hâli izninin bittiği tarihten itibaren 30 gün içinde İŞKUR'a başvuruda bulunması gerekir. Ancak mücbir sebepler dışında bir sebeple süresi içinde başvuruda bulunulmaması halinde, kadın sigortalı gecikilen süre düşülerek ödeneğe hak kazanır.

Ödenekten yararlanma süresi, haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkının süresi kadardır. Kadın işçi 1. doğumda 60 gün, 2. doğumda 120 gün, 3. ve sonraki doğumlarda 180 gün; çoğul doğum halinde belirtilen sürelere ek 30 gün süreyle; çocuğun engelli doğması hâlinde ise 360 gün süreyle haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin kullanma hakkına sahiptir (İK m.74/2). Sigortalıya ödenecek yarım çalışma ödeneği, izin süresiyle sınırlı olmak ve sigortalıya aylık ödenmek üzere, haftalık çalışma süresinin yarısı ve günlük olarak günlük asgari ücretin brüt tutarı uyarınca hesaplanır (İSK Ek m.5). İK m.74/8 ve İSK Ek m.5 uyarınca bu ödenekten yararlanma hakkı, 4857 sayılı Kanun kapsamında olsun veya olmasın, tam veya kısmi süreli iş sözleşmesiyle çalışan tüm sigortalılara ve özel sandık statüsüne tabi personele aittir[139].

---

[137] Belirtelim ki bu ödenek İşsizlik Sigortası çatısı altında düzenlense de, çalışma ilişkisi bu dönemde de kısmi süreli olarak devam etmektedir.

[138] Değinildiği üzere bu hak 657 sayılı Kanunda kadın memurlara "günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma" adı altında tanınmıştır (m.104/F). Ancak kadın memur bu yarım çalışma döneminde de aylığını tam olarak almaya devam ettiği için, yarım çalışma nedeniyle herhangi bir gelir kaybı yaşamamaktadır (m.104/G). Bu sebeple 4447 sayılı Kanuna eklenen ilgili düzenleme sadece kadın işçilere yöneliktir.

[139] Ayrıca bkz. Caniklioğlu, 2016, **a.g.k.,** 145-146.

İşsizlik Sigortası Fonundan kadın sigortalı adına ayrıca, prime esas kazanç alt sınırı üzerinden toplam %32,5 oranında (UVS ve GSS) sigorta primi, yarım çalışma ödeneği ödenen gün sayısı kadar SGK'ya ödenir. Böylelikle, doğum nedeniyle kısmi süreli çalışan kadına, eksik prim günlerini borçlandırma yoluyla ödemesine gerek olmaksızın İşsizlik Sigortası Fonu altında tamamlama olanağı tanınmıştır. Ancak Fondan karşılanan primlerin kapsamında KVS ve işsizlik sigortası primleri bulunmamaktadır[140].

3.2. Evlenmeye Bağlı Sonuçlar

3.2.1. Genel olarak

Kanunun belirlediği şartlara uyularak yapılan ve farklı cinsiyete sahip iki kişinin oluşturduğu sürekli hayat ortaklığı şeklinde ifade edilen evlenme[141], sosyal sigorta hukukunda kabul edilen risklerden bir diğeridir. Geçerli bir şekilde kurulan evlenme, eşlerin karşılıklı aile hukuku yükümlülükleri başta olmak üzere birinci bölümde değindiğimiz çok sayıda yeni hak ve yükümlülük doğurur (TMK m.185 vd.).

Evlenme kimi hallerde, geçerli bir evlenmenin tüm koşullarını taşısa da başka bir amaca (vatandaşlık kazanma, çalışma/oturum izni alma, yasal mirasçı olma, sosyal sigortadan yararlanma vb.) ulaşmak için yapılmış olabilir. Doktrinde bu evlenmeler *muvazaalı evlenme* şeklinde adlandırılmaktadır. Her ne kadar Türk Hukukunda muvazaalı sözleşmeler batıl olarak kabul edilse de, evlenmeye yönelik butlan halleri sınırlı sayıda olduğundan, aile hukukunda muvazaalı evliliklerin butlan sebebiyle iptali mümkün olmaz; bu halde uyuşmazlığın hakkın kötüye kullanılması ve kanuna karşı hile prensipleriyle çözülmesi gerekir. Örneğin sosyal sigorta edimlerinden yararlanmak için yapılan söz konusu evlenme *geçerli* ancak tarafların evlilik yoluyla gerçekleştirmek istediği amaç *geçersiz* kabul edilir[142]. Yargıtay'ın konuya dair içtihadı da bu yöndedir[143].

---

[140] Ayrıca bkz. İŞKUR, Doğum ve Evlat Edinme Sonrası Yarım Çalışma Ödeneğine İlişkin Usul ve Esaslar, m.8. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0i2F1Q1d1Z1X3a0g0K220O0H3X1n3v3I (Erişim Tarihi: 07.08.2020)

[141] Öztan, 2015, **a.g.k.,** 119; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 11; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 59; Final Report, 2008, **a.g.k.,** 583; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 49.

[142] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 213-214; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 82-83; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 234-235; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 73-74. Örneğin Emekli Sandığı Kanununda; eşlerden birinin diğerinden 30 yaş veya daha büyük olması halinde, sağ kalan eşe yarı oranında aylık bağlanacağı ancak evlenmenin 10 yıldan uzun sürmesi veya eşlerin çocuklarının olması halinde bu indirimin yapılmayacağı düzenlenerek muvazaalı evlenmelere yönelik bir tedbir alınmıştır. Bkz. ESK m.71.

[143] Muvazaalı evlenmelere butlan yaptırımının uygulanamayacağı ve evlenmenin iptal edilemeyeceği yönünde bkz. Y.2.H.D., T.04.07.1997, E.1997/6762, K.1997/7915; Y.2.H.D., T.23.06.1988, E.1988/5120, K.1988/6735 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 02.09.2020). Boşandığı eşi ile tekrar evlenen davacının,

Sosyal sigortalar amacı itibariyle bireyi değil aileyi esas almakta[144], evlenme kurumu ise aile kurmanın meşru ve geleneksel yolu olarak kabul edilmektedir[145]. Gelir kaybından ziyade özellikle gider artışına yol açan bir sosyal risk[146] olan evlenmenin, sosyal sigorta bakımından önem taşıyan bir kişisel durum değişikliği olduğu söylenebilir. Ancak evlenme sosyo-ekonomik bir risk olarak kabul edilse de, bu riskin sonuçları sosyal sigortalar bakımından özel olarak garanti altına alınmamıştır. Evlenmenin sosyal sigorta bakımından konu edildiği haller, genel itibariyle evlenmeyle bağlantılı olarak ortaya çıkan çocuk sahibi olma ve diğer ailevi yüklerdir[147]. Bu hususlar çoğu ülkede "aile sigortası" kapsamında ele alınmakta ve korunmaktadır. Anayasa'da devlete ailenin refahı ile anne ve çocukların korunmasını sağlamak için gerekli tedbirleri alma ve teşkilatı kurma yükümlülüğü (AY m.41/2) getirilse de, Türk Hukukunda ailevi yükler doğrudan koruma altına alınan riskler arasında kabul edilmemiş ve aile sigortası henüz oluşturulmamıştır. Bu sebeple çalışmamızda evlenmenin dolaylı sonuçları ele alınacaktır.

Sosyal sigortaların bireyden ziyade aileyi merkeze alan yaklaşımının bir diğer görünümü, evlenmenin asli sigortalıya ilişkin sonuçlarının sosyal sigorta uygulamasında ikinci planda olup evlenmenin en önemli sonucunun bağlı sigortalılara ilişkin olmasıdır. İleride ele alınacağı üzere evlenme kimi hallerde var olan bağlı sigortalılığı ortadan kaldırırken kimi hallerde kişilerin bağlı sigortalı olarak sosyal sigorta sistemine dâhil edilmesine imkân tanımaktadır.

3.2.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Türk Hukukunda evlenme, asli sigortalının sigortalılığını doğrudan etkilemez. Ancak 18 yaşından küçüklerin evlenmeyle ergin olmasına değinmek gerekir. Bilindiği üzere 4/1-b ve 4/1-c'liler bakımından sigortalı olabilme yaşı 18 olarak belirlenmiş (SSGSSK m.6/1-h); bir meslek veya sanat okulunu bitirip mahkemece ergin kılınarak öğrenimleriyle ilgili görevlerde çalışanlar (SSGSSK m.6/2) hariç olmak üzere, 18 yaşını doldurmamış olanların sigortalı sayılmayacağı düzenlenmiştir. Düzenlemede istisna

evliliğinin muvazaalı olması nedeniyle evlenme ödeneğine hak kazanamayacağı yönünde bkz. Y.21.H.D., T.01.11.2016, E.2015/14083, K.2016/13593 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 02.09.2020).

[144] Yazgan, 1981, **a.g.k.,** 28, 31; Yazgan, 1977, **a.g.k.,** 49; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 614.

[145] Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 95-96

[146] Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 10; Oral, 2020, **a.g.k.,** 24. Evlenmenin aile gelirinin yetersizliğine yol açan sosyal risklerden olduğu yönünde bkz. Alper, 2020, **a.g.k.,** 9.

[147] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 9; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 8; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 10; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 37.

kapsamına sadece mahkemece ergin kılınanlar alındığı için, evlenmeyle gelen erginlik 4/1-b ve 4/1-c'lilerin sigortalılığı bakımından aynı sonucu doğurmaz. Öte yandan 4/1-a'lıların 18 yaşından önce sigortalı olmaları mümkün olsa da, 18 yaşından önceki süreler sadece prim ödeme gün sayısı bakımından değerlendirilmekte olup UVS kapsamında sigortalılık süresi olarak kabul edilmez (2018/38 s. G., K.1, 1.1.3.)[148]. Kanunkoyucu erginliği değil 18 yaşını doldurmuş olmayı esas aldığından, evlenmeyle gelen erginlik 4/1-a'lıların UVS bakımından sigortalılık başlangıcını da etkilemez.

Evlenmenin en önemli sonuçları bağlı sigortalılık bakımından ortaya çıkmakta olup geçerli bir evlenme işlemiyle[149] birlikte sigortalının sigortalı olmayan eşi bağlı sigortalı sıfatıyla sosyal sigorta kapsamına dâhil olur[150]. Evlilik devam ettiği ve sosyal sigorta kapsamına aslen girmediği müddetçe, eş bu sıfatını korur. Asli sigortalı eşin ölümü halinde ise, ölüm anında evliliğin devam ediyor olması koşuluyla eşin bağlı sigortalılığı hak sahibi sıfatıyla devam eder. Esas itibariyle evlenmeyle birlikte bağlı sigortalılık statüsü kazanabilen tek kişi sigortalı olmayan eştir. Diğer bir söyleyişle, sigortalının çocuklarının bağlı sigortalı sayılmaları için evlilik içinde doğmaları gerekmez; çocuk ile sigortalı arasındaki soybağının kanunun öngördüğü yollarla kurulmuş olması yeterlidir.

Evlenmenin bağlı sigortalılık bakımından bir diğer görünümü, bağlı sigortalı kabul edilen kimselerin evlenmeyle birlikte bu statüyü yitirmelerine ilişkindir. Bu durum esas itibariyle asli sigortalının çocukları bakımından ortaya çıkar. Asli sigortalının çocukları, yaşına veya maluliyet durumuna bakılmaksızın, evlenmeyle birlikte bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını yitirirler (SSGSSK m.3/10). Hak sahibi sıfatının tespitinde ise çocukların evli olup olmaması kural olarak önem taşımaz; evli olup olmama, hak sahibi

---

[148] Ancak 01.04.1981 tarihinden önce UVS kapsamında tescil edilenler bakımından 18 yaşından önce geçmiş bulunan süreler de sigortalılık süresine dâhil edilmektedir. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 169; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 113-114.

[149] Evlilik ilişkisinin yabancılık unsuru taşıması halinde geçerlilik koşulları ve eşin bağlı sigortalılığı için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.10.2.

[150] Türk Hukukunda evlilik dışı birliktelikler, "imam nikâhlı eş" veya "nikâhsız eş" şeklinde adlandırılan eşe bağlı sigortalı sıfatını kazandırmaz. Y.10.H.D., T.01.03.2010, E.2008/18155, K.2010/2758 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 08.09.2020). Benzer şekilde AİHM, imam nikâhlı eşinin ölümü nedeniyle kendisine aylık bağlanmayan Şerife Yiğit'e ilişkin kararında, AİHS m.8 ve m.14'ün ihlal edilmediğine karar vermiştir. Bkz. Şerife Yiğit v. Türkiye, T.02.11.2010, N.3976/05. http://hudoc.echr.coe.int/fre?i=001-101579 (Erişim Tarihi:08.09.2020). Öte yandan nikâhsız eşin hak kaybını önlemek adına, iş kazası sonucu gerçekleşen ölümler bakımından Yargıtay'ın yerleşik uygulamasında ölen sigortalının desteğinden yoksun kaldığı gerekçesiyle nikâhsız eşe maddi ve manevi tazminat talep hakkı tanınmakta; ancak belirlenecek tazminatta hakkaniyete uygun bir indirim yapılması gerektiği kabul edilmektedir. Örnek olarak bkz. Y.21.H.D., T.14.04.2005, E.2004/12140, K.2005/3779; Y.21.H.D., T.28.05.2007, E.2007/289, K.2007/8718; Y.21.H.D., T.11.02.2009, E.2008/8297, K.2009/1773 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 08.09.2020).

sıfatıyla sigorta edimlerinden yararlanıp yararlanmama durumunu belirler[151]. Ancak asli sigortalının ölümü halinde sigortalının hak sahibi eşi, yeniden bir evlenme sözleşme tarafı olursa, hak sahipliği sıfatı ortadan kalkar.

3.2.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden

Evlenmenin sosyal sigortaların finansmanı bakımından doğrudan bir etkisi bulunmamaktadır. Nitekim bu hallerde de sigortalı ve işveren prim pay ve oranlarında, prim ödeme yükümlülerinde ve devlet prim katkısında herhangi bir değişiklik olmamakta; sosyal sigorta kapsamında evlenmeyle ilgili bir prim teşviki de öngörülmemektedir.

Evliliğin sosyal sigorta finansmanına ilişkin en önemli sonucu, prime esas kazancın tespitine ilişkindir. Kanunun açık hükmü uyarınca, evlenmesi halinde sigortalıya işverenince yapılan *evlenme yardımı* veya bu amaçla yapılan ayni yardımlar, prime esas kazancın hesabında dikkate alınmaz (SSGSSK m.80/1-b; İUT 7.8.2.). Evliliğin bir sonucu olarak işverenince sigortalıya ödenen *aile zammı* bakımından ise belli bir istisna tutara kadar bu zamların prime esas kazanç hesabında dikkate alınmaması düzenlenmiştir. Aile zammı bakımından bu tutar aylık asgari ücretin %10'udur (İUT 7.7.3.).

Evliliğin bir diğer sonucu olan (en fazla iki çocuk için) *çocuk zammı*nın hesabında ise, sigortalıya çocuk zammı yapılabilmesi için çocukların sigortalı olmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almıyor olması, öngörülen yaşın altında olması ve evli olmaması aranmıştır. Buna göre evli olmayan çocuklar uyarınca sigortalıya ödenen çocuk zammında da belli bir istisna tutara kadar bu zamlar prime esas kazanç hesabında dikkate alınmaz. Çocuk zammı bakımından bu tutar aylık asgari ücretin %2'sidir (İUT 7.7.2)[152].

3.2.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.2.4.1. Genel olarak

Evlenmeye bağlı olarak asli sigortalının sigortalılığında ortaya çıkan sonuçların sınırlı olmasından ötürü, evlenmenin kısa vadeli sigortalar bakımından doğrudan bir

[151] Örneğin SSGSSK m.37/3'te ölen sigortalının yakınlarına cenaze ödeneği ödeneceği düzenlenmiştir. Bu ödeneğin sırasıyla sigortalının eşine, yoksa çocuklarına, yoksa anne/babasına, yoksa kardeşlerine verileceği belirtilmiş ancak hak sahiplerinin evli olup olmadığına ilişkin bir ayrım yapılmamıştır. Benzer şekilde, vefat eden sigortalının asli sigortalılığı bulunmayan ve 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim görmesi halinde 25) yaşını tamamlamamış erkek çocukları da, kanunda öngörülen yaş sınırına kadar hak sahibi olarak Kurumdan gelir/aylığa hak kazanabileceklerdir (SSGSSK m.34/1-b). Buna göre erkek çocuğun evlenmesi, hak sahipliğini etkilemeyecektir. Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.6.

[152] B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 174 vd.; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 90 vd.; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 25-26. Bu istisna tutarının yükseltilmesi gerektiği yönünde ayrıca bkz. Alper, 2017, **a.g.k.,** 26.

sonuç doğurduğundan söz etmek güçtür. Örneğin hastalık sigortasından bağlı sigortalılara herhangi bir edim sağlanmaması nedeniyle evlenme, hastalık sigortasında herhangi bir sonuç doğurmaz. Bu nedenle aşağıda yalnızca analık sigortası ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortasına kısaca değinilecektir.

3.2.4.2. Analık sigortası yönünden

5510 sayılı Kanun uygulamasında asli sigortalı kadının doğum nedeniyle analık sigortasından yararlanması için doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmesinin gerekli olmadığından söz etmiştik. Sigortalı kadın her halde, yararlanma koşullarını sağlaması şartıyla, analık sigortasından yararlanır. Nitekim anne ile çocuk arasındaki soybağı doğumla kurulmuştur ve bu husus sigortadan yararlanmak için gerekli ve yeterlidir. Ancak kadının bağlı sigortalı olması halinde, analık sigortasından yararlanabilmek için doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmiş olması gerekir; aksi halde kadın, erkeğin sigortalılığı yoluyla analık sigortasından yararlanamaz[153]. Nitekim 5510 sayılı Kanunda, analık sigortasından yararlanabilecek bağlı sigortalılar "eş" olarak tanımlanmıştır. Aynı şekilde, Kurum Genelgesinde sigortalı erkeğe emzirme ödeneği verilebilmesi için, *doğum tarihinde* doğum yapan kadınla TMK hükümleri uyarınca evli olması şartı getirilmiştir (2016/21 s. G. 5.3.). Buna göre evliliğin analık sigortası bakımından en önemli sonucu, sigortalının sigortalı olmayan eşinin analık sigortası edimlerinden (emzirme ödeneğinden) yararlanmasına ilişkindir.

3.2.4.3. İş kazası ve meslek hastalığı yönünden

Evlenmenin iş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden doğurduğu en büyük sonuç, iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda ölen veya sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölen sigortalının, kendisine gelir bağlanan ancak evlenmesi nedeniyle gelirinin kesilmesi gereken kız çocuklarına, talepte bulunmaları halinde ödenecek olan gelirlerinin iki yıllık tutarındaki maktu nitelikli *evlenme gelir*idir (SSGSSK m.16/1-d). Kanunkoyucu, evlenme gelirinin uzun vadeli sigorta kapsamında ödenen evlenme ödeneği hükümlerine göre ödeneceğini düzenlediğinden (SSGSSK m.20/6), tekrara

[153] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 53; Oral, 2020, **a.g.k.,** 103; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Çakmak, 2004a, **a.g.k.,** 1391; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 75; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 205; Civan, 2018, **a.g.k.,** 524; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 63; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 384; Elma, 2019, **a.g.k.,** 233; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 194; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 173.

düşmemek adına evlenme gelirine ilişkin esaslara ileride evlenme ödeneği başlığında yer verilecektir[154].

3.2.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden

3.2.5.1. Genel olarak

5510 sayılı Kanun uygulamasında asli sigortalının UVS kapsamındaki sigortalılık hakları bakımından evlenmenin doğrudan bir etkisi bulunmaz. Örneğin 5510 sayılı Kanunda evlenme, sosyal sigorta kapsamından çıkma ve sigortalı adına ödenen primleri toptan ödeme yoluyla alma sebebi olmaktan isabetli bir biçimde çıkarılmıştır[155]. Uzun vadeli sigortalarda evlenmenin etkisi esas itibariyle asli sigortalının ölümü halinde, bağlı sigortalılar yönünden ortaya çıkar. Bu kapsamdaki en önemli sonuç, hak sahibi kız çocuklarına verilen evlenme ödeneği olup buna aşağıda yer verilecektir. Bunun dışında evlenme, uzun vadeli sigortalardan hak sahiplerine tanınan cenaze ödeneği, hizmet borçlanması, hizmet tespiti gibi imkânlar bakımından da kısmen sonuç doğurur.

3.2.5.2. Hak sahibi kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi

Türk Hukukunda evliliğin uzun vadeli sigortalar yönünden önemli bir sonucu, gelir/aylık almakta olan bazı hak sahiplerine evlenmeleri nedeniyle ödenen maktu nitelikli evlenme ödeneğidir. 506 sayılı Kanun uygulamasında bu husus "evlilik yardımı" adı altında -iki yıllık tutarla- ölen sigortalının kız çocukları bakımından (SSK Ek m.12); 5434 sayılı Kanun uygulamasında ise "evlenme ikramiyesi" adı altında, -on iki aylık tutarla- ölen sigortalının kız çocuklarının yanı sıra (kadın veya erkek) dul eşi ve annesi bakımından düzenlenmişti (ESK m.9)[156]. Bağ-Kur uygulamasında, 2925 ve 2926 sayılı Kanunlarda ise evliliğe bağlı bir ödemeye yer verilmemişti[157].

---

[154] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.5.2.

[155] 506 sayılı Kanunda; *evlenme toptan ödemesi* adı altında, işten ayrıldıkları tarihten itibaren bir yıl içinde evlenen veya evlendiği tarih itibariyle bir yıl içinde işten ayrılan *kadın sigortalılara*, adlarına ödenen UVS primlerinin *yarısını* toptan ödeme şeklinde talep etme imkânı tanınmıştı (SSK Ek m.1). Ayrıca, bu toptan ödemeden faydalanan kadın sigortalılardan 506 sayılı Kanun kapsamında yeniden işe girenlere, almış oldukları toptan ödeme tutarını %5 faizi ile Kuruma iade etmeleri koşuluyla eski hizmetlerini canlandırma imkânı getirilmişti. Kadınların çalışma yaşamındaki varlığını istisnai olarak gören bu eşitsiz nitelikteki düzenlemeye 5510 sayılı Kanunda isabetli bir biçimde yer verilmemiştir. Evlenme toptan ödemesi hakkında detaylı bilgi için bkz. Oral, 2007, **a.g.k.,** 36-41. Evlenme toptan ödemesinin kadınları sosyal güvencesiz bırakabilecek nitelikte olduğu yönünde ayrıca bkz. Caniklioğlu, 2006b, **a.g.k.,** 419-420.

[156] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 294-298; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 57, 115, 163; Caniklioğlu, 2006b, **a.g.k.,** 414-415; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 258.

[157] L. Akın (1996). *Bağ-Kur Sigorta Yardımları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım, s.190; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 297; Caniklioğlu, 2006b, **a.g.k.,** 414. 2925 sayılı Kanun bakımından ayrıca bkz. 2018/38 s. G., K.4, B.16, 1.; Elma, 2019, **a.g.k.,** 970.

5510 sayılı Kanunda evlenme ödeneği yalnızca kız çocuklarına tanınmış[158]; evlenen kız çocuklarının ölen anne/babalarından almakta oldukları gelir/aylıklarının, evlenme tarihini izleyen ödeme dönemi başından itibaren kesileceği düzenlenmiştir (2018/38 s. G., K.2, B.4, 7.). Böylece 5510 sayılı Kanun öncesi döneme kıyasla, 5510 sayılı Kanunda 4/1-a'lılar bakımından evlenme ödeneğine ilişkin esaslar nispeten korunmuş; 4/1-c'liler bakımından dul eşin ve annenin evlenme ikramiyesi hak sahipliği ortadan kaldırılmış; 4/1-b'liler bakımından ise kız çocuklarına ilk defa evlenme ödeneği imkânı getirilmiştir.

Evlenme ödeneği; ölen kadın/erkek sigortalının kendisine gelir/aylık bağlanan ancak evlenmesi nedeniyle gelirinin/aylığının kesilmesi gereken kız çocuklarına, talepte bulunmaları halinde almakta oldukları gelirlerinin/aylıklarının iki yıllık tutarının[159] bir defaya mahsus olmak üzere peşin olarak ödenmesidir (SSGSSK m.37). Buna göre evlenme ödeneğine hak kazanabilmek için gereken unsurlar; kız çocuğu olmak, gelir/aylık almakta iken evlenmek, evlenme nedeniyle gelir/aylığı kesilecek olmak[160] ve evlenme ödeneği için talepte bulunmaktır. Bu düzenlemeyle amaçlanan, kız çocuğunun evlilik nedeniyle oluşacak gelir kaybını kısmen giderebilmektir[161].

Evlenme ödeneği almak için hak sahiplerinin kural olarak SGK'ya başvurması gerekli ve yeterlidir (SSİY m.64/2). Ancak muvazaalı evlenmelere bir tedbir olarak, boşandığı eşiyle yeniden evlenerek evlenme ödeneği talebinde bulunan kız çocukları yönünden bir istisna getirilmiş; bu kız çocuklarına ödenek ödenebilmesi için Kurumun

---

[158] 5510 sayılı Kanunun ilk halinde evlenme ödeneği "(kadın-erkek) dul eş ve (kız-erkek) çocuklara" bir yıllık tutar şeklinde tanınmıştı. Ancak 5754 sayılı Kanunla ödeneğin hak sahipleri kız çocukları olarak, ödeneğin tutarı ise iki yıl olacak şekilde değiştirilmiştir. Aşağıda değinileceği üzere, evlilik gelir/aylık bağlanan erkek çocuklar bakımından aylığın/gelirin kesilme nedeni olarak kabul edilmediğinden, erkek çocuklarına evlenme ödeneği verilmemesinin kendi içinde tutarlılık taşıdığından söz edilebilir. Benzer yönde bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 298; A. Kulu (2015). Türk Sosyal Güvenlik Sisteminin Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Değerlendirilmesi. *Karatahta,* 1 (1), s.118; A. Gökalp Civan (2019). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.219. Ayrıca bkz. Caniklioğlu, 2006b, **a.g.k.,** 415. Bu ayrımın cinsiyetçi bir yaklaşım olduğu yönünde bkz. Civan, 2018, **a.g.k.,** 544-545.

[159] 2018/38 sayılı Genelgede değişiklik yapan 2020/15 sayılı Genelgeye göre evlenme ödeneği, SSGSSK Ek m.19'a göre tespit edilen ilaveli tutar üzerinden hesaplanır. Kanuna göre Nisan 2020 itibariyle ölüm sigortasından yapılan ödemeler toplamı, aylık 1.500 TL'nin hak sahiplerinin hisseleri oranı esas alınarak tespit olunacak tutarından az olamaz (Ek m.19/1). Buna göre evlenme ödeneği de yirmi dört ay uyarınca ve öngörülen sınır gözetilerek hesaplanır.

[160] Çalışma gücünü en az %60 oranında yitiren malul durumdaki çocuklara bağlanan gelir/aylıkların evlenme nedeniyle kesilmeyeceği düzenlendiğinden (SSGSSK m.34/1-b-2), malul kız çocuğunun evlenmesi halinde kendisine evlenme ödeneği verilmez. Aynı yönde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 412, 629, 649; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 285; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 128, 219; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 229; İ. Çakmak (2004b*). Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu Cilt 2* (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi, s.1663.

[161] Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 298.

denetim ve kontrolle yetkilendirilen memurlarına inceleme yaptırılacağı ve oluşturulan rapora göre işlemlerin sonuçlandırılacağı belirtilmiştir (2018/38 s. G., K.2, B.4, 9.2.1.)[162].

Belirtelim ki, kız çocuklarının aynı anda hem ölüm geliri hem de ölüm aylığı almaları durumunda, evlenme ödeneği her iki dosyadan da hesaplanarak kendilerine ödenir (2018/38 s. G., K.2, B.4, 7.)[163]. Ancak kanunkoyucu evlenme ödeneğini "bir defaya mahsus olmak üzere" düzenlediği için, bir kez evlenme ödeneği alan kız çocuğunun yeniden ödenek talep etmesi mümkün olmaz[164]. SSGSSK m.97/3'te belirlenen hak düşürücü süre uyarınca evlenme ödeneği, evlenme tarihi ile talep tarihi arasında beş yıllık süre geçmedikçe ödenir (2018/38 s. G., K.4, B.4, 1.)[165].

3.2.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Evlenmenin sosyal sigorta kapsamındaki en önemli sonucunun, hak sahiplerine gelir ve/veya aylık bağlanıp bağlanmayacağının tespiti olduğunu söylemek yanlış olmaz. Nitekim yukarıda kısaca değindiğimiz üzere evlenme, hak sahiplerinin sigorta edimlerine hak kazanıp kazanmayacağının belirlenmesinde başvurulan unsurlar arasında yer alır.

Ölen sigortalının dul eşinin gelir/aylığa hak kazanması bakımından evlilik hem kazandırıcı hem de kaybettirici bir niteliğe sahiptir. Dul eşe gelir/aylık bağlanabilmesi için sigortalının ölümü anında aralarında yasal evlilik bağının bulunması gerekir (SSİY m.60/1-a; 2018/38 s. G., K.2, B.4, 2.2.1.). Dul eş bakımından gelir/aylığa hak kazanmak için aranan tek koşul[166] yeniden evlenmemek olduğundan, yeniden evlenmediği

---

[162] Boşandığı eşi ile yeniden evlenen hak sahibi kız çocuğunun, evliliğinin muvazaalı olması halinde evlenme ödeneğine hak kazanamayacağı yönünde bkz. Y.21.H.D., T.01.11.2016, E.2015/14083, K.2016/13593 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 02.09.2020). Hak sahibi kız çocuğunun TMK m.2 uyarınca iyiniyetli olmadığı ve hiç kimsenin kendi muvazaasından yararlanamayacağı; davacının babasından aylık almak için eski eşinden boşandığı sabit olup evlenme ödeneği istemesinin mümkün olmayacağı yönünde bkz. Y.21.H.D., T.16.03.2017, E.2016/17632, K.2017/2074 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 07.09.2020).

[163] Aynı şekilde, adına ilave sigorta primi ödenen 4/1-c kapsamındaki sigortalının ölmesi halinde kendisine ilave aylık bağlanan kız çocuklarına, evlenme ödeneğinin yanı sıra ilave evlenme ödeneği de ödenecektir Bkz. 2018/38 s. G., K.4, B.9, 5.

[164] Aynı yönde bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 754; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 295; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 435; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 299; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 220.

[165] 506 sayılı Kanun uygulamasında beş yıllık hak düşürücü süre iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında ödenen evlenme yardımı bakımından mevcuttu, ölüm sigortası kapsamında ödenen evlenme yardımı için hak düşürücü süre öngörülmemişti. Ayrıca bkz. 2018/38 s. G., K.4, B.4, 1.

[166] Dul eşe ölüm gelirinin/aylığının %50'sinin bağlanması bakımından aranan tek koşul yeniden evlenmemesidir. Ancak gelirin/aylığın %75'ine hak kazanabilmesi için evlenmemek koşulunun yanı sıra Kanun kapsamında -istisnalar haricinde- çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almıyor olması ve gelir/aylık bağlanan çocuğunun bulunmaması gerekir. Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 626; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 288; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 103; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 111; Tuncay, 2010, **a.g.k.,** 1232-1233; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 283.

müddetçe dul eş gelir/aylık almaya devam eder (SSİY m.74/1-ç-1)[167]. Yeniden evlenmesi halinde ise evlenmenin kaybettirici etkisi devreye girer ve evlilik dul eşin gelire/aylığa hak kazanmasını önler. Bu halde evlenme tarihini takip eden ödeme dönemi itibariyle dul eşin geliri/aylığı kesilir.

Sigortalının çocukları bakımından evliliğin etkisi, çocuğun cinsiyetine ve maluliyet durumuna göre belirleyici olur. Kanunkoyucu evliliğin yalnızca kız çocukları bakımından kaybettirici etkisini düzenlemiş; kız çocuğun evlenmesi halinde kendisine gelir/aylık bağlanmayacağını, bağlanmış ise evlenme tarihini takip eden ödeme dönemi itibariyle kesileceğini ve kendisine talebi halinde, almakta olduğu gelir/aylığın iki yıllık tutarının evlenme ödeneği olarak ödeneceğini düzenlemiştir. Erkek çocukları bakımından ise gelir/aylık bağlanmasını etkileyen en önemli hususlar; çocuğun 4/1-b veya 4/1-c'li olarak çalışmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almıyor olması ve 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim görmesi halinde 25) yaşını doldurmamış olmasıdır. Buna göre erkek çocuk, belirlenen yaş sınırının altında olduğu ve diğer koşulları taşıdığı müddetçe, evlense dahi almakta olduğu gelir/aylığı kesilmez (2018/38 s. G., K.2, B.4, 2.2.2.1., 9.1.2.)[168]. Ancak kız çocukları bakımından evlilik, yaş koşuluna bakılmaksızın *her halde* gelir/aylığın kesilmesine neden olur (2018/38 s. G., K.2, B.4, 2.2.2.)[169]. Sigortalının malul çocukları bakımından ise evlilik, gelir/aylığın kesilmesine neden olmaz (SSİY m.60/1-b-2; 2018/38 s. G., K.2, B.4, 9.1.4.)[170].

Ölen sigortalının anne ve babasının birbirleriyle veya başka bir kimseyle evli olup olmaması, hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanmalarını etkilemez[171]. Diğer hak

---

[167] Doktrinde Alper, dul eşe evlenmediği müddetçe gelir/aylık verilmesinin, kendilerinin işgücüne katılmalarını engellediğini belirtmektedir. Alper, 2017, **a.g.k.,** 22.

[168] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 213-214; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 640; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 431, 434; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 127; Elma, 2019, **a.g.k.,** 391; Ç. Yorulmaz (2010). Ölüm Sigortası. *Ankara Barosu Dergisi*, 63 (3), s.290; Kulu, 2015, **a.g.k.,** 117; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 283, 287; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 129, 191. Belirtelim ki evlilik, SSK ve Bağ-Kur Kanununda da erkek çocuklar için gelir/aylık kesilme sebebi olarak düzenlenmemişti (SSK m.68/IV; Bağ-Kur K. m.46/3). ESK'da ise evlilik, hem dul eş, hem anne hem de kız ve erkek çocuklar için gelir/aylık kesilme sebebi olarak düzenlenmişti (ESK m.77/1-c).

[169] R. Aslanköylü (2010). *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi*. Ankara: Yetkin Yayınevi, s.886-887; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 204-205. Aynı yönde bkz. Civan, 2018, **a.g.k.,** 544. 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim görmesi halinde 25) yaşını doldurmamış kız çocuklarının evlenmesi halinde de gelir/aylıklarının kesilmemesi gerektiği yönünde bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 291; Caniklioğlu, 2006a, **a.g.k.,** 75. Ancak belirtelim ki, SSİY m.60/1-a-1'de yaş sınırları sadece erkek çocuğuna özgülenmiştir.

[170] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 629; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 431, 435; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 393; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 128; Yorulmaz, 2010, **a.g.k.,** 291; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 207.

[171] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 177-178.

sahiplerinden artan hisse bulunması halinde, Kurumca tespit edilecek gelirlerinin belirlenen tutarın altında olması şartıyla; 65 yaş üstünde olmaları halinde ise artan hisseye bakılmaksızın, yalnızca gelirlerinin belirlenen tutarın altında olması şartıyla kendilerine gelir/aylık bağlanır (SSGSSK m.34/1-d)[172].

Evlilik, gelir/aylıkların bağlanmasının yanı sıra gelir/aylık hisselerini de etkiler. Buna göre dul eşin veya kız çocuklarının evlenmesi durumunda, aylık bağlanacak hak sahiplerinde ve hisse oranlarında değişiklik ortaya çıkması muhtemeldir. Nitekim kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi halinde, diğer hak sahiplerinin gelir/aylıkları ödenek verilen sürenin bitimini takip eden ödeme döneminden itibaren yeniden belirlenir (SSGSSK m.37/2; 2018/38 s. G., K.2, B.4, 7.). Bunun dışında SGK, belirli periyotlarla gelir/aylık alma şartını yitirenleri de tespit etmektedir (SSİY m.76/3). Bu nedenle evliliği nedeniyle gelir/aylığa hak kazanma koşulunu yitiren hak sahiplerinin varlığı, diğer hak sahiplerinin gelir/aylık hissesini olumlu yönde etkiler.

Bir diğer husus olarak, gerekli prim ödeme gün sayısının veya sigortalılık süresinin sağlanamaması nedeniyle ölen sigortalıdan hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanamadığı durumlara da değinmek gerekir. Bu hallerde ölüme bağlı toptan ödeme, aylık bağlanma şartlarını taşımaları şartıyla hak sahiplerine hisseleri oranında yapılır (SSGSSK. m.36). Dul eşin ve kız çocuğunun evliliği, toptan ödeme almalarına engel teşkil eder. Ancak toptan ödeme almış dul eşin veya kız çocuğunun sonradan gerçekleştirdiği evlilik, önceden alınmış toptan ödeme bakımından herhangi bir sonuç doğurmaz. Toptan ödeme yapılarak tasfiye edilmiş sürelerin ihya edilmesi (canlandırılması) bakımından da benzer hususlar geçerlidir (SSGSSK m.36/4). Ölüm sigortasından yararlanmak için hizmet borçlanması, hizmetlerin birleştirilmesi ve hizmet tespiti yollarına başvurmak suretiyle gerekli prim ödeme gün sayısını tamamlayarak hizmetlerin ihyasını talep etme hakkı hak sahiplerine özgülenmiştir. Bu nedenle ihya talebinde bulunabilmeleri için talep anında dul eşin yeniden evlenmemiş olması ve kız çocuğunun evli olmaması gerekir.

[172] 2010/99 sayılı mülga Genelgede anne ve baba arasında evlilik bağı bulunması halinde anne/babanın gelir tespitinin birlikte hesaplanacağı ve toplam tutarın ikiye bölünmesi suretiyle kişi başı gelirin tespit edileceği düzenlenmişti. Ancak bu düzenleme yürürlükten kaldırılmıştır. Bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 631. 2018/38 sayılı Genelgede ise; anne ve babaya Kurumun denetim ve kontrol ile yetkilendirilen memurları tarafından gelir tespiti yaptırılacağı, bu tespitin ise hanedeki kişi başına düşen kazanca göre yapılacağı düzenlenmiştir (2018/38 s. G., K.2, B.4, 2.2.3., 2.2.4.).

3.2.7. Genel sağlık sigortası yönünden

Evliliğin genel sağlık sigortası bakımından sonuçları esas itibariyle; bakmakla yükümlü olunan kimselerin tespitine, GSS kapsamına alınan bakmakla yükümlü olunan kimse dışındakilerin sigortalılık statülerinin değişmesine ve GSS kapsamında yararlanılacak bazı sağlık hizmetlerine ilişkindir. Hak sahipliği sıfatında olduğu gibi, bakmakla yükümlü olunan kimselerin tespitinde de evlilik kazandırıcı ve kaybettirici nitelikler taşımaktadır.

Evlenmenin ilk sonucu, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle kendisine Kurumdan gelir/aylık bağlanmamış olan eş bakımından ortaya çıkar. Cinsiyet fark etmeksizin sigortalının eşi, sigortalı ile arasında yasal evlilik bağı kurulmasıyla birlikte bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamına dâhil olur (SSGSSK m.3/10-a). Evlenmenin GSS statüsü bakımından tek kazandırıcı etkisi esas itibariyle sigortalının eşine yöneliktir. Ancak eşin kendi sigortalılığı nedeniyle GSS kapsamında olması halinde evlilik eşe bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını kazandırmaz.

Hak sahipliğinin aksine, bakmakla yükümlü olunan çocuklar bakımından evliliğin etkisi tüm çocuklar için aynıdır. Kız veya erkek, çalışma gücünü en az %60 oranında yitiren malul çocuk fark etmeksizin, evlenme işlemi sigortalının tüm çocukları bakımından bakmakla yükümlü olunan sıfatını ortadan kaldırır[173]. Bu halde bakmakla yükümlü olunan çocuğun evlenmesi, kendisinin gelir testi bakımından kabul edilen "aile" kapsamında değerlendirilmesine de engel oluşturur (SSGSSK m.60/6)[174].

Evlenme, geçimi sigortalı tarafından sağlanan anne veya babanın sonradan evlenmesi halinde de, anne/babanın bakmakla yükümlü olunan sıfatını kaldırabilir. Şöyle ki, anne veya babanın evlendiği kişinin GSS'li olması halinde, sağlık yardımlarından

[173] Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 169, 174; Elma, 2019, **a.g.k.,** 542-543. Çocukların bakmakla yükümlü olunan kimse olarak kabul edilmeleri için "evli olmama" koşulunun ilk kez SSGSSK ile getirildiği yönünde bkz. Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 159.

[174] SSGSSK m.60/6'a göre, m.60/1c-1 bendinde belirtilen aile; "*aynı hane içerisinde yaşayan eş, evli olmayan çocuk, büyük ana ve büyük babadan oluşur*.". 2019/17 sayılı Genelgeye göre "*Gelir testinde aile olarak, aynı hane içinde yaşayan ve Merkezi Nüfus İdaresi Sistemi (MERNİS) kayıtlarında yer alan eş, yaşlarına bakılmaksızın evli olmayan çocuk ve gelir testine başvuran kişinin ana ve babası esas alınır. Ancak, aynı hanede yaşamayan ve öğrenim nedeniyle başka bir hanede yaşayan evli olmayan çocuklardan 25 yaşını doldurmayanlar gelir testinde aile içinde değerlendirilir.*" (2019/17 s. G., 5.1.)

yararlanma bakımından anne/babanın bakmakla yükümlü olunan sıfatının kaynağı çocuktan eşe geçer[175].

Öte yandan evlilik, sosyal sigorta kapsamında olmayan ve aynı zamanda bakmakla yükümlü olunan sıfatını da taşımayan diğer GSS'lilerin statülerinin değişmesini de etkiler. Yukarıda değinildiği üzere, Türk Hukukunda bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahip olmayan 18 yaşından küçükler, GSS kapsamına aslen alınmış olup kendilerine GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden şartsız yararlanma imkânı getirilmiştir (SSGSSK m.60/1-c-1). Ancak evlenmenin kişiyi ergin kıldığından hareketle SGK, 18 yaşından küçük olup evlenen kimseleri bu statüde kabul etmemiştir (GSSTPY m.6/13). Buna göre 18 yaşını doldurmadan önce evlenenler öncelikle 60. maddenin durumlarına uygun diğer hükümleri kapsamında GSS'li sayılır. Asli veya bağlı sigortalı sıfatıyla GSS kapsamına dahil olmayanlar ise, evlendikleri tarih itibariyle SSGSSK m.60/1/g bendine göre GSS kapsamında re'sen tescil edilir ve talepleri halinde bu kişilere gelir testi yapılır (2019/17 s. G., 3.4.1.1.). Bu kişiler bakımından evlilik GSS'li sıfatını ortadan kaldırmaz, yalnızca sigortalının sağlık hizmetlerinden yararlanma statüsünü değiştirir.

6663 sayılı Kanunla yapılan değişiklikle, bakmakla yükümlü olunan kişi sıfatıyla GSS kapsamına alınmayan 20 yaşından küçük lise mezunları ile 25 yaşından küçük yükseköğrenim mezunları, mezuniyet tarihleri itibariyle iki yıl süreyle gelir testi yapmaksızın SSGSSK m.60/1-c-1 kapsamında GSS'li kabul edilmiştir (SSGSSK m.60/11). Evlenme bu kişiler bakımından da kaybettirici nitelik taşımakta olup evlenmeleri halinde, evlilik tarihi itibariyle bu bent kapsamındaki tescillerinin sonlandırılacağı düzenlenmiştir (2019/17 s. G., 3.4.2.5). Bu halde evlenen kimse eşinin bağlı sigortalısı olarak GSS kapsamına alınır veya SSGSSK m.60/1/g bendine göre re'sen tescil edilerek talepleri halinde kendilerine gelir testi yapılır.

GSS kapsamında değerlendirilebilecek son husus, yalnızca yasal evlilik bağına sahip kimselere sağlanan sağlık hizmetlerine ilişkindir. Evli olmakla birlikte çocuk sahibi olmayan[176] GSS'liye; normal yöntemlerle çocuk sahibi olmasının mümkün olmadığı

[175] Ancak evlenilen kişinin GSS'den bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla veya m.60/1-g ya da m.60/1-c kapsamında yararlanıyor olması halinde, anne/babanın -gelir tespiti uyarınca ve diğer koşulları sağlamaları şartıyla- çocukları üzerinden bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını korumaları mümkündür. Ayrıca bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 110.

[176] Sağlık Uygulama Tebliğinde bu husus "*daha önceki evliliklerinden çocuk sahibi olup olmadığına bakılmaksızın evlat edinilmiş çocukları hariç mevcut evliliğinde çocuk sahibi olmayan*" şeklinde belirtilmiştir (SUT 2.4.4.İ).

ancak yardımcı üreme yöntemleriyle olabileceğinin mümkün olduğunun belgelenmesi, kanunda öngörülen prim ödeme koşullarını taşıması ve belirtilen yaş aralığında bulunması halinde, (en fazla üç denemeyle sınırlı olmak üzere) yardımcı üreme yöntemi tedavilerinin finansmanının Kurumca karşılanacağı düzenlenmiştir (SSGSSK m.63/1-e; GSSUY m.13; SUT 2.4.4.İ.).

3.2.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Değinildiği üzere, evlenmenin sosyal sigorta bakımından etkileri esas itibariyle bağlı sigortalılar bakımından ortaya çıkmakta olup asli sigortalının evlenmesine sonuç bağlanan hususlar oldukça sınırlıdır. Örneğin isteğe bağlı sigortalı olup da evlenen bir kimsenin sigortalılık ilişkisinde kural olarak herhangi bir değişiklik ortaya çıkmaz; evlenme sigortalının sigortalılık ilişkisini etkilemez[177].

Geçerli bir evlilik ilişkisinin kurulmasıyla birlikte isteğe bağlı sigortalının eşi, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmaması ve kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almaması koşuluyla, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS'li olur (SSGSSK m.3/10). Evlilik, eş bakımından isteğe bağlı sigortada da kazandırıcı niteliğini sürdürür. Ancak isteğe bağlı sigortalılık, kimi hallerde evlenmeye dayalı olarak ortaya çıkan sonuçları engeller. Buna göre her iki eşin isteğe bağlı sigortalı olması halinde eşler birbirinin bakmakla yükümlü olunan kimsesi sayılmaz; her eş GSS'den asli sigortalı olarak yararlanır. İsteğe bağlı sigortanın finansmanı bakımından da bu husus özel olarak düzenlenmiş; isteğe bağlı sigortalıların bakmakla yükümlü olunan kişi olsa dahi, m.60/1-b bendi kapsamında GSS'li oldukları ve GSS primi ödemekle yükümlü oldukları belirtilmiştir (SSGSSK m.52/2; SSİY m.94/2; 2013/11 s. G., K.7, B.7, 4.).

Evlenme, çocuklar yönünden kaybettirici etkisini isteğe bağlı sigortada da sürdürür. İsteğe bağlı sigortalının çocuklarının bakmakla yükümlü olunan sıfatları evlenmeleri ile birlikte sona erer. Buna göre evlenmenin bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatının kazanılmasına ve kaybına ilişkin sonuçları zorunlu sigorta ile aynıdır.

Kural olarak evlenmenin uzun vadeli sigortalar kapsamında doğurduğu sonuçlar, koşulların varlığı halinde ve aksi öngörülmediği müddetçe, isteğe bağlı sigorta

[177] Belirtelim ki, isteğe bağlı sigortalı olabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak arandığından (SSGSSK m.50/2-c), evlenme nedeniyle ergin kılınan kimse, 18 yaşını tamamlamaması nedeniyle isteğe bağlı sigortalı olma talebinde bulunamaz. Aynı yönde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 374; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 87; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 112; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 134.

bakımından da geçerlidir. Bu halde de isteğe bağlı sigortalının hak sahipleri, uzun vadeli sigortanın bağlı sigortalılara tanıdığı imkânlardan koşulların varlığı halinde yararlanır. Örneğin ölen isteğe bağlı sigortalının aylık almakta olan kız çocuklarına, evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde almakta oldukları aylıklarının iki yıllık tutarı (evlenme ödeneği) bir defaya mahsus olmak üzere peşin olarak ödenir (SSGSSK m.37). Ölüm anında isteğe bağlı sigortalı ile evli olan dul eşe, sigortalının (koşulları sağlayan) çocuklarına ve/veya anne/babasına ölüm aylığı bağlanır veya toptan ödeme yapılır (SSGSSK m.32). Bu halde evlenme ödeneğine veya ölüm aylığına hak kazanabilmek için aranan unsurlar, ölüm aylığının hesaplanma şekli ve hak sahiplerine dağıtımı, toptan ödeme ve ihya talep hakkı vb. hususlar zorunlu sigortalılık ile aynıdır[178].

3.2.9. İşsizlik sigortası yönünden

Sigortalının evlenmesinin işsizlik sigortası yönünden bir sonuç doğurmadığını belirtmek gerekir. Her ne kadar Türk İş Hukukunda evlilik nedeniyle iş sözleşmesini fesheden kadın işçiye kıdem tazminatı talep etme imkânı tanınmış olsa da (1475 s. K. m.14/1), işsizlik sigortası yönünden aynı yaklaşım benimsenmemiştir. İşsizlik ödeneği kural olarak sigortalının iradesi ve/veya kusuru dışında ortaya çıkan işsizlik bakımından düzenlendiğinden[179], evlenmesi nedeniyle kendi iradesiyle iş sözleşmesini fesheden kadın işçi, sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı koşullarını sağlasa dahi işsizlik ödeneğinden yararlanamaz[180].

3.3. Evliliğin Sona Ermesine Bağlı Sonuçlar

3.3.1. Genel olarak

Sosyal güvenlik hukukunda "aile" kurumunun esas alınmasından ötürü evliliğin sonuçları kadar evliliğin sona ermesinin sonuçları da önemlidir. Evliliğin sona ermesi kimi hallerde sosyal sigortalardan edimlere hak kazanmayı sağlarken kimi hallerde edimlere hak kazanmayı engeller. Sosyal güvenlik hukuku bakımından evliliğin sona ermesine bağlanan sonuçlar genel olarak benzer olup farklılık yaratan iki önemli husus evliliğin sona erme nedeni ve evliliğin sona erme zamanıdır. Nitekim bazı sona erme halleri sosyal sigortadan yararlanmayı engellerken bazı sona erme halleri sosyal

[178] Ayrıca bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 169-171; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 172-176.
[179] Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 19, 65; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 314; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 90; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 167 vd.; Andaç, 2020, **a.g.k.,** 81, 123; Tuncay ve Ekmekçi, 2019**, a.g.k.,** 667, 684; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 723; Centel, 2017, **a.g.k.,** 13.
[180] Aynı yönde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 685-686.

sigortadan yararlanmaya imkân verir. Evliliğin sona erme zamanı ise sosyal sigortadan sağlanacak edimlerin başlangıcının ve paylaşımının tespiti bakımından önem taşır. Bu sebeplerle ve tekrara düşmemek adına, evliliğin sona ermesinin sosyal sigortada doğurduğu sonuçları birlikte açıklamayı; evliliğin sona erme şeklinin ve zamanının sosyal sigortadan yararlanma bakımından farklılığa yol açtığı hallerde ise bu farklılığa ayrıca değinmeyi uygun buluyoruz.

Birinci bölümde değindiğimiz üzere, evliliğin çeşitli şekillerde sona ermesi mümkün olup bunları; maddi veya şekli şartlara uyulmaması nedeniyle evlenmenin hükümsüzlüğü (evlenmenin yokluğu, mutlak butlanı ve nisbi butlanı), eşin ölümü, gaipliği veya ölüm karinesi, eşin cinsiyet değiştirmesi ve boşanma şeklinde sıralamak mümkündür. Evlenmenin ayrı cinsten kişiler arasında veya evlendirme memuru önünde yapılmaması ya da taraflardan birinin evlenmeyi kuracak nitelikteki iradesini açıklamaması halinde ise *evlenmenin yokluğu* söz konusu olup bu durumda hukuk dünyasında hiçbir zaman ortaya çıkmamış bir evlenmeden söz edilir[181]. Hukuk düzeninin geçerlilik tanımadığı bu evlenmeye dayalı olarak tarafların herhangi bir hak talebinde bulunması ve buna sonuç bağlanması mümkün değildir. Yok hükmündeki bir evlenmenin sosyal sigorta hukukunda da hiçbir hükmü yoktur. Ancak tarafların bir şekilde, yok hükmündeki bir evlenme aracılığıyla sosyal sigorta ilişkisinden yararlanması (örneğin yok hükmündeki evlenmenin taraflarının bağlı sigortalı olarak sigortadan yararlanması) söz konusu olmuşsa, bu halde Kurumca yapılan yersiz ödemeler[182] (Kurumun hatalı işleminden kaynaklanmışsa geriye dönük 5 yıllık süreyle, yararlananların kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğmuşsa geriye dönük 10 yıllık süreyle olmak üzere) SSGSSK m.96 hükmü uyarınca geri alınır. Buna göre, sosyal sigorta hukukunda evliliğin yokluğuna bağlanan sonuçlar evlenmenin sona ermesine bağlanan sonuçlardan farklıdır. Çünkü bu evlilik hukuk dünyasında hiçbir zaman geçerlilik kazanmadığından bu işlemin

[181] Detaylı bilgi için bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 204 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 71 vd.; Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 66; İkizler, 2018, **a.g.k.,** 96 vd.; Kılıçoğlu, 2017, **a.g.k.,** 59-60; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 572 vd.; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 69 vd.

[182] Yersiz ödemeden söz edebilmek için, yapılan ödemenin geçerli veya geçersiz olsun bir sosyal sigorta ilişkisine dayanması ve edimin ifası amacıyla yapılmış olması gerekir. Ancak herhangi bir sosyal sigorta ilişkisine dayanmayan, örneğin 3. kişilere yapılan sebepsiz ödemeler, yersiz ödeme kapsamında yer almaz. Bu halde yapılan ödemeleri geri alma işlemi yersiz ödemelerin iadesine göre değil genel hükümlere göre gerçekleştirilir. Ayrıca bkz. A. Hacıoğlu (2017). *Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.7-9.

sona ermesine de sonuç bağlanması mümkün değildir. Sosyal sigorta perspektifinden bakıldığında evlenmenin yokluğu ancak bir yersiz ödeme sebebi olabilir.

Açıklanan sebeplerle bu bölümde evlenmenin yokluğu dışında kalan evlenmenin sona erme sebeplerinin sosyal sigorta hukukundaki sonuçlarına yer verilecektir. Nitekim tüm bu hallerde mevcut evlilik ilişkisi *ileriye dönük* olarak sona erdiğinden, sosyal sigorta uygulaması bakımından da evliliğin sona ermesine bağlı sonuçlar ortaya çıkar.

3.3.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Evlenme gibi evlenmenin sona ermesinin de asli sigortalının sigortalılığı bakımından doğrudan bir etkisi yoktur. Bu halde sigortalılık ilişkisine dair sonuçlar bağlı sigortalılar yönünden ortaya çıkar.

Değindiğimiz üzere bağlı sigortalılık statüsü bakımından evlenme kimi hallerde kazandırıcı kimi hallerde ise kaybettirici bir fonksiyon üstlenir. Evliliğin sona ermesi bakımından da benzer bir yapıdan söz etmek mümkündür. Sona eren bir evlilik, kişiye bağlı sigortalılık sıfatı kazandırabileceği gibi bu sıfatın ortadan kalkmasını da sağlayabilir. Ancak evlenmeden farklı olarak, evliliğin sona ermesinde evliliğin sona erme sebebi de bağlı sigortalılık sıfatının tespiti bakımından önem taşır.

Türk Hukukunda evliliğin ölüm (veya ölüm karinesi/gaiplik) dışındaki sebeplerle sona ermesi, eşin bağlı sigortalılığını ortadan kaldırır. Diğer bir söyleyişle, evlenmenin iptalinde, eşin cinsiyet değiştirmesinde ve boşanma halinde; eşlerin evlenme sözleşmesinin tarafı olmakla birlikte doğan hak ve sorumlulukları ve sigortalı eşten kazanılan "bakmakla yükümlü olunan kimse" sıfatı ortadan kalkar. Ancak ölümle sona eren evlilikler bakımından eş, yeniden evlenmediği müddetçe "hak sahibi" sıfatıyla sosyal sigortalardan yararlanır. Öte yandan mahkemece ayrılık kararına hükmedilmiş olması veya eşlerin resmi evlilik bağına rağmen fiilen ayrı yaşamaları, bağlı sigortalılık statüsünü ortadan kaldırmaz. Çünkü bu hallerde evlilik varlığını sürdürmektedir.

Boşanma veya evlenmenin iptali davası sürerken eşlerden birinin ölümü halinde de, evliliğin kural olarak ölümle sona erdiği kabul edilir[183]. Bu halde eşlerin sosyal sigortadan yararlanması bakımından ölümle sona eren evlenmelere bağlanan sonuçlar ortaya çıkar

[183] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 129; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 277; Erdem, 2019, **a.g.k.,** 169-170.

ve sağ kalan eş hak sahibi kabul edilir. Ancak Türk Hukukunda açılmış olan boşanma davasına (TMK m.181/2) ve (nisbi butlanla batıl) evlenmenin iptali davasına (TMK m.159/1) ölen eşin mirasçılarının devam edebileceği düzenlenmiştir. Mutlak butlanla batıl evlenmeler bakımından ise mirasçıların evlilik (ölümle) sona erse dahi dava açma hakkı bulunmaktadır (TMK m.147/1). Bu durumda boşanma davasında diğer eşin kusurunun ispatlanması, nisbi butlan davasında diğer eşin evlenme anında iyiniyetli olmadığının ispatlanması ve mutlak butlan davasında evliliğin iptaline hükmedilmesi; sağ kalan eşin yasal mirasçılık sıfatını ortadan kaldırır. Yargıtay bu hallerde sağ kalan eşin hak sahibi sıfatının da kesinleşen mahkeme kararıyla ortadan kalktığı görüşündedir[184]. Çünkü eşin ölümü sonrasında mirasçılarının açılmış olan davaya devam etmesiyle birlikte, evlilik ölüm ile değil boşanma veya iptal kararı uyarınca sona ermektedir.

Son olarak, ebeveynleri arasındaki evliliğin sona ermesi, çocukların bağlı sigortalılığını etkilemez[185]. Ancak çocukların kendi evliliklerinin sona ermesi bağlı sigortalılıklarını doğrudan etkiler. Nitekim malul, kız veya erkek tüm çocuklar için evlilik, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını yitirme sebebidir (SSGSSK m.3/10-b). Evliliği sona eren çocuk, diğer koşulları da taşıması durumunda, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını yeniden kazanır. Hak sahibi sıfatının tespitinde ise çocukların evli olup olmaması kural olarak önem taşımaz; evlenmenin sonuçlarını ele alırken belirttiğimiz üzere, evli olup olmama hak sahibi sıfatıyla sigorta edimlerinden yararlanıp yararlanmama durumunu belirler. Türk Hukukunda ise evlilik ve evliliğin sona ermesi yalnızca kız çocuklarının hak sahipliği bakımından önem taşır.

3.3.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden

Evliliğin sona ermesinin sosyal sigortaların finansmanı yönünden sonuçları, evlenmenin sonuçlarında açıklanan hususlarla benzerlik gösterir. Değinildiği üzere, Türk Hukukunda özel sektörde çalışan işçilere doğum, evlenme, ölüm gibi kişisel durum değişiklikleri nedeniyle işverence çocuk zammı, aile zammı, doğum, ölüm ve evlenme

[184] Boşanma davası devam ederken ölen eşin mirasçılarının davaya devam edip diğer eşin kusurlu olduğunu ispatlaması halinde, sağ kalan eşin hak sahipliği sıfatını kaybedeceği yönünde bkz. Y.10.H.D., T.23.01.2020, E.2018/4682, K.2020/489; Y.10.H.D., T.10.04.2018, E.2015/20973, K.2018/3303; Y.10.H.D., T.23.01.2018, E.2015/14944, K.2018/333 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 03.09.2020). Eşin ölümünden sonra evliliğin butlanına karar verilmesi halinde sağ kalan eşin hak sahibi sıfatını kaybedeceği yönünde bkz. Y.10.H.D., T.22.09.2005, E.2005/5684, K.2005/9153 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 03.09.2020).

[185] Ancak ölüm dışında bir sebeple sona eren evlilikler bakımından çocukların bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatının tespitinde velayet ve vesayet halleri önem taşır. Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.6.2.

yardımı adı altında ek ödemeler yapılması yaygın uygulamalar arasındadır. Genellikle evli olma koşuluna bağlanan ve prime esas kazanç hesabında belli bir istisna tutara kadar dikkate alınmayan aile zammı (İUT 7.7.3.), evliliğin sona ermesi halinde sigortalıya ödenmez. Ancak çocuk zammı bakımından kural olarak evli olup olmama koşulu aranmadığından, evliliği sona eren sigortalı çocuk sahibi olması halinde en fazla iki çocuk için çocuk zammı almaya devam eder. Bu halde adına zam alınabilecek çocukların sigortalı olmamaları, kendi sigortalılıkları nedeniyle gelir/aylık almıyor olmaları, öngörülen yaşın altında olmaları ve aynı zamanda evli olmamaları aranmıştır. Koşulların varlığı halinde, sigortalıya ödenen çocuk zammında belli bir istisna tutara kadar bu zamlar prime esas kazanç hesabında dikkate alınmaz (İUT 7.7.2.)[186].

Sigortalının evliliğinin ölümle sona ermesi halinde, işverenince kendisine ölüm yardımı yapılması muhtemeldir. Bu halde ise yapılan ölüm yardımı miktarı ne olursa olsun prime esas kazanç hesabında dikkate alınmaz (İUT 7.8.2.)[187].

3.3.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.3.4.1. Genel olarak

Evlenmenin sona ermesine bağlı olarak asli sigortalının sigortalılığında ortaya çıkan sonuçların sınırlı olmasından ötürü, sona eren bir evliliğin kısa vadeli sigortalar bakımından doğrudan bir sonuç doğurduğundan söz etmek güçtür. Gerek hastalık sigortasında gerekse iş kazası ve meslek hastalığı sigortasında[188] evliliğin sona ermesi asli sigortalı bakımından herhangi bir sonuç doğurmaz. Analık sigortasına ilişkin dolaylı sonuçlara ise aşağıda yer verilecektir.

3.3.4.2. Analık sigortası yönünden

5510 sayılı Kanun uygulamasında asli sigortalı kadının doğum nedeniyle analık sigortasından yararlanması için medeni durumunun ve doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşip gerçekleşmediğinin önem taşımadığından söz etmiştik. Buna göre prim

[186] Çocuk zammı bakımından bu tutar aylık asgari ücretin %2'sidir (İUT 7.7.2.). B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 174 vd.; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 90 vd.; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 25-26. Bu istisna tutarının yükseltilmesi gerektiği yönünde ayrıca bkz. Alper, 2017, **a.g.k.,** 26.
[187] B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 181; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 94; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 22, 24.
[188] İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanan hak sahipleri bakımından evliliğin sona ermesinin sonuçları için ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.3.6.

koşulunu taşıyan sigortalı kadın, evli olup olmadığına bakılmaksızın, gerek geçici iş göremezlik ödeneğine gerekse emzirme ödeneğine hak kazanabilir[189].

Kadının bağlı sigortalı olması halinde ise, analık sigortasından yararlanabilmek için doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmiş olması gerekir; aksi halde kadın, erkeğin sigortalılığı yoluyla analık sigortasından yararlanamaz[190]. Nitekim Kanunda, analık sigortasından yararlanabilecek bağlı sigortalılar "eş" olarak tanımlanmış; aynı şekilde, sigortalı erkeğe emzirme ödeneği verilebilmesi için, *doğum tarihinde* doğum yapan kadınla TMK hükümleri uyarınca evli olması şartı getirilmiştir (2016/21 s. G. 5.3.). Buna göre, çocuk evlilik birliği içinde ana rahmine düşmüş olsa dahi, evliliğin doğumdan önce sona ermiş olması halinde, analık sigortasından yararlanmak mümkün değildir[191]. Ancak doktrinde evliliğin sigortalı eşin ölümüyle sona ermesi bakımından ayrıma gidilmiş; bu halde bağlı sigortalı kadının analık sigortasından yararlanabileceği belirtilmiştir[192]. Ölümle sona eren evliliklerde yeniden evlenmeyen eşin bağlı sigortalılığının sürdüğü gözetildiğinde, kanımızca da bu yorumun isabetli olduğunu belirtmek gerekir.

Öte yandan, mahkemece ayrılık kararına hükmedilmiş olması veya eşlerin resmi evlilik bağına rağmen fiilen ayrı yaşamaları, bağlı sigortalı kadının analık sigortasından yararlanmasına engel teşkil etmez.

3.3.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Sosyal sigorta hukukunda evliliğin sona ermesinin asli sigortalının uzun vadeli sigortalar bakımından sigortalılığına doğrudan bir etkisi yoktur. Medeni durumu değişen veya eşinin ölümüyle dul kalan eşlerin asli sigortalılığında evliliğin sona ermesine ilişkin bir değişme görülmez. Uzun vadeli sigortalarda evlenmenin sona ermesinin etkileri esas itibariyle bağlı sigortalar bakımından ortaya çıkar. Buna göre eşlerden birinin diğerinin bağlı sigortalısı olması halinde, evliliğin sona erme şekline göre bu statü korunur veya

---

[189] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.4.1.

[190] Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 389-390; Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 53; Oral, 2020, **a.g.k.,** 103; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 75; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 205; Civan, 2018, **a.g.k.,** 524; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 63; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 384; Elma, 2019, **a.g.k.,** 233; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 194; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 173.

[191] Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 390; Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 53; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 76; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 384.

[192] Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 76; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697.

sona erer. Evliliğin ölümle sona ermesi halinde sağ kalan eş, hak sahibi sıfatıyla ölüm sigortası edimlerinden yararlanabilir yahut hizmet borçlanması, hizmet tespiti, hizmetlerin birleştirilmesi gibi imkânlara başvurabilir.

3.3.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Evliliğin sonuçlarını ele alırken belirttiğimiz üzere, hak sahipliği bakımından evli olup olmama sadece ölen sigortalının eşi ve kız çocuğu bakımından önem taşır. Ölen sigortalının erkek çocuğuna, kız veya erkek malul çocuklarına ve anne/babasına gelir/aylık bağlanması bakımından hak sahibinin evli olup olmaması veya evliliğinin devam edip etmemesi önem taşımaz. Bu sebeple aşağıda evliliğin sona ermesinin sadece dul eşin ve kız çocuğunun hak sahipliğine ilişkin sonuçlarına yer verilecektir.

Önceki eşinin sigortalılığı uyarınca sağ kalan eşe aylık bağlanmasına imkân veren evliliğin sona erme şekli; eşin ölümü ve mahkemece karineten ölümüne/gaipliğine[193] karar verilmesidir. Buna göre eş; boşandığı, evliliğinin iptal edildiği, eşinin cinsiyet değiştirmesi nedeniyle evliliğinin sona erdiği hallerde hak sahibi olarak sosyal sigortalardan gelir/aylık alamaz. Değindiğimiz üzere, boşanma veya evlenmenin iptali davası sürerken eşlerden birinin ölümü halinde, evliliğin kural olarak ölümle sona erdiği kabul edilir. Ölen sigortalının mirasçılarının boşanma veya evlenmenin iptali davasına devam etmemeleri halinde, sağ kalan eşe ölen eşinin hak sahibi olarak gelir/aylık bağlanabilir (2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.1.). Mirasçıların davaya devam etmesi durumunda ise, talep etmesi halinde sağ kalan eşe sigortalının ölüm tarihinden mahkeme kararı kesinleşene kadar gelir/aylık bağlanır[194]. Ancak bağlanan gelir/aylığın akıbeti mahkeme kararına göre belli olur. Boşanma davasında sağ kalan eşin kusurlu[195] olduğuna veya iptal davasında evliliğin iptaline karar verilirse; eşe bağlanan gelir/aylık mahkeme

[193] Değinildiği üzere Türk Hukukunda gaiplik kararı ile birlikte evlilik kendiliğinden sona ermez; bu karar ile birlikte evliliğin feshinin de istenmesi gerekir (TMK m.131). Ancak sağ kalan eşin sosyal sigorta uygulamasındaki hak sahipliği bakımından evliliğin feshinin istenip istenmemesi bir sonuç doğurmaz; evliliğin feshi talebi Medeni Hukuk hükümleri uyarınca sağ kalan eşin yeniden evlenebilmesi için tüketilmesi zorunlu bir yoldur. Diğer bir anlatımla, eşin hak sahipliği için mahkemece diğer eş hakkında gaiplik kararına hükmedilmiş olması gerekli ve yeterlidir. Evliliğin feshinin talep edilmesi (eş yeniden evlenmedikçe) hak sahipliği yönünde olumlu veya olumsuz bir etki doğurmaz. Aynı yönde bkz. M. Yücel Bodur (2021). *Türk ve Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, 39-41. Konuya ilişkin farklı görüşler için ayrıca bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 246-247; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 109.

[194] Ayrıca bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 389.

[195] TMK m.181/2'de diğer eşin kusurunun ispatlanmasının yeterli kabul edildiği, ölen eşin kusurunun diğer eşe göre daha az ya da daha çok olması yönünden bir ayrıma gidilmediği; bu nedenle tarafların yargılama sonucunda eşit kusurlu olarak kabul edildiği hallerde de hak sahibi sıfatının ortadan kalkacağı yönünde bkz. Y.10.H.D., T.13.10.2016, E.2015/21224, K.2016/12407 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 03.09.2020).

kararının kesinleşme tarihini takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesilir. Bu halde evliliğin eşin ölümüyle değil boşanma veya iptal kararı ile sona erdiği kabul edilir. Eşe, mahkeme kararı kesinleşene kadar yapılmış olan gelir/aylıkların, hak sahibi sıfatıyla yapılmış olduğu kabul edilir ve Kuruma geri ödenmesi talep edilemez[196]. Kesinleşen mahkeme kararı sonrasında Kurumca ödenmeye devam eden aylıkların ise SSGSSK m.96/1-b kapsamında, Kurumun hatalı işleminden kaynaklanan yersiz ödeme kabul edilerek eşten talep edilmesi mümkündür[197].

Belirtelim ki, ilk evliliği ölümle sona eren eşin yeniden evlenmesi ve bu evliliğinin ölüm dışında bir nedenle sona ermesi halinde, ilk eşinden olan hak sahipliği etkilenmez. İkinci kez evlendiği için geliri/aylığı kesilen eşe, ilk evliliği nedeniyle yeniden gelir/aylık bağlanması mümkündür. İkinci evliliğinin de ölümle sona ermesi halindeyse sağ kalan eşin, her iki eşinden de gelir/aylığa hak kazanması muhtemeldir. Bu durumda gelir/aylıkların birleşmesi ortaya çıkabilir. Eşin her iki evliliği de ölümle sona ermişse ve sağ kalan eş her iki eşinden de aylığa hak kazanabilir durumda ise, eşe tercih ettiği ölüm aylığı bağlanır (SSGSSK m.54/1-a-7). Aynı seçim hakkı her iki eşinden ölüm gelirine hak kazanan dul eş için de geçerlidir (SSGSSK m.54/1-b-5). Ancak sağ kalan eş bir eşinden aylığa bir diğer eşinden ise gelire hak kazanmışsa, kendisine yüksek olan gelir/aylığın tamamı, az olanın ise yarısı ödenir (SSGSSK m.54/1-c).

Kız çocuklarına anne/babalarının sigortalılığı nedeniyle ölüm aylığı/geliri bağlanabilmesi için evli olmamak veya evliliğinin sona ermiş olması gerekir (2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.2.2.). Dul eşin aksine, kız çocukları bakımından evliliğin ne şekilde sona erdiği önem taşımaz[198]. Eşinden boşanan, eşi ölen, evliliği iptal edilen veya diğer

---

[196] Yargıtay, mutlak butlanla batıl evlilikler için de aynı görüştedir. "*Mutlak butlan hâlinde bile evlenme, hâkimin kararına kadar geçerli bir evliliğin bütün sonuçlarını doğurur*." şeklindeki TMK m.156 hükmü uyarınca, evliliğin iptalinin mahkeme kararı ile kesinleşmesinden önce sağ kalan eşe hak sahibi sıfatıyla ödenen gelir/aylıkların Kurumca yersiz ödeme olarak talep edilemeyeceğine hükmetmiştir. Y.10.H.D., T.24.04.2018, E.2016/5061, K.2018/3966 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 03.09.2020).

[197] Y.10.H.D., T.23.01.2018, E.2015/14944, K.2018/333; Y.10.H.D., T.23.01.2020, E.2018/4682, K.2020/489 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 03.09.2020). Ancak Yargıtay, okur-yazar olmayan ve evlendiğinde 16 yaşında olan kadının evliliğinin, evlenmeden bir yıl sonra iptal edildiği bir olayda; iptal kararının kendisine değil ölümünden önce eşine tebliğ edilmesi, doğurduğu dört çocuğun iptal kararına rağmen evlilik içi gibi kayıt altına alınması ve aldığı veraset ilamına dayalı olarak kendisine ölüm aylığı alması uyarınca; davalının kötüniyetli olmayıp Kurumu yanıltmaması sebebiyle 818 sayılı Borçlar Kanunu m.63 kapsamında bir geri verme borcundan söz edilemeyeceğine ve ödenmiş olan aylıkların davalıdan istirdadının mümkün olmadığına hükmetmiştir. Y.10.H.D., T.14.03.2011, E.2010/16564, K.2011/3321 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 07.09.2020).

[198] Ancak kız çocuğunun evliliği ölümle sona ermişse, kız çocuk hem ölen eşinin hem de anne/babasının hak sahibi olabilir. Bu halde hem eşinden hem anne/babasından aylığa kazananlara tercih ettiği aylığı

şekillerde sona eren kız çocuğu, kanunun öngördüğü diğer koşulları taşıması şartıyla gelir/aylığa hak kazanabilir[199]. Bu halde hak sahipliği, evliliğinin sona erme tarihi itibariyle belirlenir; eşin ölümü halinde ölüm tarihi itibariyle, evliliğin mahkeme kararıyla sona ermesi halinde ise mahkeme kararının kesinleşme tarihini takip eden ay başı itibariyle kız çocuğuna gelir/aylık bağlanır.

Kurumdan gelir/aylık almakta iken evlenen ve evlenme ödeneği alarak geliri/aylığı kesilen kız çocuğunun evliliğinin iki yıl dolmadan sona ermesi halinde, kız çocuğuna yeniden gelir/aylık bağlanabilmesi için iki yıllık sürenin tamamlanması gerekir (SSGSSK m.37/1; 2018/38 s. G. K.2, B.4, 9.1.3.). Nitekim kız çocuğu, bu iki yıllık döneme ilişkin hak sahibi olduğu gelir/aylığı, evlenme ödeneği adı altında almış bulunmakta olup kendisine çifte ödeme yapılması mümkün değildir. Bu halde kız çocuğunun gelir/aylığı, iki yıllık sürenin doldurulduğu ay başı itibariyle bağlanır.

Kanunkoyucu, evliliği boşanma yoluyla sona eren kız çocuklarına anne/babasından ve ikinci kez evlenmiş olan dul eşe ölen ilk eşinden ve/veya anne/babasından gelir/aylık bağlanabilmesine ilişkin özel bir düzenlemeye yer vermiştir. Bu düzenlemeyle hak sahiplerinin sırf Kurumdan gelir/aylık alma amacıyla eşlerinden muvazaalı[200] bir şekilde boşanmalarına engel olmak amaçlanmıştır. Nitekim uygulamada muvazaalı boşanmaların temel sebeplerinden biri bu olmakta; anne/babasının veya ölen eşinin hak sahibi kız çocuğu veya dul eş[201], Kurumdan gelir/aylık alabilmek için evliliğine resmi olarak son vermekte ancak evliliğini fiili olarak sürdürmektedir. İlk kez 5510 sayılı Kanunda[202] yer

(SSGSSK m.54/1-a-5); hem eşinden hem anne/babasından gelire kazananlara tercih ettiği geliri bağlanır (SSGSSK m.54/1-b-4). Kız çocuğu ölen eş ve anne/babasının birinden aylığa birinden gelire hak kazanıyorsa, yüksek olanın tamamı az olanın ise yarısı bağlanır (SSGSSK m.54/1-c).

[199] Doktrinde Alper, kız çocuklarının yaş şartına bağlı olmaksızın çalışmadıkları ve evlenmedikleri sürece hak sahibi olarak tanımlanmasının bu kişilerin işgücüne katılmalarını engellediğini ve işlerinden ayrılmalarına yol açarak işgücüne katılım oranını düşürdüğünü; kız çocukları için bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatı bakımından getirilen yaş koşulunun hak sahipliği bakımından da benimsenmesi gerektiğini belirtmiştir. Alper, 2017, **a.g.k.,** 22-23.

[200] Tarafların boşanmasını hukuk düzeninde sağlayan mahkeme kararını muvazaalı olarak nitelendirmenin isabetli olmadığı, "muvazaalı boşanma" kavramının hukuka uygun olmadığı yönünde görüşler için ayrıca bkz. A. Köme Akpulat (2019). Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayan eş ve Çocukların Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), s.406; C. Akbıyık (2019). Boşanmaya Rağmen Boşanılan Kişi ile Yaşamaya Devam Edilmesi Halinde Gelir ve Aylıkların Kesilmesi Meselesi. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 11 (111), s.638

[201] İlgili düzenlemede kapsama sadece kız çocuğu ve eş alındığından, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayan anne/babanın ve erkek çocuğun bu kapsamda sayılmayacağı yönünde bkz. Köme Akpulat, 2019, **a.g.k.,** 402.

[202] Her ne kadar bu düzenlemeye ilk kez SSGSSK'da yer verilmiş olsa da, hakkın kötüye kullanılması yasağının bir sonucu olarak, boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşayanlara Kanunun yürürlüğü öncesinde bağlanan gelir/aylıklar da kesilir. Ancak Kanunun yürürlüğü öncesi ödenen aylıkların yersiz ödeme olarak

verilen bu düzenlemeye göre; eşinden boşandığı halde boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşamaya devam ettiği belirlenen eş veya kız çocuğuna bağlanan gelir/aylıklar kesilir[203] ve kendilerine ödenmiş olan tutarlar yersiz ödeme kabul edilerek SSGSSK m.96/1-a hükmü uyarınca geri alınır (SSGSSK m.56/2; 2018/38 s. G. K.2, B.4, 9.2.1.)[204].

Doktrindeki çoğunluk görüşü uyarınca bu tür boşanmalar hakkın kötüye kullanılması ve kanuna karşı hile olarak nitelenmektedir[205]. Ancak Yargıtay kararlarında da belirtildiği üzere, SGK'ca bağlanan gelir/aylıkların kesilmesi için boşanmanın muvazaalı olmasına gerek yoktur. Kanunkoyucu gelir/aylığın kesilebilmesi için "boşanılan eşle fiilen birlikte yaşama" olgusunu yeterli görmüş; tarafların boşanma iradesiyle ve boşanma nedeniyle ilgilenmemiştir (SSGSSK m.56/2)[206]. Buna göre

talebi mümkün olmayıp sadece Kanunun yürürlüğü sonrasında ödenen gelir/aylıkların tahsili mümkündür. Nitekim HGK da bu yönde sonuca varmıştır. Bkz. HGK., T.21.01.2015, E.2014/10-184, K.2015/554. Kararın yerinde olduğu yönünde değerlendirme için bkz. U. Aydın (2016). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.807-808. Ayrıca bkz. N. Caniklioğlu (2014). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2012*. Ankara: Kamu-İş, s.455; Ş. Ertürk (2017). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2016*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.962; Köme Akpulat, 2019, **a.g.k.,** 409. Kanunun yürürlüğü öncesinde bağlanan gelir/aylıkların kesilmemesi gerektiği yönünde bkz. C. Tuncay (2015). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015*. İstanbul: MESS Yayın, s.522.

[203] Eşiyle birlikte yaşadığı belirlenen kimseler hakkında önceleri, gelir/aylığın kesilmesinin yanı sıra, Kurumun yanlış işlem ve ödeme yapmasına sebebiyet vermeleri sebebiyle Cumhuriyet Savcılığına suç duyurusunda da bulunulmaktaydı. Ancak konuya ilişkin cezai düzenleme bulunmaması ve ilgili eylemlerin hukuki ihtilaf olması nedeniyle eşler hakkında beraat kararı verilmekteydi. (Örnek olarak bkz. Y.15.C.D., T.07.10.2013, E.2012/15300, K.2013/14904). Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik m.3/5'te 04.05.2013 tarihinde yapılan değişiklikle, suç duyurusunda bulunma şeklindeki Kurum uygulamasına son verilmiştir. Ayrıca bkz. 2018/38 s. G., K.4, B.14, 2.1.3.

[204] Belirtelim ki, SSGSSK m.56/2 hükmü anayasaya aykırılık talebiyle Anayasa Mahkemesi'ne taşınmış; Mahkeme, ilgili düzenlemenin ölüm aylığı hakkının kötüye kullanılmasını engelleme ve SGK'nın mali kaynaklarını da gözetme amacıyla getirildiğine; devamla, aralarında resmi bir evlilik olmaksızın birlikte yaşayanlar ile sırf ölüm aylığı alabilmek için hakkını kötüye kullanarak eşinden boşanıp boşandığı eşiyle fiilen birlikte yaşamaya devam edenlerin ölüm aylığı hakkını kullanma bakımından eşit kabul edilemeyeceğine ve bu sebeplerle ilgili düzenlemenin anayasaya aykırı olmadığına oyçokluğu ile hükmetmiştir. AYM., T.28.04.2011, E.2009/86, K.2011/70 (R.G.T.15.12.2011, S.28143).

[205] F. Uşan (2013). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011*. Ankara: Kamu-İş, s.490; Caniklioğlu, 2014, **a.g.k.,** 452; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 640; Aydın, 2016, **a.g.k.,** 807-808; Hacıoğlu, 2017, **a.g.k.,** 54. Boşanılan eşle birlikte yaşamanın hakkın kötüye kullanılmasıyla bir ilgisinin olmadığı ve TMK m.2 kapsamında ele alınmasının isabetli olmadığı yönünde bkz. Tuncay, 2015, **a.g.k.,** 521; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 575.

[206] Uşan, 2013, **a.g.k.,** 483 vd.; Caniklioğlu, 2014, **a.g.k.,** 450-451; Ertürk, 2017, **a.g.k.,** 958-959. HGK'ya göre yalnızca boşanma nedeni değil boşanma zamanı da gelir/aylıkların kesilmesi bakımından önem taşımaz. HGK, sigortalı babasının ölümünden önce boşanan ve boşandığı eşiyle birlikte yaşayan kız çocuğunun babasından almakta olduğu aylığın da SSGSSK m.56/2 uyarınca kesilmesi gerektiğine hükmetmiştir. HGK., T.24.10.2019, E.2016/10-1959, K.2019/1120 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi:15.09.2020)

tarafların boşanma kararına rağmen birlikte yaşamayı sürdürmeleri veya bir süre sonra yeniden birlikte yaşamaya başlamaları bireysel özgürlük çerçevesinde korunmakta; devletin ise mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde bu şekilde birliktelik yaşayanları sosyal sigorta edimlerinden yararlandırmama inisiyatifinin bulunduğu kabul edilmektedir[207]. Nitekim SSGSSK m.56/2 hükmü böylesi bir yaklaşımın sonucudur.

Öte yandan boşanılan eşle birlikte yaşama olgusunun sosyal sigorta uygulaması bakımından önem arz eden yanı, boşanan eşlerin birlikte yaşamaya devam edip etmediklerinin yeterli düzeyde araştırılması ve usulüne göre ispatlanmasıdır[208]. Örneğin eşlerin belirli aralıklarla ve zorunluluk gereği veya ortak çocuklar bakımından kişisel ilişkileri yürütme ve yükümlülükleri yerine getirme amacıyla bir araya gelmeleri bu kapsamda değerlendirilemez[209]. Aynı şekilde, boşandığı eşiyle birlikte yaşamaya son veren hak sahibine, diğer koşulların da varlığı halinde, yeniden gelir/aylık bağlanacağı kabul edilmelidir.

Evliliğin sona ermesinin kural olarak erkek çocuklara yönelik doğrudan bir etkisi yoktur. Ancak anne/babası arasındaki evlilik birliği sona ermiş (kız veya erkek) çocuğun gelir/aylık hissesi özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre sigortalının ölümünden önce evlilik birliğinin sona erdiği hallerde, sigortalının çocuklarının hissesi %25 değil %50 kabul edilir[210].

Son olarak belirtelim ki, evliliğin sona ermesine dair sonuçlar, hak sahiplerine aylık bağlanamaması halinde ölüme bağlı toptan ödeme yapılırken de aynen geçerlidir (SSGSSK m.36). Dul eş bakımından toptan ödeme alabilmenin koşulu, ölümü anında eşle olan evliliğin sona ermemiş olması ve yeniden evlenmemek; kız çocukları bakımından ise toptan ödeme anında evli olmamak veya evliliğin -herhangi bir nedenle- sona ermiş

---

[207] Ertürk, 2017, **a.g.k.,** 957-958; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 640-641.

[208] Bu uyuşmazlıklarda Kurumun araştırma yöntemlerine ilişkin emsal içtihat için bkz. HGK., T.15.05.2013, E.2012/10-1485, K.2013/707; HGK., T.20.12.2017, E.2016/21-1527, K.2017/2003; HGK., T.22.11.2017, E.2015/10-2863, K.2017/1407; HGK., T.15.11.2017, E.2015/10-3251, K.2017/1359. Bkz. M. Balcı (2019). *Ölüm Gelir ve Aylıkları*. Ankara: Yetkin Yayınları, s.150-157.

[209] Köme Akpulat, 2019, **a.g.k.,** 407-408. Kanser hastası olan ve farklı bir şehirde ikamet eden eski eşin, tedavi amaçlı geldiği dönemlerde eski eşinin evinde kalmasının boşanılan eşle birlikte yaşama olgusu kapsamında değerlendirilmeyeceği yönünde bkz. Y.21.H.D., T.17.02.2015, E.2014/13606, K.2015/2677 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi:11.09.2020). Hak sahibinin boşandığı eşinin her gün 23.00-24.00 saatleri arasında çocuğunu görmek için eve gelmesinin hayatın olağan akışına uygun olmadığı ve bu durumun boşanılan eşle birlikte yaşama olgusu kapsamında değerlendirileceği yönünde bkz. Y.21.H.D., T.12.11.2015, E.2015/12622, K.2015/19993 (www.legalbank.net; Erişim Tarihi:27.11.2020)

[210] Aynı yönde bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 396-397.

olmasıdır. Toptan ödeme yapıldıktan sonra evliliği sona eren kız çocuğu, artan tutar bulunsa dahi toptan ödemeden pay alamaz; bu imkân yalnızca sigortalının ölümünden sonra doğan veya baba ile soybağı sonradan kurulan çocuklar için düzenlenmiştir (SSGSSK m.36/3)[211]. Toptan ödeme yapılarak tasfiye edilmiş sürelerin ihya edilmesi bakımından da benzer hususlar geçerlidir (SSGSSK m.36/4). Ölüm sigortasından yararlanmak için hizmet borçlanması, hizmetlerin birleştirilmesi ve hizmet tespiti yollarına başvurmak suretiyle gerekli prim ödeme gün sayısını tamamlayarak hizmetlerin ihyasını talep etme hakkı hak sahiplerine özgülenmiştir. Bu nedenle yeniden evlenen dul eşin ve kız çocuğunun ihya talebinde bulunabilmeleri için, talep anında evliliklerinin sona ermiş olması gerekir.

3.3.7. Genel sağlık sigortası yönünden

Evliliğin sona ermesinin genel sağlık sigortası bakımından sonuçları esas itibariyle; bakmakla yükümlü olunan kişilerin tespitine ve GSS kapsamına alınan bakmakla yükümlü olunan kimse dışındakilerin sigortalılık statülerinin değişmesine ilişkindir. Hak sahipliği sıfatında olduğu gibi, bakmakla yükümlü olunan kimselerin tespitinde de evliliğin sona ermesi kazandırıcı ve kaybettirici nitelikler taşımaktadır.

Evlenmenin sonuçlarında değindiğimiz üzere, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle Kurumdan gelir/aylık almayan eş, sigortalı ile arasında yasal evlilik bağı içinde bulunduğu müddetçe, eşinin bakmakla yükümlü olduğu kimse sıfatıyla GSS'den yararlanır (SSGSSK m.3/10-a)[212]. Ancak evliliğin sona ermesi, eşin bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını ortadan kaldırır. Evliliğin ölüm dışında sona erdiği hallerde, eş genel sağlık sigortasından bağlı sigortalı sıfatıyla yararlanamaz. Evliliğin ölümle sona erdiği hallerde ise sağ kalan eş, hak sahibi sıfatıyla hem genel sağlık sigortasından hem de uzun ve kısa vadeli sigortalardan yararlanmaya devam eder.

Hak sahipliğinin aksine, bakmakla yükümlü olunan çocuklar bakımından evliliğin etkisi tüm çocuklar için aynıdır. Kız veya erkek ya da malul çocuk fark etmeksizin, evlenme işlemi sigortalının çocukları bakımından bakmakla yükümlü olunan sıfatını

[211] Amaca yönelik yorum uyarınca, evliliği sonradan sona eren kız çocuklarının da toptan ödemeden yararlandırılmaları gerektiği yönünde bkz. Çenberci, 1985**, a.g.k.,** 413.
[212] Kurum Genelgesinde resmi olarak boşanmamış ancak ayrı hanede yaşayan eşlerin sağlık hizmetlerinden yararlanırken mağdur olmaması açısından özel bir düzenlemeye yer verilmiş; bu kişilerin (eşlerden birinin veya her ikisinin) SSGSSK. m.60/1-g kapsamında kabul edilmeleri için yazılı talepte bulunmaları halinde, talep tarihi itibariyle GSS tescillerinin gerçekleştirileceği belirtilmiştir (2019/17 s. G. 3.4.1.5.).

ortadan kaldırır[213]. Ancak evliliği sona eren kız veya erkek çocuğun; zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle Kurumdan gelir/aylık almaması ve 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşından küçük olması halinde[214], anne-babasının genel sağlık sigortasından bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla yeniden yararlanabilmesi gerekir. Benzer şekilde, aynı hane içinde yaşaması kaydıyla, yaşına bakılmaksızın evliliği sona eren çocuk, gelir testinde aile kapsamında kabul edilir (SSGSSK m.60/6; 2019/17 s. G. 5.1.).

Anne ve/veya babasının ölümüyle Kurumdan gelir/aylık almaya başlayan kız çocuklarının genel sağlık sigortalılığı, evliliklerinin sona ermesi halinde özel olarak düzenlenmiştir. Evlenme ödeneği alarak gelir/aylığı kesilen ve iki yıllık süre dolmadan eşlerinden boşanan kız çocuklarının, gelir/aylıklarının kesildiği tarihten (kendilerine yeniden gelir/aylık bağlanmasının mümkün hale geldiği) iki yıllık sürenin sonuna kadar, SSGSSK m.60/1-f uyarınca GSS'li sayılacakları belirtilmiştir (SSGSSK m.37/1; KVSUT m.22/II-c; GSSTPY m.6/7)[215]. Böylelikle evliliği sona eren kız çocuğu, Kurumdan gelir/aylık alan pasif sigortalıların statüsü uyarınca GSS'ye dâhil edilmiştir.

İlk defa 5510 sayılı Kanuna göre bakmakla yükümlü olunan kimse olarak kabul edilen ve evliliği sona eren kız çocuğu ile evliliği sona eren hak sahibi kız çocuğu arasında 5510 sayılı Kanun uygulamasında farklılık yaratılmıştır. Evliliği sona eren kız çocuğu, anne/babasından dolayı iş kazası ve meslek hastalığından gelir veya ölüm sigortasından aylık almıyorsa (ebeveynleri sağsa); ancak Kanunda öngörülen yaş şartını sağlaması

---

[213] Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 169, 174; Elma, 2019, **a.g.k.,** 542.

[214] 5510 sayılı Kanunda kız ve erkek çocuklarının bakmakla yükümlü olunan kimse kabul edilmeleri bakımından aynı koşullar kabul edilmiştir. Oysa SSK, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı uygulamasında kız çocuklarının bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatları bakımından yaş koşulu bulunmamaktaydı. Kanunun yürürlüğü öncesinde bakmakla yükümlü olunan kimse kabul edilen kız çocuklarının hak kaybını önlemek adına, 5510 sayılı Kanunda bir geçiş hükmüne yer verilmiş; Kanunun yürürlüğe girdiği tarihte ilgili kanun gereği bakmakla yükümlü olunan kimselerin bu sıfatının, yaş koşuluna bakılmaksızın devam edeceği kabul edilmiştir. Aynı şekilde, kişisel durumlarında bir değişiklik olması (örneğin asli sigortalı olma veya evlenme) halinde bu sıfatın sona ereceği; durum değişikliğinin ortadan kalkması halinde ise (sigortalılık sıfatının yitirilmesi veya evliliğin sona ermesi) bu kız çocuklarının yeniden bakmakla yükümlü olunan kimse kabul edilecekleri düzenlenmiştir (SSGSSK Geç. m.12/8). Buna göre 01.10.1990 ve sonrası doğan kız çocukları, evlilikleri sona erdiğinde 18 (20 veya 25) yaşından büyük olsalar dahi, bakmakla yükümlü olunan sıfatına hak kazanacaktır. Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 169-170; Elma, 2019, **a.g.k.,** 543-544; Gökçen Ayan, 2016, **a.g.k.,** 44-46; Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 159-160; M. Kuruca (2012). *Genel Sağlık Sigortası*. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.209-210.

[215] Belirtelim ki bu imkân, yalnızca iki yıllık süre sona ermeden evliliği sona eren kız çocukları bakımından getirilmiştir. Evlenme ödeneği alarak gelir/aylığı kesilen ancak eşinden ötürü bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını kazanamayan kız çocuğu, iki yıllık evlenme ödeneği süresince hak sahibi sıfatıyla GSS'den yararlanamaz. Kız çocuğu bu halde ancak gelir testi sonucu uyarınca m.60/1-c kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlanabilir. Ayrıca bkz. Gökçen Ayan, 2016, **a.g.k.,** 51.

şartıyla ebeveynlerinin sigortalılığı uyarınca GSS'li sayılır. Öte yandan evliliği sona eren kız çocuğu anne/babası uyarınca Kurumdan gelir/aylık alıyor ise (anne ve/veya babası ölmüşse), yaşına bakılmaksızın ebeveynlerinin sigortalılığı uyarınca GSS'li sayılır.

3.3.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Evlenmenin isteğe bağlı sigortaya ilişkin sonuçlarında belirttiğimiz gibi, evliliğin sona ermesinin isteğe bağlı sigortalının sigortalılığı bakımından doğrudan bir sonucu yoktur. Bu halde de muhtemel sonuçlar isteğe bağlı sigortalının bağlı sigortalıları (dul eş ve kız çocuğu) yönünden ortaya çıkar.

Geçerli bir evlilik ilişkisinin kurulmasıyla birlikte isteğe bağlı sigortalının kanundaki koşulları sağlayan eşi, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS'li kabul edilir (SSGSSK m.3/10). Evliliğin ölüm dışında bir nedenle sona ermesi halinde, eş bu sıfatını yitirir. Ancak evliliğin isteğe bağlı sigortalının ölümüyle sona ermesi halinde dul eş, yeniden evleninceye dek hak sahibi sıfatıyla bağlı sigortalılığını korur. Evliliğin sona ermesi, kız çocukları yönünden kazandırıcı etkisini isteğe bağlı sigortada da sürdürür. İsteğe bağlı sigortalının evliliği sona eren kız çocuğu, başta yaş olmak üzere kanunda düzenlenen şartları taşıması durumunda, bağlı sigortalı sıfatını yeniden kazanır.

Kural olarak evliliğin sona ermesinin GSS ve UVS kapsamında doğurduğu sonuçlar, koşulların varlığı halinde ve aksi öngörülmediği müddetçe, isteğe bağlı sigorta bakımından da geçerlidir. Bu halde de isteğe bağlı sigortalının hak sahipleri, uzun vadeli sigortanın bağlı sigortalılara tanıdığı imkânlardan koşulların varlığı halinde yararlanır. Evliliği ölüm ile sona eren isteğe bağlı sigortalının dul eşine, evliliği herhangi bir nedenle sona eren ve kanunun aradığı diğer koşulları da sağlayan kız çocuklarına ölüm aylığı bağlanır veya toptan ödeme yapılır (SSGSSK m.32). Edimlerden yararlanabilmek için hak sahiplerinde aranan unsurlar, ölüm aylığının hesaplanma şekli ve hak sahiplerine dağıtımı, toptan ödeme ve ihya talep hakkı vb. hususlar zorunlu sigortalılık ile aynıdır[216].

3.4. Soybağının Kurulmasına ve Düzeltilmesine Bağlı Sonuçlar

Bu başlık altında soybağının kurulmasına ve düzeltilmesine bağlı sonuçlar kan bağına dayanan soybağı-evlat edinme ilişkisine dayanan (yapay) soybağı ayrımına göre inceleme konusu yapılacaktır.

[216] Ayrıca bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 169-171; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 172-176.

3.4.1. Kan bağına dayanan soybağı bakımından

3.4.1.1. Genel olarak

Birinci bölümde değindiğimiz üzere, çocuk ile anne/baba arasındaki soybağı çeşitli yollarla kurulur. Çocuk ile anne arasındaki soybağı esasen *doğum* ile kurulmakta olup (TMK m.282/1) doğuma bağlanan sonuçlar ayrı bir başlık altında incelendiğinden, bu bölümde çocuğun soybağının yalnızca baba yönünden kurulmasına değinilecektir.

Baba bakımından soybağının belirlenmesinde ilk olarak çocuğun evlilik birliği içinde doğup doğmamasına bakılır[217]. Evlilik çocuk ile baba arasındaki soybağının kurulmasına karineten imkân tanır (TMK m.285). Ancak evlilik dışında doğan çocuk ile baba arasındaki soybağı doğrudan kurulmaz. Bu halde soybağı "anne ile sonradan evlenme", "tanıma" veya "babalığa hükmedilmesi" şeklinde kurulabilir (TMK m.282). Evlenmeye bağlı sonuçlar ayrıca incelenmiş olduğundan, bu başlık altında baba ile çocuk arasında soybağını sonradan kuran diğer hallere yer verilecektir.

Gerek anne ile sonradan evlenme, gerek tanıma ve gerekse babalığa hükmedilmesi hallerinde, baba ile çocuk arasında kurulan soybağı *geçmişe etkili* sonuçlar doğurur[218]. Çocuk, evlilik içinde doğmuş çocuklar gibi, ana rahmine düştüğü andan itibaren erkeğin çocuğu kabul edilir. Günümüzde Türk Hukukunda babasıyla olan soybağı *doğumla* kurulan (evlilik içinde doğan) çocuk ile babasıyla olan soybağı *sonradan* kurulan (evlilik dışında doğan) çocuk arasında hukuki statüleri bakımından hiçbir fark yoktur[219]. Nitekim mülga Medeni Kanun döneminde uygulanan sahih-gayrisahih nesep[220] ayrımına 4721

---

[217] Türk Hukukunda babalık karinesi "evlilik birliği içinde doğma" olgusundan daha geniş kapsamlıdır. Evliliğin sona ermesinden veya kocanın ölüm tehlikesi içinde kaybolma anından ya da kendisinden son haber alma tarihinden itibaren 300 gün içinde doğan çocuk da evlilik birliği içinde doğmuş sayılır (TMK m.285). Bu halde babalık karinesi çürütülmediği müddetçe çocuğun babası "koca" kabul edilir. Ayrıca bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 329-333; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 266-270; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 872-873; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 106 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 20 vd.; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 15 vd.

[218] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 334, 347; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 288-289, 294; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 51, 59; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 154-155, 280-282; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 50, 56, 85.

[219] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 325; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 264-265; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 133.

[220] Mülga Medeni Kanunda sahih-gayrisahih nesep ayrımı ile çocuğun evlilik içinde doğup doğmamasına göre çocuğun özellikle miras hakları farklı şekilde düzenlenmişti (m.443). Buna göre "*sahih nesep*" soybağının kanunun öngördüğü şekilde oluştuğu, evlilik içinde doğan veya evlilik içinde ana rahmine düşmüş çocuklar için; "*gayrisahih nesep*" soybağının kanunun öngördüğü şekilde kurulmadığı, evlilik dışında doğan çocuklar için; "*tashihi nesep*" ise evlilik dışında doğup babası ile soybağı sonradan (anne ile sonradan evlenme, tanıma veya babalık davası ile) kurulan ve nesebi düzeltilen çocuklar için kullanılmaktaydı. Tashihi nesep halinde soybağının kurulmasının sonuçları geçmişe etkili olarak ortaya çıkmaktaydı. Nesebi tashih edilen çocuk, babanın mirasçısı olabiliyor; ancak sahih nesepli çocuklara göre miras payı yarım kabul ediliyordu. Soybağına ilişkin bu ayrım, AYM'nin 11.09.1987 tarih, 1987/1 Esas ve 1987/18 Karar sayılı iptal kararıyla (R.G.T.29.03.1988, S.19679) ortadan kaldırılmış; çocuğun soybağı

sayılı Türk Medeni Kanununda yer verilmemiştir. 5510 sayılı Kanunda da baba ile çocuk arasındaki soybağının nasıl (evlilik birliği içinde veya dışında) kurulmuş olduğunun (sahih-gayrisahih nesep ayrımının) bir önemi yoktur; kanunkoyucu çocukların evlilik içinde doğup doğmadığıyla ilgilenmemiştir[221]. Bu yaklaşım, İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi'nin "*Bütün çocuklar, evlilik içi veya evlilik dışı doğmuş olsunlar, aynı sosyal güvenceden yararlanırlar*." hükmüyle de uyumludur (m.25).

Baba ile çocuk arasındaki soybağının sonradan kurulduğu bu hallerde, baba ile soybağı babanın ölümünden sonra kurulan çocuğun, ölüm anından soybağının kurulma anına kadar geçen döneme ilişkin bir hak kaybı yaşayacağı düşünülebilir. Ancak kanunkoyucu, soybağı doğum anında değil sonradan kurulan çocuğun durumunu kimi hallerde özel olarak düzenleyerek kendisini nispeten korumuştur. Aşağıda bu hususlara kısaca yer verilecektir.

3.4.1.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Baba ile çocuk arasındaki soybağının sonradan kurulmasının asli sigortalının sigortalılık niteliğine bir etkisi olmaz; asli sigortalı baba veya asli sigortalı çocuk, ortaya çıkan yeni soybağı ilişkisinden kendi sigortalılıkları uyarınca etkilenmez. Bu halde soybağı kurulmasının etkisi, çocuk veya babadan birinin asli sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamında bulunmaması halinde ortaya çıkar.

Baba ile çocuk arasındaki soybağının her iki taraf da sağken kurulduğu hallerde, tanıma veya babalık hükmüne ilişkin mahkeme kararının kesinleşmesiyle ya da evlenmenin resmen kurulmasıyla birlikte asli sigortalı olmayan baba veya çocuk, herhangi bir talebe gerek olmaksızın, birbirinin bağlı sigortalısı olarak sosyal sigortadan yararlanabilir. Hem annesinin hem de babasının asli sigortalı olması halinde çocuk, kanuni koşulları taşıması kaydıyla, annesinin yanı sıra babasından da bakmakla yükümlü

14.11.1990 tarih ve 3678 sayılı Kanunla yeniden düzenlenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. Ş. Berki (1956). Medeni Kanunda Neseb Hısımlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (3), s.34 vd.; İ. Erdoğan (1998). Evlilik Dışı Çocuğun Tabii Babası Kolu Hısımlarına Mirasçı Olması ve Baba Kolu Hısımlarının Ona Mirasçı Olması. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1-2), s.36 vd.; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 322-325; Dural ve Öz, 2019, **a.g.k.,** 33-34; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 12-21.

[221] 5510 sayılı Kanun öncesinde de aynı hususun geçerli olduğundan söz etmek mümkündür. Her ne kadar Miras Hukukunda baba ile soybağı kurulan gayrisahih nesebin mirasçılığı sahih nesebe göre farklı düzenlense de; sosyal sigorta uygulamasında tanınan, nesebi düzeltilen, babalığı hükme bağlanan çocukların (tashihi nesebin) hak sahipliği evlilik birliği içinde doğan çocuklarla aynı koşullarla düzenlenmişti (SSK m.23/III; Bağ-Kur K. m.45/4; ESK m.73). Ayrıca bkz. Tunçomağ, 1982, **a.g.k.,** 341, 450; Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 165; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 33-37.

olunan kimse sıfatını kazanabilir. Aynı şekilde, asli sigortalı olmayan baba da, geçiminin aralarında soybağı kurulan çocuk tarafından sağlanması koşuluyla bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını kazanabilir (SSGSSK m.3/10-c). Asli sigortalı tarafın ölümü halinde sağ kalan baba veya çocuk, hak sahibi sıfatıyla sosyal sigortadan yararlanır.

Öte yandan baba ile çocuk arasındaki soybağı ilişkisinin, taraflardan birinin ölümü sonrasında da kurulması mümkündür. Anne ile babanın çocuğun ölümünden sonra evlenmesi (TMK m.292), babanın çocuğunu çocuk öldükten sonra tanıması (TMK m.295), babanın ve/veya çocuğun ölümünden sonra mahkemece babalığa hükmedilmesi (TMK m.301) hallerinde çocuk ile baba arasındaki soybağı taraflardan birinin ölümü sonrasında kurulmuş olur[222]. Bu halde mahkeme kararının kesinleşmesi veya evliliğin gerçekleşmesiyle birlikte taraflar arasında doğrudan hak sahipliği ilişkisi ortaya çıkar.

3.4.1.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.4.1.3.1. Genel olarak

Baba ile çocuk arasındaki soybağının sonradan kurulmasına ilişkin asli sigortalının sigortalılığında ortaya çıkan sonuçların sınırlı olmasından ötürü, bu halde kısa vadeli sigortalar bakımından da doğrudan bir sonuçtan söz etmek güçtür. Baba ile çocuk arasında kurulan soybağı, gerek hastalık sigortasında gerekse iş kazası ve meslek hastalığı sigortasında[223] asli sigortalılar bakımından herhangi bir sonuç doğurmaz. Ancak asli sigortalılar kadar bağlı sigortalıları da kapsamına aldığı için, baba ile çocuk arasında kurulan soybağının analık sigortasına ilişkin sonuçlarına ayrıca değinmek gerekir.

3.4.1.3.2. Analık sigortası yönünden

Anne ile çocuk arasındaki soybağı doğumla kurulduğundan, annenin asli sigortalı olması halinde baba ile çocuk arasında sonradan kurulan soybağının analık sigortası uyarınca bir etkisi olmaz. Yukarıda da değinildiği üzere, annenin asli sigortalı olması halinde analık sigortası edimlerinden yararlanma bakımından babanın sigortalılığına bakılmaz; devamla, baba ile kurulan soybağı analık sigortası bakımından sonuç doğurmaz. Koşulları sağlaması halinde sigortalı kadın, çocuk ile baba arasında soybağı

[222] Detaylı bilgi için bkz. .Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 333 vd.; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 276 vd.; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 50 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 59 vd.

[223] İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanan hak sahipleri bakımından baba ile çocuk arasında kurulan soybağının sonuçları için ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.4.1.5.

kurulsun ya da kurulmasın analık sigortasından yararlanabilir; doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmesi yahut babanın kimliğinin belirli olması aranmaz[224].

Açıklanan nedenlerle baba ile çocuk arasında kurulan soybağının sonuçları annenin asli sigortalı olmaması durumunda önem taşır. Kadının bağlı sigortalı olması halinde, analık sigortasından yararlanabilmesi için çocuk ile sigortalı baba arasındaki soybağının kurulmuş olması gerekir. Ancak değinmiş olduğumuz üzere, sigortalı olmayan kadının analık sigortasından yararlanabilmesinin temel koşulu olarak doğumun evlilik birliği içinde gerçekleşmiş olması arandığından[225], çocuk ile baba arasında soybağının kurulduğu her hal analık sigortasından yararlanmaya imkân vermez. Sigortalı olmayan kadının analık sigortasından yararlanabileceği haller, baba ile çocuk arasındaki soybağının doğum anında kurulduğu hallerle sınırlıdır. Oysa baba ile çocuk arasındaki soybağının sonradan kurulduğu hallerde, doğum evlilik birliği dışında gerçekleşmektedir.

Anne ile evlilik birliği kurulmaksızın soybağının kurulmasına imkân veren babanın çocuğu tanıması, mahkeme kararıyla babalığa hükmedilmesi hallerinde, kadın analık sigortasından yararlanamaz. Evlilik birliğinin sonradan kurulması (anne ile babanın doğumdan sonra evlenmesi) halinde de benzer bir sonuca ulaşmak mümkündür[226]. Nitekim SGK Genelgesinde sigortalı erkeğe emzirme ödeneği verilebilmesi için, *doğum tarihinde* doğum yapan kadınla TMK hükümleri uyarınca evli olması şartı getirilmiştir (2016/21 s. G. 5.3.). Bu nedenle doğum yapan kadınla sonradan gerçekleşen evlilik, ödeneğe ilişkin 5 yıllık hak düşürücü süre içinde gerçekleşse dahi, taraflara analık sigortası hükümlerinden (emzirme ödeneğinden) yararlanma imkanı vermez[227].

---

[224] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 77; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 361; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 194.

[225] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 53; Oral, 2020, **a.g.k.,** 103; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 75; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 205; Civan, 2018, **a.g.k.,** 524; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 63; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 384; Elma, 2019, **a.g.k.,** 233; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 194.

[226] Kadın ile erkek arasında sonradan evlilik birliği kurulması halinde, sigortasız kadının erkeğin analık sigortasından yararlanabileceği yönünde bkz. Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 288.

[227] Ancak Yargıtay, af kanunları aracılığıyla fiili birlikteliklerin nüfus kütüğüne tescil edildiği dönemde vermiş olduğu bir kararında; her ne kadar doğum tarihinde kadın ile sigortalı erkek arasında resmi bir evlilik bulunmasa ve çocuk evlilik birliği dışında doğsa da, 5524 sayılı Kanunla fiili birlikteliğin tescil edilmesi ve çocuğun nesebinin sahih hale gelmesinden hareketle, sigortalı babaya analık sigortası kapsamında doğum yardımı (SSK m.48) yapılması gerektiğine hükmetmiştir. Y.T.D., T.03.11.1952, E.1952/5105, K.1952/4726. Bkz. Çakmak, 2004a, **a.g.k.,** 1391.

3.4.1.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Çocuk ile baba arasındaki soybağının sonradan kurulmasının, asli sigortalının UVS bakımından sigortalılığına bir etkisi yoktur. Diğer bir söyleyişle, asli sigortalı baba veya asli sigortalı çocuğun sigortalılığı, kurulan soybağından etkilenmez. Aynı şekilde, çocuk ile arasındaki soybağı doğumla kurulmuş asli sigortalı kadın bakımından da bir etki ortaya çıkmaz. Örneğin sigortalı kadın, çocuk evlilik birliği içinde doğsun ya da doğmasın, baba ile soybağı kurulsun ya da kurulmasın, doğum nedeniyle kendisine sağlanan imkânlardan (örneğin doğum borçlanmasından) aynen faydalanır.

Baba ile çocuk arasında soybağının kurulması, asli sigortalı olmayan tarafın (koşulların varlığı halinde) diğer taraftan bağlı sigortalı statüsünü kazanmasını sağlar. Uzun vadeli sigortalar bakımından ise bu bağlı sigortalılık ilişkisi ancak taraflardan birinin ölümü halinde, hak sahipliği sıfatıyla sonuç doğurur. Bu kapsamdaki en önemli sonuçlar, soybağı kurulan çocuk veya babaya ölüm sigortasından aylık bağlanması veya diğer edimlerin sağlanması; soybağı kurulan tarafın sigortalının ölümü halinde hak sahibi sıfatıyla hizmet borçlanması, hizmet tespiti, hizmetlerin birleştirilmesi gibi imkânlara başvurabilmesidir. Belirtildiği üzere bu halde soybağı sonradan kurulan çocuk, ölüm sigortası hükümlerinden evlilik içinde doğan çocuklar gibi yararlanır[228].

Baba ile çocuk arasındaki soybağının tarafların sağlığında kurulması halinde, genel hükümler geçerli olur. Diğer bir söyleyişle, soybağı sigortalının ölümü anında kurulmuş olacağından, bu halde doğumla kurulan soybağından farklı statüler ortaya çıkmaz. Soybağının sigortalının ölümünden sonra kurulması halinde ise, kanunkoyucunun öngördüğü zamanaşımı ve hak düşürücü süreler içinde sigorta edimlerinin Kurumdan talebi mümkün olmalıdır. Buna göre, ölüm sigortasından sağlanan ölüm aylığı dışındaki diğer edimler bakımından, aralarında soybağı kurulan baba veya çocuk, hakkın doğduğu (sigorta olayının gerçekleştiği) tarihten[229] itibaren 5 yıllık hak düşürücü süre içinde hak sahibi sıfatıyla talepte bulunabilir (SSGSSK m.97/3).

Örneğin soybağı kurulan çocuğun cinsiyetinin kız olması ve babasının ölümünden sonra evlenmiş olması durumunda; evlenme ödeneği için Kuruma talepte bulunması

[228] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 33; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 289; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 112.
[229] *Hakkın doğduğu tarih*, cenaze ödeneği ve ölüm toptan ödemesi için ölüm tarihi; gelir/aylık almakta olan kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi için evlenme tarihidir. Ayrıca bkz. F. Yüksel (2012). İş Kazası, Meslek Hastalığı ve Ölüm Sigortalarından Sağlanan Haklara İlişkin Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler. *Sicil,* 26, s.120.

kanımızca mümkün olmalıdır. Ancak bunun için evlenme tarihi ile talep tarihi arasında 5 yıllık hak düşürücü sürenin geçmemiş olması gerekir (SSGSSK m.97/3). Bu halde, istisnalar haricinde asli sigortalı olmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almayan kız çocuğuna, soybağı ölümden önce kurulmuş olsaydı alması gereken gelir/aylık gelirinin iki yıllık tutarının peşin olarak verilmesi gerekir. Ancak kız çocuğuna evlenme ödeneği verilebilmesi için, evlenmeden önceki gelir/aylığa hak kazanabileceği döneme ilişkin evleviyetle gelir/aylık talebinde bulunulmuş olması gerekir[230].

3.4.1.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Sosyal güvenlik hukukunda soybağının kurulma şekli (çocuğun evlilik birliği içinde doğup doğmaması) sosyal sigorta edimlerinden yararlanma bakımından önem taşımaz. Tanınan, annesi ve babası sonradan evlenen, hakkında babalık kararı verilen çocuk, babasının ölümü halinde iş kazası ve meslek hastalığı veya ölüm sigortasından bağlanacak gelir veya aylıklardan evlilik birliği içinde doğan çocuklarla aynı koşullarla yararlanır (SSGSSK m.34/2; 2018/38 K.2, B.4, 2.2.2.). Belirtelim ki, 5510 sayılı Kanunda açıkça düzenlenmemiş olsa da, soybağının sonradan kurulduğu bu hallerde baba da ölen çocuğundan dolayı gelir/aylığa hak kazanabilir[231].

Baba ile çocuk arasındaki soybağının doğumdan sonra ancak baba ve/veya çocuğun ölümünden önce kurulması halinde, baba ve çocuğun hak sahipliği diğer hak sahiplerine kıyasla herhangi bir farklılık içermez. Başka bir söyleyişle, aralarındaki soybağı ilişkisi sigortalının ölümünden önce kurulduğu için, taraflar arasındaki hak sahipliğinin sonuçları genel hükümlere göre belirlenir. Sağ kalan baba veya çocuk, kanunda öngörülen koşulları taşıması şartıyla ve hisseleri oranında gelir/aylığa hak kazanır (SSGSSK m.34). Ölüm aylığına hak kazanamamaları halinde ise toptan ödeme ve ihya hükümlerinden yararlanırlar (SSGSSK m.36).

Baba ile çocuk arasındaki soybağının taraflardan birinin ölümünden sonra kurulması halinde de, soybağının kurulma anından sonraki hususlar açısından hak

---

[230] Belirtildiği üzere, 5510 sayılı Kanuna göre kız çocuğuna evlenme ödeneği verilmesinin koşulları; gelir/aylık almakta iken evlenmek, evlenme nedeniyle gelir/aylığı kesilecek olmak ve talepte bulunmaktır. Oysa bu halde, soybağı sigortalının ölümünden sonra kurulan kız çocuğu evlenme anında hak sahibi olarak gelir/aylık almamaktadır. Aşağıda değinileceği üzere bu durumda, koşulları sağlaması halinde, soybağının kurulma anından sonraki talep ile ölüm tarihi arasında geçen süre için zamanaşımı gözetilmek suretiyle kız çocuğuna gelir/aylık hissesinin; gelir/aylığın evlenme nedeniyle kesilmesi gereken dönemi için ise evlenme ödeneğinin ödenmesi gerekir.

[231] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 40.

sahipliği sıfatı esaslı bir değişiklik içermez. Bu halde çocuk veya babanın gelir/aylığı, hak sahibi niteliğini kazandığı tarihi takip eden ay başından itibaren başlatılır (SSGSSK m.35/1-b). Hak sahibi çocuk veya babanın kendisine gelir/aylık bağlanması amacıyla Kuruma başvurmasıyla birlikte, tüm hak sahiplerine bağlanacak gelir/aylıklar yeniden belirlenir. Ancak sigortalının ölüm tarihi ile soybağının kurulma anı arasında nispeten uzun bir sürenin bulunması durumunda, hak sahipliği sıfatının ne zaman kazanılacağı önem taşır. Çünkü Türk Hukukunda hak sahiplerine, *hakkın kazanıldığı tarihten*[232] itibaren geriye dönük 5 yıllık dönem için gelir/aylık hissesini talep edebilme imkânı tanınmıştır (SSGSSK m.97/1). Bu halde soybağı sonradan kurulan baba ve çocuk, hak kazanma tarihinden itibaren geriye dönük en çok 5 yıllık gelir/aylık talebinde bulunabilir.

Soybağı doğumla kurulan baba ve çocuk bakımından iş kazası ve meslek hastalığı ile ölüm sigortasından bağlanması gereken gelir/aylıklara hak kazanma tarihi kural olarak hak sahibi sıfatının kazanıldığı an olan sigortalının ölümüdür. Ancak hak sahipliği sıfatını kazanma (sigortalının ölümü) anı ile gelir/aylık bağlanmasına hak kazanma anı her zaman örtüşmez. Örneğin sigortalının ölümü anında hak sahibi erkek çocuğun 4/1-b veya 4/1-c statüsünde sigortalı olması ya da kız çocuğunun evli olması halinde durum böyledir. Bu hallerde gelir/aylığa hak kazanma anı -yaş koşulunu karşılaması koşuluyla- erkek çocuk için asli sigortalılığın bitimi, kız çocuk içinse -sigortalı olarak çalışmaması veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almaması koşuluyla- evliliğinin sona ermesidir.

Soybağının sigortalının ölümünden sonra kurulduğu bu hallerde, hak sahibinin gelir/aylığa hak kazanma tarihinin soybağını kuran babalık hükmü (TMK m.301), tanıma beyanı (TMK m.295) veya evlilik (TMK m.292) olduğu düşünülebilir. Ancak bu hallerde baba ile çocuk arasındaki soybağı ilişkisi doğum anından itibaren *geçmişe dönük* olarak kurulur[233]. Geçmişe etkili kurulan soybağının bir sonucu olarak, sigortalının ölüm anında da taraflar arasında soybağı kurulmuş sayılır. Bu nedenle, soybağı sonradan kurulan baba ve çocuk bakımından hakkın kazanılma tarihini soybağının kurulma anı değil, sigortalının ölüm anı (veya ölümden sonra hak kazanma koşullarının sağlandığı an) olarak kabul

[232] *Hakkın kazanıldığı tarih*, ölüm gelir/aylıkları bakımından sigortalının ölüm tarihini, hak sahibi olma niteliğinin ölüm tarihinden sonra kazanılması hâlinde ise bu niteliğin kazanıldığı tarihi takip eden ay başıdır. Yüksel, 2012, **a.g.k.,** 120.

[233] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 334, 347; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 288, 294; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 51, 59; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 154-155, 280-282; Ateş, 2016, **a.g.k.,** 50, 56, 85.

etmek gerekir[234]. Hak kazanma tarihini soybağının kurulma anı olarak kabul etmek, soybağının sonradan kurulma amacına ve geçmişe etki doğuran niteliğine ters düşer.

Böylelikle hak sahibi çocuk veya baba, sigortalının ölüm tarihinden (veya ölümden sonra hak kazanma koşullarının sağlandığı andan) itibaren geriye dönük 5 yıllık döneme ilişkin gelir/aylıklarının ödenmesini Kurumdan talep edebilir. Sigortalının ölüm anı ile gelir/aylık bağlanmasını talep etme tarihi arasındaki sürenin tamamında hak kazanmaya ilişkin şartların sağlanmaması halinde (örneğin kız çocuğunun evliliği, erkek çocuğunun istisnalar dışında yer almayan asli sigortalılığı, baba bakımından artan hisse bulunmaması vb.), yalnızca şartların taşındığı döneme ilişkin geçmişe dönük ödeme talep edilebilir.

Hak kazanma tarihinin ölüm anında soybağının kurulmuş olduğundan hareketle tespit edilmesi, hâlihazırda gelir/aylık almakta olan diğer hak sahiplerinin hak sahipliğini de etkileyebilir. Örneğin geriye dönük 5 yıllık zamanaşımı süresi içinde yeni hak sahibine yapılacak ödemeler nedeniyle önceki hak sahiplerinin hisselerinde indirim yapılması gerekebilir veya hak sahipliği sıfatı ortadan kalkabilir. 5510 sayılı Kanuna ve Fazla veya Yersiz Ödemelerin Tahsiline İlişkin Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmeliğe (FYÖTY) göre, yersiz ödemelerin sigortalı veya hak sahiplerinden geri alınabilmesi için bunun sigortalı veya hak sahiplerinin kasıtlı veya kusurlu davranışlarından doğması (SSGSSK m.96/1-a) yahut Kurumun hatalı işleminden kaynaklanması (SSGSSK m.96/1-b) gerekir[235]. Ancak soybağının kurulması nedeniyle diğer hak sahiplerine yapılmış olan fazla ödemeler bakımından kasıtlı, kusurlu veya hatalı bir işlemden söz etmek mümkün değildir. Bu nedenle kanımızca SSGSSK m.96 hükmünün kapsamına girmeyen bu haller bakımından TBK'nın sebepsiz zenginleşmeye ilişkin genel hükümlerine başvurulmalı;

[234] Örneğin 05.06.2009 tarihinde evlilik birliği dışında dünyaya gelen çocuğun babası 31.08.2012'de vefat etmiş; babanın mirasçılarına karşı açılan babalık davası sonucunda, 04.02.2018'de vefat eden erkeğin çocuğun babası olduğuna hükmedilmiştir. Çocuk adına velisi tarafından 25.05.2018'te SGK'ya başvurularak çocuğa da ölen sigortalı babası üzerinden ölüm aylığı bağlanması talep edilmiştir. Hak kazanma tarihinin babalığa hükmedilme tarihi olarak esas alınması halinde çocuğa 01.03.2018'den itibaren; sigortalının ölüm tarihinin esas alınması halinde ise 01.06.2013'ten itibaren ölüm aylığı bağlanacaktır.

[235] Nitekim FYÖTY m.13/2'ye göre hak sahiplerinin muvafakat etmeleri kaydıyla, aynı dosyadan diğer bir hak sahibine yapılan yersiz ödemelerin mahsubunda; "*Fazla veya yersiz ödemeler, öncelikle ve her durumda kişinin varsa Kurumdan birikmiş aylık, gelir ve diğer her türlü alacaklarının tamamından mahsup suretiyle tahsil edilir. Yapılan kesintiler öncelikle borç aslına mahsup edilir ve kalan borç için (...) kanunî faiz hesaplanır.*". SGK Genelgesinde ise bu husus "*(...) ölüm aylıklarında hak sahiplerinin hak etmedikleri dönemlere ilişkin yersiz ödemelerin tespitinde; bir hak sahibine yersiz ödeme çıkarılan bir dönem için başka bir hak sahibine fark aylığı ödenmesi gerekiyorsa, muvafakat alınmak kaydıyla (muvafakat alınmadan işlemler sonuçlandırılacak ancak, itiraz olması halinde mahsup işlemi yapılmayacaktır.) işlemler sonuçlandırılır.*" şeklinde belirtilmiştir (2018/38, s. G. K.3, B.14, 5.6.).

hak sahipleri elinde kalan miktarla sorumlu tutulup gelirini/aylıklarını iyiniyetli olarak tüketenlerden bu ödemelerin iadesi talep edilmemelidir (TBK m.79/2)[236].

Öte yandan kanunkoyucu, anne/babası arasında evlilik bağı bulunmayan, örneğin tanıma veya babalık davası yoluyla soybağı kurulan çocukların hissesini özel olarak düzenlemiştir. Asli sigortalının ölümü halinde anne/babası arasında evlilik bağı bulunmayan çocuğun gelir/aylık hissesi %25 değil %50 olarak hesaplanır (SSGSSK m.34/1-c; 2018/38 K.2, B.4, 6.2.).

Soybağının sigortalının ölümünden sonra kurulduğu haller bakımından toptan ödeme imkânı da ayrıca düzenlenmiştir. Sigortalının ölümünden sonra soybağı düzeltilen veya babalığı hükme bağlanan çocuklarına, toptan ödeme yapıldıktan sonra artan tutar bulunması kaydıyla ödeme yapılacağı düzenlenmiştir (SSGSSK m.36/3)[237]. Baba ile soybağı kurulan çocuk, toptan ödeme hakkının doğduğu tarihten itibaren 5 yıllık hak düşürücü süre içinde Kurumdan hissesi oranında toptan ödeme talep edebilir (SSGSSK m.97/3). Bu halde anne/babası arasında evlilik bağı bulunmayan ancak soybağı tanıma veya babalık hükmü yoluyla kurulan çocuğun toptan ödeme hissesi de %50 olarak esas alınır. Doktrinde, soybağı doğumdan sonra kurulan çocuğu toptan ödemeden yoksun bırakabilecek bu düzenleme karşısında, sigortalının ölümü sırasında soybağının

[236] Doktrinde Kurumun hatalı işlemleri bakımından da iyiniyetli hak sahiplerinden yersiz ödemelerin geri alınmaması gerektiği savunulmaktadır. SSGSSK m.96'nın yalnızca sigortalı veya hak sahiplerinden geri istenebilecek ödemelerde kaç yıl geriye gidilebileceğini düzenlediği, iyiniyetli sebepsiz zenginleşenlerin iade yükümünü düzenlemediği yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 346-347; Hacıoğlu, 2017, **a.g.k.,** 101-102. Kurum hatası ile fazla veya yersiz sağlanan edimlerin iadesinde, hak sahibi veya sigortalının iyiniyetinin korunması; yersiz ödemelerin iadesi bakımından TBK'nın sebepsiz zenginleşme hükümlerinin uygulanması gerektiği yönünde bkz. A. Köme Akpulat (2011). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyetin Korunması. *Sicil*, 23, s.202-203; E. Özkaraca (2013). Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 10 (38), s.163 vd.; R. Aslanköylü (2014). Sosyal Sigortalar Kurumunca Yapılan Fazla ya da Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 13 (3), s.30-33; B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 310-313. Benzer yönde ayrıca bkz. E. Kırmızı (2018). Sosyal Güvenlik Hukukunda Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 15 (58), s.541-542. 5510 sayılı Kanun öncesinde bu yaklaşım Yargıtay tarafından benimsense de, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü ile birlikte bu görüş terk edilmiş; SSGSSK m.96 hükmünün TBK'nın sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre önceliği olduğu; fazla veya yersiz ödemelerin iadesi bakımından TBK'nın sebepsiz zenginleşme hükümlerinin değil SSGSSK m.96 hükmünün esas alınması gerektiği ve iyiniyetli hak sahiplerinin de fazla veya yersiz ödemelerin iadesi ile yükümlü oldukları görüşü benimsenmiştir. Bkz. HGK., T.02.04.2019, E.2015/10-536, K.2019/388; HGK., T.26.04.2017, E.2015/21-2370, K.2017/861; HGK., T.25.02.2015, E.2013/10-1502, K.2015/879 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 17.09.2020)

[237] Her ne kadar SSGSSK m.36/3 hükmünde sonradan kurulan soybağı bakımından sadece çocuğun toptan ödeme hakkı düzenlenmiş olsa da, kanımızca aynı hususlar çocuk ile arasında soybağı kurulan baba için de geçerlidir. Diğer bir söyleyişle, asli sigortalı çocuğun ölümü halinde, aralarında sonradan soybağı kurulan babası da -artan tutar bulunması koşuluyla- hak sahibi sıfatıyla toptan ödemeden pay alabilmelidir.

kurulmasına ilişkin açılmış davalar varsa, dava sonuçlanana kadar toptan ödeme paylaşımı için beklenilmesi gerektiği ifade edilmektedir[238].

Son olarak belirtelim ki, soybağı kurulan baba veya çocuk, soybağının kurulmasıyla birlikte toptan ödeme yapılarak tasfiye edilen sürelerin canlandırılmasını /ihyasını da talep edebilir. Ancak bunun için talep anında ölüm sigortasından kendisine hak sahibi sıfatıyla aylık bağlanabiliyor olması gerekir.

3.4.1.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Baba ile çocuk arasındaki soybağının sonradan kurulmasının GSS bakımından ilk sonucu, bakmakla yükümlü olunan sıfatının tespitine ilişkindir. Soybağının kurulmasıyla birlikte sigortalı sayılmayan, isteğe bağlı sigortalı olmayan ve kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almayan baba veya çocuk, birbirinin bağlı sigortalısı olabilir. Ancak baba bakımından geçiminin soybağı kurulan çocuk tarafından sağlanıyor olması; çocuk bakımından ise kanunda belirlenen yaş şartlarını sağlıyor olması ve evli olmaması aranır (SSGSSK m.3/10-b,c). Buna göre babası SSGSSK m.60 uyarınca GSS'li sayılan çocuk, soybağının kurulma anıyla birlikte babadan ötürü bağlı sigortalı sıfatıyla herhangi bir tescil gerekmeksizin GSS sistemine dâhil olur (SSGSSK m.61/2; GSSTPY m.7/1). GSS'li çocuğun soybağı kurulan babası ise, geçiminin çocuğu tarafından sağlandığının Kurumca belirlenen kriterlere göre tespit edilme anından itibaren bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS'den yararlanabilir. Ancak babanın kendi zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılığı bu sıfatın kazanılmasına engel teşkil eder.

Soybağı kurulan çocuğun 18 yaşından küçük olması halinde, bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS'den yararlanabilmesi için ebeveynlerince prim ödeme koşullarının yerine getirilmiş olmasına bakılmaz; çocuk GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden ve diğer haklardan bu koşul aranmaksızın yararlanır (SSGSSK m.67/1). Çocuğun gerek annesinden gerekse soybağı kurulan babasından bakmakla yükümlü olunan sıfatını taşımaması halinde, Kurumca tescil edilme tarihi itibariyle başlamış olan GSS'li statüsü aynı şekilde devam eder (SSGSSK m.60/1-c-1, m.61/1-b; GSSTPY m.6/14-b). Çocuk

[238] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 413; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 291; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 648; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 563.

kural olarak 18 yaşını doldurana kadar, gelir testi yaptırma ve prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden bu kapsamda yararlanabilir[239].

Baba ile çocuk arasında soybağının kurulması, kural olarak çocuğun annesinin GSS statüsünü etkilemez. Ancak soybağının anne ile sonradan evlenme şeklinde kurulması halinde, GSS statüsü zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılık nedeniyle kurulmamış olan eş, bakmakla yükümlü olunan sıfatı ile sağlık hizmetlerinden yararlanabilir hale gelir.

3.4.1.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Baba ile çocuk arasındaki soybağının sonradan kurulmasının isteğe bağlı sigorta bakımından sonuçları, uzun vadeli sigorta ve genel sağlık sigortası uyarınca ve bağlı sigortalılar bakımından ortaya çıkar. Soybağı kurulan baba veya çocuğun isteğe bağlı sigortalılığı soybağının kurulmasından etkilenmez. İsteğe bağlı sigorta bakımından soybağının kurulması, hem çocuk hem de baba yönünden bağlı sigortalılık ilişkisi yaratır. Esas itibariyle bu bağlı sigortalılık, zorunlu sigortadaki ile aynıdır. Bu halde de soybağının kurulması ile birlikte baba veya çocuk, koşulların varlığı halinde isteğe bağlı sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kimse sıfatıyla GSS kapsamına girer (SSGSSK m.3/10). Aynı şekilde, hem çocuk hem de baba, isteğe bağlı sigortalının ölümü halinde hak sahibi sıfatıyla uzun vadeli sigorta kollarından yararlanır (SSGSSK m.3/7).

İsteğe bağlı sigortalı, koşulların varlığı halinde ve aksi öngörülmediği müddetçe, uzun vadeli sigorta kollarından zorunlu sigortalılar gibi yararlanır. Buna göre uzun vadeli sigorta kapsamında açıklanan hususlar kural olarak isteğe bağlı sigorta için de geçerlidir. Bu halde de isteğe bağlı sigortalının hak sahipleri, uzun vadeli sigortanın bağlı sigortalılara tanıdığı imkânlardan koşulların varlığı halinde yararlanır. Örneğin isteğe bağlı sigortalı ile soybağı kurulan babaya veya çocuğa ölüm aylığı bağlanır veya toptan ödeme yapılır (SSGSSK m.32). Ölen isteğe bağlı sigortalının aylık almakta olan ve kendisiyle soybağı kurulan kız çocuklarına, evlenmeleri ve talepte bulunmaları halinde almakta oldukları aylıklarının iki yıllık tutarı (evlenme ödeneği) bir defaya mahsus olmak üzere peşin olarak ödenir (SSGSSK m.37). Edimlerden yararlanabilmek için hak sahiplerinde aranan unsurlar, ölüm aylığının hesaplanma şekli ve hak sahiplerine dağıtımı, toptan ödeme ve ihya talep hakkı vb. hususlar zorunlu sigortalılık ile aynıdır[240].

---

[239] Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.7.
[240] Ayrıca bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 169-171; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 172-176.

3.4.2. Evlat edinme bakımından

3.4.2.1. Genel olarak

Türk Hukukunda evlat edinme, (yapay) soybağı ilişkisinin mahkeme kararına dayalı olarak kurulmasını sağlayan; evlat edinen ile evlatlık ve altsoyu arasında hısımlık ilişkisi kuran bir soybağı türüdür. Türk Hukukunda sınırlı evlat edinme sistemi benimsendiğinden; evlatlığın biyolojik ailesiyle olan hısımlık ve mirasçılık ilişkisinin devam etmesi ve evlat edinen ile evlatlık mirasçılık arasındaki ilişkisinin tek yönlü düzenlenmesi sebebiyle, evlat edinme yoluyla kurulan soybağı ilişkisi özellik arz eder[241].

Türk Sosyal Sigorta Hukukunda kanunkoyucu soybağının yapay olarak ortaya çıktığı bu halin olası sonuçlarını yeterince gözetmemiştir. Doğum olayının aksine, salt evlat edinme ilişkisi sosyal sigorta hukukunda doğrudan bir sosyal risk olarak kabul edilmemiştir. Bu nedenlerle sosyal sigortalarda evlat edinmeye bağlı sonuçlar doğum olayına göre nispeten daha azdır.

Evlat edinmenin çalışma hayatındaki sonuçları da, doğum olayında olduğu gibi sosyal sigorta hukuku bakımından önemlidir. Çünkü sosyal sigorta kapsamında sigortalılara evlat edinme nedeniyle tanınan çoğu hak, çalışma hayatındaki değişikliklerin tamamlayıcısı niteliğindedir. Türk İş Hukukunda evlat edinmeye hukuki sonuç bağlanması ve çalışanlara bu nedenle bazı haklar tanınması oldukça yenidir. Konuya ilişkin ilk düzenleme, 2015 yılında 6645 sayılı Kanunla işçiler bakımından getirilen mazeret iznidir. 2016 yılında ise 6663 sayılı Kanunla doğum haline yönelik düzenlemelere benzer hükümler evlat edinen işçi ve memurlara da tanınmıştır. Böylelikle iş hukuku bakımından evlat edinme işlemi analık hali kapsamında kabul edilmiştir. Evlat edinme ilişkisine bağlı sosyal sigorta uygulamasını anlayabilmek için öncelikle bu düzenlemelere kısaca değinmeyi yerinde görüyoruz.

İş hukukunda evlat edinen işçiye yönelik temel düzenlemeler; *üç günlük ücretli izin/mazeret izni* (İK Ek m.2); çocuğun aileye fiilen teslim edildiği tarihten itibaren *8 haftalık analık izni* (İK m.74/1); analık izninin kullanılmasından sonra başvurulabilecek olan *haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin* (İK m.74/2) veya *altı aya kadar*

[241] Ayrıca bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 336; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 384-386. Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 10-11.

ücretsiz izin (İK m.74/6)[242]; analık izninin veya m.74/2 ve m.74/6'da düzenlenen ücretsiz izinlerin kullanılmasından sonra olmak üzere, çocuğu mecburi ilköğretim çağına gelene kadar kullanılabilecek olan *kısmi süreli çalışmaya geçiş hakkı*dır (İK m.13/5). Ayrıca doğum olayında olduğu gibi, işçinin işvereni ile anlaşmak suretiyle iş sözleşmesini askıya alması ve çocuk bakımı nedeniyle ücretsiz izne ayrılması da mümkündür.

Evlat edinen kimselere tanınan (mazeret izni dışındaki) haklardan yararlanabilmenin ön koşulu, yararlanma tarihi itibariyle evlat edinilen çocuğun üç yaşını doldurmamış olmasıdır (İK m.13/5, m.74/1,2,6). Ayrıca, doğum olayından farklı olarak, evlat edinmeye ilişkin düzenlemelerde isabetli bir biçimde kadın-erkek ayırımı yapılmamış; getirilen tüm hakların kadın işçi kadar erkek işçi tarafından da kullanılabileceği öngörülmüştür. Buna göre kadın veya erkek işçi, bir çocuğu tek başına evlat edinmişse kendisi; eşiyle birlikte evlat edinmişse kendisi veya eşi, İş Kanununda düzenlenen haklardan yararlanabilir[243]. Birlikte evlat edinme halinde hangi eşin haklardan yararlanacağını belirleme yetkisi eşlerin tercihine bırakılmıştır.

DMK'daki evlat edinmeye ilişkin düzenlemeler de, İş Kanunundakine benzer şekildedir. Buna göre memura; çocuğun aileye fiilen teslim edildiği tarihten itibaren *8 haftalık analık izni* (DMK m.104/A); analık izni süresi sonunda *günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânı* (DMK m.104/F)[244]; analık izni süresinin veya günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânının bitiminden itibaren *24 aya kadar aylıksız izin* (DMK m.108/C) veya analık izni ve/veya günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma imkânından sonra olmak üzere, çocuğu mecburi ilköğretim çağına gelene kadar kullanılabilecek olan *yarım zamanlı çalışmaya geçiş hakkı* (DMK Ek m.43) verilir.

DMK'daki düzenlemelerden yararlanmanın ön koşulu da evlat edinilen çocuğun üç yaşını doldurmamış olmasıdır. Bu halde de getirilen tüm haklardan kadın veya erkek memur medeni durumuna bakılmaksızın yararlanabilir. Üstelik memur olan eşe, memur olmayan eşinin tek başına evlat edinmesi hâlinde de getirilen düzenlemelerden

[242] Bu izinlerin aynı anda kullanılıp kullanılamayacağına ilişkin görüşler için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.5.2.1, dn.98.

[243] Centel, 2016, **a.g.k.,** 12; Ocak, 2017, **a.g.k.,** 178. Çocuğu her iki eş birlikte evlat edinmişse analık izninin her iki işçiye de verileceği yönünde bkz. Caniklioğlu, 2016, **a.g.k.,** 140

[244] Yarım gün izin süresi, evlat edinilen çocuğun evlat edinen kişinin kaçıncı çocuğu olduğu dikkate alınarak belirlenecek olup bu süre birinci çocukta 2, ikinci çocukta 4, üçüncü ve sonraki çocuklarda 6 ay sürelidir. Çocuğun engelli olması hâlinde ise bu süre 12 ay olarak uygulanır. Ayrıca bkz. Kamu Personeli Genel Tebliği (Seri No:6).

yararlanma imkânı tanınmıştır. 24 aya kadar aylıksız izin bakımından ise, eşlere bu süreyi kendi aralarında paylaşma ve dönüşümlü kullanma imkânı getirilmiştir (DMK m.108/C).

Doğum olayında olduğu gibi, evlat edinme halinde ebeveynlere getirilen bu izinlerin bir bölümünde de işçi veya memur izin dönemi boyunca gelirinden kısmen veya tamamen yoksun kalmaktadır. Çalışılmayan veya eksik çalışılan bu süreler bakımından sigortalıya bazı imkânlar tanınmış olup bunlar aşağıda ele alınacaktır. Ancak bu imkânların doğum nedeniyle sigortalıya tanınan haklara kıyasla yetersiz olduğunu belirtmek gerekir.

3.4.2.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Doğum olayında olduğu gibi evlat edinme halinde de salt evlat edinme işlemi, evlatlığı asli sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamına dâhil etmez. Bu nedenle aşağıda özellikle evlatlığın bağlı sigortalılığı ele alınacaktır.

Evlatlığın hem biyolojik ailesiyle hem de evlat edinenle hısımlık ilişkisinin bulunması nedeniyle, bağlı sigortalılık durumu özellik arz eder. Belirtildiği üzere, evlat edinme işlemi ile evlatlığın biyolojik ailesi ile olan hısımlık ilişkisi ortadan kalkmaz, aksine bu hısımlığa bağlı hakların zedelenmemesi özel olarak gözetilir (TMK m.314/5). Bu nedenle evlatlığın biyolojik ailesiyle doğumla birlikte kurulmuş olan bağlı sigortalılık ilişkisi devam eder; evlatlık evlat edinen ailesinin yanı sıra biyolojik ailesinin sigortalılığı bakımından da hak sahibi olur[245]. Diğer taraftan, evlat edinme işlemi evlatlığın evlat edinenden ötürü bağlı sigortalılık ilişkisinin kurulmasında da doğrudan sonuç doğurur. Evlat edinmeye dair mahkeme kararının kesinleşmesiyle birlikte evlatlığın nüfus kaydı evlat edinenin nüfus kütüğüne nakledilir (TMK m.42, m.314/5; NHK m.29). Böylece evlat edinen ile evlatlık arasında kurulan soybağı ilişkisinden kimlik paylaşım sistemi aracılığıyla ilgisi dâhilinde diğer kamu kurumları da haberdar olur. Devamla evlatlık, SGK sisteminde de herhangi bir talep gerektirmeksizin evlat edinenin bağlı sigortalısı olarak kabul edilir. Bu halde evlatlık, evlat edinenin sigortalılığından hak sahibi veya

[245] Doktrinde Yücel Bodur, olması gereken hukuk açısından sonucun bu yönde olması gerektiğini ancak aylık ve gelirlerin birleşmesi durumundaki sonuçları sınırlı sayı yöntemiyle kaleme alınan SSGSSK m.54 hükmünde bu duruma ilişkin bir düzenleme bulunmaması nedeniyle, mevcut durumda evlatlığın yalnızca evlat edinenin veya biyolojik ailesinin birinin hak sahibi olabileceğini belirtmiştir. Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 123-124. Kanunkoyucunun amacından ziyade hükmün lafzını esas alan bu yaklaşıma katılmak kanımızca mümkün değildir. İleride değinileceği üzere, birden fazla gelir ve/veya aylığa hak kazanan evlatlık bakımından da SSGSSK m.54 hükmünün kıyasen uygulanması gerekir.

bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla, soybağının kan bağıyla kurulduğu bağlı sigortalılardan ayırt edilmeksizin yararlanabilir (SSGSSK m.34/2; 2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.2, 6.2.; 2017/26 s. G. 1.4.)[246].

Kural olarak bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatı, çocuğun bakım yükümünün kimde olduğuna göre tespit edilmekte olup evlat edinme ilişkisiyle birlikte velayet hakkı ve bakım yükümü evlat edinene geçer (TMK m.314/1). Bu nedenle, evlat edinme ilişkisinin kurulmasına ilişkin mahkeme kararının kesinleşmesiyle birlikte evlatlık, biyolojik ailesinin değil evlat edinenin bakmakla yükümlü olduğu kimseler arasına girer (SSGSSK m.3/10). Ancak evlat edinenin GSS kapsamında olmaması nedeniyle bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını taşımaması durumunda, biyolojik ailesini bildiği hallerle sınırlı olmak üzere, evlatlığın biyolojik ailesi uyarınca bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını koruması mümkündür. Nitekim medeni hukuk doktrininde de evlat edinenin bakım yükümünü yerine getiremediği hallerde, biyolojik ailenin bakım yükümünün devreye gireceği kabul edilmektedir[247].

Evlat edinme işleminin evlat edinenin bağlı sigortalılığına etkisine de değinmek gerekir. Nitekim evlatlığın ergin olması halinde sosyal sigorta kapsamında olması muhtemeldir. Birinci bölümde değindiğimiz üzere, evlat edinmeye dayanan soybağı ilişkisinin hüküm ve sonuçları TMK'da detaylarıyla ele alınmamıştır[248]. Bu ilişki, önemi nedeniyle mirasçılık bakımından düzenlenmiş ve evlat edinme ilişkisinde tek yönlü mirasçılık (evlatlığın evlat edinene mirasçı olabilmesi ancak evlat edinenin evlatlığa mirasçı olamaması) kabul edilmiştir (TMK m.314/2, 500). Belirtelim ki, bu istisnai husus mirasçılık bakımından geçerli olup evlat edinen ile evlatlık ve altsoyu arasında *tam hısımlık* ilişkisi mevcuttur (TMK m.282/3). Tek yönlü olan hısımlık ilişkisinin kendisi

[246] Muvazaalı evlenme ve muvazaalı boşanmaları ele alırken değindiğimiz üzere, Türk Hukukunda muvazaalı sözleşmeler batıl olarak kabul edilse de, Aile Hukukunda butlan halleri sınırlı sayıda kabul edilmekte ve her muvazaalı işlemin butlan sebebiyle iptali mümkün olmamaktadır. Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.1. ve 3.3.1. Öte yandan önüne gelen bir uyuşmazlıkta Yargıtay, sigortalı davacının torununu sosyal güvencesinden yararlandırabilmesi için evlat edinmesini yerinde görmemiş; evlat edinme işlemini bir tür "muvazaa" kabul ederek talebin reddine karar vermiştir. Bkz. Y.2.H.D., T.12.10.2006, E.2006/11528, K.2006/13789 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 02.10.2020). Buna göre her ne kadar doktrinde 4721 sayılı TMK'da evlat edinme işleminin sözleşme olmaktan çıkarılmış olduğu çoğunlukla belirtilse de, muvazaa denetimi bakımından evlat edinme işleminin halen sözleşme gibi kabul edildiği söylenebilir.

[247] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 386; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 228. Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 676. Aksi görüşte bkz. Aydos, 2000, **a.g.k.,** 133.

[248] Ayrıca bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.4.4.

değil sadece mirasçılıktır ve bu hısımlık ilişkisi -aksi öngörülmediği müddetçe- kan bağına dayanan soybağının doğurduğu tüm sonuçları doğurur.

Açıklanan sebeplerle sosyal sigortalar bakımından da, hısımlık ilişkisinin bir sonucu olarak evlat edinenin evlatlığın bağlı sigortalısı olması gerekir (SSGSSK m.3/7, 3/10). Ancak 5510 sayılı Kanun öncesi uygulamada evlat edinen anne/baba, evlat edinilenin bakmakla yükümlü olduğu kimse ve hak sahibi olarak kabul edilmemiştir[249]. Aynı görüş 5510 sayılı Kanun döneminde de sürdürülmüş[250]; Kurum Genelgesinde, evlat edinen anne/babaya vefat eden evlatlıktan dolayı gelir/aylık bağlanmayacağı düzenlenerek evlat edinenlerin bağlı sigortalık sıfatının kabul edilmediği açıkça ortaya koyulmuştur (2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.3). Hısımlık ilişkisini evlat edinenin mirasçılık sıfatı uyarınca ele alan ve kanunkoyucunun iradesiyle bağdaşmayan bir yasaklama getiren bu hükmün yerindeliği tartışmalıdır. Nitekim hak sahipliği sıfatı evlatlık ilişkisi uyarınca ortaya çıkan yapay hısımlığa göre belirlenmekte olup mirasçılık sıfatına bağlı olarak kazanılmaz. Kanımızca bu hısımlık ilişkisinin bir sonucu olarak -koşulların varlığı halinde- evlat edinenler de evlatlık üzerinden bağlı sigortalı sıfatına sahip olmalıdır[251].

Son olarak evlatlığın biyolojik ailesinin evlatlıktan ötürü bağlı sigortalılığını da ele almak gerekir. Evlat edinme ilişkisine rağmen evlatlık ile biyolojik aile arasındaki hısımlık ilişkisi sonlanmadığı için, bu halde de biyolojik ailenin hak sahibi sıfatına sahip olduğunu kabul etmek gerekir. Nitekim kanunkoyucu hak sahipliği sıfatı için hısımlık ilişkisi dışında bir kriter belirlememiştir (SSGSSK m.3/7). Ancak anne ve babanın bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını taşımaları, geçimlerinin sigortalı tarafından sağlanıyor olması koşuluna bağlandığı için, biyolojik aile ile evlatlık arasında bu tür bir ilişki bulunmadığı müddetçe, biyolojik anne ve babayı GSS kapsamında evlatlığın bakmakla yükümlü olduğu kimseler arasında kabul etmemek gerekir.

---

[249] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 175; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 40; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 132. Evlat edinenin evlatlığın bakmakla yükümlü olunan kimsesi olmadığı yönünde örnek Yargıtay kararları için bkz. Y.10.H.D., T.18.10.2004, E.2004/4710, K.2004/9397; Y.10.H.D., T.29.11.2004, E.2004/6995, K.2004/10972; Y.10.H.D., T.10.02.2005, E.2004/10920, K.2005/996; Y.21.H.D., T.26.04.2007, E.2006/8177, K.2007/7084 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 21.08.2020)

[250] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 615-616; Sözer, 2021, a**.g.k.,** 452; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 556; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 230; Tuncay, 2010, **a.g.k.,** 1233.

[251] Mirasçılık ve hak sahipliği kavramlarının farklı olduğu; evlat edinenin de evlatlığın sigortalılığı uyarınca hak sahibi olması gerektiği yönünde ayrıca bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 114-115. Hak sahibi ile mirasçı kavramlarının birbirinden farklı olduğu yönünde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 552; Köme Akpulat, 2019, **a.g.k.,** 401-402; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 97.

3.4.2.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.4.2.3.1. Genel olarak

Evlat edinme işleminin kısa vadeli sigortalar bakımından sonuçları sınırlıdır. Nitekim evlat edinen kimsenin emzirme izni bulunmayıp bu izin döneminde iş kazasına uğrama olasılığı yoktur. Aynı şekilde, evlat edinme işleminin evlat edinenin fiziki bütünlüğünde herhangi bir değişiklik doğurması da mümkün olmadığından, evlat edinme ilişkisi hastalık sigortası uyarınca da bir sonuç doğurmaz. Evlat edinme ilişkisinin (farklı özellikler barındırsa da) en nihayetinde bir analık statüsü yaratması nedeniyle ise, evlat edinme işleminin analık sigortası bakımından sonuçlarını ayrıca ele almak gerekir.

3.4.2.3.2. Analık sigortası yönünden

Türk Sosyal Sigorta Hukukunda özellikle analık sigortası bakımından doğum olayı yerine analık halinin esas alındığına ve hak ve yükümlülüklerin analık hali uyarınca düzenlendiğine değinmiştik. Ancak her ne kadar sigorta edimleri yönünden "analık hali" esas alınmış olsa da, yine bir analık statüsü yaratan "evlat edinme" işlemine analık sigortası kapsamında sonuç bağlanmamıştır. Çünkü 5510 sayılı Kanun uygulamasında analık hali doğum olayı esas alınarak tanımlanmıştır[252]. Bu sebeple, doğum olayından farklı olarak, evlat edinen sigortalının veya eşinin analık sigortasından yararlanma imkânı yoktur. Bir diğer ifadeyle, analık sigortasından yararlanabilmek için sigortalının veya eşinin çocuğun biyolojik annesi olması gerekmektedir[253].

Değinildiği üzere, 2016 yılında yapılan kanun değişikliği ile Türk İş Hukuku bakımından evlat edinme ilişkisi analık haliyle ilişkilendirilmiş; evlat edinen işçi ve memurlara çalışma hayatında çeşitli hak ve yükümlülükler tanınmıştır. Örneğin bunlardan biri gerek kadın gerekse erkek sigortalının kullanabileceği 8 haftalık analık iznidir. Doğum olayında olduğu gibi, evlat edinenin memur olması halinde bu kimselerin analık izni süresince herhangi bir gelir kaybı bulunmamaktadır (DMK m.104/G). Ancak evlat edinen ve kanundan doğan analık iznini kullanan işçinin, bu dönemde (İK Ek m.2'de düzenlenen üç günlük ücretli mazeret izni dışında) bir gelir güvencesi bulunmamaktadır[254].

---

[252] Aynı yönde bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 318-319.
[253] Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 362; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466. Edinilen evlatların anneye analık sigortasından hak sağladığı yönünde görüş için bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 240.
[254] Centel, 2016, **a.g.k.,** 12; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 209; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 104.

Esasında evlat edinme nedeniyle analık iznini kullanan işçi de iş hukuku hükümlerince doğum yapan işçiyle aynı konumdadır. Fakat doğum nedeniyle analık iznini kullanan işçinin, prim koşullarını sağlaması kaydıyla, analık izni süresi boyunca analık sigortası kapsamında geçici iş göremezlik ödeneği alma imkânı mevcutken, evlat edinen işçilerin böyle bir imkânı bulunmamaktadır. Bu husus SGK Genelgesinde de "*Geçici iş göremezlik ödeneği ile emzirme ödeneği verilmesi, 5510 sayılı Kanun ile doğuma bağlanmış olduğundan evlat edinme halinde geçici iş göremezlik ödeneği ödenmeyeceği gibi, emzirme ödeneği de ödenmeyecektir*." şeklinde açıkça belirtilmiştir (2018/26 s. G. ile değ. 2016/21 s. G., 5.3.). Kanunun analık sigortası hükümlerinde iş hukukundaki düzenlemelere paralel bir değişiklik yapmak ve evlat edinme ilişkisi nedeniyle kanundan doğan analık izni hakkını kullanan kadın veya erkek sigortalının bu dönemki gelir kaybını gidermek (geçici iş göremezlik ödeneğinden yararlandırmak) yerine Kurum Genelgesi ile yasaklayıcı bir yoruma gidilmesi yerinde olmamıştır. Üstelik bu yaklaşım, evlat edinen sigortalıların kanundan doğan analık iznini kullanma imkânını da fiilen ortadan kaldırır niteliktedir[255]. Kanımızca kadın veya erkek ayrımı yapılmaksızın, evlat edinme nedeniyle analık iznini kullanan her sigortalıya, prim ödeme koşullarını sağlaması şartıyla bu dönem için geçici iş göremezlik ödeneği verilmelidir[256].

Öte yandan, evlat edinme ilişkisi biyolojik anne/babanın analık sigortasından yararlanmasını engellemez. Asli sigortalı biyolojik anne, koşulları sağlaması halinde analık hali dönemi için geçici iş göremezlik ödeneği alabilir (SSGSSK m.16/2, 18/1-c). Nitekim bu ödenek, doğum olayı nedeniyle annenin çalışma hayatından uzakta geçirdiği günleri telafi etmek içindir. Aynı şekilde, koşulları sağlayan biyolojik anne/babanın emzirme ödeneğine hak kazanması da mümkündür (SSGSSK m.16/3). Kanunkoyucu, sigortalıya emzirme ödeneği ödenebilmesi için gerekli sigortalılık süresi ile prim ödeme gün sayılarını sağlama ve çocuğun yaşaması dışında ek bir koşul aramamıştır.

3.4.2.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

3.4.2.4.1. Kolaylaştırılmış emeklilik imkânından yararlanma yönünden

Doğuma bağlı sonuçlar başlığında değindiğimiz üzere[257], 5510 sayılı Kanunda başka bir kimsenin sürekli bakımına muhtaç derecede ağır engelli çocuğu bulunan kadın

[255] Centel, 2016, **a.g.k.,** 12; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 104-105.
[256] Aynı yönde Centel, 2016, **a.g.k.,** 12; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 209; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466.
[257] 2. Bölüm, kısım 3.1.5.3.

sigortalılara prim ödeme gün sayısı ve emeklilik yaş haddi bakımından kolaylık ve ilave hizmet süresi imkânı getirilmiştir (SSGSSK m.28/8). Bu kolaylaştırılmış emeklilik imkânı sadece sigortalının kendi doğurduğu çocuklar yönünden değil, evlat edindiği çocuklar yönünden de geçerlidir[258]. Buna göre sigortalı kadın tek başına veya eşiyle birlikte, ağır engelli bir çocuğu evlat edinirse[259] veya sigortalının evlat edindiği çocuk daha sonradan sürekli bakıma muhtaç hale gelirse, talep etmesi halinde kadın sigortalı bu kolaylaştırılmış emeklilikten yararlanabilir. Ancak bu durumda çocuğun evlat edinildiği tarih göz önünde bulundurulur ve sigortalı kadına verilecek ilave hizmetin süresinin başlangıcı çocuğun evlat edinilme tarihinden önce olmaz (2013/11 s. G., K.8, B.3, 5.5.).

Bu kolaylaştırılmış emeklilik imkânının isabetsiz bir biçimde sadece kadın sigortalılara tanındığından söz etmiştik. Bu nedenle evlat edinilen çocuğun bakımını erkek sigortalı üstlenmiş olsa dahi, bu düzenlemeden yararlanamaz. Kanımızca gerek tek başına gerekse eşiyle ağır engelli bir çocuğu evlat edinen veya evlat edindiği çocuk sonradan ağır engelli hale gelen erkek sigortalıya da bu hak tanınmalı veya haktan yararlanacak kişiyi seçme hakkı ebeveynlerin tercihine bırakılmalıdır[260].

3.4.2.4.2. Hizmetlerin borçlanma yoluyla değerlendirilmesi yönünden

Doğuma bağlı sonuçlar başlığında değinildiği üzere, ebeveynliği nedeniyle çalışma hayatından kısmen ya da tamamen uzaklaşan sigortalı, bu dönemde sosyal sigorta hakları yönünden kayba uğrayabilir. 5510 sayılı Kanunla, analık hali boyunca adına prim ödemeksizin geçen sürelere ait primleri sonradan ödeyerek, sigortalının UVS bakımından hak kaybı yaşamasını önlemek amaçlanmıştır. Bu amaçla getirilen doğum borçlanması düzenlemesine, koşulların varlığı halinde evlat edinme durumunda da başvurulabilir.

Kanunları gereği verilen analık izni ve ücretsiz doğum izni sürelerinin borçlanılması

SSGSSK m.41/1-a'da doğum veya evlat edinme ayrımı yapılmaksızın "*Kanunları gereği verilen analık izni ve ücretsiz doğum izni süreleri*"nin borçlanılabileceği düzenlendiğinden; doğum halinde olduğu gibi evlat edinme halinde de sigortalı kadın bu

[258] Yetik ve Erkan, **a.g.k.,** 230; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 392.
[259] Belirtelim ki, ergin kimselerin evlat edinilebilme koşullarından biri de "*Bedensel veya zihinsel engeli sebebiyle sürekli olarak yardıma muhtaç ve evlât edinen tarafından en az beş yıldan beri bakılıp gözetilmek*"tir (TMK m.313). Ancak küçüklerin evlat edinilmesi bakımından sürekli bakıma muhtaç olma koşulu aranmamaktadır.
[260] Benzer yönde eleştiriler için bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 435 vd.; Yetik ve Erkan, **a.g.k.,** 227; Civan, 2018, **a.g.k.,** 536; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 391-392; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 121-122.

süreleri çocuk sınırı olmaksızın borçlanabilir. Bu halde 4/1-a'lı sigortalı kadın m.41/1-a bendi uyarınca evlat edinme ilişkisinden doğan tüm bu izin sürelerini (8 haftalık analık iznini, 6 aya kadar ücretsiz izin süresini veya -İşsizlik Fonundan ödenek almaması halinde- haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin süresini); 4/1-c'li sigortalı kadın ise isterse m.41/1-a isterse m.41/1-c bendi uyarınca aylıksız izin sürelerini[261] borçlanabilir. 4/1-b'li sigortalı kadın ise, evlat edime nedeniyle herhangi bir izinden yararlanmadığı için, bu borçlanma imkânından da yararlanamaz.

Her ne kadar evlat edinmeye dayalı izinler bakımından iş hukukunda kadın ve erkek arasında cinsiyete dayalı bir ayrım yapılmayıp eşit düzenlemelere yer verilse de, SSGSSK m.41/1-a hükmünün lafzında "sigortalı kadın" ifadesine yer verilmesi nedeniyle, 4/1-a statüsündeki erkek sigortalı evlat edinme nedeniyle kullandığı izin sürelerini borçlanamaz[262]. 4/1-b statüsündeki erkek sigortalılar ise, Kanunları gereği evlat edinme nedeniyle herhangi bir izne hak kazanmadıkları için, bu borçlanma imkânından yararlanamazlar. Ancak 4/1-c kapsamındaki erkek sigortalının aylıksız izin sürelerini m.41/1-c bendi uyarınca borçlanması mümkündür.

Türk Hukukunda evlat edinme hakkına ilişkin cinsiyete dayalı bir ayrıma gidilmemişken evlat edinme hakkının kullanımından kaynaklanan hizmet borçlanması yönünden cinsiyete dayalı bir ayrıma yer verilmesi kanımızca isabetli değildir. Gerek tek başına gerekse eşiyle birlikte evlat edinen ve Kanundan doğan analık izni ve ücretsiz doğum izinlerini kullanan erkek sigortalıya da bu süreleri borçlanma imkânı tanınmalıdır. Gerekli mevzuat değişikliği ile 4/1-a veya 4/1-b statüsünde olup evlat edinen sigortalı erkeklere de hizmet borçlanması imkânının tanınması yerinde olacaktır.

Doğum tarihinden sonraki en çok iki yıllık sürenin borçlanılması

SSGSSK m.41/1-a bendinde düzenlenen ikinci imkân, sigortalı kadının doğum tarihinden sonraki iki yıllık süreyi borçlanabilmesine ilişkindir. Kanunun lafzı itibariyle bu borçlanma imkânı doğum tarihiyle ilişkilendirildiği için evlat edinme halinde bu borçlanma imkânından yararlanıp yararlanılamayacağı tereddüte sebep olabilir. Bu

[261] Değinildiği üzere 4/1-c statüsündeki kadın ve erkek sigortalılar, DMK m.104/G uyarınca analık izninde geçen süre ve günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalıştıkları süre boyunca aylıklarını tam olarak almaya devam etmektedirler. Bu süreler boyunca adlarına sigorta prim tahakkuku da tam olarak yapılmaktadır.
[262] Aynı yönde bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 406.

nedenle söz konusu borçlanma imkânı evlat edinme hali bakımından 2013/11 sayılı Genelge ile özel olarak düzenlenmiştir.

Genelgeye göre kadın sigortalının 2 yaşını doldurmamış[263] bir çocuğu tek başına veya eşiyle birlikte evlat edinmesi halinde, en fazla üç çocuk için doğum borçlanması yapması mümkündür. Bu halde biyolojik anneye ve evlat edinen anneye, doğumdan sonraki iki yıllık süreyi borçlanma imkânından birlikte yararlanabilme ve bu süreyi paylaşma imkânı getirilmiştir. Ancak farklı sigortalılarca (biyolojik anne ve evlat edinen anne) yapılacak borçlanmanın, toplamda iki yıllık süreyi aşmaması ve birbiriyle çakışmaması gerekir. Buna göre doğum yapan sigortalı en çok evlatlık ilişkisi kurulana kadar geçen süreyi; evlat edinen sigortalı ise en erken evlat edinme tarihi itibariyle çocuk iki yaşını doldurana kadar geçen süreyi borçlanabilir (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.1.).

Evlat edinme nedeniyle doğum borçlanması yapmak isteyen sigortalı kadının, evlat edinmeye ilişkin kesinleşmiş mahkeme kararı ile Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca düzenlenen evlat edinme öncesi geçici bakım sözleşmesini Kuruma ibraz etmesi gereklidir[264]. Bu halde doğum borçlanması en erken sözleşme onay tarihi itibariyle başlar ve çocuğun iki yaşını doldurmasıyla sona erer (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.1.).

Gerek kanun hükmü buna imkân verdiği gerekse Genelgede aksi belirtilmediği için, evlat edinmeden kaynaklanan bu borçlanma türünden (doğum olayında olduğu gibi) sadece 4/1-a'lılar değil, 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalılar da yararlanır. Ancak 4/1-c'lilerin seçim hakkı burada da mevcuttur; 4/1-c'li sigortalı kadın, aylıksız izin sürelerini süre kısıtı olmaksızın evlat edinme nedeniyle m.41/1-c bendi uyarınca da borçlanabilir.

Kanunları gereği verilen analık izni ve ücretsiz doğum izni sürelerinin borçlanılmasında değindiğimiz üzere, m.41/1-a hükmünde kanunkoyucu borçlanma imkânını kadın sigortalıya hasrettiği için, 4/1-a ve 4/1-b statüsündeki erkek sigortalılar evlat edinme nedeniyle doğum sonrasında geçen iki yıllık süreyi de borçlanamazlar.

[263] Evlat edinmeye ilişkin düzenlemelerin birçoğunda "üç yaşını doldurmamış" çocuğu evlat edinme kriteri belirlense de, bu borçlanma imkânı bakımından "iki yaşını doldurmamış" kriterine yer verilmiştir. Bunun sebebinin m.41/1-a bendindeki "doğum tarihinden sonra iki yıllık süreyi geçmemek kaydıyla" ibaresi olduğu söylenebilir.

[264] Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüne bağlı İl Müdürlüklerine müracaat etmeksizin evlat edinme davasıyla bir yakınının çocuğunu evlat edinmek isteyenler bakımından, kesinleşmiş mahkeme kararı ile başvurmak yeterli kabul edilmiştir. Bu halde mahkeme kararında evlat edinme tarihi belirtilmişse bu tarihten itibaren; tarih belirtilmemişse mahkeme karar tarihinden itibaren evlat edinmeye bağlı doğum borçlanması yapılabilecektir. Ayrıca bkz. 2015/19 s. G. ile değ. 2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.1.

Ancak 4/1-c kapsamındaki erkek sigortalı, evlat edinme nedeniyle aylıksız izinde geçirdiği bu süreleri m.41/1-c bendi uyarınca borçlanabilir.

Belirtelim ki, evlat edinme halinde yapılan doğum borçlanması için sigortalının taşıması gereken diğer koşullar ve borçlanmanın sigortalı bakımından doğurduğu sonuçlar, doğum halinde yapılan doğum borçlanmasıyla aynı şekildedir[265].

Doğum sonrasında kısmi süreli/yarım zamanlı çalışılan sürelerin borçlanılması

Türk Hukukunda işçi ve memurlara üç yaşını doldurmamış bir çocuğu evlat edinme nedeniyle tanınan bir diğer imkân, çalışma süresinin yarı yarıya azaltılmasına ilişkindir (İK m.13/5; DMK Ek m.43). Bu çalışma şekli; çocuğun fiilen evlat edinene teslim edildiği tarihten itibaren ve analık haline ilişkin kanunda öngörülen izinlerin bitimiyle başlamak üzere, çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesine kadar düzenlenmiş olup hem kadın hem de erkek ebeveynlere tanınmıştır. Bu düzenlemenin koşulları esas itibariyle doğum nedeniyle kısmi süreli çalışmaya geçme imkânıyla aynıdır. Bu halde de, işçi veya memur ücretini çalıştığı süre uyarınca yarım olarak almakta ve adına ödenmesi gereken sigorta primleri çalışma süresi uyarınca yarım olarak ödenmektedir[266]. Bu nedenle sigortalı ebeveynin, adına prim ödemeksizin geçen bu süreleri de SSGSSK m.41 ve Ek m.11 uyarınca borçlanması mümkündür.

4/1-a statüsündeki sigortalılar bakımından hizmet borçlanması, hem doğumdan sonraki iki yıllık süreye kadar borçlanma imkânı tanıyan m.41/1-a uyarınca hem de kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışan sigortalılara ilişkin genel bir borçlanma imkânı tanıyan m.41/1-i uyarınca yapılabilir. Nitekim çocuğun mecburi ilköğretim çağına gelmesi iki yıldan uzun bir süreyi kapsayacağı için, m.41/1-i uyarınca borçlanma yapılması sigortalıya kolaylık sağlar. 4/1-c statüsündeki sigortalıların yarı zamanlı çalışmalarına ilişkin borçlanma hakkı ise SSGSSK Ek m.11/2'de düzenlenmiş; kadın ve erkek sigortalı veya sigortalının hak sahiplerine, yarım çalışmayla geçen süre boyunca eksik ödenen prim sürelerini borçlanma imkânı tanınmıştır[267].

---

[265] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.5.2.2.

[266] 4/1-c statüsündeki sigortalıların yarım çalışma hakkını düzenleyen SSGSSK Ek m.11 uyarınca 4/1-c'li sigortalının bu dönem için primlerinin yarısının ödeneceği düzenlenmiş; ancak genel sağlık sigortası primleri istisna tutularak bu primlerin tamamının ödeneceği belirtilmiştir.

[267] Doğuma bağlı sonuçlar başlığında belirttiğimiz üzere, yarı zamanlı çalışma hakkının kullanımına ilişkin usul ve esaslar ile bu haktan yararlanamayacak memurları belirlemeye yönelik yönetmeliğin halen çıkarılmamış olmasından ötürü devlet memurları henüz bu haktan yararlanamamaktadır.

3.4.2.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Evlat edinme ilişkisiyle birlikte evlatlık ile evlat edinen ve evlatlık ile biyolojik anne/baba arasında farklı hısımlık ilişkilerinin ortaya çıktığından söz etmiştik. Bu hısımlık ilişkileri uyarınca gerek evlatlığın gerek evlat edinenin gerekse biyolojik anne/babanın hak sahipliği sıfatına ayrı ayrı değinmek gerekir.

Evlatlığın biyolojik ailesiyle hısımlık ilişkisi devam ettiği ve bu hısımlık ilişkisine bağlanan sonuçlar özel olarak korunduğu için, salt hısımlık ilişkisine dayalı olarak düzenlenen hak sahipliği sıfatı biyolojik aile bakımından da geçerlidir. Diğer bir söyleyişle evlatlık, biyolojik anne/babasının hak sahibi olarak gelir/aylığa hak kazanabilir[268]. Diğer taraftan evlatlığa, evlat edinenden ötürü de hak sahibi sıfatıyla gelir/aylık bağlanması mümkündür (SSGSSK m.20, 33; 2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.2.). Bu hallerde evlatlık, Kanunda çocuklar için öngörülen oranlara göre gelir/aylıktan yararlanır (SSGSSK m.34/2; 2018/38 s. G. K.2, B.4, 6.2.). Birden fazla hak sahipliği nedeniyle gelir ve/veya aylıkların birleşmesi halinde ise SSGSSK m.54 hükmü kıyasen uygulama alanı bulur[269]. Koşulların yerine getirilmemesi nedeniyle hak sahiplerine ölüm sigortasından aylık bağlanamaması halinde, evlatlık Kanunda öngörülen hissesi uyarınca toptan ödemeden de yararlanır (SSGSSK m.36). Devamla, toptan ödeme yapılarak tasfiye edilen süreleri ihya etme hakkını da kullanabilir (SSGSSK m.36/4).

Görüldüğü üzere evlat edinme ilişkisi evlatlığa hem evlat edinenden hem de biyolojik anne/babasından gelir/aylık bağlanmasına imkân tanımaktadır. Bu nedenle birden fazla sigortalıdan ve dosyadan gelir/aylığa hak kazanılan bu halde aylık ve gelirlerin birleşmesine ilişkin hükümler uygulama alanı bulur (SSGSSK m.54)[270].

---

[268] Evlatlığın, öz babasının ölümü nedeniyle ölüm aylığı talep hakkı bulunduğu yönünde bkz. Y.21.H.D., T.20.10.2008, E.2007/20927, K.2008/16110 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 21.08.2020). Aynı yönde görüş için bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 114. Evlatlığın gerçek ailesinden ölüm aylığı alamayacağı yönünde bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 38. Belirtelim ki evlatlığın biyolojik ailesini daha sonradan öğrenmesi de ihtimal dahilindedir. Ölüm, evlatlığın öğrenme tarihinden önce gerçekleşmiş ise, evlatlık geriye dönük olarak gelir/aylığa ilişkin son beş yıllık hissesini de alabilecektir (SSGSSK m.97/1).Öte yandan ölüm nedeniyle diğer hak sahiplerine gelir/aylık bağlanmışsa, evlatlığın hak sahipliği ile birlikte hak sahiplerinin hisselerinde ve gelir/aylık tutarlarında değişim olabilir (SSGSSK m.34).

[269] Bu durumda SSGSSK m.54 hükmünün uygulanamayacağı; evlatlığın yalnızca evlat edinenin veya biyolojik anne/babanın hak sahibi olabileceği yönünde bkz. Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 123-124.

[270] Aynı yönde bkz. Çakmak, 2004b, **a.g.k.,** 1680; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 114.

Belirtelim ki, evlat edinme ilişkisinin kişisel sonuçlar doğurması nedeniyle, sigortalının sadece eşi tarafından[271] evlat edinilen kimse, sigortalının ölümü halinde gelir/aylığa hak kazanamaz[272]. Eşi vefat eden bir kimse, eşinin ölümü sonrasında bir kimseyi evlat edinirse de aynı husus geçerlidir. Evlatlığın (tek başına) evlat edinenin vefat eden eşinden bir gelir/aylığa hak kazanması mümkün değildir.

Yukarıda değindiğimiz üzere, evlatlığın biyolojik anne/babası da, koşulları taşımaları halinde, evlatlığın ölümü halinde hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanabilir (SSGSSK m.34/1-d) veya hak sahiplerine aylık bağlanması mümkün değilse hisseleri uyarınca toptan ödemeden yararlanabilir (SSGSSK m.36) yahut toptan ödeme yapılarak tasfiye edilen süreleri ihya etme hakkını kullanabilir (SSGSSK m.36/4). Ancak evlat edinenin evlatlığın mirasçısı olamayacağı şeklindeki TMK m.500/2 hükmünün de etkisiyle, Türk Hukukunda isabetsiz bir biçimde evlat edinenin evlatlığın hak sahibi olmadığı, evlatlığın ölümü halinde gelir/aylığa hak kazanamayacağı kabul edilmektedir (2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.3.)[273]. Hak sahipliği sıfatının salt hısımlık ilişkisi uyarınca belirlenmesi ve mirasçılık sıfatına bağlı olarak kazanılmaması nedeniyle, kanımızca evlat edinenin de evlatlık üzerinden gelir/aylığa hak kazanması mümkün olmalıdır[274].

3.4.2.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Anne ve/veya babası SSGSSK m.60 uyarınca GSS'li sayılan çocuk, doğum anıyla birlikte anneden ötürü; soybağının kurulma anıyla birlikte ise babadan ötürü bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS sistemine dâhil olur (SSGSSK m.61/2; GSSTPY m.7/1). Evlatlık ilişkisinin kurulmasıyla birlikte velayet hakkı ve bakım yükümlülüğü başta olmak üzere biyolojik anne/babaya ait olan tüm hak ve yükümlülükler evlât edinene geçer (TMK m.314/1). Bu nedenle evlatlığın bakmakla yükümlü olunan sıfatının öncelikle evlat

---

[271] Türk Hukukunda evli kimselerin tek başına evlat edinmeleri kural olarak mümkün değildir (TMK m.306). Ancak "*diğer eşin ayırt etme gücünden sürekli olarak yoksunluğu veya iki yılı aşkın süreden beri nerede olduğunun bilinmemesi ya da mahkeme kararıyla iki yılı aşkın süreden beri eşinden ayrı yaşamakta olması yüzünden birlikte evlât edinmesinin mümkün olmadığı hallerde*" evli eşe tek başına evlat edinme imkânı tanınmıştır (TMK m.307/2).

[272] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 37; Çakmak, 2004b, **a.g.k.,** 1673; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 113.

[273] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 175; K. Arıcı (1999). Sosyal Sigorta Sistemimizde Ölüm Sigortasından Ana-Babaya Sağlanan Sosyal Güvenlik Yardımları. *Kamu İş Dergisi* 4 (4), s.28-29; Çakmak, 2004b, **a.g.k.,** 1680; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 615-616; Sözer, 2021, a**.g.k.,** 452; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 556; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 230; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 114-115; Z. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 59. Evlatlığın ölüm geliri/aylığına hak kazanacağı kanunda açıkça düzenlenmişken evlat edinene ilişkin açık bir düzenleme bulunmaması nedeniyle evlat edinenin ölüm gelirine/aylığına hak kazanamayacağı yönünde bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 40.

[274] Benzer yönde bkz. Arıcı, 1999, **a.g.k.,** 29.

edinen üzerinden belirlenmesi gerekir. Diğer bir ifadeyle, evlat edinenin GSS kapsamında olması halinde, evlatlık bakmakla yükümlü olunan sıfatını biyolojik anne/babası yerine evlat edinenden alır.

Evlat edinenin GSS kapsamında olmadığı hallerde, biyolojik ailesiyle olan bağlantısını bilmesi koşuluyla[275], evlatlığın biyolojik anne/babasından kazandığı bakmakla yükümlü olunan sıfatını koruması mümkündür[276]. Ancak evlatlığın biyolojik ailesini bilmediği veya aralarındaki kişisel ilişkinin ortadan kaldırıldığı durumlarda, çocuğun GSS'den asli sigortalı sıfatıyla yararlanması mümkün hale gelir (SSGSSK m.60/1-c-1, 61/1-b). Çocuk kural olarak 18 yaşını doldurana (eğitimine devam ediyorsa, öğrenciler için öngörülen muafiyet yaşını tamamlayana) kadar, gelir testi yaptırma ve prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilir[277]. Yaşı gereği bakmakla yükümlü olunan sayılmayan ve zorunlu sigortalı olarak GSS kapsamına dâhil olmayan evlatlığın GSS statüsü ise, gelir testi sonucuna göre belirlenir (SSGSSK m.60/1-c-1).

Türk Hukukunda evlat edinen anne/babanın, evlatlığın bakmakla yükümlü olduğu kimseler olarak kabul edilmediğinden söz etmiştik[278]. Bu nedenle evlat edinme ilişkisi, evlat edinene evlatlığın GSS statüsünden yararlanma imkânı vermez (2017/26 s. G. 1.4.). Devamla, anne/babanın bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını taşımaları, geçimlerinin sigortalı tarafından sağlanıyor olması koşuluna bağlandığı için, biyolojik aile ile evlatlık arasında bu tür bir ilişki bulunmadığı müddetçe, biyolojik anne/baba da evlatlığın bakmakla yükümlü olduğu kimseler arasında sayılmaz. Ancak biyolojik ailenin geçiminin evlatlık tarafından sağlandığı hallerde, anne/babayı bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamında kabul etmek gerekir (SSGSSK m.3/10-c). Kurum Genelgesinde de biyolojik anne/babanın talep etmesi halinde, evlatlık verilen çocukları

[275] Nitekim 2017/26 sayılı SGK Genelgesinde, evlatlığın *talep etmesi* halinde öz anne ve babası üzerinden bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamındaki sağlık yardımlarından yararlanabileceği düzenlenmiştir (2017/26 s. G. 1.4.).

[276] Evlat edinenin bakım yükümünü yerine getiremediği hallerde, biyolojik ailenin bakım yükümünün devreye gireceği yönünde ayrıca bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 386; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 228. Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 676. Aksi görüşte bkz. Aydos, 2000, **a.g.k.,** 133.

[277] Detaylı bilgi için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.7.

[278] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 175; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 40; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 615-616; Sözer, 2021, a**.g.k.,** 452; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 556; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 230. Ayrıca bkz. Y.10.H.D., T.18.10.2004, E.2004/4710, K.2004/9397; Y.10.H.D., T.29.11.2004, E.2004/6995, K.2004/10972; Y.10.H.D., T.10.02.2005, E.2004/10920, K.2005/996; Y.21.H.D., T.26.04.2007, E.2006/8177, K.2007/7084 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 21.08.2020)

üzerinden bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlandırılacağı düzenlenmiştir (2017/26 s. G. 1.4.).

Belirtelim ki, GSS uygulamasında doğum yapan anne bakımından getirilen özel yararlanma hali (SSGSSK m.67/1; GSSTPY m.16/2-e), evlat edinen ebeveynler bakımından mümkün olmaz. Evlat edinen anne/babanın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için -aksi düzenlenmediği müddetçe- öngörülen prim ödeme koşulunu sağlamaları gerekir.

3.4.2.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Evlat edinme ilişkisinin isteğe bağlı sigortalılıkta bağlı sigortalılık statüsüne dair sonuçları, zorunlu sigortalılıkta olduğu gibidir. İsteğe bağlı sigortalının evlat edindiği kimse, yapay soybağının kurulmasıyla birlikte hak sahibi sıfatını kazanır ve sigortalının ölümüyle birlikte uzun vadeli sigortalardan yararlanır. Evlatlık; zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almıyor olması ve kanunun çocuklar için öngördüğü diğer koşulları taşıması halinde, evlat edinenin bakmakla yükümlü olduğu kimse olarak GSS'li kabul edilir. Evlat edinen yerine evlatlığın isteğe bağlı olması halinde ise, zorunlu sigortalılık ilişkisinde ele aldığımız üzere, evlat edinenin evlatlığın isteğe bağlı sigortalılığı uyarınca bağlı sigortalı sıfatını kazanması mümkün değildir[279]. Ancak evlatlığın biyolojik anne/babası, hak sahibi sıfatıyla uzun vadeli sigortalardan; geçimlerinin evlatlık verdikleri çocukları tarafından sağlanması halinde ise bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla genel sağlık sigortasından yararlanabilirler.

Kural olarak evlat edinmenin uzun vadeli sigorta kapsamında doğurduğu sonuçlar, koşulların varlığı halinde ve aksi öngörülmediği müddetçe, isteğe bağlı sigorta bakımından da geçerlidir. Örneğin isteğe bağlı sigortalı kadın tek başına veya eşiyle birlikte, ağır engelli bir çocuğu evlat edinirse veya sigortalının evlat edindiği çocuk daha sonradan sürekli bakıma muhtaç hale gelirse, talep etmesi halinde isteğe bağlı sigortalı kadın da bu kolaylaştırılmış emeklilikten yararlanabilir (2013/11 s. G., K.8, B.3, 1.). Aynı şekilde, evlat edinme halinde doğum borçlanması yapılması, hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanması ve paylaştırılmasına ilişkin esaslar da zorunlu sigortalarda olduğu gibidir.

[279] Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.4.2.2.

Son olarak isteğe bağlı sigorta, evlat edinme nedeniyle çalışma hayatından ayrılan ve bu sebeple zorunlu sigortalılık niteliğini yitiren sigortalıların doğum/evlat edinme borçlanması yerine başvurabilecekleri bir alternatif olarak da düşünülebilir. Doğum olayında olduğu gibi evlat edinme halinde de çalışma ilişkisi ücretsiz izinler aracılığıyla bir süre askıda kalmakta veya sona ermekte; sigortalı bağımsız çalışan ise bu süre zarfında kendi ad ve hesabına iş göremez hale gelmektedir. Sigortalı; kısmi süreli olarak, ücretsiz izinde veya çalışma hayatından uzakta geçen bu dönemleri borçlanma yoluyla telafi etmek yerine isteğe bağlı sigorta yoluna da başvurabilir. Örneğin evlat edinme nedeniyle kısmi süreli çalışmaya geçen ve ay içinde 30 günden az çalışan işçi, isteği halinde isteğe bağlı sigorta kapsamında eksik günlere ilişkin primlerini kendisi ödeyebilir (SSGSSK m.51/3). İşvereni ile anlaşarak veya kanundan doğan hakkını kullanarak iş sözleşmesini askıya alan işçi ile kanundan doğan hakkını kullanarak ücretsiz izne ayrılan kamu görevlileri de, bu dönemi isteğe bağlı sigorta yoluyla telafi edebilirler[280]. Aynı şekilde, evlat edinme nedeniyle iki yıldan daha uzun süreyle çalışma hayatından çekilen sigortalı, kanunkoyucunun doğum borçlanmasını doğum tarihi sonrasında iki yılla sınırlaması ve bu süreyi biyolojik anneyle paylaşılacak şekilde tanımlaması nedeniyle, iki yıldan sonraki dönemde isteğe bağlı sigorta kapsamında sigortalılık niteliğini kazanabilir.

3.4.2.8. İşsizlik sigortası yönünden

3.4.2.8.1. Genel olarak

İşsizlik sigortasının sağladığı temel yardım olan işsizlik ödeneğine, iş sözleşmesinin belirli şartlarla sona ermesi halinde ve kanunun öngördüğü koşulların taşınması kaydıyla hak kazanılmaktadır (İSK m.50,51). Söz konusu koşullar arasında salt evlat edinme hususu işsizlik ödeneğine hak kazandıran bir neden olarak sayılmamıştır. Ancak işverenin işçinin evlat edinme nedeniyle kanundan doğan izinlerini kullanması gerekçesiyle iş sözleşmesini feshetmesi halinde, evlat edinen işçi de işsizlik ödeneğine hak kazanabilir. Fakat bunun için sigortalının sigortalılık süresi ve prim ödeme koşullarını sağlıyor olması gerekir. Öte yandan evlat edinme nedeniyle iş sözleşmesini askıya alan (kanunda açıkça düzenlenen evlat edinmeye dayalı ücretsiz izinlere başvuran veya

[280] Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 123-124, 134-137; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 111-112.

işverenle anlaşmak suretiyle ücretsiz izne ayrılan) işçi, hukuken işsiz statüsünde bulunulmadığından işsizlik ödeneğinden yararlanamaz (İSK m.51/2)[281].

3.4.2.8.2. Yarım çalışma ödeneğine hak kazanma

Evlatlık ilişkisinin sosyal sigorta hukukundaki bir diğer sonucu olan doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneği (İSK Ek m.5); analık izninin bitiminden sonra kullanılmak üzere kadın ve erkek işçilere tanınan haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin (İK m.74/2) uygulamasını tamamlayıcı niteliktedir[282]. Bu dönemde işçi, çalıştığı süreyle sınırlı olmak üzere ücretini almakta ve bu sebeple kısmi gelir kaybı yaşamaktadır. Yarım çalışma ödeneği, geçici iş göremezlik ödeneğinden yararlanma hali sona eren işçinin, yaşaması muhtemel gelir kaybını giderme amacıyla getirilmiştir.

4447 sayılı Kanuna eklenen düzenleme uyarınca, koşulları taşıyan kadın ve erkek işçinin bu kaybı İşsizlik Sigortası Fonundan giderilir. Ödenekten yararlanabilmek için; sigortalının haftalık çalışma süresinin yarısı kadar fiilen çalışıyor olması, evlat edinme tarihinden önceki son 3 yılda adına en az 600 gün işsizlik sigortası primi bildirilmiş olması ve sigortalının analık hâli izninin bittiği tarihten itibaren 30 gün içinde İŞKUR'a başvuruda bulunması gerekir. Mücbir sebepler dışında bir sebeple süresi içinde başvuruda bulunulmaması halinde, sigortalı gecikilen süre düşülerek ödeneğe hak kazanır.

Yarım çalışma ödeneğinden yararlanma süresi, haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin hakkının süresi kadardır. Bu süreler doğum olayına göre kademeli olarak belirlenmiş olup 1. doğumda 60 gün, 2. doğumda 120 gün, 3. ve sonraki doğumlarda 180 gün; çoğul doğum halinde belirtilen sürelere ek 30 gün süreyle; çocuğun engelli doğması hâlinde ise 360 gün süreyle sınırlıdır (İK m.74/2). Evlat edinme bakımından bu süreler açıkça düzenlenmediği için kanımızca evlat edinme halinde de

[281] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 728-729; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 686; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 525; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 161-163; Saraç, 2012, **a.g.k.,** 19-20; Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 66-70; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 340-341; Andaç, 2020, **a.g.k.,** 127; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 134-135; Centel, 2017, **a.g.k.,** 13.

[282] Değinildiği üzere bu hak 657 sayılı Kanunda kadın ve erkek memurlara "günlük çalışma süresinin yarısı kadar çalışma" adı altında tanınmıştır (DMK m.104/F). Ancak memurlar bu yarım çalışma döneminde de aylıklarını tam olarak almaya devam ettiği için, yarım çalışma nedeniyle herhangi bir gelir kaybı yaşamamaktadırlar (DMK m.104/G). Bağımlı çalışanlara ise evlat edinme halinde yarım çalışma şeklinde bir hak tanınmamıştır. Bu sebeple 4447 sayılı Kanunun Ek m.5 düzenlemesi sadece işçilere yöneliktir.

doğuma ilişkin kademeli süreler kıyasen uygulanmalıdır[283]. Aynı şekilde, engelli bir çocuğun evlat edinilmesi söz konusu ise bu süre 360 gün olarak uygulanmalıdır.

Bu halde sigortalıya ödenecek yarım çalışma ödeneği, izin süresiyle sınırlı olmak ve sigortalıya aylık ödenmek üzere, haftalık çalışma süresinin yarısı ve günlük olarak günlük asgari ücretin brüt tutarı uyarınca hesaplanan tutardır (İSK Ek m.5). Ödenekten yararlanma hakkı, 4857 sayılı Kanun kapsamında olsun olmasın, tam veya kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışan tüm sigortalılar ve özel sandık statüsüne tabi personeldedir (İK m.74/8 ve İSK Ek m.5)[284]. Doğum olayından farklı olarak, sadece kadın işçiler değil haftalık çalışma süresinin yarısı kadar çalışan erkek işçiler de ödenekten yararlanabilir.

İşsizlik Sigortası Fonundan sigortalı adına ayrıca, prime esas kazanç alt sınırı üzerinden (UVS ve GSS kapsamında) toplam %32,5 oranında sigorta primi, yarım çalışma ödeneği ödenen gün sayısı kadar SGK'ya ödenir. Böylelikle, evlat edinme nedeniyle kısmi süreli çalışan sigortalıya, eksik prim günlerini borçlandırma yoluyla ödemesine gerek olmaksızın İşsizlik Sigortası fonu altında tamamlama olanağı tanınmıştır. Ancak Fondan karşılanan primlerin kapsamında kısa vadeli sigorta ve işsizlik sigortası primlerinin bulunmadığını belirtmek gerekir[285].

3.5. Soybağının Ortadan Kaldırılmasına Bağlı Sonuçlar

3.5.1. Genel olarak

Soybağının ortadan kaldırılması çeşitli şekillerde mümkün olup esas itibariyle bu husus baba ile çocuk arasında kurulmuş soybağına ilişkindir. Anne ile çocuk arasındaki soybağı doğumla kurulduğundan bu soybağının reddi mümkün değildir[286]. Nüfus kütüğüne baba olarak kaydedilmiş olan erkeğin çocuk ile soybağı; soybağının reddi davasıyla (TMK m.286, 291), tanımanın hükümsüzlüğüne yönelik butlan veya iptaline

---

[283] Benzer görüşte bkz. Canbolat ve Özkan, 2017, **a.g.k.,** 120-121; Caniklioğlu, 2016, **a.g.k.,** 148; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 212; Köseoğlu, 2016, **a.g.k.,** 106; Ocak, 2017, **a.g.k.,** 182-183. Öte yandan aynı husus Kamu Personeli Genel Tebliğinde (Seri No:6) devlet memurları bakımından da "*Yarım gün izin süresi, evlat edinilen çocuğun evlat edinen kişinin kaçıncı çocuğu olduğu dikkate alınarak belirlenecektir. Çocuk sayısının tespitinde öz veya evlatlık ayrımı gözetilmeyecektir.*" şeklinde düzenlenmiştir.

[284] Ayrıca bkz. Caniklioğlu, 2016, **a.g.k.,** 145-146.

[285] Ayrıca bkz. İŞKUR, Doğum ve Evlat Edinme Sonrası Yarım Çalışma Ödeneğine İlişkin Usul ve Esaslar, m.8. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0i2F1Q1d1Z1X3a0g0K220O0H3X1n3v3I (Erişim Tarihi: 22.08.2020)

[286] Ancak kişisel durum sicilinde çocuğu doğuran kadın dışında başka bir kimse anne olarak kaydedilmişse, bu halde yolsuz tescilin düzeltilmesi nüfus sicilinin düzeltilmesi davasıyla gerçekleştirilir (TMK m.39). Ayrıca bkz. Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 140, 146; Öktem Çevik, 2016, **a.g.k.,** 2113-2116, 2121-2122; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 118, 222-225; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 18-19.

yönelik iptal davası ile (TMK m.297-298) veya anne ile sonradan evlenme yoluyla kurulan soybağının iptali ile (TMK m.294) ortadan kaldırılabilir. Tüm bu hallerde baba ile çocuk arasındaki soybağı, mahkeme kararının kesinleşmesiyle birlikte, doğum tarihinden itibaren *geçmişe etkili* olacak şekilde ortadan kalkar[287]. Ancak tüm bu hallerde anne ile çocuk arasındaki soybağı varlığını korur; çocuk, annesinin nüfus kütüğündeki bekârlık hanesine tescil edilir (NHKUY m.23/1, 104/1).

Soybağının hem kadın hem erkek bakımından ortadan kaldırılabildiği tek durum, taraflar arasında yapay bir soybağı yaratan evlat edinme ilişkisine yöneliktir. Kan bağına dayanan soybağı ilişkisinin ortadan kaldırılmasından farklı olarak, mahkemenin bozucu yenilik doğurucu nitelikteki kararıyla birlikte evlat edinme ilişkisi *ileriye etkili* olarak ortadan kalkar ve bu ilişki sonucunda önceden ortaya çıkmış hak ve menfaatler kural olarak mahkeme kararından etkilenmez[288].

Görüldüğü üzere kan bağına dayanan soybağının ortadan kaldırılması ile yapay soybağının ortadan kaldırılması arasındaki temel farklılık, ortadan kalkma işleminin geçmişe mi ileriye mi etkili olduğudur. Ayrıca, kan bağına dayanan soybağının aksine, yapay soybağı ilişkisinin (eşiyle veya tek başına evlat edinen) anne yönünden de ortadan kalkması mümkündür. Kan bağına dayanan soybağının doğumdan sonra kurulmasında olduğu gibi, ortadan kaldırılmasında da hukuk dünyasındaki etki ve sonuçlar doğumdan itibaren (geçmişe etkili olarak) kendini gösterir. Ancak kanunkoyucu yapay soybağı kuran evlat edinme ilişkisi bakımından iradesini ileriye dönük sonuç doğurma yönünde kullanmıştır. Belirtelim ki bu farklılığın sosyal sigorta yönünden sonuçları, evlatlık ilişkisi süresi içinde sosyal sigortalardan evlatlığa sağlanan edimler yönünden ortaya çıkar. Diğer hususlar bakımından ise ortadan kaldırılan soybağının kan bağına veya yapay soybağına dayanması esaslı farklılıklar yaratmaz. Açıklanan nedenlerle soybağını ortadan kaldıran tüm sebepleri birlikte ele almayı; soybağının ortadan kaldırılma şekline göre özellik arz eden bir hususun mevcut olması halinde ise bunu ayrıca belirtmeyi uygun

[287] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 287-288, 290; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 344; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 898-899, 922, 932; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 50, 70; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 153.
[288] Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** s.794-799; Belen, 2005, **a.g.k.,** 99; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 251; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 180-181. Evlatlık ilişkisinin kaldırılmasının sonuçlarının geçmişe etkili olmadığı; örneğin ilişkinin kaldırılmasından önceki süreçte verilen nafakaların veya yapılan masraf ve giderlerin geri istenemeyeceği yönünde bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 389; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 88-89. Evlat edinmenin iptaline karar verilmesi halinde, mahkeme kararının geçmişe etkili sonuç doğuracağı ve evlatlık ilişkisinin kurulduğu andan itibaren geçersiz hale geleceği yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 343.

buluyoruz. Belirtelim ki, aşağıdaki açıklamalarımızda baba ile çocuk arasındaki soybağının kaldırılması ile hem kan bağı hem de yapay soybağı ilişkisi; anne ile çocuk arasındaki soybağının kaldırılması ile ise yalnızca yapay soybağı ilişkisi kast edilmiştir.

3.5.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Soybağının ortadan kaldırılması, soybağının doğumdan sonra kurulmasında olduğu gibi, asli sigortalının sigortalılık niteliğini etkilemez. Aralarındaki soybağı ilişkisi ortadan kaldırılan asli sigortalı anne/baba veya asli sigortalı çocuk, yeni soybağı ilişkisinden kendi sigortalılığı uyarınca etkilenmez. Bu halde soybağının ortadan kaldırılmasının etkisi, çocuk veya anne/babadan birinin asli sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamında bulunmaması halinde ortaya çıkar.

Soybağının kesinleşen mahkeme kararıyla ortadan kalkmasıyla ve bu değişikliğin nüfus kütüğüne tesciliyle birlikte, asli sigortalı ile sigortalının aile bireyi (anne/baba veya çocuk) arasındaki bağlı sigortalılık ilişkisi de ileriye dönük olacak biçimde, herhangi bir talep gerekmeksizin ortadan kalkar. Asli sigortalı sağsa ve bağlı sigortalı bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahipse bu sıfat; asli sigortalı taraf ölmüşse ve bağlı sigortalı hak sahibi sıfatını kazanmışsa bu sıfat sona erer. Aynı şekilde, sigortalının ölümünden önce doğan çocuğuna soybağının reddi davası açılması halinde (TMK m.291/1), bu dava sonuçlanana kadar çocuk hak sahipliği sıfatını kazanamaz. Ancak baba ile çocuk arasında kan bağına dayanan soybağının kaldırılması halinde, çocuğun anne ile soybağı bundan etkilenmez; anne ve çocuğun birbirinden kazandıkları bağlı sigortalı statüsü devam eder. Bir başka erkekle yeni bir soybağı ilişkisi kurulana kadar çocuk bağlı sigortalı sıfatını yalnızca annesinden kazanır.

Eşlerin birlikte evlat edinmesi halinde ise evlatlık ilişkisinin eşlerden yalnızca biri lehine kaldırılması mümkün olmadığından[289], anne/baba ile çocuğun birbirlerinden kazandıkları bağlı sigortalı statüsü tamamen sona erer. Esasında bu halde bağlı sigortalı statüsünü kaybeden tek taraf evlatlığın kendisidir. Nitekim değinildiği üzere, Türk Hukukunda evlat edinen anne/babanın evlatlıktan kaynaklı bağlı sigortalılığı kabul edilmemiştir (2018/38 s. G. K.2, B.4, 2.2.3)[290]. Öte yandan, Türk Hukukunda evlatlık ilişkisinin biyolojik anne/babanın bakım yükümlülüğünü ortadan kaldırmadığı kabul

[289] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 386; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 228. Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 717.
[290] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 175; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 40; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 615-616; Sözer, 2021, a**.g.k.,** 452; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 556; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 230.

edildiğinden[291], evlatlık ilişkisinin sona ermesiyle birlikte küçüğün biyolojik ailesinden bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazanması mümkündür. Evlatlığın ergin olması halinde ise, kanunun bakmakla yükümlü olunan sıfatına ilişkin koşullarının sağlanması ve biyolojik ailenin biliniyor olması koşuluyla tarafların birbirinden bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazanmaları mümkündür. Son olarak, hak sahipliği sıfatı velayet ve bakım yükümlülüğü ile ilişkilendirilmediğinden, evlatlığın biyolojik ailesinden kaynaklanan hak sahipliği sıfatı evlatlık ilişkisinin kaldırılması halinde de varlığını sürdürür.

3.5.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.5.3.1. Genel olarak

Soybağının ortadan kaldırılmasına ilişkin asli sigortalının sigortalılığında ortaya çıkan sonuçların sınırlı olmasından ötürü, bu halde kısa vadeli sigortalar bakımından doğrudan bir sonuçtan söz etmek güçtür. Gerek hastalık sigortasında gerekse iş kazası ve meslek hastalığı sigortasında[292] anne/baba ile çocuk arasındaki soybağının kaldırılması asli sigortalılık bakımından herhangi bir sonuç doğurmaz. Ancak asli sigortalılar kadar bağlı sigortalıları da kapsamına aldığı için ve özellikle anne ile evlatlık bakımından evlat edinme ilişkisinin de farklı özellikler barındıran bir analık statüsü yaratması nedeniyle, soybağının kaldırılmasının analık sigortasına ilişkin sonuçlarına ayrıca değinmek gerekir.

3.5.3.2. Analık sigortası yönünden

Çocuk ile baba arasındaki kan bağına dayanan soybağının kaldırılması, asli sigortalı kadının analık sigortasından yararlanmasını etkilemez. Koşulları sağlayan sigortalı kadın, çocuğunun soybağı baba tarafından reddedilse dahi sigorta yardımlarından yararlanmayı sürdürür. Çocuk ile baba arasındaki soybağının kaldırılması, özellikle annenin bağlı sigortalı olması halinde analık sigortası bakımından sonuç doğurur. Değinildiği üzere, bağlı sigortalı kadının analık sigortasından (emzirme ödeneğinden) yararlanması için doğum anında sigortalı baba ile evli olması gerekli ve yeterlidir. Evlilik içinde gerçekleşmiş bir doğum, sigortalıya analık sigortası edimlerinden yararlanma imkânı verir[293]. Buna göre doğum tarihinden itibaren 5 yıllık hak düşürücü süre içinde

[291] Bu durumdaki evlat edinilen küçüklerin genel sağlık sigortasından yararlanma statüleri için ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.5.6.
[292] İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından yararlanan hak sahipleri bakımından soybağının ortadan kaldırılmasının sonuçları için ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.5.5.
[293] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331; Ozanoğlu, 1988, **a.g.k.,** 5; Çenay, 2000, **a.g.k.,** 53; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466; Çakmak, 2004a, **a.g.k.,** 1391; Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 75; Eser, 2009, **a.g.k.,** 251;

sigortalının emzirme ödeneği talep etmesi mümkündür (SSGSSK m.97/3). Doktrinde, babanın çocuğun soybağını reddettiği veya mahkeme kararıyla çocuğun babası olmadığına karar verilen hallerde, sigortalı erkeğin analık sigortası edimlerinden yararlandırılmaması gerektiği belirtilmektedir[294]. Kanımızca kanunkoyucu analık sigortasından yararlanmak için doğumun evlilik birliğinde gerçekleşmiş olmasını yeterli gördüğünden, soybağının kaldırıldığı hallerde de dürüstlük kuralının gerekleri ölçüsünde ve amacına uygun kullanılması koşuluyla, sigortalı erkeğin analık sigortasından yararlanması mümkün olmalı ancak kötüniyetli kullanımlara imkân tanınmamalıdır.

Öte yandan, Türk Sosyal Sigorta Hukukunda analık hali doğum olayı esas alınarak tanımlandığından ve bu sebeple evlat edinme ilişkisi analık sigortası kapsamına alınmadığından, evlat edinen sigortalı veya eşi analık sigortasından yararlanamaz (2018/26 s. G. ile değ. 2016/21 s. G., 5.3.)[295]. Böylece yapay soybağının (evlatlık ilişkisinin) ortadan kaldırılması, anne/babanın ve evlatlığın analık sigortasından yararlanma durumunu değiştirmez.

3.5.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Soybağının ortadan kaldırılmasının UVS bakımından en önemli sonuçları, bağlı sigortalılara asli sigortalının ölümü halinde sağlanan ölüm aylığı ve toptan ödemeye ilişkin olup bunlara bir sonraki başlıkta yer verilecektir. Fakat bu başlık altında, soybağının ortadan kaldırılmasının özellikle asli sigortalılar bakımından ve bağlı sigortalılara tanınan diğer uzun vadeli sigorta edimleri bakımından etkileri ele alınacaktır.

Doğuma bağlı sonuçlar ele alırken değinildiği üzere, Türk Hukukunda doğum yapan annelere ve eşlerine ve evlat edinen ebeveynlere, çalışma hayatından kısmen veya tamamen uzakta geçirdikleri süreleri hizmet borçlanması yoluyla tamamlama imkânı getirilmiştir (SSGSSK m.41)[296]. Baba ile çocuk arasındaki kan bağına dayanan soybağının ve evlat edinen kadın/erkek ile çocuk arasındaki yapay soybağının ortadan

Baskan, 2016, **a.g.k.,** 697; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 205; Civan, 2018, **a.g.k.,** 524; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 63; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 384; Elma, 2019, **a.g.k.,** 233; Oral, 2020, **a.g.k.,** 103.

[294] Pakin Akın, 2005, **a.g.k.,** 75-76; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 385. Sigortalı erkek çocuğunu reddetmişse analık sigortası kapsamında yardım almaması gerektiği; ancak ilgililerin veya cumhuriyet savcısının açacağı soybağının reddi davasının olumlu sonuçlanması halinde sigortalı erkeğin yardım hakkının etkilenmeyeceği yönünde bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 331.

[295] Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 362; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466.

[296] Doğum borçlanması için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.5.2. Evlat edinmeye bağlı borçlanma için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.4.2.4.2.

kalktığı hallerde, bu borçlanma imkânının nasıl olacağına değinmek gerekir. Belirtelim ki, baba ile çocuk arasındaki kan bağına dayanan soybağının ortadan kaldırıldığı hallerde, annenin doğum borçlanması hakkı bundan etkilenmez; anne kendisine tanınan borçlanma imkânından aynı şekilde yararlanabilir.

4/1-a'lı sigortalı erkeğin doğuma bağlı borçlanma yapabileceği tek imkân, İK m.13/5'te düzenlenen ebeveynlik nedeniyle kısmi süreli çalışmaya geçilmesi halindedir. 4/1-c'li sigortalı erkek ise, doğum nedeniyle kullandığı tüm aylıksız izin sürelerini (DMK m.108/B) ve yarı zamanlı çalıştığı süreleri (DMK Ek m.43)[297] borçlanma imkânına sahiptir. Çocuk ile arasındaki kan bağına dayanan soybağı ortadan kaldırılan erkek, her ne kadar ebeveyn sıfatı ortadan kalksa da, soybağı ortadan kaldırılmadan önce ebeveynliği nedeniyle kullandığı aylıksız izinleri veya yaptığı kısmi süreli/yarı zamanlı çalışmaları, 4/1-a'lı ise kısmi süreli çalışmaya dair borçlanmayı özel olarak düzenleyen SSGSSK m.41/1-i bendi uyarınca; 4/1-c'li ise aylıksız izin sürelerini borçlanmayı özel olarak düzenleyen SSGSSK m.41/1-c ve yarı zamanlı çalışmaya dair borçlanmayı düzenleyen Ek m.11/2 uyarınca borçlanabilir.

Evlatlık ilişkisinin kaldırılması halinde yapay soybağı ilişkisi hem anne hem de baba yönünden ortadan kalktığı için, her iki ebeveynin de evlat edinmeye dayanan borçlanma hakkını ele almak gerekir. Değinildiği üzere, gerek 4/1-a'lı sigortalı kadın gerekse 4/1-c'li sigortalı kadın veya erkek, mevzuatlarının evlat edinme nedeniyle kendilerine tanımış olduğu tüm izin sürelerini borçlanma imkânıyla donatılmıştır[298]. Ayrıca, iki yaşını doldurmamış bir çocuğu evlat edinen 4/1-a ve 4/1-b'li sigortalı kadına ve 4/1-c'li sigortalı kadın ve erkeğe, en erken evlat edinme tarihi itibariyle çocuk iki yaşını doldurana kadar geçen süreyi borçlanabilme imkânı tanınmıştır (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.1.). Son olarak, hem 4/1-a'lı hem de 4/1-c'li kadın ve erkek sigortalıların mevzuatları gereği tanınan kısmi süreli/yarı zamanlı çalışma sürelerini (İK m.13/5; DMK Ek m.43) borçlanmaları mümkündür (SSGSSK m.41, Ek m.11/2). Evlat edinme ilişkisinin ileriye dönük olarak ortadan kalkmasının bir sonucu olarak, evlat edinenlere mevzuatları gereği tanınan bu imkânlar da ileriye dönük sona erer. Ancak ortadan

[297] Ancak değindiğimiz üzere, 4/1-c'li sigortalılar yarı zamanlı çalışmaya ilişkin çıkarılması gereken yönetmeliğin halen çıkarılmamış olması nedeniyle bu haktan henüz yararlanamamaktadırlar.
[298] Ancak SSGSSK m.41/1-a hükmünün lafzında "sigortalı kadın" ifadesine yer verilmesi nedeniyle, 4/1-a'lı sigortalı erkek evlat edinme nedeniyle kullandığı izin sürelerini borçlanamaz. Aynı yönde bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 406.

kaldırılmış bir evlatlık ilişkisi olsa bile, bu ilişki henüz sona ermeden önce (geçerli iken) çalışma hayatından uzakta geçen ve bu nedenle sigortalılık niteliği bulunmayan veya eksik prim ödenen günlerin sigortalılarca borçlanılabilmesi gerekir.

Son olarak, soybağı ortadan kaldırılan bağlı sigortalıların UVS kapsamındaki durumuna da yer vermek gerekir. Gerek çocuk ve babanın gerekse evlatlığın, ortadan kaldırılmış soybağı ilişkisi nedeniyle kazandıkları bağlı sigortalı sıfatının sona erdiğine değinmiştik. Uzun vadeli sigortalar bakımından bağlı sigortalılık, asli sigortalının ölümü halinde hak sahipliği sıfatıyla sonuç doğurur. Aralarındaki soybağı ortadan kaldırılan baba ve çocuk birbirinin sigortalılığından; evlatlık statüsü sona eren evlatlık ise evlat edinenlerin sigortalılığından yararlanamaz hale gelir. Evlatlık ilişkisi ileriye dönük sona erdiğinden, evlatlığa UVS kapsamında önceden sağlanan edimler (örneğin evlenme veya cenaze ödeneği) kazanılmış hak olarak korunur. Her ne kadar kan bağına dayanan soybağı geçmişe etkili olarak ortadan kalksa da, çocuk veya babaya aralarında soybağı mevcutken UVS kapsamında sağlanan edimler için de -taraflar kötü niyetli olmadığı müddetçe- aynı hususlar geçerlidir[299]. Soybağı ortadan kaldırılmadan önce iyiniyetli olan taraflara UVS kapsamında sağlanan edimlerin de kanımızca kazanılmış hak olarak korunması gerekir.

3.5.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Soybağının ortadan kaldırılmasının sosyal sigortalardan gelir/aylık bağlanmasına ve önceden bağlanmış gelir/aylıkların akıbetine ilişkin sonuçları kan bağı ve yapay soybağı bakımından büyük ölçüde benzerdir. Her iki halde de ortadan kaldırılan soybağı, çocuk ve babanın birbirinden, evlatlığın ise evlat edinen anne ve/veya babadan kazanmış olduğu hak sahipliği sıfatını bir daha kurulmamak üzere ortadan kaldırır. Soybağını ortadan kaldıran mahkeme kararının kesinleştiği tarihi takip eden ödeme dönemi başından itibaren kendilerine bu hak sahipliği sıfatı nedeniyle bağlanan gelir/aylıklar kesilir (SSGSSK m.35/2). Hak sahipliğine ilişkin değişim sonrasında diğer hak sahiplerine bağlanacak gelir/aylıkların paylaşım esası da yeniden belirlenir.

Evlatlık ilişkisi ileriye dönük sona erdiğinden, evlat edinilene soybağı ortadan kaldırılmadan önce bağlanmış olan gelir/aylıklar kazanılmış hak olarak korunur ve

[299] Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.5.5.

Kurumca geri talep edilmez[300]. Her ne kadar kan bağına dayanan soybağı geçmişe etkili olarak ortadan kalksa da, çocuk veya babaya aralarında soybağı mevcutken hak sahibi sıfatıyla almakta oldukları gelir/aylıklar için de kanımızca aynı hususlar geçerlidir. Aynı şekilde, tarafların soybağı ortadan kaldırılmadan önce almış oldukları toptan ödeme de geri istenemez. Ortadan kaldırılmış olan soybağının kurulmasında ve sosyal sigorta edimlerinden bu soybağı uyarınca yararlanmada tarafların kötüniyeti olmadığı müddetçe, iyiniyetli kazanımların korunması gerekir.

Öte yandan baba ile çocuk arasındaki veya evlatlık ile evlat edinen arasındaki ilişkinin salt sosyal sigorta edimlerinden yararlanma amacıyla, hakkın kötüye kullanılması sonucu kurulması söz konusu ise, tarafların kötüniyetini korumamak ve soybağı yoluyla gerçekleştirmek istedikleri amacı geçersiz saymak gerekir. Diğer bir ifadeyle, soybağının tarafların kasıt veya kusuruyla kurulduğu ve sonradan mahkeme kararıyla ortadan kaldırıldığı bu hallerde, hak sahiplerine bu soybağı nedeniyle yapılan ödemelerin "yersiz ödeme" kabul edilerek geriye doğru en çok on yıllık süre için kanuni faizi ile Kurumca geri istenebileceğini kabul etmek gerekir (SSGSSK m.96/1-a)[301].

Son olarak belirtelim ki, çocuğun annesinden, evlatlığın ise biyolojik anne/babasından kazandığı hak sahipliği sıfatı; çocuğun babası ile olan soybağının ortadan kaldırılmasından, evlatlığın ise evlat edinen ile olan soybağının ortadan kaldırılmasından etkilenmez.

3.5.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Soybağının ortadan kaldırılmasının en önemli sonucu, aralarında önceden soybağı ilişkisi bulunan tarafların bu ilişki nedeniyle hak kazandıkları bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatının yitirilmesine yöneliktir.

Aralarındaki kan bağına dayanan soybağı ilişkisinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte baba ve çocuk; evlatlık ilişkisinin ortadan kaldırılmasıyla birlikte ise evlatlık, soybağı nedeniyle kazandıkları bakmakla yükümlü olunan sıfatını mahkeme kararının

[300] Örneğin Medeni Hukukta evlatlık ilişkisi devam ederken evlat edinenin verdiği nafakaların ve evlatlık için yaptığı bakım ve eğitim masraflarının da geri istenemeyeceği düzenlenmiştir. Bkz. Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 389; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 89.

[301] Medeni Hukukta da soybağının reddine karar verilmesi halinde erkeğin çocuk için yaptığı bakım giderlerini anne ve/veya biyolojik babadan sebepsiz zenginleşme ya da vekâletsiz işgörme hükümlerine göre talep edebileceği kabul edilmiştir. Bkz. Baygın, 2010, **a.g.k.,** 50; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 287-288.

kesinleşmesiyle birlikte yitirirler. Bu halde, kan bağına dayanan soybağı ortadan kaldırılan çocuğun annesinden ötürü; evlatlık ilişkisi kaldırılan çocuğun ise biyolojik anne/babasından ötürü bakmakla yükümlü olunan sıfatını taşıması mümkündür. Her ne kadar evlatlık ilişkisinin kaldırılmasıyla birlikte evlatlığın velayeti doğrudan biyolojik anne/babasına geçmese de, biyolojik anne/babanın bakım yükümlülüğü velayet hakkından bağımsız olarak devreye girer ve çocuk ergin olana kadar devam eder (TMK m.328, 350/1)[302]. Ancak bunun için çocuğun biyolojik ailesinin biliniyor olması gerekir.

Soybağı ortadan kaldırılan çocuğun annesinden veya biyolojik anne/babasından bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazanmadığı hallerde, GSS'den asli sigortalı sıfatıyla yararlanması mümkün hale gelir (SSGSSK m.60/1-c-1, m.61/1-b). Çocuk kural olarak 18 yaşını doldurana (eğitimine devam ediyorsa, öğrenciler için öngörülen muafiyet yaşını tamamlayana) kadar, gelir testi yaptırma ve prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilir[303]. Yaşı gereği bakmakla yükümlü olunan kişi sayılmayan ve zorunlu sigortalı olarak GSS kapsamına dâhil olmayan çocuğun GSS statüsü ise, gelir testi sonucuna göre belirlenir (SSGSSK m.60/1-c-1). Nitekim bu halde çocuğun GSS'li sıfatı, soybağının ortadan kaldırılmasından etkilenmez.

3.5.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Soybağının ortadan kaldırılmasının isteğe bağlı sigorta bakımından sonuçları, aralarındaki kan bağı ortadan kaldırılan çocuk veya babanın ya da evlat edinenlerin isteğe bağlı sigorta kapsamında olması halinde ortaya çıkar. İsteğe bağlı sigortalı baba veya çocuğun birbirinden, evlatlığın ise evlat edinenden kazandığı bağlı sigortalı sıfatı, zorunlu sigortada olduğu gibi soybağının ortadan kaldırılmasına ilişkin mahkeme kararının kesinleşmesiyle birlikte ileriye dönük olarak sona erer. Tarafların bakmakla yükümlü olunan kimse veya hak sahibi sıfatıyla isteğe bağlı sigorta edimlerinden yararlanması ortadan kalkar. Ancak soybağının ortadan kaldırılması, tarafların kendi isteğe bağlı sigortalılık statülerini etkilemez.

Kural olarak soybağının ortadan kaldırılmasının GSS ve UVS kapsamında doğurduğu sonuçlar, koşulların varlığı halinde ve aksi öngörülmediği müddetçe, isteğe bağlı sigorta bakımından da geçerlidir. İsteğe bağlı sigortalının hak sahibi sıfatıyla,

[302] Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 389, 400; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 354; Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 804; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 89; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 251-252; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 181.
[303] Detaylı bilgi için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.7.

soybağı ortadan kaldırılmadan önce uzun vadeli sigortanın bağlı sigortalılara tanıdığı imkânlardan yararlanan soybağı ortadan kaldırılmış çocuk, baba veya evlatlığın kazandığı edimler, iyiniyetli olmaları koşuluyla korunur. Benzer şekilde, çocuk ile aralarındaki soybağı ilişkisi ortadan kaldırılmış erkek veya evlat edinen kadın/erkek, soybağının ortadan kaldırılmadığı dönemde kullandıkları kanunun öngördüğü doğum veya evlat edinme izinlerine ilişkin süreleri, doğum borçlanması yoluyla borçlanabilirler[304].

3.5.8. İşsizlik sigortası yönünden

Soybağının ortadan kaldırılmasının işsizlik sigortası yönünden doğrudan bir sonucu yoktur. Ancak soybağının ortadan kaldırılması halinde, İşsizlik Sigortası çatısı altında, doğum yapan kadın işçiye ve evlat edinen kadın/erkek işçiye (4/1-a'lılara) tanınan haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin (İK m.74/2) uygulamasını tamamlayıcı nitelikteki doğum ve evlat edinme sonrası yarım çalışma ödeneğinin (İSK Ek m.5) akıbetine değinmek gerekir

Haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin ve bu izin dönemine ilişkin yarım çalışma ödeneği, doğum olayı bakımından yalnızca kadın işçilere tanınmış olduğundan, babası ile arasındaki kan bağına dayanan soybağı ortadan kaldırılan çocuk bakımından bu halde bir değişiklik ortaya çıkmaz. Ancak evlat edinme halinde izinden ve ödenekten evlat edinen hem kadın hem de erkek işçilerin (4/1-a'lıların) yararlanması mümkündür. Evlatlık ilişkisinin kaldırılması halinde, ilişki ileriye dönük olarak kaldırılacağından, evlat edinen anne/babaya evlat edinme ilişkisi ortadan kaldırılmadan önce verilen ödenek veya ödenek süresi boyunca sigortalı adına ödenen primler geri istenemez. Ancak evlatlık ilişkisinin ortadan kaldırılmasına ilişkin mahkeme kararının kesinleşme tarihinden itibaren, evlat edinen sigortalının almakta olduğu ödenek kesilir ve sigortalı adına prim tahakkuku yapılmaz.

3.6. Velayete ve Vesayete Bağlı Sonuçlar

3.6.1. Genel olarak

Birinci bölümde ele alındığı üzere, benzer amaçlara hizmet etseler de velayet ve vesayet kurumlarının arasında çeşitli farklılıklar mevcuttur[305]. Ancak sosyal sigorta hukuku açısından önem arz eden husus, bu kurumların sigortalılar bünyesinde doğurduğu

[304] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.5.4.
[305] Velayet ve vesayet arasındaki temel farklılıklar için bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 75-79; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 470-471; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 1259-1263; Karaca, 2015, **a.g.k.,** 27-28.

sonuçlardır. Nitekim TMK m.343/1'de velayet altındaki çocuğun fiil ehliyetinin vesayet altındaki kişinin ehliyeti gibi olduğuna açıkça hükmedilmiştir[306]. Bu nedenle çalışmamızda velayet ve vesayete bağlı sonuçları birlikte ele almayı uygun görüyoruz.

Değinildiği üzere, Türk Hukukunda ergin olmayan her küçük kural olarak velayet, istisnaen ise vesayet altındadır (TMK m.404/1)[307]. Hakkında Kanunda sayılan sebeplerle kısıtlılık kararı verilen erginler ise kural olarak vesayet, istisnaen velayet altındadır (TMK m.335/2). Sosyal sigorta hukuku bakımından velayet ve vesayet uygulamaları sosyal sigorta ilişkilerinin düzenlenmesinde doğrudan kıstas olarak ele alınmaz. Bu uygulamaların sigorta ilişkilerine etkisi, velayet veya vesayet altına alınma sebepleri (yaş küçüklüğü veya kısıtlılık) uyarınca kendini gösterir ve esas itibariyle iki şekilde ortaya çıkar. İlk olarak velayet ya da vesayet altında olan kimsenin asli veya bağlı sigortalılığına; ikinci olarak ise velayete sahip anne/babanın veya vasi/kayyım/yasal danışman sıfatına sahip kimsenin asli sigortalılığına yönelik sonuçlardan söz etmek mümkündür.

3.6.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Sosyal sigorta hukukunda velayet altında olmanın sonuçlarını velayet altındaki kişinin ergin olup olmamasına göre ele almak gerekir. Nitekim TMK'da, hâkimin vasi atanmasına gerek görmediği hallerde kısıtlanan ergin çocukların anne/babalarının velayetinin devam edeceği düzenlenmiştir (TMK m.335/2).

Velayet altındaki küçüklerin asli sigortalılığı yönünden ortaya çıkan sonuçlar, bu kişilerin 18 yaşından küçük olmalarından kaynaklanır. Türk Hukukunda 4/1-b ve 4/1-c statüsünde sigortalı sayılabilmek için kural olarak 18 yaşını doldurmuş olmak aranır (SSGSSK m.6/1-h). Ancak bir meslek veya sanat okulunu bitirip mahkemece ergin kılınarak öğrenimleriyle ilgili görevde çalışanlar, velayet altında olsalar dahi 4/1-b'li veya 4/1-c'li olabilirler (SSGSSK m.6/2)[308]. Velayet altındaki küçüğün 4/1-a statüsünde sigortalı sayılması ise mümkündür ancak 18 yaşından önceki bu süreler sadece prim ödeme gün sayısı bakımından değerlendirilir, UVS kapsamında sigortalılık süresi olarak

[306] Vesayet hükümlerinin uygun düştüğü ölçüde kıyas yoluyla velayet bakımından da uygulanacağı yönünde bkz. Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 362; Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 74-75; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 471.
[307] Küçüklerin vesayet altına alındığı haller için bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 83-90.
[308] Örneğin 4/1-b'li sigortalının 18 yaşından küçük olması halinde, velisi işveren vekili sayılarak işyeri tescil edilir (İUT 8.1.1).

kabul edilmez (2018/38 s. G., K.1, 1.1.3.)[309]. Buna göre yaş küçüklüğü nedeniyle velayet altında olmanın sosyal sigortalar bakımından en önemli sonucu, asli sigortalı olarak kapsama alınıp alınmamaya ilişkindir. Öte yandan velayet altında olma, ergin olmayanlar bakımından bağlı sigortalılık statüsünün tespitinde doğrudan belirleyici olmaz. Velayet altındaki küçük, koşulları sağlaması halinde bakmakla yükümlü olunan veya hak sahibi sıfatıyla sigorta edimlerinden yararlanır. Velayet altındaki erginlerin statüsü ise, vesayet altındaki erginlerle benzer nitelikte olduğundan aşağıda vesayet altındakilere dair açıklanan hususlar velayet altındaki erginler için de geçerlidir.

Türk Sosyal Sigorta Hukukunda salt vesayet altında olmak sigortalının asli sigortalılığını doğrudan etkilemez ancak vesayet altına alınma (kısıtlılık) sebebi uyarınca sigortalılık statüsünde değişikliklerden söz etmek mümkündür. TMK'da kısıtlama sebepleri (TMK m.405-408) olarak sayılan akıl hastalığı, akıl zayıflığı, savurganlık, alkol ve madde bağımlılığı, kötü yaşam tarzı, kötü yönetim gibi koşullara sahip veya kendi talebiyle kısıtlanan sigortalının sigortalılık niteliği, çalışma hayatında olduğu ve bu nedenlerle malul duruma düşmediği müddetçe kural olarak aynen devam eder. TMK m.453'te, vesayet altındaki kişiye vesayet makamı tarafından bir meslek veya sanatın yürütülmesi için izin verilebileceği ve kişinin vasinin rızası aranmaksızın mesleğini yapabileceği açıkça düzenlenmiştir[310]. Buna göre vesayet altında olmak kişinin sigortalılık niteliğini ortadan kaldırmaz. Bu kimselerin bağlı sigortalılığı (hak sahipliği ve bakmakla yükümlü olunan sıfatı) da salt vesayet altında olmalarından etkilenmez.

Öte yandan bir yıldan daha uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı bir cezaya mahkûm olmaları (hüküm giymeleri)[311] nedeniyle vesayet altında olanların sigortalılığı farklılık gösterir. Nitekim bu kimselerin Anayasadan doğan çalışma ve sözleşme hürriyetleri de sınırlanmaktadır (AY m.48/1). Ancak hükümlülük nedeniyle kısıtlanma ve vesayet altına

[309] Ancak 01.04.1981 tarihinden önce UVS kapsamında tescil edilenler bakımından 18 yaşından önce geçmiş bulunan süreler de sigortalılık süresine dâhil edilmektedir. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 169; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 113-114.

[310] Meslek kavramı ile kast edilenin ne olduğu ve bağımlı çalışmanın bu kapsamda sayılıp sayılmayacağına ilişkin İsviçre doktrin görüşleri için ayrıca bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 238 vd.

[311] Esasında Sosyal Sigorta Hukukunda hükümlülerin yanı sıra tutukluların sigortalılığı da özel olarak düzenlenmiştir (SSGSSK m.5/1-a). Üstelik hükümlü ve tutuklular bakımından özel düzenlemelere tabi olmak için vesayet altında olmak aranmamıştır. Bu nedenle SSGSSK anlamında hükümlü ile kast edilen, hüküm süresi önem arz etmeksizin özgürlüğü bağlayıcı ceza (hapis cezası) alan herkestir. Oysa çalışmamız bakımından vesayet altına alınmak için bir yıldan uzun süreli hüküm giymek gerekir. Ayrıca, birinci bölümde değinildiği üzere, Türk Hukukunda tutukluluk hali vesayet altına alınmak için yeterli sebep kabul edilmemiştir. Bu nedenle bu başlık altında hükümlülük, "*bir yıldan uzun süreli ceza alan vesayet altındakiler*"i esas alacak biçimde ele alınmıştır.

alınma, sigortalının sigortalılık niteliğini doğrudan sona erdirmez[312]. Bu halde hükümlü sigortalının niteliği, SSGSSK m.9'da öngörülen koşullar uyarınca sona erer[313].

Bir diğer olasılık olarak, sigortalının hükümlülük haline rağmen ceza infaz kurumu bünyesinde veya ceza infaz kurumu dışındaki kamu/özel sektör işyerlerinde çalışmaya devam etmesi mümkündür[314]. Hükümlülerin iradesine bakılmaksızın yapılan bu çalışmalarda iş sözleşmesinin koşulları yer almaz[315]. Diğer bir söyleyişle bu çalışmalar Anayasanın zorla çalıştırma yasağına istisna olarak düzenlenen zorunlu nitelikli çalışmalardır (AY m.18/2). Ceza infaz kurumlarındaki tesis, atölye vb. yerlerde (iş yurtlarında) çalıştırılan hükümlüler *kısmı sigortalı* sayılmış; bu kimseler hakkında yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası hükümlerinin uygulanacağı kabul edilmiştir (SSGSSK m.5/1-a; 2013/11 s. G. K.1, B.2, 1.)[316]. Ceza infaz kurumu ve iş yurtları dışında çalıştırılan hükümlülerin sigortalılığı ise SSGSSK'da açıkça düzenlenmemiştir. SSGSSK m.5/1-a hükmündeki sigortalılık halinin yalnızca ceza infaz kurumu bünyesinde yapılan çalışmalara yönelik olması nedeniyle, ceza infaz kurumu

[312] Ancak hükümlülükte geçen sürelerin bazı sigortalılıklar bakımından etkisi özel olarak düzenlenmiştir. SGK Genelgesinde; 2925 sayılı Kanun, SSGSSK Ek m.5 veya Ek m.6 kapsamında iken hükümlülükte geçirilen sürelerin, ilgili kapsamda sigortalılık süresi olarak değerlendirilmeyeceği belirtilmiştir. Bu hallerde sigortalının sigortalılığının hükümlülük hali sona erene kadar sonlandırılacağı; hükümlülük süresinin bitimiyle birlikte ise sigortalılığın (2925 sayılı Kanuna tabi olanlar bakımından talepte bulunmaları koşuluyla; SSGSSK Ek m.5 ve Ek m.6 kapsamındakiler bakımından ise kendiliğinden) başlatılacağı kabul edilmiştir. Bkz. 2020/21 ile değ. 2013/11 s. G. K.2, B.1-3.

[313] Kural olarak bu halde 4/1-a statüsündeki sigortalıların sigortalılık niteliği iş sözleşmelerinin sona ermesiyle; 4/1-c statüsündeki sigortalıların sigortalılık niteliği ise memuriyete alınma şartlarından olan "kamu haklarından mahrum olmamak" şartını kaybetmeleri halinde sona erer (SSGSSK m.9; DMK m.48, 98). Ancak 4/1-b'lilerin sigortalılığı açısından çalışma olgusundan ziyade sigortalılığa esas kayıt ve belgenin devam edip etmediği önemli olduğundan; bu kayıtları hükümlülükleri süresince devam eden kişilerin sigortalılıklarının hükümlülük sırasında da devam etmesi gerektiği doktrinde ileri sürülmektedir. Nitekim Bağ-Kur Kanunu döneminde de uygulama bu yönde olmuştur. 4/1-b'li hükümlülerin sigortalılığı hakkında bkz. V. Demir (2011). Tutuklu ve Hükümlülerin Cezaevindeyken 4/a ve 4/b Sigortalılıklarının Devam Edip Etmeyeceğinin Açıklanması. *Mali Çözüm,* 108, s.201-203. Son olarak ekleyelim ki, isteğe bağlı sigortalılık ilişkisi de hükümlülükten etkilenmez. Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.6.7.

[314] Detaylı bilgi için bkz. 5275 sayılı Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun (R.G.T.29.12.2004, S.25685) m.29-32 ve Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliği (R.G.T.27.12.2005, S.26036).

[315] Hükümlülerin bu şekilde çalıştırılmasında iradelerine bakılmamakta olup ruhsal ve bedensel sağlığı uygun olduğu tespit edilen ve bir meslek sahibi olmayan hükümlüler, ceza infaz kurumu kendilerini çalıştırmak istediğinde çalışmak zorundadırlar. Detaylı bilgi için bkz. H. D. Özer ve D. Dulay Yangın (2019). Ceza İnfaz Mevzuatı Kapsamında Çalışan Tutuklu ve Hükümlülerin Sosyal Güvenliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergi*si, 25 (2), s. 731 vd.; H. B. Aykaç (2015). Ceza İnfaz Kurumları Dışında Çalıştırılan Hükümlülerin Sosyal Güvenliği. *TİSK Akademi*, 10 (20), s.350 vd.

[316] SGK Genelgesinde, kamuya yararlı bir işte çalışan hükümlülerin SSGSSK m.5/1-a uyarınca sigortalı sayılmayacakları (2013/11 s. G. K.1, B.2, 1.); Ceza İnfaz Kurumları ile Tutukevleri İşyurtları Kurumu ve İşyurtlarının İdare ve İhale Yönetmeliğinde ise ceza infaz kurumlarının iç hizmetlerinde çalışanların iş yurdunda çalışan hükümlü (ve devamla kısmi sigortalı) olarak kabul edilmeyeceği (m.32/2) düzenlenmiştir.

dışında iş görme amacıyla yapılan bu tür çalışmaların kanımızca 5/1-a statüsü yerine 4/1-a statüsünde değerlendirilmesi ve hükümlünün *tam sigortalı* sayılması gerekir[317].

Son olarak velayet ve vesayetin, veli ve vesayet organlarının (vasi, kayyım ve yasal danışmanın) sigortalılığına etkisine de değinmek gerekir. Sosyal sigorta uygulamasında veli veya vasi olmak kişiye bazı hak ve yükümlülükler getirse de, bu sıfatlar sigortalının sigortalılık niteliğini doğrudan etkilemez. Kayyım ve yasal danışmanlar için de aynı hususlar geçerlidir[318].

3.6.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

Velayet veya vesayet altında olmak, asli sigortalının kısa vadeli sigortalardan yararlanma durumunda kural olarak değişikliğe neden olmaz. Ancak değinildiği üzere, vesayet altındaki hükümlülerin sigortalılık statüsü özellik arz eder. Bu kişiler, ceza infaz kurumlarındaki iş yurtlarında çalıştırılmaları halinde kısa vadeli sigortalardan yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası kapsamına alınmışlardır (SSGSSK m.5/1-a; SSİY m.9/3-a). Buna göre vesayet altında olmak, bu kimselerin hastalık sigortası edimlerinden yararlanmalarını engeller[319]. Ancak hükümlüler ve bağlı sigortalıları, iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası hükümlerinden diğer sigortalılar ile aynı şekilde yararlanırlar[320]. Ceza infaz kurumu dışındaki kamu veya özel sektör işyerlerinde çalıştırılan hükümlüler (5275 s. K. m.30) ise tam sigortalı olarak kabul edildiklerinden kısa vadeli sigortaların tamamından yararlanırlar.

Veli veya vasiyet organı (vasi/kayyım/yasal danışman) olmanın ise kısa vadeli sigortalardan yararlanma bakımından doğurduğu bir sonuç bulunmamaktadır.

---

[317] Aynı yönde bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 99; Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 742-743; L. Kirazoğlu Salık ve B. Esen (2012). Sosyal Güvenlik Sistemimizde Tutuklu ve Hükümlülerin Sigortalılığı. *Yaklaşım,* 20 (232), s.5-6. Uygulamada ceza infaz kurumu dışında çalıştırılan bu kişilerin, ceza infaz kurumu bünyesinde çalıştırılanlar gibi yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı ile analık sigortası kapsamına alındıkları yönünde bkz. Aykaç, 2015, **a.g.k.,** 356-357. 506 sayılı Kanun döneminde bu kişilerin tam sigortalı sayıldıkları yönünde bkz.. Demir, 2011, **a.g.k.,** 198; Aykaç, 2015, **a.g.k.,** 355-356.

[318] Örneğin SGK Genelgesinde kayyımlık sıfatı bakımından benzer yönde bir düzenlemeye yer verilmiş; 5271 sayılı Ceza Muhakemesi Kanunu m.133 uyarınca bir şirkete soruşturma ve kovuşturma süresince kayyım olarak atanan kimselerin, bu sıfatları nedeniyle kayyım olarak görevlendirildikleri yerlerden dolayı 4/1-a kapsamında sigortalı sayılmayacakları; aynı şekilde, kayyımlık görevinin kayyım olarak atanan sigortalının sigortalılık durumunu ve sigortalılık niteliğini de değiştirmeyeceği açıkça düzenlenmiştir (2013/11 s. G. K.1, B.3, 13.).

[319] 506 sayılı Kanuna 29.07.2003 tarih ve 4958 sayılı Kanunla eklenen düzenlemede ise ceza infaz kurumlarında çalıştırılan hükümlüler hastalık sigortası kapsamına da alınmıştı (SSK m.2/3).

[320] Ayrıca bkz. Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 734.

3.6.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Velayet altında olmanın uzun vadeli sigortalar bakımından en önemli sonucu, ergin olmadığı için velayet altında olan 4/1-a'lılara ilişkindir. Türk Hukukunda 4/1-a'lıların 18 yaşından önceki sigortalılık süreleri sadece prim ödeme gün sayısı bakımından değerlendirilmekte olup UVS kapsamında *sigortalılık süresi* olarak kabul edilmemektedir (2018/38 s. G., K.1, 1.1.3.)[321]. Velayet altındaki küçüklerin ise 4/1-b veya 4/1-c kapsamında sigortalı olmaları mümkün değildir[322]. Ancak velayet altındaki erginler ve 4/1-b ya da 4/1-c statüsündekiler, kural olarak uzun vadeli sigortalardan tam olarak yararlanırlar. Bağlı sigortalı olarak velayet altında olmak ise uzun vadeli sigortadan yararlanma bakımından bir farklılık yaratmaz.

Hükümlülük dışındaki bir sebeple vesayet altında olmak da, asli sigortalının uzun vadeli sigortadan yararlanmasına etki etmez. Vesayet makamından bir meslek veya sanatın yürütülmesi için izin alarak (TMK m.453) çalışma hayatına devam eden vesayet altındaki sigortalı, uzun vadeli sigortadan asli sigortalı sıfatıyla yararlanmaya devam eder. Aynı şekilde, vesayet altındaki bağlı sigortalının hak sahibi sıfatıyla uzun vadeli sigortalardan doğan haklarına da halel gelmez.

Öte yandan velayet veya vesayet altındaki asli veya bağlı sigortalının bu haklarına (örneğin hizmet tespitine, ölüm aylığı bağlanmasına) ilişkin dava açmak istemesi halinde, vesayet altındaki sigortalı adına vesayet makamından husumet izni almak suretiyle vasinin; velayet altındaki sigortalı adına ise kanuni temsilcisi olarak velisinin dava açması gerekir[323]. Nitekim ergin olmayan veya kısıtlanmış olan kişiler Türk Hukukunda ayırt

---

[321] Ancak 01.04.1981 tarihinden önce UVS kapsamında tescil edilenler bakımından 18 yaşından önce geçmiş bulunan süreler de sigortalılık süresine dâhil edilmektedir. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 169; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 113-114.

[322] Kanunkoyucu bu kimselerin 18 (sigortalılık) yaşından önce sigortalı sayılabilmeleri için bir istisnaya yer vermiş; bir meslek veya sanat okulunu bitirenlerden mahkemece ergin kılınanların öğrenimleriyle ilgili bir görevde çalışmaları halinde sigortalı kabul edileceklerini düzenlemiştir (SSGSSK m.6/2). Ancak bu kimselerin mahkeme kararıyla ergin kılınması, üzerlerindeki velayeti de ortadan kaldıracağından, bir küçüğün hem velayet altında olup hem de 4/1-b veya 4/1-c'li sigortalı olması mümkün değildir.

[323] Her ne kadar doktrinde kendisine anne/babası veya vesayet makamı tarafından bir meslek veya sanatla uğraşma izni verilen ayırt etme gücüne sahip küçük ve kısıtlıların, bu meslek veya sanatın yürütülmesinden doğan alacak ve borçları için dava ehliyetine sahip oldukları kabul edilse de, Yargıtay meslek veya sanatın (çalışma olgusunun) yürütülmesinden doğsun doğmasın, sosyal sigorta uyuşmazlıkları bakımından bu görüşü paylaşmamaktadır. Örnek olarak bkz. Y.21.H.D., T.16.06.2016, E.2016/10946, K.2016/10105; Y.10.H.D., T.11.06.2012, E.2012/12414, K.2012/11023; Y.10.H.D., T.09.02.2009, E.2007/21282, K.2009/1214; Y.10.H.D., T.21.02.2013, E.2013/607, K.2013/2838 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 29.09.2020). Doktrin görüşleri için ayrıca bkz. C. Atıcı (2020). *Medeni Usul Hukukunda Dava Ehliyeti.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.191. E. Ş.

etme gücüne sahip olup olmamalarına göre sırasıyla sınırlı ehliyetsiz veya tam ehliyetsiz olarak kabul edilmekte olup istisnai haller dışında bu kişilerin dava ehliyeti yoktur[324].

Vesayete alınma sebebi sigortalının aynı zamanda malul sayılmasına sebep oluyorsa, sigortalı bu nedenle malullük sigortasından (SSGSSK m.25-27) veya kolaylaştırılmış emeklilik imkânından (SSGSSK m.28/3) da yararlanabilir. SSGSSK'ya göre çalışma gücünün veya meslekte kazanma gücünün en az %60'ını kaybettiği (4/1-c'liler bakımından çalışma gücünün en az %60'ını veya vazifesini yapamayacak derecede meslekte kazanma gücünü kaybettiği) SGK Sağlık Kurulunca tespit edilen sigortalının "malul" sayılacağı düzenlenmiştir (SSGSSK m.25). Buna göre vesayet altına alınan sigortalının kısıtlılık sebebi (örneğin akıl hastalığı, akıl zayıflığı, alkol/madde bağımlılığı vb.) aynı zamanda malul olarak kabul edilmesine neden oluyorsa[325], sigortalı malullük sigortasının sağladığı edimlerden yararlanabilir (SSGSSK m.26)[326]. Ancak sigortalının bu nedenle malullük sigortasından yararlanabilmesi için, bu malullüğün ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başladığı tarihten önce bulunmaması gerekir. Aksi halde sigortalı malullük sigortasından değil, yaşlılık sigortası altında düzenlenen malullere özgü kolaylaştırılmış emeklilik imkânından yararlanabilir (SSGSSK m.28/3).

Özgürlüğü bağlayıcı ceza nedeniyle vesayet altında (hükümlü) olmak ise sigortalının uzun vadeli sigortalılığını doğrudan etkiler. Belirttiğimiz üzere, ceza infaz kurumunda bulunduğu müddetçe hükümlü sigortalının çalışma hayatından uzakta kalması muhtemeldir. Bu halde sigortalı, SSGSSK m.9 uyarınca hükümlülüğü süresince sigortalılık niteliğini yitirebilir. Ancak sigortalının hükümlülüğü sırasında çalıştırılması halinde UVS kapsamına alınması muhtemeldir. Hükümlünün ceza infaz kurumu

---

Elgün Toğrul (2019). *Medeni Usul Hukuku Bağlamında Dava Ehliyeti.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.185 vd.

[324] Tam ehliyetsizlerin dava ehliyeti için bkz. Atıcı, 2020, **a.g.k.,** 131 vd.; Elgün Toğrul, 2019, **a.g.k.,** 191 vd. Sınırlı ehliyetsizlerin dava ehliyeti için bkz. Atıcı, 2020, **a.g.k.,** 174 vd.; Elgün Toğrul, 2019, **a.g.k.,** 152 vd. Velayet altındaki çocukların dava ehliyeti için ayrıca bkz. Usta, 2016, **a.g.k.,** 397 vd.

[325] Çalışma Gücü ve Meslekte Kazanma Gücü Kaybı Oranı Tespit İşlemleri Yönetmeliğine (R.G.T.11.10.2008 S.27021) ek arıza/hastalık listesinde (Ek-1) "baş arızaları (nöroloji, nöroşirurji ve psikiyatri)" da çalışma gücünü veya vazifesini yapamayacak derecede meslekte kazanma gücünü kaybetme sebebi olarak kabul edilmiştir.

[326] Nitekim Yargıtay uygulamasında da, malullük sigortasından aylık talebiyle açılan davalarda, malullük nedeninin aynı zamanda kısıtlanmayı gerektirmesi halinde öncelikli olarak sigortalının vesayet altına alınıp alınmadığı inceleme konusu yapılmakta; vasi tayini sağlanmadan davaya devam edilmemektedir. Örnek olarak bkz. Y.10.H.D., T.09.02.2009, E.2007/21282, K.2009/1214; Y.21.H.D., T.21.06.2010, E.2009/10460 K.2010/7240, Y.10.H.D., T.04.04.2011, E.2010/15903, K.2011/4589 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 29.09.2020)

bünyesinde iş yurtlarında çalıştırılması halinde UVS'den yararlandırılması mümkün olmaz (SSGSSK m.5/1-a); ceza infaz kurumu dışında çalıştırılması halinde ise çalışmakla geçirdiği bu süreler UVS kapsamında sigortalılık süresi olarak kabul edilir[327].

Belirtelim ki, özgürlüğü bağlayıcı ceza nedeniyle vesayet altında (hükümlü) olmak, bu sürelerin hizmet borçlanması yoluyla değerlendirilmesine de engel teşkil eder. Her ne kadar Türk Sosyal Sigorta Hukukunda beraat etmiş olmak kaydıyla tutuklulukta veya gözaltında geçen sürelerin borçlanılabileceği düzenlense de, hüküm giymiş olmak tutuklulukta veya mahkûmiyette geçen süreler için hizmet borçlanması yapmaya engel kabul edilmektedir (2013/11 s. G. K.10, B.1, 2.6.)[328]. Bu nedenle hükümlülükte geçen süreler, hükümlü ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmadıkça veya isteğe bağlı sigortalı olmadıkça, Türk Hukukunda uzun vadeli sigortalar yönünden sonuç doğurmaz.

Veli veya vasi olmak, kural olarak kişinin sigortalılığını ve UVS kapsamındaki haklarını etkilemez. Sigortalının anne/baba sıfatıyla soybağından kaynaklanan hakları, velayet hakkından bağımsız olarak devam eder[329]. Örneğin koşulların varlığı halinde sigortalının doğum borçlanmasından yararlanabilmesi için talep anında veya öncesinde çocuğun velayetine sahip olması aranmaz.

Öte yandan, SGK uygulamasında veli veya vasi sıfatının önem taşıdığı bazı hususlara denk gelmek mümkündür. Örneğin velayetin velinin sigortalılığı bakımından doğurduğu sonuçlardan biri, ağır engelli çocuğu olan sigortalı kadınlara tanınan kolaylaştırılmış emeklilik bakımından ortaya çıkar (SSGSSK m.28/8). SGK Genelgesinde evliliği sona eren kadının bu imkândan yararlanabilmesi için engelli çocuğun velayetinin kendisinde olması gerektiği belirtilmiştir (2013/11 s. G. K.8, B.3, 5.). Buna göre sigortalı kadın, prim ödeme gün sayısı artışından ve yaş haddi indiriminden, evlilik birliği devam ederken eşiyle birlikte velayete sahip olduğu, evlilik sona erdikten sonra ise çocuğun velayeti kendisinde olduğu süre boyunca yararlanabilir (2013/11 s. G. K.8, B.3, 7.).

---

[327] Aynı yönde bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 99; Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 742-743.

[328] N. Kovancı (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Hizmet Borçlanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.326-327; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 730-731; Özer, 2012, **a.g.k.,** 311; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 194. Hükümlülere isteğe bağlı sigortalı olma imkanı tanınmışken hizmet borçlanması yolunun kapatılmış olmasının çelişkili olduğu yönünde bkz. Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 736.

[329] Baygın, 2010, **a.g.k.,** 359-360.

3.6.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Velayet veya vesayet altındaki sigortalı, asli sigortalı olarak veya hak sahibi sıfatıyla Kurumdan gelir/aylık veya toptan ödeme alabilir. Nitekim salt velayet veya vesayet altında olmak, soybağı esaslarına göre kurulan sigortalılık ilişkilerini etkilemez. Velayet veya vesayet altındaki sigortalı, kendi sigortalılığı nedeniyle veya hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanma şartlarını sağlaması halinde kendisine gelir/aylık bağlanabilir. Bu halde yalnızca velayet veya vesayet altındaki asli/bağlı sigortalıya yapılması gereken ödemeler, velisine veya vasisine yapılır (SSİY m.72).

Değindiğimiz üzere, kısıtlanma sebebi (akıl hastalığı veya akıl zayıflığı) sigortalının aynı zamanda malul olarak kabul edilmesine neden oluyorsa, vesayet altındaki malul kimseye, malullüğün sigortalılığın başlangıcından önce var olup olmamasına göre yaşlılık sigortasından yaşlılık aylığı (SSGSSK m.28/3) veya malullük sigortasından malullük aylığı (SSGSSK m.28) bağlanması mümkündür. Malul durumdaki kısıtlının kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylığa hak kazanması mümkün değilse, bu halde anne/babasının vefatı halinde hak sahibi sıfatıyla kendisine gelir/aylık bağlanabilir. Nitekim malul çocuklara ölüm sigortasından aylık bağlanabilmesi için aranan şart, istisnalar haricinde çalışmıyor olmak ve kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almıyor olmaktır (SSGSSK m.34/1-b-2).

Veli veya vasi sıfatına sahip olmak, asli veya bağlı sigortalının kendisine bağlanan gelir/aylıklar yönünden bir değişim yaratmaz. Ancak veli, vasi ve kayyım, velayeti veya vesayeti altındaki kimselerin gelir/aylık hakları bakımından sorumlu tutulmuştur. Bu kişiler, velayeti veya vesayeti altındakiler adına SGK'dan gelir/aylık veya toptan ödeme talep etme hakkına sahiptir[330]. Aynı şekilde, ergin olmayan küçüklere veya kısıtlılara ödenmesi gereken gelir/aylıklar, yetkili olduklarını belgelemeleri kaydıyla veli, vasi veya kayyıma ödenir (SSİY m.72; 2018/38 s. G. K.4, B.15, 2.2.).

[330] Ancak velinin talep hakkını süresi içinde kullanmaması velayet altındaki çocuğun haklarını etkilemez. Ölüm sigortasından aylık bağlanmasına yönelik talep ve dava hakkının veli tarafından hak düşürücü süre içinde kullanılmadığı bir olayda Yargıtay, çocuğun ergin olma tarihinden itibaren 5 yıllık hak düşürücü süre içinde hak sahibi sıfatıyla kendisine aylık bağlanmasını talep edebileceğine hükmetmiştir. Bkz. Y.10.H.D., T.28.12.1982, E.1928/4230, K.1982/6015. Aktaran Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 407.

3.6.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Velayet altındaki kimselerin genel sağlık sigortasına kendi sigortalılıkları uyarınca aslen dâhil olmaları halinde, salt velayet altında olmaları sigortadan yararlanmaları bakımından bir değişiklik yaratmaz. Bir diğer anlatımla, velayet veya vesayet altındaki GSS'li aksi öngörülmediği müddetçe, GSS kapsamında sunulan sağlık hizmetlerinden velayet altında olmayan diğer sigortalılar gibi yararlanır.

Öte yandan velayet altında olma, velayetin anne/babadan birine bırakıldığı hallerde, bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS kapsamına alınma bakımından önem taşır. Türk Hukukunda ebeveynlerin bakım yükümlülüğü velayet hakkından bağımsız olarak, soybağı uyarınca düzenlenmiş olup velayet hakkına sahip olduğuna bakılmaksızın anne ve baba çocuğun bakım giderlerini karşılamakla yükümlüdür (TMK m.185/2, 327/1, 350/1)[331]. Sosyal sigorta hukukundaki "bakmakla yükümlü olunan" sıfatı bu yükümlülüğün görünümlerinden biridir. Buna göre anne veya babası GSS kapsamında olan çocuk, hangisinin velayeti altında olduğuna bakılmaksızın sigortalı anne/babanın bakmakla yükümlü olduğu kimse olarak kabul edilir. Ancak her iki ebeveynin de GSS'li olması halinde, bakmakla yükümlü olunan sıfatının öncelikli olarak velayet hakkına sahip ebeveyn üzerinden tesisi yerinde olur[332]. Ebeveynlerin GSS kapsamında olmaması halinde ise çocuk, velayet altında olduğu müddetçe (ergin olana kadar) gelir testi yaptırma ve prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilir (SSGSSK m.60/1-c-1; GSSTPY m.6/14-b).

Vesayet altındaki sigortalının genel sağlık sigortalılığında da salt vesayet altında olmaktan ötürü kural olarak bir değişiklik ortaya çıkmaz. Ancak vesayet altına alınma sebebi uyarınca genel sağlık sigortası yönünden ortaya çıkan bazı sonuçlardan söz edilebilir. Vesayetin yaş küçüklüğü nedeniyle gerçekleştiği hallerde ergin olmayan çocuk, gelir testi yaptırma ve prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilir (SSGSSK m.60/1-c-1; GSSTPY m.6/14-b).

---

[331] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 354; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 400; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 359-360; Usta, 2016, **a.g.k.,** 244-246; Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 177.

[332] Yönetmelikte de özellikle anne/babası boşanan çocukların GSS kapsamındaki haklarının öncelikle velayet hakkının verildiği ebeveyn üzerinden sağlanacağı; ancak velayet hakkı verilmeyen ebeveyn üzerinden de sağlık hizmeti ile yol gideri, gündelik ve refakatçi haklarının sağlanabileceği düzenlenmiştir (GSSTPY m.7/2). Buna göre her iki ebeveynin GSS'li olması halinde bakmakla yükümlü olunan statüsü velayete sahip ebeveyn üzerinden kurulacak; velayete sahip ebeveynin GSS kapsamında olmaması halinde ise çocuk diğer ebeveyn üzerinden bakmakla yükümlü olunan olarak kabul edilecektir.

Kısıtlanma sebebinin alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı olması halinde ise, vesayet altına alınan kimse prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın madde bağımlılığı tedavisine yönelik sağlık hizmetlerinden yararlanabilir (SSGSSK m.67/1).

Özgürlüğü bağlayıcı ceza nedeniyle kısıtlanmış olma halinde ise, kişinin GSS statüsü vesayet altındaki diğer kişilerden farklılık gösterir. Vesayet altındaki hükümlüler, ceza infaz kurumu bünyesindeki iş yurtlarında veya dışarıda çalıştırılıp çalıştırılmadığı ayırt edilmeksizin GSS kapsamı dışına çıkarılmıştır (SSGSSK m.60/3)[333]. Tutukluluk veya hükümlülük hali ile birlikte bu kişilerin GSS statüsünün kural olarak sona ereceği; ancak 4/1-b statüsündeki sigortalılığı veya isteğe bağlı sigortalılığı devam eden hükümlüler ile Kurumdan gelir/aylık almakta olan hükümlülerin GSS'li sıfatının devam edeceği düzenlenmiştir (GSSTPY m.10/7)[334]. Hükümlüler, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla dahi GSS kapsamında kabul edilmemiştir (2019/17 s. G. 7.2.2.). Buna göre GSS kapsamı dışına çıkarılan hükümlülerin sağlık hizmetleri, ceza infaz kurumu bünyesinde karşılanır (5275 s. K. m.78-80)[335]. Ancak bu uygulama yalnızca hükümlüye yönelik getirilmiş olup hükümlünün aile bireyleri bu kapsama dâhil değildir[336]. Diğer bir ifadeyle, GSS'li statüsü devam etmeyen hükümlünün aile bireylerinin, hükümlüden ötürü bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS'den yararlanmaları mümkün değildir.

---

[333] Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 736-737. Ceza infaz kurumu bünyesinde çalıştırılan hükümlülerin (5/1-a'lıların) GSS kapsamında olduğu yönünde bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 212-213. SSGSSK'nın yürürlüğünden önce, 29.07.2003 tarih ve 4958 sayılı Kanunla SSK'ya eklenen ek fıkra ile, ceza infaz kurumu bünyesinde iş yurtlarında çalıştırılan hükümlüler ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kimseler, 01.01.2004 itibariyle hastalık sigortası aracılığı ile sağlık hizmetlerinden yararlanabilmekteydi (SSK m.2/3). Bkz. Demir, 2011, **a.g.k.,** 198; Kirazoğlu Salık ve Esen, 2012, **a.g.k.,** 4, 6; Aykaç, 2015, **a.g.k.,** 351-352.

[334] Konuya ilişkin yönetmelikte ayrıca, 4/1-a ve 4/1-b bentleri kapsamında olup sigortalılığı sona erenlerin bakmakla yükümlü olduğu kişilerin; on gün (sona erme tarihinden itibaren geriye doğru bir yıl içinde 90 günlük zorunlu sigortalılıkları varsa, ilaveten doksan gün) süreyle sağlık hizmetlerinden yararlandırılacakları düzenlenmiştir (GSSTPY m.10/7, m.16/9). Belirtelim ki 4/1-b'li sigortalılığı, isteğe bağlı sigortalılığı veya Kurumdan gelir/aylık alması nedeniyle GSS statüsü devam eden hükümlülerin sağlık hizmetleri, prim koşullarını sağlayıp sağlamadıklarına bakılmaksızın ceza infaz kurumu bünyesinde karşılanır (5275 s. K. m.78-80). Diğer bir ifadeyle, bu statünün devam etmesinin tek olumlu yanı, hükümlüden bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazanan kimselerin bu sıfatının devamına ilişkindir.

[335] Hükümlülerin sağlık hizmetleri, ceza infaz kurumlarında görevli hekimler aracılığıyla sağlanmaktadır (5275 s. K. 78/1). Ancak hekiminin uygun görmesi halinde hükümlünün tedavi için devlet veya üniversite hastanelerine sevki mümkündür (5275 s. K. m.80). Kurum dışına sevk edilen hükümlülerin tedavi giderleri, kendi GSS statüleri devam etmiyorsa, tedavinin türüne göre sağlık hizmeti sunucusu veya Adalet Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. Ayrıca bkz. Sağlık Bakanlığı'nın 2013/2 sayılı Genelgesi, https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/4232,2013-2-adli-olaya-taraf-kisiler-hakkinda-tedavi-ve-denetimli-serbestlik-tedbirine-hukmedilenler-ile-tutuklu-ve-hukumlu-tedavi-gideripdf.pdf?0 (Erişim Tarihi:30.10.2020)

[336] Aykaç, 2015, **a.g.k.,** 352; Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 737-738.

3.6.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Salt velayet altında olmak, isteğe bağlı sigortalı olmaya engel teşkil etmez. Ancak istisnai haller dışında velayet altındaki kişilerin ergin olmadıkları göz önünde bulundurulduğunda, velayet altındaki küçüğün isteğe bağlı sigortalı olamayacağını belirtmek gerekir. Nitekim kanunkoyucu isteğe bağlı sigortalı olabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmayı aramıştır (SSGSSK m.50/2-c). Öte yandan anne/babasının velayeti altında olan kısıtlı ergin çocukların (TMK m.335/2) isteğe bağlı sigortalı olmalarında bir engel yoktur. Ancak bu halde Kuruma talebin veli tarafından yapılması gerekir. Velayet altındakilerin bağlı sigortalı olarak isteğe bağlı sigortadan yararlanmaları bakımından ise herhangi bir farklılık bulunmamaktadır.

Vesayet altında olmak da kural olarak isteğe bağlı sigorta kapsamına dâhil olmaya engel teşkil etmez. Kanunun aradığı koşulları (SSGSSK m.50) sağlayan vesayet altındaki herkes isteğe bağlı sigortalı olabilir. Ancak bu durumda sigortalı olma talebinin Kuruma vasi tarafından yapılması gerekir (2013/11 K.7, B.1, 1.5.). İsteğe bağlı sigortalılık, hükümlülükte geçen sürelerin kural olarak UVS kapsamında değerlendirilmemesi sebebiyle, özgürlüğü bağlayıcı ceza nedeniyle vesayet altına alınanlar yönünden ayrıca önem taşır. Değinildiği üzere bu kişiler ceza infaz kurumu dışında çalıştırılmadıkları müddetçe UVS kapsamına alınmazlar. Aynı şekilde, Türk Hukukunda hüküm giymiş olmak hizmet borçlanması yapmaya da engel teşkil ettiğinden, bu kimselerin emeklilik haklarına ilişkin en etkili yol isteğe bağlı sigortalılıktır. Buna göre ceza infaz kurumları bünyesinde iş yurtlarında çalıştırılan (5/1-a'lı)[337] veya çalışma hayatında yer almayan hükümlüler, hükümlülükleri süresince isteğe bağlı sigorta uyarınca uzun vadeli sigortalardan yararlanabilirler (2013/11 K.7, B.1. 2.). Her ne kadar hükümlüler GSS kapsamı dışına çıkarılmış olsalar da, isteğe bağlı sigortalı olmaları halinde kendilerinden GSS primi de alınır. Bu halde, hükümlünün aksine aile bireylerinin, hükümlünün bakmakla yükümlü olduğu kimse sıfatıyla GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabileceğini ifade etmek gerekir[338].

[337] Belirtelim ki, SSİY m.93/2'de "*Kanunun 5 inci maddesinin (a), (b) ve (e) bentlerine göre sigortalılık hâli isteğe bağlı sigortalılık için engel teşkil etmez."* hükmüne yer verilerek hükümlülerin kısmi sigortalılığının isteğe bağlı sigortalı olmaya engel teşkil etmeyeceği açıkça düzenlenmiştir.

[338] GSS kapsamına dahil edilmemeleri nedeniyle, hükümlülerin ödemiş oldukları isteğe bağlı sigorta primleri ile yalnızca uzun vadeli sigorta kollarına dahil olabilecekleri yönünde ayrıca bkz. Özer ve Dulay Yangın, 2019, **a.g.k.,** 740.

Vesayet altındakilerin bağlı sigortalı olarak isteğe bağlı sigortadan yararlanmaları bakımından da kural olarak herhangi bir farklılık bulunmamaktadır. Ancak değindiğimiz üzere hükümlüler, bu halde bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazanamayıp sadece hak sahibi sıfatıyla isteğe bağlı sigortadan yararlanabilirler.

Son olarak belirtelim ki, veli veya vasi sıfatına sahip olmak, bu kişilerin isteğe bağlı sigortadan yararlanmaları bakımından herhangi bir farklılık doğurmaz.

3.7. Kayıt Düzeltmelerine Bağlı Sonuçlar

Birinci bölümde Türk Hukukundaki kişisel durum sicilindeki kayıtlara ilişkin düzeltmelerin esas itibariyle iki türlü olduğunu ve bunların kişisel durumda (mahkeme kararıyla, hukuki olayla, hukuki işlemle vs.) meydana gelen değişiklikler uyarınca sicilde yapılan düzeltme ve eklemeler ile sicile yanlış geçirilen kayıtlara ilişkin idari düzeltmeler olduğunu belirtmiştik[339]. Ancak bu kayıt düzeltmelerin tamamı sosyal sigorta hukukunda sonuç doğurmaz. Örneğin ad ve soyadı değişiklikleri veya (doğum tarihi dışındaki) maddi hataların düzeltilmesi sosyal sigorta haklarında maddi yönden önemli bir sonuç doğurmaz. Bu nedenle bu başlık altında mahkeme kararı ile yapılan kayıt düzeltmelerinden cinsiyet değişikliği, yaş değişikliği ve ergin kılınma ele alınacaktır.

3.7.1. Cinsiyet değişikliği yönünden

3.7.1.1. Genel olarak

Türk Hukukunda 18 yaşını doldurmuş, evli olmayan ve transseksüel yapıda olduğunu belgelemiş kişi, mahkemeden cinsiyet değişikliğine izin verilmesini talep etme hakkına sahiptir (TMK m.40)[340]. Bu izne sahip kişi, cinsiyet geçiş ameliyatı olduktan sonra mahkemeden kişisel durum sicilinin yeni cinsiyetine göre düzeltilmesini talep edebilir (TMK m.40/2)[341]. Cinsiyet değişikliği kişisel durumda ileriye dönük hüküm ve

[339] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 490. Ayrıca bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.8.

[340] Detaylı bilgi için bkz. Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 41 vd.; Güven, 1997, **a.g.k.,** 50 vd.; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 122-125; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 247 vd.; Sert, 2015, **a.g.k.,** 256 vd.; M. Koç Kızılyel (2020). *Türkiye'de Cinsiyet Değiştirme İşlemlerinin Tıbbi ve Hukuki Yönden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.30 vd.; Yücesoy Yılmaz, 2021, **a.g.k.,** 730 vd.

[341] TMK m.40 hükmünde "cinsiyet değişikliğine izin verilmesi" ve "cinsiyet yönünden nüfus kütüğünde düzeltme davası" şeklinde iki ayrı davanın düzenlendiği yönünde bkz. Y.8.H.D., T.02.11.2017, E.2017/7553, K.2017/14419; Y.8.H.D., T.15.02.2018, E.2017/7453, K.2018/2260 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 02.10.2020). Anayasa Mahkemesi ise bu sürecin cinsiyet değişikliği için mahkemeden izin alınması, mahkemece verilen izin uyarınca cinsiyet değiştirme ameliyatının gerçekleştirilmesi ve nüfus kaydındaki cinsiyet hanesinin değiştirilerek hukuksal tanımanın sağlanması şeklinde üç aşamadan oluştuğuna hükmetmiştir. AYM., T.29.11.2017, E.2017/130, K.2017/165 (R.G.T.20.03.2018, S.30366).

sonuç doğurur[342]; cinsiyetini değiştiren kişi, değişiklik anından itibaren yeni cinsiyetine göre hukuki muameleye tabi olur[343]. Devamla, kişinin önceki cinsiyetine göre kazanmış olduğu haklarının ve sahip olduğu yükümlülüklerin yeni cinsiyetine göre uyarlanması sorunu ortaya çıkar.

Sosyal sigorta hukukunda cinsiyet değişikliği, sigortalılık statüsünde ve sigorta edimlerinde cinsiyete dayalı ayrım yapılması nedeniyle önem taşır. Bilindiği üzere sigortalılık, genel ve objektif nitelikte bir kavram olmayıp kişinin hukuki statüsü ve kişisel durumuna göre değişkenlik gösterir. Sosyal risklerin etkisi, sosyal sigorta öznelerinin bu farklılıkları uyarınca şekillenir. Cinsiyet de bu özelleştirmede başvurulan araçlardan biridir. Sigortalıya tanınan hakların belirlenmesinde çalışma statüsü (bağımlı çalışan, bağımsız çalışan veya kamu görevlisi), yaşı, engelliliği ve medeni hali kadar cinsiyeti de önem taşır ve sigortalılara tanınan haklar bu unsurlar uyarınca farklılaşır[344].

Türk Hukukunda da cinsiyete dayalı uygulama farklılıklarından söz etmek mümkündür. Özellikle sosyal adaleti sağlamak ve cinsiyetten kaynaklanan eşitsizlikleri ve dezavantajları gidermek adına, kimi hallerde ise biyolojik ve fizyolojik risklerin zorunlu bir sonucu olarak kadın sigortalılara daha fazla sigorta edimi sunma[345] veya sigorta edimlerine hak kazanabilmek için daha az şartın yerine getirilmesi[346] gibi yollara başvurulmaktadır. Kimi hallerde ise erkek sigortalılara, kanuni yükümlülükleri nedeniyle kadınlara sunulanlardan farklı sigorta edimleri[347] sağlanabilmektedir.

---

[342] Güven, 1997, **a.g.k.,** 67; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 257; Sert, 2015, **a.g.k.,** 263; Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 81; Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 63.

[343] Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 81.

[344] Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 120 vd. Ayrıca bkz. Kulu, 2015, **a.g.k.,** 108 vd.

[345] Bu hallere; iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında 4/1-a'lı sigortalı kadının süt izni sırasında geçirdiği kazanın iş kazası sayılması (SSGSSK m.13/1-d); analık sigortasından asli veya bağlı sigortalı kadınlara emzirme ödeneği, asli sigortalı kadınlara geçici iş göremezlik ödeneği verilmesi (SSGSSK m.16/2,3); doğum yapan sigortalı kadına doğum ya da analık izni sürelerini borçlanma imkânı tanınması (SSGSSK m.41/1-a); Kurumdan gelir/aylık almakta iken evlenen kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi (SSGSSK m.37/1); sigortalı kadınlara teşvikler sağlanması (İSK Geç. m.7, 10, 19, 21) ve yurt dışında ev kadını olarak geçirilen süreleri borçlanma imkânı tanınması (YGSDK m.1) örnek verilebilir.

[346] Bu hallere; (01.01.2048 tarihine kadar prim ödeme gün sayısı koşullarını tamamlayanlarla sınırlı olmak üzere) sigortalı kadınlar için erkeklere oranla daha düşük emeklilik yaşının belirlenmesi (SSGSSK m.28/2); ağır engelli çocuğu bulunan sigortalı kadınlara emeklilik koşulları bakımından kolaylık sağlanması (SSGSSK m.28/8); kız çocuklarının hak sahipliğinde erkek çocuklara kıyasla daha az koşul belirlenmesi (SSGSSK m.34/1-b) ve kız çocuklarının bakmakla yükümlü olunan sıfatının tespitinde kolaylıklar sağlanması (SSGSSK m.37/1, Geç. m.12/8) örnek verilebilir.

[347] Türk Hukukunda cinsiyeti nedeniyle sigortalı erkeklere tanınan tek imkân, silah altında veya yedek subay/astsubay okulunda geçen süreleri borçlanmaya ilişkindir (SSGSSK m.41/1-b).

Cinsiyet değişikliği halinde sigortalıya cinsiyetine göre sağlanan veya sağlanması muhtemel haklarında değişiklikler ortaya çıkar. Bu halde cinsiyet değiştiren sigortalının sosyal sigortadan kaynaklanan haklarının akıbeti, hakkın kazanılmış hak veya beklenen hak olmasına göre belirlenir.

Kazanılmış haklar[348] esas itibariyle kanunların zaman bakımından uygulanması, mevzuat veya statü değişikliği nedeniyle ortaya çıkar[349]. Cinsiyet değişikliğinde de kazanılmış hak, sigortalının cinsiyet değiştirmesiyle gündeme gelir. Sigortalı cinsiyetini değiştirmeden önceki statüsüyle (cinsiyetiyle) herhangi bir hak kazanmışsa ve yeni cinsiyeti bu hakkın aynı koşullarla kazanılmasına imkân vermiyorsa, cinsiyet değişikliğine rağmen sigortalının bu hakkı korunur. Cinsiyet değişikliği öncesi sigortalıya önceki cinsiyeti uyarınca sağlanan edimlerin iadesi talep edilmez[350]. Bu haklar bakımından değerlendirme, kişinin *hakkı kazandığı andaki* cinsiyetine göre yapılır[351].

Cinsiyetini değiştiren sigortalının beklenen hakları[352] ise, cinsiyet değişikliğinin ileriye etkili hüküm doğurmasının bir sonucu olarak, daha aleyhe olsa bile yeni cinsiyetine göre tespit edilir[353]. Bu halde sigortalının önceki statüsünün (cinsiyetinin) daha lehe sonuçlar doğurması önem taşımaz; nitekim sosyal sigorta hukukunda lehe

---

[348] *Kazanılmış hak,* kişinin yürürlükteki hukuk kurallarına göre bütün sonuçları ile edindiği, kişisel alacak niteliğine dönüşmüş olan ve kazanıldıktan sonra herhangi bir mevzuat veya idari işlemle ortadan kaldırılamayan hukuki durumları ifade eder. Detaylı bilgi için bkz. A. Çoban Atik (2013). İdare Hukukunda Kazanılmış Hak İlkesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 21 (1), s.12; Y. Oğurlu (2003). *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık s.24 vd.; A. N. Sözer (1989). Sosyal Sigortalarda Kazanılmış Hakların Korunması Üzerine Bir İnceleme (Süper Emeklilikte Son Durum). *Çimento İşveren Dergisi*, 3 (6), s.5-6; A. N. Sözer (2013). Kanunların Önceye Etki Yasağı: Sosyal Sigortalar Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme. *Journal of Yaşar University*, 8 (Özel Sayı), s.2483; M. F. Uşan (2009b). 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Başlangıcına İlişkin Tespitler. *Sicil,* 14, s.244; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 121. Ayrıca bkz. D.İDGK., T.28.03.2003, E.2003/56, K.2003/154; D.10.D.D., T.09.05.2008, E.2007/8873; D.5.D.D., T.09.09.2014, E.2014/4625, K.2014/5823 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 06.10.2020). AYM ise bu hakkı "*Kazanılmış bir haktan söz edilebilmesi için bu hakkın, yeni kanundan önce yürürlükte olan kurallara göre bütün sonuçlarıyla fiilen elde edilmiş olması gerekir. Kazanılmış hak, kişinin bulunduğu statüden doğan, kendisi yönünden kesinleşmiş ve kişisel niteliğe dönüşmüş haktır*." şeklinde tanımlamıştır. AYM, T.29.03.2017, E.2017/47, K.2017/84 (R.G.T.04.05.2017, S.30056)

[349] Çoban Atik, 2013, **a.g.k.,** 17-18; Oğurlu, 2003, **a.g.k.,** 28.

[350] Benzer yönde Güven, 1991, **a.g.k.,** 67.

[351] Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 81.

[352] *Beklenen haklar* eski mevzuat veya eski statü döneminde henüz bütün sonuçları ile kazanılmayan ancak ileride kazanılması muhtemel (eksik) haklar olarak tanımlanır. Beklenen hak sahibi, kazanılmış hak sahiplerine sağlanan korumadan yararlanamaz; beklenen hakkın akıbeti, kanun değişikliği nedeniyle ortaya çıkmışsa yeni kanuna göre; statü değişikliği nedeniyle ortaya çıkmışsa yeni statüye göre belirlenir. Böylelikle yeni kanun veya yeni statü geçmişe etki gösterir. Detaylı bilgi için bkz. Sözer, 1989, **a.g.k.,** 6.; Sözer, 2013, **a.g.k.,** 2492, 2502; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 118 vd.; Uşan, 2009b, **a.g.k.,** 243-244; Oğurlu, 2003, **a.g.k.,** 220 vd.

[353] Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 257; Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 102.

hükümlerin geçmişe yürümesi gibi bir prensipten söz edilemez[354]. SGK uygulamasında da Kurum ödemeler kütüğü ile nüfus kütüğünün belirli periyotlarla karşılaştırılarak cinsiyet değişikliği dâhil olmak üzere çeşitli nedenlerle sigorta edimlerine hak kazanma şartlarını yitirenlerin tespit edileceği açıkça düzenlenmiştir (SSİY m.76/3).

Cinsiyet değişikliğinin ileriye etkili hüküm doğurmasının bir diğer sonucu, cinsiyet değişikliği ile birlikte kişinin kadın olmuşsa kadınlarla, erkek olmuşsa erkeklerle eşit koşullara tabi tutulacak olmasıdır. Diğer bir ifadeyle, cinsiyet değiştiren kimsenin karşılaştırılacağı ve eşit kabul edileceği kişi yeni cinsiyetine göre tespit edilir[355]. Ancak kazanılmış haklar bu duruma istisna teşkil eder.

3.7.1.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Türk Hukukunda sigortalılık statüsünün sübjektifliğinden ve hukuki statü ile kişisel durum uyarınca bu statünün farklılaştığından söz etmiştik. Her ne kadar sosyal sigorta uygulamasında cinsiyet değişikliği sigortalılık statüsünü etkilese de sigortalılık ilişkisini ortadan kaldırmaz. Sosyal sigorta sistemine asli sigortalı olarak dâhil bir kimsenin cinsiyet değiştirmesi, Kurum ile arasındaki sigortalılık ilişkisinde yalnızca değişikliklere yol açar; sigortalının sigortalılık bilgileri yeni cinsiyeti uyarınca güncellenir.

Cinsiyet değişikliği bağlı sigortalılık ilişkisi bakımından ise aynı sonuçları doğurmaz. Cinsiyet değişikliği hısımlık ilişkilerini değiştirmediğinden[356], hısımlık nedeniyle ortaya çıkan bağlı sigortalı sıfatı kural olarak değişiklikten etkilenmez. Ancak bağlı sigortalı olarak edimlerden yararlanma şartları yeni cinsiyete göre belirlenir.

---

[354] Uşan, 2009b, a**.g.k.,** 243, 245.

[355] Örneğin ABAD, cinsiyetini kadın olarak değiştirdikten sonra Birleşik Krallık'ta o dönemde kadınlar için yaşlılık aylığına hak kazanma yaşı olan 60 yaşını tamamlayıp kendisine aylık bağlanmasını talep eden sigortalının karşılaştırılacağı kişinin kadınlar değil erkekler olduğuna ve 65 yaşını beklemesi gerektiğine hükmeden Birleşik Krallık'ın 79/7/EEC sayılı AB direktifine aykırı davrandığına hükmetmiştir. Bkz. Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions, C-423/04, T.27.04.2006. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62004CJ0423&from=EN (Erişim Tarihi: 06.10.2020). AİHM de benzer şekilde, emeklilik yaşının eski cinsiyeti olan erkek statüsüne göre belirlenmesi gerektiğine hükmedilen Linda Grant davasında Birleşik Krallık'ın AİHS m.8'e aykırı davrandığına; Grant'ın emeklilik yaşının yeni cinsiyeti uyarınca kadın statüsüne göre belirlenmesi gerektiğine hükmetmiştir. Bkz. Grant v. Birleşik Krallık, B.N.:32570/03, T.23.05.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75454 (Erişim Tarihi: 07.10.2020). Türk Hukukunda ise Danıştay, erkek iken cinsiyetini kadın olarak değiştiren bir kimsenin hak sahibi kız çocuğu sıfatıyla kendisine ölüm aylığı bağlanmasının önünde herhangi bir engel bulunmadığına; cinsiyet değiştiren kimsenin eşit kabul edileceği kişinin yeni cinsiyetine göre tespit edileceğine hükmetmiştir. Bkz. D.10.D.D., T.27.12.1993, E.1992/4706, K.1993/5536 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 07.10.2020)

[356] Sert, 2015, **a.g.k.,** 264; Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 64. Ayrıca bkz. Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 97-98.

Türk Hukukunda hak sahibi sıfatı kadınlar bakımından daha lehe düzenlendiği için, kadın sigortalının cinsiyetini erkek olarak değiştirmesi halinde hak sahibi sıfatıyla sigorta edimlerinden yararlanma imkânı ortadan kalkabilir. Hak sahibi olarak gelir/aylığa hak kazanmanın şartları; erkek çocuklar için kural olarak belirli bir yaşı doldurmamış olma esasına göre düzenlenmiştir (SSGSSK m.34/1-b). Yaş koşulunu karşılamayan erkek çocuk, cinsiyetini (erkek olarak) değiştirdiği an itibariyle hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanma şartını yitirir. Erkek sigortalının cinsiyetini kadın olarak değiştirmesi halinde ise tam tersi bir durum ortaya çıkar. Yaşı nedeniyle bağlı sigortalı sıfatını yitirmiş veya hiç kazanamamış hak sahibi, diğer koşulları da taşıması şartıyla, cinsiyetini değiştirdiği an itibariyle anne/babasının sigortalılığı uyarınca gelir/aylığa hak kazanabilir.

Öte yandan, ilk defa 5510 sayılı Kanuna göre bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını kazananlar bakımından cinsiyet farkı gözetilmemiştir (SSGSSK m.3/10-b). Bu halde cinsiyet değiştiren kişinin bakmakla yükümlü olunan sıfatında salt cinsiyet değişikliği nedeniyle bir değişiklik ortaya çıkmaz. Ancak bakmakla yükümlü olunan sıfatını 5510 sayılı Kanun öncesinde kazanan (01.10.1990 ve sonrası doğan) kız çocukları bakımından bir istisnaya yer verilmiş; bu sıfatın -diğer koşulların taşınması halinde- yaş koşuluna bakılmaksızın devam edeceği veya kişisel durumlarındaki değişikliğin ortadan kalkmasıyla (örneğin sigortalılık sıfatının yitirilmesi veya evliliğin sona ermesiyle) yeniden kazanılacağı düzenlenmiştir (SSGSSK Geç. m.12/8)[357]. Bu nedenle, bakmakla yükümlü olunan sıfatını 5510 sayılı Kanun öncesinde kazanmış bir kimsenin cinsiyetini kadın olarak değiştirmesi halinde, diğer koşulları sağlaması kaydıyla, yaşına bakılmaksızın bakmakla yükümlü olunan kimse olarak kabul edilmesi gerekir.

Son olarak belirtelim ki, asli sigortalının cinsiyet değiştirmesi bağlı sigortalılarının statüsünde bir değişikliğe yol açmaz. Kanunkoyucu hak sahibi ve bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatlarının tespitinde asli sigortalının cinsiyeti yönünden ayrımda bulunmamıştır. Bu sıfatın anneden veya babadan, kız çocuktan veya erkek çocuktan kazanılması arasında herhangi bir fark yoktur[358].

---

[357] Bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 169-170; Elma, 2019, **a.g.k.,** 543-544; Gökçen Ayan, 2016, **a.g.k.,** 44-46; Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 159-160; Kuruca, 2012, **a.g.k.,** 209-210.

[358] Türk Hukukunda cinsiyet değiştirmek için evli olmamak koşulu aransa da (TMK m.40/1), her nasılsa evli olmasına rağmen cinsiyetini değiştiren kişinin evliliğinin akıbeti düzenlenmemiştir. Doktrinde çoğunluk görüşü, bu halde evliliğin kendiliğinden sona ermeyeceğini ancak boşanma yoluyla sona erebileceğini kabul etmektedir. Bkz. Öztan, 2015, **a.g.k.,** 573; Özdamar, 2002, **a.g.k.,** 348; Turan Başara,

3.7.1.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

Sigortalının cinsiyet değiştirmesinin kısa vadeli sigortalar yönünden sonuçları iş kazası ve meslek hastalığı sigortası (SSGSSK m.13/1-d) ile esas itibariyle analık sigortası yönünden (SSGSSK m.15-18) ortaya çıkar.

Kadın sigortalının cinsiyetini erkek olarak değiştirmesi halinde, analık sigortasından yararlanabilmesi ancak evlenmesi ve çocuk sahibi olması halinde mümkündür. Nitekim sigorta kapsamında sağlanan edimler asli sigortalı kadına verilen geçici iş göremezlik ödeneği ile asli sigortalıya veya sigortalının sigortalı olmayan karısına yapılan emzirme ödeneğidir (SSGSSK m.16). Erkek sigortalının cinsiyetini kadın olarak değiştirmesi halinde ise analık sigortasından faydalanabilmesi için doğum yapmış olması yeterli olup evli olması aranmaz. Ancak tıp dünyasındaki gelişmeler göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyet değiştiren kimselerin cinsiyet değiştirme ameliyatının bir sonucu olarak üreme yeteneğinden sürekli bir biçimde yoksun kalmaları nedeniyle, doğuma bağlı analık sigortasından yararlanmaları bugün için güç görünmektedir[359]. Öte yandan cinsiyet değiştiren bir kimsenin evliyse eşiyle birlikte bekâr ise tek başına evlat edinmesinde kanuni herhangi bir engel bulunmamaktadır; ancak bu halde belirttiğimiz üzere analık sigortası edimlerinden faydalanmak mümkün değildir (2018/26 s. G. ile değ. 2016/21 s. G., 5.3.)[360].

Son olarak, cinsiyetini kadın olarak değiştiren bir kimsenin, koşulların varlığı halinde, bağlı sigortalı sıfatıyla iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından evlenme ödeneği alması da mümkündür (SSGSSK m.16/1-d). Bu husus aşağıda ele alınacaktır.

3.7.1.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Cinsiyet değişikliğinin uzun vadeli sigortalar bakımından sonuçları, uzun vadeli sigortalarda cinsiyete dayalı olarak yapılan farklılaştırma ekseninde ortaya çıkar. Türk Hukukunda kadın sigortalılara tanınan imkânlar esas itibariyle; doğum yapması halinde

---

2012, **a.g.k.,** 259-260; Sert, 2015, **a.g.k.,** 267. Bu nedenle, evli iken cinsiyetini değiştiren sigortalının eşinin, evlilik mahkeme kararı ile sona erene kadar bağlı sigortalı sıfatını korumasının önünde kanımızca hukuki bir engel yoktur.

[359] Her ne kadar TMK m.40/1'de yer alan "üreme yeteneğinden sürekli biçimde yoksun bulunduğunu" resmi sağlık raporuyla belgeleme şartı AYM tarafından iptal edilse de (AYM., T.29.11.2017, E.2017/130, K.2017/165; R.G.T.20.03.2018, S.30366), bugünkü tıbbi gelişmeler ışığında cinsiyet değiştirmiş kişilerin çocuk sahibi olması pek mümkün değildir. Ayrıca bkz. Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 72-74.

[360] Analık sigortasından yararlanabilmek için sigortalının veya eşinin çocuğun biyolojik annesi olması gerektiği yönünde bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 362; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 466.

doğum ya da analık izni sürelerini borçlanma (SSGSSK m.41/1-a)[361], Kurumdan gelir/aylık almakta iken evlenen kız çocuklarına evlenme ödeneği verilmesi (SSGSSK m.37/1), -01.01.2048 tarihine kadar prim ödeme gün sayısı koşullarını tamamlayanlarla sınırlı olmak üzere- kadın sigortalılar için erkeklere oranla daha düşük emeklilik yaşının belirlenmesi (SSGSSK m.28/2), ağır engelli çocuğu bulunan kadın sigortalılara emeklilik koşulları bakımından kolaylık sağlanması (SSGSSK m.28/8) ve yurt dışında ev kadını olarak geçirilen süreleri borçlanma imkânı tanınması (YGSDK[362] m.1) şeklindedir. Cinsiyeti nedeniyle erkek sigortalılara tanınan tek imkân ise silah altında veya yedek subay/astsubay okulunda geçen süreleri borçlanmaya ilişkindir (SSGSSK m.41/1-b). Buna göre cinsiyetini değiştiren sigortalının bu imkânlara yönelik kazanılmış ve beklenen haklarını ve ileriye dönük haklarını kısaca ele almak gerekir.

Kadın sigortalıya tanınan doğum borçlanması, yurtdışında ev kadını olarak geçirilen sürelerin borçlanılması ve erkek sigortalıya tanınan askerlik borçlanması imkânları kazanılmış haklara örnek olabilir. Doğum yapan ve daha sonra cinsiyetini erkek olarak değiştiren sigortalı, doğumdan önce sigortalı olması şartıyla, cinsiyetini değiştirse dahi doğum nedeniyle sigortalılık niteliğini yitirdiği ya da kısmi süreli çalıştığı geçmiş süreleri borçlanabilir[363]. Bir kimse, yurt dışında ev kadını olarak/çalışmadan geçirdiği süreleri cinsiyetini değiştirip erkek olsa bile borçlanabilir. Aynı şekilde, cinsiyetini kadın olarak değiştirmeden önce zorunlu askerlik görevini yerine getiren sigortalı, cinsiyetini değiştirse bile sigortalılık niteliğini yitirdiği bu süreleri borçlanabilir[364]. Kazanılmış hakların yanı sıra, bu haklar ileriye dönük olarak da sonuç doğurur.

---

[361] Yukarıda değinildiği üzere, 4/1-c'li sigortalılar bakımından doğum borçlanması yalnızca kadınlara özgülenen bir imkân olarak değerlendirilemez. 4/1-c'li sigortalı erkekler de bu süreleri SSGSSK m.41/1-c kapsamında borçlanabilir. Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.5.2.

[362] 3201 sayılı Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Yurt Dışında Geçen Sürelerinin Sosyal Güvenlikleri Bakımından Değerlendirilmesi Hakkında Kanun.

[363] Doktrinde Özer, SSGSSK m.41/1-a hükmünde "sigortalı kadın" ifadesine yer verilmesi nedeniyle borçlanma talep tarihinde sigortalının kadın olması gerektiğini; doğum yapmış olmasının kendisi bakımından bir kazanılmış hak yaratmadığını belirtmektedir. Kanımızca bu yoruma katılmak mümkün değildir. Şöyle ki, kanunkoyucunun madde metninde "sigortalı kadın" ifadesini kullanmasının nedeni, bu hakkı sadece doğum yapan kadınlara tanıyor olmasından kaynaklanmaktadır. Bir kimsenin cinsiyet değiştirmesinin istisnai niteliği göz önünde bulundurulduğunda, kanunkoyucunun "sigortalı kadın" ifadesiyle doğum yapan kadını amaçladığı açık olup bu düzenlemeyi "talep anında kadın olmak" şeklinde yorumlamak doğum borçlanmasının hizmet ettiği amaca da aykırıdır. Ayrıca bkz. H. D. Özer (2012). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Aylığına Hak Kazanma Koşulları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.277.

[364] SSGSSK m.41/1-b bendinde borçlanma talep tarihinde erkek olmanın öngörülmemesi nedeniyle, usulüne uygun yapılan bir askerlik için askerlik borçlanması yapılmasının mümkün olması gerektiği yönünde bkz. Özer, 2012, **a.g.k.,** 277.

Türk Hukukunda evlenme ödeneğine hak kazanabilmek için gelir/aylık almakta iken evlenme ve bu nedenle aylığı kesilmesi gereken kız çocuğu olma şartı aranmıştır (SSGSSK m.37). Kanımızca bu koşulları yerine getiren kimse, daha sonra cinsiyetini değiştirse dahi, evlenme tarihinden itibaren beş yıllık hak düşürücü süre içinde Kurumdan evlenme ödeneği talep edebilmelidir (SSGSSK m.97/3). Nitekim bu halde evlenme ödeneği kişinin önceki cinsiyeti döneminde bütün sonuçları ile doğmuş ve kişisel alacağa dönüşmüş fakat talebe konu olmamıştır. Öte yandan kadın iken cinsiyetini erkek olarak değiştirmiş kimseye önceden yapılmış olan evlenme ödeneğinin iadesi de istenemez. Ek olarak, cinsiyetini değiştirerek sonradan kadın olan ve bu statüsü ile Kurumdan gelir/aylık almakta iken evlenen kimse de, evlenme ödeneğine evleviyetle hak kazanır.

Cinsiyet değişikliği bakımından ele alınacak son husus, kadın sigortalılar lehine düzenlenen emeklilik yaşı ve ağır engelli çocuğa sahip kadın sigortalılara tanınan kolaylaştırılmış emeklilik imkânı ekseninde cinsiyet değiştiren kimselerin emeklilik yaşının ve emeklilik koşullarının tespitine ilişkindir. Emekliliğe hak kazanma, prim ödeme gün sayısı ve yaş koşuluna bağlanmış olduğundan, bu koşullar yerine getirilmiş olmadıkça sigortalının herhangi bir kazanılmış hakkından söz edilemez. Diğer bir söyleyişle, aksi düzenlenmediği müddetçe beklenen hak sahiplerinin emeklilik yaşı yeni mevzuata veya yeni statülerine göre belirlenir. Buna göre cinsiyet değiştiren kimsenin emeklilik yaşı da bu esaslar doğrultusunda *yeni cinsiyetine göre* tespit edilir[365].

Kadın iken cinsiyetini erkek olarak değiştiren kimse, cinsiyetini değiştirdiği tarihte emeklilik koşullarını henüz sağlamamışsa, kadınlar için getirilen emeklilik yaşından faydalanamaz. Bu halde sigortalının emeklilik yaşı son cinsiyetine göre belirlenir. Öte yandan, bu söylenenler beklenen haklar için olup kazanılmış haklar bakımından geçerli olmaz. Cinsiyet değiştirme tarihinden önce emekliliğe hak kazanmış (prim ödeme gün sayısı ve yaş koşulunu sağlamış) ve fakat aylık talebinde bulunmayan sigortalının kazanılmış hakkı korunur[366]. Aynı şekilde, kendisine önceki cinsiyeti uyarınca aylık

[365] Güven, 1997, **a.g.k.,** 67; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 257; Sert, 2015, **a.g.k.,** 263; Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 103; Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 63.

[366] Emeklilik yaşını tamamlamış ancak kendisine aylık bağlanmayan sigortalı kadının cinsiyetini değiştirmesi halinde de, emeklilik yaşının yeni cinsiyetine göre (erkek) belirlenmesi gerektiği yönünde bkz. Güven, 1997, **a.g.k.,** 67. Her ne kadar yeni cinsiyetin kural olarak ileriye dönük etkili olduğundan ve cinsiyet değişikliği ile birlikte sigortalının yeni cinsiyeti uyarınca eşit işleme tabi tutulacağından söz etmiş olsak da, bu halde yeni kanun veya yeni statünün derhal uygulanırlığına istisna teşkil eden bir durum mevcuttur. Bu halde sigortalının eski cinsiyetine göre bütün hukuki sonuçları ile kazanmış olduğu ve kişisel alacak niteliğine dönüşen ve fakat talep edilmemiş bir (kazanılmış) hak söz konusudur.

bağlanan sigortalının aylığı da cinsiyet değişikliği nedeniyle kesilmez. Erkek iken cinsiyetini kadın olarak değiştiren sigortalının emeklilik yaşı ise son cinsiyetine göre belirlenir ve sigortalı, kadınlar için düzenlenen emeklilik yaşına göre emekli olabilir[367].

Yaşlılık sigortasından toptan ödeme talebinde bulunulmasında ise, sigortalının yeni cinsiyetine göre işlem yapılır. Nitekim toptan ödeme, niteliği itibariyle beklenen hak sahiplerine sosyal sigortadan sunulan edime (aylığa) henüz hak kazanamamış sigortalılar bakımından düzenlenmiştir[368]. Bu halde sigortalı, yaşlılık aylığı bağlanması için gerekli yaş şartını doldurduğu halde diğer şartları (prim ödeme gün sayısını ve/veya sigortalılık süresini) sağlamamıştır (SSGSSK m.31). Bu nedenle toptan ödeme imkânından yararlanmak isteyen sigortalı, kazanılmış hak sahiplerine getirilen korumadan yararlanamaz. Diğer bir ifadeyle, cinsiyet değiştiren sigortalının toptan ödeme bakımından gerekli yaş şartını doldurup doldurmadığı son cinsiyetine göre tespit edilir.

Ağır engelli çocuğa sahip kadın sigortalılara tanınan kolaylaştırılmış emeklilik imkânı için de benzer hususlardan söz edilebilir. Kadın iken engelli çocuğunun bakımını üstlenen ancak daha sonra cinsiyetini erkek olarak değiştiren sigortalının, 5510 sayılı Kanunun yürürlük tarihinden sonraki ve kadın statüsünde geçirdiği sürelerle sınırlı olmak üzere bu imkândan yararlanması mümkün olmalıdır (SSGSSK m.28/8)[369]. Öte yandan, erkek iken cinsiyetini kadın olarak değiştiren sigortalılar da, yeni cinsiyetleri uyarınca ağır engelli çocuklarının bakımını üstlenmeleri koşuluyla bu imkândan yararlanabilirler.

3.7.1.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Cinsiyet değişikliği bakımından ele alınması gereken ilk husus, sigortalıya asli sigortalı sıfatıyla bağlanacak gelir/aylıklara ilişkindir. Cinsiyetini değiştiren sigortalıya gelir/aylık bağlanacak hallerde, kazanılmış bir hak söz konusu olmadıkça, ileriye dönük etkinin bir sonucu olarak gelir/aylığa hak kazanma koşulları yeni cinsiyete göre belirlenir. Ancak kadın iken cinsiyetini erkek olarak değiştiren sigortalının eski cinsiyeti uyarınca

---

[367] Ayrıca bkz. AİHM'in Grant v. Birleşik Krallık kararı. B.N.:32570/03, T.23.05.2006. http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-75454 (Erişim Tarihi: 07.10.2020). ABAD'ın Sarah Margaret Richards v. Secretary of State for Work and Pensions kararı. C-423/04, T.27.04.2006. https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:62004CJ0423&from=EN (Erişim Tarihi: 06.10.2020)

[368] Toptan ödemenin niteliği hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Oral, 2007, **a.g.k.,** 5 vd.

[369] Nitekim SGK uygulamasında velayet halinde de benzer bir çözüm yolunun kabul edildiğinden söz etmiştik. Kadın sigortalının bakımını üstlendiği ağır engelli çocuğunun velayetini sonradan yitirmesi halinde, bu imkândan çocuğun velayeti kendisinde olduğu süre boyunca yararlanabileceği düzenlenmiştir (2013/11 s. G. K.8, B.3, 7.). Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.6.4.

kazanmış olduğu aylığı korunur ve sigortalı bu aylığını almaya devam eder. Fakat aylığın miktarında eski cinsiyetinden kaynaklanan iyileştirmeler, ekstra ödemeler vb. söz konusu ise, cinsiyet değiştirme anı itibariyle aylık miktarının yeni cinsiyete göre tespiti gerekir.

Değinilmesi gereken bir diğer husus, sigortalıya hak sahibi sıfatıyla bağlanan gelir/aylıklara ilişkindir. Cinsiyet değişikliğinin hısımlık ilişkilerini ve bu hısımlık sonucu kazanılan hak sahibi sıfatını etkilemediğinden söz etmiştik. Ancak kız ve erkek çocuklarının hak sahibi sıfatıyla edimlerden yararlanmaları farklı esaslara tabi tutulduğundan, cinsiyetini değiştiren bağlı sigortalının durumunda değişiklik olabilir[370]. Bu halde hak sahibi sıfatı yeni cinsiyete göre belirlenir ve kişi hemcinsleriyle aynı haklara sahip olur[371]. Örneğin cinsiyetini değiştirdiği esnada Kurumdan aylık almakta olan ve cinsiyetini erkek olarak değiştiren kimse, SSGSSK'nın erkek çocuklar için aradığı yaş koşulunu (SSGSSK m.34/1-b-1) sağlamıyorsa, cinsiyet değişikliğini takip eden ödeme dönemi itibariyle kişinin aylığı kesilir (SSGSSK m.35/1). Benzer şekilde, (erkek olan) cinsiyetini değiştirmeden önce yaş koşulu nedeniyle veya diğer sebeplerle aylığı kesilmiş olan veya kendisine aylık bağlanmayan hak sahibi, kız çocuğu sıfatıyla ve evli olmamak koşuluyla gelir/aylığa hak kazanabilir[372]. Bu halde sigortalının talep hakkı, cinsiyet değiştirme tarihi itibariyle (veya hak kazanma koşullarının ileriki bir tarihte sağlanması halinde bu tarihte) doğar (SSGSSK m.35/1-b). Öte yandan cinsiyetini değiştirdiği sırada Kurumdan aylık almakta olan ve cinsiyet değişikliğine rağmen aylığa hak kazanma şartlarını yitirmeyen çocuğun aylığında cinsiyet değişikliği herhangi bir sonuç doğurmaz.

Belirtelim ki, cinsiyetini değiştiren hak sahibi kız veya erkek çocuklarına ilişkin hususlar, ölüme bağlı toptan ödeme ve ihya hakkının kullanılması bakımından da benzer şekildedir. Hak sahibinin toptan ödemeden pay alıp almayacağı, toptan ödeme anındaki son cinsiyetine göre tespit edilir. Öte yandan, toptan ödeme yapıldığı andaki cinsiyetine göre ödemeden pay alamamış hak sahibinin sonradan cinsiyet değiştirmesi ve yeni cinsiyeti uyarınca hak sahibi sıfatıyla aylığa hak kazanabiliyor olması, kendisine herhangi bir talep hakkı vermez. Bu halde toptan ödemeden artan tutar olsa dahi kendisine herhangi

[370] Hak sahipliğinin cinsiyete dayalı ayrıma tutulduğu tek durum çocuklara yöneliktir (SSGSSK m.34/1-b). Eşin ve anne/babanın hak sahipliğinde cinsiyete dayalı bir ayrıma gidilmediğinden bu kimselerin cinsiyet değiştirmeleri hak sahibi sıfatıyla edimlerden yararlanmalarını etkilemez (SSGSSK m.34/1-a, d).
[371] Aynı yönde bkz. Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 103.
[372] Danıştay da erkek iken cinsiyetini kadın olarak değiştiren bir kimsenin hak sahibi kız çocuğu sıfatıyla kendisine ölüm aylığı bağlanmasının önünde herhangi bir engel bulunmadığına isabetle hükmetmiştir. Bkz. D.10.D.D., T.27.12.1993, E.1992/4706, K.1993/5536 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 07.10.2020)

bir ödeme yapılmaz. Nitekim kanunkoyucu toptan ödemeden sonradan pay talep edebilecek hak sahiplerini sınırlı olarak saymıştır (SSGSSK m.36/3).

Bu başlık altında son olarak fiili cinsiyeti ile nüfus kütüğündeki cinsiyeti örtüşmeyen, diğer bir ifadeyle cinsiyet değişikliği sicile tescil edilmediğinden koşulları sağlamasa da hak sahibi sıfatıyla aylık almaya devam edenlerin durumuna değinmek gerekir. Birinci bölümde ifade ettiğimiz üzere, cinsiyet değişikliğinin kişisel durum siciline kaydedilmesi, kurucu değil bildirici nitelikte olup cinsiyet değişikliğinin bir şartı değildir[373]. Buna göre kişisel durum sicili yeni cinsiyete göre düzeltilmese dahi, cinsiyet değişikliği ileriye etkili hüküm ve sonuç doğurur. Bu sebeple düzeltilmeyen sicil kaydına istinaden sosyal sigorta edimlerinden yararlanmaya devam edenlere yapılan ödemeler "yersiz ödeme" kabul edilir ve bu ödemeler hak sahibi sıfatının ortadan kalktığı tarihten (cinsiyet değişikliği tarihinden) itibaren ileriye dönük geri alınır (SSGSSK m.96/1-a).

3.7.1.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Cinsiyet değiştiren asli sigortalının GSS statüsünde salt cinsiyet değişikliği nedeniyle bir değişiklik ortaya çıkmaz. Kanunkoyucu GSS'li sıfatını cinsiyet esasına göre belirlememiştir. Esasında aynı husus GSS'den bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla yararlanma halinde de geçerlidir. Bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazanma ve kaybetme şartları aynı koşullarla belirlenmiştir (SSGSSK m.3/10-b). Öte yandan, bakmakla yükümlü olunan sıfatını 5510 sayılı Kanun öncesinde kazanan kız çocuklarının bu sıfatının -diğer koşulların taşınması halinde- yaş koşuluna bakılmaksızın devam edeceğinden veya kişisel durumlarındaki değişikliğin ortadan kalkmasıyla (örneğin sigortalılık sıfatının yitirilmesi veya evliliğin sona ermesiyle) yeniden kazanılacağından söz etmiştik (SSGSSK Geç. m.12/8)[374]. Bu nedenle, bakmakla yükümlü olunan sıfatını 5510 sayılı Kanun öncesinde kazanmış bir kimsenin cinsiyetini kadın olarak değiştirmesi halinde, diğer koşulları sağlaması kaydıyla, yaşına bakılmaksızın bakmakla yükümlü olunan kimse olarak yeniden kabulü mümkün olmalıdır.

Genel sağlık sigortası kapsamında ele alınması gereken bir diğer husus, cinsiyet değişikliğinin kurucu unsurlarından olan cinsiyet değiştirme ameliyatlarının GSS

[373] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 128; Güven, 1997, **a.g.k.,** 63.
[374] Bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 169-170; Elma, 2019, **a.g.k.,** 543-544; Gökçen Ayan, 2016, **a.g.k.,** 44-46; Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 159-160; Kuruca, 2012, **a.g.k.,** 209-210.

kapsamında finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri arasında yer alıp almadığıdır. Finansmanı sağlanan ve sağlanmayan sağlık hizmetleri SSGSSK m.63-64, GSSUY m.7 vd. ve Sağlık Uygulama Tebliği (SUT) ve eklerinde detaylarıyla düzenlenmiştir. Buna göre finansmanı sağlanan sağlık hizmetlerini koruyucu, tedavi edici, eski hale getirici ve kişisel ihtiyaçları karşılayıcı şeklinde genel bir ayrıma tabi tutmak mümkündür[375].

Cinsiyet değiştirme ameliyatı, "*kadının erkeğe veya erkeğin kadına dönüştürülmesi amacı ile cinsiyet değiştirmek isteyen kişiye yapılan tıbbi müdahaleyi, genel olarak plastik cerrahi operasyonları*"[376] ifade etmekte olup mevzuatta bu ameliyatların finansmanı sağlanan sağlık hizmetlerinden olup olmadığına ilişkin açık bir hüküm yoktur. Üzerinde durulması gereken husus, bu ameliyatların kişisel ihtiyaçlara yönelik tedavi mi yoksa salt estetik amaçlı/lüks sağlık hizmeti şeklinde mi değerlendirileceğidir[377]. Nitekim cinsiyeti değiştirmeye yönelik operasyonlarda göğüs ameliyatı, genital ameliyat ve ses, liposuction, yüz estetiği gibi çeşitli estetik operasyonlar gerekli olmaktadır[378].

Kanımızca vücut bütünlüğüne karşı yapılan cinsiyet değiştirme ameliyatları, kişilerin transseksüel yapıda olmalarının zorunlu bir sonucudur. Estetik operasyonları da içeren bir dizi ameliyattan söz edilse de, bunlar kişinin yeni cinsiyetini tam olarak kazanabilmesi için gerekli olan, vücut bütünlüğünü sağlamaya yönelik tıbbi operasyonlardır. Her ne kadar SSGSSK m.64/1-d'de "*63 üncü maddeye göre yöntem, tür, miktar ve kullanım sürelerinin belirlenmesi sonucunda Kurumca finansmanı sağlanacak sağlık hizmetlerinin kapsamı dışında bırakılan sağlık hizmetleri*"nin finansmanının sağlanmayacağı belirtilerek SGK'ya finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri bakımından geniş bir takdir yetkisi verilmiş olsa da[379]; SSGSSK'da bu ameliyatların kapsam dışı bırakılmasını sağlayacak açık bir hüküm de yer almamaktadır. Bu sebeple cinsiyet

[375] Detaylı bilgi için bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 250 vd.
[376] Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 19. Cinsiyet değişikliği ameliyatının vücut bütünlüğüne karşı yapılan tıbbi bir müdahale olduğu yönünde ayrıca bkz. Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 21.
[377] Aynı yönde bkz. Sert, 2015, **a.g.k.,** 263-264; Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 76.
[378] Detaylı bilgi için bkz. Koç Kızılyel, 2020, **a.g.k.,** 14-19.
[379] SGK'nın bu takdir yetkisini SUT ve ekleriyle geniş bir biçimde kullandığı yönünde ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 251.

değişikliğinin zorunlu bir sonucu olduğu müddetçe bu operasyonların da Kurumca finansmanının sağlanması gerekir[380]. Nitekim Kurum uygulaması da bu yöndedir[381].

3.7.1.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Cinsiyet değişikliğinin isteğe bağlı sigortaya yönelik sonuçları GSS ve UVS yönünden ortaya çıkar. İsteğe bağlı sigorta bakımından cinsiyet değişikliği, isteğe bağlı sigortalının sigortalılık niteliğini etkilemez, yalnızca sigortalının sigortalılık statüsü ileriye etkili olarak yeni cinsiyetine göre belirlenir. Cinsiyete dayalı sağlanan kolaylıklar veya edimler, yeni cinsiyet uyarınca sona erer veya talep edilebilir hale gelir. Bakmakla yükümlü olunan sıfatında cinsiyete dayalı bir ayrım yapılmadığından, kural olarak bu sıfatta bir değişiklik ortaya çıkmaz (SSGSSK m.3/10). Ancak 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde bakmakla yükümlü olunan sıfatını kazananlar bakımından sözünü ettiğimiz istisnai durum, isteğe bağlı sigortada da geçerlidir (SSGSSK Geç.m.12/8). Cinsiyet değişikliğinin isteğe bağlı sigorta kapsamındaki hak sahipliği sıfatına yönelik etkileri de zorunlu sigortayla aynıdır.

Aksi öngörülmediği müddetçe isteğe bağlı sigortalı, UVS ve GSS'den zorunlu sigortalılar gibi yararlanır. Örneğin bu halde de cinsiyetini değiştiren sigortalının önceden kazanmış olduğu hakları korunur. Aynı şekilde sigortalı, sigorta edimlerinden yeni cinsiyeti uyarınca ileriye dönük yararlanabilir[382]. Cinsiyet değiştiren sigortalıların emeklilik yaşının tespiti de zorunlu sigortalılarda olduğu gibi belirlenir. Son olarak isteğe bağlı sigortada da, sigortalı GSS'den yararlanma koşullarını yerine getirdiği müddetçe, cinsiyet değişikliğinin zorunlu bir sonucu olan cinsiyet değişikliği operasyonlarının Kurumca finansmanının sağlanması gerekir.

---

[380] TMK m.40 hükmünde düzenlenen koşullar incelendiğinde, transseksüel yapıda olduğunu belgeleyen bireyler bakımından cinsiyet değiştirme ameliyatının tıbbi bir zorunluluk niteliği taşıdığı ve devletin bu kapsamdaki sağlık harcamalarını karşılaması gerektiği yönünde bkz. Sert, 2015, **a.g.k.,** 263-264. Kurumca finansmanı sağlanan estetik tedavilerinin amacının, bedeni görünümü doğal hale getirerek ruhsal dengeyi kurmak olduğu yönünde bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 268-269. Kurumca finansmanı sağlanan estetik amaçlı cerrahi müdahalelerin hem vücut bütünlüğünü sağlamaya yönelik olması gerektiği hem de müdahale sebebinin iş kazası ile meslek hastalığı, hastalık, kaza ya da konjenital nedenlere bağlı olması gerektiği yönünde ayrıca bkz. Kuruca, 2012, **a.g.k.,** 274.

[381] Cumhurbaşkanlığı İletişim Merkezi (CİMER) yoluyla bilgi edinme hakkı kapsamında #2004449687 başvuru numarasıyla SGK'dan konuya ilişkin görüş istenmiş; başvuru Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı tarafından 08.11.2020 tarihinde "*Kurumumuz başvuru sahibi kişinin uzman hekimler sağlık kurulu raporu ve mahkeme kararı gibi belgeler neticesinde cinsel kimlik bozukluğu durumun hastalık olarak kabul edilip, yapılacak tıbbi işlemlerin de sağlık hizmeti olarak kabul edilmesi sonucunda, cinsiyet değiştirme ameliyatları karşılanmaktadır.*" şeklinde cevaplanmıştır.

[382] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.2.4.

3.7.2. Yaş/doğum tarihi değişikliği yönünden

3.7.2.1. Genel olarak

Türk Hukukunda maddi hatadan kaynaklananlar (NHK m.35/1) dışındaki doğum tarihi değişiklikleri ancak mahkeme kararı ile yapılabilir. Doğum olayının süresi içinde tescil edilmesi gerektiğinin düzenlenmesine rağmen (NHK m.15), doğumun geç ve bu sebeple gerçeğe aykırı tescili ülkemizde yaygın uygulamalar arasındadır[383]. Bu nedenle Türk Hukukunda yaş düzeltme davalarına sıklıkla başvurulmakta ve usulüne uygun olarak açılan kayıt düzeltme davasıyla kişinin doğum tarihi değiştirilebilmektedir.

Sosyal sigorta hukukunda sigorta edimlerine hak kazanma ve beklenen/kazanılmış hakların kapsamı bakımından sigortalının yaşı önem taşır. Örneğin sigortalılık niteliğinin kazanılmasında ve sigortalılığın başlangıcında, emeklilik yaşının tespitinde, kolaylaştırılmış emeklilik veya kısmi aylık seçeneklerinden yararlanmada, sigortalılara ödenecek gelir/aylıkların ve peşin sermaye değerinin hesaplanmasında, toptan ödeme talep edebilmede, bağlı sigortalı (bakmakla yükümlü olunan veya hak sahibi) sıfatının tespitinde, hizmet borçlanmasında ve daha pek çok hususta durum böyledir. Bu nedenle Türk Hukukunda yaş değişikliklerinin sosyal sigortaya ilişkin sonuçları özel olarak düzenlenmiştir.

SSGSSK m.57'de; iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında bağlanacak gelirler bakımından sigortalının *iş kazasının gerçekleştiği/meslek hastalığının tespit edildiği* tarihteki; uzun vadeli sigortadan sağlanan edimler bakımından ise sigortalının ve hak sahibi çocuklarının, sigortalının ilgili Kanuna göre *ilk defa çalışmaya başladığı tarihteki* (bu tarihten sonra doğan çocukların ise nüfus kütüğüne ilk yazılan) doğum tarihinin esas alınacağı (SSGSSK m.57/1,2; SSİY m.85/3); bu tarihlerden sonra yapılan yaş düzeltmelerinin iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile uzun vadeli sigortalar

[383] Bkz. İkizler vd., 2019, **a.g.k.,** 93 vd.; O. Tok ve B. Esen (2012). Sosyal Güvenlik Mevzuatında Yaş Düzeltmesi ve Emekliliğe Etkisi. *Mali Çözüm,* 110, s.268 vd.

kapsamındaki *gelir/aylık tahsisleri ile sermaye değeri hesabında* dikkate alınmayacağı[384] düzenlenmiştir (SSGSSK m.57/3; SSİY m.85/2)[385].

Sosyal sigorta hukukunda yaş düzeltmeleri, anılan hüküm gereği sınırlı bir etki alanına sahiptir (SSGSSK m.57; SSİY m.85; 2018/38 s. G., K.1, 3.1.; 2013/11 s. G., K.1, B.5, 5.). Buna göre, gelir/aylık tahsisleri ile peşin sermaye değeri hesabı dışındaki hallerde yaş düzeltmeleri *her halde* dikkate alınır[386]; gelir/aylık tahsisleri ile peşin sermaye değeri hesabı bakımından ise düzeltmenin iş kazasının gerçekleştiği, meslek hastalığının tespit edildiği veya ilk defa çalışmaya başlanan tarihten önce/sonra veya mahkeme kararıyla/idarece yapılıp yapılmadığına göre hareket edilir. İş kazasının gerçekleştiği, meslek hastalığının tespit edildiği veya ilk defa çalışmaya başlanan tarihten sonra mahkeme kararıyla yapılan düzeltmeler sosyal sigorta uygulamasında dikkate alınmaz[387]. Bu halde sigortalının sigorta tescil kaydında gerekli düzenlemeler yapılır ancak sigortalıya sağlanan edimlerde önceki doğum tarihi esas alınır (2013/11 s. G., K.1,

[384] Bağ-Kur Kanununda bu esaslar UVS bakımından aynen kabul edilmişti (Bağ-Kur K. m.66). Emekli Sandığı Kanununda, maddi hataya dayanan yaş düzeltmeleri ayrık tutulmak suretiyle, UVS bakımından iştirakçilerin 18 yaşının tamamlanmasından önce yapılan yaş düzeltmelerinin dikkate alınacağı; 18 yaşın tamamlanmasından sonra yapılanların ise dikkate alınmayacağı düzenlenmişti (ESK m.105). SSK'nın ilk halinde, SSGSSK m.57'de yer alan doğum tarihleri aynen benimsenmiş ancak bu tarihlerden sonra yapılan yaş düzeltmelerinin dikkate alınmayacağına ilişkin herhangi bir hüküm öngörülmemişti (SSK m.120). Bu nedenle doktrinde ve Yargıtay uygulamasında, hakkın kötüye kullanılması söz konusu olmadıkça yaş düzeltmeleri sigorta kapsamında sağlanan edimler bakımından dikkate alınmaktaydı. Ancak 24.06.2004 tarih ve 5198 sayılı Kanunla; iş kazasının gerçekleştiği, meslek hastalığının tespit edildiği veya ilk defa çalışmaya başlanan tarihten sonra yapılan yaş düzeltmelerinin dikkate alınmayacağı Kanuna eklenmiş; daha sonra bu fıkra değiştirilmeksizin SSGSSK'ya eklenmiştir. Detaylı bilgi için bkz. A. R. Okur (2005). Yaş Düzeltme Kararlarının Sosyal Güvenlik Haklarına Etkisi. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 2 (5), s.128 vd.; A. R. Okur ve E. Ertan (2006). Yaş Düzeltme Kararlarına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 3 (9), s.191 vd.; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1090-1100; Çakmak, 2004b, **a.g.k.,** 2635-2642; Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 679-681; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 96-100.

[385] SSGSSK m.57/3'ün iptali talebiyle AYM'ye başvurulmuş; AYM, sosyal güvenlik sisteminin işleyişinde belirliliği ve öngörülebilirliği sağlama ile kamu yararı amacıyla sadece emeklilik işleminde yaş düzeltilmesini daha sıkı koşullara bağlamanın ve sonuç olarak sigortalı olarak işe başladıktan sonra yapılan yaş değişikliğinin emeklilik aylığına ilişkin işlemlerde dikkate alınmamasının Anayasa'ya aykırı olmadığına hükmetmiştir. AYM., T.11.04.2019, E.2019/5, K.2019/24 (R.G.T.30.05.2019, S.30789). Belirtelim ki AYM, 506 sayılı Kanuna 5198 sayılı Kanunla eklenen fıkra bakımından da benzer bir sonuca varmış; bu kuralın sosyal güvenlik sisteminin bir takım aksaklıklara yol açmadan sürdürülmesi amacına yönelik olarak düzenlenmesi sebebiyle Anayasa'ya aykırı olmadığına hükmetmiştir. AYM, T.22.07.2008, E.2008/64, K.2008/129 (R.G.T.19.11.2008, S.27059).

[386] Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1092.

[387] Mahkeme kararlarının bağlayıcılığını düzenleyen AY m.138 hükmü uyarınca bu düzenlemenin Anayasaya aykırı olduğu yönünde görüşler için bkz. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1092 vd.; Okur, 2005, **a.g.k.,** 140, 142-144; Okur ve Ertan, 2006, **a.g.k.,** 194 vd.; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 100.

B.5, 5.). Çalışmaya ilk olarak kısa vadeli sigorta kapsamında başlanmışsa, bu sigortalılık başlangıcı yaş düzeltme kararının uygulanmasını etkilemez[388].

Aile kütüklerine tescil esnasında yapılan maddî hatalar nedeniyle nüfus müdürlüğünce dayanak belgesine uygun olarak yapılan yaş değişiklikleri (idarece kayıt düzeltme) de SSGSSK m.57/3 hükmünün kapsamı dışındadır (NHK m.35/1). Diğer bir söyleyişle, mahkeme kararına dayanmayıp maddi hata nedeniyle idarece yapılan doğum tarihi düzeltmeleri; iş kazasının gerçekleştiği, meslek hastalığının tespit edildiği veya ilk defa çalışmaya başlanan tarihten sonra yapılsa dahi sosyal sigorta hukukunda etki doğurur (SSİY m.85/4; 2013/11 s. G. K.1, B.5, 5.)[389]. Aynı şekilde, 18 yaşını tamamlayana kadar herhangi bir nedenle[390] aile kütüğüne kayıt edilmeyen ve yabancı bir devletle vatandaşlık bağı bulunmayan kişilerin (saklı nüfusun) idarece gerçekleştirilen tescil işlemleri de, sosyal sigorta hukukunda doğrudan etki doğurur. Nitekim bu halde de saklı nüfusun tescili idari bir işlemle gerçekleşmektedir (NHKUY m.35).

3.7.2.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Yaş değişikliğinin sigortalılık ilişkisine yönelik ilk etkisi asli sigortalının sigortalılığı yönünden ortaya çıkar. Esasında yaş değişikliği, asli sigortalılık statüsünü doğrudan etkilemez; bu değişikliğin sigortalılık statüsünü etkilemesi; yaş değişikliği ile birlikte sigortalının 18 yaşın altında olup olmadığının veya yaş haddine tabi sigortalılar bakımından bu yaş haddinin aşılıp aşılmadığının belirlenmesi bakımından söz konusudur.

Kanunkoyucunun belirlediği ayrıma göre, UVS kapsamında ilk kez çalışmaya başladıktan sonra bir kimsenin yaşının mahkeme kararıyla değiştirilmesi halinde yaş değişikliği, etki ve sonuçları özel olarak düzenlenmediği müddetçe, hukuk dünyasında tam anlamıyla sonuç doğurur. Ancak SSGSSK m.57/3 hükmü gereği, bu değişiklik sosyal sigortada sonuç doğurmaz ve sigortalının asli sigortalılığı bu değişiklikten etkilenmez. Diğer bir ifadeyle, mahkeme kararıyla sigortalının 18 yaşından küçük olduğu kabul edilse

---

[388] Aynı yönde bkz. Tok ve Esen, 2012, **a.g.k.,** 270.

[389] Y.10.H.D., T.26.02.2015, E.2015/1407, K.2015/3104; Y.21.H.D., T.11.03.2014, E.2013/4346, K.2014/4473 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.10.2020). Aynı yönde bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 524; Özer, 2012, **a.g.k.,** 274; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 97-98. Aslanköylü ise SSGSSK m.57/3'te değişikliğe sebep olan işlemin belirtilmemiş olması nedeniyle, kayıt düzeltme işlemi ister mahkemece ister idarece yapılsın bunun dikkate alınmayacağını belirtmektedir. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1092, 1098.

[390] Yukarıda değinildiği üzere, uygulamada bu durumla doğduktan sonra ölen kardeşinin kimlik bilgilerini kullanan kimseler bakımından sıklıkla karşılaşılmaktadır. Örnek olarak bkz. Y.8.H.D., T.10.05.2018, E.2017/8798, K.2018/12470; Y.18.H.D., T.26.09.2011, E.2011/7042, K.2011/9293 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.10.2020)

dahi, asli sigortalılık statüsü aynen devam eder. Aynı şekilde, 4/1-c'liler bakımından çalışma yaş haddinin ve bu sigortalılık statülerinin re'sen sona ermesinde, mahkeme kararıyla düzeltilmeden önceki yaşa göre işlem yapılır (ESK m.40)[391].

Öte yandan idarece maddi hataya dayalı olarak yapılan yaş düzeltmeleri, sigortalı çalışma hayatına girdikten sonra yapılsa dahi sosyal sigorta bakımından sonuç doğurur (SSİY m.85/4; 2013/11 s. G. K.1, B.5, 5.)[392]. Örneğin bu değişiklik uyarınca 18 yaşından küçük olduğu tespit edilen 4/1-b veya 4/1-c'li sigortalı, SSGSSK m.6/2 hükmüne uygun olarak mahkemece ergin kılınmadığı müddetçe sigortalılık sıfatını yitirir. Kanunkoyucu bu sigortalılık statüleri bakımından 18 yaşını doldurmuş olmayı sigortalı sayılmak için zorunlu kabul etmiştir (SSGSSK m.6/1-h). Aynı şekilde, idarece düzeltilen yeni yaşı uyarınca kendisi için öngörülen yaş haddini dolduran 4/1-c'li sigortalı da emekliye sevk edilir (SSGSSK m.48/1-a; ESK m.39/1-c, 40).

İdarece veya mahkeme kararıyla yapılan yaş değişikliğinin sigortalı ilk kez UVS kapsamında çalışmaya başlamadan önce gerçekleşmesi halinde ise, bu değişiklik sosyal sigorta hukukunda bütün hüküm ve sonuçlarıyla etkisini gösterir. Sigortalının sosyal sigorta bakımından tüm hak ve yükümlülükleri yeni yaşına göre belirlenir.

Yaş değişikliğinin bağlı sigortalılar bakımından sonuçları, bağlı sigortalı statüsünün (hak sahipliği ile bakmakla yükümlü olunan sıfatının) ve bu statünün devam edip etmeyeceğinin tespiti bakımından önem taşır. Esasında yaş değişikliği hak sahipliği sıfatını etkilemez. Çünkü SSGSSK m.3/7 hükmü, sigortalının aile bireylerinin hak sahibi olarak kabul edilmeleri için herhangi bir yaş şartı aramamıştır. Yaşın önemi, hak sahiplerinin bu sıfatları uyarınca gelir/aylığa hak kazanıp kazanmayacaklarının tespitinde ortaya çıkar. Kanunkoyucu hak sahibi sıfatının, bu sıfatı kazandıkları asli sigortalının ilk kez UVS kapsamında çalışmaya başladığı tarih uyarınca belirleneceğine ve bu tarih sonrasında hak sahiplerinin yaşlarında mahkeme kararıyla yapılan değişikliklerin dikkate alınmayacağına hükmetmiştir. Buna göre hak sahibi erkek çocuğun kanunda öngörülen yaş haddini tamamlayıp tamamlamadığı (SSGSSK m.34/1-b-1) ve -artan hissenin bulunmaması halinde- sigortalının anne/babasının 65 yaşın üstünde olup olmadığının

[391] Yaş haddi nedeniyle emeklilik ve re'sen emeklilik hakkında ayrıca bkz. Gerek, 2002, **a.g.k.,** 238 vd.; F. Başterzi (2006). *Yaşlılık Sigortası*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu, s.183-186; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 398-400; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 125 vd.
[392] Aynı yönde bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 524; Özer, 2012, **a.g.k.,** 274. Aksi yönde bkz. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1092, 1098

(SSGSSK m.34/1-d) tespiti SSGSSK m.57/3 uyarınca yapılır[393]. Ancak idarece yapılan yaş düzeltmeleri bu kimseler için de her halde sonuç doğurur ve gelir/aylığa hak kazanıp kazanmayacaklarının tespiti yeni yaşları uyarınca yapılır.

Yaşın bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatı bakımından etkisi sigortalının kız[394] ve erkek çocukları yönünden ortaya çıkar. Sigortalının eşinin ve anne/babasının yaşı ise, bakmakla yükümlü olunan kimse sayılmaları için aranan kriterler arasında yer almaz. Bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahip olmak için sigortalının çocuklarının 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşını doldurmamış olması gerekir. Kanunkoyucunun SSGSSK m.57/3 hükmünde yaş düzeltmelerinin yalnızca gelir/aylık tahsisi ve sermaye değeri hesabı bakımından dikkate alınmayacağını düzenlemesi karşısında, hakkın kötüye kullanılması söz konusu olmadığı müddetçe, sigortalının çocuklarının yaşının belirlenmesinde yaş düzeltmeleri her halde dikkate alınmalı ve bakmakla yükümlü olunan sıfatı düzeltilen yaşları uyarınca tespit edilmelidir. Ancak ileride değinileceği üzere, GSSUY ile getirilen düzenlemeyle SSGSSK m.57/3 hükmünün uygulama alanı GSS bakımından da genişletilmiştir[395].

3.7.2.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.7.2.3.1. İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden

İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden yaş düzeltmelerinin etkisi, sağlanan edimin niteliğine göre belirlenmiştir. Sigortalıya veya hak sahiplerine bağlanacak gelirler bakımından yaş değişikliğinin etkisi özel olarak düzenlenmiş olup bu husus aşağıda ayrıca ele alınacaktır. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasından gelir dışında sağlanan edimler; sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği, gelir bağlanmış kız çocuklarına evlenme ödeneği ve ölen sigortalının yakınlarına cenaze ödeneği verilmesi şeklindedir (SSGSSK m.16/1). Ancak SSGSSK m.57 hükmü uyarınca yaş

[393] SSGSSK m.34/1 hükmünde yaş; hak sahibi eş, kız çocuğu ve (kız/erkek) malul çocuklar bakımından hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanabilme şartları arasında sayılmamıştır. Bu nedenle bu kimselerin yaş değişiklikleri kendilerine gelir/aylık bağlanmasında sonuç doğurmaz.

[394] Ancak bakmakla yükümlü olunan sıfatını 5510 sayılı Kanun öncesinde kazanan kız çocuklarının bu sıfatının -diğer koşulların varlığı halinde- yaş koşuluna bakılmaksızın devam edeceğinden ve diğer koşulların sağlanmaması nedeniyle yitirilen sıfatın, kişisel durumlarındaki engellerin ortadan kalkmasıyla yeniden kazanılacağından söz etmiştik (SSGSSK Geç. m.12/8). Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 169-170; Elma, 2019, **a.g.k.,** 543-544; Gökçen Ayan, 2016, **a.g.k.,** 44-46; Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 159-160; Kuruca, 2012, **a.g.k.,** 209-210.

[395] Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.3.6.

değişikliklerinin bu edimler bakımından etkisi teoride mümkün olsa da, bu edimlere hak kazanma bakımından sigortalının veya hak sahiplerinin yaşının pratikte bir etkisi olmaz.

3.7.2.3.2. Analık sigortası yönünden

SSGSSK m.57/3'te analık sigortasına yer verilmediğinden, kural olarak bu sigorta edimleri bakımından da yaş değişikliklerinin etki göstermesi gerekir. Ancak analık sigortası kapsamında sunulan edimler hemen tüketilen nitelikte olduğundan ve olası bir yaş değişikliği talebinden önce tüketilmiş olacağından, bu edimler bakımından yaş değişikliklerinin pratikte bir etkisi yoktur. Örneğin sigortalının veya sigortalının sigortalı olmayan eşine ilişkin yaş değişiklikleri, niteliği itibariyle analık sigortası kapsamında bir sonuç doğurmaz. Sigortalının veya eşinin doğurduğu çocuğun doğum tarihinde yapılan düzeltmelerin ise istisnaen de olsa bazı sonuçlar doğurması muhtemeldir.

Çocuğun yaş değişikliğinin etkisi, değiştirilen doğum tarihi uyarınca KVS edimlerine hak kazanma şartlarının (SSGSSK m.16/4, 18) yerine getirilmemiş olması halinde söz konusu olabilir. Bu halde sigortalıya önceki doğum tarihi uyarınca ödenen geçici iş göremezlik ödeneği veya emzirme ödeneğinin, kasıtlı veya kusurlu olması kaydıyla, SSGSSK m.96/1-a kapsamında yersiz ödeme olarak talep edilmesinde bir engel yoktur. Öte yandan, önceki doğum tarihi uyarınca hak kazanma şartlarını sağlamadığı için kendisine KVS kapsamında herhangi bir edim sunulmayan sigortalı, yeni doğum tarihi uyarınca KVS edimlerine ilişkin hak kazanma koşullarını sağlıyorsa, değiştirilen doğum tarihinden (sigorta olayından) itibaren 5 yıllık hak düşürücü süre içinde Kurumdan talepte bulunabilir (SSGSSK m.97/3).

3.7.2.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Sigortalının yaşının en çok etki ve sonuç doğurduğu alanlardan biri şüphesiz uzun vadeli sigortalardır. Malullük ve ölüm sigortaları bakımından yaşın önemli bir etkisinden söz edilmese de[396], bizatihi sigortalının yaşını konu edinen yaşlılık sigortasında yaşın ve yaş düzeltmelerinin önemi büyüktür. Aşağıda değineceğimiz üzere, yaşlılık sigortasında emeklilik yaşının ve yaşlılık aylığına hak kazanma tarihinin tespitinde (SSGSSK m.28/2,3,6,7; ESK m.40), toptan ödeme talep edebilmede (SSGSSK m.31) asli

[396] Malul sigortalıya malullük aylığı bağlanabilmesi için yaşının bir önemi yoktur. Ölüm sigortasından sağlanan edimlerde (ölüm aylığı, toptan ödeme, evlenme ödeneği ve cenaze ödeneği) ise hak sahiplerinden yalnızca erkek çocukların ve -artan hisse bulunmaması halinde- anne/babanın yaşı önem taşır. Bu hususlara aşağıda ayrıca değinilecektir.

sigortalının yaşı; doğum borçlanmasına başvurmada (SSGSSK m.41/1-a) veya engelli çocuğu bulunan kadın sigortalının emekliliğinin tespitinde (SSGSSK m.28/8) ise bağlı sigortalı çocuğun yaşı/doğum tarihi önem taşır.

SSGSSK m.57/3 hükmünde, uzun vadeli sigortalar bakımından yaş düzeltmelerinin sigortalıya veya hak sahiplerine aylık tahsisi ile peşin sermaye değeri bakımından dikkate alınmayacağı düzenlenmiştir. Diğer bir ifadeyle, yaş düzeltmelerinin etkisi bütün uzun vadeli sigorta edimleri bakımından değil, yalnızca hükümde belirtilenler uyarınca sınırlanmıştır[397]. Buna göre sigortalıya veya hak sahiplerine aylık dışında sağlanan edimler bakımından yaş düzeltmelerinin her halde uygulanması gerekir. Örneğin yaşlılık aylığı bağlanması için gerekli yaş şartını doldurduğu halde malullük veya yaşlılık aylığı bağlanmasına hak kazanamayan sigortalıya toptan ödeme verilmesinde (SSGSSK m.31/1), düzeltilen yaşının esas alınması ve emeklilik yaşını doldurup doldurmadığının tespitinin bu yaşa göre yapılması gerekir.

Aynı şekilde, doğum borçlanması yapmak isteyen kadının hangi süreleri borçlanabileceğinin tespitinde de, çocuğunun yaşı düzeltilmişse (doğum tarihi değiştirilmişse), kanımızca bu yeni tarihin esas alınması gerekir. Nitekim bu halde çocuğun yaş değişikliği asli sigortalı kadının aylık tahsisini doğrudan etkilemeyip borçlanma işleminin gerçeğe uygun bir biçimde yapılmasını sağlar[398]. Doğum borçlanmasının üst sınıra tabi tutulduğu düşünüldüğünde, sigortalının bu yaş değişikliği ile doğum borçlanmasından haksız bir menfaat elde etmesi de mümkün olmaz. Devamla, SSGSSK m.57/3 hükmüyle kanunkoyucunun, asli sigortalıların kötüniyetli bir biçimde yaşını büyüterek erken emekli olmalarının önüne geçme amacı göz önünde bulundurulduğunda[399], "aylık tahsisi" işlemlerini bu amaç doğrultusunda dar

---

[397] Aynı yönde bkz. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1092.

[398] Öte yandan SGK Genelgesinde konuya ilişkin aksi yönde görüş belirtilmiştir. Kurumun 2013/11 sayılı Genelgesinde, "*doğum borçlanması yapılan süre aynı zamanda sigortalılık süresi olarak da dikkate alındığından doğum borçlanması yapılacak çocuğun yaş düzeltmesi ile ilgili olarak bu Genelgenin Yaş Düzeltmeleri başlıklı bölümü doğrultusunda işlem yapılacağına*"; böylelikle doğum borçlanmasında mahkeme kararı ile düzeltilen doğum tarihinin değil önceki doğum tarihinin esas alınacağına hükmedilmiştir (2013/11 s. G. K.10, B.1, 2.1.).

[399] Kanunkoyucunun amacının aylık/gelir bağlanma süreçlerinde yaş tashihi yoluyla suiistimal oluşmasını önlemek olduğu yönünde bkz. Tok ve Esen, 2012, **a.g.k.,** 272-273; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 249. İlgili düzenlemenin sırf sosyal güvenlik haklarından faydalanmak için kötüniyetli olarak yaşını büyütenlere karşı getirildiği; oysa Türk Hukukunda iyiniyetin asıl olup kötüniyetin ispatının gerektiği yönünde ayrıca bkz. Okur ve Ertan, 2006, **a.g.k.,** 201, 203. AYM'nin 22.07.2008 tarihli iptal kararında benzer gerekçe, "*mahkeme kararı ile alınan yaş düzeltmeleri sonucunda ortaya çıkan erken emeklilik gibi nedenlerle sistemin aktüeryal dengesinin bozulmasını önleme amacı*" şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. AYM., T.22.07.2008, E.2008/64, K.2008/129 (R.G.T.19.11.2008, S.27059).

yorumlamak gerekir. Belirttiğimiz üzere kanunkoyucu yaş düzeltmelerinin uzun vadeli sigortalar bakımından tamamen dikkate alınmayacağını düzenlememiş; bunu yalnızca gelir/aylık tahsisleri ile sermaye değeri hesabıyla sınırlamıştır.

Açıklanan sebeplerle, yaş değişikliklerinin toptan ödeme ve doğum borçlanması yönünden SSGSSK m.57/3 hükmü uygulanmaksızın her halde dikkate alınması gerekir.

3.7.2.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Değinildiği üzere SSGSSK m.57/3 hükmü asli ve bağlı sigortalılara gelir/aylık bağlanması, bu gelir/aylıkların birleşmesi ve değişmesi yönünden etkisini doğrudan gösterir. Gelirler bakımından iş kazasının gerçekleştiği veya meslek hastalığının tespit edildiği tarihten; aylıklar bakımından ise sigortalının ilk defa UVS kapsamında çalışmaya başladığı tarihten sonra mahkeme kararıyla gerçekleştirilen yaş düzeltmeleri gelir/aylık tahsisinde dikkate alınmaz.

Bu düzenlemenin sonucu asli sigortalılar bakımından özellikle yaşlılık aylığı ekseninde ortaya çıkar. Genel hükümler uyarınca sigortalıya yaşlılık aylığı bağlanmasında (SSGSSK m.28/2), 4/1-c'liler bakımından yaş haddinden ötürü emekliliğin tespitinde (SSGSSK m.48/1-a; ESK m. 40), yaşa bağlı kolaylaştırılmış emeklilik düzenlemelerinden yararlanmada (SSGSSK m.28/3), yeraltı maden işyerlerinde çalışan sigortalıların yaşının tespitinde (SSGSSK m.28/6), erken yaşlananlara sağlanan kolaylaştırılmış emeklilikten yararlanmada (SSGSSK m.7) asli sigortalının yaşı; ağır engelli çocuğu bulunan kadın sigortalılara tanınan kolaylaştırılmış emeklilikte (SSGSSK m.28/8) ise bağlı sigortalı çocuğun yaşı[400] SSGSSK m.57/3 hükmü uyarınca tespit edilir. Diğer bir söyleyişle, ilk işe giriş tarihinden önce mahkeme kararıyla yapılan yaş düzeltmeleri sigortalıya bağlanacak yaşlılık aylığı hesabında dikkate alınırken[401] sonradan gerçekleştirilenler aylık hesabında dikkate alınmaz[402].

---

[400] SSGSSK m.28/8'de sigortalı kadının engelli çocuğuna baktığı sürenin -5510 sayılı Kanunun yürürlüğünden sonra olmak üzere- çocuğun doğum tarihine göre belirleneceği ve bu sürelerin dörtte birinin sigortalının emeklilik yaş haddinden indirileceği düzenlendiği için, doğum borçlanmasının aksine bu durumda yaş düzeltmeleri sigortalının emeklilik yaşını ve aylık tahsisini doğrudan etkiler. Ayrıca bkz. 2013/11 s. G., K.8, B.3, 5.

[401] Örnek olarak bkz. Y.21.H.D., T.24.03.2015, E.2014/24254, K.2015/6079; Y.21.H.D., T.22.12.2008, E.2008/14328, K.2008/20892 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.10.2020)

[402] Örnek olarak bkz. Y.21.H.D., T.25.03.2019, E.2018/6607, K.2019/2283; Y.10.H.D., T.24.10.2019, E.2017/5304, K.2019/7894; Y.21.H.D., T.07.04.2016, E.2015/14035, K.2016/6149 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 09.10.2020)

Belirtelim ki, yaş düzeltme kararlarının dikkate alınıp alınmamasında yaşın büyütülmesinin veya küçültülmesinin bir önemi yoktur. Sigortalı çalışmaya başladıktan sonra mahkeme kararıyla yaşını küçültse dahi bu değişiklik sosyal sigorta uygulamasında dikkate alınmaz. Doktrinde yaş düzeltme davalarının büyük bölümünün, kişinin gerçek yaşının kişisel durum sicilindekinden daha küçük olarak belirlenmesi şeklinde karara bağlandığı belirtilmektedir[403]. Böylece gerçekte daha geç yaşta emekli olması gereken bu kişiler, yaş düzeltme kararlarının dikkate alınmaması sebebiyle daha erken yaşta emekli olabilmekte ve Kanun hükmünün getiriliş amacına aykırı olarak Kurumun aktüerya dengesini olumsuz yönde etkilemektedirler[404].

SSGSSK m.57/3 düzenlemesinin bir diğer sonucu, hak sahiplerine ölüm sigortasından bağlanan aylıklar ve iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından bağlanan gelirler yönünden ortaya çıkar. Ancak değindiğimiz üzere, bu husus hak sahiplerinin tamamı bakımından değil, sadece kendisine gelir/aylık bağlanabilmesi için yaşı önem arz eden erkek çocukları ile -artan hisse bulunmaması halinde- anne/baba yönünden geçerlidir. Erkek çocuğun 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşını doldurup doldurmadığının (SSGSSK m.34/1-b-1) ve sigortalının anne/babasının 65 yaşın üstünde olup olmadığının (SSGSSK m.34/1-d) tespiti SSGSSK m.57/3 uyarınca yapılır.

Gerek asli sigortalı gerekse hak sahipleri bakımından maddi hatalar nedeniyle idarece yapılan kayıt düzeltmeleri; iş kazasının gerçekleştiği, meslek hastalığının tespit edildiği veya çalışmaya başlanan tarihten sonra gerçekleşse dahi dikkate alınır (SSİY m.85/4). Aynı şekilde, asli sigortalı UVS kapsamında ilk defa sigortalı olarak çalışmaya başlamadan önce yapılan yaş düzeltmeleri de her halde sonuç doğurur. Bu hallerde gelir/aylık tahsisinde asli veya bağlı sigortalının düzeltilen yaşı esas alınır.

3.7.2.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Yaş değişikliklerinin bir diğer etkisi, GSS statüsünün ve yaşa bağlı tutulan kimi GSS hizmetlerinden yararlanma halinin tespitinde ortaya çıkar.

SSGSSK m.57/3 hükmünde genel sağlık sigortasına ilişkin bir sınırlamaya yer verilmemesi nedeniyle, AY m.138/4 uyarınca mahkeme kararıyla yapılan yaş

[403] Okur ve Ertan, 2006, **a.g.k.,** 201.
[404] Özer, 2012, **a.g.k.,** 275.

değişikliklerinin GSS bakımından doğrudan etki göstermesi gerekir. Ancak GSSUY m.52/1'de "*Kanunun 60. maddesi gereğince GSS kapsamına girenler için tescil tarihinden sonra yapılacak yaş tashihleri genel sağlık sigortası uygulamalarında dikkate alınmaz.*" hükmüne[405] yer verilmiş; kanunun uygulama alanı normlar hiyerarşisine aykırı bir biçimde yönetmelik hükmüyle genişletilmiştir. Böylelikle sigortalıların kötüniyetli bir biçimde yaşını büyüterek erken emekli olmalarının önüne geçmek amacıyla getirilen SSGSSK m.57/3 hükmünün, gelir/aylık tahsisine hiçbir surette imkân vermeyen GSS bakımından da uygulanması kabul edilmiştir.

GSSUY m.52/1 hükmü, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılıkları nedeniyle GSS kapsamında tescil edilenler dışında, *özellikle* gelir testine tabi tutulmaksızın GSS kapsamına alınan ve bakmakla yükümlü olunan kişi sıfatını taşımayan 18 yaşından küçükleri (SSGSSK m.60/1-c-1,7), 65 yaşını doldurmuş muhtaçları (SSGSSK m.60/1-c-2), bakmakla yükümlü olunan sıfatını taşımayan çocuklardan 18 yaşını doldurmuş ve öğrenimini tamamlamış çocukları (SSGSSK m.60/11) etkiler. Bu hallerde GSS'li, tescil tarihi itibariyle GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden prim ödeme koşulunu yerine getirmeksizin yararlanır. Aynı şekilde, GSSUY m.52/1 hükmü bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS kapsamına alınan bağlı sigortalıların statüsünü de etkiler[406]. Bu kişilerin tabi oldukları statü uyarınca GSS kapsamına alınıp alınmayacaklarının ya da var olan statülerinin devam edip etmeyeceğinin tespitinde yaşları önem taşır. GSSUY m.52/1 uyarınca, bu kişilerin yaşında GSS kapsamında tescil edildikleri andan itibaren mahkeme kararı ile yapılan yaş düzeltmeleri, GSS statülerinin tespitinde dikkate alınmaz.

Yaş değişikliklerinin GSS bakımından bir diğer etkisi, GSS kapsamında sağlanan hizmetlerden yararlanma yönünden ortaya çıkar. Nitekim Sağlık Uygulama Tebliğinde

---

[405] SGK Genelgesinde de, "*SSGSSK m.57 hükmü gereğince uzun ve kısa vadeli sigortalar ile genel sağlık sigortasından yararlanmada sigortalıların yararlanmaya başlamadan önceki yaş düzeltmelerinin kabul edildiği ancak sigortalılıkları başlatılanların sigortalılık başlangıç tarihinden sonra yaptıkları yaş düzeltmelerinin dikkate alınmadığı*" belirtilmiştir. Bu düzenlemeden çıkarılan sonuç, Kurumun kanun hükmünü yanlış yorumladığıdır. Nitekim SSGSSK m.57'de genel sağlık sigortasına yönelik hiçbir atıf bulunmamaktadır. Ayrıca bkz. 2013/11 s. G., K.1, B.5, 5.

[406] Bakmakla yükümlü olunan kimselerin tescil edilmeksizin GSS kapsamına alınan kimseler oldukları ve bu nedenle "*tescil tarihinden sonra"* yapılan yaş tashihlerini dışlayan GSSUY m.52/1 kapsamında olmadıkları akla gelebilir (2019/17 s. G., 3.; GSSTPY m.7). Ancak SGK uygulamasında bakmakla yükümlü olunan kişilerin ayrıca tescil edilmelerine gerek olmadığı belirtilse de, bu kimseler için "bildirimsiz tescil" adı altında bir başka bildirim yöntemi belirlenmiştir. Kanımızca SGK, GSSUY m.52/1 hükmüyle tüm GSS'lileri hedeflemiştir. Bakmakla yükümlü olunanların GSS kapsamında tescil edilip edilmeyecekleri hakkında ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 217.

çok sayıda sağlık hizmetinin finansmanının belli bir yaşın altındakiler[407] veya üstündekiler[408] bakımından Kurumca sağlanacağı düzenlenmiştir. Bazı sağlık hizmetlerinde[409] ise, Kurumun finansman oranı GSS'linin yaşına göre belirlenmiştir. Buna göre finansmanı GSS'linin yaşı uyarınca tespit edilen tüm bu sağlık hizmetlerinde, GSS'linin yararlanma durumu GSS tescilindeki yaşı uyarınca belirlenir. Bu tescilden sonra mahkeme kararıyla yapılan yaş değişiklikleri, sağlık hizmetlerinden yararlanma bakımından dikkate alınmaz (GSSUY m.52/1). Ancak bu halde de idarece yapılan kayıt düzeltmelerine ilişkin durumlar saklıdır ve GSS uygulamasında dikkate alınır.

3.7.2.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Yaş değişikliklerinin isteğe bağlı sigortaya yönelik sonuçları UVS ve GSS yönünden ortaya çıkmakta olup bunlar zorunlu sigorta kapsamında ortaya çıkan sonuçlar ile benzerdir. Mahkeme kararı ile yaşı değiştirilen sigortalının 18 yaşından küçük olduğuna karar verilse dahi, isteğe bağlı sigortalılığı SSGSSK m.50/2-c hükmüne rağmen devam eder. Mahkeme kararı ile yapılan değişiklik, sigortalının sigortalılık statüsü bakımından dikkate alınmaz (SSGSSK m.57/3). Ancak maddi hataların düzeltilmesi amacıyla idarece yapılan yaş değişikliği, isteğe bağlı sigortalının sigortalılığını etkileyebilir. Bu değişiklik uyarınca 18 yaşından küçük olduğu tespit edilen sigortalı, SSGSSK m.50/2-c'ye göre sigortalılık sıfatını yitirir. İsteğe bağlı sigortalının bağlı sigortalılarının yaş değişikliği bakımından da zorunlu sigortada ortaya çıkan hususlar aynen geçerlidir[410].

Uzun vadeli sigortalarda belirttiğimiz üzere, SSGSSK m.57/3 hükmü uyarınca yaş düzeltmeleri, sosyal sigorta uygulamasında yalnızca sigortalıya veya hak sahiplerine gelir/aylık tahsisinde ve sermaye değeri hesabında dikkate alınmaz. Buna göre isteğe bağlı sigortalının yaşlılık toptan ödemesine başvurmasında düzeltilen yaşının; doğum borçlanması yapmasında ise çocuğunun düzeltilen yaşının dikkate alınması gerekir. Ancak asli sigortalının yaşlılık aylığına hak kazanma koşulları ile hak sahiplerinin ölüm

[407] Örneğin 18 yaşını doldurmamış kişilerin ortodontik diş tedavilerine ilişkin giderlerin (SUT 2.4.1.) ve koşulların varlığı halinde 39 yaşından küçük kadınların yardımcı üreme yöntemlerinin (SUT 2.4.4.İ) Kurumca karşılanacağı düzenlenmiştir.
[408] Örneğin koşulların varlığı halinde, grip aşısı ve pnömokok aşısı bedelinin 65 yaş üstündekiler bakımından Kurumca karşılanacağı düzenlenmiştir (SUT 2.4.3).
[409] Örneğin 18 yaşından küçük çocuklar için belirlenen işitme cihazı tutarının; 0-4 yaş için %80, 5-12 yaş için %60 ve 13-18 yaş için %50 oranında artırılarak bedelinin Kurumca karşılanacağı düzenlenmiştir (SUT 3.3.35).
[410] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.3.2.

aylığına hak kazanma koşullarında SSGSSK m.57/3 hükmü uyarınca işlem yapılır[411]. Aynı şekilde, isteğe bağlı sigortalı ile bakmakla yükümlü olduğu kimselerin GSS kapsamında tescil edilmelerinden sonra mahkeme kararıyla yapılan yaş düzeltmeleri de GSS uygulamasında dikkate alınmaz (GSSUY m.52/1).

3.7.3. Ergin kılınma yönünden

3.7.3.1. Genel olarak

Mahkeme kararı ile ortaya çıkan bir diğer kişisel durum değişikliği, henüz 18 yaşını doldurmamış ayırt etme gücüne sahip küçüğün ergin kılınmasıdır[412]. Türk Hukukunda 15 yaşını dolduran küçüğün kendi isteği ve velisinin rızasıyla (vesayet altındaysa vesayet makamının izniyle) mahkemece ergin kılınması mümkündür (TMK m.15). Ergin kılınan kişi, karar tarihi itibariyle tam fiil ehliyetine hak kazanır ve haklarını kendi başına kullanabilir hale gelir; velayet veya vesayet altında olmaktan çıkar. Ancak ergin kılınma küçüğün 18 yaşını tamamladığı anlamına gelmez, erginliğe hükmedilmesine rağmen kişi aynı yaşta kalır[413]. Buna göre hak ve yükümlülükler için belli bir yaş şartını tamamlamış olmak öngörülmüşse, ergin kılınan kimsenin bu hakları kullanabilmesi veya yükümlülüklerin muhatabı olabilmesi için aranılan yaş şartını tamamlaması gerekir.

Sosyal sigorta hukukunda erginliğe sonuç bağlanan haller nispeten azdır. Kanunkoyucu, sigorta edimlerine hak kazanılması ve kaybedilmesi bakımından erginlik yerine belli bir yaşın tamamlanmış olmasını aramıştır. Aynı yaklaşım, kural olarak sigortalılık başlangıcı bakımından da benimsenmiştir. Bu nedenle ergin kılınan bir kimse, Kanunda öngörülen yaşa ulaşmadıkça sosyal sigorta kapsamındaki hak ve yükümlülüklerin muhatabı olmaz. Erginliğin sosyal sigorta uygulamasındaki görünümü, sigortalının velayet veya vesayet altında olmaması ile benzerlikler gösterir. Bir diğer söyleyişle erginlik, sigortalılık statüsünün kendisini değil, bu statü nedeniyle doğan hak ve yükümlülüklere ilişkin talep hakkını şahsen kullanıp kullanamamasını etkiler.

---

[411] Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.3.5.
[412] Detaylı bilgi için bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 299-302; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 55-57; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 68-72; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 54-57.
[413] Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 57; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 302.

3.7.3.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Türk Hukukunda 4/1-a'lılar için sigortalılığın başlangıcına dair bir yaş şartı öngörülmemiştir[414]. Buna göre İş Kanunları veya TBK kapsamında çalışma hayatında yer alan çocuk ve genç işçiler, 4/1-a statüsünde sigortalı olabilirler[415]. Ancak bu sigortalıların UVS kapsamında çalışmaya başlamaları halinde, 18 yaşına kadar geçen *sigortalılık süresinin* 18 yaşını doldurdukları tarihte başlamış kabul edileceği; bu tarihten önce ödenen UVS primlerinin ise prim ödeme gün sayılarının hesabına dâhil edileceği düzenlenmiştir (SSGSSK m.38/2; 2018/38 s. G., K.1, 1.1.3.)[416]. Sigortalılık süresinin başlangıcı bakımından 18 yaşını doldurmuş olmak kabul edildiğinden, sigortalı mahkeme kararıyla ergin kılınsa dahi sigortalılık süresi 18 yaşından önce başlamaz. Diğer bir ifadeyle, 4/1-a statüsü bakımından sigortalılık süresinin başlangıcı erginliğe değil 18 yaşını doldurmuş olmaya bağlıdır[417]. 4/1-b ve 4/1-c statüsündeki sigortalılardan farklı olarak, erginliğin 4/1-a'lıların sigortalılığına bir etkisi yoktur.

4/1-a'lıların aksine, 4/1-b ve 4/1-c'liler bakımından kanunkoyucu sigortalı olabilmek için yaş şartı öngörmüş olup sigortalı olabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak gerekir (SSGSSK m.6/1-h)[418]. Ancak mahkemece ergin kılınanlara yönelik bir istisnaya yer verilmiş; bir meslek veya sanat okulunu bitirip ergin kılınan kişilerin, öğrenimleriyle ilgili görevlerde çalışmak şartıyla[419] 18 yaşını bitirmiş olmasının

---

[414] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 116; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152, 351; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 113; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 108; Alper, 2020, **a.g.k.,** 112. 18 yaşından küçük işçiyle yapılan iş sözleşmesi geçersiz olsa dahi, sigortalılığın devam edeceği yönünde bkz. Z. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 29.

[415] Türk Hukukunda kural olarak 15 yaşını doldurmamış çocukların çalıştırılması yasaktır. Ancak 15 yaşını doldurmamış çocuklara da belli başlı şartlarla çalışma imkânı getirilmiştir. Buna göre 14 yaşını doldurmuş ve zorunlu ilköğretim çağını tamamlamış olan çocuklar; bedensel, zihinsel, sosyal ve ahlaki gelişmelerine ve eğitime devam edenlerin okullarına devamına engel olmayacak hafif işlerde çalıştırılabilirler. 14 yaşını doldurmamış çocuklar ise bu hafif işlerden sanat, kültür ve reklam faaliyetlerinde yazılı sözleşme yapmak ve her bir faaliyet için ayrı izin almak şartıyla çalıştırılabilirler. Ayrıca bkz. İK m.71 ve bu maddenin uygulanmasına ilişkin Çocuk ve Genç İşçilerin Çalıştırılma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (R.G.T.06.04.2004, S.25425)

[416] 01.04.1981 tarihinden önce UVS kapsamında tescil edilenler bakımından 18 yaşından önceki sürelerin de sigortalılık süresine dâhil edileceği (SSGSSK Geç. m.6/1) yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 169; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 113-114, 327; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 224.

[417] Ayrıca bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 44-45.

[418] 4/1-a'lılar ile 4/1-b'lileri yaş koşulu bakımından farklı değerlendirmenin Anayasanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 113-114. Öte yandan SSGSSK m.6/1-h hükmü, Anayasaya aykırılık iddiasıyla AYM önüne taşınmış; ancak AYM düzenlemeyi Anayasaya aykırı bulmamıştır. AYM., T.30.03.2011, E.2008/56, K.2011/58 (R.G.T.28.12.2011, S.28156).

[419] Mahkemece ergin kılınanlardan öğrenimleriyle ilgili bir görevde çalışmayanların, 18 yaşını tamamlayana kadar sigortalı sayılmayacakları yönünde bkz. Z. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 32.

aranmayacağı düzenlenmiştir (SSGSSK m.6/2; SSİY m.10/2)[420]. Buna göre mahkeme kararıyla ergin kılınma 4/1-b ve 4/1-c'lilerin sigortalılığını doğrudan etkiler ve 18 yaşından önceki sigortalılık süresi bakımından kurucu nitelik taşır. Diğer bir söyleyişle, ergin kılınmaksızın çalışmaya başlayan küçüğün bu çalışması, 5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalılık süresi olarak kabul edilmez. Ergin kılınma, 18 yaşından küçük bir kimsenin 4/1-b veya 4/1-c statüsünde sigortalı sayılabilmesi için tek imkândır[421]. Ergin kılınanlar bakımından sigortalının ergin kılınma tarihi ile 18 yaşını doldurduğu tarih arasında geçen çalışma süreleri, 4/1-b ve 4/1-c statüsündeki sigortalılıkta hem prim ödeme gün sayısı hem de sigorta süresi olarak dikkate alınır. Bu halde *sigortalılık başlangıç tarihi* olarak, 18 yaşın doldurulduğu tarih değil (SSGSSK m.38/2), erginliğe hükmedilmesine ilişkin mahkeme kararının kesinleşme tarihi kabul edilir[422]. Bu husus Kurum Genelgesinde de açıkça ifade edilmiştir (2018/38 s. G. K.1, 1.1.3.).

Öte yandan ergin kılınma, bağlı sigortalılık statüsünde bir değişim yaratmaz. Hak sahipliği sıfatı yaş veya erginlik kriterine göre belirlenmediğinden, ergin kılınma hak sahipliğini etkilemez (SSGSSK m.3/7). Aynı şekilde, kanunda bakmakla yükümlü olunan kimse sayılmak için belirlenen koşulları (asli sigortalı veya isteğe bağlı sigortalı olmama, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almama) sağlayan kimse, ergin kılınsa dahi, 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşını doldurmadığı müddetçe bu sıfatını korur (SSGSSK m.3/10).

3.7.3.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

Ergin kılınmanın kısa vadeli sigortaya ilişkin sonuçları, sigortalılık statüsüne göre farklılık gösterir. 4/1-c statüsündeki sigortalılar KVS kapsamına alınmadıkları için, ergin

---

[420] Belirtelim ki, Bağ-Kur Kanunu döneminde evlenmeyle veya mahkeme kararıyla ergin olmak sigortalılık için yeterli görülmemekteydi ve sigortalı olmak için 18 yaşını doldurmuş olmak aranmaktaydı (Bağ-Kur K. m.24/II-a). Bkz. Akın, 1996, **a.g.k.,** 7. Emekli Sandığı uygulamasında ise, iştirakçi olabilmek için kural olarak 18 yaşını bitirmiş olmak aranmaktaydı (ESK m.12/1). Ancak 08.07.1971 tarih ve 1425 sayılı Kanunla yapılan değişiklik sonrasında, bir meslek veya sanat okulunu bitirenlerden mahkeme kararıyla ergin kılınanlar için 18 yaş koşulunun aranmayacağı düzenlenmiştir. Bu düzenleme Türkçeleştirilerek 5510 sayılı Kanuna da aynen aktarılmıştır.

[421] Aynı yönde Z. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 32.

[422] Aynı yönde bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 526. Korkusuz ve Uğur ise, bu halde (01.04.1981 tarihinden önce UVS kapsamında tescil edilenler ayrık olmak üzere) sigortalılık başlangıç tarihinin SSGSSK m.38/2 hükmü uyarınca *18 yaşın doldurulduğu tarih* olduğunu belirtmektedir. Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 263. Yargıtay ise, önüne gelen bir uyuşmazlıkta mahkeme kararı ile ergin kılınan 5434 sayılı Emekli Sandığına tabi sigortalının 18 yaşından önceki *sigortalılık süresinin*, yaşlılık aylığına hak kazanma bakımından dikkate alınması gerektiğine hükmetmiş; bu halde sigortalının sigortalılık başlangıç tarihinin kaza-i rüşt kararı olduğunu belirtmiştir. Y.10.H.D., T.28.06.2016, E.2015/21244, K.2016/10769 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 15.10.2020)

kılınarak sigortalı sıfatını kazanmaları KVS yönünden herhangi bir sonuç doğurmaz. Ancak 4/1-b'liler bakımından ergin kılınma, KVS bakımından da kurucu nitelik taşır. Ergin kılınmayan bir kimse yalnızca uzun vadeli sigorta kapsamında değil kısa vadeli sigorta kapsamında da 4/1-b'li sigortalılık niteliğini kazanamaz[423]. Mahkemenin erginliğe hükmedilmesi kararı ile birlikte 4/1-b'li sigortalı, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ile analık sigortası kapsamında sigortalı kabul edilir ve sigorta edimlerinden diğer 4/1-b'liler gibi yararlanır (SSGSSK m.16,18). Ancak 4/1-b'li sigortalılar hastalık sigortası edimlerinden (geçici iş göremezlik ödeneğinden) yararlandırılmadıklarından (SSGSSK m.18/1-b)[424], ergin kılınma 4/1-b'li sigortalıyı hastalık sigortası kapsamına dâhil etmez.

4/1-a'lı sigortalıların yaşının önemi UVS bakımından söz konusu olduğundan, sigortalının 18 yaşından büyük olup olmaması veya erginliğine hükmedilip hükmedilmemesi KVS kapsamında sağlanan edimlerden yararlanmasında farklılık yaratmaz[425]. Bir diğer ifadeyle, sigortalılık süresi ve bu sürenin başlangıcı UVS bakımından önemli olup KVS bakımından sigorta süresinin bir önemi yoktur. Öyle ki, salt kısa vadeli sigorta kollarına tabi olmak da sigortalılık süresini başlatmaz (2018/38 s. G. K.1, 1.1.)[426]. Buna göre 4/1-a'lı sigortalı, ergin kılınmasa yahut 18 yaşını doldurmasa dahi KVS edimlerinden diğer 4/1-a'lılar gibi yararlanır. Nitekim çoğu halde yaşı küçük kimsenin çırak, öğrenci ve bursiyer gibi kısmi sigortalı statüsünde yalnızca kısa vadeli sigorta kapsamına alınması muhtemeldir (SSGSSK m.5/1-b).

3.7.3.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Ergin kılınmanın uzun vadeli sigortalar bakımından sonuçları sınırlı olup esas itibariyle bu sonuçlar sigortalılık süresinin başlangıcıyla ilgilidir. Değindiğimiz üzere 4/1-b veya 4/1-c statüsünde sigortalı olmak isteyenler için ergin kılınma, sigortalılık ilişkisi bakımından kurucu nitelik taşır. Buna göre ergin kılınan kimsenin sigortalılık

[423] Bu kapsamdaki küçüklerin iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamına alınmasının daha isabetli olacağı yönünde bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 256.
[424] Saraç, 2013, **a.g.k.,** 70-71; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 237; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 455; Alper, 2020, **a.g.k.,** 248; Oral, 2020, a**.g.k.,** 31, 89-90; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 188. Aksi yönde bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 341-342.
[425] Sigortalının 18 yaşından büyük olup olmamasının uzun vadeli sigortalar bakımından önem taşıdığı yönünde ayrıca bkz. Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 212-213.
[426] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 171; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152-153. Sigortalılık süresi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. U. Aydın (2000). Sosyal Sigortalarda Sigortalılık Niteliğinin Kazanılması ve Yitirilmesi. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 16 (2), 33-34.

süresi, erginliğe dair mahkeme kararının kesinleşmesiyle başlar[427] ve sigortalı aylık bağlanması için talepte bulunmuşsa bu tarihe, vefat etmişse ölüm tarihine kadar devam eder (SSGSSK m.38/3; 2018/38 s. G., K.1, 1.). Böylelikle 4/1-a'lı sigortalıların aksine, 4/1-b ve 4/1-c statüsünde 18 yaşından önce geçen sigortalılık süresi, başta malullük aylığına hak kazanma (SSGSSK m.26/2-b), çalışmaya başlamadan önce malul olanlar bakımından getirilen kolaylaştırılmış emeklilik (SSGSSK m.28/4) ve yeraltı maden işlerinde çalışanlar bakımından getirilen kolaylaştırılmış emeklilik (SSGSSK m.28/6) olmak üzere, sigortalılık süresine hüküm bağlanan tüm hallerde sonuç doğurur. 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalılar bakımından ergin kılınmanın pratikteki en önemli sonucu budur.

Öte yandan, 4/1-a'lı sigortalıların sigortalılık niteliği, fiilen çalışmaya başladıkları an itibariyle kurulacağından, 18 yaşından önce sigortalı olabilmeleri için ergin kılınmaları gerekmez. Ancak SSGSSK m.38/2 hükmü gereğince 4/1-a'lı sigortalıların sigortalılık süresi, 18 yaşını doldurdukları tarihte başlar (2018/38 s. G. K.1, 1.1.3.). Bu kişiler ergin kılınsalar dahi sigortalılık süresi Kanunun açık hükmü uyarınca 18 yaşından önce başlamaz. 18 yaşından önce geçen çalışma, yalnızca prim ödeme gün sayısı bakımından dikkate alınır. Ergin kılınan 4/1-b ve 4/1-c'lilerle kıyaslandığı zaman 4/1-a'lıların sigortalılık süresi başlangıcı bakımından bir eşitsizlik yaratıldığı açıktır. 18 yaşından önceki bağımlı çalışmaların, diğer statülerde geçen çalışmalara göre daha yaygın olduğu göz önünde bulundurulduğunda, 4/1-a'lılar aleyhine sonuç doğuran SSGSSK m.38/2 hükmünün yeniden gözden geçirilmesi zorunludur. Nitekim SSGSSK m.38/2 hükmünün 4/1-a'lı sigortalılar bakımından doğurduğu olumsuzluklar doktrinde de eleştirilmiştir[428].

Belirtelim ki, Türk Hukukunda sigortalılık süresine önem veren anlayış nispeten terk edilmiş; sigorta edimlerine hak kazanma yönünden sigortalılık süresi yerine sigortalılık niteliğine[429] üstünlük tanıyan bir sistem benimsenmiştir. Ancak 5510 sayılı

---

[427] Aynı yönde bkz. Elma, 2019, **a.g.k.,** 526. Ayrıca bkz. Y.10.H.D., T.28.06.2016, E.2015/21244, K.2016/10769 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 15.10.2020). Aksi yönde bkz. Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 263.

[428] 506 sayılı Kanun döneminde 18 yaşından önceki sigortalılık sürelerinin yalnızca yaşlılık sigortası bakımından dikkate alınmaması söz konusu iken, 5510 sayılı Kanunla bu istisnai durumun kapsamının tüm uzun vadeli sigorta kollarına genişletilmesinin isabetli olmadığı; yaşa bağlı gerçekleşmeyen ve öngörülemeyen sosyal risklerden olan malullük ve ölüm riskleri bakımından 18 yaşından önceki sigortalılık süresinin dikkate alınması gerektiği yönünde ayrıca bkz. Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 212-213; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 56, 114; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 169; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 152; Z. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 40-41.

[429] Sigortalılık süresi ile sigortalılık niteliği arasındaki farklılıklar için bkz. Aydın, 2000, **a.g.k.,** 32 vd. Sigortalılık süresinin hiçbir objektif temele dayanmayan, eşitlik ilkesini hiçe sayan bir ölçüt olduğu yönünde ayrıca bkz. S. Başterzi (2011). 5510 Sayılı Yasaya Göre Yaşlılık Aylığına Hak Kazanma Koşulları

Kanunda halen sigortalılık süresinin önem taşıdığı bazı edimler mevcuttur. Örneğin malullük aylığına hak kazanma (SSGSSK m.26/2-b), prim ödeme gün sayısı yeterli olmayan 4/1-a'lı sigortalının hak sahipleri bakımından ölüm aylığına hak kazanma (SSGSSK m.32/2-a), çalışmaya başlamadan önce malul olanlar bakımından getirilen kolaylaştırılmış emeklilik (SSGSSK m.28/4) ve yeraltı maden işlerinde çalışanlar bakımından getirilen kolaylaştırılmış emeklilikte (SSGSSK m.28/6) sigortalılık niteliğinin yanı sıra sigortalılık süresi de önem taşır. Buna göre erginliğine hükmedilen 4/1-a'lı sigortalının 18 yaşından önce geçen çalışma süreleri, SSGSSK m.38/2 nedeniyle sigortalılık süresinin önem taşıdığı bu hallerde kullanılamaz. Ergin kılınma(ma)nın 4/1-a'lı bakımından en önemli sonucu esas itibariyle budur.

Bunların dışında ergin kılınma, kanunkoyucunun açıkça "*18 yaşını doldurmuş olma*"yı aradığı UVS kapsamındaki hak ve yükümlülükler bakımından da herhangi bir sonuç doğurmaz. Örneğin 1416 sayılı Kanuna göre yurtdışında eğitimde geçen sürelerin (SSGSSK m.41/1-j), sigortalı olmaksızın doktora veya tıpta uzmanlık eğitim için yurt içinde veya yurt dışında geçirilen öğrenim sürelerinin (SSGSSK m.41/1-d) ve yurtdışında Türk vatandaşı olarak geçen sigortalılık sürelerinin (YGSDK m.1) ancak 18 yaşın tamamlanmasından sonraki döneme ait kısmı borçlanılabilir. Aynı şekilde, 4447 sayılı Kanunda ve diğer Kanunlarda düzenlenen teşviklerden 18 yaşından büyük olmak kaydıyla yararlanılabilir (İSK Geç. m.7,10,15,19,20,21)[430].

3.7.3.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Yukarıda açıkladığımız nedenlerle, ergin kılınmanın 4/1-a'lılar bakımından sigortalılık niteliğine ve sigortalılık süresine bir katkısı bulunmamaktadır. Bu sebeple ergin kılınmaları halinde gerek kendilerine gerekse hak sahiplerine bağlanacak gelir/aylıklarda bir değişiklik görülmez. Ancak 4/1-b ve 4/1-c statüsündekilere kendi sigortalılıkları nedeniyle bağlanacak aylıklarda ergin kılınmış olma avantaj sağlayabilir.

Kural olarak 18 yaşında başlaması gereken sigortalılık statüsü; 15 yaşını doldurdukları tarihten sonra ergin kılınmaları halinde, 18 yaşından önce başlamış olur. Böylelikle hem sigortalılık süresi aranan edimler hem de prim ödeme gün sayısını daha

– Önceki Mevzuatla Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan Cilt II*. İstanbul: Beta Basım Yayın, s.2227.

[430] Türk Hukukunda düzenlenen prim teşvikleri hakkında detaylı bilgi için bkz. N. Caniklioğlu (2011). *Sosyal Sigortalarda Prim Teşvikleri*. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık, s.75 vd.; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 181 vd.

erken tamamlamak bakımından 18 yaşından sonra sigortaya dâhil olmuş 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalılara göre daha avantajlı olurlar[431]. Ergin kılınan sigortalıların 4/1-a'lı sigortalılar karşısında avantajlı olacakları tek husus ise sigortalılık süresidir.

İş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında 4/1-b'li sigortalılara bağlanacak gelirlerde ve 4/1-c'li sigortalılara bağlanacak vazife malullüğü aylıkları bakımından da benzer esaslar söz konusudur. Ergin kılınmaları sonucunda 18 yaşından önce sosyal sigorta kapsamına alınan 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalılar, sigortalılık sürelerinin başladığı tarih itibariyle geçirdikleri iş kazası veya vazife malullüğünde, Kurumdan gelir/aylık almaya hak kazanabileceklerdir. Ancak 4/1-a'lı sigortalılar ergin kılınmasalar dahi, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında çalıştıkları müddetçe aynı imkâna sahiptirler. Bu bakımdan ergin kılınma 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalıları 4/1-a kapsamındaki sigortalılardan avantajlı kılmamaktadır. Kendilerini avantajlı kabul edebileceğimiz tek husus, ergin kılınmadıkları için sosyal sigorta kapsamına alınmayan yaşıtlarına yöneliktir.

Ergin kılınma, ergin kılınan hak sahiplerine gelir/aylık bağlanması bakımından da sonuç doğurmaz. Bu halde ergin kılınma sigortalının yalnızca erkek çocuğunu etkileyebilecek olup sigortalının oğlu; çalışmaya başlamadığı, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almadığı ve 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşını doldurmadığı müddetçe, ergin kılınsa dahi hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığını alabilir (SSGSSK m.34/1-b-1).

Ergin kılınmanın sosyal sigorta uygulamasındaki bir diğer görünümü, ergin kılınan sigortalının velayet veya vesayet altında olan yaşıtlarına göre Kurum karşısındaki fiil ehliyetidir. 18 yaşını doldurmamış (velayet/vesayet altındaki) sigortalılara veya hak sahiplerine gelir/aylık bağlanmasına yönelik taleplerin yasal temsilcileri tarafından yapılması şarttır (SSİY m.80/1). Aynı şekilde, bu sigortalılara yapılması gereken gelir/aylık ödemeleri veli veya vasilerine yapılır (SSİY m.72). Ancak ergin kılınmaları

[431] Örneğin ergin kılınarak 16 yaşında 4/1-b'li olarak çalışmaya başlayan sigortalı, kesintisiz çalışması ve 1800 gün prim ödemesi halinde 26 yaşında; 16 yaşında 4/1-a'lı olarak çalışmaya başlayan sigortalı, kesintisiz çalışması ve 1800 gün prim ödemesi halinde 28 yaşında; 18 yaşında 4/1-b'li olarak çalışmaya başlayan sigortalı ise kesintisiz çalışması ve 1800 gün prim ödemesi halinde 28 yaşında malullük sigortasından malullük aylığı alabilir. Buna göre ergin kılınan çocuk, yaşıtı 4/1-a'lı sigortalıya göre sigortalılık süresi bakımından; ergin kılınmadığı için geç sigortalı olan 4/1-b'liye göre ise hem sigortalılık süresi hem de sigortalılık niteliği bakımından avantajlı konumdadır.

halinde hem asli hem de bağlı sigortalılar bu ödemeleri bizzat alabilirler ve kendilerine gelir/aylık bağlanmasını yasal temsilcileri yerine Kurumdan bizzat talep edebilirler.

3.7.3.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Asli sigortalılar, SSGSSK m.4 kapsamında çalışmaya başladıkları tarih itibariyle ayrıca bir bildirime gerek olmaksızın GSS kapsamına da alınırlar (SSGSSK m.61/1-a)[432]. 4/1-b ve 4/1-c statüsündekiler bakımından ergin kılınmanın sigortalılıkları için kurucu nitelik taşıdığından söz etmiştik. Aynı nedenle, bu kişilerin bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla veya diğer hükümler uyarınca taşıdıkları GSS'li statüsü, ergin kılınarak çalışma hayatına girmeleri halinde değişiklik gösterir. Buna göre ergin kılınma, çalışmaya başlayan bu kişiler bakımından her halde GSS'li statülerinin değişmesine neden olur. GSS'den diğer bentler yerine m.60/1-a bendine göre yararlanmaya başlarlar.

Ergin kılınma 4/1-a'lı sigortalıların sigortalılık niteliğini etkilemediğinden, GSS statülerinde de doğrudan bir sonuç doğurmaz. Bu sigortalılar bakımından GSS statülerindeki değişikliğin sebebi ergin kılınma değil, 4/1-a'lı olarak çalışmaya başlamaktır. Öte yandan, aşağıda değinileceği üzere ergin kılınma bakmakla yükümlü olunan sıfatını ortadan kaldırmayacağından, yalnızca kısa vadeli sigortalara tabi olarak SSGSSK m.5/1-b hükmü uyarınca çalışmaya başlayan bir kimsenin ergin kılınması, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını da ortadan kaldırmaz[433].

Ergin kılınma, bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahip bağlı sigortalılar yönünden de bir sonuç doğurmaz. Belirttiğimiz üzere, Türk Hukukunda sigorta edimlerine hak kazanma ve kaybetme bakımından erginlik yerine belli bir yaşın tamamlanmış olması arandığından, bakmakla yükümlü olunan kimse ergin kılınsa dahi bu sıfatını koruyabilir. Bunun için asli sigortalı veya isteğe bağlı sigortalı olmaması, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almaması ve 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşını doldurmamış olması gerekli ve yeterlidir (SSGSSK m.3/10).

Diğer taraftan, Türk Hukukunda 18 yaşından küçük olup bakmakla yükümlü olunan sıfatını taşımayanların GSS statüsü özel olarak düzenlenmiştir (SSGSSK m.60/1-c-1,

[432] Detaylı bilgi için bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 133 vd.; Kuruca, 2012, **a.g.k.,** 211 vd.

[433] SSGSSK m.5/1-b hükmüne göre, 3308 sayılı Mesleki Eğitim Kanununa tabi aday çırak, çırak ve öğrenciler; stajyer öğrenciler; bursiyerler ile 2547 sayılı Kanuna tabi olarak kısmi zamanlı çalıştırılan öğrenciler bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahipse, bu kişiler SSGSSK m.60/1-a kapsamında GSS'li kabul edilmeksizin bu statülerini korurlar. Ancak bakmakla yükümlü olunan kimse statüsünde olmayanlar asli sigortalı olarak GSS kapsamına alınırlar. Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 142-144.

67/1). Buna göre 18 yaşından küçükler, prim ödeme koşulu aranmaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanırlar[434]. Aynı husus bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahip olup ebeveynleri prim ödeme koşulunu sağlamayan küçükler için de geçerlidir. Ancak SGK uygulamasında, 18 yaşından küçük olup evlenmeyle ergin kılınan kimselerin evlenme tarihi itibariyle SSGSSK m.60/1-c-1 statüsünde kabul edilmeyeceği ve 18 yaşından küçük çocuklara tanınan "GSS'den prim ödemeksizin yararlanma" kapsamı dışına çıkarılacakları düzenlenmiştir (GSSTPY m.6/13; 2019/17 s. G. 3.4.1.1.)[435]. Belirtelim ki ilgili düzenlemelerde yalnızca *evlenmeyle ergin kılınanlar* kapsam dışına alındığından, mahkeme kararı ile ergin kılınanlar bu statülerini yitirmezler. Diğer bir söyleyişle ergin kılınma, 18 yaşından küçüklerin GSS'den prim ödeme koşulu bulunmaksızın yararlanma imkânını ortadan kaldırmaz. Bunun istisnası, 18 yaşından küçük olup ergin kılınmak suretiyle SSGSSK m.4 kapsamında çalışmaya başlamaktır.

3.7.3.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Ergin kılınmayla ilgili olarak isteğe bağlı sigorta kapsamında değerlendirilmesi gereken ilk husus, ergin kılınmanın isteğe bağlı sigortalı sıfatını kazanmak için yeterli olup olmadığıdır. İsteğe bağlı sigortalı olabilmek için kanunkoyucu açıkça 18 yaşını doldurmuş olmayı aradığından, ergin kılınan kimse isteğe bağlı sigortalı olamaz[436]. Nitekim bu kimseler bakımından 4/1-b'lilik yalnızca isteğe bağlı sigorta kapsamındaki sigortalılık süresinin değerlendirilmesi bakımından söz konusudur (SSGSSK m.51/5). Bir diğer söyleyişle, isteğe bağlı sigortalılık statüsü 4/1-b statüsü ile eş olmadığından, bu kimseler SSGSSK m.6/2 hükmünden yararlanamazlar. Bu nedenle ergin kılınmanın isteğe bağlı sigortalının sigortalılık başlangıcını ve sigortalılık niteliğini etkileyen bir sonucundan söz etmek mümkün değildir.

Bağlı sigortalıların ergin kılınmasının sonuçları zorunlu sigortalarda olduğu gibidir. Bu halde de ergin kılınma, hak sahibi sıfatıyla ölen isteğe bağlı sigortalıdan gelir/aylığa hak kazanmaya engel olmaz. Sigortalının erkek çocuğu, çalışmaya başlamadığı, kendi

---

[434] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.7.
[435] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.7.
[436] Aynı yönde bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 87; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 112; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 134; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 187; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 374; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 73. 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde de mülga kanunlarda aynı koşulun aranmakta olduğu yönünde bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 87.

sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık almadığı ve SSGSSK m.34/1-b-1 bendinde yer alan yaş koşulunu doldurmadığı müddetçe, ergin kılınsa dahi hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığını alabilir. Aynı esaslar bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahip bağlı sigortalılar için de geçerlidir. Ergin kılınma; asli veya isteğe bağlı sigortalı olunmadığı, kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık alınmadığı ve SSGSSK m.3/10-b bendinde yer alan yaş koşulu doldurulmadığı müddetçe bakmakla yükümlü olunan sıfatını ortadan kaldırmaz.

3.8. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunanlar yönünden

3.8.1. Genel olarak

Türk Hukukunda şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan yahut tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişilere yönelik 6284 sayılı Kanunla koruyucu ve önleyici tedbirler düzenlenmiştir[437]. Bu Kanun kapsamında alınan tedbirlerin özelliği, bunların kişisel duruma ilişkin veri kabul edilerek sicilinin tutulmasıdır (AKKŞÖK m.15/1-a). Bu sebeple tescile tabi bir kişisel durum değişikliği olarak, 6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında koruma kararı verilenler yönünden de sosyal sigorta hukukunda sonuçlara rastlamak mümkündür. Ancak üçüncü bölümde değinileceği üzere, bu kapsamda ortaya çıkan sonuçlar daha çok sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle ilgilidir. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunmanın sosyal sigortalar bakımından doğurduğu sonuçlar sınırlı olup bunlar özellikle sağlık hizmetlerinden yararlanmaya ilişkindir. Nitekim bu halde sigortalının asli sigortalılığı koruma tedbirlerinden etkilenmez. Ancak bağlı sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamına alınanların durumunda değişiklik ortaya çıkabilir. Bu nedenle aşağıda yalnızca sigortalılık ilişkisi ve genel sağlık sigortası kapsamında ortaya çıkan sonuçlar ele alınacaktır.

3.8.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında koruyucu ya da önleyici tedbirlere başvurulan kimsenin asli sigortalı olması halinde, sigortalılık ilişkisi bu koruma kararından etkilenmez. Zorunlu sigortalılık bakımından çalışma hayatına devam ettiği; isteğe bağlı sigortalılıkta ise sigortalılık ilişkisine ilişkin iradesini sürdürdüğü müddetçe koruma altındaki kimse asli sigortalılık niteliğini korur.

[437] Detaylı bilgi için bkz. Öztürk, 2017, **a.g.k.,** 5 vd.; Ercoşkun Şenol, 2019, **a.g.k.,** 426 vd.; Yağcıoğlu, 2017, **a.g.k.,** 918 vd.

Esasında bağlı sigortalılık ilişkisi de koruma kararından etkilenmez ve koruma altına alınan kimse, Kanunun aradığı koşullar var olduğu müddetçe bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını korur. Ancak koruma altına alınan kişinin bağlı sigortalılık statüsünü failden (şiddet uygulayandan) kazanması halinde, bu sigortalılık uyarınca sağlık hizmetlerinden yararlanması güç olabilir. Örneğin eşinden veya anne/babasından gördüğü şiddet nedeniyle koruma altına alınan kişi, şiddet faili eş veya anne/baba nedeniyle kazanmış olduğu bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamında sağlanan sağlık hizmetlerinden teorik olarak yararlanabilse de, pratikte bu yararlanma hali riskler barındırır. Bu nedenle kanunkoyucu, koruma altına alınan kişilerin güvenliğini amaçlayarak, 6284 sayılı Kanun kapsamında korundukları müddetçe genel sağlık sigortasından bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla değil doğrudan tescil edilmek suretiyle yararlanmalarını mümkün kılmıştır. Bu husus aşağıda ele alınacaktır.

3.8.3. Genel sağlık sigortası yönünden

6284 sayılı Kanun kapsamında korunmanın genel sağlık sigortası bakımından sonuçları, hakkında koruyucu ve/veya önleyici tedbir kararı verilen kişinin GSS kapsamında olup olmamasına göre değişiklik gösterir. Kendi sigortalılığı nedeniyle veya bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS kapsamına girmeyenler ya da GSS kapsamında olup da prim borcu nedeniyle fiilen GSS sağlık hizmetlerinden yararlanamayanların; tedbir kararı süresince SSGSSK m.60/1-c-1 uyarınca gelir testine tabi tutulmaksızın GSS kapsamına alınacakları düzenlenmiştir (SSGSSK m.60/9; 2019/17 s. G., 3.4.2.1.; AKKŞÖK m.19/1; AKKŞÖY m.44/1)[438]. Buna göre koruma kapsamındaki kişilerin GSS tescili koruyucu tedbir kararının verildiği tarih itibariyle yapılır ve tedbir kararı kaldırılana/sona erene veya kişi diğer bentler uyarınca GSS kapsamına girene kadar bu bent uyarınca yararlanma hali devam eder (2019/17 s. G., 3.6.6)[439]. Böylelikle hakkında koruma kararı verilenler, prim ödeme yükümlülüğü taşımaksızın GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yaralanabilirler.

[438] Hakkında tedbir kararı verilen kişinin aynı zamanda kimlik bilgilerinin gizlenmesine de karar verilmişse, bu kişilerin sağlık hizmetlerinden yararlanma esasları özel olarak düzenlenmiş; başvurusunun gizli tutulması, sıra beklememesi, öncelikli ve en kısa zamanda işlemlerinin tamamlanması kabul edilmiştir. Bkz. AKKŞÖY m.44/2; SUT 5.3.1.B.

[439] Bu kişilerin SSGSSK m.60/9 hükmü uyarınca tescillerinin yapılabilmesi için SGK'ya veri aktarımı Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından yapılmaktadır. Ayrıca bkz. 2019/17 s. G., 3.6.6.

6284 sayılı Kanun kapsamındaki kişilerin GSS statüsü, kural olarak şiddet mağdurlarına yönelik getirilmiştir. Açıkça düzenlenmediği takdirde, şiddet uygulayan ve bu nedenle hakkında önleyici tedbir kararı verilen kişinin GSS statüsü bu kapsamda belirlenmez. Bu kuralın istisnası, hâkim tarafından şiddet uygulayan hakkında kişinin şiddet eğilimine yol açan davranışlarının önlenmesi ve bu kapsamda tedavisinin sağlanmasına ya da (şiddet uygulayan kişinin alkol veya uyuşturucu bağımlılığının olması halinde) hastaneye yatırılması, muayene ve tedavisinin sağlanmasına karar verilmesi durumunda söz konusu olur. Bu hallerde şiddet uygulayana yönelik uygulanan sağlık hizmetlerinin giderleri de, -kişi gelir testine tabi tutulmaksızın- SSGSSK m.60/1-c-1 kapsamında devletçe karşılanır (AKKŞÖY m.27/4, 28/5, 44).

Kanunkoyucu 6284 sayılı Kanun hükümleri uyarınca GSS kapsamına alınan bu kişileri (şiddet mağdurlarını ve kimi hallerde şiddet uygulayanları) SSGSSK m.60/1-c-1 uyarınca prim ödeme yükümlülüğünden istisna tutmuş ancak katılım payı bakımından aynı yönde bir düzenleme yapmamıştır. Bu kişiler SSGSSK m.69'da katılım payı alınmayacak kişiler arasında sayılmadıklarından kendilerinden katılım payı alınacak; ancak bu kimseler, ödemiş oldukları katılım paylarını talepleri halinde 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu hükümlerine göre, ödeme tarihinden itibaren 2 yıl içerisinde ikamet ettikleri il/ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına müracaat etmek suretiyle geri alabileceklerdir[440].

Belirtelim ki 6284 sayılı Kanunda bir düzenlemeye daha yer verilmiş; hakkında koruma kararı alınan kişinin GSS kapsamında karşılanmayan rehabilitasyon hizmetlerine yönelik giderler ile rehabilitasyon hizmetleri kapsamında verilmesi gereken diğer sağlık hizmetlerinin giderlerinin Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı bütçesinden karşılanacağı düzenlenmiştir (AKKŞÖK m.19/2; AKKŞÖY m.44/3; ŞÖNİMY[441] m.28). Böylelikle koruma altına alınan kimseler bakımından GSS kapsamında karşılanan sağlık hizmetleri arttırılmıştır.

[440] Aynı yönde bkz. H. D. Özer (2019). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Verilen Tedbir Kararlarının İş Hukukuna Yansımaları. *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu Cilt II* (Ed: S. Gökalp Alıca ve N. Basa). Ankara: TBB Yayınları, s.1181. Ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/katilim-payi-odemeleri/ (Erişim Tarihi: 19.10.2020)

[441] Şiddet Önleme ve İzleme Merkezleri Hakkında Yönetmelik (R.G.T.17.03.2016, S.29656)

3.9. Yerleşim Yeri Değişikliğine Bağlı Sonuçlar

3.9.1. Genel olarak

TMK m.19'da "*bir kimsenin sürekli kalma niyetiyle oturduğu yer*" olarak tanımlanan yerleşim yeri[442], Türk Hukukunda tescile tabi tutulan bir diğer kişisel durum değişikliğidir (NHK m.11,14). Birinci bölümde değinildiği üzere, yerleşim yerini bildirme yükümlülüğünün yerine getirilmesinde beyana dayalı tescile imkân tanınmıştır (NHKUY m.50/1; AKSY m.13/1)[443]. Buna göre bir kimsenin fiilen yaşadığı yeri veya bir başka adresi yerleşim yeri olarak bildirmesi ve bildirmiş olduğu yerleşim yeri dışında bir yerde yaşaması mümkündür[444]. Bu sebeple sosyal sigorta uygulaması bakımından esas olan kişinin *fiilen* yaşadığı yer değil, yerleşim yeri olarak *bildirmiş* olduğu yerdir.

Sigortalının yerleşim yeri ve yerleşim yeri değişikliği sosyal sigorta hukukunda da önemlidir. Ancak yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri sosyal sigorta uygulamasında büyük bir etki yaratmazken; yurt içi-yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri özellikle sigortalılık ilişkisinin kurulması, sürdürülmesi ve sigorta edimlerinin talep edilmesi bakımından önem taşır. Öyle ki kanunkoyucu, bazı hallerde sigorta ilişkisinin kurulması, devamı ve sigorta edimlerinin talep edilebilirliği bakımından Türkiye'de ikamet etmeyi zorunlu tutmuştur. Bu yaklaşım, sosyal sigorta hukukundaki *mülkilik ilkesi*nin bir görünümü olarak ifade edilebilir[445]. Türk Hukukundaki ilk düzenlemelerde de bu yönde hükümlere rastlamak mümkündür[446].

Öte yandan Anayasada devlete, yabancı ülkelerde çalışan Türk vatandaşlarının sosyal güvenliklerinin sağlanması ve yurda dönüşlerinde gerekli yardımcı tedbirlerin

---

[442] Bu tanımın sadece iradi yerleşim yerini kapsadığı yönünde bkz. Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 442; Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 6; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 193-194.

[443] Ayrıca bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.9.

[444] İdareye bildirilen adresin TMK uyarınca yerleşim yeri unsurlarını taşımaması halinde, bu adresin kişinin meskeni ya da sakin olduğu yer olarak kabul edileceği yönünde bkz. Vardar Hamamcıoğlu, 2009, **a.g.k.,** 29.

[445] Türk Sosyal Sigorta Hukukunda kural olarak mülkilik ilkesi kabul edilse de, sosyal güvenliğin ulusal boyutu aşıp uluslarüstü bir kapsama ulaşmasının zorunlu bir sonucu olarak, bu ilkeye çok sayıda istisna getirilmiştir. Örneğin yurt dışı hizmet borçlanması, yurt dışında alınan bazı sağlık hizmetlerinin finansmanının sağlanması, gelir/aylık alanların yurt dışında çalışması gibi durumlar mülkilik ilkesinin istisnaları arasında sayılabilir. Mülkilik ilkesi hakkında bilgi için bkz. Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 79 vd.

[446] Örneğin 3008 sayılı İş Kanununun 103. maddesinde "*işçi sigortasının işçilere veya hak sahibi haleflerine temin ettiği haklardan yararlanabilmek için bunların Türkiye'de yaşamaları*" şartı getirilmişti. İlgili düzenlemede, sigortalı ve hak sahiplerinin ancak bir yıl süreyle haklarını muhafaza edecekleri düzenlenmişti. Ayrıca bkz. Talas, 1953, **a.g.k.,** 91.

alınması görevi de yüklenmiştir (AY m.62). Böylelikle Anayasada devletin sosyal güvenliği sağlama ödevinin mülkilik ilkesi ile sınırlı kalmayacağı da belirtilmiştir.

Sosyal sigorta hukuku bakımından yurt içi-yurt dışı arasındaki yerleşim yeri değişikliklerinde belirleyici olan husus, ikamet edilen ülke ile Türkiye Cumhuriyeti arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunup bulunmadığıdır[447]. Çünkü sosyal güvenlik sözleşmesinin varlığı halinde sigorta ilişkisi öncelikle sözleşme hükümlerine göre ardından genel esaslara göre belirlenir[448].

Açıklanan nedenlerle çalışmamızda, yurt içindeki yerleşim yeri değişikliklerinden ziyade yurt içi-yurt dışı arasındaki yerleşim yeri değişikliklerinin sosyal sigorta uygulamasında doğurduğu sonuçlara; bu kapsamda ise sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri ayrık tutularak genel esaslara yer verilecektir.

3.9.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri kural olarak sigortalılık ilişkisini etkilemez. Nitekim Türk Hukukunda gerek nüfus tescili gerekse sosyal sigorta tescili bakımından merkezi bir sistem benimsenmiştir. Ancak yurt iç-yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişikliklerinin sigortalılık ilişkisini etkilemesi mümkündür. Bu halde yerleşim yeri değişikliğinin sigortalılık ilişkisine etkisi, yerleşim yeri değişikliğinin sebebi ile de yakından ilişkilidir.

Yerleşim yerinin, T.C. Devleti kanunlarına göre sigortalı olmadan önce yurt dışında bir yer olarak belirlenmesi muhtemeldir. Bu halde yapılması gereken ilk husus, ikamet edilen ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesi olup olmadığını tespit etmektir. Nitekim sözleşme bulunan ülkelerde sigorta ilişkisi öncelikle sözleşme

---

[447] 2021 yılı itibariyle Türkiye'nin 33 ülke (İngiltere, Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, İsviçre, Fransa, Danimarka, Libya, İsveç, Norveç, KKTC, Kanada, Makedonya, Arnavutluk, Azerbaycan, Gürcistan, Romanya, Kebek, Bosna-Hersek, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hırvatistan, Slovakya, Sırbistan, İtalya, Kore, Karadağ, Tunus, Macaristan, Moldova, Kırgızistan ve Moğolistan) ile imzalanmış ve yürürlüğe girmiş; 2 ülke (İran ve Polonya) ile ise imzalanmış ancak henüz yürürlüğe girmemiş anlaşması bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/6b063875-e13a-426f-9fce-ca388e0ae08b/sosyal_guvenlik_sozlesmeleri_2020.pdf?MOD=AJPERES (Erişim Tarihi: 24.03.2021).

[448] İkili sosyal güvenlik sözleşmeleri, genellikle taraf ülke sınırlarında çalışmakta olan vatandaşların sigorta haklarını korumak amacıyla yapılan ve sigortalıya her iki ülkenin sigorta sisteminden kısmen veya tamamen yararlanma imkânı veren sözleşmelerdir. Ancak bazen bu sözleşmelerde de *ikamet edilen ülke* esası benimsenmesi mümkündür. Diğer bir söyleyişle, taraf devletlerin sigortalıyı kendi sosyal güvenlik sistemlerinden yararlandırmaları, sigortalının o ülkede ikamet etmesi koşuluna bağlanabilmektedir. Ayrıca bkz. S. A. Limoncuoğlu (2017). İkili Sosyal Güvenlik Anlaşmalarının Kapsamı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan*, 19 (Özel Sayı), s.2175.

hükümlerine göre belirlenir. İlk defa Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede çalışmaya başlamak, kural olarak 5510 sayılı Kanun kapsamında başlamış bir sigortalılık ilişkisi olarak kabul edilmez. Ancak ilgili sosyal güvenlik sözleşmesinde taraf ülkedeki ilk işe giriş tarihinin Türk Hukuku bakımından da kabul edileceğine ilişkin *özel hüküm*[449] varsa, bu tarih sigortalının Türkiye'deki işe giriş tarihi olarak kabul edilir (YGSDK m.5/5)[450]. Aynı şekilde, bir kimsenin Türkiye ile sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan bir ülkeye yerleşip ilk defa burada sigortalı olarak çalışmaya başlaması da 5510 sayılı Kanun kapsamında başlamış bir sigortalılık ilişkisi olarak kabul edilmez. Ancak ileride değineceğimiz üzere, bu halde sigortalının yurt dışı hizmet borçlanması imkânı saklıdır (YGSDK m.5).

İlk defa T.C. Devleti Kanunlarına göre sigortalı olarak çalışmaya başlayan bir kimsenin yerleşim yerini yurt dışında bir yer olarak değiştirmesi halinde de öncelikle yerleşilen ülke ile Türkiye arasında ikili sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunup bulunmadığına bakılır ve varsa sözleşme esasları doğrultusunda hareket edilir. Sözleşme bulunmayan bir ülkede ikamet etmenin sonuçları sigortalının sigortalılık statüsüne ve yurt dışındaki ikametin geçici veya sürekli nitelikte olup olmamasına göre değişiklik gösterir.

Kanunkoyucu 4/1-a'lılar ve 4/1-c'liler bakımından yurt dışında ikamet etmenin genel anlamdaki sonuçlarını düzenlememiştir. Bu nedenle yurt dışına taşınan sigortalının 5510 sayılı Kanuna göre sigortalılık niteliği, genel hükümler gereği 4/1-a'lı ise Türkiye'deki iş sözleşmesinin sona erdiği tarihten; 4/1-c'li ise görevden ayrıldığı tarihten itibaren sona erer (SSGSSK m.9/1-a, 9/1-c-2). Ancak 4/1-a'lı sigortalı, işvereni tarafından yurt dışındaki işyerlerinde çalıştırılmak üzere yurt dışına götürülmüşse, bu sigortalılık hali özel olarak düzenlenmiştir[451]. Bu işçilerin T.C. Devleti kanunlarından doğan

[449] Almanya, Arnavutluk, Avusturya, Azerbaycan, Belçika, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Gürcistan, Hırvatistan, Hollanda, İsviçre, İtalya, Kanada, Kebek, KKTC, Lüksemburg, Makedonya, Slovakya ve Kore Cumhuriyeti ile imzalanan sözleşmelerde ilk işe başlama tarihi ile ilgili özel hüküm bulunmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. 2018/38 s. G., K.2, B.6, 1.1.

[450] İlk işe giriş tarihinin Türk Hukukuna göre sigorta başlangıcı olarak kabul edilmesi için, yurt dışı hizmet borçlanması yapılmasına gerek bulunmadığı yönünde ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 565-566; Aydın, 2016, **a.g.k.,** 621; Ertürk, 2017, **a.g.k.,** 813. Aynı yönde detaylı bilgi için bkz. G. Yeşiloğlu Çoban (2019). *3201 Sayılı Kanun ve Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Çerçevesinde Hizmet Borçlanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.153-158. Aksi yönde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 750.

[451] 5510 sayılı Kanunun ilk halinde, bu işçilerin yurt dışında geçici görevle bulunan işçiler gibi değerlendirileceği ve sigortalılık statülerinin yurt dışında aynen devam edeceği kabul edilmişti. Ancak 5754 sayılı Kanun değişikliği ile bu işçilerin yurt dışındaki sigortalılık statüleri değiştirilmiş ve m.5/1-g hükmüyle yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin işçi ve işverenlerin her iki ülkedeki prim ödeme

sigortalılık ilişkisi korunur; 4/1-a kapsamında sigortalı kabul edilerek KVS ve GSS hükümlerinden yararlandırılırlar[452]. UVS kapsamında olmak istemeleri halinde ise, Türkiye'de ikamet etme şartı aranmaksızın ve primlerini kendileri ödemek suretiyle isteğe bağlı sigortalı olabilirler (SSGSSK m.5/1-g; SSİY m.9/3-d)[453]. Benzer şekilde, kamu idarelerince yurt dışı görevde çalıştırılmak üzere istihdam edilen sözleşmeli personel ve diğer çalışanlar da SSGSSK'ya göre sigortalılık niteliğini korurlar (SSGSSK m.8/1-c; SSİY m.11/3-c)[454]. Kamu görevlisinin (4/1-c'li) usulüne uygun olarak yurt dışında daimi görevlendirilmesi[455] halinde de sigortalılık ilişkisi sona ermez; özel olarak düzenlenen hususlar ayrık olmak üzere sigortalılık ilişkisi aynen devam eder. Tüm bu hallerde sigortalılık ilişkisinde mülkilik değil *kişisellik ilkesine* üstünlük tanınır ve yurt dışında yapılan çalışmalar Türkiye'de gerçekleşmiş gibi kabul edilir[456]. Diğer bir söyleyişle, sosyal sigorta mevzuatı bu hallerde sigortalıyı gittiği ülkede takip eder[457].

4/1-a ve 4/1-c'lilerin aksine, yurt dışında ikamet etmeye başlayan 4/1-b'lilerin sigortalılık ilişkisinin ne zaman sona ereceği özel olarak düzenlenmiştir. 4/1-b'linin sigortalılık niteliği, yabancı bir ülkede ikamet ettiği ve o ülke mevzuatına göre sigortalı

---

yükümlülüğünü azaltmayı ve yurt dışında iş üstlenen işverenleri teşvik etmeyi amaçladığı yönünde detaylı bilgi için bkz. S. Ocak (2008). Sosyal Güvenlik Sözleşmesi İmzalanmamış Ülkelere Götürülen İşçilerin Sosyal Güvenliği. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 5 (19), s.1086 vd.

[452] Ancak 4/1-a'lı sigortalı yurt dışına kendi iradesiyle gitmiş veya yurt dışında çalıştırılmak üzere ilk kez işe alınmışsa, SSGSSK m.5/1-g kapsamında yer almaz. 5/1-g bendindeki sigortalılık, işveren ile işçi arasında daha önce kurulmuş olan çalışma ilişkisinin yurt dışında devam etmesi halinde söz konusudur. A. N. Sözer (1991). Uluslararası Sosyal Hukukta Mülkilik ve Şahsilik İlkeleri. *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 15. Yıl Armağanı.* İstanbul: Bayrak Matbaacılık, s.123; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 96.

[453] 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesindeki dönemde bu işçilerin sosyal güvenliği topluluk sigortası veya isteğe bağlı sigorta aracılığıyla sağlanmakta ve işçiler sadece uzun vadeli sigorta kapsamına alınmaktaydı. Detaylı bilgi için bkz. Ocak, 2008, **a.g.k.,** 1071-1086. Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 130-131.

[454] Ancak dış temsilciliklerde istihdam edilen ve temsilciliğin bulunduğu ülkeden sürekli ikamet iznine veya vatandaşlığa sahip olan Türk uyruklu sözleşmeli personel, bulunduğu ülkenin sosyal güvenlik kurumunda sigortalı olduğunu belgelemesi halinde SSGSSK kapsamına alınmaz (SSİY m.10/1-i).

[455] Yurtdışında Daimi Görevlere Atanacak Personel Hakkında Yönetmeliğe (R.G.T.23.11.2018, S.30604) göre yurtdışı daimi görev; "*Misyon şefinin yetkileri çerçevesinde, nezdinde görevlendirildiği ülke makamları ve uluslararası kurum ve kuruluş temsilcileriyle temaslarda bulunmak ve yurtdışındaki gerçek ve tüzel kişilerin ihtiyaç duydukları hizmetleri sağlamak üzere, yabancı ülkelerdeki ve uluslararası kuruluşlar nezdindeki dış misyonlarda yurtdışı teşkilatı kurmaya yetkili kurumların belli bir süreyle akredite ettikleri personelin icra ettiği görev*" olarak tanımlanmıştır (m.4/1-g).

[456] Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 125. Ayrıca bkz. Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 242-243; S. Demirkaya (2020). *Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Sosyal Güvenlik Hakları*. Ankara: TAEM Yayınları, s.168. Kişisellik ilkesi hakkında ayrıca bkz. Sözer, 1991, **a.g.k.,** 122-125.

[457] C. Tuncay (1990). Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 07.06.1989 Tarih, 1989/10-316 Esas ve 1989/411 Karar sayılı kararının incelenmesi. *Çimento İşveren Dergisi*, 4 (2), s.17; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 22, 155. Bu halde kişisellik ilkesi, terk edilen ülke bakımından *dışa yansıma*, gelinen ülke bakımından *içe yansıma* şeklinde sonuç doğurur. Gelinen ülkeye geçici görevle gelinmesi nedeniyle, terk edilen ülkenin mevzuatı sigortalıya geldiği ülkede de uygulanır. Bkz. Sözer, 1991, **a.g.k.,** 122, 125.

olarak çalışmaya başladığı ya da ikamet esasına bağlı olarak ülkenin sosyal güvenlik sistemine dâhil olduğu tarihten bir gün öncesinde sona erer (SSGSSK m.9/1-b-7; SSİY m.14/2-l). Bu kişiler Türkiye'de kendi nam ve hesaplarına bağımsız çalışmaya devam etse dahi, yurt dışında ikamet etmeleri ve o ülke sosyal güvenlik mevzuatına tabi olmaları durumunda 5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalı sayılmazlar (SSGSSK m.6/1-e; SSİY m.10/1-d). Ancak bu düzenlemelerin mefhum-u muhalifinden, ikamet edilen ülke sigorta sistemine dâhil olunmadığı ve ikamete dayalı sosyal yardım alınmadığı müddetçe, yurt dışında ikamet etmeye başlanmasına rağmen 4/1-b'li statüsünün devam edebileceği sonucuna varılabilir. Diğer bir söyleyişle, salt yurt dışında ikamet etmeye başlamak 4/1-b'linin sigortalılığını sona erdirmez; sigortalı, SSGSSK m.9 uyarınca sigortalılığını sonlandırmadığı müddetçe, prim ödemek suretiyle sigortalılık niteliğini sürdürebilir.

Diğer taraftan, 4/1-a, 4/1-b ve 4/1-c'li sigortalıların *işleri nedeniyle geçici olarak*[458] yurt dışında bulunmaları halinde yukarıda açıklanan hususlar uygulanmaz. Bu halde sigortalının sigortalılık statüsü korunur; sosyal sigortadan doğan hak ve yükümlülükleri, aksi öngörülmediği müddetçe yurt dışındaki görevi süresince *aynen* devam eder (SSGSSK m.10)[459].

Belirtelim ki benzer esaslar yurt dışındaki yerleşim yerini değiştirerek Türkiye'de ikamet etmeye başlayan vatandaşlar ve yabancılar için de söz konusudur. Bu kimseler, önceden ikamet etmekte oldukları ülkede sigortalı olmayıp ilk defa Türkiye'de sigortalı olmuşlarsa, sigortalılık ilişkileri genel hükümler uyarınca belirlenir. Ancak Türkiye'de ikamet etmeye başlayan kişi, daha önce başka bir ülkede sigortalı olarak çalışmaya başlamışsa, ilk olarak bu ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesi olup olmadığına bakılır ve mevcutsa sözleşme hükümlerine göre işlem yapılır. Yukarıda açıkladığımız şekilde, sosyal güvenlik sözleşmesinde taraf ülkedeki işe giriş tarihinin Türk Hukuku bakımından da kabul edileceğine ilişkin *özel hüküm* varsa, bu tarih sigortalının Türkiye'deki işe giriş tarihi olarak kabul edilir (YGSDK m.5/5). Ancak

[458] İş nedeniyle yurt dışına gönderilmede geçicilik vasfının mutlaka önceden belirlenmiş olması gerektiği yönüne bkz. Sözer, 1991, **a.g.k.,** 124. "Geçici görev" ile ne anlaşılması gerektiğine ilişkin doktrin görüşleri ve imzalanan sosyal güvenlik sözleşmelerinde kabul edilen geçici görev süreleri hakkında ayrıca bkz. Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 128 vd.; A. Yılmaz (2016). *657 Soruda Gurbetçilerin Sosyal Güvenlik Hakları*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık, s.150-153; Demirkaya, 2020, **a.g.k.,** 183 vd.

[459] Sosyal Sigorta İşlemleri Yönetmeliğinde sigortalıların görev ve işleri nedeniyle yurt dışında bulundukları sürelerin tespiti özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre 4/1-a ve 4/1-c'li sigortalılar bakımından işverenlerince görevlendirildiklerine dair görev belgesi; 4/1-b'liler bakımından ise işleri nedeniyle yurt dışına çıkacaklarına dair beyan belgesi ile bunu destekleyen belgeler esas alınır (SSİY m.86).

gelinen ülke ile Türkiye arasında sözleşme bulunmaması veya sözleşmede özel hüküm bulunmaması halinde sigortalının sigortalılık ilişkisi, aksi öngörülmediği müddetçe ilk defa Türkiye'de çalışmaya başladığı tarih uyarınca belirlenir. Gelinen ülke ile Türkiye arasında sözleşme (veya sözleşmede özel hüküm) bulunmayan bu hallerde de, Türk vatandaşı veya çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybeden sigortalının yurt dışı hizmet borçlanması imkânı saklıdır (YGSDK m.5). Ancak bu durumdaki yabancıların geldikleri ülkedeki hizmetlerini Türkiye'de değerlendirme imkânları bulunmamaktadır.

Öte yandan, *işi nedeniyle kısa süreli olarak* (üç ayı geçmemek üzere) Türkiye'de ikamet etmeye başlayan yabancılar, geldikleri ülkede sosyal sigortaya tabi olduklarını belgelemeleri halinde 5510 sayılı Kanun kapsamına alınmazlar (SSGSSK m.6/1-e; SSİY m.10/1-d). Kişisellik ilkesi bu halde de devreye girer ve bu kimselerin kendi sosyal sigorta mevzuatı, kendilerini Türkiye'de takip eder. Ancak Türkiye'deki büyükelçilik ve konsolosluk mensuplarının özel hizmetlerinde çalıştırılanlardan olup gönderen devlette veya üçüncü bir devlette sigortalılıklarını belgeleyemeyenler, 4/1-a'lı olarak sigorta kapsamına alınırlar (SSİY m.9/2-ç).

Yerleşim yerini yurt dışında bir yer olarak değiştirmenin bağlı sigortalılık ilişkisine etkisine de değinmek gerekir. Sigorta edimlerine hak kazanma şartlarını sağlayan hak sahibinin yerleşim yerinin Türkiye dışında bir yer olması hak sahipliğini etkilemez. Hak sahibinin sigorta edimlerinden yararlanması, Türkiye'de ikamet etmesi koşuluna bağlanmamıştır. Hak sahibi bu halde de gelir/aylığa hak kazanabilir yahut evlenme/cenaze ödeneği veya toptan ödemeden yararlanabilir. Yerleşim yerinin yurt dışında bir yer olarak değiştirilmesi esasında bakmakla yükümlü olunan sıfatını da etkilemez; kanunkoyucu bunun için de Türkiye'de ikamet şartı aramamıştır. Ancak bakmakla yükümlü olunan sıfatı yalnızca GSS kapsamında sağlanan sağlık hizmetleri bakımından önem taşıdığından ve GSS kapsamında olmak için Türkiye'de ikamet etmek ön koşul olarak arandığından[460]; yurt dışında ikamet eden bağlı sigortalı, kural olarak GSS kapsamında bakmakla yükümlü olunan kimse olarak kabul edilmez[461]. Bu hususa ve istisnalarına aşağıda ayrıca değinilecektir.

[460] N. Gerek (2012). Son Değişikliklerden Sonra Genel Sağlık Sigortasının Kişiler Bakımından Kapsamı. *Sicil,* 25, s.198; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 588; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 269; Alper, 2020, **a.g.k.,** 370; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 771.
[461] Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 167-168.

3.9.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden

Yerleşim yeri değişikliğinin sosyal sigorta finansmanı bakımından sonuç doğurması, bu değişikliğin yurt içi-yurt dışı arasında gerçekleşmesi halinde mümkündür. Değindiğimiz üzere bazı hallerde sosyal sigorta ilişkisi, sigortalı ikametini yurt dışında bir yer olarak değiştirse dahi sona ermemekte; aksine, sigorta ilişkisi yurt dışında ikamet edilmesine göre uyarlanmaktadır. Örneğin kanunkoyucu, yurt dışına çalışmak üzere götürülen SSGSSK m.5/1-g kapsamındaki Türk işçiler bakımından günlük prime esas kazanç üst sınırının günlük asgari ücretin 7,5 katı değil *3 katı*[462] olacağını düzenlemiştir (SSGSSK m.82/1; 2020/20 s. G., K.2, B.1, 1.)[463]. Prime esas kazanç hesabına ilişkin bu sınırlama, yurt dışında iş üstlenen işverenlerce çalıştırılmak için götürülen işçileri hedeflediğinden, işleri nedeniyle geçici olarak yurt dışında bulunan 4/1-a'lı sigortalılar bu düzenlemenin kapsamında yer almazlar. Belirtelim ki kanunkoyucu, yurt dışına geçici veya sürekli görevle görevlendirilen 4/1-c'li sigortalılar bakımından da prime esas kazancın hesabını özel olarak düzenlemiştir (SSGSSK m.46/5).

Mülkilik ilkesinin bir görünümü olarak, yurt dışında ikamet eden ve çalışan sigortalılar Türk Hukukunda kabul edilen teşviklerin de kapsamı dışına çıkarılmıştır (SSGSSK Ek m.2/3). Örneğin özel sektörde çalışan 4/1-a'lıların işverenlerinin UVS hissesinin beş puanlık kısmına ilişkin Hazine teşvikinin (SSGSSK m.81/1-ı) ve 4447 sayılı Kanunda düzenlenen teşviklerin[464] yurt dışında çalışan sigortalılar hakkında uygulanmayacağı kabul edilmiştir. Ancak işverenlerince yurt dışında çalıştırılmak üzere götürülen 4/1-a kapsamındaki sigortalılar (5/1-g'liler) bakımından bir istisna getirilerek, bu sigortalılar bakımından işverenin beş puanlık Hazine teşvikinden yararlanmasına imkân tanınmıştır[465]. Teşvik kapsamına çıkarılma bakımından yurt dışında geçici veya sürekli olarak bulunma ayrımı yapılmadığından, (5/1-g'liler ayrık olmak üzere) yurt dışındaki her çalışmanın kapsam dışında olacağı düşünülebilir. Ancak işleri nedeniyle

---

[462] 6552 sayılı Kanunla getirilen bu düzenlemeyle, yurt dışında iş üstlenen işverenlerin rekabet gücünün arttırılmasının amaçlandığı yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, a**.g.k.,** 254. Bu düzenleme ile işverenler bakımından ciddi bir maliyet tasarrufu sağlandığı yönünde bkz. Alper, 2017, **a.g.k.,** 10.

[463] 2020/20 sayılı İşveren İşlemleri Genelgesine göre, işverenlerce yurt dışındaki işyerlerinde çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçilerin prime esas kazanç tutarı; SSGSSK m.82 hükmüne aykırı olmamak koşuluyla, işçi ve işveren tarafından düzenlenerek Türkiye İş Kurumunca onaylanan yurt dışı hizmet akdinde belirtilen aylık ücrete göre belirlenir (2020/20 s. G., K.1, B.4, 16.).

[464] İlgili düzenlemeler için bkz. İSK Geç. m.7/3-g; Geç m.9/3-f; Geç. m.10/7; Geç. m.15/6; Geç. m.17/3; Geç. m.18/4.

[465] Bu halde teşvik, işçi kural olarak UVS kapsamında olmadığı için işverenin GSS (%7,5) ve KVS (%2) prim hissesi üzerinden hesaplanır (SSGSSK m.81/1-i). Bu teşvikin geçici görevle yurt dışında çalıştırılan 4/1-a'lıları da kapsadığı yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, a**.g.k.,** 322.

geçici olarak yurt dışında bulunan sigortalıları teşvik kapsamında değerlendirmek gerekir[466]. Nitekim bu halde kişisellik ilkesinin mülkilik ilkesine getirdiği istisna doğrultusunda, yurt dışında yapılan çalışmalar Türkiye'de geçmiş gibi kabul edilir[467].

3.9.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden

KVS kapsamındaki sigortalıların (4/1-a ve 4/1-b'lilerin) işleri nedeniyle *geçici olarak* yurt dışında bulunmaları halinde (SSGSSK m.10), diğer sigorta kollarında olduğu gibi KVS'den doğan hak ve yükümlülükleri de devam eder. Sigortalı, bu halde de KVS kapsamındaki sigorta edimlerinden aksi öngörülmediği müddetçe aynı koşullarla yararlanabilir.

Yurt dışında ikamet etmeye başlayanlardan kişisellik ilkesi uyarınca T.C. Devleti kanunlarına göre sigortalılık ilişkisi sona ermeyenlerin (yurt dışına çalıştırılmak üzere götürülen işçilerin, yurt dışında görevlendirilen kamu personellerinin ve yurt dışında ikamet etmeye başlayıp başka bir ülke sosyal sigorta sistemine dâhil olmayan bağımsız çalışanların) durumlarını ise sigortalılık statülerine göre ele almak gerekir. 4/1-c'liler KVS kapsamına alınmadıklarından, yurt dışındaki 4/1-c'lilerin analık, hastalık, vazife malullüğü ve hastalığı riskleri kendi mevzuatları uyarınca belirlenir. Yurt dışında ikamet etmeye başlayan 4/1-a, 4/1-b ve 5/1-g'li sigortalılar ise, Kanunun öngördüğü koşulları taşımaları halinde tabi oldukları KVS edimlerinden yararlanabilirler.

KVS kapsamında olmaya devam eden tüm bu sigortalılar (4/1-a, 5/1-g ve 4/1-b'liler), yurt dışında gerçekleşen iş kazası, meslek hastalığı, analık veya hastalık riskleri nedeniyle geçici olarak iş göremez hale geldikleri ve istirahat raporu aldıkları dönem için *geçici iş göremezlik ödeneği*ne hak kazanabilirler[468]. Aynı şekilde, SSGSSK m.16/4'te

---

[466] İşiyle ilgili geçici olarak yurt dışında bulunan işçiler bakımından da işverenin beş puanlık Hazine teşvikinden yararlandırılması gerektiği yönünde bkz. B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 120. Aynı yönde bkz. Yetik, 2018, **a.g.k.,** 211. İş gezisi amacıyla yurt dışında bulunan sigortalılar bakımından teşvikin devam edeceği; ancak geçici görevlendirme yazısıyla yurt dışında çalışmak üzere görevlendirilenler bakımından teşvikten yararlanılamayacağı yönünde bkz. Caniklioğlu, 2011, **a.g.k.,** 34-35.

[467] Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 125. Ayrıca bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 155.

[468] Türk Hukukunda sigortalıya geçici iş göremezlik ödeneği verilebilmesi için kural olarak Kurumca yetkilendirilen hekim veya sağlık kurullarından istirahat raporu alınmış olması şartı aranmıştır (SSGSSK m.18/1; SSİY m.39/1; KVSUT m.14/1). Ancak sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede düzenlenen istirahat raporlarının SGK'ca *aynen* kabul edileceği; sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan ülkede ikamet etmekte olan 4/1-a'lı, 5/1-g'li ve 4/1-b'liler bakımından ise istirahat raporlarının Türkiye'nin *dış temsilciliklerince onaylanması koşuluyla* kabul edileceği ve sigortalıya ödeme yapılacağı düzenlenmiştir. Öte yandan 4/1-a ve 5/1-g'liler bakımından işveren, Kurum tarafından işe el konuluncaya kadar, Kanuna göre hak kazanılan geçici iş göremezlik ödeneğini sigortalıya ödemekle yükümlü tutulmuştur. Bu halde

yer alan koşulları sağlayan sigortalıya *emzirme ödeneği* de ödenir (KVSUT m.19/2; SSİY m.88/2). İş kazası veya meslek hastalığı[469] sonucu meslekte kazanma gücünü en az %10 oranda yitiren sigortalıya *sürekli iş göremezlik geliri*; sigortalının ölümü halinde ise hak sahiplerine *ölüm geliri, evlenme ve cenaze ödenekleri* de ilgili hükümler uyarınca ödenir. Diğer bir ifadeyle, KVS edimlerine hak kazanma bakımından bu sigortalıların ikametinin yurt dışında bir ülkede bulunması bir farklılık doğurmaz. Bu halde sigortalılara veya hak sahiplerine yapılması gereken ödemeler Türk Lirası şeklinde yapılır.

Yukarıda açıklanan tüm hususlar, somut olaya uygulanabilecek Türkiye'nin taraf olduğu bir ikili sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmaması halinde geçerlidir. Sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan ülkede ikamet edilmeye ve çalışılmaya başlanması halinde, sözleşme kapsamına girildiği müddetçe sözleşme hükümleri uygulama alanı bulur. Ancak sosyal güvenlik sözleşmelerinin çoğunda uzun vadeli sigorta kollarına kıyasla kısa vadeli sigortalar bakımından daha çekinceli davranılmakta[470] ve kısa vadeli sigorta kollarında sözleşmenin kişi bakımından kapsamı dar tutulmaktadır[471].

Son olarak belirtelim ki, işi nedeniyle kısa süreli olarak Türkiye'de ikamet etmeye başlayan (kişisellik ilkesi gereği kendilerine geldikleri ülkenin sosyal sigorta mevzuatı uygulanan) yabancılar ayrık olmak üzere, Türkiye'de ikamet etmeye ve çalışmaya başlayan yabancılar da, diğer sigortalılar gibi sigortalılık statülerine (4/1-a veya 4/-b) göre KVS kapsamına alınırlar.

Kurum, Kanuna uygun olarak sigortalıya ödenen ödenek tutarını işverene öder. Ayrıca bkz. KVSUT m.14, 19; SSİY m.39, 88, 89; 2016/21 s. G., 6.1.3.

[469] Yabancı bir ülkede meydana gelen iş kazası ve meslek hastalıkları bakımından bildirim süreleri; iş kazasının meydana geldiği veya meslek hastalığının öğrenildiği; iş kazasının işverenin kontrolü dışındaki yerlerde meydana gelmesi halinde, üç iş günlük bildirim süresi iş kazasının öğrenildiği; Kurumca kabul edilebilir belgelenmiş bir mazeretin olması şartıyla bildirim süresi mazeretin ortadan kalktığı tarihten itibaren başlar (KVSUT m.19/5; SSİY m.90).

[470] Aynı yönde bkz. Limoncuoğlu, 2017, **a.g.k.,** 2184-2185. SGK verilerine göre Türkiye'nin imzaladığı 35 sözleşmenin 21'inde kısa vadeli sigortalar düzenlenmiş; ancak kısa vadeli sigorta adı altında genellikle genel sağlık sigortası edimlerine yer verilmiştir. Bkz. http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/6b063875-e13a-426f-9fce-ca388e0ae08b/sosyal_guvenlik_sozlesmeleri_2020.pdf?MOD=AJPERES (Erişim Tarihi: 26.10.2020). Sosyal güvenlik sözleşmelerinin kısa vadeli sigorta kolları yönünden kapsamı için ayrıca bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 128, 225 vd.

[471] Sosyal güvenlik sözleşmelerindeki kısa vadeli sigorta kollarına ilişkin hükümlerin yalnızca 4/1-a'lılar yönünden uygulandığı yönünde bkz. R. Levent (2016). Yurt Dışında Çalışan veya Bulunanlar ile Göçmenlerin Sosyal Güvenliği. *TBB Dergisi,* 116, s.320. Makedonya, Lüksemburg, Hollanda, Hırvatistan, Romanya, Sırbistan, Çek Cumhuriyeti, Fransa, Bosna Hersek, KKTC ve Arnavutluk ile imzalanan sosyal güvenlik sözleşmelerinde yalnızca 4/1-a'lıların; Almanya, Belçika, Avusturya, Azerbaycan, İtalya, Güney Kore, Karadağ, Tunus, Macaristan, İran, Moldova, Polonya, Moğolistan ve Kırgızistan ile imzalanan sosyal güvenlik sözleşmelerinde ise 4/1-a'lıarın yanı sıra 4/1-b'lilerin de kısa vadeli sigorta kolları kapsamına alındığı yönünde bkz. Demirkaya, 2020, **a.g.k.,** 176-177.

3.9.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden

Yerleşim yeri değişikliğinin UVS bakımından en önemli sonucu, yurt dışında ikamet eden sigortalıların bu dönemde çalışarak veya çalışmaksızın geçirdikleri sürelerin, 5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalılık süresi olarak kabul edilip edilmeyeceğidir. Kimi hallerde sigortalının (5/1-g'liler; işleri nedeniyle geçici olarak yurt dışında bulunan 4/1-a, 4/1-b ve 4/1c'liler; kamu idarelerince yurt dışına görevlendirilen 4/1-c'liler ve yurt dışı görevde çalışmak üzere işe alınan 4/1-a'lılar; ikamet ettiği ülkenin sosyal sigorta ve ikamete dayalı sosyal yardım sistemi kapsamında bulunmayan 4/1-b'liler) yurt dışında geçirdiği süreler kişisellik ilkesinin bir sonucu olarak 5510 sayılı Kanun kapsamında kabul edilir ve buna bağlı sonuçlar ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, bu kimselerin yurt dışında geçirdiği süreler *Türkiye'de geçmiş gibi* kabul edilir.

Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede ikamet edenlerin yurt dışında geçen sigortalılık niteliğinin ise, sözleşme kapsamına alınan kimselerden olmaları ve sözleşmede bu hususun açıkça düzenlenmiş olması şartıyla, sözleşme tarafı diğer ülkede geçmiş gibi kabul edilmesi ve her iki ülkede geçen *hizmetlerin birleştirilmesi* mümkündür[472]. Benzer şekilde, sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede sigortalı adına yatırılmış olan primlerin sözleşme hükümleri uyarınca Türkiye'ye *transfer edilmesi* de yurt dışında ikamet eden sigortalının yaralanabileceği bir diğer imkândır (YGSDK m.10)[473].

Yurt dışında ikamet eden ve çalışmakta olan sigortalıya kişisellik ilkesi gereği Türk Hukukunun uygulandığı veya sosyal güvenlik sözleşmesindeki açık hüküm uyarınca yurt dışında geçen hizmetlerin Türkiye'deki sigorta hizmeti ile birleştirildiği haller bir kenara bırakılırsa, bir ülkede geçen çalışmanın diğer bir ülkede geçmiş gibi değerlendirilmesi

---

[472] Örneğin Almanya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Avusturya, Fransa, Birleşik Krallık, İsviçre, Libya, İsveç ve Norveç ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmelerinde iki ülkede geçen hizmetlerin birleştirilmesine imkân tanınmıştır. Ancak bunun için her iki ülkede de sigortalı olarak çalışmış olma, birleştirilecek sürelerin aynı zamana rastlamaması gibi esaslar aranmıştır. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 719-721; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 255. Ayrıca bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 483-484; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 650 vd.

[473] Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerden yalnızca İsviçre ile yapılmış olan sözleşmede primlerin transferinin düzenlendiği yönünde bkz. Özer, 2012, **a.g.k.,** 340; D. Çelebi (2017). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yurt Dışı Hizmet Borçlanması.* Ankara: Adalet Yayınevi, s.173-174; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 773. Prim transferi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 773-778; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1009 vd. Bu halde transfer edilen primlere ilişkin sürenin tamamı 3201 sayılı Kanun kapsamında borçlanılmış ve ödenmişe, transfer edilen primlerin tamamı; sürenin bir kısmı borçlanılmış ve ödenmişse, borçlanılan gün kadarki prim oranı sigortalıya, hak sahiplerine veya mirasçılarına iade edilir (YGSDK m.10). Primlerin sigortalıya iade edilebilmesi için sigortalının borçlanma yapmasının zorunlu olup olmadığı yönündeki görüşler için ayrıca bkz. Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 173-175.

mümkün değildir[474]. Bu hallerde yurt dışında çalışarak veya çalışmaksızın geçirilmiş süreler, 5510 sayılı Kanun kapsamında kabul edilmez ve sigortalı adına bu döneme ilişkin prim tahakkuku gerçekleşmez. Yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının fazlalığı nedeniyle bu husus Türk sosyal sigorta uygulamasında da önem taşımış ve çeşitli düzenlemelere konu olmuştur. Türk Hukukunda konuya ilişkin getirilen en önemli düzenleme; yurt dışında çalışarak, öğrenim görerek, çalışmaksızın vb. nedenlerle geçirilen bu sürelerin *hizmet borçlanması* suretiyle değerlendirilmesine ilişkindir. Borçlanılan sürelerin SGK'ya ödenmesiyle birlikte yurt dışında geçen bu süreler Türkiye'de geçmiş çalışma olarak kabul edilir[475].

Belirtelim ki Türk Hukukunda hizmet borçlanması sınırlı sayı prensibine tabidir[476]. 5510 sayılı Kanun veya 3201 sayılı Kanun kapsamına girmeyen yurt dışında geçen sürelerin, hizmet borçlanması yoluyla değerlendirilmesi mümkün değildir. Aşağıda Türk Hukukunda düzenlenen bu borçlanma hallerinden konumuz kapsamına girenlere kısaca değinilecektir.

SSGSSK'da sigortalı olmaksızın doktora veya tıpta uzmanlık öğrenimi için yurt dışında geçirilen sürelerin (SSGSSK m.41/1-d) ve 1416 sayılı Kanuna göre yurt dışına gönderilen ve öğrenimini başarıyla tamamlayarak yurda dönenlerden mecburi hizmet süresini tamamlamış olanların, 18 yaşından sonraki öğrenim sürelerinin (SSGSSK m.41/1-j, Geç. m.43) tamamının veya bir bölümünün borçlanma esasları özel olarak düzenlenmiştir. Buna göre yurt dışında öğrenci olarak geçirilen süreler, sigortalı olarak çalışmaya başlamadan önce gerçekleşmiş olsa dahi SSGSSK uyarınca borçlanılabilir ve Türkiye'deki sigortalılık başlangıcı yurt dışındaki öğrenim süresi uyarınca geriye götürülebilir (SSGSSK m.41/3).

Yurt dışında geçen öğrencilik dışındaki sürelerin borçlanma esasları ise 3201 sayılı Kanun ile düzenlenmiştir. Yurt dışında 18 yaşını doldurduktan sonra Türk vatandaşı olarak geçen ve belgelendirilen sigortalılık sürelerinin, bu sürelerin arasında veya

[474] S. Ocak (2012). Türkiye'deki Sigortalılığı Üzerinden Malullük ya da Emeklilik Aylığı Alan Kişinin Yurtdışında Çalışması. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 9 (36), s.218, 223-224; Karaman, 2000, **a.g.k.,** 184-185.
[475] Ocak, 2012, **a.g.k.,** 224.
[476] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 541; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 722; Kovancı, 2015, **a.g.k.,** 7, 56; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 245; Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 6; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 178; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 6-7.

sonunda her birinde bir yıla kadar olan işsizlik sürelerinin ve evli olup olmadığına bakılmaksızın[477] ev kadını olarak geçirilen sürelerin bir kısmının veya tamamının; bu dönemler için Türk Hukukuna göre prim ödenmemiş olması kaydıyla sigortalı veya hak sahiplerince borçlanılması mümkündür (YGSDK m.1). Bu halde sigortalının veya hak sahibinin borçlanma talep anında Türk vatandaşı olması veya doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybetmiş olması aranır. Ancak borçlanma talep edebilmek için borçlanma anında Türkiye'de ikamet ediyor olmak veya yurda kesin dönüş yapmış olmak aranmaz[478]. Kesin dönüş şartı, aşağıda değinileceği üzere yurt dışı hizmet borçlanması yoluyla aylık bağlanabilmesi için aranır.

Borçlanma yapacak sigortalının Türkiye'de sigortalılığı mevcut ve fakat borçlanma yapılmak istenen süreler bu tarihten önce ise, sigortalılık başlangıç tarihi borçlanılan süre kadar geriye götürülür (YGSDK m.5/2, 5/6; 2018/38 s. G., K.2, B.6, 1.). Ancak Türkiye'de UVS kapsamında sigorta girişi bulunmayanların sigortalılık başlangıç tarihi, borcun tamamen ödendiği tarihten borçlanılan süre kadar geriye götürülen tarihtir (YGSDK m.5/3, 5/6; 2018/38 s. G., K.2, B.6, 1.). İkamet edilen ülke ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde sigortalılık başlangıç tarihine ilişkin özel hüküm bulunması halinde, taraf ülkedeki sigorta başlangıç tarihi diğer ülke bakımından da kabul edilir (YGSDK m.5/5; 2018/38 s. G., K.2, B.6, 1.)[479]. 01.08.2019 itibariyle borçlanılan tüm süreler, sigortalının Türkiye'deki sigortalılık statüsüne bakılmaksızın 4/1-b kapsamında geçmiş gibi kabul edilir (YGSDK m.5/4; 2019/16 s. G. 2.)[480].

---

[477] Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 215; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 558; Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 81-82; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 740, 745; Levent, 2016, **a.g.k.,** 323; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 89; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 555; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 230.

[478] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 557, 562; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 746; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 218-219; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 479; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 550-551. Anayasa Mahkemesinin 12.12.2002 tarih, 2000/36 Esas ve 2002/198 Karar sayılı (R.G.T.25.04.2003, S.25089) iptal kararından önce borçlanma talebinde bulunabilmek için de yurda kesin dönüş şartı aranmaktaydı. AYM'nin iptal kararı öncesindeki uygulama hakkında bkz. Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 214 vd.; Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 26 vd.; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 19 vd.; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 987 vd.

[479] İlk işe giriş tarihinin Türk Hukukuna göre sigorta başlangıcı olarak kabul edilmesi için, yurt dışı hizmet borçlanması yapılmasına gerek bulunmadığı yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 565-566; Aydın, 2016, **a.g.k.,** 621; Ertürk, 2017, **a.g.k.,** 813; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 158. Aksi yönde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 750.

[480] Sözer, 2021, **a.g.k.,** 480; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 567; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 748-749; Alper, 2020, **a.g.k.,** 342-343. Madde hükmü 7186 sayılı Kanunla değiştirilmeden önce, borçlanma yapan kişinin Türkiye'de sigortalılığı var ise talep tarihindeki en son sigortalılık statüsüne; sigortalılığı yoksa 4/1-b statüsüne göre işlem yapılmaktaydı. Ayrıca bkz. 2019/16 s. G. 4.2.

Sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce yurt dışına çalıştırılmak üzere götürülen işçilerin kural olarak UVS kapsamında bulunmadığından söz etmiştik. Buna göre yurt dışında bulunduğu süre zarfında isteğe bağlı sigortalı olmayan 5/1-g kapsamındaki sigortalı da, yurt dışında geçirdiği bu süreleri 3201 sayılı Kanun kapsamında borçlanabilir[481]. Kurum Genelgesinde, 7186 sayılı Kanun değişikliği uyarınca, borçlanılan bu sürelerin 5/1-g'liler için talep tarihindeki statüye bakılmaksızın 4/1-b statüsünde geçmiş gibi kabul edileceği düzenlenmiştir (2019/16 s. G. 2.). Kanımızca ilgili düzenlemede değişikliğe gidilerek 5/1-g'lerin isteğe bağlı sigortalılık statüsünde olduğu gibi, yurt dışı hizmet borçlanmasından da 4/1-a'lı statüsünde yararlanmaları sağlanmalıdır.

Belirtelim ki yurt dışında ikamet etmek, koşulları sağlaması kaydıyla sigortalının önceden Türkiye'de geçen sigortalılığı uyarınca yurt içi hizmet borçlanması (SSGSSK m.41) yapmasına engel teşkil etmez[482]. Öyle ki kanunkoyucu, yurt içi hizmet borçlanması için hak düşürücü bir süre öngörmediği gibi Türkiye'de ikamet etmeyi de aramamıştır.

Yurt dışında ikamet etmesine rağmen kişisellik ilkesi uyarınca sigortalılık niteliğini yitirmeyenlerin genel esaslar uyarınca SSGSSK m.41'e göre hizmet borçlanması yapma imkânı da saklıdır. Örneğin yurt dışında ikamet eden ve bu süre zarfında SSGSSK m.10 veya kişisellik ilkesi nedeniyle 5510 sayılı Kanun kapsamında olan sigortalı kadın, doğum ve analık izni süreleri ile doğum tarihinden sonraki iki yıllık süreleri, bu dönemde UVS kapsamında zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı sayılmaması koşuluyla SSGSSK m.41/1-a ve m.41/1-c hükmüne göre borçlanabilir. Aynı şekilde sigortalı, SSGSSK kapsamında düzenlenen diğer borçlanma imkânlarından da, niteliği uygun düştüğü müddetçe yurt dışında ikamet etmesine rağmen yararlanabilir. Yurt dışına geçici görevle giden sigortalılar, Türkiye'deki sigortalılıkları devam ettiği için yurt dışı hizmet borçlanmasının kapsamı dışında değerlendirilse de[483]; sigortalının her nasılsa sigortalılık

[481] Türk işveren yanında çalışılan bu dönemde primlerin Türkiye'ye transfer ediliyor olması halinde, bu süreler için borçlanma yapılamaz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 561.
[482] Aynı yönde bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 547-548.
[483] Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 80-83; Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 87.

niteliğinin bulunmadığı ve SSGSSK m.41 kapsamında borçlanamayacağı yurt dışında geçen sürelerinin de 3201 sayılı Kanun uyarınca borçlanılabilmesi mümkün olmalıdır[484].

T.C. Devleti Kanunlarına göre bir çalışması bulunmayanların yurt içi hizmet borçlanması yapma hakkı ise, (varsa) bulundukları ülke ile Türkiye arasındaki sosyal güvenlik sözleşmesi gözetilmek şartıyla ve borçlanma türüne göre borçlanma tarihinden önce sigortalılık giriş kaydının olup olmamasına göre değişiklik gösterir[485]. Sözleşme hükümlerine göre sigortalılık hizmetlerinin birleştirildiği ülkeler bakımından niteliği uygun düşen yurt içi hizmet borçlanması türlerinin yapılması mümkündür. Ancak Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan ülkeler bakımından yurt içi hizmet borçlanması, yurt dışı hizmet borçlanması yapıldıktan sonra anlam ifade eder. Nitekim bu ülkede geçen sürelerin Türkiye'de geçerli olabilmesinin tek yolu yurt dışı hizmet borçlanması yapmış olmaktır. Devamla, sigortalılık başlangıcının arandığı borçlanma türlerine (örneğin doğum borçlanmasına) başvurmak bakımından yurt dışı hizmet borçlanması yapmak aynı zamanda bir zorunluluktur.

3.9.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

Yurt içi-yurt dışı arasındaki yerleşim yeri değişikliğinin bir diğer sonucu, sigortalıya veya hak sahiplerine gelir/aylık bağlanması, bağlanan gelir/aylıkların ödenmesi veya kesilmesi yönünden ortaya çıkar. Belirtelim ki, yurt dışında ikamet ediyor olmak sigortalı veya hak sahibi sıfatıyla T.C. Devleti Kanunlarına göre hak kazanılan gelir/aylıkların bağlanmasına veya ödenmesine kural olarak engel teşkil etmez[486]. Örneğin Türkiye'de geçen çalışmaları uyarınca aylığa hak kazanan ve kendisine aylık bağlanan sigortalının yurt dışında bir ülkede ikamet etmeye başlamasında durum böyledir. Bu halde sigortalıya veya hak sahiplerine ödenmesi gereken gelir/aylıklar veya aylık bağlanamıyor olması halinde toptan ödeme hissesi, sigortalının veya hak sahibinin yazılı isteği halinde ve masraflarını kendisinin üstlenmesi şartıyla yurt dışı hesaplarına transfer edilir (SSİY m.70/5)[487].

---

[484] Kanunkoyucunun bu kişileri yurt dışı hizmet borçlanmasının kapsamı dışında tutmasının amacı mükerrer sigortalılığı önlemek olduğundan, sigortalılık niteliğini kaybeden geçici görevle yurt dışında bulunan sigortalının da yurt dışı hizmet borçlanması yapabilmesi gerekir.

[485] Ayrıca bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 548-549.

[486] A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 371; Demirkaya, 2020, **a.g.k.,** 141, 207, 208.

[487] İkamet edilen ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesi mevcutsa ve sözleşmede ödemelerin transferine ilişkin bir hüküm varsa buna göre işlem yapılır (SSİY m.70/5).

Yurt dışı hizmet borçlanması yapmak suretiyle kendisine aylık bağlanmasını talep eden sigortalılar bakımından yerleşim yeri, aylık bağlanıp bağlanmayacağının tespitinde önem taşır. Kanunkoyucu, yurt dışında sigortalı, işsiz veya ev kadını olarak geçirilen süreleri borçlanarak aylık talebinde bulunabilmek için Türkiye'ye *kesin dönmüş olma* şartı getirmiştir (YGSDK m.6/A; 2018/38 s. G., K.2, B.6, 2.1.). Fakat kesin dönüş[488] ile kast edilen bir daha yurt dışına çıkmamak değil; -*kısa süreli çalışmaya tabi işler ayrık olmak üzere- yurt dışındaki çalışmanın sona ermesi ve ikamete bağlı sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği alınmaması*dır (YGSBY[489] m.4/1-d)[490]. Nitekim kendisine aylık bağlananların 1 yıl içinde 6 aydan daha uzun süre yurt dışında bulunmaları halinde, aylıkların ödenmesine devam edilebilmesi için, bu koşulun sağlandığına ilişkin belgeleri 6 aylık sürenin dolduğu tarihten sonraki 3 ay içinde SGK'ya vermeleri zorunlu tutulmuştur (YGSBY m.14/2; 2018/38 s. G., K.2, B.6, 6.6.). Buna göre yurt dışında bulunan ancak orada (kısa süreli çalışmaya tabi işler[491] hariç) çalışmayan ve ikamete dayalı herhangi bir yardım almayan ve bu durumunu Kanunun öngördüğü sürelerde SGK'ya bildiren kişilerin gelir/aylıkları kesilmez[492]. Kanımızca bu halde, yurt dışında bulunan sigortalıların talep etmeleri halinde aylıklarının yurt dışındaki hesaplarına transfer edilmesi de mümkün olmalıdır (SSİY m.70/5).

Yurt dışında ikamet etmenin gelir/aylıklar yönünden farklı yönde sonuç doğurması, sigortalının/hak sahibinin ikamet ettiği ülkede aynı zamanda çalışmaya başlanması halinde ortaya çıkar. Belirtelim ki, sigortalının sürekli iş göremezlik geliri alırken yurt dışında çalışması gelirinin kesilmesine neden olmaz[493]. Kendisine 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde veya sonrasında harp malullüğü veya vazife malullüğü aylığı bağlananların SSGSSK m.4 kapsamında çalışmaya başlamaları da aylıklarının

[488] Kesin dönüş kavramı ile ne anlaşılması gerektiğine ilişkin çeşitli tanımlamalar ve görüşler için bkz. Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 196 vd.

[489] Yurtdışında Geçen Sürelerin Borçlandırılması ve Değerlendirilmesine İlişkin Yönetmelik (R.G.T.06.11.2008, S.27046)

[490] Sigortalının ikametini Türkiye'ye naklettikten sonra önceden ikamet etmekte olduğu ülke tarafından kendisine ödenmeye devam eden ödeneklerin, sigortalıya aylık bağlanmasına engel olmadığı gibi aylığın kesilmesine de sebep olmayacağı yönünde bkz. 2018/38 s. G., K.2, B.6, 2.1.

[491] "Kısa süreli çalışma" kavramı YGSDK'ye 7247 sayılı Kanun değişikliği ile eklenmiş; böylelikle yurt dışında zorunlu sigortaya tabi olsalar dahi kısa süreli çalışma olarak adlandırılan işlerde çalışanların aylıklarının kesilmesi engellenmiştir (YGSDK m.6/C; YGSBY m.4/1-k, 15/1-a). Kısa süreli çalışmaya tabi işler hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. 2020/51 sayılı SGK Genelgesi.

[492] Yurt dışı hizmet borçlanması uyarınca kendisine aylık bağlanan sigortalının, aylık bağlandıktan sonra yurt dışında bulunmasının aylığın kesilmesine sebep olmayacağı yönünde bkz. Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 231; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 114-115.

[493] A. R. Okur (2011). Çalışmanın Gelir ve Aylıklara Etkisi. *Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan Cilt II*. İstanbul: Beta Basım Yayın, s.2146-2147; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 367.

kesilmesini gerektirmez (SSGSSK m.5/1-c). Harp/vazife malulü sigortalı sosyal güvenlik destek primi ödemeksizin aylığını almaya devam eder (SSGSSK Geç m.14/1-c). Bu sebeple vazife veya harp malulü kimselerin yurt dışında çalışmaya başlamaları da evleviyetle aylıklarının kesilme sebebi olarak kabul edilmez.

Öte yandan, ilk defa 5510 sayılı Kanun yürürlüğe girdikten sonra sigortalı olanların kendilerine aylık bağlandıktan sonra (yurt içinde veya yurt dışında) yeniden çalışmaya başlamaları, bağlanan malullük veya yaşlılık aylığının kesilmesine neden olur[494]. Yurt dışında çalışmaya başlayan sigortalının aylığı, çalışmaya başladığı tarihi takip eden ödeme dönemi başında kesilir (SSGSSK m.27/3, 30/3). Ancak 4/1-b'li olarak çalışma, yaşlılık aylığının kesilmesine neden olmaz. Bu halde sigortalı, sosyal güvenlik destek primi ödemeksizin yurt dışında çalışıp yaşlılık aylığını almaya devam edebilir (SSGSSK Geç. m.14)[495]. Fakat 5510 sayılı Kanuna göre malullük aylığı alanlar bakımından böyle bir durum mümkün değildir; yurt dışında çalışmaya başlayan sigortalının malullük aylığı her halde kesilir[496]. Aynı şekilde, yurt dışı hizmet borçlanması yapmak suretiyle kendisine aylık bağlananlardan (kısa süreli çalışmaya tabi işler ayrık olmak üzere) yeniden yurt dışında yabancı ülke mevzuatına tabi çalışanların aylığı da çalışmaya başlama tarihi itibariyle kesilir (YGSDK m.6/B, 6/C; YGSBY m.15/1-a)[497].

---

[494] Türk Hukukunda yeniden çalışmaya başlama halinde sigortalıya bağlanan aylıkların akıbeti hakkında ayrıca bkz. Okur, 2011, **a.g.k.,** 2151 vd.; Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 337-361; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 301 vd.

[495] 5510 sayılı Kanunda değişikliğe gidilmeden önce sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma sadece 4/1-b'li sigortalılar bakımından kabul edilmiş; ancak 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde sigortalı olanların, yaşlılık veya malullük aylığı alanların veya sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışmakta olanların bu hakkı korunmuştu. Fakat 29.01.2016 tarih ve 6663 sayılı Kanun değişikliği ile aylık almakta olanların 4/1-b'li olarak çalışmaları halinde artık kendilerinden sosyal güvenlik destek primi alınmayacağı düzenlenmiştir. Buna göre bugünkü uygulamada sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışabilecek tek grup, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde sigortalı olan veya Kurumdan yaşlılık veya malullük aylığı alan ve 4/1-a statüsünde yeniden çalışmaya başlayan sigortalılardır (SSGSSK Geç. m.14). Sosyal güvenlik destek primi ödeyerek çalışma hakkında detaylı bilgi için bkz. Okur, 2011, **a.g.k.,** 2159 vd.; Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 356 vd.; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 134-135, 598 vd.; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 301 vd.; S. H. Günler (2020). *5510 Sayılı Kanun Kapsamında 4/1-a Sigortalılar*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, s.85-87.

[496] Detaylı bilgi için bkz. M. Bağcı (2014). *Maluliyet ve Vazife Maluliyeti*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.136-138. İlk kez 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı olup malullük aylığı alanların sosyal güvenlik destek primi ödeyerek yeniden çalışmasının mümkün olmadığı yönünde bkz. Okur, 2011, **a.g.k.,** 2165; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 489; Bağcı, 2014, **a.g.k.,** 138.

[497] Ancak 3201 sayılı Kanundan önce yürürlükte olan mülga 2147 sayılı Kanuna göre borçlanarak kendisine aylık bağlanan veya bundan sonra bağlanacakların aylıkları; yeniden yurt dışında çalışmaya, ikamete dayalı bir sosyal sigorta ya da sosyal yardım ödeneği almaya başlamaları durumunda kesilmez (2018/38 s. G. K.2, B.6, 5.1.). Aynı yönde bkz. Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 204-205.

Yeniden çalışmaya başlama halinde bağlanan aylığın kesilmesine ilişkin tüm bu hususlar, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü sonrasında ilk kez sigortalı olanlar bakımından geçerlidir. 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesindeki farklı uygulamalar[498] nedeniyle kanunkoyucu, yeniden çalışmaya başlama-aylığın kesilmesi ilişkisini sigortalılık statüsüne göre geçiş hükümleri ile özel olarak düzenlemiştir[499].

Asli sigortalının aksine, yurt dışı hizmet borçlanması yapmak suretiyle kendilerine aylık bağlanması talebinde bulunan hak sahipleri bakımından yurda kesin dönüş şartı aranmaz (2018/38 s. G., K.2, B.6, 6.2.)[500]. Hak sahiplerine yurt dışında ikamet etseler dahi yurt dışı hizmet borçlanması uyarınca aylık bağlanması mümkündür. Sigortalının Türkiye'de geçen çalışmaları uyarınca hak sahiplerine aylık bağlanan hallerde de aynı husus geçerlidir. Öte yandan yurt dışında çalışmak, kimi hak sahiplerine gelir/aylık bağlanmasını etkiler. Örneğin sigortalının kız ve erkek çocukları bakımından yurt dışında çalışıyor olmak[501] gelir/aylık bağlanmama veya bağlanmış aylığın kesilme sebebidir (SSGSSK m.34/1-b). Ancak sigortalının dul eşi bakımından yurt dışında çalışmak yalnızca bağlanacak gelir/aylığın oranını etkiler; eş çalışsa bile gelir/aylık hakkını yitirmez (SSGSSK m.34/1-a). Sigortalının anne/babası bakımından yurt dışında çalışıyor olmak tek başına gelir/aylık bağlanmasına engel oluşturmasa da, elde ettikleri gelir miktarını arttırması nedeniyle kendilerine gelir/aylık bağlanmasını engelleyebilir

[498] Örneğin 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesindeki dönemde Yargıtay ve doktrin, yurt dışında yapılan çalışmaların sigortalıya bağlanan malullük aylığının kesilmesini gerektirmeyeceğini savunmaktaydı. Aynı şekilde, yurt dışında yapılan çalışma, sigortalıya bağlanan yaşlılık aylığının kesilmesini de gerektirmemekteydi. Ayrıca bkz. Okur, 2011, **a.g.k.,** 2153 vd.; L. Akın (2007). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Bağımlı Çalışanların Maluliyeti.* Ankara: Yetkin Yayınları, s.373; L. Akın (2010). 5734 Sayılı Yasa Sonrasında Yeni Malullük Sigortası. *Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan Cilt II*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.909, 912; Ocak, 2012, **a.g.k.,** 214 vd.; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 111; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 706.

[499] İlk kez 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde sigortalı olanların hakları, ilgili Kanunlarda yurt dışında çalışma halinde aylığın kesileceğine ilişkin açık hüküm bulunmaması nedeniyle korunmuştur. Buna göre ilk kez 5510 sayılı Kanun öncesinde sigortalı olan ve 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde veya sonrasında kendisine aylık bağlanan sigortalıların sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan veya bulunmayan bir ülkede çalışmaları, kendilerine bağlanan aylığın kesilmesine neden olmaz. Ancak bu düzenleme, kendisine bağlanmış olan aylığa esas çalışmaları sadece Türkiye'de geçen (yurt dışı hizmet borçlanması yaparak aylığa hak kazanmamış) sigortalılar bakımından getirilmiştir. Nitekim bu kişilere aylık bağlanabilmesi için Türkiye'ye kesin dönmüş olma şartı aranmamaktadır. Bkz. 2018/38 s. G., K.2, B.5, 8. Ayrıca bkz. Ocak, 2012, **a.g.k.,** 210 vd.; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 706.

[500] Aynı yönde bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 616; Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 153 vd.; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 203-204; Demirkaya, 2020, **a.g.k.,** 157.

[501] Kanunkoyucu hak sahibi çocuğun 18 (lise öğrenimi görmesi halinde 20, yükseköğrenim yapması halinde 25) yaşını doldurmadan önce *5510 sayılı Kanun kapsamında 4/1-a'lı olmasını* gelir/aylığın kesilmesi için bir engel olmaktan çıkarmıştır (SSGSSK m.34/1-d). Kanımızca yurt dışında geçen çalışmalar bakımından da aynı esas kabul edilmeli; hak sahibi çocuğun yurt dışında 4/1-a ve 5/1-g kapsamında geçen çalışmaları, kendisine bağlanan gelir/aylığı etkilememelidir.

(SSGSSK m.34/1-d). Tüm bu koşullar, hak sahiplerine aylık bağlanamıyor olması nedeniyle ölüme bağlı toptan ödeme yapılırken de geçerlidir (SSGSSK m.36).

Çalışmaya başlama-aylığın kesilmesi ilişkisi hak sahibi sıfatını 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde kazananlar bakımından da farklılık gösterir. Bu halde yurt dışında çalışmaya başlayan hak sahibinin aylığının kesilip kesilmeyeceği veya kendisine toptan ödemeden pay verilip verilmeyeceği, sigortalının 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde tabi olduğu kanun hükümlerine göre belirlenir[502].

Son olarak belirtelim ki, yerleşim yeri değişikliği ve buna bağlı çalışma olgusu nedeniyle aylığının kesilmesi gerekip de kesilmeyenlerin aylığı, bu durumun fark edildiği an kesilir. Sigortalıya veya hak sahibine yapılan yersiz ödemeler, kendi kusur veya kasıtlarından doğmuşsa SSGSSK m.96/1-a; Kurumun hatalı işlemlerinde doğmuşsa m.96/1-b hükmüne göre yersiz ödeme kabul edilerek geri alınır.

3.9.7. Genel sağlık sigortası yönünden

Yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişikliği GSS bakımından önemli bir sonuç doğurmazken, yurt içi-yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişikliği çeşitli sonuçlar doğurur. Türk Hukukunda GSS kapsamına girmenin temel koşulu, Türkiye'de ikamet ediyor olmaktır (SSGSSK m.60/1)[503]. Bu sebeple yerleşim yerinin yurt dışında bir ülke olarak değiştirilmesi, GSS kapsamına girip girmeme ve GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanıp yararlanmama halini doğrudan etkiler. Kanunkoyucu GSS statüsünün sona ereceği haller arasında yerleşim yerinin Türkiye olmaması halini de saymıştır (SSGSSK m.61/4). Buna göre GSS statüsü, sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri ayrık olmak üzere, kural olarak yerleşim yerinin yurt dışında bir ülke olarak değiştirildiği tarihte sona erer (GSSTPY m.10/1; 2017/26 s. G. 4.1.).

---

[502] 506 sayılı Kanunun ilk halinde, Bağ-Kur ve Emekli Sandığı Kanunları ile 2925 ve 2926 sayılı Kanunlarda yurt dışında yapılan çalışmanın ölüm gelir/aylıklarına etkisi açıkça düzenlenmemişti. Ancak 29.07.2003 tarih ve 4958 sayılı Kanunla SSK'ya ek madde getirilmiş; SSK'ya göre gelir/aylık almakta olan kız çocuklarının, Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede çalışmaya başlamaları veya bu ülkenin sosyal güvenlik sistemi uyarınca gelir/aylık almaya başlamaları, kendilerine bağlanan gelir/aylığın kesilme nedeni olarak düzenlenmiştir (SSK Ek m.47). Bu istisnai durum haricinde, mülga Kanunlar bakımından yurt dışında yapılan çalışmaların ölüm gelir/aylığı almaya engel olmadığını belirtmek gerekir. SSK Ek m.47'ye ilişkin ayrıca bkz. Y.21.H.D., T.19.11.2018, E.2017/2984, K.2018/8408; aktaran Balcı, 2019, **a.g.k.,** 177-179. Ayrıca bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 706.

[503] Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 80; Gerek, 2012, **a.g.k.,** 198; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 588; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 269; Alper, 2020, **a.g.k.,** 370; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 771.

Öte yandan her ne kadar GSS kapsamına alınmak için Türkiye'de ikamet etmek, GSS statüsünün sona ermesi bakımından ise Türkiye'de ikamet etmemek önkoşul olarak kabul edilse de, bu kurala çeşitli istisnalar getirilmiştir. Diğer bir söyleyişle, salt Türkiye'de ikamet etmek veya etmemek, GSS kapsamında kabul edilmek veya edilmemek için yeterli değildir. Nitekim açıklandığı üzere yurt dışında ikamet etse de kişisellik ilkesi gereği T.C. Devleti kanunlarına göre sigortalılık statüsü devam eden sigortalılar yahut Türkiye'de ikamet etse de 5510 sayılı Kanun kapsamına alınmayan vatandaş veya yabancılar mevcuttur.

İkamet koşulu aranmaksızın GSS kapsamında kabul edilen ilk grup, kişisellik ilkesi gereği sigortalılık niteliği devam eden; işi nedeniyle geçici süreyle yurt dışında bulunan, yurt dışına çalıştırılmak üzere götürülen veya yurt dışında görevlendirilen sigortalılardır. Bu hallerde ikametin Türkiye dışında bir ülkeye taşınmasıyla birlikte kural olarak sona ermesi gereken GSS statüsü, ikamet koşulu aranmaksızın devam eder. Bu sigortalılar ve SSGSSK m.3/10 uyarınca belirlenen hak sahipleri, ikamet koşulu sağlanmasa da GSS kapsamında kalırlar ve Türkiye'de bulundukları sürelerde GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanırlar (2017/26 s. G. 4.1.)[504]. Bu sigortalıların yurt içinde ikamet eden ve bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatına sahip aile bireyleri de GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmaya devam eder (GSSTPY m.10/1).

SGK uygulamasında işleri nedeniyle yurt dışında ikamet eden sigortalıların yurt dışındaki tedavilerinin Kurumca karşılanması bakımından ikametin geçici veya sürekli nitelikte olup olmamasına göre bir ayrıma gidilmiştir. GSS kapsamında finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri (SSGSSK m.63), geçici görevle yurt dışına gönderilenler bakımından acil hallerle ve sadece sigortalının kendisi ile sınırlı olmak üzere; sürekli görevle[505] gönderilenler ve bunların yurt dışında birlikte yaşadıkları bakmakla yükümlü oldukları kişiler bakımından ise acil olup olmadığına bakılmaksızın tüm hallerde yurt

[504] Sigortalılık niteliği devam edenlerin GSS'den yararlanma statüleri, kural olarak kendi statüleri uyarınca belirlenir. Ancak yurt dışına çalıştırılmak üzere götürülen 5/1-g statüsündeki işçiler, GSS'den 4/1-a'lı olarak yararlandırılırlar (KVSUT m.22/II-b).

[505] Sağlık hizmetlerinin Kurumca karşılanması bakımından sürekli görev, GSSUY m.30/2'de "*4/1-a ve 4/1-c kapsamında sigortalı sayılmaları nedeniyle GSS'li sayılanların daimi olarak altı aydan fazla süreyle yurt dışında görevlendirilmeleri durumu*" şeklinde tanımlanmıştır. Buna göre 6 aydan fazla bir süreyle yurt dışına gönderilen 4/1-a ve 4/1-c'lilerin SSGSSK m.63'te belirlenen sağlık hizmetleri acil olup olmadığına bakılmaksızın yurt dışında da karşılanır.

dışında da sağlanır (SSGSSK m.66/1; GSSUY m.30/1)[506]. Ancak bu durumda Kurumca karşılanacak sağlık hizmeti bedeli, yurt içinde sözleşmeli sağlık hizmetleri sunucularına ödenen tutarı geçemez; bu tutarı aşan kısım sigortalının işvereni tarafından karşılanır (SSGSSK m.66/3). Ayrıca yol gideri, gündelik giderler, refakatçi ve cenaze giderleri gibi nakdi edimler Kurumca karşılanmaz (GSSUY m.30/7). Geçici veya sürekli görevle bulunulan ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunması ve bu sözleşmede sağlık yardımlarının kapsam dâhilinde[507] olması halinde ise sağlık hizmetlerinin karşılanması sözleşme hükümlerine göre belirlenir (GSSUY m.30/6, 31/1).

Görüldüğü üzere her iki grubun da (yurt dışında geçici veya sürekli ikamet edenler) sigortalılığı yurt dışında aynen devam etmesine rağmen, GSS uygulamasında ikametin sürekli olup olmamasına göre finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri ve kapsama alınan sigortalılar arasında farklılık yaratılmıştır. Kanımızca ikamet süresinin geçici veya sürekli olduğu ayırt edilmeksizin yurt dışında ikamet etmesine rağmen sigortalılık niteliğini koruyan tüm sigortalılar ve bakmakla yükümlü oldukları aile bireyleri eşit bir uygulamaya tabi tutulmalıdır[508].

Ayrıca belirtelim ki, yurt dışında geçici veya sürekli görevle bulunan sigortalıların sağlık hizmetlerinin Kurumca karşılanmasına ilişkin bu düzenlemelerde (SSGSSK m.66 ve GSSUY m.30) sadece 4/1-a ve 4/1-c'lilere ilişkin hükümlere yer verilmiştir. Kanımızca 4/1-b'lilerin yurt dışında sağlık hizmetlerinden yararlanmalarına ilişkin herhangi bir açıklamaya yer verilmemesi yerinde olmamıştır. Her ne kadar açıkça belirtilmemiş olsa da, yurt dışında iken GSS primlerini ödemeye devam eden ve SSGSSK

[506] Yurt dışında alınan sağlık hizmetlerinin Kurumca karşılanması farklı şekillerde düzenlenmiştir. Örneğin sağlık hizmetlerinin, sigortalı adına SGK'ya ödenen GSS prim tutarını geçmemek kaydıyla, sigortalının geçici veya sürekli görev süresince ilgili ülkede sağlık sigortası yaptırılmak suretiyle sağlanması mümkün kılınmıştır (SSGSSK m.66/5; GSSUY m.30/5). Öte yandan, sigortalının bulunduğu ülkede SGK ile sözleşmeli sağlık hizmeti sunucusu bulunması halinde, tedavi giderleri SSGSSK m.66/3'teki sınır gözetilmek üzere sözleşme hükümlerine göre belirlenir (GSSUY m.30/9).

[507] Türkiye'nin taraf olduğu ve yürürlükte bulunan 31 sosyal güvenlik sözleşmesinden 19'u sağlık uygulamalarını da kapsamakta; Almanya, Belçika, Karadağ, Macaristan, İtalya ve Tunus ile yapılan sözleşmeler 4/1-a, 4/1-b ve 4/1-c'lileri; Hollanda, Avusturya, Fransa, KKTC, Kuzey Makedonya, Arnavutluk, Azerbaycan, Romanya, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hırvatistan ve Sırbistan ile yapılan sözleşmeler ise yalnızca 4/1-a'lıları kapsama almaktadır. Ayrıca bkz. SGK Başkanlığının Yurt Dışı Sağlık Uygulamaları Hakkındaki 28.07.2020 tarihli Genel Yazısı Ek-1. https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Goster/164831 (Erişim Tarihi: 30.10.2020)

[508] Geçici-sürekli görev ayrımı yapılmaksızın, sigortalının ve aile bireylerinin yurt dışındaki sağlık hizmetlerinin Kurumca aynı esaslar doğrultusunda karşılanması gerektiği yönünde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 806; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 624; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 98 vd. Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 313 vd.

m.67 uyarınca sağlık hizmetlerinden yaralanma şartlarını taşıyan 4/1-b'lilerin de, yurt dışında iken almış oldukları sağlık hizmetlerinin belirtilen esaslar uyarınca (SSGSSK m.66/3) Kurumca karşılanması mümkün olmalıdır[509].

KKTC'de herhangi bir nedenle bulunan Türk vatandaşı GSS'lilerin ve bakmakla yükümlü oldukları kimselerin sağlık hizmetleri de yurt dışında sağlanır (SSGSSK m.66/1-d). Bu halde de Kurumca karşılanacak bedel, yurt içinde sağlık hizmeti sunucularına ödenen tutarı geçemez (GSSUY m.31/2)[510].

İkamet koşuluna dair bir diğer istisna, Türkiye'de ikamet eden Türk vatandaşlarının Türkiye'de ikamet etmeyen eşi, çocukları, anne ve babası ile Türk soylu olmaları nedeniyle kendilerine istisnai çalışma izni verilen (6735 s. K. m.16/1-ç) veya çalışma izninden muaf tutulan yabancıların (6735 s. K. m.13) kendileri, Türkiye'de ikamet etmeyen eşi, çocukları, anne ve babasına yöneliktir. Bu kimseler, talep etmeleri halinde ikamet şartı aranmaksızın ve gelir testi yapılmaksızın ayrı ayrı m.60/1-g kapsamında GSS'li kabul edilir (SSGSSK Ek m.13; GSSTPY m.6/21, 9/18; 2019/17 s. G. 3.5.3.1.)[511]. Diğer bir ifadeyle bu kişiler, birbirlerinin bakmakla yükümlü olunan kimsesi olarak kabul edilmeksizin aslen GSS'li sayılırlar (GSSTPY m.8/6; 2019/17 s. G. 3.5.3.1.).

İkamet koşuluna ilişkin diğer bir istisna, Türkiye'nin taraf olduğu bir sosyal güvenlik sözleşmesine göre sağlık yardımı kapsamında olan[512] sigortalı, gelir/aylık sahibi ve bunların bakmakla yükümlü oldukları kişilerin, Türkiye'de geçici veya daimi olarak bulunmalarına yöneliktir. Bu kimseler, Türkiye'de GSS kapsamında olmasalar dahi,

---

[509] Doktrinde konuya değinen Sözer, bağımlı çalışanlar bakımından geçici-sürekli ikamet ayrımını sürdürmüş; geçici görevle yurt dışında bulunan bağımlı çalışanların sağlık harcamalarının Kurumca karşılanması gerektiğini belirtmiş ancak "sürekli görevlendirme" durumunun bağımsız çalışanların konumuna uymaması gerekçesiyle bu halde bağımsız çalışanların sağlık harcamalarının Kurumca karşılanamayacağını belirtmiştir. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 313, 316. Aynı yönde bkz. Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 103-104. Kanımızca yurt dışında sürekli görevlendirmeyle bulunmayan ve fakat bulunduğu ülkenin sosyal sigorta kapsamına girmeyip Türkiye'deki sigortalılık niteliğini koruyan bağımsız çalışanların da bu kapsamda değerlendirilmesi gerekir.

[510] Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 318; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 106.

[511] Ancak bu kişilerin GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için prim ve prime ilişkin her türlü borçlarının bulunmaması şarttır. Çalışma izninden muaf tutulan yabancı ve ailesinin GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilmeleri için, sağlık hizmeti sunucusuna başvurdukları tarihten önceki son bir yıl içinde toplam 120 gün GSS primi ödemiş olmaları koşulu aranır (SSGSSK Ek m.13/4). Çalışma izni verilen Türk soylu yabancı ve ailesi bakımından ise bu süre, genel hüküm uyarınca 30 gün olarak uygulanır (SSGSSK m.67/1-a).

[512] Türkiye ile Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa, KKTC, Makedonya, Azerbaycan, Romanya, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk, Lüksemburg, Hırvatistan, Sırbistan ve Karadağ arasında imzalanan sosyal güvenlik sözleşmelerinde sağlık yardımları da kapsama alınmıştır. Bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 288.

sosyal güvenlik sözleşmesi uyarınca GSS'li gibi sözleşme tarafı ülke adına sağlık yardımlarından yararlanma hakkına sahiptirler (GSSTPY m.6/10). Ancak Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan veya sözleşme kapsamında sağlık yardımlarının bulunmadığı bir ülkede ikamet etmekte iken geçici olarak Türkiye'de bulunanlar GSS kapsamında yer almazlar[513].

5510 sayılı Kanuna veya mülga sosyal sigorta kanunlarına göre Kurumdan gelir/aylık almakta olanlar GSS'li kabul edilmekte ise de (SSGSSK m.60/1-f), Türkiye'de geçen sigortalılığı[514] uyarınca kendisine aylık bağlanan kişilerden Türkiye'de ikamet etmeyenler, SSGSSK m.60/1-f kapsamında GSS'li kabul edilmezler. Bu kişiler, yurt dışında bir ülkede ikamet ettikleri müddetçe, bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla dahi GSS'den yararlanamazlar (SSGSSK m.60/3)[515]. Ancak ikametleri başka bir ülkede olan bu kimseler, Türkiye'de bulundukları zamanlarda GSS'den yararlandırılırlar (2017/26 s. G. 4.1.). Aynı şekilde, gelir/aylık alma hakları devam ettiği sürece, bu kişilerin yurt içinde ikamet eden bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatına sahip aile bireyleri de, bu statüleri uyarınca GSS'den yararlanır (GSSTPY m.10/1).

Türkiye'de ikamet etmemesine rağmen GSS kapsamına alınanların yanı sıra, Türkiye'de ikamet etmesine rağmen GSS kapsamına alınmayanlar da mevcuttur. Bu kişiler, 5510 sayılı Kanunun GSS kapsamına girmek için aradığı koşulları taşımayan yabancılardır. Başka bir ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olan veya Türkiye'de bir yıldan uzun süredir yerleşik olmayan ya da vatandaşı olduğu ülkede Türk vatandaşlarının sağlık hizmetlerinden yararlandırılmasına ilişkin benzer esasların (mütekabiliyet esası) kabul edilmediği yabancılar, Türkiye'de ikamet etseler dahi GSS'li sayılmazlar (SSGSSK m.60/1-d, 60/3; GSSTPY m.8/1-c; 2019/17 s. G. 3.5.4.)[516]. Bu kişiler isteğe bağlı sigortalı

---

[513] A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 319. Bu kişilerin Türkiye'de sürekli olarak ikamet etmeye başlamaları halinde ise GSS statüleri SSGSSK m.60 ilgili bendi uyarınca belirlenir.

[514] Yurt dışındaki sigortalılığı uyarınca yurt dışı hizmet borçlanması yapmak suretiyle aylığa hak kazanlara ikametleri Türkiye'de olmadığı müddetçe aylık bağlanamayacağından, bu kapsama giren sigortalılar Türkiye'deki hizmetleri uyarınca (yurt dışı hizmet borçlanması yapmaksızın) aylığa hak kazananlardır. Her ne kadar SSGSSK m.60/3 ve GSSTPY m.8/1-ç bendinde "*Sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri saklı kalmak kaydıyla, SSGSSK m.60/1-f bendi kapsamında olup, yurt dışı hizmet borçlanması yapmak suretiyle kendilerine aylık bağlanan kişilerden Türkiye'de ikamet etmeyenler*" şeklinde yurt dışı hizmet borçlanması yapanlar da GSS kapsamı dışına çıkarılsa da; bu kişiler yurt dışında ikamet ettikleri (yurda kesin dönüş yapmadıkları) müddetçe kendilerine zaten aylık bağlanmadığı için SSGSSK m.60/1-f kapsamında değildirler ve bu sebeple GSS kapsamından çıkarılmalarına gerek yoktur.

[515] Gerek, 2012, **a.g.k.,** 203.

[516] Ancak Türkiye'de öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler bakımından bu şartlar aranmaz (SSGSSK m.60/7; 2019/17 s. G. 3.5.6.). Bu halde öğrenci, ilk kayıt tarihinden itibaren üç ay içinde *talepte bulunması*

olsalar bile, Türkiye'de bir yıldır ikamet etmedikleri müddetçe GSS'li kabul edilmezler ve kendilerinden GSS primi alınmaz (SSGSSK m.52/2; GSSTPY m.8/1-d)[517]. Kapsam dışına çıkarılmış yabancılar re'sen değil, Türkiye'deki yerleşim sürelerinin bir yılı geçtiği tarihten sonra *talepte bulunmaları hâlinde,* talep tarihini takip eden günden itibaren GSS'li sayılırlar (SSGSSK m.61/1-c; GSSTPY m.9/5-a; 2019/17 s. G. 3.5.4.). Ancak çıkma izni almak suretiyle Türk vatandaşlığından çıkanlar (TVK m.28), talep etmeleri halinde bir yıllık ikamet etme izni aranmaksızın SSGSSK m.60/1-d bendi kapsamında GSS'li sayılırlar (GSSTPY m.6/12, 9/5-a; 2019/17 s. G. 3.5.5.)[518].

Özetle, mevzuatta herhangi bir istisnai duruma yer verilmediği müddetçe 5510 sayılı Kanun uyarınca GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmanın temel koşulu Türkiye'de ikamet ediyor olmaktır. Ancak uygulamada bu koşula çeşitli istisnalar getirilmiştir. Bu sebeple Türkiye'de ikamet etme veya etmeme kıstası, başlı başına GSS kapsamını belirlemekten uzaktır. Devamla, sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanan ülkelerde ikamet edenlerin ve bu ülke vatandaşlarının GSS statülerinin belirlenmesinde sözleşme hükümleri, Türkiye'de ikamet ediyor olma koşulu yerine belirleyicidir.

3.9.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

İsteğe bağlı sigortada da yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri herhangi bir sonuç doğurmazken, yurt içi-yurt dışı arasında gerçekleşen değişiklikler sigortalılık ilişkisini doğrudan etkiler. İsteğe bağlı sigortada Türkiye'de ikamet etmek sigorta kapsamına girmek ve sigorta ilişkisini devam ettirmek için kural olarak *ön koşul* kabul edilir (SSGSSK m.50/2). Yerleşim yerinin yurt dışında bir yer olarak değiştirilmesi, isteğe bağlı sigortalı olabilmeyi ve bu sigortalılık ilişkisini devam ettirebilmeyi etkiler[519]. İsteğe bağlı sigorta ilişkisinin sona ereceği haller arasında yerleşim yerinin yurt dışında bir ülkeye taşınması da sayılmıştır. Buna göre isteğe bağlı sigortalılık, sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri ayrık olmak üzere, kural olarak yerleşim yerinin yurt dışında bir

---

hâlinde GSS'li olarak kabul edilir ve kendisinden SSGSSK m.82 uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırı üzerinden GSS primi alınır. Ancak GSS kapsamına dâhil olmaya ilişkin talepte bulunmayanlara öğrenimleri süresince GSS hükümleri uygulanmaz.

[517] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 190; Gerek, 2012, **a.g.k.,** 203; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 378, 381; Alper, 2020, **a.g.k.,** 123.

[518] Çıkma izniyle vatandaşlıktan ayrılıp öğrenciliği devam edenler ise, talep etmeleri halinde SSGSSK m.60/7 kapsamında GSS'li sayılırlar (GSSTPY m.6/12).

[519] Ancak 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde SSK m.85, Bağ-Kur K. m.79 ve 2926 s. K.60 uyarınca isteğe bağlı sigortalı olup bu sigortalılığı devam edenler bakımından Türkiye'de ikamet etme koşulu aranmaz (SSİY Geç. m.3/1). Ayrıca bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 61-62; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 86; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 133.

ülke olarak değiştirildiği tarihte sona erer (SSİY m.95/1)[520]. Ancak isteğe bağlı sigortalılıkta da Türkiye'de ikamet ediyor olmak şartına istisnalar getirilmiş; kimi hallerde sigortalı Türkiye'de ikamet etmese dahi kendisine isteğe bağlı sigortalı olabilme ve/veya bu sigortalılık ilişkisini sürdürebilme imkânı tanınmıştır.

Bu istisnalardan ilki, "Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkelerdeki Türk vatandaşlarından" olmaktır (SSGSSK m.50/2). Bu düzenleme esas itibariyle sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan ülkelerde iş üstlenen işverenlerce yurt dışındaki işyerlerinde çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçileri (5/1-g'liler) için getirilmiştir[521]. Buna göre yurt dışında çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçilerinden olup isteğe bağlı sigortalılık talebinde bulunanlardan Türkiye'de ikamet şartı aranmaz (SSİY m.91/2). Bu kişilerin yurt dışına götürülmeden önce başlamış isteğe bağlı sigortalılıkları varsa sona ermez; bu sigortalılık, yerleşim yeri değişikliğinden etkilenmez (SSİY m.95/1)[522]. Bu sigortalıların yurt dışındaki çalışmalarının sona ermesi ve Türkiye'ye dönmeleri halinde isteğe bağlı sigortalılıkları da sona erer[523]. Ancak talepte bulunmaları ve zorunlu sigortalı olmamak başta olmak üzere diğer koşulları sağlamaları şartıyla isteğe bağlı sigortalılıklarını sürdürmeleri mümkündür.

Sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan bir ülkeye götürülen bu kişiler, 5/1-g'li olarak hâlihazırda GSS kapsamında olduklarından kendilerinden isteğe bağlı sigorta kapsamında ikinci kez GSS primi alınmaz[524]. Yalnızca SSGSSK m.82 uyarınca belirlenen prime esas kazanç üzerinden %20 oranında UVS primi alınır (SSİY m.94/1) ve primi ödenen bu süreler 4/1-a kapsamında geçmiş sayılır (SSGSSK m.5/1-g). Ancak %20

---

[520] SSGSSK m.10 hükmü uyarınca, işi nedeniyle geçici görevle yurt dışına görevlendiren 4/1-a'lı sigortalı, kısmi süreli çalışma yapması nedeniyle aynı zamanda isteğe bağlı sigortalı ise, kişisellik ilkesi uyarınca zorunlu sigortalılığının yanı sıra isteğe bağlı sigortalılık ilişkisi de ikamet değişikliğinden etkilenmez. Nitekim sigortalının sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan bir ülkeye gitmesi halinde, kanun hükmü de buna imkân verir (SSGSSK m.50/2). Ancak doktrinde, SSGSSK m.10 hükmünün geçici süreyle yurt dışında bulunan tüm isteğe bağlı sigortalılar bakımından uygulanması ve bu sigortalılık ilişkisinin ikamet değişikliğine rağmen aynen devam etmesi gerektiği belirtilmektedir. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 62-63. Aynı yönde bkz. Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 101.

[521] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 185; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 16; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 60; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 88; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 132.

[522] Bu halde Türkiye'de ikamet etmekteyken sosyal güvenlik sözleşmesi olmayan bir ülkeye götürülen ve isteğe bağlı sigortalı olmak için talepte bulunan Türk vatandaşlarının isteğe bağlı sigortalılık giriş bildirgesinde beyan etmiş oldukları Türkiye'deki adresleri ikamet adresi olarak esas alınır (SSİY m.92/1).

[523] Atlan, 2011, **a.g.k.,** 158; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 163; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 151; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 727-728.

[524] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 131; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 55; Alper, 2020, **a.g.k.,** 96; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 257; Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 141; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 67; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 142; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 730; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 98.

oranındaki UVS primi, işverenleri ile müştereken değil yalnızca 5/1-g'lilerce ödenir. Bu düzenleme, doktrinde de isabetle ifade edildiği üzere zorunlu sigortalı olmayı sigortalının tercihine bırakması ve prim yükünün tamamını sigortalıya yüklemesi sebebiyle sosyal güvence sağlamaktan uzaktır[525].

Her ne kadar "Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış bir ülkede bulunma" düzenlemesi 5/1-g'lileri amaçlayarak getirilse de, isteğe bağlı sigortalı olabilmek için koşulları sağlayan diğer Türk vatandaşlarının da bu düzenlemeden yararlanabileceğini ifade etmek gerekir. Sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış bir ülkede ikamet eden[526], 5510 sayılı Kanuna göre zorunlu sigorta kapsamında bulunmayan, kendi sigortalılığı nedeniyle T.C. Devleti kanunlarından kendisine aylık bağlanmayan 18 yaşından büyük Türk vatandaşı, talep etmesi halinde isteğe bağlı sigortalı olabilir. Görüldüğü üzere isteğe bağlı sigortalı olmak bakımından "Türkiye'de ikamet etmek" koşulu, "*Türkiye'de ikamet ediyor olmak veya önceden Türkiye'de ikamet etmiş olmak*" şeklinde bir anlam içermektedir[527].

Kanunkoyucu, önceden Türkiye'de ikamet etmiş olanların isteğe bağlı sigortalılıklarının devam edebilmesini, Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan bir ülkede ikamet etme ile sınırlamıştır. Buna göre kural olarak Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede ikamet edenler isteğe bağlı sigortalı olamazlar. Bunun istisnası, ilgili sosyal güvenlik sözleşmesinde isteğe bağlı sigortalı olunabilmesine ilişkin özel düzenlemelerin bulunmasıdır[528].

---

[525] 5/1-g'lilerin UVS primlerini isteğe bağlı sigorta aracılığıyla kendilerinin ödemesinin eşitsizliğe aykırı olduğu ve bu halde yurt dışında iş üstlenen işverenin tüm külfetinin işçiye yüklendiği; UVS primlerin tamamının işçiye yüklenmemesi, işverenin de prim ödemesinden kendi hissesi uyarınca sorumlu olması gerektiği yönünde bkz. Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 94. Benzer yönde görüşler için bkz. Ocak, 2008, **a.g.k.,** 1096-1097, 1100-1101; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 131-132; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 95; Alper, 2020, **a.g.k.,** 97; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 95. Bu kişilerin uzun vadeli sigorta kapsamına istekleri uyarınca değil zorunlu olarak alınmaları gerektiği yönünde bkz. Alper, 2017, **a.g.k.,** 10.

[526] Tuncay ve Ekmekçi, "*Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkedeki Türk vatandaşları*" ifadesinin son derece bozuk olduğunu ve bu hükümden bir anlam çıkarmanın güç olduğunu belirterek, bu düzenlemenin "*sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan bir ülkeye giden fakat Türkiye'deki ikametgâhını koruyan Türk vatandaşları*" şeklinde anlaşılması gerektiğini belirtmektedir. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 372. Bu yoruma katılmak güçtür; çünkü ikamet koşulu her halde resmi ikametgâha göre belirleneceğinden böyle bir durumda bu düzenlemeye de gerek yoktur.

[527] Benzer yönde bkz. Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 89. Türk vatandaşı olsa dahi Türkiye'de hiç ikamet etmemiş bir kimsenin isteğe bağlı sigortalı olamayacağı yönünde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 373. Belirtelim ki bu halde Türkiye'nin taraf olduğu sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri saklıdır.

[528] Örneğin Türkiye'nin İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık, Lüksemburg ve Fransa ile imzaladığı sosyal güvenlik sözleşmelerinde bu yönde istisnai hükümler vardır. Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 91-92; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 185; Demirkaya, 2020, **a.g.k.,** 140-141; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 60-61.

Genel sağlık sigortasının aksine, yabancıların isteğe bağlı sigortalı olabilmeleri için Türkiye'deki yerleşme sürelerinin en az bir yıl olması koşulu aranmamıştır[529]. Buna göre yerleşim yerini Türkiye olarak değiştiren bir yabancı, isteğe bağlı sigortalı olabilmenin diğer koşullarını da sağlaması şartıyla (SSGSSK m.50/2), yerleşim yeri değişikliği tarihi itibariyle isteğe bağlı sigortalı olabilir. Ancak bu halde, Türkiye'de bir yılını doldurmadığı müddetçe yabancı isteğe bağlı sigortalı GSS kapsamına girmez ve kendisinden GSS primi alınmaz (SSGSSK m.52/2; GSSTPY m.8/1-d)[530]. Türkiye'deki ikametlerinin sona ermesi halinde ise isteğe bağlı sigortalılıkları devam etmez. Nitekim kanunkoyucu, önceden Türkiye'de ikamet etmiş olanların isteğe bağlı sigortalılıklarının devam edebileceğine ilişkin düzenlemeyi Türk vatandaşlarıyla sınırlamıştır. Ancak bu durumun da istisnası, Türkiye'nin taraf olduğu sosyal güvenlik sözleşmesinde özel bir düzenlemenin bulunmasıdır. Sözleşmede yabancıların Türkiye'de ikamet etmeksizin isteğe bağlı sigortalı olma veya sigortalılık ilişkisini devam ettirme imkânı düzenlenmişse, yabancının sigortalılığı Türkiye'de ikamet etmese dahi devam eder[531].

3.9.9. İşsizlik sigortası yönünden

İşsizlik sigortası 4447 sayılı Kanunla düzenlendiğinden, sigortanın kapsamı 5510 sayılı Kanundan ayrı olarak belirlenmiştir. Buna göre 5510 sayılı Kanun kapsamında sigortalı sayılmak sigortalıyı doğrudan işsizlik sigortası kapsamına sokmaz. Kanunkoyucu işsizlik sigortası kapsamında olanları sınırlı sayı esasına göre sıralamış ancak bu sıralamada Türkiye'de ikamet etmeyi değil sigortalılık statüsünü esas almıştır (İSK m.46/1). İşsizlik sigortası kapsamına iş sözleşmesiyle çalışanlar alınmış; bazı sigortalılar ise iş sözleşmesiyle çalışsa dahi kapsam dışında bırakılmıştır[532]. Buna göre işsizlik sigortasının kapsamını 4/1-a'lılar, SSGSSK m.4/2'da belirtilen sigortalılardan iş sözleşmesi ile çalışanlar, kısmi süreli iş sözleşmesi ile çalışanlardan SSGSSK m.52/1 kapsamında işsizlik sigortası primi ödeyen isteğe bağlı sigortalılar, SSGSSK Ek m.6

---

[529] Aynı yönde bkz. Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 87; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 373. Yabancıların Türkiye'deki ikamet süreleri bir yılı aştıktan sonra isteğe bağlı sigortalı olabilecekleri yönünde aksi görüşte bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 16.

[530] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 190; Gerek, 2012, **a.g.k.,** 203; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 378, 381; Alper, 2020, **a.g.k.,** 123; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 87.

[531] Örneğin Türkiye'nin İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve Fransa ile imzaladığı sosyal güvenlik sözleşmelerinde yabancıların isteğe bağlı sigortalı olabilmeleri için Türkiye'de ikamet etmeleri aranmamıştır. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 372; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 60-61; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 733.

[532] İşsizlik sigortasının kişi bakımından kapsamı için ayrıca bkz. Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 35 vd.; Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 18 vd.; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 282-290; Andaç, 2020, **a.g.k.,** 44 vd.; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 130-135.

kapsamındaki bazı kısmi sigortalılar ve SSK Geç. m.20'deki sandıklara tabi sigortalılar oluşturur. 4/1-b ve 4/1-c'liler, SSGSSK m.4/2'da belirtilen sigortalılardan iş sözleşmesi ile çalışmayanlar, SSGSSK m.4/3, m.5 ve m.6 ve Kanunda kapsam dışında oldukları açıkça belirtilen diğer sigortalılar işsizlik sigortası kapsamında yer almaz (İSK m.46/3).

Bu bilgiler doğrultusunda, yurt dışına geçici görevle gönderilen 4/1-a'lıların ve 4/1-a statüsünde değerlendirilen sigortalıların sigortalılık niteliği aynen devam edeceğinden, işsizlik sigortasından yararlanma statüleri de değişmez. Diğer bir ifadeyle, iş sözleşmesi işsizlik ödeneği almaya hak kazanacak şekilde sona eren sigortalının geçici görevle yurt dışında ikamet ettiği süreler de kanunda öngörülen bekleme süresi ve prim ödeme gün sayısının hesabında dikkate alınır (İSK m.48/8)[533]. Ancak sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış bir ülkeye çalıştırılmak üzere götürülen Türk işçileri (5/1-g'liler) işsizlik sigortası kapsamı dışında tutulduklarından[534] ve bu dönemde sigortalı adına işsizlik sigortası primi ödenmediğinden, yurt dışında geçen bu süreler işsizlik sigortası uygulaması bakımından dikkate alınmaz[535].

Yurt dışına kendi iradesiyle giden (geçici görevle gitmeyen veya işverenince götürülmeyen) ve orada iş sözleşmesiyle çalışan sigortalılar, Türk Hukukuna tabi çalışmadıklarından kural olarak 4447 sayılı Kanunun işsizlik sigortası hükümlerinden de yararlanamazlar. Bu durumun istisnası, Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülkede çalışıyor olmaktır. Sigortalının bulunduğu ülke ile Türkiye arasında imzalanan sosyal güvenlik sözleşmesinde işsizlik sigortasının da kapsama alınması halinde[536], sigortalının yurt dışında geçirdiği sürelerin işsizlik sigortasından yararlanma koşullarını belirlemede dikkate alınması mümkündür. Bu halde, yurt dışından sonra son olarak Türkiye'de işsizlik sigortası kapsamında çalışmaya başlamış olan sigortalının

---

[533] Belirtelim ki kanun hükmünde, geçici görevle yurt dışında bulunan sigortalıların işsizlik ödeneğine ve işsizlik sigortasından işsizlere sağlanan diğer hizmetlere hak kazanabilmeleri için *Türkiye'ye dönmeleri* koşulu da aranmıştır (İSK m.48/8).

[534] 5/1-g kapsamındaki sigortalıların işsizlik sigortası primi ödemeleri halinde işsizlik sigortasından da yararlanabilecekleri yönünde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 673-674. Benzer yönde bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 518.

[535] Ayrıca bkz. Andaç, 2020, **a.g.k.,** 150-151; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 68-69.

[536] İşsizlik sigortası Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, KKTC, Makedonya, Azerbaycan, Gürcistan, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hırvatistan, Slovakya, Sırbistan ve Karadağ ile imzalanan sosyal güvenlik sözleşmelerinde düzenlenmiş olsa da; Türkiye'de işsizlik sigortası 01.06.2000 tarihinde yürürlüğe girdiğinden, bu ülkelerden yalnızca Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hırvatistan, Slovakya, Sırbistan ve Karadağ ile imzalanan sözleşmelerde 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu uygulama kapsamına alınmıştır. Diğer ülkeler bakımından işsizlik sigortası hükümleri tek taraflı olarak uygulanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. A. Yılmaz, 2016, a**.g.k.,** 356-357.

sözleşme tarafı ülkede geçen çalışma süreleri, çakışmamak kaydıyla Türkiye'deki hizmet süreleri ile birleştirilir ve işsizlik sigortasının prim ödeme gün sayısı ile sigortalılık niteliği her iki ülkede geçen hizmetler uyarınca belirlenir[537].

3.10. Vatandaşlığa Bağlı Sonuçlar

3.10.1. Genel olarak

Türk Hukukunda tescile tabi bir diğer husus, Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybedilmesine ilişkindir. Birinci bölümde değindiğimiz üzere, Türk Hukukunda kişisel durum tescili bakımından vatandaşlık türüne göre *vatandaş-yabancı-vatandaşlıktan izinle ayrılan* ayrımı yapılmakta ve her grubun kişisel durum değişiklikleri farklı sicillere kaydedilmektedir[538]. Buna göre Türkiye'de ikamet eden bir kimse, Türk vatandaşı olmasa dahi kişisel durum değişikleri tescile tabi olmakta; hukuki durumunda vatandaşlığa bağlı değişikliklerin ortaya çıkması halinde ise kişisel durum değişikliklerinin kaydedildiği tescil ve tescil yöntemi değişiklik gösterebilmektedir.

Sosyal sigorta hukukunda *kural olarak* kişinin tabiiyetinin önemi yoktur. Çalışma olgusunu esas alan bir sosyal sigorta sisteminin benimsenmesi uyarınca, Türk Hukukuna göre çalışmaya başlayan herkes (genellik ilkesi gereği) sosyal sigorta kapsamına girer[539]. Türkiye'nin tarafı olduğu uluslararası anlaşmalarda da vatandaşlar ile yabancıların kural olarak eşit işleme tabi tutulması ilkesi düzenlenmiştir[540]. Anayasada da vatandaş-yabancı ayrımı yapılmaksızın *herkesin* sosyal güvenlik hakkına sahip olduğu belirtilmiştir (AY m.60/1). Ancak AY m.16'da, temel hak ve hürriyetlerin *yabancılar için* milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla *sınırlanabileceği* düzenlenmiştir. Benzer şekilde, devletin iktisadi ve sosyal görevlerinin sınırları da "*mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde*" belirlenmiştir (AY m.65). Böylelikle sosyal güvenlik hakkı bakımından yabancıların,

---

[537] A. Yılmaz, 2016, a**.g.k.,** 357-358.
[538] Ayrıca bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.10.
[539] Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 57.
[540] Bu düzenlemelere örnek olarak bkz. Avrupa Sosyal Güvenlik Kodu (m.73), Avrupa Sosyal Güvenlik Sözleşmesi, Avrupa Sosyal Şartı (m.12), 1408/71 sayılı Sosyal Güvenlik Tüzüğü (m.3), Göçmen İşçilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Avrupa Sözleşmesi (m.18), İnsan Hakları Evrensel Bildirgesi (m.2, 22, 25), BM Ekonomik, Sosyal ve Kültürel Haklar Sözleşmesi (m.2, 9), BM Her Türlü Irk Ayrımcılığının Kaldırılmasına Dair Uluslararası Sözleşme (m.1), BM Tüm Göçmen İşçilerin ve Aile Fertlerinin Haklarının Korunmasına Dair Sözleşme (m.27), Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair 1951 tarihli Cenevre Sözleşmesi (m.23, 24), Versay Barış Antlaşması (m.427/8), 102 sayılı Sosyal Güvenliğin Asgari Normlarına İlişkin ILO Sözleşmesi (m.68), 118 sayılı Muamele Eşitliğine İlişkin ILO Sözleşmesi (m.2). Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 53 vd.; H. Dursun (2009). Yabancıların Sosyal Güvenlik Hakkına Genel Bir Bakış. *Kamu-İş Dergisi,* 10 (4), s.209 vd.; G. Aydoğdu (2018). Sosyal Güvenlik Hakkı Bağlamında Türkiye'de Yabancıların Sigortalılığı. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 15 (58), s.501 vd.

uluslararası hukuka uygunluk koşulları gözetilmek suretiyle Türk vatandaşlarından daha farklı esaslara tabi tutulmaları mümkün kılınmıştır.

Türk Sosyal Sigorta Hukuku açısından vatandaşlığa bağlı sonuçların önemi *Türk vatandaşı olup olmama* ekseninde şekillenir. Bu sebeple konumuz bakımından önem taşıyan husus, kişinin doğumla veya sonradan Türk vatandaşı olup olmaması; Türk vatandaşlığı sona ermişse bu statünün sona erme şekli ve zamanı ve Türk vatandaşı olmayan veya Türk vatandaşlığı sona erenlerin Türkiye'de ikamet edip etmedikleridir. Sosyal sigorta hukukundaki vatandaşlığa bağlı sonuçların temel esasları bunlar olup mülkilik ilkesi uyarınca Türkiye'de ikamet etmeye veya çalışmaya başlayan yabancıların sigortalılığı bu doğrultuda belirlenir. Türk vatandaşı olmayan bir kimsenin sosyal sigorta kapsamına alınması ve kapsama alınmışsa sigorta edimlerinden yararlanması; Kanun kapsamında bir çalışmasının bulunup bulunmamasına, yerleşim yerinin Türkiye olup olmamasına ve ikametinin süreklilik arz edip etmemesine göre değişiklik gösterir.

Uluslararası hukuk bakımından yabancının hukuki statüsü (çifte vatandaşlığa sahip, uluslararası koruma kapsamında, vatansız veya göçmen olması vb.)[541] tabi olacağı mevzuatın belirlenmesi açısından önem taşır. Nitekim Türk Hukukunda da genel olarak yabancıların ikameti, çalışma izinleri ve diğer temel hakları bakımından aynı hususlar geçerlidir. Ancak Türk Sosyal Sigorta Hukukunda Türk vatandaşı olup olmamayı esas alan bir sistem benimsenmiş olduğundan, yabancının hukuki statüsü kural olarak önem taşımaz. Doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak vatandaşlığını kaybedenler ayrık olmak üzere, yabancı kişi ister mülteci, ister vatansız, ister başka bir ülke vatandaşı veya isterse önceden Türk vatandaşı olsun, zorunlu sigorta ve isteğe bağlı sigorta yönünden aynı uygulamaya tabidir. Bu nedenle 5510 sayılı Kanun metninde geçen "yabancı" terimi, hukuki statüsüne bakılmaksızın tüm yabancıları kapsar.

[541] Yabancıların hukuki statüleri hakkında detaylı bilgi için bkz. A. Çelikel ve G. Gelgel (2018). *Yabancılar Hukuku* (24. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın, s.16 vd.; V. Doğan (2018b). *Türk Yabancılar Hukuku* (3. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi, s.7-18, 138 vd.; N. Ekşi (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (5. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın, s.38 vd.; A. Asar (2020). *Yabancılar Hukuku* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.135-143, 229 vd.; A. C. Tuncay (2017). Yeni Mevzuat Açısından Yabancıların Çalışma Hakkı. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 14 (53), s.87 vd.

Öte yandan *Türk soylu yabancılar*[542] ve *mülteciler*[543] bakımından Türk sosyal sigorta mevzuatında bazı istisnalara yer verilmiş; bu kişiler sosyal güvenlik hakları bakımından Türk vatandaşlarıyla eş tutulmuştur. Benzer şekilde, TVK m.28 hükmü gereği *doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak vatandaşlığını kaybedenler* de sosyal güvenlik hakları bakımından diğer yabancı statülerinden farklı bir muameleye (özel statülü yabancı) tabi tutulmuştur[544]. Fakat bu istisnai durumlar bir kenara bırakılırsa, yabancılık statüsünün Türk sosyal sigorta mevzuatında önem taşıdığı tek durum, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmayan yabancının GSS statüsünün belirlenmesine ilişkindir.

3.10.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Sigortalılık ilişkisinin kurulması bakımından Türk Hukukunda kural olarak kişinin tabiiyetine yönelik bir ayrım yapılmadığından ve Anayasaya göre herkesin sosyal güvenlik hakkına sahip olduğundan (m.60/1) söz etmiştik. Bu nedenle çalışma izni alarak veya çalışma izninden muaf olarak T.C. Devleti Kanunlarına göre çalışmaya başlayan yabancılar da sosyal sigorta kapsamındadır[545]. Yabancıların Türkiye'de iş sözleşmesiyle çalışmaya başladığı ya da bağımsız çalışan olarak iş üstlendiği durumlarda, kişi yönünden yabancılık unsuru bulunan bu hukuki ilişkilere uygulanacak hukukun tespiti kanunlar ihtilafını ilgilendirse de[546], sosyal güvenlik hukuku hükümleri bu durumun kapsamı dışında kalır. Diğer bir söyleyişle, ayrık bir durum olmadığı (kişisellik ilkesi devreye girmediği) müddetçe yabancının Türkiye'deki çalışması, mülkilik ilkesi gereği Türk Sosyal Sigorta Hukukunun uygulama alanındadır[547].

---

[542] 2527 sayılı Kanun m.5 uyarınca Türk soylu yabancıların sosyal sigortalardan Türk vatandaşları gibi yararlandırılacakları yönünde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 310; Tuncay, 2017, **a.g.k.,** 97; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 94; Üçışık, 2015, **a.g.k.,** 167; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 43; Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 48; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 70; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 226; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 81.

[543] 359 sayılı Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme m.24 uyarınca mülteciler ile Türk vatandaşları arasında sosyal güvenlikten doğan haklar bakımından ayrım yapılamayacağı yönünde detaylı bilgi için bkz. H. H. Tiritoğlu Ersoy (2019). Türkiye'de Mültecilerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi,* 4 (2), s.464 vd. Ayrıca bkz. 2013/11 s. G., K.5, B.1, 9.; Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 48.

[544] Detayı bilgi için bkz. E. H. Altıntaş (2019). Doğumla Türk Vatandaşı Olup Çıkma İzni ile Türk Vatandaşlığından Ayrılan Kişilerin (Mavi Kart Hamillerinin) Sosyal Güvenlik Hakkı. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi,* 4 (2), s.409 vd.

[545] Yabancıların çalışma izni ve çalışma izni muafiyetleri hakkında detaylı bilgi için bkz. H. Ergin (2017). *Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma İzinleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.38 vd.; B. Erken (2018). *Türkiye'de Yabancıların Çalışması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.67 vd.; Tuncay, 2017, **a.g.k.,** 98 vd.

[546] Detaylı bilgi için bkz. D. Elçin (2012). *Milletlerarası Unsurlu Bireysel ve Toplu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.11 vd.; K. N. Kafa Karakaya (2020). *Yabancı Unsurlu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*. Ankara: Adalet Yayınevi, s.13 vd.

[547] Ergin, 2017, **a.g.k.,** 12-16.

Türk Hukukunda yabancıların sosyal sigorta ilişkisi, sigortalılık statüleri uyarınca belirlenmiştir. Yabancıların 4/1-a'lılığı bakımından kanunkoyucu "*mütekabiliyet esasına*[548] *dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda olanlar hariç olmak üzere*" ifadesine yer vermiştir (SSGSSK m.4/2-c; SSİY m.9/2-c). Bu düzenleme uyarınca, Türk Hukukuna göre iş sözleşmesiyle çalışmakta olan ve vatandaşı olduğu ülke ile Türkiye arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunmayan yabancıların 5510 sayılı Kanuna göre 4/1-a'lı olarak kabul edilip edilmeyeceklerine ilişkin bir ihtilaf yoktur. Ancak ilgili düzenlemeyi Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan ülke vatandaşlarından T.C. Devleti Kanunlarına göre iş sözleşmesi ile çalışmakta olanları kapsam dışında bırakacak şekilde yorumlamamak gerekir[549]. Bu yabancılar da, sözleşmede aksi düzenlenmedikçe 4/1-a'lı olarak sosyal sigorta kapsamına alınır. Bu kişilerin sigortalılığının ve hangi ülkenin mevzuatına tabi olacaklarının belirlenmesinde öncelikle sözleşme hükümleri esas alınır (UİK m.22; 2013/11 s. G., K.5, B.1, 1.).

Çalışma iznine/muafiyetine sahip olup Türk Hukukuna göre kendi nam ve hesabına çalışan yabancılar da genel hüküm gereği kural olarak 4/1-b'li sigortalı olarak kabul edilir. Ancak bu kişiler Türkiye'de bağımsız çalışma yapmalarına rağmen yurt dışında ikamet etmeleri ve başka bir ülke mevzuatına göre sigortalı olmaları halinde, 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı kabul edilmezler (SSGSSK m.6/1-e; SSİY m.10/1-d). Buna göre 4/1-b'li sayılabilmek için temel şart, Türkiye'de ikamet ediyor olmaktır. Nitekim Türk Hukukunda bağımsız çalışanlar bakımından kural olarak *lex loci domicilii ilkesi* (ikamet

[548] Mütekabiliyet (karşılıklı işlem) esası ile kast edilen, yabancı kişinin Türkiye'de kendi devletinin yabancılara tanıdığından daha fazla hakka sahip olmaması; Türk vatandaşının da yabancının ülkesinde Türkiye'de yabancılara tanınan aynı türde ve nitelikte haklardan yararlanabilmesidir. Ayrıca bkz. Doğan, 2018b, **a.g.k.,** 36-38; Çelikel ve Gelgel, 2018, **a.g.k.,** 66-67; Erken, 2018, **a.g.k.,** 33. Uluslararası Hukukta devletlerin vatandaş ile yabancı uyruklu kimseler arasında eşit muamele yapma yükümlülüğü mütekabiliyet esasına göre uygulanır. Ancak mütekabiliyet esası, mülteciler ve vatansızlar bakımından uygulama alanı bulmaz (Bkz. 118 sayılı ILO Sözleşmesi m.10). Bu nedenle mülteciler ve vatansızların sosyal sigorta kapsamına girip girmeyeceklerinin tespitinde de mütekabiliyet esası gözetilmez (YUKK m.88/1). SSGSSK m.4/2-c hükmündeki mütekabiliyet esası koşulunun kaldırılması gerektiği yönünde ayrıca bkz. Dursun, 2009, **a.g.k.,** 240, 241.

[549] Aynı yönde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 93; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 309; Aydoğdu, 2018, **a.g.k.,** 516; Saraç, 2013, **a.g.k.,** 86; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 42; Günler, 2020, **a.g.k.,** 59. Belirtelim ki, doktrinde ilk defa Güzel, Okur ve Caniklioğlu tarafından belirtilen bu görüşe, Yargıtay kararlarında da sıklıkla atıfta bulunulmaktadır. Örnek olarak bkz. Y.10.H.D., T.16.01.2014, E.2013/14038, K.2014/327 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 11.11.2020). Bu kişilerin 5510 sayılı Kanun bakımından sigortalı sayılmayacakları yönünde bkz. Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 80; Çelikel ve Gelgel, 2018, **a.g.k.,** 300; Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 265; C. Olgaç ve M. Bulut (2011). *Türkiye'de Çalışan Yabancıların Çalışma İzinleri ve Sosyal Güvenliği*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları, s.75; Altıntaş, 2019, **a.g.k.,** 407.

edilen ülke mevzuatının uygulanması) kabul edilmiştir[550]. Türkiye'de ikamet eden yabancı, başka bir ülkenin sosyal sigorta sistemi kapsamında olsa dahi, Türkiye'de de bağımsız çalışması halinde SSGSSK kapsamına girer (2013/11 s. G., K.5, B.2, 4.).

Türk Hukukunda devlet memuru olabilmek için Türk vatandaşı olma şartı arandığından (DMK m.48), kural olarak yabancılar 4/1-c statüsünde sigortalı olarak kabul edilmezler[551]. Ancak kamu hizmetlerine ilişkin mevzuatta, yabancı uyrukluların 657 sayılı Kanun uyarınca *sözleşmeli personel* olarak istihdam edilebilmesine imkân tanınmıştır[552]. Buna göre yabancılar, sözleşmeli personel olarak çalıştırılmaları halinde SSSGSSK kapsamında 4/1-c statüsünde sigortalı olabilirler (SSGSSK m.4/1-c-2).

Yabancı uyruklu kişilerin Türkiye'deki çalışmaları kural olarak 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanunu (UİK) hükümlerine göre gerçekleşir. Ancak bazı yabancı statüsündekiler (örneğin doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak vatandaşlığını kaybedenler, bazı kurumların istihdam ettiği yabancılar, Türkiye'nin taraf olduğu uluslararası sözleşme kapsamına giren yabancılar) bu Kanunun kapsamı dışına çıkarılmıştır[553]. Buna göre kapsam dışındaki yabancılara ilişkin özel düzenlemeler ayrık olmak üzere, yabancıların Türkiye'de çalışmaya başlamadan önce çalışma izni almaları zorunludur (UİK m.6; 2013/11 s. G., K.5, B.1, 2.). Ancak çalışma izni kuralına çeşitli istisnalar getirilmiş; çok sayıda yabancı uyruklu kişi çalışma izninden muaf tutulmuş ya da kendilerine süresiz çalışma izni veya istisnai çalışma izni imkanı tanınmıştır (UİK m.13-16)[554]. Gerek çalışma iznine tabi olsun gerekse çalışma izninden muaf tutulsun, yabancıların sosyal sigorta kapsamında sigortalı olarak tescil edilebilmesi için çalışma izinlerinin veya çalışma izni muafiyeti belgesinin varlığı şarttır. Bağımsız çalışan yabancının kendisi, bağımlı çalıştırılan yabancının ise işvereni, Kanundan doğan

---

[550] M. Demir (2016). Türkiye'de Yabancıların Sosyal Güvenliği. *Sosyal Güvenlik Dergisi,* 6 (1), s.89; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 67.

[551] Bulgaristan'dan zorunlu olarak Türkiye'ye göç eden Türk soylu yabancılar bakımından bu şartın aranmayacağı yönünde bkz. Erken, 2018, **a.g.k.,** 90; Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 251; Tuncay, 2017, **a.g.k.,** 97.

[552] Detaylı bilgi için bkz. Sözleşmeli Personel Çalıştırılmasına İlişkin Esaslar (R.G.T.28.06.1978, S.16330) https://www.mevzuat.gov.tr/MevzuatMetin/21.5.715754.pdf (Erişim Tarihi: 09.11.2020). Sözleşmeli personel statüsünün esasında yabancılar, istisnaen ise Türk vatandaşları için düzenlenen bir istihdam şekli olduğu yönünde bkz. Akın, 2007, **a.g.k.,** 64. Ayrıca bkz. Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 251-252; Erken, 2018, **a.g.k.,** 90. Doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak vatandaşlığı kaybedenlerin kamu kurum ve kuruluşlarında sözleşmeli personel olarak çalışma imkânı da TVK'da açıkça belirtilmiştir (TVK m.28/3).

[553] 6735 sayılı Kanunun kişi bakımından kapsamı hakkında bkz. Erken, 2018, **a.g.k.,** 108 vd. Ayrıca bkz. Ergin, 2017, **a.g.k.,** 38 vd.; Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 222-223.

[554] Detaylı bilgi için bkz. Erken, 2018, **a.g.k.,** 111 vd.; Çelikel ve Gelgel, 2018, **a.g.k.,** 197 vd.; Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 232-234; Doğan, 2018b, **a.g.k.,** 209 vd.; Asar, 2020, **a.g.k.,** 277-278; Tuncay, 2017, **a.g.k.,** 100 vd.

yükümlülüklerini kanuni süresi içinde yerine getirmekle yükümlüdür (UİK m.22/2). 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı kabul edilen yabancılar bakımından, İçişleri Bakanlığınca verilen kimlik numarası sosyal güvenlik sicil numarası olarak kullanılır (SSGSSK m.92/4; SSİY m.16/2; İUT 2.1.2.1.; 2020/20 s. G. 1.2.1.).

Uygulamada yabancıların çalışma izni/muafiyeti olmaksızın *kayıt dışı çalıştırılmasına* sıklıkla rastlanmaktadır[555]. Kayıt dışı çalışmanın varlığı halinde yabancı kişi sosyal sigorta kapsamına dâhil olamamaktadır. Bilindiği üzere Türk Hukukunda sigortalının süresi içinde Kuruma bildirilmemesi halinde, hizmetlerin geçtiği yılın sonundan başlayarak beş yıl içinde sigortalılığın yargı kararıyla tespitine imkân tanınmıştır (SSGSSK m.86/9). Kanunkoyucu, işçilerin uyruğu bakımından bir ayrım yapmaksızın sigortasız çalıştırılan ve Kanunda öngörülen diğer koşulları taşıyan herkesin bu davayı açabileceğini düzenlemiştir[556]. Ancak yabancıların hizmet tespiti dava hakları bakımından çalışma izinleri/muafiyetleri olup olmamasına ve çalışmalarının zorunlu sigorta kapsamına girip girmediğine göre ayrıma gitmek gerekir.

Türkiye'de yasal olarak ikamet eden, çalışma izni/muafiyeti olmasına rağmen kayıt dışı çalıştırılan yabancıların yargı yoluna başvurarak sigortalılıklarını hükmen tespit etme hakları mevcuttur. Ancak Türkiye'de yasal olarak ikamet etmeyen veya yasal olarak ikamet etmesine rağmen çalışma izni/muafiyeti olmayan işçiler bakımından aynı haktan söz edilemeyeceği akla gelebilir. Nitekim bu halde, çalışma izni bulunmadan çalıştığı tespit edilen yabancılar sınır dışı edilmek üzere İçişleri Bakanlığına bildirilir (UİK m.23/8)[557]. Yargıtay, çalışma izni bulunmayanların sınır dışı edileceği düzenlemesini içeren Uluslararası İşgücü Kanununun yürürlük tarihinden önce verdiği bir kararında[558], "*(...) yabancıların çalışmasında engel bulunmayan işlerde izinsiz çalışan veya çalışma izni bittikten sonra çalışmaya devam eden işçilerle kurulan hizmet sözleşmeleri, çalışma izni zorunluluğu getiren hükümlerin kamu düzenine ilişkin olmamaları nedeniyle kesin*

[555] Yabancıların kayıt dışı çalıştırılması hakkında detaylı bilgi için bkz. Erken, 2018, **a.g.k.,** 99 vd.
[556] Aynı yönde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 290.
[557] Bu düzenlemenin mülga 4817 sayılı Kanunda bulunmadığı ve ilk defa 6735 sayılı Uluslararası İşgücü Kanununda düzenlendiği yönünde bkz. Erken, 2018, **a.g.k.,** 106. Mülga 4817 sayılı Kanun dönemindeki uygulama için bkz. Olgaç ve Bulut, 2011, **a.g.k.,** 139 vd.
[558] Y.10.H.D., T.16.01.2014, E.2013/14038, K.2014/327 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 11.11.2020). Belirtelim ki bu karardan çıkarılabilecek bir diğer önemli husus, Yargıtay uygulamasında yabancıların bazı işlerde çalışmasını yasaklayan hükümlerin kamu düzenine ilişkin kabul edildiği; buna aykırılık halinde iş sözleşmesinin TBK m.27 uyarınca kesin hükümsüz sayılacağı ve devamla, yabancının bu döneme ilişkin sigortalılık hizmetlerinin tespitini isteyemeyeceğidir.

hükümsüz olmazlar. Bu sebeple, bahse konu işler yönünden çalışma izni alınmadan bir sözleşme yapılmış ve fiilen bir süre çalışılmış ise, işçinin sigortalılık hakkından yararlanması sağlanmalıdır." şeklinde önemli bir sonuca ulaşmıştır. Yargıtay'ın yaklaşımı, sigortalının haklarını koruması ve işverenlerin bu yollarla yabancı istihdamını kötüye kullanmalarını engellemesi nedeniyle kanımızca da yerindedir. Ancak UİK m.23/8 hükmü göz önünde bulundurulduğunda, yabancının sınır dışı edilmesi halinde bu haktan yararlanabilmesi pratikte güç görünmektedir[559].

Öte yandan, sigorta bildirimlerini kendileri yapması gereken bağımsız çalışanların bu nedene dayanarak hizmet tespiti davası açma hakkı bulunmamaktadır[560]. Buna göre 5510 sayılı Kanun kapsamına girebilecekken kendi ad ve hesabına kayıt dışı çalışan yabancılar, sigortasız çalıştıkları dönemin yargı kararıyla tespitini talep edemezler.

Türk vatandaşlığının sona ermesinin sigortalılık statüsüne etkisine de değinmek gerekir. T.C. Devleti Kanunlarına göre 4/1-a'lı olarak çalışan bir kimsenin Türk vatandaşlığını sonradan kaybetmesi, kural olarak sigortalılığını etkilemez. Ancak sigortalının vatandaşı olduğu ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesi bulunması halinde, yabancının sigortalılığı bakımından sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri öncelikli olarak uygulanır. 4/1-b'lilerin sigortalılığı bakımından da benzer esaslar geçerlidir. 4/1-b'li sigortalının Türk vatandaşlığının sona ermesi doğrudan sigortalılığını sona erdirmez. Ancak bu kişilerin yurt dışında ikamet etmeye başlamaları ve bu ülke mevzuatına göre sigortalı olmaları halinde, 5510 sayılı Kanuna göre sigortalılıkları sona erer (SSGSSK m.9/1-b). Türk vatandaşlığının sona ermesinin 4/1-c'lilerin sigortalılığına etkisi ise daha farklıdır. Devlet memuru olmak için Türk vatandaşı olma zorunluluğu bulunduğundan, bu statüsü nedeniyle 4/1-c'li olarak kabul edilen kişinin sigortalılığı, memuriyetinin sona ermesiyle birlikte sona erer (DMK m.98/1-b;

---

[559] Türk Hukukunda uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi kimseler bakımından sınır dışı edilme sebeplerinin daha sınırlı bir biçimde düzenlendiğini; bu sebepler bulunmaksızın uluslararası koruma kapsamındakilerin sınır dışı edilemeyeceğini belirtmek gerekir (YUKK m.54/2, 55/1). Ayrıca bkz. Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 115 vd.; Çelikel ve Gelgel, 2018, **a.g.k.,** 129 vd.; Doğan, 2018b, **a.g.k.,** 114 vd. Bu nedenle, çalışma izni bulunmamasına rağmen ilgili düzenlemeler gereğince sınır dışı edilemeyecek yabancılar bakımından Yargıtay'ın vardığı sonucun geçerli olabileceğini vurgulamak gerekir.

[560] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 275; E. Arap (2018). *Hizmet Tespiti Davaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.33; C. Saraç (2010). Sigortalı Hizmetlerin Hükmen Tespiti. *Osman Güven Çankaya'ya Armağan*. Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası, s.459. Bağımsız çalışan sigortalıların da hizmet tespiti davası açabileceği yönünde aksi görüşte bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 474-475; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 354 vd.

SSGSSK m.9/1-c-2-d). Ancak sözleşmeli personel olarak çalışmakta iken Türk vatandaşlığını bu şekilde kaybedenlerin sigortalılığı vatandaşlık kaybından etkilenmez.

Yabancı sigortalının, zorunlu sigortalılık niteliği devam etmekte iken Türk vatandaşlığını kazanması da sigortalılık statüsünde kural olarak bir değişikliğe neden olmaz. Türk vatandaşlığını kazanmasıyla birlikte sigortalı çifte vatandaşlığa sahip olsa dahi, sosyal sigorta hukuku bakımından sigortalının Türk vatandaşlığı esas alınır. Ancak SSGSSK m.6/1-e hükmündeki sigortalı sayılmama yönündeki istisna hali yabancılarla sınırlandırılmadığından, Türkiye'de bağımsız çalışma yapmalarına rağmen yurt dışında ikamet eden ve başka bir ülke mevzuatına göre sigortalı olan kişilerin Türk vatandaşlığını kazanmaları, bu istisnai durumu ortadan kaldırmaz. Diğer bir anlatımla, kişi sonradan Türk vatandaşı olsa dahi yurt dışında ikamet etmeyi ve başka bir ülke mevzuatına göre sigortalı olmayı sürdürüyorsa, 5510 sayılı Kanun kapsamına dâhil olmaz.

Tüm bu hallerde yabancının sigortalılığının tespitinde mülkilik ilkesi gereği T.C. Devleti Kanunları uygulama alanı bulur. Ancak yabancının Türkiye'de *geçici görevle* bulunması ve başka bir ülkede sigortalı olduğunu[561] belgelemesi halinde, kişisellik ilkesi gereği yabancı, SSGSSK kapsamında sigortalı sayılmaz. Kanunkoyucu Türkiye'ye iş için geçici olarak gönderilenler bakımından bu süreyi *üç ay* olarak belirlemiştir (SSGSSK m.6/1-e; SSİY m.10/1-d; 2013/11 s. G., K.5, B.1, 4.). Bu kişiler, Türkiye'deki çalışmalarını sürdürmeleri ve Kanun kapsamına alınmaya ilişkin diğer koşulları da taşımaları kaydıyla, üç aylık sürenin bitiminden itibaren sosyal sigorta kapsamına dâhil edilirler ve bu süre itibariyle adlarına prim ödenme yükümlülüğü doğar (2013/11 s. G., K.5, B.1, 4.)[562]. Türkiye'nin taraf olduğu sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri bu halde de saklı olup sözleşmede geçici görev süresi daha farklı belirlenmişse, bu süre boyunca yabancı SSGSSK kapsamında sigortalı sayılmaz (2013/11 s. G., K.5, B.1, 5.)[563].

Belirtelim ki, üç aylık sürenin bitimiyle birlikte sosyal sigorta kapsamına dâhil olma esası bağımsız çalışanlar bakımından geçerli olmaz[564]. Kanunkoyucu, değindiğimiz gibi

[561] 2013/11 sayılı SGK Genelgesinde "yabancı ülkede sigortalı olma" kavramı geniş tutulmuş; yabancı bir ülkenin sosyal güvenlik mevzuatından aylık alanlar da kapsama alınmıştır. Bkz. 2013/11 s. G., K.5, B.1, 4.
[562] Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 135-136; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 310; Olgaç ve Bulut, 2011, **a.g.k.,** 76; Demir, 2016, **a.g.k.,** 86; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 70, 110-111; Alper, 2020, **a.g.k.,** 110-111.
[563] Türkiye'nin tarafı olduğu sosyal güvenlik sözleşmelerinde kabul edilen geçici görev süreleri için bkz. Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 128 vd.; Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 150-153; Demirkaya, 2020, **a.g.k.,** 182 vd.; Demir, 2016, **a.g.k.,** 87.
[564] Aynı görüşte bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 114. Aksi görüşte bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 112; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 350.

bu kişilerin sosyal sigorta sistemine dâhil olmasını farklı koşullara (Türkiye'de ikamet etmeye ve başka bir ülkenin sosyal sigorta sistemine dâhil olmamaya) tabi tutmuştur (SSGSSK m.6/1-e). Oysa bağımlı çalışanlar, başka bir ülkede sosyal sigorta sistemi kapsamında olsalar dahi, sosyal güvenlik sözleşmelerinde aksi öngörülmediği müddetçe, üç aylık sürenin bitiminden itibaren Türk sosyal sigorta kapsamına alınırlar (2013/11 s. G., K.5, B.1, 4.). Nitekim Türk Hukukunda bağımlı çalışan yabancılar bakımından *lex loci laboris ilkesi* (çalışılan ülke mevzuatının uygulanması) benimsenmiştir[565].

Son olarak vatandaşlığın bağlı sigortalılık statüsüne etkisine değinmek gerekir. Türk Hukukunda hak sahibi veya bakmakla yükümlü olunan kimse olarak kabul edilmek için Türk vatandaşı olma koşulu aranmadığından, Türk vatandaşlığının kazanılması veya kaybı bağlı sigortalılığı etkilemez (SSGSSK m.3/7, 3/10)[566]. Yabancı uyruklu hak sahibi, hak sahipliğini Kurumca istenecek belgelerle ispatladığı müddetçe bu sıfatıyla sigorta edimlerinden yararlanır (SSİY m.81).

Belirtelim ki T.C. Devleti kanunlarına göre sosyal sigortaya tabi olan yabancıların geçerli evlenme işleminden ne anlaşılması gerektiği de bağlı sigortalı sıfatıyla sosyal sigorta edimlerinden yararlanacak eşin tespiti bakımından önem taşır. Türk Hukukunda yabancılık unsuru taşıyan hukuki işlemlerde evlenme ehliyeti ve şartları bakımından tarafların evlenme anındaki milli hukuklarına geçerlilik tanındığından (5718 s. K. m.13); bu durumda Türk Hukukuna göre geçerli sayılmayan (dini nikâhlı birliktelik, çok eşlilik, hemcins evliliği veya birlikteliği vb.) ancak tarafların milli hukukuna göre geçerli bir biçimde kurulmuş birliktelikleri sosyal sigorta uygulamasında da geçerli kabul etmek ve sigortalının eşini -koşulları taşıması kaydıyla- bağlı sigortalı kabul ederek sigorta edimlerinden yararlandırmak gerekir[567].

3.10.3. Kısa vadeli sigortalar yönünden

Sigortalının yabancı uyruklu olması veya SSGSSK kapsamında sigortalı olarak kabul edildikten sonra vatandaşlık durumunda değişiklik ortaya çıkması (Türk vatandaşlığını kazanması/kaybetmesi), sigortalının kısa vadeli sigortalardan yararlanma halini etkilemez. Kanunkoyucu KVS kapsamında düzenlenen edimler bakımından

[565] Demir, 2016, **a.g.k.,** 78; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 67.
[566] SSK ve Bağ-Kur Kanununda da bağlı sigortalılık bakımından yabancılığın etkisi düzenlenmemiş; ancak ESK'da sigortalı erkeğin yabancı uyruklu eşine hak sahibi sıfatıyla aylık bağlanabilmesi için mütekabiliyet esası ve Türkiye'de ikamet etme koşulları aranmıştır (ESK Ek m.59).
[567] Aynı yönde bir değerlendirme için bkz. Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 113-114.

yabancı-vatandaş ayrımı yapmamış; yabancılara yönelik herhangi bir sınırlama getirmemiştir[568]. Bu nedenle SSGSSK'ya göre sigortalı olarak kabul edilen yabancı, 4/1-a veya 4/1-b'li olması halinde, KVS kollarından Türk vatandaşı sigortalı gibi yararlanır. Yabancı uyruklu sigortalının vatandaşı olduğu ülke ile Türkiye arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunması halinde, sözleşmenin kısa vadeli sigortalara ilişkin hükümleri öncelikli olarak uygulanır. .Ancak Türk vatandaşı 4/1-c'liler gibi, yabancı uyruklu 4/1-c'liler de kısa vadeli sigortaların kapsamı dışındadırlar (SSGSSK m.4/6).

3.10.4. Uzun vadeli sigortalar yönünden

5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde yabancı uyruklular, zorunlu sigortalılık bakımından kural olarak UVS kapsamında kabul edilmemişlerdi. Bağımlı çalışan yabancılar önceleri yalnızca iş kazası ve meslek hastalığı, hastalık ve analık sigortası kapsamına alınmışken, 29.07.2003 tarih ve 4958 sayılı Kanun değişikliği ile UVS kapsamına da alınmışlardı[569]. Bağımsız çalışan yabancılar 24.08.2000 tarih ve 619 sayılı KHK ile (Türk soylu yabancılar ise 20.06.1987 tarih ve 3396 sayılı Kanunla) yapılan değişikliğe kadar Bağ-Kur Kanunu kapsamında sigortalı sayılmıyordu[570]. Zaman içerisinde başka bir ülkenin sosyal sigorta sistemine dâhil olmayan yabancılara bağımlı çalışan statüsüyle sigortalı olma imkânı tanınmıştı[571]. 5434 sayılı Kanunda ise, Emekli Sandığından yararlanabilmek için Türk vatandaşı olma şartı aranmıştı (ESK m.12)[572].

---

[568] Her ne kadar "Kısa vadeli sigorta kolları bakımından sigortalı sayılanlar" başlıklı KVSUT m.5 hükmünde, KVS kapsamındaki sigortalılar olarak yalnızca 4/1-a'lı yabancı uyruklular açıkça sayılmış olsa da (m.5/I-b-3); 4/1-b'li yabancı uyruklular da kanunla açık bir sınırlama getirilmediğinden (AY m.16) KVS edimlerinden Türk vatandaşı 4/1-b'liler gibi yararlandırılırlar.

[569] Kanun değişikliği öncesi bu kişilerin uzun vadeli sigorta kollarına tabi olmaları isteğe bağlıydı ve sigortalılıkları bakımından mütekabiliyet şartı aranmamaktaydı. Ayrıca bkz. Cuhruk, Çolakoğlu ve Bükey, 1977, **a.g.k.,** 57; Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 72; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 308; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 93; Olgaç ve Bulut, 2011, **a.g.k.,** 73-74; Başterzi, 2006, **a.g.k.,** 47; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 113.

[570] Bağ-Kur Kanununun ilk halinde, yabancıların sigortalı olmasını yasaklayan bir düzenleme yokken, ilgili yasaklayıcı hüküm 14.03.1985 tarih ve 3165 sayılı Kanunla getirilmiştir. Daha sonra, 20.06.1987 tarih ve 3396 sayılı Kanunla yalnızca Türk soylu yabancıların sigortalılığına izin verilmiştir. 24.08.2000 tarih ve 619 sayılı KHK, yabancıların sigortalılığını yasaklayıp Türk soylu yabancıların sigortalılığına imkân veren bendi yürürlükten kaldırmıştır. Ancak daha sonra bu KHK'nın da AYM tarafından iptal edilmesiyle birlikte bir süre yasa boşluğu ortaya çıkmıştır. Nihayet, 29.07.2003 tarih ve 4956 sayılı Kanunla, yabancıların sigortalılığını sınırlayıcı bir biçimde düzenleyen bendin yürürlükten kaldırıldığı yeniden belirtilmiş; böylelikle Türk soylu olsun olmasın yabancıların sigortalılığına imkân tanınmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 376-380. Belirtelim ki, yabancıların sigortalılığına imkan tanınmayan dönemde, Türk vatandaşlığını kaybeden bağımsız çalışanların sigortalılığı da sonlandırılmıştır. Ayrıca bkz. Demir, 2016, **a.g.k.,** 88-89; Akın, 1996, **a.g.k.,** 8-9.

[571] Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 380; Demir, 2016, **a.g.k.,** 89.

[572] SSGSSK Geç. m.4 gereği, 5734 sayılı Kanuna göre çalışmaya başlayanlar bakımından Türk vatandaşı olma şartı halen geçerliliğini korumaktadır. Diğer bir ifadeyle, 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde çalışmaya başlayan sigortalının Türk vatandaşlığını kaybetmesi, Emekli Sandığı kapsamında sunulan

5510 sayılı Kanun, yabancıları büyük ölçüde sosyal sigorta kapsamı dışında tutan bu uygulamaya son vermiş; Türk Hukukuna göre zorunlu sigortalı sayılmayı gerektirir çalışması olan yabancı uyrukluları da UVS kapsamına almıştır. Buna göre, Türkiye'de geçici görevle bulunmayan, sigortalılık statüsü uyarınca kanunkoyucunun zorunlu sigortalı sayılmak için aradığı şartları taşıyan yabancı uyruklular da UVS kapsamındadırlar. Devamla yabancılar, sosyal sigorta kapsamında sağlanan edimlerden de kural olarak Türk vatandaşlarıyla aynı koşullarla yararlanırlar. Kanunkoyucunun Türk vatandaşlarıyla yabancılar arasında ayrıma gittiği hususlar sınırlı olup bunlar esas itibariyle hizmet borçlanması yoluyla borçlanılabilen sürelere ilişkindir. Vatandaş-yabancı arasındaki ayrım yurt içi hizmet borçlanması yönünden sınırlı olsa da, yurt dışı hizmet borçlanması yönünden daha belirgindir.

Değinildiği üzere, SSGSSK m.41'de ve sair mevzuat metinlerinde sigortalılara veya sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine fiilen çalışmaksızın ve/veya sigortalı olmaksızın geçirdikleri bazı süreleri borçlanabilme imkânı tanınmıştır. SSGSSK m.41 hükmünün lafzına bakıldığında, kanunkoyucunun borçlanma yapabilecek sigortalının veya hak sahibinin uyruğu veya sigortalının ikameti hakkında bir ayrıma gitmediği görülür. Ancak bu duruma rağmen, Türk Hukukunda özellikle bazı borçlanma türleri bakımından yabancı uyruklu sigortalıya borçlanma imkânı tanınmamıştır.

Kanunkoyucunun ilk kez Türk Hukukuna göre (veya YGSDK m.5/5 gereği)[573] sigortalı olduktan sonra yapılabilmesini mümkün kıldığı hizmet borçlanmaları yönünden, talep anında veya borçlanmaya konu edinilen dönemde sigortalının/hak sahiplerinin Türk vatandaşı veya yabancı uyruklu olması bir farklılık doğurmaz. Örneğin doğum borçlanması (SSGSSK m.41/1-a), aylıksız izin sürelerinin borçlanması (SSGSSK

edimlerden yararlanmasını ileriye dönük olarak engeller (ESK m.92). Ancak Türk vatandaşlığının kaybı nedeniyle emeklilik hakkı düşen ve fiili hizmet süresi en az 20 yıl olan iştirakçilerin hak sahipleri ile sandıktan emeklilik aylığı, adi veya vazife malullüğü aylığı almakta iken Türk vatandaşlığının kaybı nedeniyle aylıkları kesilen iştirakçilerin hak sahipleri, muhtaç durumda olmaları koşuluyla, bir yıl içinde Sandığa başvurarak kendilerine aylık bağlanmasını talep edebilirler (ESK m.80). Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 667, 692. Belirtelim ki, doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izniyle vatandaşlıktan ayrılan iştirakçilerin ve hak sahiplerinin Türk vatandaşı iken kazanmış oldukları hakları saklıdır (TVK m.28/2). Bu kimselerin kazanılmış hakları Türk vatandaşlığını yitirmelerine rağmen korunur. Diğer bir söyleyişle, doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izniyle vatandaşlıktan ayrılan iştirakçilerin emeklilik hakkı düşmez; iştirakçilere veya hak sahiplerine bağlanan aylıklar bu sebeple kesilmez. Ayrıca bkz. Altıntaş, 2019, **a.g.k.,** 419-420.

[573] Sigortalının Türkiye'den önce çalışmasının bulunduğu ülke ile Türkiye arasında yapılan sosyal güvenlik sözleşmesinde ilk işe başlama tarihine ilişkin özel bir hüküm varsa, özel hüküm gereği sözleşme tarafı ülkelerden birindeki ilk işe başlama tarihi diğer ülke için de geçerli kabul edilir (YGSDK 5/5).

m.41/1-c), tutukluluk ve gözaltı sürelerinin borçlanması (SSGSSK m.41/1-f), kanuni grev ve lokavtta geçen sürelerin borçlanması (SSGSSK m.41/1-g) ve kısmi süreli çalışılan sürelerin borçlanılmasında (SSGSSK m.41/1-i) durum böyledir. SGK Genelgesinde de doğum borçlanması yönünden bu husus "*4/1-a, 4/1-b ve ilk defa*[574] *4/1-c kapsamında olup doğum borçlanması talebinde bulunan kadın sigortalılar için Türk vatandaşı olma şartının aranmayacağı*" şeklinde açıkça belirtilmiştir (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.1.).

İhtilafa konu olabilecek husus, sigortalı olmadan önceki süreler bakımından sigortalılara veya hak sahiplerine tanınan borçlanma türlerine ilişkindir. Örneğin Türk Hukukunda; askerlik borçlanması (SSGSSK m.41/1-b), yurt içinde/yurt dışında geçirilen doktora ve uzmanlık sürelerine ilişkin borçlanma (SSGSSK m.41/1-d), avukatlık stajı borçlanması (SSGSSK m.41/1-e), hekimlerin fahri asistanlık borçlanması (SSGSSK m.41/1-h) ve 1416 sayılı Kanunla yurt dışına resmi öğrenci olarak gönderilenlerin öğrenim sürelerine ilişkin borçlanma (SSGSSK m.41/1-j) bakımından, bu sürelerden önce Türk Hukukuna göre sigortalı olarak çalışmaya başlamış olmak aranmaz. Kanımızca tüm bu hallerde, ek bir koşul aranmaması nedeniyle, Türk Hukukuna göre sigortalı olan kimse yabancı uyruklu olsa dahi, kendisine hizmet borçlanmasına başvurma imkânı tanınmalıdır. Öyle ki, hekimlikte fahri asistanlıkta geçen sürelere ilişkin borçlanma imkânının hedeflediği temel kitle de yabancı uyruklu kişilerdir[575]. 1416 sayılı Kanunla yurt dışına gönderilme prosedürü Türkiye Cumhuriyeti tarafından gerçekleştirildiğinden ve gönderilen öğrencinin yurt dışı öğrenimi sonrası zorunlu hizmet yükümlülüğü olduğundan[576], resmi öğrenci olarak gönderilen öğrencinin salt yabancı uyruklu olması da borçlanma işlemini engellemez. Nitekim 1416 sayılı Kanunda, bu imkânın yalnızca Türk vatandaşlarına tanındığına ilişkin bir düzenleme de yoktur. Benzer şekilde, sigortalı

[574] Bu sınırlamanın getirilme sebebi, 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu uyarınca sandık iştirakçisi olabilmenin Türk vatandaşı olma koşuluna bağlanmış olmasıdır. Bkz. ESK m.12.

[575] Her ne kadar Türk Hukukunda "fahri asistanlık" adı altında bir uygulama bulunmasa da, doktrinde bu ifade ile yabancı uyruklu hekimlerin Türkiye'deki tıp veya diş hekimliği fakültelerinde ana dal uzmanlık eğitimi yapmak için geçirdikleri sürenin kast edildiği kabul edilmektedir. Tıpta ve Diş Hekimliğinde Uzmanlık Eğitimi Yönetmeliğinin (R.G.T.26.04.2014, S.28983) 14. maddesine göre yabancı uyruklu hekimler herhangi bir aylık almaksızın, kadrosuz olarak Türkiye'de asistanlık yapabilecekler; daha sonra ise bu süreleri SSGSSK m.41/1-h uyarınca borçlanabileceklerdir. Ayrıca bkz. Kovancı, 2015, **a.g.k.,** 345-347; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 492-493; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 550; Tuncay ve Ekmekçi 2019, **a.g.k.,** 731; Özer, 2012, **a.g.k.,** 314; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 198.

[576] Yabancı uyruklu kişi sonradan Türk vatandaşlığına geçmemişse veya Türk soylu yabancılardan değilse, zorunlu hizmet yükümlülüğünü yerine getirmek üzere kamu kurum ve kuruluşlarında çalışabileceği pozisyon devlet memurluğu değil *sözleşmeli personel* olacaktır. Değindiğimiz üzere, sözleşmeli personel kadrosunun aksine devlet memurluğu Türk vatandaşlarına özgülenmiştir (DMK m.49).

olmaksızın yurt içinde veya yurt dışında geçen doktora veya tıpta uzmanlık öğrenim süresinde de vatandaşlığa dayalı bir ayrım yapılması eşitlik temeliyle bağdaşmaz[577].

Hizmet borçlanması yönünden tartışmalı hususlar; yabancı uyruklu kimselerin Türkiye dışındaki bir ülke için yaptıkları *askerlik sürelerini* borçlanıp borçlanamayacakları ve başka bir ülkede yaptıkları *avukatlık stajının* Türkiye'de borçlanılıp borçlanılamayacağıdır[578]. Nitekim Türk Hukukunda gerek askerlik[579] gerekse avukatlık stajı[580] ve avukatlık Türk vatandaşlarına özgü olup yabancı uyruklu kişilerin Türkiye'de askerlik veya avukatlık yapmaları mümkün değildir. Bu nedenle borçlanmaya konu edilebilecek bu işlemlerde, sigortalının uyruğu dışında bir hususta daha (işlemin geçtiği yer) yabancılık unsuru mevcuttur.

Her ne kadar görüşümüz bu sürelerin de başka bir ülkede geçip geçmediği ayırt edilmeksizin borçlanılabileceği yönünde olsa da, SGK uygulaması aksi yöndedir. Nitekim değinildiği üzere, yabancı uyrukluların temel hak ve özgürlükleri ancak kanunla sınırlanabilir. SSGSSK m.41 hükmü, yabancıların bu süreleri borçlanma hakkına ilişkin herhangi bir sınırlama getirmediğinden, bu sınırlamanın Kurum Genelgesiyle veya yargı içtihadıyla getirilmesi Anayasaya aykırılık teşkil eder. Ancak SGK uygulamasında başka bir ülkede yapılmış olan askerlik için askerlik borçlanması yapılması kural olarak kabul edilmemiştir. Bu durumun istisnası, zorunlu göçe tabi tutulan Türk soylulardan Türk vatandaşlığına alınanlara ve Türk vatandaşlığından iradi yollarla ayrılanlara ilişkindir.

---

[577] SGK Genelgesinde yabancı uyruklu kişilerin bu borçlanma imkânına sınırlı bir şekilde yer verilmiştir. İlgili düzenlemede; ilk defa 5510 sayılı Kanuna göre 4/1-c'li olarak sigortalı olanların, Türk vatandaşlığına geçmeden önceki doktora ve tıpta uzmanlık öğrenim sürelerinin, Türkiye'de geçmiş olup olmadıklarına bakılmaksızın Danıştay İçtihadı Birleştirme Kurulu'nun 29.12.1983 gün ve E.1983/3, K. 1983/12 sayılı kararı kapsamında borçlandırılacağı belirtilmiştir (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.2.). Bu borçlanma imkanının sadece Türk vatandaşlığına geçmiş ve 4/1-c kapsamında çalışmakta olan sigortalılara tanınmasının herhangi bir temele dayandığından söz etmek güçtür. Türk vatandaşlığına geçsin geçmesin, Türk Hukukuna göre sigortalı olarak çalışmaya başlamış tüm sigortalılara bu borçlanmanın aynı esaslarla sağlanması gerekir.

[578] Yabancı uyruklu sigortalıların avukatlık stajına ilişkin borçlanma imkânı askerlik borçlanması kadar tartışma konusu yapılmasa da, SGK uygulamasında bu borçlanma imkânının da yabancı uyrukluların başka bir ülkede yapmış oldukları stajı kapsamadığı kabul edilmektedir.

[579] 1111 sayılı Askerlik Kanunu gereği kural olarak Türk vatandaşı her erkek askerlik yapmaya mecbur tutulmuştur (m.1). Türk vatandaşlığına alınmayan Türk soylu yabancıların veya doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izniyle vatandaşlıktan ayrılanların askerlik yapma gibi bir hak ve yükümlülükleri yoktur.

[580] 1136 sayılı Avukatlık Kanunu gereği avukatlığa kabul edilebilmek ve avukatlık stajı yapabilmek için Türk vatandaşı olmak zorunludur (m.3/1-a, 16). Bu nedenle yabancı uyruklu bir kimsenin Türkiye Barolar Birliği çatısı altında avukatlık ve avukatlık stajı yapması mümkün değildir. Öte yandan, 2527 sayılı Kanun gereği Türk soylu yabancılar, TVK m.28 gereği ise doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak vatandaşlıktan ayrılanların Türkiye'de avukatlık stajı ve avukatlık yapmalarının önünde bir engel yoktur. Ayrıca bkz. D.10.D., T.09.03.2016, E.2016/390, K.2016/1209; D.10.D., T.24.03.2010, E.2009/13017, K.2010/2113 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi:11.11.2020)

Göçmen kişilerden 22 yaşını doldurmuş olup geldiği ülkede askerlik yapmış olan ve bunu belgeleyenlerin askerlik borçlanması yapmalarına imkân tanınmıştır (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.2.)[581]. Ayrıca, Türk vatandaşı iken askerlik yükümlülüğünü yerine getirip daha sonra vatandaşlıktan çıkanların, Türk vatandaşı iken yaptıkları askerlik sürelerini de borçlanabilecekleri kabul edilmiştir (2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.2.)[582].

Türk Hukukunda UVS bakımından vatandaşlığa dayalı bir diğer ayrım, Türkiye dışındaki bir ülkede sigortalı veya ev kadını olarak geçirilen sürelerin borçlanılmasına ilişkindir. 3201 sayılı Kanunda, sigortalının bu sürelere ilişkin yurt dışı hizmet borçlanması yapabilmesi için hem talep anında hem de borçlanılacak süre boyunca Türk vatandaşı olması aranmıştır (YGSDK m.1). Ayrıca, sigortalının ölümü halinde hak sahiplerinin de talep tarihi itibariyle Türk vatandaşı olmaları aranmıştır (YGSDK m.3/1)[583]. Ancak bu düzenlemenin çok sayıda mağduriyete sebep olması nedeniyle, önce yargı kararlarıyla ardından kanun değişikliğiyle, doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığından ayrılanların durumu özel olarak düzenlenmiştir[584]. Buna göre doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığını kaybedenler bakımından borçlanma talep anında Türk vatandaşı olma şartı aranmaz[585]. Bu kişiler son statüleri itibariyle Türk vatandaşı olmasalar dahi, yurt dışında bir ülkede Türk vatandaşı olarak geçirdikleri süreleri 3201 sayılı Kanun uyarınca borçlanabilirler.

---

[581] Karşı oy yazısından anlaşıldığı üzere aynı yönde bkz. Y.10.H.D., T.01.04.2019, E.2016/9028, K.2019/2975 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 11.11.2020). SGK Genelgesine göre askerlik borçlanması yapılabilecek süre, bu sürenin belgelendirilmesi halinde belgedeki süre kadar; belgede süre olmaması veya belgedeki sürenin Türkiye'deki emsal askerlik süresinden fazla olması halinde emsalleri kadardır. Türk vatandaşlığına alınan Türk soylu kişilerden askerlik süresini belgelendiremeyenlere ise askerlik borçlanması imkânı tanınmamıştır. Ayrıca bkz. 2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.2. Göçmenlerin askerlik borçlanması hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Kovancı, 2015, **a.g.k.,** 282-286.

[582] Aynı yönde bkz. Y.10.H.D., T.25.11.2014, E.2014/5823, K.2014/24807 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 11.11.2020). Ancak Türk vatandaşlığından çıktıktan sonra yeniden vatandaşlığa alınanların askerlik yükümlülükleri devam ettiğinden, bu kişiler daha sonra yapacakları askerlik sürelerini borçlanabileceklerdir. Bkz. 2013/11 s. G., K.10, B.1, 2.2.

[583] Hak sahiplerinin borçlanılacak süre boyunca Türk vatandaşı olmalarına gerek yoktur. Bu koşul yalnızca asli sigortalı bakımından aranmaktadır. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 615; Çelebi, 2016, **a.g.k.,** 84; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 71.

[584] Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Çelebi, 2016, **a.g.k.,** 46 vd.; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 59 vd.; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 558-560; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 740-744.

[585] Her ne kadar 3201 sayılı Kanun metninde (YGSDK m.3/1) hak sahipleri bakımından yalnızca Türk vatandaşı olma koşuluna yer verilse de, doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığından ayrılan hak sahiplerinin de, TVK m.28/2 açık hükmü gereği bu düzenlemeden yararlanacaklarını belirtmek gerekir. İzinle vatandaşlıktan çıkmış hak sahiplerinin borçlanma haklarını 6552 sayılı Kanun değişikliğinden önceki dönemde olduğu gibi dava açmak suretiyle kullandıkları yönünde ayrıca bkz. Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 70.

Görüldüğü üzere 3201 sayılı Kanunun başka bir ülkede geçen sigorta hizmetlerinin borçlanılabilmesine ilişkin aradığı temel kriter, bu sürelerin Türk vatandaşı statüsünde geçirilmiş olmasıdır. Ancak bu hususa, Türkiye'nin sosyal güvenlik sözleşmesi imzalamadığı ülkelerden 01.01.1989 tarihi itibariyle zorunlu göçe tabi tutulan ve sonradan Türk vatandaşlığına geçenler bakımından istisna getirilmiştir[586]. Bu kişilerin başka bir ülkede geçen ve belgelendirilen hizmet sürelerinin, Türk vatandaşlığı statüsünde geçmese dahi borçlanılabilmesine imkân tanınmıştır (YGSDK Geç. m.6).

Açıklanan haller dışında, bir kimsenin -sonradan Türk vatandaşlığına geçse dahi- Türk vatandaşı statüsünde olmaksızın başka bir ülkede geçirdiği sigorta sürelerini borçlanabilmesi mümkün değildir[587]. Başka ülkelerde geçen sigorta hizmetleri bakımından özellik taşıyan tek husus, çalışmanın geçtiği ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunmasıdır. Bu halde sigortalı, sözleşmede açık bir hükmün bulunması şartıyla, sözleşme tarafı ülke ile Türkiye'de geçen *hizmetlerinin birleştirilmesini* talep edebilir[588]. Benzer şekilde, sözleşmede açık bir hükmün bulunması şartıyla, sözleşme tarafı diğer ülkede sigortalı adına yatırılmış olan *primlerin* Türkiye'ye *transfer edilmesinin* talebi de mümkündür (YGSDK m.10)[589].

3.10.5. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

5510 sayılı Kanun uygulamasında Türk vatandaşı olma kriteri kimi hallerde kişilerin zorunlu sigorta kapsamına alınıp alınmaması bakımından sonuç doğurabilse de, zorunlu sigorta kapsamına alınan sigortalıların sigorta edimlerinden yararlanması

---

[586] "Zorunlu göçe tabi tutulan" ifadesi, uygulamada sadece Bulgaristan'dan gelen göçmenler için kullanıldığından, bu borçlanma hakkından sadece Bulgaristan'dan gelenlerin yararlanabileceği yönünde bkz. Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 75.

[587] Ancak Anayasa Mahkemesi, doğumla Yugoslavya Cumhuriyeti vatandaşı olup sonradan Türk vatandaşlığına alınan Bedrettin Morina'nın bireysel başvurusunda; *"(...) kamu makamlarının yurt dışında geçen hizmet sürelerinin borçlanılması suretiyle yaşlılık aylığı tahsisi bakımından geniş bir takdir yetkisi bulunmakla birlikte somut olayın koşulları altında, sonradan vatandaşlığa geçen başvurucuya doğumla vatandaşlık elde eden kişilerin aksine vatandaşlığı kazandığı tarihten önceki yurt dışı hizmetleri için borçlanma imkânı tanınmamasının, haklı ve objektif bir gerekçe gösterilememesi nedeniyle mülkiyet hakkı bağlamında ayrımcılık yasağını ihlal ettiği yönünde"* oyçokluğuyla sonuca varmıştır. AYM., T.05.03.2020, B.N.2017/40089 (R.G.T.01.07.2020, S.31172).

[588] Almanya, Belçika, Hollanda, Danimarka, Avusturya, Fransa, Birleşik Krallık, İsviçre, Libya, İsveç ve Norveç ile yapılan sosyal güvenlik sözleşmelerinde, taraf ülkelerde geçen hizmetlerin birleştirilmesine imkân tanınmıştır. Ancak bunun için genellikle her iki ülkede de sigortalı olarak çalışmış olma, birleştirilecek sürelerin aynı zamana rastlamaması gibi esaslar aranmıştır. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 719-721; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 255; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 483-484; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 650 vd.

[589] Türkiye'nin taraf olduğu sözleşmelerden yalnızca İsviçre ile yapılmış olan sözleşmede primlerin transferinin düzenlendiği yönünde bkz. Özer, 2012, **a.g.k.,** 340; Çelebi, 2017, **a.g.k.,** 173-174; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 773. Prim transferi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 773-778.

bakımından vatandaşlığa dayalı bir ayrım gözetilmemiştir. Zorunlu sigorta kapsamına alınanlar arasında, kural olarak tabi olduğu statüdekilerle eşit işlem esası benimsenmiştir. Bu nedenle Türk Hukukunda sigortalı olarak kabul edilmiş kimselere bağlanacak gelir/aylıklar yönünden vatandaşlık bazlı bir ayrımın varlığından söz etmek güçtür.

Özetle, Türk vatandaşı olup olmama veya Türk vatandaşlığını yitirip yitirmeme ya da kazanıp kazanmama, sigortalılara bağlanacak gelir/aylıklar bakımından bir farklılık doğurmaz. Gerek asli sigortalı gerekse sigortalının ölümü halinde hak sahipleri, yararlanma koşullarını taşımaları kaydıyla sigorta edimlerinden uyruğuna bakılmaksızın yararlanabilir. Kurum uygulamasına göre bu halde yalnızca, Türk vatandaşı olmayan ve Kurumdan gelir/aylık alan kişilerin gelir/aylığa hak kazanma şartlarının devam edip etmediğinin tespiti için kendilerinden belge istenebileceği düzenlenmiştir (SSİY m.74/3). Benzer durum hak sahipleri bakımından da ele alınmış; hak sahipliğini Kurumca istenecek belgelerle ispatladığı müddetçe yabancı uyruklu kişilerin hak sahibi sıfatıyla sigorta edimlerinden yararlanacakları belirtilmiştir (SSİY m.81).

Son olarak belirtelim ki, önceki uygulamanın aksine, yurt dışı hizmet borçlanması uyarınca sigortalıya veya hak sahiplerine bağlanacak aylıklar bakımından da talep tarihi itibariyle Türk vatandaşı olmak aranmaz (2018/38 s. G., K.2, B.6, 6.7.)[590]. Devamla, sigortalı veya hak sahibi Türk vatandaşlığını aylık tahsisinden sonra yitirse dahi aylığı kesilmez (2018/38 s. G., K.2, B.6, 6.7.)[591].

Açıklanan tüm bu hususlar, esas itibariyle ilk kez 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı olanlar bakımından geçerlidir. 5510 sayılı Kanun öncesi dönemde vatandaşlık unsuru, kimi hallerde sigortalılık ilişkisinin tespitinin yanı sıra sigorta edimlerinden yararlanma bakımından da esas alınmaktaydı. Bu durumun en belirgin örneğinin 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunu olduğu söylenebilir. Sandık iştirakçileri bakımından Türk vatandaşlığının kaybı, iştirakçiye aylık bağlanmasını ve bağlanan aylıkların ileriye dönük

[590] A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 601; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 191-192; Çelebi, 2016, **a.g.k.,** 153. Ancak aşağıda değinileceği üzere, bu halde Emekli Sandığı Kanununa göre sigortalı olanların durumu saklı olup bu Kanun kapsamındaki iştirakçilere ve hak sahiplerine aylık bağlanıp bağlanmayacağının veya bağlanan aylıkların kesilip kesilmeyeceğinin tespitinde ESK hükümleri uygulanır. Öte yandan, 2018/38 sayılı Kurum Genelgesine göre, Emekli Sandığı Kanunu kapsamındaki kişilerden Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan bir ülke vatandaşlığına geçenlere ESK kapsamında aylıkları bağlanır, kendilerine aylık bağlanmış ise bunların ödenmesine devam edilir. Ayrıca bkz. 2018/38 s. G., K.2, B.6, 6.7.

[591] A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 601; Yeşiloğlu Çoban, 2019, **a.g.k.,** 192; Çelebi, 2016, **a.g.k.,** 153.

olarak kesilmesini gerektiren bir sebep olarak düzenlenmiştir (ESK m.92/1)[592]. Aynı sonuç hak sahiplerinin Türk vatandaşlığından çıkması/çıkarılması halinde de söz konusudur (ESK m.92/3). Diğer bir söyleyişle, hak sahibi sıfatıyla Sandıktan aylık almak için de Türk vatandaşı olmak zorunludur. Öte yandan gerek iştirakçinin gerekse hak sahiplerinin Türk vatandaşlığını (yeniden) kazanmaları, aylık bağlanmasına ilişkin diğer koşulları da sağlamaları kaydıyla, kendilerine talep tarihi itibariyle aylık bağlanmasını sağlar (ESK m.92/2). Belirtelim ki Emekli Sandığı Kanunundaki vatandaşlığı esas alan bu düzenlemeler, SSGSSK Geç. m.4 gereği Emekli Sandığı Kanununa göre çalışmaya başlayanlar ve bunların hak sahipleri bakımından halen geçerlidir[593].

Bağ-Kur Kanununa göre yabancıların sigortalılığının çeşitli aşamalardan geçtiğinden söz etmiştik[594]. Türk vatandaşı olmayanların Bağ-Kur Kanunu kapsamında sigortalı olmalarına müsaade edilmeyen dönemde, Türk vatandaşlığının kaybının sigortalılığı da sonlandıracağından söz edilse de[595]; Bağ-Kur Kanunu kapsamında sigortalının kendisine veya hak sahiplerine aylık bağlanması halinde, vatandaşlığın kaybıyla birlikte aylığın akıbetinin ne olacağını kanunkoyucu düzenlememiştir[596]. Belirtelim ki, son mevzuat değişikliğiyle birlikte Bağ-Kur Kanununa göre yabancı uyrukluların da sigortalılığı kabul edildiğinden bu tartışmalara gerek kalmamıştır. Sigortalının veya hak sahiplerinin vatandaşlıklarında ortaya çıkan değişiklikler, sigortalıya veya hak sahiplerine Bağ-Kur Kanununa göre bağlanan aylıkları etkilemez.

Son olarak, Sosyal Sigortalar Kanununda da sigortalının veya hak sahiplerinin vatandaşlık durumlarında ortaya çıkan değişikliklerin sigortalılık ilişkisine ve gelir/aylığa hak kazanılmasına etkisi açıkça düzenlenmemiştir. Ancak 29.07.2003 tarih ve 4958 sayılı Kanun değişikliği ile birlikte yabancı uyrukluların UVS kapsamına zorunlu olarak

---

[592] Ancak Türk vatandaşlığının kaybı nedeniyle emeklilik hakkı düşen ve fiili hizmet süresi en az 20 yıl olan iştirakçilerin hak sahipleri ile Sandıktan emeklilik aylığı, adi veya vazife malullüğü aylığı almakta iken Türk vatandaşlığının kaybı nedeniyle aylıkları kesilen iştirakçilerin hak sahiplerine, muhtaç durumda olmaları koşuluyla, bir yıl içinde Sandığa başvurarak kendilerine aylık bağlanmasını talep edebilme imkânı tanınmıştı (ESK m.80). Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 667, 692.

[593] Ekşi, 2018, **a.g.k.,** 267-268. Ancak doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izniyle vatandaşlıktan ayrılan iştirakçilerin ve hak sahiplerinin Türk vatandaşı iken kazanmış oldukları hakları saklıdır (TVK m.28/2). Bu kimselerin kazanılmış hakları Türk vatandaşlığını yitirmelerine rağmen korunur. Diğer bir söyleyişle, doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izniyle vatandaşlıktan ayrılan iştirakçilerin emeklilik hakkı düşmez ve iştirakçilere veya hak sahiplerine bağlanan aylıklar kesilmez. Ayrıca bkz. Altıntaş, 2019, **a.g.k.,** 419-420.

[594] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.9.4. Ayrıca bkz. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 376-380; Demir, 2016, **a.g.k.,** 88-89.

[595] Bkz. Demir, 2016, **a.g.k.,** 88-89; Akın, 1996, **a.g.k.,** 8-9.

[596] Doktrinde Akın, kendisine aylık bağlandıktan sonra Türk vatandaşlığından çıkanların, vatandaşlıktan çıkma tarihi itibariyle aylık almaması gerektiğini; bu kişilerin yatırmış oldukları primlerin kendilerine toptan ödeme şeklinde verilebileceğini savunmuştur. Bkz. Akın, 1996, **a.g.k.,** 8-9.

alındıkları göz önünde bulundurulduğunda, sigortalıya veya hak sahiplerine SSK'ya göre bağlanan gelir/aylıkların, vatandaşlıklarında ortaya çıkan değişiklikten etkilenmeyeceğini belirtmek gerekir.

3.10.6. Genel sağlık sigortası yönünden

Türk Hukukunda, vatandaşlığa dair hukuki statünün sigortalı bakımından en büyük etkiyi doğurduğu hususların başında genel sağlık sigortasının geldiğini söylemek yanlış olmaz. KVS ve UVS'nin aksine, bir kimsenin uyrukluğu ve hukuki statüsü, GSS statüsünü ve sigorta kolundan yararlanma türünü doğrudan etkiler. GSS kapsamında sağlanan sağlık hizmetlerinden yararlanma bakımından çok sayıda GSS statüsü yaratan kanunkoyucu, bazı statüleri Türk vatandaşlarına bazı statüleri ise yabancı uyruklu kişilere özgülemiştir. Yabancı uyruklu kişilerin GSS statülerine aşağıda kısaca yer verilecektir.

Bilindiği üzere zorunlu sigortalı olarak (SSGSSK m.4) T.C. Devleti Kanunlarına tabi çalışmakta olan sigortalı, Türk vatandaşı veya yabancı uyruklu olduğuna bakılmaksızın GSS kapsamındadır. Kanunkoyucu bu kimseler bakımından genel sağlık sigortalısı olmak için *Türkiye'de ikamet ediyor olma*yı yeterli görmüştür (SSGSSK m.60/1-a). İsteğe bağlı sigortalı yabancının GSS kapsamına alınması bakımından ise Türkiye'de ikamet şartının yanı sıra bu yerleşik olma halinin *en az bir yılı* doldurması aranmıştır (SSGSSK m.52/2; SSİY m.94/2; GSSTPY m.8/3-d, m.14/3). Zorunlu sigortalı veya isteğe bağlı sigortalı yabancılar dışındaki yabancı uyrukluların GSS statüsü ise, Türkiye'deki ikamet durumlarının yanı sıra, öğrenci olup olmamalarına ya da uluslararası koruma kapsamında veya vatansız olup olmamalarına göre farklı şekilde düzenlenmiştir.

Yabancıların GSS kapsamına alınmaları için öngörülen *genel koşullar*; oturum izni alarak Türkiye'de en az bir yıldır[597] ikamet etmek, yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olmamak, sigortalılık durumunun mütekabiliyet esasına uygun olması ve GSS kapsamına girmek için talepte bulunmaktır (SSGSSK m.60/1-d, 61/1-c; GSSTPY m.8/3-c). Bu koşulları sağlayan yabancı, talep tarihini takip eden gün itibariyle GSS'li sayılır (GSSTPY m.9/5; 2019/17 s. G., 3.5.4.). Bu kişilerin prime esas kazancı, SSGSSK m.82

[597] Doğum esasına göre Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak Türk vatandaşlığından çıkanlar (TVK m.28) bakımından bir yıllık kesintisiz ikamet etme izni aranmaz. Bu kişiler, talep etmeleri ve diğer koşulları sağlamaları halinde, talep tarihini takip eden gün itibariyle SSGSSK m.60/1-d kapsamında GSS'li sayılırlar (GSSTPY m.6/12, m.9/5; 2019/17 s. G., 3.5.5.).

uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırının iki katı (GSSTPY m.12/3-b); ödemeleri gereken GSS primi, bu prime esas kazancın %12'sidir (SSGSSK m.81/1-f).

Görüldüğü üzere kanunkoyucu, koşulları sağlayan yabancılar bakımından GSS kapsamına girip girmemeyi kendilerinin tercihine bırakmıştır[598]. Ek olarak, yabancıların GSS'li olabilmeleri için Türkiye'de en az bir yıldır ikamet etmelerini aramıştır. Buna göre Türkiye'deki oturma izni sona eren, yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında sigortalı olan veya başka bir bent uyarınca ya da bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS'li olan ya da Türk vatandaşlığına geçen yabancıların SSGSSK m.60/1-d bendine tabi GSS statüleri, bu tarihten itibaren sona erer (GSSTPY m.10/6-e; 2019/17 s. G., 3.5.4.). Her ne kadar GSS kapsamına dahil olmak tercihlerine bırakılsa da, kapsamdan çıkmak için aynı husus benimsenmemiştir. Kurum Genelgesinde sona erme sebebi olarak belirtilen haller dışında, yabancıların sonlandırma talebiyle GSS statülerini sonlandıramayacakları belirtilmiştir (2019/17 s. G., 3.5.4.)[599].

Yabancı uyruklu kimsenin Türkiye'de *öğrenci* olarak bulunması halinde ise GSS statüsü daha farklı düzenlenmiştir. Bu kişilerin, öğrenci olarak ilk kayıt tarihinden itibaren üç ay içinde talepte bulunmaları hâlinde, genel koşullar (SSGSSK m.60/1-d) aranmaksızın talep tarihini takip eden günden itibaren GSS'li kabul edileceği ve öğrenimleri süresince GSS statülerinin devam edeceği[600] düzenlenmiştir (SSGSSK m.60/7; GSSTPY m.9/8; 2019/17 s. G., 3.5.6.)[601]. SSGSSK m.60/7 kapsamındakiler ferden GSS'li sayıldıklarından, bu kişilerin aile bireyleri bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS'den yararlanamazlar (2019/17 s. G. 3.5.6.). Bu kişilerin prime esas kazancı, SSGSSK m.82 uyarınca belirlenen prime esas kazanç alt sınırının üçte biri (SSGSSK m.60/7); ödemeleri gereken GSS primi, bu prime esas kazancın %12'sidir

[598] Ayrıca bkz. Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 128.
[599] Ancak 29.05.2013 tarihinden önce GSS kapsamına alınan yabancı ülke vatandaşları bakımından bu kurala istisna getirilmiştir. Ayrıca bkz. 2019/17 s. G., 3.5.4.
[600] Bu GSS statüsü, öğrenimlerinin sona erdiği, bakmakla yükümlü olunan kişi olarak veya başka bir kapsamda GSS'li sayıldıkları ya da Türk vatandaşlığına geçtikleri tarihten itibaren sona erer (GSSTPY m.10/10; 2019/17 s. G. 3.5.6.).
[601] Uluslararası Askeri Eğitim İşbirliği Anlaşmaları kapsamında Türkiye'de eğitim ve öğretim gören yabancı uyruklu misafir askeri personel ile bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerinin (m.60/13) ve Uluslararası Eğitim İşbirliği Anlaşmaları kapsamında Türkiye'de Jandarma Genel Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı ile Jandarma ve Sahil Güvenlik Akademisi Başkanlığında eğitim ve öğretim gören yabancı uyruklu misafir personel ile bakmakla yükümlü oldukları aile fertlerinin (m.60/14) GSS statüsü bu düzenlemeden ayrıktır. Söz konusu anlaşmalar uyarınca, sağlık hizmeti giderlerinin kabul eden devlet (Türkiye) tarafından karşılanacağı hüküm altına alınanlar SSGSSK m.60/13 veya m.60/14'e göre GSS'li sayılırlar. Ayrıca bkz. 2019/17 s. G., 3.6.9.

(SSGSSK m.81/1-f). Üç aylık süre içinde talepte bulunmayan yabancı uyruklu öğrencilerin GSS statüsü ise genel koşullara (SSGSSK m.60/1-d) göre belirlenir. Aynı şekilde, m.60/7 bendi kapsamındaki GSS statüsü öğrenim süresiyle sınırlandırıldığından, öğrenimi sona eren yabancının Türkiye'de ikamet etmeye devam etmesi halinde de GSS statüsü genel hükümlere göre belirlenir.

GSS statüsü özel olarak düzenlenen bir diğer grup, *uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi* yabancılar ve *vatansız* olarak tanınan kişilerdir (SSGSSK m.60/1-c-2). Bu kişilerin, uluslararası koruma başvurusu yaptıkları veya uluslararası koruma statüsü aldıkları ya da vatansız kişi sayıldıkları tarihten başlayarak bu statüleri sona erene kadar[602] *ferden* (aile üyeleri bakmakla yükümlü olunan kimse kabul edilmeksizin) GSS'li sayılacakları düzenlenmiştir (SSGSSK m.61/1-b; 2019/17 s. G., 3.6.1.; GSSTPY m.9/4-a, 10/6-b). Bu kişilerin GSS primleri Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce ödenir ve fakat ödeme gücü bulunanlardan bu primin tamamı veya belli bir kısmı talep edilir. (YUKK m.89/3-a). Bu statü ile GSS kapsamına alınan yabancılardan katılım payı da alınır. Ancak bu sigortalılara, talep etmeleri halinde ödemiş oldukları katılım paylarını 3294 sayılı Kanun hükümlerine göre Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarından geri alma imkânı tanınmıştır (SSGSSK m.68/6; GSSUY m.23/1).

Değinilmesi gereken bir diğer statü, yabancıların bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanıp yararlanamayacağıdır. Kanunkoyucu, bazı GSS statülerini ferden düzenlemiş; bu statüdeki GSS'lilerin bakmakla yükümlü olunan konumundaki aile bireylerini kapsama almamıştır[603]. Zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılığı nedeniyle GSS kapsamına alınan yabancı uyrukluların aile bireylerinin bakmakla yükümlü olunan sıfatı genel hükümlere göre belirlenir. Bu aile bireyleri, SSGSSK m.3/10 koşullarını sağlamaları şartıyla, sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kimse olarak GSS kapsamına dâhil edilirler. SSGSSK m.60/1-d kapsamında GSS'li kabul edilen yabancıların aile bireyleri bakımından da benzer esaslar geçerlidir[604]. Kanunkoyucu, özellikle evli olan yabancılar bakımından bu statüyü özel

[602] Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda, herhangi bir sağlık güvencesi olmayan ve ödeme gücü bulunmayanların, uluslararası koruma başvuru kaydından itibaren *bir yıl* süre ile SSGSSK hükümlerine tabi olacakları düzenlenmiş; ancak özel ihtiyaç sahipleri ve İçişleri Bakanlığınca sigorta kaydının devamı uygun görülenler için bir yıllık süre sınırının aranmayacağı belirtilmiştir (YUKK m.89/3-a).
[603] Bakmakla yükümlü olunan kimse statüsü hakkında ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 167 vd.; Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 157 vd.; Kuruca, 2012, **a.g.k.,** 209-211.
[604] Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 197.

olarak düzenlemiş; eşlerin her ikisinin de zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olmaması durumunda, eşlerden birinin m.60/1-d kapsamında GSS'li olup diğer eşin bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatıyla GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabileceğini düzenlemiştir (SSGSSK m.60/4). Ancak Türkiye'de öğrenci olarak bulunan yabancılar (SSGSSK m.60/7) ile uluslararası koruma kapsamındaki yabancılar (SSGSSK m.60/1-c-2) bakımından özel olarak düzenlenen GSS statüleri, yabancılara ferden tanınmıştır. Bu nedenle, bu statüdeki yabancıların aile bireylerinin GSS kapsamına bakmakla yükümlü olunan kimse olarak girmeleri mümkün değildir. Bu kişilerin GSS statüleri SSGSSK m.60 ilgili bendi uyarınca ayrıca belirlenir.

Görüldüğü üzere, Türk Hukukunda yabancıların GSS statüleri farklı esaslara göre düzenlenmiştir. Bu sebeple GSS'lilerin vatandaşlık durumlarında ortaya çıkan değişiklikler GSS statülerini de etkileyebilir. Bir kimsenin zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olması nedeniyle GSS kapsamına alınması halinde, vatandaşlık statüsünde ortaya çıkan değişiklikler GSS statüsünü değiştirmez; sigortalı GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden SSGSSK m.60/1-a veya m.60/1-b kapsamında yararlanmayı sürdürür. Aynı durum bu kişinin bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını taşıyan aile bireyleri için de geçerlidir. Ancak yabancı uyruklulara özel olarak düzenlenen bir statü uyarınca (m.60/1-d, m.60/1-c-2, m.60/7) GSS'li kabul edilen kimselerin vatandaşlık durumunda ortaya çıkan değişiklikler GSS'den yararlanma statülerini de etkiler. Örneğin bu kişilerin Türk vatandaşlığına geçmeleri durumunda, bu bentlere göre oluşturulan GSS statüleri sona erer ve statüleri Türk vatandaşlarına göre yeniden belirlenir (2019 s. G., 3.5.4.). Aynı şekilde, SSGSSK m.60/1-c-2 kapsamında uluslararası koruma kapsamından çıkan kişiler ile bir ülkenin vatandaşlığına giren kişilerin özel durumları nedeniyle ortaya çıkan m.60/1-c-2 bendine ilişkin GSS statüleri sona erer. Türkiye'de yasal olarak ikamet etmeyi sürdüren bu kişilerin GSS statüleri, Türk vatandaşlığını kazanıp kazanmamalarına ya da zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olup olmamalarına göre yeniden belirlenir. Öğrenci statüsünde GSS kapsamına alınmışken öğrenciliği sona eren yabancı uyruklular bakımından da aynı esaslar geçerlidir.

Yabancıların GSS statüleri büyük ölçüde yukarıda açıklanan bentlere (SSGSSK m.60/1-a, 60/1-b, 60/1-c-2, 60/1-d, 60/7) göre belirlenir. Ancak Türk vatandaşlarına

özgülenen bir statü olmadığı müddetçe[605], yabancının SSGSSK m.60'ın diğer bentleri uyarınca GSS'li kabul edilmesi de mümkündür. Öte yandan, yabancı bir ülkede kurulu herhangi bir kuruluş tarafından ve o kuruluş adına ve hesabına Türkiye'ye bir iş için gönderilen ve yabancı ülkede sosyal sigortaya tabi olduğunu belgeleyen kişiler, SSGSSK m.60'ın herhangi bir bendine ilişkin koşulları taşısalar dahi GSS'li sayılmazlar (GSSTPY m.8/2). Aynı şekilde, Türkiye'de kendi ad ve hesabına bağımsız çalışan ve yurt dışında ikamet ettiği ülkenin sosyal güvenlik mevzuatına tabi olan yabancılar da GSS'li sayılmazlar (GSSTPY m.8/2). Oturum izni bulunsa bile bir yıldan kısa süredir Türkiye'de ikamet edenler de GSS'li sayılmazlar (SSGSSK m.60/3).

Türkiye ile sosyal güvenlik sözleşmesi imzalamış bir ülkenin vatandaşlarının GSS statüleri ve GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanma koşulları ise sözleşme hükümlerine göre[606] belirlenir. Sosyal güvenlik sözleşmesi kapsamındaki bir ülkede sağlık sigortası kapsamında olan kişiler, Türkiye'de kısa süreliğine bulunsalar bile, sözleşme hükümleri gereğince sözleşme tarafı diğer ülke adına GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanabilirler (GSSTPY m.6/10)[607].

GSS'de Türk vatandaşı olup olmama yönünden yapılan bir diğer ayrım, Kurumca finansmanı sağlanan sağlık hizmetlerinin tespitine ilişkindir. SSGSSK m.63'te finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri ve finansman süreleri Türk vatandaşı-yabancı ayrımı yapılmaksızın düzenlemiştir. SSGSSK m.64/1-c hükmünde ise, yabancı uyrukluların GSS'li veya bakmakla yükümlü olunan kimse olarak kabul edilme tarihinden önce mevcut olan kronik hastalıklarının finansmanının Kurumca

[605] Örneğin kanunkoyucu, düşük gelirli kişilerin ve 18 yaşını doldurmamış çocukların prim ödeme yükümü olmaksızın GSS kapsamına alınmaları bakımından (m.60/1-c-1, 60/1-c-7) ve SSGSSK m.60'ın diğer bentleri kapsamına girmeyen varsılların (m.60/1-g) GSS statüsü bakımından "Türk vatandaşı" olmayı aramıştır. Ayrıca bkz. 2019/17 s. G., 3.4.1.1., 3.4.2.1. Ayrıca belirtelim ki, m.60/1-c kapsamında özel olarak GSS'li kabul edilen diğer kişiler bakımından da sözü edilen Kanunların büyük bir kısmında (örneğin bkz. 2022 s. K., 1005 s. K., 3292 s. K., 2828 s. K., 5774 s. K.) Türk vatandaşı olma koşulu aranmaktadır. Bu sebeple yabancı uyruklu kişilerin bu bentler uyarınca GSS'li olmaları mümkün değildir. SSGSSK m.60/1-c bendi kapsamında düzenlenen GSS statüleri hakkında ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 180 vd.

[606] Türkiye'nin Almanya, Hollanda, Belçika, Avusturya, Fransa, K.K.T.C., Kuzey Makedonya, Azerbaycan, Romanya, Bosna-Hersek, Çek Cumhuriyeti, Arnavutluk, Sırbistan, İtalya, Lüksemburg, Hırvatistan Karadağ, Macaristan ve Tunus ile imzalamış olduğu sözleşmelerde sağlık sigortası uygulaması bulunmaktadır. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/yurtdisi_islemler/yurtdisi_saglik_islemleri (Erişim Tarihi: 14.11.2020). İlgili sözleşme kapsamına giren yabancı uyrukluların Türkiye'de iken sağlık hizmetlerinden yararlanma durumları sözleşme hükümlerine göre belirlenir.

[607] Sosyal güvenlik sözleşmeleri kapsamında, geçici olarak Türkiye'de bulundukları sürede Kurum sağlık yardımlarından yararlandırılan yabancılar için YUPASS sistemi oluşturulmuştur. Detaylı bilgi için bkz. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/yurtdisi_islemler/yurtdisi_saglik_islemleri (Erişim Tarihi: 14.11.2020).

sağlanmayacağı düzenlenmiştir. Yönetmelikte ise, bu istisnai durumun SSGSSK m.60/1-d ve m.60/1-g[608] kapsamında GSS'li kabul edilen yabancı uyruklular için getirildiği belirtilmiştir (GSSUY m.14/1-ç). Bu düzenlemeler birlikte yorumlandığında; zorunlu sigortalı (m.60/1-a) veya isteğe bağlı sigortalı (m.60/1-b) olarak GSS kapsamına dâhil olanların, uluslararası koruma kapsamındaki yabancıların (m.60/1-c-2), yabancı uyruklu öğrencilerin (m.60/7) GSS'li olarak kabul edilme tarihinden önceki kronik hastalıklarının finansmanının Kurumca karşılanmasının mümkün olacağı söylenebilir.

3.10.7. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Türk Hukukunda yabancıların isteğe bağlı sigorta yönünden kural olarak Türk vatandaşlarıyla aynı esaslara tabi tutulduklarından söz etmek mümkündür. Nitekim 5510 sayılı Kanunda isteğe bağlı sigorta bakımından temel kıstas vatandaşlık değil *Türkiye'de ikamet ediyor olmak*tır (SSGSSK m.50/2)[609].

İsteğe bağlı sigortada yabancılar bakımından özellik arz eden husus, Türkiye'deki ikametlerinin Türk vatandaşlarından farklı esaslara tabi kılınmasıdır. Türk vatandaşları bakımından isteğe bağlı sigortalı olabilmek için Türkiye'de ikamet etmek koşuluna "Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkeye gitmek" şeklinde istisna getirilmişken (SSGSSK m.50/2); yabancılar için Türkiye'de ikamet etme koşulu istisnasız kabul edilmiştir[610]. Buna göre isteğe bağlı sigortalı olmak için talepte bulunan yabancı uyruklu kişilerin Türkiye'de yerleşik olma halini belgelendirmeleri zorunludur (2013/11 s. G., K.7, B.1, 1.5.).

Yabancı uyrukluların isteğe bağlı sigortalı olabilmeleri için Türkiye'deki ikamet sürelerinin en az bir yıl olması koşulu aranmamıştır[611]. Buna göre yerleşim yerini Türkiye olarak değiştiren bir yabancı, isteğe bağlı sigortalı olabilmenin diğer koşullarını da sağlaması şartıyla (SSGSSK m.50/2), yerleşim yeri değişikliği tarihi itibariyle isteğe bağlı

---

[608] Kanımızca uygulama yönetmeliğinde m.60/1-g kapsamında GSS'li kabul edilenlerin de sayılması yerinde olmamıştır. Nitekim ilgili bentteki GSS statüsü (Türk) vatandaşlarına özgülenmiştir. Ayrıca bkz. 2019/17 s. G., 3.4.1.1.

[609] Atlan, 2011, **a.g.k.,** 60; Belverenli, 2016, a**.g.k.,** 87; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 132.

[610] Doğumla Türk vatandaşı olup çıkma izni alarak vatandaşlıktan çıkanlar (TVK m.28/2), Türk soylu yabancılar (2527 m.5) ve mülteciler (359 sayılı Mültecilerin Hukuki Durumuna Dair Sözleşme m.24) özel hükümler gereği sosyal güvenlik haklarından Türk vatandaşlarıyla aynı statüde yararlanacaklarından, Türkiye'de ikamet etmekte iken sosyal güvenlik sözleşmesi imzalanmamış ülkeye gitmeleri halinde, diğer yabancı uyrukluların aksine isteğe bağlı sigorta statüleri devam eder.

[611] Aynı yönde bkz. Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 87; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 373. Yabancıların Türkiye'deki ikamet süreleri bir yılı aştıktan sonra isteğe bağlı sigortalı olabilecekleri yönünde aksi görüşte bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 16.

sigortalı olabilir. Ancak yabancı uyruklu isteğe bağlı sigortalıların Türkiye'deki yerleşik olma hali bir yılı doldurmadıkça kendilerinden GSS primi alınmaz ve bu kapsamda GSS'li sayılmazlar (SSGSSK m.52/2; SSİY m.94/2; GSSTPY m.8/1-d)[612]. İsteğe bağlı sigortalı olan yabancı uyrukluların Türk vatandaşı isteğe bağlı sigortalılardan ayrıldıkları bir diğer husus budur.

Yabancılar bakımından Türkiye'de ikamet etmek koşuluna istisna getirilmediğinden, yabancı uyruklu isteğe bağlı sigortalının yerleşim yerini yurt dışında bir ülke olarak değiştirmesi, isteğe bağlı sigortalılık ilişkisini devam ettirebilmesini engeller. Bu halde isteğe bağlı sigortalılık, sosyal güvenlik sözleşmesi hükümleri ayrık olmak üzere, yerleşim yerinin yurt dışında bir ülke olarak değiştirildiği tarihte sona erer (SSİY m.95/1). Ancak yabancı uyruklu kişinin gittiği ülke ile Türkiye arasında bir sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunması ve bu sözleşmede isteğe bağlı sigortaya ilişkin özel hükümlerin varlığı halinde, isteğe bağlı sigortalılık ilişkisinin devam edip etmeyeceği sözleşme hükümlerine göre belirlenir. Sözleşmede yabancıların Türkiye'de ikamet etmeksizin isteğe bağlı sigortalı olma veya sigortalılık ilişkisini devam ettirme imkânı düzenlenmişse, yabancının sigortalılığı Türkiye'de ikamet etmese dahi devam eder[613].

İsteğe bağlı sigortalılık ilişkisinin kurulması ve sona ermesine ilişkin sözü edilen farklılıklar bir kenara bırakılırsa, Türk vatandaşları ile yabancı uyruklu kişilerin isteğe bağlı sigortadan yararlanmaları kural olarak aynı esaslara tabidir. Ancak yabancı uyrukluların uzun vadeli sigortalar ile genel sağlık sigortasından yararlanma yönünden ele aldığımız farklılıkları, yabancı uyruklu isteğe bağlı sigortalılar için de geçerlidir.

3.10.8. İşsizlik sigortası ve Esnaf Ahilik Sandığı yönünden

5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde yabancı uyrukluların sigortalılığının Türk vatandaşlarına göre oldukça sınırlı bir biçimde düzenlendiğinden söz etmiştik. Ancak bu yaklaşıma rağmen 4447 sayılı Kanunun ilk halinde "*mütekabiliyet esasına dayalı olarak yapılan anlaşmalara göre 506 sayılı Kanun kapsamında çalışan yabancı*

[612] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 190; Gerek, 2012, **a.g.k.,** 203; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 378, 381; Alper, 2020, **a.g.k.,** 123; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 87.
[613] Örneğin Türkiye'nin İsveç, İsviçre, Birleşik Krallık ve Fransa ile imzaladığı sosyal güvenlik sözleşmelerinde yabancıların isteğe bağlı sigortalı olabilmeleri ve sigortalılıklarını sürdürebilmeleri için Türkiye'de ikamet etmeleri aranmamıştır. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 372; Atlan, 2011, **a.g.k.,** 60-61; A. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 733.

işçiler" işsizlik sigortasının kapsamına alınmıştı (5754 s. K. değ. öncesi İSK m.46/2)[614]. Doktrinde bu düzenleme, yabancıların işsizlik sigortasından yararlanabilmeleri için tabi oldukları bir sosyal güvenlik sözleşmesinin bulunmasının gerektiği şeklinde yorumlanmaktaydı[615].

5754 sayılı Kanun değişikliği ile birlikte, işsizlik sigortasının kişi bakımından kapsamı 5510 sayılı Kanun hükümleriyle uyumlu olarak değiştirilmiş; böylelikle ilgili hükmün yabancı uyruklular bakımından kapsamı "*SSGSSK m.4/2 kapsamında olanlardan bir hizmet akdine dayalı olarak çalışan sigortalılar*" şeklinde değiştirilmiştir (İSK m.46/2). Kanunkoyucunun atıf yaptığı madde hükmüne göre, "*mütekabiliyet esasına dayalı olarak uluslararası sosyal güvenlik sözleşmesi yapılmış ülke uyruğunda olanlar hariç olmak üzere, yabancı uyruklu kişi kişilerden hizmet akdi ile çalışanlar*" (m.4/2-c) da işsizlik sigortası kapsamına alınmıştır.

Yukarıda değindiğimiz üzere SSGSSK m.4/2-c hükmü, Türkiye ile arasında sosyal güvenlik sözleşmesi bulunan ülke vatandaşlarını kapsam dışı bırakacak şekilde yorumlanabilecek bir düzenleme değildir[616]. Bu nedenle, işsizlik sigortasının kapsamının belirlenmesinde de, yabancı uyruklu kişinin vatandaşı olduğu ülke ile Türkiye arasında bir sözleşme bulunup bulunmaması önem taşımaz. Diğer bir söyleyişle, SSGSSK m.4/2-c kapsamına giren tüm yabancı uyruklular, sosyal güvenlik sözleşmesinin varlığına bakılmaksızın işsizlik sigortasının da kapsamındadır[617]. Sosyal güvenlik sözleşmesinin varlığı, yalnızca sigortalıya uygulanacak hükümlerin belirlenmesinde öncelik taşır[618].

---

[614] 4447 sayılı Kanunun ilk hali için bkz. https://www.resmigazete.gov.tr/arsiv/23810.pdf (Erişim Tarihi: 12.11.2020)

[615] Detaylı bilgi için bkz. Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 37-43. Ayrıca bkz. Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 284, 288; Saraç, 2012, **a.g.k.,** 4; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 49; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 130.

[616] Aynı yönde bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 93; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 309; Aydoğdu, 2018, **a.g.k.,** 516; Saraç, 2013, **a.g.k.,** 86; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 42.

[617] Aynı yönde bkz. Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 49; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 129-130; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 672; Saraç, 2012, **a.g.k.,** 4; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 715; Centel, 2017, **a.g.k.,** 11. İşsizlik sigortasının sadece mütekabiliyet esasına dayalı olarak yapılan anlaşmalara göre çalışan yabancı işçileri kapsayacağı yönünde bkz. Dursun, 2009, **a.g.k.,** 230.

[618] Yukarıda değindiğimiz üzere, işsizlik sigortası Hollanda, Danimarka, İsveç, Norveç, KKTC, Makedonya, Azerbaycan, Gürcistan, Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hırvatistan, Slovakya, Sırbistan ve Karadağ ile imzalanan sosyal güvenlik sözleşmelerinde düzenlenmiştir. Ancak Türkiye'de işsizlik sigortası 01.06.2000 tarihinde yürürlüğe girdiğinden, bu ülkelerden yalnızca Bosna Hersek, Çek Cumhuriyeti, Lüksemburg, Hırvatistan, Slovakya, Sırbistan ve Karadağ ile imzalanan sözleşmelerde 4447 sayılı İşsizlik Sigortası Kanunu uygulama kapsamına alınmıştır. Diğer ülkeler bakımından işsizlik sigortası hükümleri tek taraflı olarak uygulanmaktadır. Detaylı bilgi için bkz. A. Yılmaz, 2016, a**.g.k.,** 356-357.

Açıklanan hususlar doğrultusunda, Türk Hukukuna göre sigortalı kabul edilen yabancı uyruklulardan yalnızca SSGSSK m.4/2-c kapsamında sigortalı olanlar işsizlik sigortasının kapsamında yer alır. Geçici görevle Türkiye'de bulunanlar, SSGSSK'nın diğer bentleri uyarınca zorunlu sigortalı kabul edilenler, isteğe bağlı sigortalılar ve yalnızca GSS'ye tabi olan yabancılar işsizlik sigortasının kapsamında yer almazlar. İşsizlik sigortası kapsamındaki yabancı uyruklular, yararlanma koşullarını sağlamaları şartıyla işsizlik sigortasından Türk vatandaşı sigortalılar gibi yararlanırlar (İSK m.46/2).

Son olarak belirtelim ki, SSGSSK'ya göre 4/1-b statüsünde sigortalı kabul edilen yabancı uyruklu bağımsız çalışanlar da Esnaf Ahilik Sandığı sigortası kapsamına alınmışlardır (İSK Ek m.6). Ancak yabancı uyruklu kişilerden isteğe bağlı sigortalılar, 6132 sayılı Kanuna tabi jokey ve antrenörler ile tarımsal faaliyette bulunanlar, Sandık kapsamına alınmamıştır. (İSK Ek m.6/4). Bu sigorta kolunun yürürlüğe girmesiyle birlikte yabancı uyruklu sigortalılar da, Kanunun öngördüğü koşulları taşımaları kaydıyla esnaf ahilik ödeneğinden ve sandığın diğer imkânlarından yararlanabileceklerdir.

3.11. Ölüme, Gaipliğe ve Ölüm Karinesine Bağlı Sonuçlar

3.11.1. Genel olarak

Hukuk düzeninin kendisine hüküm ve sonuç bağladığı hukuki olaylardan bir diğeri olan ölüm, kişiliğin sona ermesi ve devamla hakların kaybedilmesi açısından önem taşır (TMK m.28/1)[619]. Ölümle birlikte kişiye sıkı sıkıya bağlı haklar son bulur; parayla ölçülebilen haklar (malvarlığı hakları) ise hak sahiplerine geçer[620]. Sosyal güvenlik hakkı *devredilemez* nitelikte olduğundan (AY m.12/1)[621], ölenin sosyal sigorta hakkı kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olarak ölümle son bulur ve sigortalının hak sahiplerine devrolunmaz[622]. Ancak sosyal sigorta sisteminin yapısı gereği asli sigortalının ölümü,

[619] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 248; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 17, 22; Arat, 2006, **a.g.k.,** 258; Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 27.
[620] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 249; Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 17, 22-23; Arat, 2006, **a.g.k.,** 259; Helvacı, 2016, **a.g.k.,** 31-32. Detaylı bilgi için bkz. Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 26 vd.
[621] Kişiye sıkı sıkıya bağlı hakların devredilemezliği hakkında bkz. Karakaş, 2015, **a.g.k.,** 41-42. Sosyal güvenlik hakkının devredilemezliği hakkında bkz. M. A. Aydın (2009). *Sosyal Güvenlik Hakkı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.133-135. Ayrıca bkz. Y.10.H.D., T.20.01.2004, E.2003/8988, K.2004/143; Y.10.H.D., T.30.06.2005, E.2005/4888, K.2005/7608; Y.HGK., T.15.02.2017, E.2016/10-1083, K. 2017/247 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 19.11.2020)
[622] Ayrıca bkz. Karakaş, 2015, **a.g.k.,** 38.

geride kalanlar bakımından yeni sonuçlar doğurur. Bu nedenle ölümün sosyal sigorta hukukunda doğurduğu sonuçlar *kurucu* ve *ortadan kaldırıcı* şeklinde iki türlüdür.

Sosyal sigorta hukukunda ölüm olayı, özellikle asli sigortalının ölümü halinde önem arz eder. Sosyal sigorta sistemleri herhangi bir kimsenin ölümüne değil, sigortalının ölümüne sonuç bağlamıştır. Diğer bir ifadeyle, ölümün sosyal sigorta konusu olabilmesi için ölen kimsenin kural olarak ölüm tarihinden önce sigortalı olmuş olması; sigortalılığı bildirilmemişse de zorunlu sigorta kapsamına giren bir işte çalışıyor olması gerekir. Ancak kural olarak ölüm anında aktif sigortalı olmak (sigortalılık niteliğini taşımak) aranmaz. Sosyal sigorta uygulamasında geride kalanların sigorta edimlerinden yararlandırılması aktif veya pasif sigortalının ölümüne bağlıdır. Öte yandan hak sahibi bir kimsenin ölümü, yakınlarının sosyal sigortadan yararlanmalarını sağlamaz.

Sosyal sigorta hukukunu genel anlamıyla ele aldığımızda, yalnızca sigortalının ölümü sonuç doğurmaz. Kimi hallerde sigortalının işvereninin veya aile bireylerinin ölümü de sigortalının sigortalılık ilişkisini etkileyebilir. Bu hususlara ileride yeri geldikçe değinilecektir. Ancak bu başlık altında özellikle sigortalının ölümüne yer vermek gerekir.

Sigortalının kendisi bakımından bir risk oluşturmayan ölüm olayı; yapısı gereği *fizyolojik bir risk* olarak kategorize edilse de[623], sigortalının geride bıraktığı kimseler bakımından *sosyo-ekonomik bir risk* niteliği taşır[624]. Bu halde sigortalının bakmakla yükümlü olduğu kişilerin gelirlerinde sürekli nitelikte bir azalma meydana gelir ve ölüm olayı aynı zamanda bazı ek giderlere sebep olur. Üstelik mutlaka gerçekleşecek olan bu riskin ne zaman gerçekleşeceği çoğu zaman belli de olmaz. Bu özellikleri ve doğurduğu sonuçların önemi nedeniyle kanunkoyucu, ölüm olayının sonuçlarını özel olarak düzenlemeyi uygun bulmuştur.

Sosyal sigorta hukukunda ölüm olayı kadar *ölüm anı* da önem taşır. Hak sahiplerinin sigorta edimlerinden yararlanıp yararlanmayacaklarının tespiti, kural olarak ölüm anındaki durumlarına göre tespit edilir. Doktrinde kabul edilen baskın görüş doğrultusunda[625], sigortalının hak sahiplerinin sigorta edimlerinden yararlanıp

[623] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 8-9; Oral, 2020, **a.g.k.,** 21; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 9; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 234.
[624] Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 8-9, 386. Benzer yönde bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 1; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 236, 277.
[625] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 18-20; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 24-25; Arat, 2006, **a.g.k.,** 260-262; Akkanat, 2004, **a.g.k.,** 27 vd.

yararlanmayacaklarının tespitinde, sigortalının *beyin ölümünün gerçekleştiği an* esas alınır[626]. Sigortalının ölümü kişisel durum siciline sonradan bildirilse dahi, hak ve yükümlülüklerinin tespiti bakımından esas alınan an ölümün tescil edildiği tarih değil, gerçekleştiği iddia ve ispat edilen ölüm anıdır (TMK m.29/1, 30/2).

Sosyal sigorta hukukunda ölüm olayının yanı sıra, nüfus siciline düşülen *karineten ölü* ve *gaip* kayıtlarına da hukuki sonuçlar bağlanmış; tıbbi ölüm ile hükmi ölüm arasında kural olarak bir farklılık gözetilmemiştir[627]. Bu hallerde sigortalı, ölüm karinesi bakımından olayın meydana geldiği an; gaiplik bakımından ise ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı gün itibariyle ölmüş kabul edilir. Böylelikle karineten ölümüne veya gaipliğine karar verilen sigortalının hak sahipleri, belirtilen tarihler itibariyle sigorta edimlerinden yararlanabilir hale gelir.

Ölüm zamanının aksine, sosyal sigorta hukukunda ölümün nedeni ve ölüm yeri birincil derecede önem taşımaz. Örneğin ölüm sigortası bakımından kanunkoyucu ölümün nedeni ve ölüm yeriyle ilgilenmemiştir[628]. Ancak aşağıda değinileceği üzere, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından hak sahiplerine sağlanacak edimlerde ölüm zamanının yanı sıra ölüm nedeni ve ölüm yeri de kimi hallerde önem taşır.

3.11.2. Sigortalılık ilişkisi yönünden

Sosyal sigorta uygulamasında ölüm olayı, ölen kimsenin sosyal sigorta kapsamında olup olmamasına göre; ölen kimse sosyal sigorta kapsamında ise, sigortalılık ilişkisinin asli veya bağlı sigortalılık olup olmamasına göre farklı sonuçlar doğurur.

Ölüm olayı, asli sigortalının sigortalılık ilişkisini tamamen sona erdirir. Sigortalının ilk kez sosyal sigorta kapsamına girmesiyle başlayan *sigortalılık süresi* ve devamla

---

[626] *Bitkisel hayata girme* ölüm olarak kabul edilmediğinden, bu halde hak sahiplerinin sigorta edimlerine hak kazanamayacağı yönünde bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 399; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 13; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 618; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 350; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k,** 9.

[627] Detaylı bilgi için bkz. M. Z. Camkurt (2011). Ölüm Karinesi ve Gaiplik Durumunda Sosyal Güvenlik Mevzuatı Kapsamında Hak Sahiplerine Gelir ve Aylık Bağlanması. *Mali Çözüm Dergisi,* 104, s.239 vd.; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 32-43. Ayrıca bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 399-400; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 10 vd.; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 10 vd.; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 618; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 548; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 388; Tuncay, 2010, **a.g.k.,** 1232; Yorulmaz, 2010, **a.g.k.,** 293; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 489-490; T. Kara (2019). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.105-106; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 234; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 350-351; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 231.

[628] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 400; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 144, 146; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 231; Tuncay, 2010, **a.g.k.,** 1232; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 547; Yorulmaz, 2010, **a.g.k.,** 293; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 491; Kara, 2019, **a.g.k.,** 105; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 235; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 49; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 69.

sigortalılık ilişkisi, ölüm anıyla birlikte sona erer[629]. Bu bakımdan ölümün asli sigortalının sigortalılığına etkisi açık ve nettir. Esasında ölüm karinesi veya gaiplik nedeniyle kişisel durum siciline ölü veya gaip kaydı düşülenler bakımından da aynı husus geçerlidir. Bu hallerde sigortalının sigortalılık ilişkisi ve sigorta süresi, ölüm karinesinde olayın meydana geldiği an; gaiplikte ise ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı an itibariyle sona erer. Ancak düşük bir ihtimal de olsa, ölüm tehlikesi içinde kaybolan kişinin veya gaibin geri dönme ihtimali mevcuttur[630]. Her ne kadar bu husus mevzuatta açıkça düzenlenmemişse de, bu halde sigortalılık süresi sigortalı hakkında sanki hiç ölü veya gaip kaydı düşülmemiş gibi kesintisiz devam eder. Diğer bir ifadeyle, sigortalılık süresi önceden verilmiş olan ölüm veya gaiplik kararından kural olarak etkilenmez[631]. Nitekim bu durumda artık ölüm siciline düşülen gaiplik kararının veya ölü kaydının bir hükmü kalmaz. Fakat bu istisnai durum dışında, ölüm olayı asli sigortalılık ilişkisini yeniden kurulamayacak şekilde sona erdirir. Devredilemezlik özelliği gereği ölen kimsenin sosyal sigorta hakkı da kişiliğin sona ermesi ile birlikte sona erer.

Asli sigortalının *sigortalılık ilişkisini* ortadan kaldıran tek ölüm hali esasında asli sigortalının kendi ölümüdür. Ancak sigortalının bir işverene bağlı olarak (4/1-a statüsünde) çalışması durumunda, gerçek kişi işverenin ölümü sigortalılık ilişkisini değil *sigortalılık niteliğini* etkileyebilir. Bilindiği üzere Türk Hukukunda işverenin kişiliği iş sözleşmesinde önem taşımadığından, işverenin ölümü kural olarak iş ilişkisini sona erdirmez[632]. Nitekim konuya ilişkin TBK m.441/1 hükmünde de, işverenin ölümü hâlinde yerini mirasçılarının alacağı düzenlenmiştir (2020/20 s. G., K.1, B.3, 2.1.2.)[633]. Ancak iş sözleşmesinin ağırlıklı olarak işverenin kişiliği dikkate alınarak kurulduğu hallerde,

---

[629] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 651; Çakmak, 2004b, **a.g.k.,** 2549; Aydın, 2000, **a.g.k.,** 33; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 63; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 242, 247.

[630] Ayrıca bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 27, 36; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 267-268.

[631] Doktrinde bir görüş, bu halde hak sahiplerine sağlanan sigorta edimlerinin Kurumca geri alınabileceğini belirtmektedir. Bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 400; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 619; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 351. Bu konuya ileride ayrıca değinilecektir.

[632] İşverenin ölümünün iş sözleşmesine etkisi hakkında ayrıca bkz. E. Akyiğit (2011). Ölüm ve İş İlişkisindeki Yeni Sonuçları. *Sicil, 22,* s.33, 39 vd.; S. Yürekli (2016). *Türk Borçlar Kanununa Göre Hizmet Sözleşmesinin Sona Ermesi* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.168 vd.; R. Kozanoğlu (2017). *Hizmet (İş) Sözleşmesinin Taraflarından Birisinin Ölümü Nedeniyle Sözleşmenin Sona Ermesi ve Buna Bağlı Hukuki Sonuçlar*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, s.25-27, 49-52; Kara, 2019, **a.g.k.,** 35 vd.; S. Bulun Tokkaş (2021). İş İlişkisinde Tarafların Ölümünün Bireysel İş Hukukuna Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29 (1), s. 208 vd.

[633] İş ilişkisinin mirasçılara geçebilmesi için mirasçıların mirası reddetmemiş olmaları gerektiği yönünde bkz. Akyiğit, 2011, **a.g.k.,** 40; Yürekli, 2016, **a.g.k.,** 170; Kozanoğlu, 2017, **a.g.k.,** 26; Kara, 2019, **a.g.k.,** 37-38; Bulun Tokkaş, 2021, **a.g.k.,** 208.

işverenin ölümüyle iş sözleşmesi kendiliğinden sona erer (TBK m.441/2). Bu halde işçinin sigortalılık niteliği de, iş sözleşmesinin (işverenin ölümü nedeniyle) sona erdiği tarihten itibaren sona erer (SSGSSK m.9/1-a). Her ne kadar Kanunda açıkça düzenlenmese de, işverenin ölüm karinesi içinde kaybolması veya gaipliğine karar verilmesi halinde de aynı esaslar kıyasen uygulanır[634].

Yukarıda açıklanan hususlar, ölen kimsenin sigortalılık ilişkisinin mevzuata uygun bir biçimde kurulmuş olması halinde geçerlidir. Ancak kimi hallerde, ölen kimse zorunlu sigorta kapsamında bir işte çalışmasına rağmen sigortalılığı bildirilmemiş olabilir. 5510 sayılı Kanunda açıkça belirtilmemişse de, bu durumda hak sahiplerinin de ölen sigortalının sigortalılık ilişkisinin hükmen tespiti talebiyle dava açabilecekleri doktrin ve Yargıtay uygulamasında kabul edilmektedir[635]. Bu halde hak sahipleri, ölen sigortalının sağlığında dava açma süresini kaçırmamış olması ve hukuki yararın bulunması kaydıyla, ölüm tarihinden itibaren beş yıllık hak düşürücü süre içinde dava açabileceklerdir[636].

Asli sigortalının ölümü (karineten ölümü veya gaipliği), sigortalının yalnızca kendi sigortalılığını etkilemez; aynı zamanda sigortalının aile bireylerinin (bağlı sigortalıların) sosyal sigortadan yararlanma statüsünü de değiştirir. Sigortalının sağ olması halinde "bakmakla yükümlü olunan kimse" sıfatıyla yalnızca genel sağlık sigortasından yararlanabilen bağlı sigortalılar, sigortalının ölümüyle birlikte "hak sahibi" sıfatıyla genel sağlık sigortasının yanı sıra kısa ve uzun vadeli sigortalardan da yararlanabilir hale gelirler[637]. Böylelikle asli sigortalının ölümü, bağlı sigortalıların sosyal sigorta kapsamında daha fazla sigorta ediminden yararlanmasını sağlar.

---

[634] İşverenin gaipliği hakkında ayrıca bkz. Tokat, 2018, **a.g.k.,** 230-231.

[635] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 282; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 473-474; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1310; Saraç, 2010, **a.g.k.,** 459; Arap, 2018, **a.g.k.,** 77, 106; M. Balcı ve H. Yılmaz (2014). *Sosyal Sigorta Prim Alacaklarının Takip ve Tahsili*. Ankara: Yetkin Yayınları, s.48. Örnek olarak bkz. Y.HGK., T.28.09.2011, E.2011/10-475, K.2011/560; Y.10.H.D., T.05.03.2012, E.2012/2580, K.2012/3756 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 19.11.2020)

[636] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 282; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 286; Saraç, 2010, **a.g.k.,** 469; Arap, 2018, **a.g.k.,** 78-80; Balcı ve Yılmaz, 2014, **a.g.k.,** 48. Aynı yönde bkz. Y.HGK., T.02.12.1998, E.1998/21-826, K.1998/855. Kanunda hak sahipleri için ayrı bir hak düşürücü süre öngörülmediğinden; hak sahiplerinin ilgili davayı sigortalının hizmetlerinin geçtiği yılın sonundan başlayarak beş yıllık süre içinde (sigortalıya tanınan süre içinde) açabilecekleri yönünde bkz. Y. 10.H.D., T.31.10.2014, E.2014/16165, K.2014/21825 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 19.11.2020). Hak düşürücü sürenin sigortalının hizmetlerinin geçtiği yılın sonundan başlayarak hesaplanması gerektiği yönünde bkz. Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1310.

[637] Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 191-194.

Son olarak değinelim ki, asli sigortalı kimsenin aile bireylerinin (bağlı sigortalıların) ölümü, asli sigortalının sigortalılık ilişkisini etkilemez. Bağlı sigortalı bir kimsenin ölümü (karineten ölümü veya gaipliği) halinde bağlı sigortalılık ilişkisi, hakkın devredilmezlik niteliği gereği, asli sigortalının sigorta hakkı gibi ölüm anı (veya olayın gerçekleştiği/kendisinden son haberin alındığı gün) itibariyle sona erer. Ancak ölüm tehlikesi içinde kaybolan veya gaipliğine hükmedilen bağlı sigortalının da geri dönme ihtimali mevcuttur. Bu halde de bağlı sigortalılık ilişkisi, bakmakla yükümlü olunan kimse veya hak sahipliği koşullarının devam etmesi kaydıyla, kaldığı yerden devam eder.

3.11.3. Sosyal sigortaların finansmanı yönünden

Sigortalının ölümünün sigortalılık ilişkisini sona erdirdiğinden söz etmiştik. Her ne kadar sigortalılık ilişkisi ölümle birlikte sona erse de, sigortalının sigortalılık niteliğine sahip olduğu döneme ilişkin prim borcunun bulunması veya sigortalı adına tahakkuk edilen primlerin ödenmemiş olması mümkündür. Bu durumda sigortalılık ilişkisi son bulsa dahi, sigortalı adına tahakkuk ettirilen ancak süresi içinde ödenmeyen prim borcu, *kamu alacağı* niteliği taşıması nedeniyle SGK tarafından 10 yıllık zamanaşımı süresi içinde 6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun hükümlerine göre takip ve tahsil edilebilir (SSGSSK m.93/2; 5502 s. K. m.37; 6183 s. K. m.7)[638].

Sigortalının bağımsız çalışan (4/1-b'li) olması halinde, ödenmemiş prim borcundan sorumluluk kural olarak sigortalının kendisindedir (SSGSSK m.87/1-b). Sigortalının ölümü halinde ise, mirası reddetmemiş olmaları şartıyla sigortalının mirasçılarından zamanaşımı süresi içinde prim borçlarının talep edilmesi mümkündür (6183 s. K. m.7)[639].

Sigortalının bağımlı çalışan (4/1-a'lı, 4/1-c'li veya kısmi sigortalı) olması halinde ise sigortalının ölümü prim borcundan sorumlulukta kural olarak değişikliğe yol açmaz. Bu hallerde prim ödeme yükümlüsü ölen sigortalının kendisi değil işvereni veya primlerin

[638] Detaylı bilgi için bkz. M. Coşkun (2016). *Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık, s.102 vd.; M. Kabakcı (2019). *Sosyal Sigorta Prim Borçlarından Şahsi Sorumluluk*. İstanbul: Beta Yayınları, s.10 vd.; Balcı ve Yılmaz, 2014, **a.g.k.,** 157 vd.; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 47 vd. Ayrıca bkz. B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 233 vd.; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 156 vd.; Aydın, 2016, **a.g.k.,** 573-582; Ertürk, 2017, **a.g.k.,** 771-777.

[639] Nitekim bu halde külli halefiyet ilkesi gereği miras mirasçılara tüm hak ve borçlarla birlikte geçer (TMK m.599/1). Bu nedenle sigortalının mirasçıları, muris ölmeden önce doğan prim borçlarından ötürü, mirasın paylaştırılmasından itibaren beş yıllık sürede müteselsilen; beş yıllık süre sonrasında ise miras hisseleri oranında sorumlu olurlar (TMK m.641/1). Detaylı bilgi için bkz. Dural ve Öz, 2019, **a.g.k.,** 403-405, 457 vd.; Coşkun, 2016, **a.g.k.,** 102 vd.

ödenmesinden sorumlu tutulan kuruluşlardır (SSGSSK m.87/1-a)[640]. Bu nedenle, 4/1-a'lı sigortalılar bakımından gerçek kişi işverenin ölümünün sonuçlarına değinmek gerekir. İş ilişkisinin ölen işverenin mirasçıları ile devam etmesi halinde mirasçılar, iş ilişkisinin devrine ilişkin hükümler gereği sözleşmeden doğan tüm hak ve borçlardan külli halefiyet hükümleri uyarınca sorumlu olurlar (TBK m.428, 441/1)[641]. Böylelikle, iş ilişkisinden kaynaklanan sosyal sigorta yükümlülüklerinden ve sigortalı adına ödenmeyen primlerden de müteselsilen sorumlu olurlar (SSGSSK m.89/1). Öte yandan işverenin kişiliği dikkate alınarak kurulmuş bir iş sözleşmesinin işverenin ölümü ile sona ermesi halinde, işverenin sosyal sigortadan doğan sorumlulukları da kural olarak son bulur. Ancak bu halde de ölen işverenin SGK'ya olan prim borçlarından mirasçılar, iş ilişkisi devam etmese dahi, mirası reddetmemiş olmaları şartıyla zamanaşımı süresi içinde sorumlu olurlar (6183 s. K. m.7). Bu hallerde mirasçıların sorumluluğu tahakkuk etmiş ve ödenmemiş sigorta primleri ile feri nitelikteki gecikme cezası ve gecikme zammıyla sınırlıdır (SSGSSK m.89). Cezaların kişiselliği gereği mirasçılar, ölen sigortalı adına tahakkuk edilen idari para cezalarından sorumlu olmazlar (2020/20 s. G., K.6, B.4, 1.2.3.)[642].

Son olarak belirtelim ki, sigortalının aile bireylerinin (anne/babasının, eşinin veya çocuklarının) ölümü halinde işverenince kendisine ölüm yardımı yapılması muhtemeldir. Bu halde yapılan ölüm yardımı, önceden de belirttiğimiz üzere, miktarı ne olursa olsun prime esas kazanç hesabında dikkate alınmaz (İUT 7.8.2.)[643].

3.11.4. Kısa vadeli sigortalar yönünden

3.11.4.1.İş kazası ve meslek hastalığı sigortası yönünden

Ölüm olayının ölüm sigortası dışında doğrudan sonuç doğurduğu bir diğer sigorta kolu iş kazası ve meslek hastalığı sigortasıdır. Bu sigorta kolundan ölümle sonuçlanmayan iş göremezlik hallerinde sigortalıya, sigortalının ölümü halinde ise hak

---

[640] Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 301-302; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 141; B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 223; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 276-277, 288; Alper, 2020, **a.g.k.,** 209-210; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 136-138; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 30-31; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 143-146; Balcı ve Yılmaz, 2014, **a.g.k.,** 31 vd.

[641] Akyiğit, 2011, **a.g.k.,** 39-40; Yürekli, 2016, **a.g.k.,** 169-170; Kozanoğlu, 2017, **a.g.k.,** 26; B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 270; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 133; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 165-166; Kabakcı, 2019, **a.g.k.,** 39-40; Balcı ve Yılmaz, 2014, **a.g.k.,** 68-69; Bulun Tokkaş, 2021, **a.g.k.,** 208-209. Ayrıca bkz. E. Özkaraca (2008). *İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s.333 vd.

[642] Detaylı bilgi için bkz. Kabakcı, 2019, **a.g.k.,** 57 vd. Ayrıca bkz. Balcı ve Yılmaz, 2014, **a.g.k.,** 68; Coşkun, 2016, **a.g.k.,** 103, 108; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 234-235; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 133; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 166; B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 279.

[643] B. Öztürk, 2016, **a.g.k.,** 181; Yetik, 2018, **a.g.k.,** 94; Karabacak, 2017, **a.g.k.,** 22, 24.

sahiplerine sigorta edimleri sunulur. Öyle ki bu sigorta kolundan hak sahiplerine sigorta edimi sunulabilmesinin tek imkânı, sigortalının iş kazası ve meslek hastalığı sonucunda veya (belirli koşulların sağlanması halinde) iş kazası ve meslek hastalığı gerçekleştikten sonra ölmesidir. Ancak bu sigorta kolu bakımından ölümün gerçekleşme zamanı kadar ölüm nedeni ve yeri de önem taşır.

Ölüm olayının iş kazası ve meslek hastalığı sigortası bakımından en önemli sonucu, bu sigorta kolundan sağlanacak sigorta edimlerinin öznesini ve edim türlerini değiştirmesidir. Ölüm olayı gerçekleşmeksizin ortaya çıkan iş kazası ve meslek hastalıklarında sigorta edimlerinden yararlanabilecek kişi yalnızca sigortalının kendisi; sağlanabilecek sigorta edimleri ise geçici iş göremezlik ödeneği ve/veya sürekli iş göremezlik ödeneğidir (SSGSSK m.16/1-a,b). Oysa iş kazası ve meslek hastalığına bağlı olarak doğrudan veya geçirilen iş kazası ve meslek hastalığından bağımsız olarak sonradan ortaya çıkan ölümlerde, bu sigorta koluna ait sigorta edimlerinden yararlanabilecek kişiler iş kazası/meslek hastalığı geçirmiş sigortalının hak sahipleri; kendilerine sağlanabilecek sigorta edimleri ise ölüm geliri, evlenme ve cenaze ödenekleridir (SSGSSK m.16/1-c,d,e). Evlenme ödeneğine evlenmeye bağlı sonuçlar başlığında yer verildiğinden[644], cenaze ödeneğine ise aşağıda uzun vadeli sigortalar başlığı altında değinileceğinden, burada kısaca ölüm gelirine yer verilecektir.

İş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında hak sahiplerine ölüm geliri bağlanabilecek ilk durum, ölümün iş kazası veya meslek hastalığı[645] sonucunda "doğrudan" gerçekleşmesidir. Ölümün doğrudan veya dolaylı olarak ortaya çıkması, esas itibariyle ölüm zamanı dışında bir unsurun (ölüm nedeni, şekli veya yeri) dikkate alınıp alınmayacağının tespiti bakımından önem taşır. Doğrudan iş kazası veya meslek hastalığı nedeniyle ortaya çıkan ölümlerde, ölüm ile yapılmakta olan iş arasında uygun illiyet bağının varlığı aranır; bunun tespiti için de *ölüm nedeni* ve *ölüm yeri* başta olmak üzere çeşitli hususlardan yararlanılır[646]. Örneğin SSGSSK m.13/1-a hükmü uyarınca işyerinde

[644] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.5.2.

[645] SGK'nın 2008-2019 yılları arasındaki istatistiklerine göre meslek hastalığı sonucunda doğrudan ölüm gerçekleşmesi, iş kazası sonucu ölüm gerçekleşmesine göre daha ender rastlanan bir durumdur. Öyle ki 2008 yılında 1, 2010 yılında 10, 2011 yılında 10 ve 2012 yılında 1 meslek hastalığı nedenli ölüm gerçekleşmiş; 2013 yılından beri ise meslek hastalığı nedenli bir ölüm bildirilmemiştir. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/kurumsal/istatistik/sgk_istatistik_yilliklari (Erişim Tarihi: 19.11.2020).

[646] Bir kazanın hangi hallerde iş kazası olarak sayılacağının "*yer ve zaman*" koşullarıyla sınırlanarak Kanunda belirtildiği yönünde bkz. Y.HGK., T.16.04.2019, E.2016/21-816, K.2019/457; Y.HGK.,

(ölüm yeri) gerçekleşen kazalar, ölüm nedenine bakılmaksızın iş kazası olarak kabul edilir. İşyeri dışında gerçekleşen kazalarda ise (ölüm nedeni) olay ile yürütülen iş arasında uygun illiyet bağının varlığı aranır. Öyle ki kanunkoyucu, işyeri dışında geçen bazı iş kazaları bakımından uygun illiyet bağının varlığını karineten kabul etmiştir (SSGSSK m.13/1-b,c,d,e). Meslek hastalığı nedenli ölümlerde ise ölüm yerinden ziyade ölüm nedeninin belirleyici unsur olduğundan söz etmek mümkündür. Sigortalının yaptığı işten dolayı tutulduğu ve hayatını kaybettiği hastalıklar, SSGSSK m.14 uyarınca uygun illiyet bağı gözetilmek suretiyle meslek hastalığı kabul edilmektedir.

Yukarıda açıklanan tüm hallerde, sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı sonucu öldüğü konusunda ihtilaf bulunmamaktadır. Ancak sigortalının iş kazası sonucu ölümüne kesin gözle bakılmayı gerektiren bir şekilde (ölüm karinesi) veya ölüm tehlikesi içinde kaybolması ya da kendisinden uzun zamandan beri haber alınamaması (gaiplik) da mümkündür. Nitekim SSGSSK m.13 hükmünde açıkça bir sınırlama getirilmediğinden, "bedenen veya ruhen engelli hale getirici olay" yalnızca fiziki ölümleri değil hükmi ölümleri de kapsar[647]. Kanunkoyucunun bedensel/ruhsal zarar ile kast ettiği, sigortalının vücut bütünlüğünün (kişiliğinin) zarara uğramasıdır[648]. Gerek ölüm karinesinde gerekse gaiplik kararında, ölüm olayında olduğu gibi, kişilik sonlanmaktadır. Açıklanan nedenlerle, sigortalının cesedinin bulunamadığı hükmen ölüm hallerinde de, gaipliğe veya ölüm karinesine neden olan olay uygun illiyet bağı uyarınca görülmekte olan işle ilgili olduğu veya kanunkoyucunun karineten iş kazası kabul ettiği durumlarla ortaya

T.09.03.2016, E.2014/21-949, K.2016/287 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 30.11.2020). İş kazası ve meslek hastalığının unsurları hakkında detaylı bilgi için bkz. Akın, 2001, **a.g.k.,** 23 vd.; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 359 vd.; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 387 vd.; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 328 vd.; Oral, 2020, **a.g.k.,** 63 vd.

[647] Öte yandan Yargıtay, öğle tatilinde kaybolan ve bir daha kendisinden haber alınamayan bir belediye temizlik işçisinin gaip olduğunu kabul etmiş ancak sigortalının iş kazasına uğradığının kuşkuya yer vermeyecek şekilde ispatlanamadığını; bu olayın Kanunda sınırlı olarak sayılan iş kazası halleri arasında sayılamayacağını belirtmiştir. Y.10.H.D., T.15.07.2008, E.2007/9052, K.2008/10331 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 21.11.2020). Kararı değerlendiren Saraç, Yargıtay'ın gaipliğe bağlı ölüm olayıyla sigortalı tarafından yürütülen iş arasında uygun illiyet bağının bulunduğunun ispatlanamadığı gerekçesiyle bozma kararı verdiğini; devamla, Kanun metninde "bedensel ve/veya ruhsal zarardan" bahsedilmesi nedeniyle gaipliğin bu kapsamda değerlendirilemeyeceğini ve gaipliğin açık bir hüküm bulunmadığı müddetçe iş kazası bakımından ölüm olarak kabul edilmemesinin isabetli olduğunu belirtmiştir. C. Saraç (2009). Gaiplik Kararı, İş Kazası Kavramı Açısından Ölüm ve Gaiplik ile Sigortalıca Yürütülen İş Arasında Uygun İlliyet İlişkisi. *Sicil,* 16, s.214 vd. Kararın isabetli olduğu yönünde ayrıca bkz. Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 176.

[648] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 412.

çıktığı müddetçe, koşulları sağlayan hak sahiplerine iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından ölüm geliri bağlanması mümkün olmalıdır[649].

İş kazasına veya meslek hastalığına uğramış sigortalının bu olay sonucunda ölmeyip iş göremez hale gelmesi de ihtimal dâhilindedir. Bu halde sigortalıya, geçici iş göremezlik ödeneğinden sonra, iş göremezlik oranına göre sürekli iş göremezlik geliri bağlanır (SSGSSK m.19). Konumuz uyarınca sürekli iş göremezlik geliri almakta olan sigortalının sonradan gerçekleşen ölümü, hak sahiplerine ölüm geliri bağlanmasını sağlayan bir diğer hususdur. Bu halde sigortalıya bağlanmış olan gelirin, ölüm tarihini takip eden ay başı itibariyle kesilmesi gerekir[650]. Hak sahiplerinin, kendilerine gelir bağlanması için Kurumdan ayrıca talepte bulunmaları gerekmekte olup sigortalının gelirini ölümü[651] sonrasında usulsüz bir biçimde çekmeleri hem haksız fiil hem de sebepsiz zenginleşme oluşturur[652]. Sigortalının ölümünden sonra hak sahiplerine Kurumca gelir/aylık bağlanması mümkün ise, sigortalı adına yersiz çekilen tutarlar hak sahiplerine yapılacak ödemelerden mahsup edilir veya hak sahiplerine bağlanan gelir/aylıklarından %25 oranında kesilerek geri alınır (FYÖTY m.14/1; 2018/38 s. G., K.4, B.14, 4.3.). Ancak gelir/aylığı yersiz olarak çeken kişinin belirlenememesi halinde

[649] Aynı yönde bkz. Camkurt, 2011, **a.g.k.,** 244; Tokat, 2018, **a.g.k.,** 243-244, 247.

[650] Ancak uygulamada, Kurumdan gelir/aylık almakta iken ölen kişiye ilişkin bildirimlerin gerek ilgililerce Nüfus Müdürlüğüne, gerek Nüfus Müdürlüğünce SGK'ya ve gerekse SGK tarafından ödemeleri yapan bankaya geç yapıldığı bilinen bir gerçektir. Nitekim bu sebeple sigortalının gelir/aylığı ATM'lerden başkaları (aile üyeleri/üçüncü kişiler) tarafından çekilmeye devam edilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. H. Özdemir (2015). Sigortalıların Ölümünden Sonra Aylıklarının Çekilmesinde Sosyal Güvenlik Kurumunun Zararından Sorumluluk. *Karatahta* 1 (1), s.166 vd. Kurum, bu zararının giderilmesi amacıyla mirasçıların yanı sıra ödemelerin yapılmasına ilişkin protokolünün bulunduğu bankaları da dava etmektedir. Yargıtay uygulamasında bankalar, somut olaya göre protokol hükümlerine aykırı davranmak yönünden Kurumun zararından sorumlu tutulabilmekte; ancak Kurumun da zararın oluşumunda müterafik kusurlu olduğu kabul edilerek davaların kısmen kabulüne karar verilmektedir. Örnek olarak bkz. Y.11.H.D., T.07.01.2019, E.2017/3180, K.2019/7; Y.11.H.D., T.16.09.2019, E.2019/3392, K.2019/5454; Y.11.H.D., T.02.03.2020, E.2019/4101, K.2020/199 10331 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 28.11.2020)

[651] Aynı husus *gaipliğine* veya *karineten ölümüne* hükmedilen sigortalılar için de geçerlidir. Gaipliğe karar verilmesi halinde, gaipliğe neden olan olayın meydana geldiği tarihten itibaren; ölüm kütüğüne karineten ölü kaydının düşülmesi halinde ise ölüm tehlikesi içinde kaybolma tarihinden itibaren yersiz çekilen gelir/aylıklar sebepsiz zenginleşme oluşturur. Kurum bu zararını hak sahiplerine yapılan/yapılacak ödemelerden mahsup edebilir ya da zararının giderilmesini ilgililerden dava yoluyla talep edebilir.

[652] Sosyal sigorta ilişkisine dayanmaksızın Kurum tarafından yapılan bu tür ödemelerin yersiz ödeme olarak değerlendirilemeyeceği ve bu ödemeler bakımından yersiz ödemelerin iadesine özgü esasların değil genel hükümlerin uygulanacağı yönünde bkz. Hacıoğlu, 2017, **a.g.k.,** 8-9, 60-61. Benzer yönde bkz. Özdemir, 2015, **a.g.k.,** 168-169.

Kurum, uğradığı zararı genel hükümler uyarınca mirası reddetmeyen mirasçılardan dava yoluyla talep etmektedir (FYÖTY m.14/1; 2018/38 s. G., K.4, B.14, 4.3.)[653].

Sigortalının sürekli iş göremezlik geliri almakta iken ölümü halinde, SSGSSK m.34'e göre koşulları sağlayan hak sahiplerine bağlanacak gelir, sigortalının meslekte kazanma gücü oranına ve/veya ölüm nedenine göre belirlenir. Meslekte kazanma gücünü %50 ve üstünde bir oranda kaybetmiş sigortalının hak sahiplerine, ölüm nedenine bakılmaksızın SSGSSK m.20/1 uyarınca hesaplanan ölüm geliri bağlanır (SSGSSK m.20/2; SSİY m.42/4-c). Ancak meslekte kazanma gücünü %50 ve altında bir oranda kaybeden sigortalının ölümü halinde, hak sahiplerine bağlanacak ölüm gelirinin hesabı ölüm nedenine bağlıdır. Sigortalının ölümü iş kazası veya meslek hastalığından kaynaklanmışsa, SSGSSK m.20/1 uyarınca hesaplanan tutar (SSİY m.42/4-b); ölüm iş kazası ve meslek hastalığı dışında bir sebeple gerçekleşmişse, sigortalının almakta olduğu sürekli iş göremezlik geliri hak sahiplerine ölüm geliri olarak bağlanır (SSİY m.42/4-a; SSGSSK m.20/3). İş kazası ve meslek hastalığına bağlı gerçekleşen ölümlerde ve meslekte kazanma gücünü %50 ve üstünde kaybeden sigortalıların iş kazası ve meslek hastalığından kaynaklanan ölümünde hak sahiplerine bağlanacak ölüm geliri, sigortalının SSGSSK m.17'ye göre belirlenen aylık kazancının %70'inin SSGSSK m.55/2 uyarınca güncellenen tutarıdır (SSGSSK m.20).

Hak sahiplerine iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında ölüm geliri bağlanabilen tüm bu hallerde, sigortalının adına herhangi bir prim ödeme gün sayısının

---

[653] Önceleri Yargıtay, murisin ölümünden sonra hesaba yatırılan aylıkların terekeye dâhil olmadığını ve bunların murisin borcu kapsamında kabul edilemeyeceğini belirtmekte; mirasçıların da halefiyet yoluyla bu borçlardan müteselsilen sorumlu olmadıklarına hükmetmekteydi. Bkz. Y.4.H.D., T.13.01.2016, E.2015/1691, K.2016/275. Ancak Yüksek Mahkeme görüş değiştirerek yasal süre içinde mirası reddetmeyen mirasçının, mirası kayıtsız şartsız kazanmış ve tereke borçlarından müteselsilen sorumlu olduğundan; sigortalının ölümünden sonra yersiz çekilen gelir/aylıklardan mirasçı sıfatıyla sorumlu tutulacağı yönünde karar vermeye başlamıştır. Bkz. Y.4.H.D., T.24.09.2020, E.2018/3512, K.2020/2953 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 28.11.2020). Ölen sigortalının bankamatik kartının, birlikte oturan mirasçılarının eline geçmesi olağan olduğundan, mirasçıların çekilen aylıkların kendilerince çekilmediğini inandırıcı delillerle ispatlanmaları gerektiği yönünde bkz. Y.10.H.D., T.14.10.2020, E.2020/2732, K.2020/6115 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 28.11.2020). Bu hallerde Kurumun faili tespit ederek ona karşı dava açmak yerine karineten mirasçıları dava etmesinin yerinde olmadığı yönünde bkz. Aydın, 2016, **a.g.k.,** 849. Benzer yönde bkz. Kırmızı, 2018, **a.g.k.,** 546-547. İade borcu terekede yer almadığından mirasçıların külli halefiyet yoluyla borçtan sorumlu olmayacakları ancak fiilin aynı zamanda haksız fiil niteliği taşıması nedeniyle mirasçıların bu kapsamda sorumlu olabilecekleri yönünde bkz. Hacıoğlu, 2017, **a.g.k.,** 60-61. Sigortalının ölümünden sonra aylıkların kimin tarafından çekildiğinin ispat yükünün kural olarak Kurumda olduğu ve Kurumun aylık çekeni tespit ederek bu kişilere karşı alacak iddiasında bulunması gerektiği; ayrıca sigortalının ölümünden sonra yatırılan aylıklar terekeye dahil olmadığından bu halde haksız fiilden sorumluluğun kusurlu kimse onda olduğu, mirasçıların müteselsilen sorumlu tutulamayacağı yönünde bkz. Özdemir, 2015, **a.g.k.,** 171 vd.

bildirilmiş olması veya belli bir sigortalılık süresinin tamamlanmış olması aranmaz. Ölümün iş kazası veya meslek hastalığına bağlı olarak doğrudan ortaya çıktığı hallerde, sigortalının çalışmaya başlamış olması gerekli ve yeterlidir[654]. Gelir almakta iken ölen sigortalının ise ölüm anında sigortalılık niteliğine sahip olması aranmaz.

Belirtelim ki iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hükümleri uyarınca açıklanan tüm bu hususlar, 4/1-a ve 4/1-b statüsündeki sigortalıların geçirdiği iş kazası ve meslek hastalığı hallerinde geçerlidir. 4/1-c'li sigortalılar KVS kapsamına alınmadıklarından (SSGSSK m.4/6), görmekte oldukları iş/vazife nedeniyle iş kazası veya meslek hastalığı geçirmeleri halinde SSGSSK m.13 vd. hükümleri kendilerine uygulanmaz. Bu halde 4/1-c'li sigortalının ölümü, vazife/harp malullüğü hükümleri kapsamında değerlendirilir ve sigortalının hak sahiplerine ölüm geliri yerine ölüm aylığı bağlanır (SSGSSK m.47). İleride bu hususa ayrıca değinilecektir.

3.11.4.2.Analık sigortası yönünden

Ölüm olayının doğum esnasında gerçekleşmesi bir diğer ihtimaldir. Diğer bir ifadeyle, çocuğun ölü doğması[655] veya sağ ve tam doğduktan kısa bir süre sonra ölmesi ya da annenin doğum sırasında ölmesi mümkündür. Bilindiği üzere analık sigortası, kural olarak doğumdan önceki 8 haftalık süre ile doğumdan sonraki 8 (çoğul gebelikte 10) haftalık analık hali döneminde doğuma bağlı ortaya çıkan riskleri kapsamına almaktadır. Her ne kadar ölüm olayı bu dönem içinde gerçekleşse dahi, çocuğun ölümünde anneye/babaya, annenin ölümünde ise hak sahiplerine analık sigortasından herhangi bir edim sağlanmaz[656]. Nitekim analık sigortası, ölüm olayına sonuç bağlanan sigorta kolları

---

[654] Zorunlu sigortalılık kapsamında sigortalı olması gerekirken sigortalılığı bildirilmeyen bir kimsenin geçirdiği iş kazası veya meslek hastalığı da bu kapsamdadır. Bu halde hak sahipleri, iş kazası veya meslek hastalığını Kuruma bildirerek kendilerine ölüm geliri bağlanmasını talep edebilirler. Olayın Kurumca iş kazası/meslek hastalığı olarak kabul edilmemesi halinde ise iş kazasının tespitine ilişkin yargı yoluna başvurmaları mümkündür. Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 377 vd.; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 412-414.

[655] Belirtelim ki, ölümden söz edebilmek için öncelikle canlı olarak doğmuş olmak gerekir. Buna göre çocuğun tam ve sağ olarak doğduktan sonra kısa bir süre olsa dahi yaşaması gerekir. Çocuğun ölü doğması Türk Hukukunda kişiliğin başlangıcı olarak kabul edilmez ve bu halde ölüme bağlı sonuçlar ortaya çıkmaz. Ayrıca bkz. Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 7-10; Dural ve Öğüz, 2018, **a.g.k.,** 17-19; Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 243-244.

[656] Annenin doğum esnasında ölmesi halinde, hak sahiplerine analık sigortasından gelir değil ölüm sigortasından aylık bağlanabileceği yönünde bkz. Tuncay, 2010, **a.g.k.,** 1232; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 547.

arasında yer almamakta olup bu sigorta kolundan sigortalılara sağlanan yardımlar geçici iş göremezlik ödeneği ve emzirme ödeneğiyle sınırlıdır (SSGSSK m.16/2, 16/3).

Annenin ve/veya çocuğun doğum anında veya doğumdan kısa bir süre sonra ölümü, analık sigortası bakımından yalnızca bu edimlere hak kazanma durumunu etkiler. Örneğin geçici iş göremezlik ödeneğinin ödenme süresi, annenin ölümü ile son bulur. Annenin doğumda veya doğum sonrasında ölümü nedeniyle, anne tarafından kullanılamayan doğum izninin baba tarafından kullanılması halinde (İK m.74/1), bu dönem için babaya geçici iş göremezlik ödeneği verilmez[657]. Yukarıda da değindiğimiz üzere, gerekli kanun değişikliği yapılarak doğum iznini ölen anne yerine kullanan baba da geçici iş göremezlik ödeneğinden yararlandırılmalıdır.

Çocuğun ölü doğması veya doğumdan kısa bir süre sonra ölmesi ise sigortalı anneye verilecek geçici iş göremezlik ödeneğini etkilemez[658]. Doğum yapan sigortalı kadın, analık hali süresi boyunca geçici iş göremezlik ödeneği almaya devam eder. Öte yandan çocuğun ölü doğması emzirme ödeneğine hak kazanmayı etkiler; ölü doğum halinde sigortalıya emzirme ödeneği ödenmez (SSGSSK m.16/3). Ancak çocuğun sağ doğduktan sonra kısa bir süre içinde ölmesi sigortalının emzirme ödeneğine hak kazanmasını engellemez[659]. Devamla, bu halde sigortalıya ödenmiş olan emzirme ödeneği de çocuğun ölümü nedeniyle kendisinden geri talep edilmez.

3.11.4.3.Hastalık sigortası yönünden

Analık sigortasında olduğu gibi hastalık sigortasında da sigortalının veya hak sahiplerinin ölümü bu sigorta kapsamında sigortalıya veya hak sahiplerine sigorta edimi sağlanmasına neden olmaz. Türk Hukukunda hastalık sigortası kapsamında düzenlenen tek sigorta edimi, hastalığın 3. gününden başlamak üzere istirahat raporu süresi boyunca sigortalıya verilen geçici iş göremezlik ödeneğidir (SSGSSK m.16/2). Sigortalı, ödenek almasını sağlayan hastalık nedeniyle hayatını kaybetse dahi hastalık sigortası kapsamında

---

[657] 6663 sayılı Kanunla 4857 sayılı İş Kanuna getirilen bu değişikliğin sonuçları 5510 sayılı Kanuna işlenmediğinden, analık iznini kullanan sigortalı babanın, bu dönem için geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanamayacağı yönünde bkz. Centel, 2016, **a.g.k.,** 11; Caniklioğlu, 2016, **a.g.k.,** 140-141; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 242; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 99; Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 208. Analık iznini ölen anne yerine kullanan babanın geçici iş göremezlik ödeneğine hak kazanması gerektiği yönünde bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 470.

[658] Aynı görüşte bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 240; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 376.

[659] Aynı görüşte bkz. Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 329; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 469; Baskan, 2016, **a.g.k.,** 700; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 386.

ölüme bağlı herhangi bir sonuç ortaya çıkmaz. Bu durumda ortaya çıkabilecek tek sonuç, geçici iş göremezlik ödeneğinin süresine ilişkindir. Daha uzun süreli bir istirahat raporu alınmış olsa bile sigortalının ölümü ile geçici iş göremezlik ödeneği sona erer.

3.11.5. Uzun vadeli sigortalar yönünden

3.11.5.1.Genel olarak

Uzun vadeli sigortalar yönünden ölüm olayı, ölenin asli veya bağlı sigortalı olmasına göre farklı sonuçlar doğurur.

Değinildiği üzere bağlı sigortalıların UVS kapsamındaki edimlerden yararlanmaları ancak sigortalının ölümü halinde hak sahibi sıfatıyla mümkündür. Yaşlılık ve malullük sigortaları, sigortalının sağ olması halinde yalnızca kendisine sigorta edimi sağlanan sigorta kolları arasındadır. Sigortalının aile bireylerinin ölümü, sigortalının bu sigorta edimlerinden yararlanmasında kural olarak herhangi bir değişikliğe yol açmaz[660]. Sigortalının kendi ölümü ise, sigortalının sağlığında almakta olduğu yaşlılık veya malullük aylıklarının, ölümünü takip eden ay başı itibariyle kesilmesine neden olur. Belirttiğimiz üzere bu halde hak sahiplerinin, ölen sigortalıdan gelir/aylığa hak kazanmaya ehil olsalar dahi, kendilerine gelir/aylık bağlanabilmesi için Kurumdan ayrıca talepte bulunmaları gerekir. Aksi halde ölen sigortalının sağlığında (gaip veya ölüm tehlikesi içinde kaybolan sigortalının ise ortadan kaybolmadan önce) almakta olduğu gelir/aylığının hak sahiplerince çekilmeye devam edilmesi haksız fiil ve sebepsiz zenginleşmeye neden olur[661].

UVS yönünden ölümün en önemli sonuçları, asli sigortalının ölümüyle gerçekleşir. Asli sigortalının ölümü ile birlikte sigortalının aile bireyleri (bağlı sigortalıları), hak sahibi sıfatıyla uzun vadeli sigortalardan yararlanabilir hale gelirler. Bu yararlanma hali ise büyük ölçüde ölüm sigortası aracılığıyla gerçekleşir. Bu nedenle, bu başlık altında esas itibariyle inceleme konusu yapılacak sigorta kolu ölüm sigortasıdır.

Ölüm sigortası, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası dışında, ölüm olayının en kapsamlı düzenlendiği sigorta koludur. Sigortalının ölümü halinde bu sigorta kolundan

---

[660] Sigortalının aile bireylerinin ölümünün asli sigortalının uzun vadeli sigortalılık ilişkisini etkileyebileceği tek durum, başka birinin sürekli bakımına muhtaç engelli çocuğu bulunan kadın sigortalının çocuğunun ölmesi halinde gerçekleşir (SSGSSK m.28/8). Çocuğun ölüm tarihi itibariyle sigortalı kadın, kendisine tanınan prim ödeme gün sayısı artırımından ve emeklilik yaş haddi indiriminden artık yararlanamaz.

[661] Konuya ilişkin detaylı açıklamalar için bkz. Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.4.1.

hak sahiplerine sağlanan edimler; *ölüm aylığı* (SSGSSK m.32/1-a, 33), ölüm aylığı bağlanamıyor olması koşuluyla ölüme bağlı *toptan ödeme* (SSGSSK m.36), ölüm aylığı almakta iken evlenen kız çocuklarına *evlenme ödeneği* (SSGSSK m.37/1), ölen sigortalının ailesine *cenaze ödeneği* (SSGSSK m.37/3) ve 4/1-c'li sigortalılar bakımından *emekli ikramiyesidir* (ESK m.89, Ek m.82/1-e,f)[662]. Evlenme ödeneği, evlenmeye bağlı sonuçlar ele alınırken detaylarıyla açıklandığından[663], bu bölümde ölüm aylığı, ölüme bağlı toptan ödeme, cenaze ödeneği ve emekli ikramiyesine yer verilecektir.

3.11.5.2. Ölüm aylığı yönünden

İş kazası ve meslek hastalığı sigortasında sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine *ölüm geliri* bağlanırken, ölüm sigortasında hak sahiplerine *ölüm aylığı* bağlanır. İş kazası ve meslek hastalığı sigortasına göre ölüm gelirine hak kazanabilmek için ölüm olayının Kanunun düzenlediği biçimde gerçekleşmiş olması (iş kazası veya meslek hastalığı niteliği taşıması) gerekirken, ölüm sigortasından ölüm aylığına hak kazanmak için ölüm yeri, nedeni veya şekli önem taşımaz[664]. Devamla, sigortalının ölüm anında sigortalı niteliğine sahip olması dahi aranmaz. Bu nedenle ölüm sigortasından hak sahiplerine yapılan ölüme bağlı sürekli nitelikli ödemeler, iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından daha kapsamlıdır.

Ölüm sigortasında sigortalının ölüm nedeni, yeri veya şekli bakımından herhangi bir ek koşul aranmasa da, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında bağlanan ölüm gelirinin aksine, ölüm aylığı bakımından belirli bir prim ödeme gün sayısını ve/veya sigortalılık süresini tamamlamış olma koşulu aranır. 5510 sayılı Kanuna tabi[665] sigortalılar bakımından bu koşul, 4/1-b[666] ve 4/1-c'liler bakımından en az 1800 gün UVS

---

[662] Kurumdan hak sahibi sıfatıyla gelir/aylık alanlara, bayramın içinde bulunduğu ayda gelir/aylık alıyor olmak şartıyla, Ramazan ve Kurban bayramlarında hisseleri oranında *bayram ikramiyesi* de ödenmektedir (SSGSSK Ek m.18). Maktu nitelikte 1100 TL olarak düzenlenen bu ikramiyeden her hak sahibi hissesi uyarınca ve (birden fazla dosyadan gelir/aylık alması halinde) en fazla ödemeye imkân veren dosya üzerinden yararlanır.

[663] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.5.2.

[664] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 400; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 144, 146; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 231; Tuncay, 2010, **a.g.k.,** 1232; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 547; Yorulmaz, 2010, **a.g.k.,** 293; Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 491; Kara, 2019, **a.g.k.,** 105; Sümer, 2020, **a.g.k.,** 235; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 49.

[665] 506 sayılı SSK'ya tabi sigortalılar bakımından bu koşul; 5 yıl sigortalılık süresi ve 900 gün uzun vadeli sigorta primi (m.66/1-c); 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununa tabi olanlar bakımından 5 tam yıl (1800 gün) sigorta primi (m.41/1-a); 5434 sayılı ESK'ya tabi olanlar bakımından en az 10 yıl fiili hizmet süresi şeklindedir (m.66/1-b).

[666] 4/1-b'liler bakımından prim ödeme koşulunun yanı sıra, ölen sigortalının GSS primi dâhil kendi sigortalılığından dolayı prim ve prime ilişkin hiçbir borcunun bulunmaması, varsa bu borcun ödenmesi koşulu da aranmıştır (SSGSSK m.32/2). Buna göre prim borcu nedeniyle sigortalılığı durdurulan 4/1-

primi bildirilmiş olması; 4/1-a'lılar bakımından ise en az 1800 gün UVS primi bildirilmiş veya (borçlanma süreleri hariç) en az 5 yıl sigortalılık süresine sahip olup en az 900 gün UVS primi bildirilmiş olmasıdır (SSGSSK m.32/2-a). Ancak Kurumdan yaşlılık veya malullük aylığı almakta iken ölen sigortalılar bakımından bu koşul aranmaz.

Görüldüğü üzere prim koşulunun ve/veya (4/1-a'lılar bakımından) sigortalılık süresinin sağlanmamış olması, ölüm sigortasından hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmasını engeller. Bu nedenle hak sahiplerine, ölüm aylığı alabilmelerini kolaylaştırıcı bazı imkânlar tanınmıştır. Önceki bölümlerde değinmiş olduğumuz üzere bu durumda hak sahipleri, ölen sigortalı adına *hizmet tespiti davası* açabilir; sigortalının farklı sigorta kurumlarında hizmetlerinin bulunması halinde *hizmet birleştirilmesi* talebinde bulunabilir (SSGSSK m.53) veya toptan ödeme yapılarak tasfiye edilmiş sürelerin *ihyasını* isteyebilir (SSGSSK m.36/4) ya da koşulların varlığı halinde *yurt içi veya yurt dışı hizmet borçlanmasına* başvurabilirler (SSGSSK m.41; YGSDK m.1)[667].

Prim ödeme gün sayısının (ve sigortalılık süresinin) tamamlanması halinde hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığının hesaplanma şekli, sigortalının Kurumdan aylık almakta iken ölüp ölmemesine göre iki farklı şekilde düzenlenmiştir. Kurumdan kendisine aylık bağlanmadan önce (sigortalılık niteliğine sahip olup olmadığı önem taşımaksızın) ölen sigortalının hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığı, SSGSSK m.33/1-c uyarınca belirlenir. 9000 (4/1-a'lılar bakımından 7200) günden az prim ödeme gün sayısına sahip sigortalının ölümü halinde, hak sahiplerine bağlanacak aylık 9000 (4/1-a'lılar bakımından 7200) gün prim ödeme gün sayısı uyarınca; daha fazla prim ödenmesi halinde ise ödenen prim üzerinden yaşlılık aylığının hesaplanma yöntemine göre (SSGSSK m.29) belirlenir. Böylelikle her 360 günlük prim ödeme gün sayısı için %2 oranındaki aylık bağlanma oranının, sigortalının tespit edilen ortalama aylık kazancıyla çarpımı sonucunda bulunan tutar hak sahiplerine ölüm aylığı olarak paylaştırılır[668]. Kanunkoyucunun getirdiği alt sınır gereğince, hak sahiplerine bağlanacak aylıkların hesabına esas tutar; hak sahibi bir kişi ise ölüm yılına göre tespit edilen ortalama aylık

b'linin hak sahipleri, ölüm aylığına yetecek kadar prim borcu ödeyerek aylığa hak kazanamayacaklar; sigortalının prim ödeme gün sayısı aylık bağlanmasına yeterli değilse, hak sahiplerinin tüm prim borçlarını ödemeleri gerekecektir. Ayrıca bkz. Balcı, 2019, **a.g.k.,** 69.

[667] Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 623-626; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 167 vd.; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 80 vd.

[668] Ölüm aylığının hesaplanması hakkında detaylı bilgi için bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 150 vd. Ayrıca bkz. 2018/38 s. G., K.3.

kazancın %28'inden, hak sahibi iki kişi ise %31,5'inden az olamaz (SSGSSK m.55/3; 2018/38 s. G., K.4, B.3, 3.)[669].

Öte yandan bazı hallerde sigortalının ölüm (karineten ölüm veya gaiplik) anında Kurumdan aylık alıyor olması muhtemeldir. Bu durumda hak sahiplerine bağlanacak aylık yukarıda açıklandığı gibi yeniden hesaplanmaz; hak sahiplerine, sigortalının almakta olduğu adi/vazife malullüğü veya yaşlılık aylığı paylaştırılır (SSGSSK m.33/1-a)[670]. Kurumca kendisine aylık bağlandıktan sonra sigortalı olarak çalışmaya başladığı için aylığı kesilen sigortalının hak sahiplerine bağlanacak aylık ise, sigortalının ölüm tarihi ve aylığın cinsine göre SSGSSK m.27 veya m.30 hükmü uyarınca yeniden belirlenerek hak sahiplerine paylaştırılır (SSGSSK m.33/1-b).

Açıklanan tüm bu hususlar SSGSSK'ya göre bağlanacak ölüm aylıklarına ilişkindir. Kanunun yürürlük tarihinden önce ölen sigortalıların hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığında; prim ödeme gün sayısının (ve sigortalılık süresinin) tamamlanıp tamamlanmadığın tespiti, gelir/aylıkların hesaplanması ve paylaştırılması bakımından farklı esaslar belirlenmiştir. 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde ölen sigortalının hak sahiplerine bağlanacak aylığın hesaplanması *ölüm tarihindeki* mevzuata göre yapılır (SSİY Geç. m.4/2). Ancak hak sahipliğine ilişkin koşulların tespiti *hak sahibi olma niteliğinin kazanıldığı tarihteki* mevzuata göre yapılır (SSİY m.4/2)[671]. Öte yandan bu hallerde, hak kazanılmış gelir/aylıkların durum değişikliği nedeniyle arttırılması, azaltılması, kesilmesi veya yeniden bağlanılmasında, sigortalının tabi olduğu 5510 sayılı Kanundan önceki mevzuat hükümleri uygulanır (SSGSSK Geç. m.1/2).

---

[669] İlgili madde metninde bu husus "*Bu Kanuna göre sigortalıya bağlanacak aylıklar ile ölen sigortalının hak sahiplerinin aylıklarının hesabına esas tutar, çalışma sürelerindeki her yıl için 82 nci maddeye göre tespit edilen prime esas günlük kazanç alt sınırları dikkate alınarak, talep veya ölüm yılına ait Ocak ayı itibariyle 29 uncu maddenin ikinci fıkrasına göre belirlenen ortalama aylık kazancın % 35'inden, sigortalının bakmakla yükümlü olduğu eşi veya çocuğu varsa % 40'ından az olamaz. Hak sahibi kimselerin aylıkları; hak sahibi bir kişi ise bu fıkraya göre hesaplanan alt sınır aylığının % 80'inden, hak sahibi iki kişi ise % 90'ından az olamaz.*" şeklinde tedricen düzenlenmiştir (SSGSSK m.55/3).

[670] Ancak sürekli bakıma muhtaç durumda olması nedeniyle aylık bağlanma oranı 10 puan arttırılarak kendisine aylık bağlanan (SSGSSK m.27/1) sigortalının hak sahiplerine bağlanacak aylıklarda 10 puanlık arttırma göz önüne alınmaz (SSGSSK m.33/2).

[671] Bu düzenlemenin bazı hak sahipleri bakımından aleyhe sonuç doğurduğu yönünde ayrıca bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 45-46. Hak sahipliğinin her halde ölüm ile meydana çıktığı; örneğin boşanma veya çalışmanın sona ermesi hallerinde yalnızca hak sahipliğine engel durumun ortadan kalktığı yönünde ayrıca bkz. Balcı, 2019, **a.g.k.,** 65.

Belirtelim ki, hak sahiplerine ölüm aylığı bağlanmasına ilişkin esaslar, 4/1-c'li sigortalıların *vazife/harp malullüğü kapsamında ölmeleri* halinde farklılık gösterir[672]. 4/1-c'lilerin KVS kapsamına alınmamaları nedeniyle (SSGSSK m.4/6), bu kişilerin çalışmaları sebebiyle uğrayacakları iş kazası ve meslek hastalığı halleri ayrıca düzenlenmiştir (SSGSSK m.47; 2018/38 s. G., K.4, B.12). Sigortalının vazife esnasında uğradığı kaza sonucu veya vazife/harp malullüğü aylığı almakta iken ölmesi halinde hak sahiplerine bağlanacak ölüm aylığında herhangi bir sigortalılık süresi veya prim ödeme gün sayısı aranmaz (SSGSSK m.47/13; SSİY m.49/13)[673]. Ancak iş kazası ve meslek hastalığı sigortasında olduğu gibi, bu hallerde de ölüm olayının Kanunun aradığı esaslar doğrultusunda ortaya çıkması gerekir (SSGSSK m.47/1,2,8). Diğer bir ifadeyle, vazife malullüğü bakımından da ölüm yeri ve/veya ölüm nedeni nedensellik bağının kurulmasında ve devamla sigortalıya ölüm aylığı bağlanmasında önem taşır[674].

Vazife/harp malullüğü aylığı bağlanacak hak sahipleri kural olarak SSGSSK m.34'e göre belirlenmekte olup önceki bölümlerde hak sahiplerine aylık bağlanma esaslarına yer verilmişti. Ancak getirilen düzenleme gereğince, vazife veya harp malullüğü kapsamında ölenlerin anne/babasına, SSGSSK m.34'te yer alan şartlar aranmaksızın ve diğer hak sahiplerinin aylıklarının oranını etkilemeksizin aylık bağlanır (SSİY m.60/4; 2018/38 s. G., K.4, B.12, 3.). Bu halde dikkate alınacak tek husus, SSGSSK m.56'da (ve ESK m.77, 92) yer alan gelir/aylık bağlanmasına ilişkin genel esaslardır. Sigortalının eşi ve çocuklarına bağlanacak aylıklar bakımından ise SSGSSK m.34 hükmü dikkate alınır.

3.11.5.3.Ölüm aylığı dışındaki edimler yönünden

Değinildiği üzere *ölüme bağlı toptan ödeme*, sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine, ölüm tarihi itibariyle prim ödeme gün sayısı ve/veya (4/1-a'lı sigortalılar

---

[672] Vazife malullüğü kapsamında ölen sigortalının hak sahiplerine ödenecek ölüm aylığı, esas itibariyle ölüm sigortası hükümlerine göre hesaplanır. Ancak aylık bağlama işlemlerinde prim ödeme gün sayısı toplamı 10800 günden az olanlar bakımından 10800 gün; 10800 günden fazla olanlar bakımından ise toplam prim ödeme gün sayıları esas alınarak aylık hesaplanır (SSGSSK m.17/7; 2018/38 s. G., K.4, B.12, 2.). Hesaplanan malullük aylığına ayrıca, maluliyet derecesi uyarınca Kanunda belirlenen oranda zam yapılır. SSGSSK m.47/8 kapsamındaki harp malullerinin aylığı ise, SSGSSK m.47/9'da belirlenen esaslarla sigortalının bir üst derecesine/kademesine göre hesaplanır; sigortalının malullük derecesine göre aylığa ayrıca harp malullüğü zammı eklenir (SSGSSK m.47/11).

[673] Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 496-497; Sözer, 2021, **a.g.k.,** 462.

[674] Vazife malullüğü hakkında detaylı bilgi için bkz. Akın, 2007, **a.g.k.,** 227 vd.; Bağcı, 2014, **a.g.k.,** 197 vd.; Akın, 2010, **a.g.k.,** 886 vd. Ayrıca bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 461-464; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 491 vd.

bakımından) sigortalılık süresinin sağlanmamış olması nedeniyle ölüm aylığı bağlanamayacak hallerde *istisnaen* söz konusu olur[675]. Toptan ödeme yapılabilmesi için tek koşul kural olarak ölüm aylığı bağlanma koşullarının yerine getirilmemesidir[676]. Sigortalının öldüğü yaş veya toplam prim ödeme gün sayısı miktarı toptan ödeme yapılıp yapılmayacağını belirlemez[677]. Ancak 4/1-b kapsamındaki sigortalılar bakımından ayrıca, ölen sigortalının kendi sigortalılığı nedeniyle Kuruma herhangi bir prim borcunun bulunmaması (var ise bunun ödenmesi) koşulu da aranır[678]. Toptan ödeme tutarı, ölüm tarihi esas alınmak suretiyle, ödenmiş olan primlerin ödendikleri yıl esas alınarak güncellenmesiyle hesaplanır (SSGSSK m.31/1, 36/1). Bu tutar, sigortalıya yapılacak toptan ödeme tutarını hiçbir surette geçemez.

Sigortalının karineten ölümüne veya gaipliğine karar verilmesi halinde de, hak sahiplerine ölüm aylığının bağlanamaması koşuluyla toptan ödeme yapılması mümkündür. Bu hallerde toptan ödeme tutarı; ölüm karinesi bakımından olayın meydana geldiği an esas alınarak, gaiplik bakımından ise ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı an esas alınarak hesaplanır. Öte yandan hükmen ölüm halinde toptan ödeme bakımından özellik arz eden husus, sigortalının bir gün geri dönmesidir. Sigortalının geri dönmesiyle birlikte ölü kaydı veya gaiplik kararının herhangi bir hükmünün kalmayacağından ve sigortalılık ilişkisinin hiç kesilmemiş gibi devam etmesi gerektiğinden söz etmiştik. Ancak hak sahiplerine toptan ödeme yapılmış olması, sigortalılık ilişkisinin hiç kesilmemiş gibi devam etmesine engel teşkil edeceğinden; kanımızca bu durumda sigortalıya tasfiye edilmiş hizmet sürelerinin ihya edilmesi imkânını tanımak en isabetli yol olacaktır[679].

---

[675] 5510 sayılı Kanun öncesi mülga Kanunlarda ve 5510 sayılı Kanunda ölüme bağlı toptan ödeme hakkında detaylı bilgi için bkz. Oral, 2007, **a.g.k.,** 41-51, 74-79, 93-102, 126-130.

[676] Aylık bağlanma koşulları yerine getirilmiş olmasına rağmen, hak sahiplerinin kişisel durumları nedeniyle kendilerine aylık bağlanamadığı hallerde toptan ödeme yapılamayacağı yönünde bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 286. Ölüm aylığının bağlanamamasından, SSGSSK m.32'de belirtilen tahsis şartlarının oluşup oluşmadığının değil, muris adına ödenen primlerin kullanılmayarak hak sahiplerine fiilen ölüm aylığı bağlanmamış olması gerektiğinin anlaşılması gerektiği yönünde bkz. Y.10.H.D., T.04.02.2020, E.2018/5802, K.2020/649 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 28.11.2020). Toptan ödeme yapılmasının prim ödeme koşullarının yerine getirilmemiş olması veya prim ödeme koşulunun sağlanmasına rağmen hiçbir hak sahibinin aylık bağlanması şartına sahip olamaması şeklinde iki durumda mümkün olacağı görüşünde aksi yönde bkz. Oral, 2007, **a.g.k.,** 45, 76.

[677] Oral, 2007, **a.g.k.,** 43-44.

[678] Aksi halde hak sahiplerinin toptan ödeme talepleri Kurumca reddedilmektedir. Bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 217.

[679] Örneğin Emekli Sandığı Kanununda, gaibin geri dönmesi halinde hak sahiplerine verilen toptan ödemenin toplamının iştirakçi adına borç olarak kaydedileceği ve bu borcun vazifesini sürdüren iştirakçinin

Toptan ödeme kapsamında hak sahiplerine ödenecek primler UVS kapsamındaki primlerle sınırlıdır; KVS, GSS ve işsizlik sigortası primleri toptan ödeme kapsamına dâhil edilmez (SSİY m.63/5; 2018/38 s. G., K.4, B.6, 1.2.)[680]. Toptan ödeme hakkına ilişkin bir diğer koşul Kurumdan talepte bulunmaktır. Gelir ve aylık dışındaki sigorta edimleri 5 yıllık hak düşürücü süreye tabi tutulduğu için, hakkın doğduğu tarih (ölüm tarihi) itibariyle 5 yıl içinde talep edilmeyen toptan ödeme hakkı düşer (SSGSSK m.97/3). Gaiplik bakımından bu süre gaipliğe ilişkin kararın kesinleştiği tarih (SSİY m.118/5[681]; 2018/38 s. G., K.4, B.4, 5.); ölüm karinesi bakımından ise ölüm kütüğüne ölü kaydının düşüldüğü tarih itibariyle başlar. Toptan ödemenin hak sahipleri arasında paylaştırılma esaslarına daha önce değinildiği için burada tekrar yer verilmeyecektir.

Cenaze ödeneği, sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine sağlanan bir diğer sigorta edimidir. Mülga Kanunlarda[682] da düzenlenmiş olan cenaze ödeneği, ödeneğin verilme şartları ve verilebilecek kişiler yönünden 5510 sayılı Kanunun diğer sigorta edimlerinden farklı olarak düzenlemiştir. Buna göre Kurumdan gelir veya aylık almakta iken[683] ölen sigortalılar bakımından prim ödeme gün sayısına ve ölüm nedenine bakılmaksızın; iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölenler bakımından prim ödeme

ücretinden; Sandıktan aylık alan iştirakçinin (ölümü halinde hak sahiplerinin) ise aylıklarından yüzde 10'luk kesintilerle tahsil edileceği düzenlenmişti (ESK m.78/2).

[680] Çenberci 1985, **a.g.k.,** 412; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 563-564; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 216.

[681] SSİY m.118/5 hükmünde hak sahiplerinin gaiplik durumunda hak kazanabilecekleri tüm sigorta edimleri için "zamanaşımı" ifadesi kullanılmış olsa da, SSGSSK m.97 uyarınca Türk Hukukunda gelir/aylıklar bakımından zamanaşımı süresi; kısa vadeli sigorta kolları ile ölüm sigortasından kazanılan diğer haklar bakımından hak düşürücü süre esası kabul edilmiştir.

[682] 506 sayılı SSK'da; iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölen sigortalıların, sigortalı olarak çalışmakta iken ölenlerin, Kurumdan aylık almakta iken ölenlerin ve sigortalı olarak çalışmakta iken işsiz kalıp işsizlik süresi bir yılı geçmeden ölenlerin ailesine Bakanlar Kurulunca belirlenen tarife üzerinden prim ödeme koşulu aranmaksızın cenaze ödeneği ödeneceği belirtilmiştir (m.103). 1479 sayılı Bağ-Kur Kanununda sigortalı iken veya Kurumdan yaşlılık veya malullük aylığı almakta iken ölenler için, cenazeyi kaldıran gerçek veya tüzel kişilere Bakanlar Kurulunca belirlenen tarife üzerinden prim ödeme koşulu aranmaksızın cenaze ödeneği ödeneceği belirtilmiştir (m.47). 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununda ise kendi sigortalılığı nedeniyle Sandıktan aylık alanların ölümü halinde, sağlığında beyanname ile gösterdiği kimseye (yoksa ailesine), almakta olduğu aylığın bir aylık tutarının yardım olarak ödeneceği düzenlenmiştir (Ek m.4). SSK uygulaması için bkz. Cuhruk, Çolakoğlu ve Bükey, 1977, **a.g.k.,** 1012-1013; Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 643-644; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 298 vd.; Çakmak, 2004b, **a.g.k.,** 2530-2532. Bağ-Kur Kanunu için bkz. Akın, 1996, **a.g.k.,** 202-203; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 929-930. Emekli Sandığı Kanunu için bkz. Gerek, 2002, **a.g.k.,** 257.

[683] Kurum Genelgesinde, yaşlılık toptan ödemesi almış olan sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine cenaze ödeneği ödenmeyeceği belirtilmiştir (2018/38 s. G., K.2, B.4, 8.). Toptan ödemeyle birlikte sigortalılık ilişkisi son bulmuş olacağından Kurum uygulaması kanımızca da yerindedir. Aynı yönde bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 224; Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 299.

gün sayısına bakılmaksızın[684]; diğer sigortalılar bakımından ise en az 360 gün UVS primi bildirilmiş olmak kaydıyla[685], hak sahiplerine talep etmeleri halinde cenaze ödeneği ödenir (SSGSSK m.37/3; 2018/38 s. G., K.2, B.4, 8.). Maktu nitelikteki bu ödeneğin tutarı, Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca onaylanan tarife uyarınca 2021 yılı itibariyle 918,00 TL'dir[686]. Sigortalının ölüm nedeni, sigortalılık süresi veya adına bildirilen prim ödeme gün sayısı cenaze ödeneği miktarını değiştirmez[687].

Ölüm tarihinden itibaren beş yıllık hak düşürücü süre içinde (SSGSSK m.97/3) talep edilmesi gereken bu ödenek, hak sahiplerinin daha sonra talepte bulunması halinde ölümün gerçekleştiği yılın tarifesi uyarınca ödenir. Sigortalının ölümünün hem iş kazası ve meslek hastalığı sigortası hem de ölüm sigortası kapsamına girmesi halinde, hak sahiplerine her sigorta kolundan ayrı ayrı ödenek verilmez, tek bir ödeme yapılır[688].

Ölüme bağlı yapılan diğer edimlerden farklı olarak, cenaze ödeneği bakımından sigorta ediminin muhatabı hak sahiplerinden daha geniş olarak düzenlenmiş ve bu kişiler arasında bir sıralama yapılmıştır. Buna göre cenaze ödeneği sırasıyla sigortalının eşine, yoksa çocuklarına, o da yoksa anne/babasına, o da yoksa kardeşlerine verilir (SSGSSK m.37/3). Ödeneğin bu aile üyelerinin hiçbirine verilememesi ve cenazenin gerçek veya tüzel kişiler tarafından kaldırılması halinde ise; belgelenen cenaze masrafları maktu ödenek tutarını aşmamak kaydıyla cenazeyi kaldıranlara ödenir (SSGSSK m.37/4). Kanunkoyucu, ölüm sigortasının diğer edimlerinden farklı olarak, cenaze ödeneği bakımından hak sahipleri ve diğer ilgililerde herhangi bir koşul aramamıştır. Diğer bir

---

[684] Her ne kadar kanunkoyucunun SSGSSK m.20/6'da SSGSSK m.37 hükmüne atıfta bulunması nedeniyle, iş kazası veya meslek hastalığı sonucu ölen sigortalılar bakımından da cenaze ödeneğine hak kazanmak için 360 günlük prim ödeme gün sayısı koşulunun yerine getirilmiş olması gerektiği akla gelse de, Kurum Genelgesinde bu husus açıklığa kavuşturulmuştur (2018/38 s. G., K.2, B.4, 8.). Buna göre iş kazası ve meslek hastalığı sigortasından bağlanacak cenaze ödeneklerinde prim koşulu aranmaz. Nitekim iş kazası ve meslek hastalığı sigortası kapsamında ölüm geliri veya vazife malullüğü kapsamında ölüm aylığı bağlanması için prim ödeme gün sayısı aranmazken cenaze ödeneği için bu koşulun aranması kanımızca da tutarlı değildir. 360 gün UVS primi bildirilmiş olmasının sadece ölüm sigortası bakımından arandığı, vazife malullüğü ile iş kazası ve meslek hastalığı sigortası bakımından bekleme süresinin aranmadığı yönünde bkz. Sözer, 2021, **a.g.k.,** 463. Ayrıca bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 278-279.

[685] Cenaze ödeneği için en az 360 gün UVS primi bildirilmiş olma şartının aranması doktrinde isabetli olarak eleştirilmektedir. Bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 650; Alper, 2017, **a.g.k.,** 30-31; Z. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 66; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 230,

[686] Belirtelim ki bu tutar, ilk kez Emekli Sandığı Kanununa göre sigortalı olanlar bakımından uygulanmaz (SSGSSK m.37/5). Emekli Sandığı Kanununa tabi iştirakçilerin ölümü halinde hak sahiplerine verilecek cenaze ödeneği, iştirakçinin emekli aylığından az olmamak üzere 2021 yılı için 3.149,94 TL'dir. http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/olen_sigortalinin_haksahipleri/cenaze_odenegi (Erişim Tarihi:31.03.2021)

[687] Dilik, 1992, **a.g.k.,** 200.

[688] Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 222.

söyleyişle, hak sahiplerinin yaşı, sigortalı olup olmaması, medeni durumu vb. ödeneğe hak kazanılmasında dikkate alınmaz. Çünkü cenaze ödeneği ile amaçlanan doğrudan hak sahiplerine bir ödeme yapmak değil, ölen sigortalının defin masraflarını karşılamaktır. Bu nedenle *ölüm olayı* cenaze ödeneği bakımından yalnızca bir ön koşul değil, aynı zamanda hakkı doğuran olaydır. Nitekim doktrinde, aile bireylerinin ölüme bağlı herhangi bir masrafta bulunmaması nedeniyle, gaiplik veya ölüm karinesi hallerinde hak sahiplerine Kurumca cenaze ödeneği verilmediği belirtilmiştir[689].

5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesinde Emekli Sandığı Kanununa göre sigortalı olan iştirakçinin ve ilk kez 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü sonrasında 4/1-c'li olan sigortalının ölümü halinde hak sahiplerine tanınan bir diğer imkân *emekli ikramiyesidir* (ESK m.89, Ek m.82/1-e,f). Buna göre emeklilik ikramiyesine hak kazanma koşullarını[690] taşıdığı halde Kurumdan kendisine emekli, adi malullük veya vazife malullüğü aylığı bağlanmadan veya toptan ödeme yapılmadan ölen iştirakçilerin ölüm aylığına veya toptan ödemeye hak kazanan hak sahiplerine, hisseleri ile orantılı olarak (her tam fiili hizmet yılı için aylık bağlamaya esas tutarın bir aylığı tutarında) emekli ikramiyesi ödenir (ESK m.89/1, 89/7, Ek m.82/1-e,f, Ek m.82/3). Ölüm tarihinde ölüm aylığı veya toptan ödemeye hak kazanacak hak sahibinin bulunmaması halinde ise emekli ikramiyesi kanuni mirasçılara ödenir (ESK m.89/10, Ek m.82/4).

3.11.6. Gelir ve aylıkların bağlanması, birleşmesi ve değişmesi yönünden

3.11.6.1. Gelir ve aylıkların hak sahiplerine bağlanması yönünden

Türk Hukukunda hak sahibi sıfatıyla gelir/aylık alabilecek kişiler, gelir/aylık bağlanma koşullarını taşımaları şartıyla sigortalının ölüm tarihindeki eşi, çocukları ve anne/babasıdır (SSGSSK m.34). Hak sahiplerine gelir/aylık bağlanma koşullarına, gelir/aylığın kesilmesine ve hak sahipleri arasında paylaştırılmasına evlenme, evlenmenin sona ermesi ile soybağının kurulması ve ortadan kaldırılması bölümlerinde ilgisine göre yer verildiğinden, bu bölümde aynı hususlara tekrar değinilmeyecektir. Ancak hak sahiplerine gelir/aylık bağlanmayacak genel esaslara kısaca değinmek yerinde olur.

[689] Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 14, 223. Bu uygulamanın eşitlik ilkesine aykırı olduğu yönünde bkz. Mutlay, 2014, **a.g.k.,** 490; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 37.
[690] Emekli ikramiyesine hak kazanma koşulları için bkz. ESK m.89/1-4 ve Ek m.82/1. Ayrıca bkz. Gerek, 2002, **a.g.k.,** 262-263; Kayırgan, 2021, **a.g.k.,** 319-326.

Kanunda açıkça düzenlenmiş olması nedeniyle, sigortalıya veya sigortalının hak sahiplerine karşı ağır bir suç işlemesi ya da aile hukukundan doğan yükümlülüklerini önemli ölçüde yerine getirmemesi nedeniyle mirasçılıktan çıkarılan[691] hak sahibine ve sigortalıyı kasten öldüren, öldürmeye teşebbüs eden veya malul/sürekli iş göremez hale getirdiği kesinleşmiş mahkeme kararı ile sabit olan hak sahibine gelir/aylık bağlanamaz (SSGSSK m.56). Ödenen gelir/aylıklar ise, bu durumun ortaya çıkma anından itibaren SSGSSK m.96 hükmü uyarınca geri alınır. Ancak hak sahibinin ölen sigortalının mirasını reddetmesi, gelir/aylığa hak kazanmayı etkilemez; terekenin borca batık olması nedeniyle hak sahibi mirası reddetse dahi, koşulları sağlaması halinde kendisine gelir/aylık bağlanır[692]. Nitekim hak sahiplerine bağlanan aylıklar terekeye dâhil değildir[693].

Hak sahiplerinin ölüm aylığına hak kazanma anı, kural olarak sigortalının ölüm tarihini takip eden ay başıdır (SSGSSK m.35/1-a)[694]. Ancak ölüm anında hak sahibinin gelir/aylığa hak kazanma niteliğini taşımaması (örneğin evli olması, sigortalı olarak çalışıyor olması vb.) durumunda, ölüm aylığına hak kazanma anı; hak sahibinin durum değişikliğinin gerçekleştiği (örneğin evliliğin veya sigortalı çalışmanın sona erdiği) tarihi

---

[691] TMK m.510'da ilgili eylemler, "*mirasçının mirasbırakana veya mirasbırakanın yakınlarından birine karşı*" yapılması halinde; SSGSSK m.56'da ise "*hak sahibinin sigortalıya veya sigortalının hak sahiplerine karşı*" yapılması halinde mirasçılıktan çıkarma sebebi olarak düzenlenmiştir. Buna göre Sosyal Sigorta Hukuku bakımından "mirasbırakanın yakını" kavramı Miras Hukukuna göre daha dardır. Diğer bir ifadeyle, gelir/aylık bağlanamayacak bir durumdan söz edebilmek için, bu eylemlerin mirasbırakanın (sigortalının) her yakınına karşı değil, hak sahibi niteliği taşıyan (eşi, çocukları veya anne/babası) yakınlarına karşı yapılması gerekir. Mirasbırakanın yakını kavramının kapsamı hakkında ayrıca bkz. Dural ve Öz, 2019, **a.g.k.,** 207. Mirasçılıktan çıkarma yönünde ölüme bağlı tasarrufta bulunan kişinin, mirastan çıkarılan sigortalıdan gelir/aylığa hak kazanabileceği yönünde ayrıca bkz. H. Keser (2008). 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Işığında Mirasın Reddinin, Mirastan Iskatın ve Sigortalının Öldürülmesinin Sosyal Güvenlik Kurumunca Bağlanacak Olan Ölüm Aylığına Etkisi. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 5 (19), s.1042.

[692] Konuya ilişkin detaylı bilgi için bkz. Keser, 2008, **a.g.k.,** 1032 vd. Ayrıca bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 41 vd.; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 616-617; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 139-147; Yorulmaz, 2010, **a.g.k.,** 290-291; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 573-574; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 282.

[693] Saklı paylar ayrık olmak üzere mirasbırakanın tereke üzerinde tasarrufta bulunma imkanının bulunduğu ve sigortalının gelir/aylık bağlanma konusunda tasarrufta bulunma yetkisinin bulunmadığı birlikte göz önünde bulundurulduğunda, aylık talep edebilme hakkının terekeye dahi olmadığı yönünde bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 44-45. Gelir/aylık talep hakkının hak sahibinin şahsında doğan bir hak olduğu ve malvarlığının tamamen dışında gerçekleştiği yönünde bkz. Keser, 2008, **a.g.k.,** 1033 vd.; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 63-64. Benzer yönde bkz. Akın, 1996, **a.g.k.,** 177; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 574.

[694] Ölen sigortalının prim ödeme gün sayısına ilişkin koşulları hak sahiplerince (hizmet tespit davası açılarak) tamamlanmışsa, bu halde ölüm aylığına hak kazanma anı mahkeme kararının kesinleşme tarihi değil ölüm anıdır. Y.HGK., T.28.09.2011, E.2011/10-475, K.2011/560; Kararın değerlendirmesi için bkz. Uşan, 2013, **a.g.k.,** 429-432. Ayrıca bkz. Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 636; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 171.

takip eden ay başıdır (SSGSSK m.35/1-b). Hak sahipliğine ilişkin koşulların tespiti ise *hak sahibi olma niteliğinin kazanıldığı tarihteki* mevzuata göre yapılır (SSİY m.4/2)[695].

Hak sahibinin aylık talebi bakımından zamanaşımı süresinin başlangıcı da bu tarihlere göre belirlenir. Ölüm anında hak sahibi koşullarını taşıyanlar bakımından ölüm anından; sonradan bu koşulları sağlayanlar bakımından kazanılma anından itibaren 5 yıl içinde Kuruma yapılan gelir/aylık bağlanması taleplerinde, hak sahiplerine bu tarih itibariyle gelir/aylık bağlanır (SSGSSK m.97/1). Beş yıllık zamanaşımı süresinden sonra yapılan taleplerde ise zamanaşımı süresi talep tarihine göre belirlenir ve hak sahiplerine talep tarihinden itibaren geriye dönük beş yıllık süre için gelir/aylık bağlanır. Belirtelim ki her hak sahibinin talebini ayrı ayrı yapması gerekir[696].

5510 sayılı Kanunda açıkça düzenlenmemişse de[697], sigortalının karineten ölümüne veya gaipliğine karar verilmesi halinde de, hak sahiplerine gelir/aylık bağlanması mümkündür. Bu halde gelir/aylığa hak kazanma tarihi sigortalının ölüm tarihi değil, ölmüş kabul edildiği (ölüm tehlikesinin gerçekleştiği veya son haberin alındığı) tarihtir. Hak sahiplerine gelir/aylık bağlanıp bağlanamayacağının (SSGSSK m.34'te belirlenen koşulları sağlayıp sağlamadıklarının) tespiti bu tarihlere göre belirlenir[698]. Böylelikle hak sahiplerine, talep etmeleri halinde bu tarih itibariyle gelir/aylık bağlanabilir.

Öte yandan gaiplik bakımından uzun bir prosedürün tüketilmesi gerektiğinden, hak sahiplerinin gelir/aylık taleplerini sigortalının ölmüş kabul edildiği tarih itibariyle yapmaları mümkün değildir. Nitekim hak sahiplerinin mahkemeye başvurarak gaiplik kararı alabilmeleri için ölüm tehlikesinin üzerinden en az 1 yıl, son haber tarihinin üzerinden ise en az 5 yıl geçmiş olması gerekir (TMK m.33). Gelir/aylıklar bakımından sosyal sigorta hukukunda 5 yıllık zamanaşımı süresinin kabul edildiği göz önünde bulundurulduğunda, bu sürenin hak kaybı yaratması kaçınılmazdır[699]. Bu nedenle

---

[695] Bu düzenlemenin bazı hak sahipleri bakımından aleyhe sonuç doğurduğu yönünde ayrıca bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 45-46.
[696] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 259; Yorulmaz, 2010, **a.g.k.,** 295; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 167-168.
[697] 5510 sayılı Kanunun aksine, 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanununda gaipliğine karar verilen iştirakçilerin hak sahiplerine aylık bağlanma esası özel olarak düzenlenmişti. İlgili düzenlemeye göre 10 yıldan fazla hizmeti bulunan ve emeklilik keseneği kendisine geri verilmemiş sigortalının gaipliğine karar verilmesi halinde; gaiplik kararının kesinleşme tarihinden itibaren 1 yıl içinde Sandığa başvuran hak sahiplerine, gaipliğin başladığına hükmedilen tarihten itibaren; 1 yıldan sonra başvuranlara ise talep tarihini takip eden ay başından itibaren ESK m.68 uyarınca dul veya yetim aylığı bağlanır (ESK m.78/1).
[698] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 17; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 11, 14.
[699] Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 17; Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 13-14.

zamanaşımı süresi gaiplik bakımından özel olarak düzenlenmiştir. SSİY m.118/5'e göre "*Sigortalının mahkeme kararıyla gaipliğine karar verilmesi hâlinde, hak sahiplerine bağlanacak gelir/aylıklar bakımından zamanaşımı süresi, gaipliğe ilişkin kararın kesinleştiği tarihte başlar*" (2018/38 s. G., K.4, B.4, 5.). Her ne kadar ölüm karinesi bakımından zamanaşımı süresine ayrıca yer verilmemişse de, bu halde de zamanaşımı süresinin sigortalının kaybolduğu olay tarihi itibariyle değil, ölüm kütüğüne ölü kaydının düşüldüğü tarih itibariyle başlaması isabetli olur.

Ölüm karinesi ve gaiplik hükümleri uyarınca kendisine gelir/aylık bağlanan hak sahipleri bakımından özellik arz eden bir diğer husus, sigortalının bir gün geri dönmesidir. Bu halde, hak sahiplerine ödenmiş olan gelir/aylıkların akıbeti konusunda doktrinde farklı görüşler mevcuttur. Bir görüş[700] bu halde Kurumun hak sahiplerine yapmış olduğu ödemeleri geri isteyebileceğini belirtirken, bir diğer görüş[701] kötüniyetli bir kazanım olmadığı müddetçe bunun isabetli olmadığını belirtmektedir. Kanımızca da iyiniyetli olarak sigorta edimlerinden yararlanan hak sahiplerine yapılan geçmiş ödemeler geri talep edilmemeli; gelir ve aylık ödemeleri ileriye dönük olacak şekilde sonlandırılmalıdır[702]. Ancak sigortalının geri döndüğünü bilmesine rağmen kötüniyetli olarak gelir/aylık almaya devam edenlere yapılan ödemelerin, geri döndüğünü öğrendikleri tarihten itibaren SSGSSK m.96/1-a kapsamında yersiz ödeme olarak talep edilmesi mümkün olmalıdır.

3.11.6.2. Bağlanan gelir ve aylıkların birleşmesi ve değişmesi yönünden

Sigortalının ölümünün gelir/aylıklar bakımından ortaya çıkarabileceği bir diğer husus, hak sahiplerine bağlanacak gelir ve/veya aylıkların birleşmesine ilişkindir. Bu birleşme hali, sigortalının ölüm şekline göre, sadece ölen sigortalının sigortalılığı uyarınca ortaya çıkabileceği gibi; hak sahiplerinin kendi sigortalılıkları veya ölen sigortalı dışındaki bir başka sigortalıdan hak kazandıkları gelir/aylıkların birleşmesi uyarınca da oluşabilir. 5510 sayılı Kanuna tabi sigortalılar bakımından tüm bu ihtimaller detaylı olarak düzenlenmiştir (SSGSSK m.54). Ancak 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü

[700] Çenberci, 1985, **a.g.k.,** 400; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 619.

[701] Ölüm karinesine veya gaiplik kararına istinaden bağlanan ölüm aylığının, sigortalının ortaya çıkması halinde geri istenememesi gerektiği; ancak edimlere hak kazanmada kötüniyet söz konusu ise yapılan yardımların geri istenebileceği yönünde bkz. Caniklioğlu, 1997, **a.g.k.,** 15, 18. Ayrıca bkz. Gökalp Civan, 2019, **a.g.k.,** 12, 14; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 33-34, 41-42.

[702] 5434 sayılı Emekli Sandığı Kanunundaki düzenlemenin de benzer yönde olduğunu belirtmek gerekir. ESK m.78'e göre gaibin geri dönmesi halinde hak sahiplerine bağlanan dul ve yetim aylıkları, gaibin geri döndüğü tarihi takip eden ay başından itibaren kesilir ve kendilerine ödenmiş aylıklar geri talep edilmez.

öncesindeki Kanunlara göre hak kazanılan gelir/aylıkların durum değişikliği nedeniyle arttırılması, azaltılması, kesilmesi veya yeniden bağlanılmasında, sigortalının tabi olduğu 5510 sayılı Kanundan önceki Kanun hükümleri uygulanır (SSGSSK Geç. m.1/2).

Sigortalının ölümünün iş kazası, meslek hastalığı veya vazife malullüğü kapsamında değerlendirmesi halinde ölüm olayı hem iş kazası ve meslek hastalığı (veya vazife malullüğü) sigortasının hem de ölüm sigortasının kapsamına girer. Sosyal sigorta hukukunda esas olan *edimlerde teklik ilkesi* olup kural olarak aynı sosyal risk nedeniyle sigortalıya tek bir sigorta kolundan sigorta edimi sağlanmasıdır[703]. Bunun temel nedeni, sigortalının UVS kapsamındaki tüm riskler için tek bir prim ödemesidir. Ancak ölüm riski için hem KVS kapsamında (iş kazası ve meslek hastalığı sigortası) hem de UVS kapsamında (ölüm sigortası) ayrı ayrı prim ödeniyor olması, edimde teklik ilkesine aykırılık oluşturmaz. Diğer bir ifadeyle, aynı sosyal risk için iki farklı prim ödeniyor olması, hak sahiplerinin aynı sosyal risk nedeniyle birden fazla sigorta edimine hak kazanmasına imkân sağlar. Buna göre sigortalının iş kazası veya meslek hastalığı kapsamına giren bir şekilde ölmesi ve ölüm sigortasından da aylığa hak kazanma şartlarının sağlanıyor olması halinde, hak sahiplerine bu aylık ve gelirden yüksek olanın tamamı, düşük olanın ise yarısı (gelir ve aylığın eşit olması halinde gelirin tamamı ve aylığın yarısı) bağlanır (SSGSSK m.54/1-c).

Öte yandan vazife malullüğü, 4/1-c kapsamındakiler bakımından iş kazası ve meslek hastalığının ikamesi olarak düzenlenmiş olsa da, kısa vadeli sigorta kolları arasında yer almaz[704]. Bu nedenle vazife malullüğü kapsamında gerçekleşen ölümler, edimlerde teklik ilkesine istisna oluşturur. Sigortalının vazife malullüğü kapsamına giren bir şekilde ölmesi ve ölüm sigortasından da aylığa hak kazanma şartlarının sağlanıyor olması halinde, hak sahiplerine bu aylıkların her ikisi bağlanır (SSGSSK m.54/1-a-6).

Hak sahibinin kendi sigortalılığı nedeniyle veya ölen bir başka sigortalıdan ötürü hak kazandığı gelir/aylığın, ölen sigortalıdan hak kazandığı gelir/aylıkla birleşmesi de

---

[703] Edimlerde teklik ilkesi için bkz. A. N. Sözer ve C. Saraç (2008). Sosyal Sigorta Edimlerinde Çokluk Birden Fazla Ödenek, Gelir ve Aylığa Hak Kazanmak. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 5 (20), s.1483 vd.; Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 29-37.

[704] 5510 sayılı Kanunun ilk halinde vazife malullüğü kısa vadeli sigorta kolları arasında düzenlenmişti. Bkz. Akın, 2007, **a.g.k.,** 218 vd. Ancak 5754 sayılı Kanun değişikliği ile vazife malullüğü uzun vadeli sigorta kolları arasına alınmıştır. Bkz. Bağcı, 2014, **a.g.k.,** 200-201; Akın, 2010, **a.g.k.,** 888, 917; Sözer ve Saraç, 2008, **a.g.k.,** 1487-1488. İşlevsel olarak kısa vadeli sigorta kolları yerine düzenlenmiş olsa da, vazife malullüğünün uzun vadeli sigorta kolu olduğu yönünde bkz. Savaş Kutsal, 2016, **a.g.k.,** 31.

mümkündür. Sigortalının eşi kendi sigortalılığının yanı sıra eşinin sigortalılığı nedeniyle de aylığa hak kazanırsa, her iki aylığın tamamı; hem eşinden hem de anne/babasından aylığa hak kazanırsa tercih ettiği aylığı; her iki evliliği de ölümle sona eren eşin, eşlerinin ikisinden de aylığa hak kazanması halinde tercih ettiği aylığı kendisine bağlanır (SSGSSK m.54/1-a-2,5,7). Sigortalının çocuğu hem annesinden hem de babasından aylığa hak kazanırsa, aylıklardan yüksek olanın tamamı düşük olanın yarısı kendisine bağlanır (SSGSSK m.54/1-a-3). Sigortalının anne/babası birden fazla çocuğundan aylığa hak kazanırsa, aylıklardan yüksek olanın tamamı düşük olanın ise yarısı kendisine bağlanır (SSGSSK m.54/1-a-4).

Sözü edilen ihtimallerde, hak kazanılan edimlerin aylık yerine "gelir" olması halinde de aynı esaslar geçerlidir (SSGSSK m.54/1-b). Ancak söz konusu çakışma hallerinde edimlerden biri gelir biri aylık ise; hak sahibine yüksek olan gelir/aylığın tamamı, düşük olanın yarısı (eşit olmaları halinde gelirin tamamı ve aylığın yarısı) bağlanır (SSGSSK m.54/1-c). Bir kişide ikiden fazla gelir/aylığın birleşmesi halinde ise, bunlardan en fazla ödemeye imkân veren ilk iki dosya dikkate alınır (SSGSSK m.54/2; 2018/38 s. G., K.4, B.3, 1.4.).

Gelir/aylıkların birleşmesine ilişkin tüm bu haller, SSGSSK'ya göre bağlanacak gelir ve aylıklar içindir. 5510 sayılı Kanunun yürürlüğü öncesindeki mülga Kanunlara göre bağlanacak gelir/aylıklar bakımından bu esaslar uygulanmaz. SSK, Bağ-Kur, Emekli Sandığı Kanunu ve diğer Kanunlar uyarınca bağlanacak gelir/aylıkların birbiriyle veya 5510 sayılı Kanun kapsamında bağlanacak gelir/aylıklarla çakışması halinde, mülga Kanun hükümleri ve SSGSSK geçiş hükümleri uygulanır (SSGSSK Geç. m.1/2)[705].

Son olarak, gelir/aylık almakta olan hak sahibinin ölümünün gelir/aylıklara etkisine değinmek gerekir. Sosyal sigorta hukukunda bağlı sigortalının bağlı sigortalısı bulunmadığından, hak sahibinin ölümü kendi aile bireylerine doğrudan bir edim sağlamaz. Ancak hak sahibinin almakta olduğu gelir/aylık, kendisinin ölümünü takip eden ödeme dönemi başından itibaren kesileceğinden (SSGSSK m.35/1), ölen asli sigortalının hak sahiplerinin hisselerinin yeniden belirlenmesi gerekir. Bu sebeple hak

[705] Farklı Kanunlara göre hak kazanılan gelir ve aylıklarının birleşmesi halinde, hangi gelir ve/veya aylıkların hak sahibine bağlanabileceği bakımından kapsamlı bilgiler için bkz. Balcı, 2019, **a.g.k.,** 311 vd.; Yücel Bodur, 2021, **a.g.k.,** 214-216. Ayrıca bkz. Karaman, 2000, **a.g.k.,** 187 vd. Kız çocuklarının hak sahipliği yönünden bkz. Aydın, 2016, **a.g.k.,** 808-819. Ayrıca bkz. 2018/38 s. G., K.4, B.3, 2.2., 2.3.

sahiplerinden birinin ölümü, diğer hak sahiplerinin ölüm gelir/aylığına hak kazanmasını veya mevcut gelir/aylıklarının artmasını sağlar (SSGSSK m.55/1).

3.11.7. Genel sağlık sigortası yönünden

Genel sağlık sigortasında ölüm olayı, hem genel sağlık sigortalısının kendi GSS statüsü yönünden hem de bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanan kişilerin GSS statüsü yönünden sonuç doğurur.

SSGSSK m.60'ın ilgili bendi uyarınca GSS kapsamına alınan kişinin GSS statüsü *ölüm tarihi itibariyle* sona erer (2017/26 s. G. 4.2). Aynı husus karineten ölü kaydı düşülen veya gaipliğine karar verilen kişiler için de geçerlidir. Ölüm karinesi içinde kaybolan GSS'linin sigortalılığı ölüm kütüğüne ölü kaydının düşüldüğü tarihten itibaren; gaip GSS'linin sigortalılığı ise mahkemece gaipliğine hükmedildiği tarihten itibaren sona erer (2019/17 s. G. 3.4.1.2.). GSS'liliği ölümle sona eren sigortalının prim borçlarından, mirası reddetmemiş mirasçılar müteselsilen sorumludur (2019 s. G. 3.4.1.2.).

Öte yandan GSS'li kimsenin ölümü, bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS kapsamına alınan kişilerin GSS statüsünü de etkiler. Bu halde ölüm, bakmakla yükümlü olunan kimsenin GSS statüsünü sona erdirmez; GSS statüsü yalnızca şekil değiştirir. Diğer bir söyleyişle, GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden bakmakla yükümlü olunan kişi olarak yararlanmakta olan bağlı sigortalı, ölümle birlikte Kurumdan gelir/aylık almaya hak kazanmışsa, *hak sahibi sıfatıyla* GSS statüsünü sürdürür. (SSGSSK m.60/1-f) Ancak hak sahibi sıfatıyla ölen sigortalının sigortalılığı uyarınca Kurumdan gelir/aylık almayanların durumu; 18 yaşından büyük olup olmamalarına, isteğe bağlı veya zorunlu sigorta kapsamında olup olmamalarına ya da SSGSSK m.60'ın diğer bentleri kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceklerine göre değişiklik gösterir.

Hak sahibi sıfatıyla Kurumdan gelir/aylık almaya başlayanların GSS statüsü SSGSSK m.60/1-f bendi uyarınca tescil edilir[706]. Bu kişiler, hak sahibi sıfatıyla Kurumdan gelir/aylık aldıkları müddetçe GSS kapsamında kabul edilirler ve sağlık hizmetlerinden *ferden* (kendi aile üyeleri kapsama alınmaksızın) yararlanırlar (GSSTPY

[706] Ölüm tarihi ile hak sahiplerine gelir/aylık bağlanana kadar geçen süre arasında oluşabilecek hak kayıplarını önlemek adına, hak sahibi eşin kendisine ölüm aylığı bağlanana kadar; diğer hak sahiplerinin ise ölüm tarihini takip eden ay sonuna kadar bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatlarının devam edeceği ve sağlık hizmetlerinden bu sıfatları uyarınca yararlanacakları düzenlenmiştir (GSSTPY m.10/2; 2017/26 s. G. 4.2).

m.8/2; 2017/26 s. G. 1.7.)[707]. Ancak "gelir/aylık alındığı müddetçe" kuralına kimi istisnalar getirilerek bazı hak sahiplerinin hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanamadıkları belli dönemlerde de SSGSSK m.60/1-f kapsamında olmaları sağlanmıştır. Örneğin lise veya yükseköğrenimini tamamlayıp mezun olan erkek çocukların hak sahibi sıfatıyla Kurumdan gelir/aylığa hak kazanmaları sona erse de, bu kişilerin mezuniyet tarihinden itibaren (lise öğrenimi için 20, yükseköğrenim için 25 yaşını doldurmamak şartıyla) iki yıllık süreyle GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden hak sahibi sıfatıyla yararlanmaları sağlanmıştır (GSSTPY m.10/3; 2017/26 s. G. 1.2.6., 1.2.7.) Benzer şekilde, evlenme ödeneği alması sebebiyle gelir/aylığı kesilen ancak 2 yıllık süre dolmadan evliliği sona eren kız çocukları da, 2 yıllık sürenin sonuna kadar SSGSSK m.60/1-f bendi kapsamında GSS'li sayılırlar (GSSTPY m.6/7).

Sigortalının sağlığında bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS kapsamına alınan kimsenin, hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanamaması bir diğer ihtimaldir[708]. Bu halde ölüm tarihiyle birlikte bakmakla yükümlü olunan sıfatı kural olarak sona erer. Bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatının zorunlu sigortalı (SSGSSK m.60/1-a) uyarınca kazanılmış olması halinde ise, bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS hizmetlerinden ölüm tarihinden itibaren *10 gün*[709] süreyle daha yararlanmak mümkündür (GSSTPY m.10/2, 16/9). Ancak ölen sigortalının zorunlu sigortalı olmasına rağmen 60 günden fazla prim borcunun bulunması halinde, bakmakla yükümlü olunan kişilerin bu statüsü, sigortalının öldüğü tarihten itibaren sona erer (2017/26 s. G. 4.2.).

Bu durumda hak sahibi sıfatıyla gelir/aylığa hak kazanamayanların GSS statüsü, SSGSSK m.60/1-f dışındaki bentlere göre belirlenir. Anne ve/veya babası ölen yahut

[707] Belirtelim ki Kurum uygulamasında hak sahipliği sıfatından kaynaklanan SSGSSK m.60/1-f kapsamındaki GSS statüsü, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılıktan doğan GSS statüsüne üstün tutulmuştur (2017/26 s. G. 5.2.). Diğer bir ifadeyle, zorunlu veya isteğe bağlı sigortalı olup Kurumdan hak sahibi sıfatıyla gelir/aylık alanlar, kendi sigortalılıkları nedeniyle GSS prim borcuna sahip olsalar dahi GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden SSGSSK m.60/1-f kapsamında yararlanırlar.

[708] 5510 sayılı Kanunda bakmakla yükümlü olunan kavramı hak sahibi kavramından daha dar olarak düzenlenmiştir. Bu nedenle hak sahibi olan kimse evleviyetle bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını da taşır (SSGSSK m.3/7, 3/10, 34). Diğer bir ifadeyle, bakmakla yükümlü olunan sıfatına sahipken sigortalının ölümü ile birlikte gelir/aylığa hak kazanamama durumu, kural olarak hak sahipliği koşullarının sağlanamamasından kaynaklanmaz. Bu halde sigortalının prim ödeme gün sayısı ve/veya sigortalılık süresi koşullarını yerine getirmemiş olması nedeniyle hak sahiplerine aylık bağlanamaz ve talepleri halinde kendilerine ölüme bağlı toptan ödeme yapılır.

[709] GSS'linin ölüm tarihinden geriye doğru 1 yıl içinde 90 günlük zorunlu sigortalılığı varsa, bakmakla yükümlü olunan kimseler 10 güne ilaveten *90 gün süreyle daha* GSS kapsamında sağlık hizmetlerinden yararlandırılırlar (GSSTPY m.16/9; 2017/26 s. G. 4.2).

gaipliğine hükmedilen hak sahibi kimse 18 yaşından küçük ve Türk vatandaşı ise, gelir testi yapılmaksızın SSGSSK m.60/1-c-1 veya (anne ve babasız kalmışsa) m.60/1-c-7 kapsamında GSS'li kabul edilir (2019/17 s. G. 3.6.3.)[710]. Bu kişiler ilgililerin başvurusu veya bu durumun Kurumca tespit edilmesi ile GSS'li olarak tescil edilirler (GSSTPY m.9/6). Gelir/aylığa hak kazanamayan diğer hak sahiplerinin GSS tescili de zorunlu/isteğe bağlı sigorta kapsamında olup olmamalarına (SSGSSK m.60/1-a,b), düşük gelirli olup olmamalarına (SSGSSK m.60/1-c) veya SSGSSK m.60'ta özel olarak düzenlenen bir kapsama girip girmemelerine göre bildirimli veya bildirimsiz olarak gerçekleştirilir. SSGSSK m.60'ın diğer bentlerine göre GSS'li olarak kabul edilmeyen kişilerin ise SSGSSK m.60/1-g kapsamında tescil edilmesi gerekir (2019/17 s. G. 3.4.1.1.). Nitekim bu durum, Türkiye'de ikamet etmekte olan kişilerin GSS kapsamında tescil edilmelerine ilişkin son ihtimaldir.

Son olarak belirtelim ki, sigortalının ölümü halinde aile bireylerine GSS kapsamında kural olarak herhangi bir nakdi edim sunulmamaktadır. Ancak tedavi gereği yerleşim yeri dışındaki bir sağlık hizmeti sunucusuna sevk edilen GSS'li veya bakmakla yükümlü olunan kişinin ölümü halinde, *cenaze nakline ilişkin giderler* GSS kapsamında karşılanır (SUT 2.6.8.)[711]. Tedavi için yurt dışına gönderilen sigortalının bu sırada ölümü hâlinde cenaze nakil giderleri (ve varsa refakatçisinin yurda dönüş giderleri) de Kurumca karşılanır (SUT 2.5.3.C-1). Ancak nakil giderlerinin karşılanabilmesi için, sigortalının yerleşim yeri dışındaki/yurt dışındaki kuruma sevk edilmiş olması zorunludur.

3.11.8. İsteğe bağlı sigortalılık yönünden

Ölümün isteğe bağlı sigorta bakımından doğurduğu sonuçlar, UVS ve GSS kapsamında ortaya çıkan sonuçlarla paraleldir. Bu halde de isteğe bağlı sigortalının ölümü, sigortalılık ilişkisini sona erdirir ve sigortalının aile bireylerinin hak sahibi sıfatıyla UVS edimlerinden ve GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden yararlanmalarını sağlar. İsteğe bağlı sigortalının ölümü halinde, koşulları sağlayan hak sahiplerine ölüm sigortasından *ölüm aylığı* (SSGSSK m.32/1-a, 33), ölüm aylığı bağlanamıyor olması koşuluyla *toptan ödeme* (SSGSSK m.36), ölüm aylığı almakta iken evlenen kız çocuklarına *evlenme ödeneği* (SSGSSK m.37/1) ve sigortalının aile üyelerine *cenaze*

[710] Ayrıca bkz. Başmanav, 2014, **a.g.k.,** 113-115, 136-138.
[711] 4/1-c statüsündeki sigortalıların cenaze nakline ilişkin giderler kendi kurumlarınca karşılanacağından SGK'ca aile bireylerine ayrıca ödeme yapılmaz (SUT 2.6.8.).

ödeneği (SSGSSK m.37/3) verilir[712]. Bu sigorta edimlerine hak kazanma şartları yukarıda değinildiği gibidir. İsteğe bağlı sigortalının ölümüyle birlikte Kurumdan ölüm aylığı almaya hak kazanan veya kazanamayan hak sahiplerinin GSS statüsü de yukarıda açıklanan esaslara göre belirlenir.

İsteğe bağlı sigorta bakımından ölüm, isteğe bağlı sigortalının ölümü anında prim borcunun bulunup bulunmamasına göre, sigortalılık ilişkisinin sona erme tarihi bakımından önem taşır[713]. Prim borcu bulunmayan sigortalının sigortalılık ilişkisi, *ölüm tarihi itibariyle* sona erer. İsteğe bağlı sigortalının ölümü anında prim borcunun bulunması halinde, bu borcun ait oluğu aydan itibaren 12 ay içinde gecikme cezası ve gecikme zammıyla birlikte hak sahiplerince ödenmesi halinde isteğe bağlı sigortalılık, primi ödenmiş ay sonu itibariyle değil *ölüm tarihi itibariyle* sona ermiş kabul edilir. (SSİY m.95/1-ç; 2013/11 s. G., K.7, B.2, 2.5.). Prim borcunun süresi (12 ay) içinde ödenmemesi veya hak sahiplerinin prim borcunu ödemeksizin aylık talebinde bulunmaları hâlinde ise, isteğe bağlı sigortalılık *en son primi ödenmiş ayın sonundan itibaren* sona erer (SSİY m.95/1-ç). Sigortalılık ilişkisinin sona erme tarihinin tespitine ilişkin bu esaslar ölüm karinesi veya gaiplik halleri için de geçerlidir (2013/11 s. G., K.7, B.2, 2.5.)[714]. Bu hallerde de isteğe bağlı sigortalılık sigortalı ölmüş gibi son bulur ve SSGSSK m.34'te yer alan koşulları taşıyan hak sahipleri ölüm sigortasından ve genel sağlık sigortasından yararlanabilir hale gelirler.

Yukarıda açıkladığımız hususlar, isteğe bağlı sigortalının kendisinin ölümü halinde ortaya çıkar. Ancak ölümün hak sahibi isteğe bağlı sigortalı yönünden bir etkisi bulunup bulunmadığına da değinmek gerekir. Kanunkoyucu isteğe bağlı sigortalı olabilmenin şartları arasında "*kendi sigortalılığı nedeniyle aylık bağlanmamış olmak*" şartını aradığından (SSGSSK m.50/1-b), hak sahibi sıfatıyla ölen sigortalıdan gelir/aylığa hak

[712] İsteğe bağlı sigortalının yurt dışında iş üstlenen işverenlerce çalıştırılmak üzere yurt dışına götürülen Türk işçilerden (5/1-g'li) veya ay içinde 30 günden az çalışan 4/1-a'lılardan (SSGSSK m.50/2-a) olması halinde, ölümün iş kazası veya meslek hastalığı kapsamında gerçekleşmiş olması şartıyla hak sahiplerinin ölüm gelirine (SSGSSK m.16/1-c) hak kazanması da mümkündür.

[713] Ayrıca bkz. Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 160-161; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 383.

[714] Atlan, 2011, **a.g.k.,** 156; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 161; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 151; Aslanköylü, 2010, **a.g.k.,** 1046.

kazanmak veya toptan ödeme almak, isteğe bağlı sigortalı olabilmeye veya var olan isteğe bağlı sigortalılığı sürdürmeye engel teşkil etmez[715].

Bu aşamada akla gelebilecek bir diğer husus, hak sahibinin isteğe bağlı sigortalılığı uyarınca aylığa hak kazanması halinde, ölen sigortalıdan hak sahibi sıfatıyla almakta olduğu gelir/aylığın kesilip kesilmeyeceğidir. SSGSSK m.34'te düzenlenen gelir/aylığa hak kazanma şartları göz önünde bulundurulduğunda, bu durum özellikle sigortalının kız çocukları ile kız/erkek malul çocuklarının gelir/aylığa hak kazanıp kazanmayacağı; dul eşin ise gelir/aylığının oranı bakımından gündeme gelebilir[716]. SSGSSK m.34'ün "*kendi sigortalılığı nedeniyle gelir/aylık bağlanmamış olmak*" şeklindeki açık hükmü karşısında, tamamen isteğe bağlı sigorta kapsamında geçirilmiş olsa dahi, hak sahibine kendi sigortalılığı nedeniyle bağlanan aylık, hak sahibi çocuklar bakımından gelir/aylığın kesilmesine; dul eş bakımından ise gelir/aylığın oranının azaltılmasına neden olur[717].

3.11.9. İşsizlik sigortası yönünden

3.11.9.1.İşsizlik ödeneği yönünden

Ölüm olayının işsizlik ödeneği bakımından sonuçları, sigortalının ölümü veya sigortalının işvereninin ölümü halinde ortaya çıkabilir.

İşsizlik sigortasının kapsamına sigortalının aile üyeleri alınmadığından, sigortalının ölümü ile birlikte işsizlik sigortası edimlerinden yararlanma hakkı sona erer. Her ne kadar UVS yönünden ölüme bağlı toptan ödeme imkânı düzenlenmiş olsa da, işsizlik sigortası bakımından aynı durum söz konusu olmaz. Sigortalılık ilişkisinin sigortalının ölümüyle

---

[715] Detaylı bilgi için bkz. D. Belverenli (2017). Kız Çocukların Hak Sahipliğinin İsteğe Bağlı Sigortalılıklarına Etkisi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (21) 3, s.183 vd. Ayrıca bkz. Atlan, 2011, **a.g.k.,** 86; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 109-111; Baskan, 2018, **a.g.k.,** 136.

[716] Konuya ilişkin kapsamlı bilgiler ve görüşler için bkz. Belverenli, 2017, **a.g.k.,** 186 vd.

[717] Aynı yönde bkz. Belverenli, 2017, **a.g.k.,** 190. Yazar bu durumun olumsuz sonuçlarına değinerek yapılması gerekenin, isteğe bağlı sigortalı olmak üzere Kuruma başvuran ve ölüm aylığı almakta olan kişilerin Kurumca önceden uyarılması olduğunu belirtmiştir. Belverenli, 2017, **a.g.k.,** 190-191; Belverenli, 2016, **a.g.k.,** 175. Ayrıca belirtelim ki, İsteğe Bağlı Sigorta İşlemleri Hakkında Tebliğin (R.G.T.01.07.2010, S.27628) "*5510 sayılı Kanunun yürürlüğe girdiği tarihten önce; 506 sayılı Kanunun 85., 1479 sayılı Kanunun 79. maddelerine tabi isteğe bağlı sigortalılığı devam edenlerin sigortalılığı, yeni bir yazılı talep alınmaksızın ve Türkiye'de ikamet şartı aranmaksızın 5510 sayılı Kanunun isteğe bağlı sigortalılığına ilişkin hükümlerine göre devam ettirilir.*" hükmü ve Yargıtay'ın "*5510 Sayılı Kanunun yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden sonra 1479, 506, 2926, 2925 sayılı Kanunlara göre isteğe bağlı sigortalılık mümkün değildir. Bu Kanunlara göre isteğe bağlı sigortalı olanlar bakımından sigortalılığın eski mevzuata göre devam edeceğine dair bir hüküm bulunmamaktadır. Bu sebeple daha önce tescil edilmiş olsalar bile, 01.10.2008 tarihinden itibaren sadece 5510 sayılı Kanun hükümlerine göre isteğe bağlı sigortalı olarak devam edeceklerdir."* şeklindeki kararı karşısında, bu sonuç tüm isteğe bağlı sigortalılık ilişkileri bakımından geçerlidir. Bkz. Y.10.H.D., T.03.07.2014, E.2013, K.2014/16511 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 02.12.2020)

tamamen sona erdiği bu halde, işçi ve/veya işverenden kesilen işsizlik sigortası primleri hak sahiplerine toptan ödeme yoluyla ödenmez (İSK m.49/3).

İşsizlik sigortası kapsamında sunulan temel edimlerden biri olan işsizlik ödeneğine hak kazanma şartlarını taşıyan ancak Kuruma süresi içinde başvuru yapmadan ölen sigortalı bakımından da benzer esaslar geçerlidir. Kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak niteliği taşıyan bu ödenek için sigortalı işsizin Kuruma bizzat kendisinin başvuruda bulunması gerekir (İSK m.48/5)[718]. Sigortalının hak sahiplerinin, ölümünden sonra sigortalı adına işsizlik ödeneği için başvuruda bulunmaları -30 günlük başvuru süresi geçmemiş olsa bile- mümkün değildir.

Sigortalının işsizlik ödeneği almakta iken ölmesi bir diğer ihtimaldir. Nitekim sigortalının işsiz kalmasından önceki sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı uyarınca, bir kimsenin 6 ila 10 aylık bir süre boyunca aylık ödemelerle işsizlik ödeneği alması mümkündür (İSK m.50/2, 50/3). Sigortalının bu süre içinde ölmesi halinde, "bizzat hakkın öznesi tarafından kullanılma" ve "devre imkân vermeme" nitelikleri gereği, işsizlik ödeneğinin ölüm tarihini izleyen ödeme döneminden itibaren kesilmesi gerekir. Ancak sigortalının ölümüne rağmen Kurumca ödeneğin verilmesine devam edilmişse, yapılan bu ödemelerin hak sahiplerinden geri talep edilememesi gerekir. İSK m.50/3'e eklenen "*ölen sigortalı işsizlere ait fazla ödemelerin geri tahsil edilemeyeceğine*" şeklindeki ek cümle de bu görüşü doğrular niteliktedir.

İşsizlik sigortası bakımından sigortalının ölümünün yanı sıra işvereninin ölümü de sonuç doğurabilir. Türk Hukukunda işverenin kişiliği iş sözleşmesinde önem taşımadığından, işverenin ölümü kural olarak iş ilişkisini sona erdiren bir sebep olarak kabul edilmemiş; bu halde işverenin yerini mirasçılarının alacağı düzenlenmiştir (TBK m.441/1)[719]. Ancak iş sözleşmesinin ağırlıklı olarak işverenin kişiliği dikkate alınarak kurulduğu hallerde, işverenin ölümü ile iş sözleşmesinin kendiliğinden sona erer (TBK m.441/2). İşsizlik sigortası bakımından önem arz eden husus, iş sözleşmesi işverenin ölümüyle sona eren işçinin bu halde işsizlik ödeneğine hak kazanıp kazanmayacağıdır.

[718] Sözer, 2021, **a.g.k.,** 527; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 687; Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 99; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 141, 144; Centel, 2017, **a.g.k.,** 14; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 354.
[719] Akyiğit, 2011, **a.g.k.,** 33, 39 vd.; Yürekli, 2016, **a.g.k.,** 168 vd.; Kozanoğlu, 2017, **a.g.k.,** 25-27, 49-52; Kara, 2019, **a.g.k.,** 35 vd.

4447 sayılı Kanunda iş sözleşmesinin işsizlik ödeneğine hak kazandıracak sona erme halleri sınırlı sayıda belirlenmiş[720]; ancak işverenin ölümü ile iş sözleşmesinin sona ermesine doğrudan yer verilmemiştir. İş sözleşmesinin işverenin ölümüyle kural olarak sona ermeyip devam ettiğini göz önünde bulundurduğumuzda, bu hususun açıkça düzenlenmemiş olması makuldür. Öte yandan, İSK m.51/1-e bendinde[721] "*işyerinin el değiştirmesi, başkasına geçmesi, kapanması, kapatılması, işin veya işyerinin niteliğinin değişmesi nedeniyle işten çıkarılmış olmak*" hükmüne yer verilmiştir. Kanımızca iş sözleşmesinin işverenin kişiliği dikkate alınarak kurulduğu hallerde işverenin ölümüyle sona eren iş sözleşmesini de bu kapsamda değerlendirmek gerekir. Diğer bir ifadeyle, işverenin ölümüyle iş sözleşmesi istisnaen sona eren sigortalı, işsizlik ödeneğine hak kazanmaya ilişkin sigortalılık süresi ve prim ödeme gün sayısı şartlarını taşıması kaydıyla işsizlik ödeneğine hak kazanabilir. Ancak İSK m.51/1-e bendinde işçinin iş sözleşmesinin iradesi dışında sona ermesi (işten çıkarılmış olması) düzenlendiğinden, işverenin ölümüyle birlikte mirasçıları ile devam eden iş ilişkisini sigortalının kendisinin sona erdirmesi, sigortalıya işsizlik ödeneği talep hakkı vermez[722]. Nitekim Türk Hukukunda işsizlik ödeneğine hak kazanabilmek açısından kendi iradesi ve/veya kendi kusuru dışında işsiz kalmak temel kriter olarak benimsenmiştir[723].

Son olarak, sigortalının ölümü nedeniyle hak sahibi sıfatıyla Kurumdan gelir/aylık almakta olanların işsizlik sigortası kapsamında işsizlik ödeneği alıp alamayacaklarına da değinmek gerekir. İşsizlik sigortası kapsamına girmek için 4/1-a statüsünde veya Kanunda belirtilen diğer statülerde çalışıyor olmak gerektiğinden; hak sahipliği bakımından ise sosyal sigorta kapsamında çalışıyor olmak çoğu defa gelir/aylığa hak kazanmaya engel teşkil ettiğinden[724] bu olasılık tüm hak sahipleri yönünden ortaya

---

[720] Saraç, 2010, **a.g.k.,** 10-11; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 140.

[721] İSK m.51/1-e bendinde yer alan koşullar bakımından ayrıca bkz. Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 86 vd.; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 129-133; Saraç, 2010, **a.g.k.,** 16; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 324-325; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 160.

[722] Salt işyeri devri çalışma koşullarında esaslı değişiklik kabul edilmediğinden, bu durum işçi yönünden haklı fesih nedeni kabul edilmez. Detaylı bilgi için bkz. Özkaraca, 2008, **a.g.k.,** 146 vd.

[723] Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 314; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 90; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 167 vd.; Andaç, 2020, **a.g.k.,** 81, 123; Tuncay ve Ekmekçi, 2019**, a.g.k.,** 667, 684; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 723; Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 19, 65.

[724] Kanunkoyucu sigortalının (kız/erkek/malul) çocukları bakımından sosyal sigorta kapsamında çalışmayı gelir/aylığa hak kazanmaya engel bir sebep olarak açıkça düzenlemiştir (SSGSSK m.34/1-b). Sigortalının anne/babası bakımından sosyal sigorta kapsamında çalışmanın gelir/aylığa hak kazanmaya etkisi ise doğrudan düzenlenmemiş ancak bu kişilerin gelir seviyeleri kendilerine gelir/aylık bağlanabilmek için kriter olarak belirlenmiştir. Bu nedenle sosyal sigorta kapsamında çalışmak ve devamla işsizlik sigortası kapsamında olmak bu hak sahipleri bakımından gelir/aylığa hak kazanmaya engel oluşturur.

çıkmaz. Söz konusu ihtimal, gelir/aylığa hak kazanabilmek için ölüm anında sigortalı ile evliliğini sürdürmek dışında bir şartı yerine getirmesi gerekmeyen sigortalının *dul eşi* yönünden ortaya çıkabilir. Her ne kadar 4447 sayılı Kanunun ilk halinde "*İşsizlik ödeneği aldığı sürede veya herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan gelir veya aylık almak*" işsizlik ödeneğinin kesilme nedeni olarak düzenlense de; bu hüküm 25.06.2003 tarih ve 4904 sayılı Kanunla "*herhangi bir sosyal güvenlik kuruluşundan yaşlılık aylığı almak*" şeklinde değiştirilmiştir[725]. Bu nedenle hak sahibi sıfatıyla Kurumdan gelir/aylık alıyor olmak artık işsizlik ödeneği ödenmesine bir engel olmaktan çıkmıştır.

3.11.9.2. Yarım çalışma ödeneği yönünden

Ölüm olayının yarım çalışma ödeneği bakımından sonuçları, sigortalı kadının veya doğurduğu/evlat edindiği çocuğun ölümü halinde söz konusu olabilir. Değinildiği üzere Türk Hukukunda, doğum yapan kadın işçiye ve evlat edinen kadın/erkek işçiye tanınan "haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin" uygulamasını (İK m.74/2) tamamlayıcı nitelikte "yarım çalışma ödeneği" düzenlenmiştir (İSK Ek m.5)[726].

Doğum halinde haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin ve yarım çalışma ödeneği imkânları yalnızca kadın işçiye/sigortalıya getirildiğinden, sigortalı kadının ölümü halinde bu izin hakkının ve devamında ödeneğin erkek sigortalı tarafından kullanılıp kullanılamayacağı akla gelebilir. Kanunkoyucunun açık iradesi karşısında (İK m.74/2) bu soruya olumsuz cevap vermek gerekir. Ancak kanımızca, annenin doğum esnasında veya doğumdan sonra ölümü halinde kullanamadığı analık izni sürelerinin babaya kullandırılmasında olduğu gibi (İK m.74/1), annenin ölümü nedeniyle kullanamadığı "haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin" süreleri de babaya kullandırılmalı ve devamla kendisine bu dönem için (ödeneğe hak kazanma şartlarını sağlaması kaydıyla) yarım çalışma ödeneği verilmelidir[727].

Aynı husus evlat edinme halinde kullanılan haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin süreleri ile yarım çalışma ödeneği için de geçerlidir. Birlikte evlat edinme

---

[725] Ayrıca bkz. Özkaraca, 2002, **a.g.k.,** 98-99, 126; Limoncuoğlu, 2006, **a.g.k.,** 337; Bal Bektaş, 2016, **a.g.k.,** 176; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 729; Yıldız, 2016, **a.g.k.,** 138-139.
[726] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.1.9.2. ve 3.4.2.8.2.
[727] Aynı görüşte bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 471. Kadın işçinin ölümü halinde kullanılmayan izin sürelerinin babaya kullandırılmasının mümkün olamadığı yönünde aksi görüşte bkz. Ekonomi, 2017, **a.g.k.,** 39. İşçinin ölümü halinde yarım çalışma ödeneğinin verilmeyeceği yönünde ayrıca bkz. Ocak, 2017, **a.g.k.,** 218.

halinde, izin hakkını kullanan ebeveynin izin süresinin bitiminden önce ölmesi durumunda, sağ kalan diğer ebeveyn geri kalan izin süresinden ve (prim ödeme gün sayısı koşulunu sağlaması şartıyla) yarım çalışma ödeneğinden yararlandırılmalıdır. Birlikte evlat edinmede haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izinden yararlanma hakkının *her iki ebeveynden birine* tanındığı göz önünde bulundurulduğunda (İK m.74/2)[728], Kanun hükmünün böylesi bir çıkarıma imkân tanıdığını belirtmek gerekir[729].

Öte yandan, gerek doğum gerekse evlat edinme nedeniyle sigortalıya tanınan haftalık çalışma süresinin yarısı kadar ücretsiz izin uygulamasından ve yarım çalışma ödeneğinden yararlanabilmek için çocuğun hayatta olması gerekir[730]. Çocuk izin kullanılmadan önce ölmüşse veya ölü doğmuşsa ebeveynin izin hakkı ortadan kalkar; çocuğun izin süresi içinde ölümü halinde ise izin hakkı ileriye dönük olarak sona erer[731]. Diğer bir anlatımla, çocuğun izin başlamadan ölümü halinde sigortalıya yarım çalışma ödeneği verilmez; izin sırasında ölümü halinde ise ödenek, ölüm olayını takip eden ödeme dönemi itibariyle kesilir[732].

[728] Ekonomi, 2017, **a.g.k.,** 28-29.
[729] Aksi görüşte bkz. Ekonomi, 2017, **a.g.k.,** 39.
[730] İŞKUR, Doğum ve Evlat Edinme Sonrası Yarım Çalışma Ödeneğine İlişkin Usul ve Esaslar, m.4/1-b. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0i2F1Q1d1Z1X3a0g0K220O0H3X1n3v3I (Erişim Tarihi: 04.12.2020).
[731] Ocak, 2017, **a.g.k.,** 180; Ekonomi, 2017, **a.g.k.,** 31, 39; Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 470.
[732] İŞKUR, Doğum ve Evlat Edinme Sonrası Yarım Çalışma Ödeneğine İlişkin Usul ve Esaslar, m.7/2. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0i2F1Q1d1Z1X3a0g0K220O0H3X1n3v3I (Erişim Tarihi: 04.12.2020).

Üçüncü Bölüm

Kişisel Durum Değişikliklerinin Sosyal Yardım ve Hizmetler Bakımından Etkileri

1. ÇALIŞMAMIZ BAKIMINDAN SOSYAL YARDIM VE HİZMETLERİN KAPSAMI

Çalışmamızın üçüncü ve son bölümünde kişisel durum değişikliklerinin primsiz rejim (sosyal yardım ve hizmetler) bakımından etki ve sonuçlarını ele almak amaçlanmaktadır. Ancak aşağıda kısaca yer verileceği üzere, Türk Hukukunda sosyal sigortaların aksine sosyal yardım ve hizmetler mevzuatı bakımından halen bir birlik sağlanamamıştır. Üstelik zaman içerisinde gerek sosyal yardım gerekse sosyal hizmet kavramları oldukça geniş anlamda kullanılmaya başlanmıştır. Bu nedenle çalışmamız bakımından öncelikle "sosyal yardım" veya "sosyal hizmet" kavramları ile hangi uygulamaların kast edildiğinin tespit edilmesi gerekir.

Konumuz açısından sosyal yardım ve sosyal hizmetlere ilişkin temel ölçüt, bu yardım ve hizmetlerin yürütücüsünün kamu organı olup olmaması; diğer bir söyleyişle, bu yardım ve hizmetlerin "primsiz rejim" başlığı altında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğidir. Sosyal yardım ve sosyal hizmet yürütücülerinin sayıca çokluğu ve uygulamadaki dağınıklık nedeniyle çalışmamızda yalnızca kamusal nitelikli (merkezi) sosyal yardım ve hizmetler ele alınacaktır. Ancak "kamusal/merkezi" kriteri ile kast edilen sosyal yardım ve hizmetleri anlayabilmek için, öncelikle sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin türlerine ve tarihsel gelişimine kısaca yer vermek; Türk Hukukundaki mevcut uygulamayı açıklamak ve ardından sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin kişisel durum değişiklikleriyle ilişkisini ele almak gerekir.

1.1. Genel Olarak Sosyal Yardımlar

Sosyal sigorta tekniğinin aksine oldukça köklü bir geçmişe sahip olan ve genel geçer bir tanımla sınırlamanın güç olduğu sosyal yardımlar[1], tarihsel süreçte ilk olarak bir arada yaşayan insanların aile, akrabalık veya komşuluk ilişkileri uyarınca birbirlerine

[1] Sosyal yardımların tarihsel gelişimi hakkında bkz. F. Taşçı (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım, s.37 vd.; D. Kutlu (2015). *Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu*. Ankara: Nota Bene Yayınları, s.84 vd.; A. Barrientos (2013). *Social Assistance in Developing Countries*. New York: Cambridge University Press, s.4 vd.; E. Yuvalı (2017). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Merkezi (Kamusal) Sosyal Yardımlar*. Ankara: Turhan Kitabevi, s.112 vd.; E. Çengelci (1993). Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11 (1-2-3), 10 vd.

yardım etmesiyle (yatay düzlemde: bireyden bireye) ortaya çıkmıştır. Bu yardımlar ile kişilerin temel ihtiyaçlarının karşılanması ve maruz kaldıkları yoksulluğun önlenmesi veya azaltılması amaçlanmıştır. Sosyal yardımlar, dini yapının da etkisiyle Orta Çağ'da kurumsallaşmaya başlamış; devamla 17.yy itibariyle İngiltere'de kabul edilen kanunlarla birlikte yoksullukla mücadelenin temel yöntemi olarak kabul edilmiştir[2]. Ancak sosyal yardımların sosyal politikanın temel araçlarından biri olarak kabul edilmesi Sanayi Devrimi sonrasında yaygınlaşmış; özellikle II. Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışının güçlenmesi, sosyal yardımlara yeni bir boyut kazandırarak bu yardımların devlet eliyle (dikey düzlemde: devletten bireye) gerçekleştirilmesini sağlamıştır. Nihayet sosyal yardımlar, başta BM, ILO ve AB mevzuatı olmak üzere çeşitli uluslararası belgelerde doğrudan veya (sosyal güvenlik hakkı ya da sosyal koruma hakkı kapsamında) dolaylı şekilde bir insan hakkı olarak düzenlenmeye başlanmıştır[3].

Sosyal yardımların bu gelişme seyrine paralel olarak, sosyal yardımlar ile önlenmek istenen "yoksulluğun" kapsam ve seviyesi de zaman içerisinde değişmiş; yoksulluğun yalnızca maddi/ekonomik yönden (mutlak yoksulluk) gerçekleşmeyeceği, sosyo-kültürel ihtiyaçların da yoksulluk kapsamında olduğu (göreceli yoksulluk) kabul edilmiştir[4]. Yeni yoksulluk anlayışı ile birlikte yoksulluk, çalışmayan ve sosyal sigorta kapsamına girmeyenlerle sınırlı olmaktan çıkmış; daha geniş bir kesimi (çalışma hayatında olanları da) kapsar olmuştur. Yoksulluğun kapsamındaki bu değişim, sosyal yardımların kapsamının da gelişmesine yol açmıştır. Ancak sosyal yardımların kapsam yönünden gelişmesindeki tek etken yoksulluk olmamış; siyasi ve ekonomik dönüşümler, nüfusa bağlı sosyolojik ve toplumsal değişiklikler ve bizatihi sosyal devlet anlayışının kendisinde ortaya çıkan değişiklikler de sosyal yardımın gelişimini doğrudan etkilemiştir.

---

[2] Detaylı bilgi için bkz. B. Kesgin (2020). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım* (3. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap, s.53 vd.; Ş. Gökçeoğlu Balcı (2007). *Tutunamayanlar ve Hukuk*. Ankara: Dost Kitabevi, s.37 vd.; Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 23-28, 37 vd.; Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 86-91.

[3] Örneğin Avrupa Sosyal Şartı'nın 16. maddesinde, AB Temel Haklar Şartının 34. maddesinde, AB Çalışanların Temel Sosyal Haklarına İlişkin Topluluk Şartının 10. maddesinde sosyal yardım açıkça düzenlenmiştir. Diğer çeşitli uluslararası metinlerde ise sosyal yardım, sosyal koruma veya sosyal güvenlik hakkı kapsamında değerlendirilmiştir. Konuya ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bkz. R. Kapar (2015). Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi. *VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Sosyal Güvenlik Denetmenleri Yayını, s.156 vd.; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 123-142.

[4] Detaylı bilgi için bkz. H. Atatanır (2019). *Sivil Toplum, Sosyal Yardım ve Hak Temelli Yaklaşım* (2. Baskı). Ankara: Dorlion Yayınları, s.25 vd.; Barrientos, 2013, **a.g.k.,** 46 vd.; Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 248 vd.; Kesgin, 2020, **a.g.k.,** 134-135; S. Uğur (2011). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*. Bursa: Ekin Yayınevi, s.80 vd.; A. Ceren ve T. Erdem (2019). Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamaları. M*ersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E-Dergi*, 2 (1), s.7 vd.

Bir diğer anlatımla sosyal yardımların seviyesi, devletlerin benimsediği sosyal devlet anlayışının türü ve düzeyiyle de yakın ilişki içinde olmuştur[5].

Doktrinde sosyal yardımlara ilişkin çeşitli tanımlara[6] rastlansa da, kanımızca sosyal yardım kavramına ilişkin genel ve tek bir tanım yapmak mümkün değildir. Nitekim sosyal yardım, türüne ve işlevine göre farklı yönde tanımlanmaya müsait kavramlar arasındadır[7]. Diğer bir ifadeyle sosyal yardım, niteliği ve kapsamı doğrultusunda farklı anlamlara sahiptir. Bu nedenle sosyal yardımları tanımlamaktan ziyade özelliklerine göre tasnif etmeyi ve bu tasnifler uyarınca çalışmamız kapsamına girdiği ölçüde açıklamayı daha uygun buluyoruz.

Sosyal yardımları çeşitli kategorilere ayırmak mümkündür[8]. Sosyal yardımlar, yardımın şekline göre ayni yardım ve nakdi yardım; (özellikle nakdi yardımlar) konusuna göre eğitim ve eğitim materyali yardımı, sağlık ve tedavi giderleri yardımı, istihdam yardımı, bakım yardımı, gıda yardımı, yakacak yardımı, barınma yardımı, geçim yardımı, aile yardımı, acil ihtiyaç yardımı vb.; süresine göre düzenli (sürekli) yardım ve geçici (süreksiz) yardım; karşılıklı olup olmamasına göre şartlı yardım ve şartsız yardım; niteliğine göre tazmin edici yardım, teşvik edici yardım ve koruyucu yardım; esas aldığı birime göre bireye yönelik yardım ve aileye yönelik yardım; hedeflediği kitleye göre herkese yönelik yardım ve muhtaç kimselere yönelik yardım; yardım yapanın kim olduğuna (devlet otoritesi olup olmadığına) göre kamusal yardım ve özel yardım şeklinde tasnif edilebilir. Devlet otoritesi altında yapılan sosyal yardımlar bakımından bir diğer ayrım ise; yardımların merkezi nitelik taşıyıp taşımaması, yardımlarda genellik ilkesinin

[5] Benimsenen sosyal devlet anlayışı ile sosyal yardım ilişkisine dair sınıflandırmalar hakkında detaylı bilgi için bkz. Ş. Gökbayrak (2017). Değişen Refah Devletleri ve Sosyal Yardımlar. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1), s.76 vd.; H. Ay ve R. Akan (2017). Tarihsel Süreçte Sosyal Yardımların Gelişimi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (18), s.790 vd.; Kesgin, 2020, **a.g.k.,** 33-37, 115-129; Taşçı, 2010, **a.g.k.,** 73-83; S. Karagöz (2020). Türkiye'de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), s.148-149.

[6] Çeşitli sosyal yardım tanımları için bkz. Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 69-71; Atatanır, 2019, **a.g.k.,** 110-112; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 86-90.

[7] Doktrinde sosyal yardımların özellikle amaçları, işlevleri, niteliği ve türlerine göre çalışma konusu yapıldığı yönünde ayrıca bkz. Gökbayrak, 2017, **a.g.k.,** 72.

[8] Sosyal yardımların tasniflerine ilişkin ayrıca bkz. H. Hacımahmutoğlu (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı, s.25-28, 90-95; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 102 vd.; Korkusuz ve Uğur, 2018, **a.g.k.,** 98 vd.; Uğur, 2011, **a.g.k.,** 106 vd.; A. Yılmaz, Y. Aksanyar ve T. Güler (2018). Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye'de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları. *Ekev Akademi Dergisi*, 22 (73), s.601-602.

geçerli olup olmaması ve finansmanın devlet kaynaklarıyla (vergilerle) veya devlet kaynaklarının yanı sıra gönüllü kaynaklarla sağlanıp sağlanmamasıdır.

Konumuzu oluşturan sosyal yardım türü, devlet otoritesi tarafından gerçekleştirilen sosyal yardımlardır. Sosyal güvenlik hukuku bakımından sosyal yardım ile kast edilen, devlet tarafından sosyal güvenlik hakkının gerçekleştirilmesi amacıyla kural olarak herhangi bir karşılık beklemeksizin yapılan (kamusal nitelikli) yardımlardır. Bu anlamda sosyal yardımlar, genellik ilkesine göre merkezi şekilde inşa edilen ve hak temelli kabul edilen yardımlardır. Ancak bu sosyal yardımlarda merkezilik ve genellik ilkesi benimsense de, yardımların bireylere ulaştırılmasında küreselleşmenin ve neo-liberal politikaların da etkisiyle "yerelleşme" de önem kazanmıştır[9]. Diğer bir söyleyişle, merkezden koordine edilen ve genel esasları belirlenen sosyal yardımların gerçekleştirilmesinde sorumluluk büyük ölçüde yerel birimlere bırakılmıştır. Nitekim aşağıda değinileceği üzere Türk Hukukundaki yaklaşım da bu yöndedir.

Sosyal güvenlik hukuku perspektifinden bakıldığında sosyal yardımlar, özellikle Bismarck tipi (çalışma olgusunu esas alan) sosyal sigorta sistemine sahip devletlerde; işsizlik, gelir düşüklüğü, uyurukluk, yaşlılık, engellilik gibi çeşitli nedenlerle sosyal sigorta kapsamı dışında kalan bireylere yönelik kabul edilen *tali nitelikli* sosyal güvenlik yöntemleridir[10]. Ancak sosyal yardımların tali niteliğine ilişkin bu geleneksel yaklaşımın zaman içerisinde anlamını yitirdiğinden söz etmek mümkündür. Çünkü sosyal güvenliğin asli nitelikli yöntemi olarak kabul edilen sosyal sigorta sistemlerinde (ve sosyal devlet anlayışında) yaşanan yapısal ve ekonomik krizler nedeniyle sosyal sigorta edimleri, bireylerin sosyal güvenliğini sağlama konusunda yetersiz kalmaya başlamıştır[11]. Böylelikle sosyal yardımlar, sosyal sigorta kapsamında olan ancak buna rağmen sosyal güvenlik hakkı tam anlamıyla sağlanamayan bireyler (düşük gelirliler) için de anlam ifade

[9] Kesgin, 2020, **a.g.k.,** 141, 195-196; O. Metin (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum,* 28, s.195.

[10] Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 37; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 44, 89; Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 42-43; Gökbayrak, 2017, **a.g.k.,** 73; Hacımahmutoğlu, 2009, **a.g.k.,** 24-25. Beveridge modelinde ise sosyal yardımlar, sosyal güvenlik sistemiyle içselleştirmiş ve çalışma olgusu dikkate alınmaksızın tüm vatandaşları kapsama alacak şekilde düzenlenmiştir. Ayrıca bkz. M. Bulut (2011). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Sosyal Yardım Yaklaşımı ve Türkiye'de Durum. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2 (3), s.61; Çengelci, 1993, **a.g.k.,** 12 vd.

[11] Gökçeoğlu Balcı, bu krizin sebebi olarak sosyal sigorta temelindeki "risk" anlayışının içerik değiştirmesine özel olarak vurgu yapmaktadır. Yazara göre sigortacılığın temelinde yatan herkesin sosyal riskler karşısında eşit olduğu (birleştirici risk) anlayışı geçerliliğini yitirmiş; bilgi toplumunun da etkisiyle bireyselleşen risklerle birlikte sosyal sorunların yalnızca risk kategorisiyle çözümü imkânsızlaşmıştır. Detaylı bilgi için bkz. Gökçeoğlu Balcı, 2007, **a.g.k.,** 49 vd.

etmeye başlamış; sosyal yardımlar sosyal güvenlik sisteminde *tamamlayıcı* bir fonksiyon da üstlenmişlerdir[12]. Bunun sonucunda, özellikle Türkiye gibi sosyal sigorta koruma düzeyinin yüksek olmadığı ülkelerde, sosyal yardımlar son yıllarda yeniden yükselişe geçmiş; sosyal politika uygulamaları büyük ölçüde sosyal yardımlara indirgenmiştir[13]. Nitekim her geçen yıl sosyal yardımlara ayrılan kamu kaynağı artış göstermektedir[14]. Bu durumun en önemli sebebi olarak, sosyal yardımların acil ve temel ihtiyaçları doğrudan karşılamak konusunda sosyal sigortalara kıyasla daha etkili olmaları (yarından ziyade bugünü kurtarmaları) gösterilebilir[15].

Sosyal güvenlik hakkı kapsamında sağlanan sosyal yardımları sosyal sigortalardan ayıran en önemli fark, bu yardımların finansmanı için bireylerden doğrudan bir katkı (prim) alınmamasıdır. Bir diğer önemli husus ise sosyal sigortaların aksine sosyal yardımlarda "zorunluluk" unsurundan söz edilmemesidir. Sosyal yardımlarda kural olarak idarenin kendiliğinden harekete geçmesi söz konusu olmayıp sosyal yardımlardan yararlanabilmek için ön şart, buna ilişkin bir talebin ihtiyaç sahibince yöneltilmesidir.

Türk Hukuku uygulamasına bakıldığında, sosyal yardımların çeşitli şekillerde ortaya çıktığı ve çok sayıda kişi veya kurumlarca gerçekleştirildiği görülür. Konumuz ve çalışmamız itibariyle tüm bu sosyal yardımların inceleme altına alınması mümkün değildir. Gerek uygulamadaki farklılıklar gerek bu yardımların hak temelli olmaktan ziyade gönüllülük esasına dayanmaları ve gerekse genellik kriteri dikkate alınmaksızın yapılmaları bizi bir sınırlamaya gitmeye zorunlu kılmaktadır. Açıklanan sebeplerle Türk Hukuku bakımından sosyal yardımları; *genellik, merkezilik, kamusallık* ve *hak temelli*

---

[12] S. Dilik (1980a). Sosyal Yardımlar: İki Anlamlı Bir Terim. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (1), s.72; A. N. Sözer (1998). *Türkiye'de Sosyal Hukuk* (2. Baskı). İzmir: Barış Yayınları, s.30; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 91; Metin, 2011, **a.g.k.,** 185; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 45-46.

[13] Sosyal yardımların 2000'li yıllar itibariyle Türkiye'deki gelişim seyri hakkında ayrıca bkz. G. Urhan ve B. Urhan (2017). Türkiye'de 2000'li Yıllarda Sosyal Yardımların Niteliği ve İşlevleri. *Türkiye'de Sağlık ve Güvenlik: İnsana Karşı Piyasa* (Der: G. Yenimahalleli Yaşar, A. Göksel ve Ö. Birler). İstanbul: Nota Bene Yayınları, s.295 vd. Ancak sosyal yardımların bu yükselişi sadece Türkiye'de gerçekleşmemiş, çeşitli saiklerle gelişmiş ülkelerde de sosyal yardımlar 1990'ların ortalarından itibaren yeniden trend sosyal güvenlik araçlarından biri haline gelmiştir. Çeşitli ülkelerde son yıllarda faaliyete konulan sosyal yardım programları için ayrıca bkz. Barrientos, 2013, **a.g.k.,** 100 vd.

[14] AÇSHB (şimdiki adıyla ASHB) verilerine göre 2018 yılında sosyal yardımlara ayrılan kamu kaynağı 43 milyar TL iken, 2019 yılında bu tutar 55 milyar TL, 2020 yılında ise 69 milyar TL olmuştur. Sosyal yardımların gayrı safi yurtiçi hasıla içindeki oranı ise 2018 yılında %1.16 iken 2019 yılında %1,24, 2020 yılında ise 1,42 olarak tespit edilmiştir. Bkz. AÇSHB (2020). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*, s.136. https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2021); AÇSHB (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*, s.148. https://ailevecalisma.gov.tr/media/73621/2020-faaliyet-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 13.04.2021)

[15] Kesgin, 2020, **a.g.k.,** 17.

olma kriterlerine göre bir ayrıma tabi tutmayı ve çalışmamıza konu sosyal yardımları bu şekilde sınırlamayı uygun buluyoruz.

Türk Hukukunda sosyal yardım aktörleri, devlet otoritesinin yanı sıra gerçek kişiler veya özel hukuk tüzel kişileri (sivil toplum örgütleri ve diğer özel kurumlar) şeklinde iki temel grupta toplanabilir. Ancak devlet otoritesi dışındaki aktörlerce yapılan bu tür yardımlar, genellik ve/veya merkezilik kriterlerini taşısalar dahi kamusal bir niteliğe sahip değildirler ve kişilere talep hakkı vermezler (hak temelli değildirler). Bu aşamada akla, uygulamadaki en önemli sosyal yardım aktörlerinden bir diğeri olan mahalli idareler (özellikle belediyeler[16]) gelebilir. Belediyelerce yapılan yardımlar kısmen "kamusal" nitelik taşısalar da, nesnel bir zemin üzerine inşa edilmemeleri (yardımların her belediye tarafından farklı şekillerde gerçekleştirilmesi), süreklilik taşımamaları ve yerel esaslara göre yapılmaları nedeniyle genellik ve merkezilik kriterlerini taşımazlar ve kişilere talep hakkı vermezler.

Bu nedenlerle çalışmamız bakımından sosyal yardım ile kast edilen; Anayasa, kanun ve sair mevzuatta açıkça düzenlenen ve sosyal güvenlik hakkı kapsamında sağlanan genel, merkezi ve kamusal nitelikli sosyal yardımlardır. Nitekim bu yardımları diğerlerinden ayırt etmek amacıyla doktrinde "primsiz (katılmasız) rejim"[17], "kamusal (merkezi) sosyal yardım"[18] veya "kamu yardımı"[19] terimleri de kullanılmaktadır. Bu yardımlar bakımından bir diğer ayırt edici ölçüt, yardım alma koşullarına sahip kişiler lehine bir talep hakkının oluşup oluşmadığıdır. Diğer bir anlatımla, çalışmamız

[16] Türk Hukukunda belediyelerin ve büyükşehir belediyelerinin sosyal yardım ve hizmetlere yönelik yükümlülüğü ilgili mevzuatta özel olarak düzenlenmiştir. Örneğin 5393 sayılı Belediye Kanununda "sosyal hizmet ve yardım yapmak" belediyenin görev ve sorumlulukları arasında sayılmış (m.14/1-a); bu yardım ve hizmetler belediyelerin giderleri arasında belirtilmiştir (m.60/1-i). 5216 sayılı Büyükşehir Belediyesi Kanununda ise büyükşehir belediyesinin görevleri arasında "*bütçede yoksul ve muhtaçlar için ayrılan ödeneği kullanmak ve engelli merkezleri oluşturmak*" belirtilmiş; yapılacak sosyal hizmet ve yardımlar büyükşehir belediyesinin giderleri arasına alınmıştır (m.24/1-j). Günümüzde sosyal yardım ve hizmetlerin gerçekleştirilmesinde belediyeler, "sosyal belediyecilik" adı altında en az merkezi faaliyet gösteren kurumlar kadar aktif çalışmaktadırlar. Ayrıca bkz. Ceren ve Erdem, 2019, **a.g.k.,** 16-18.

[17] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 793; Güzel, Okur ve Caniklioğlu, 2020, **a.g.k.,** 865; Korkusuz ve Uğur, 2018, **a.g.k.,** 93; Metin, 2011, **a.g.k.,** 185; Urhan ve Urhan, 2017, **a.g.k.,** 291; Gerek, 2002, **a.g.k.,** 81; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 46; D. Akar (2015). Türkiye'de Primsiz Sosyal Güvenlik Rejimi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 6 (21), s.607.

[18] Atatanır, 2019, **a.g.k.,** 138; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 143.

[19] Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 57. Sosyal güvenlik kavramı içinde "yardım" kavramının yeri olmadığını belirten Yazgan, sosyal güvenlik kapsamında sağlanan sosyal yardımlar için "kamu sosyal güvenlik harcamaları" veya "kamu desteği" terimlerini de kullanmaktadır. Bkz. Yazgan, 1981, **a.g.k.,** 23, 69-70. Arıcı ise kamu sosyal yardımlar yerine yalnızca "sosyal yardım" terimini kullanmayı; gönüllülük esasına dayanan sosyal yardımları ise "sosyal yardımlaşma" kavramıyla ifade etmeyi tercih etmektedir. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 503.

kapsamında bireylere devletten talep hakkı veren sosyal yardımlar bulunmaktadır. Her ne kadar sosyal politika doktrininde azımsanmayacak sayıda görüş[20] dönüşen sosyal devlet anlayışı gereği Türk Hukukunda sosyal yardımların hak olarak düzenlenmediğini belirtse de, Türkiye Cumhuriyetinin taraf olduğu bağlayıcılığı olan uluslararası belgeler ve Anayasanın ilgili hükümleri karşısında bu görüşe katılmak mümkün değildir. Türk Hukukunda da sosyal yardımlar, bir (sosyal) insan hakkı olarak kişilere devletten bu hakkın yerine getirilmesini talepte bulunma imkânı sağlar[21]. Türk Hukukunda Arıcı'nın da ifade ettiği üzere sosyal yardım hakkı sosyal güvenlik hakkının kapsamı içindedir (AY m.60)[22]. Ancak sosyal güvenlik hakkında olduğu gibi, sosyal yardım hakkı bakımından da devletin sorumluluğu ve yükümlülüğü (ekonomik ve sosyal ödevlerinin sınırları) mali kaynaklarının elverdiği ölçüdedir (AY m.65).

Türk Hukukunda sosyal yardımlar bakımından sosyal sigorta gibi katı bir sistem inşa edilmemiş; genel bir çerçeve çizmek suretiyle sosyal yardımların gerçekleştirilme sürecinde kişisel durumlara daha etkin bir rol tanınmıştır[23]. Geçmiş dönemdeki gönüllülük esasına dayalı uygulamaların[24] aksine sosyal yardımlar, siyasi ve ekonomik dinamikler uyarınca 2000'li yıllarda yükselişe geçmiş ve primsiz rejim kapsamında sunulan sosyal yardımlar oldukça artmıştır. Türk Hukukunda sosyal yardımlar

[20] Sosyal yardımların Türk Hukukunda hak olarak tanımlanmadığı ve dava edilebilir olmadığı yönünde bkz. Hacımahmutoğlu, 2009, **a.g.k.,** 88. Türkiye'nin onaylamış olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca sosyal yardımların hak olarak kabul edilmesi gerektiği ancak AY m.61 düzenlemesinin sosyal yardım ve hizmetleri bir hak olarak düzenlemediği, yalnızca devlete bu anlamda ödev yüklediği yönünde bkz. Gökçeoğlu Balcı, 2007, **a.g.k.,** 136; Ş. Gökçeoğlu (2014). Sosyal Yardımların Hak Niteliği ve Dava Edilebilirliği. *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinlerarası Yaklaşım* (Ed: P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün). Ankara: Bağlam Yayıncılık, s.106 vd. Türkiye açısından sosyal yardımların hak temelli olmadığı; duruma, şartlara ve bölgeye göre nitelik değiştirebildiği ve yardımların kime ve nasıl yapılacağının belirlenmesinde SYDV mütevelli heyetinin baskın olduğu yönünde bkz. Kesgin, 2020, **a.g.k.,** 52, 173-174. Türk Hukukunda sosyal yardımların sosyal güvenlik hakkının bir parçası olarak ele alındığı ancak Anayasada açıkça düzenlenmediği ve hak temelli olarak nitelenmesinin mümkün olmadığı yönünde bkz. Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 153, 205-206.

[21] Aynı yönde bkz. Yazgan, 1981, **a.g.k.,** 24; Dilik, 1980a, **a.g.k.,** 69; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 91 vd.; Bulut, 2011, **a.g.k.,** 62. Ayrıca bkz. Akar, 2015, **a.g.k.,** 603; Karagöz, 2020, **a.g.k.,** 159; Atatanır, 2019, **a.g.k.,** 123, 136. Avrupa Sosyal Haklar Komitesinin de aynı görüşte olduğu yönünde bkz. Gökçeoğlu, 2014, **a.g.k.,** 104. Belirtelim ki, AÇSHB'nin (şimdiki adıyla ASHB'nin) 2019-2023 Stratejik Planında da Bakanlığın stratejileri arasında "sosyal destek ve sosyal yardımları hak temelli olarak bütünleşik bir şekilde sunmak" açıkça belirtilmiştir. Bkz. AÇSHB (2019). *2019-2023 Stratejik Planı*, s.110. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/33674/acshb_2019-2023-stratejik-plan.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2020) (AÇSHB, 2019).

[22] Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 507. Aynı yönde bkz. Yuvalı, 2017**, a.g.k.,** 144.

[23] Dilik, 1980a, **a.g.k.,** 69.

[24] Türkiye'de sosyal yardımların gelişimi ve geçmiş sosyal yardım uygulamaları için ayrıca bkz. Kesgin, 2020, **a.g.k.,** 159 vd.; Atatanır, 2019, **a.g.k.,** 126 vd.; Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 147 vd.; Metin, 2011, **a.g.k.,** 185 vd.; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 115 vd.

bakımından esas itibariyle muhtaçlığı[25] esas alan bir sistem benimsense de, sosyal yardımların değişen yüzüyle birlikte yardımların kişi bakımından kapsamı kısmen genişlemiş; yurttaşlığı esas alan bir sisteme eğilim gerçekleşmiştir.

Türk Hukukunda merkezi sosyal yardımlar (primsiz rejim) kapsamında hem ayni hem de nakdi yardımlar yer almaktadır. Şartsız ve karşılıksız yardımlar sosyal yardımların büyük bir kesimini oluştursa da, şartlı sosyal yardım uygulamaları[26] da mevcuttur. Ancak doktrinde sosyal yardımlar bakımından yaygın olarak kabul edilen ayrım, sosyal yardımların amacına göre yapılan "koruma karakteri taşıyan sosyal yardım", "tazmin karakteri taşıyan sosyal yardım" ve "teşvik karakteri taşıyan sosyal yardım" ayrımıdır[27]. *Koruma* karakteri taşıyan sosyal yardımların ortak özelliği, bu yardıma hak kazanabilmek için kişilerin "muhtaçlık" kriterini sağlıyor olmalarıdır[28]. Koruma karakteri taşıyan sosyal yardımlardan farklı olarak, *tazmin* karakteri taşıyan sosyal yardımlarda, yapılan yardımlar devlet otoritesi altında gerçekleşen bir olaya (örneğin kamu görevini ifa ederken zarara uğrama) dayanmakta; *teşvik* karakteri taşıyan sosyal yardımlarda ise devlet, kişilerin maddi ve manevi varlığını koruyup geliştirme amacıyla (örneğin eğitim, spor ve meslek alanında) hareket etmektedir[29].

Türk sosyal güvenlik hukukunda merkezi sosyal yardım faaliyetleri Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı[30] (ASHB) çatısı altında çok sayıda düzenli veya düzensiz sosyal

---

[25] Doktrinde muhtaçlık; "*kişinin kendisinin ve/veya bakmakla yükümlü olduğu kimselerin geçimini kendi kaynaklarıyla veya dışarıdan gelen diğer kaynaklarla hiç veya yeterli düzeyde karşılayacak malı veya kazancı bulunmaması*" şeklinde tanımlanmaktadır. Bkz. Dilik, 1980a, **a.g.k.,** 69; Sözer, 1998, **a.g.k.,** 31; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 70.

[26] Dünya Bankasının Sosyal Riski Azaltma Projesi kapsamında Türkiye'de uygulamaya konulan bazı şartlı sosyal yardım türleri mevcuttur. Örneğin şartlı nakit transferi, şartlı eğitim yardımı, şartlı sağlık yardımı, şartlı gelir getirici proje destekleri ve istihdam şartlı sosyal yardımlar bu kapsamda belirtilebilir. Şartlı sosyal yardımlar hakkında ayrıca bkz. Yılmaz, Aksanyar ve Güler, 2018, **a.g.k.,** 602 vd.

[27] Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 105-107, 145 vd.; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 72 vd.; Korkusuz ve Uğur, 2018, **a.g.k.,** 98; Uğur, 2011, **a.g.k.,** 95 vd.; Akar, 2015, **a.g.k.,** 608 vd.

[28] Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 179; Akar, 2015, **a.g.k.,** 610.

[29] Sosyal tazmin, sosyal yardım ve sosyal teşvik kavramları arasındaki farklılıklar için bkz. Sözer, 1998, **a.g.k.,** 29-34.

[30] 703 sayılı KHK (R.G.T.09.07.2018, S.30473 3.Mükerrer) ile değişikliğe gidilmeden önce Türk Hukukunda sosyal sigorta ile sosyal yardım ve hizmetlere yönelik uygulamalar farklı Bakanlıklar (Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı) tarafından yürütülmekteydi. 703 sayılı KHK ile bu iki Bakanlık "Çalışma, Sosyal Hizmetler ve Aile Bakanlığı" adı atında birleştirilmiş; ardından 15 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile (R.G.T.04.08.2018, S.30499) Bakanlığın ismi "Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" şeklinde değiştirilmiştir. Bu süreçte sosyal sigorta ile sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin uygulamalar aynı Bakanlık çatısı altında ancak farklı birimlerce yürütülmüştür. Ancak 73 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesiyle (R.G.T.21.04.2021, S.31461) bu Bakanlıklar, "Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı" ve "Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı" şeklinde yeniden ayrılarak sosyal sigorta ile primsiz rejimin yürütümü görevi farklı Bakanlıklara verilmiştir.

yardım programı/projesi uyarınca gerçekleştirilmektedir. Bunların başlıcaları nakdi yardımlar, ayni yardımlar ve proje destekleri şeklindedir. Nitekim AÇSHB'nin (şimdiki adıyla ASHB'nin) 2020 yılı faaliyet raporunda sosyal yardım programları 6 temel gruba (ve 43 alt gruba) ayrılmış olup bu temel gruplar aile yardımları, eğitim yardımları, sağlık yardımları, özel amaçlı yardımlar (barınma-gıda yardımları), yaşlı ve engelli yardımları ve istihdam ve proje destekleri şeklindedir[31]. Bu yardımlar ASHB'ye bağlı birimlerce yerine getirilmekte olup bu birimlerin en önemlisi Sosyal Yardımlar Genel Müdürlüğüdür. Sosyal yardımlara ilişkin süreçler ise büyük ölçüde "bütünleşik sosyal yardım sistemi"[32] (BSYS) uyarınca elektronik ortamda (sosyal yardımlar bilgi sistemi veri tabanında) yapılmaktadır (633 s. KHK m.33).

Sosyal yardımların yerel düzeyde (il/ilçe düzeyinde) yürütümündeki bir diğer önemli aktör ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır (SYDV)[33]. Her ne kadar ASHB ile arasında hiyerarşik bir ilişki bulunmasa da[34], bu Vakıflar her il ve ilçede ASHB

---

[31] *Aile yardımları*; doğum yardımı, çoklu doğum yardımı, eşi vefat eden kadınlara yardım, öksüz ve yetim yardımı, muhtaç asker ailelerine yardım, muhtaç asker çocuğu yardımı, terör zararı yardımları, afet ve acil durum yardımları ve işe yönlendirme-işe başlama yardımı; *özel amaçlı yardımlar*; gıda yardımları, öğle yemeği yardımı, aşevleri, barınma yardımları, yakacak yardımları, sosyal konut projesi, elektrik tüketim desteği ve yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı; *yaşlı ve engelli yardımları*; yaşlılık aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı, engelli ihtiyaç yardımları ve VEFA yaşlı ve engellilerin bakımı projeleri; *sağlık yardımları*; şartlı sağlık yardımları, kronik hastalara yönelik yardım programı, silikozis hastalarına yapılan ödemeler, kronik hastalara elektrik tüketim desteği, sağlık yardımı, GSS katılım payı ödemeleri ve GSS prim ödemeleri; *eğitim yardımları*; eğitim materyali yardımları, şartlı eğitim yardımları, ücretsiz ders kitabı, öğrenci taşıma barınma ve iaşe yardımı, engelli öğrencilerin ücretsiz taşınması, yurt yapımı ve yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı; *istihdam ve proje destekleri;* gelir getirici proje destekleri, kırsal alanda sosyal destek projesi, istihdam eğitimi projeleri, geçici istihdam projeleri, sosyal hizmet projeleri, ADEM projeleri, SODAM projeleri ve evsizlerin konaklatılması şeklindedir. Bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 149; AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 137.

[32] Bakanlıkça bütünleşik sosyal yardım sistemi "*yoksul ve muhtaç kişilerin sosyal yardım başvurularının alınması, hane dosyalarının oluşturulması, kişisel verilerinin ve sosyo-ekonomik bilgileri ile servet unsurlarının merkezi veri tabanlarından sorgulanması, hanenin sosyo-ekonomik durumuna ait mahallinde yapılan sosyal incelemeye ilişkin raporların tutulması, muhtaçlık kararının verilmesi, yardım ödemlerine ilişkin banka talimatlarının verilmesi ve gerçekleştirilen tüm yardımlara yönelik otomatik muhasebeleştirme eylemlerinin tamamının elektronik ortamda yürütüldüğü, vatandaşların yapmış oldukları sosyal yardım başvuru sonuçlarını E-Devlet kapısı üzerinden görüntüleyebildiği hem kamuya hem de vatandaşlara hizmet veren bir bilgi (bilişim) sistemi*" şeklinde tanımlanmıştır. Bu sistem daha önce "sosyal yardım bilgi sistemi" (SOYBİS) adı altında oluşturulan sistemin güncellenmiş hali olarak da ifade edilebilir. Ayrıca bkz. ASPB (2017). *Türkiye'nin Bütünleşik Yardım Sistemi*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.7.

[33] 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu (SYDTK) uyarınca bu Vakıflar, her il ve ilçede TMK hükümlerine göre kurulmuştur. Yargıtay İçtihadı Birleştirme Genel Kurulu tarafından da (Y.İBK., T.09.06.2017, E.2016/3, K.2017/4; www.kazanci.com) hükmedildiği üzere, özel hukuk tüzel kişiliğine sahip her bir Vakıf ayrı birer işyeri olarak kabul edilmektedir. Öte yandan bu Vakıflar ASHB'nin idari yapılanması içinde yer almasalar da, denetimleri Vakıflar Genel Müdürlüğü, İçişleri Bakanlığı ve ASHB tarafından yapılmaktadır. https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/ (Erişim Tarihi: 18.12.2020)

[34] Aynı yönde bkz. Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 203-204; Uğur, 2011, **a.g.k.,** 131. Vakıf başkanlarının mülki amirler olmasının da etkisiyle, günümüzde SYDV'lerin Bakanlık yönetiminde faaliyet gösteren Vakıflara

ile koordineli bir biçimde çalışmakta; özellikle ASHB'nin doğrudan sorumluluğunun bulunmadığı alanlarda faaliyet göstermektedirler (SYDTK m.7). Nitekim uygulamaya bakıldığında ASHB'nin sosyal yardım ve hizmetler bakımından yetki alanı daha kazuistik yöntemlerle belirlenmiş; sosyal yardım ve hizmetlerin Bakanlıkça sunumu, olay ve olgular yerine kişi odaklı (kadınlar, çocuklar, engelliler, yaşlılar, gaziler ve şehit yakınları) belirlenerek sosyal yardım ve hizmetlerde inisiyatif alanı oldukça daraltılmıştır. Bu nedenle Vakıflar, ASHB uygulamasında sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin temel alıcıları arasında kabul edilen kadın, çocuk, engelli, yaşlı, gazi ve şehit yakını dışındaki muhtaçların da (örneğin 18-60 yaş arasındaki erkekler, dezavantajlı olarak kabul edilmese de muhtaç durumda olan bireyler vb.) sosyal sorunlarının giderilmesinde önemli roller üstlenmektedir. Üstelik ASHB tarafından yürütülen sosyal yardım programlarının büyük bir bölümü Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunca karşılanmaktadır[35].

Değinilen sosyal yardım program ve projelerini gerçekleştirmek adına Türk primsiz rejim hukukunda çok sayıda mevzuat[36] bulunmaktadır. Nitekim sosyal güvenlik reformu kapsamında planlanan sosyal yardım ve hizmetlerin tek bir kanunda toplanması fikri halen hayata geçirilememiştir[37]. Mevzuatın dağınıklığı ve genişliği nedeniyle oldukça spesifik düzenlemeler içeren tüm bu mevzuat metinlerini çalışmamızda temel almak

---

dönüştükleri yönünde bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 566. Yasal bir zorunluluk olmamasına rağmen Vakıfların merkezi örgütlenmenin emir ve talimatlarına uydukları yönünde bkz. Urhan ve Urhan, 2017, **a.g.k.,** 304.

[35] Yukarıda sözü edilen 43 alt gruptaki sosyal yardımlardan doğum yardımı, GSS katılım payı ödemeleri, GSS prim ödemeleri, yaşlılık aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı, silikozis yardımı ile devreden silikozis ödemeleri ve evde bakım aylığı genel bütçe tarafından karşılanmakta; yabancılara yönelik sosyal uyum yardımı ve şartlı eğitim yardımı ise AB tarafından finanse edilmekte; geri kalan 33 alt gruptaki sosyal yardımlar ise Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonundan karşılanmaktadır. Ayrıca bkz. AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 137.

[36] Örneğin bkz. 1005 sayılı İstiklal Madalyası Verilmiş Bulunanlara Vatani Hizmet Tertibinden Şeref Aylığı Bağlanması Hakkında Kanun; 3292 sayılı Vatani Hizmet Tertibi Aylıklarının Bağlanması Hakkında Kanun; 2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun; 2566 sayılı Bazı Kamu Görevlilerine Nakdi Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun; 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu; 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun; 3580 sayılı Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun; 168 sayılı Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanun; 7269 sayılı Umumi Hayata Müessir Afetler Dolayısiyle Alınacak Tedbirlerle Yapılacak Yardımlara Dair Kanun; 2090 sayılı Tabii Afetlerden Zarar Gören Çiftçilere Yapılacak Yardımlar Hakkında Kanun; 667 sayılı Sivil Demokrasi Şehit ve Gazilerine Yönelik Aylık Bağlanmasına İlişkin Kanun Hükmünde Kararname; 2629 sayılı Uçuş, Paraşüt, Denizaltı, Dalgıç ve Kurbağa Adam Hizmetleri Tazminat Kanunu; 3160 sayılı Emniyet Teşkilatı Uçuş Hizmetleri Tazminat Kanunu; 5102 sayılı Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun; 5774 sayılı Başarılı Sporculara Aylık Bağlanması ile Devlet Sporcusu Unvanı Verilmesi Hakkında Kanun; 2453 sayılı Yurt Dışında Görevli Personele Nakti Tazminat Verilmesi ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun.

[37] Primsiz rejime ilişkin mevzuatın tek çatı altında toplanmasına dair kanun tasarıları ve tarihsel süreç hakkında bilgi için bkz. Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 220 vd.; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 190 vd.

mümkün değildir. Bu nedenle bu bölümde, daha genel nitelikli kanunlar olmaları sebebiyle[38] özellikle 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu ve 2202 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun esas alınacak; diğer mevzuat düzenlemelerine ise kişisel durum değişiklikleriyle ilgilisi bulunduğu müddetçe ilgisine göre yer verilecektir.

1.2. Genel Olarak Sosyal Hizmetler

Sosyal yardımlar gibi sosyal hizmetler de toplum içinde ortaya çıkan sosyal sorunları çözmek adına başvurulan, köklü bir geçmişe sahip uygulamalar arasındadır. Tarihsel süreçte gönüllülük ve dayanışma esasına göre yerel düzeyde yaygınlaşan sosyal hizmetler, özellikle 19. yüzyılda merkezi anlamda örgütlenmeye; 2. Dünya Savaşı sonrasında sosyal devlet anlayışının yaygınlık kazanmasıyla birlikte ise devlet otoritesi sorumluluğunda gerçekleştirilmeye başlanmıştır[39]. Bu nedenle sosyal hizmetlerin gelişme sürecinin sosyal yardımların gelişme süreciyle benzer olduğu söylenebilir.

Sosyal yardımlardan farklı olarak sosyal hizmetlerde ayni veya nakdi edimlerden ziyade "hizmet sunumu" ön plandadır. Kişisel hizmetler olmaları nedeniyle sosyal hizmetlerle kişinin maddi açıdan değil sosyal açıdan tatmin edilmesi ve devamla bireylerin refahı ile toplum refahı arasında denge kurmak amaçlanır[40]. Ayrıca, bireylerin toplumla olan uyum sorunlarını çözmek ve onları aktif hayata dâhil etmek, toplumsal gelişmenin sağlanmasına katkı sağlamak, bireyler arasındaki gelir dağılımı eşitsizliğini azaltmak ve yaşam kalitelerini arttırmak da sosyal hizmetlerin amaçları arasında yer alır[41]. Buna göre sosyal hizmetlerde sorun ortaya çıktıktan sonra değil, ortaya çıkmadan önce müdahale etme ve çözüm üreterek bunları önleme amacı baskındır[42]. Bunun dışında sosyal hizmetlerin destekleyici, iyileştirici (rehabilite edici) ve değiştirici (geliştirici)

---

[38] Doktrinde Gökçeoğlu Balcı da Türk Hukukundaki sosyal yardım mevzuatından yalnızca ikisinin (3816 sayılı Yeşil Kart Kanunu mülga olmadan önce üçünün) (2828 sayılı Kanun ve 3294 sayılı Kanun) genellik ilkesini benimsediğini belirtmiştir. Gökçeoğlu Balcı, 2007, **a.g.k.,** 137; Gökçeoğlu, 2014, **a.g.k.,** 105. Sözer ise 3294 sayılı Kanunun genel nitelik taşıdığını ve tüm muhtaç vatandaşları ilgilendirdiğini, diğer yasal düzenlemelerin ise belirli grupları kapsama aldığını belirtmiştir. Sözer, 1998, **a.g.k.,** 86.

[39] Sosyal hizmetlerin tarihsel gelişimi hakkında detaylı bilgi için bkz. B. Kesgin (2016). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet* (2. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap, s.10 vd.; S. Demirbilek (2009). *Sosyal Politika Bağlamında Sosyal Hizmet.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası, s.23 vd; Demirbilek, 2005, **a.g.k.,** 42-45; S. Sallan Gül ve A. Alican Şen (2014). Türkiye'de Kadın Hakları ve Sosyal Hizmet Uygulamalarında Yeni Liberal Dönüşüm. *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinlerarası Yaklaşım* (Ed: P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün). Ankara: Bağlam Yayıncılık, s.115 vd.

[40] Taşçı, 2010, **a.g.k.,** 34; Demirbilek, 2009, **a.g.k.,** 15.

[41] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 794; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 505; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 39-41.

[42] Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 95; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 794.

yönü de mevcuttur[43]. Bu nedenle sosyal hizmetlerin kapsamı sosyal yardımlara göre daha geniştir. Sosyal hizmetlerin odak noktasında yalnızca yoksullar yoktur; yoksulların yanı sıra maddi durumu iyi olan ancak sosyal sorunlarla karşılaşan toplumun diğer kesimleri (engelliler, yaşlılar, eşcinseller, bağımlılar vb.) de kapsamdadır.

Sosyal yardımları ele alırken çok sayıda tasniften söz etmiştik. Ancak sosyal hizmetler bakımından sosyal yardımlarda olduğu gibi çeşitli tasnifler yapmak mümkün değildir[44]. Çünkü sosyal hizmetlerdeki temel ayrım hizmetin türüne ilişkindir. Sosyal hizmetlerin kapsamına ise her türlü faaliyetin girebileceğini belirtmek gerekir. Bu faaliyetlerin çeşitliliği sosyal hizmetlere ayrılan finansman ile doğru orantılıdır. Ancak yaygın olarak sunulan sosyal hizmetler arasında eğitim, özel eğitim, sağlık, evde bakım, barınma ve konut edindirme, ulaşım, bağımlılıkla mücadele, rehabilitasyon, psikolojik destek, şiddeti önleme, evlat edindirme, burs sağlama, meslek edindirme ve istihdam gibi konular öne çıkmaktadır[45].

Sosyal güvenlik hukuku bakımından sosyal hizmetler de sosyal yardımlar gibi sistemin açıklarını kapatmaya yönelik başvurulan tali nitelikli ve tamamlayıcı sosyal politika araçları arasındadır[46]. Sosyal yardımlardan farklı olarak, sosyal hizmetlerin "kamu hizmeti" olma yönü daha baskındır. Ancak sosyal hizmetlerin bir kamu hizmeti olması, bunların sadece devlet tarafından sunulacağı anlamına gelmez. Her ne kadar gündelik kullanımda sosyal hizmet kavramı genellikle özel hukuk kişilerinden ziyade devlet tarafından sunulan kamusal nitelikli hizmetleri ifade etmek için kullanılsa da[47]; bu hizmetlerin devletin yanı sıra devlet gözetim ve denetiminde özel hukuk kişilerince görülmesi de mümkündür[48].

En genel ifadeyle sosyal hizmetler; toplumsal refah ve uyumu sağlamak ve sosyo-ekonomik sorunları çözmek adına herhangi bir kar amacı gütmeksizin sosyo-ekonomik

---

[43] Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 506; Sallan Gül ve Alican Şen, 2014, **a.g.k.,** 113.
[44] Örneğin doktrinde Tuncay ve Ekmekçi, sosyal hizmetleri "sosyal yardım karakterli sosyal hizmetler" ve "sosyal refah karakterli sosyal hizmetler" şeklinde ayrıma tabi tutmaktadır. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 820.
[45] Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 135; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 40-41.
[46] Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 136.
[47] Bu görüşte bkz. Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 136.
[48] Sosyal hizmetlerin kamu hizmeti niteliği ve bu hizmetlerin idarece veya özel hukuk kişilerince görülme rejimi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. Ç. C. Evren (2018). Hukukta Yaşlı ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 22 (2), s.163 vd.

yönden desteklenme ihtiyacı duyulan kişilere yönelik gerçekleştirilen kural olarak karşılıksız hizmetler bütünü şeklinde tanımlanabilir[49]. 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda (SHK) ise sosyal hizmetler "*kişi ve ailelerin kendi bünye ve çevre şartlarından doğan veya kontrolleri dışında oluşan maddi, manevi ve sosyal yoksunluklarının giderilmesine ve ihtiyaçlarının karşılanmasına, sosyal sorunlarının önlenmesi ve çözümlenmesine yardımcı olunmasını ve hayat standartlarının iyileştirilmesi ve yükseltilmesini amaçlayan sistemli ve programlı hizmetler bütünü*" olarak tanımlanmıştır (SHK m.3/1-a). Bu hizmetler bakımından önem taşıyan husus, sosyal sigortalarda olduğu gibi bireylerin finansmana katkı sunmadan sosyal hizmetlerden yararlanabilmeleridir.

Türk Hukukunda sosyal hizmetler uzun yıllar gönüllülük ve dayanışma esasına göre, özellikle dini yükümlülüklerin ve vakıf geleneğinin de etkisiyle hayırseverlik ekseninde gerçekleştirilmiştir[50]. Ancak zaman içerisinde sosyal hizmetler, toplumda *öncelikli* kabul edilen bazı gruplar (yoksullar, işsizler, evsizler, engelliler, yaşlılar, öğrenciler, gençler, hastalar, kadınlar, yetim ve öksüzler, korunmaya muhtaç çocuklar, sığınmacılar, mülteciler ve göçmenler, madde ve alkol bağımlıları, eski hükümlüler, doğal afet mağdurları vb.) üzerinden gelişme göstermiş; yakın dönem politikasında ise sosyal yardımlarda olduğu gibi sosyal hizmetlerde de öncelikli kişilerle birlikte *aileyi* temel alan bir anlayış benimsenmiştir[51].

Sosyal güvenlik reformunun primsiz rejim bakımından henüz tamamlanmadığına yukarıda değinmiştik. Bu nedenle sosyal yardım ve hizmetlerin tek çatı altında toplandığı bir mevzuat bulunmamaktadır. Ancak sosyal yardımların aksine sosyal hizmetler bakımından daha derli toplu bir mevzuatın varlığından söz edilebilir. Nitekim 1983 yılında kabul edilen 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu

---

[49] Sosyal hizmete ilişkin diğer tanımlar için ayrıca bkz. S. Dilik (1980b). Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (1), 73-77; Demirbilek, 2009, **a.g.k.,** 7-12; Sözer, 1998, **a.g.k.,** 32; Taşçı, 2010, **a.g.k.,** 30-31; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 136-138; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 38-40; E. Çengelci (1996). *Cumhuriyet Türkiyesinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*. Ankara: Şafak Matbaacılık, s.4.

[50] Türk Hukukunda sosyal hizmetlerin tarihsel süreci hakkında ayrıca bkz. Çengelci, 1996, **a.g.k.,** 5 vd.; N. Şahin Taşğın ve U. Tekin (2013). Türkiye'de Sosyal Hizmetin Temel Karakteristikleri ve Güncel Görünümü. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (Ed: H. Acar, N. Negiz ve E. Akman). Ankara: Maya Akademi, s.121 vd.; Demirbilek, 2009, **a.g.k.,** 35-43; Kesgin, 2016, **a.g.k.,** 63-76, 137 vd.; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 138 vd.; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 41 vd.

[51] Sözer, 1998, **a.g.k.,** 116-117; Kesgin, 2016, **a.g.k.,** 108.

uzun yıllar sosyal hizmetler bakımından temel kanun olarak uygulama alanı bulmuştur. 2011 yılındaki değişiklikle ise Kanunun adı "Sosyal Hizmetler Kanunu" olarak değiştirilmiş[52] ve yapılan çeşitli değişikliklerle Kanunun sosyal hizmetler bakımından genel bir mevzuat metni haline gelmesi amaçlanmıştır. Bu nedenle günümüzde sosyal hizmetler bakımından Türk Hukukundaki temel mevzuatın 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu olduğunu söylemek mümkündür. Ancak bu temel Kanun dışında belli başlı kanuni düzenlemeleri[53] de sosyal hizmetler mevzuatı kapsamında saymak gerekir.

Benzer şekilde, geçmiş dönemde farklı isimlerle varlık gösteren ve uzun yıllar en önemli sosyal hizmet kurumu olarak faaliyet gösteren Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu da Bakanlığın teşkilat yapısının değiştirilmesiyle birlikte ASHB çatısı altında Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü adıyla faaliyetlerine devam etmeye başlamıştır[54]. Ancak Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü dışında, Bakanlığın sosyal hizmetler bakımından faaliyet gösteren diğer birimleri arasında Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünü, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünü, Kadının Statüsü Genel Müdürlüğünü ve Şehit Yakınları ve Gaziler Genel Müdürlüğünü de belirtmek gerekir.

Sosyal yardımlar gibi sosyal hizmetlerde de *genellik, merkezilik, kamusallık* ve *hak temelli olma* kriterlerine sosyal hizmetlerin sosyal güvenlik hukuku kapsamında ele alınıp alınmayacağı bakımından başvurmak mümkündür. Nitekim uygulamada sosyal hizmetler yalnızca devlet otoritesi tarafından değil, özel hukuk aktörlerince de yerine getirilmektedir. Üstelik yerel yönetimlerin (belediyeler, köy ve mahalle muhtarlıklarının) ve diğer sivil toplum kuruluşlarının (Kızılay, Darüşşafaka Cemiyeti, Mehmetçik Vakfı vb.) sunduğu sosyal hizmetler de azımsanmayacak sayıdadır. Çalışmamız bakımından sosyal hizmet ile kast edilen, bireylere devletten talepte bulunma hakkı tanıyan, genellik ilkesine göre esasları belirlenen ve merkezi niteliğe sahip kamusal nitelikli hizmetlerdir. Diğer bir anlatımla, sosyal hizmet hakkını da sosyal güvenlik hakkı kapsamında

[52] Kanunun adı 03.06.2011 tarih ve 633 sayılı KHK'nın 35. maddesiyle değiştirilmiştir.
[53] Örneğin bkz. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun; 5395 sayılı Çocuk Koruma Kanunu; 3359 sayılı Sağlık Hizmetleri Temel Kanunu; 224 sayılı Sağlık Hizmetlerinin Sosyalleştirilmesi Hakkında Kanun; 4341 sayılı Muhtaç Erbaş ve Er Ailelerinin Ücretsiz Tedavisi Hakkında Kanun; 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu; 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun; 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname.
[54] https://ailevecalisma.gov.tr/chgm/teskilat-yapisi/kurum-hakkinda/ (Erişim Tarihi: 05.01.2021)

değerlendirmek ve devletin sorumluluğunu bu kapsamda ele almak gerekir[55]. Nitekim Anayasada da sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gereken gruplar açıkça belirtilmiştir (AY m.61). Devlet, mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde sosyal sorunların muhatabı olan bu kişilerin sosyal güvenliğini de sosyal hizmetler yoluyla gidermekle yükümlüdür.

Son olarak belirtelim ki, sosyal hizmetler bakımından da merkezilik kriterini sistemin yönetimi bakımından düşünmek gerekir. Çünkü yeni liberal anlayışla birlikte yönetim düzeyinde yaygınlaşan yerelleşme hareketi, sosyal yardımların yanı sıra sosyal hizmetler bakımından da karşılık bulmuştur. Diğer bir anlatımla, Bakanlığın sosyal hizmet faaliyetleri de taşra teşkilatınca (İl Müdürlüklerince) ve gerektiğinde SYDV ve görevlendirilen diğer kuruluşlarca aracılığıyla yerine getirilmektedir.

2. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL YARDIM VE HİZMETLERİN İDARESİ KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Kişisel durum değişikliklerinin primsiz rejim yönünden etki ve sonuçlarını ele alırken öncelikle sosyal yardım ve hizmetlerin idari yapılanmasına değinmek ve kişisel durumların primsiz rejim bakımından sonuçlarını bu kapsamda ele almak anlayış kolaylığı sağlayabilir. Yukarıda değindiğimiz üzere devlet, sosyal yardım ve hizmetlerin yürütümü bakımından tekel konumda değildir. Ancak bu geniş yapılanmanın aksine çalışmamızın sınırı, yalnızca devlet otoritesi altında yürütülen sosyal yardım ve hizmetlerdir. Bu nedenle bu başlık altında devletin sosyal yardım ve hizmetlerin yürütülmesinde kişisel durum değişikliklerinden ne ölçüde yararlandığına değinilecektir.

Önceki bölümlerde, kişisel durum tescillerini esas alan sosyal güvenlik sistemlerinin inşasıyla birlikte, kişisel durum değişikliklerinin devletin yürütücü fonksiyonu bakımından önemli hale geldiğinden söz etmiştik[56]. Nitekim kişisel durum

[55] Aynı yönde bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 507-508; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 144. Ayrıca bkz. Akar, 2015, **a.g.k.,** 611-612. Türkiye'nin onaylamış olduğu uluslararası anlaşmalar uyarınca sosyal hizmetlerin hak olarak kabul edilmesi gerektiği ancak AY m.61 düzenlemesinin sosyal hizmetleri bir hak olarak düzenlemediği yalnızca devlete bu anlamda ödev yüklediği yönünde bkz. Gökçeoğlu Balcı, 2007, **a.g.k.,** 136; Gökçeoğlu, 2014, **a.g.k.,** 106 vd. Küreselleşme süreciyle birlikte sosyal hizmetlerin de hak temelli olmaktan çıkıp gönüllü yapılar olarak işlevsel hale geldiği yönünde aksi görüşte bkz. Kesgin, 2016, **a.g.k.,** 10-11. Sosyal hizmetlerin herkese tanınan bir sosyal hak değil, özel durumlarını ispatlayanlara sunulan bir hizmet olduğu yönünde bkz. Sallan Gül ve Alican Şen, 2014, **a.g.k.,** 113. Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Fonunun, Türkiye'de yoksulluğun hayırseverlikle çözülebilecek bir sorun olarak algılanmaya devam edildiğinin ve sosyal yardım ve hizmetlerin bir hak olarak kabul edilmediğinin bir göstergesi olduğu yönünde bkz. Şahin Taşğın ve Tekin, 2013, **a.g.k.,** 126-127, 133.

[56] Bkz. 2. Bölüm, kısım 1.

değişikliklerinin kaydedildiği sicillerden yararlanma, tarihsel önceliği nedeniyle ilk olarak sosyal yardımlar ekseninde ortaya çıkmıştır[57]. Kişisel duruma ilişkin kayıtlar, çeşitli sosyal yardım aktörleri tarafından ihtiyaç sahiplerinin belirlenmesi ve bu kişilere gerekli yardımların yapılması amacıyla uzun yıllar kullanılmıştır. Sosyal devletin yükselişi ile birlikte ise kişisel durum tescilleri, devlet otoritesi altında gerçekleştirilen sosyal güvenlik faaliyetlerinin yürütümü bakımından da önem taşımaya başlamıştır.

Sosyal yardım ve hizmetlerin yürütümünde kişinin özel durumunun (sübjektif kriterlerin) dikkate alınması[58], primsiz rejim bakımından kişisel durum değişikliklerini ve bu değişikliklerin işlendiği sicilleri önemli kılmaktadır. Çünkü kişisel durumlar, hem sistemin yönetimi ve işleyişi bakımından hem de sistemden yapılacak yardımların belirlenmesi bakımından işlev görür. Diğer bir ifadeyle kişisel durumlar, devletin sunacağı yardım ve hizmetlerin gerektiğinde kişinin durumuna göre özelleştirilmesine ve farklılaştırılmasına imkân verir; böylelikle primsiz rejimin işleyişi bakımından "bireyselleştirme" işlevi görür. Bu etki bazı kişisel durum değişikliklerinde doğrudan ortaya çıkarken bazılarında dolaylı bir şekilde gerçekleşir.

Devletin üstlenmiş olduğu bireylerin ekonomik varlığını güvence altına alma görevinin yerine getirilmesinde başvurduğu unsurlardan biri kişisel durumlardır. Devlet otoritesi altındaki sosyal yardım ve hizmetlerin yürütülmesinde ve devletin anayasadan ve kanunlardan doğan sosyal ve ekonomik ödevlerinin sınırlarının çizilmesinde kişisel durum sicilleri aktif bir rol üstlenirler. Üstelik bu siciller sadece bireye dönük bir işlevsellikle sınırlı kalmaz; içerdikleri bilgiler sayesinde sosyal yardım ve hizmetlerin kurumsallaşmasına da katkı sağlarlar. Ayrıca, primsiz rejim sisteminin değişen topluma ve sosyal sorunlara göre uyarlanması yönünde istatistiki bir fayda da sağlarlar. Özellikle sistemin finansmanı ve sürdürülebilirliği, sistemden yapılacak yardımların kapsamı konusunda kişisel durumlar, yararlanılan temel verilerin başında gelmektedir. Örneğin toplumdaki yoksulluğu tespit etmek ve izlemek adına kişisel durumları da kapsayan

[57] Örneğin İngiltere'de yoksulluk yasaları, kiliselerce ve devlet tarafından tutulan kişisel durum tescilleri sayesinde başarılı olabilmiş; böylelikle yoksullara yapılan yardım ve hizmetlerle kişilerin sosyal kontrolü sağlanmıştır. Szreter, 2007, **a.g.k.,** 72 vd.

[58] Dilik, 1980b, **a.g.k.,** 77. Sosyal sigorta bakımından ise böyle bir sübjektiflikten söz etmek mümkün değildir. Sosyal sigorta ilişkisi kural olarak her sigortalının özel durumuna göre değil objektif esaslara göre düzenlenmiştir. Ayrıca bkz. Bozer, 1963, **a.g.k.,** 12.

hususlarda düzenli veri toplanması ve istatistiklerin tutulması bunun önemli göstergelerinden biridir.

Uluslararası düzenlemelere bakıldığında, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin etkin bir biçimde yürütümünü sağlamak amacıyla, kişisel durum tescillerinden de yararlanılarak oluşturulan sosyal tescil sistemleri (*social registries*)[59] bu noktada dikkat çekmektedir. Diğer tescillerde yer alan kişisel verilerden yararlanılarak oluşturulan bu entegre bilgi sistemleriyle, bireyleri ve aileleri sisteme kaydederek sosyal yardım ve/veya sosyal hizmet almaya hak kazanma yeterliliklerini eldeki veriler uyarınca ölçmek ve sosyal yardım ve hizmetleri işlevsel bir biçimde sunmak amaçlanmaktadır.

Türk Hukukunda da kişisel durum tescillerinin, İçişleri Bakanlığınca oluşturulan "kimlik paylaşım sistemi" aracılığıyla ilgisi uyarınca kamu hizmeti yürüten çeşitli kuruluşlarla paylaşıldığından söz etmiştik (NHK m.45 vd.). ASHB de sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin işler bir şekilde yürütülebilmesi için kişilerin nüfus verilerine erişmeye yetkili kurumlar arasında olup kullanılan ortak sistem gereği bir kimsenin kişisel durumunda ortaya çıkan veya bir kimsenin hukuki statüsünü etkileyen nüfus kütüğüne kaydedilen her değişikliğe ilgisi dâhilinde ulaşabilmektedir. Nitekim ülkemizde de yukarıda sözü edilen gelişmelere paralel olarak, sosyal tescil sistemi kapsamında değerlendirebilecek[60] bir sistem (bütünleşik sosyal yardım sistemi) inşa edilmiş; bu sayede Bakanlığın ilgili birimlerine sosyal yardım veya hizmetlerden yararlanmak için başvuran veya sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaya hak kazanan kişilerin kişisel durum tescilleri dâhil olmak üzere çeşitli kişisel verilerine[61] elektronik ortamda ve tek bir noktadan ulaşabilme kolaylığı yaratılmıştır (633 s. KHK m.33)[62].

---

[59] Sosyal yardım ve sosyal hizmet alanlara veya almak isteyenlere ilişkin temel bilgilerin kayıt altına alındığı bu sistemler her ülkede farklı isimlerle anılmaktadır. Ancak isimleri farklı olsa da bu sistemlerle amaçlanan, kişilerin sosyal yardım ve/veya sosyal hizmete hak kazanıp kazanmayacaklarını mevcut veriler uyarınca tespit etmektir. Sosyal tescil sistemleri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. P. Leite, T. George, C. Sun, T. Jones ve K. Lindert (2017). *Social Registries for Social Assistance and Beyond: A Guidance Note & Assessment Tool*. Washington: World Bank Group, s.1 vd. http://documents1.worldbank.org/curated/en/698441502095248081/pdf/117971-REVISED-PUBLIC-Discussion-paper-1704.pdf (Erişim Tarihi: 14.01.2021)

[60] Leite vd., 2017, **a.g.k.,** 39.

[61] ASHB'ye göre Nüfus ve Vatandaşlık İşleri Genel Müdürlüğünden alınan belge ve veriler arasında onaylı hane kaydı örneği, hane kaydı örneği, kişi kaydı örneği, vukuat bilgisi, adres bilgisi, terör zararı tazminatı ve geçici köy korucusu maaş bilgileri bulunmaktadır. ASPB, 2017, **a.g.k.,** 16.

[62] Bütünleşik sosyal yardım sisteminin uygulamadaki görünümü ve özellikleri hakkında ayrıca bkz. Karagöz, 2020, **a.g.k.,** 161.

Kişisel durum değişikliklerinin ve bu veriler esas alınarak oluşturulan bütünleşik sosyal yardım sisteminin, Türk Hukukunda yaygın olarak benimsenen ayrım uyarınca, özellikle koruma karakteri taşıyan sosyal yardım ve hizmetler bakımından etkili olduğunu belirtmek gerekir. Sosyal tazmin veya sosyal teşvik karakteri taşıyan sosyal yardım ve hizmetlerde ise kişisel durumların etkisinin görece az olduğu söylenebilir.

3. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN SOSYAL SORUNLAR KAPSAMINDA DEĞERLENDİRİLMESİ

Önceki bölümlerde değinmiş olduğumuz üzere, kişisel durum değişikliği ile sosyal güvenlik ilişkisi iki temel cepheden gelişme göstermiştir. İlki, kişisel durum değişikliklerinin sosyal yardım ve hizmetlerin idaresi kapsamında etkisini gösteren ve yukarıda sözü edilen idari fonksiyondur. İkincisi ise maddi fonksiyon olarak adlandırabileceğimiz ve kişisel durum değişikliklerinin sosyal güvenlik sistemlerinden yararlanma bakımından etkisini gösteren yüzüdür. Bu ikinci fonksiyon, kişisel durum değişikliklerinin sosyal sorunlarla olan ilişkisinin bir sonucudur.

Çalışmamızın ikinci bölümünde, maddi fonksiyon kapsamında kişisel durum değişiklikleriyle sosyal sigortaların ilişkisi bakımından sosyal risk kavramına yer verilmişti[63]. Nitekim sosyal sigorta sistemleri sosyal risklerin etkilerini ortadan kaldırma veya azaltma amacı üzerine inşa edilmiştir. Sosyal yardım ve hizmetler bakımından sistemin işleyişinde başvurulan unsur ise sosyal riskler değil *sosyal sorunlar*dır. Diğer bir anlatımla, sosyal yardım ve hizmetler ile azaltılması veya ortadan kaldırılması amaçlanan yalnızca sosyal riskler değil, sosyal riskleri de kapsayan sosyal sorunlardır.

En genel ifadeyle sosyal sorun*; "bireylerin çeşitli sebeplerle toplumsal eşitsizlik ve dışlanmaya maruz kalma durumu*" şeklinde ifade edilebilir[64]. Daha detaylı olarak ise "*toplumu oluşturan grup ve sınıfların gerek birbirleriyle gerekse tüm toplumla ilişkilerinde ortaya çıkan ya da toplumdaki değişmelerden ileri gelen uyuşmazlık, gerginlik ve çatışmalar*" şeklinde tanımlanabilir[65]. Doktrinde yer bulan bir diğer tanımda ise "*çok sayıda kişinin değerlerini etkileyen ve kolektif girişimlerle düzeltilebilir*

[63] Bkz. 2. Bölüm, kısım 2.2.
[64] A. Yıldırım Aykurt (2020). 21. Yüzyıl'da Sosyal Sorunlar ve Dezavantajlı Gruplar. *Journal of Awareness*, 5 (3), s.428.
[65] Sözer, 1998, **a.g.k.,** 2.

nitelikteki sorunların, toplumun etkili kesimlerince sosyal sorun olarak nitelenmesiyle ortaya çıkan" sorunlar olarak ifade edilmektedir[66].

Sanayi Devriminin topluma kazandırdığı bu kavram önceleri işçi sorununu ifade etmek üzere kullanılmış; daha sonrasında ise değişen toplum yapısıyla birlikte sosyal bir soruna dönüşen ve sosyal politika araçları kullanılarak çözülmesi gereken her türlü olgu için kullanılmaya başlanmıştır[67]. Ancak günümüzde sosyal sorun; özellikle ırk, etnik köken, ayrımcılık, cinsiyet, cinsel yönelim, sağlık, din, mezhep, politik görüş, gelir seviyesi ve yoksulluk, eğitim, yaşlılık, işsizlik, bağımlılık, intihar, suç, şiddet ve istismar, göç, terör, savaş, tek ebeveynli aileler, teknolojik gelişmeler ve ekoloji gibi değişkenler uyarınca çok sayıda kişiyi kapsama alan ve gün geçtikçe genişleyen bir kavrama dönüşmüştür[68].

Sosyal yardım bakımından temel sosyal sorunun yoksulluk olduğundan söz etmiştik. Sosyal yardım projeleriyle bireylerin muhtaçlık durumunu azaltmak veya ortadan kaldırmak ve toplumla uyum içinde yaşamlarını sürdürmelerini sağlamak amaçlanmaktadır. Sosyal hizmetler bakımından ise sosyal sorunların kapsamı daha geniştir. Yoksulluğun yanı sıra bireyi toplum içinde eşitsiz ve dezavantajlı duruma sokan her türlü sosyal sorunun, devletlerin mali imkânları ölçüsünde giderilmesi hedeflenmektedir. Buna göre sözü edilen sosyal sorunlardan yoksulluk özellikle sosyal yardımlar uyarınca çözülmeye çalışılırken; sosyal hizmetler sosyal sorunlara daha bütüncül bir şekilde yaklaşmaktadır.

Sistemin yapılanmasındaki önemi nedeniyle kişisel durum değişikliklerinin sosyal sorunlarla olan ilişkisine de değinmek gerekir. Cevaplanması gereken ilk soru, her kişisel durum değişikliğinin bir sosyal sorun teşkil edip etmeyeceğidir. Bireyin toplumun bir parçası olduğu göz önünde bulundurulduğunda, bireyin kişiliğinde ve devamla kişisel durumunda ortaya çıkan her türlü değişiklik, esasında bir sosyal sorun potansiyeli taşır. Bu yaklaşımdan hareketle, kişisel durumda ortaya çıkan değişikliklerin kişinin içinde bulunduğu toplumdaki konumunda eşitsizlik yarattığı müddetçe aynı zamanda bir sosyal

[66] Loseke ve Spector ve Kitsuse'den aktaran T. J. Sullivan (2016). *Introduction to Social Problems* (10th Edition). Boston: Pearson Education, s.3-4.
[67] Demirbilek, 2009, **a.g.k.,** 95.
[68] Yıldırım Akyurt, 2020, **a.g.k.,** 428; Demirbilek, 2009, **a.g.k.,** 95. Yaygın sosyal sorunlar için ayrıca bkz. W. Kornblum, J. Julian ve D. Smith (2011). *Social Problems* (14th Edition). Harlow: Pearson Education, s.29 vd.; Sullivan, 2016, **a.g.k.,** 57 vd.

sorun olarak kabul edilebileceğinden; böylelikle kişisel durum değişiklikleri ile sosyal sorunların sosyal risklere kıyasla daha yakın bir ilişki içinde olduğundan söz edilebilir. Örneğin kişinin cinsiyetini değiştirmesinde, evlilik dışı bir ilişkiden çocuk sahibi olmasında, kişinin soybağının babası tarafından reddedilmesinde veya vatandaşlıktan çıkarılmasında durum böyledir.

Belirtelim ki bu yaklaşım, sosyal sorunlar ancak geniş anlamda ele alındığında mümkün olabilir. Oysa sosyal güvenlik perspektifinden bakıldığında sosyal sorunlar daha dar bir anlam ifade etmektedir[69]. Sosyal güvenlik uygulamasında bir sorunun sosyal sorun olarak kabul edilebilmesi için toplumun büyük bir kesimini etkilemesi ve bu sorunun çözülmesine dair bir kamuoyunun oluşmuş olması gerekmektedir[70]. Görüldüğü üzere sosyal sorunlar her ne kadar bireyin bünyesinde ortaya çıkan sorunlar olsa da, meşruiyet kazanabilmeleri; diğer bir anlatımla toplum nezdinde bir "sosyal" sorun olarak kabul edilebilmeleri için bireyden ziyade bir topluluğu etkilemeleri ve bu sorunların yalnızca soruna maruz kalanlar tarafından değil, aynı zamanda toplumun diğer kesimleri tarafından sosyal sorun şeklinde kabul edilmesi gerekir[71]. Bu nedenle sosyal yardım ve hizmetler bakımından bir sorunun "sosyal sorun" olarak ele alınabilmesi için; bu soruna maruz kalan bireylerin sayısı, sosyal sorunların muhatabı olan "*dezavantajlı gruplar*" [72] ve *kamuoyu görüşü* de önem taşır.

Açıklanan hususlar doğrultusunda, kişisel durum değişiklikleri salt bireyin bünyesinde ortaya çıkmakla başlı başına (dar anlamda) bir sosyal sorun olarak kabul edilmezler. Bu değişikliğin aynı zamanda kişinin toplumla bütünleşmesine engel olması, bu değişiklikle birlikte kişinin bazı temel hak veya hizmetlerden mahrum kalması veya kalma ihtimalinin olması gerekir[73]. Bu yaklaşımla ele alındığında, cinsiyet değişikliği

---

[69] Sorunların "sosyal sorun" olarak kabul edilme süreci hakkında ayrıca bkz. Y. Şişman (2018). Sanayi Devrimi ve Sosyal Sorunlar. *Sosyal Sorunlar* (Ed: Y. Şişman). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını, s.9 vd.; Yıldırım Akyurt, 2020, **a.g.k.,** 428 vd.

[70] Kongar'dan aktaran Şişman, 2018, **a.g.k.,** 9; Sullivan, 2016, **a.g.k.,** 3; Kornblum, Julian ve Smith, 2011, **a.g.k.,** 5. Sosyal sorunların kabul sürecinde kamuoyunun etkisi hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. J. Best (2017). *Social Problems* (3rd Edition). New York: W.W. Norton & Company, s.170 vd.

[71] Kornblum, Julian ve Smith, 2011, **a.g.k.,** 5; Sullivan, 2016, **a.g.k.,** 3. Doktrinde bu husus "sosyal sorunların objektifliği" olarak da ifade edilmektedir. Detaylı bilgi için ayrıca bkz. Best, 2017, **a.g.k.,,** 3 vd.

[72] Yaygın olarak kabul gören dezavantajlı gruplar; yoksullar, evsizler, çocuklar, öğrenciler, kadınlar, tek ebeveynli aileler, engelliler, yaşlılar, işsizler vatansızlar, sığınmacılar, tutuklu ve hükümlüler, madde bağımlıları ve LGBTİ bireylerdir. Dezavantajlı gruplar hakkında bilgi için ayrıca bkz. Yıldırım Aykurt, 2020, **a.g.k.,** 431 vd.; E. S. Malkoç (2020). Sosyal Hizmet ve Toplum. *Sosyal Hizmetin Temel Konuları El Kitabı* (Ed: E. S. Malkoç). Ankara: Grafiker Yayınları, s.9 vd.

[73] Yıldırım Akyurt, 2020, **a.g.k.,** 431.

veya vatansız hale gelme gibi kişisel durum değişikliklerinin birer sosyal sorun olduğundan söz etmek mümkündür. Ancak bunların dışındaki çoğu kişisel durum değişikliği, kişinin bireysel olarak toplumda bazı sorunlar yaşamasına yol açsa da, sosyal güvenlik perspektifinde doğrudan birer sosyal sorun olarak kabul edilmezler. Bu değişiklikler ancak sosyal sorunların ortaya çıkmasında yardımcı birer faktör olarak ele alınabilir. Örneğin kişinin doğum yapmasında veya evlenmesinde durum böyledir. Doğrudan sosyal olarak kabul edilmeyen doğum veya evlenme olayı, kişinin gelir seviyesini olumsuz yönde etkilemesi halinde sosyal sorunun (yoksulluğun) ortaya çıkmasına katkı sağlar ve sosyal yardım ve hizmetlerin kapsamına girerler.

Kişisel durum değişiklikleri ile sosyal sorunlar arasındaki ilişki, kişisel durum değişikliklerinin sosyal risklerle olan ilişkisine benzerdir. Sosyal yardım ve hizmetler bakımından da her kişisel durum değişikliğinin; az veya çok, dolaylı veya doğrudan, etki veya sonuç şeklinde bir karşılığının olduğunu belirtmek gerekir. Ancak sosyal yardım ve hizmetler bakımından her kişisel durum değişikliği aynı zamanda bir sosyal sorun değildir. Diğer bir söyleyişle, özellikle tescile tabi tutulan her kişisel durum değişikliği sosyal sorun niteliği taşımaz. Cinsiyet değişikliği veya vatansız hale gelme hem birer kişisel durum değişikliği hem de sosyal sorun özelliği taşısa da; bunların dışında kalan ve tescile tabi tutulan çoğu kişisel durum değişikliklerinin, doğrudan bir sosyal sorun olarak kabul edilmesi söz konusu değildir. Bu hallerde kişisel durum değişiklikleri yalnızca sosyal sorunun ortaya çıkmasına ortam sağlayan etmenler arasında yer alır. Ancak bu hallerde de her kişisel durum değişikliğinin etkisi aynı seviyede olmaz.

Açıklanan sebeplerle, kişisel durumlar ile sosyal sorunlar arasında her zaman paralel bir ilişkinin varlığından söz etmek güçtür. Sosyal risklerde olduğu gibi, sosyal sorunlar ile kişisel durum değişiklikleri arasında da büyük ölçüde etki-sonuç ilişkisi olduğunu belirtmek gerekir. Bu nedenle kişisel durum değişiklikleri, çalışmamızda salt birer sosyal sorun olarak değil, aynı zamanda sosyal sorunları tetikleyen, azaltan veya arttıran unsurlar olarak ele alınacak; primsiz rejimin idaresi bakımından sisteme dâhil edilen kimseleri özelleştirilebilir kıldığı müddetçe çalışmamıza konu olacaklardır.

4. KİŞİSEL DURUM DEĞİŞİKLİKLERİNİN PRİMSİZ REJİM BAKIMINDAN DOĞURDUĞU SONUÇLAR

Bu bölümde kişisel durum değişikliklerinin primsiz rejim alanındaki sonuçlarını, yaygın olarak kabul edilen sosyal yardımlar-sosyal hizmetler şeklindeki genel ayrım uyarınca ele almayı uygun görüyoruz. Bu nedenle kişisel durum değişikliklerinin etkileri, bir bütün olarak sosyal yardımlar ve sosyal hizmetler bakımından neden-sonuç ilişkisi uyarınca incelenecektir. Bu neden-sonuç ilişkisinin ortaya koyulmasında ise her bir kişisel durum değişikliği ayrı bir başlık altında irdelenecektir. Öte yandan, çalışmamızın bu bölümü merkezi/kamusal nitelikli sosyal yardım ve hizmetlerle sınırlı tutulduğundan, yalnızca ASHB çatısı altında düzenlenen veya Bakanlıkça koordine edilen sosyal yardım ve hizmetler kişisel durum değişiklikleri uyarınca ve ilgisine göre ele alınacaktır.

4.1. Doğuma Bağlı Sonuçlar

4.1.1. Genel olarak

Sosyal sigorta bakımından fizyolojik bir risk olarak kabul edilen ve özel olarak düzenlenen analık hali ve geniş anlamda doğum olayı, sosyal yardım ve sosyal hizmet sistemlerinde kural olarak doğrudan bir sosyal sorun olarak kabul edilmemiştir. Ancak doğum olayı ve analık hali, çoğu zaman çeşitli aktörlerce yürütülen sosyal yardım ve hizmetlerin kapsamına girmiş; sosyal sorun ortaya çıkmasına sebep olma ihtimali oranında primsiz rejim kapsamında değerlendirilmiştir. Buna göre doğum olayı ve analık, yoksulluğa sebep olduğu ve bireyleri muhtaç hale getirdiği müddetçe sosyal yardımların; yoksulluğun yanı sıra bireyleri (yeni doğan çocuğu ve/veya ebeveynlerini ve ailesini) toplum içinde dezavantajlı konuma düşürdüğü ölçüde ise sosyal hizmetlerin kapsamındadır. Bu nedenle bir kişisel durum değişikliği olarak doğum olayı, sosyal sorunların ortaya çıkmasına ortam sağlayan önemli etmenler arasında sayılabilir.

Türk Hukukuna bakıldığında, doğum olayının özellikle sosyal yardımlar bakımından bir sosyal sorun olarak kabul edildiğinden ve çeşitli düzenlemelere konu olduğundan söz edilebilir. Nitekim bu yaklaşım, Türk Hukukunda sosyal yardımlar bakımından bireyden ziyade ailenin (özellikle çocuklu ailenin) odağa alınmasının bir sonucu olarak da ifade edilebilir[74]. Benzer yaklaşım sosyal hizmetler bakımından da

[74] Urhan ve Urhan, 2017, **a.g.k.,** 306-307; Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 196-197. Belirtelim ki AÇSHB'nin (şimdiki adıyla ASHB'nin) 2019-2023 Stratejik Planında da *aile* toplumun temel taşı olarak ön planda tutulmuş

mevcuttur ancak sağlık hizmetleri bir kenara bırakılacak olursa, doğuma bağlı sosyal hizmetler sosyal yardımlarla aynı düzeyde değildir. Diğer bir anlatımla, doğrudan doğuma bağlı sosyal hizmetlerin sosyal yardımlara kıyasla daha dar kapsamlı oldukları söylenebilir.

4.1.2. Sosyal yardımlar bakımından

Türk Hukukundaki doğuma bağlı merkezi sosyal yardımlar, yardımın ASHB İl Müdürlüklerince veya Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca yapılmasına göre iki temel kapsamda ele alınabilir.

ASHB İl Müdürlüklerince koordine edilen ve ödenen doğuma bağlı sosyal yardım, 27.03.2015 tarih ve 6637 sayılı Kanun m.16 hükmüyle getirilen *doğum yardımı*dır (633 s. KHK Ek m.4)[75]. Nispeten yeni sayılabilecek bu sosyal yardım, Türk Hukukunda genellik ilkesi taşıyan sınırlı sosyal yardımlardan biridir. Diğer bir anlatımla, bu yardımdan yararlanabilmek için diğer sosyal yardımlardan farklı olarak kişinin maddi durumu (muhtaçlık kriteri) önem taşımaz; koşulları taşıyan *herkes* doğum yardımı alabilir. Doğum yardımının diğer sosyal yardımlardan bir diğer farkı, bu yardımın gerek sosyal sigorta kapsamında anne ve/veya babaya yapılan ödemelerle (emzirme ödeneği, geçici iş göremezlik ödeneği) ya da aşağıda yer verilecek diğer sosyal yardımlarla birlikte ödenmesinin mümkün olmasıdır. Aksi açıkça düzenlenmediği müddetçe[76], anne veya baba doğum yardımı ile birlikte doğuma bağlı diğer ödeme ve/veya yardımlara da hak kazanabilir (2016/21 s. G., 6.6.4). Ancak belirtelim ki, mükerrer ödemeleri önlemek adına, DMK m.207'de çocuk sahibi olan devlet memurlarına yönelik düzenlenen doğum yardımı ödeneği, bu genel nitelikli doğum yardımı sonrası ilga edilmiştir[77].

---

ancak ailenin yanı sıra *birey* de odağa alınmıştır. Nitekim Planda Bakanlığın misyonu "*ailenin güçlü bireyin mutlu olduğu bir Türkiye*" şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. AÇSHB, 2019, **a.g.k.,** 17, 95.

[75] Doğum yardımı hakkında ayrıca bkz. Doğum Yardımı Yönetmeliği (DYY) (R.G.T.23.05.2015, S.29364).

[76] Örneğin 633 sayılı KHK'da yer alan düzenleme gereği, kamu kurum ve kuruluşlarında istihdam edilen işçilere bireysel veya toplu iş sözleşmesi hükümleri gereğince doğuma bağlı bir ödeme yapılıyorsa, bu ödemenin belirlenen doğum yardımı tutarından daha az olması halinde aradaki fark ödenir; daha yüksek olması halinde ise herhangi bir mahsuba gidilmez ve işçiye ayrıca bir ödeme yapılmaz (633 s. KHK Ek m.4/2; DYY m.5/10). Ancak özel sektörde istihdam edilen işçiler için bu sınırlama geçerli değildir. Diğer bir anlatımla, işçi hem 633 s. KHK'da düzenlenen doğum yardımını hem de bireysel veya toplu iş sözleşmesinde kararlaştırılan doğum yardımını aynı anda alabilir. Ayrıca bkz. Tuaç, 2017, **a.g.k.,** 225; Kurt, 2018, **a.g.k.,** 64; Çavuş, 2021, **a.g.k.,** 88.

[77] DMK mülga m.207/1'de, devlet memurlarından çocuğu dünyaya gelenlere 2500 gösterge rakamının aylık katsayısı ile çarpılması sonucu elde edilecek miktarda doğum yardımı ödeneği verileceği düzenlenmişti.

Doğum yardımından yararlanabilmek için doğum olayının 05.05.2015 tarihinden sonra gerçekleşmesi ve çocuğun canlı doğması gerekir (6637 s. K. m.26/1-b). Ancak çocuğun canlı doğduktan bir süre sonra vefat etmesi, doğum yardımının talep edilmesine engel teşkil etmez. 05.05.2015 tarihinden önce doğan çocuklar ise yalnızca çocuğun kaçıncı çocuk olduğunun belirlenmesinde dikkate alınır. Ayrıca, anne ve/veya babadan en az birinin sağ olması ve Türk vatandaşı (ya da doğumla Türk vatandaşı olup izinle vatandaşlıktan ayrılan kimse) olması gereklidir (DYY m.5/5)[78]. Anne ve babanın her ikisinin de vefat etmesi halinde doğum yardımı çocuğun kanuni temsilcisine yapılır (DYY m.6/2, 9/3).

Doğum yardımından yararlanabilmek için çocuğun doğum kütüğüne kaydı zorunlu olup yardım almak için ASHB İl Müdürlüğüne ya da Sosyal Hizmet Merkezine başvurmak gereklidir[79]. Bu yardıma ilişkin bir diğer husus, doğum olayının Türkiye sınırları içinde gerçekleşmesinin koşul olarak aranmamasıdır. Yurt dışında doğum yapanların Türkiye'de ikamet etmemeleri halinde başvurularını büyükelçilik veya konsolosluklara yapmaları mümkündür (DYY m.11). Tüm bu hallerde başvurunun doğum yardım sistemine girilmesiyle birlikte, izleyen ay içinde hak sahipleri yardım tutarını PTT şubelerinden çekebilirler. Yurt dışında yaşayan hak sahiplerinin ödemesi ise başvurularında belirttikleri yurt içi hesaplarına yapılır (DYY m.11/6).

Doğum yardımı birinci çocuk için 300 TL, ikinci çocuk için 400 TL, üçüncü ve sonraki çocuklar içinse 600 TL şeklinde maktu olarak belirlenmiştir (DYY m.5/9). Çoklu doğum halinde her iki çocuk için ayrı ayrı ödeme yapılır ve çocuğun sıralaması aile kütüğüne kayıt sırasına göre belirlenir[80]. Belirtelim ki bu tutarlar doğum yardımının kabul edildiği tarihten beri aynı olup 2021 yılı itibariyle halen güncellenmemiştir. Bu yardım için herhangi bir hak düşürücü süre veya son başvuru tarihi belirlenmediğinden,

[78] Belirtelim ki, doğum yardımı yapılmasında öncelik annededir (633 s. KHK Ek m.4/1; DYY m.9/1). Buna göre annenin sağ ve Türk vatandaşı (veya mavi kart sahibi) olması halinde doğum yardımı anneye; annenin vefat etmiş olması ya da Türk vatandaşı (veya mavi kart sahibi) olmaması halinde veya Bakanlıkça belirlenen diğer zorunluluk hallerinde babaya yapılır.

[79] Ancak 633 sayılı KHK ile getirilen doğum yardımı düzenlemesi sonrası mülga hale gelen DMK m.207 ve doğum yardımı ödeneği uygulamasının da etkisiyle, kamu kurum ve kuruluşlarında çalışanların (istihdam statüsü fark etmeksizin) doğum yardımı için çalışmakta oldukları kuruma başvurmaları gerekmektedir (DYY m.6/6).

[80] Ayrıca bkz. A. N. Sözer (2020b). *Türk Sosyal Hukuku (Yoksulluk/Yoksunluk Mevzuatı)* (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık, s.226.

15.05.2015 tarihinden sonra gerçekleşen her canlı doğum için süre aranmaksızın doğum yardımına başvurmak mümkündür.

633 sayılı KHK'ya eklenen söz konusu doğum yardımı dışında, 3294 sayılı Kanun kapsamındaki doğuma bağlı sosyal yardımlar arasında çoklu doğum yardımı, şartlı sağlık yardımı, şartlı doğum yardımı ve şartlı gebelik yardımı da sayılabilir. Bu yardımların yürütücüsü ASHB İl Müdürlükleri yerine, il veya ilçelerde faaliyet gösteren Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarıdır.

Çoklu doğum yardımı, çoğul gebelik ile muhtaç ailelerde dünyaya gelmiş 0-24 ay arası çocukların beslenme ve temel bakım ihtiyaçları için geliştirilen bir yardım programı olarak tanımlanabilir[81]. Bu yardımdan yararlanabilmek için Türk vatandaşı olmak, SYDV tarafından muhtaçlık durumu saptanmış olmak ve ikamet edilen il veya ilçedeki Vakfa başvuruda bulunmuş olmak gereklidir. Başvurusu olumlu sonuçlanan kişi, çocuğu 24 ayı doldurana kadar iki ayda bir (2021 yılı itibariyle) 150 TL tutarında olmak üzere en fazla 24 ay için çoklu doğum yardımı ödemesi alabilir. Çoklu doğum yardımından, aşağıda değinilecek olan şartlı sağlık yardımlarıyla birlikte yararlanılması mümkündür.

Doğum olayı ile birlikte nüfusun en yoksul kesiminde yer alan ailelere 0-6 yaş arası çocuklarını düzenli olarak sağlık kontrollerine götürmeleri şartı ile düzenli nakdi yardımı da yapılmaktadır. *Şartlı sağlık yardımı* olarak adlandırılan bu yardım, ailede sosyal sigorta kapsamında kimsenin bulunmaması, düzenli olarak doktor kontrollerine gidilmesi ve muhtaçlığın SYDV tarafından tespit edilmiş olması kaydıyla anne adına açılan banka hesabına çocuk başına (2021 yılı itibariyle) aylık 45 TL olarak yapılmaktadır[82]. Şartların sağlanması halinde bu yardım, 0-6 yaş arasındaki her bir çocuk en fazla 72 ay süreyle ödenmektedir. Ancak sağlık kontrollerinin süresi içinde yaptırılmaması, Vakfa haber vermeksizin ikamet adresinin değiştirilmesi, muhtaçlık durumunun ortadan kalktığının tespit edilmesi, çocuğun veya hak sahibi ebeveynin ölümü halinde yardım süresinden önce geçici olarak durdurulabilmekte veya tamamen kesilebilmektedir.

Şartlı gebelik yardımı ise, şartlı sağlık yardımı kapsamında sağlanan sosyal yardımlardan olup nüfusun en yoksul kesiminde yer alan gebe kadınların gebelik süresi

---

81 https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/coklu-dogum-yardimi/ (Erişim Tarihi:22.01.2021)

82 AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 157.

içerisinde ikametgâhlarının bulunduğu il veya ilçedeki SYDV'ye başvuruda bulunmaları ve düzenli olarak sağlık kontrollerini yaptırmaları halinde kendilerine en fazla 9 ay süreyle ve (2021 yılı itibariyle) aylık 45 TL olarak sağlanan yardım türüdür. Hamile kadının bu yardımdan yararlanabilmesi için asli veya bağlı sigortalı olarak sosyal sigorta kapsamında olmaması ve muhtaçlığının Vakıf mütevelli heyeti tarafından tespit edilmiş olması gerekir.

Şartlı doğum yardımı şartlı gebelik yardımından yararlanan ve doğumunu yetkili hastanelerde gerçekleştirerek doğum belgelerini ikametgâhının bulunduğu il veya ilçedeki SYDV'ye ileten muhtaç annelere (2021 yılı itibariyle) 100 TL tutarında tek seferlik yapılan nakdi yardımdır[83]. Annenin lohusalık döneminde düzenli olarak muayeneye gitmesi halinde kendisine ayrıca en fazla 2 ay için (2021 yılı itibariyle) aylık 45 TL tutarında ek bir yardım ödemesi de yapılmaktadır.

Belirtelim ki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıflarınca doğrudan doğum nedeniyle yapılan bu sosyal yardımlar dışında doğum olayı, Vakıftan muhtaçlık ölçütüne göre alınan diğer ayni veya nakdi sosyal yardımlar bakımından da önem taşımaktadır. Doktrinde de ifade edildiği üzere çocuk sayısındaki artış (doğum olayı), hane içine giren gelirin paylaşıldığı kişi sayısını ve devamla hane içi giderleri arttırdığından sosyal yardım alma olasılığını da güçlendirmektedir[84]. Buna göre doğum olayının, muhtaçlık kriterleri doğrultusunda 3294 sayılı Kanuna göre alınacak diğer sosyal yardımlar bakımından da dolaylı bir etkisinden söz edilebilir.

Doğuma bağlı sosyal yardımların bir diğer görünümü, kadın istihdamını arttırıcı projeler şeklindedir. Özellikle Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği m.99 uyarınca uygulamaya koyulan "Kadın İstihdamının İşte Anne Projesi ile Desteklenmesi Eylem Planı"nı[85] bu kapsamda ele almak gerekir. *İşte Anne Projesi* olarak ifade edilen bu proje ile 0-15 yaş arasında çocuğu olan kadınların çalışma hayatında desteklenmesi amaçlanmaktadır. Bu projeden yararlanacak kadınların[86], İş Kulübü bulunan illerde

[83] AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 157.
[84] Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 197.
[85] İŞKUR, Kadın İstihdamının İşte Anne Projesi İle Desteklenmesine İlişkin Uygulama Usul ve Esaslar. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0e2W0L0l3E1_1f0a1p3c1O221N2-083V (Erişim Tarihi: 15.02.2021)
[86] ASHB koruması altında olan veya Bakanlıktan sosyal yardım veya sosyal ve ekonomik destek alan kadınlar bu proje bakımından öncelikli kabul edilmişlerdir. Bkz. İŞKUR, Kadın İstihdamının İşte Anne Projesi İle Desteklenmesine İlişkin Uygulama Usul ve Esaslar.

öncelikle İş Kulüplerine (İş Kulübü bulunmayan illerde ise iş ve meslek danışmanlığı hizmetlerine) katılmaları; bu hizmetin ardından İŞKUR tarafından en az %50 istihdam garantili olarak düzenlenen mesleki eğitim kursları veya işbaşı eğitim programlarına başlamaları gerekmektedir. Kadınlara, kurs veya programlara katıldıkları süre boyunca günlük 95 TL harçlık ödenmektedir[87].

Kadın istihdamını arttırıcı nitelikte ve doğuma bağlı bir sosyal yardım olarak ele alabileceğimiz bir diğer proje, İŞKUR tarafından sanayi ve imalat sektöründeki mesleklerde düzenlenen mesleki eğitim kurslarına veya işbaşı eğitim programına katılan kadınlara sağlanan *çocuk bakım desteği*dir[88]. 14.12.2017 tarihinde gerçekleştirilen İstihdam Şurası doğrultusunda oluşturulan bu proje; ilgili program veya kurslara katılan kadınlara, program/kurs süresi boyunca bakmakla yükümlü oldukları 2-5 yaş arası çocukları için aylık en çok 400 TL bakım desteği ödenmesini içermektedir. Kadının destekten yararlanabilmesi için çocuğunu kreşe/gündüz bakımevine gönderiyor olması gereklidir. Bu projeden yararlanan kadının, koşulları taşıması kaydıyla, yine İŞKUR'un yürütücü olduğu *İşte Anne Projesi*nden yararlanması da mümkündür.

Bu başlık altında sözü edilmesi gereken doğuma bağlı diğer sosyal yardımlar, Avrupa Birliği ile ortaklaşa yürütülen projeler kapsamında yapılan maddi destek programlarıdır. Bu sosyal yardımlardan ilki, 10.11.2019 tarihi itibariyle Avrupa Birliği tarafından finanse edilen "Eğitimli Çocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi" kapsamında çalışan annelere yapılan nakdi yardımlardır[89]. Bu proje ile bir işveren yanında 4/1-a statüsünde tam zamanlı çalışıp 0-24 ay arasında bir çocuğa sahip olan ve Ankara, İstanbul ve İzmir illerinden birinde

[87] https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/isbasi-egitim-programlari (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

[88] Detaylı bilgi için bkz. İŞKUR, Sanayi Sektöründeki Mesleklerde Düzenlenen Mesleki Eğitim Kurslarına ve İmalat Sektöründeki Mesleklerde Düzenlenen İşbaşı Eğitim Programlarına Katılan Kadınlara Çocuk Bakım Desteği Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=1J303r1K2S1Y3T192o2Q3Q3h3I183Z3b (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

[89] Türkiye Cumhuriyeti ile AB tarafından ortaklaşa finanse edilen ve SGK tarafından yürütülmekte olan bu proje ile 6.000 eğitimli çocuk bakıcısına maddi destek sağlamak ve toplamda 25.472.000 Euro mali destek aktarmak planlanmaktadır. Proje hakkında detaylı bilgi için bkz. Eğitimli Çocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi Çalışan Anne Desteği Bilgilendirme Broşürü. https://sgkegitimlibakici.org/public/AnneA5BilgilendirmeBrosuru.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

çocuğuyla aynı evde ikamet eden annelere, bir eğitimli çocuk bakıcısını[90] en az asgari ücretle sigortalı olarak çalıştırmaları koşuluyla mali destek sağlanmaktadır. Koşulları sağlayan annelere, çocuğu 36 aylık olana kadar en fazla 32 ayla sınırlı olmak üzere (2021 yılı için) aylık 325 Euro[91]; özel gereksinimli çocuğu olan annelere ise (2021 yılı için) aylık 375 Euro verilmektedir. Çocuk bakım kursunu tamamlamış bakıcı kadınlara ise, kursun ücretsiz olması halinde 100 Euro, kursun ücretli olması halinde ise 200 Euro bir defaya mahsus olmak üzere verilmektedir[92].

Avrupa Birliği ile ortaklaşa yürütülen projelerden bir diğeri ise, 01.04.2019-31.03.2022 tarihleri arasında yürürlükte olmak üzere yine Avrupa Birliği tarafından finanse edilen "Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi" olup bu proje kapsamında çalışan annelere nakdi yardım yapılmaktadır[93]. Proje kapsamında; bir işveren yanında 4/1-a statüsünde tam zamanlı çalışıp 0-60 ay arasında bir çocuğa sahip olan ve Ankara, Antalya, Bursa, Elazığ, İstanbul, İzmir ve Malatya illerinden birinde çocuğuyla aynı evde ikamet eden annelere, çocuklarını Milli Eğitim Bakanlığına ya da ASHB'ye bağlı kreş, anaokulu veya gündüz bakımevine çalışma saatlerine uygun ve düzenli olarak göndermeleri koşuluyla mali destek sağlanmaktadır. Ancak bunun için, annenin SGK'ya son bir yılda bildirilen kazancının aylık ortalamasının asgari ücretin brüt tutarının iki katından az olması gerekir. Koşulları sağlayan annelere, çocuğu 72 aylık olana kadar en fazla 24 ayla sınırlı olmak üzere aylık 100 Euro, projeye kayıtlı oldukları ilk ay ise bir defaya mahsus olmak üzere kırtasiye giderleri için 100 Euro verilmektedir.

Son olarak, çocuğun engelli[94] olarak doğması halinde engelli çocuğa sahip ailelere yapılacak özel nitelikli sosyal yardımlara da kısaca değinmek gerekir. Bu durumda sosyal yardımlar salt doğum olayı nedeniyle değil, *engelli bir çocuğun doğumu* nedeniyle söz

[90] Çalışan annelerin bu destekten faydalanabilmeleri için bakıcının 0-36 aylık çocuk bakımını kapsayan bir eğitim aldığını belgelemesi ve proje kapsamında aranan diğer koşulları sağlaması gerekmektedir. Ayrıca bkz. https://sgkegitimlibakici.org/index/anne (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

[91] 2022 yılı için bu tutar 350 Euro olarak belirlenmiştir.

[92] https://sgkegitimlibakici.org/bakici_egitim_tesviki_1.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

[93] AB IPA II Fonu ile finanse edilen bu proje ile 7 il proje uygulama ili olarak seçilmiş ve aylık 10.250 kadın çalışana nakdi yardım sağlanması hedeflenmiştir. Proje hakkında detaylı bilgi için bkz. Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi Bilgilendirme Broşürü "Sigortalı Anneler İşe, Çocuklar Kreşe" http://sgkkurumsalcocukbakimi.org/public/a5.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

[94] 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanunda engelli; "*Fiziksel, zihinsel, ruhsal ve duyusal yetilerinde çeşitli düzeyde kayıplarından dolayı topluma diğer bireyler ile birlikte eşit koşullarda tam ve etkin katılımını kısıtlayan tutum ve çevre koşullarından etkilenen birey*" olarak tanımlanmıştır.

konusu olmaktadır. 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun (YMABK) konuya ilişkin düzenlemesine göre; 18 yaşından küçük Türk vatandaşı engelli bir çocuğa sahip *engelli yakınlarına*[95], engellilik halinin mevzuata uygun bir biçimde kanıtlanmış olması ve Kanunda belirtilen diğer koşulların sağlanması şartıyla, çocuk 18 yaşını tamamlayana kadar aylık bağlanması düzenlenmiştir (YMABK m.2/2; YMEABY[96] m.2/1-ç). Yaş bakımından herhangi bir alt sınır getirilmediğinden, engelli doğan çocuğun yakınlarına da engellilik halinin kanıtlanması ve koşulların sağlanması şartıyla aylık bağlanabilecektir. Çocuğun en az %50 oranında engele sahip (ağır engelli) olması halinde, engellinin bakımını üstlenen yakınlarına *evde bakım yardımı* da sağlanması mümkündür[97]. Bu halde engelli adına sosyal yardım yapılabilmesi için; her türlü gelir toplamı esas alınmak suretiyle, hane içinde kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarının asgarî ücretin aylık net tutarının 2/3'ünden daha az olması gerekir (SHK Ek m.7).

Aylık bağlanacak engelli yakınının; bakım ilişkisini fiilen gerçekleştirmesi, nafaka bağlanan veya nafaka bağlanması mümkün olan kişilerden olmaması, sosyal sigorta kapsamında gelir/aylık almıyor olması, UVS kapsamında zorunlu sigortalı olmaması, Türk vatandaşı olması, her türlü gelir toplamı esas alınarak hesaplanan hane içi kişi başı gelirinin asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden daha az olması ve SYDV tarafından hakkında muhtaç olduğuna yönelik karar verilmiş olması gerekir (YMABK m.2/2). Koşulları sağlayan engelli yakınına, muhtaçlık hali başta olmak üzere tüm bu koşullar devam ettiği müddetçe (3240 gösterge x memur aylık katsayısı) oranında aylık bağlanır. 01.01.2021-30.06.2021 dönemi için bu aylığın tutarı 609,61 TL'dir.

4.1.3. Sosyal hizmetler bakımından

Sağlık hakkının temel bir insan hakkı olmasının da etkisiyle sağlık hizmetleri, devletçe sunulan sosyal hizmetlerin başında gelmektedir. Ancak sosyal hizmetlerin bireylere sunulması bakımından kural olarak dikkate alınmayan "maddi durum" olgusu, diğer çoğu sosyal hizmetlerin aksine sağlık hizmetlerinin devletçe sunulması bakımından

[95] Aylığa hak kazanabilecek engelli yakınının, ancak engelliye kanunen bakmakla yükümlü olan kimselerden (anne, baba, eş ve refah içinde olan kardeş) biri olabileceği yönünde bkz. C. Ünal (2012). *Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları*. İstanbul: Beta Basım Yayın, s.153-154.

[96] 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşları ile Engelli ve Muhtaç Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik (R.G.T.25.01.2013, S.28539)

[97] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim-yardimi/ (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

önem taşımaktadır. Diğer bir anlatımla, sağlık hizmetinin sosyal hizmet kapsamında sunulması, kişilerin zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılıkları uyarınca GSS kapsamına alınmamaları halinde söz konusu olmaktadır. Sağlık hizmetinin sosyal hizmet kapsamında sunulduğu bu hallerde bireyler, sağlık hizmetinin finansmanına katılmaksızın (prim ödemeksizin) sistemden yararlanmaktadırlar.

İkinci bölümde değindiğimiz üzere[98], 18 yaşını doldurmamış ve GSS'li ya da bakmakla yükümlü olunan kimse sayılmayan Türk vatandaşları ile 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununa göre koruma altına alınan kişiler ve anne/babası olmayan 18 yaşını doldurmamış Türk vatandaşları gelir testi yaptırmaksızın GSS kapsamına alınmışlardır (SSGSSK m.60/1-c-1,7)[99]. Kadınlar ise SSGSSK m.60/1-c ilgili bentleri kapsamına girmeleri veya 6284 sayılı Kanun kapsamında haklarında koruyucu tedbir karar verilmesi halinde gelir testi yaptırmaksızın GSS kapsamına alınmışlardır (SSGSSK m.60/1-c-1, 60/1-c-7). Bir sosyal hizmet olarak *doğuma bağlı ücretsiz sağlık hizmetleri* de, bu istisnai yararlanma hallerinden bağımsız olarak, annenin ve çocuğun kendi sigortalılığı nedeniyle GSS'den yararlanamadığı tüm diğer hallerde ortaya çıkar.

SSGSSK'da doğum ve analık sebebiyle yapılan muayene, müdahale ve tedaviler (SSGSSK m.63/1-c) ve 18 yaşını doldurmamış kişilerin sağlık hizmetlerinden yararlanmaları bakımından özel bir düzenleme getirilmiş; gebelik ve doğuma bağlı olarak anne ve çocuğun bu kapsamdaki sağlık hizmetleri, finansmana katılım şartı aranmaksızın kapsama alınmıştır. Doğuma bağlı sağlık hizmetleri; anne ve çocuk zorunlu veya isteğe bağlı sigortalılık ilişkisi uyarınca GSS kapsamında olsun olmasın; -GSS kapsamında iseler- prim borçları bulunsun bulunmasın, prim ödeme koşulu aranmaksızın anne ve çocuğa sağlanır. Hamile kadın, hamileliğinin başlangıcından analık halinin sona ermesine kadar[100] analık haline ilişkin sağlık edimlerinden yararlanır. Bağlı sigortalı sayılmayan veya ebeveynleri SSGSSK m.60/1-c-1 kapsamında olan yeni doğan çocuk ise, asli sigortalı GSS'li olarak tescil edilir (GGSTPY m.9/7)[101]. Bu nedenle doğuma bağlı en

[98] 2. Bölüm, kısım 3.1.7.
[99] Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 175-180.
[100] SSGSSK m.15/3 uyarınca analık hali doğumdan sonraki ilk 8, çoğul gebelikte ise ilk 10 haftaya kadar geçen süreyi ifade eder.
[101] Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 227.

önemli sosyal hizmetin gebelik ve doğum ile ortaya çıkan ücretsiz sağlık hizmetleri olduğu belirtilebilir.

Gebeliğe ve doğuma bağlı sosyal hizmetler (sağlık hizmetleri) esas itibariyle Sağlık Bakanlığınca gerçekleştirilmektedir. Örneğin aşağıda değineceğimiz "evlilik öncesi danışmanlık hizmetleri" kapsamında, kadınlara İl Sağlık Müdürlüklerince koordine edilen *gebelik öncesinde ve gebelik sırasında danışmanlık hizmetleri* verilmektedir[102]. Devamla, anne ve çocuk sağlığını geliştirmek adına, koruyucu sağlık uygulamaları kapsamında "anne ve çocuk sağlığı faaliyetleri" yürütülmektedir[103]. Bu kapsamda gebelik esnasında her kadının *doğum öncesi bakım hizmetleri* kapsamında nitelikli olarak izlenmesi amaçlanmaktadır[104]. Doğum sonrasındaki ilk 6 hafta (lohusalık döneminde) anne ve bebeğin psikolojik ve fiziksel açıdan sağlıklı olmalarını sağlamak amacıyla anne ve bebeğe yönelik *doğum sonu bakım hizmetleri* sunulmaktadır[105]. Ayrıca aile hekimlikleri yardımıyla bebek ve çocuklara yönelik *aşılama hizmetleri* sunulmaktadır[106].

Sağlık hizmetleri bir kenara bırakılacak olursa, Türk Hukukunda doğuma bağlı diğer sosyal hizmetler; yeni doğan çocuğun anne ve/veya babasıyla birlikte yaşayıp yaşamamasına (çocuk hakkında koruma kararı verilip verilmemesine), annenin çalışma hayatında yer alıp almamasına ve çocuğun engelli olup olmamasına göre çeşitli kriterlere göre şekillenmektedir.

---

[102] Bilgi için bkz. Sağlık Bakanlığı (2014). *Evlilik Öncesi Danışmanlık Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, s.7 vd. https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Evlilikoncesi%20DanismanlikRehberi.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

[103] Detaylı bilgi için bkz. Sağlık Bakanlığı (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*, s.87 vd. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/40174,2020-faaliyet-raporupdf.pdf?0&_tag1=CFE4DA6D46D2723FAEA3B955BC4E198FEDE93BBE (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

[104] Gebelerin izlenmesinde uygulanacak yöntemler hakkında bkz. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2018a). *Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, s.1 vd. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Kadin_ve_Ureme_Sagligi_Db/dokumanlar/rehbler/dogum_oncesi_bakim_2020.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

[105] Sağlık Bakanlığı, 2014, **a.g.k.,** 23. Ayrıca bkz. Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2018b). *Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları, s.1 vd. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Kadin_ve_Ureme_Sagligi_Db/dokumanlar/rehbler/dogum_sonu_bakim_2020.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

[106] Sağlık Bakanlığı, 2021, **a.g.k.,** 94 vd.

Türk Hukukundaki doğuma bağlı sosyal hizmetler, yaygın olarak çocuklara kreş veya gündüz bakımevi hizmeti[107] vermek üzerine kuruludur[108]. "*0-6 yaş grubundaki çocukların bakımlarını gerçekleştirmek, bedensel ve ruhsal sağlıklarını korumak ve geliştirmek ve bu çocuklara temel değer ve alışkanlıkları kazandırmak amacıyla kurulan ve yatılı olmayan*" bu sosyal hizmet kuruluşları, doğumla birlikte ortaya çıkan bir diğer temel sosyal hizmet ihtiyacını karşılarlar (SHK m.3/1-f-3). Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmelikte, özel hukuk hükümlerine göre kurulan kreş ve gündüz bakımevlerinin kapasitesinin %3'ünün, ASHB İl Müdürlüğünce tespit edilecek çocukların ücretsiz yararlandırılması için ayrılacağı düzenlenmiştir (Yön. m.50/1).

Buna göre doğum olayına bağlı olarak ücretsiz bir biçimde kreş hizmetinden yararlanabilecekler; (ekonomik durumlarına bakılmaksızın) şehit ve gazi çocukları, Bakanlık koruması altında bulunan çocuklar, cezaevlerinde hükümlü ve tutuklu olan anneleri ile birlikte kalan çocuklar, ekonomik gücü yeterli olmayan ailelerin çocukları, anne veya babası vefat etmiş çocuklardan ekonomik güçlük içinde olanlar, tek ebeveyni ile yaşayan çocuklar, engelli ebeveyni olan çocuklar, kadın konukevinde bulunan veya konukevinden ayrılan kadınların çocuklarıdır (Yön. m.50/2). Bu kapsamda yer alan çocuk, ASHB İl Müdürlüğüne hakkında talepte bulunulması ve talebinin olumlu sonuçlanması halinde doğum itibariyle kreş hizmetinden ücretsiz olarak yararlanabilecektir[109]. Görüldüğü üzere uygulamada sosyal bir hizmet olarak ücretsiz kreş

[107] Özel Kreş ve Gündüz Bakımevleri ile Özel Çocuk Kulüplerinin Kuruluş ve İşleyiş Esasları Hakkında Yönetmeliğe göre *kreş* 0-24 aylık arasındaki çocuklara, *gündüz bakımevleri* ise 25-66 aylık çocuklara hizmet veren sosyal hizmet kuruluşlarıdır (Yön. m.4/1-f, h).

[108] Belirtelim ki, Türk Hukukunda doğuma bağlı sosyal hizmetler özellikle çalışan anneler üzerinden gerçekleştirildiğinden, sosyal hizmet niteliğinde değerlendirilebilecek çoğu düzenleme esasında iş hukuku mevzuatında düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere hamile işçilere periyodik kontrol için verilen ücretli izinler; hamile işçinin sağlığına uygun daha hafif işlerde çalıştırılması ve gece çalıştırılmaması ya da fazla çalıştırılmaması, çocuğu bir yaşına gelene kadar kendisine süt izni verilmesi, kapsama giren işyerlerine emzirme odası ve çocuk bakım yurdu kurma yükümlülüğü getirilmesi örnek olarak gösterilebilir (İK m.74). Ancak doğuma bağlı bu düzenlemelerin gerçek anlamda bir sosyal hizmet olduğundan söz etmek güçtür. Nitekim bu yükümlülüklerin muhatabı doğrudan devlet değil, *çalışan annenin işverenidir*. Bu nedenle bu düzenlemeleri devlet otoritesi dışında gerçekleştirilen diğer sosyal hizmetler kategorisinde değerlendirmek mümkündür. Ayrıca bkz. Gebe veya Emziren Kadınların Çalıştırılma Şartlarıyla Emzirme Odaları ve Çocuk Bakım Yurtlarına Dair Yönetmelik (R.G.T.16.08.2013, S.28737)

[109] ASHB verilerine göre 2020 yılında yaklaşık 3 bin çocuk devlet desteğiyle özel kreş, gündüz bakımevi ve özel çocuk kulüplerinden ücretsiz hizmet almıştır. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakanligimiz-dezavantajli-3-bin-cocuga-ucretsiz-kres-destegi-verdi/ (Erişim Tarihi: 01.02.2021)

imkânı herkese tanınmamış; bu imkândan yararlanabilecekler sınırlı bir biçimde yönetmelikte sayılmıştır.

Türk Hukukundaki doğuma bağlı bir diğer sosyal hizmet, *çocuğun engelli doğması* halinde söz konusudur. Bedensel, zihinsel, ruhsal, duygusal ve/veya sosyal yeteneklerini çeşitli derecelerde doğuştan kaybeden engelli çocuklar sosyal hizmet programlarının uygulanması bakımından öncelikli gruplar arasında kabul edilmiştir (SHK m.4/1-c). Bu nedenle doğum olayının "engellilik" hali ile birleşmesi durumunda sosyal hizmetler bakımından da doğrudan sonuçlar ortaya çıkar. Engelli olarak doğan bu çocukların, yaşıtlarına göre sahip oldukları eşitsizliği gidermek ve toplum yaşamına tam anlamıyla katılımlarını sağlamak adına günümüzde çok sayıda sosyal hizmet uygulamasından söz edilebilir. Nitekim toplumdaki duyarlılığın artması ve engellilere yönelik devlet politikalarının gelişme göstermesiyle birlikte son yıllarda bu uygulamalar oldukça çeşitlenmiştir. Örneğin kamusal alandaki hizmetleri (ulaşım, iletişim, bina vb.) engelliler bakımından erişilebilir hale getirmek; engellilere sosyal, ruhsal, zihinsel ve fiziksel durumlarına ilişkin destek ve bakım hizmetleri ve kendilerine uygun eğitimi sağlamak; çalışma koşulları ve istihdam bakımından yasal düzenlemeler doğrultusunda engellilere pozitif ayrımcılık ve fırsat eşitliği sağlamak bu sosyal hizmet uygulamaları arasında sayılabilir[110].

Olağandışı olarak adlandırabileceğimiz doğuma bağlı diğer sosyal hizmetler, yeni doğan çocuğun herhangi bir sebeple anne ve/veya babasıyla birlikte yaşamaması, diğer bir anlatımla çocuğun ve/veya annenin koruma altına alınmış olması halinde söz konusu olur. Türk Hukukunda kural olarak doğum olayı, bir çocuğu doğrudan korunmaya ihtiyacı olan çocuk kategorisine sokmaz. Doğum olayına bağlı olarak bir çocuğun koruma altına alınabilmesi için çocuğun bedenen, ruhen veya ahlaken gelişimini tehlikeye düşürecek ek bir olgunun varlığı aranır (SHK m.3/1-b). Bu olgular genellikle çocuğun anne ve/veya babasız kalması, anne ve/veya babasının belli olmaması, anne ve/veya babası tarafından terk edilmesi ve anne ve/veya babası tarafından ihmal edilmesi gibi soybağına ve velayete ilişkin olup bu hususlara ileride ayrıca değinilecektir. Ancak özetle belirtmek gerekirse,

[110] Sözer, 2020b, **a.g.k.,** 127 vd. Engellilere yönelik sunulan sosyal hizmetler hakkında ayrıca bkz. Ünal, 2012, **a.g.k.,** 163 vd.; Uğur, 2011, **a.g.k.,** 174 vd.

bu durumdaki çocuklar yetkili kişi ve kurumların[111] harekete geçmesiyle 2828 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınırlar ve 0-12 yaş arasındaki korunmaya ihtiyacı olan çocukları devlet korumasına almak için oluşturulan *çocuk yuvaları*nda yetiştirilirler (SHK m.3/1-f-1). Böylelikle çocuk, kural olarak 18 yaşını doldurana kadar[112] ASHB koruması altında hayatına devam edebilir ve koruma altına alınan çocuklara sağlanan imkânlardan yararlanabilir[113].

Doğum olayının bir çocuğun *doğrudan* korunmaya ihtiyacı olan çocuk kategorisine alınmasını gerektirdiği hal, annenin de koruma altına alınmış olması veya koruma altına alınmasını gerektiren bir durum içinde olmasıdır. Bu hallerden ilki, doğum yapan kişinin 18 yaşını doldurmamış olması halinde gerçekleşebilir. Her ne kadar Türk Hukukunda evlenme yaşı 17 (olağanüstü durumlarda ise 16) olarak kabul edilse de (TMK m.124); 18 yaşını doldurmamış kimselerden *hakkında bakım tedbiri veya korunma kararı verilmiş olanların* çocuk sahibi olması Çocuk Destek Merkezleri Yönetmeliğinde (ÇDMY) "çocuk annelik", hamile olması ise "gebe çocukluk" olarak tanımlanmıştır (ÇDMY m.3/1-ç). Bu çocukların ise, bebekleri ile birlikte gebe çocuklar ve çocuk annelere yönelik hizmet veren *çocuk destek merkezleri*nde[114] kalmaları düzenlenmiştir (ÇDMY m.5/5). Buna göre bu kapsamdaki hamile çocuk için öncelikle mahkemeden sağlık tedbiri kararı verilmesi talep edilir ve hamile çocuk merkeze kabul edildikten sonra hakkında gerekli güvenlik ve sağlık önlemleri alınır (ÇDMY m.5/6). Aynı işlemler 18 yaşından küçük olup hamile olan çocuklar veya doğum yapmış şiddet mağduru kadınlar bakımından da gerçekleştirilir (ŞÖNİMY m.12/3). Yeni doğan bebek de nüfusa kayıt ettirilerek hakkında bakım tedbir kararı alınır. Çocuk destek merkezine kabul edilen hamile veya bebeği olan

---

[111] ASHB'nin korunmaya ihtiyacı olan çocukları resen tespit yetkisinin yanı sıra; mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları da bu çocukların tespiti konusunda Bakanlık ile işbirliği içinde hareket eden kurumlar arasında sayılmışlardır (SHK m.21).

[112] Koruma kararının istisnai hallerde 18 yaşını doldurduktan sonra da devam etmesi mümkündür. Koruma altındaki çocuğun eğitime devam etmesi halinde bu yaş sınırı orta öğretime devam edenler için 20, yüksek öğretime devam edenler için 25'tir. Tek başına yaşamını sürdüremeyecek kız çocukları ve bakıma muhtaç engelli çocuklar bakımından da yaş sınırı, özel durumları gözetilmek suretiyle aranmamaktadır. Sözer, 2020b, **a.g.k.,**19.

[113] Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. H. Şenocak (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 51, s.180 vd.

[114] 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda çocuk destek merkezleri; "*Suça sürüklenmesi, suç mağduru olması veya sokakta sosyal tehlikelerle karşı karşıya kalması sebebiyle haklarında bakım tedbiri veya korunma kararı verilen çocuklardan psikososyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilenlerin, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile bakım ve korunmalarının sağlandığı, bu süre içinde aile, yakın çevre ve toplum ilişkilerinin düzenlenmesine yönelik çalışmaların yürütüldüğü; çocukların mağduriyet, suça sürüklenme, yaş ve cinsiyet durumuna göre ayrı ayrı yapılandırılan veya ihtisaslaştırılan yatılı sosyal hizmet kuruluşları*" şeklinde tanımlanmıştır (SHK m.3/1-f-6).

çocukların, doğumdan sonra bir yıla kadar bu merkezlerde kalmaları düzenlenmiştir. Ancak bu sürenin ihtiyaç halinde uzatılabileceği de belirtilmiştir (ÇDMY m.5/6).

Doğum olayının bir çocuğun doğrudan korunmaya ihtiyacı olan çocuk kategorisine alınmasını gerektirdiği bir diğer durum, hamile veya doğum yapmış kadının 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınmış olması halinde gerçekleşir. Bu halde de doğum olayı sosyal hizmetler bakımından doğrudan sonuç doğurur. Yeni doğan çocuk da annesiyle birlikte 6284 sayılı Kanun kapsamında geçici korumadan yararlanır ve konukevinde istihdam edilir (AKKŞÖY m.3/1-i). Ayrıca, yukarıda değinilen ücretsiz kreş hizmetinden yararlanılamaması halinde, anneye kreş imkânı da sağlanır (AKKŞÖY m.6/1-d, 11; ŞÖNİMY m.22). 6284 sayılı Kanun kapsamında sağlanan sosyal yardım ve hizmetler, ileride ayrı bir başlık altında ayrıca inceleme konusu yapılacaktır[115].

4.2. Evlenmeye Bağlı Sonuçlar

4.2.1. Genel olarak

Türk primsiz rejim sisteminde aile kurumunun büyük önem taşıdığından ve sosyal yardım ve hizmetlerin *aile kurumu*[116] üzerine inşa edildiğinden söz etmiştik. Türk toplumunda benimsenen geleneksel anlayış uyarınca (çekirdek) aile ile kast edilen, bir kadın ve bir erkeğin geçerli bir evlenme sözleşmesi yoluyla oluşturdukları karı koca ve çocuklardan oluşan birimdir[117]. Buna göre evlenme kurumu aile kurmanın meşru ve geleneksel yolu olarak kabul edilmektedir[118]. Sosyal yardım ve hizmetlerin uygulanması bakımından esas alınacak aile kavramı da bu geleneksel yaklaşım doğrultusunda belirlenmektedir. Diğer bir anlatımla, doğrudan ASHB bünyesi kapsamında yürütülen sosyal yardım ve hizmetler bakımından aile biriminin esas alınabilmesi için, bu bütünün resmi bir evlilik sözleşmesi ile kurulmuş olması gerekmektedir. Benzer yaklaşım, SYDV kapsamında yapılan sosyal yardım ve hizmetler bakımından da geçerlidir. Uygulamada özellikle resmi bir evlilik sözleşmesine dayanmaksızın yapılan fiili birlikteliklerin,

[115] Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.8.
[116] Belirtelim ki TMK'da aile tanımlanmamıştır. Nitekim kanun hükümlerinin uygulanması bakımından tek bir aile kavramından söz etmek de mümkün değildir. Bazı düzenlemelerde (TMK m.124-281) aile ile yalnızca eşler (karı ve koca) kast edilirken, bazı düzenlemelerde (TMK m.335-363) eşlerin yanı sıra çocuklar da kapsama alınmış; bazı düzenlemelerde (TMK m.367-371) ise aile ile aynı hane içinde yaşayan kişi topluluğu geniş anlamıyla ele alınmıştır. Bkz. Erdem, 2019, **a.g.k.,** 19; E. Akyüz (2020). *Çocuk Hukuku* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi, s.93.
[117] AY m.41'de sözü edilen ve koruma altına alınan "aile"nin resmi evlilik sözleşmesi uyarınca kurulan aile olduğu yönünde bkz. Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 93.
[118] Mortaş, 2016a, **a.g.k.,** 95-96

SYDV tarafından sağlanan sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanma bakımından esas alınmadığı sıklıkla belirtilmektedir[119].

Gider artışına yol açan bir sosyo-ekonomik risk olarak kabul edilen[120] evlenmenin sonuçlarının Türk Sosyal Sigorta Hukukunda özel olarak (aile sigortası yoluyla) garanti altına alınmadığından; evlenmenin sosyal sigorta bakımından konu edildiği hallerin evlenmeyle bağlantılı olarak ortaya çıkan *çocuk sahibi olma* ve diğer *ailevi yükler* olduğundan[121] ikinci bölümde söz etmiştik. Esas itibariyle benzer yaklaşım sosyal yardım ve hizmetler bakımından da geçerlidir. Diğer bir ifadeyle evlilik, primsiz rejimde de doğrudan bir sosyal sorun olarak kabul edilmemiştir. Ancak doğrudan bir sosyal sorun olarak kabul edilmese de, doğurduğu sorumluluklar ve gider artışları nedeniyle evlilik sosyal sorun ortaya çıkmasına sebep olma ihtimali olduğu müddetçe primsiz rejim kapsamında değerlendirilmiştir.

Bu doğrudan etkisi bir kenara bırakılacak olursa, evlenmenin sosyal yardım ve hizmetlere yönelik temel etkisi dolaylı yönden ortaya çıkmaktadır. Bireyden ziyade aileyi temel alan anlayışın bir sonucu olarak, evlenme genellikle sosyal yardım ve hizmetlere aslen hak kazanan yararlanıcının eşi ve çocuklarının hak sahipliği yönünden dolaylı sonuçlar doğurur. Bu etkiyi sosyal sigorta uygulamasındaki bağlı sigortalılara yönelik sonuçlara benzetmek mümkündür. Sosyal sigorta uygulamasında evlenme kimi hallerde var olan bağlı sigortalılığı ortadan kaldırırken kimi hallerde kişilerin bağlı sigortalı olarak sosyal sigorta sistemine dâhil edilmesine imkân tanımaktadır[122].

Türk primsiz rejim sisteminde de evlenmenin sosyal yardım ve hizmetler bakımından sonuçları doğrudan ve dolaylı olmak üzere iki yönlüdür. Evlenmenin doğrudan sonuç doğurduğu sosyal yardım ve hizmetler, doğrudan evlilik ilişkisini konu almakta; diğer bir anlatımla sosyal yardım veya hizmetin yapılma nedeni evlilik sözleşmesinin kendisi olmaktadır. Evlenmenin dolaylı sonuç doğurduğu sosyal yardım

[119] Sosyal yardım rejimi açısından evlenip aile olmayı zorlayan bir yapıdan söz edilebileceği; yapılan alan araştırmalarının da gösterdiği üzere evlilik birliği olmaksızın fiilen birlikte yaşayan çiftlerin muhtaçlık kriterine bağlı olarak SYDV yoluyla sosyal yardım almasının güç olduğu yönünde ayrıca bkz. Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 196.
[120] Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 10; Oral, 2020, **a.g.k.,** 24. Evlenmenin aile gelirinin yetersizliğine yol açan sosyal risklerden olduğu yönünde bkz. Alper, 2020, **a.g.k.,** 9.
[121] Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 9; Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 8; Korkusuz ve Uğur, 2020, **a.g.k.,** 10; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 37.
[122] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.2.1.

ve hizmetlerde ise evlenme ilişkisi başka bir nedenle (genellikle sosyal tazmin ve sosyal teşvik amacıyla) ortaya çıkan sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanıp kazanmama durumunu, hak kazanılacaksa yardım ve hizmetlerin seviyesini etkilemektedir. Bu etki, sosyal yardım veya hizmet yararlanıcılarının medeni durumunun yanı sıra, yararlanıcının ölümü halinde aile üyelerinin (özellikle dul eşinin ve kız çocuklarının) medeni durumuyla da ortaya çıkmaktadır.

4.2.2. Sosyal yardımlar bakımından

Türk Hukukunda doğrudan evlenmeyi konu alan sosyal yardımların sayıca az olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim aşağıda değineceğimiz ve doğrudan evlenmeyi konu alan "çeyiz hesabı ve devlet katkısı uygulaması" nispeten yeni sayılabilecek bir düzenleme olup geleneksel sosyal yardım örneklerinden farklılık göstermektedir. Bunun dışındaki sosyal yardımlar bakımından evlilik, genellikle farklı saiklerle düzenlenmiş olan sosyal yardımlara hak sahibi sıfatıyla hak kazanıp kazanılmayacağının tespitinde önem taşımaktadır. Bu etki, sağ kalan eş bakımından genellikle kurucu nitelikte iken çocuklar bakımından bozucu niteliktedir. Diğer bir anlatımla resmi bir evlilik ilişkisi eş yönünden sosyal yardımlara hak kazanma şeklinde; çocuklar yönünden ise sosyal yardımlara hak kazanamama veya hak kazanılmış sosyal yardımların ortadan kalkması şeklinde etki doğurmaktadır.

Evlilik ilişkisinin sosyal yardımlar bakımından en önemli görünümü, 6637 sayılı Kanunla 633 sayılı KHK'ya eklenen ve ASHB bütçesinden karşılanan *çeyiz hesabı ve devlet katkısı* uygulamasıdır (633 s. KHK Ek m.2; ÇHDKY[123] m.1). 2016 yılında başlatılan bu uygulamayla Türk vatandaşlarına ve mavi kart hamillerine (TVK m.28), 5411 sayılı Bankacılık Kanununa tabi mevduat veya katılım bankalarının yurtiçi şubelerinde Türk Lirası cinsinden bireysel olarak çeyiz hesabı açmaları[124], asgari 3 yıl boyunca sistemde kalmaları ve hesaplarına (aylık veya 3 aylık) düzenli ödeme yapmaları, 27 yaşını doldurmadan ilk evliliklerini yapmaları ve evlenme tarihinden itibaren 6 ay içinde ilgili bankaya başvurmaları hâlinde; hesaplarında biriken tutarın %25'ini[125]

[123] Çeyiz Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik (R.G.T.16.12.2015; S.29564).

[124] Çeyiz hesabı açabilmek için yaş sınırı kural olarak 18'dir. Ancak 18 yaşından küçüklerin çeyiz hesabı veli veya vasileri tarafından açılabilir (ÇHDKY m.4/7). 18 yaşından büyük kişilerin hesap açtırabilmesi içinse hiç evlilik yapmamış olmaları ve azami 24 yaşını doldurmamış olmaları gerekmektedir.

[125] Belirtelim ki bu azami tutar yeniden değerleme oranına göre her yıl güncellenmektedir. 2021 yılı için azami tutar; 36 ila 47 ay arasında yapılan düzenli ödemeler için %20 devlet katkısıyla sınırlı olmak üzere en çok 8.693,56 TL; 48 ila 59 ay arasında yapılan düzenli ödemeler için %22 devlet katkısıyla sınırlı olmak

geçmemek üzere devlet katkısı ödeneceği düzenlenmiştir. Buna göre evlenecek çiftlerden biri veya her ikisi, ayrı ayrı çeyiz hesabı açmaları ve öngörülen koşulları sağlamaları halinde, evlenme tarihinden sonra devlet katkısına hak kazanabilecektir. Devlet katkısının hesaplanmasında ise evlilik tarihindeki birikim esas alınacaktır[126]. Çeyiz hesabı sahibinin öngörülen koşulları sağlayarak devlet katkısına hak kazanmış olması halinde, devlet katkısının tamamı ile çeyiz hesabında biriken toplam miktarın devlet katkısı için başvuru tarihinde geçerli olan bir yıllık asgari net ücrete karşılık gelen tutarı, nafaka borçları hariç haczedilemez, rehnedilemez veya iflas masasına dâhil edilemez (ÇHDKY m.11). Belirtelim ki her katılımcı çeyiz hesabı ve devlet katkısından yalnızca bir defa yararlanabilir; katılımcının birden fazla bankada çeyiz hesabı oluşturması mümkün değildir[127].

Açıklanan çeyiz hesabı ve devlet katkısı uygulaması dışında, kural olarak ASHB'nin (düşük faizli veya faizsiz) evlilik kredisi veya ihtiyacı olanlara yönelik evlilik yardımı gibi başka uygulamaları bulunmamaktadır[128]. Ancak bunun istisnası, 2828 sayılı Kanun uyarınca sosyal hizmet kurum ve kuruluşlarında koruma kararı devam eden kız çocuklarına yöneliktir. Bu kız çocuklarından evlenenlere, bir defaya mahsus olmak ve çeyiz ihtiyaçlarını karşılamak üzere en yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında *evlenme yardımı* yapılır (SHK m.32; SEDHY[129] m.18). Bu yardım hiçbir vergi ve kesintiye tabi tutulmaksızın ödenir. Evlenme yardımını, sosyal sigorta kapsamında hak sahibi sıfatıyla gelir/aylık almakta olan kız çocuklarına ödenen evlenme ödeneğine benzetmek mümkündür.

Bu doğrudan etkisinin yanı sıra, resmi bir evlilik ilişkisinin dolaylı sonuç doğurduğu sosyal yardımlar da söz konusudur. Örneğin 2022 sayılı Kanun kapsamında bağlanan 65 yaş aylığı için, kural olarak evli olmak olumlu veya olumsuz bir etki doğurmaz. Kişinin evli olmasının en büyük etkisi, kişi başına düşen ortalama aylık

---

üzere en çok 10.031,03 TL; 60 ay ve üzerinde yapılan düzenli ödemeler için %25 devlet katkısıyla sınırlı olmak üzere en çok 12.037,24 TL'dir. Ayrıca bkz. https://www.vakifbank.com.tr/vakifbanktan-ceyiz-hesabi.aspx?pageID=1335 ve https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bireysel/mevduat/vadeli-hesaplar/vadeli-tl-mevduat-hesaplari/ceyiz-hesabi ve https://www.isbank.com.tr/ceyiz-hesabi (Erişim Tarihi: 02.02.2021)

[126] Sözer, 2020b, **a.g.k.,** 223-224.

[127] ASHB verilerine göre 31.12.2020 tarihi itibariyle toplam 10.248 kişi aktif çeyiz hesabı sahibidir. Bankalarda bu hesaplara ait 85.293.000 TL mevduat birikmiştir. Bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 182.

[128] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/ceyiz-hesabi-ve-devlet-katkisi/ (Erişim Tarihi: 03.02.2021)

[129] Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (R.G.T.03.03.2015, S.29284)

gelirinin hesabında ortaya çıkar. Buna göre 65 yaş aylığına başvuracak kişinin *kendisine ve eşine*[130] ait her türlü gelirler toplamı esas alınmak suretiyle, kişi başına düşen ortalama aylık gelir tutarı asgari ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden fazla olanlar ile aynı tutardan fazla gelir sağlaması mümkün olan kimseler muhtaç[131] kabul edilmez ve kendilerine 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık bağlanmaz (YMABK m.1/2)[132]. Kişi başına düşen ortalama aylık gelir hesaplanırken eşlerin aynı hanede ikamet edip etmediklerine bakılmaz; aylık bağlanacak kişinin kendisinin ve eşinin geliri her halde dikkate alınır (YMEABY m.7/1-a). Engelli aylığı ve engelli yakını aylığı bakımından ise farklı esaslar geçerlidir. Nitekim bu halde engellinin veya engelli yakınının muhtaç durumda olup olmadığının ve kişi başı gelirinin tespiti, *hane içindeki bireylerin toplam gelirine göre* yapılır. Bu bakımından evli olan engelli veya engelli yakınının muhtaç durumda olup olmadığının tespitinde, aynı hanede yaşayan eşinin aylık geliri de önem taşır.

Öte yandan, 4109 sayılı Asker Ailelerinden Muhtaç Olanlara Yardım Hakkında Kanun hükümleri uyarınca, 45 günden uzun süreyle askerlik hizmetinde bulunanların geçimlerini sağlayamayacak olan eşlerine; talepte bulunmaları ve SYDV Mütevelli Heyetince haklarında muhtaçlık kararı verilmesi şartıyla, eşleri askerlik hizmetinde bulunduğu müddetçe kendilerini asgari düzeyde geçindirecek seviyede yardım yapılacağı kabul edilmiştir (4109 s. K. m.2/1-a, 3). Günümüz itibariyle bu yardım, herkes için aynı tutarda belirlenmiş olup 2021 yılı itibariyle yardım tutarı iki ayda bir 800 TL şeklinde ödenmek üzere aylık 400 TL'dir[133]. Buna göre evlenmenin doğurduğu sonuç uyarınca resmi nikâhlı eş de -Kanunda belirtilen koşulları taşıması kaydıyla- 4109 sayılı Kanun

---

[130] 65 yaş aylığına hak kazanıp kazanılmayacağının ve muhtaçlık durumunun tespitinde aynı hanede yaşayan diğer kişilerin gelirleri dikkate alınmaz. Yalnızca aylık bağlanacak kişinin kendisinin ve eşinin kişi başına düşen aylık ortalama geliri hesaplanır. Ayrıca bkz. YMEABY m.7/9.

[131] 2020 yılında 2022 sayılı Kanun uyarınca ödenen aylıklar bakımından muhtaçlık sınırının 701,32 TL olarak uygulandığı yönünde bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 161.

[132] Belirtelim ki 6704 sayılı Kanunla değiştirilmeden önce 65 yaş aylığı bakımından da muhtaçlık tespiti yalnızca kişinin kendisi ve eşinin geliri uyarınca değil, hane içindeki tüm bireylerin gelirine göre yapılmaktaydı. Ayrıca bkz. Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 185-186; E. Yuvalı (2019). 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanunun Değerlendirmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 10 (37), s.57; C. Saraç (2017). 2022 Sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun"a Göre Sosyal Yardım Koşulları, *Sicil,* 38, s.27-29.

[133] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/muhtac-asker-ailesi-yardimi/ (Erişim Tarihi: 12.02.2021); AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 157.

kapsamında sosyal yardıma hak kazanabilir. Muhtaç asker çocuklarına yapılan sosyal yardımlarda ise çocuğun evli olması bu yardımdan faydalanmaya engel teşkil eder[134].

Yukarıda ele aldığımız etkilerinin yanı sıra, evlenmenin sosyal yardımdan yararlanan veya yararlanabilir durumdaki kimsenin (aile üyesinin) ölümü halinde ortaya çıkan etkileri de mevcuttur. Bu dolaylı etki, genellikle kişi veya olay bazlı getirilen sosyal tazmin ve sosyal teşvik konulu çeşitli mevzuat düzenlemelerinde dul eşe ve/veya çocuklara yapılan sosyal yardımlara hak kazanma yönünden ortaya çıkar. Diğer bir anlatımla, sosyal yardım yararlanıcısının dul eşinin ve çocuklarının sosyal yardıma hak kazanıp kazanmayacağının tespitinde evli olup olmamaları önem taşır. Ölüm anında sosyal yardım (potansiyel) yararlanıcısıyla evli olma, dul eşin hak sahipliğini kurucu yönde etkilerken, çocukların hak sahipliğine (çoğu zaman) bozucu yönde etki gösterir. Aşağıda bu sosyal yardımlardan en yaygın olanlarına kısaca yer verilecektir.

Örneğin, milli mücadeleye katılan ve bu sebeple kendilerine İstiklal Madalyası verilmiş bulunan Türk vatandaşları ile 1953 yılı Pan-Munjon Ateşkes Anlaşmasına kadar Kore'de fiilen savaşa katılmış olan Türk vatandaşlarına ve Kıbrıs Barış Harekâtında fiilen görev almış olan Türk vatandaşlarına 1005 sayılı Kanun uyarınca bağlanan aylıklar, aylık sahibinin ölümü anında aralarında resmi bir evlilik ilişkisinin bulunması ve muhtaçlık durumu dâhil olmak üzere Kanunda belirlenen diğer koşulların da sağlanması halinde talepleri uyarınca dul eşlerine %75 oranında bağlanır (1005 s. K. m.1). Yeniden evlenmediği ve diğer koşulları da taşıdığı müddetçe dul eş bu aylığı almaya devam eder.

Hiçbir karşılık ve menfaat gözetmeksizin üstün başarı ve gayretle Türk vatanına hizmet etmiş Türk vatandaşlarından, bu hizmetleri uyarınca kendilerine 3292 sayılı Kanun uyarınca vatani hizmeti tertibi aylığı bağlanmış olanların ölümü halinde; aylık sahibinin ölümü anında aralarında resmi bir evlilik ilişkisinin bulunması ve Kanunda belirlenen diğer koşulların da sağlanması halinde talepleri uyarınca dul eşlerine %75 oranında aylık bağlanır (3292 s. K. m.3). Her ne kadar aylık sahibinin çocuklarının ve annesinin evlilik durumu 3292 sayılı Kanunda düzenlenmese de, aile fertlerine bağlanacak aylıklar bakımından 5434 sayılı ESK hükümlerine yapılan atıf gereği, resmi bir evlilik ölen kişinin çocuklarına ve annesine 3292 sayılı Kanun kapsamında aylık

[134] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/muhtac-asker-cocugu-yardimi/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021)

bağlanmasına engel teşkil eder (3292 s. K. m.3; ESK m.75). Buna göre 3292 sayılı Kanun kapsamında hak sahibinin kız veya erkek çocuklarına ya da ölenin annesine aylık bağlanabilmesi için bu kişilerin evli olmamaları gerekir (ESK m.77/1-c)[135].

2330 sayılı Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanunun (NTAK) kapsamının belirlenmesinde de evlenmenin dolaylı etkilerinden söz etmek mümkündür. Bu Kanun kapsamına giren personellerin veya sivillerin, yapmış/yapmakta oldukları görev veya yardımlar nedeniyle saldırıya uğrayan *eşi*, altsoyu, anne, baba ve kardeşleri de "doğrudan mağdur" olarak Kanun kapsamına alınmıştır (NTAK m.2/1-ı; NTAY[136] m.2/1-ı)[137]. Buna göre bir kimsenin 2330 sayılı Kanunun kapsamında olması için, NTAK m.2'de sayılan kişilerden biri ile resmi bir evlilik gerçekleştirmiş olması ve bu kişinin görev veya yardımları nedeniyle saldırıya uğramış (yaralanmış veya engelli hale gelmiş) olması gerekir[138]. Bu halde eş, diğer koşulların da bulunması şartıyla, 2330 sayılı Kanunda düzenlenen nakdi tazminat ve görev aylığı imkânlarından doğrudan yararlanabilecektir. Ancak üst soy, alt soy ve yan soy yönünden evli olup olmama, Kanun kapsamında olma bakımından herhangi bir farklılık doğurmaz. Bu kişilerin 2330 sayılı Kanun kapsamına alınabilmeleri için soybağı ilişkisinin varlığı ve soybağı kurulan kişinin görev veya yardımları nedeniyle bir saldırıya uğramış olmaları yeterlidir[139].

2330 sayılı Kanunun doğrudan kapsamında olan bu kişilerin ölümü halinde, kanuni mirasçılarına (dolaylı mağdurlara) bağlanacak *nakdi tazminat*[140] yönünden de evliliğin

---

[135] Aynı yönde bkz. Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 153-154.

[136] Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Yönetmelik (R.G.T.18.01.1993, S.21469)

[137] Ayrıca bkz. A. N. Sözer (2020c). *Türk Sosyal Tazmin Hukuku (Gazi ve Şehit Mevzuatı)*. İstanbul: Beta Yayıncılık, s. 45-46.

[138] Patlayan bomba ile ölen geçici köy korucusunun resmi nikahlı olmayan (dini nikahlı) eşine 2330 sayılı Kanun kapsamında aylık bağlanamayacağı yönünde bkz. D.11.DD., T.08.03.2006, E.2003/1820, K.2006/1077 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 15.02.2021)

[139] Belirtelim ki 3713 sayılı Terörle Mücadele Kanunu kapsamında ölen veya öldürülen kimselerin dul ve yetimlerine de 2330 sayılı Kanun hükümleri uyarınca aylık bağlanır (3713 s. K. m.21).

[140] 2330 sayılı Kanun hükümlerine göre Kanun kapsamına giren kimselerin hayatını başkasının yardım ve desteği ile sürdürebilecek şekilde malul olması halinde kendilerine, en yüksek devlet memuru brüt aylığının (ek gösterge dâhil) 200 katı tutarında; daha düşük düzeyde engelli hâle gelenlere en yüksek devlet memuru brüt aylığının (ek gösterge dâhil) 100 katı tutarının % 25'i ila % 75'i tutarında; yaralananlara ise en yüksek devlet memuru brüt aylığının (ek gösterge dâhil) 100 katı tutarının % 20'sini geçmemek üzere *nakdi tazminat* ödenir (NTAK m3/1-b). Kanun kapsamına giren bu kişinin ölümü halinde ise söz konusu nakdi tazminat, en yüksek devlet memuru brüt aylığının (ek gösterge dâhil) 100 katı tutarında olmak üzere, kanuni mirasçılarına verilir (NTAK m.3/1-a). Ölenin anne ve babasının hissesi %15'er tutarında; diğer kanuni mirasçıların hissesi ise mirasçılık hisseleri oranındadır (NTAK m.3/1-c; NTAY m.5/1-a). Belirtelim ki nakdi tazminata ilişkin bu düzenlemenin bir benzerine "*şehitlik ve engellilik tazminatı*" adı altında 2629 sayılı Uçuş, Paraşüt, Denizaltı, Dalgıç ve Kurbağa Adam Hizmetleri Tazminat Kanununda da yer verilmiştir. Ayrıca bkz. 2629 s. K. m.13-14.

dolaylı bir sonucundan söz etmek mümkündür. Buna göre ölen kişinin *eşinin* nakdi tazminata hak kazanabilmesi için ölüm anında evliliğin halen devam ediyor olması gerekir. Ancak diğer kanuni mirasçıların nakdi tazminata hak kazanmaları bakımından ölüm anında evli olmaları veya sonradan evlenmeleri herhangi bir değişiklik doğurmaz. 2330 sayılı Kanun kapsamında olup da kendilerine görev aylığı bağlanması gerekirken veya aylık almakta iken ölen kişinin hak sahiplerine bağlanacak *aylıklarda* ise farklı esaslar belirlenmiştir. 2330 sayılı Kanun, aylık bağlanmasına ilişkin hususlar bakımından 5434 sayılı Kanuna atıfta bulunduğundan, bu halde 5434 sayılı ESK'nın ilgili hükümleri (veya SSGSSK m.47 hükmü)[141] kıyasen uygulama alanı bulur (NTAK m.4/1-d)[142]. Diğer bir anlatımla evlilik, ESK veya SSGSSK hükümleri uyarınca dul eşin yanı sıra çocukların ve annenin hak sahipliğini de etkiler (ESK m.75, 77/1-c; SSGSSK m.34).

5774 sayılı Kanun uyarınca uluslararası düzeyde üstün başarı kazanmış amatör sporculara verilen sporcu şeref aylığının, aylık almakta iken ölen veya aylığa hak kazanma şartlarını taşımasına rağmen 40 yaşını doldurmadan önce ölen sporcunun hak sahiplerine bağlanmasında da benzer esaslar söz konusudur. Kanunkoyucu SSGSSK m.34 hükmüne atıfta bulunduğundan (5774 s. K. m.4), ölen sporcunun eşine aylık bağlanabilmesi için ölüm anında evliliğin devam ediyor olması ve sağ kalan eşin yeniden evlenmemiş olması gerekir (SSGSSK m.34/1-a). Bu hallerde evlilik kız çocuklarına aylık bağlanmasını engellerken, erkek çocukları ve kız/erkek malul çocuklar bakımından herhangi bir etki doğurmaz. Kanunda belirtilen diğer koşulları sağlayan erkek çocuklara veya malul çocuklara evli olsalar dahi sporcu şeref aylığı bağlanması mümkündür. Ancak çocuklara 5774 sayılı Kanun kapsamında aylık bağlanabilmesi için sporcu eşinin ölümü veya aylık bağlanma şartlarını kaybetmesi gerekir; kanunkoyucu eş ve çocukların sporcu şeref aylığından aynı anda yararlanmalarına imkân vermemiştir.

---

[141] 2330 sayılı Kanunun yürürlük tarihi 5510 sayılı SSGSSK'dan önce olduğundan, ilk defa 5510 sayılı Kanuna göre sigortalı olanlar bakımından yapılan atıfları SSGSSK m.47 hükmü uyarınca yorumlamak gerekir. Aynı yaklaşım 2330 sayılı Kanunun uygulama yönetmeliğinde de belirtilmiştir. Ayrıca bkz. NTAY m.9/1-d.

[142] Nitekim bu halde görev malullüğü aylıkları sosyal sigorta hükümleri kapsamında bağlanmaktadır. Diğer bir anlatımla, malul veya merhum kişinin sosyal sigorta kapsamında olması halinde, SGK tarafından kendisine bağlanacak aylık %25 arttırılarak kendisine veya hak sahiplerine ödenmekte; sosyal sigorta kapsamında bulunmaması halinde ise bağlanacak aylık %25 arttırılarak kıyasen hesaplanmaktadır. Ancak %25 oranındaki bu artırım, harp malulleri (ESK m.64; SSGSSK m.47/8) bakımından yapılmamaktadır. Ayrıca bkz. NTAK m.4; NTAY m.9.

Silikozis hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az %15 oranında yitiren ve YMABK Geç m.2[143] kapsamında kendisine aylık bağlanan kişilerin ölümü halinde de; diğer koşulların sağlanması şartıyla, dul eşlerine aylık bağlanabilmesi için ölüm anında evliliğin devam ediyor olması gerekir (YMABK Geç. m.2/3-a). Ancak aylık almakta iken ölen silikozis hastasının kız veya erkek çocuklarına aylık bağlanmasında evlilik bozucu etki doğurur; ölen kişinin çocuklarının evli olması halinde kendilerine YMABK Geç m.2 kapsamında aylık bağlanamaz; bağlanmış olan aylıklar, evlenmelerini takip eden ödeme döneminde kesilir. Öte yandan evlilik, ölenin (kız veya erkek) malul çocuklarına bağlanan aylıkların kesilmesini gerektirmez (YMABK Geç m.2/3-b-2)[144].

4.2.3. Sosyal hizmetler bakımından

Resmi bir evlilik ilişkisinin ASHB bünyesinde sunulan sosyal hizmetlerin bir kısmı bakımından doğrudan sonuç doğurduğundan söz edilebilir. Özellikle artan boşanma oranlarıyla birlikte evlilik arifesindeki çiftlere evlilik hakkında danışmanlık hizmeti sunmak, evlenmeye bağlı temel sosyal hizmet olarak belirtilebilir. Ancak bu doğrudan etkisinin dışında evlenmenin dolaylı sonuç doğurduğu çok sayıda sosyal hizmet de mevcuttur.

Evliliğe bağlı sosyal hizmetlerin en önemlisi, aile kurmak amacıyla bir araya gelen çiftlere veya hâlihazırda evli çiftlere yönelik yapılan ücretsiz *evlilik öncesi eğitim programı ve aile eğitim programı*dır[145]. İlk olarak 2012 yılında pilot uygulamasına başlanan, ardından yaygınlaştırma projelerinin de desteğiyle ülke geneline yayılan bu programlarla; çiftlerin evlenmeden önce birbirlerini daha iyi tanımaları ve evlendikten sonra ortaya çıkabilecek olası sorunlarla nasıl başa çıkabilecekleri başta olmak üzere

[143] Söz konusu geçici madde, 6111 sayılı Kanun ile (R.G.T.25.02.2011, S.27857 Mükerrer) 2022 sayılı Kanuna eklenmiş; bu madde kapsamında silikozis hastalarına aylık bağlanabilmesi için geçici bir süre belirlenmiştir. Maddenin yayım tarihinden (25.02.2011) itibaren 3 ay içerisinde talepte bulunanlara aylık bağlanacağı kabul edilmiştir. Açıklanan nedenlerle günümüzde silikozis hastalarından aylık bağlanmasına ilişkin yeni talepler alınmamaktadır. Ancak aylık bağlanmış olan silikozis hastaları aylıklarını almaya devam etmektedir. 01.01.2021-30.06.2021 dönemi için hafif silikozis aylığı (%15-%34) 1.317,23 TL, orta silikozis aylığı (%35-%54) 1.505,41 TL, ağır silikozis aylığı (%55 ve üzeri) 1.677,45 TL'dir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ (Erişim Tarihi: 10.02.2021)

[144] Kanunkoyucu silikozis hastasının (kız veya erkek) malul çocukları bakımından evli olmayı aylık bağlanması için engel olarak düzenlememiştir. Buna göre SGK Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az %60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılan çocuklara, evli olsalar dahi aylık bağlanması mümkündür (YMABK Geç m.2/3-b-2).

[145] Program hakkında detaylı bilgi için bkz. https://www.aep.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021). Ayrıca bkz. Aile Eğitim Programı (2018). *Evlilik Öncesi Eğitim El Rehberi* (2. Baskı). Ankara: AÇSHB Yayınları, s.8 vd. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/4865/eoee-el-rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

çeşitli konularda kendilerine eğitimler verilmektedir[146]. Bu nedenle bu sosyal hizmetten; 18 yaşını doldurmuş bekârlar ve evlilik hazırlığı yapanlar kadar evli kimseler de kendilerine uygun düşen program uyarınca yararlanabilirler[147]. Bunun için ASHB İl Müdürlüğüne veya Sosyal Hizmet Merkezine (evlilik öncesi eğitim programı için ayrıca belediyelere) başvuruda bulunmak gerekli ve yeterlidir[148].

ASHB tarafından yürütülen evlilik öncesi eğitim programına benzer bir diğer sosyal hizmet, Sağlık Bakanlığınca yürütülen *evlilik öncesi danışmanlık programı*dır[149]. Bu programla, evlilik öncesi sağlık raporu almak üzere başvuruda bulunan kişilere sağlıklı aile yapısı, akraba evliliği, üreme, gebelik, cinsel sağlık, cinsel yolla bulaşan enfeksiyonlar ve kalıtsal kan hastalıkları gibi konularda danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Evliliğe bağlı bir diğer sosyal hizmet ise, çiftlerin evlendikten sonra karşılaştıkları sorunların çözümüne yönelik oluşturulan *aile danışmanlığı* hizmetidir[150]. ASHB'nin konuya ilişkin raporlarında[151] da belirttiği üzere, bu danışmanlık hizmetinin oluşturulmasında; evliliğe dair sorunların çözümünde aile büyüklerinden yardım alma gibi geleneksel mekanizmaların artık eskisi kadar işlerlik göstermemesinin büyük etkisi olmuştur. Özellikle son yıllarda artan boşanma oranlarını[152] da düşürmek amacıyla, çiftlere aile içi çatışmaları boşanma yoluna başvurmaksızın çözüme kavuşturma yönünde

---

[146] Aile Eğitim Programı, ailelerin aile eğitimiyle ilgili temel ihtiyaçları dikkate alınarak geliştirilmiş olup aile eğitim ve iletişimi, hukuk, iktisat, medya, sağlık olmak üzere 5 alan ve 28 modülden oluşmaktadır. Evlilik Öncesi Eğitim Programı içinse evlilikte iletişim ve yaşam becerileri, aile hukuku, evlilik ve sağlık ve eğitici el kitabı olmak üzere 4 ayrı modül hazırlanmıştır. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-egitim-programi/ ve https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2506/Evlilik_Oncesi_Egitim.pdf ve https://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/icerigi-ne/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

[147] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-egitim-programi/ ve https://www.aep.gov.tr/aep-hakkinda/kimler-katilabilir/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

[148] ASHB'nin yayımladığı 16.02.2021 tarihli habere göre, 2012 yılından itibaren evlilik öncesi eğitim programı kapsamında bugüne kadar 1 milyon 200 binden fazla kişiye eğitim verilmiştir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/athgm/haberler/evlilik-oncesi-egitim-programi-kapsaminda-1-milyon-200-bini-askin-kisiye-egitim-verildi/ (Erişim Tarihi: 24.02.2021)

[149] Detaylı bilgi için bkz. Sağlık Bakanlığı, 2014, **a.g.k.,** 1 vd.

[150] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-ve-bosanma-sureci-danismanligi/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

[151] https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/aile_danismanligi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

[152] TÜİK verilerine göre 2018 yılında boşanan çiftlerin sayısı 143 bin 573 iken 2019 yılında bu sayı %8 artarak 155 bin 47 olmuş; kaba boşanma hızı ise 2019 yılı itibariyle binde 1,88 olarak tespit edilmiştir. Boşanmaların %36'sının evliliğin ilk 5 yılında, %20,6'sının ise evliliğin 6-10 yılı içinde gerçekleştiği belirtilmiştir. https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708 (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

danışmanlık hizmeti verilmektedir[153]. Bu hizmet de her ilde ASHB İl Müdürlüğü bünyesinde ailelere ücretsiz olarak sunulmaktadır. Ancak çiftlerin bu hizmeti birlikte almaları zorunlu olmayıp tek başlarına başvuruda bulunmaları da mümkündür.

Belirtelim ki, ASHB'nin gerek kadınlar gerekse çocuklar yönünde çok sayıda hak ihlali doğuran *erken yaşta* ve/veya *zorla evlilikler* için de bir süredir faaliyete geçirmek istediği bir eylem planı (Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele Eylem Planı) bulunmaktadır. Ancak 2017 yılında taslak çalışmaları tamamlanan eylem planı, 2021 yılı itibariyle halen yürürlüğe konulamamıştır[154]. İlgili eylem planı tamamlanıncaya kadar erken yaşta veya zoraki gerçekleştirilen evlilikleri önlemeye yönelik faaliyetler, bu tür evliliklerin sıklıkla görüldüğü illerde yerel eylem planları (Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerle Mücadele İl Eylem Planları) aracılığıyla gerçekleştirilmektedir[155].

Bu doğrudan etkilerinin yanı sıra evlenme, sosyal yardımlarda olduğu gibi sosyal tazmin veya sosyal teşvik amaçlı sosyal hizmetler bakımından da dolaylı sonuç doğurur. Bu etki, genellikle sosyal hizmet yararlanıcısının (sağlığında veya ölümünde); eşinin ve çocuklarının da konut desteği, istihdam önceliği, bakım ve sağlık hizmetleri gibi sosyal hizmetlerden yararlanıp yararlanmayacakları yönünden ortaya çıkar.

Örneğin 1005 sayılı Kanun, 2330 sayılı Kanun veya 3292 sayılı Kanun kapsamında kendisine aylık bağlananların resmi nikâhlı eşlerinin ve 25 yaşından küçük evli olmayan çocuklarının da demiryolları ve denizyollarının şehir içi ve şehirlerarası hatlarından, belediyelere veya belediyelerce yetki verilen özel şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz yararlanabilecekleri düzenlenmiştir (4736 s. K. m.1/2)[156]. Bu nedenle evlenme ilişkisi, ücretsiz seyahat hakkından yararlanma bakımından eş için kurucu, 25 yaşından küçük çocuklar içinse bozucu nitelik taşır.

---

[153] Aile danışmanlarının görev ve yetkileri hakkında ayrıca bkz. Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri ile Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği m.16. (R.G.T. 04.09.2012, S.28401).

[154] 2017 yılında UNICEF'in de desteğiyle çalışmalarına başlanan eylem planı, önceleri "Erken Yaşta ve Zorla Evliliklerin Önlenmesi Strateji Belgesi ve Eylem Planı (2018-2023)" adı altında yürütülmüş ancak tamamlanamamıştır. Bakanlığın 2019 yılına ilişkin faaliyet raporunda ise 2020-2024 dönemini kapsayacak Erken Yaşta ve Zorla Evlilikle Mücadele Strateji Belgesi ve Eylem Planı'nın hazırlık çalışmalarının tamamlandığı belirtilmiştir. Bkz. AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 109.

[155] AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 110; AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 134.

[156] Ayrıca bkz. Ücretsiz veya İndirimli Seyahat Kartları Yönetmeliği (ÜİSKY) m.4 (R.G.T.04.03.2014, S.28931).

Benzer şekilde, 3294 ve 2022 sayılı sosyal tazmin kanunları gereğince kendisine aylık bağlanan dul eşe ve ölenin çocuklarına, hak sahiplikleri devam ettiği müddetçe, ikametgâhlarında kullandıkları elektrik enerjisi ücreti için %40; su ücreti için ise %50 indirimli tarife üzerinden ücretlendirme yapılır (4736 s. K. m.1/10).

Evliliğin bir diğer sonucu, 2985 sayılı Toplu Konut Kanunu uyarınca kişilerin konut sahibi yapılmasına yöneliktir. Kanunun düzenlemesine göre harp veya vazife malullüğü sebebiyle ilgili Kanunlar (ESK m.45,56,64; SSGSSK m.47, NTAK ve sair mevzuat) kapsamında vefat edenlerin veya kendilerine aylık bağlandıktan sonra vefat edenlerin dul eşlerine, çocuklarına ve anne/babasına; bir konut ile sınırlı olmak üzere TOKİ tarafından *faizsiz kredi* verileceği düzenlenmiştir (2985 s. K. Ek m.2). Hak sahiplerinin bu imkândan yararlanabilmesi tedricen düzenlenmiş; bu hak -koşulları sağlamaları ve talep etmeleri durumunda- önce eşe, ardından çocuklara ve son olarak anne ve babaya tanınmıştır. Eşin bu imkândan yararlanabilmesi için, harp veya vazife malulü eşinin ölüm tarihi itibariyle aralarında resmi bir evliliğin bulunması ve yeniden evlenmemiş olması gerekir. Sağ kalan eşin yeniden evlenmesi veya vefat etmesi halinde bu imkândan yararlanma hakkı talepte bulunan çocuklara müştereken geçer. Ancak bunun için talepte bulunan çocuklardan en az birinin yukarıda sözü edilen Kanunlar uyarınca aylığa hak kazanmış olması; diğer bir anlatımla evli olmaması gerekir. Talepte bulunan diğer çocukların aylığa hak kazanması aranmadığından; evli olup olmamaları faizsiz krediden yararlanmalarına engel teşkil etmez. Çocukların faizsiz krediden yararlanamamaları halinde ortaya çıkabilecek son ihtimal, (öncelik annede olmak üzere) vefat eden malul kişinin anne/babasının faizsiz krediden yararlanmasıdır. Anne/babanın faizsiz krediden yararlanabilmeleri için kendilerine aylık bağlanmış olma şartı veya herhangi başka bir şart aranmamıştır. Bu nedenle anne/babanın birbirleriyle veya başka kimselerle evli olup olmaması faizsiz krediden yararlanma durumlarını etkilemez.

Evliliğin dolaylı sonuç doğurduğu bir diğer husus, 2330 sayılı Kanun kapsamında bulunan kişilerin sağlık yardımlarına ilişkindir. 2330 sayılı Kanun kapsamındaki kişinin eşi, eşinin yapmakta olduğu görev veya yardımlar sebebiyle saldırıya maruz kalmışsa; bu kişilerin tedavilerinin devlet hastaneleri, üniversite hastaneleri veya askeri hastanelerde ücretsiz olarak yapılacağı düzenlenmiştir (NTAK m.7/4; NTAY m.16). Bunun için eşin resmi nikâhlı eş olması, diğer bir anlatımla evliliğin TMK hükümlerine göre gerçekleşmesi gerekli ve yeterlidir. 2330 sayılı Kanunun kapsamında yer alan kişinin alt

soyu, üst soyu veya yan soyunun, akrabalık ilişkisi içinde oldukları kişinin görev veya yardımları sebebiyle saldırıya maruz kalmaları halinde ise evlilik herhangi bir sonuç doğurmaz. Bu kişilerin tedavileri de soybağı ilişkisi uyarınca belirtilen hastanelerde ücretsiz olarak yapılır.

Belirtelim ki, sosyal tazmin mevzuatı (1005 s. K., 3292 s. K., NTAK, 3713 s. K. vd.) veya sosyal teşvik mevzuatı (5774 s. K.) kapsamında kendisine aylık bağlanan dul eş, kız çocukları veya anne/baba; GSS primi ödemeksizin ve kendilerinden katılım payı alınmaksızın (SSGSSK m.69/1-f) GSS kapsamına dâhil edilirler[157]. Diğer bir ifadeyle dul eş, ölen sosyal yardım alıcısıyla ölüm anında evli olduğu ve yeniden evlenmediği müddetçe; kız çocukları ise evli olmadıkları müddetçe ve devamla ilgili mevzuat kapsamında aylığa hak kazandıkları süre boyunca SSGSSK m.60/1-c kapsamında GSS'li sayılırlar.

Bu başlık altında söz edebileceğimiz son husus, sosyal tazmin mevzuatı kapsamında aylık alan veya aylık almaya hak kazananlara ve bu kişilerin aile üyelerine getirilen kamu kurumlarında 657 sayılı Kanun uyarınca sağlanan (devlet memuru, sözleşmeli personel veya işçi kadrosunda) *öncelikli istihdam hakkı*dır (3713 s. K. Ek m.1). Aile fertleri arasında akrabalık derecesine göre hiyerarşik bir sıralama uyarınca[158] düzenlenmiş olan bu istihdam hakkından yararlanabilecekler hayatını kaybeden veya malul hale gelen kişinin eşi, çocukları, anne ve babası veya kardeşleridir. Eşin bu istihdam hakkından faydalanabilmesi için, hayatını kaybeden kişi ile ölüm anında evliliğinin devam ediyor olması gerekir. Ancak eşin yeniden evlenmesi halinde istihdam hakkının akıbeti Kanunda açıkça düzenlenmediğinden; evlilik, iş ilişkisini veya memuriyeti doğrudan etkilemez. Çocukların, anne ve babanın ve kardeşlerinin evli olup olmaması ise bu istihdam hakkından yararlanmaları bakımından bir etki doğurmaz.

4.3. Evliliğin Sona Ermesine Bağlı Sonuçlar

4.3.1. Genel olarak

Türk primsiz rejim sisteminde aile kurumuna ve evliliğe verilen önem, evliliğin sona ermesine bağlı sağlanan sosyal yardım ve hizmetlerin türünü ve seviyesini de etkilemiştir. Evliliğin sona ermesinin özellikle çocuk sahibi aileler bakımından olumsuz

[157] Detaylı bilgi için bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 184 vd.
[158] Sözer, 2020c, **a.g.k.,** 93.

sonuçlarını en aza indirmek ve çocukları korumak; aynı şekilde herhangi bir geliri olmayan dul kadınlara asgari bir gelir sağlamak evliliğin sona ermesine bağlı sosyal yardım ve hizmetlerin temel amaçları arasında yer almaktadır[159].

Evliliğin sona ermesi, geniş anlamda ele alındığında çoğu kimse için sosyal bir sorun teşkil etse de, sosyal güvenlik perspektifinden (dar anlamda) ele alındığında aynı etkiyi göstermez. Diğer bir ifadeyle evliliğin sona ermesi, büyük kitleleri derinden etkilemediği ve çözülmesine dair harekete geçilmesi bakımından bir kamuoyunun oluşmasına neden olmadığı müddetçe sosyal güvenlik uygulamasında sosyal sorun olarak meşruiyet kazanamaz[160]. Ancak yukarıda değindiğimiz diğer kişisel durum değişiklikleri gibi, evliliğin sona ermesi de doğrudan bir sosyal sorun olarak kabul edilmese de, gerek sona eren evliliğin tarafları gerekse bu tarafların çocukları başta olmak üzere diğer aile üyeleri yönünden sosyal sorun ortaya çıkmasına sebep olduğu müddetçe primsiz rejim kapsamında değerlendirilir. Nitekim evliliğin sona ermesine bağlı olarak ortaya çıkan sosyal sorunlar genellikle geçim sıkıntısı, toplumsal uyum, psiko-sosyal sorunlar, tek ebeveynlik vb. şeklindedir.

Öte yandan evliliğin sona ermesi, evlilikte olduğu gibi sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanma bakımından da dolaylı yönden sonuç doğurmaya müsaittir. Bireyden ziyade aileyi temel alan anlayışın bir sonucu olarak, evliliğin sona ermesi genellikle sosyal yardım ve sosyal hizmet yararlanıcılarının eşi ve çocuklarının hak sahipliği yönünden dolaylı sonuçlar doğurur. Bu sosyal yardım ve hizmetlerde evliliğin sona ermesi, genellikle sosyal tazmin veya sosyal teşvik amacıyla ortaya çıkan sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanıp kazanmama durumunu, hak kazanılacaksa yardım ve hizmetlerin seviyesini etkiler. Bu etki, özellikle asli yararlanıcının ölümü halinde aile üyelerinin (özellikle dul eşin ve kız çocuklarının) evliliğinin sona erip ermemesiyle ortaya çıkar.

Sosyal yardım ve hizmetlerin sunumu bakımından önem arz eden ilk husus, sona eren birlikteliğin resmi bir evlilik sözleşmesi uyarınca oluşturulmuş olmasıdır. Türk primsiz rejim sisteminde fiili birlikteliklerin veya dini nikâhlı birlikteliklerin sona ermesine kural olarak herhangi bir sonuç bağlanmamıştır. Ancak sona eren birlikteliğin resmi bir evlilik olması sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanılması bakımından yeterli

[159] AÇSHB'nin (şimdiki adıyla ASHB'nin) amaç ve sorumlulukları için ayrıca bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 17-18.
[160] Ayrıca bkz. Şişman, 2018, **a.g.k.,** 9; Yıldırım Akyurt, 2020, **a.g.k.,** 428 vd.

bir unsur değildir. Bunun yanı sıra Türk primsiz rejim hukukunda evliliğin sona erme nedenleri bakımından da ayrıma gidilmiş; eşlerden birinin ölümüyle (gaipliğiyle veya karineten ölümüyle) sona eren evlilikler ile iradi yolla sona eren evlilikler arasında sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanma bakımından farklılıklar kabul edilmiştir.

Son olarak, sona eren evliliğin tarafları arasında da ayrıma gidilmiş; sosyal yardım ve hizmetlerin kapsamına genellikle kadınlar (özellikle çocuklu kadınlar) alınmıştır. Ancak erkeklere yönelik bu dışlamanın özellikle sosyal yardımlar bakımından söz konusu olduğunu, sosyal hizmetler bakımından evliliği sona eren erkeklere yönelik de bazı düzenlemelerin kabul edildiğini belirtmek gerekir. Bunlara aşağıda kısaca yer verilecektir.

4.3.2. Sosyal yardımlar bakımından

Türk Hukukunda evliliğin sona ermesine yönelik sosyal yardımlar oldukça sınırlı bir biçimde düzenlenmiştir. Bu halde söz edilebilecek temel sosyal yardım, evliliği eşinin ölümü nedeniyle sona eren muhtaç durumdaki kadınlara yapılan nakdi yardımlardır.

Evliliğin ölümle sona ermesi haline özgülenen özel nitelikli sosyal yardım, 2012 yılında başlatılan *eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan düzenli nakit yardım programı*dır[161]. 3294 sayılı Kanun kapsamında yapılan bu yardım, (kadının kendisi dâhil) hanede sosyal güvencesi olan kimsenin bulunmaması ve kadının muhtaçlık kriterlerini taşıması kaydıyla; resmi nikâhlı eşi vefat etmiş ve yeniden evlenmemiş[162] kadınlara; 65 yaş aylığından farklı olarak yaş sınırı aranmaksızın, ikamet ettikleri il/ilçedeki SYDV'ye başvurmaları şartıyla muhtaçlıkları devam ettiği müddetçe yapılmaktadır. Muhtaçlığın devam edip etmediğinin ve medeni durumda değişiklik olup olmadığının tespiti aylık olarak BSYS üzerinden ve Vakıf görevlilerince gerçekleştirilen sosyal incelemelerle yapılmaktadır. 2021 yılı itibariyle bu yardım, iki ayda bir ödenmek üzere aylık 325 TL (iki aylık 650 TL) tutarındadır.

[161] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/esi-vefat-etmis-kadinlara-yonelik-yardimlar/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021). Ayrıca bkz. N. Ünal (2014). *Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politikalar: Farklı Ülke Örnekleri*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, s.117-118.

[162] Her ne kadar bu yardımın kesilmesi bakımından koşul olarak "yeniden evlenmemiş olmak" aransa da, Bakanlığın konuya ilişkin açıklamalarında resmi bir evlilik olmaksızın başka bir kimseyle yaşayan kadınlara yapılan yardımın da kesileceği belirtilmiştir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/esi-vefat-etmis-kadinlara-yonelik-yardimlar/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

Bu temel düzenleme dışında, evliliğin sona ermesi sosyal yardımlara hak kazanmak bakımından kural olarak temel kriter olarak ele alınmaz. Bu çıkarım, evliliği sona eren erkekler bakımından daha açıktır. Evliliği sona eren kadınların ise, muhtaçlık kriterini sağlamaları şartıyla SYDV bünyesindeki sosyal yardımlara hak kazanma olasılıkları artar. Nitekim 3294 Kanun kapsamına girmek için aranan temel koşul, *muhtaç durumda* olmaktır (SYDTK m.2/1). Eşi vefat etmiş muhtaç kadınlara yapılan sosyal yardımlardan farklı olarak, bu halde kadının evliliğinin sona erme şekli ve nedeni önem taşımaz. Evliliği sona eren ve bu nedenle muhtaç duruma düşen kadın, Kanunda aranan diğer koşulları da sağlaması şartıyla[163], Vakıf mütevelli heyetinin muhtaçlık kararı ile birlikte SYDV bünyesindeki genel nitelikli ayni veya nakdi sosyal yardımlara hak kazanabilir. Benzer şekilde, fiili birlikteliği veya dini nikâhlı birlikteliği sona eren ve muhtaç duruma düşen kadın da, SYDV'ye sosyal yardım talebinde bulunabilir. Muhtaçlığı tespit edilen kadına, sona eren evliliği resmi nikâhlı bir evlilik olmasa dahi, SYDV tarafından yardım yapılması mümkündür. Nitekim tüm bu hallerde yapılacak sosyal yardımlar, kişilerin muhtaçlık durumları nedeniyle ortaya çıkan genel nitelikli yardımlardır. Ancak eşinin vefat etmesi nedeniyle evliliği sona eren kadınlara yapılan yardımlardan farklı olarak, evliliği ölüm dışında bir nedenle sona eren kadınlara veya resmi olmayan birlikteliği sona eren kadınlara yapılan bu yardımlar *düzensiz* niteliktedir.

Bu etkisinin yanı sıra, evliliğin sona ermesinin dolaylı sonuç doğurduğu sosyal yardımlar da söz konusudur. Bu dolaylı etki, yukarıda ele aldığımız evliliğe bağlı dolaylı etkilerin aksi yönündedir. Diğer bir anlatımla, sosyal tazmin ve sosyal teşvik kriteri taşıyan sosyal yardımlara hak kazanmak bakımından; yararlanıcının eşiyle olan evliliğinin sona ermesi eş bakımından bozucu etki doğururken, yararlanıcının çocuklarının evliliğinin sona ermesi (diğer koşulların da sağlanması şartıyla) kurucu etki taşır. Örneğin, sosyal tazmin ve sosyal teşvik mevzuatı kapsamında dul eşe aylık bağlanabilmesi için ölüm anında evliliğin devam ediyor olması (evliliğin ölümle sona ermesi) gerekir. Eşin yeniden evlenmesi halinde ilgili mevzuat gereği aylıkların kesileceği; sonraki evliliği sona ermedikçe eşe tekrar aylık bağlanmayacağı düzenlenmiştir[164].

[163] 3294 sayılı Kanunun kapsamına girmek için aranan koşullar; Türk vatandaşı veya Türkiye'ye kabul edilmiş ya da gelmiş yabancılardan olmak, muhtaç olmak, sosyal sigorta kapsamında olmamak ve sosyal güvenlik kuruluşlarından gelir veya aylık almamaktır (SYDTK m.1, 2).
[164] Ayrıca bkz. 1005 s. K., m.1; YMABK Geç. m.2; 3292 s. K. m.3; 2330 s. K., m.4; 5774 s. K. m.4.

Sosyal yardım yararlanıcısının kız (veya kimi hallerde erkek) çocuklarına aylık bağlanabilmesi için ise; evli olmamaları, evlenmişlerse evliliklerinin sona ermiş olması gerekir. Ancak sosyal yardım yararlanıcısının anne/babasına yapılacak sosyal yardımlarda anne/babanın birbirleriyle veya başka kimselerle evli olup olmamaları sosyal yardıma hak kazanma durumlarını kural olarak etkilemez. Bunun istisnası, aylığa hak kazanma şartları bakımından ESK hükümlerine atıf yapılan hallerde annenin evliliğine yöneliktir. Evli olmak, ESK m.77/1-c hükmü uyarınca yararlanıcının annesinin hak sahibi sıfatıyla sosyal yardıma hak kazanmasına engel teşkil edeceğinden; annenin evliliğinin sona ermesi -diğer şartların varlığı halinde- kendisine sosyal tazmin veya teşvik mevzuatı kapsamında sosyal yardım yapılmasını sağlar. Bu dolaylı etkilere evliliğe bağlı sonuçlar başlığında yer verildiğinden, tekrara düşmemek adına yeniden değinilmeyecektir.

4.3.3. Sosyal hizmetler bakımından

Evliliğin sona ermesine bağlı olarak ASHB bünyesinde sunulan sosyal hizmetler, özellikle sona eren bir evlilik sonrası eşlere ve varsa çocuklarına psikolojik destek sunmak üzerinden gelişme göstermiştir. Ancak Türk Hukukunda evliliğin sona ermesine bağlı sosyal hizmetlerde özellikle boşanmanın esas alındığından ve boşanma yoluyla sona eren evliliklere yönelik sosyal hizmetlerin daha yoğun olduğundan söz edilebilir.

Evliliğin sona ermesine bağlı sosyal hizmetlerin en önemlisi, ailelere boşanma sürecinde veya boşandıktan sonraki süreci sağlıklı olarak yönetebilmeleri amacıyla verilen *aile ve boşanma süreci danışmanlığı* hizmetidir. Evlilik öncesi eğitim programları gibi bu danışmanlık hizmetinin uygulamasına da ilk olarak 2012 yılında pilot uygulamalarla başlanmış; ardından 2013 yılı itibariyle bu hizmet her ilde ASHB İl Müdürlükleri ve alt birimleri aracılığıyla sunulmaya başlanmıştır[165]. Evliliğe bağlı sosyal hizmetler başlığında değinmiş olduğumuz aile danışmanlığı hizmetinin bir parçası olan bu danışmanlık hizmeti; *boşanma öncesi* danışmanlık hizmeti, *boşanma sürecinde* danışmanlık hizmeti ve *boşanma sonrası* danışmanlık hizmeti olmak üzere üç aşamalı olarak verilmekte; verilecek hizmetler ailenin ve bireylerin durumuna göre değişiklik göstermektedir[166]. Boşanma sonrasındaki başvurularda genellikle; tek ebeveynlikten kaynaklanan sorunlar, eşlerin çocuklarıyla ilişkilerinin düzenlenmesi gibi konularda

[165] https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2507/Aile_ve_Bosanma_Sureci_Danismanligi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)
[166] https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/aile_danismanligi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

çocuk odaklı danışmanlık hizmetleri ve boşanan bireylerin yeni statüleriyle topluma uyum sağlamalarına ve maddi sorunlarla başa çıkmalarına yönelik danışmanlık hizmetleri verilmektedir. Boşanmış eşlerin yanı sıra çocuklara da sağlanan bu psikolojik danışmanlık hizmetleri, ASHB İl Müdürlükleri ve Sosyal Hizmet Merkezleri aracılığı ile tüm illerde ücretsiz olarak sunulmaktadır.

Her ne kadar evliliğin sona ermesine yönelik sosyal hizmetler "boşanma" olgusu üzerinden şekillense de, açıklanan danışmanlık hizmetlerine, evliliğin boşanma dışındaki hallerde sona ermesi halinde de yukarıda değinmiş olduğumuz[167] "aile danışmanlığı" yoluyla başvurmak mümkündür.

Bu doğrudan etkilerinin yanı sıra evliliğin sona ermesi, sosyal yardımlarda olduğu gibi sosyal tazmin veya sosyal teşvik amaçlı sosyal hizmetler bakımından da dolaylı sonuç doğurur. Bu etki, sosyal hizmet yararlanıcısının eşinin ve çocuklarının sosyal hizmetlerden yararlanıp yararlanmayacakları yönünden ortaya çıkar. Dul eşin, sosyal tazmin ve sosyal teşvik mevzuatı kapsamında kendisine sağlanan sosyal hizmetlerden yararlanması için ölüm anında evliliğinin devam ediyor olması (evliliğin ölümle sona ermesi) gerekir. Eşin yeniden evlenmesi halinde söz konusu hizmetlere (örneğin ücretsiz ulaşım hakkına, elektrik enerjisi ücreti indirimine, TOKİ bünyesinde faizsiz krediye, prim ve katılım payı ödemeksizin sağlık hizmetlerine vb.) erişim imkânı ortadan kalkar. Ölen yararlanıcının çocukları ve kimi hallerde annesi bakımından ise evliliklerinin sona ermesi aksi yönde sonuç doğurur. Sözü edilen sosyal hizmetlerden yararlanma bakımından evli olmamanın arandığı hallerde, çocuğun veya annenin sona eren evliliği, -diğer koşulların da sağlanması şartıyla- kurucu etki taşır. Tekrara düşmemek adına, evlenmeye bağlı sonuçlar kısmında ele aldığımız bu dolaylı etkilere yeniden değinmemeyi yerinde görüyoruz.

4.4. Soybağının Kurulmasına ve Düzeltilmesine Bağlı Sonuçlar

Bu başlık altında soybağının kurulmasına ve düzeltilmesine bağlı sonuçlar kan bağına dayanan soybağı-evlat edinme ilişkisine dayanan (yapay) soybağı ayrımına göre inceleme konusu yapılacaktır.

[167] Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.2.3.

4.4.1. Kan bağına dayanan soybağı bakımından

4.4.1.1. Genel olarak

Önceki bölümlerde açıkladığımız üzere, anne ile soybağı doğum anı ile kurulduğundan, bu bölümde sözü edilen soybağı ilişkisi, baba ile çocuk arasında doğumdan sonra (anne ile evlilik, tanıma veya babalığa hükmedilmesi yoluyla) kurulan soybağıdır (TMK m.288/2). Soybağının geçmişe etkili olarak kurulduğu bu hallerde babanın çocuğa yönelik bakım borcu ortaya çıkmakta; baba da çocuğun bakımı, eğitimi ve korunması için gerekli giderleri karşılamakla ve koşulları mevcutsa nafaka ödemekle yükümlü hale gelmektedir (TMK m.327-333)[168].

Şimdiye değin incelediğimiz kişisel durum değişikliklerinden farklı olarak, çocuk ile baba arasında sonradan kurulan soybağı ilişkisinin sosyal sorunlarla ilişkisini kurmak pek kolay değildir. Çünkü bu halde "potansiyel bir sosyal sorun" olarak kabul edilebilecek çocuğun babası ile olan soybağı ihtilafı, sonradan kurulan soybağı ilişkisi ile ortadan kaldırılmaktadır. Diğer bir anlatımla, soybağının düzeltilmesiyle birlikte çocuğun bedenen, ruhen veya ahlaken gelişiminin ya da güvenliğinin tehlikede olmasını önleyici bir sonuç ortaya çıkmaktadır (SHK m.3/1-b). Bu nedenlerle baba ile çocuk arasında sonradan kurulan soybağı ilişkisi kural olarak bir sosyal sorun oluşturmaz; aksine olası sosyal sorunları ortadan kaldırır. Bu durumun istisnası, kurulan soybağına rağmen babanın kanundan doğan bakım yükümlülüğünü (TMK m.328) yerine getirmemesi; devamla, annenin de bu yükümlülüğü gereği gibi yerine getirmemesi nedeniyle çocuğun gelişiminin ve güvenliğinin tehlikeye düşmesidir.

Açıklanan sebeplerle baba ile çocuk arasında kurulan soybağının sosyal yardım ve hizmetlere yönelik sonuçlarına, istisnai koşulların gerçekleşme ihtimali (çocuğun korunmasına yönelik önlemler alınması) doğrultusunda, sınırlı olarak yer verilecektir.

4.4.1.2. Sosyal yardımlar bakımından

Baba ile çocuk arasında kurulan soybağı, belirttiğimiz üzere sosyal yardımlara hak kazanma bakımından doğrudan bir sonuç doğurmaz. Nitekim bu hallerde anne ile çocuk arasındaki soybağı doğumla kurulmuştur ve çocuğun terk edilmesi gibi istisnai haller dışında annenin kim olduğu bellidir[169]. Bu halde sosyal yardımlar bakımından ortaya

[168] Detaylı bilgi için bkz. Baygın, 2010, **a.g.k.,** 120 vd.; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 200 vd.
[169] Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 140, 153. Ayrıca bkz. Acabey, 2002, **a.g.k.,** 222.

çıkabilecek husus, çocuğun ASHB uygulamasında dezavantajlı konumda bulunması nedeniyle, ihtiyaç duyulması halinde çocuğun ve ailesinin her zaman Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında Bakanlıkça desteklenebileceğidir[170].

Çocuğun annesinin belli olmadığı ya da belli olmasına rağmen annenin bakım yükümünü hiç veya gereği gibi yerine getirmediği istisnai hallerde ise, çocuğun üstün yararı ilkesi uyarınca çocuk hakkında koruma tedbirlerinin alınmış olması ve çocuğa ASHB bünyesi altında bakılmaya başlanması muhtemeldir (TMK m.346 vd.)[171]. Baba ile çocuk arasında doğumdan sonra kurulan soybağı, soybağı kurulmadan önce çocuk hakkında verilmiş olan bu türden bir koruma kararının akıbetini etkileyebilir. Aşağıda soybağının kurulmuş olmasının sosyal hizmetler bakımından etkilerini ele alırken ifade edeceğimiz üzere, kaldırılan koruma kararıyla ve çocuğun ailesinin yanına yerleştirilmesi ile birlikte, çocuğa Bakanlık koruması altında olması nedeniyle yapılan sosyal yardımlar da koruma tedbirleriyle birlikte sona erer veya tür değiştirir.

4.4.1.3. Sosyal hizmetler bakımından

Babası ile soybağı ilişkisi kurulmayan; devamla, annesi belli olmayan veya belli olmasına rağmen annesi bakım yükümünü yerine getirmediği için ASHB korumasına alınan (TMK m.347/1; VVMUT[172] m.3/1) çocukların bu statüleri, babalarıyla olan soybağı ilişkilerinin sonradan kurulması halinde değişiklik gösterebilir. Çocuk ile baba arasında soybağı kurulmasından önce çocuk hakkında koruma kararı verilmiş olan bu hallerde, soybağının kurulması ile birlikte çocuğun korunmasına ilişkin önlemlerin yeni durumuna göre uyarlanması söz konusu olabilir (TMK m.351).

Bilindiği üzere korunmaya ihtiyacı olan çocuklara yönelik alınan koruma kararı, kural olarak çocuk ergin olana kadar devam eder (SHK m.22/1, 24/1). Ancak koruma kararını gerektiren koşulların ortadan kalkması halinde[173], bu kararın erginlikten önce ortadan kaldırılması (önlemlerin yeni koşullara göre uyarlanması) mümkündür. Nitekim

---

[170] Bu konuya ileride detaylı olarak değinilecektir. Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.5.1.2.

[171] Konu hakkında kapsamlı bilgiler için ayrıca bkz. G. Elçin Grassinger (2009). *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler.* İstanbul: On İki Levha Yayınları, s.107 vd.; Usta, 2016, **a.g.k.,** 450 vd.; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 267 vd.; Şenocak, 2006, **a.g.k.,** 180 vd.

[172] Türk Medeni Kanununun Velayet, Vesayet ve Miras Hükümlerinin Uygulanmasına İlişkin Tüzük (R.G.T.10.08.2003, S.25195)

[173] Bu halde çocuğa yönelik alınan önlemlerin yeni koşullara uyarlanabilmesi için "önemli", "esaslı" ve "sürekli" nitelikte olmaları gerekir. Bkz. Elçin Grassinger, 2009, **a.g.k.,** 97, 157.

kanunkoyucu bu konuda hâkime geniş bir takdir yetkisi tanımıştır[174]. ASHB'nin ilgili biriminin incelemesi üzerine, çocuğun ailesine teslim edilmesinde herhangi bir sakınca bulunmayan bu hallerde, mülki idare amirinin onayı ile çocuk ergin olmadan önce ailesine teslim edilebilir (SHK m.22/3). Buna göre çocuk ile baba arasında doğumdan sonra soybağının kurulması halinde, babanın talebi ve Bakanlık yetkililerinin olumlu değerlendirmesi üzerine mahkemece koruma kararının kaldırılması mümkündür (SHK m.24/1). Çünkü Türk Hukukundaki temel yaklaşım, çocuğun menfaati gözetilmek ve ölçülülük ilkesine göre karar vermek suretiyle, çocuğun mümkünse ailesinin yanındayken desteklenerek korunmasının esas; çocuğun anne ve babadan alınmasının istisnai olduğu yönündedir. Soybağının sonradan kurulduğu bu tür durumlarda da, babanın veya anne ile babanın çocuğa yönelik bakım yükümlülüğünü gereği gibi yerine getireceklerine ilişkin bir tereddütün bulunmaması ve bu durumun çocuk için tehlike arz etmemesi halinde, çocuğun ailesinin yanına yerleştirilmesi mümkündür. Belirtelim ki, çocuk hakkındaki koruma kararının ortadan kalktığı bu hallerde, çocuğun ASHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile olan ilişkisi sona erdirilmez. Gereklilik halinde ve Kurumun imkânları ölçüsünde bu çocuklara yardımcı olunmaya devam edilir (SHK m.24/3).

Öte yandan, baba ile çocuk arasında soybağının kurulmuş olması babanın bakım yükümlülüğünü doğursa da, babanın bu yükümlülüğü yerine getirmemesi muhtemeldir. Bu halde koruma altındaki çocuğun statüsü, babası ile soybağı kurulmasına rağmen değişmez. Diğer bir anlatımla, anne ve/veya babanın çocuğu ile gereği gibi ilgilenmeyeceğinin anlaşılması halinde, çocuk anne/babasına teslim edilmez ve sosyal koruma altında kalmaya devam eder. Böyle bir durumda çocuk ile baba arasında kurulmuş olan soybağı sosyal hizmetler bakımından doğrudan bir sonuç doğurmaz.

4.4.2. Evlat edinme bakımından

4.4.2.1. Genel olarak

Türk Hukukunda evlat edinme, evlat edinen ile çocuk arasında mahkeme kararına dayanan ve kan hısımlığına benzer bir bağ (yapay soybağı) kuran soybağı ilişkisi olarak kabul edilir (TMK m.315/1)[175]. Önceki bölümlerde değinmiş olduğumuz üzere, evlat edinme işlemi evlat edinilenin küçük, ergin veya kısıtlı olmasına göre farklı şekillerde

[174] Elçin Grassinger, 2009, **a.g.k.,** 107.
[175] Oğuzman, Seliçi ve Oktay Özdemir, 2018, **a.g.k.,** 138, 142-143; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 382; Belen, 2005, **a.g.k.,** 7, 81; Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 10; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 15-16; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 168; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 198, 211.

düzenlenmiştir (TMK m.305, 313). Bu bölümde ağırlıklı olarak inceleme konusu yapacağımız evlat edinme türü, *küçüklerin evlat edinilmesidir*. Nitekim evlat edinme ilişkisinin özellikle sosyal hizmetler bakımından sonuç doğurması, evlat edinilenin "ASHB koruması altında olan küçük" olması halinde söz konusu olur. Ancak sosyal yardımlar başlığında ele alacağımız sonuçlar için evlat edinilen çocuğun ASHB koruması altında olması gerekmez.

Bilindiği üzere Türk Hukukunda küçüklerin evlat edinme ilişkisi temelde iki yöntemle kurulmaktadır. Bunlardan birincisi çocuğun doğrudan ailesinden veya vasisinden evlat edinilmesi olup bu halde evlatlık ilişkisi aracılar yoluyla kurulmaz[176]. Bu tür evlat edinmelerde tarafların doğrudan aile mahkemesine başvurmak suretiyle evlat edinme prosedürünü gerçekleştirmeleri mümkündür. İkinci yöntemde ise evlat edinme ASHB'ye bağlı kuruluşların aracılık faaliyetleri yoluyla kurulur. Nitekim Türk Hukukunda evlat edindirmeye aracılık etmeye yetkili tek kurum ASHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğüdür (TMK m.320; EEAFT[177] m.3)[178].

Evlat edinme ilişkisinin kendisi başlı başına bir sosyal hizmet alanı olduğundan, bu başlık altında inceleme konusu yapılacak hususlar, evlat edinme başvurusunun Bakanlıkça değerlendirilmeye alınmasıyla ve devamında evlat edinme ilişkisinin mahkeme kararıyla kurulmasıyla birlikte sosyal yardım ve sosyal hizmetler alanında ortaya çıkacak sonuçlardır. Nitekim evlat edinme işlemleri bakımından temel amaç *çocuğun üstün yararını gözetmek* olduğundan (TMK m.305/2; EEAFT m.4/1--b), evlat edinme süreci boyunca ve evlat edinme işlemi gerçekleştikten sonra da çocuğun Bakanlıkça gözetilmesi gerekir.

4.4.2.2. Sosyal yardımlar bakımından

Türk Hukukunda koruyucu aile müessesesi bakımından koruyucu ailelere yönelik sosyal yardım niteliğinde düzenlemelere yer verilse de[179]; evlat edinen kişi veya ailelere,

---

[176] S. Koçoğlu (2019). Evlat Edinmede Ana ve Babanın Rızasının Aranıp Aranmaması Sorununun, Özellikle Yetkili Kurum Aracılığı ile Evlat Edinme Açısından İncelenmesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11 (38), s.249; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 195; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 52.

[177] Küçüklerin Evlat Edinilmesinde Aracılık Faaliyetlerinin Yürütülmesine İlişkin Tüzük (EEAFT) (R.G.T.15.03.2009, S.27170)

[178] Ayrıca bkz. Baygın, 2010, **a.g.k.,** 195; Koçoğlu, 2019, **a.g.k.,** 242-243; AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 86; Sözer, 2020b, **a.g.k.,** 27; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 157; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 52.

[179] Örneğin Bakanlık koruması altındaki bir çocuğun bakımını üstlenen koruyucu aileye, talepte bulunmaları halinde (çocuğun yaşına, engellilik durumuna, özel ihtiyaçlarına göre belirlenen) *aylık bakım ücreti*; koruyucu aile tarafından bakılan çocuğa *harçlık* ve okula ulaşım durumlarına göre *yol giderleri* ve

evlat edinme işleminin karşılığı olarak herhangi bir sosyal yardım kalemi düzenlenmemiştir[180]. Nitekim evlat edindirilecek çocuğun evlatlık ilişkisiyle mevcut durumundan daha müreffeh bir ortama ulaştırılması amaçlandığından[181]; çocuğun evlat edindirilmesinde ailenin yeterli maddi olanaklara sahip olup olmaması önemli kriterler arasında yer alır. Böylelikle evlat edinen kişi veya ailelerin sosyal yardım yoluyla desteklenmesine de gerek duyulmaz. Bu hallerde çocuğun biyolojik ailesine ait hak ve yükümlülükler evlat edinmeyle birlikte evlat edinen aileye geçer (TMK m.314/1; EEAFT m.20/1); devamla, bakım yükümlülüğü de tamamen evlat edinen aileye ait olur[182]. Açıklanan sebeplerle, Türk Hukukunda doğrudan evlat edinmeye bağlı sosyal yardımlardan söz etmek mümkün değildir.

Bu aşamada akla, evlat edinen kişilerin doğuma bağlı sosyal yardımlardan yararlanıp yararlanamayacakları gelebilir. Evlat edinme işlemi doğum olayı gibi bir hukuki ilişki yaratmadığından, mahkeme kararı ile doğumdan sonra gerçekleştiğinden, doğuma bağlı sosyal yardımlar evlat edinme halinde kural olarak geçerli olmaz. Örneğin evlat edinen kişilere, evlat edindikleri çocuklar için doğum yardımı ödenmez[183] ve doğuma bağlı diğer sosyal yardımlar bakımından talep hakkı doğmaz. Ancak ASHB uygulamasında bu durumun bir istisnasına yer verilmiştir. Buna göre evlat edinilen çocuk adına daha önce herhangi bir doğum yardımı alınmamışsa, evlat edinen ailenin bu çocuk için de doğum yardımı alabilme imkânı mevcuttur[184]. Evlat edinilen bu çocuklar ayrıca, doğum yardımı miktarına esas doğum sırasının tespitinde de dikkate alınırlar (DYY m.5/7)[185].

---

diğer türlü giderleri sağlanmaktadır. Bu çocukların *sağlık giderleri* ise SSGSSK m.60/1-c-7 hükmüne göre ücretsiz karşılanmaktadır Bkz. Koruyucu Aile Yönetmeliği (KAY) m.4/1-b, m.24-27 (R.G.T.14.12.2012, S.28497). Ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/koruyucu-aile-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

[180] Koruyucu aile uygulamasından farklı olarak, evlat edinme işlemi uyarınca doğan bakım ve eğitim ilişkisinin karşılıksız olması gerektiği yönünde ayrıca bkz. Baygın, 2010, **a.g.k.,** 146.

[181] Aydos, 2000, **a.g.k.,** 129; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 55.

[182] Aydos, 2000, **a.g.k.,** 132; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 168; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 67; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 227-229.

[183] Bu düzenlemenin isabetli olduğu yönünde görüş için bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 493-494.

[184] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/dogum-yardimi/ (Erişim Tarihi:02.03.2021).

[185] Yönetmelikte her ne kadar ödeme miktarına esas çocuk sırasının tespitinde 15.05.2015 tarihinden önce doğmuş olan çocukların da dikkate alınacağı açıkça belirtilmişse de (DYY m.5/8), aynı hükme evlat edinen çocuklar bakımından yer verilmemiştir. Kanımızca 15.05.2015 tarihinden önce evlat edinilen çocuklar da aynı durumda dikkate alınmalıdır. Nitekim Bakanlığın web sitesinde konu hakkındaki "sıkça sorulan sorular" bölümünde de aynı yönde bilgi verilmiştir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-

Evlat edinme ilişkisinin doğum olayı gibi kabul edilerek, evlat edinenlere sosyal yardım talep etme imkânı yaratılan bir diğer örneğe, Aktif İşgücü Hizmetleri Yönetmeliği m.99 uyarınca uygulamaya koyulan "Kadın İstihdamının İşte Anne Projesi ile Desteklenmesi Eylem Planı"nında rastlamak mümkündür. Bu planda düzenlenen *İşte Anne Projesinden* 0-15 yaş arasında bir çocuğu evlat edinen kadınların da yararlanma hakkının bulunduğu düzenlenmiştir[186]. Buna göre doğuma bağlı sonuçlar başlığında açıkladığımız koşulları sağlayan evlat edinen kadınlara, kurs veya programlara katıldıkları süre boyunca günlük 95 TL harçlık ödenir[187].

4.4.2.3. Sosyal hizmetler bakımından

Evlat edindirme ilişkisinin kendisinin başlı başına bir sosyal hizmet olduğunu belirtmiştik. Bu nedenle Bakanlıkça evlat edindirme aracılığı kapsamında yürütülen işlemlerin büyük çoğunluğunu bu başlık altında irdelemek mümkündür. Ancak ayrıntılı bilgilerden kaçınmak adına, bu başlık altında özellikle evlat edinme başvurusu değerlendirmeye alınan kişi veya ailelere ilişkin sosyal hizmetler kısaca değerlendirilecektir.

ASHB yetkilerinin evlat edinmek isteyen aile ile gerçekleştirdikleri görüşmeler sonucunda oluşturdukları sosyal inceleme raporuna istinaden evlat edinme başvurusunun değerlendirmeye alınmasıyla birlikte (EEAFT m.7) ortaya çıkan ilk sosyal hizmet; çocuğun evlat edinmek isteyen kişi veya kişilere *evlat edinme öncesi geçici bakım sözleşmesi*[188] uyarınca yerleştirilmesiyle ortaya çıkan sürecin yönetimidir. TMK m.305/1 uyarınca bir küçüğün evlat edinilmesi evlat edinen tarafından bir yıl süreyle[189] bakılmış ve eğitilmiş olması koşuluna bağlandığından (EEAFT m.4/1-a, m.11); çocuğun aile yanına yerleştirildiği bir yıllık sözleşme süresi boyunca küçüğün ve evlat edinecek kişi veya kişilerin yaşantısı Bakanlık görevlilerince izlenir. Yapılan izlemeler sonucu üçer

yardimlar-genel-mudurlugu/dogum-yardimi/ (Erişim Tarihi:02.03.2021). Aynı görüşte ayrıca bkz. Şahin Emir, 2019, **a.g.k.,** 494.

[186] İŞKUR, Kadın İstihdamının İşte Anne Projesi İle Desteklenmesine İlişkin Uygulama Usul ve Esaslar. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0e2W0L0l3E1_1f0a1p3c1O221N2-083V (Erişim Tarihi: 02.03.2021)

[187] https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/isbasi-egitim-programlari (Erişim Tarihi: 02.03.2021)

[188] Bu sözleşme EEAFT'de "*evlât edinilecek küçüğün bakım ve eğitimi için evlât edinme başvurusu uygun görülen kişi veya eşlerin yanına yerleştirilmesi öncesinde bu kişilerle (ASHB İl Müdürlüğü arasında) imzalanan sözleşme*" olarak tanımlanmıştır (EEAFT m.2/1-c).

[189] Bir yıllık bu sürenin arttırılabileceği ancak azaltılamayacağı yönünde bkz. Baygın, 2010, **a.g.k.,** 147; Koçoğlu, 2019, **a.g.k.,** 252; Belen, 2005, **a.g.k.,** 49.

aylık periyotlar halinde *izleme raporları* düzenlenir. Koruyucu ailelikten farklı olarak evlat edinme ilişkisinde geçici değil sürekli bir bakım ilişkisi kurmak amaçlandığından, geçici bakım sözleşmesi süresi boyunca aile ve çocuğun ilişkisi yakından incelenir; taraflar arasında sağlıklı bir iletişimin olup olmadığı tespit edilir. ASHB İl Müdürlüğünün evlat edinme birimi tarafından aileye yapılan haberli/habersiz ziyaretlerle, ailenin sosyal çevresi, iş çevresi ve evi gözlenir[190]. Başvuru sahiplerinin "*kişilik, eğitim, kültürel özellikleri, ekonomik güçleri, sağlık durumları, aile bireylerinin birbirleriyle ve çevreleri ile olan ilişkileri, küçükten beklentileri, evlât edinmeye bakış açıları, bakım, eğitme ve yetiştirme konularına yaklaşımları, evlât edinmek istedikleri küçüğün özellikleri, başvuru sahiplerinin veya varsa altsoylarının tavır ve düşünceleri*" bu ziyaretler sonucunda kapsamlı olarak değerlendirilir (EEAFT m.7/3). Bu süre boyunca ayrıca aileye rehberlik ve danışmanlık hizmeti de verilir (EEAFT m.12/3).

İzleme süreci sırasında, ebeveynlerin sözleşmeden doğan yükümlülüklerini yerine getirmedikleri ve bu evlat edinme ilişkisinin çocuk için uygun olmayacağı kanaatine varılması halinde, sözleşme süresinin tamamlanması beklenmeksizin çocuk aileden geri alınır (EEAFT m.13/4). Evlat edinme işleminin resmen tamamlanması ise, bu bir yıllık izleme süresinin sonunda hazırlanan olumlu yöndeki *sosyal inceleme raporunca* açılan evlat edinme davası uyarınca gerçekleşir. Mahkeme kararı ile birlikte evlatlık ilişkisi resmen kurulmuş olur (TMK m.315).

Evlatlık ilişkisinin mahkeme kararı ile resmen kurulmuş olması, Bakanlığın evlat edinilene yönelik gözetim ve sorumluluğunu ortadan kaldırmaz. Bu aşamadan sonra Bakanlığın evlat edinen ailelere yönelik en büyük sosyal hizmeti rehberlik etme şeklinde gerçekleşir. Sosyal hizmet merkezlerinde evlât edinen ailelere, ihtiyaç duydukları alanlarda eğitim ve rehberlik hizmeti sunulur (SHMY[191] m.13/1-c). Örneğin ailelerin özellikle çocuğa evlat edinildiğini söylemeleri sırasında ASHB Aile Yanında Destek Hizmetleri Daire Başkanlığından rehberlik ve destek hizmetleri almaları mümkündür[192].

---

[190] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

[191] Sosyal Hizmet Merkezleri Yönetmeliği (R.G.T.09.02.2013, S.28554).

[192] Bakanlığın konuya ilişkin broşürü için ayrıca bkz. https://www.korev.org.tr/files/document/evlat-edinildiginin-soylenmesi.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

4.5. Soybağının Ortadan Kaldırılmasına Bağlı Sonuçlar

Bu başlık altında soybağının ortadan kaldırılmasına bağlı sonuçlar kan bağına dayanan soybağı-evlat edinme ilişkisine dayanan (yapay) soybağı ayrımına göre inceleme konusu yapılacaktır.

4.5.1. Kan bağına dayanan soybağı bakımından

4.5.1.1. Genel olarak

Birinci bölümde ele aldığımız üzere, soybağının ortadan kaldırılması çeşitli şekillerde (soybağının reddi, tanımanın hükümsüzlüğü veya iptali, soybağına itiraz yoluyla) mümkün olup bu hallerde kaldırılan soybağı baba ile çocuk arasında önceden kurulmuş olan soybağıdır[193]. Baba ile çocuk arasında mevcut soybağı, mahkeme kararının kesinleşmesiyle birlikte, doğum tarihinden itibaren geçmişe etkili olarak ortadan kalkar ve sonuç doğurur[194].

Türk primsiz rejim hukukunda her ne kadar çocuklar doğrudan dezavantajlı gruplar kapsamında kabul edilse de, kural olarak bir kimsenin babasıyla olan soybağının mahkeme kararıyla kaldırılmış olması, tek başına bir sosyal sorun doğurmaz. Baba ile olan soybağının ortadan kaldırılmasının sosyal bir sorun olarak kabul edilebilmesi için çocuğun 18 yaşından küçük olması, annenin sosyal koruma altında olması ya da ölmesi, annenin kanundan doğan bakım yükümlülüğünü (TMK m.328) hiç veya gereği gibi yerine getirmemesi gibi çocuğun sağlıklı bir çevre içinde büyümesini tehdit edici ek faktörlerin bulunması gerekir. Diğer bir anlatımla, babası ile olan soybağının ortadan kaldırılmasının, çocuğu toplum içinde dezavantajlı duruma düşürmesi; çocuğun bedenen, ruhen veya ahlaken gelişiminin ya da güvenliğinin tehlikede olması gerekir (SHK m.3/1-b). Nitekim baba ile soybağının ortadan kaldırılması anne ile çocuk arasındaki soybağını etkilemez; bu durumda anne ile çocuk arasındaki soybağı varlığını korur[195] ve çocuk annesinin nüfus kütüğündeki bekârlık hanesine tescil edilir (NHKUY m.23/1, 104/1).

---

[193] Anne ile çocuk arasındaki soybağı doğumla kurulduğundan bu soybağının reddi mümkün değildir. Ancak kişisel durum sicilinde çocuğu doğuran kadın dışında başka bir kimsenin anne olarak kaydedildiği hallerde yolsuz tescilin düzeltilmesi nüfus sicilinin düzeltilmesi davasıyla gerçekleştirilir (TMK m.39). Ayrıca bkz. Hatemi, 2019, **a.g.k.,** 140, 146; Öktem Çevik, 2016, **a.g.k.,** 2113-2116, 2121-2122; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 118, 222-225; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 18-19.

[194] Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 288-290; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 344; Öztan, 2015, **a.g.k.,** 898-899, 922, 932; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 50, 70; Acabey, 2002, **a.g.k.,** 153.

[195] Acabey, 2002, **a.g.k.,** 153; Dural, Öğüz ve Gümüş, 2019, **a.g.k.,** 288; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 49.

Annesiyle olan soybağı uyarınca, babası ile olan soybağı kaldırılmış olmasına rağmen çocuğun yaşamına güvenli bir biçimde devam etmesi (herhangi bir sosyal sorunla karşılaşmaması) mümkündür.

Açıklanan sebeplerle soybağının ortadan kaldırılmasının sosyal yardım ve hizmetler bakımından doğrudan bir sosyal sorun olarak ele alınması, çocuğun yaşı, ergin olup olmaması ve anne ile çocuk arasındaki ilişki (annenin bakım yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirip getirmemesi) uyarınca belirlenir. Bu nedenle aşağıda, baba ile çocuk arasındaki soybağının ortadan kaldırılmasının sosyal yardım ve hizmetlere yönelik sonuçları çocuğun sosyal koruma altına alınmayı gerektiren bir durumda olup olmamasına (annesinin bakım yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirip getirmemesine veya çocuğun ergin olup olmamasına) göre inceleme konusu yapılacaktır.

4.5.1.2. Sosyal yardımlar bakımından

Babası ile soybağı ortadan kaldırılan çocuğun ASHB bünyesinde sosyal koruma altında olmaması (çocuğun annesiyle veya erginse tek başına yaşaması) halinde, ortadan kaldırılan soybağı ilişkisi sosyal yardımlar yönünden doğrudan bir sonuç doğurmaz. Nitekim Türk Hukukunda babası vefat etmiş çocuklara (yetimlere) özgü bir sosyal yardım düzenlenmişken[196]; babası ile soybağı ortadan kaldırılmış veya babası bilinmeyen çocuklar için özel bir sosyal yardım kalemi öngörülmemiştir. Bu nedenle babası ile çocuk arasındaki soybağının ortadan kaldırılması, çocuğun salt bu nedenle bir sosyal yardıma hak kazanmasını sağlamaz.

Öte yandan ASHB uygulamasında çocuklar öncelikli/dezavantajlı gruplar arasında kabul edildiğinden; hakkında koruma alınmayan ve fakat yardıma muhtaç olduğu tespit edilen ailelerin çocukları da sosyal yardımlara hak kazanabilen gruplar arasındadır (SEDHY m.2, 6/1-b). Nitekim ASHB uygulamasında çocukların korunmasına ilişkin tek yol çocukların Bakanlık çatısı altında tutulmaları değildir; çocukların haklarında korunma ya da bakım tedbiri kararı verilmeksizin kendi aile ortamlarında desteklenerek korunmaları da mümkündür[197]. Çocuğun menfaatine aykırılık oluşturmadığı müddetçe,

[196] Öksüz ve yetim yardımı hakkında ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/oksuz-yetim-ayligi/ (Erişim Tarihi: 24.02.2021)

[197] Ayrıca bkz. E. Yazıcı (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9 (18), s.503-504; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 445 vd.; Şenocak, 2006, **a.g.k.,** 179-180.

Türk Hukukundaki temel yaklaşım, çocuğun mümkünse ailesinin yanındayken Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Yönetmeliği hükümleri uyarınca desteklenerek korunmasıdır[198]. Ancak özellikle tek ebeveyn anneden oluşan bu tür aile ortamlarında, çocuğun maddi desteğe olan ihtiyacının diğer çocuklara kıyasla daha fazla olacağı aşikardır[199].

Buna göre Bakanlık yetkililerince hazırlanan sosyal inceleme raporu uyarınca muhtaç olduğu tespit edilen çocuğa ve ailesine, ihtiyacına göre *geçici* veya *süreli* olarak nakdi yardım (ekonomik destek) sağlanması mümkündür (SEDHY m.4/1-d)[200]. Aylık olarak yapılan süreli ekonomik desteğin tutarı; beslenme, barınma, eğitim, giyecek, harçlık ve servis desteği karşılığı olarak çocuğun yaşına ve eğitim durumuna göre belirlenmektedir (SEDHY m.13)[201]. Geçici ekonomik destek ise, sürekli ekonomik destek ile aynı anda verilmemek üzere, sosyal incelemenin sonucu ve yetkili makamın onayı ile belirlenmektedir (SEDHY m.14)[202].

Ayrıca, yardımlar için aranan koşulları sağlayan ve muhtaçlığı Vakıf mütevelli heyeti tarafından tespit edilen anne ve çocuğa, SYDV tarafından *şartlı eğitim yardımı*[203]; kırtasiye, önlük, çanta gibi temel okul ihtiyaçlarına yönelik *eğitim materyali yardımı; barınma, taşıma ve yemek yardımı* yapılması da mümkündür. Muhtaç durumdaki

---

[198] ASHB verilerine göre Bakanlığın çocuklara yönelik hizmetlerinde en büyük pay koruma altına alınmadan aile yanında destek verilen çocuklara aittir. 2019 yılsonu verilerine göre bu şekilde desteklenen çocukların sayısı 125.258'dir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/41553/kurumsal-istatistikler.pdf (Erişim Tarihi: 04.03.2021).

[199] Konu hakkında bilgi için bkz. Ünal, 2014, **a.g.k.,** 8 vd.

[200] *Geçici ekonomik destek* ile kast edilen yardıma muhtaç olduğu tespit edilen çocuğa ve ailesine sosyal ve ekonomik bir sorunun giderilmesi amacıyla yılda bir (zaruri hallerde en çok iki) defaya mahsus olmak üzere ekonomik destek tutarının (en yüksek devlet memuru aylığının ek gösterge dâhil tutarının) en fazla üç katına kadar yapılan yardımlar; *süreli ekonomik destek* ile kast edilen ise aynı koşullar altındaki çocuğa ve ailesine Bakanlığın bütçe imkânları ölçüsünde, belirlenen süre ve oranlar dâhilinde yapılan *aylık* ödemelerdir (SEDHY m.4/1-f, 4/1-p). Destek alma durumu ortadan kalkmadığı sürece süreli ekonomik desteğe iki yıllık süreler halinde devam edilmekte ve gerektiğinde bu süre yenilenmektedir. AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 96.

[201] 2021 yılı Ocak-Haziran dönemi itibariyle süreli ekonomik destek tutarları için bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 16.03.2021).

[202] 2021 yılı Ocak-Haziran dönemi itibariyle geçici ekonomik destek tutarları için bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 16.03.2021).

[203] 2021 yılı itibariyle şartlı eğitim yardımı ilköğretim öğrencileri için kız çocuklarına aylık 50, erkek çocuklarına aylık 45 TL; ortaöğretim öğrencileri için kız çocuklarına aylık 75, erkek çocuklarına aylık 55 TL tutarındadır. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/sartli-egitim-saglik-yardimi/ (Erişim Tarihi:01.03.2021); AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 157.

yükseköğretim öğrencilerine ayrıca, SYDV'ye yapılan bağışlar doğrultusunda düzensiz ayni veya nakdi yardımlar da yapılır[204].

Son olarak belirtelim ki, babası ile soybağı reddedilen ve annesiyle yaşamaya devam eden çocuğun maddi imkânlardan yoksun ancak başarılı olması halinde, öğrencilere yönelik sağlanan diğer sosyal yardımlara (ilköğretim ve ortaöğretimi parasız yatılı veya burslu okuma[205] ya da yükseköğretimde burs veya nakdi yardım alma[206]) başvurması ve bunlardan yararlanması da mümkündür. Bu halde ilköğretim ve ortaöğretimi parasız yatılı veya burslu okuyan öğrencilere eğitim araç ve gereçleri, yiyecek, giyecek, harçlık ve diğer ihtiyaçlarına yönelik sosyal yardımlar yapılır ve sağlık giderleri Milli Eğitim Bakanlığınca karşılanır.

Babası ile soybağı ortadan kaldırılan çocuğun *doğrudan* sosyal yardım öznesi olmasını sağlayabilecek durum; çocuğun annesinin bilinmemesi, terk edilmesi, ölmesi, annenin bakım yükümlülüğünü yerine getirmemesi gibi çocuğun sosyal koruma altına alınmasını gerektiren bir durumda olması (çocuğun bedenen, ruhen veya ahlaken gelişiminin ya da güvenliğinin tehlikede olması) halinde ortaya çıkar. Aşağıda sosyal hizmetler başlığında değinileceği üzere, Türk Hukukunda bu durumdaki çocukların ASHB kapsamında koruma altına alınması ve bakımlarının Bakanlıkça üstlenilmesi düzenlenmiştir (TMK m.347/1; VVMUT m.3/1).

Koruma altına alınmış bu çocuklara, öğrenim durumları göz önünde bulundurularak (öğrenimlerine herhangi bir sebeple devam edemeyenler için yaşları dikkate alınarak) aylık *harçlık* verilir (ÇYY[207] m.46; ÇEY[208] m.18). Çocuklara ayrıca ayni *giysi yardımı* yapılır; *ulaşım, yemek, sağlık, eğitim ve öğretim giderleri* de Bakanlıkça karşılanır (ÇYY m.47-50, 61; ÇEY m.19-22, 31; ÇDMY m.45-50). Bakanlığa ait sosyal hizmet kuruluşlarında korunma kararı devam eden kız çocuklarından evlenenlere ise, çeyiz

[204] Ayrıca bkz. https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ (Erişim Tarihi: 01.03.2021)
[205] İlköğretim ve Ortaöğretimde Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun (R.G.T.17.06.1982, S.2684)
[206] Yüksek Öğrenim Öğrencilerine Burs Kredi Verilmesine İlişkin Kanun (R.G.T.06.03.2004, S.25394)
[207] Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Çocuk Yuvaları Yönetmeliği (R.G.T.07.01.1999, S.23576)
[208] Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Genel Müdürlüğü Çocuk Evleri Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik (R.G.T.05.10.2008, S.27015)

ihtiyaçlarını karşılamak ve bir defaya mahsus olmak üzere en yüksek devlet memuru aylığının bir buçuk katı tutarında *evlenme yardımı* da yapılır (SHK m.32; SEDHY m.18).

Koruma altına alınmış çocuğun ergin olarak sosyal hizmet kuruluşundan (veya koruyucu aile yanından) ayrılması halinde ise (SEDHY m.4/1-g), muhtaçlık halinin devam etmesi koşuluyla, kendisine Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında sosyal yardım (geçici veya süreli ekonomik destek) sağlanması da mümkündür (SEDHY m.2, 6/2).

4.5.1.3. Sosyal hizmetler bakımından

Değindiğimiz üzere Türk Hukukunda ebeveynlerin bakım yükümlülüğü, çocukları ergin olana (eğitimlerine devam ediyorlarsa eğitimleri sona erene) kadar devam eder (TMK m.328). Söz konusu bakım yükümlüğünün ebeveynler tarafından yerine getirilip getirilmemesi, devletin bakım ve koruma yükümlüğünün devreye girip girmemesinde (devletin sosyal hizmet yükümlülüğünün seviyesinin belirlenmesinde) belirleyici olur. Babası ile soybağı ortadan kaldırılan çocuğa yönelik bakım yükümlülüğünün annesi veya diğer aile üyeleri tarafından yerine getirilmesi halinde, çocuğun Bakanlıkça sosyal koruma altına alınmasına gerek duyulmaz[209]. Diğer bir anlatımla, sosyal yardımlar bahsinde değindiğimiz üzere, bu halde çocuğun annesiyle kalması ve bakımının annesi tarafından üstlenilmesi mümkündür.

Diğer taraftan, çocuk sosyal koruma altına alınmasa dahi, bu durumdaki çocuğa ihtiyaç duyması halinde Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Yönetmeliği hükümleri uyarınca sosyal hizmet desteği (aile yanında bakım hizmetleri) sağlanmasına imkân tanınmıştır. Çocuğun veya ailesinin sosyal ve ekonomik destek hizmeti talebiyle Bakanlığın ilgili birimlerine müracaat etmeleri halinde; kendilerine ekonomik durumlarını düzeltici faaliyetler bulmak, iş ve meslek edinmeleri için ilgili kurumlara yönlendirmek, kendi kendilerine yeterli hale gelmeleri için rehberlik ve yönlendirmede bulunmak ASHB'nin yükümlülükleri arasındadır (SEDHY m.21).

---

[209] Bir çocuğun kendi ailesinin yanında iken desteklenmesinin, çocuğun Kurum içinde bakımına kıyasla öncelikli yöntem olarak benimsendiği yönünde ayrıca bkz. Yazıcı, 2012, **a.g.k.,** 503 vd.; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 427; Şenocak, 2006, **a.g.k.,** 179; AÇSHB, 2019, **a.g.k.,** 113. ASHB'nin istatistiklerinde de sosyal ve ekonomik destek sunularak aile yanında desteklenen çocuk sayısı, Bakanlığın çocukların korunmasına yönelik faaliyetleri içinde en büyük payı oluşturmaktadır. Bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/istatistikler/ (Erişim Tarihi: 01.03.2021)

Babası ile soybağı ortadan kaldırılan çocuğun *doğrudan* sosyal hizmet öznesi olmasını sağlayabilecek durum ise, annenin bakım yükümünü gereği gibi yerine getirmemesi halinde ortaya çıkar. Bilindiği üzere Türk Hukukunda bakım yükümünü yerine getirmeyen ebeveynlere ilişkin cezai yaptırımlar düzenlenmiş (TCK m.232-233)[210]; cezai yaptırımların yanı sıra, ailenin uyarılmasına, çocuğa danışman atanmasına ve gerekirse çocuğun ailesinden alınarak başka bir aile yanına yerleştirilmesine veya ASHB bünyesinde koruma altına alınmasına ilişkin mekanizmalar inşa edilmiştir (TMK m.346-348)[211]. Buna göre ebeveynlerinin bakım yükümünü hiç veya gereği gibi yerine getirmediği çocuk, yetkili kişi ve kurumların[212] harekete geçmesiyle 2828 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınabilir.

Babasıyla olan soybağı ortadan kaldırılan çocuğun annesinin bakım yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmemesi halinde, Çocuk Koruma Kanunu (ÇKK) hükümleri uyarınca çocuk, "korunma ihtiyacı olan çocuk" kabul edilerek çocuk mahkemesinden hakkında koruyucu veya destekleyici tedbir kararı alınır (ÇKK m.7) ve çocuğa ASHB bünyesinde bakılır [213]. Nitekim Türk Hukukunda bir çocuğun korunmaya muhtaç kabul edilmesi için ana ve babasız olması şart değildir. Ana veya babasız, ana veya babası belli olmayan, ana veya babası tarafından terkedilen, ya da ana veya babası tarafından ihmal edilen çocukların da korunması mümkündür (SHK m.3/1-b). Bu kapsamda değerlendirilen çocuk, kural olarak 18 yaşını doldurana kadar[214] ASHB koruması altında hayatına devam edebilir ve koruma altına alınan çocuklara sağlanan imkânlardan yararlanabilir.

Koruma altına alınan çocuklara sağlanan temel sosyal hizmet barınmalarına ilişkindir. Kural olarak koruma altına alınan çocuğun barınması yaşına uygun olarak belirlenen sosyal hizmet kuruluşunda (*çocuk yuvası, yetiştirme yurdu veya çocuk evleri*)

---

[210] Detaylı bilgi için bkz. Sözer, 2020b, **a.g.k.,**14 vd.
[211] Detaylı bilgi için bkz. Elçin Grassinger, 2009, **a.g.k.,** 107 vd.; Usta, 2016, **a.g.k.,** 438 vd.; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 267-303, 445 vd.
[212] ASHB'nin korunmaya ihtiyacı olan çocukları resen tespit yetkisinin yanı sıra; mahalli mülki amirler, sağlık kuruluşları, köy muhtarları, genel kolluk kuvvetleri ve belediye zabıta memurları da bu çocukların tespitinde Bakanlık ile işbirliği içinde hareket eden kurumlar arasında sayılmışlardır (SHK. m.21).
[213] Sözer, 2020b, **a.g.k.,**17 vd.
[214] Koruma kararının istisnai hallerde 18 yaşını doldurduktan sonra da devam etmesi mümkündür. Koruma altındaki çocuğun eğitime devam etmesi halinde bu yaş sınırı orta öğretime devam edenler için 20, yükseköğretime devam edenler için 25'tir. Tek başına yaşamını sürdüremeyecek kız çocukları ve bakıma muhtaç engelli çocuklar bakımından da özel durumları gözetilmek suretiyle yaş sınırı aranmamaktadır. Sözer, 2020b, **a.g.k.,**19.

gerçekleşir[215]. Psiko-sosyal desteğe ihtiyaç duyduğu tespit edilen çocuklar ise, bu ihtiyaçları giderilinceye kadar geçici süre ile *çocuk destek merkezlerinde* bakım ve korunma altına alınırlar (SHK m.3/1-f-6; ÇDMY m.3/1-d). Ancak Bakanlık koruması altına alınan bu çocukların *koruyucu aile* yanına yerleştirilmeleri (SHK m.23) veya aşağıda değinileceği üzere koşulların varlığı halinde *evlat edindirilmeleri* de mümkündür. Barınma olanağı dışında koruma altına alınan çocuklara sağlanan diğer sosyal hizmetler arasında; ergin olup olmamalarına göre kurum içinde veya dışında istihdam edilmeleri[216], eğitim ve öğretimlerinin sağlanması, ulaşım ve beslenmelerinin sağlanması, psikolojik destek gibi uygulamalar sayılabilir (SHK m.25, Ek m.1; ÇYY m.47-50, 61; ÇEY m.19-22, 31; ÇDMY m.45-50)[217]. Aynı şekilde, ASHB korumasına alınan çocuklar GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden de ücretsiz (prim ve katılım payı ödemeksizin) yararlandırılır (SSGSSK m.60/1-c-7, 67/1, 69/1-f)[218].

4.5.2. Evlat edinme bakımından

4.5.2.1. Genel olarak

Evlat edinme ilişkisinin ortadan kaldırılması, evlat edinme ilişkisinin kurulmasında olduğu gibi ancak mahkeme kararıyla mümkün olan hukuki işlemlerdendir[219]. Bu halde evlatlık ilişkisi, şekle ilişkin (anne ve babadan veya vesayet makamından gerekli rızanın alınmaması) veya esasa ilişkin (evlat edinme ehliyetinde eksiklik, evlat edinen ile evlatlık arasında on sekiz yaş farkın bulunmaması, evlat edinen ile evlatlık arasında bakım ve eğitim koşulunun sağlanmamış olması vb.) sebeplere aykırılık nedeniyle[220], *mahkeme kararıyla kurulduktan sonra* ortadan kaldırılmaktadır (TMK m.317-319).

Uygulamada evlatlık ilişkisinin kaldırılmasına sık rastlanmamaktadır. Çünkü özellikle ana ve babası belli olmayan, nerede olduğu bilinmeyen ve bu nedenle anne ve

---

[215] Sosyal Hizmet Kanununda çocuklara yönelik yatılı sosyal hizmet kuruluşları iki türlü düzenlenmiş olup bunlar 0-12 yaş arasındaki çocuklara yönelik çocuk yuvaları ve 13-18 yaş arasındaki çocuklara yönelik yetiştirme yurtlarıdır (SHK m.3/1-f). Çocuk evleri ise, 0-18 yaş arasındaki çocukların aile ortamına benzer bir ortamda büyümeleri ve topluma kazandırılmaları adına oluşturulan apartman dairesi veya müstakil daire şeklindeki ev tipi hizmet kuruluşlarıdır (SHK m.3/1-f-11; ÇEHY m.4/1-b). Çocuk evleri hakkında ayrıca bkz. Yazıcı, 2012, **a.g.k.,** 508 vd.

[216] Ayrıca bkz. Sosyal Hizmetler Kanunu Kapsamında Tanınan İstihdam Hakkının Kullanımına İlişkin Yönetmelik (R.G.T.12.06.2014, S.29028) ve Korunmaya Muhtaç Çocukların İş ve Meslek Sahibi Olabilmeleri İçin İşyerlerinde Çalıştırılma Esaslarına İlişkin Yönetmelik (R.G.T.28.11.1983, S.18235)

[217] Detaylı bilgi için bkz. Sözer, 2020b, **a.g.k.,**28 vd.

[218] Ayrıca bkz. Sözer, 2020a, **a.g.k.,**179-180.

[219] Aydos, 2000, **a.g.k.,** 138; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 84-85.

[220] Evlatlık ilişkisinin kaldırılmasına dair şekle ve esasa ilişkin sebepler hakkında bkz. G. Çağlayan Aygün (2019). Türk Medeni Kanununa Göre Evlatlık İlişkisinin Kaldırılması. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 5 (2), s.411 vd. Ayrıca bkz. Belen, 2005, **a.g.k.,** 110 vd.; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 85 vd.

babadan rıza alınmasının güç olduğu evlat edinme işlemlerinde, yerleşik Yargıtay içtihadının da etkisiyle mahkeme, çocuk hakkında evlatlık kararı vermeden önce anne/babanın rızasının aranıp aranmayacağı ihtilafını (TMK m.312/1) aynı davada ön sorun olarak çözüme kavuşturmaktadır[221]. Böylelikle evlatlık ilişkisinin rıza alınmama sebebiyle kurulduktan sonra ortadan kaldırılması durumunun büyük ölçüde önüne geçilmektedir.

Bu yerleşik uygulamaya rağmen, mahkeme kararıyla kurulmuş bir evlatlık ilişkisinin, çocuğun menfaatini ağır biçimde zedelememek kaydıyla, şekle veya esasa ilişkin aykırılıklar nedeniyle her nasılsa mahkemece ortadan kaldırılması halinde, evlatlık verilen çocuk bakımından bir sosyal sorunun gündeme geleceği açıktır. Nitekim bu halde mahkeme kararı ileriye etkili olarak sonuç doğurur ve kurulmuş olan evlatlık ilişkisi tüm hak ve yükümlülüklerle sona erer[222]. Ortadan kaldırılan evlatlık ilişkisinin sosyal yardım ve hizmetler bakımından doğurduğu sonuçlar, çocuğun yeniden ASHB bünyesindeki kurumlarda koruma altına alınıp alınmamasına veya ailesinin yanına yerleştirilip yerleştirilmemesine göre kısaca ele alınacaktır.

4.5.2.2. Sosyal yardımlar bakımından

Ortadan kaldırılan bir evlatlık ilişkisinin sosyal yardımlar bakımından doğuracağı sonuçlar, aşağıda sosyal hizmetler alt başlığında ele alacağımız üzere çocuğa nerede ve kim tarafından bakılacağının tespitine göre ortaya çıkar. TMK m.351 uyarınca çocuğun biyolojik ailesine teslim edilmesi halinde, kendisinin ailesinin yanındayken desteklenmesi ve çocuğa (ve ailesine) yukarıda değindiğimiz[223] sosyal ve ekonomik desteklerin sağlanması mümkündür. Ancak çocuğun ASHB bünyesinde barındırılmasına devam edilmesi halinde, çocuğa yine aynı başlıkta[224] belirtilen sosyal yardımlar sağlanmaya devam edilir. Tekrara düşmemek adına, bu yardımlara yeniden değinmemeyi yerinde görüyoruz.

---

[221] Konuya ilişkin kapsamlı bilgiler için bkz. Koçoğlu, 2019, **a.g.k.,** 255 vd.
[222] Aydos, 2000, **a.g.k.,** 138; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 251; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 88-89; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 180; Akıntürk ve Ateş, 2016, **a.g.k.,** 389; Çağlayan Aygün, 2019, **a.g.k.,** 426.
[223] Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.5.1.2.
[224] Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.5.1.2.

4.5.2.3. Sosyal hizmetler bakımından

Ortadan kaldırılan bir evlatlık ilişkisinin sosyal hizmetler bakımından doğuracağı en önemli sonuç, çocuğa nerede ve kim tarafından bakılacağı; diğer bir anlatımla, evlatlık verilmeden önce kendisine ASHB bünyesinde bakılmakta idiyse buna devam edilip edilmeyeceğine yöneliktir.

Evlatlık ilişkisinin ortadan kaldırılması bakımından doktrinde sıklıkla belirtilen husus, çocuğun velayetinin doğrudan biyolojik anne/babasına geçmeyeceği; evlatlığın ortadan kaldırılması yönünde karar veren hâkimin velayet hakkını yeniden belirleyeceği, gerekirse çocuğa vasi tayin edeceğine ilişkindir[225]. Ancak bu sonuç, evlatlık ilişkisinin ASHB aracılığı olmaksızın kurulması haline yönelik olup evlatlık ilişkisinin Kurum aracılığıyla kurulduğu haller bakımından sorunları gidermeye yeterli değildir. Diğer bir anlatımla, çocuğa yönelik velayet hakkı ile çocuğun oturma yerinin belirlenmesi birbirinden farklı hususlar olduğundan[226]; çocuğa vasi atanmayıp velayet hakkı anne ve/veya babasına verilerek ASHB bünyesinde barındırılması mümkündür. Bu sebeple evlatlık ilişkisinin ortadan kaldırılması halinde hâkim, velayet hakkının yanı sıra çocuğun oturma yerini de belirler.

Hâkim, koruma kararını gerektiren koşulların ortadan kalkması halinde, TMK m.351 uyarınca çocuğa yönelik alınan önlemleri yeni koşullara uyarlayabilir; çocuğun üstün menfaatini de gözetmek suretiyle kendisine ailesinin yanında bakılmasına karar verebilir. Bu hallerde, yukarıda değinmiş olduğumuz üzere çocuğun ASHB Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile olan ilişkisi tamamen sona erdirilmez; gereklilik halinde ve Kurumun imkânları ölçüsünde kendisine destek verilmeye ve yardımcı olunmaya devam edilir (SHK m.24/3).

Çocuğun ASHB bünyesinde barındırılıp korunmasını gerektiren koşullarda önemli, esaslı ve sürekli nitelikte bir değişikliğin tespit edilemediği hallerde ise, hâkim çocuğun oturma yerini, evlatlık ilişkisinin kurulmasından önce olduğu gibi ASHB'nin ilgili sosyal hizmet kuruluşu olarak belirler. Böylelikle çocuğa Bakanlık bünyesinde bakılmaya devam edilir. Çocuk, yukarıda değinmiş olduğumuz[227] sosyal koruma altına alınmış olan

[225] Baygın, 2010, **a.g.k.,** 251-252; Kaya, 2009, **a.g.k.,** 89; Kizir, 2009, **a.g.k.,** 180-181; Çağlayan Aygün, 2019, **a.g.k.,** 426.
[226] Elçin Grassinger, 2009, **a.g.k.,** 154; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 286.
[227] Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.4.1.3.

çocuklara sunulan tüm sosyal hizmet olanaklarından yararlanmaya devam eder. Son olarak belirtelim ki, bu halde Kuruma yerleştirilen çocuğun yeniden evlat edindirilmesine ilişkin bir engel bulunmamaktadır[228].

4.6. Velayete ve Vesayete Bağlı Sonuçlar

4.6.1. Genel olarak

Çocuğun üstün menfaatini gözetmek adına düzenlenen velayet kurumu, anne ve babanın evli olmaması halinde anne tarafından; evlilik devam ettiği sürece anne ve baba tarafından birlikte; evlilik birliğinin sona ermesi halinde ise anne veya babadan biri tarafından kullanılan ve çocuğa karşı yerine getirilmesi gereken yetki ve görevler bütünüdür (TMK m.335-351)[229]. Kural olarak çocuğun ergin olmasına dek süren velayet hakkının, hakka sahip eşin/eşlerin ölümü, kısıtlanması ya da velayet hakkının kaldırılması gibi hallerde sona ermesi mümkündür. Bu durumlarda vesayet düzeni gereği, erginliğini tamamlayana kadar çocuğa mahkeme kararıyla vasi atanır (TMK m.348/2, 404, 470). Ancak birinci bölümde değindiğimiz üzere, vesayet altına alınmak için tek sebep yaş küçüklüğü olmadığından, ergin bir kimsenin akıl hastalığı, akıl zayıflığı, savurganlık, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı, kötü yaşama tarzı, kötü yönetim, bir yıldan uzun süreli özgürlüğü bağlayıcı ceza mahkûmiyeti veya (yaşlılık, engellilik, deneyimsizlik, ağır hastalık hallerinde) kendi talebiyle kısıtlanması halinde de kendisine vasi atanır (TMK m.405-408)[230]. Bu hallerde kısıtlılara yönelik vesayet kararı, kısıtlılığı gerektiren sebebin ortadan kalkmasıyla mahkeme kararıyla sona erer (TMK m.471-476).

Velayet altında olmak veya vesayet altına alınmak doğrudan bir sosyal sorun teşkil etmese de, vesayet altında olma sebepleri uyarınca dolaylı yönden ortaya çıkan sosyal sorunlardan söz edilebilir. Nitekim primsiz rejim hukukunda sosyal yardım ve hizmetlerin sunumu bakımından öncelikli/dezavantajlı kabul edilen grupların çoğu (örneğin çocuklar, -kısıtlanmış- yaşlılar, -kısıtlanmış- engelliler, hükümlüler, alkol veya madde bağımlıları, akıl hastaları, akıl zayıflığı olanlar vs.) aynı zamanda velayet veya vesayet altındadır. Bu hallerde küçüğün veya kısıtlının vesayet altına alınmasıyla bir anlamda olası sosyal sorunları önlemek amaçlanır. Ancak bu yaklaşıma rağmen, salt velayet veya vesayet altında olmak nedeniyle düzenlenen sosyal yardım ve hizmetlerden

[228] Aydoğdu, 2006, **a.g.k.,** 151; Baygın, 2010**, a.g.k.,** 168; Çağlayan Aygün, 2019, **a.g.k.,** 428.
[229] Detaylı bilgi için bkz. Karaca, 2015, **a.g.k.,** 28 vd.; Reyhani Yüksel, 2016, **a.g.k.,** 62 vd.; Baygın, 2010, **a.g.k.,** 280 vd.; Usta, 2016, **a.g.k.,** 85 vd.
[230] Vesayet hakkında detaylı bilgi için bkz. Açıkgöz, 2017, **a.g.k.,** 81 vd.

söz etmek güçtür. Velayet veya vesayet altında olmak (kimi hallerde ise veli veya vasi olmak), bu kişilerin yalnızca sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmama durumunu ve yararlanma düzeyini etkiler. Bu nedenlerle aşağıda velayet veya vesayet altında olmanın sosyal yardım ve hizmetler yönünden ortaya çıkardığı dolaylı sonuçlara yer verilecektir.

4.6.2. Sosyal yardımlar bakımından

Velayet veya vesayet altında olmak, bu sebepten bir sosyal yardıma hak kazandırmadığı gibi sosyal yardımlara hak kazanmaya da engel olmaz. Velayet veya vesayet altında olmanın sosyal yardımlar yönünden ortaya koyduğu en önemli sonuç, sosyal yardıma hak kazanan kişilere yapılacak ödemelere ilişkindir. Diğer bir anlatımla, sosyal yardım yararlanıcısının velayet veya vesayet altında olması halinde, kendisine yapılması gereken ödemeler kanuni temsilcisine (velisine veya vasisine) yapılır (TMK m.342, 445)[231]. Aynı şekilde, velayet veya vesayet altında olan kişilere sosyal yardım kapsamında yapılan ödemelerin sona ermesini gerektiren sebeplerin de veli veya vasi tarafından ASHB'ye veya SYDV'ye bildirilmesi gerekir[232].

Velayet veya vesayet altında olmanın önem taşıdığı sosyal yardım ödemeleri, özellikle 2022 sayılı Kanuna dayanarak yapılan 65 yaş aylığı, engelli aylığı ve engelli yakını aylığıdır. Engelliliği veya yaşlılığı nedeniyle kısıtlanan ve kendisine vasi atanan kişilere yapılması gereken ödemeler (65 yaş aylığı veya engelli aylığı) vasisine; 18 yaşından küçük olması nedeniyle velayet (ya da vesayet) altında olan engellilere yönelik ödemeler (engelli yakını aylığı) ise veli veya vasilerine yapılır (YMEABY m.9/3). 18 yaşından küçük engellinin velayet altından çıkması halinde, YMABK m.2/1'de yer alan koşulların sağlanması şartıyla doğrudan engelliye engeli aylığı bağlanabilir; engellinin vesayet altında olması halinde ise aylığı vasisine ödenir.

Bu aşamada, engelli yakını aylığının veli veya vasi dışında kimselere verilip verilmeyeceğine de kısaca değinmek gerekir. Nitekim kanunkoyucu aylığa hak kazanabilecek engelli yakınını "*engelli ile aynı hanede ikamet eden*", "*engellinin fiilen bakımını gerçekleştiren kişi*" şeklinde nitelendirmiş (YMABK m.2/2; YMEABY m.7/4);

[231] Belirtelim ki, sosyal yardımın düzenlendiği mevzuatta açık bir düzenleme bulunmasa dahi, genel hukuk kuralları gereği veli veya vasi, küçük veya kısıtlıyı ASHB veya SYDV karşısında temsil eder; küçüğe veya kısıtlıya yapılması gereken ödemeler, velayet/vesayet ilişkisinin ortaya koyulması şartıyla veliye/vasiye yapılır. Örnek düzenlemeler için ayrıca bkz. YMEABY m.9/3; NTAY m.2/1-ı.
[232] Örnek düzenleme için bkz. YMEABY m.14/1.

bu kişinin aynı zamanda engellinin velisi veya vasisi olması gerektiğinden söz etmemiştir. Ancak ASHB uygulamasında "bakımı gerçekleştiren kişi" ile kast edilen veli ya da vasiye indirgenmiştir[233]. Uygulamada çoğu defa engelli yakını veli veya vasiye karşılık gelse de, kanımızca engelli ile aynı hanede ikamet etmek ve engellinin bakımını üstlenmek şartıyla herkesin bu aylığa hak kazanabilmesi gerekir. Nitekim kanunkoyucu aylığa hak kazanmak için engellinin velisi veya vasisi olma koşulunu aramamıştır.

4.6.3. Sosyal hizmetler bakımından

Sosyal hizmetler bakımından velayet veya vesayet altında olmaya dair söyleyebileceğimiz ilk husus, velayet veya vesayet altında olmanın sosyal hizmetlerden yararlanma hakkını etkilememesidir. Yukarıda belirttiğimiz üzere, çoğu defa sosyal hizmetlerin özneleri ile velayet veya vesayet altındakiler örtüşmektedir. Bu nedenle mevzuatta vesayet altındaki kısıtlıların kamusal sosyal hizmetlerden yararlanmaları için özel düzenlemelere de yer verilmektedir. Bu düzenlemelere alkol veya madde bağımlılarına yönelik danışma, arındırma ve rehabilitasyon hizmetleri ve sosyal uyum birimleri[234]; engellilere yönelik bakım ve rehabilitasyon merkezleri[235], evde bakım hizmeti, eğitim[236] ve sağlık hizmetleri; yaşlılara yönelik yaşlı bakım merkezleri[237], evde bakım hizmetleri[238], sağlık hizmetleri örnek olarak verilebilir.

Sosyal hizmetler bakımından velayet ve vesayete bağlı olarak değinilmesini önemli gördüğümüz esas husus, anne ve babasının gereği gibi bakmaması ya da anne ve/veya

[233] Örneğin Bakanlığın web sitesinde, 18 yaşından küçük engellinin anne ve babasının boşanması halinde engelli yakını aylığını çocuğun velayetini alan kişinin alabileceği (Soru 30); velayet değişikliğinde ise aylığın hak sahibinin de değişeceği belirtilmiştir (Soru 31). https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/2022-ayliklari/ (Erişim Tarihi: 05.03.2021). Bakanlığın bir diğer açıklamasında ise engelli yakını aylığı alabilecekler "veli veya vasi" şeklinde sınırlanmıştır. https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ (Erişim Tarihi: 05.03.2021).

[234] Danışma merkezleri, (ayakta veya yataklı) arındırma merkezleri ve (ayakta veya yataklı) rehabilitasyon merkezleri Sağlık Bakanlığınca veya Bakanlığın yetki verdiği özel hukuk kişilerince; sosyal uyum birimleri ise ASHB tarafından veya ASHB'nin yetki verdiği özel hukuk kişilerince işletilmektedir. Detaylı bilgi için bkz. Bağımlılık, Danışma, Arındırma ve Rehabilitasyon Merkezleri Hakkında Yönetmelik (R.G.T.10.03.2019, S.30710)

[235] Bakıma Muhtaç Özürlülere Yönelik Resmî Kurum ve Kuruluşlar Bakım Merkezleri Yönetmeliği (R.G.T.30.07.2007, S.26244)

[236] Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname (R.G.T.06.06.1997, S.23011 Mükerrer)

[237] Detaylı bilgi için bkz. Özel Huzurevleri ile Huzurevi Yaşlı Bakım Merkezleri Yönetmeliği (HYBMY) (R.G.T.07.08.2008, S.26960)

[238] Detaylı bilgi için bkz. Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (R.G.T.07.08.2008, S.26960)

babasız olması nedeniyle gelişimi ve güvenliği tehlikeye düşen ve hakkında koruma tedbirleri alınan çocukların durumuna ilişkindir.

Bir çocuğun TMK m.347 kapsamında ASHB korumasına alınması, anne ve/veya babanın çocuğa dair velayet hakkını ortadan kaldırmaz; bu kararla birlikte anne ve babanın çocuğun yetiştirilmesine ilişkin hakları sınırlandırılmış olur[239]. Koruma altına alınan çocuğun anne ve/veya babasının belli olduğu hallerde, velayetin kaldırılmasına karar verilmiş olmadıkça veya anne/baba arasındaki evlilik birliği sona ermedikçe, çocuğun velayeti anne ve babadadır. Ancak bu genel kurala rağmen ASHB koruması altına alınacak çocuk hakkında koruma kararı alınırken izlenecek süreçte yapılması gerekenlerden biri, koruma kararını alacak mahkemeye sunulmak üzere hazırlanan sosyal inceleme raporunda çocuğa yönelik velayetin kaldırılıp kaldırılmayacağının ya da çocuk hakkında vesayet kurulmasının gerekip gerekmeyeceğinin incelenmesidir (KMÇTY[240] m.12/1-b). Nitekim hâkime, çocuğa yönelik tedbir kararının yanı sıra velayet ve vesayet hususlarında da karar verme konusunda geniş bir takdir yetkisi tanınmıştır (ÇKK m.7/7; ÇKKTKY[241] m.8/9). Böylelikle çocuğun velayet veya vesayet durumunun kuruma kabul edilmeden önce belirlenmesi; velayetin kaldırılmasını gerektiren sebeplerin varlığı halinde (TMK m.348) çocuğa vasi atanması amaçlanmıştır. Ancak derhal korunmaları zorunlu görülen çocuklar mahkemece haklarında koruma kararı verilmeden önce mahalli amirin onayı ile bakım altına alınmışlarsa ve velayet altında değillerse, vesayet makamınca bu çocuklara da vasi atanır (VVMUT m.13).

Açıklanan hususlar doğrultusunda, ASHB koruması altında olan çocuk hakkında gerekli kararları vermekle yetkili kişi çocuğun velisi, velayetin kaldırılmış olması halinde ise vasisidir (TMK m.339, 403). Ancak bu düzenlemenin uygulamada yarattığı güçlükler nedeniyle, SHK'ye eklenen maddeyle "*çocukların eğitimleri, hayat veya beden bütünlüklerinin korunması açısından zorunlu olan hâllerde ve çocukların yüksek yararını gözetmek şartıyla*" veli veya vasiye ait yetkilerin çocuğun bulunduğu sosyal hizmet kurumunun yetkilisi veya sorumlusu tarafından kullanılacağı; yapılan işlemler hakkında ise veli veya vasinin derhal bilgilendirileceği düzenlenmiştir (SHK Ek m.9).

---

[239] Usta, 2016, **a.g.k.,** 458; Elçin Grassinger, 2009, **a.g.k.,** 154; Akyüz, 2020, **a.g.k.,** 286.
[240] Korunmaya Muhtaç Çocukların Tespiti, İnceleme Korunma Kararlarının Alınması ve Kaldırılmasına İlişkin Yönetmelik (R.G.T.28.11.1983, S.18235)
[241] Çocuk Koruma Kanununa Göre Verilen Koruyucu ve Destekleyici Tedbir Kararlarının Uygulanması Hakkında Yönetmelik (R.G.T.24.12.2006, S.26386)

Bu başlık altında değinilmesini önemli gördüğümüz bir diğer husus, 6284 sayılı Kanun kapsamında korunan kişilerin (özellikle kadınların) *beraberindeki çocuklarına* ilişkindir. Kanunkoyucu, şiddete uğramış veya şiddete uğrama tehlikesi nedeniyle hakkında 6284 sayılı Kanun kapsamında gerekli tedbirler alınacak kişilerin beraberindeki çocukları bakımından velayet koşulu aramamıştır. Diğer bir anlatımla, bu çocukların ASHB bünyesinde korunmaları ve barındırılmaları için korunan kişinin beraberindeki çocuğun velayetine sahip olması gerekli değildir. Nitekim 6284 sayılı Kanun kapsamında koruyucu veya önleyici tedbir kararı verecek hâkimin, çocuğun velayeti hakkında karar vermesi de mümkün kılınmıştır (AKKŞÖK m.5/3; AKKŞÖY m.17/2).

4.7. Kayıt Düzeltmelerine Bağlı Sonuçlar

Önceki bölümlerde değindiğimiz üzere, Türk Hukukundaki kişisel durum sicilindeki kayıtlara ilişkin düzeltmelerin tamamı sosyal güvenlik hukukunda sonuç doğurmaz. Bu nedenle bu başlık altında mahkeme kararı ile yapılan kayıt düzeltmelerinden cinsiyet değişikliği, yaş değişikliği ve ergin kılınma ele alınacaktır.

4.7.1. Cinsiyet değişikliği yönünden

4.7.1.1. Genel olarak

Türk Hukukunda kişisel bir durum değişikliği olarak cinsiyet değişikliği, en genel ifadeyle mahkemece cinsiyet değişikliği ameliyatı olmasına izin verilen kimselerin yeni (fiili) cinsiyetlerinin, ameliyat sonrasında mahkemeden alınacak yeni bir kararla kişisel durum sicilinde değiştirilmesiyle tamamlanan süreci anlatır. Cinsiyet değişikliği, sosyal bir sorun olması nedeniyle bir yandan sosyal yardım ve sosyal hizmetler bakımından doğrudan sonuçlar doğururken; diğer yandan, ileriye etkili hüküm ve sonuçlar doğurması nedeniyle[242], kişinin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yeni cinsiyeti uyarınca yararlanma durumunu dolaylı yönde etkiler.

Cinsiyet değişikliğinin sosyal sorun niteliği, çoğu kişisel durum değişikliğine göre daha belirgindir. Nitekim bir süredir sosyal politika ve sosyal hizmetler doktrininde de

[242] Güven, 1997, **a.g.k.,** 67; Turan Başara, 2012, **a.g.k.,** 257; Sert, 2015, **a.g.k.,** 263; Özcan Konakcı, 2019, **a.g.k.,** 81.

cinsiyet değiştiren bireyleri (transseksüelleri[243]) de kapsamına alan *LGBTİ bireyler*[244] dezavantajlı gruplar arasında kabul edilmeye ve bu kişilerin sosyal sorunlarının çözümüne ilişkin çeşitli teoriler üretilmeye başlanmıştır. LGBTİ bireylerin ve bu kapsamda transseksüellerin temel sosyal sorunları arasında; (fiziksel, psikolojik, ekonomik, cinsel vb.) şiddet, ayrımcılık ve dışlanma, kişisel güvenlik ve yaşam hakkı ihlalleri, cinsel kimliklerinin hukuken tanınmaması, temel haklara erişimde ve bunların kullanımında güçlük, sağlık hizmetlerine erişim, işsizlik ve iş bulmada zorluk, mobbing, toplumsal önyargı ve sosyal uyum, aile kurma ve evlilik birliğine ilişkin problemler, özel hayata saygı duyulmaması, cinsiyet geçiş ameliyatı maliyetleri gibi hususlar örnek gösterilebilir[245]. Ancak bu özgü problemlerin yanı sıra, her transseksüelin farklı problem ve ihtiyaçlarından da söz etmek mümkündür.

Dünyada LGBTİ bireylere olan bakış açısının 1970'lerden sonra değişmeye başladığı göz önünde bulundurulduğunda, bu bireylere yönelik sosyal yardım ve hizmetlerin de yeni yeni gelişmekte olduğundan söz edilebilir[246]. Türkiye'deki LGBTİ hareketi ise ancak 2000'lerde ivme kazandığından, Türk Hukukundaki durum diğer ülkelere kıyasla daha da yenidir. Nitekim ülkemizde ne cinsiyet değiştirenlere (transseksüellere) ne de diğer LGBTİ bireylere ilişkin kamusal sosyal yardım ve

---

[243] *Transseksüel* kelimesiyle kendisini doğuştan sahip olduğu cinsiyetten farklı olarak (karşı cinste) tanımlayan kişiler kastedilir. Bu kişilerin transseksüel olarak tanımlanmaları için cinsiyet değiştirme ameliyatı olmaları zorunlu olmasa da, günlük kullanımda transseksüel sözcüğü özellikle cinsiyet değiştirme ameliyatıyla cinsiyetini değiştirenler için kullanılmaktadır. Bu nedenle LGBTİ hareketinde transseksüel kelimesi yerine, şemsiye bir terim olan ve cinsiyeti ve/veya cinsel kimliği doğumda atanan cinsiyetle uyumlu olmayan herkesi kapsayan *trans* kelimesi daha yaygın kullanılmaktadır. Bkz. Kaos GL Derneği (2020). *LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü*. Ankara: OnAda Tanıtım Basım, s.52,54 https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2021); Kaos GL Derneği (2017). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Kaos GL Derneği, s.13. https://kaosgldernegi.org/images/library/2017aspb-lgbt-haklari-el-kitabi.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2021); S. Yağcıoğlu (2013). LGBT Hakları ve Özgürleştirici Bir Pratik Olarak Savunuculuk. *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* (Ed: H. Acar, N. Negiz ve E. Akman). Ankara: Maya Akademi, s.211. Ancak çalışmamız kapsamına yalnızca cinsiyet değiştirme ameliyatıyla cinsiyetini fiilen ve hukuken değiştirmiş kimseler alındığından, çalışmamızda özellikle "transseksüel" kelimesini kullanmayı uygun görüyoruz.

[244] LGBTİ kısaltması lezbiyen, gey, biseksüel, trans ve interseks bireyleri ifade etmek için kullanılmakta; LGBTİ+ kısaltmasındaki "+" ise "*cinsiyet kimliğini ya da cinsiyet ifadesini ikili cinsiyet rejiminin terminolojisiyle tanımlamayan kişileri*" ifade etmektedir. Kaos GL Derneği, 2020, **a.g.k.,** 37.

[245] Detaylı bilgi için bkz. S. Buz (2011). Lezbiyen Gey Biseksüel Transseksüel Travesti Bireylerle Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 22 (2), s.139 vd.; V. Yılmaz (2016). Sosyal Yurttaşlığı Açmak: Sosyal Politikalarda LGBTİ Hakları Yaklaşımına Doğru. *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika* (2. Baskı) (Der: B. Altuntaş). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık, s.100 vd.; S. Cesur Kılıçaslan ve P. Akkuş (2016). Türkiye'de Heteropatriarkal Sistem Baskısı Altında LGBTİ'lerin Sosyal Hizmet İhtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi,* 14 (56), 30-40; Yıldırım Aykurt, 2020, **a.g.k.,** 440.

[246] Yağcıoğlu, 2013, **a.g.k.,** 212. Diğer ülkelerden bazı örnekler için ayrıca bkz. Cesur Kılıçaslan ve Akkuş, 2016, **a.g.k.,** 45-47.

hizmetlerden söz etmek mümkün değildir[247]. Üstelik kendilerine özgü sosyal yardım ve hizmetlerin aksine, *aile temelli* sosyal politika anlayışının bir uzantısı olarak bu kişilerin mevcut sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmalarında da güçlükler bulunmaktadır[248]. Diğer bir anlatımla, bu bireylerin yukarıda değinmiş olduğumuz sosyal sorunlarını gidermek adına bir sosyal yardım kültürü Türk Hukukunda henüz bulunmamaktadır. Sosyal hizmetlerde de benzer bir durumdan söz etmek mümkündür. Ancak sosyal yardımlardan farklı olarak, çeşitli sivil toplum kuruluşlarınca, LGBTİ bireylere sosyal hizmet desteği sunmak adına faaliyetler yürütülmektedir[249].

Açıklanan nedenlerle, bu bölümde Türk Hukukunda cinsiyet değişikliğine bağlı sosyal yardım ve sosyal hizmetlere kısıtlı olarak yer verilebilecektir. Bu bölümde ağırlıklı olarak, cinsiyet değişikliğinin sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma yönünden doğurduğu dolaylı sonuçlara değinilecektir.

4.7.1.2.Sosyal yardımlar bakımından

Türk Hukukunda gerek LGBTİ bireylerin gerekse bu grubun bir öznesi olan cinsiyet değiştirmiş kişilerin (transseksüellerin) henüz başlı başına bir dezavantajlı grup olarak kabul edilmediğinden ve bu kişilere özgü sosyal yardımların bulunmadığından söz etmiştik. Bu nedenle Türk Hukukunda cinsiyet değişikliğinin sosyal yardımlar bakımından olası sonuçları, cinsiyete dayalı olarak düzenlenen sosyal yardımlara hak kazanmada ortaya çıkar. Yukarıda değinmiş olduğumuz üzere, Türk Primsiz Rejim Sisteminde kadınların dezavantajlı gruplar arasında kabul edilmelerinin bir sonucu olarak, cinsiyetin erkekten kadına değiştirilmesinde cinsiyet değişikliğinin kazandırıcı etkisi; cinsiyetin kadından erkeğe değiştirilmesinde ise kaybettirici etkisi ortaya çıkar. Diğer bir ifadeyle, cinsiyetini kadın olarak değiştirmiş kişi, koşulların varlığı halinde Türk Hukukunda kadınlara yönelik düzenlenen sosyal yardımlardan yararlanabilir hale gelir. Cinsiyetini erkek olarak değiştirmiş kişi ise, sosyal yardımın kadınlara özgülenmiş olduğu ya da kadınlar için erkeklerden daha farklı koşullarla düzenlendiği hallerde,

[247] Cesur Kılıçaslan ve Akkuş, 2016, **a.g.k.,** 47.
[248] V. Yılmaz, 2016, **a.g.k.,** 99 vd.; Cesur Kılıçaslan ve Akkuş, 2016, **a.g.k.,** 42-43, 46; Yağcıoğlu, 2013, **a.g.k.,** 213.
[249] Örnek sivil toplum kuruşları için bkz. Kaos GL Derneği https://kaosgldernegi.org/; Sosyal Politika Cinsiyet Kimliği ve Cinsel Yönelim Çalışmaları Derneği https://www.spod.org.tr/; Lambdaistanbul LGBTİ+ Dayanışma Derneği http://www.lambdaistanbul.org/s/ (Erişim Tarihi:08.03.2021)

cinsiyetini değiştirdiği tarihten itibaren kadın olarak yararlanmakta olduğu sosyal yardımın öznesi olmaktan çıkabilir.

Belirtelim ki, çalışma konumuzu oluşturan transseksüel bireylerde cinsiyet değiştirme ameliyatı ile birlikte cinsiyet geçiş süreci tamamlanmış olduğundan ve Türk primsiz rejim hukuku kadın ve erkek şeklinde iki ayrı cinsel kimlik üzerinden inşa edildiğinden; cinsiyet değiştirmiş bireyler kural olarak mevcut sosyal yardımlardan yararlanma konusunda diğer LGBTİ bireyler kadar zorluk yaşamazlar. Transseksüel birey, hukuken tanınmış yeni cinsiyeti uyarınca sosyal yardımların öznesi olabilir. Diğer bir anlatımla, bu kimsenin sosyal yardımlara hak kazanma durumu *son cinsiyetine göre* belirlenir ve kişi, sunulmakta olan sosyal yardımın koşullarını sağlaması şartıyla, herhangi bir *ayrımcılığa maruz kalmaksızın*[250] yeni cinsiyeti uyarınca sosyal yardımlardan yararlanabilir.

4.7.1.3. Sosyal hizmetler bakımından

LGBT bireylerin Türk sosyal politika ekseninde dezavantajlı bir grup olarak kabul edilmemeleri uyarınca, transseksüellerin sosyal sorunlarının çözümüne ilişkin bir sosyal hizmet sisteminden de söz etmek mümkün değildir. Her ne kadar gündelik hayatta bazı sivil toplum örgütlerince bu açık kapatılmaya çalışılsa da, kamusal birimlerde özellikle toplumda mevcut cinsiyet ve cinsel kimlik temelli ayrımcılığı, şiddeti ve sosyal dışlanmayı önleyici, rehberlik edici nitelikte çalışmalar henüz mevcut değildir. Üstelik sosyal hizmet profesyonellerinin transseksüellere ve diğer LGBTİ bireylere karşı genel tutumunun olumsuz yönde olması, bu kişilerin mevcut sosyal hizmetlere ulaşabilmesine de engel olmaktadır[251]. Diğer bir anlatımla, transseksüellere özgü sosyal hizmetler şöyle dursun, bu kişilerin mevcut sosyal hizmetlere erişimi de güçlükler barındırmaktadır.

Kanımızca cinsiyet değiştirmiş bireylere de ihtiyaç duydukları konularda kamusal sosyal hizmet sağlanması; bu kişilerin özellikle şiddete veya ayrımcılığa uğramama, özel hayata saygı, istihdam kolaylığı, sosyal uyum, toplumsal önyargının azaltılması, psiko-sosyal destek, aile ilişkilerinin iyileştirilmesi ve başta sağlık olmak üzere temel hizmetlere

[250] Ayrımcılığa uğramama vurgusunun özellikle SYDV'ler tarafından yapılan düzensiz sosyal yardımlar bakımından önemli olduğunu belirtmek gerekir. Bu yardımların yapılmasında Vakıf mütevelli heyetlerinin inisiyatifinin bulunduğu ve yardıma hak kazanma kriterlerinin yeterince objektif olmaması göz önünde bulundurulduğunda, muhtaç durumdaki cinsiyet değiştirmiş bireylerin (transseksüellerin) ayrımcılığa uğramaksızın sosyal yardımlara ulaşabilmesi kanımızca önem taşımaktadır.
[251] Buz, 2011, **a.g.k.,** 141 vd.; Cesur Kılıçaslan ve Akkuş, 2016, **a.g.k.,** 46-47.

erişim gibi konularda desteklenmeleri gerekir. Nitekim toplumda kabul görmemelerinden kaynaklanan sorunların çözümünde en etkili olabilecek yöntemlerin başında sosyal hizmet uygulamaları gelmekte olup bu uygulamaların etkin bir biçimde kullanılması, toplumun bu bireylere yönelik bakış açısının değiştirilmesinde kilit rol üstlenebilir. Aynı şekilde, cinsiyet değiştiren bireylerin, Bakanlıkça sunulan sosyal hizmetlerden ayrımcılığa uğramaksızın yeni cinsiyetlerine göre yararlanmalarının da garantiye alınması ve buna ilişkin kolaylaştırıcı düzenlemelere gidilmesi gerekir.

Bu başlık altında ayrıca, cinsiyet değiştirenlerin bir sosyal hizmet olarak sağlık hizmetlerinden yararlanmasına da yer vermek gerekir. İkinci bölümde değinmiş olduğumuz üzere cinsiyet değişikliği, cinsiyet değiştiren kişilerin genel sağlık sigortasından yararlanma durumunda kural olarak bir değişikliğe yol açmaz[252]. Bu nedenle gelir testi sonucu uyarınca SSGSSK m.60/1-c-1 kapsamına alınan ve GSS primleri devlet tarafından ödenen kişilerin cinsiyetini değiştirmeleri halinde; muhtaçlık başta olmak üzere kanunkoyucunun aradığı diğer koşulları taşımaya devam ettikleri müddetçe, bu yararlanma durumlarında değişiklik ortaya çıkmaz. Diğer bir ifadeyle cinsiyet değişikliği, sağlık hizmetlerinden SSGSSK m.60/1-c-1 kapsamında yararlanma durumunu etkilemez. Ancak sosyal tazmin veya sosyal sosyal teşvik mevzuatı uyarınca özellikle bağlı sigortalı olarak GSS kapsamına alınan kişiler bakımından cinsiyet değişikliği, GSS statüsünü etkileyebilir. Bu durumda cinsiyetini değiştiren kişinin GSS statüsü, değiştirilen cinsiyeti uyarınca ileriye dönük olarak belirlenir.

Bu aşamada cevaplanması gereken bir diğer soru, GSS primi ödemeksizin primsiz rejim uyarınca GSS kapsamına alınanların (SSGSSK m.60/1-c-1 kapsamındaki muhtaçların, SSGSSK m.60/1-c diğer alt bentleri uyarınca sosyal tazmin veya sosyal teşvik mevzuatı uyarınca GSS kapsamına alınanların ve 6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında koruyucu tedbir kararı verilerek SSGSSK m.60/9 uyarınca GSS kapsamına alınanların) cinsiyet değiştirme ameliyatlarının finansmanının SGK tarafından karşılanıp karşılanmayacağıdır. İkinci bölümde yer verdiğimiz üzere, cinsiyet değişikliğinin zorunlu bir sonucu olduğu müddetçe uygulamada bu ameliyatların finansmanı Kurumca sağlanmaktadır[253]. Buna göre bu ameliyatların Kurumca karşılanmasında kişilerin

[252] Detaylı bilgi için bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.2.6.
[253] CİMER'e bilgi edinme hakkı kapsamında #2004449687 başvuru numarasıyla yöneltmiş olduğumuz soruya yönelik Sağlık Hizmetleri Daire Başkanlığı cevabı için ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.1.6., dn.381.

GSS'den muhtaç statüsüyle veya zorunlu sigortalı statüsüyle ya da diğer statülerle yararlanmaları herhangi bir farklılık doğurmaz; finansmanı sağlanan sağlık hizmetleri kapsamında kabul edildiği müddetçe (SSGSSK m.63), SSGSSK m.60/1-c veya m.60/9 statüsündekilerin cinsiyet değişikliği ameliyatı masrafları da Kurumca karşılanır.

Son olarak değinelim ki, cinsiyet değiştirme ameliyatı olan ve yeni cinsel kimliği hukuken tanınan transseksüellerin sosyal bir hizmet olarak 6284 sayılı Kanunun korumasından da yararlanmaları mümkündür. Kanunun kapsamı "*şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişiler"* şeklinde belirlendiğinden (AKKŞÖK m.1); transseksüel bireylerin de özellikle cinsel kimlikleri nedeniyle şiddete veya ısrarlı takibe maruz kalmaları ya da şiddete uğrama tehlikesi içinde olmaları halinde bu kapsamda korunmaları gerekir[254]. Bu halde transseksüel birey lehine Kanunda öngörülen ve somut olaya uygulanabilecek koruyucu ve/veya önleyici tedbir kararlarına başvurulması mümkündür (AKKŞÖK m.3-4; AKKŞÖY m.6, 12).

4.7.2. Yaş/doğum tarihi değişikliği yönünden

4.7.2.1. Genel olarak

Türk Hukukundaki tescile tabi kişisel durum değişikliklerinden biri olan yaş değişikliği, özellikle nüfusa geç ve/veya yanlış tescil edilmiş olan doğum tarihini düzeltme amacı taşıyan, kamu düzeniyle yakından ilgili hususlar arasındadır. Yaş değişikliği, özünde kişinin yaşadığı veya yaşaması muhtemel sorunları çözme amacı taşır. Bu nedenle yaş değişikliğinin kendisi sosyal bir sorun niteliği taşımaz ve primsiz rejim bakımından doğrudan sonuçlar ortaya çıkarmaz. Bu halde ortaya çıkabilecek olası sonuçlar, yaş değişikliğinin sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanıp kazanmama bakımından dikkate alınıp alınmayacağına ilişkin olup dolaylı yöndedir.

Birinci bölümde de değinildiği üzere, Türk Hukukunda yaş değişikliği ancak mahkeme kararı ile sonuç doğurabilen hukuki işlemlerdendir[255]. Bu halde, mahkeme

---

[254] Aynı yönde bkz. Yağcıoğlu, 2017, **a.g.k.,** 926-927. Ancak LGBT yazınında "*şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi bulunan kadınlar, çocuklar, aile bireyleri ve tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişiler*" şeklindeki tahdidi belirleme (AKKŞÖK m.1), tüm LGBTİ bireyler için koruma sağlamaktan uzak olması nedeniyle eleştirilmekte; eşcinsel ve trans bireylerin de açıkça Kanunun kapsamında olduğunun belirtilmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Ayrıca bkz. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Mevzuatının LGBT Hakları Açısından İrdelenmesi. https://kaosgldernegi.org/images/library/2016aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2021)

[255] Ayrıca bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.8.1.3.

kararıyla tespit edilen doğum tarihi, kural olarak hukuki sonuç bağlanan tarih olarak kabul edilir. Nitekim Türk Hukukunda mahkeme kararlarının bağlayıcılığı esas olduğundan (AY m.138/4), bir kimsenin yaş değişikliğine ilişkin verilmiş mahkeme kararına da kural olarak uyulma zorunluluğu vardır. Ancak uygulamadaki kötüye kullanımları engellemek amacıyla ve mevzuatta açıkça düzenlenen hallerde, mahkeme kararlarının bu zorlayıcı etkisine yaş değişikliği kararları yönünden bazı istisnalar getirilmiştir. Sosyal sigorta mevzuatında bulunan istisnaları ikinci bölümde ele almıştık[256].

Primsiz rejim hukukunda da yaş değişikliği kararları, AY m.138/4 hükmü uyarınca -aksi öngörülmediği müddetçe- uyulması zorunlu mahkeme kararlarıdır. Ancak mevzuatta buna ilişkin özel bir hükme yer verilmesi halinde, yaş değişikliğine ilişkin mahkeme kararının primsiz rejim bakımından sonuç doğurmaması mümkündür. Öte yandan sosyal sigorta mevzuatının aksine primsiz rejim bakımından tek bir mevzuattan söz edilemeyeceğinden, bu belirleme her mevzuat metni uyarınca ayrı ayrı yapılır. Diğer bir anlatımla, ilgili sosyal yardım veya sosyal hizmetin düzenlendiği mevzuatta yaş değişikliğine ilişkin mahkeme kararlarının dikkate alınmayacağı açıkça düzenlenmedikçe, sosyal yardım veya sosyal hizmete hak kazanıp kazanmama durumu, kişinin düzeltilmiş doğum tarihine göre tespit edilir. Bu dolaylı etki aşağıda yaşın önem taşıdığı sosyal yardım ve hizmetler bakımından kısaca ele alınacaktır.

4.7.2.2. Sosyal yardımlar bakımından

Yukarıda açıkladığımız üzere, kişilerin sosyal yardımlara hak kazanıp kazanmadıklarının tespitinde düzeltilmiş yaşının esas alınıp alınmayacağı, ilgili mevzuat metninde konuya ilişkin açık bir düzenleme bulunup bulunmamasına göre belirlenir. Türk Hukukunda kanunkoyucu, 2022 sayılı Kanun kapsamında bağlanacak "65 yaş aylıkları" bakımından yaş değişikliklerinin etkisini özel olarak düzenlemiştir. Kanunkoyucu, aylığa hak kazanıp kazanmama bakımından belirleyici olan 65 yaşın tespitinde, mahkemece doğum tarihinde yapılmış olan düzeltmelerin dikkate alınmayacağına hükmetmiştir (YMABK m.1/3).

Her ne kadar bu düzenlemeyle yaş büyütme kararı aracılığıyla 65 yaş aylığını daha erken bir yaşta elde etmeye yönelik kötüniyetli girişimleri engellemek amaçlansa da[257],

[256] Ayrıca bkz. 2. Bölüm, kısım 3.7.3.
[257] Aynı yönde bkz. Sözer, 1998, **a.g.k.,** 96; M. Z. Camkurt (2014). Yaşlılık ve Yaşlıların Sosyal Güvenliği Kapsamında 65 Yaş Aylığı Bağlanması İşlemleri. *Kamu-İş Dergisi,* 13 (3), s.83.

bu irade kanun metninde açıkça ortaya koyulmamış; herhangi bir ayrım yapılmaksızın tüm yaş düzeltme kararlarının dikkate alınmayacağına hükmedilmiştir. Diğer bir anlatımla, YMABK m.1/3 hükmü gereği mahkeme kararıyla yaşını küçülten kişilerin düzeltilmiş yaşı da 65 yaş aylığına hak kazanma koşullarının tespitinde dikkate alınmaz. Buna göre düzeltilmiş doğum tarihi gereği 65 yaş aylığına hak kazanamayacak bir kimse, doğum kütüğüne tescil edilen ilk doğum tarihi uyarınca 65 yaş aylığına hak kazanabilir. Belirtelim ki bu halde de, aile kütüğüne tescil esnasında yapılan maddî hatalar nedeniyle nüfus müdürlüğünce dayanak belgesine uygun olarak yapılan yaş değişiklikleri -idarece kayıt düzeltme- (NHK m.35/1), sosyal sigorta mevzuatında olduğu gibi (SSİY m.85/4), YMABK m.1/3 kapsamı dışında olmalıdır. Diğer bir anlatımla, mahkeme kararına dayanmayıp maddi hata nedeniyle idarece yapılan doğum tarihi düzeltmeleri 65 yaşın tespitinde dikkate alınmalıdır.

65 yaş aylığı dışında, Türk Primsiz Rejim mevzuatında yaşın önem taşıdığı çok sayıda sosyal yardımdan söz etmek mümkündür. Örneğin 633 sayılı KHK'da düzenlenen çeyiz hesabı ve devlet katkısından yararlanmada 27 yaşını doldurmamış olmak (Ek m.2); 2022 sayılı Kanunda düzenlenen engelli aylığına hak kazanabilmek için 18 yaşını doldurmuş olmak; 5774 sayılı Kanunda düzenlenen sporcu şeref aylığını talep edebilmek için 40 yaşını doldurmuş olmak (m.3) aranmıştır. 65 yaş aylığına ilişkin düzenlemenin aksine, kanunkoyucu bu hallerde yaş değişikliğinin sosyal yardımlara hak kazanma yönünden dikkate alınıp alınmayacağına ilişkin özel bir düzenleme getirmeyerek sorunun genel hükümlere göre çözülmesine imkân tanımıştır. Diğer bir söyleyişle, tüm bu örneklerde söz konusu sosyal yardımlardan yararlanma bakımından mahkemece gerçekleştirilen yaş değişikliğinin etkisi açıkça düzenlenmediğinden; hakkın kötüye kullanılması yönünde bir davranış olmadığı ve yaş değişikliği salt ilgili sosyal yardımdan yararlanma amacıyla yapılmadığı müddetçe, kişinin mahkemece düzeltilmiş yaşının dikkate alınması gerekir.

4.7.2.3. Sosyal hizmetler bakımından

Sosyal yardımlar başlığında değindiğimiz düzenlemenin (65 yaş aylığına ilişkin YMABK m.1/3 hükmünün) aksine kanunkoyucu, mahkemece yapılan yaş değişikliğinin sosyal hizmetler bakımından etkisini hiçbir mevzuat metninde açıkça düzenlememiştir. Diğer bir anlatımla, konunun çözümünü genel hukuk kurallarına bırakmıştır. Buna göre sosyal hizmetlerden yararlanma bakımından kişinin yaşının önem taşıdığı durumlarda

yararlanma durumu, mahkemece düzeltilmiş yaşa göre belirlenir. Örneğin sosyal hizmet mevzuatında huzurevi ve yaşlı bakım merkezlerinden yararlanabilecek yaşlıların kural olarak 55 yaş[258] ve üzerinde olması (HYBMY m.4/1-h, m.26); gündüzlü bakım veya evde bakım hizmetinden yararlanabilecek yaşlıların 60 yaş ve üzerinde olması[259]; koruyucu aile olabileceklerin 25 ila 65 yaş aralığında olması (KAY m.8/1), koruyucu aile ile çocuk arasındaki yaş farkının kural olarak en az 18 olması (KAY m.8/5); 1005, 2330 veya 3292 sayılı Kanunlar uyarınca aylık almakta olanların çocuklarının ücretsiz seyahat hakkından yararlanabilmeleri için 25 yaşını doldurmamış olmaları (ÜİSKY m.4), Türk vatandaşlarının ücretsiz veya indirimli seyahat edebilmeleri için 65 yaşından[260] büyük olmaları gerektiği (ÜİSKY m.5) düzenlenmiştir. Tüm bu hallerde kişilerin sosyal hizmetlerden yararlanma durumu, hakkın kötüye kullanımına yönelik bir amaç taşımadığı müddetçe, mahkemece düzeltilen yaşlarına göre tespit edilir.

4.7.3. Ergin kılınma yönünden

4.7.3.1. Genel olarak

15 yaşını doldurmuş ancak henüz 18 yaşını doldurmamış küçüklerin mahkeme kararıyla ergin kılınması, Türk Hukukundaki tescile tabi bir diğer kişisel durum değişikliğidir. Yaş düzeltme kararlarında olduğu gibi, ergin kılınma kararıyla da küçüğün karşılaştığı veya karşılaşma ihtimali olan sorunları çözmek (ve küçüğün menfaatini gözetmek) amaçlandığından, çalışmamız bakımından ergin kılınma bir sosyal sorun oluşturmaz. Aksine, ergin kılınma kimi hallerde sosyal sorunları önler; kimi hallerde ise sosyal sorunları engelleme potansiyeli taşımaz ve bu yönde herhangi bir sonuç doğurmaz. Bu sebeplerle ergin kılınmanın sosyal yardım ve hizmetlere ilişkin doğrudan değil ancak dolaylı etkilerinden söz edilir.

---

[258] 2008 yılında yürürlüğe giren HYBMY'de yaşlı kişiler "55 yaş ve üzeri" olarak ifade edilse de, 2001 yılında yürürlüğe giren ve halen yürürlükte olan Huzurevleri İle Huzurevi Yaşlı Bakım Ve Rehabilitasyon Merkezleri Yönetmeliğinde (R.G.T.21.02.2001, S.24325) yaşlı kişiler "60 yaş ve üzerindekiler" olarak tanımlanmıştır. HYBMY'nin yeni tarihli ve genel nitelikli düzenleme olması nedeniyle, 55 yaş ve üzerindekilerin yaşlı olarak kabul edilmesi gerekir. Ancak doktrinde Sözer, huzurevine kabul edilecek kişilerin en az 60 yaşında olması gerektiğini belirtmiştir. Sözer, 2020b, **a.g.k.,** 175.

[259] Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik m. 4/1-i (R.G.T.07.08.2008, S.26960)

[260] 60 ila 65 yaş arasındaki kişilerin seyahat hakkından ücretsiz veya indirimli olarak yararlandırılmaları konusundaki inisiyatif ise, toplu taşıma araçlarının ait olduğu kurum, kuruluş ve işletmelere bırakılmıştır (ÜİSKY m.5/3).

Ergin kılınma kararı ile birlikte küçüğün artık velayet vesayet altında olmayacağından ve tam fiil ehliyetine sahip olacağından söz etmiştik[261]. Ancak ergin kılınma kararına rağmen küçük henüz 18 yaşını tamamlamadığından; 18 yaşını tamamlamış ya da tamamlamamış olmanın koşul olarak arandığı hak ve yükümlülükler kendisini etkilemez. Nitekim Türk primsiz rejim hukukunda da kanunkoyucu düzenleme iradesini çoğu defa ergin olmak yerine 18 yaşını tamamlamış olmak yönünde kullanmış; ergin kılınmanın sosyal yardım ve hizmetler bakımından sonuç doğurmasını istisnaen düzenlemiştir. Bu nedenle primsiz rejim bakımından ergin kılınmanın sonuçları, velayetin vesayetin ortadan kalkması ile benzerlikler gösterir.

4.7.3.2. Sosyal yardımlar bakımından

Primsiz rejim hukukunda kanunkoyucu "*daha erken yaşta ergin olsa bile 18 yaşını doldurmamış kişiyi*" çocuk olarak tanımlamıştır (SEDHY m.4/1-a; ÇKK m.3/1-a; ÇKKTKY m.4/1-a). Böylelikle 18 yaşından önce mahkeme kararıyla veya evlenmeyle ergin olan kişilerin de primsiz rejim mevzuatının uygulanması bakımından "çocuk" sayılacağı düzenlenmiştir.

Açıklanan sebeplerle ergin kılınma, çocuk 18 yaşını doldurmuş olmadıkça sosyal yardımlardan yararlanma bakımından herhangi bir farklılık doğurmaz. Diğer bir anlatımla çocuk ASHB bünyesinde barındırılıyorsa, ergin kılınma kararına rağmen çocuğa yapılması gereken sosyal yardımlara -çocuk kurumdan ayrılana kadar- devam edilir. 18 yaşını doldurmuş olması nedeniyle kurumdan ayrılan gençler ise, SEDHY kapsamında geçici veya süreli ekonomik desteklerle desteklenir (SEDHY m.6/2).

Çocuğun ASHB bünyesinde değil de ailesi yanında, hakkında korunma ya da bakım tedbiri kararı verilmeksizin destekleniyor olması halinde ise (SEDHY m.6/1-a), kural olarak 18 yaşını doldurana kadar çocuğa sosyal ve ekonomik destek sağlanmasına devam edilir. Ancak çocuğun ergin kılınmasıyla birlikte, yapılacak ödemeler velisi/vasisi yerine çocuğun kendisine yapılabilir. Çocuğun 18 yaşını doldurması halinde ise, eğitim hayatına veya meslek edindirme kursuna devam ediyor olması koşuluyla, çocuk sosyal ve ekonomik destekten yararlandırılmaya devam edilir (SEDHY m.6/2).

[261] Bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.8.1.4.

4.7.3.3. Sosyal hizmetler bakımından

Bir üst başlıkta değindiğimiz primsiz rejim hukukunda benimsenen çocuk tanımı uyarınca, ergin kılınma kişilerin sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlanma durumunu kural olarak etkilemez. Ergin kılınan çocuk 18 yaşını (veya kanunkoyucunun belirlediği diğer azami yaş sınırlarını) doldurmuş olmadıkça, sosyal hizmetlerden yararlanma durumu bakımından herhangi bir farklılık ortaya çıkmaz.

Buna göre çocuk hakkında koruma kararı verilmişse ve çocuk ASHB koruması altında sosyal hizmet merkezlerinde barındırılıyorsa, ergin kılınma kararına rağmen çocuk Bakanlık kuruluşlarında kalmaya devam edebilir. Ergin kılınmış olma çocuk hakkında verilen koruma kararının kaldırılması için tek başına bir sebep oluşturmaz[262]. Aksi öngörülmedikçe koruma kararı, çocuk 18 yaşını doldurana kadar devam eder ve çocuk, kendisine sağlanan sosyal hizmetlerden ergin kılınma kararından etkilenmeksizin yararlanır. Ancak eğitiminden kaynaklanan sebeplerle ve kişinin rızasının alınması koşuluyla, bu kararın 18 yaşını doldurduktan sonra bir süre daha devam etmesi mümkündür (ÇKK m.7/6). Aynı sebeplerle koruyucu aile yanına yerleştirilen çocuğun ergin kılınması halinde de, ergin kılınma kararının koruyucu aile sözleşmesini doğrudan ortadan kaldırmayacağını belirtmek gerekir[263].

Ergin kılınma halinde ortaya çıkabilecek farklılık, çocuğun artık velayet veya vesayet altında olmaması nedeniyle kendi hakkında gerekli kararları vermekle yetkili kişi konumuna gelmesidir. Tam fiil ehliyetine sahip olan çocuk, belli bir yaşı tamamlamış olmanın aranmadığı tüm haklarını kullanabilir ve devamla hayatına dair kararları kendi verebilir hale gelir. Belirtelim ki ergin kılınma kararından geri dönmek mümkün olmayacağından[264], üstün yararının gerektirdiği hallerde çocuğun yeniden vesayet altına alınması mümkündür. Bu istisnai hallerde ASHB koruması altında olan çocuk hakkında gerekli kararları vermekle yetkili kişi çocuğun vasisi olur (TMK m.403). Fakat yukarıda değindiğimiz[265] zorunlu hallerde, vasiye ait bu yetkinin çocuğun bulunduğu sosyal hizmet kurumunun yetkilisi veya sorumlusu tarafından kullanılması mümkündür (SHK Ek m.9).

---

[262] Ancak hâkimin, ergin kılınan çocuğun gelişimini de göz önünde bulundurmak şartıyla tedbir kararının kaldırılmasına ya da değiştirilmesine karar verme yetkisi mevcuttur (ÇKK m.7/5).
[263] Çocuğun ergin olmasının kural olarak koruyucu aile sözleşmesini kendiliğinden sona erdireceği yönünde ayrıca bkz. Kılınç, 2020, **a.g.k.,** 1245.
[264] Akipek, Akıntürk ve Ateş, 2020, **a.g.k.,** 302.
[265] Bkz. 3. Bölüm, kısım 4.6.3.

Ergin kılınan çocuğun, hakkında korunma veya bakım tedbiri kararı verilmeksizin ailesi yanında destekleniyor olması halinde ise (SEDHY m.6/1-a), talepte bulunmaları şartıyla çocuğa ve ailesine rehberlik edici, destekleyici, koruyucu ve/veya önleyici sosyal hizmet destek faaliyetleri sunulmaya devam edilir (SEDHY m.21). Çocuk ergin kılınsa dahi, 18 yaşını doldurana kadar[266] SEDHY hükümleri uyarınca sosyal hizmet desteği alabilir.

4.8. 6284 sayılı Kanun kapsamında korunanlar yönünden

4.8.1. Genel olarak

Konumuz bakımından önem taşıyan bir diğer kişisel durum tescili, 6284 sayılı Kanun kapsamında haklarında koruyucu ve/veya önleyici tedbir kararı verilenlere ilişkindir. Önceki bölümlerde değindiğimiz üzere, bu Kanunla şiddete uğrayan ya da uğrama tehlikesi bulunan veya ısrarlı takip mağduru olan kişilerin koruyucu veya önleyici nitelikli tedbirlerle korunması, şiddet uygulayanlara yönelik önleyici tedbirlerin alınması ve ilgili tedbir kararlarının sicilinin tutulması düzenlenmiştir[267].

Fiziksel ve psikolojik şiddet başta olmak üzere her türlü şiddetin sosyal sorun niteliği tartışmasızdır[268]. Şiddetin sosyal nitelik taşıyan bir problem olduğu konusunda toplumsal bir uzlaşmadan söz etmek mümkündür. Bu anlamda 6284 sayılı Kanun; şiddet, tehdit, taciz, yaşam ve güvenlik ihlali gibi çok sayıda sosyal sorunu çözüme kavuşturmak adına kabul edilmiştir. Bu sebeple Kanun kapsamında koruma altına alınan kişiler, çalışmamız bakımından doğrudan primsiz rejimin özneleri arasında yer alır. Diğer bir anlatımla, bu Kanun doğrudan sosyal sorunları önlemek adına kabul edildiğinden; Kanunun temel amacı, uygulama kapsamına giren kişilere (şiddet mağdurlarına ve kimi durumlarda mağduriyete sebep olanlara) sosyal yardım ve sosyal hizmet tesis etmektir.

Her ne kadar 6284 sayılı Kanunda cinsiyete dayalı bir ayrımcılık yapılmayıp şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali olan herkes kapsama alınsa da, uygulamada 6284 sayılı

---

[266] Belirtelim ki Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelikte sosyal ve ekonomik desteklerin aksine sosyal hizmet desteğinin 18 yaşın doldurulmasından sonra devam edip etmeyeceği düzenlenmemiştir. Hakkında korunma veya bakım tedbiri kararı verilmeksizin ailesi yanında desteklenen çocuklar bakımından kanunkoyucunun bu suskunluğunu olumsuz yönde yorumlamak mümkündür. Ancak yönetmeliğin çocukların yanı sıra *hakkında korunma veya bakım tedbiri kararı alınmış olup sosyal hizmet kuruluşlarından veya koruyucu aile hizmetinden yararlanıp reşit olarak ayrılan gençleri* (SEDHY m.4/1-g) destekleme amacı göz önünde bulundurulduğunda, sosyal hizmet desteğinin talepte bulunmaları halinde bu kişiler bakımından 18 yaşın doldurulduğu tarihten sonra da devam etmesi gerekir.

[267] Bkz. 1. Bölüm, kısım 2.2.8.4.

[268] Ayrıca bkz. Yıldırım Aykurt, 2020, **a.g.k.,** 429.

Kanun büyük ölçüde dezavantajlı gruplar olarak nitelenen şiddet mağduru kadınların ve çocukların korunması bakımından ön plana çıkmaktadır[269]. Erkeklerin şiddet mağduru olarak 6284 sayılı Kanun korumasından yararlanmaları ise uygulamada ikinci planda kalmaktadır[270]. Ancak Kanunun kapsamına şiddet uygulayanlar da alındığından, uygulamada erkeklerin 6284 sayılı Kanunun kapsamına girmeleri özellikle "şiddet uygulayan" şeklinde olmaktadır.

Açıklanan nedenlerle bu bölümde 6284 sayılı Kanun koruması altında olan kişilere sunulan sosyal yardım ve sosyal hizmetler inceleme konusu yapılacak; ilgisi bulunduğu müddetçe, 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altında olmanın diğer sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma bakımından ortaya çıkardığı dolaylı sonuçlara da yer verilecektir.

4.8.2. Sosyal yardımlar bakımından

6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında koruyucu ve/veya önleyici tedbir kararı alınanlara ilişkin sağlanan koruma mekanizması, büyük ölçüde sosyal hizmetler yönünden şekillenmekte olup bu kapsamdaki sosyal yardımlar, özellikle hakkında tedbir kararı verilen kişilerin maddi nitelikli sosyal sorunlarını çözmeye yöneliktir. Bu amaçla kanunkoyucu 6284 sayılı Kanun uygulamasında belli başlı ayni ve nakdi sosyal yardımlar düzenlemiştir.

Bu sosyal yardımlardan ilki, hakkında tedbir kararı verilenlere yönelik düzenlenen *geçici maddi yardım* uygulamasıdır[271]. Şiddete uğrayan veya şiddete uğrama tehlikesi

---

[269] ASHB verilerinde de 6284 sayılı Kanun kapsamındaki hizmetlerden yararlananların büyük çoğunluğunun kadınlar olduğu belirtilmiştir. Bakanlığın 2020 yılı faaliyet raporuna göre 2020 yılında ŞÖNİM'den yararlanan toplam 220.708 kişinin 189.663'ü kadın, 14.397'si çocuk ve 16.648'i erkektir. Ayrıca bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 132.

[270] Türk Hukukunda aile içi şiddet konusunda, kadına yönelik aile içi şiddet verilerinin temel alındığından söz etmek mümkündür. Örneğin ASPB'nin (şimdiki adıyla ASHB'nin) yürütücüsü olduğu ve Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü tarafından gerçekleştirilen 2014 yılındaki son araştırmada da aile içi şiddet yalnızca "kadına yönelik" boyutuyla ele alınmıştır. Bkz. Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 Ana Rapor http://www.hips.hacettepe.edu.tr/siddet2014/rapor/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021). Oysaki ulusal ve uluslararası akademik çalışmaların da ortaya koyduğu üzere, erkeklerin de aile içi şiddetin öznesi olmaları mümkündür. Üstelik toplumdaki yerleşik yaklaşım nedeniyle, bu şiddetin görünürlük kazanması konusunda kadına yönelik şiddete kıyasla güçlükler bulunmaktadır. Konu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. N. Adak (2013). Madalyonun Öteki Yüzü: Erkeğe Yönelik Şiddet. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), s.7 vd.

[271] Geçici maddi yardım uygulaması hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. H. S. Akkışla (2019). 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Çerçevesinde Geçici Maddi Yardım Hükmünün Değerlendirilmesi. *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu Cilt I* (Ed: S. Gökalp Alıca ve N. Basa). Ankara: TBB Yayınları, s.22 vd.; C. Kaya Kızılırmak (2020). 6284 Sayılı Ailenin Korunması

bulunan ya da tek taraflı ısrarlı takip mağduru olan kişiler hakkında *mülki amir tarafından* geçici maddi yardım şeklinde koruyucu tedbir kararına hükmedilmesi mümkündür (AKKŞÖK m.3/1-b, 17; AKKŞÖY m.6/1-b, 8). Bu halde koruma altına alınan kişiye yapılacak yardım tutarı, koruma altında olduğu süre boyunca ödenmek üzere, her bir gün için aylık net asgari ücretin otuzda biri kadardır[272]. Belirtelim ki kanunkoyucu geçici maddi yardım yapılması bakımından kişinin gelir durumunu dikkate almamış; mülki amir tarafından bu yönde bir tedbir kararının alınmış olmasını yeterli görmüştür[273].

Belirtelim ki geçici maddi yardımdan yararlanabilmek için mülki amirin bu yönde bir koruyucu tedbire karar vermesi gerekli ve yeterlidir. Kanunkoyucu 6284 sayılı Kanun kapsamında korunan kişiler hakkında düzenlenen önleyici veya koruyucu tedbirlerden hangisi veya hangilerine hükmedilmesi gerektiği konusunda takdir yetkisini mülki amire ve hâkime bıraktığından, geçici maddi yardım yönünde bir tedbir kararının diğer tedbirlerle birlikte bulunması veya yalnızca bu tedbire hükmedilmiş olması olasıdır. Diğer bir anlatımla, bu yardıma hak kazanabilmek için mağdurun ASHB bünyesinde barındırılması (konukevinde kalması) zorunlu değildir[274].

Mülki amir tarafından hakkında geçici maddi yardım yapılması yönünde bir tedbir kararı alınmamış kadınlara ve çocuklarına ise; kadın konukevlerinde kalmaları ve herhangi bir gelirlerinin bulunmaması şartıyla, haklarında hazırlanacak sosyal inceleme raporu uyarınca ve ŞÖNİM onayı ile AKKŞÖK m.17'de belirtilen orana göre *harçlık* ödenebilmesi mümkün kılınmıştır (KKHY[275] m.23)[276]. Kadın konukevlerinde kalan kadınlara ve çocuklara ayrıca ayni olarak *giyim yardımı* yapılacağı (KKHY m.23/6) ve *eğitim giderlerinin* Bakanlık bütçesinden karşılanacağı (KKHY m.25) düzenlenmiştir.

Görüldüğü üzere bu yardımlar (harçlık, giyim yardımı ve eğitim yardımı) yalnızca kadınlara ve beraberindeki çocuklarına yönelik düzenlenmişken; geçici maddi yardım,

---

ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da Öngörülen Mülki Amir Tarafından Verilecek Koruyucu Tedbirler. *İstanbul Hukuk Mecmuası,* 78 (3), s.1155-1157.

[272] Korunan kişinin yalnız olmaması halinde, her ilave kişi için bu günlük tutar %20 oranında arttırılır ancak bu arttırma her halde %50 oranını geçemez. Korunan kişilere barınma yeri sağlanması halinde ise, söz konusu günlük tutar %50 azaltılarak ödenir (AKKŞÖK m.17/1; AKKŞÖY m.8/3).

[273] Kişinin gelir durumunun dikkate alınmasının daha isabetli olabileceği yönünde ayrıca bkz. Özer, 2019, **a.g.k.,** 1178.

[274] Aksi yönde bkz. Akkışla, 2019, **a.g.k.,** 23.

[275] Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelik (R.G.T.05.01.2013, S.28519)

[276] Bu harçlıklar; kişilerin Bakanlığa veya sivil toplum kuruluşlarına ait konukevlerinde kalmaları halinde ASHB bütçesinden; belediyelere ait konukevlerinde kalmaları halinde belediye bütçesinden; il özel idarelerine ait konukevlerinde kalmaları halinde ise il özel idaresi bütçesinden karşılanır (KKHY m.23/5).

cinsiyet ayrımı yapılmaksızın hakkında koruyucu tedbir kararı verilmiş olan herkese yönelik düzenlenmiştir.

Belirtelim ki koruma altındaki kişilere 6284 sayılı Kanun hükümlerine göre geçici maddi yardım yapılması veya harçlık verilmesi, diğer kanunlar uyarınca sosyal yardım talep etmelerine engel teşkil etmez (AKKŞÖK m.3/1-b; AKKŞÖY m.6/1-b, m.8/6). Hakkında tedbir kararı verilen kişinin koşulların varlığı halinde, 2022 sayılı Kanun ya da 3294 sayılı Kanun kapsamında sağlanan genel nitelikli sosyal yardımlardan yararlanması da mümkündür. Nitekim 6284 sayılı Kanunda ŞÖNİM'lerin mağdurlara bu hususta da rehberlik edecekleri açıkça düzenlenmiştir (AKKŞÖK m.15/2-f; ŞÖNİMY m.20/1-b).

6284 sayılı Kanun kapsamında düzenlenen diğer bir sosyal yardım, çocuğu ile beraber koruma altına alınan kişilere yöneliktir. Korunan kişinin beraberinde çocuğunun bulunması ve gereklilik[277] halinde, çocuğun *kreş masraflarının Bakanlıkça karşılanması* yönünde koruyucu tedbire hükmedilmesi mümkündür. Çocuğu olan ve korunan kişinin; çalışmaması durumunda (çalışma yaşamına katılımını desteklemek amacıyla) 4 aylık, çalışması durumunda ise 2 aylık süreyle sınırlı olmak üzere kreş masrafları ASHB bütçesinden karşılanır (AKKŞÖK m.3/1-d; AKKŞÖY m.6/1-d, 11; ŞÖNİMY m.22). İhtiyacın devam etmesi halinde, kreş imkânına ilişkin 2 ila 4 aylık bu süreler, yeni tedbir kararı alınarak 2'şer veya 4'er aylık periyodlar halinde uzatılabilir. Bu halde ASHB bütçesinden karşılanacak kreş masraflarının tutarı, belgelenmiş olmak kaydıyla, en çok aylık net asgari ücretin yarısı kadardır. Görüldüğü üzere kreş yardımı imkânı, uzatılabilir nitelikte olmasına rağmen oldukça kısa sürelerle tanınmıştır[278]. Kanımızca bu kreş yardımı imkânının, ihtiyacın devam etmesi koşuluyla tedbir kararı süresince düzenlenmesi daha isabetli olacaktır.

Aşağıda yer verileceği üzere, 6284 sayılı Kanun uygulamasında şiddet mağdurlarının yanı sıra mağduriyete sebep olanlara (şiddet uygulayanlara) yönelik de önleyici tedbirler ve bu tedbirlerin uygulanmasına yönelik belli başlı sosyal hizmetler düzenlenmiştir (AKKŞÖK m.5; AKKŞÖY m.17). Ancak doğal olarak, mağduriyete sebep olanlara (ya da şiddet uygulayanlara) yönelik herhangi bir sosyal yardım kalemi düzenlenmemiştir. Nitekim kanunkoyucunun bu kişiler yönünden amacı, kendilerini

[277] Koruma altına alınan ve çocuğu olan her mağdurun kreş imkânından yararlanamayacağı; somut olayda gerekliliğin arandığı yönünde bkz. Çelik Bilgin, 2021, **a.g.k.,** 99.
[278] Aynı görüşte bkz. Kaya Kızılırmak, 2020, **a.g.k.,** 1161-1162; Çelik Bilgin, 2021, **a.g.k.,** 98.

ödüllendirmek değil rehabilite etmek ve/veya eylemlerinin tekrarını sosyal hizmet mekanizmalarıyla önlemektir.

4.8.3. Sosyal hizmetler bakımından

Türk Hukukunda 6284 sayılı Kanun kapsamında şiddet mağdurlarına yönelik düzenlenen sosyal hizmetler, kişiler hakkında verilecek koruyucu ya da önleyici tedbir kararları üzerine kuruludur. Diğer bir ifadeyle mülki amirin veya hâkimin, kendisine tanınan yetki doğrultusunda şiddet mağduru ya da şiddet uygulayan hakkında vereceği koruyucu ya da önleyici tedbir kararlarının büyük çoğunluğu, niteliğine göre birer sosyal hizmet uygulamasıdır.

Şiddet mağdurlarına yönelik ilk sosyal hizmet, mülki amir kararıyla (gecikmesinde sakınca bulunan hallerde kolluk amirince) bu kişilerin *geçici koruma* altına alınmaları ve/veya kendilerine ve beraberindeki çocuklarına *barınma yeri* sağlanmasıdır (AKKŞÖK m.3/1-a,ç, 3/2; AKKŞÖY m.6/1-a,ç)[279]. Kendisine barınma yeri sağlanmasına karar verilen kişi ve beraberindeki çocuklarının, Bakanlığın barınma merkezlerinde ya da konukevlerinde (bu merkezlerin yetersiz kalması halinde ise kamu kurumlarına ait diğer tesislerde[280]) barınmaları sağlanır (AKKŞÖY m.7; KKHY m.12). 12 yaşından büyük erkek çocuğu olan veya engelli çocuğu bulunan kadınlar ise, can güvenliği risklerinin bulunmaması[281], talepte bulunmaları ve gerekli olduğunun sosyal inceleme raporuyla

---

[279] Belirtelim 6284 sayılı Kanun uygulamasında mağdur hakkında *geçici koruma altına alınma kararı* verilmesi ile *barınma kararı* verilmesi farklı hususlardır. Mağdura barınma yeri sağlanması için hayati tehlikesinin bulunması zorunlu olmayıp kalacak bir yerinin bulunmaması nedeniyle mülki amir tarafından bu yönde bir kararın verilmesi gerekli ve yeterlidir. Ancak mağdurların geçici koruma altına alınması, olayın niteline göre şiddet mağdurunun hayati tehlikesinin bulunduğu hallerde söz konusu olup bu durumda mağdurun barınma yeri ve diğer koruma tedbirleri, Cumhuriyet Başsavcılıkları ve Mahkemelerce Alınacak Tanık Koruma Tedbirlerine İlişkin Esas ve Usuller Hakkında Yönetmelik hükümleri uyarınca belirlenir. Ayrıca hayati tehlikesi olan kişi, şiddet uygulayana karşı kolluk kuvvetleri tarafından her türlü cihaz ve donanımla korunur (AKKŞÖY m.10; KKHY m.18).Geçici koruma altına alınma hakkında ayrıca bkz. Çelik Bilgin, 2021, **a.g.k.,** 97-98.

[280] Türkiye genelindeki konukevi sayısının yetersiz olması nedeniyle böyle bir düzenlemeye yer verildiği söylenebilir. Nitekim 2020 yılı itibariyle ülke genelinde toplam 3.508 kişi kapasiteli (111'i ASHB'ye, 11'i yerel yönetimlere, 1'i sivil toplum kuruluşlarına, 2'si Göç İdaresi Genel Müdürlüğüne bağlı olmak üzere) 146 konukevi bulunmaktadır. Bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 132.

[281] Doktrinde Kaya Kızılırmak, kanunkoyucunun can güvenliği riski bulunan kadınların ve beraberindeki çocuklarının barınma durumunu öngörmediğini belirtmiştir. Kaya Kızılırmak, 2020, **a.g.k.,** 1152. Bakanlık uygulamasında ise bu sorunun kısmen çözüme kavuşturulmuş olduğunu belirtmek gerekir. Buna göre konukevinin fiziken uygun olması halinde kadın ve çocukları konukevinin uygun bir bölümüne yerleştirilir. Konukevinde ayrı bir bölüm bulunmaması halinde ise anne ve çocukları kamu kurumlarına ait tesislerde birlikte barındırılır ya da çocuklar aynı ilde çocuklara yönelik bir sosyal hizmet kuruluşunda barındırılır. Ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/kadinin-statusu-genel-mudurlugu/ (Erişim Tarihi: 19.01.2021)

ortaya koyularak ŞÖNİM tarafından uygun bulunması kaydıyla; giderleri Bakanlıkça karşılanmak üzere kiralanan bağımsız bir evde barındırılırlar (KKHY m.13/1-c).

Tedbir kararı ilk defa en çok 6 ay için verilebildiğinden (AKKŞÖK m.8/2), barınma merkezindeki veya giderleri karşılanarak kiralanan evdeki ilk kalma süresi de 6 ay sürelidir[282]. Ancak tedbir kararı gibi barınma süresinin de gereklilik halinde uzatılması mümkündür. Barınma evlerinde veya bağımsız konutlarda barındırılan bu kişilerin güvenliği, yemek ve diğer ihtiyaçları Bakanlıkça sağlanır (ŞÖNİMY m.46; KKHY m.21).

Değindiğimiz üzere, 6284 sayılı Kanunda şiddet mağdurunun cinsiyeti bakımından bir ayrıma gidilmediğinden, gerek şiddet mağduru kadınlar gerekse şiddet mağduru erkekler için barınma yeri sağlanması yönünde tedbir kararına hükmedilmesi mümkündür. Ancak uygulamada barınma yerleri kadınlara ve beraberlerindeki çocuklara (18 yaşından küçük kız çocukları ile 12 yaşından küçük erkek çocuklara) yönelik tahsis edilerek "kadın konukevi" olarak anılmakta[283]; şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali olan erkeklerin, eşcinsellerin veya trans bireylerin barınmalarına yönelik çalışmalar ikinci planda kalmaktadır. Belirtelim ki, şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olan kimsenin erkek, eşcinsel veya trans bir birey olması ve kişi hakkında kendisine barınma yerinin sağlanması yönünde bir tedbir kararı verilmiş olması halinde; AKKŞÖY m.7 hükmü uyarınca bu kişilerin de ŞÖNİM bilgilendirilerek kamu kurum ve kuruluşlarına ait diğer sosyal tesislerde barındırılmaları; hayati tehlike riskinin bulunmadığı hallerde ise bu kişilerin, giderleri Bakanlıkça karşılanmak suretiyle kiralanacak bir eve yerleştirilmeleri mümkün olmalıdır. Özellikle can güvenliği riskinin bulunduğu durumlar göz önünde bulundurulduğunda, koruma altına alınan kişilerin bağımsız bir evde barındırılması riskli olacağından; cinsiyet gözetilmeksizin şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali olan tüm herkesin barınabileceği sosyal hizmet kuruluşları kanımızca bir an önce inşa edilmelidir.

Şiddet mağdurlarına yönelik bir diğer sosyal hizmet, mülki amir tarafından verilecek karar uyarınca bu kişilere psikolojik, meslekî, hukukî ve sosyal bakımdan *rehberlik ve danışmanlık hizmeti* verilmesidir (AKKŞÖK m.3/1-c; AKKŞÖY m.6/1-c). Bu kapsamda kişiye; başta sahip olduğu hakları, destek alabileceği kurumlar, meslek

[282] Çelik Bilgin, 2021, **a.g.k.,** 90; Kaya Kızılırmak, 2020, **a.g.k.,** 1153.
[283] Nitekim 6284 sayılı Kanun doğrultusunda açılacak konukevlerine ilişkin çıkarılan Kadın Konukevlerinin Açılması ve İşletilmesi Hakkında Yönetmelikte de konukevi "kadınlara ve beraberindeki çocuklara yönelik yatılı sosyal hizmet kuruluşu" şeklinde ifade edilmiştir. Bkz. KKHK m.3/1-i. Ayrıca bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 132-133.

edinme kurslarına katılımı ve iş bulması, sosyal uyum sağlaması gibi konularda olmak üzere çeşitli alanlarda rehberlik ve danışmanlık hizmetleri verilir ve bu kişilerin toplumsal hayata yeniden kazandırılmaları sağlanır (AKKŞÖY m.9; ŞÖNİMY m.20).

Şiddet mağdurlarına yönelik diğer sosyal sosyal hizmetler arasında ŞÖNİM'ler tarafından verilen diğer *destek hizmetleri* sayılabilir (AKKŞÖK m.15/2; ŞÖNİMY m.7). Nitekim kanunkoyucu bu merkezleri şiddetin önlenmesi ve izlenmesi bakımından çeşitli görev ve yetkilerle donatmıştır. Bu kapsamda ŞÖNİM, korunan kişiye verilen sosyal yardım ve hizmetleri (barınma, geçici maddi yardım, sağlık, adlî yardım hizmetleri, eğitim ve mesleki destek hizmeti vb.) koordine etmekle ve ortaya çıkabilecek ihtiyaçlar halinde şiddet mağdurlarına yönelik her türlü desteği sunmak ve yol göstermekle yükümlüdür (AKKŞÖK m.15/1-b; ŞÖNİMY m.7/2).

6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında tedbir kararı verilen kişilere sağlanan bir diğer sosyal hizmet *sağlık hizmetidir* (AKKŞÖK m.19; AKKŞÖY m.44). Ancak sağlık hizmeti ikinci bölümde genel sağlık sigortası kapsamında incelendiğinden[284], bu bölümde aynı konuya yeniden değinmemeyi yerinde görüyoruz.

Bu aşamaya kadar sözü edilen sosyal hizmetler; şiddete uğrayan, uğrama ihtimali olan ya da kişi güvenliği tehlikede olan kişilere yöneliktir. Ancak kanunkoyucu 6284 sayılı Kanunda sadece mağdurlara yönelik sosyal hizmet mekanizmaları düzenlememiş; aynı zamanda mağduriyete sebep olanlara (şiddet uygulayanlara) yönelik de çeşitli sosyal hizmet yöntemleri belirlemiştir. Hâkim tarafından verilen önleyici tedbir kararları (AKKŞÖK m.5; AKKŞÖY m.17) uyarınca ortaya çıkan sosyal hizmet uygulamaları bu kapsamda sayılabilir. Örneğin kişinin şiddet teşkil eden davranışları tedavi edilerek ortadan kaldırılabilecek nitelikteyse; hâkim tarafından şiddet uygulayanın şiddet eğilimine yol açan davranışlarının önlenmesine ve tedavisinin sağlanmasına ya da (şiddet uygulayan kişinin alkol veya uyuşturucu bağımlılığının olması halinde) bağımlılığı nedeniyle hastaneye yatırılmasına, muayene edilmesine ve tedavisinin sağlanmasına yönelik karar verilmesi mümkündür[285]. Bu halde şiddet uygulayan kişiye yönelik eğitim, rehabilitasyon ve danışmanlık ve aynı zamanda sağlık kuruluşlarında tedavi hizmetleri

[284] Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.8.3.
[285] Konu hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. N. Karabağ Bulut (2020). 6284 Sayılı Kanun'a Göre Şiddet Uygulayana Yönelik Muayene ve Tedavi Tedbirinin Şartları ve Hukuki Sonuçları. *Public and Private Law Bulletin,* 40 (2), s.978 vd.

ŞÖNİM'in takibi kapsamında gerçekleştirilir (AKKŞÖY m.27-28; ŞÖNİMY m.26-27)[286].

4.9. Yerleşim Yeri Değişikliğine Bağlı Sonuçlar

4.9.1. Genel olarak

Türk Hukukundaki bir diğer tescile bağlı kişisel durum değişikliği olan yerleşim yeri değişiklikleri de niteliği itibariyle primsiz rejim bakımından bazı sonuçlar doğurur. Ancak yerleşim yeri değişikliklerinin (dar anlamda) sosyal sorun teşkil etmemesi nedeniyle, doğrudan yerleşim yeri değişikliğine bağlı sosyal yardım ve hizmetlerden söz edilemez. Bu halde yerleşim yeri değişiklikleri, mevcut sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmama bakımından dolaylı yönde sonuçlar doğurur.

Yerleşim yeri değişikliği, yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri ve yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri olmak üzere temelde iki türlüdür. İkinci bölümde yerleşim yeri değişikliklerinin sosyal sigortalar yönünden doğurduğu sonuçları ele alırken yalnızca yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişikliklerini esas almıştık. Nitekim sosyal sigorta sisteminin merkezi karakteri gereği yurt içindeki yerleşim yeri değişiklikleri sigortalılık ilişkisinde esaslı bir değişiklik doğurmaz. Ancak sosyal sigortalardan farklı olarak, yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişikliklerinin yanı sıra, yurt içindeki yerleşim yeri değişiklikleri de sosyal yardım ve sosyal hizmetler bakımından bazı sonuçlar doğurabilir.

Değinmiş olduğumuz üzere sosyal yardım ve hizmetler bakımından "merkezilik" kriteri sistemin yönetimi bakımından söz konusu olup yardım ve hizmetlerin bireylere ulaştırılmasında "yerellik" kriteri de önem taşır. Diğer bir ifadeyle, Türk Hukukunda sunulan sosyal yardım ve sosyal hizmetler, Bakanlık taşra teşkilatınca ve SYDV aracılığıyla yerine getirilmektedir. SYDV'lerin hukuki statüsüne ilişkin yaklaşım nedeniyle ise ikamet değişiklikleri halinde kişilerin SYDV bünyesinde sosyal yardımlardan yararlanmaları bazı sorunlar barındırmaktadır. Her bir Vakfın "*özel hukuk tüzel kişiliğine sahip ayrı birer işyeri ve ayrı birer bağımsız karar organı*"[287] olarak kabul edilmesi; kişilerin ikamet etmekte oldukları il/ilçeden farklı bir il/ilçeye taşınmaları

[286] Ayrıca bkz. Karabağ Bulut, 2020, **a.g.k.,** 990-991.
[287] Bkz. Y.İBK., T.09.06.2017, E.2016/3, K.2017/4 (www.kazanci.com; Erişim Tarihi: 18.03.2021) ve https://ailevecalisma.gov.tr/sygm/genel-mudurluk/sosyal-yardimlasma-ve-dayanisma-vakiflari/ (Erişim Tarihi: 18.03.2021)

halinde, kendilerini başka bir Vakfın sorumluluk alanına sokmaktadır. Bu nedenlerle yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri, kişilerin özellikle SYDV bünyesinde sunulan sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma durumlarını etkiler.

Öte yandan, sosyal yardım ve sosyal hizmetler bakımından kural olarak mülkilik ilkesi benimsendiğinden, yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri Türk vatandaşlarının sosyal yardım ve sosyal hizmetleri talep edebilmeleri yönünde engel oluşturur. Ancak bu genel kuralın tüm sosyal yardım ve hizmetler bakımından geçerli olmadığını; kimi hallerde sosyal yardım veya sosyal hizmetin niteliğine ve türüne göre yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarınca da talep edilebileceğini belirtmek gerekir. Buna göre ilgili mevzuatta açıkça "Türkiye'de ikamet ediyor olma" koşuluna yer verilmediği müddetçe, Türk vatandaşları da sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanabilirler. Ancak yabancı uyruklu kişiler bakımından sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanabilmenin ön koşulu, mülkilik ilkesi gereği bu kişilerin Türkiye'de ikamet ediyor olmasıdır. Bu kişiler bakımından sosyal yardım ve hizmetlerin yer bakımından kapsamı Türkiye Cumhuriyeti sınırlarıdır. Tüm bu hususlara aşağıda kısaca yer verilecektir.

4.9.2. Sosyal yardımlar bakımından

Türk Hukukunda sosyal yardım başvuruları bakımından genel kuralın "kişinin ikametgâhının bulunduğu adresten başvuru" olduğunu söylemek mümkündür. Elektronik ortamda yapılması mümkün olan başvurular[288] bir kenara bırakılacak olursa, ASHB tarafından yürütülen sosyal yardımlar[289] bakımından temel başvuru yeri ASHB İl Müdürlükleri veya varsa Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlükleridir. SYDV tarafından yürütülen sosyal yardımlarda ise, yardım başvurularının kişilerin ikamet adreslerinin bulunduğu il/ilçedeki SYDV'ye yapılması gerekir.

Yerleşim yeri değişikliklerinin sosyal yardımlara etkisini, yardımın niteliğine göre ele almak gerekir. Yurt içindeki yerleşim yeri değişiklikleri, Türk Hukukunda düzenlenen tüm sosyal yardımları etkilemez. Gerek ASHB gerekse SYDV tarafından yürütülen *tek seferlik/düzensiz sosyal yardımlar*da ikamet değişikliği, yapılan sosyal yardım

[288] 2020 yılı AÇSHB (şimdiki adıyla ASHB) faaliyet raporuna göre, 2020 yılı itibariyle e-devlet kapsamında sunulan hizmetler için ayrıca bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 25.

[289] Örneğin Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Yönetmeliği kapsamında düzenlenen *sosyal ve ekonomik destekler*, 633 sayılı KHK'da düzenlenen *doğum yardımı* ve Sosyal Hizmetler Kanununda düzenlenen *evde bakım desteği* ASHB tarafından yürütülmektedir.

bakımından herhangi bir sonuç doğurmaz. Ancak henüz yapılmamış sosyal yardımlar bakımından bu halde talepte bulunulması gereken yer değişir; hak sahibinin, ilgisine göre yeni ikamet adresinin bulunduğu il/ilçedeki SYDV'ye ya da ASHB İl Müdürlüğüne başvuruda bulunması gerekir.

Yerleşim yeri değişikliklerinin belli bir süre ödenmesi planlanan *düzenli sosyal yardımlar* yönünden sonuçları, yardımın yürütücüsünün ASHB'nin bağlı birimleri veya SYDV'ler olmasına göre değişiklik gösterir. ASHB'nin merkezi yapısı gereği, yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri kural olarak ASHB'nin yürütücü olduğu düzenli sosyal yardımların durdurulmasına veya kesilmesine neden olmaz. Bütünleşik sosyal yardım sistemi sayesinde ikamet değişiklikleri sosyal yardımların yürütümü bakımından sorun doğurmaz. Bu halde yerleşim yeri değişikliğinin süresi içinde Bakanlığa bildirilmesi gerekli ve yeterlidir[290]. Ancak ikamet değişikliğinin sonuçlarının açıkça düzenlendiği sosyal yardımlar bakımından özel düzenlemelerin uygulama alanı bulacağını vurgulamak gerekir[291].

SYDV'lere sosyal yardım başvurusu yapma ve bu Vakıflardan yardım alma prosedürü *ikamet temelinde* gerçekleştiğinden[292], kişilerin yurt içindeki yerleşim yeri değişiklikleri SYDV tarafından sunulan düzenli sosyal yardımlara (2022 sayılı Kanun kapsamında ödenen 65 yaş aylığı, engelli aylığı, engelli yakını aylığı; 3294 sayılı Kanun kapsamında yapılan yardımlar ve diğer düzenli sosyal yardımlar vb.) hak kazanma bakımından bazı sonuçlar doğurur. Yardım almakta iken gerçekleşen ikamet değişikliği, hak sahibine ödenmekte olan yardımın kesilmesini gerektirmez ancak sistemde *geçici olarak durdurulmasına* neden olur[293]. Bu halde hak sahibinin, önceki ikamet adresi uyarınca bağlı olduğu Vakıf tarafından dosyasının yeni ikamet adresinin bulunduğu

[290] Örneğin evde bakım yardımı yönünden engellinin yeni ikamet adresinin akrabası tarafından en geç 15 gün içinde ASHB İl Müdürlüğüne bildirilmesi zorunludur. Aksi halde sorumlular hakkında hukuki veya idari işlem yapılacağı düzenlenmiştir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim-yardimi/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021)

[291] Örneğin SEDHY m.17/2'ye göre süreli ekonomik destek almakta iken farklı bir ile taşınan çocuklara/gençlere 2 ay boyunca yardım verilmesine devam edilir ve bu süreçte kişinin dosyası ikamet ettiği ASHB İl Müdürlüğüne sevk edilir. Yardım yapılacak ailenin durumu, dosyanın sevk edildiği İl Müdürlüğünce yeniden değerlendirilir ve bu değerlendirme sonucuna göre ödemelere devam edilip edilmeyeceği belirlenir. Ancak aynı il sınırları içindeki yerleşim yeri değişiklikleri ekonomik desteğin durumunu etkilemez; bu halde yalnızca Sosyal Hizmet Merkezi Müdürlüğü yerleşim yeri değişikliği hakkında bilgilendirilir. Ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/sed-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021)

[292] Kutlu, 2015, **a.g.k.,** 268.

[293] İkamet adresini değiştirmesine rağmen bunu bildirmeyen kişilerin bu durumunun tespitinde de aylıklarının durdurulacağı yönünde bkz. Camkurt, 2014, **a.g.k.,** 94.

il/ilçedeki Vakfa transfer edilmesini talep etmesi gerekir[294]. Yeni ikamet adresinin bulunduğu il/ilçedeki Vakıf mütevelli heyeti tarafından kişinin sosyal yardıma hak kazanma şartlarını sürdürdüğünün tespit edilmesi halinde, Vakıf tarafından ödemelere devam edilir. SYDV'ye yardımın durdurulma tarihinden itibaren 1 yıl içinde başvuru yapılması halinde, Vakıf mütevelli heyeti tarafından uygun görülmesi şartıyla hak sahibine ikamet değişikliği sebebiyle alamadığı aylara ilişkin ödemeler de yapılır[295]. Hak sahibinin yardımın durdurulduğu tarihten 1 yıl içinde yeni ikametinin bulunduğu il/ilçedeki Vakfa başvuruda bulunmaması halinde ise geçici olarak durdurulan sosyal yardım *kesilir* ve bu tarihten sonra yapılacak başvurular yeni bir başvuru olarak değerlendirilir[296].

Buraya kadar açıklanan yerleşim yeri değişikliklerine ilişkin sonuçlar, değişikliğin yurt içinde gerçekleşmesi halinde söz konusu olur. Ancak yerleşim yeri değişikliğinin diğer sonuçları, aynı zamanda kişilerin ikametinin Türkiye'de olup olmamasına göre de şekillenir. Diğer bir ifadeyle yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişikliklerinin de sosyal yardımlar bakımından sonuçlar doğurması mümkündür.

Yabancı uyruklular bakımından yurt dışında ikamet etmeye başlama, kişileri sosyal yardımların kapsamından doğrudan çıkarır; bu halde mülkilik ilkesi istisnasız uygulama alanı bulur. Türk vatandaşları bakımından ise yurt dışında ikamet etmeye başlama yabancı uyruklularda olduğu gibi genel bir sonuç doğurmaz. Türk Hukukunda kanunkoyucu, Türk vatandaşlarına sağlanacak tüm sosyal yardımlar bakımından ikametlerinin Türkiye'de olmasını aramamıştır[297]. Buna göre açıkça Türkiye'de ikamet etmenin aranmadığı hallerde, yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının veya mavi kart hamillerinin de sosyal yardımların öznesi olmaları kural olarak mümkündür. Ancak bu yararlanma durumu, sosyal yardımın muhtaçlık kriteri uyarınca düzenlenip düzenlenmemesine göre değişiklik gösterir.

---

[294] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/3294-sayili-sosyal-yardimlar/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021)

[295] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/2022-kanun-kapsaminda-yurutulen-ayliklar/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021). Ayrıca bkz. Camkurt, 2014, **a.g.k.,** 94.

[296] https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/2022-kanun-kapsaminda-yurutulen-ayliklar/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021)

[297] Türk Hukukunda Arıcı ise sosyal yardım ve hizmetlerin yer bakımından kapsamının Türkiye Cumhuriyeti sınırları olduğunu; yurt dışında ikamet etmekte iken muhtaç duruma düşen Türk vatandaşlarına ancak yurda dönmek istemeleri halinde dönüş için yardım yapılacağını belirtmiştir. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 526.

Sosyal yardımlara ilişkin temel mevzuattan biri kabul edilen 3294 sayılı Kanunda, muhtaç durumda bulunan vatandaşlara yardım yapılması için Türkiye'de ikamet etmeleri aranmamıştır (SYDTK m.1)[298]. Aynı şekilde, 2022 sayılı Kanunda 65 yaşından büyüklere, engellilere veya engelli yakınlarına yönelik düzenlenen sosyal yardımlar bakımından da Türkiye'de ikamet etme şartı aranmamıştır (YMABK m.1-2). Konuya ilişkin örnekleri arttırmak mümkündür. Ancak pratikte, *muhtaçlık koşuluna bağlı olarak* düzenlenen bu tür sosyal yardımlardan yurt dışındaki Türk vatandaşlarının yararlanma oranı oldukça düşüktür. Her ne kadar ASHB'nin yurt dışında da teşkilat örgütlenmesi[299] bulunsa da, bu teşkilatın özellikle sosyal sigorta hakları bakımından etkin olduğunu; yurt dışındaki Türk vatandaşlarının muhtaçlık tespiti bakımından aynı düzeyde etkili olamadığını belirtmek gerekir. Nitekim Türkiye'de ikamet etmekte olan muhtaç kişilere yönelik bu yardımların çoğunda ASHB'nin kendisi değil yukarıda değindiğimiz üzere SYDV'ler yürütücü olmaktadır.

Öte yandan, yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının veya mavi kart hamillerinin, Türk Hukukunda *muhtaçlığa bağlı olmaksızın* düzenlenen sosyal yardımlara hak kazanmaları mümkündür. Bu halde önem taşıyan husus, kişilerin söz konusu sosyal yardıma hak kazanma şartlarını taşıyıp taşımadıkları ve söz konusu yardımın "Türkiye'de ikamet ediyor olmak" koşuluna bağlanmamış olmasıdır. Örneğin *doğum yardımı* bakımından ikametin yurt içinde veya yurt dışında olması, yardıma hak kazanma bakımından farklılık doğurmaz. İkameti yurt dışında bulunan Türk vatandaşı veya mavi kart hamili, yardımı hak kazanmaya ilişkin diğer koşulların varlığı halinde büyükelçilik veya konsolosluklara yapacağı başvuru sonucunda doğum yardımına hak kazanır. Ancak bu halde yurt dışında ikamet etmekte olan hak sahibine yapılacak doğum yardımı ödemesi, dilekçesinde belirteceği yurt içi hesabına yapılır (DYY m.11/6). Benzer şekilde, kanunkoyucunun aradığı koşulları (633 s. KHK Ek m.2) taşıyan Türk vatandaşları veya mavi kart hamilleri, yurt dışında ikamet etseler dahi bankaların yurt içi şubelerinde Türk Lirası cinsinden açacakları mevduat hesabı ile *çeyiz hesabına ilişkin devlet katkısı*ndan yararlanabilirler (ÇHDKY m.3/1-d). Aynı şekilde, yurt içinde tamamı

[298] 3294 sayılı Kanun kapsamında yardıma hak kazanma koşullarından birinin "Türkiye'de ikamet ediyor olmak" olduğu yönünde bkz. Sözer, 1998, **a.g.k.,** 90.

[299] ASHB'nin Almanya, ABD, Avusturya, Avustralya, Azerbaycan, Belçika, Birleşik Arap Emirlikleri, Cezayir, Danimarka, Fransa, Hollanda, İngiltere, İsviçre, İsveç, Kanada, Katar, Kazakistan, Kuveyt, KKTC, Libya, Rusya, Suudi Arabistan ve Türkmenistan'da müşavirlik veya ataşelikleri bulunmaktadır. https://www.ailevecalisma.gov.tr/iletisim/bakanlik-iletisim-bilgileri/yurtdisi-teskilati/ (Erişim Tarihi: 18.03.2021)

kendisine ait bir konutu olmayan ve yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının ve mavi kart hamillerinin, yönetmelikte[300] belirlenen koşulları taşımaları şartıyla yurt içinde edinecekleri ilk ve tek konut için yurt içi şubelerinde Türk Lirası cinsinden açacakları mevduat hesabı ile *konut hesabına ilişkin devlet katkısı*ndan yararlanabilmeleri mümkündür (KHDKY m.3/1-i).

4.9.3. Sosyal hizmetler bakımından

Türk Hukukunda sosyal hizmetlerdeki "yerellik" unsurunun baskın karakteri nedeniyle yerleşim yeri değişikliklerinin sosyal hizmetlerden yararlanma konusunda farklılıklar doğuracağı düşünülebilir. Nitekim bu düşüncenin yerel yönetimlerce (örneğin muhtarlarca veya belediyelerce) yürütülen sosyal hizmetlere hak kazanma bakımından haklılık payı vardır. Ancak kamusal karakterli sosyal hizmetler bakımından bu etkinin aynı düzeyde olmadığını belirtmek gerekir. Her ne kadar kamusal sosyal hizmetler de ASHB'nin taşra teşkilatınca (İl Müdürlüklerince) yerine getirilse de; bu yerelleşme, hizmetlerin bireylere ulaştırılmasına yönelik olup sosyal hizmetlerin merkezden koordine edilme karakterini ortadan kaldırmaz. Bu nedenle yerleşim yeri değişiklikleri kamusal sosyal hizmetler bakımından ikincil düzeyde bir etki gösterir.

Bilindiği üzere Türk Hukukunda başta çocuklar, gençler, kadınlar, engelliler, yaşlı bireyler ve aileleri olmak üzere ihtiyacı olan herkese ASHB bünyesinde koruyucu, önleyici, rehberlik edici veya destekleyici nitelikte çeşitli sosyal hizmetler sunulmaktadır (SHMY m.1). Bu hizmetlerin yerine getirilmesinden sorumlu birimlerin en önemlisi ise şüphesiz *sosyal hizmet merkezleri*dir (SHK m.3/1-f-15; SHMY m.5). Her ilde en az bir tane kurulan bu merkezler, sorumlu oldukları hizmet bölgesi alanında faaliyet yürüten ve bireylerin sosyal hizmetlere kolaylıkla ve etkili bir biçimde ulaşmasını sağlayan Bakanlık birimleridir[301]. Her ne kadar bu merkezlerin her birinin belirli bir hizmet bölgesi alanı bulunsa da, belirlenen bu hizmet alanı kişilerin ikametgâhlarıyla doğrudan ilişkili değildir. Diğer bir anlatımla, bireylerin sosyal hizmetlerden ve özellikle bu hizmetlere erişimi sağlayan sosyal hizmet merkezlerinden yararlanmasında ikametleri önem taşımaz[302]. Buna göre ilgili sosyal hizmet bakımından yararlanıcıların yerleşim yerine

[300] Konut Hesabı ve Devlet Katkısına Dair Yönetmelik (KHDKY) (R.G.T.26.02.2016, S.29636)
[301] Sosyal hizmet merkezleri hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-hizmet-merkezi/ (Erişim Tarihi: 24.03.2021)
[302] Sosyal hizmet merkezlerine başvuran bireylerde ikametgâh şartı aranmadığı yönünde bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/sosyal-hizmet-merkezi/ (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

açıkça vurgu yapılmış olmadıkça ve somut olayda hakkın kötüye kullanılması şeklinde değerlendirilebilecek bir durum bulunmadığı müddetçe, bireylerin ikamet ettikleri il/ilçeden farklı bir il/ilçede faaliyet gösteren sosyal hizmet merkezine başvurabilmeleri ve buradan ilgili sosyal hizmeti almaları önünde yasal bir engel yoktur. Bu gibi durumlarda kişilerin yerleşim yeri değişikliklerinin de pratikte bir önemi bulunmamaktadır.

Açıklanan hususlar doğrultusunda, yerleşim yeri değişikliklerinin kamusal sosyal hizmetler bakımından bir bütün olarak değil sosyal hizmetlerin türüne göre sonuç doğurduğu söylenebilir. Bir diğer ifadeyle, bazı sosyal hizmetler hizmetin yapısı gereği kişilerin yerleşim yeri değişikliklerinden etkilenirken bazı sosyal hizmetlerde bu etki hiç veya aynı düzeyde görülmez. Nitekim sosyal hizmet öznelerinin dezavantajlı durumları nedeniyle *hizmete erişim kolaylığı* sosyal hizmetlerin temel özellikleri arasında yer alır (SHMY m.1). Kişilerin yerleşim yerlerinin yanı sıra geçici olarak bulundukları yer uyarınca da sosyal hizmetlere erişmelerine imkân tanınmıştır. Bu nedenle salt yerleşim yeri değişiklikleri hizmete erişim kolaylığı ilkesi uyarınca hizmetten yararlanmaya engel teşkil etmez ancak bazı durumlarda hizmetin yerine getirilmesinden sorumlu birimde değişikliğe sebep olabilir. Örneğin Bakım ve Rehabilitasyon Merkezi bakıcı personeli tarafından engellilere sağlanan *evde bakıma destek hizmeti*nin ve Yaşlı Hizmet Merkezi evde bakım hizmet birimi tarafından yaşlılara sağlanan *evde bakım hizmeti*nin engelli veya yaşlı bireyin ikametgâhında verileceği düzenlenmiştir (ÖBRHY[303] m.38/1; YHMHY[304] m.25/1-b). Engelli veya yaşlı bireyin ikametgâhının değişmesi halinde, kendisine evde bakım hizmeti sunmakla görevli merkez de değişebilecektir.

Tüm bu hususlara ek olarak, kimi hallerde yerleşim yeri değişikliği sosyal hizmetin kendisinden de kaynaklanabilir. Örneğin çocukların Bakanlık bünyesindeki sosyal hizmet kuruluşlarında bakım ve koruma altına alınmasında (TMK m.347; ÇKKTKY m.7) ve koruma altındaki çocukların mevzuatta öngörülen nedenlerle[305] yerleşim yerlerinin

[303] Özürlülerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik (R.G.T.03.09.2010, S.27691)

[304] Yaşlı Hizmet Merkezlerinde Sunulacak Gündüzlü Bakım ile Evde Bakım Hizmetleri Hakkında Yönetmelik (R.G.T.07.08.2008, S.26960)

[305] Örneğin koruma altındaki çocuğun yerleşim yeri; kendi ailesinin yanına verilmesi, koruyucu aile yanına yerleştirilmesi, evlatlık verilmesi ya da koruma kararının kaldırılması hallerinde değişebildiği gibi (ÇDMY m.8/4,6); eğitim, sağlık, güvenlik gibi nedenlerle başka bir il/ilçedeki sosyal hizmet kuruluşuna (çocuk yuvası, yetiştirme yurdu veya çocuk evlerine) nakledilme yoluyla da değişebilir. Koruma altındaki çocukların nakli hakkında detaylı bilgi için ayrıca bkz. ÇEHY m.25.

sonradan değiştirilmesinde (veya nakillerinde) durum böyledir (ÇYY m.54; ÇEHY m.25). Bu hallerde, koruma altına alınma kararıyla birlikte velinin çocuğun oturma yerini belirleme hakkı elinden alınır[306] ve çocuğun (kanuni) yerleşim yeri fiilen bulunduğu yere göre belirlenir (TMK m.21)[307]. Konuya ilişkin bir diğer örnek, 6284 sayılı Kanun kapsamında hakkında tedbir kararı verilen kişiler yönünden verilebilir. Kanun hükümlerine göre koruma altına alınarak kendisine uygun barınma yeri sağlanan kişinin ve beraberindeki çocuklarının yerleşim yeri, tedbir kararı ile birlikte değişiklik gösterir (AKKŞÖK m.3/1-a, 10/6; AKKŞÖY m.6/1-a, 7)[308]. Bu halde kişinin evli olması halinde hâkim tarafından kendisine müşterek konuttan ayrı bir yerleşim yeri belirlenir (AKKŞÖK m.4/1-b; AKKŞÖY m.12/1-b, 14).

Buraya kadar açıklamış olduğumuz hususlar, yerleşim yerinde yurt içinde meydana gelen değişikliklere ilişkindir. Ancak kimi hallerde yerleşim yeri değişikliği yurt içi ile yurt dışı arasında da gerçekleşebilir. Sosyal hizmetlerin yapısı gereği, sunulan hizmetlerde *mülkilik ilkesi* baskındır. Diğer bir anlatımla, sunulan hizmetlerle hedeflenen esas kitle Türkiye'de ikamet etmekte olan Türk vatandaşları ve yabancılardır. Ancak yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının da fiziki imkânların yeterliliği ölçüsünde bulundukları ülkede maruz kaldıkları sosyal sorunlar bakımından desteklenmeleri hedeflenmiştir[309]. Bu halde vatandaşların, ASHB'nin yurt dışındaki müşavirlik veya ataşeliklerine başvurarak Bakanlığın yurt dışı teşkilatının sunduğu[310] sosyal hizmetlerden yararlanmaları mümkündür. Bulundukları ülkede ASHB'nin yurt dışı teşkilatı bulunmayan Türk vatandaşları ise, Uluslararası Sosyal Hizmetler

[306] Elçin Grassinger, 2009, **a.g.k.,** 154; G. Vardar Hamamcıoğlu (2015). Çocuğun Yerleşim Yeri. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14 (1), s.46.
[307] Konu hakkında detaylı bilgi için bkz. Vardar Hamamcıoğlu, 2015, **a.g.k.,** 45 vd.
[308] Belirtelim ki koruma altına alınan kişinin yerleşim yeri değişse de, güvenliği bakımından bu adres kendisine ilişkin kayıtlarda gizli tutulur Korunan kişinin veya beraberindeki çocuklarının adresini gerektiren durumlarda ŞÖNİM'in adresi kullanılır. Ayrıca bkz. KKHY m.16/2-d, 17, 22/1; AKKŞÖK m.8/6; AKKŞÖY m.22.
[309] Ayrıca bkz. https://www.ytb.gov.tr/soru-cevap/sosyal-hizmetler (Erişim Tarihi: 24.03.2021)
[310] Bakanlığın web sitesinde, yurt dışında yaşayan Türk vatandaşlarının "*yaşlı refahı, engelli refahı, kadın refahı, iletişim, farklı vatandaş evlilikleri, aile birleşimi, ayrılık, sağlık, çocuk refahı, ebeveynlik hakları, velayet, vesayet, kurumsal yerleştirme, ziyaret hakları, çocuk istismarı ve ihmali, çocuk kaçırma, iletişimin yeniden kurulması, köklerini araştırma, dönüş, ikamet hakları*" konularında yardım almak üzere bulundukları ülkedeki konsolosluklara veya BİMER'e başvurabilecekleri belirtilmiştir. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/avrupa-birligi-ve-mali-yardimlar-dairesi-baskanligi/ (Erişim Tarihi: 19.03.2021)

Organizasyonuna (ISS)[311] üye bir ülkede bulunmaları halinde, ISS'den de sosyal sorunlarının çözüme kavuşturulması bakımından destek alabileceklerdir[312].

Görüldüğü üzere yerleşim yerinin yurt dışı olarak değiştirilmesi halinde, sunulacak sosyal hizmetlerin türünde de kişilerin karşılaşabilecekleri sorunlara göre değişiklik gözlenmektedir. Bu aşamada cevaplanması gereken bir diğer soru, yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının, T.C. Devleti Kanunlarına göre sağlanan sosyal hizmetlerden yararlanıp yararlanmayacaklarıdır. İlgili sosyal hizmet bakımından Türkiye'de ikamet etme koşulunun aranmaması ve hizmetin yurt dışında da sunulmasının mümkün olması halinde, yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının da söz konusu hizmetten faydalanabileceklerini belirtmek gerekir.

Örneğin Türk Hukukunda ASHB'ye evlat edinme başvurusu yapacak kişilerin yerleşim yerinin Türkiye sınırları içinde olması aranmamıştır. Yerleşim yeri yurt dışında bir ülke olan Türk vatandaşlarının ve yabancıların evlat edinme başvuruları, bu durumda ikamet ettikleri devletin ilgili makamına yapılır (EEAFT m.5/1-b). Bu halde ülkeler arası evlat edinmeye ilişkin düzenlemeler uygulama alanı bulur (EEAFT m.15 vd.)[313]. Üstün yararı gözetilmek suretiyle çocuk, Türkiye dışında bir ülkede ikamet etmekte olan kişilere evlatlık verilebilir. Ancak evlat edinmeye ilişkin uygulamadan farklı olarak, Türk Hukukuna göre koruyucu aile olabilmek için Türkiye'de sürekli ikamet ediyor olmak gerekir (KAY m.8/1-a). Bu sebeple yerleşim yerini yurt içinden yurt dışına değiştirmiş bir kimsenin, koruyucu aile olması mümkün değildir. Hâlihazırda koruyucu aile olarak

[311] Sınırlararası sosyal hizmet faaliyetlerini yürütmek üzere 1924 yılında kurulmuş olan ISS; zor durumdaki bireylere ve ailelere psiko-sosyal ve hukuki yardım, eğitim, temel haklara erişim, aile içi problemler, çocukların koruması, velayet ve vesayet gibi konularda destek sunan; yaşlı, kadın, çocuk, engelli ve ebeveynler başta olmak üzere bireylerin sınır ötesindeki karşılaştıkları sosyal problemlerin çözümüne yönelik çalışmalar yürüten (hükümetler dışı) bir sivil toplum örgütüdür. Detaylı bilgi için bkz. https://www.iss-ssi.org/index.php/en/ (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

[312] ISS'ye üye ülkeler için bkz. https://www.iss-ssi.org/index.php/en/home/network (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

[313] Ayrıca bkz. 14.01.2004 tarih ve 5049 sayılı Kanunla onaylanan "Çocukların Korunması ve Ülkelerarası Evlât Edinme Konusunda İşbirliğine Dair Sözleşme" hükümleri.

bir çocuğun bakımını üstlenmiş kişilerin *sürekli olarak*[314] yurt dışına taşınacak olmaları halinde ise, çocuğun aileden geri alınması gerekir (KAY m.20/1-a)[315].

4.10. Vatandaşlığa Bağlı Sonuçlar

4.10.1. Genel olarak

Kişinin bir devletle olan hukuki bağını ifade eden ve kişiye hak ve yükümlülükler yükleyen vatandaşlık statüsü, yapısı itibariyle doğrudan bir sosyal sorun kaynağı olarak kabul edilmez. Nitekim vatandaşlığı kaybetme ve/veya vatansız durumda olma çoğu defa kişilerin vatandaşlıktan doğan haklarını kullanmalarına ve diplomatik anlamda korunmalarına engel teşkil edeceğinden ve devamla sosyal sorunlarla karşılaşmalarına sebep olacağından, vatandaşlık statüsü esas itibariyle varlığı ile olası sosyal sorunları önleyebilir niteliktedir. Ancak vatandaşlığın kazanılmasının ve korunmasının aksine, vatandaşlığın kaybının (ve özellikle vatansız olmanın) sosyal bir sorun olduğundan söz etmek mümkündür.

Açıklanan nedenlerle vatandaşlığın kaybı ve vatansız olma durumları sosyal yardım ve hizmetlerin doğrudan çalışma alanına giren sorunlar arasında yer alır. Nitekim günümüzde çoğu devlet uygulamasında kişilerin bu tür sosyal sorunlarını önlemek veya gidermek adına çeşitli sosyal yardım ve sosyal hizmetler geliştirilmiştir. Öte yandan vatandaşlığın kazanılması veya kaybı, bu doğrudan etkilerinin yanı sıra sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanmayı veya kazanılmış olan hakların devamlılığını da etkiler. Özellikle sosyal yardım ve sosyal hizmetlere hak kazanma bakımından vatandaşlığa bağlı ayrımların yapılması halinde, vatandaşlığın kazanılması veya kaybı primsiz rejim yönünden dolaylı sonuçlar doğurur.

Anayasanın 60. maddesinde belirtildiği üzere, T.C. Devleti Kanunlarına göre "herkes" sosyal güvenlik hakkına sahiptir. Diğer bir anlatımla, sosyal güvenlik hakkı bakımından Anayasada vatandaş-yabancı ayrımına yer verilmemiştir. Ancak AY

[314] Koruyucu ailenin çocuk ile birlikte *görev veya tatil amacıyla* yurt dışına çıkabilmesine ise belirli hallerde imkân tanınmıştır. Koruyucu ailenin bu yönde bir talebinin bulunması halinde öncelikle velisinin/vasisinin izni alınır ve aileyi izlemekle görevli sosyal çalışma görevlisinin uygun görüş belirtmesi halinde bu talep Koruyucu Aile Komisyonuna sunulur. Komisyonun da bu durumu uygun bulması halinde, ASHB İl Müdürünün teklifi ve mahalli mülki amirin onayı uyarınca aileye, çocukla birlikte görev veya tatil amacıyla yurt dışına çıkabilmesine ilişkin izin verilir (KAY m.19/2).

[315] Bu durumun koruyucu aile sözleşmesini feshetmek için ASHB yönünden haklı sebep oluşturacağı yönünde ayrıca bkz. A. N. Kılınç (2020). Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (3), s.1244-1245.

m.16'da, temel hak ve hürriyetlerin *yabancılar için* milletlerarası hukuka uygun olarak kanunla *sınırlanabileceği*; AY m.65'te ise devletin iktisadi ve sosyal görevlerinin sınırlarının "*mali kaynaklarının yeterliliği ölçüsünde*" olduğu belirtilmiştir. Böylelikle sosyal güvenlik hakkı ve bu kapsamda sosyal yardım ve hizmetler bakımından yabancıların, uluslararası hukuka uygunluk koşulları gözetilmek suretiyle Türk vatandaşlarından daha farklı esaslara tabi tutulmaları mümkün kılınmıştır.

Açıklanan esaslar doğrultusunda, Türk Primsiz Rejim sisteminde kural olarak vatandaşlar kadar yabancıların da hak sahibi olmaları ve sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaları mümkündür[316]. Ancak bu genel kural, ilgili sosyal yardım veya hizmetin Türk vatandaşlarına özgülenmemesi halinde geçerlidir. Diğer bir söyleyişle, kanunkoyucunun hak sahibini yalnızca Türk vatandaşlarına göre belirlediği sosyal yardım ve hizmetler bakımından yabancı uyrukluların kural olarak bir talep hakkı bulunmamaktadır[317].

4.10.2. Sosyal yardımlar bakımından

Kişisel durum değişiklikleri olarak vatandaşlığın kazanılması ve vatandaşlığın kaybı halleri, sosyal yardımlar yönünden gerek doğrudan gerekse dolaylı şekilde sonuçlar doğurur. Örneğin Türk vatandaşlığının sonradan kazanılması halinde, kişi vatandaşlığı kazanma anı itibariyle Türk vatandaşlarına özgülenen sosyal yardımların öznesi olabilir. Türk vatandaşlığının (doğumla Türk vatandaşı olup izinle vatandaşlıktan ayrılanlar hariç olmak üzere) sonradan kaybında ise, Türk vatandaşlarına özgülenen sosyal yardımlar bakımından vatandaşlığın sona erme anı sosyal yardımlar bakımından da kaybettirici sonuç doğurur. Bu halde Türk vatandaşlığını kaybeden kişi, yabancı uyruklu kişi statüsüyle sosyal yardımların öznesi olabilir. Yabancı uyruklu olup vatandaşlığını kaybederek vatansız hale gelenler ise, vatansızlara özgü düzenlenen sosyal yardımların öznesi olabilir.

Görüldüğü üzere Türk veya yabancı bir ülke vatandaşlığının kaybı veya kazanılması, sosyal yardımlardan yararlanma bakımından kazandırıcı veya kaybettirici etkilere sahiptir. Bu nedenle aşağıda sosyal yardımlar, Türk vatandaşlarına özgülenip

[316] Benzer yönde bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 526; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 143-144.
[317] Aynı yönde bkz. Altıntaş, 2019, **a.g.k.,** 409.

özgülenmediklerine göre ele alınacak; devamla, Türk Hukukunda münhasıran yabancı uyruklu veya vatansız kimseler hakkında düzenlenen sosyal yardımlara yer verilecektir.

2022 sayılı Kanunda düzenlenen sosyal yardımlar bakımından kabul edilen temel ölçütlerden biri Türk vatandaşı olmaktır[318]. Buna göre gerek 65 yaş aylığına gerek engelli aylığına ve gerekse engelli yakını aylığına hak kazanabilmek için hak sahibi kişinin Türk vatandaşı olması gerekir (YMABK m.1, 2/1-a, 2/2; YMEABY m.2/1)[319]. Engelli yakını aylığı bakımından hak sahibinin yanı sıra engelli küçüğün de Türk vatandaşı olması gerekir (YMABK m.2/2). 2022 sayılı Kanun hükümlerine göre sosyal yardım almakta iken Türk vatandaşlığı sona eren kişinin, ilgili aylıklara hak kazanma statüsü de sona erer; vatandaşlığın sona erme tarihi itibariyle kişiye bağlanan aylık kesilir (YMEABY m.11/2-d). Ancak doğumla Türk vatandaşı olup izinle vatandaşlıktan ayrılan kişilere (mavi kart hamillerine) 2022 sayılı Kanuna göre bağlanan aylıkların vatandaşlığın kaybı halinde kesilmeyeceğini belirtmek gerekir[320].

633 sayılı KHK ile getirilen çeyiz hesabı devlet katkısı, konut hesabı devlet katkısı ve doğum yardımı[321] şeklindeki sosyal yardımlardan yararlanma bakımından da Türk vatandaşı (veya TVK m.28 uyarınca mavi kart hamili) olma şartı aranmaktadır (633 s. KHK Ek m.2,3,4; ÇHDKY m.4/1; KHDKY m.3/1-ğ; DYY m.5/5). Buna göre Türk vatandaşı olmayan veya Türk vatandaşlığını sonradan kaybeden (mavi kart hamilleri hariç) kişilerin yukarıda sözü edilen sosyal yardımların öznesi olması mümkün değildir.

Bunların dışında, sosyal tazmin veya sosyal teşvik amacıyla düzenlenen çeşitli sosyal yardımlar bakımından da Türk vatandaşı olmak sosyal yardımlara hak kazanmanın

---

[318] Ayrıca bkz. Sözer, 1998, **a.g.k.,** 98; Sözer, 2020b, **a.g.k.,** 137, 139, 168; Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 811; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 90; Camkurt, 2014, **a.g.k.,** 81-82; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 183, 188; Yuvalı, 2019, **a.g.k.,** 55, 60; Saraç, 2017, **a.g.k,** 32; Uşan, 2009a, **a.g.k.,** 61, 63.

[319] Belirtelim ki kanunkoyucu Türk vatandaşlığı koşulunu sosyal yardımların türüne göre (65 yaş aylığı, engelli aylığı ve engelli yakını aylığı) her bir maddede ayrı ayrı belirtmiştir. Ancak Kanuna geçici madde ile eklenen silikozis hastalığı nedeniyle meslekte kazanma gücünü en az %15 oranında yitiren kişilere bağlanacak aylıklara ilişkin düzenlemede, hak sahibinin vatandaşlığına değinilmemiştir (YMABK Geç. m.2). Bu nedenle söz konusu aylıklar bakımından yabancı uyruklu kişilerin de hak sahibi olması kanımızca mümkün olmalıdır. Öte yandan, ilgili madde kapsamında aylığa hak kazanabilmek için geçici bir süre belirlenmiş olduğundan ve artık ilgili madde uyarınca Bakanlıkça başvuru kabul edilmediğinden, bu yönde bir tartışmanın pratikte bir önemi de bulunmamaktadır. Ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

[320] Ayrıca bkz. Altıntaş, 2019, **a.g.k.,** 420-421.

[321] Çeyiz hesabı devlet katkısı ve konut hesabı devlet katkısının aksine, doğum yardımına hak kazanabilmek için anne veya babadan birinin Türk vatandaşı olması yeterlidir. Doğum yardımına hak kazanamama, ancak her iki ebeveynin de Türk vatandaşı olmaması halinde söz konusu olur. Ayrıca bkz. DYY m.5/5, 6/2.

ön koşulu olarak düzenlenmiştir. Bu düzenlemelere; 1005 sayılı Kanun uyarınca (milli mücadeleye katılan İstiklal Madalyası sahiplerine, 1953 yılı Pan-Munjon Ateşkes Anlaşmasına kadar Kore'de fiilen savaşa katılanlara ve Kıbrıs Barış Harekâtında fiilen görev alanlara) bağlanan şeref aylıkları; 3292 sayılı Kanun uyarınca Türk vatanına hizmet edenlere bağlanan vatan hizmet tertibi aylıkları; 5774 sayılı Kanun uyarınca bağlanan sporcu şeref aylığı örnek verilebilir[322]. Bu düzenlemelerde sosyal yardımın yapılmasına neden olan kişinin Türk vatandaşı olması gerektiği düzenlenmiştir. Belirtelim ki söz konusu düzenlemelerde, yararlanıcının ölümü halinde sosyal yardıma (aylığa) hak kazanacak aile üyeleri bakımından vatandaşlık konusunda açık bir düzenlemeye yer verilmediğinden; bu hallerde dul eşin, çocukların veya anne/babanın Türk vatandaşı olmasa dahi sosyal yardıma hak kazanabileceğini belirtmek gerekir[323].

Son olarak değinelim ki, kanunkoyucu Türk vatandaşlığını ön koşul olarak aradığı sosyal yardımlar bakımından vatandaşlık bağının hangi sürelerde aranması gerektiğini her durumda açıkça düzenlememiştir. Diğer bir anlatımla, her sosyal yardım mevzuatında Türk vatandaşlığının sadece sosyal yardıma hak kazanma anında mı, yardımın talep edilme anında mı yoksa hem hak kazanma hem de talep anında mı aranacağına ilişkin bir cevap yoktur. Sosyal yardımların niteliği göz önünde bulundurulduğunda, vatandaşlık bağının hem hak kazanma hem de talep anında aranması ve yardım devam ettiği sürece devam etmesi gerektiğinden söz edilebilir.

Yukarıda ele alınan ve Türk vatandaşlığını ön koşul olarak kabul eden düzenlemeler bir kenara bırakılacak olursa, sosyal yardıma ilişkin diğer mevzuat düzenlemelerinde Türk vatandaşı olup olmama kural olarak önem taşımaz. Türk vatandaşı olma koşulunun açıkça aranmadığı sosyal yardımlara, Türk vatandaşları kadar yabancı uyruklu kişiler de

---

[322] Sosyal yardımlara ilişkin bazı kanuni düzenlemelerde ise açıkça "Türk vatandaşı olma" koşuluna yer verilmese de, Kanun kapsamına alınan kişilerin büyük bir çoğunluğunun, tabi oldukları kendi mevzuatları gereği Türk vatandaşı olması gerektiğini belirtmek gerekir. Bu Kanunlara örnek olarak bkz. 2330 Nakdi Tazminat ve Aylık Bağlanması Hakkında Kanun, 2629 sayılı Uçuş, Paraşüt, Denizaltı, Dalgıç ve Kurbağa Adam Hizmetleri Tazminat Kanunu ve 3160 sayılı Emniyet Teşkilatı Uçuş ve Dalış Hizmetleri Tazminat Kanunu.

[323] Örneğin 1005 sayılı Kanun dul eşin vatandaşlığını özel olarak düzenlememiş; 5774 sayılı Kanun ise dul ve yetimler yönünden 5510 sayılı Kanunun ölüm aylığı bağlanmasına ilişkin hükümlerine atıf yapmakla yetinmiştir (5774 s. K. m.4/1). 3292 sayılı Kanunda ise dul ve yetimler yönünden ESK'nın 67.,75. ve 108. maddelerine atıf yapılmıştır (3292 s. K. m.3). İkinci bölümde değinmiş olduğumuz üzere (Bkz. 2. Bölüm, kısım 3.9.5.) hak sahibi sıfatıyla Emekli Sandığından aylık almak için Türk vatandaşı olmak zorunludur (ESK m.92/3). Ancak 3292 sayılı Kanunun 5434 sayılı Kanunu genel düzenleme olarak kabul etmemesi ve Kanunun yalnızca belirli maddelerine atıfta bulunması nedeniyle; ESK m.92/3 hükmünün 3292 sayılı Kanuna göre dul ve yetimlere bağlanacak aylıklar bakımından geçerli olmaması gerektiği görüşündeyiz.

başvurabilir. Nitekim Türk Hukukundaki olay ve kişi bazlı diğer sosyal yardım düzenlemelerinde, hak sahipleri yönünden vatandaşlığa yönelik bir ayrıma gidilmemiş[324] veya yabancı uyruklu kişiler de açıkça hak öznesi olarak kabul edilmişlerdir[325].

Sosyal yardımlara ilişkin temel metinlerden biri olan 3294 sayılı Kanunda, Kanunun kapsamı sadece muhtaç durumdaki Türk vatandaşlarıyla sınırlanmamış; "*her ne suretle olursa olsun Türkiye'ye kabul edilmiş veya gelmiş olan kişiler*" ifadesiyle (SYDTK m.1) yabancı uyruklu kişiler de açıkça kapsama alınmıştır[326]. Buna göre Türk vatandaşı olmayan kimseler, Türkiye Cumhuriyeti sınırları içinde bulunmaları ve muhtaç durumda olmak başta gelmek üzere Kanunun aradığı diğer koşulları sağlamaları halinde, 3294 sayılı Kanun uyarınca SYDV'nin yürütücüsü olduğu ve durumlarına uygun düşen sosyal yardımlara (örneğin; çoklu doğum yardımı, şartlı sağlık yardımı, eşi vefat eden kadınlara yönelik yardım, engellilere yönelik evde bakım yardımı, diğer ayni veya nakdi yardımlar vb.) hak kazanabileceklerdir[327]. Nitekim Geçici Koruma Yönetmeliğinde[328] (GKY) de benzer yönde bir düzenlemeye yer verilmiş; geçici koruma kapsamında olup ihtiyaç sahibi olanların 3294 sayılı Kanun kapsamındaki sosyal yardımlardan yararlandırılabilecekleri belirtilmiştir (GKY m.30/1)[329]. Ancak SYDV'nin yürütücüsü

---

[324] Örnek olarak bkz. 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun, 3580 sayılı Öğretmen ve Eğitim Uzmanı Yetiştiren Yükseköğretim Kurumlarında Parasız Yatılı veya Burslu Öğrenci Okutma ve Bunlara Yapılacak Sosyal Yardımlara İlişkin Kanun.

[325] Yabancı uyruklu kişilerin de açıkça hak öznesi olarak kabul edildiği bir düzenleme için bkz. 168 sayılı Yabancı Memleketlerde Türk Asıllı ve Yabancı Uyruklu Öğretmenlere Sosyal Yardım Yapılması Hakkında Kanun.

[326] Ayrıca bkz. Sözer, 1998, **a.g.k.,** 90; Sözer, 2020b, **a.g.k.,** 240; Göktaş, Çakar ve Özdamar, 2011, **a.g.k.,** 75; Ünal, 2012, **a.g.k.,** 160-161; Yuvalı, 2017, **a.g.k.,** 206. Doktrinde Tuncay ve Ekmekçi ise, bu ifade ile kast edilen kişilerin *yabancı uyruklu soydaşlar* olduğunu belirtmiştir. Bkz. Tuncay ve Ekmekçi, 2019, **a.g.k.,** 815. Belirtelim ki Kanunun değişiklik yapılmadan önceki ilk halinde, Kanun kapsamı Türk vatandaşlarıyla sınırlıydı. Ancak Bulgaristan'dan zorunlu göçe maruz kalan soydaşları da kapsama almak adına 1989 yılında Kanunun kapsamında değişikliğe gidilmiş; fakat yapılan değişiklikte "Türk soylu" ibaresi yerine tüm yabancı uyrukluları kapsama alan daha genel bir düzenlemeye yer verilmiştir. Konuya ilişkin detaylı bilgi için ayrıca bkz. M. A. Küçükçavuş (2009*). Ülkemiz Vatandaşı Olmayanlara Yapılan Sosyal Yardımlar: Bir Politika Önerisi Denemesi*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü, s.93-94.

[327] Aynı yönde ayrıca bkz. https://help.unhcr.org/turkey/tr/social-economic-and-civil-matters/social-and-financial-assistance/ (Erişim Tarihi: 25.03.2021); Küçükçavuş, 2009**, a.g.k.,** 94-95, 110. AÇSHB (şimdiki adıyla ASHB) 2019 yılı faaliyet raporunda "diğer özel amaçlı sosyal yardımlar" başlığı altında bu yardımlara değinilmekte; yabancı uyruklu kişilere yönelik gıda, giyim, barınma vb. acil temel ihtiyaçlarına ilişkin yardımların 3294 sayılı Kanun kapsamında SYDV'lerce yürütüldüğü belirtilmektedir. AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 148. Ayrıca bkz. AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 152.

[328] R.G.T.22.10.2014, S.29153.

[329] Cenevre Sözleşmesinin Sözleşmeye taraf devletlere, ülkelerinde yasal olarak ikamet eden mültecilere, sosyal yardım konusunda vatandaşlarına uyguladıkları muamelenin aynısını uygulama yükümlülüğü getirdiği yönünde ayrıca bkz. N. Baran Çelik (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6 (3), s.114. Baran Çelik, 2015, **a.g.k.,** 114.

olduğu bu sosyal yardımlara ilişkin karar mekanizmasının sübjektifliği (Vakıf mütevelli heyetlerinin etkisi) nedeniyle, uygulamada yabancı uyruklu kişilerin (ve özellikle uluslararası koruma altındaki kişilerin) SYDV'nin yürütücüsü olduğu genel nitelikli sosyal yardımlardan Türk vatandaşları ile aynı düzeyde yararlanamadıkları bilinmektedir[330]. Bu nedenle Türk Hukukunda, -başta uluslararası koruma altındakiler olmak üzere- yabancı uyruklu kişilere, muhtaçlık kriterine bağlı bazı özel sosyal yardımlar düzenlenmiştir (YUKK m.89/2).

Bu yardımların en önemlisi, Uluslararası Kızılhaç ve Kızılay Dernekleri Federasyonu, BM Dünya Gıda Programı, Türkiye Kızılay Derneği ve ASHB arasında oluşturulan ortaklıkla uygulanan ve AB tarafından finanse edilen; mültecilere ve sığınmacılara yönelik düzenli bir nakdi yardım programı olan *sosyal uyum yardımı*dır[331]. Bu yardıma ilişkin başvuruların alınması SYDV'ler ve Kızılay tarafından, ödemelerin yapılması ise Kızılay tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu yardımdan yararlanabilmek için yabancı uyruklu kişinin; geçici barınma merkezleri dışında ikamet etmesi, geçici koruma statüsü, uluslararası koruma statüsü, uluslararası koruma başvuru sahibi veya insani ikamet izni sahibi olması ve muhtaç kriterinin veya demografik koşullardan[332] birinin sağlanması gerekir. Koşulları sağlayan yabancılara 2021 yılı itibariyle (her bir ay için 120 TL olmak üzere) iki aylık ödemeler halinde kişi başı 240 TL verilmektedir[333].

Yabancı uyruklu kişilere özel olarak düzenlenen bir diğer yardım, 2018 yılı itibariyle uygulamasına başlanan ve sosyal uyum yardımına ek olarak getirilen *ağır engelli ek ödemesi yardımı*dır[334]. Bu yardım engellilik oranı %50 ve üzerinde olan ve

---

[330] Aynı görüşte bkz. Baran Çelik, 2015, **a.g.k.,** 115.

[331] 2016 yılında uygulamasına başlanan sosyal uyum yardımından yararlanan kişi sayısı Ocak 2021 itibariyle 1.798.472'dir. Sosyal uyum yardımı hakkında bilgi için ayrıca bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ ve https://data2.unhcr.org/en/documents/download/62208 ve http://platform.kizilaykart.org/tr/SUY.HTML ve http://kizilaykart-suy.org/TR/faq0.html (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

[332] Muhtaçlık kriterinin alternatifi olarak kabul edilen demografik koşullar; "*1) 18-59 yaş arası kimsenin bulunmadığı ve 60 yaş üzeri en az 1 kişinin olduğu haneler; 2) Engellilik oranı % 40 ve üzeri olan en az 2 engelli birey bulunan haneler; 3) Tek kadından oluşan ve başka üyesi olmayan haneler; 4) 18 yaşından küçük en az 4 kişinin olduğu haneler; 5) 18-59 yaş arası sadece 1 bireyin olduğu ve 18 yaşından küçük (veya 60 yaşından büyük) en az 1 bireyin olduğu haneler; 6) Bağımlılık oranı 1,5'tan büyük olan haneler (Bağımlılık oranı hanedeki kişi sayısı ile engelli birey sayısına göre hesaplanmaktadır)*" şeklindedir. Ayrıca bkz. https://www.sislisydv.gov.tr/yabancilara-yonelik-sosyal-uyum-yardimi/ (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

[333] Ödemeler, yabancı uyruklu kişilere verilen Kızılaykart'a yapılmaktadır. Kızılaykart hakkında bilgi için ayrıca bkz. http://platform.kizilaykart.org/tr/index2.html (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

[334] Bilgi için ayrıca bkz. http://platform.kizilaykart.org/tr/Doc/bulten/3.bulten_TR.pdf (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

sağlık raporunda ağır engelli ibaresi bulunan bakıma muhtaç sosyal uyum yardımı yararlanıcılarına yönelik getirilmiştir. Diğer bir anlatımla, ağır engelli durumda olmaları halinde sosyal uyum yardımı yararlanıcılarına aylık ödenmesi gereken yardım miktarı artış göstermekte ve engelli bireye almakta olduğu sosyal uyum yardımına ek olarak kişi başı (2021 yılı itibariyle) aylık 600 TL daha ödenmektedir.

Yabancı uyruklu kişilere özel düzenlenen bir diğer sosyal yardım, *yabancılara yönelik şartlı eğitim yardımı*dır[335]. 2017 yılında uygulamaya koyulan bu yardım, ASHB'nin uygulamakta olduğu şartlı eğitim yardımının yabancı uyruklu çocuklar için genişletilen halidir. Bu yardım AB, Norveç Hükümeti ve ABD Dışişleri Bakanlığınca finanse edilmekte ve ASHB, UNICEF, MEB ve Kızılay tarafından yürütülmektedir. Yardım başvuruları SYDV'lere veya Kızılay'a yapılmakta; ödemeler ise sosyal uyum yardımında olduğu gibi Kızılaykart üzerinden gerçekleştirilmektedir. Yardıma hak kazanabilmek için başvuru sırasında ailenin düzenli bir gelirinin olmaması ve hiçbir ferdinin sosyal sigorta kapsamında bulunmaması gerekir[336]. Şartlı eğitim yardımı kapsamında ayda dört günden az devamsızlık yapan ve ilköğretime devam eden kız çocuklarına (2021 yılı itibariyle) aylık 50, erkek çocuklarına aylık 45 TL; liseye devam eden kız çocuklarına aylık 75, erkek çocuklarına ise aylık 55 TL; okula devam edemeyip hızlandırılmış eğitim programı aracılığıyla eğitimine devam edenlere ise cinsiyetine bakılmaksızın aylık 75 TL'den hesaplanmak üzere iki aylık periyodlarla ödeme yapılmaktadır. Ayrıca her eğitim yarıyılı başında ailelere; ilkokuldaki çocuk başına 100 TL, ortaokuldaki çocuk başına 200 TL ve lise ya da hızlandırılmış eğitim programı düzeyindeki her çocuk başına ise 250 TL tutarında ek bir yardım sağlanmaktadır.

Bunların dışında, Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununda uluslararası koruma başvurusunun kabul edilemez olduğuna karar verilenler (m.72) ve başvurusu hızlandırılmış olarak değerlendirilenler (m.79) dışındakiler hariç olmak üzere, *muhtaç olduğu tespit edilen* uluslararası koruma başvurusu sahibine, Maliye Bakanlığının uygun görüşü alınarak İçişleri Bakanlığının belirleyeceği usul ve esaslar çerçevesinde *harçlık* verilebileceği düzenlenmiştir (YUKK m.89/5).

---

[335] Detaylı bilgi için bkz. https://www.unicef.org/turkey/media/11586/file ve https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ocak-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-09-03-2021-87806454.pdf ve http://platform.kizilaykart.org/tr/SEY.HTML (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

[336] https://www.unicef.org/turkey/media/7731/file (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

Görüldüğü üzere Türk Hukukunda yabancı uyruklu kişilere özgü düzenlenen sosyal yardımlar, özellikle uluslararası koruma altındaki yabancı uyruklulara yöneliktir. Nitekim yeterli ve düzenli maddi imkâna sahip olmayan yabancı uyruklulara Türkiye Cumhuriyetine giriş vizesi verilmemekte (YUKK m.15/1-g); aynı şekilde, Türkiye'de ikamet etmek için yapılan ikamet izni başvurularında yabancı uyruklu kişiden "*kalınacak sürede yeterli ve düzenli maddi imkâna sahip olunduğuna dair beyan ve gereklilik halinde veya iznin türüne göre onaylı/imzalı belge*"[337] istenmekte ve ikamet başvurusunun olumlu veya olumsuz sonuçlanmasında kişinin gelir düzeyi önem taşımaktadır. Bu koşullar yabancı uyruklulara yönelik getirilen sosyal yardım düzenlemeleri ile birlikte incelendiğinde; Türkiye'de vize süresince veya kendisine tanınan vize/vize muafiyeti süresinden daha uzun bir süre kalacak yabancıların, kural olarak sosyal yardıma ihtiyacının olmayacağı ve maddi ihtiyaçlarını kendilerinin karşılayacağı/karşılaması gerektiği yönünde bir ön kabulün varlığından söz etmek mümkündür. Ancak bu ön kabul, yabancı uyruklu kişilerin olası bir ihtiyaç halinde sosyal yardım talep etmelerine engel teşkil etmez. Yukarıda değindiğimiz üzere, uluslararası koruma kapsamında olsun olmasın Türkiye'de ikamet etmekte olan tüm yabancılar, koşulların sağlanması halinde Türk vatandaşlarına özgülenmeyen sosyal yardımları talep etme hakkına sahiptir.

4.10.3. Sosyal hizmetler bakımından

Sosyal hizmetler bakımından temel kanun olarak niteleyebileceğimiz 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanununda, sosyal hizmetlerden yararlanma bakımından hizmet yararlanıcıları arasında uyrukluğa dayalı bir ayrım gözetilmemiştir. Diğer bir anlatımla, sosyal hizmetlerden Türk vatandaşları kadar yabancı uyruklu kişilerin de yararlanabilmesine imkân tanınmıştır. Buna göre yabancı uyruklu kişiler de, özel düzenlemelerle Türk vatandaşlarına özgülenmedikçe, mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde, yasal sınırlar çerçevesinde ve yararlanmaya ilişkin temel koşulları sağladıkları müddetçe Türk Hukukunda düzenlenen sosyal hizmetlerden yararlanabileceklerdir[338].

Bu genel kurala karşın, Türk sosyal hizmet mevzuatında Türk vatandaşlarına özgülenen sosyal hizmetler de bulunmaktadır. Örneğin aşağıda değineceğimiz uluslararası koruma kapsamı dışındaki yabancılar ayrık olmak üzere, ödeme gücü

[337] İkamet izni başvuru evrakları hakkında detaylı bilgi için bkz. https://e-ikamet.goc.gov.tr/ikamet/istenenbelgeler (Erişim Tarihi: 26.03.2021)
[338] Ayrıca bkz. Arıcı, 2015, **a.g.k.,** 526; Altıntaş, 2019, **a.g.k.,** 409.

bulunmadığı için gelir testi sonucuna göre ücretsiz olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı (SSGSSK m.60/1-c-1) da Türk vatandaşlarına özgülenmiştir. Aynı şekilde, Türk Hukukunda *koruyucu aile* olabilmek için Türk vatandaşı (veya mavi kart hamili) olmak aranmıştır (KAY m.8/1-a)[339]. Türk vatandaşlığının (TVK m.28 dışında bir nedenle) sonradan kaybedilmesi halinde, koruyucu aile olabilmek için aranan zorunlu şartlardan biri (Türk vatandaşı olma koşulu) eksileceğinden, çocuğun koruyucu aileden alınması gerekir[340]. Türk vatandaşlarına özgülenen bir diğer sosyal hizmet, kişilere ücretsiz veya indirimli yolculuk hakkı tanınmasına ilişkindir. Türk Hukukunda 60 yaş ve üstündeki kişilere ve engelliler ile engelli yakınlarına getirilen ücretsiz veya indirimli seyahat hakkı, Türk vatandaşlarıyla sınırlandırılmıştır (ÜİSKY m.4/1-e, 5)[341]. Buna göre yabancı uyruklu kişiler veya Türk vatandaşlığını sonradan (TVK m.28 dışında bir nedenle) kaybedenler, Türk vatandaşlığının sona erme tarihi itibariyle bu sosyal hizmetten yararlanamayacaktır.

Yabancı uyruklu kişiler, Türk vatandaşlarına özgülenen ve yukarıda bazı örneklerine değindiğimiz sosyal hizmetler dışında, SHK ve sair mevzuatta düzenlenen diğer sosyal hizmetlerden Türk vatandaşları gibi yararlanabilecek; örneğin engelliler, yaşlılar, kadınlar ve çocuklar dezavantajlarına göre kendilerine sağlanan sosyal hizmetlere (huzurevi, yaşlı bakım merkezi, sosyal hizmet kuruluşu, rehabilitasyon ve bakım merkezi, evde bakım hizmeti vb.) ve sosyal hizmet merkezlerine başvurabilecek; şiddete uğrayan veya uğrama tehlikesi olan yabancı uyruklu kişiler de 6284 sayılı Kanun kapsamında korunacaklardır. Aynı şekilde yabancı uyruklular, sosyal teşvik ve sosyal tazmin mevzuatında düzenlenen ve Türk vatandaşlarına özgülenmeyen sosyal

[339] Belirtelim ki koruyucu aile kast edilen yapı, her zaman evlilik birliği ile kurulmuş bir "aile"den oluşmak zorunda değildir. Kişilerin tek başına koruyucu aile görevini üstlenmeleri ve koruyucu anne veya koruyucu baba olmaları da mümkündür (KAY m.4/1-h). Buna göre tek başına koruyucu anne/baba olunan hallerde kişinin kendisinin, eşlerin beraber koruyucu aile olduğu hallerde ise eşlerin her ikisinin Türk vatandaşı olması gerekir. Her ne kadar Koruyucu Aile Yönetmeliğinde konu açıkça düzenlenmemişse de, ASHB uygulamasında evli kişilerin tek başına koruyucu aile olarak kabul edilmeyeceği, koruyucu aile olmak için eşlerin birlikte başvuru yapması gerektiği belirtilmiştir. Bakanlık uygulaması nedeniyle eşlerden birinin yabancı uyruklu olması halinde, Türk vatandaşı eşin tek başına koruyucu anne/baba olması mümkün olmaz. Ayrıca bkz. https://ailevecalisma.gov.tr/koruyucuaile/koruyucu-aile (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

[340] Bu durumun koruyucu aile sözleşmesini feshetmek için ASHB yönünden haklı sebep oluşturacağı yönünde ayrıca bkz. Kılınç, 2020, **a.g.k.,** 1244-1245.

[341] Yönetmelikte ücretsiz seyahat hakkı, bazı Kanun (1005, 5434, 5510, 2330, 3292 ve 5774 s. K.) hükümlerine göre aylığa hak kazanan hak sahiplerine ve bu kişilerin aile üyelerine de getirilmiştir (ÜİSKY m.4). Bu hallerde ilgili Kanun hükmünde hak sahipliği için Türk vatandaşlığının aranması, ücretsiz seyahat hakkı için de geçerli olacaktır.

hizmetlerden de koşulları sağladıkları müddetçe yararlanabilecekler; Türk Hukukuna göre evlat edinme ehliyetine sahip olmaları şartıyla Türkiye'de evlat edinebileceklerdir.

Buraya kadar açıklamış olduğumuz sosyal hizmetler, genel nitelikli *(herkesi veya kimi hallerde yalnızca Türk vatandaşlarını kapsama alan)* sosyal hizmetlerdir. Ancak kanunkoyucu ve idare, uluslararası anlaşmalardan doğan yükümlülüklerin de bir sonucu olarak uluslararası koruma ve özellikle geçici koruma kapsamındaki yabancılar yönünden bazı sosyal hizmetleri özel olarak düzenlemiştir. Böylelikle uluslararası koruma kapsamında olup sosyal sorunla karşılaşan bireylerin sosyal hizmetlere erişimi güvence altına alınmıştır (YUKK m.89/2; GKY m.26, 30).

Uluslararası koruma kapsamındaki yabancı uyruklu kişiler, ASHB ve SYDV aracılığıyla sunulan genel sosyal hizmetlerin yanı sıra, aşağıda değineceğimiz sosyal hizmetlerin de öznesi kabul edilmişlerdir. Örneğin Kanunda uluslararası koruma kapsamındaki çocukların ilköğretim ve ortaöğretim hizmetlerinden faydalandırılması esası açıkça kabul edilmiş (YUKK m.89/1; GKY m.28); yetişkinler içinse ülke ile sosyal uyumlarını sağlamak üzere Türkçe kursları (*yetişkinler için Türkçe dil eğitimi programı*) düzenlenmiştir[342]. Bunun dışında yabancı uyruklu kişilere çeşitli sektörlerde ve farklı alanlarda teknik uzmanlık ve zanaatkârlığa ilişkin kurslar düzenlenerek geçim kaynaklarını geliştirmeleri amaçlanmıştır. Bu tür kurslarda kursiyerlere, kurslara katılmaları karşılığında *kurs harcırah desteği* şeklinde aylık ödemeler de yapılmaktadır[343]. Ayrıca dönem dönem kabul edilen projelerle uluslararası koruma ve geçici koruma kapsamındaki kişilerin istihdam edilmelerine (iş piyasasına erişmelerine) de destek olunmaktadır (GKY m.29)[344]. Bunların dışında, *psikososyal destek ve sağlık programı* kapsamında meslek elemanlarınca yabancı uyruklulara hane ziyaretleri gerçekleştirilerek kendilerine psikososyal destek ve sağlık eğitimi verilmekte (GKY m.30/3,4,5); bu vesileyle çocuklara hijyen ve eğitim kitleri dağıtımı yapılmakta ve genel olarak ailelerin durumları izlenmektedir[345].

[342] https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ocak-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-09-03-2021-87806454.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2021)
[343] https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ocak-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-09-03-2021-87806454.pdf (Erişim Tarihi: 27.03.2021)
[344] Sona eren ve devam etmekte olan istihdam projeleri için ayrıca bkz. AÇSHB, 2020, **a.g.k.,** 197-202; AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 107 vd.
[345] AÇSHB, 2021, **a.g.k.,** 74-75.

Her ne kadar ödeme gücü bulunmadığı için gelir testi sonucuna göre ücretsiz olarak sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı (SSGSSK m.60/1-c-1) Türk vatandaşlarına özgülense de, uluslararası koruma kapsamındaki yabancılar için bu kurala bazı istisnalar getirilmiştir. Herhangi bir sağlık güvencesi ve ödeme gücü olmayan uluslararası koruma başvurusu veya statüsü sahibi yabancılar ve vatansızlar da, prim ödemeksizin[346] GSS kapsamına alınmışlardır (SSGSSK m.60/1-c-2; YUKK m.89/3). Geçici koruma kapsamındaki yabancıların sağlık hizmetlerinden yararlanma hakkı ise ayrıca düzenlenmiştir (GKY m.27).

Son olarak değinelim ki, uluslararası koruma kapsamındaki çocukların ASHB korumasına alınması ve haklarında bakım ve barınma tedbirlerinin uygulanması da özel olarak düzenlenmiştir[347]. Kanunkoyucu bu kapsamdaki çocukları "*Sorumlu bir kişinin etkin bakımına alınmadığı sürece, kanunen ya da örf ve adet gereği kendisinden sorumlu bir yetişkinin refakati bulunmaksızın Türkiye'ye gelen veya Türkiye'ye giriş yaptıktan sonra refakatsiz kalan çocuk*" şeklinde tanımlamış (YUKK m.3/1-m; GKY m.3/1-m); bu çocukların yüksek yararları gözetilmek şartıyla ÇKK hükümleri uyarınca korunmalarını kabul etmiştir (YUKK m.66/1-a). Buna göre hakkında koruma tedbiri kararı verilen yabancı uyruklu çocuk da ASHB'nin sosyal hizmet kuruluşlarında barındırılır (YUKK m.66/1-b,c; ÇDMY m.5/2). Koruma ve bakım altındaki bu çocukların koruyucu aile yanına verilmeleri de mümkündür (YUKK m.66/1-c)[348].

4.11. Ölüme, Gaipliğe ve Ölüm Karinesine Bağlı Sonuçlar

4.11.1. Genel olarak

Türk Hukukunda tescile tabi bir diğer durum değişikliği olan ölüm olayı, primsiz rejim bakımından önemli sonuçlar doğurur. Sosyal sigortada ölen kişinin geride bıraktığı aile üyeleri bakımından sosyo-ekonomik bir risk kabul edilen ölüm, primsiz rejimde de benzer şekilde sosyal bir sorun niteliği taşır. Özellikle aile üyelerinin geçiminin ölen kişi tarafından sağlandığı hallerde, ölümle birlikte aile üyelerinin maddi sıkıntılarla karşılaşması muhtemeldir. Bu durum geride kalan aile üyelerine sosyal sigortadan ölüme

[346] Bu kişilerin GSS primleri, Göç İdaresi Genel Müdürlüğü bütçesi ödeneğinden karşılanır. Ödeme gücü bulunanlardan, ödenen primlerin tamamının veya belli bir kısmının Göç İdaresi Genel Müdürlüğünce talep edilmesi mümkündür (YUKK m.89/3-a).

[347] Bu halde hakkında bakım veya barınma tedbiri kararı verilen yabancı uyruklu çocukların uyruğunda olduğu ülke konsoloslukları ile irtibat sağlanarak Bakanlıkça kendilerinin bilgilendirileceği yönünde bkz. ÇKKTKY m.14/5, 15/4.

[348] https://ailevecalisma.gov.tr/koruyucuaile/sss-sayfasi (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

bağlı herhangi bir edim sağlanmaması halinde daha da belirginleşir. Ayrıca ölen kimse tarafından geçimleri sağlanıyor olsun olmasın, ölüm olayı geride kalan aile fertlerinin maddi sıkıntılar dışındaki sosyal sorunlarla (psiko-sosyal sorunlarla) karşılaşmalarına da neden olur. Bu sebeple çoğu hukuk sisteminde primsiz rejim kapsamında ölüm olayına bağlı çeşitli sosyal yardım ve sosyal hizmet mekanizmaları kabul edilmiştir.

Primsiz rejimde ölüme bağlı olarak doğrudan ortaya çıkan bu sonuçlar bir kenara bırakılacak olursa, ölümün sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanıp kazanmama konusunda dolaylı etkilerinden de söz edilebilir. Diğer bir anlatımla ölüm, ölen kimsenin geride bıraktığı aile üyelerinin ölüm olayı sonucunda primsiz rejim öznesi olup olmamalarını ya da -ölüm olayından önce- yararlanıcı konumda idiyseler bu statülerinin devam edip etmeyeceğini de etkiler.

Ölüm olayının primsiz rejim bakımından sonuçları esas itibariyle iki şekilde ortaya çıkabilecek olup bunlar "sosyal yardım veya sosyal hizmet yararlanıcısının ölümü" ve "sosyal yardım ve hizmetler bakımından ölümüne sonuç bağlanan kişilerin ölümü"dür. Sosyal yardım veya sosyal hizmet yararlanıcısının ölümü ise sosyal yardım veya sosyal hizmetin son bulmasına neden olabileceği gibi bu yardım veya hizmetin ölüm olayıyla birlikte koşulları sağlayan aile üyelerine yapılmasına da neden olabilir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler bakımından ölümüne sonuç bağlanan kişilerin ölümünde ise sosyal yardım ve hizmetler yönünden bu ölüme bağlı doğrudan sonuçlar ortaya çıkar. Açıklanan esaslar doğrultusunda, Türk primsiz rejim hukukunda ölüm olayının doğurduğu sonuçları çalışmamızda üç temel kriter uyarınca incelemeyi uygun buluyoruz.

4.11.2. Sosyal yardımlar bakımından

Yukarıda değindiğimiz ayrım doğrultusunda, ölümün sosyal yardımlar yönünden etkisi mevcut sosyal yardımların sona ermesi veya ölüm nedeniyle kişilere sosyal yardım sağlanması şeklinde iki şekilde ortaya çıkar.

Türk Hukukunda *sosyal koruma karakteri taşıyan* sosyal yardımların genel itibariyle kişiye sıkı sıkıya bağlı hak niteliği taşıdığından; yararlanıcının kişiliğine bağlı olup devredilmez nitelikte olduğundan söz edilebilir. Bu tür yardımlar, aksi öngörülmedikçe sosyal yardım yararlanıcısının ölümüyle sona erer ve ölüm olayı yararlanıcıların aile üyeleri bakımından herhangi bir sonuç doğurmaz. Bu sosyal yardımlara 2022 sayılı Kanunda düzenlenen 65 yaş aylığını, engelli aylığını ve engelli

yakını aylığını[349] (YMABK m.3/3; YMEABY m.11/2-a); 4109 sayılı Kanunda düzenlenen muhtaç asker ailelerine yapılan yardımları, 3580 sayılı Kanun uyarınca öğretmen adaylarına yapılan burs ödemelerini, SEDHY uyarınca yapılan sosyal ve ekonomik destek ödemelerini (SEDHY m.15/1) örnek vermek mümkündür. Bu hallerde söz konusu sosyal yardımlar, yararlanıcının ölümüyle birlikte gelecek ödeme döneminden itibaren kesilir ancak yararlanıcılara peşinen yapılmış olan ödemeler ölenin aile üyelerinden geri talep edilmez. Yararlanıcının ölmeden önce hak etmiş olduğu aylıkları ise talepleri halinde mirasçılarına ödenir[350].

Sosyal yardım yararlanıcısının karineten ölümü halinde (TMK m.31), ölüm kütüğüne ölü kaydının düşülmesi ile birlikte sosyal yardım ileriye dönük olarak sonlandırılır. Sosyal yardım yararlanıcısının gaipliğinde ise, ölüm karinesinden farklı olarak ölüm kütüğüne gaiplik kaydının düşülebilmesi için kanunkoyucunun öngördüğü (ölüm tehlikesi üzerinden bir, son haber tarihi üzerinden beş yıllık) bekleme sürelerinin tamamlanmış olması gerekir (TMK m.33). Kötüniyetli girişimleri engellemek adına, uygulamada bu bekleme süresinde yararlanıcı adına yatırılan ancak süresi içinde hesaptan çekilmeyen ödemeler genellikle 6 aylık bir süreyle yararlanıcının hesabında bekletilmekte; daha sonrasında ise ASHB veya SYDV hesabına iade edilmektedir. 2022 sayılı Kanun kapsamında ödenen aylıklar ise, aylığın hesaptan bir yıl boyunca aralıksız olarak çekilmemesi halinde kesilmektedir (YMEABY m.11/2-g)[351]. Belirtelim ki, yararlanıcı hakkında mahkemece gaiplik kararına hükmedilmesi halinde; ölüm tehlikesi veya son haber alma tarihi ile gaiplik kararı tarihi arasında yararlanıcı hesabından yersiz olarak çekilen sosyal yardımların; fail biliniyorsa kendisinden, bilinmiyorsa gaipliğine hükmedilen yararlanıcının kanuni mirasçılarından sebepsiz zenginleşme hükümlerine göre talebi mümkün olacaktır.

Yersiz yapılan ödemelerin geri alınmasına ilişkin bu esaslar, şüphesiz yararlanıcının ölümü halinde ölüm tarihinden sonra çekilen sosyal yardımlar için de geçerlidir. Örneğin 2022 sayılı Kanunun uygulama yönetmeliğinde yararlanıcının aile

[349] Belirtelim ki, engelli yakını aylığı yalnızca yararlanıcının ölümüyle değil, engelli yakınına aylık verilmesinin temel sebebi olan engelli küçüğün ölümüyle de son bulur.
[350] 2022 sayılı Kanun yönünden mirasçıların talep hakkına ilişkin bilgi için bkz. Camkurt, 2014, **a.g.k.,** 95.
[351] Bu halde aylığı kesilen yararlanıcının yeniden aylık talebi başvurusunda bulunması ve koşulların varlığı halinde kendisine başvurusu uyarınca aylık bağlanması mümkündür (YMEABY m.11/5). SYDV hesabına iade edilen aylıkların, yararlanıcı tarafından talep edilmesi halinde, talep tarihini takip eden ödeme dönemi itibariyle yararlanıcıya ödeneceği yönünde ayrıca bkz. Camkurt, 2014, **a.g.k.,** 98.

üyelerine veya yasal temsilcisine aylık kesilme sebebini (ölüm, ölüm tehlikesi içinde kaybolma veya kişiden uzun zamandır haber alınamaması) 3 ay içinde SYDV'ye bildirme yükümlülüğü getirilmiş (YMEABY m.14/1); bu yükümlülüğe aykırı davranarak yersiz ödeme yapılmasına neden olanların sorumluluğu özel olarak düzenlenmiştir (YMEABY m.14-16). Yararlanıcının ölümü, karineten ölümü veya gaipliği gereği kesilmesi gerekirken ödenmeye devam edilen diğer sosyal yardım ödemeleri için de genel hükümler gereği aynı esasların geçerli olacağını belirtmek gerekir.

Yararlanıcının ölümü halinde *sosyal tazmin ve sosyal teşvik karakteri taşıyan* sosyal yardımların akıbeti, sosyal koruma karakteri taşıyan yardımlardan farklılık gösterir. Esasında bu halde de yararlanıcıya yapılmakta olan ödeme kişiye sıkı sıkıya bağlı bir hak olup yararlanıcının ölümüyle birlikte aile üyelerine devrolmaz. Ancak yararlanıcının ölümü, kendisine yapılmakta olan sosyal yardımın mevzuatta aranan koşulları sağlayan ve talepte bulunan aile üyelerine yapılmasına neden olur. Diğer bir anlatımla, talepleri halinde aile üyelerine -ölen yararlanıcıdan kaynaklanan yararlanma sebebi uyarınca- sosyal yardım yapılır.

Bu sosyal yardımlara 2022 sayılı Kanunda düzenlenen silikozis aylığını (YMABK Geç m.2), 2330 ve 2453 sayılı Kanunlar uyarınca ödenen nakdi tazminat ve aylıkları (NTAK m.3/1-a, 4/1-c), 3292 sayılı Kanun kapsamında ödenen vatani hizmet tertibi aylıklarını (3292 s. K. m.3), 1005 sayılı Kanun uyarınca bağlanan şeref aylığını (1005 s. K. m.1), 5774 sayılı Kanunda düzenlenen sporcu şeref aylığını (5774 s. K. m.4), 168 sayılı Kanunda düzenlenen yabancı ülkelerde hizmette bulunmuş öğretmenlere yapılan yardımları (168 s. K. m.1), 2629 sayılı Kanuna göre uçuş, paraşüt, denizaltı, dalgıç ve kurbağa adam hizmetleri uyarınca verilen tazminatları (2629 s. K. m.13,14) ve 2985 sayılı Kanun uyarınca Toplu Konut İdaresince sağlanan faizsiz kredi imkânını (2985 s. K. Ek m.2) örnek vermek mümkündür. Tüm bu hallerde sosyal yardımın yeni yararlanıcısı, ölen yararlanıcı yerine (ilgili Kanunda öngörülen koşulları sağlayan) aile üyesi/üyeleri olur. Bazı sosyal yardımlar[352] bakımından bu kimse yararlanıcının yalnızca dul eşi, bazı

[352] 1005 sayılı Kanun uyarınca ödenen şeref aylığı, yalnızca aylık bağlanma koşullarını taşıyan dul eşe bağlanır (m.1/1).

yardımlar[353] bakımından dul eşi ve/veya çocukları, bazı yardımlar[354] bakımından ise dul eşi, çocukları, anne/babası veya bakmakla yükümlü olduğu diğer yakınlarıdır.

Değinilen sosyal tazmin ve sosyal teşvik karakterli yardımların, yararlanıcının karineten ölümüne veya gaipliğine karar verilmesi halinde de mevzuatta belirlenen aile üyelerine yapılması mümkündür. Bu halde sosyal yardımdan yararlanma koşullarını sağlayan aile üyelerinin talep hakkı, karineten ölüm bakımından ölüm kütüğüne ölü kaydının düşülmesiyle; gaiplik bakımından ise mahkemece yararlanıcının gaipliğine karar verilmesiyle birlikte başlar.

Sosyal yardımlar bakımından ölüme bağlı sonuçların ortaya çıktığı bir diğer durum, primsiz rejimde ölümüne sonuç bağlanmış bir kimsenin ölümüdür. Bu tür sosyal yardımlar, genellikle *koruma karakterli sosyal yardımlar* olup ölüm olayından maddi olarak etkilenen muhtaç durumdakileri koruma amacı taşır. Ölümün sonuç doğurduğu yukarıda değinilen sosyal yardımlardan farklı olarak, bu halde sosyal yardım ölüm nedeniyle ortaya çıkmakta ve yararlanıcı, ölen kişinin korunmak istenen aile üyesi olmaktadır.

Bu tür sosyal yardımların ilk örneği, önceki bölümlerde değinmiş olduğumuz *eşi vefat etmiş kadınlara yönelik yapılan düzenli nakit yardım programı*dır[355]. Bu halde resmi bir evlilik ilişkisinin erkek tarafının ölümüne sosyal yardımlar bakımından sonuç bağlanmıştır. 3294 sayılı Kanun kapsamında yapılan bu yardım, kadının muhtaçlık kriterlerini taşıması ve yeniden evlenmemesi kaydıyla SYDV tarafından gerçekleştirilmektedir. Bu kapsamda verebileceğimiz bir diğer sosyal yardım örneği, anne ve/veya babası ölen çocuklara yapılan *öksüz ve yetim yardımı*dır[356]. Öksüz ve/veya yetim kalan, ASHB bünyesinde koruma altına alınmamış olan, SEDHY uyarınca sosyal

[353] 2202 sayılı Kanun kapsamında ödenen silikozis aylığı (Geç m.2), 2330 sayılı Kanun kapsamında ödenen nakdi tazminat ve aylıklar (m.4/1-c), 5774 sayılı Kanunda düzenlenen sporcu şeref aylığı (m.4) ve 168 sayılı Kanunda düzenlenen yabancı ülkelerde hizmette bulunmuş öğretmenlere yapılan yardımlar (m.1/1); aylık bağlanma koşullarını sağlayan dul eşe ve/veya çocuklara bağlanır.

[354] 3292 sayılı Kanun uyarınca ödenen vatani hizmet tertibi aylıkları, aylık bağlanma koşullarını sağlayan dul eşe, çocuklara veya yararlanıcının bakmakla yükümlü olduğu diğer yakınlarına bağlanır (m.2/2). 2985 sayılı Kanun uyarınca Toplu Konut İdaresince sağlanan faizsiz kredi imkânı, kademeli olarak koşulları sağlayan dul eşe, çocuklara veya ölenin anne/babasına sağlanır (Ek m.2). 2629 sayılı Kanuna göre uçuş, paraşüt, denizaltı, dalgıç ve kurbağa adam hizmetleri uyarınca verilen tazminatlar ise ölen kişinin kanuni mirasçılarına yapılır (m.14).

[355] Bilgi için bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/esi-vefat-etmis-kadinlara-yonelik-yardimlar/ (Erişim Tarihi: 02.04.2021). Ayrıca bkz. Ünal, 2014, **a.g.k.,** 117-118.

[356] Bilgi için bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/oksuz-yetim-ayligi/ (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

ve ekonomik destekten faydalanmayan, muhtaç asker çocuğu yardımı ve 2022 sayılı Kanun kapsamında yardım almayan her çocuğa 18 yaşını doldurana kadar SYDV tarafından yardım yapılmaktadır. 2021 yılı itibariyle bu yardımın tutarı aylık 150 TL olup hak sahiplerine[357] bu tutar iki ayda bir 300 TL olarak ödenmektedir.

Primsiz rejimde ölümüne sonuç bağlanmış bir kimsenin ölümü nedeniyle ortaya çıkan bu yardımları, hakkında karineten ölü kaydı düşülen veya gaiplik kararı verilen kimseler bakımından da kıyasen uygulamak mümkündür. Diğer bir anlatımla, eşi hakkında karineten ölü kaydı düşülen veya gaipliğine karar verilen kadın da, anne ve/veya babası hakkında karineten ölü kaydı düşülen veya gaipliğine karar verilen çocuk da, yukarıda sözü edilen koşulları sağlamaları kaydıyla sosyal yardım yararlanıcısı olabilecektir. Bu hallerde de sosyal yardımdan yararlanmaya ilişkin talep hakkı, karineten ölüm bakımından ölüm kütüğüne ölü kaydının düşülmesiyle; gaiplik bakımından ise mahkemece yararlanıcının gaipliğine karar verilmesiyle birlikte başlar.

4.11.3. Sosyal hizmetler bakımından

Ölüm olayının sosyal hizmetler yönünden etkisi, yararlanıcıya sunulmakta olan sosyal hizmetin sona ermesi veya ölüm nedeniyle kişilere sosyal hizmet sağlanması şeklinde iki temel görünümde ortaya çıkar.

Yukarıda değindiğimiz ayrım uyarınca, sosyal hizmet yararlanıcısının ölümü, çoğu halde bu hizmetin yararlanıcının ölümüyle birlikte sona ermesine sebep olur. Sosyal hizmetlerin özü gereği, bireylere sağlanan hizmetlerde kişisellik niteliği baskındır. Diğer bir anlatımla, sağlanan hizmet çoğu defa yararlanıcı kişiye özgü olup başka bir kimsenin bu hizmetten yararlanabilmesi yahut bu hizmete ihtiyaç duyması söz konusu olmaz. Bu nedenle aksi düzenlenmiş olmadıkça sosyal hizmet yararlanıcısına sunulan hizmet, kendisinin ölümüyle birlikte sona erer. Bu tür sosyal hizmetlere; Sosyal Hizmet Kanununda ve diğer mevzuatta yer alan ve yaşlılar, engelliler, kadınlar, çocuklar, bağımlılar başta olmak üzere dezavantajlı kabul edilen bireylere sunulan sosyal hizmetleri; 6284 sayılı Kanun uyarınca şiddete uğrayan veya uğrama ihtimali olan kimseler hakkında verilen koruma kararı ve buna bağlı sosyal hizmetleri; ASHB'nin

[357] Bu yardımdan yararlanabilmek için hak sahibi çocuk adına SYDV'ye başvuru, sağ kalan anne veya baba tarafından; anne ve babanın her ikisi de ölmüşse çocuğun vasisi tarafından; vasi ile çocuk aynı hanede ikamet etmiyorsa veya çocuğun vasisi yoksa, çocuk ile aynı hanede ikamet etmekte olan 18 yaşından büyük akraba tarafından yapılmalıdır. Bkz. https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/oksuz-yetim-ayligi/ (Erişim Tarihi: 02.04.2021)

yürütücülüğünde ve Koruyucu Aile Yönetmeliği hükümlerine göre gerçekleştirilen koruyucu aile ilişkisini[358]; engellilere, yaşlılara veya sosyal tazmin ya da sosyal teşvik yararlanıcılarına sağlanan ücretsiz veya indirimli seyahat hakkını (ÜİSKY m.4,5) örnek vermek mümkündür. Bu hallerde sosyal hizmet, yararlanıcının ölümüyle birlikte ileriye dönük olarak sona erer ve aile üyeleri yönünden ölüm herhangi bir talep hakkı doğurmaz.

Açıklanan tüm bu hususlar, düşük gelire sahip olduğu için SSGSSK m.60/1-c-1 uyarınca veya sosyal koruma karakteri taşıyan sosyal yardım (örneğin 65 yaş aylığı, engelli aylığı veya engelli yakını aylığı) yararlanıcısı olduğu için SSGSSK m.60/1-c-3 uyarınca GSS kapsamına alınan kişilerin ölümünde de geçerlidir. GSS'den bu statülere göre yararlanan kişilerin bağlı sigortalıları bulunmadığından; ölen yararlanıcının aile üyeleri, GSS'den SSGSSK m.60/1-c kapsamında bağlı sigortalı olarak yararlanamaz[359]. Bu halde geliri yetersiz olan aile üyeleri, gelir testi yaptırmak suretiyle SSGSSK m.60/1-c-1 hükmü uyarınca GSS kapsamına aslen dâhil olabilirler.

Öte yandan sosyal tazmin mevzuatı (1005 s. K., 3292 s. K., NTAK, 3713 s. K. vd.) veya sosyal teşvik mevzuatı (5774 s. K.) kapsamında kendisine aylık bağlanan aile üyeleri (mevzuatın kapsamına göre dul eş, çocuklar veya anne/baba), yararlanıcının ölümüyle birlikte, aylığa hak kazandıkları süre boyunca GSS kapsamındaki sağlık hizmetlerinden prim ve katılım payı ödemeksizin yararlanabilirler (SSGSSK m.60/1-c-4,5,6,8,10)[360].

Son olarak, her ne kadar bir tür sosyal hizmet sayılsa da, evlatlık ilişkisinin de evlat edinen ve/veya evlat edinilenin ölümüyle ortadan kalkmadığını belirtmek gerekir[361]. Evlatlık ilişkisinin mahkeme kararıyla resmen kurulmuş olması halinde, bu ilişki ancak Kanunda sayılan sınırlı hallerle sona erer (TMK m.317,318). Diğer bir anlatımla, kan

---

[358] Her ne kadar Koruyucu Aile Yönetmeliğinde ölümün etkileri özel olarak düzenlenmese de, koruyucu aile ilişkisi aile yanına yerleştirilen çocuğun ölmesiyle sona erebileceği gibi, tek başına koruyucu anne/baba görevini üstlenen kişilerin ölümüyle de sona erebilir. Ancak eşlerin koruyucu aile görevini birlikte üstlendikleri hallerde, *eşlerden birinin ölümü* koruyucu aile ilişkisini doğrudan ortadan kaldırmaz. Çocuğun menfaatine aykırı düşmemek kaydıyla, sağ kalan eşin koruyucu anne/baba görevini sürdürmesi mümkündür. Eşlerden birinin ölümünün, koruyucu aile sözleşmesini feshetmek için ASHB yönünden haklı sebep oluşturacağı yönünde ayrıca bkz. Kılınç, 2020, **a.g.k.,** 1244.

[359] Sözer, 2020a, **a.g.k.,** 178.

[360] 2022 sayılı Kanun kapsamında düzenlenmesine rağmen, silikozis aylığı alan yararlanıcının ölümü halinde, aylığa hak kazanan aile üyelerinin GSS statüsü de benzer esaslara tabidir. Bkz. YMABK Geç. m.2/5.

[361] 743 sayılı mülga Medeni Kanun döneminde ise evlat edinen veya evlatlığın ölümü halinde evlat edinme ilişkisinin sona ereceğini belirten doktrin görüşleri de bulunmaktaydı. Konu hakkında bkz. N. Ayan (1995). Evlat Edinmenin Hükümsüzlüğü ve Sona Ermesi. *Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, s.634-636.

bağına dayanan soybağında olduğu gibi, ölüm olayı yapay soybağı ilişkisini ortadan kaldırmaz; aksine bu halde de ölüme bağlı sonuçlar ortaya çıkar. Konuya ilişkin tüzükte de belirtildiği üzere, evlat edinme başvurusundan sonra evlat edinenin ölümü halinde de kural olarak aynı hususlar geçerlidir. Evlat edinme ilişkisinin kurulmasına ilişkin diğer koşulların ölüm olayından etkilenmemesi ve evlatlığın üstün yararının gözetilmesi şartıyla, evlat edinenin ölümü evlatlık ilişkisinin kurulmasına engel teşkil etmez (EEAFT m.21). Bu halde mahkeme, ASHB'nin yetkili birimince hazırlanan sosyal inceleme raporu uyarınca evlatlık ilişkisine dair kararını verir.

Yararlanıcının karineten ölümü ve gaipliği hallerinde de ölümün sosyal hizmetlere etkisine ilişkin açıkladığımız bu hususlar kıyasen uygulama alanı bulur. Yararlanıcıya sağlanan sosyal hizmet(ler), ölüm kütüğüne karineten ölü kaydının düşülmesiyle veya mahkemece gaiplik kararı verilmesiyle ileriye dönük olarak ortadan kalkar. Sosyal tazmin veya sosyal teşvik mevzuatından hak sahibi sıfatıyla yararlanacakların GSS statülerinin tescil işlemleri de yine bu tarihler itibariyle gerçekleştirilir.

Ölüm olayının sosyal hizmetler yönünden bir diğer etkisi, ölümüne sonuç bağlanan kimselerin ölümü halinde gerçekleşir. Bu durumda sosyal hizmet, hizmet yararlanıcısının ölümü nedeniyle değil; aile üyelerinin ölümü nedeniyle dezavantajlı konuma düşen (sosyal hizmet öznesi haline gelen) kişileri koruma amacıyla ortaya çıkmaktadır. Bu tür sosyal hizmetlere en önemli örnek, ebeveynlerinden biri veya ikisi (velisi) ya da kendisinin bakımını üstlenen diğer aile üyelerinin ölümüyle birlikte korumasız kalan çocuklar bakımından verilebilir. Kanunkoyucu anne ve/veya babasız kalan bu çocukların "korunmaya ihtiyacı olan çocuk" olarak kabul edilerek (SHK m.3/1-b-1) ASHB'nin sosyal hizmet kuruluşlarında veya mümkünse kendi ailesinin yanında ya da koruyucu aile yahut evlat edinme gibi alternatif yöntemlerle koruma altına alınmasını amaçlamıştır. Bu nedenle küçüklerin ebeveynlerinin ölümü, sosyal hizmetler bakımından ölüme bağlı sonuçların ortaya çıkmasına ve küçüğün koruyucu ve/veya destekleyici tedbirlerle korunmasına neden olur (ÇKK m.5,7). Belirtelim ki tüm bu hususlar, anne ve/veya babasının karineten ölümüne veya gaipliğine karar verilen küçükler için de kıyasen uygulama alanı bulur.

SONUÇ

Çalışmamızın temelini oluşturan kişisel durum kavramı, kişinin kişilik kazanmasıyla (tam ve sağ doğumuyla) birlikte ortaya çıkan, kişiliği devam ettiği müddetçe çeşitli değişikliklere maruz kalan ve kişinin ölümüyle sona eren statüyü ifade eder. Kişiyi toplum içinde ayırt edilebilir kılan bu statü, yapısı gereği sürekli değişebilen niteliktedir. Kişisel durum değişikliği olarak adlandırılan bu değişken yapı, kişisel durumda kişinin kendi eylem veya işlemleriyle yahut başka kimselerin aktif veya pasif eylem ve işlemleri sonucu ortaya çıkan süreli ya da sürekli nitelikteki değişiklikleri ifade eder. Bu sebeple kişisel durum değişikliği ile kişisel durum arasında bir tür neden-sonuç ilişkisi bulunduğundan söz edilebilir.

Kişisel durum kavramının tarihsel süreç içerisinde önem kazanması, kişisel durum verilerinin bir tür gözetim aracı olarak kullanılmasıyla başlamıştır. Kişisel durum, önceleri ağırlıklı olarak devlet düzeninin devamlılığına hizmet etmiş; bu veriler bireylerin devlete karşı yükümlülüklerini yerine getirip getirmediklerinin tespitinde ve bireyleri kontrol altında tutmak amacıyla kullanılmıştır. Ancak zaman içerisinde, özellikle sosyal devlet anlayışının da ortaya çıkmasıyla birlikte kişisel duruma dayalı gözetimin kapsamı genişlemiş ve değişmiştir. Sosyal devlet anlayışının bir getirisi olarak kişisel durumlar, bireylerin devlete yönelttikleri taleplerine karşılık verilmesinde de işlevsel hale gelmiştir. Böylelikle kişisel durum, hem kamu çıkarına hem de bireylerin çıkarlarına hizmet eden çok işlevli bir kavrama dönüşmüştür.

Kişisel durumların fonksiyonundaki bu artışın yanı sıra, kişisel durumun işlevsel hale gelen unsurlarında da artış gözlenmiş; başlangıçta kendisinden faydalanılan kişisel durumlar doğum, evlenme ve ölüm gibi daha dar kapsamlı iken, bu unsurlar da artmıştır. Örneğin geniş anlamda soybağı ilişkileri, yerleşim yeri, fiil ehliyeti, vatandaşlık gibi kişisel durumlara da hukuken sonuç bağlanmaya başlanmıştır. Diğer bir anlatımla, gözetim aracı olarak kullanılan ve bireyleri özelleştirilebilir kılan kişisel durum verileri artış göstermiştir.

Kişisel durumların hukuk düzeninin ilgi alanına girmesi, bu verilerin kayıtlarının özel olarak tutulmasına da sebep olmuştur. Kişisel durum sicili olarak ifade edilen bu kayıtlar, kamu otoritesi altında özel kurallara göre oluşturulan ve kural olarak aksi ispatlanıncaya kadar doğru veriler içerdiği kabul edilen resmi kayıtlardır. Bu sicillerde

kişinin doğumu ile başlayıp ölümüyle sona eren evrede gerçekleşen nüfus olayları kayıt altına alınır. Çeşitli uluslararası düzenlemelerle temel çerçevesi ve standartları oluşturulan kişisel durum tescilinin, farklı esaslara göre şekillendiğinden; tescile tabi tutulan bu kişisel durumların ülkeden ülkeye, hukuk düzenine ve zamana göre farklılık gösterdiğinden söz edilebilir. Örneğin ırk, etnik kimlik, dini inanç, eşcinsel birliktelikler gibi kişisel durum değişiklikleri, her ülkede hukukun ilgi alanına giren kişisel durumlar arasında kabul edilmemiştir. Bu sebeple kişisel durum tescilinin her ülke hukukunda, ülkenin hukuki ve sosyal durumu göz önünde bulundurularak farklı esaslara göre kurulmuş olduğu ve farklı kişisel durum verilerini içerdiği söylenebilir.

Türk Hukukunda kişisel durum tescili; kişi bazlı tescil uyarınca ve vatandaş-yabancı ayrımı gözetilerek, hem kütük esasına göre hem de elektronik ortamda, zorunluluk ve gizlilik prensipleri temelinde tutulmaktadır. Tescile tabi tutulan kişisel durum verileri ve kişisel durum sicilinin türleri bakımından ise sınırlı bir yapı inşa edilmiştir. Türk vatandaşları bakımından kişisel durum sicilleri aile kütüğü, doğum kütüğü, evlenme kütüğü, boşanma kütüğü, ölüm kütüğü, kayıt düzeltme kütüğü, diğer olaylar kütüğü ve adres kayıt sistemi sicillerinin toplamından oluşmaktadır. Yabancı uyruklular bakımından ise tescil işlemleri, ilgisine göre mavi kartlılar kütüğü ve yabancılar kütüğünde gerçekleştirilmektedir.

Türk Hukukunda tescile tabi kişisel durumları; doğum, evlenme, evliliğin sona ermesi (evliliğin hükümsüzlüğü, boşanma, eşin gaipliği veya karineten ölümü, eşin cinsiyet değiştirmesi), baba ile çocuk arasındaki soybağının kurulması (anne ile babanın sonradan evlenmesi, tanıma, babalık hükmü) veya ortadan kaldırılması (soybağının reddi), evlat edinme veya evlat edinme ilişkisinin kaldırılması, velayet veya vesayet altında olma, mahkeme kararıyla yapılan kayıt düzeltmeleri (ad ve soyadı değişikliği, cinsiyet değişikliği, doğum tarihi değişikliği, ergin kılınma), idarece yapılan kayıt düzeltmeler, 6284 sayılı Kanun uyarınca koruma altına alınma, yerleşim yeri değişikliği, vatandaşlığın kazanılması veya kaybı, ölüm, ölüm karinesi, gaiplik, ölü kaydının kaldırılması şeklinde sıralamak mümkündür. Ancak etnik köken, nişanlanma, resmi nikâh bulunmaksızın sürdürülen birliktelikler veya hemcins birliktelikleri gibi kişisel durum değişiklikleri Türk Hukukunda tescile tabi değildir.

Çalışmamız kapsamında, Türk Hukukunda tescile tabi kişisel durum değişikliklerinin sosyal güvenlik hukukunda doğurduğu doğrudan ve dolaylı sonuçları ele almak amaçlanmış; bu neden-sonuç ilişkisi ikinci bölümde sosyal sigortalar bakımından, üçüncü bölümde ise primsiz rejim (sosyal yardım ve sosyal hizmetler) bakımından ayrı ayrı inceleme konusu yapılmıştır.

Sosyal sigorta bakımından kişisel durum değişiklikleri ile olan neden-sonuç ilişkisi, bu durum değişikliklerinin sosyal sigortaların idaresi kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine göre ve bu değişikliklerin aynı zamanda birer sosyal risk olarak kabul edilip edilmeyeceğine göre ele alınmıştır. Kişisel durumların tarihsel süreç içerisinde ilk ortaya çıkan fonksiyonu olan gözetim vasfı, sosyal sigortaların idaresi bakımından da geçerlidir. Tek tip olarak genellik ilkesine göre inşa edilen sosyal sigortaların, sigortalının kişisel durumu uyarınca özelleştirilebilir kılındığından söz edilebilir. Diğer bir ifadeyle kişisel durum değişiklikleri, sosyal sigortaların somut olaya uygulanmasında yararlanılan ve kimi hallerde bu ilişkiyi daha adil bir noktaya taşıyan unsurlar arasındadır. Kişisel durum değişikliklerinin aynı zamanda birer sosyal risk niteliği taşıyıp taşımadığı ise bu değişikliklerin sosyal sigortalar bakımından ortaya koyduğu sonuçların niteliğini belirler. Birer sosyal risk niteliği taşıyan kişisel durum değişiklikleri, sosyal sigortada hem doğrudan hem de dolaylı sonuçlar doğururken; sosyal risk olarak kabul edilmeyen kişisel durum değişiklikleri daha ziyade dolaylı sonuçlara neden olur.

Sosyal sigorta uygulamasında sosyal bir risk olarak kabul edilen kişisel durum değişiklilerinden olan doğum olayı, bu kapsamda ele alınan ilk unsur olmuştur. Ülkemizde esas itibariyle Bismarck tipi sigortacılık sistemi benimsendiğinden, doğum olayı sosyal sigortada kural olarak asli bir sigortalılık ilişkisi doğurmaz. Bunun istisnası, bakmakla yükümlü olunan sıfatıyla GSS sistemine dâhil edilemeyen yeni doğanlara ilişkindir. Ancak bu istisna dışında doğum olayının sosyal sigortaya yönelik temel etkisi, çocuk yönünden bir bağlı sigortalılık ilişkisinin kurulması ve çocuğun bu bağlı sigortalılık sıfatı uyarınca GSS'den ve ebeveynlerinin ölümü halinde UVS edimlerinden yararlanabilmesidir. Doğuma bağlı sonuçların bir diğer görünümü ise, doğum sebebiyle çalışma hayatında bir süreliğine bulunamayan veya eksik sürelerle bulunan sigortalı kadına sağlanan telafi edici ve doğum sebebiyle giderlerinde artış meydana gelen kadın veya erkek sigortalılara sağlanan tazmin edici sigorta edimlerine ilişkindir.

Görüldüğü üzere kişisel bir durum değişikliği olarak doğum, sosyal sigorta uygulamasında gerek asli veya bağlı sigortalı anne ve asli sigortalı baba ve gerekse yeni doğan çocuğun bağlı sigortalılığı yönünden sonuçlar doğurur. Ancak Türk sosyal sigorta uygulamasındaki geleneksel yaklaşım nedeniyle doğum olayı daha çok anne üzerinden ve analık sigortası ekseninde etkilerini gösterir. Türk çalışma hukukunda erkek ebeveynlere tanınan doğuma bağlı hakların sosyal sigorta hukukunda henüz benimsenmemesi nedeniyle asli sigortalı erkeğin doğuma bağlı sosyal sigorta hakları kadın sigortalıya göre sınırlıdır. Çalışma hukukunda erkek ebeveynlere getirilen düzenlemeler sosyal sigorta bakımından da bir an önce ele alınmalı; sigortalı erkek ebeveynlere de doğuma bağlı haklar tanınmalıdır. Nitekim sosyal sigorta yönüyle ele alınmadıkça çalışma hukukunda düzenlenen bu hakların uygulanabilirlikten uzak olduğu gözden kaçırılmamalıdır.

Sosyal güvenlik hukukunda aile kurumuna özel bir önem atfedilmesi nedeniyle, (çekirdek) ailenin kurucu unsurlarından biri olan evlenme de sosyal sigorta uygulamasında önem taşır. Türk Hukukunda doğrudan bir sosyal sigorta riski olarak kabul edilmemesi nedeniyle, evlenmenin sosyal sigortada doğurduğu sonuçlar dolaylı yönden ortaya çıkar. Bu dolaylı etki, en genel anlamıyla evlenmeye bağlı olarak ortaya çıkan veya ortadan kalkan bağlı sigortalılık ilişkisi şeklinde özetlenebilir. Evlenmenin sosyal sigortalar yönünden en önemli sonucu, evlilikle birlikte aslen sosyal sigorta kapsamında olmayan eşlerin, birbirinin bağlı sigortalısı olarak GSS ve (eşin ölümü halinde) UVS edimlerinden yararlanabilir hale gelmesidir. Bunun dışında evlenmeye, özellikle hak sahibi kız çocukları bakımından doğrudan sonuç bağlanarak bu kişilerin belirli koşulların varlığı halinde evlenmeye bağlı sigorta edimlerinden yararlanmaları sağlanmıştır. Buna göre resmi bir şekilde gerçekleştirilmiş olan evlilik, Türk sosyal sigorta uygulamasındaki etkisini bakmakla yükümlü olunan kişiler ve hak sahipleri yönünden gösterir.

Sosyal güvenlik hukukunda aile kurumuna verilen önem, evliliğin sona ermesi halinde de etkisini gösterir. Evliliğin sona ermesi sosyal sigorta bakımından bir sosyal risk olarak kabul edilmese de, sigortalılık ilişkilerine yönelik kurucu veya bozucu etkileri uyarınca uygulamada önem taşır. Bu halde evlenmenin sona ermesinin sosyal sigortaya yönelik en büyük etkisi, bu evlenme ilişkisine bağlı olarak ortaya çıkan bağlı sigortalılığın ortadan kalkması ya da bu evlilik uyarınca ortadan kalkan bağlı sigortalılık ilişkisinin -

koşulların bulunması halinde- devam etmesine ilişkindir. Ancak bu kurucu ve bozucu etkinin ortaya çıkabilmesi için eş bakımından evliliğin sona erme sebebi yönünden bir ayrıma gidilmiş; bozucu bir etkiden söz edilebilmesi evliliğin ölüm dışında bir nedenle sona ermesine bağlanmıştır. Ölümle sona eren evliliklerde ise eşin bağlı sigortalılık statüsünün kural olarak ortadan kalkmayacağı düzenlenmiştir. Ancak eş dışındaki bağlı sigortalılar bakımından evliliğin sona erme şekli pratikte bir önem taşımaz; evlilik ne şekilde sona ererse ersin, sona eren bir evlilik eş dışındaki bağlı sigortalılar bakımından -koşulların varlığı halinde- kurucu bir etki doğurur. Görüldüğü üzere Türk sosyal sigorta uygulamasında evliliğin sona ermesi, evlilikte olduğu gibi etkisini bakmakla yükümlü olunan kişiler ve hak sahipleri yönünden gösterir.

Soybağının kurulmasına ilişkin sonuçlar ise, bu soybağının kanbağına dayanıp dayanmamasına göre farklılık gösterir. Kanbağına dayanan soybağı, esas itibariyle baba ile çocuk arasında doğumdan sonra kurulan soybağı ilişkisini ifade eder. Bu kişisel durum değişikliği ise sosyal sigorta uygulaması bakımından sosyal bir risk olarak kabul edilmediğinden, dolaylı yönde sonuçlar doğurur. Bu halde ortaya çıkan sonuçlar, aralarında soybağı ilişkisi kurulan baba ile çocuğun -koşulların varlığı halinde- birbirlerinden bağlı sigortalı sıfatını kazanmaları yönünde gerçekleşir.

Yapay soybağı ilişkisinin kurulması, Türk Hukukunda mahkeme kararıyla kurulan evlat edinme ilişkisi ile gerçekleşir. Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda evlat edinme ilişkisinin sonuçları özellikle evlatlık yönünden ele alınmıştır. Bu halde evlat edinme ilişkisiyle birlikte evlatlığın bağlı sigortalılık sıfatı bazı özel nitelikler barındırır. Evlatlık hem biyolojik anne/babasından hem de evlat edinen ebeveynlerinden hak sahipliği sıfatını kazanır. Bakmakla yükümlü olunan sıfatı ise öncelikli olarak evlat edinen ebeveynler üzerinden belirlenir. Evlat edinme ilişkisi, biyolojik anne/babanın doğumdan kaynaklanan sosyal sigorta haklarını kural olarak ortadan kaldırmaz. Ancak bu ilişki, aynı zamanda evlat edinen anne/babaya da doğuma bağlı haklara benzer sosyal sigorta hakları tanınmasını sağlar. Belirtelim ki bu haklar, özellikle evlat edinme nedeniyle çalışma hayatında belli bir süreliğine bulunamama veya eksik sürelerle bulunma nedeniyle sigortalılara tanınan telafi edici sigorta düzenlemeleridir. Doğuma bağlı sonuçların aksine, evlat edinme ilişkisi evlat edinen yönünden bağlı sigortalılık ilişkisi doğurmaz. Devamla, evlat edinme ilişkisi biyolojik ailenin hak sahipliği sıfatını (ve kimi hallerde bakmakla yükümlü olunan kimse sıfatını) ortadan kaldırmaz.

Türk Hukukunda tam evlat edinme sistemi yerine sınırlı evlat edinme sisteminin benimsenmesi ve evlatlığın biyolojik ailesiyle olan soybağının devam etmesi nedeniyle, sosyal sigorta uygulamasındaki bağlı sigortalılık ilişkilerinde de farklı bir yapılanma ortaya çıkmıştır. Evlatlığın hak sahipliği sıfatını hem biyolojik ailesinden hem de evlat edinenden alabilmesini engelleyen herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Öte yandan, biyolojik ailenin evlat edinilmiş olan çocuklarından bağlı sigortalılık sıfatını kazanmalarına koşulların varlığı halinde imkân tanınsa da, evlat edinen kimseler bu imkândan yoksun bırakılmışlardır. Evlatlık ile evlat edinen arasında evlat edinme işlemiyle birlikte ortaya çıkan (yapay) hısımlığın bir sonucu olarak, evlat edinen kimselerin de evlatlıktan bağlı sigortalılık sıfatını kazanmaları koşulların varlığı halinde mümkün olmalıdır.

Soybağının ortadan kaldırılmasına ilişkin sonuçlar da, bu soybağının kanbağına dayanıp dayanmamasına göre değişiklik gösterir. Kanbağına dayanan soybağının ortadan kaldırılması, baba ile çocuk arasında kurulmuş olan soybağı ilişkisini etkiler. Sosyal sigorta uygulaması bakımından bu halde ortaya çıkan en önemli sonuç, baba ile çocuk arasındaki soybağı ilişkisi nedeniyle ortaya çıkmış bağlı sigortalılığın da ortadan kalkmasıdır. Ortadan kaldırılan soybağı ilişkisi, baba ile çocuğun aralarındaki soybağı ilişkisi nedeniyle birbirlerinden kazandığı bağlı sigortalılık sıfatını da ileriye dönük olarak sona erdirir. Esas itibariyle taraflar arasında yapay soybağı ilişkisi kuran evlat edinme ilişkisinin ortadan kaldırılmasında da benzer hususlar geçerlidir. Bu halde de evlatlığın evlat edinenden kazandığı bağlı sigortalı sıfatı ileriye dönük olarak sona erer. Ancak evlatlık ile biyolojik ailesi arasındaki bağlı sigortalılık ilişkisi, ortadan kaldırılan evlat edinme ilişkisinden kural olarak etkilenmez.

Velayet veya vesayet altında olmak sosyal sigorta hukukunda sosyal bir risk olarak nitelenmediğinden sosyal sigorta uygulamasında doğrudan sonuçlar doğurmaz. Velayet veya vesayet altında olmanın sigortalı bakımından sonucu, sigortalının fiili ehliyetine ilişkindir. Diğer bir ifadeyle bu hallerde ortaya çıkan sonuçlar, sigortalının ergin olup olmamasıyla ya da kısıtlanıp kısıtlanmamasıyla ilgilidir. Hükümlülüğe bağlı istisnai haller bir kenara bırakılacak olursa, velayet veya vesayet altında olma mevcut sigortalılık ilişkisini doğrudan etkilemediği için sosyal sigorta uygulamasında önemli bir sonuç doğurmaz. Ancak hükümlülerin sigortalılık ilişkisi özel olarak düzenlendiğinden, vesayet altındaki hükümlünün sigortalılık ilişkisi özel düzenlemeler uyarınca belirlenir.

Mahkeme kararına dayanan nüfus kaydı düzeltmelerinin tamamı sosyal güvenlik hukukunda sonuç doğurmaz. Ancak bu düzeltmelerden özellikle cinsiyet değişikliği, doğum tarihi değişikliği ve ergin kılınma çeşitli yönlerden sonuçlar doğurur.

Cinsiyet değişikliği, cinsiyetini değiştiren sigortalının mevcut statüsünü değiştirdiğinden; sigortalının beklenen hakları yeni statüsüne (cinsiyetine) göre ileriye dönük bir biçimde uyarlanır. Asli sigortalının yanı sıra bağlı sigortalıların sosyal sigorta hakları da yeni cinsiyetine göre uyarlanır. Ancak cinsiyet değiştiren sigortalının kazanılmış hakları, kural olarak bu cinsiyet değişikliğinden etkilenmez. Aynı şekilde, asli sigortalının cinsiyet değişikliği bağlı sigortalıların sigortalılık statüsünü de etkilemez.

Türk sosyal sigorta uygulamasında cinsiyet değişikliğine ilişkin bir diğer önemli husus, cinsiyet değişikliğinin tamamlanması için gerekli cerrahi operasyonların (cinsiyet değişikliği ameliyatlarının) GSS kapsamında finansmanı sağlanan sağlık hizmetlerinden olup olmadığının tespitine ilişkindir. Sosyal sigorta mevzuatında bu sağlık hizmetleri finansmanı sağlanan hizmetler arasında açıkça sayılmasa da, nitelikleri gereği cinsiyet değişikliği ameliyatlarını da vücut bütünlüğünü sağlamaya yönelik operasyonlar arasında saymak gerekir. Nitekim SGK'nın son uygulaması da isabetli olarak bu yöndedir.

Doğum tarihi değişiklikleri her ne kadar sosyal bir risk olarak kabul edilmeseler de, bu değişikliklerin sosyal sigorta uygulamasındaki etkileri Türk Hukukunda özel olarak düzenlenmiştir. Yaş değişiklikleri mahkeme kararına dayandığından, mahkeme kararının hukuk düzeninde doğrudan sonuç doğurması beklenir. Ancak sosyal sigorta kapsamında sunulan bazı edimler bakımından yaş değişikliğine ilişkin mahkeme kararlarının bu doğrudan etkisi ortadan kaldırılmış; sigortalılık ilişkisinin yaş değişikliğinden etkilenmeyeceği bir sistem inşa edilmiştir. Bu nedenle gerek asli sigortalılar gerekse bağlı sigortalılar bakımından, sosyal sigorta kapsamına öngörülen koşullarla dâhil olduktan sonra yapılan yaş değişiklikleri, sosyal sigorta uygulamasında gelir/aylık tahsisleri yönünden sonuç doğurmaz.

Belirtelim ki mahkeme kararına dayanan yaş değişikliklerinin sosyal sigorta hukukundaki etkisini sınırlayan bu istisnai hükmün uygulama alanı, kanun hükmünün amacına aykırı bir biçimde genişletilmiş; sigortalıya gelir/aylık tahsisi yapılan hususların dışındaki çoğu hallerde de mahkeme kararına dayanan yaş değişikliklerinin sonuç doğurması engellenmiştir. Erken yaşta emeklilikleri önlemek amacıyla getirilen bu

istisnai düzenlemenin amacına uygun bir biçimde uygulanması ve gelir/aylık tahsisi dışındaki hususlarda mahkeme kararına dayanan yaş değişikliklerinin sosyal sigorta yönünden doğrudan sonuç doğurması gerekir.

Ergin kılınmanın sosyal sigorta uygulamasındaki etkileri doğrudan ortadan kaldırılmamıştır. Ancak Türk Hukukunda sosyal sigorta ilişkisi bakımından erginlikten ziyade belli bir yaşı tamamlamış ya da tamamlamamış olmak olgusuna üstünlük tanındığından, ergin kılınmış olma kural olarak sigortalılık ilişkisinde doğrudan sonuç doğurmaz. Ancak bu kuralın özellikle (4/1-b ve 4/1-c) asli sigortalılık statüsünün kurulması bakımından bazı istisnalarından söz etmek mümkündür. 4/1-a'lıların aksine 4/1-b ve 4/1-c'lilerin sigortalı olabilmeleri için 18 yaşından büyük olmaları gerektiğinden, ergin kılınma bu sigortalılar bakımından kurucu bir etki taşır.

6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun kapsamında korunma, kural olarak sosyal sigorta uygulamasında sigortalılık ilişkisine yönelik sonuçlar doğurmaz; koruma altına alınmış olma sigortalılık niteliğini etkilemez. Bu durumun istisnası, koruma kapsamına alınan bireyler için özel olarak düzenlenen GSS statüsüdür. Kanunkoyucu, 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınanlar bakımından GSS'den yararlanma statüsünü prim ödeme yükümlülüğü aranmaksızın düzenlemiştir. Ancak bu özel GSS statüsü dışında, 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altında olma asli veya bağlı sigortalılık statüsünü etkilemez.

Yerleşim yeri değişikliğinin sonuçları bu değişikliğin yurt içinde veya yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşmesine göre esas itibariyle iki türlüdür. Ancak Türk sosyal sigorta sistemi merkezilik prensibine göre inşa edildiğinden, yurt içindeki yerleşim yeri değişiklikleri sigortalılık ilişkisinde önemli değişikliklere yol açmaz. Mülkilik prensibinin benimsenmiş olması nedeniyle ise yerleşim yerinin özellikle yurt içi ile yurt dışı arasında değiştirilmesi halinde, sosyal sigorta uygulamasında bazı sonuçlardan söz etmek mümkündür. Türk Hukukundaki geleneksel yaklaşım uyarınca, sosyal sigorta edimlerine hak kazanma ve sigortalılık ilişkisini sürdürme bakımından aranan ön koşul Türkiye sınırları içinde ikamet ediyor olmaktır. Ancak özellikle uluslararası işgücü hareketliliğinin artış göstermesiyle birlikte bu geleneksel ilkeye çeşitli istisnalar getirilmiş; asli veya bağlı sigortalılık ilişkisinin kimi hallerde Türkiye dışında bir ülkede ikamet edilse dahi devam edebilmesine veya sonradan kurulmasına imkân tanınmıştır.

Aynı şekilde, sigortalılara Türkiye'de ikamet etmedikleri döneme ilişkin süreleri Türk Hukukunda göre borçlanma, birleştirme, transfer edebilme gibi imkânlar tanınarak hak kaybına uğramamaları da sağlanmıştır. Belirtelim ki tüm bu hususlar, kural olarak Türk vatandaşları (ve doğumla Türk vatandaşı olup izinle vatandaşlıktan ayrılanlar/mavi kart hamilleri) için geçerlidir. Görüldüğü üzere yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişikliği sosyal bir risk olarak kabul edilmese de, sosyal sigortanın temel ilkeleri gereği sigortalılık ilişkisini ve sigorta edimlerinden yararlanma durumunu doğrudan etkiler.

Türk Sosyal Sigorta Hukukunda sosyal risk olarak kabul edilmemesine rağmen sigortalılık ilişkisi bakımından önemli sonuçlar doğuran bir diğer kişisel durum değişikliği vatandaşlığın kazanılması veya kaybına ilişkindir. Her ne kadar sosyal sigorta uygulamasında kural olarak kişilerin tabiiyetinin önem taşımasa da, bu kurala hukuk düzenlerinde çeşitli istisnalar getirilmiştir. Türk Hukukunda da asli sigortalı olarak kabul edilme yönünden kural olarak Türk vatandaşı olmak aranmaz. Ancak mali kaynakların yeterliliği ölçüsünde kimi hallerde Türk vatandaşları ile yabancıların sigortalılık ilişkisinde daha farklı koşullara tabi tutulmaları mümkündür. Özellikle yurt dışında bulunulan süreler bakımından sigortalılara sağlanan hakların, Türk vatandaşlarına (ve mavi kart hamillerine) özgülendiğinden söz edilebilir. Öte yandan bir kimsenin uyrukluğu ve hukuki statüsü, GSS statüsünü ve sigortadan yararlanma durumunu doğrudan etkiler. GSS kapsamında sağlanan sağlık hizmetlerinden yararlanma bakımından çok sayıda GSS statüsü yaratan kanunkoyucu, bazı statüleri Türk vatandaşlarına bazı statüleri ise yabancı uyruklu kişilere özgülemiştir. Bu nedenle vatandaşlığın kazanılmasına ve kaybına yönelik en önemli sonuçların, GSS statüsü yönünden ortaya çıktığını söylemek yanlış olmaz.

Ölüm, Türk Hukukunda hem tescile tabi bir kişisel durum değişikliği hem de sosyal bir risk olarak kabul edilen sayılı unsurlardan biridir. Bu nedenle ölüm olayı sosyal sigorta uygulamasında kurucu veya ortadan kaldırıcı nitelikle, dolaylı veya doğrudan çeşitli sonuçlar doğurur. Ancak bu sonuçların ortaya çıkabilmesi için kural olarak asli sigortalı kişinin ölümü gerekir. Sigortalının aile üyelerinin veya işvereninin ölümüne sosyal sigorta uygulamasında sınırlı sonuçlar bağlanmıştır. Sigortalının ölümüyle birlikte asli sigortalılık ilişkisi kesin olarak sona erer. Ölen sigortalının aile üyelerinin ise sigorta edimlerinden yararlanmaları mümkün hale gelir. Bu yararlanma hali, hak sahibi sıfatıyla

esas itibariyle iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ve/veya ölüm sigortası ve GSS yönünden gerçekleşir.

Ölüme bağlanan bu sonuçlar, diğer kişisel durum değişikliklerinden olan gaiplik ve ölüm karinesi için de gerçekleşir. Diğer bir ifadeyle SSGSSK'da açıkça düzenlenmese de, sigortalının gaipliği veya karineten ölümü halinde de ölüme bağlanan sonuçlar kıyasen uygulanır ve hak sahiplerinin sigorta edimlerinden yararlanabilmeleri gaiplik veya ölüm kaydıyla birlikte mümkün hale gelir. Ancak gaip veya karineten ölü sigortalının bir gün yeniden ortaya çıkması halinde doğabilecek sorunlara ilişkin kıyasen uygulanabilecek bir düzenleme bulunmadığından; gaip/karineten ölü iken yeniden ortaya çıkan sigortalının sigortalılık ilişkisi yönünden açık bir düzenlemeye gidilmesi yerinde olacaktır.

Görüldüğü üzere Türk Sosyal Sigorta Hukukunda aynı zamanda sosyal risk niteliği taşıyan kişisel durum değişiklikleri sınırlıdır. Doğum ve ölüm (ve ölüm karinesi ile gaiplik) olayı, sosyal risk nitelikleri gereği Türk Hukukunda ayrı birer sigorta koluyla (analık sigortası, iş kazası ve meslek hastalığı sigortası ve ölüm sigortası) düzenlenmiş; böylelikle doğum ve ölüm olayına bağlanan sonuçlar özel olarak belirlenmiştir. Öte yandan, sosyal risk olarak sayılmamaları nedeniyle doğum ve ölüm dışındaki kişisel durum değişikliklerine bağlı sonuçlar ayrı birer sigorta koluyla düzenlenmemiştir. Bu sebeple evlenme, evliliğin sona ermesi, soybağının kurulması ve ortadan kaldırılması, velayet veya vesayet altında olma, mahkeme kararına bağlı nüfus kaydı düzeltmeleri (cinsiyet değişikliği, doğum tarihi değişikliği ve ergin kılınma), 6284 sayılı Kanun kapsamında korunma, yerleşim yeri değişikliği, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı sosyal sigorta uygulamasında doğrudan değil dolaylı yönde sonuçlar doğurur. Bu dolaylı sonuçların bir kısmı (örneğin; evlenme, evliliğin sona ermesi, soybağının kurulması ve ortadan kaldırılması, cinsiyet değişikliği, -yurt dışı- yerleşim yeri değişikliği, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı) sosyal sigorta yönünden oldukça önem taşırken; bir kısmı ise (örneğin; velayet veya vesayet altında olma, ergin kılınma, -özel düzenleme gereği- doğum tarihi değişikliği, 6284 sayılı Kanun kapsamında korunma) ise aynı düzeyde önem taşımaz.

Kişisel durum değişikliklerine bağlı sonuçların bir kısmında (örneğin; evlenme, evliliğin sona ermesi, soybağının kurulması ve ortadan kaldırılması) sosyal sigorta

yönünden ortaya çıkan sonuçlar özellikle bağlı sigortalılık ilişkisini etkilerken; bir kısmında ise (örneğin; cinsiyet değişikliği, -yurt dışı- yerleşim yeri değişikliği, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı, velayet veya vesayet altında olma, ergin kılınma, 6284 sayılı Kanun kapsamında korunma) bu neden-sonuç ilişkisi özellikle asli sigorta yönünden ortaya çıkmaktadır. Aynı zamanda birer sosyal risk olan doğum ve ölüm olayında ise hem asli sigortalı hem de bağlı sigortalı yönünden ortaya çıkan sonuçlardan söz etmek mümkündür.

Çalışmamızın son bölümünde, kişisel durum değişikliklerinin kamusal nitelikli sosyal yardım ve sosyal hizmetler yönünden doğurduğu sonuçlar ele alınmış; bu neden-sonuç ilişkisi, kişisel durum değişikliklerinin sosyal yardım ve hizmetlerin idaresi kapsamında değerlendirilip değerlendirilmeyeceğine göre ve bu değişikliklerin aynı zamanda birer sosyal sorun olarak kabul edilip edilmeyeceğine göre irdelenmiştir. Kişisel durum değişikliklerinin kaydedildiği sicillerden yararlanma, tarihsel süreçte ilk olarak sosyal yardımlar ekseninde ortaya çıkmıştır. Bu nedenle günümüzde de kişisel durum değişiklikleri primsiz rejimin yönetimi, işleyişi ve sistemden yapılacak yardım ve hizmetlerin belirlenmesi bakımından önemli bir işlev görür. Kişisel durum değişikliklerinin birer sosyal sorun kabul edilip edilmeyeceği ise bu değişikliklerin primsiz rejimde ortaya koyduğu sonuçların niteliğini belirler. Aynı zamanda birer sosyal sorun niteliği taşıyan kişisel durum değişiklikleri, sosyal yardım ve sosyal hizmetler hem doğrudan hem de dolaylı sonuç doğururken; sosyal sorun olarak kabul edilmeyen kişisel durum değişiklikleri daha ziyade dolaylı sonuçlar doğurur.

Sosyal sigorta uygulamasında sosyal bir risk olarak kabul edilen doğum, primsiz rejimde doğrudan bir sosyal sorun olarak kabul edilmemiş; ancak sosyal sorun ortaya çıkmasına sebep olduğu oranda (bireyleri muhtaç hale getirdiği veya toplum içinde dezavantajlı konuma düşürdüğü ölçüde) primsiz rejim kapsamında değerlendirilmiştir. Bu sebeple Türk Hukukunda doğum olayı, çok sayıda sosyal yardım ve sosyal hizmetten yararlanma sebebi olarak düzenlenmiştir. Doğuma bağlı sosyal yardımların bir kısmı genellik ilkesi gereği herkese tanınırken, büyük bir çoğunluğu ise bireylere muhtaçlık durumlarına göre tanınmıştır. Doğuma bağlı sosyal hizmetlerin sunulmasında ise esas itibariyle toplum içindeki dezavantajlı konumdaki kişiler hizmetlerin öznesi olarak kabul edilmiştir.

Doğuma bağlı sosyal yardım ve hizmetlerdeki bu çok başlılığın yardım ve hizmetlere ulaşma konusunda ciddi sorunlar yarattığını belirtmek gerekir. Üstelik doğuma bağlı düzenlenen sosyal yardımların çoğu oldukça düşük tutarlarda olup çocuk sahibi ebeveynlerin ihtiyaçlarını gereği gibi karşılamaktan uzaktır. Kanımızca doğuma dayalı ve muhtaçlığa bağlı sosyal yardımların tek bir kalemde toplanması ve yardım tutarının yeterli bir seviyede tutulması bir gereklilik halini almıştır. Ayrıca, 2015 yılında getirildiğinden bu yana herhangi bir artışa tabi tutulmayan genellik ilkesine tabi doğum yardımı tutarının da her yıl güncellenmesi yerinde olacaktır.

Türk primsiz rejiminin aile kurumu üzerine inşa edilmesi sebebiyle, sosyal yardım ve hizmetlerde evliliğe özel bir önem atfedilmiştir. Başlı başına bir sosyal sorun kabul edilmese de evlilik, doğum olayı gibi doğurduğu sorumluluklar ve gider artışları nedeniyle sosyal sorun ortaya çıkmasına sebep olma ihtimali olduğu müddetçe primsiz rejim kapsamında değerlendirilmiştir. Ancak Türk Hukukundaki evliliğe bağlı sosyal yardım ve hizmetlerin yeni yeni gelişmeye başladığını ve henüz yeterli seviyede olmadığını belirtmek gerekir. Sosyolojik değişimler bir kenara bırakılacak olursa, Türk toplumundaki evlenme oranının son yıllarda düşüşe geçmesindeki bir diğer sebebin evlenmenin yarattığı yüksek külfetler olduğu söylenebilir. Bu sebeple evlenmek isteyen kişilerin primsiz rejim kapsamında daha farklı sosyal yardım mekanizmalarıyla desteklenmesi yerinde olacaktır.

Öte yandan Türk Hukukunda evlilik, genellikle sosyal tazmin ve sosyal teşvik amacıyla ortaya çıkan sosyal yardım ve hizmetlere hak kazanıp kazanmama durumunu ve hak kazanılacaksa sosyal yardım ve hizmetlerin seviyesini de etkilemektedir. Özellikle sosyal yardım veya hizmet yararlanıcısının ölümü halinde hak sahiplerinin sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmayacağının tespitinde evli olup olmama kurucu veya bozucu nitelik taşımaktadır.

Türk primsiz rejiminde aile kurumuna ve evliliğe verilen önem, evliliğin sona ermesi halinde de etkisini göstermektedir. Evliliğin sona ermesi halinde sunulacak sosyal yardım ve hizmetlerin temel amaçları arasında evliliğin sona ermesinin özellikle çocuk sahibi aileler bakımından olumsuz sonuçlarını en aza indirmek ve çocukları korumak, aynı şekilde herhangi bir geliri olmayan dul kadınlara asgari bir gelir sağlamak bulunmaktadır. Bu halde de evliliğin sona ermesi, sosyal yardım veya hizmet

yararlanıcısının ölümü halinde, hak sahiplerinin sosyal tazmin ve sosyal teşvik amacıyla ortaya çıkan sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmayacağının tespitinde kurucu veya bozucu nitelik taşımaktadır.

Baba ile çocuk arasında çocuğun doğumundan sonra kurulan soybağı, esas itibariyle sosyal sorun teşkil edebilecek bir durumu ortadan kaldırdığından, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerin kapsamına doğrudan girmez. Bu halde primsiz rejim bakımından ortaya çıkabilecek sonuçlar, çocuğun sosyal yardım ve hizmetlerden kurulan yeni soybağı uyarınca yararlanma statüsü yönünden ortaya çıkar.

Evlat edinen ile evlatlık arasında yapay bir soybağı ilişkisi kuran evlat edinme, aynı zamanda bir sosyal hizmet niteliği taşıması nedeniyle primsiz rejimde doğrudan sonuçlar doğurur. Evlat edinecek kimsenin yeterli maddi olanaklara sahip olması ön koşul olarak arandığından; evlat edinme, evlatlığın veya evlat edinenin sosyal yardımlarla desteklenmesini gerektirmez. Bu sebeple evlat edinmeye bağlı sonuçlar sosyal hizmetler yönünden ortaya çıkar. Evlat edinme başvurusunun değerlendirmeye alınmasıyla birlikte evlatlık ilişkisinin mahkeme kararıyla kurulmasına kadar geçen süre zarfında gerçekleştirilen işlemler sosyal hizmet niteliği taşır. Ancak evlat edinme ilişkisinin kurulmasından sonra da, ihtiyaç halinde evlat edinenlere Bakanlıkça eğitim ve rehberlik hizmeti verilmesi mümkündür. Belirtelim ki ülkemizdeki evlat edindirme işlemleri son yıllarda hız kazanmış olsa da halen gerekli seviyeye ulaşamamıştır. Sosyal korumanın bir diğer ayağı olan evlat edindirme hizmetinin daha işlevsel hale gelebilmesi için evlat edindirme prosedürü yeniden gözden geçirilmeli ve evlat edindirme işlemlerini yürütecek personel sayısı arttırılmalıdır.

Baba ile çocuk arasındaki soybağının ortadan kaldırılması ise sosyal sorun olarak kabul edilebilecek nitelikte olması nedeniyle sosyal yardım ve hizmetler bakımından daha önemli sonuçlar doğurur. Özellikle annenin bakım yükümlülüğünü gereği gibi yerine getirmediği hallerde, baba ile çocuk arasındaki soybağının ortadan kaldırılması çocuğun Bakanlık bünyesinde sosyal koruma altına alınmasını gerektirir. Bu hallerde çocuk, ASHB'nin sosyal hizmet kuruluşlarında barındırılarak kendisine ihtiyacı olan sosyal yardım ve hizmetler sağlanır.

Evlatlık ilişkisinin kaldırılması da niteliği gereği evlatlık bakımından sosyal bir sorun teşkil eder. Nitekim bu halde evlatlık verilen çocuğun yeniden ASHB bünyesinde

koruma altına alınıp alınmaması veya ailesinin yanına yerleştirilmesi gündeme gelir. Her iki durumda da çocuğun, ASHB bünyesinde veya ailesi yanında bulunmasına göre sosyal yardım ve sosyal hizmetlerle desteklenmesi söz konusu olur. Belirtelim ki Yargıtay'ın yerleşik uygulaması sayesinde evlatlık ilişkisinin kaldırılmasına sıklıkla rastlanmamakta, çocuklar yönünden ortaya çıkabilecek bu sosyal soruna ilk aşamada müdahale edilmektedir.

Velayet altında olmak veya vesayet altına alınmak doğrudan bir sosyal sorun teşkil etmese de, velayet veya vesayet altında olma sebepleri uyarınca primsiz rejimde dolaylı yönden ortaya çıkan sosyal sorunlardan söz edilebilir. Primsiz rejimde sosyal yardım ve hizmetlerin sunumu bakımından öncelikli/dezavantajlı kabul edilen grupların çoğu (örneğin çocuklar, -kısıtlanmış- yaşlılar, -kısıtlanmış- engelliler, hükümlüler, alkol veya madde bağımlıları, akıl hastaları, akıl zayıflığı olanlar vs.) aynı zamanda velayet veya vesayet altında olduğundan; bu hallerde küçüğün veya kısıtlının vesayet altına alınmasıyla bir anlamda olası sosyal sorunları önlemek amaçlanır. Velayet veya vesayet altında olmak, aynı zamanda sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmama durumunu ve yararlanma düzeyini de etkiler. Bu sebeplerle velayet ve vesayet halleri sosyal yardım ve hizmetler bakımından çok yönlü sonuçlara neden olur.

Sosyal politikada cinsiyet değişikliği bir sosyal sorun, transseksüel bireyler de dezavantajlı gruplar arasında kabul edilse de, Türk primsiz rejiminde aynı yönde bir yaklaşımın varlığından söz etmek güçtür. Türk Hukukunda cinsiyet değiştiren bireylere yönelik kamusal sosyal yardım ve hizmetler bulunmamaktadır. Aksine, aileyi temel alan sosyal politika anlayışının bir sonucu olarak, bu kişilerin mevcut sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden yararlanmaları da güçlükler barındırmaktadır. Bu sebeple Türk Hukukunda cinsiyet değişikliğinin sosyal yardım ve hizmetler yönünden hak doğurucu sonuçlarından söz etmek mümkün değildir. Kanımızca Türk primsiz rejim sisteminde de transseksüel bireylerin dezavantajlı gruplar arasında kabul edilmeleri ve bu kişilerin cinsel yönelimleri nedeniyle karşılaşabilecekleri sosyal sorunları önlemek veya azaltmak adına kendilerine sosyal yardım ve hizmetlerin sunulması gereklidir.

Doğum tarihi değişiklikleri, primsiz rejim bakımından sosyal bir sorun teşkil etmeyip yalnızca sosyal yardım veya sosyal hizmet yararlanıcılarının yaşının önem taşıdığı yardım ve hizmetlerden yararlanma durumunu etkiler. Sosyal sigorta

uygulamasında olduğu gibi, kimi sosyal yardımlar bakımından yararlanıcının yaş değişikliklerinin dikkate alınmaması özel olarak düzenlendiğinden, bu halde yararlanıcının düzeltilmiş yaşı sosyal yardıma hak kazanma durumunun tespitinde dikkate alınmaz. Ancak yaş değişikliklerinin dikkate alınmayacağının açıkça düzenlenmediği hallerde, primsiz rejimdeki sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma durumu yararlanıcının düzeltilmiş yaşına göre belirlenir.

Ergin kılınma, sosyal bir sorun niteliği taşımaması nedeniyle primsiz rejim bakımından önemli sonuçlar doğurmaz. Türk primsiz rejiminde kanunkoyucu, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmanın tespitine ilişkin iradesini büyük ölçüde belli bir yaşı tamamlamış ya da tamamlamamış olmak yönünde kullandığından, kural olarak bu hallerde ergin kılınma esaslı sonuçlar doğurmaz. Bu nedenle primsiz rejim bakımından ergin kılınmanın sonuçları, velayetin veya vesayetin ortadan kalkması ile benzerlikler gösterir.

6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınma başlı başına bir sosyal hizmet niteliği taşıdığından, koruma altına kişiler doğrudan primsiz rejimin özneleri arasında yer alırlar. Nitekim Kanunun temel amacı, uygulama kapsamına giren kişilere (şiddet mağdurlarına ve kimi durumlarda mağduriyete sebep olanlara) sosyal yardım ve sosyal hizmet tesis etmektir. Bu nedenle primsiz rejim mevzuatında 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınanlara ilişkin çok sayıda sosyal yardım ve sosyal hizmet düzenlenmiştir. Ancak bu sosyal yardım veya hizmetlerden yararlanabilmek için, kural olarak mülki amir veya mahkeme tarafından konuya ilişkin bir tedbir kararının verilmiş olması gereklidir.

Türk Hukukunda 6284 sayılı Kanun kapsamında koruma altına alınma uygulaması, şiddet mağdurlarının çoğunlukla kadınlar olması nedeniyle kadınlar üzerinden gelişme göstermektedir. Ancak Kanunun kapsamı göz önünde bulundurulduğunda, cinsiyeti fark etmeksizin herkesin 6284 sayılı Kanunun koruma mekanizmalarıyla koruma altına alınması mümkündür. Bu sebeple uygulamadaki cinsiyet odaklı yaklaşımın daha genele yayılması yerinde olacaktır.

Türk primsiz rejim sisteminde yerleşim yeri değişikliğine bağlı sonuçlar, sosyal sigortada ortaya çıkan sonuçlara kıyasla daha fazladır. Nitekim sosyal yardım ve hizmetlerin bireylere ulaştırılmasında yerellik kriteri de önem taşıdığından;

yararlanıcıların yurt içinde gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri, özellikle SYDV'lerin sunduğu ikamet temelli sosyal yardımlardan yararlanma durumunu etkiler. Bu halde yerleşim yeri değişikliği sosyal yardımın durdurulmasını veya kesilmesini gerektirebilir. Ancak ASHB tarafından sunulan sosyal yardım ve hizmetler bakımından yurt içi yerleşim yeri değişiklikleri kural olarak sosyal yardım veya hizmetin durdurulmasını ya da kesilmesini gerektirmez. Sosyal yardım ve hizmetlerin SYDV'lerce sunulmasının olumsuz yanlarından en önemlisinin ikamet temelli bu yaklaşım olduğunu söylemek mümkündür. ASHB ve SYDV arasındaki koordinasyonun sağlanarak sosyal yardım ve hizmetlerin merkezilik kriterine göre yürütülmesi; primsiz rejimin daha işlevsel hale getirilerek sosyal yardım ve hizmetlere erişimin arttırılması kanımızca zorunludur.

Yurt içi ile yurt dışı arasında gerçekleşen yerleşim yeri değişiklikleri ise, sosyal yardım veya hizmetin türüne göre sonuç doğurur. Türkiye'de ikamet etmeyi açıkça zorunlu kılmayan ve genellik prensibi uyarınca düzenlenen sosyal yardımlardan yurt dışında ikamet etmekte olan Türk vatandaşlarının veya mavi kart hamillerinin de yararlanmaları mümkündür. Ancak yurt dışında ikamet eden bu kişilerin muhtaçlık kriteri uyarınca düzenlenen sosyal yardımlardan yararlanmalarına uygulamada pek rastlanmamaktadır. Yurt dışında ikamet eden Türk vatandaşlarının ve mavi kart hamillerinin yararlanabileceği sosyal hizmetler ise -fiziki imkânların yeterliliği ölçüsünde özel olarak düzenlenmiştir.

Türk primsiz rejiminde önemli sonuçlar doğuran bir diğer kişisel durum değişikliği vatandaşlığın kazanılması veya kaybına yöneliktir. Sosyal güvenlik hakkının herkese tanınmış olması uyarınca, sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmada da kural olarak kişilerin uyruğunun bir önemi yoktur. Ancak açıkça Türk vatandaşlarına (veya mavi kart hamillerine) özgülenen sosyal yardım ve hizmetler, bu genel kurala istisna oluşturur. Bu sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma bakımından kişinin uyrukluğu önem taşır. Öte yandan Türk Hukukunda, özellikle uluslararası koruma kapsamındaki yabancılara yönelik sosyal yardım ve hizmetler özel olarak düzenlenmiş; bu kişilerin dezavantajlı konumları gözetilerek, genel nitelikli sosyal yardım ve hizmetlere gereği gibi ulaşamamaları ihtimali özel düzenlemeler uyarınca bertaraf edilmiştir. Bu sebeplerle vatandaşlığın kazanılması veya kaybı, kişilerin hangi tür sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanacaklarının belirlenmesinde de önem taşır.

Ölüm, sosyal sigortada sosyal risk niteliği taşıdığı gibi primsiz rejimde de sosyal sorun niteliği taşır. Bu nedenle ölüm, sosyal yardım ve hizmetler bakımından hem dolaylı hem de doğrudan sonuçların ortaya çıkmasına neden olur. Bu sonuçlar esas itibariyle sosyal yardım veya sosyal hizmet yararlanıcısının ölümü ve sosyal yardım ve hizmetler bakımından ölümüne sonuç bağlanan kişilerin ölümü şeklinde iki türlü ortaya çıkar. Sosyal yardım veya sosyal hizmet yararlanıcısının ölümü, yardım veya hizmetin son bulmasına neden olabileceği gibi bu yardım veya hizmetin ölüm olayıyla birlikte koşulları sağlayan aile üyelerine yapılmasına da neden olabilir. Sosyal yardım ve sosyal hizmetler bakımından ölümüne sonuç bağlanan kişilerin ölümünde ise sosyal yardım ve hizmetler yönünden bu ölüme bağlı doğrudan sonuçlar ortaya çıkar; bu kapsamda geride kalan aile bireylerini koruma amacıyla kendilerine belli başlı sosyal yardım ve hizmetler sağlanır.

Ölüme bağlanan bu sonuçlar, gaiplik ve ölüm karinesi halinde de geçerlidir. Primsiz rejim mevzuatında açıkça düzenlenmese de, gaiplik veya karineten ölüm hallerinde de ölüme bağlanan sonuçlar kıyasen uygulanır; hak sahiplerinin sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanmaları, yararlanıcının veya ölümüne hukuken sonuç bağlanan kişinin gaipliği veya karineten ölümüyle birlikte mümkün hale gelir.

Açıklanan hususlar doğrultusunda, Türk primsiz rejim sisteminde, kişisel durum değişiklikleri ile sosyal yardım ve hizmetler arasında sıkı bir ilişkinin varlığından söz etmek mümkündür. Türk Hukukunda çoğu kişisel durum değişikliğine, dar veya geniş anlamda bir sosyal sorun niteliği taşıması gereğince primsiz rejim bakımından doğrudan sonuçlar bağlanmıştır. Bu kişisel durum değişikliklerine doğum, -kimi hallerde- evlenme ve evlenmenin sona ermesi, soybağının ortadan kaldırılması, evlat edinme ve evlatlık ilişkisinin ortadan kaldırılması, 6284 sayılı Kanun kapsamında korunma, vatandaşlığın kaybı, ölüm, gaiplik ve ölüm karinesi hallerini örnek vermek mümkündür.

Bazı kişisel durum değişikliklerine ise sosyal yardım ve hizmetler bakımından doğrudan sonuç bağlanmamış ancak bu değişiklikler sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanma statüsünün tespitinde birer kriter olarak baz alınmıştır. Örneğin yerleşim yeri değişiklikleri, -kimi hallerde- evlenme ve evlenmenin sona ermesi, velayet veya vesayet altında olma, cinsiyet değişikliği, -istisnalar ayrık olmak üzere- yaş değişiklikleri, vatandaşlığın kazanılması ve kaybı halleri; kişilerin sosyal yardım ve hizmetlerden yararlanıp yararlanmayacaklarının tespitinde belirleyici unsurlar arasında yer alır.

Belirtelim ki cinsiyet değişikliği başlı başına bir sosyal sorun olmasına rağmen Türk Hukukunda kanunkoyucu bu soruna yönelik sosyal yardım ve hizmetler öngörmemiştir.

KAYNAKÇA

Abik, Y. (2005). Nişanlanma ve Nişanlılık. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 54 (2), 65-152.

Acabey, M. B. (2002). *Soybağı*. İzmir: Güncel Hukuk Yayınları.

AÇSHB (2019). *2019-2023 Stratejik Planı*. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/33674/acshb_2019-2023-stratejik-plan.pdf (Erişim Tarihi: 29.12.2020)

AÇSHB (2020). *2019 Yılı Faaliyet Raporu*. https://ailevecalisma.gov.tr/media/49934/acshb_2019_yili_faaliyet_raporu.pdf (Erişim Tarihi: 15.01.2021)

AÇSHB (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. https://ailevecalisma.gov.tr/media/73621/2020-faaliyet-raporu.pdf (Erişim Tarihi: 13.04.2021)

Açıkgöz, A. (2017). *Dar Anlamda Vesayeti Gerektiren Haller ve Vesayet Altına Almanın İşlem Ehliyeti Bakımından Sonuçları*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Adak, N. (2013). Madalyonun Öteki Yüzü: Erkeğe Yönelik Şiddet. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, 16 (2), 1-28.

Aile Eğitim Programı (2018). *Evlilik Öncesi Eğitim El Rehberi* (2. Baskı). Ankara: AÇSHB Yayınları. https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/4865/eoee-el-rehberi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Mevzuatının LGBT Hakları Açısından İrdelenmesi. https://kaosgldernegi.org/images/library/2016aile-ve-sosyal-politikalar-bakanligi.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2021)

Akad, M. (1992). *Teori ve Uygulamada Sosyal Güvenlik Hakkı*. İstanbul: Kazancı Yayınları.

Akar, D. (2015). Türkiye'de Primsiz Sosyal Güvenlik Rejimi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 6 (21), 605-619.

Akbıyık, C. (2019). Boşanmaya Rağmen Boşanılan Kişi ile Yaşamaya Devam Edilmesi Halinde Gelir ve Aylıkların Kesilmesi Meselesi. *Fasikül Hukuk Dergisi*, 11 (111), 637-643.

Akgül, A. (2016). *Danıştay ve Avrupa İnsan Hakları Mahkemesi Kararları Işığında Kişisel Verilerin Korunması* (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Akın, L. (1996). *Bağ-Kur Sigorta Yardımları*. İstanbul: Alfa Basım Yayım.

Akın, L. (2001). *İş Kazasından Doğan Maddi Tazminat*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Akın, L. (2007). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Bağımlı Çalışanların Maluliyeti.* Ankara: Yetkin Yayınları.

Akın, L. (2010). 5734 Sayılı Yasa Sonrasında Yeni Malullük Sigortası. *Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan Cilt II*. İstanbul: Beta Yayıncılık, 879-923.

Akıntürk T. ve Ateş, D. (2016). *Türk Medeni Hukuku Aile Hukuku İkinci Cilt* (18. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Akipek, J., Akıntürk, T. ve Ateş, D. (2020). *Türk Medeni Hukuku Başlangıç Hükümleri Kişiler Hukuku Birinci Cilt* (16. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Akkanat, H. (2004). *Ölümün Özel Hukuk İlişkilerine Etkisi*. İstanbul: Filiz Kitabevi.

Akkışla, H. S. (2019). 6284 sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Çerçevesinde Geçici Maddi Yardım Hükmünün Değerlendirilmesi. S. Gökalp Alıca ve N. Basa (Editörler), *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu Cilt I* içinde (s. 13-31). Ankara: TBB Yayınları.

Aksoy, H. C. (2010). *Medeni Hukuk ve Özellikle Kişilik Hakkı Yönünden Kişisel Verilerin Korunması*. Ankara: Çakmak Yayınevi.

Akyiğit, E. (2011). Ölüm ve İş İlişkisindeki Yeni Sonuçları. *Sicil, 22*, 32-45.

Akyüz, E. (2020). *Çocuk Hukuku* (7. Baskı). Ankara: Pegem Akademi.

Alper, Y. (2017). 5510 Sayılı Kanunda Yeni Değişiklikler ve Düzenlemeler Yapma İhtiyacı. *Karatahta, S.8*, 1-34.

Alper, Y. (2020). *Sosyal Sigortalar Hukuku* (11. Baskı). Bursa: Dora Yayıncılık.

Altıntaş, E. H. (2019). Doğumla Türk Vatandaşı Olup Çıkma İzni ile Türk Vatandaşlığından Ayrılan Kişilerin (Mavi Kart Hamillerinin) Sosyal Güvenlik Hakkı. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi*, 4 (2), 391-434.

Andaç, F. (2020). *Türk İşsizlik Sigortası Hukuku Uygulaması*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Arap, E. (2018). *Hizmet Tespiti Davaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Arat, A. (2006). Gerçek Kişilerde Kişiliğin Sona Ermesi. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Meslek Yüksekokulu Dergisi,* 9 (1-2), 257-275.

Arıcı, K. (1999). Sosyal Sigorta Sistemimizde Ölüm Sigortasından Ana-Babaya Sağlanan Sosyal Güvenlik Yardımları. *Kamu İş Dergisi* 4 (4), 15-39.

Arıcı, K. (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Gazi Kitabevi.

Arıcı, K. (2017). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Annelerin Korunması. *TBB Dergisi*, (Özel Sayı), 269-284.

Asar, A. (2020). *Yabancılar Hukuku* (6. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Aslanköylü, R. (2010). *Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Şerhi*. Ankara: Yetkin Yayınevi.

Aslanköylü, R. (2014). Sosyal Sigortalar Kurumunca Yapılan Fazla ya da Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. *Kamu-İş İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 13 (3), 23-35.

ASPB (2017). *Türkiye'nin Bütünleşik Yardım Sistemi*. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Atatanır, H. (2019). *Sivil Toplum, Sosyal Yardım ve Hak Temelli Yaklaşım* (2. Baskı). Ankara: Dorlion Yayınları.

Ateş, B. (2016). *Soybağı ve Soybağı Alanında Oluşabilecek Hukuksal Problemler*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atıcı, C. (2020). *Medeni Usul Hukukunda Dava Ehliyeti.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Atlan, H. (2011). *5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nda İsteğe Bağlı Sigortalılık.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Kültür Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Ay, H. ve Akan, R. (2017). Tarihsel Süreçte Sosyal Yardımların Gelişimi. *21. Yüzyılda Eğitim ve Toplum Eğitim Bilimleri ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 6 (18), 787-798.

Ayan, N. (1995). Evlat Edinmenin Hükümsüzlüğü ve Sona Ermesi. *Prof. Dr. Halil Cin'e Selçuk Üniversitesinde 10. Hizmet Yılı Armağanı*. Konya: Selçuk Üniversitesi, 617-639.

Aybay, R. ve Özbek, N. (2015). *Vatandaşlık Hukuku* (4. Baskı). İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları.

Aydın, M. A. (2009). *Sosyal Güvenlik Hakkı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, T. (2007). *Kişilik Haklarının Doğum Öncesinde Korunması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Aydın, U. (2000). Sosyal Sigortalarda Sigortalılık Niteliğinin Kazanılması ve Yitirilmesi. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi*, 16 (2), 32-50.

Aydın, U. (2016). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 557-868.

Aydoğdu, G. (2018). Sosyal Güvenlik Hakkı Bağlamında Türkiye'de Yabancıların Sigortalılığı. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 15 (58), 493-528.

Aydoğdu, M. (2006). *Çağdaş Hukuki Gelişmeler Işığında Evlat Edinme* (1. Baskı). İzmir: Günaydın Hukuk Yayınları.

Aydos, O. S. (2000). Yeni Medeni Kanuna Göre Evlat Edinme. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4 (1), 117-141.

Ayhan, R., Çağlar, H. ve Özdamar, M. (2019). *Sigorta Hukuku Ders Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Aykaç, H. B. (2015). Ceza İnfaz Kurumları Dışında Çalıştırılan Hükümlülerin Sosyal Güvenliği. *TİSK Akademi*, 10 (20), 349-369.

Bağcı, M. (2014). *Maluliyet ve Vazife Maluliyeti.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Bal Bektaş, Ö. (2016). *İşsizlik Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Balcı, M. ve Yılmaz, H. (2014). *Sosyal Sigorta Prim Alacaklarının Takip ve Tahsili*. Ankara: Yetkin Yayınları

Balcı, M. (2019). *Ölüm Gelir ve Aylıkları*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Baran Çelik, N. (2015). Türk Hukukunda Uluslararası Koruma Başvurusunda Bulunan veya Uluslararası Korumadan Yararlanan Yabancıların Hak ve Yükümlülükleri. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 6 (3), 67-148.

Barrientos, A. (2013). *Social Assistance in Developing Countries*. New York: Cambridge University Press.

Başalp, N. (2004). *Kişisel Verilerin Korunması ve Saklanması*. Ankara: Yetkin Yayınları.

Başbuğ, A. (2010). *Sosyal Hukuk Hukukun Toplumsal Temelleri*. Ankara: A Kitap.

Baskan, E. (2016). Analık Halinin Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Bakımından Sonuçları. *İstanbul Kültür Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 15 (1), 687-719.

Baskan, E. (2018). İsteğe Bağlı Sigortalılık. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 15 (57), 127-154.

Başmanav, Y. (2014). *Genel Sağlık Sigortasının Kişi Bakımından Kapsamı.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Başterzi, F. (2006). *Yaşlılık Sigortası*. Ankara: Türkiye İşveren Sendikaları Konfederasyonu.

Başterzi, S. (2011). 5510 Sayılı Yasaya Göre Yaşlılık Aylığına Hak Kazanma Koşulları - Önceki Mevzuatla Karşılaştırmalı Bir İnceleme. *Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan Cilt II*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2203-2242.

Başoğlu, B. (2015). Legal Status of Same-sex Couples within the Framework of Turkish Civil Law. M. Sáez (Editör), *Same Sex Couples-Comparative Insights on Marriage and Cohabitation* içinde (s. 189-206). İsviçre: Springer Publishing.

Baygın, C. (2010). *Soybağı Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Belen, H. (2005). *Yeni Medeni Kanun Hükümleri Uyarınca Evlat Edinme*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Belverenli, D. (2016). *5510 Sayılı Kanun Kapsamında İsteğe Bağlı Sigortalılık*. Ankara: Seçkin Yayınları.

Belverenli, D. (2017). Kız Çocukların Hak Sahipliğinin İsteğe Bağlı Sigortalılıklarına Etkisi. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, (21) 3, 167-199.

Berki, Ş. (1956). Medeni Kanunda Neseb Hısımlığı. *Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 13 (3), 34-51.

Best, J. (2017). *Social Problems* (3rd Edition). New York: W.W. Norton & Company.

Bidaud-Garon, C. (2009). The Probative Value of Civil-Status Records: Infringement of State Sovereignty or Protection of the State. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri. http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/XCsAAN0lqSxGS2hWdEZHdUd0IwA (Erişim Tarihi: 29.03.2018)

Bozer, A. (1963). *Türk Hukukunda Sosyal Sigortalara Genel Bir Bakış*. Ankara: Ankara Hukuk Fakültesi Yayını.

Bulun Tokkaş, S. (2021). İş İlişkisinde Tarafların Ölümünün Bireysel İş Hukukuna Etkisi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 29 (1), 179-217.

Bulut, M. (2011). Sosyal Güvenlik Sistemlerinde Sosyal Yardım Yaklaşımı ve Türkiye'de Durum. *Yardım ve Dayanışma Dergisi*, 2 (3), 57–64.

Buz, S. (2011). Lezbiyen Gey Biseksüel Transseksüel Travesti Bireylerle Sosyal Hizmet. *Toplum ve Sosyal Hizmet,* 22 (2), 137-148.

Camkurt, M. Z. (2011). Ölüm Karinesi ve Gaiplik Durumunda Sosyal Güvenlik Mevzuatı Kapsamında Hak Sahiplerine Gelir ve Aylık Bağlanması. *Mali Çözüm Dergisi,* 104, 235-248.

Camkurt, M. Z. (2014). Yaşlılık ve Yaşlıların Sosyal Güvenliği Kapsamında 65 Yaş Aylığı Bağlanması İşlemleri. *Kamu-İş Dergisi,* 13 (3), 71-106.

Canbolat, T. ve Özkan, S. D. (2017). Doğum Borçlanması Yapılabilecek Süreler. *İş ve Hayat*, 3 (6), 105-136.

Caniklioğlu, N. (1997). *506 Sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu Açısından Geride Kalanların Korunması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Caniklioğlu, N. (2006a). Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanun Tasarısına Göre Kısa Vadeli Sigorta Hükümleri. *Çalışma ve Toplum,* 8 (1), 50-92.

Caniklioğlu, N. (2006b). Sosyal Güvenlik Hukukunda Kadın. *Ankara Barosu Hukuk Kurultayı Cilt III*, 368-422.

Caniklioğlu, N. (2011). *Sosyal Sigortalarda Prim Teşvikleri*. İstanbul: Beta Basım Yayıncılık.

Caniklioğlu, N. (2014). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2012*. Ankara: Kamu-İş, 379-531.

Caniklioğlu, N. (2016). Kısmi Süreli Çalışmaya Geçiş ve Yarım Çalışma Ödeneği. N. Basa ve S. Uçakhan Güleç (Editörler). *Emeğin Hukuku Kurultayı-2* içinde (s.115-153) Ankara: TBB Yayınları.

Cengiz, B. (2011). *Türk Hukukunda Ad ve Adın Değiştirilmesi*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Centel, T. (2016). 6663 sayılı Yasayla İş Kanunu'na Getirilen Değişiklikler-Analık Halinin Yeniden Düzenlenmesi. *Sicil*, 35, 9-16.

Centel, T. (2017). Sosyal Güvenlik Kapsamında İşsizlik Sigortasına Toplu Bakış. *Çimento İşveren Dergisi*, 31 (6), 9-17.

Ceren, A. ve Erdem, T. (2019). Türkiye'de Yoksulluk ve Sosyal Yardım Uygulamaları. M*ersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü E-Dergi*, 2 (1), 6-24.

Cesur Kılıçaslan, S. ve Akkuş, P. (2016). Türkiye'de Heteropatriarkal Sistem Baskısı Altında LGBTİ'lerin Sosyal Hizmet İhtiyaçları. *Eğitim Bilim Toplum Dergisi,* 14 (56), 28-54.

Civan, O. E. (2018). Sosyal Güvenlik Hukuku ve Toplumsal Cinsiyet. G. Uygur ve N. Özdemir (Editörler), *Hukuk ve Toplumsal Cinsiyet Çalışmaları* içinde (s.507-559). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Coşkun, M. (2016). *Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Cuhruk, M., Çolakoğlu, S. ve Bükey, A. (1977). *Sosyal Sigortalar Kanun Şerh İçtihat*. Ankara: Olgaç Matbaası.

Çağlayan Aygün, G. (2019). Türk Medeni Kanununa Göre Evlatlık İlişkisinin Kaldırılması. *Anadolu Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 5 (2), 407-431.

Çakmak, İ. (2004a). *Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu Cilt 1* (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.

Çakmak, İ. (2004b). *Şerhli Sosyal Sigortalar Kanunu Cilt 2* (2. Baskı). Ankara: Adalet Yayınevi.

Çavuş, H. (2021). Sosyal Güvenlik Mevzuatımızda Gebe ve Anne Sigortalılara Yönelik Düzenlemeler. *Çalışma ve Toplum*, 68, 75-95.

Çelebi, D. (2017). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yurt Dışı Hizmet Borçlanması.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Çelik Bilgin, G. (2021). *Kadını Şiddete Karşı Koruma Rejimi*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Çelikel, A. ve Gelgel, G. (2018). *Yabancılar Hukuku* (24. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.

Çenay, I. (2000). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık Sigortası*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Sakarya: Sakarya Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Çenberci, M. (1985). *Sosyal Sigortalar Kanunu Şerhi*. Ankara: Olgaç Matbaası.

Çengelci, E. (1993). Sosyal Refahın Gerçekleşmesinde Sosyal Yardımların Rol ve Önemi. *Hacettepe Üniversitesi Sosyal Hizmetler Yüksekokulu Dergisi*, 11 (1-2-3), 9-34.

Çengelci, E. (1996). *Cumhuriyet Türkiyesinde Sosyal Hizmetlerin Örgütlenmesi*. Ankara: Şafak Matbaacılık.

Çoban Atik, A. (2013). İdare Hukukunda Kazanılmış Hak İlkesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 21 (1), 11-53.

Dardy, C. (2013). From Custom to Civil Status Registration: The Anthropology of Kinship and the Rule of Law. J. Brown, I. About, G. Lonergan (Editörler), *Identification and Registration Practices in Transnational Perspective* içinde (s. 145-163). Birleşik Krallık: Palgrave Macmillan.

Delsen, L., Van Gestel, N. ve Pennings, F. (2000). Introduction: Changes in European Social Security. J. P. A. van Vugt ve J. M. Peet (Editörler), *Social Security and Solidarity in the European Union* içinde (s.1-13). Berlin: Springer-Verlag.

Demir, M. (2016). Türkiye'de Yabancıların Sosyal Güvenliği. *Sosyal Güvenlik Dergisi,* 6 (1), 70-93.

Demir, V. (2011). Tutuklu ve Hükümlülerin Cezaevindeyken 4/a ve 4/b Sigortalılıklarının Devam Edip Etmeyeceğinin Açıklanması. *Mali Çözüm, 108,* 197-205.

Demirbilek, S. (2005). *Sosyal Güvenlik Sosyolojisi*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Demirbilek, S. (2009). *Sosyal Politika Bağlamında Sosyal Hizmet.* İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Matbaası.

Demirkaya, S. (2020). *Yurt Dışında Bulunan Türk Vatandaşlarının Sosyal Güvenlik Hakları*. Ankara: TAEM Yayınları.

Dilik, S. (1980a). Sosyal Yardımlar: İki Anlamlı Bir Terim. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (1), 55-72.

Dilik, S. (1980b). Sosyal Güvenlik ve Sosyal Hizmetler Arasındaki İlişkiler. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 35 (1), 73-84.

Dilik, S. (1992). *Sosyal Güvenlik*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Doğan, V. (2018a). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (15. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.

Doğan, V. (2018b). *Türk Yabancılar Hukuku* (3. Baskı). Ankara: Savaş Yayınevi.

Dolgun, U. (2008). *Şeffaf Hapishane yahut Gözetim Toplumu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Dural, M. ve Öğüz, T. (2018). *Türk Özel Hukuku Cilt II Kişiler Hukuku* (19. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dural, M., Öğüz, T. ve Gümüş, M. A. (2019). *Türk Özel Hukuku Cilt III Aile Hukuku* (14. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dural, M. ve Öz, T. (2019). *Türk Özel Hukuku Cilt IV Miras Hukuku* (13. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dural, M. ve Sarı, S. (2015). *Türk Özel Hukuku Cilt I Temel Kavramlar ve Medeni Kanunun Başlangıç Hükümleri* (10. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Dursun, E. (2018). *Türk Medeni Hukukunda Kadın ve Çocuğun Soyadı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Dursun, H. (2009). Yabancıların Sosyal Güvenlik Hakkına Genel Bir Bakış. *Kamu-İş Dergisi,* 10 (4), 205-246.

Eğitimli Çocuk Bakıcılarının Teşviki Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi Çalışan Anne Desteği Bilgilendirme Broşürü. https://sgkegitimlibakici.org/public/AnneA5BilgilendirmeBrosuru.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

Eker, Ş. (1977). Milletlerarası Kişi Halleri Komisyonu (CIEC), *Prof. Dr. Osman F. Berki'ye Armağan*, Ankara: Sevinç Matbaası, 287-312.

Ekşi, N. (2018). *Yabancılar ve Uluslararası Koruma Hukuku* (5. Baskı). İstanbul: Beta Basım Yayın.

Ekonomi, M. (2017). Doğum veya Evlat Edinme Sonrası Çocuğun Bakımı ve Yetiştirilmesi Amacıyla Ücretsiz İzin ve Kısmi Çalışma Hakları. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 14 (53), 21-58.

Elçin, D. (2012). *Milletlerarası Unsurlu Bireysel ve Toplu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Elçin Grassinger, G. (2009). *Türk Medeni Kanununda Yer Alan Velayet Hükümleri Kapsamında Küçüğün Kişi Varlığının Korunması İçin Alınacak Tedbirler.* İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Elgün Toğrul, E. Ş. (2019). *Medeni Usul Hukuku Bağlamında Dava Ehliyeti.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Elma, R. (2019). *Örnekler ve Uygulamalarla Sosyal Güvenlik Hukuku* (4. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ercoşkun Şenol, K. (2019). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Üzerine Bir İnceleme. *Uyuşmazlık Mahkemesi Dergisi,* 13, 423-459.

Erdem, B. (2017). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (6. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Erdem, M. (2019). *Aile Hukuku* (2. Baskı). Ankara: Seçkin Yayınevi.

Erdoğan, İ. (1998). Evlilik Dışı Çocuğun Tabii Babası Kolu Hısımlarına Mirasçı Olması ve Baba Kolu Hısımlarının Ona Mirasçı Olması. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2 (1-2), 35-44.

Ergin, H. (2017). *Türk Hukukunda Yabancıların Çalışma İzinleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Erken, B. (2018). *Türkiye'de Yabancıların Çalışması*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Ertürk, Ş. (2017). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2016*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık, 745-1026.

Eser, D. (2009). *Sosyal Sigortalar Hukukunda Kadın: 506 ve 5510 Sayılı Kanunlar Bakımından Değerlendirme*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

European Commission (2010). *Green Paper: Less Bureaucracy for Citizens: Promoting Free Movement of Public Documents and Recognition of the Effects of Civil Status Records, COM(2010) 747 Final*. https://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=COM:2010:0747:FIN:EN:PDF (Erişim Tarihi: 19.02.2019)

European Parliament Directorate - General For Internal Policies (2013). *Life in cross-border situations in the EU (A comparative study on civil status)*. http://www.europarl.europa.eu/RegData/etudes/etudes/join/2013/474395/IPOL-JURI_ET(2013)474395_EN.pdf (Erişim Tarihi: 21.02.2019)

Evren, Ç. C. (2018). Hukukta Yaşlı ve Yaşlılara Sunulan Sosyal Hizmetlerin İdare Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 22 (2), 137-183.

Fahrmeir, A. (2012). Too Much Information? Too Little Coordination? (Civil) Registration in Nineteenth-Century Germany. K. Breckenridge ve S. Szreter (Editörler), *Registration and Recognation Documenting the Person in World History* içinde (s. 93-108). Londra: Oxford University Press.

Finch, J. (2004). Family Policy and Civil Registration in England and Wales: An Analysis of the White Paper Civil Registration: Vital Change. *Journal of Social Policy,* 33 (2), 249-266.

Flemming, R. (2012). Identity Registration in the Classical Mediterranean World. K. Breckenridge ve S. Szreter (Editörler), *Registration and Recognation Documenting the Person in World History* içinde (s. 169-188). Londra: Oxford University Press.

von Freyhold, V. ve Partner Consultants (2008). *Final Report for the European Commission*. http://ec.europa.eu/civiljustice/publications/docs/study_ms_legislation_country_reports_en.pdf (Erişim Tarihi: 01.03.2019)

Garner, B. A. (2009). *Black's Law Dictionary* (9th Editon). ABD: West Publishing.

Gerek, N. (2002). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (2. Baskı). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi.

Gerek, N. (2012). Son Değişikliklerden Sonra Genel Sağlık Sigortasının Kişiler Bakımından Kapsamı. *Sicil, 25*, 197-205.

von Glahn, R. (2012). Household Registration, Property Rights and Social Obligations in Imperial China: Principles and Practices. K. Breckenridge, S. Szreter (Editörler), *Registration and Recognation Documenting the Person in World History* içinde (s. 39-66). Londra: Oxford University Press.

Gökalp Civan, A. (2019). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Gökbayrak, Ş. (2017). Değişen Refah Devletleri ve Sosyal Yardımlar. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 7 (1), 71-90.

Gökçen Ayan, B. (2016). Kız Çocuklarının Türk Sosyal Güvenlik Hukukundaki Hakları. *KADEM Kadın Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 35-61.

Gökçeoğlu, Ş. (2014). Sosyal Yardımların Hak Niteliği ve Dava Edilebilirliği. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Editörler), *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinlerarası Yaklaşım* içinde (s.97-111). Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Gökçeoğlu Balcı, Ş. (2007). *Tutunamayanlar ve Hukuk*. Ankara: Dost Kitabevi.

Göktaş, M., Çakar, E. ve Özdamar, M. (2011). *Türk Sosyal Güvenlik Sisteminde Emeklilik ve Primsiz Rejim.* Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

de Groot, R. (2009). Civil-Status Registers and Population Registers: Battling Brothers or Siamese Twins? "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri. http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/uBgAAMtDwTB3ZEhSZGpoQkN3UAA (Erişim Tarihi: 30.03.2018)

Gümüş, A. T. (2016). *Devletin Pozitif Yükümlülükleri Ekseninde Özel Hayata Saygı Hakkı.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Gümüş, M. A. (2006). *Türk Medeni Hukukunda Kayyımlık*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Güngör, G. (2018). *Tabiiyet Hukuku Gerçek Kişiler – Tüzel Kişiler – Şeyler* (6. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Günler, S. H. (2020). *5510 Sayılı Kanun Kapsamında 4/1-a Sigortalılar*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Güven, K. (1997). Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları. *Gazi Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 1 (1), 45-80.

Güzel, A., Okur, A. R. ve Caniklioğlu, N. (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (18. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Hacımahmutoğlu, H. (2009). *Türkiye'deki Sosyal Yardım Sisteminin Değerlendirilmesi*. Ankara: Devlet Planlama Teşkilatı.

Hacıoğlu, A. (2017). *Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Yersiz Ödemelerin Geri Alınması*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Hatemi, H. (2019). *Aile Hukuku* (7. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Hatemi, H. ve Kalkan Oğuztürk, B. (2014). *Kişiler Hukuku (Gerçek Kişiler-Tüzel Kişiler)*. İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Helvacı, S. (1993). *Kişilik İşlemi Hakları (Münhasıran Şahsa Bağlı Haklar)*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Helvacı, S. (2016). *Gerçek Kişiler* (6. Baskı). İstanbul: Legal Yayıncılık.

İkizler, M. (2018). *Evlenmenin Hükümsüzlüğü*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

İkizler, M., Güven Kardeş, B., Olgaç, S. O., Ruhi, A. C. ve Yener, M. S. (2019). Kişiler Hukukuna İlişkin Davalar. E. Aydemir, A.C. Ruhi, S. Güleç Uçakhan, Ç Bahadır ve M. Dinç (Editörler), *Hukuk Davaları Cilt III* (2. Baskı) içinde (s.41-207). Ankara: Seçkin Yayınevi.

İmre, Z. (1980). *Medeni Hukuka Giriş* (3. Baskı). İstanbul: Fakülteler Matbaası.

İŞKUR (2016). Doğum ve Evlat Edinme Sonrası Yarım Çalışma Ödeneğine İlişkin Usul ve Esaslar. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0i2F1Q1d1Z1X3a0g0K220O0H3X1n3v3I (Erişim Tarihi: 07.08.2020)

İŞKUR (2018). Sanayi Sektöründeki Mesleklerde Düzenlenen Mesleki Eğitim Kurslarına ve İmalat Sektöründeki Mesleklerde Düzenlenen İşbaşı Eğitim Programlarına Katılan Kadınlara Çocuk Bakım Desteği Verilmesine İlişkin Usul ve Esaslar. https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=1J303r1K2S1Y3T192o2Q3Q3h3I183Z3b (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

İŞKUR (2019). Kadın İstihdamının İşte Anne Projesi İle Desteklenmesine İlişkin Uygulama Usul ve Esaslar

https://km.corpus.com.tr/MevzuatIcerik.aspx?id=0e2W0L0l3E1_1f0a1p3c1O221N2-083V (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

Joamets, K. (2014). Civil status registration - more than data collection: EU digital development in promoting the free movement of civil status document. T. Kerikmäe (Editör), *Regulating eTechnologies in the European Union* içinde (s. 141-156). İsviçre: Springer Publishing.

Johnson, P. (1996). Risk, Redistribution and Social Welfare in Britain from the Poor Law to Beveridge. M. Daunton (Editör), *Charity, Self-interest and Welfare in the English Past* içinde (s.168-183). Londra: UCL Press.

Kabakcı, M. (2019). *Sosyal Sigorta Prim Borçlarından Şahsi Sorumluluk*. İstanbul: Beta Yayınları.

Kafa Karakaya, K. N. (2020). *Yabancı Unsurlu İş Sözleşmelerine Uygulanacak Hukuk*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Kaos GL Derneği (2017). *Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı için LGBT Hakları El Kitabı* (2. Baskı). Ankara: Kaos GL Derneği. https://kaosgldernegi.org/images/library/2017aspb-lgbt-haklari-el-kitabi.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2021)

Kaos GL Derneği (2020). *LGBTİ+ Hakları Alanında Çeviri Sözlüğü*. Ankara: OnAda Tanıtım Basım. https://kaosgldernegi.org/images/library/cevirisozlugu2020.pdf (Erişim Tarihi: 08.03.2021)

Kapar, R. (2015). Uluslararası İnsan Hakları Belgelerinde Sosyal Koruma Hakkının Genel Çerçevesi. *VII. Sosyal İnsan Hakları Sempozyumu Bildirileri*. Ankara: Sosyal Güvenlik Denetmenleri Yayını, 153-180.

Kara, T. (2019). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Yıldırım Beyazıt Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Karabacak, E. (2017). *Prim Ödeme Yükümlülüğüne Aykırılığın Hukuki Sonuçları*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Karabağ Bulut, N. (2020). 6284 Sayılı Kanun'a Göre Şiddet Uygulayana Yönelik Muayene ve Tedavi Tedbirinin Şartları ve Hukuki Sonuçları. *Public and Private Law Bulletin,* 40 (2), 965-1022.

Karaca, H. (2015). *Velayetin Kapsamı ve Hükümleri*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Karagöz, S. (2020). Türkiye'de Sosyal Devletin Sosyal Yardım Bağlamında Değerlendirilmesi. *Ekonomi, İşletme ve Maliye Araştırmaları Dergisi*, 2 (2), 146-169.

Karakaş, F. T. (2015). *Kişiye Sıkı Sıkıya Bağlı Haklar*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Karaman, M. H. (2000*). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Teklik İlkes*i. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kaya, C. (2009). *Türk Hukukunda Evlat Edinme.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Kaya Kızılırmak, C. (2020). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun'da Öngörülen Mülki Amir Tarafından Verilecek Koruyucu Tedbirler. *İstanbul Hukuk Mecmuası,* 78 (3), 1139-1168.

Kayırgan, H. (2021). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Keser, H. (2008). 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu Işığında Mirasın Reddinin, Mirastan Iskatın ve Sigortalının Öldürülmesinin Sosyal Güvenlik Kurumunca Bağlanacak Olan Ölüm Aylığına Etkisi. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 5 (19), 1025-1044.

Kesgin, B. (2016). *Kamu Sorumluluğunda Sosyal Hizmet* (2. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.

Kesgin, B. (2020). *Kamu Sosyal Politikalarında Sosyal Yardım* (3. Baskı). İstanbul: Açılım Kitap.

Kılıçoğlu, A. M. (2017). *Aile Hukuku* (3. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Kılınç, A. N. (2020). Türk Hukukunda Koruyucu Aile Sözleşmesi ve Koruyucu Aile ile Çocuk Arasındaki Hukuki İlişkinin Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 28 (3), 1217-1261.

Kırmızı, E. (2018). Sosyal Güvenlik Hukukunda Fazla ve Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 15 (58), 529-557.

Kirazoğlu Salık, L. ve Esen, B. (2012). Sosyal Güvenlik Sistemimizde Tutuklu ve Hükümlülerin Sigortalılığı. *Yaklaşım,* 20 (232), 1-9.

Kish, L. (2001). Statistical Systems: Censuses of Population. N. J. Smelser ve P. B. Baltes (Editörler), *International Encyclopedia of the Social & Behavioral Sciences* içinde (s. 15049-15053). Birleşik Krallık: Elsevier.

Kizir, M. (2009). Türk Hukukunda Evlat Edinme. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 17(1), 151-183.

Koç Kızılyel, M. (2020). *Türkiye'de Cinsiyet Değiştirme İşlemlerinin Tıbbi ve Hukuki Yönden Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Medipol Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Koçoğlu, S. (2019). Evlat Edinmede Ana ve Babanın Rızasının Aranıp Aranmaması Sorununun, Özellikle Yetkili Kurum Aracılığı ile Evlat Edinme Açısından İncelenmesi, *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 11 (38), 239-265.

Korkusuz, M. R. ve Uğur, S. (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku* (7. Baskı). Bursa: Ekin Basım Yayın.

Kornblum, W., Julian, J. ve Smith, D. (2011). *Social Problems* (14th Edition). Harlow: Pearson Education.

Kovancı, N. (2015). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Hizmet Borçlanması*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kozanoğlu, R. (2017). *Hizmet (İş) Sözleşmesinin Taraflarından Birisinin Ölümü Nedeniyle Sözleşmenin Sona Ermesi ve Buna Bağlı Hukuki Sonuçlar*.

Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İzmir: Yaşar Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Köme Akpulat, A. (2011). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda İyiniyetin Korunması. *Sicil, 23*, 195-207.

Köme Akpulat, A. (2019). Boşandığı Eşiyle Birlikte Yaşayan Eş ve Çocukların Gelir ve Aylıklarının Kesilmesi. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (2), 400-417.

Köseoğlu, A. C. (2016). Türk İş Hukukunda Analık. *İş ve Hayat*, 2 (4), 97-124.

Köteli, M. A. (1991). *Evliliğin Hukuki Niteliği ve Evlilik Dışı Beraberlikler*. İstanbul: Kazancı Yayınları.

Kurt, R. (2018). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Doğuma Bağlı Haklar. *Terazi Hukuk Dergisi*, 13 (138), 48-69.

Kuruca, M. (2012). *Genel Sağlık Sigortası*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Kurumsal Çocuk Bakım Hizmetleri Yoluyla Kayıtlı Kadın İstihdamının Desteklenmesi Projesi Bilgilendirme Broşürü "Sigortalı Anneler İşe, Çocuklar Kreşe" http://sgkkurumsalcocukbakimi.org/public/a5.pdf (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

Kutlu, D. (2015). *Türkiye'de Sosyal Yardım Rejiminin Oluşumu*. Ankara: Nota Bene Yayınları.

Küçükçavuş, M. A. (2009*). Ülkemiz Vatandaşı Olmayanlara Yapılan Sosyal Yardımlar: Bir Politika Önerisi Denemesi*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: T.C. Başbakanlık Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Genel Müdürlüğü.

Küzeci, E. (2018). *Kişisel Verilerin Korunması* (2. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Leite, P., George, T., Sun, C., Jones, T. ve Lindert, K. (2017). *Social Registries for Social Assistance and Beyond: A Guidance Note & Assessment Tool*. Washington: World Bank Group.

http://documents1.worldbank.org/curated/en/698441502095248081/pdf/117971-REVISED-PUBLIC-Discussion-paper-1704.pdf (Erişim Tarihi: 14.01.2021)

Levent, R. (2016). Yurt Dışında Çalışan veya Bulunanlar ile Göçmenlerin Sosyal Güvenliği. *TBB Dergisi,* 116, 315-334.

Limoncuoğlu, S. A. (2006). *Mukayeseli Hukuk ve Türk Hukukunda İşsizlik Sigortası.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. İzmir: Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Limoncuoğlu, S. A. (2017). İkili Sosyal Güvenlik Anlaşmalarının Kapsamı. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan*, 19 (Özel Sayı), 2165-2191.

Lyon, D. (1997). *Elektronik Göz Gözetim Toplumunun Yükselişi* (Çev: Dilek Hattatoğlu). İstanbul: Sarmal Yayınevi.

Lyon, D. (2012). *Vesikalı Yurttaş Gözetim Aracı Olarak Kimlik Kartları* (Çev: Barış Baysal). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

Lyon, D. (2013). *Gözetim Çalışmaları Genel Bir Bakış* (Çev: Ali Toprak). İstanbul: Kalkedon Yayınları.

MacDonald, A. L. (2019) The Population Census: Counting People Because They Count. S. Macfarlane ve C. AbouZahr (Editörler), *The Palgrave Handbook of Global Health Data Methods for Policy and Practice* içinde (s. 105-123). Londra: Palgrave Macmillan.

Malkoç, E. S. (2020). Sosyal Hizmet ve Toplum. E. S. Malkoç (Editör), *Sosyal Hizmetin Temel Konuları El Kitabı* içinde (s.9-29). Ankara: Grafiker Yayınları.

Metin, O. (2011). Sosyal Politika Açısından AKP Dönemi: Sosyal Yardım Alanında Yaşananlar. *Çalışma ve Toplum,* S.28, 179-200.

Mortaş, S. (2016a). *Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi ve Türk Hukukunda Aile Hayatının Korunması.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Mortaş, S. (2016b). Türk Medeni Kanununda Nişanlılığın Sona Ermesi ve Sonuçları. *Hukuk, Ekonomi ve Siyasal Bilimler Aylık Internet Dergisi,* S. 139, 1-51. (https://docplayer.biz.tr/25256729-Turk-medeng-kanununda-ngganliligin-sona-ermesg-ve-sonuclari-termination-of-engagement-and-its-consequences-in-turkish-civil-law.html Erişim Tarihi: 04.07.2019)

Mutlay, F. B. (2014). *Sosyal Sigorta Yardımlarına Hak Kazanma Koşulları ve Eşitlik İlkesi.* İstanbul: Beta Yayıncılık.

Nomer, E. (2018). *Türk Vatandaşlık Hukuku* (25. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Office for Democratic Institutions and Human Rights (2009). *Guidelines on Population Registration*. Varşova: OSCE.

Ocak, S. (2008). Sosyal Güvenlik Sözleşmesi İmzalanmamış Ülkelere Götürülen İşçilerin Sosyal Güvenliği. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 5 (19), 1067-1102.

Ocak, S. (2012). Türkiye'deki Sigortalılığı Üzerinden Malullük ya da Emeklilik Aylığı Alan Kişinin Yurtdışında Çalışması. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 9 (36), 209-229.

Ocak, S. (2017). Doğum/Evlat Edinme Nedeniyle Ücretsiz İzin ve Yarım Çalışma Ödeneği Uygulaması. *İş ve Hayat,* 3 (5), 174-228.

Oğurlu, Y. (2003). *İdare Hukukunda Kazanılmış Haklara Saygı ve Haklı Beklentiler Sorunu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Oğuzman, K. ve Barlas, N. (2019). *Medeni Hukuk* (25. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Oğuzman, M. K., Seliçi, Ö. ve Oktay Özdemir, S. (2015). *Eşya Hukuku* (18. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Oğuzman, M. K., Seliçi Ö. ve Oktay Özdemir, S. (2018). *Kişiler Hukuku (Gerçek ve Tüzel Kişiler)* (17. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Okur, A. R. (2005). Yaş Düzeltme Kararlarının Sosyal Güvenlik Haklarına Etkisi. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 2(5), 119-145.

Okur, A. R. (2011). Çalışmanın Gelir ve Aylıklara Etkisi. *Prof. Dr. Sarper Süzek'e Armağan Cilt II*. İstanbul: Beta Basım Yayın, 2141-2175.

Okur, A. R. ve Ertan, E. (2006). Yaş Düzeltme Kararlarına İlişkin Anayasa Mahkemesi Kararı. *Legal İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 3(9), 182-205.

Olgaç, C. ve Bulut, M. (2011). *Türkiye'de Çalışan Yabancıların Çalışma İzinleri ve Sosyal Güvenliği*. Ankara: Maliye ve Hukuk Yayınları.

Oral, A. İ. (2007). *Türk Sosyal Güvenlik Hukuku Açısından Toptan Ödeme*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.

Oral, A. İ. (2020). *Türk Sosyal Sigortalar Hukukunda Geçici Sosyal Gelirler*. Eskişehir: Nisan Kitabevi.

Ozanoğlu, T. (1988). Analık Sigortası ve Analık Sigortasına İlişkin Davalar. *Çimento İşveren,* 2 (6), 3-9.

Öktem Çevik, S. (2016). Çocuğun anne ve/veya babası haricindeki kişilerin nüfus siciline kaydedilmesinden doğan sorunların değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergisi Özel Sayısı Prof. Dr. Cevdet Yavuz'a Armağan*, 22 (3), 2105-2129.

Özcan Konakcı, Z. B. (2019). *Türk Hukukunda Cinsiyet Değiştirme.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Konya: KTO Karatay Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özdamar, D. (2002). *Türk Hukukunda Özellikle Türk Medeni Kanunu Hükümleri Karşısında Kadının Hukuki Durumu.* Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Özdemir, H. (2015). Sigortalıların Ölümünden Sonra Aylıklarının Çekilmesinde Sosyal Güvenlik Kurumunun Zararından Sorumluluk. *Karatahta* 1 (1), 165-180.

Özer, H. D. (2010). Doğum Borçlanması. *Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan Cilt II.* İstanbul: Beta Yayıncılık, 1137-1157.

Özer, H. D. (2012). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Aylığına Hak Kazanma Koşulları*. Yayımlanmamış Doktora Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özer, H. D. (2019). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun Kapsamında Verilen Tedbir Kararlarının İş Hukukuna Yansımaları. S. Gökalp Alıca ve N. Basa (Editörler), *II. Uluslararası Kadın ve Hukuk Sempozyumu Cilt II* içinde (s. 1177-1187). Ankara: TBB Yayınları.

Özer, H. D. ve Dulay Yangın, D. (2019). Ceza İnfaz Mevzuatı Kapsamında Çalışan Tutuklu ve Hükümlülerin Sosyal Güvenliği. *Marmara Üniversitesi Hukuk Fakültesi Hukuk Araştırmaları Dergis*i, 25 (2), 727-756.

Özgökçeler, S. (2012). Genişleyen Sosyal Politika Disiplininde "Sosyal-Risk Yönetimi". *Prof. Dr. Cihangir Akın'a Armağan.* Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 283-302.

Özkan, S. D. (2017). *5510 sayılı Kanunda Doğum Borçlanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkaraca, E. (2002). *İşsizlik Sigortası Kapsam ve Yardımları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Özkaraca, E. (2008). *İşyeri Devrinin İş Sözleşmelerine Etkisi ve İşverenlerin Hukuki Sorumluluğu*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Özkaraca, E. (2010). Doğum Borçlanması -Karar İncelemesi-. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 7(26), 501-525.

Özkaraca, E. (2013). Sosyal Güvenlik Kurumu Tarafından Yapılan Fazla veya Yersiz Ödemelerin Geri Alınması. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 10(38), 151-180.

Özmen, T. (2012). 5510 Sayılı Kanunun 56'ncı Maddesinin İkinci Fıkrasına Yönelik bir İnceleme. *Sicil,* 26, 99-112.

Özsunay, E. (1979). *Gerçek Kişilerin Hukuki Durumu* (4. Baskı). İstanbul: Fakülteler Matbaası.

Özsunay, E. (1986). *Medeni Hukuka Giriş* (5. Baskı). İstanbul: Güryay Matbaacılık.

Öztan, B. (2000). *Şahsın Hukuku Hakiki Şahıslar* (9. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Öztan, B. (2015). *Aile Hukuku* (6. Baskı). Ankara: Turhan Kitabevi.

Öztürk, A. (2015). *Aile Hukukunda Ayrılık*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Öztürk, B. (2016). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Primler*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Öztürk, N. (2016). *Milletlerarası Özel Hukukta Aile Kurma Amaçlı Evlilik Benzeri Yaşam Modelleri*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Öztürk, N. (2017). Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanunun Getirdiği Bazı Yenilikler ve Öneriler. *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi* Dergisi, 8 (1), 1-32.

Pakin Akın, E. (2005). *Türk Hukukunda Kadın İşçilerin Sosyal Güvenliği*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Pintens, W. (2009). Civil Status and Various Aspects of Truth: Legal Truth. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri. http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/pBYAAOibhgxLTkFXSHZ4bG1wVQA (Erişim tarihi: 16.03.2018)

Pürselim Arning, H. S. (2014). *Türk, Alman ve İsviçre Milletlerarası Özel Hukuklarında Ad*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Reyhani Yüksel, S. (2016). *Velayet Hakkının Anayasal Sınırları*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Rose-Greenland, F. ve Smock, P. J. (2013). Living Together Unmarried: What Do We Know About Cohabiting Families?. G. W. Peterson ve K. R. Bush (Editörler), *Handbook of Marriage and the Family* içinde (s. 255-273). New York: Springer Publishing.

Ricco, R. (2009). Civil Status and its Truths: Psychic Truth. "*Civil Status in the 21st Century: Dusk or Down?"* konulu ICCS'in 60. yıldönümü görüşmelerinde sunulan bildiri.

http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Colloques2009/7CQAAA47UQd2RGR1TGt1VUJECAA (Erişim tarihi: 15.03.2018)

Ruhi, C. ve Ruhi, A. C. (2017). *Nüfus Davaları*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sağlık Bakanlığı (2014). *Evlilik Öncesi Danışmanlık Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları. https://sbu.saglik.gov.tr/Ekutuphane/kitaplar/Evlilikoncesi%20DanismanlikRehberi.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

Sağlık Bakanlığı (2021). *2020 Yılı Faaliyet Raporu*. https://dosyamerkez.saglik.gov.tr/Eklenti/40174,2020-faaliyet-raporupdf.pdf?0&_tag1=CFE4DA6D46D2723FAEA3B955BC4E198FEDE93BBE (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2018a). *Doğum Öncesi Bakım Yönetim Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Kadin_ve_Ureme_Sagligi_Db/dokumanlar/rehbler/dogum_oncesi_bakim_2020.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü (2018b). *Doğum Sonu Bakım Yönetim Rehberi*. Ankara: Sağlık Bakanlığı Yayınları. https://hsgm.saglik.gov.tr/depo/birimler/Kadin_ve_Ureme_Sagligi_Db/dokumanlar/rehbler/dogum_sonu_bakim_2020.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

Salas Murillo, S. (2014). Civil Status and Civil Registry: Current Trends in Spanish Law. *Journal Of Civil Law Studies,* 7 (1), 93-146.

Sallan Gül, S. ve Alican Şen, A. (2014). Türkiye'de Kadın Hakları ve sosyal Hizmet Uygulamalarında Yeni Liberal Dönüşüm. P. Akkuş ve Ö. Başpınar Aktükün (Editörler), *Sosyal Hizmet ve Öteki Disiplinlerarası Yaklaşım* içinde (s.112-144). Ankara: Bağlam Yayıncılık.

Saraç, C. (2009). Gaiplik Kararı, İş Kazası Kavramı Açısından Ölüm ve Gaiplik ile Sigortalıca Yürütülen İş Arasında Uygun İlliyet İlişkisi. *Sicil, 16,* 214-219.

Saraç, C. (2010). Sigortalı Hizmetlerin Hükmen Tespiti. *Osman Güven Çankaya'ya Armağan*. Ankara: Kamu İşletmeleri İşverenleri Sendikası, 451-488.

Saraç, C. (2012). İşsizlik Sigortası Edim Koşulları. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 13 (1), 1-26.

Saraç, C. (2013). *Hastalık Sigortası*. İzmir: Altın Nokta Yayınevi.

Saraç, C. (2017). 2022 Sayılı "65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun"a Göre Sosyal Yardım Koşulları, *Sicil, 38,* 22-39.

Sarıipek, D. B. (2018). Yeni Sosyal Riskler ve Yeni Refah Düzeni. *Karatahta,* 11, 69-86.

Savaş Kutsal, F. B. (2016). *Türk Sosyal Sigortalar Hukukunun Temel İlkeleri*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Serozan, R. (2018). *Medeni Hukuk Genel Bölüm Kişiler Hukuku* (8. Baskı). İstanbul: Vedat Kitapçılık.

Sert, S. (2015). Türk Medeni Hukukunda Cinsiyet Değiştirme. *TBB Dergisi,* 118, 255-270.

Silkin, S. (2011). Sosyal Güvenlik Hukuku'nda Kadın. *TÜHİS İş Hukuku ve İktisat Dergisi,* 23 (5-6), 28-75.

Sözer, A. N. (1989). Sosyal Sigortalarda Kazanılmış Hakların Korunması Üzerine Bir İnceleme (Süper Emeklilikte Son Durum). *Çimento İşveren Dergisi,* 3(6), 3-29.

Sözer, A. N. (1991). Uluslararası Sosyal Hukukta Mülkilik ve Şahsilik İlkeleri. *İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Türk Milli Komitesi 15. Yıl Armağanı.* İstanbul: Bayrak Matbaacılık.

Sözer, A. N. (1998). *Türkiye'de Sosyal Hukuk* (2. Baskı). İzmir: Barış Yayınları.

Sözer, A. N. (2013). Kanunların Önceye Etki Yasağı: Sosyal Sigortalar Hukuku Bakımından Bir Değerlendirme. *Journal of Yaşar University*, 8 (Özel Sayı), 2477-2534.

Sözer, A. N. (2020a). *Türk Genel Sağlık Sigortası* (3. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sözer, A. N. (2020b). *Türk Sosyal Hukuku (Yoksulluk/Yoksunluk Mevzuatı)* (2. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sözer, A. N. (2020c). *Türk Sosyal Tazmin Hukuku (Gazi ve Şehit Mevzuatı)*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sözer, A. N. (2021). *Türk Sosyal Sigortalar Hukuku* (5. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Sözer, A. N. ve Saraç, C. (2008). Sosyal Sigorta Edimlerinde Çokluk Birden Fazla Ödenek, Gelir ve Aylığa Hak Kazanmak. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 5 (20), 1481-1492.

Sullivan, T. J. (2016). *Introduction to Social Problems* (10th Edition). Boston: Pearson Education.

Sümer, H. H. (2020). *Sosyal Güvenlik Hukuku*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Sümer, N. B. (1997). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Gebe ve Anne İşçilerin Korunması.* Yayımlanmamış Doktora Tezi. Konya: Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Szreter, S. (2007). The Right of Registration: Development, Identity Registration and Social Security - A Historical Perspective. *World Development*, 35 (1), 67-86.

Szreter, S. ve Breckenridge, K. (2012). Recognition and Registration: The Infrastructure of Personhood in World History. K. Breckenridge ve S. Szreter (Editörler), *Registration and Recognation Documenting the Person in World History* içinde (s. 1-36). Londra: Oxford University Press.

Şahin Emir, A. (2019). *İş ve Sosyal Güvenlik Hukukunda Analık*. Ankara: Adalet Yayınevi.

Şahin Taşğın, N. ve Tekin, U. (2013). Türkiye'de Sosyal Hizmetin Temel Karakteristikleri ve Güncel Görünümü. H. Acar, N. Negiz ve E. Akman (Editörler). *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (s.119-135). Ankara: Maya Akademi.

Şenocak, H. (2006). Korunmaya Muhtaç Çocuklara Sağlanan Bakım Yöntemleri. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi,* 51, 177-228.

Şimşek, O. (2008). *Anayasa Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması*. İstanbul: Beta Yayıncılık.

Şişman, Y. (2018). Sanayi Devrimi ve Sosyal Sorunlar. Y. Şişman (Editör), *Sosyal Sorunlar* içinde (s.3-28). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.

Talas, C. (1953). *Sosyal Güvenlik ve Türk İşçi Sigortaları.* Ankara: Ankara Üniversitesi ve Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları.

Taşçı, F. (2010). *Sosyal Politikalarda Can Simidi Sosyal Yardım*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Taştan, F. G. (2017). *Türk Sözleşme Hukukunda Kişisel Verilerin Korunması* (2. Baskı). İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Taylor-Gooby, P. (2004). New Risks and Social Change. P. Taylor-Gooby (Editör), *New Risks, New Welfare* içinde (s.1-25). New York: Oxford University Press.

Taylor-Gooby, P. ve Zinn, J. O. (2006). The Current Significance of Risk. P. Taylor-Gooby ve J. O. Zinn (Editörler), *Risk in Social Science* içinde (s.1-19). Londra: Oxford University Press.

Tekinay, S. S. (1992). *Medeni Hukukun Genel Esasları ve Gerçek Kişiler Hukuku* (6. Baskı). İstanbul: Filiz Kitabevi.

Tiritoğlu Ersoy, H. H. (2019). Türkiye'de Mültecilerin Çalışma ve Sosyal Güvenlik Hakları. *Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi,* 4 (2), 435-474.

Tok, O. ve Esen, B. (2012). Sosyal Güvenlik Mevzuatında Yaş Düzeltmesi ve Emekliliğe Etkisi. *Mali Çözüm,* 110, 267-278.

Tokat, H. (2018). *Türk Hukukunda Gaiplik*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Tuaç, P. (2017). Analık Hâlinde İş ve Sosyal Güvenlik Hukukundan Doğan Haklar -6663 Sayılı Kanun ile Getirilen Yenilikler-. *Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 32 (1), 201-241.

Tuncay, A. C. (1990). Yargıtay Hukuk Genel Kurulu'nun 07.06.1989 Tarih, 1989/10-316 Esas ve 1989/411 Karar sayılı kararının incelenmesi. *Çimento İşveren Dergisi*, 4 (2), 14-18.

Tuncay, A. C. (2010). 5510 Sayılı Kanun Açısından Ölüm Sigortası. *Prof. Dr. Ali Güzel'e Armağan Cilt II.* İstanbul: Beta Yayıncılık, 1231-1243.

Tuncay, A. C. (2015). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2015*. İstanbul: MESS Yayın, 463-602.

Tuncay, A. C. (2017). Yeni Mevzuat açısından Yabancıların Çalışma Hakkı. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi,* 14 (53), 77-124.

Tuncay, A. C. ve Ekmekçi, Ö. (2019). *Sosyal Güvenlik Hukuku Dersleri* (20. Baskı). İstanbul: Beta Yayıncılık.

Tunçomağ, K. (1982). *Sosyal Güvenlik Kavramı ve Sosyal Sigortalar* (2. Baskı). İstanbul: İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Yayınları.

Turan Başara, G. (2012). Türk Medenî Kanunu'nun 40'ıncı Maddesi Kapsamında Cinsiyet Değişikliği ve Hukuki Sonuçları. *TBB Dergisi*, 103, 245-266.

Türkiye'de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması 2014 Ana Rapor http://www.hips.hacettepe.edu.tr/siddet2014/rapor/KKSA-TRAnaRaporKitap26Mart.pdf (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

Uğur, S. (2011). *Sivil Toplum Kuruluşlarının Sosyal Yardım ve Sosyal Hizmet Faaliyetleri*. Bursa: Ekin Yayınevi.

UNICEF (2005). *The Rights Start to Life: A Statistical Analysis of Birth Registration*. https://www.unicef.org/publications/files/R55BirthReg10a.pdf (Erişim Tarihi: 03.01.2020)

United Nations (2002). *Handbook on Training in Civil Registration and Vital Statistics Systems*. New York: United Nation Publication. https://unstats.un.org/unsd/publication/SeriesF/SeriesF_84E.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2018)

United Nations Department of Economic and Social Affairs (2014). *Principles and Recommendations for a Vital Statistics System* (Revision 3). New York: United Nations.

Urhan, G. ve Urhan, B. (2017). Türkiye'de 2000'li Yıllarda Sosyal Yardımların Niteliği ve İşlevleri. G. Yenimahalleli Yaşar, A. Göksel ve Ö. Birler (Derleyenler), *Türkiye'de Sağlık ve Güvenlik: İnsana Karşı Piyasa* içinde (s.287-316). İstanbul: Nota Bene Yayınları.

Usta, S. (2016). *Velayet Hukuku*. İstanbul: On İki Levha Yayınları.

Uşan, M. F. (2009a). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunun Temel Esasları*. Ankara: Seçkin Yayınevi.

Uşan, M. F. (2009b). 5510 Sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'nun Yürürlük ve Uygulama Başlangıcına İlişkin Tespitler. *Sicil, 14*, 239-248.

Uşan, M. F. (2013). Sosyal Sigortaların Genel Hükümleri ve Türleri. *Yargıtay'ın İş Hukuku ve Sosyal Güvenlik Hukuku Kararlarının Değerlendirilmesi 2011*. Ankara: Kamu-İş, 339-539.

Ünal, C. (2012). *Özürlülerin Sosyal Güvenlik Hakları*. İstanbul: Beta Basım Yayın.

Ünal, N. (2014). *Tek Ebeveyn Annelere Yönelik Sosyal Politikalar: Farklı Ülke Örnekleri*. Yayımlanmamış Uzmanlık Tezi. Ankara: Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı.

Üskül Engin, Z. Ö. (2008). *Hukuk Sosyolojisi Açısından Türkiye'de Evlenmenin Evrimi.* İstanbul: Beşir Kitabevi.

Vardar Hamamcıoğlu, G. (2009). *Türk Medeni Kanununa Göre Yerleşim Yeri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Vardar Hamamcıoğlu, G. (2015). Çocuğun Yerleşim Yeri. *Maltepe Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi* 14 (1), 39-54.

Wang, F. (2005). *Organizing through Division and Exclusion China's Hukou System*. California: Stanford University Press.

World Health Organization (2013). *Civil Registration and Vital Statistics 2013: Challenges, best practice and design principles for modern systems*. https://www.who.int/healthinfo/civil_registration/crvs_report_2013.pdf (Erişim Tarihi: 02.04.2019)

Yağcıoğlu, A. H. (2017). 6284 Sayılı Ailenin Korunması ve Kadına Karşı Şiddetin Önlenmesine Dair Kanun ve Uygulamada Karşılaşılan Sorunlar. *Dokuz Eylül Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi Prof. Dr. Şeref Ertaş'a Armağan,* 19 (Özel Sayı), 913-966.

Yağcıoğlu, S. (2013). LGBT Hakları ve Özgürleştirici Bir Pratik Olarak Savunuculuk. H. Acar, N. Negiz ve E. Akman (Editörler), *Sosyal Politika ve Kamu Yönetimi Bileşenleriyle Sosyal Hizmet Temelleri ve Uygulama Alanları* içinde (s.209-224). Ankara: Maya Akademi.

Yasan, C. (2013). *Milletlerarası Özel Hukukta Aynı Cinsiyetten Kişilerin Birliktelikleri*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yazgan, T. (1977). *Sosyal Sigorta.* İstanbul: İstanbul Üniversitesi Yayınları.

Yazgan, T. (1981). *Türk Sosyal Güvenlik Sistemi ve Meseleleri*. İstanbul: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı.

Yazıcı, E. (2012). Korunmaya Muhtaç Çocuklar ve Çocuk Evleri. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 9 (18), 499-525.

Yetik, M. (2018). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Prim ve Teşvikler*. İstanbul: Legal Yayıncılık.

Yetik, M. ve Erkan, D. (2017). Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Yaşlılık Sigortası Açısından sürekli Bakıma Muhtaç Derecede Ağır Engelli Çocuğu Olan Kadın Sigortalılar. *Legal İş ve Sosyal Güvenlik Hukuku Dergisi*, 14 (53), 221-238.

Yeşiloğlu Çoban, G. (2019). *3201 Sayılı Kanun ve Sosyal Güvenlik Sözleşmeleri Çerçevesinde Hizmet Borçlanması.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yıldırım Aykurt, A. (2020). 21. Yüzyıl'da Sosyal Sorunlar ve Dezavantajlı Gruplar. *Journal of Awareness*, 5 (3), 427-448.

Yıldız, Y. (2016). *4447 Sayılı İşsizlik Sigortası Kanununa Göre İşsizlik Ödeneğine Hak Kazanma Koşulları*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yılmaz, A. (2016). *657 Soruda Gurbetçilerin Sosyal Güvenlik Hakları*. Ankara: Yaklaşım Yayıncılık.

Yılmaz, A., Aksanyar, Y. ve Güler, T. (2018). Sosyal Yardım Olgusu ve Türkiye'de Şartlı Sosyal Yardım Uygulamaları. *Ekev Akademi Dergisi*, 22 (73), 595-612.

Yılmaz, C. (2016). *Türk ve İsviçre Medeni Kanunlarına Göre Birlikte Yaşamaya Ara Verilmesi.* Ankara: Adalet Yayınevi.

Yılmaz, E. (2001). *Hukuk sözlüğü* (6. Baskı). Ankara: Yetkin Yayınları.

Yılmaz, V. (2016).Sosyal Yurttaşlığı Açmak: Sosyal Politikalarda LGBTİ Hakları Yaklaşımına Doğru. B. Altuntaş (Derleyen), *Dezavantajlı Gruplar ve Sosyal Politika* (2. Baskı) içinde (s.95-113). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Yılmaz, Z. (2016). *Sosyal Güvenlik Hukukunda Çocuklar.* Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Yorulmaz, Ç. (2010). Ölüm Sigortası. *Ankara Barosu Dergisi*, 63 (3), 289-308.

Young, J. (2013). *China's Hukou System Markets, Migrants and Institutional Change.* Basingstoke: Palgrave Macmillan.

Yuvalı, E. (2017). *Türk Sosyal Güvenlik Hukukunda Merkezi (Kamusal) Sosyal Yardımlar*. Ankara: Turhan Kitabevi.

Yuvalı, E. (2019). 2022 Sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkındaki Kanunun Değerlendirmesi. *Türkiye Adalet Akademisi Dergisi*, 10 (37), 51-73.

Yücel, Y. (2018). *Türk Medeni Hukukunda Boşanma Halinde Velayet, Çocukla Kişisel İlişki Kurulması ve Çocuğun Soyadı*. İstanbul: On İki Levha Yayıncılık.

Yücel Bodur, M. (2021). *Türk ve Avrupa Birliği Sosyal Güvenlik Hukukunda Ölüm Sigortası*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.

Yücesoy Yılmaz, Y. (2021). Mahkemeden İzin Alınmaksızın Gerçekleşen Cinsiyet Değişikliğinin Türk Hukuku Açısından Değerlendirilmesi. *Selçuk Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi,* 29 (1), 725-758.

Yüksel, F. (2012). İş Kazası, Meslek Hastalığı ve Ölüm Sigortalarından Sağlanan Haklara İlişkin Zamanaşımı ve Hak Düşürücü Süreler. *Sicil, 26,* 117-120.

Yürekli, S. (2016). *Türk Borçlar Kanununa Göre Hizmet Sözleşmesinin Sona Ermesi* (3. Baskı). Ankara: Seçkin Yayıncılık.

https://www.aep.gov.tr/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/bakanlik/hakkinda/teskilat-semasi-bakanlik (Erişim Tarihi:29.12.2020)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/chgm/uygulamalar/sosyal-ve-ekonomik-destek-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 16.03.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/iletisim/bakanlik-iletisim-bilgileri/yurtdisi-teskilati/ (Erişim Tarihi: 18.03.2021)

https://ailevecalisma.gov.tr/koruyucuaile/koruyucu-aile (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

https://ailevecalisma.gov.tr/koruyucuaile/sss-sayfasi (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2506/Evlilik_Oncesi_Egitim.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/2507/Aile_ve_Bosanma_Sureci_Danismanligi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/Raporlar/ATHGM/aile_danismanligi.pdf (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/sygm/programlarimiz/sosyal-yardim-programlarimiz/ (Erişim Tarihi: 10.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/haberler/bakanligimiz-dezavantajli-3-bin-cocuga-ucretsiz-kres-destegi-verdi/ (Erişim Tarihi: 01.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-egitim-programi/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/aile-ve-bosanma-sureci-danismanligi/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/aile-ve-toplum-hizmetleri-genel-mudurlugu/ceyiz-hesabi-ve-devlet-katkisi/ (Erişim Tarihi: 03.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/cocuk-hizmetleri-genel-mudurlugu/evlat-edinme-hizmeti/ (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/coklu-dogum-yardimi/ (Erişim Tarihi:22.01.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/esi-vefat-etmis-kadinlara-yonelik-yardimlar/ (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/evde-bakim-yardimi/ (Erişim Tarihi: 11.03.2021)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/katilim-payi-odemeleri/ (Erişim Tarihi: 19.10.2020)

https://www.ailevecalisma.gov.tr/tr-tr/sss/sosyal-yardimlar-genel-mudurlugu/muhtac-asker-ailesi-yardimi/ (Erişim Tarihi: 12.02.2021)

https://www.boe.es/buscar/pdf/1889/BOE-A-1889-4763-consolidado.pdf (Erişim Tarihi: 08.07.2019)

https://www.canada.ca/en/employment-social-development/programs/sin/newborns.html (Erişim Tarihi: 30.11.2020)

http://www.ciec1.org/SITECIEC/PAGE_Accueil/7BAAALTlCXNiQkVWQlV2WnhOIAA?WD_ACTION_=MENU&ID=A45&_WWREFERER_=http%3A%2F%2Fwww.ciec1.org%2F&_WWNATION_=5 (Erişim Tarihi: 08.01.2018)

https://conflictoflaws.net/2020/just-published-the-international-commission-on-civil-status-in-danger/ (Erişim Tarihi: 07.04.2021)

https://data2.unhcr.org/en/documents/download/ (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

https://eur-lex.europa.eu/resource.html?uri=cellar:1cfbfa81-ecf5-4dbe-96f7-7e861e4996a2.0002.03/DOC_2&format=PDF (Erişim tarihi: 16.03.2018)

https://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:61994CJ0336&from=EN (Erişim Tarihi: 20.02.2019)

https://eur-lex.europa.eu/summary/glossary/green_paper.html (Erişim Tarihi: 19.02.2019)

https://evs-eu.org/wp-content/uploads/2015/08/EVS_DECLARATION.pdf (Erişim Tarihi: 13.01.2020)

https://www.gov.uk/apply-national-insurance-number (Erişim Tarihi: 30.11.2020)

https://help.unhcr.org/turkey/tr/social-economic-and-civil-matters/social-and-financial-assistance/ (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

http://hudoc.echr.coe.int/eng?i=001-57508 (Erişim Tarihi: 29.12.2019)

https://www.ilo.org/dyn/normlex/en/f?p=NORMLEXPUB:12100:0::NO::P12100_ILO_CODE:C102 (Erişim Tarihi: 28.02.2020)

https://www.isbank.com.tr/ceyiz-hesabi (Erişim Tarihi: 02.02.2021)

https://www.iskur.gov.tr/is-arayan/aktif-isgucu-programlari/isbasi-egitim-programlari (Erişim Tarihi: 15.02.2021)

https://www.iss-ssi.org/index.php/en/home/network (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

https://www.jurix.com.tr

https://www.kazanci.com.tr/

http://kizilaykart-suy.org/TR/faq0.html (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

https://www.kizilay.org.tr/Upload/Dokuman/Dosya/ocak-2021-suriye-krizi-insani-yardim-operasyonu-raporu-09-03-2021-87806454.pdf (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

https://kms.kaysis.gov.tr/Home/Kurum/22620739

https://www.korev.org.tr/files/document/evlat-edinildiginin-soylenmesi.pdf (Erişim Tarihi: 03.03.2021)

https://www.legalbank.net

https://www.lexpera.com.tr

https://www.nvi.gov.tr/ciec-sozlesmeleri (Erişim Tarihi: 07.04.2021)

http://platform.kizilaykart.org/tr/Doc/bulten/3.bulten_TR.pdf (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

http://platform.kizilaykart.org/tr/index2.html (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

http://platform.kizilaykart.org/tr/SUY.HTML (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

http://platform.kizilaykart.org/tr/SEY.HTML (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

https://www.sislisydv.gov.tr/yabancilara-yonelik-sosyal-uyum-yardimi/ (Erişim Tarihi: 25.03.2021)

https://sgkegitimlibakici.org/index/anne (Erişim Tarihi: 22.01.2021)

http://www.sgk.gov.tr/wps/wcm/connect/6b063875-e13a-426f-9fce-ca388e0ae08b/sosyal_guvenlik_sozlesmeleri_2020.pdf?MOD=AJPERES (Erişim Tarihi: 21.10.2020)

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/kadin_sigortalilarin_haklari/emzirme_odenegi (Erişim Tarihi: 31.03.2021)

http://www.sgk.gov.tr/wps/portal/sgk/tr/emekli/olen_sigortalinin_haksahipleri/cenaze_odenegi (Erişim Tarihi:31.03.2021)

https://www.sozluk.adalet.gov.tr

https://stats.oecd.org/glossary

https://www.tdk.gov.tr

https://tuikweb.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?id=33708 (Erişim Tarihi: 14.02.2021)

https://www.turcademy.com/tr

https://www.unicef.org/turkey/media/11586/file (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

https://www.unicef.org/turkey/media/7731/file (Erişim Tarihi: 26.03.2021)

https://unstats.un.org/unsd/statcom/doc15/2015-22-CRVS-E.pdf (Erişim Tarihi: 05.01.2018)

https://www.vakifbank.com.tr/vakifbanktan-ceyiz-hesabi.aspx?pageID=1335 (Erişim Tarihi: 02.02.2021)

https://www.ytb.gov.tr/soru-cevap/sosyal-hizmetler (Erişim Tarihi: 24.03.2021)

https://www.ziraatbank.com.tr/tr/bireysel/mevduat/vadeli-hesaplar/vadeli-tl-mevduat-hesaplari/ceyiz-hesabi (Erişim Tarihi: 02.02.2021)